KRINGSJAA

9368

KRINGSJAA

REDIGERET

AF

CHR. BRINCHMANN

BIND XII — JUNI—DECEMBER 1898

KRISTIANIA
OLAF NORLIS FORLAG
1898

Kristiania. Nikolai Olsens bogtrykkeri. Grændsen 2.

Indhold.

Samfunds-spørsmaal.

Undervisningsvæsen.

Filosofi og religion.

Psykologi — folke-psykologi.

Naturkundskab.

Teknik.

Geografi.

Literatur.

Digte.

Fortællinger.

Forskjelligt.

KRINGSJAA.

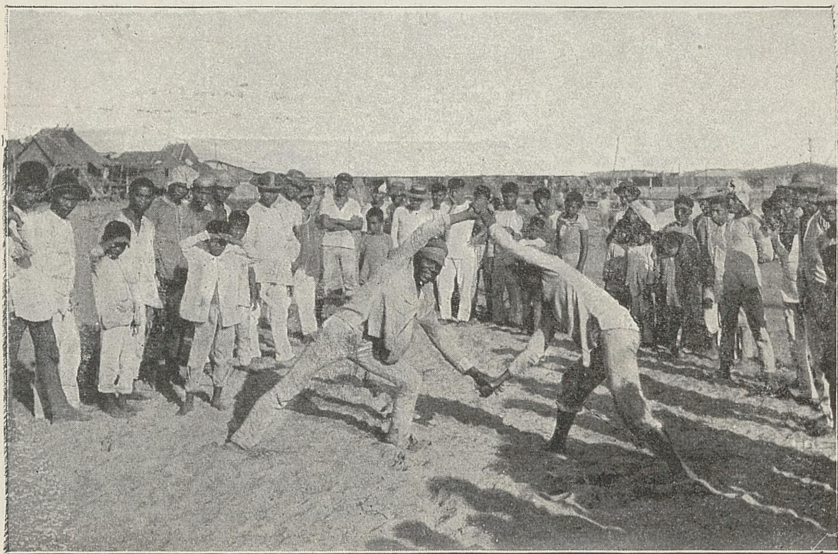
REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 15. JULI 1898. HEFTE 1.

Manila.

(Efter **Isaac M. Elliott** i „*Scribner's Mag.*")

Forfatteren har været amerikansk konsul i Manila og skildrer særlig spaniernes forvaltnings-system, som visselig ikke er mønstergyldigt. Det har ene og alene for øie at vriste mest muligt i skatter og afgifter

Mestizer i Manila.

ud af borgernes lommer. Enhver mandsperson i staden maa punge ud med en kopskat, der varierer fra en halv dollar (kr. 1.86) for en visergut til 100 dollars (373 kr.) for en mand i selvstændig stilling. Desuden maa

enhver næringsdrivende erlægge aarlig afgift for sit borgerbrev, beregnet efter omsætningen; alle maa paa forlangende lægge sine bøger aabne for øvrigheden. Saaledes maa en speceri- og parfyme-bod skatte 1000 dollars. Skogeiere ilignes $^1/_4$ dollars (kr. 0.93) for hvert træ, som fældes. For at holde hest maa man erlægge 4 dollars (15 kr.), for vogn 3 dollars (11 kr.) pr. hjul. Stempelafgiften er meningsløs høi, og honorar maa erlægges

Hovedgaden.

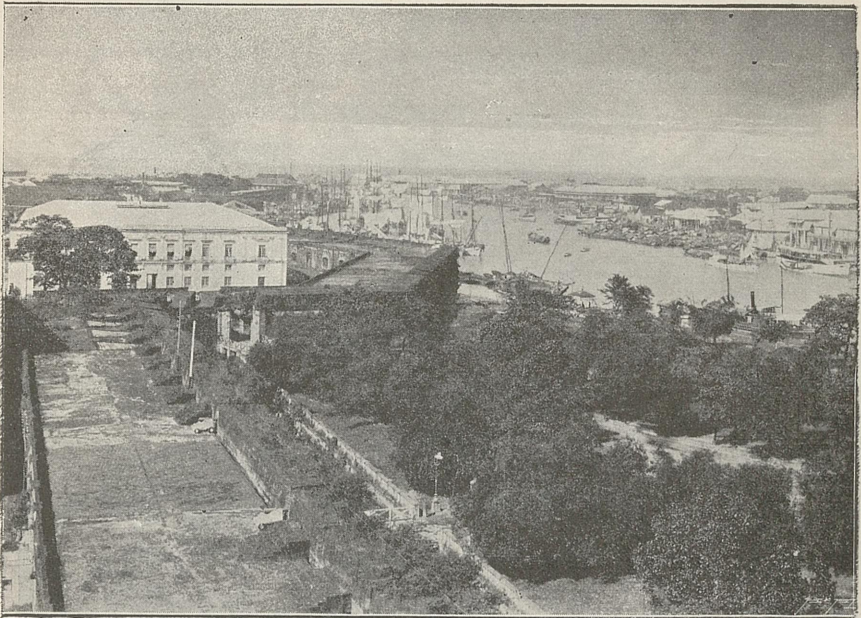
ved den ringeste henvendelse til den laveste som den høieste retsbetjent. Importører ilægges for de ubetydeligste smaafeil dryge bøder; en mand, som anmeldte hundrede brosten til fortolding, fik 100 dollars i mulkt, fordi der fattedes en sten i det rigtige tal. Toldkassereren i Manila tog i 1896 ind 82,000 dollars (305,860 kr.) i slige mulkter, og alt dette gik med lovlig ret i hans private lomme. Udførsels-tolden er ikke mindre trykkende.

Kirken øver en lignende udsugelse. En mængde jordegods er dens

eiendom, og opsidderne maa erlægge svære afgifter. Ja, geistligheden har egne banker, som mod blodig aager-rente laaner jordbrugerne mynt.

I en kort sum kan det siges, at kirken lever høit paa de indfødte, og at de spanske embedsmænd lever høit paa de forretningsdrivende.

De talløse helligdage — der er ialt, søndagene medregnede, 151 af dem — indskrænker befolkningens arbeidsevne. Gaderne er stadig fyldt af kirkelige optog med helgenbilleder i prangende paaklædning, overlæssede med ædelstene. Kirker og klostre er bundløst rige. Bare en enkelt orden sendte forfatterens firaarige embedstid 1½ million dollars (5,600,000 kr.) til en

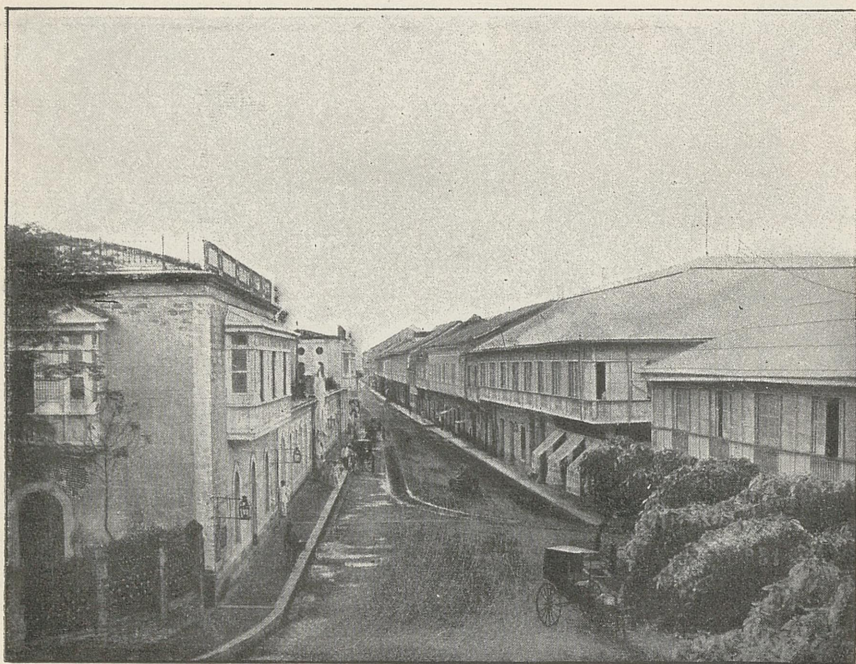
Udsigt over Manila.

datter-orden i Amerika. Men til gjengjæld koster kirken alle skoler paa øerne. Den borgerlige øvrighed er for en stor del fuldstændig undersaat under geistligheden, som eier hele svære strøg af byens grund. Menigmands personlige frihed er saaledes ganske i presternes klør.

Saa underligt er det ikke, at jordbrugerstanden har gjort oprør. Dette er egentlig den arbeidende klasses reisning imod uretfærdig behandling fra oven. Oprørerne er malaiere og blandingsracen, mestizerne — altsaa de bosiddende indfødte. De sorte og vilde negritos har intet med opstanden at skaffe. Hvad Amerika nu har ansvaret for, er, at ikke oprørerne i blindt raseri myrder for fode alle europæere og plyndrer havnebyerne. Egentlig

er mestizerne en godlynt og lærvillig folkerace, som under et nogenlunde frisindet styre vil arte sig særdeles vel.

Af øgruppens 1200 øer er de 400 beboede; de fleste er befolkede af negritos, den vilde urrace, som endnu ingen civilisation eller undertrykkelse har bidt paa. Egentlig indskrænker spaniernes vælde sig til vestkanten af hovedøen Luzon med Manila, samt til øerne Mindoro og Panay straks søndenfor, medens de paa Negros, Cebu og det store Mindanao kun er herrer over nogle faa havnefæstninger. Ellers er den muhamedanske sultan af Buhaten enehersker over et stort malai-rige. Negritos-folkene

Gade i gamlebyen.

lever sit frie liv i skogene og volder ingen fortræd, saalænge de faar være i fred.

Ved „indfødte" forstaaes altid malaiere og mestizer. Disse sidste er ofte velstandsfolk med god uddannelse; de sender sine sønner til universiteter i Europa.

Industrien i landet er grundlagt paa jordens store frugtbarhed; der avles særlig tobak, hamp og sukker. Plantagerne kan være store og smaa, alt efter eierens formue. Selv er eieren oftest malaier, og til bistand har han malaier-arbeidere, mangen gang op til et halvt tusen, som bor i smaa

bambus-hytter og faar kost og klæder af grundeieren. Kosten er ris og fisk, som næsten ingenting koster. Klæderne er heller ikke kostbare; mændene bærer hvide lærredsklæder, kvinderne kaliko i gloende farver. Naar høsten er vel færdig, holdes opgjør; en sjelden gang faar arbeideren et par dollars tilgode i mellemregningen, oftere er han kommen i gjæld.

Plantage-eieren maa selvfølgelig stadig have nogen driftskapital, saa han kan staa i forskud med al denne arbeidsstoks mad og klæder. Her er det mellemmanden træder til. Dette er oftest en mestiz, som afkjøber plantage-eieren hans hele avling paa forhaand mod at forsyne ham med

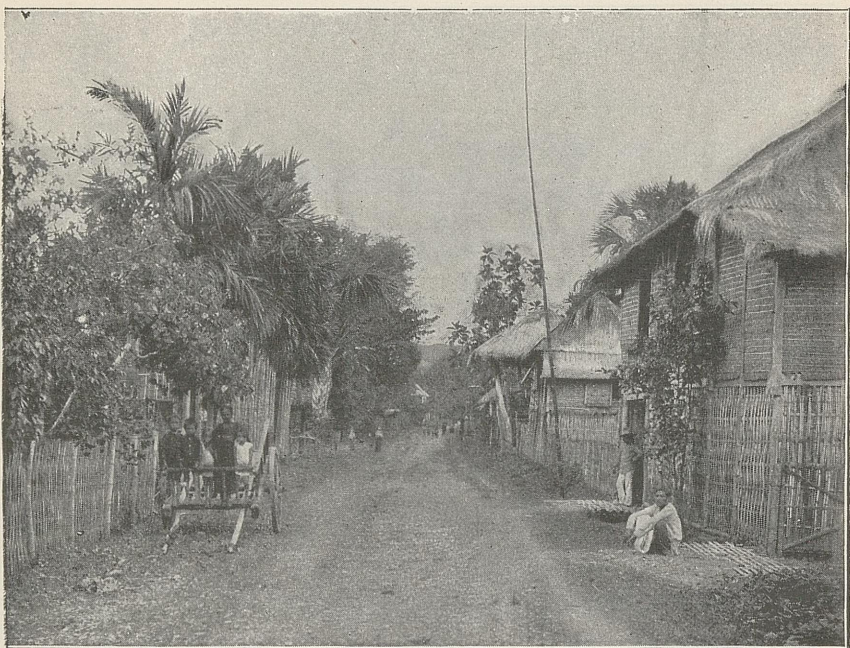

Marked udenfor staden.

driftskapital. Men egentlig er han bare agent for et stort — engelsk, tysk, fransk, amerikansk — eksportfirma. Eksportørernes kasse er den kilde, hvoraf hele det industrielle maskineri øser sin kraft. Her laaner mestiz-mellemmanden mynt mod høi rente, gjerne 10—12 pct.; men saa tager han ogsaa mangen gang 50 pct. igjen af malaier-planteren. Denne er derfor stadig i gjæld. Fortjenesten gaar mellemmanden og eksportøren af med.

Af øernes avl tager Amerika det meste sukker, resten gaar til Hongkong. Tobakken sælges til Australien, New Zealand og Indien, tildels ogsaa til Europa, men næsten ikke til Amerika. Did gaar derimod det meste af den fortrinlige hamp.

Fra den tid, handelen paa øerne blev given fri, og indtil for nogle aar siden, var nordamerikanerne af alle fremmede stærkest interesserede i øernes handel. Saa trak de ældre medlemmer af de amerikanske firmaer sig tilbage med sin kapital og overlod forretningerne til yngre medlemmer af sin familie med store forpligtelser og knap kapital. Følgen var, at engelske firmaer med penge i haugevis kastede sig ind og tog ledelsen. De sidste amerikanske firmaer fortrængtes fra Manila, dengang opstanden paa Kuba begyndte; de spanske myndigheder lagde sig nemlig om amerikanerne med tusen paafund og plagerier.

Malaier=gaard.

Manilas omsætning er anslaaet til 50 millioner dollars (186 mill. kr.) Manila-cigarer fabrikeres i hundred-millionvis; en fabrik alene har 10,000 arbeidere; en cigaretfabrik producerer 40 millioner cigaretter. Af Manila-hamp avles aarlig 200,000 tons, hvoraf fire femtedele sælges til Amerika.

Indførslen er ogsaa betydelig; fra de Forenede Stater kommer kulolje og hvedemel, fra England, Tyskland og Frankrige alskens bomuldstøier, lærred, jernvarer, hermetik o. l. Manila er udskibningshavnen; derfra omlades varer til andre havne paa øerne i lokaldampere. Et kompani holder 27 kystdampere paa 500—3000 tons.

Øernes mineral-rigdom er lidet kjendt. Guld forekommer, men ikke i lønnende mængde. For nogle aar tilbage strandede et skib fra Massachusetts paa vestsiden af øen Mindoro, og mandskabet maatte vandre tvers over øen for at finde skibsleilighed over til Manila; vandringen tog 17 dage i ulænde, skog og fjeld, men den førte forbi hele urer af løs stenkul, som laa ganske aaben i dagen. Straks de spanske myndigheder fik dette at høre, lod de øieblikkelig egnen konfiskere — men endnu har de ikke rørt en finger for at udnytte en saadan rigdomskilde. Fremdeles henter Manila alt sit kul fra Australien.

Da den amerikanske flaade løb ind og ødelagde den spanske, passeredes den 160 m. høie klippeø Corregidor med dens berømte fyrtaarn, der ligger midt i det 13 kilometer brede indløb til den runde bugt, ved hvis bund, 45 km. længere inde, staden Manila ligger ved udløbet af floden Pasig. Landet rundt om er lavt og fladt. Først 80 km. bag byen hæver sig en fjeldkjæde med toppe paa optil 2000 m.

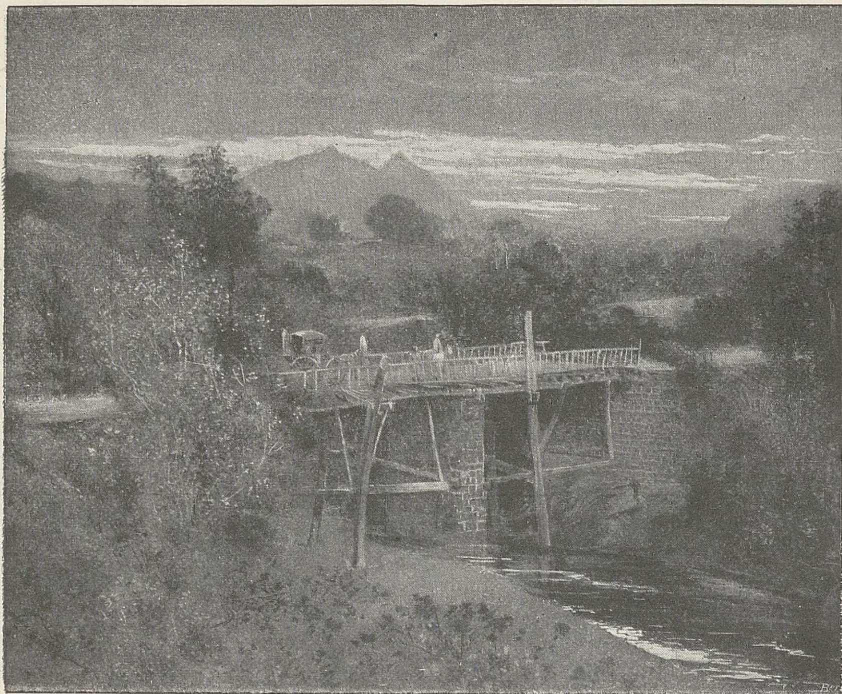
Tilhøire for staden, omtrent halvveis fra indløbet, springer en sandtange frem i bugten; her ligger marinestationen Cavite med sine dokker, arsenaler og fæstningsværker, i hvis ly den spanske flaade modtog admiral Dewey.

Langs stranden ind mod hovedstaden strækker sig en bred kai og promenade, det saakaldte Luneta, hvor Manilas fine verden trækker luft om aftenerne. Her møder man stadens europæere — 4000 i tallet —, for en stor del spanske officerer og embedsmænd. Englændere, amerikanere, tyskere og franskmænd tæller tilsammen bare 5—600. I 1887 blev Manilas folketal anslaaet til 154,000; men med sine forstæder tæller byen sikkert 400,000. Heraf er 50,000 kinesere; mesteparten er mestizer.

Den gamle stad er helt omringet af to mure med en grav imellem og en grav udenom. Over disse fører vindebroer, som indtil 1871 blev halet op kl. 9 om aftenen. Der er fem saadanne indgange, tre mod sjøen og to paa landsiden mod Pasig-floden. I hele verden findes neppe bevaret saa typisk et eksempel paa god gammeldags befæstningsmaade, saa forfatteren finder, det vil være synd, om amerikanerne nødes til at ødelægge de gamle værker. Endnu mens han opholdt sig paa stedet, var disse mure udstyrede med gammeldagse kanoner, som ikke kunde bide paa et moderne krigsskib. Ret overfor gamlebyen og under samme kommunale styre ligger den nye by, som kaldes Binondo; her findes alle forretningshuse, banker. hoteller og moderne pragtboliger. Generalguvernørens palads ligger ogsaa her.

En fremmed i Manila tilbringer sin dag omtrent paa følgende maade: tidlig paa morgenen et bad og en let frokost. Kl. 7 gaar man til kontoret og arbeider der til 12, da alle forretninger lukkes, mens man spiser lunch og nyder en liden siesta. Saa tager man fat paany fra kl. 2 til 6—7;

selv bankerne holder oppe til 5. Naar der lukkes, bytter kontormanden paa sig en nyvasket hvid dragt og styrter ud i den yrende stimmel af promenerende. Kl. 8 nydes dagens hovedmaaltid — „middag". Fattig og rig spiser væsentlig ris og kyllinger samt frugt. Sine poteter faar europæerne fra Kina, sit hvedemel fra Kalifornien. Fra Hongkong kommer æbler, som betales med 40—60 øre stykket. Manila er et umaadelig dyrt levested, den spanske indførselstold gjør alle ting uhørt kostbare. Til gjengjæld er tjenerlønnen for intet at regne; de indfødte tjenere taler en malaisk

Landskab paa Luzon.

dialekt — „tagalog", men udtrykker sig tillige flydende paa spansk; somme klarer ogsaa engelsk.

Den store folke-forlystelse er hanekamp. I og omkring Manila gives der sikkert over hundrede hanekamp-teatre, svære bambusskur, som kan rumme optil 10,000 tilskuere.

Klimatet er vistnok tropisk, men i grunden ganske sundt. Fra december til mars er nætterne kjølige, og der regner lidt; fra mars til mai er der hedt om dagen, men ikke uudholdeligt om natten; udover til sanktehans er der tordenveir og skylregn hver eftermiddag; i juli, august og

september raser de svære orkaner, som selv inde i Manila kan rive huse ned; oktober og november ud igjennem lemper veiret sig stadig til det bedre.

Øerne herjes af to stadige farsotter; de indfødte hjemsøges af kopperne, europæerne af malaria. Den, som engang er rammet af malaria, har svært ved at komme sig fuldstændig igjen. Indtil for endel aar tilbage var koleraen en slem gjæst; det hændte, at den krævede hundrede ofre hver dag. Men siden en rig spansk borger skjænkede staden et nyt vandværk, har denne gjæst næsten ikke vovet at nærme sig.

Stadens sundhedsvæsen er for nærværende ingenlunde ulasteligt; de spanske myndigheders alt opslugende hovedinteresse er at presse penge ud af indbyggerne uden vederlag. Med et nyt styre i staden vil Manila blive et sundt opholdssted.

Sydpol-egnene.

(Efter „*Revue Scientifique*“.)

Undersøgelsen af strøget omkring Sydpolen er for tiden et spørsmaal, som staar paa dagsordenen i hele den videnskabelige verden. Tyskland har bestemt at sende en ekspedition til hine hidtil saa lidet kjendte egne; skibet „Belgica“, som afgik ifjor sommer, har allerede heist det belgiske flag dernede, og en privat ekspedition, organiseret af bladeieren George Newnes i London og ledet af nordmanden Borchgrevink, skal afgaa did nu i juli. I England er en lignende bevægelse kommet op til gunst for en saadan ekspedition ved en meddelelse, som sir Erasmus Ommaney gjorde i 1885 angaaende betydningen af sydpolregionernes udforskning; denne bevægelse tiltager stadig, og *Royal Society* i London har for kort tid tilbage viet et helt møde til drøftelsen af spørsmaalet under forskjellige synspunkter. Vi skal her anføre nogle af de udtalelser, som fremkom under dette møde, hvor indledningsforedraget blev holdt af John Murray, udgiveren af „Challenger“-ekspeditionens resultater.

I videnskabelig henseende er fordelene mange, naar de ekspeditioner, som sendes for at undersøge polregionerne, er godt udrustet og godt ledet. Der er ikke en gren af naturvidenskaberne, som lades uberørt af de opdagelser, som gjøres i de egne af kloden, som vi hidtil saa godt som ikke kjender det mindste til. Det er en af videnskabens første opgaver, dette at samle iagttagelser af forskjellige slags, og vi kan trygt sige, at uden undersøgelser af hidtil ukjendte egne vilde vi aldrig naa til at faa en nøiagtig kundskab om de fænomener, som omgiver os selv i de beboelige

strøg af jorden. Hvad nu nord- og sydpolegnene angaar, saa er der i topografisk henseende en stor forskjel imellem dem; paa den nordlige halvkugle er havet næsten fuldstændig omgivet af land; men paa den sydlige derimod er havet eneraadende, og det er kun en antagelse, at der findes land ved Sydpolen. Med hensyn til de meteorologiske forhold, saa er der konstateret et mærkværdig svagt lufttryk paa den sydlige halvkugle søndenfor den 45de breddegrad; dernæst hersker der næsten bestandig meget stærke vinde fra øst eller nordøst omkring Sydpolen ledsaget af regn og sne. Det er saaledes ikke usandsynligt, at egnene omkring polen bestaar af vilde fjelde; vort kjendskab til de meteorologiske vilkaar dernede indskrænker sig imidlertid til kun at omfatte nogle observationer, som er gjorte midt paa sommeren; men disse peger i retning af, at der maa være et land ved polen, som stadig er bedækket med is og sne, hvilket ogsaa undertiden kan mærkes paa vinde, der blæser opover mod Amerikas kyster. Der er ellers gode grunde for at tro, at der omkring polen blæser stadige storme, der er stærkere om vinteren end om sommeren. Flere aars undersøgelser i hine egne vil saaledes være af den største videnskabelige betydning. Man kan da faa bragt paa det rene, hvorledes det egentlig er med veirlaget om vinteren, og hvorfra de mægtige isbjerge skriver sig — disse høie kolosser fra 300 til 500 meter høie, der driver omkring i havet, og hvis oprindelse og bygning man endnu ikke er helt klar over.

I 1895 anløb nordmændene Kristensen og Borchgrevink Kap Andare uden at støde paa isbjerge, og de antager som ganske sikkert, at havet deromkring er aabent den største del af aaret. En ekspedition, der tog station der eller paa et lignende sted, vilde derfor i et par vintre kunne gjøre iagttagelser af den allervigtigste betydning for videnskaben, især hvis man foretog undersøgelser i det indre af landet. Man kan nemlig gaa ud fra som givet, at der er land. Der findes i havet saa mange mærker og levninger af klipper og land, at denne antagelse maa være hævet over tvil; d'Urville har endog opdaget en samling øer, der bestaar af granit. En anden reisende, Wilkes fandt paa samme sted flint og rød sand. og Borchgrevink og Bull har bragt lignende stoffe med sig fra Kap Andare. Donald har fundet stene af jaspis dernede, og kaptein Larsen har samlet forsteninger af flere sorter træ nede paa øen Seymour, hvoraf man har opdaget tilsvarende sorter i Bretagne og i Patagonien; men alle disse kjendsgjerninger taler for, at der en gang i tiden har hersket et varmere klima omkring Sydpolen end nu, og tjener desuden til stadfæstelse paa, at der findes land dernede. En sydpolsekspedition vil saaledes kunne opklare mange geologiske spørsmaal. Forsteninger, som findes paa disse breddegrader, har en speciel interesse; de fossile træstykker paa øen Seymour kan maaske være de eneste rester, man støder paa, til minde om det planteliv, der har eksisteret i hine

regioner en gang, og kan hjælpe os til forstaaelse af de omvæltninger, vor klode i tidernes løb undergaar ikke bare ved polerne, men overalt.

En ekspedition til Sydpolen vil endvidere faa et stort arbeide med studiet af jordmagnetismen, hvis betydning ofte nok er fremhævet af fysikere og opdagere. Isbjergenes bevægelse i havet er det ligeledes en vigtig opgave at granske, og alt i alt vil en ekspedition kunne skaffe os en hel del oplysninger, som vi nu mangler, vedrørende havdybden, strømme og luftforhold. Middeltemperaturen i egnene søndenfor den 63de breddegrad varierer mellem 3 ⁰ og 0.9 ⁰, og undersøgelser har godtgjort, at vandets overflade er varmere end luften om sommeren. Paa store dybder har havet ved Sydpolen omtrent samme middeltemperatur, som det tropiske ocean; det indeholder desuden en mængde tang og sjøgræs; dette tjener til næring for et rigt dyreliv, som findes paa bunden af havet i disse regioner, og som omfatter en hel mængde forskjellige slags dyreformer, og her vil en ekspedition ikke have mindst at udrette. Vi mangler fuldstændige oplysninger om hine egnes dyreverden; den er ikke ringe, og den har stor betydning for os.

Som det vil være mange bekjendt, opdagede Ross i 1842, at samme slags dyr, som han havde fundet ved Nordpolen, ogsaa fandtes ved Sydpolen, og han har derfor fremsat den gisning, at dyrene kan passere gjennem havet fra den ene pol til den anden. En fremragende videnskabsmand, Gunther, har endog skrevet, at den fauna, som findes i Mangellan strædet og ved Kerguelen nøiagtig svarer til den, man finder oppe ved Island og Grønland. Og Challenger har i sine arbeider paavist ikke mindre end 250 arter, der findes saavel ved Sydpolen som ved Nordpolen, men som fuldstændig mangler i det tropiske jordbelte. Paa dette omraade har en ekspedition en stor opgave at løse; men den har ikke mindre betydning for den geografiske videnskab. Maaske vil undersøgelsen og opdagelsen af hine endnu ukjendte egne føre til gjennemgribende forandringer i opfatningen af nationernes oprindelige stilling overfor hverandre.

I tilknytning til foranstaaende har det sin interesse at høre, hvad en anden fremragende engelsk forsker, sir Joseph Hooker siger om samme emne. Han antager, at man søndenfor den 60de breddegrad vil finde et aabent hav med land hist og her uden fast forbindelse og med store isbjerge, som danner sammenhængende belter, som er kjendt under betegnelsen pakis. Et andet bemærkelsesværdigt fænomen af samme slags er de saakaldte „barrierer“, som Ross har fundet af størrelse op til 500 kilometer i længde og med en steil høide paa 45—60 meter. Man har endnu ikke bragt paa det rene, om dette er fast land, eller om det er øer; men fremtidens ekspeditioner, udrustede med ballons captifs og andre nødvendige hjælpemidler, vil sikkert bringe den forønskede kundskab herom.

At sydpolegnenes fauna og flora er meget rig, er hævet over tvil. Ross, som var en begeistret naturforsker, og som aldrig lod en anledning til at gjøre observationer gaa ubenyttet hen, fik desværre ikke offentliggjøre meget af sine arbeider i denne retning. Der vil imidlertid komme andre, som fortsætter og fuldender hans paabegyndte gjerning, og undersøgelsen af polregionerne vil utvilsomt gjøre epoke i den biologiske videnskabs historie.

Nansen har udtalt sig om ønskeligheden af en sydpolekspedition og paapegt flere videnskabelige problemer, som staar i forbindelse med forskninger i hine fjerne regioner. Hvad Grønland angaar, saa sidder vi nu — takket være Nansen — inde med mange gode oplysninger over dets naturforhold; men Grønland er lidet i sammenligning med de umaadelige vidder, som der her er tale om. Nansen har endvidere udtalt, at polekspeditionerne i vore dage langt lettere end før kan naa sine maal og sikre sig de resultater, de ønsker. Desuden antager han, at havet ved Sydpolen er mere aabent og isfrit end ved Nordpolen, hvor det er opfyldt af land, og hvor man saa let er udsat for at indesluttes af isen. Han har ellers paapegt det gavnlige i at danne et internationalt selskab til befordring af polarforskningen. Heri støttes han af nærsagt alle autoriteter og fremragende videnskabsmænd hele verden over som — for at nævne nogen — af Neumayer i Tyskland og sir Clements Markham i England. Det vil ikke vare længe, inden planen har vokset sig ud over de lærdes kreds og tiltrukket sig offentlighedens opmærksomhed. Vore kundskaber om polerne og da specielt om sydpolen er saa mangelfulde, at en godt udstyret ekspedition bør sendes afsted jo før jo heller. Paa Victoria ved vi saaledes, at der findes en fjeldkjæde med toppe paa 3000 til 3500 meters høide; men ellers er landet ganske ubekjendt. Challenger har opdaget stene og vulkanske bjerge og naturformationer, der er sidestykker til, hvad man har i Europa og Amerika. Det er derfor indlysende for enhver, at man her staar overfor meget interessante og tillige meget betydningsfulde felter for videnskabelige opdagelser, der vil faa en gjennemgribende virkning paa fremtidens kultur.

Man finder vulkaner paa Victoria og paa øer, der ligger i nærheden af Kap Andare, og de findes sandsynligvis endnu længer mod syd. Man opdager i havet større og mindre rudimenter, terrasseformige klipper og bjerge, der efter al sandsynlighed har været vulkaner engang i tiden. Den nordlige halvkugle har dengang været bedækket med sne og is, og nu ser det ud, som om den sydlige halvkugle frister samme skjæbne. En ekspedition vil derfor faa til opgave at studere ikke bare topografiske, men ligemeget klimatiske som biologiske naturforhold. Det er slet ikke umuligt, at undersøgelser i hine egne vil føre til opdagelser af nye dyrearter —

nye former af liv; man kjender allerede omkring 20 forskjellige slags fugle; men fugle som dyr er henvist til havet som sit opholdssted, hvorfra de henter sin næring. Hvad fiske angaar, kan man ligeledes vente sig de største resultater; vi vil sagtens opdage en ny fauna, en polfauna, og selv om ikke alle forventninger gaar i opfyldelse, saa vil der alligevel være saa meget tilbage, at en ekspedition overalt i hele verden vil finde talsmænd — noget som formanden for det geografiske selskab i London, John Evans ogsaa udtaler, idet han ved at meddele et resumé af den diskussion, som er ført om denne sag, fremholder de umaadelige fordele, en ekspedition til Sydpolen vil have for hele den civiliserede verden.

Halve mennesker.

Bibelen fortæller os, at mennesket dannedes af en jordklump, hvori Gud indblæste sin aand og sit liv. Denne simple fremstilling af menneskets tilblivelse anskueliggjør klart og greit for os den dobbelthed, som karakteriserer den menneskelige natur. En guddommelig funke i en bolig af ler, en kostbar diamant i en uholdbar indfatning — det er menneskets signalement. Det er denne dobbeltnatur, som gjør menneskene saa søgende, saa rastløse. Den foraarsager i mange en plagsom indre uro og tvinger dem til uophørlig at svinge frem og tilbage mellem det jordiske og det overjordiske, det forbigaaende og det evige, det forgjængelige og det uforgjængelige. De koglende, gjøglende begjær drager mod jorden, de vingede sandheds- og hellighedsidealer mod himlen, og menneskene finder sig ofte staaende midt imellem disse magter ude af stand til at finde ro, uden ved kamp og strid. Man kan lade sig fange i sansernes garn, lade sig beruse af begjærenes trylledrik og i rusens hede glemme sin høiere natur. Men en saadan rus vil ikke vare evig. Engang, om end aldrig saa sent, kommer „dagen derpaa“ med samvittighedens tømmermænd. Livsleden og væmmelsen indfinder sig. Røsten fra det høiere jeg lyder en i øret som en dommedagsbasun. Ti mennesket er nu engang ikke af jord alene og kan ikke flygte fra sig selv. Paa den anden side ser vi ogsaa, hvorledes folk, som forsøger at hæve sig paa idealernes vinger, gang paa gang drages ned til jorden af den lavere naturs vægt. De formaar ikke at forvandle mulden til æter, blyet til guld. Eller rettere: de evner ikke at bringe den lavere natur i harmoni med den høiere, at stemme legemet overens med aanden.

Og dog er det klart, at de to sider af den menneskelige natur ikke ikke kan være bestemt til at ligge i stadig kamp med hinanden. Dobbeltheden kan ikke altid vedblive at være modsætning, dissonans. Der maa være harmoni og fred at opnaa ad den ene eller anden af begge de veie, som vor dobbeltnatur anviser. Men af disse to veie kan umulig den, som anvises af den lavere natur, føre til maalet. Der kan umulig vindes fred og harmoni ved at lægge det høiere under det lavere, aanden under legemet. Man kan ikke forvandle evighedens æter til støv; ti det evige er ikke dannet af det forbigaaende, det uendelige af det endelige eller himlen af jorden. Derfor maa man gaa den anden vei og lægge det lavere under det høiere, legemet under aanden. Men denne vei synes vanskelig at finde og vanskelig at vandre. Ti man tager saa ofte feil. Der er mange, som tror, at opgaven bestaar i at sønderknuse og tilintetgjøre det lavere, at løsgjøre tanken fuldstændig fra det forgjængelige, og de hengiver sig derfor undertiden til en unyttig askese, et selvpineri, som bare tjener til at gjøre dissonansen endnu mere skrigende. De forstaar ikke, at selv det lavere, det forgjængelige har evighedens væsen i sig, om end paa en anden maade end det høiere. De indser ikke, at selv det forgjængelige er noget evigt, der gjennemgaar en stadig skiftende udvikling for at finde sig selv, og tror derfor, at alt jordisk og forgjængeligt ikke er deres opmærksomhed værd. Men saaledes er det ikke. Opgaven bestaar ikke i at tilintetgjøre, løsrive sig fra det jordiske, men i at finde og uddrage det evige deraf. det jordiske maa vistnok underordnes, men ikke udslettes; ti det er et speil, hvori det evige kan se sig selv og derved blive sig sin egen uendelige indre rigdom bevidst. Alle endelige former, alle forbigaaende fænomener aabenbarer en eller anden af de utallige muligheder, som bor i det evige, og fra dette synspunkt maa de betragtes. Man kan lære evige sandheder ud af forbigaaende ting. Det gjælder bare om at forstaa og udnytte det jordiskes sande væsen. Den, som gjør det, han finder det faste i det flydende, den uforanderlige aand i de sanselige omvekslinger og forvandlinger, det hvilende i bevægelsen, evigheden i tiden.

Men nok af dette. Jeg skal ikke fortabe mig i altfor filosofiske spekulationer. Jeg vilde kun atter drage frem den gamle sandhed om menneskets dobbeltnatur, for at bruge den som udgangspunkt for endel bemærkninger om visse klasser af mennesker omkring os. Vi ser jo saa mange mennesker, hvem denne dobbeltnatur ikke synes at genere videre. Den høiere natur i dem giver intet livstegn fra sig. De lever i sin begrænsede sfære, den ene dag som den anden, i afstumpet tilfredshed. Hvad der ligger over og udenfor denne sfære, afficerer dem ikke. De

føler intet stik af den aandens braad, som driver til selvudvikling og sandhedstilegnelse. Deres øre er døvt for alle toner, som sætter sjælens inderste strenge i svingninger, deres øie blindt for alle skjønheder, som afspeiler et høiere og ædlere liv. Deres hjerte antændes ikke af den ild, som vækker evighedssans og almenaand. De nerver, som forbinder dem med verdenslivet og universet, er ufølsomme. De kanaler, som skulde tilføre deres høiere jeg aandens saft og næring er tilstoppede. De lever i øieblikkets begjær eller i afsjælede former, i det løsrevne, ikke i det hele, i det ydre, ikke i det indre. De er halve mennesker, fordi den bedre halvdel af deres natur, sjælen, er lam og blind. De bevæger sig, men de handler ikke; ti det er sjælen, som handler. De lever, men de oplever intet; ti det er sjælen, som oplever. Og at sjælen oplever noget, vil sige, at den suger til sig evighedssaft af hændelsernes blomster.

Halve mennesker er alle de, hvis liv eller arbeide ikke bæres af nogensomhelst høiere idé eller tro, de, som mangler alt, hvad der kan give livet aandelig holdning og karakter. For at være et helt menneske maa man have en eller anden tro. Jeg mener ikke netop troen paa bestemte dogmer eller færdige verdensforklaringer. Ti hvad det kommer an paa, er ikke saa meget troens intellektuelle indhold som dens aandelige varme og liv. Man kan tro paa en verdensforklaring, som er selveste inkarnationen af sandheden, og dog kan denne tro være kold og blodløs. Det er ikke hovedets, men hjertets tro, som trænges. Ikke saaledes at forstaa, at det skulde være *helt* ligegyldigt, hvad man tror. Men jeg mener, at naar det gjælder spørsmaalet om en tros værd for sjælen, da kommer dens indhold først i betragtning i anden række. Ti sjælen kan suge næring af enhver tro, som varmer hjertet, ansporer viljen til det gode, og gjennemsyrer hele ens personlighed. Men den kan umulig udvinde nogen aandelig føde af en tro, som aldrig bliver mere end en intellektuel tilegnelse af stivnede dogmatiske formler eller afsjælede begreber. For at være helt menneske maa man medbringe en eller anden ideel maalestok til livets praktiske situationer; ti ellers formaar man ikke at læse noget evigt i dem eller udvinde aandelige værdier af dem. Begivenhederne vil gaa forbi uden at udvikle, uden at forædle. Sjælen vil hensynke i katalepsi. Man vil blive en skygge af sig selv, et tomt skal.

Halve mennesker er derfor alle de, som kun har materielle interesser, de, som kun tænker paa nydelser og forlystelser. Vi møder dem jo i hobetal omkring os. De gaar til sin gjerning om morgenen som en okse, der spændes for plogen, og om aftenen lader de sig atter spænde fra for at nedsvælge dagens kjedsomhed med nydelsernes og forlystelsernes skummende drik. Utallige mennesker lever saaledes i en stadig omveksling mellem et arbeide, som udføres af tvang, og nydelser, hvoraf sjælen ikke

kan uddrage nogen vinding. Tilslut kaster mange endog arbeidets trykkende aag af sig og følger blindt lidenskabens sirenerøst, indtil de pludselig ligesom den forlorne søn opdager, at de er havnet blandt svinene, og at den føde, hvoraf de saa længe har mættet sig med velbehag, er slet og ret svinemask.

Halve mennesker er ogsaa de, hvis tanker kun kredser om det lette spind af interesser, som hører hjemme i selskabs- og balsalen. Selskabslivet byder lidet af vækkende aandelige impulser. Det udvikler anstand, men ikke karakter, glans, men ikke sjæl, esprit, men ikke aand. Selskabsmanden har hjertelighedens ydre skin, men ikke dens indre kraft. Han har den interesse, som beføler overfladen, men ikke det alvor, som gaar i dybden. Han passer sig vel for at behandle alvorlige spørsmaal. Han kan reflektere over hverdagslivets hændelser, knytte en eller anden almen frase til sine anekdoter og sin sladder; men han har intet at give, som varmer hjertet og vækker aanden. Virkelig aand og sandt alvor virker i selskabslivet næsten som et iskoldt pust. Det støder an mod den lette behagelige tone, som holder tankerne flagrende. Man ønsker ikke i sin sofa eller ved et toddyglas at mindes om prækestolen og katederet.

Halve mennesker er videre alle de, som kun lever i sit kald eller fag uden at kaste et søgende blik udover det omraade, hvortil deres virke er knyttet — jeg mener dem, i hvem fagmanden ganske har opslugt mennesket. Deres kald har forvandlet dem fra mennesker til maskiner, fra personligheder til standseksemplarer. Vi har jo typiske eksempler paa saadanne folk i den kolde prosaiske forretningsmand og den tørre professor. De synes at omgaaes med døde automater, ikke levende personer, med abstrakte almindeligheder, ikke konkrete virkeligheder, med tomme formler, ikke saftige idéer. Trods den store færdighed, de ofte besidder, mangler de den virkelige forstaaelse af sit fag, den sande begeistring for sit kald. Ti dertil trænges en almenaand, som kan løfte en op paa de høiere udsigtspunkter, hvorfra man kan se sit virke i sammenhæng med det hele, en universalfølelse, som kan fjerne den standsegoisme, der altid karakteriserer fagmennesket. Ligesom grenen maa visne, dersom den ikke absorberer den saft, som gjennemstrømmer træet fra rod til top, saaledes maa fagmanden forkrøble, dersom han ikke suger til sig den aandssaft, som beliver og besjæler den hele samfundsorganisme.

Man maa vogte sig for at tro, at der ikke findes halve mennesker blandt dem, som beskjæftiger sig med kunst, videnskab og religion. Intellektuel beskjæftigelse beskytter ikke altid mod sjælelig forkrøbling. Ti der følger altid den fare med al teoretisk syslen, at den lader karakteren uøvet og upaavirket. Den intellektuelle tilegnelse kan være en rent ydre, ikke en indre, en ifylden af maven, ikke sund fordøielse. Den bekvemme uselv-

stændighed og passivitet, som man kan hengive sig til under nydelsen af det intellektuelle stof, gjør det unødvendigt, at det indre menneske sættes i virksomhed. Hvor mange vedbliver ikke hele sit liv igjennem aandelig talt at være skolegutter, som aldrig bringer det videre end til at lære lektier. Der gives turister, hvis hele beskjæftigelse i de egne, de bereiser, bestaar i at se alt, saaledes som Baedeker beskriver det, uden at opgjøre sig nogen selvstændig mening derom. Saaledes gives der ogsaa mennesker, som vandrer hele sit liv igjennem med en aandelig Baedeker i haanden uden nogensinde at opnaa aandelig selvstændighed og modenhed.

Jeg kunde føre denne beskrivelse af de halve mennesker videre; ti der er typer nok af dem. Men det behøves ikke. Enhver kan finde og studere dem, naar han først har faaet aabne øine for, hvad der gjør mennesket helt. Men lad os altid mindes, at disse mennesker er halve, ikke fordi de er berøvet den bedre halvdel af sin natur, som gjør mennesket helt, men fordi den ligger bunden og uvirksom i dem. Det gjælder kun at frigjøre den og vække den til liv. Ethvert menneske fødes med den guddommelige funke i sig, og om den end ligger aldrig saa dybt begravet og tildækket i vort bryst, den kan dog sættes i brand. Og faa mennesker er vel saa halve, at de ikke idetmindste en gang i sit liv har været berørt af den aandens tryllestav, som altid bringer denne funke til at flamme op, om end ofte kun for et kort øieblik. Faa mennesker er vel saa helt overvundne af verden, at de ikke en og anden gang har følt sin uværdige begrænsning, sin aandelige nøgenhed og usseldom. For de fleste mennesker kommer der engang i deres liv et øieblik, da en intim aandelig berørelse med et høiere væsen eller et elektrisk stød fra ideernes verden løfter dem op over sit lavere jeg saa høit, som de taaler at hæves, uden at ligge under for aandelig svimmelhed, og dette øieblik er ti gange mere værd, end alle de øvrige aar af deres liv. I dette øieblik fandt de noget, som de kunde beholde for evigheden. Dette øieblik reddede deres liv fra at være forspildt.

Men det er ikke nok, at den guddommelige funke i os kun flammer op for et kort øieblik. Hvad det gjælder, er at bringe den til at brænde jevnt, saa den kan gjennemgløde hele vort liv og virke med sin varme. Hvad det gjælder, er at skaffe den aandelige spire i os stadig næring, saa den kan trives og vokse op til modenhed. Det individuelle liv maa bringes i stadig vekselvirkning med det universelle; det specielle organ maa modtage impulser fra den hele organisme; ti isolerer det sig, forkrøbles det og dør hen. Det er denne isolation, denne afsondring, som skaber de halve mennesker. Man stænger alle de aabninger, som forbinder det høiere jeg med det pulserende almene aandsliv, og gjør sig selv til et vandrende fængsel, i hvis indre sjælen sidder lænket, hungrende og frysende. Man

lever i legemet, ikke sjælen; i bogstaven, ikke i aanden. Men aabner man hjerte og sind for aandslivets høiere kræfter, samler man sig i sit bedre jeg istedenfor at sprede sig i det løsrevne og forgjængelige, da begynder ogsaa sjælen at vaagne til liv og trives. Man vækker da den foryngelsens livskilde i sig, som beskytter mod aandelig alderdom og stagnation; man vinder den indre fasthed, som betinger indre harmoni, styrke og lykke. Et raab burde udgaa til alle mennesker, at de maa redde sin sjæl. Ti hvad gavner det et menneske, om han vinder den hele verden, naar han tager skade paa sit bedre jeg.

Richard Eriksen.

Spaniens forfald.

(Efter E. I. Dillon i „*Contemporary Review*“).

I faa hensygnende riger kan modsætningen mellem en stolt fortid og en sørgelig nutid, mellem fantastiske drømme og ynkelige fakta være større end i det land, som fostrede Cervantes, Cortez og Calderon de la Barca. Det engang saa mægtige rige er nu kun en skygge af sig selv. Dets byer er skrumpede ind til blotte landsbyer, og det eneste, som gir dem betydning, er deres smuldrende mindesmærker om en svunden magt, rigdom og glans. For den fremmede, som vandrer gjennem gaderne i Valladolid, Salamanca og Cids døde by, synes det, som om selve vinden synger en gravsalme over de krigere, statsmænd, fyrster og digtere, som skabte Spaniens storhed.

Det nittende aarhundrede har for Spanien været det mest ulykkelige af alle de aarhundreder, som er hengaaet, siden de dristige spanske sjømænd for første gang aabnede Amerika for verden. Ulykker, som før fulgte paa hinanden med lange mellemrum i løbet af et aarhundrede, har i den senere tid ophobet sig indenfor et ti gange saa kort tidsrum. Borgerkrige, oprør og revolution har afløst hinanden med rivende hurtighed, indtil folket er bleven udpint og de styrende demoraliserede. Medens monarker udvistes og kaldtes tilbage, medens grundloven affattedes i velklingende ordelag, for efter en høitidelig vedtagelse at ophæves og tilintetgjøres, forkrøbledes landets agerbrug, industri og oplysning, samtidig som riget skrumpede ind og sank sammen som en utæt luftblære. Chili og Columbia blev først uafhængige, Florida solgtes til de Forenede Stater, Peru og Mexiko rev sig snart løs fra moderlandet, og nu er Spanien ifærd med at miste den sidste og værdifuldeste af sine besiddelser i Amerika.

Endnu har Spanien heltemodige soldater som i gamle dage; men de styrendes kortsynthed og forsømmelighed har gjort deres offervillighed unyttig. Endnu har Spanien kunstnere, men de har ophørt at skabe og er tilfredse med at efterligne. Der er nok af spanske statsmænd, men de er tilfreds med at være talere og mangler evnen til at se klart og lede sikkert. Endnu har Spanien brave, varmhjertede, ligefremme og ædruelige bønder, som gladelig betaler sin sidste peseta til virkeliggjørelsen af abstrakte idealer; men de oprøres over at finde, at deres surt fortjente penge bortødsles af egoistiske hidalgoer.

Aarsagerne til dette ynkelige forfald er mange. Et af de fornemste onder, hvorunder Spanien lider, og som undertiden ogsaa beklages af landets egne beboere, er befolkningens tykke uvidenhed. Af landets 18 millioner indbyggere er der mere end 16 millioner, som ikke har nydt nogen boglig undervisning! Men selv iblandt de boglig uddannede er kundskaberne yderst overfladiske og mangelfulde. Universitetsdannelsen f. eks. er meget slet. En franskmand, som har gjort det høiere skolevæsen i Spanien til gjenstand for sit specielle studium, skriver saaledes om den spanske student, at han ikke kan et ord græsk, at hans kundskaber i latin er ynkelige, og at han er fuldstændig uvidende om samtidens historie. Kjendskabet til de moderne sprog er i den grad mangelfuldt, at det nærmer sig det utrolige. Politikere, statsmænd, læger, journalister, ja endog kjøbmænd er tilfreds med at tale sit eget velklingende sprog og kan sjelden gjøre sig forstaaelige paa et fremmed tungemaal. Da ministeriet Sagasta havde bestemt, at telegrammer til udlandet skulde censureres, var det umuligt at finde en censor, som kunde tysk, og tilslut blev det bestemt, at tyske telegrammer fik sendes uden at undersøges.

De 16 millioner udannede spaniere og størstedelen af de par millioner, hvis beskedne kundskaber berettiger dem til at henregnes til de dannede, bryder sig ikke om politik, men besjæles kun af et brændende ønske om at faa lov til at arbeide i fred for at bedre sine og sine børns kaar. Kubaspørsmaalet har aldrig interesseret dem det mindste, og koloniherredømmet er for dem kun indbegrebet af en blodtørstig guddom, som fordrer flere menneskeofre end Molok, og hvis grusomhed er større end de gamle mexikanske guders. De er for det meste bønder, der tilhører forskjellige racer og har bevaret sin stammes sæder og traditioner uforandrede. Hvad der binder dem sammen til et mere eller mindre ensartet hele, er hengivenheden for deres fælles religion og en fanatisk kjærlighed til fædrelandet.

De politisk interesserede udgjør en minoritet paa 5 à 6 hundrede tusen, hvis eneste ønske er at opnaa et eller andet embede. For enhver post, som regjeringen raader over, og som indbringer 600 til 800 kroner

om aaret, er der 8—12 utaalmodig ventende kandidater, som er rede til at prædike det konservative, liberale, republikanske eller karlistiske evangelium, alt eftersom det maatte fordres af dem. Hidtil har de konservative og liberale delt magtens bytte paa en yderst enkel maade. Naar det ene parti har været ved roret en god stund, og oppositionspartiet synes, at det længe nok har siddet udenfor i kulde og mørke, kommer de to partier gjerne overens om en ombytning af magten. Den siddende regjering laver selv en eller anden krise, som fører til dens fratræden, og oppositionen tager sæde paa magtens hynder. Det kan tjene til belysning af de parlamentariske forholde i Spanien, at det konservative partis fører Canovas del Castello, for at indføre partistyret i sit fædreland, *selv* grundede oppositionen mod sit eget ministerium og satte Sagasta i spidsen for den! Da saa de konservative i lang tid havde frydet sig ved magten uden at vise tegn til at ville fratræde, erklærede Sagasta, at nu var det hans tur, og at hvis de konservative ikke rømmede pladsen for ham og hans mænd, vilde han blive nødt til at organisere en revolution. Canovas del Castello fik da selv istand en krise og traadte af.

Det er næsten unødvendigt at meddele, at de spanske valg, som er „frie og hemmelige“, stadig skaffer det herskende parti et parlamentarisk flertal. En spansk premierminister overlader ligesom Napoleon intet til tilfældet, hvad valgene betræffer, og ved de sidst stedfundne valg bestemte Sagasta selv — de liberale principers apostel —, hvor stor majoritet han vilde have, og hvor mange mandater der skulde indrømmes republikanerne, karlisterne, de konservative o. s. v. En spansk forfatter, som meget skarpt har kritiseret fremgangsmaaden ved valgene, paastaar, at de virkelig stemmeberettigede, belært af smertelige erfaringer, holder sig hjemme, og at deres navne antages af andre, der som kvæg drives til valgurnerne, hvor de naturligvis stemmer paa regjeringens kandidater. Hvis en selvstændig stemmeberettiget indfinder sig og fordrer ret til at afgive stemme, anklages han dristig for forsøg paa at stemme to gange og kastes i fængsel. Der indleder en trættende undersøgelse, som vistnok kan føre til et for den anklagede gunstigt resultat; men før den er forbi, vil han sandsynligvis ønske sig paa bunden af det Døde Hav. Mange afdøde vælgere opstaar af sine grave for at bevidne den siddende regjering sin tilslutning. Ialfald er der mange, som antager afdøde borgeres navne og udøver deres rettigheder uden at hindres. De døde vaager saaledes omhyggelig over de levendes velfærd, som besynderligt nok altid nøie er knyttet til den fungerende regjerings seir.

Denne tvilsomme politiske moral hindrer ikke, at de spanske statsmænd dyrker veltalenheden i en grad, som er ukjendt i det øvrige Europa. Spanien eier store talere, som besidder en forbausende færdighed i at finde

billeder og ord, uden at have en eneste original tanke at byde paa. Emilio Castelar, den bekjendte republikaner, og señor Moret, der er sjæl og hjerne i Sagastas ministerium, kan i timevis udbrede sig om hvilketsomhelst emne under solen i lange pragtfulde perioder, som kildrer tilhørenes øren og fanger deres sind. Spanske politikere elsker veltalenhed, som kong Midas elskede guld, og de fraadser i gjenstanden for sit begjær i samme grad som kong Midas. De har aldrig følt nogen mangel paa statsmandsdygtighed, og det er høist tvilsomt, om der gives endog en tredjerangs statsmand blandt de mange politikere, som mener at kunne helbrede sit ulykkelige fædreland, og som fordrer anledning til at eksperimentere med det. Der er *en* kraftig personlighed i landet, en mand, som ved, hvad han vil og ikke ser tingene gjennem grønne eller blaa briller, og denne mand er general Weyler. Om han tillige er en statsmand, er det endnu for tidligt at afgjøre; men det er neppe for meget at paastaa, at en saadan mands feil vilde virke til større gavn for fædrelandet end virkeliggjørelsen af alle de professionelle politikeres høit flyvende planer. Honningsøde fraser har nu regjeret Spanien i et halvt aarhundrede, og man ser resultatet — fattigdom, stilstand, ruin.

Don Emilio Castelar er typisk for alle de politiske talere, der vil læge nationens saar med sine storslagne ord. Han har skrevet utallige bøger i folio, kvarto og oktavo om alle mulige ting mellem himmel og jord, historiske, poetiske, teologiske, kunstneriske og videnskabelige verker. En tidlang var han udenrigsminister, og engang opnaaede han endog at blive statens chef, hvilket Spanien ikke saa snart vil glemme.

Castelar er republikaner ud og ind. Den ufeilbarlige helsebod mod alle Spaniens sygdomme er i hans øine den republikanske regjeringsform. Hvad Castelar vil skabe, er imidlertid ikke en republik som Sparta eller Schweiz. Det er kun *formen*, han vil have forandret, ikke de herskende politiske forholde. Han ytrede ifjor til en fransk ven: „Spanien *er* allerede en republik. Og hvis det skulde falde i vor lod at give landet den republikanske regjeringsform, *vilde vi lade alt blive, som det er*, og kun udstyre præsidenten med visse exekutive rettigheder udover dem, som kongen besidder. *) Med andre ord, Spanien lider under vanstyre, administrativ korruption, finansiel udmattelse og en hærskares mangfoldighed af politiske sygdomme; men de vil alle forsvinde som ved et trylleslag, hvis vi istedenfor at kalde landet monarki giver det navnet republik og kalder statschefen præsident!

En anden fremragende spansk statsmand er den berømte Pi y Margall, der var medlem af ministeriet paa et meget kritisk tidspunkt i Spaniens historie. En dag, da han traadte ind i ministeriets raadslagnings-

*) Gaston Routur: L'Espagne en 1897 p. 184.

værelse, erklærede han i en alvorlig tone, at han havde noget umaadelig vigtigt at forelægge ministeriet til drøftelse. Ministrene blev spændt og spidsede øren. Taleren underrettede dem om, at han ved at anstille undersøgelser nylig var kommen til det ubehagelige resultat, at den mahomedanske moske i Cordova med rette tilhører maurerne og derfor burde gjengives dem. En saadan frivillig retfærdighedshandling vilde vistnok ikke smage i øieblikket; men i længden vilde den tjene til at styrke tilliden til regjeringen! Ministeriet vægrede sig naturligvis for at lytte til Margalls udlægninger og fortsatte drøftelsen af dagens presserende anliggender.

Statsmænd af denne kaliber kunde muligens med held regjere Platons republik, men et lidende land som Spanien kan neppe gjøre sig haab om gode resultater af deres politiske virksomhed. De ved nøiagtig, hvordan det vil se ud i verden om hundrede eller tusen aar; men de er stærblinde for de farer, som idag truer deres land, og som imorgen antager formen af nationale ulykker. Jeg blev slaaet af et mærkværdigt eksempel paa denne abnorme kortsynthed, lige før den nærværende krig brød ud. Det var i begyndelsen af april. Jeg besøgte señor Castelar, og i samtalens løb bragte jeg spørsmaalet om den truende krig paa bane. Castelar blev forbauset. „Krig," spurte han. „Ja, krig," gjentog jeg. „Mellem hvem?" „Naturligvis mellem Spanien og de Forenede Stater," svarede jeg. „Ha, ha, ha," lo han. Derpaa blev han pludselig alvorlig. „Det er pure nonsens," raabte han. „Undskyld mig; men tingen er absolut umulig, fuldstændig utænkelig. Jeg kan ikke engang forestille mig en saadan krig som en abstrakt mulighed. Tro De mig, en krig mellem Amerika og Spanien er umulig."

Heller ikke blandt ministeriets medlemmer var forudseenheden større. Regjeringen troede fuldt og fast paa fredens bevarelse og vovede at sætte den nationale tilværelse i pant paa rigtigheden af denne opfatning. Den overdrev betydningen af de franske, russiske og østerrigske diplomaters „forsikringer" og „intimationer" og troede, at de europæiske stormagter vilde afvende krigen. Spørsmaalet om, hvor meget Europa vilde sætte ind paa fredens bevarelse, synes ikke at være bleven overveiet.

Jeg talte med den spanske udenrigsminister Gullon om Kuba og de Forenede Stater omtrent fjorten dage før krigens udbrud. Han var optimistisk, freidig og jovial. Jeg maatte uvilkaarlig sammenligne ham med en selvsikker og flink linedanser, som slipper sig ned og lader sig hænge i fødderne lige over Niagarafossen for at bevise, hvor fuldstændig han kan sin kunst. Han troede naturligvis fast paa freden. Nogle dage senere herskede den samme selvsikre freidighed i udenrigsdepartementet, og jeg har grund til at tro, at man endnu i tre fire dage mente, at alt vilde

blive fredelig ordnet med de Forenede Stater. Jeg vilde ikke have anseet det for muligt, at fornuftige mennesker kunde nære en saa optimistisk anskuelse paa dette kritiske tidspunkt.

Paa grund af denne faste tro paa freden var naturligvis ingen forberedelser trufne, da krigen brød ud. Det manglede imidlertid ikke regjeringen paa tillidsfuldhed, skjønt der ikke fandtes noget, som kunde retfærdiggjøre den. Sagastas ministerium ventede sig virkelig seir i krigen med de Forenede Stater; og dog vidste de meget mere end udenforstaaende om forsvarets jammerlige forfatning. Men de spanske statsmænd tror urokkelig paa mirakler. Tag Filippinernes forsvar som eksempel. Udenforstaaende kjendte lidet eller intet til beskaffenheden af forsvarsforanstaltningerne ved Manila; men krigs- og marineministeren var fuldt vidende om den bitre sandhed. Det var gang paa gang bleven meddelt dem, at forsvaret var ligesaa primitivt som ved øernes opdagelse for 400 aar siden. Enhver sagkyndig vidste, at Manila kunde gjøres omtrent uundtagelig ved anlæg af svære batterier paa øen Corregidor og de overforliggende kyster. Alligevel bestod forsvaret ved Cavite ifølge admiral Lazagas udsagn i en svag, ufuldendt fæstningsvold, mangelfuldt forsynet med kanoner, et sjøbatteri ved enden af arsenalet med fire armstrongkanoner og endnu et ufuldendt batteri.

Breve var sendt til regjeringen, og artikler havde staaet i pressen indeholdende opfordringer til at sætte Filippinerne i virkelig forsvarsstand. Men forgjæves. Regjeringen troede ikke paa nogen krig.

Da kom nyheden om det forestaaende sjøslag ved Cavite, og skjønt den spanske marineminister vidste, at eskadren i Manilabugten bestod af lutter træskuder, hvis kanoner var legetøispistoler sammenlignet med fiendens, og at intet var bleven gjort for at forsvare indløbet til bugten, reiste han sig dog i kamret og sagde, at intet var ladet ugjort for at sætte befæstningerne i ordentlig stand, og at „glansen af en stor seir snart vilde straale ind over landet.“ Og folket troede ham.

Den skjæbnesvangre første mai, da nyheden om slaget kom til Madrid, læste ministrene gjennem sine rosenfarvede briller telegrammet saa forkjært, at de fik det til at betyde en seir over amerikanerne! Men de to blade *El Nacional* og *El Heraldo* klargjorde snart den sande betydning af telegrammet.

Otte og firti timer efter sin profeti om den spanske seir reiste marineministeren sig i parlamentet for at redegjøre for nederlaget. Og ministerens forklaringer var baade klare og udtømmende. Han beklagede, at indløbet til bugten er 13 kilometer bredt, men glemte at meddele, at denne bredde betydelig forkortes af øen Corregidor. Han lagde ogsaa megen vægt paa det faktum, at det vilde have været aldeles unyttigt at

nedlægge torpedoer i bugten. Men i løbet af sin tale meddelte han, at han *nu* havde sendt 150 torpedoer til Filippinerne. „Det var sandelig i rette tid!“ raabte de deputerede.

Og parlamentet gav sig til at diskutere. Men *hvad* dreiede debaten sig om? Ikke om forholdsregler til anvendelse af lignende skandaler for fremtiden, men om ansvarsspørsmaalet. Señor Salmeron og republikanerne beskyldte monarkiet for at have forvoldt ulykken. Ministrene anklagede forsynet eller naturen, som havde gjort indløbet til Manilabugten saa forkjært, og Romero Robledo paastod i større overensstemmelse med sandheden, at det liberale parti bar skylden, og den parlamentariske majoritet erklærede, at ingen kunde dadles, det skulde da være Canovas del Castello, som nu ligger i sin grav. Imidlertid tænkte og sagde den almindelige mand, at det ikke vilde blive udholdeligt at leve i Spanien, før de partier og institutioner, som havde beskattet den taalmodige bonde til randen af hungersnød og bragt landet ansigt til ansigt med politisk ruin, blev omstyrtet.

Hvad Spanien mangler, er en statsmand. Havde landet frembragt endog en anden klasses politiker efter restaurationen, vilde det nu have befundet sig i en blomstrende forfatning og kunnet spille en fremragende rolle i den europæiske politik. Med dets uudviklede hjælpekilder, dets anseelige flaade, dets heltemodige soldater og fremforalt ved hjælp af Filippinerne kunde det have skaffet sig mægtige allierede paa langt bedre betingelser end f. eks. Italien, uden at synke sammen under byrden, som Italien gjør. Men alle disse fordele blev ladet unyttede. Landet forblev uden venner. Handel, landbrug og industri stagnerede. Folket vegeterede fra dag til dag, medens de styrende kjævlede om uvigtige ting, og nu staar landet overfor en ruin. *R. E.*

En jødisk arbeiderby.

(Efter Vander-Arasep i *Die Welt*).

En jødeby! — Bringer ikke navnet alene en til at se en fæl flække, langt inde i Polen eller Rusland, en landsby fuld af skiddenfærdighed og fattigdom med gamle magre mænd i lasede kaftaner fulde af fedt og utøi, sultende kvindfolk og nøgne børn? Ti jødeby det er jo en by, som kun bestaar af en ghetto. Og det synes fastslaaet blandt Europas ariske folk, at jøderne i almindelighed ikke *kan* yde produktivt arbeide, og at de er udrustede med en uovervindelig ulyst til legemligt stræv; kun

naar de som snyltedyr kan sætte sig fast paa fremmede samfundslegemer og udnytte omgivelsernes slid og sved, — som mellemmænd i handel, som spekulanter, bankierer og aagerkarle, kun da kan de trives og blive fede. Men en flok snyltedyr, overladt til sig selv og sine egne frembringelser, uden noget at snylte paa — ja, det maatte jo altsaa blive ghettoen. Og dette ariske syn paa jøderne deles ogsaa af mange jøder, — selv om de ikke med „kristen" krashed dømmer sine stammefrænder at være skabt til snyltedyr og aagerkarle, har de dog en følelse af, at hebræerfolkets evner gaar temmelig ensidig i retning af det, antisemiterne kalder „uproduktiv snylten," — og denne ensidighed mener de hindrer oprettelse af jødiske samfund, der helt kunde være sig selv nok. Denne anskuelse kom ogsaa frem i den diskussion, „zionistbevægelsen" skabte — en jødisk hjemlængsel, *Kringsjaa* for en tid siden gjorde rede for. Mod zionisternes „Ud af ghettoen, hjem til Palæstina, til et eget jødisk rige!" klang de jødiske pessimisters advarsler: „Vi mangler evnen til det slidsomme arbeide, der danner hvert riges grundvold. Vi arbeidede i Ægypten — under Faraos svøbe, men i frihed kunde vore arme ikke engang reise et tempel for Gud Herren — vi maatte ty til tømmermestre fra Tyrus og Sidon. Under saadanne omstændigheder at danne et eget rige, vilde kun være at flytte fra én ghetto, hvor dog enkelte lever et menneskeligt liv, ja styrer og regjerer „hedningerne" — over til en anden og uslere, hvor fattigdom og afmagt bliver alles lod!"

Som en kraftig indvending mod dette syn paa jødernes forhold til arbeidet, særlig industrien, peger optimisterne paa byen *Pinsk.* Den er et særsyn: en jødisk arbeiderby.

Midt i den store uhyggelige Rotitno-slette, som med sine sumpede flader breder sig i det vestlige Rusland og dækker en landstrækning, omtrent saa stor som hele kongeriget Saksen, ligger Pinsk som en oase i ørkenen. Den har godt og vel 30,000 indbyggere; af dem er de 28,000 jøder. Indtil for 20 aar siden fandtes der i denne egn ikke spor af nogen industri, — nu er der, takket være den jødiske befolknings foretagsomhed og arbeidslyst, gjort en udmærket begyndelse til en industridrift, der allerede har naaet en betragtelig høide og efter alle mærker at dømme har en rig udvikling i vente.

Alle trin af industri møder os her i Pinsk, — fra de store fabriker, der er udstyrede med alle moderne hjælpemidler og beskjæftiger flere hundrede arbeidere, indtil den beskedne hjemmeindustri med dens mangfoldighed af produkter. — Ved siden af de jødiske fabrikanter finder vi ikke her alene et kommercielt og teknisk personale af jøder, men ogsaa jødiske værksmestre, jødiske maskinister, fyrbødere og kontrollører og uden undtagelse jødiske arbeidere.

Følgende opregning, der aldeles ikke gjør krav paa fuldstændighed, vil nogenlunde illustrere det her sagte. I Pinsk virker:

en kemisk fabrik,
en større rapsmølle,
en møbelfabrik — 150 arbeidere,
to sagbrug — 50 arbeidere hver,
en tændstikkefabrik — 400 arbeidere,
en skoplugfabrik — 200 arbeidere,
en stearinlysfabrik — 120 arbeidere,
en kortevarefabrik — 330 arbeidere,
to bryggerier — ca. 100 arbeidere hver,
flere tobaksfabriker med tilsammen over 800 arbeidere.

En større kortevarefabrik, der tilhører et kristent firma, beskjæftiger omkring 150 arbeidere, hvoraf de fleste er jøder. Det samme er tilfældet med et betydeligt skibsbyggeri, der ligeledes eies af kristne, men ledes af jøder.

Ved siden af disse større bedrifter virker en lang række mindre: metalvarefabriker, garverier, sæbesyderier, smaa ølbryggerier, en strengefabrik, et sukkeraffinaderi, flere mindre linoljemøller, væverier og spinderier.

Og nu maa man lægge mærke til, at disse værksteder og etablissementer aldeles ikke er anlagte af filantroper, ikke er arbeidshuse, hvis hensigt er at beskjæftige fattige jøder, men foretagender, oprettede med gevinst for øie. De maa kjæmpe med inden- og udenlandsk konkurrence og kræver fuldt saa vel som nogen kristen fabrik en dygtig, flittig og veldisciplineret arbeidsstok.

Naar damppiberne fløiter fra alle byens ender hver morgen kl. 6, da strømmer jødiske arbeiderskarer til sine værksteder. Arbeidsordningen er overordentlig streng i Pinsk, — kommer man for sent, bliver der saa meget fratrukket i daglønnen, at lignende fradrag sandsynligvis vilde fremkalde streik i enhver anden fabrikby.

Selvfølgelig giver byens karakter som jødeby ogsaa arbeidsordningen et særegent præg: fredag eftermiddag fløiter damppiberne freden ind, — i denne fabrikby hersker en sabbatsro, mer streng end i selve England, — og saa iler arbeiderne *ikke* til værtshuse, men til sine hjem. Skjænkestuer eksisterer omtrent ikke i Pinsk, en beruset arbeider er en sjeldenhed — det er ogsaa karakteristisk for den jødiske arbeiderby.

I de fabriker, hvor der drives nattearbeide, gjenoptages driften lørdag aften. Første gang, man overværer en saadan begyndelse af ugens arbeide, bliver man helt høitidelig stemt. I sine sabbatsklæder forsamler arbeiderne og arbeiderskerne sig, — akkurat paa sekundet, naar sabbaten er udløben, begiver de sig til sine paaklædningsrum og bytter arbeidsklæder paa sig, —

saa fremsiger værksmesteren velsignelsen, — dampmaskinerne bliver sat i bevægelse og ugens gjerning er begyndt.

En anden eiendommelighed, der har stor social betydning og hænger nøie sammen med det jødiske syn paa ægteskab og familie, bliver man vidne til i Pinsk. Straks en jødisk arbeiderske bliver gift, forlader hun fabriken for at vie sig til sin nye gjerning. Selv om ægtefolkene ingen børn faar, eller om forholdene i hjemmet bliver aldrig saa trykkende, — hustruen forlader aldrig den huslige arne for at gaa i fabriken igjen.

Da alle jødiske festdage bliver overholdte, regner man i Pinsk vanligvis 280 arbeidsdage om aaret, og ved uafbrudt drift veksler hvert lag arbeidere ugentlig med dag- og nattearbeide, saa at der aarlig paa hver arbeider falder 140 arbeidsdage og 140 arbeidsnætter á 11 timer. — Londonnerbladet *Economist* fortalte for ikke længe siden 8-timersdagens historie og opregnede de forholdsvis faa firmaer, som under tryk fra arbeidernes side og angst for streiker havde gjort et forsøg med denne reform. Men artiklens forfatter havde formodentlig intet kjendskab til jødebyen i Rokitno-sumpene, ellers vilde han have nævnt, at allerede for 10 aar siden organiserede det jødiske firma, der eier byens betydelige rapsoljefabrik, sin drift paa 8 timers arbeidsdagen, altsaa med 3 hinanden afløsende arbeidslag. Det er et af de første, kanske det allerførste forsøg i Europa.

Fabrikernes indretning og arbeidet i Pinsk staar gjennemgaaende paa høide med det bedste, nutiden leverer, og aarlig valfarter talrige teknikere og fabrikanter til jødebyen for at lære nye arbeidsmetoder og kunstgreb; ti hvad jødehænder her producerer, har vist sig fuldt konkurrencedygtigt baade inden- og udenlandsk.

*
* *

Vi vil nu forlade den egentlige industris omraade og se paa det andet store arbeidsfelt, hvor jødebyens beboere fortjener sit brød.

Pinsk ligger ved en seilbar elv, der gjennemskjærer landets sumpe, og er en „indlandshavn“ med livlig handel. Ca. 400 havnearbeidere finder sin beskjæftigelse ved dens brygger, og hvad der kræves af disse arbeidere i retning af kraft og udholdenhed, kan man neppe gjøre sig en forestilling om, naar man ikke har seet, hvorledes losning og ladning foregaar paa de russiske floddampere. En graaskjægget jøde, som med en kornsæk paa 100 kilo paa ryggen traver afsted ad en smal fjæl over floden, det er et fænomen, som en vesteuropæisk jøde har vanskelig ved at forestille sig, — og dog ser man det her; dag ud og dag ind, fra solopgang til sildigste kvæld, saa længe sommeren varer. Det gjælder at slide, mens fortjeneste er at faa, — snart lukker vinteren alle elve. — Pinsk besidder ogsaa et talrigt laug af jødiske *tømmerflødere*, stærke, flinke folk. I Tyskland,

hvorhen størsteparten af dette tømmer gaar, spotter ofte de antisemitiske trælasthandlere over „jødernes afsky for fysisk arbeide“ og aner ikke, det er jødiske arme, der baade har fældet og flødet tømmeret, under tungt stræv, tidt nok ogsaa under livsfare.

Pinsk er imidlertid ingen idealby fra det land Utopia; det er en by, som huser fattigdom og nød som enhver anden. Naar floden fryser til, naar den travle tid er forbi, da indtræder der ofte en arbeidsløshed, som her føles saa meget mere trykkende, fordi den russiske lov forbyder jøderne at forlade sit anviste opholdssted og søge arbeide, hvor det kanske findes. Men Pinsk er en mærkelighed, fordi den er Europas, kanske verdens eneste jødiske arbeiderby, hvis virksomhed viser, at jøderne evner at gjøre „produktivt arbeide“ og at præge dette med adskillige af sin stammes bedste egenskaber — utrættelighed, gløghed, nøisomhed og ordenskjærlighed. Derfor er Pinsk maaske, naar alt kommer til alt, en bedre forjættelse om zionismens mulighed end mange fagre protektions- og sympati-løfter fra hebræiske politikere og bankierer.

Den nervøse kvinde.

(Efter dr. Albert Moll).

Den tyske læge Albert Moll, — en forfatter, der paa nervernes strøg hører til de mest kompetente — har for nylig udgivet en bog med titlen „Den nervøse kvinde“. Af dette værk er det efterfølgende opsæt et uddrag, og den tyske doktors ord kan vel tænkes at have interesse ogsaa udenfor Tysklands grænser; ti „den nervøse kvinde“ er et kosmopolitisk fænomen og et desværre stadig aktuelt emne.

*
* *

Hvad betegnes ved udtrykket „nervøs“. Alle og enhver bruger ordet, men ingen evner at give en fuldt udtømmende forklaring af tingen. Det er som med „opodeldok“, — det er *noget,* man gnider sig med, naar man har smerter i korsryggen, — det ved alle, — men hvad opodeldok forresten er, det er hyllet i dunkelhed. Saa ved og en og hver erfaringsmæssig, hvorledes nervøsiteten *ytrer* sig, men ikke hvad den er. Og sandt at sige, lægerne ved det heller ikke, saa lægfolket kan trøste sig. Og forresten, opodeldok hjælper mod rygværk, — hvad tjener det saa til at pine sig med spørsmaalet om, hvad det er. Men saa helt let er det ikke altid at paavise, at nervøsitet virkelig foreligger, — det skal der ofte

en fagmand til. Ti nervøsitetens former er mangfoldige, den er en Proteus mellem sygdommene.

Der er for eksempel den unge aristokratiske dame, i hvis familie der er forekommet adskillige tilfælde af nerve- og sindsygdom. Hun selv har en smule anlæg for det mystiske, er troende spiritist og ikke lidet overtroisk. Forkjælet fra sin barndom, har gjort et udmærket parti og har nu mange selskabelige pligter at opfylde. Men disse „pligter" orker hendes *nerver* ikke. Blegsottige fænomener, der har vist sig hos hende i hendes pigedage, dukker atter op, til dem slutter sig hovedpine, anfald af svimmelhed, søvnløshed og smerter snart hist, snart her. Badereiser og — magnetisk-spiritistiske kure hjælper ikke. Da dukker en god veninde frem som smertens dulmerske; veninden bærer en morfinsprøite i sin haand og for en kort stund glemmer den nervøse dame sine lidelser. Hun ender som hjælpeløs morfinist.

Der er den nervøse skuespillerinde. Hun er publikums yndling, bevæger sig paa scenen og i sit artistisk udstyrede hjem med straalende sikkerhed, men naar ikke hendes kunst eller selskabslivet lægger beslag paa hende, plages hun af mangehaande lidelser. Hendes livsførelse har lagt grunden til dem og lader dem gro. Skal hun ikke paa prøve, tilbringer hun næsten halve dagen i sin seng, — ti den halve nat, efter forestillingens slut, har hun tilbragt i venners og veninders klynge i en restaurant. Frokost og lunch indtager hun paa sengen, hun røger stærke, parfumerede cigaretter, og om aftenerne efter teatertid drikker hun adskillig vin. Og kunstnerinden blir mer og mer fuld af luner, kommer lettere og lettere i ophidselse, plages af angst, farer sammen ved den mindste uventede lyd. Et særligt karaktertræk hos hende danner de smaa ondskabsfuldheder, som plager hendes bekjendte og bringer hendes direktør til fortvilelse; ti hendes ondskab giver sig stundom udslag som pludselige sygmeldinger, og hun gjør sig liden samvittighed af at „vælte" en forestilling. Til disse sindets pirreligheder kommer saa legemlige lidelser af mange slags; de veksler saa at sige hver dag og har megen lighed med de kjendte hysteriske fænomener.

Der er den ca. 50 aar gamle frøken, som efter sigende ikke er bleven gift, fordi hun var for fordringsfuld, — i virkeligheden fordi hun var besjælet af en vis kjølig egoisme, der ikke tillod nogen varmere følelse for noget menneske. Hun lider nu af anfald af uforklarlig angst, dertil daarlig fordøielse, som hverken klyster eller schweizerpiller evner at rette paa. Søvnen daarlig. Har hun en af sine gode dage, kan hun være til glæde for alle, men naar de onde sider kommer, er hun et sandt huskors for sine omgivelser; de skjælder hende ud for en indbildt syg, men har kun delvis ret. Hun lider absolut af sygelige forstyrrelser baade paa sjæl og

legeme, — lidelser, der ganske vist øges ved indbildte; men man faar huske, at indbildt syge kan tidt nok være fuldt saa plagsom som „virkelig“.

Som sidste eksempel: en pige paa tretten aar. Hyppige krampeanfald og sanktveitsdans har plaget hende, dengang hun var et lidet barn. Men paa skolen har hun alligevel været blandt de flinkeste, — en næsten sygelig ærgjerrighed har ansporet hende til overdreven flid. I familien bliver hun hyppig fremvist som „pragteksemplar“, hvorfor hun har et snev af næsvished. Den unge pige besidder et overmaal af „temperament“, hun er rasende heftig, taaler ingen modsigelse, bliver kobberrød af sinne og stamper i gulvet. Legekamerater har hun selvfølgelig faa eller ingen af, anser sig selv for betydelig over sine jævnaldrende og behandler særlig tjenerskabet med utækkelig overlegenhed. Hun lider af hovedpine, sover urolig, taler ofte i søvne. Tror paa spøgelser og er gruelig ræd for dem. Forældrene er absolut blinde for alt dette, og ser de noget af det, anser de det for smaafeil, der vil forsvinde med aarene. Men det vil ikke blive tilfældet; tvertimod vil det nervøse barn blive en nervøs kvinde, der vil forbitre livet for sin mand og blive sig selv og sine omgivelser til pine og plage.

Eksemplerne kunde forfleres, med en ganske uhyggelig lethed endogsaa; livet er desværre saa altfor rigt paa dem. Men af eksemplernes mængde lader sig uddrage følgende forklaring paa nervøsiteten, dens aarsag og væsen: de sygelige forstyrrelser, der dækkes af navnet nervøsitet, er sammensatte af fænomener, som skriver sig fra nervesvækkelse, hysteri, hypokondri og psykisk dekadence. De anatomiske forandringer i nervesystemet, der ligger til grund for disse forstyrrelser, har man endnu ikke rukket at faa opklaret. Saadanne sygdomme, der ytrer sig i, at vedkommende organers virksomhed, deres funktion, forstyrres, uden at man kan paavise de organiske ændringer, pleier man at kalde funktionelle; nervøsiteten er altsaa en saadan funktionel sygdom. Naa, til forklaring af sygen selv er herved ikke egentlig meget vundet, skjønt: det er noget vist tilfredsstillende i at faa sætte en navneseddel paa en ting, faa den i en rubrik og putte pakken i en skuffe. Selv om man ikke ved saa svært meget om, hvad pakken indeholder, det er dog en trøst at vide: i *den* skuffe har vi den.

Men mere frugtbringende end at søge efter nervøsitetens „inderste grunde“ er det at gribe kjendsgjerningerne selv og af dem uddrage læren om sygdommens aarsager og veien til dens mulige helbredelse.

Ofte nok hører man, at nervøsiteten er en moderne sygdom, opstaaet i *vor* tid, sammen med jernbaner, telegraf og telefon. Men dette beror paa et feilsyn, — der er i slægt med de gammelkjendte klager over

nutidens gudløshed og usædelighed, med sangen om de gode gamle dage, den som Adam og Eva opløftede i en fjern fortid, og som saa hvert slægtled trofast har sunget for det næste. I hobetal foreligger vidnesbyrd om, at nervøsiteten har herjet ganske kraftig helt fra den graaeste oldtid, enkelte af middelalderens psykiske farsotter — som de smitsomme danseraserier og de ligesaa smitsomme „djævlebesættelser“ — har været nervøse epidemier af uhyggeligste art og af de mest kolossale dimensioner. Men den nyere tid har den fortjeneste, at den har skjænket de nervøse fænomener en mere omhyggelig betragtning og herunder ogsaa sat dens navn paa ting, man i gamle dage anbragte i ganske andre rubriker. Nægtes skal det heller ikke, at vor hastige tid skjænker godt groveir til mange af disse fænomener. Feilagtig er ogsaa den anskuelse, at nervøsiteten er en sygdom, der særlig er for „de fine“, for de høiere sociale lag; den træffes ligesaa hyppig i de lavere.

Blandt dens aarsager spiller *arveligheden* en meget betydelig rolle. Personer, hvis familie er belastet med nerve- eller sindsygdom, drikfældighed eller lignende, bliver meget let nervøse; dog kan det lykkes at modarbeide den arvede nervøsitets udbrud ved en hensigtsmæssig opdragelse. Selvsagt kan livets sørgelige tilskikkelser ogsaa bevirke nervøsitet, — stadig sorg og bekymring, ulykkelig kjærlighed, sygdom; og glemmes maa ikke: udskeielser af enhver art, baade legemlige og sjælelige.

Som en væsentlig aarsag til nervøsitet ansees ofte børnenes overlæsselse med skolearbeide, — men vistnok med mindre ret; skolernes krav er beregnede paa gjennemsnitsbegavelse og skulde i de færreste tilfælde fremkalde nervøsitet. Dog, overbyrdelsen er der ofte, men dens grund er kanske at søge i, at umusikalske barn skal tage klavertimer, at dumt ærgjerrige forældre kræver førsterangs karakterer af sine kun jævnt begavede børn, at barneballer og voksne fornøielser røver de smaas nattero og fylder deres sind med tanker, der ikke hører hjemme i deres alder. Men at mange slags beskjæftigelser, særlig de, der kræver ensformig anspændthed, som lærerindernes, telefonistindernes o. s. v., er udmærkede kilder til nervøsitet, er selvsagt.

Hvad nervøsitetens *legemlige* udslag angaar, da er den mening temmelig udbredt, at man skal kunne se deres lidelser udenpaa nervøse personer. Dette slaar ikke til: der er nervøse kvinder, der synes at svulme af sundhed, — og de bliver vanligvis meget ilde berørt, naar man fortæller dem, hvor godt de ser ud; de slutter deraf, at man ikke tror paa deres sygdom. Hvorofte er ikke saadan en sundhedsstraalende kvinde hjemsøgt af en plagernes hær, — ikke sjelden af smerter, der kan forekomme i alle dele af legemet og hyppig skifter plads.

Sanseorganer er ofte sædet for nervøse lidelser. Øinene bliver

utrolig hurtig trætte, — øret taaler ingen lyd, det ringer og det suser i de plagede høreorganer, — lugt og smag er borte, eller hvad der smager normale mennesker godt, vækker afsky, og omvendt. Dertil kommer ikke sjelden sansebedrag, „syner og røster," og krampeanfald, besvimelser, muskelsvækkelser, stundom formelig lamhed, skjælven i alle lemmer, hjerteklap og stammen slutter sig til det hyggelige følge. Alle disse fænomener kan i de forskjelligste styrkegrader træde i de forskjelligste forbindelser med hverandre, saa at nervøsitetens „sygdomsbillede" baade i almindelighed og hos den enkelte person fremviser en kaleidoskopisk rigdom paa variationer.

*

* *

Mellem de fysiske udslag af nervøsiteten fremtræder som særlig karakteristiske de sygelige ændringer, *søvnen* er udsat for. Ganske vist findes der nervøse kvinder, hvis søvn er fuldstændig normal, — men de danner undtagelsen. Oftest er søvnen mer eller mindre forstyrret. Den syge gaar overtræt tilsengs, i den faste overbevisning, at nu skal en lang og god søvn indfinde sig, og det ret hastig. Men straks hun har lagt sig, er hver trang til søvn som strøget bort, og en endeløs vaagenat begynder. I andre tilfælde kan søvnen komme hurtig, men fly ligesaa hurtig igjen, eller den kan bestaa af en halvvaagen døs, af hvilken man vaagner om morgenen ligesaa træt, som man gik tilsengs. — Med den nervøse søvn følger gjerne pinefulde drømme, ofte ogsaa talen i søvne og søvngjængeri — somnambulisme. Men man har ogsaa hos nervøse kvinder truffet en søvn, der antager dimensioner langt udover de normale. Den syge slumrer hen naarsomhelst om dagen, under hvilkensomhelst beskjæftigelse.

Selvsagt er ogsaa *sjælelivet* sygelig ændret hos de nervøse kvinder. Deres intelligens er for det meste skarp, ofte udviklet til høit over det gjennemsnitlige. Ikke sjelden forefindes ogsaa hos dem et eller andet talent, for maleri eller musik især, men gjerne udpræget ensidigt. Denne ensidighed gjenfinder man ogsaa i den hos nervøse kvinder saa hyppige lyst til at komme med forbløffende paastande og opstille ekstravagante leveregler, som de saa hævder med en utrættelig iver — i teorier; i praksis følger de gjerne mere almindelige anskuelser. Endvidere har de ofte en eller anden kjæphest, som de rider i tide og utide, og trods al intelligens er de gjerne henfaldne til noksaa grov overtro — ligefra vild spiritisme til spaaen i kort. Ganske mærkelige er de forstyrrelser i hukommelsen, der tidt lader sig konstatere hos nervøse kvinder. Paa store omraader kan der herske en høi grad af hukommelsessvaghed, paa enkelte punkter en forbløffende styrke, og dertil slutter sig da „hukommelsesbedrag",

— nøiagtig erindring om oplevelser, de aldrig har havt. Dette sidste faktum har man først i den senere tid taget det fulde hensyn til i de juridiske kredse, hvor vidneudsagn af nervøse kvinder mere end en gang har havt de mest forvirrende følger. — Nær denne hang til hukommelsesbedrag ligger den nervøse hang til bevidst usandhed — til løgn i utrængsmaal. Dette fænomen staar nærved enkelte nervøse kvinders tvangsforestillinger: de pines stadig af den tanke, at de bliver forgiftet eller i det mindste tilsmudset af alt muligt, — hvorfor de vasker sig uden ophør, ja stundom saa vidt muligt undgaar at røre nogetsomhelst. Andre tvangsforestillinger, der er almindelige hos nervøse kvinder, er „tvilesyge“. — Stod der adresse paa det brev, som nu kastedes i postkassen? Var den ordentlig slukket, den bortkastede fyrstikke? Og endeløse undersøgelser anstilles -- og føder nye tvil. Hertil slutter sig saa den mærkelige rædsel for at gaa over aabne pladse, tælle- og regnesyge, angst for at blive vanvittig. Ogsaa kleptomanien, stjælesygen maa føres hid. Men bestemt at trække grænsen mellem fuldt udviklet hysteri og stærk nervøsitet er paa disse strøg vanskeligt nok.

Mer end en af de ekstravaganser, religionshistorien har optegnet, skyldes kvinders nervøsitet, — ved mer end en gammel helgenindekrønike stiller en moderne læge diagnosen: høit udviklet nervøsitet. Med den sværmende religiøsitet staar de ubeherskede sym- og antipatier i nær forbindelse, og med dem lysten til paafaldende handlinger. Naar en fyrstinde pludselig forelsker sig i en raa zigeunerviolinist og flygter med ham; naar ellers anstændige damer optændes af heftig lidenskab for de mandlige medlemmer af de dahome'aner- og zulukafferstammer, som forevises i panoptikoner og dioramaer Europa rundt, sender dem kjærlighedsgaver og sætter dem stævnemøder; naar andre uberygtede kvinder føler en uimodstaaelig trang til at sende helteskuespillere og operatenorer kompromitterende elskovsepistler, — da kan man med temmelig stor sikkerhed slaa fast: de damer er i høi grad nervøse.

Ja, kaleidoskopisk er nervøsitetens udslag, — den viser sig i overdreven religiøsitet, i overdreven „frisindet samvittighed“, i viljesvaghed og i overdreven fastholden ved en tanke og hensynsløs sætten alt ind paa et maal, — der oftest ikke eier den ringeste værdi. I vekslende overdrivelser altsaa.

*

* *

Spørsmaalet bliver nu: staar man saa magtløs overfor nervøsiteten, som de her fremstillede antydninger synes at vise, og som publikum vistnok som oftest tror? — Nei, absolut magtløs staar man ikke, men for nervøsiteten gjælder det mer end for nogen anden sygdom, at det er lettere at

forebygge end at *helbrede*. Arbeidet paa at forebygge maa begynde allerede i den tidligste barnealder, — ved en fornuftig opdragelse, lige fri for overdreven strenghed som for svagelig eftergivenhed. En opdragelse, der ikke gjør barnet til husets almægtige centrum, ikke opdrætter vidunderbørn og ikke lunefulde smaa despoter; en opdragelse, der tager lige meget hensyn til sjæl som til legeme, og som virker mere ved eksempel end ved mange ord. Naa ja, dette er en gammelkjendt tale, og de ældre slægtled vil formodentlig turvis forsikre, at netop saa blev opdragelsen ledet i *deres* ungdom.

Lidt længere op i aarene danner det moderne selskabsliv en fare for den unge pige, og det maa derfor indskrænkes inden de snevrest mulige grænser. Ogsaa den aandelige diæt maa som den legemlige ordnes efter hygieniske regler, og fremfor alt: *Den unge pige maa skaffes en fornuftig beskjæftigelse, der kan give hendes liv mening og indhold.* Ti en ikke uvæsentlig kilde for nervøsiteten er lede, kjedsomhed og den triste bevidsthed, at ens liv er menings- og hensigtsløst. Alle de her antydede midler til nervøsitetens forebyggelse maa gjennemføres med saa meget større omhu, hvis vedkommende person er belastet med arvet disposition for sygdommen.

En særlig behandling fortjener det spørsmaal, der ofte stilles til lægen: er *ægteskab* at anbefale for en nervøs kvinde? — Uden videre kan spørsmaalet ikke besvares; der gives kvinder, hvis nervøsitet forsvandt, straks de blev gift, hos andre holdt den sig med uforandret styrke eller øgedes, atter andre fik sin nervøsitet først efter giftermaalet. Saa noget universalmiddel mod sygen er ægteskabet ikke. Ganske vist findes der unge piger, der er saa elskovssyge, at der kun gives et lægemiddel for deres sitrende nerver: en brudgom. Men mange halvgamle ugifte piger, hvis nervøsitet man henfører til deres jomfruelige stand, bliver ikke det ringeste bedre, naar det forundes dem at komme i ægteskab. Og dobbelte betænkeligheder faar en læge ved at tilraade et saa lotteriagtigt middel som ægteskab mod nervøsiteten, naar han husker paa efterkommerne; al sandsynlighed taler jo for, at barn af et saadant ægteskab vil komme til verden med nervøs disposition. Er ægtefællerne i nær slægt med hinanden, vil en saadan arv, man kan gjerne sige uvægerlig, falde i børnenes lod.

Hvad nu sluttelig den egentlige *behandling* af nervøsiteten angaar, saa maa man fremfor alt afholde sig fra illusioner om lægemidlernes absolute værdi. Som nervøsitetens former og udslag er mangfoldige, saa maa der ogsaa anvendes forskjellige behandlingsmaader for de forskjellige tilfælde, — skablonmæssig fremgangsmaade er, naar talen er om nervøsitet, mere ilde anbragt end ved nogen anden sygdom. Men derfor skal man lade en *læge* bestemme behandlingsmaaden, en læge, til hvem patienten har tillid. Mirakelmagere, der oftest med „religiøse“ midler gjør underkure paa nervøse

bør man sky som pesten, — de opnaar i bedste tilfælde at fremkalde en pludselig „helbredelse“, en kortvarig opblussen af sjælens og legemets kræfter, — men efter denne opblussen følger regelmæssig en reaktion; der er „det sidste værre end det første“. — Skal imidlertid lægens behandling af den nervøse lykkes, da maa han understøttes af patientens omgivelser, og her er det en gylden regel: Plag ikke den syge med spot og daddel, lad hende ikke uophørlig forstaa, at man regner hendes lidelser for indbildte. Skal den vanskelige proces: at forvandle en nervøs kvinde til en normal, faa en heldig udgang, da maa enhver, der kommer i berøring med den syge, forstaa, at hun er syg, og „at forstaa alt, det er at tilgive alt“.

Kjærlighedens roser.

Alt, hvad du vented, forsaged og led,
skal blive din kjærligheds roser.

Alle de længsler, der fløi med din fred,
er skud blandt din kjærligheds roser.

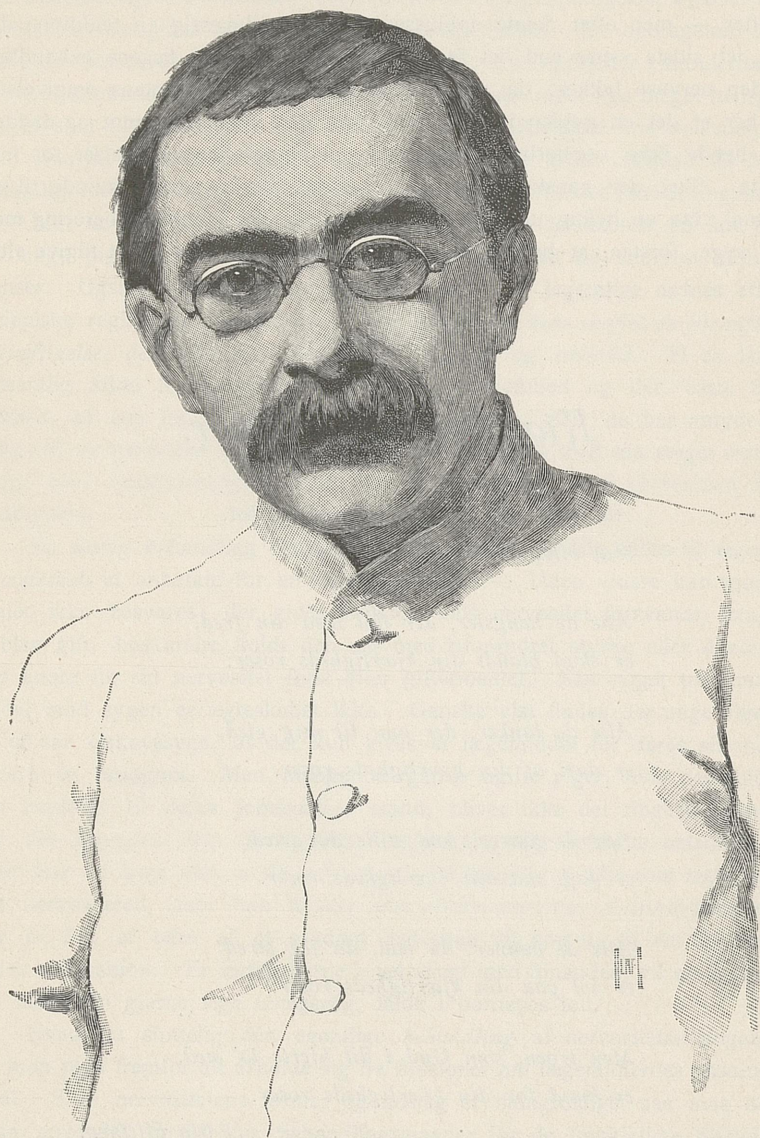
Alle de tanker, der ømt til mig gled,
er duft af din kjærligheds roser.

Alle de taarer, som stille du græd,
er dug paa din kjærligheds roser.

Alle de bønner, du bad, da jeg stred,
er sol paa din kjærligheds roser.

Men troen, som Gud i dit hjerte la' ned,
er bund for din kjærligheds roser.

Ole Eilifsen.

Rudyard Kipling.

Kjække karer.

Af
Rudyard Kipling.
(Autoriseret oversættelse).

I.

Røgelugarens luvarts-dør stod aaben for havtaagen, mens den svære linjedamper rulled og hived under idelig fløiten til bankskøiterne og deres fisker-joller, som mylred paa alle kanter.

— Den Cheyne-gutten er da den værste plagen ombord her, lød det fra en mand i vadmels overfrak, som reiste sig og trak døren til, saa det sang efter. — Ham har vi ingen brug for her inde. Han er for grøn.

En hvidhaaret tysker langed efter et stykke smørbrød og grynted mellem hver bid: Jeg kjender arten. Amerika er fuld af den sort. Jeg siger, De skulde afskaffe tolden paa taugender.

— Pyt. Egentlig ondt findes der ikke i ham. Han er selv mest at beklage, snøvlede en mand fra New York, som laa i sin fulde længde bortefter sidebænken og saa op i det vaade vindu i loftet. — Nu har de slæbt ham rundt fra hotel til hotel, siden han fik bukser paa benene. Jeg havde en passiar med moren i formiddags. Det er en prægtig dame, men hun er ikke istand til at greie gutten. Nu skal han over til Europa og fuldende sin opdragelse.

— Opdragelsen er nok ikke paabegyndt endnu, kom det fra en filadelfier inde i hjørnet. — Gutten har to hundred dollars maaneden i lommepenge, saa fortalte han mig. Og han har saa vidt femten aar paa bagen.

— Jernbaner, hans fader, er det ikke saa? sagde tyskeren.

— Njo. Og saa gruber og trælast og skibe. Gamlen har bygget sig et sted ved San Diego, og et ved Los Angelos. Eier en halv tylvt jernbaner, halvdelen af tømmeret paa Stillehavs-siden. Lader konen sætte mynten overstyr — meddelte filadelfieren døsig. Vesten er ikke noget for hende, siger hun. Saa flakker hun fra sted til sted med denne gutten og sine nerver, for at finde stadig ny adspredelse for *ham,* antager jeg. Florida, Adirondacks, Lakewood, Hot Springs, New York og slig rundt i ring. Han kan jo ikke mere end en hotelgut endda. Naar han er færdig med sin uddannelse i Europa, bliver det et rædselsfuldt eksemplar.

— Men gamlen, som lader det staa til paa denne vis? lød det fra ham i vadmels-ulsteren.

— Gamlen dynger op sine guldbjerge han. Vil helst være i fred for knegten, antager jeg. Kommer nok under veir med sin feilregning om

et par aar eller saa. Synd for gutten, det er adskilligt godt i ham, bare man tog sig lidt af ham.

— Med en taugende, ja, med en taugende, grynted tyskeren.

Paany smældte døren, og en spinkel gut omtrent i femtenaarsalderen, med en halvrøgt cigaret dinglende i mundvigen, læned sig ind over den høie dørstok. Hans deiggule ansigtsfarve klædte ikke en person i hans alder, og hans blik var en blanding af ubeslutsomhed, pral og meget letkjøbt kvikhed. Han var klædt i kirsebærfarvet bluseskjorte, vide knæbukser, røde strømper og cyklesko, med en rød flanelshue bag paa skallen. Efter at have plystred mellem tænderne, mens han mønstrede selskabet, sagde han med gnelrende høi røst: 'Ner tyk ude nu, san. 'Nkan høre fiskerbaadene skure mod siden paa alle kanter. Det skulde være storartet, om vi rendte en ned, san.

— Luk døren, Harvey, sagde newyorkeren. Luk døren og bliv der udenfor. Vi har ingen brug for dig her.

— Vil nogen vise mig ud? svaredes der betænksomt. Har *De* betalt reisen for mig, mister Martin? Antager, jeg har saa god ret til at være her som nogen.

Han trev et par brikker af et dambræt og gav sig til at kaste dem fra høire over i venstre.

— Sig mig, mine herrer, er ikke dette dræbende kjedeligt? Kan vi ikke faa istand et ordentligt parti poker?

Der kom ikke svar, og han dampede paa cigaretten, lettede paa benene og trommede paa bordet med sine noksaa skidne fingre. Saa trak han frem en bunke pengesedler som for at tælle dem over.

— Hvorledes befinder din mama sig i eftermiddag? spurgte en. Jeg saa hende ikke til lunch.

— I sin kahyt, antager jeg. Hun er næsten stadig syg paa sjøen. Jeg tænker netop at give pigen femten dollars for at se lidt til hende. Jeg gaar nødig nedenunder mere end høist nødvendigt. Det rører sig saa underlig i mig, naar jeg skal forbi slagterens kjødbod. Jeg skal sige Dem, det er første gang, jeg er paa aabent hav.

— Aa kjære, behøves ingen undskyldning, Harvey.

— Hvem beder om undskyldning? Dette er første gang, jeg sætter over Atlanteren, mine herrer, og naar undtages første dag, har jeg ikke kjendt det ringeste til at være syg. Nei, saa sandelig! dermed slog han næven i bordet, saa det sang, vædede fingeren og gav sig til at tælle sedlerne igjen.

— Du er rigtig en førsteklasses skrivemaskine med synlig skrift, gjæsped filadelfieren. Du blomstrer rigtig op til en hæder for dit land, om du ikke tager dig sammen.

— Kjender det. Jeg er en ægte amerikaner — det skal jeg vise dem over i Europa og, straks jeg er der. Pff, der gik cigaretten, det var min sidste. Jeg kan ikke røge det skrot, restauratøren har. Har nogen af herrerne faaet en ægte tyrker hos ham?

Maskinmesteren traadte ind for et øieblik, rød, smilende og vaad.

— Naa, Mac, raabte Harvey oprømt, gaar det fremover?

— Akkurat som det pleier, var det alvorlige svar. Unge mennesker er saa høflige som før mod ældre, og de ældre gjør, hvad de kan, for at vise, de sætter pris paa det.

Der lød en lav grynt fra et hjørne. Tyskeren aabnede sin cigarbog og rakte en begsort cigar over til Harvey.

— Der har du noget af rette slag at røge, min unge ven. Du vil prøve den? Hvad? Naa, gid den maa bekomme dig vel.

Harvey tændte den utækkelige tingest med mange dikkedarer; han følte sig nu, han gjorde lykke i voksent selskab.

— Det skal mere til for at gjøre det af med mig, bemærkede staklen, uden at ane, hvad han gik igang med.

— Det faar vi snart se, mente tyskeren. — Hvor er vi nu, mr. Macdonald?

— Omtrent der vi er, mr. Schaefer, gjenmælte ingeniøren. Vi skal være paa Storebanken til natten, men saa'n i sin almindelighed bemærket, er vi midt oppe i fiskerflaaden. Vi har raget aarerne af tre joller og nær smækket bommen af en franskmand bare siden middag, saa de drager sig just ikke langt af vei for os, skal jeg mene.

— Naa, du liker cigaren godt? spurgte tyskeren; Harveys øine flømmed i taarer.

— Glimrende, udsøgt vare, svarede staklen mellem sammenbidte tænder. — Antager, vi har sakket lidt af nu, ja vel? Jeg vil stikke ud og se, hvad loggen siger.

— Det vilde jeg og i dit sted, bemærkede tyskeren.

Harvey stavred over det vaade dæk hen til nærmeste ræling. Han kjendte sig yderst klein; men her saa han dæks-kokken lemme kjød op, og siden han havde skrydt af aldrig at være sjøsyg, nødte stoltheden ham til at stavre kjækt videre agterover forbi næste dækskahyt helt frem til agterenden. Dækket laa aldeles øde, og han klavred hen til selve flagstangen, hvor han satte sig yderst paa kanten, sammenkrøbet og ledeløs af ildebefindende. Cigarrøgen og larmen af skruen lige under tog aldeles kraften fra ham. Hodet svulmed op; gnister dansed for øinene; kroppen kjendtes, som den ingen vægt eied, mens hælene dingled for blæsten. Han var ved at daane af kvalme, og en rulling af skibet vipped ham over rælingen ned paa den glatte udbugede agterstævn. Saa svingede en tung

graa bølge-mutter ud af taagen, favnede Harvey under armene og drog ham lempelig med ud i læside; det store grønne lukkede sig over ham, og han sovned blidelig ind.

Han vækkedes ved lyden af et tudende horn, omtrent som det, de brugte til at blæse sammen til [middag paa sommerskolen ved det store badested. Omsider mindtes han, han var Harvey Cheyne, druknet og død midt paa havet; men han var dog for elendig til at samle tingene. Der var en ny lugt i næsen; vaade og klamme frost-ilinger løb ned efter ryggen, og han kjendte sig hjælpeløs fuld af salt vand. Da han aabnede øinene, mærked han, han fremdeles var ovenvands i sjøskorpen, for der strøg sølvfarvede bølgebjerge forbi rundt om. Og han laa oppe paa en haug død fisk og saa mod en bred mandsryg klædt i blaa uldtrøie.

— Det hjælper lidet, tænkte gutten. Jeg er død, det er sikkert nok, og den fyr sidder vagt.

Han harked, og fyren vendte hodet, saa der blinked et par smaa guldringe frem mellem det krøllede sorte haar.

— Naa. Du har det noksaa bra nu? lød det. Lig stille slig, vi er mindst rank da.

Med et gesvint ryk kilede han den dirrende forstævn op i en skumfri sjø, som løfted baaden fulde tyve fod op for saa at lade den glide ned i en glasgrøn grube over paa den anden side. Den bjergbestigning gjorde ingen afbrydelse i blaatrøiens passiar. — Sandelig ikke ilde gjort, det siger jeg, at jeg fisked dig op. He hvad? Bedre kanske alligevel, at ikke din damper kneb mig. Naa, hvorledes gik det for sig at komme overbord?

— Jeg var søsyg, sagde Harvey, usel og kunde ikke for det.

— Det var just, som jeg tuded i hornet, og din skude gav ogsaa lidt kjæft. Saa saa jeg dig komme ret ned. Tja, jeg tænkte mig jo, du skulde blet maset i stumper af skruen, men du kom drivende lige hen til mig, og jeg tog dig ind som en stor fisk. Den gang slap du altsaa at dø.

— Hvor er jeg egentlig? spurgte Harvey, som ikke rigtig indsaa, at livet var saa ganske sikret, der han laa.

— Du er med mig her i jollen. Jeg heder Manuel og hører til paa skonneren „Her er vi“ af Gloucester. Jeg har hjemme i Gloucester. Nu er det kvældsmad paa øieblikket. Haa?

Han saa ud til at have to par arme og et hode af støbejern, for ikke nøied han sig bare med at tude i den svære trompet-musling, han maatte staa opreist og svaiede med den svaiende fladbundede jolle, og sendte en skjærende, ulende tuden ud i taagen. Hvor længe denne underholdning stod paa, kunde Harvey ikke huske, for han blev liggende der paa ryggen og stirre vetskræmt hen efter de rullende sjøfjelde. Det forekom ham,

han hørte et skud og et horn og raab af folk. En tingest adskillig større end jollen, men ikke mindre urolig, ragede op ved siden. Flere stemmer talte paa en gang; han blev langet ind i et mørkt slingrende hul, hvor mænd i skindhyre gav ham noget glohedt at drikke og drog klæderne af ham. Saa faldt han i søvn.

Da han vaagnede, laa han en stund og lyttede efter, at det skulde ringe til frokost paa damperen, mens han undred sig over, at hans kahyt var bleven saa elendig liden. Ved at vende sig saa han ind i en trang trekantet hule, som fik lys fra en lampe, der hang paa en svær stolpe. Et trehjørnet bord, som han kunde række med armen, løb frem mod fokkemasten. Ved tværenden bag en velbrugt jernovn sad en gut af hans egen alder, med et fladt rødt fjæs og et par spillende graa øine. Han var klædt i blaa strikketrøie og høie guttaperkastøvler. Flere par af samme slags fodtøi, en gammel hue og en del udslidte uldsokker laa paa gulvet, og sorte og gule oljeklæder svaiede frem og tilbage ved køiestolperne. Rummet var pakkende fuldt af stank, som en balle er fuld af bomuld. Oljeklæderne havde en egen tyk duft, der dannede en slags baggrund for lugt af stegt fisk, brændt flesk, maling, peber og flau tobak; men al denne lugt var igjen indsvøbt i en skarp lugt af skib og salt vand. Harvey saa med ækkelhed, at der ikke fandtes lagener i hans seng. Han laa paa et stykke skiddent bolster fyldt med filler og drev. Desuden bevægede ikke skuden sig som et dampskib. Den hverken rullede eller hivede, men laa snarere og hoppede omkring paa samme dumme, meningsløse maade som en fole i tjor. Vandet plaskede lige ved hans øre, og bjælker knagede og knistrede paa alle kanter. Alt dette bragte ham til at grynte i fortvilelse, idet han tænkte paa sin moder.

— Kjender dig bedre nu? sagde gutten med et grin. Have lidt kaffe? — Han skjænkede i en tinkop og hældte sirup i.

— Er der ikke fløde? sagde Harvey og saa sig rundt langs den dobbelte rad af mørke køier, som om han ventede at opdage en ko der.

— Aa nei, sagde gutten; og det faar vi rimeligvis ikke før ved midten af september. Det er ingen daarlig kaffe, jeg har netop trukket den.

Harvey drak i taushed, og gutten rakte ham en tallerken fuld af stegt flesk, som han satte tillivs som en hungrig hund.

— Jeg har tørket dine klæder. Antager, de har krympet lidt; de er ikke slig som de, vi bruger. Du gjør bedst i at kjende lidt paa dig for at mærke, om du har faaet nogen skade.

Harvey vred og vendte sig til alle kanter, men kunde ingen skavank finde.

— Det er bra, sagde gutten hjærtelig. Faa nu tøiet paa og stig op paa dæk. Far vil se dig. Jeg er søn af ham — de kalder mig Dan —

er underkok og hjælper til med alt andet ombord, som folkene synes er for ækkelt. Jeg er eneste gut ombord nu, siden Otto gik tilbunds — han var bare en tysker han og tyve aar desuden. Men hvorledes bar du dig ad med at falde ud i blankstille sjø?

— Stille var det slet ikke, tutrede Harvey. Det var kuling, og jeg var sjøsyg. Antager, jeg maa være rullet over rælingen.

— Det var jo lidt almindelig dønning igaar og inat, sagde gutten. Men om det er det, du forstaar ved kuling, —. Han plystred. — Du faar nok andet at mærke, før du bliver færdig. Rap dig nu. Far venter.

Lig mangen anden stakkels jypling, havde Harvey aldrig i sine levedage modtaget en ligefrem befaling, aldrig i det mindste uden lange og stundom taarekvalte udlægninger af fordelene ved lydighed og grundene for kravet. Fru Cheyne levede i stadig angst for at kue hans aand, hvad der maaske var grunden til, at hun selv altid vandrede paa randen af nervøs fortabthed. Han skjønte slet ikke, hvorfor han skulde rappe sig for en andens skyld, og udtalte det.

— Din far kan jo komme hid ned, om han har lyst til at tale med mig. Jeg vil bare have ham til at bringe mig hjem til New York med det samme. Det skal han ikke tabe noget ved.

Dan spilede øinene vidt op, da denne spøg gik op for ham i al sin vælde. — Hør, far, skreg han op gjennem trappelugen; han siger, du kan tage en trip hid ned til ham, om du har noget at snakke med ham om. Du hører, far?

Svaret kom i den dybeste røst, Harvey nogensinde havde hørt fra et menneskes lunger: — Ikke noget sludder, Dan; send ham hid til mig!

Dan kniste og slængte de skruklede cyklesko hen til Harvey. Der var noget i tonen ved det, som blev sagt ned fra dækket, som bragte gutten til at dølge sit sinne og trøste sig med tanken paa, hvorledes han stykke for stykke skulde fremmane billedet af sin egen og farens rigdom, naar de var paa hjemveien. Denne redning maatte jo gjøre ham til helten blandt sine venner for hele livet. Han heiste sig op paa dækket efter den lodrette stige og vraltede agterud over en skok af alskens sager, som laa i veien, did en liden, tykfalden, glatraget mand med graa bryn sad paa et trin, som førte op til skansen. Dønningen havde lagt sig om natten, saa havet laa der blankt som olje til alle sider, med seilene af en tylvt fiskersmakker som spætter i himmelranden. Mellem dem var smaa sorte prikker, som viste, hvor jollerne laa paa fiske. Skonneren havde et trekantet støseil sat til i stormasten og laa og nipped i ankertauget. Naar undtages manden ved „hytten“, var der øde ombord.

— Morgen — god eftermiddag skulde jeg sagt. Du har næsten sovet klokken rundt, unge mand! lød det som hilsen.

— Morgen, sagde Harvey. Han likte ikke det „unge mand“; og som den, der var reddet i havsnød, vented han medfølelse. Hans mor led kvaler, bare han blev vaad paa fødderne; men denne ulk lod ikke til at have tanke for sligt.

— Naa, faar vi saa høre, hvad som er hændt. Det er ganske en forsynets styrelse fra først til sidst, ret beseet. Hvad kan du vel hede? Hvorfra? Aner mig, det er fra Europa.

Harvey opgav sit navn og damperens navn, gav en kort beretning om ulykken og endte med en anmodning om at blive bragt hjem til New York med det samme, der skulde hans far godtgjøre alt sammen.

— Hm, kom det fra det nyragede fjæs, der ikke havde rørt sig under hele talen. — Jeg ved ikke, vi har noget særligt tilovers for den kar, den gut altsaa, som gaar overbord fra en slig kasse i dødstillen. Aller mindst, naar han skylder paa sjøsyge.

— Skylder paa! udstødte Harvey. Tror De, jeg havde lyst til for moro at dumpe ombord i denne vesle skidne skuden Deres?

— Ved ikke, hvad du mener med moro, unge mand, saa jeg saa vist ikke skal udtale mig. Men var jeg *dig,* vilde jeg ikke sætte udnavn paa den baad, forsynet har brugt til at redde dig. For det første er det rigtig ukristeligt. For det andet gjør det mig ærgerlig — og jeg er Disko Troop paa „Her er vi“ af Gloucester, noget du ikke rigtig synes at vide.

— Ikke ved jeg det, og ikke rager det mig, sagde Harvey. Jeg er taknemlig nok for at være reddet og saa videre, selvfølgeligt; men jeg vil gjerne, De skulde begribe, at jo fortere De bringer mig hjem til New York, des bedre vil det lønne sig for Dem.

— Du mener — hvad? Troop trak det ene skjæggede bryn op og lod et mistænksomt mildt blaat øie titte ud.

— Klingende mynt! sagde Harvey, tilfreds i den tro, han gjorde indtryk. Klingende koldt guld. Han stak en haand i lommen og skjød maven lidt frem; det var nu hans vis at være den store. — De har nok aldrig tjent saa godt paa en dags arbeide, som da De trak mig op. Jeg er eneste søn af Harvey Cheyne!

— En heldig mand, bemærkede Disko tørt.

— Og om De ikke ved, hvem Harvey Cheyne er, da ved De ikke stort, far. Saa, rundt med hende nu, lad os rappe os.

— Harvey havde en idé om, at størstedelen af Amerika var fyldt med folk, som diskuterede og misundte hans far.

— Kan hænde jeg gjør, og kan hænde ikke. Tag et reb i din mave, unge mand. Det er *min* mad, den er fyldt med.

— Vi skal nok betale det ogsaa, svaredes der. Naar tror De saa, vi er i New York?

— Jeg har aldrig noget i New York at bestille. Heller ikke i Boston. Vi er inde ved Eastern Point i september en gang, og din papa — jeg maa med sorg tilstaa, jeg ikke har hørt ham nævne — faar sagtens give mig en ti dollars penge efter alt dit snak. Forresten kan det være slig slag ogsaa.

— Ti dollars! Ja, værs'god. Jeg — — Harvey grov omkring i lommen efter seddel-tutten. Alt han fandt fat paa, var en slapset cigaretæske.

— Den mynt gaar ikke, er heller ikke bra for halsen. Hiv dem overbord, far, og prøv paany.

— De er stjaalne! skreg Harvey ildsk.

— Du faar altsaa vente, til du er hjemme hos papa igjen, før du kan gjøre mig gjengjæld.

— Hundred og fire og tredive dollars stjaalet, — sagde Harvey og for paa vild jagt gjennem alle lommer. Giv mig dem igjen!

En snurrig mine trak sig tvers over gamle Troops haarde ansigt. — Hvad har nu *du* i dine levedage havt at gjøre med hundred og fire og tredive dollars, da far?

— Det var af mine lommepenge denne maaned. Dette tænkte Harvey skulde være et knusende slag, og det var det ogsaa — paa en vis.

— Aha, hundred og fire og tredive dollars bare lidt af en eneste maaneds lommepenge! Du kan ikke huske, om du stødte an i noget, da du for overbord, vel? En stiver i rækken eller sligt? Gamle Hasken paa „Østenvinden" — Troop saa ud til at snakke med sig selv — snubled over lugekanten og kylede pandebrasken med stormasten han, ganske kraftig. En tre ugers tid efter vilde han have det til, at „Østenvinden" var en orlogsmand, og saa erklærede han krig mod Sable Island, for det var britisk, og lod skjærene løbe saa langt af land. De syede ham ind i en sengesæk med hodet og fødderne fri, for resten af turen; og nu gaar han hjemme i Essex og leger med smaa filledukker.

Harvey kogte af sinne, men Troop blev ved i en trøstende tone: Vi har ondt af dig. Vi har rigtig ondt af dig — saa ung som du ogsaa er. Vi taler ikke om mynten oftere, antager jeg.

— Nei, naturligvis. De har jo stjaalet den.

— Ja ja, far. Vi har stjaalet den, hvis det er nogen trøst for dig. Nu om hjemturen. Forudsat vi kunde, hvad vi altsaa ikke kan, saa er du nu ikke i den forfatning, du gjør noget hjemme; og *vi* er netop saa vidt komne ud paa bankerne for at slide for føden. *Vi* ser ikke halvten af hundred dollars maaneden, end sige lommepenge. Er lykken god, er vi ved land igjen saa omtrent i de første uger af september.

— Men — men det er jo mai nu, og jeg kan sandelig ikke blive gaaende og slænge her ombord, bare fordi De skal ligge paa fiske. Jeg *kan* ikke, siger jeg Dem!

— Det var baade ret og rigtigt, rigtigt og ret. Der er ingen, som beder dig slænge her ombord. Sandelig er der ikke arbeide for dig i haugevis, nu siden Otto er gaaet overbord. Aner mig, han strøg med i en kuling, vi fik den nat. Ialfald er han endnu ikke kommen ombord igjen for at negte for det. Og nu har du dumped ned iblandt os ved forsynets vise styrelse, rent ud sagt. Aner mig forresten, det er temmelig lidet det, du har lært. Er vel saa?

— Jeg kan nok gjøre det hyggeligt for Dem og Deres mandskab, naar vi først kommer tillands, sagde Harvey med et vondt nik, mumlede ubestemt noget om „sjørøvere“, hvortil Troop nærmest — ikke ganske forresten — trak paa smilebaandet.

— Naar undtages snak. Det glemte jeg. Du trænger ikke bruge tungen mere end nødvendigt her ombord paa „Her er vi“. Øinene faar du holde aabne og hjælpe Dan med det, han beder dig om, og sligt smaat. Saa giver jeg dig ti og en halv maaneden — værdt det er du jo ikke, men alligevel. Lidt arbeide vil gjøre dig klarere i skolten, og saa kan du siden engang berette os om papa og mama og alle pengene.

— Hun er paa dampskibet, sagde Harvey med taarer i øinene. Bring mig til New York straks!

— Stakkels kone — stakkels kone! Naar hun faar dig hjem en gang, trøster hun sig nok. Vi er otte her paa „Her er vi“, og om vi vendte hjem nu — det er mere end halvandet hundred mil — misted vi hele fisket. Folkene gik aldrig med paa det, selv om det var aldrig saa hyggeligt.

— Men papa skulde jo erstatte alt.

— Forsøge, ja. Tviler ikke paa, han vilde det, sagde Troop; men et helt fiske er otte mands levebrød, det. Og du vil blive ganske anderledes frisk, om du først faar se ham igjen paa høsten. Gaa nu forud og hjælp Dan. Det blir ti og en halv maaneden, som jeg har sagt, og ellers alt som vi andre, naturligvis.

— Tænker De virkelig, jeg vil vaske kopper og kar og sligt? sagde Harvey.

— Og andet sligt, ja. Du behøver ikke at skrige saa op, unge mand.

— Nei, om jeg vil. Min far vil give Dem nok til at kjøbe hele denne lille fiskegryde for — Harvey tramped i dækket — ti gange, bare De bringer mig i god behold til New York; og desuden — ja — saa skylder De mig hundred og fire og tredive allerede.

— Hvorledes? Troops jernansigt mørkned.

— Hvorledes? De ved selv, hvorledes. Og oven i kjøbet vil De sætte mig til underordnet arbeide — Harvey kjendte sig stolt af det udtryk — til ud paa høsten. Jeg siger Dem, jeg gjør det *ikke*. Hører De?

Troop studerede toppen af stormasten en stund, mens Harvey holdt sin store tale rundt ham paa alle hold.

— Hys! sagde han tilslut. Jeg tænker over mit ansvar, det trænger grundig overveielse.

Dan sneg sig hen og rykked Harvey i ærmet. Saa, nu skal du ikke braake med far længer. Du har to tre gange kaldt ham tyv, og den slags taaler han ikke af nogen levende sjæl.

— Nei, om jeg vil, brølede Harvey uden at agte paa det venlige raad; endnu stod Troop og funderede.

— Synes temmelig ugemytlig, sagde han tilslut og lod blikket streife Harvey. Nei, jeg laster dig ikke, ikke et gran heller, gutten min; heller ikke vil du laste *mig*, naar galden er tappet af dig. Vær vis paa, du sander mine ord! Ti og en halv som yngste-gut paa skonneren og alt frit, for at lære dig op og for at berge din helse. Ja eller nei?

— Nei! sagde Harvey. Bring mig hjem til New York, eller jeg skal sørge for at faa Dem — —

Hvad saa fulgte, husked han ikke senere. Han laa overende nede ved et spygat og holdt sig om næsen, som bløded, mens Troop saa alvorlig ned paa ham.

— Dan, sagde denne til sønnen, jeg styred mig ikke overfor denne jypling. Jeg tog for stærkt i, jeg tænkte mig ikke om. Lad du dig aldrig forlede til ikke at tænke dig om først, Dan. Nu har jeg ondt af ham; han er jo aldeles ikke klar i toppen, saa han ikke kan svare for, at han bruger skjældsord og sligt — heller ikke for, at han hopped overbord, for det tror nu jeg han har gjort. Men vær snil mod ham, du Dan, eller saa skal du faa to gange det, jeg gav ham. Den lusingen og næseblødningen gjør ham nok lettere i toppen. Hjælp ham til at vaske næbbet.

Troop gik høitidelig ned i kahytten, hvor han og de ældre af folkene havde køiplads, og overlod det til Dan at trøste den ulykkelige arving til tredive millioner.

I anledning af Tolstoys indlæg mod samtidens videnskab.

(*Kringsjaa*, bind XI, hefte 8.)

Det tør kanske være formasteligt at optræde mod Tolstoy, men hans anskuelser om videnskab forekommer mig saa uefterrettelige, at jeg ikke kan lade være at sige nogle ord derom.

Det er vel nok, at Tolstoy anser bibelen for den eneste bog værd at studere, og at han mener, at religion er det ene nødvendige for men-

neskene; disse lever dog ikke alene af religion, og den menneskelige videbegjærlighed rækker langt ud over religionen. Tolstoy vil formentlig sige, at det er taabelighed, og at menneskene ikke trænger mere. Naa, det kan være en smagssag, og Tolstoy kan ikke hindre, at mange mennesker befinder sig vel uden religion. Og for erhvervelsen af det daglige brød, der er nok saa nødvendigt for at leve livet, er dog videnskabens belærelse af adskillig betydning. Og hvad moralen og den moralske opdragelse angaar, saa har den videnskabelige opdragelse utvilsomt stor betydning; ved ingen anden faar mennesket en saa klar indsigt i sin egen lidenhed og dermed en saa stærk følelse af den. Hvis den religiøse opdragelse var saa fortrinlig til at opelske moral, saa skulde man tro, at den burde have udrettet lidt mere, end den hidtil har gjort. Klagerne over den moralske elendighed er nu lige saa høilydte som nogensinde tidligere; om disse klager er andet end gammelmandsprat, tør jeg ikke afgjøre, men saavidt jeg har opfattet den smule historie, jeg har lidt kjendskab til, er jeg tilbøielig til at tro, at hine gammelmandsklager over tidens og ungdommens slethed til alle tider har været uberettigede og væsentlig beror paa, at gamle folk glemmer, at de har været unge. Menneskehedens moral er, ikke rettere jeg kan se, i tidernes løb blevet bedre og bedre, uden at jeg tør paatage mig at afgjøre, hvorfor eller hvorved; men jeg vilde anse det som et yderst interessant emne for den historiske videnskab at udforske, og jeg indbilder mig, at resultatet vilde blive til vinding for menneskeheden, ti enhver øgning af viden sporer til tænkning, og dette er aandelig sundt.

At skjælde ud videnskaben, fordi han ikke selv forstaar den, eller fordi dens resultater ikke passer ind i Tolstoys livsopfatning, forekommer mig ganske mærkelig smaaligt af en aand som hans.

Naar Tolstoy fortæller, at videnskaben paastaar at studere alt og at løse alle gaader, saa maa han have truffet paa en egen race af videnskabsmænd, som jeg for min del ikke har lært at kjende, ti ellers er det en almindelig erkjendt sandhed, at videnskaben ved sin forskning altid opdager nye gaader til granskning. Hele Tolstoys ræsonnement frister mig til at sige med Knut Hamsun: Tøv og tul og Tolstoy.

Endelig harmer Tolstoy sig over lægekunsten og meddeler, at i Rusland dør 50 ja op til 80 pct. af de børn, som er indlagt til helbredelse paa hospitalerne. Denne meddelelse er rimeligvis ukorrekt, efter hvad jeg har hørt og læst om russiske hospitaler. Og saa kommer han med de sociale tilstande, der medfører, at ikke alene børn, men ogsaa fuldvoksne ikke opnaar halvdelen af de aar, som de burde leve. Hvad dette vedkommer lægekunsten, gaar over min begribelse, og ligeledes, hvad lægekunsten har at gjøre med at forberede krigene. Der er en sørgelig forvirring i det lille afsnit om lægekunsten, snak om ting, som den intet

har med at gjøre, og ikke et ord om al den lidelse og sorg, den forebygger, idet den baade helbreder syge og forebygger sygdom. Men dette er vel ting, som en saa idealistisk mand som Tolstoy ikke har begreb om, men saa skulde han smukt holde sin mund og ikke skjælde lægekunsten ud. Det er altfor tarveligt og utilladeligt.

Det er trist, at en slig begavelse skal kaste sig over gjenstande, som han aabenbart absolut intet begreb har om; mange mennesker tror ham naturligvis og mener sig at være paa den rette side, naar de kan citere Tolstoy. Men nu vil jeg bede mine landsmænd tro mig, naar jeg siger, at han i spørsmaalet om værdsætning af videnskaben ikke fortjener mere tiltro end et hvilketsomhelst andet uvidende menneske.

G. Armauer Hansen.

Keiser Vilhelms tiaars-regjering.

(Efter Poultney Bigelow i „*Century*").

27. januar 1888 havde den nuværende keiser af Tyskland, Vilhelm II, opnaaet rang af generalmajor i den prøissiske hær. Han var 29 aar gammel, anseet af sine kolleger som en intelligent og handledygtig befalingsmand, men ogsaa kjendt af tyskerne i det hele taget paa grund af de anstrængelser, der vistes fra visse filantropers side, for at gjøre ham til leder for en antisemitisk propaganda. 15. juni 1888 besteg han keisertronen og begyndte straks at styre sine 45 millioner tyskere med en kraft, som man ikke havde seet magen til i Tyskland siden den store kurfyrstes dage.

Jeg har kjendt faa mænd, der har været saa frie for praleri og hykleri som denne tyske fyrste, da han besteg keisertronen. Julen umiddelbart før sin fars død skrev han et brev til en ven, hvori han alvorlig dvælede ved det aar, der nærmede sig sin afslutning, og særlig havde fremtidens problemer for øie, uden at tænke paa, at han var en af dem, der skulde være med ved deres løsning. I dette brev bekjendte han, at det var hans høieste maal at forbedre arbeidernes kaar, at udjevne striden mellem dem, som har, og dem, som ikke har, og fremfor alt at gjøre den kristne religion til virkelighed.

Den tyske keiser kjender sin families historie, og deraf har han øst den lærdom: at en prøissisk monark styrer ifølge guddommelig ret, og ikke som talerør for en folkekongres. Han er fremfor alt soldat og hører ikke paa klager, naar det gjælder insubordination. De første ord, han

henvendte til hæren efter sin tronbestigelse, var saaledes: „Vi hører sammen, jeg og hæren. Vi er uopløselig forenede, enten Gud sender fred eller krig. Jeg lover at komme ihu, at mine forfædres øine ser ned paa mig fra den anden verden, og at det er ligeoverfor dem, jeg maa være ansvarlig for hærens hæder og ære.“

Derefter udstedtes en proklamation „til mit folk“, der danner en slaaende modsætning til den, som tre maaneder før var udstedt af hans far, der holdt strengt paa vigtigheden af konstitutionelle sikkerhedsforanstaltninger. Heri heder det: „Jeg har overtaget styrelsen og har lovet Gud, at jeg efter mine fædres eksempel skal være en retfærdig og mild fyrste for mit folk, at jeg skal bevare fromhed og gudsfrygt, beskytte freden, fremme landets velfærd, hjælpe de fattige og ulykkelige og trofast beskytte retfærdigheden.“ Proklamationen indeholdt ingen konstitutionelle løfter, som senere kunde stille sig hindrende iveien for hans absolutisme. I det hele taget søger han at træde i sine fædres fodspor, især i sin bedstefars, hvilket oftere kommer frem i hans taler. Saaledes ytrede han i sit første regjeringsaar ved den prøissiske rigsdags aabning: „Som kong Vilhelm I, vil jeg, ifølge min ed, trofast og samvittighedsfuldt søge at overholde folkerepræsentanternes love og rettigheder, og vil med den samme samvittighedsfuldhed udøve kronens konstitutionelle rettigheder, for engang i fremtiden at overgive dem uskadte til min efterfølger.“

I sit første regjeringsaar, den 27de juni, modtog han en deputation af Berlins borgere, til hvem han sagde: „Se til at bygge kirker i Berlin.“ Den 16de august sendte han en udfordring over Rhinen, der ingen tvil efterlod om hans forhold til det elsass-lotringske spørsmaal. „Jeg tror“, sagde han, „at den hele hær er forenet i den følelse, at vi hellere vilde dø paa slagmarken end tilbagegive en eneste sten af disse to provinser.“

Saa tidlig som 1888 tog keiseren enekommandoen over tropperne ved høstmanøvrerne, og ledede 30,000 mands operationer med en selvtillid, der overraskede, om ikke just behagede hans ældre generaler. Han arbeidede ligesaa haardt, som nogen af sine underordnede, var i sadelen altid før daggry og tillod sig blot en fem timers søvn.

I 1889 overraskede keiseren Tysklands pædagoger ved at sige dem, at de havde en forkjært undervisningsmetode, og at de herefter maatte gjøre det bedre. Bekjendt er i saa hensende keiserens samtale med dr. Hinzpeter, en af Tysklands største pædagoger. For at forstaa nutidens spørsmaal, mener keiseren, er det nødvendigt at kjende sin tids og sit folks historie. „Man skal først føre skoleungdommen til slaget ved Sedan og saa til slaget ved Termopylerne.“ Og heri har han visselig ret. Man har unegtelig i skolerne ensidig lagt vægten paa Roms og Grækenlands historie paa bekostning af den nyere tids.

I begyndelsen af 1890 var forholdet mellem keiseren og Bismarck endnu godt; men dette skulde ikke vare længe. Allerede i mars samme aar havde han afskediget kansleren og i hans sted udnævnt general Caprivi. Der skulde mod til for en ung keiser at afskedige sin førsteminister, som havde tjent tre tyske keisere. Til en ven skrev han ogsaa samme aar: „Jeg er tung om hjertet, det er, som jeg har mistet min bedstefar for anden gang.“

I 1890 holdt keiseren en tale for de jødiske rekruter, hvori han bemærkede, at ingen kunde være en god soldat, medmindre han samtidig ogsaa var en god kristen. Denne tale har han gjentaget flere gange. For ikke lang tid siden fængsledes udgiveren af det største vittighedsblad i Tyskland, *Kladderadatsch,* fordi han havde anført denne tale i forbindelse med et humoristisk billede, der forestillede hans majestæt djævelen, med fingeren paa næsen, grundende paa en knude paa halespidsen. Oppe i skyerne var der fremstillet nogle af de store soldater fra gamle dage — Hannibal, Cæsar, Napoleon og Fredrik den store. Djævelen taler med sig selv: „Nu, hvad ønskede jeg at erindre, da jeg satte denne knude paa halen? Jo, keiserens tale. Jeg maa raabe paa Fredrik den store, han hører ikke sammen med Cæsar og Napoleon; han var ikke god kristen og maa derfor have været en daarlig soldat.“

Den tyske keiser har fuldstændigt kjendskab til Englands militære dygtighed. Han kjender de engelske officerer og soldater. Han kjender hvert skib i den engelske flaade og ved, hvilke kanoner det fører. Hjemme er hans studerværelse lig en marineingeniørs museum, og han er hyppig optaget med at tegne krigsskibe.

Det fremskridt, som Tyskland har gjort paa ro- og seilsportens omraade, skyldes i vid udstrækning Vilhelm II's initiativ. I sæsonen hengaar ikke en uge, uden at en eller flere regattaer finder sted, hvor mange af præmierne udsættes af keiseren selv.

I 1895, i anledning af aabningen af den store kanal, der forbinder Østersjøen med Nordsjøen, organiserede keiseren det prægtigste marinekarneval, som nogensinde havde været seet i Europa. Hele verden sendte prøver af sin marinearkitektur, og Kiels havn var saa fuld af krigsskibe, at man neppe kunde se byen.

Nytaar 1895 syntes England og Tyskland at staa paa god fod med hinanden, og den engelske militærattaché i Berlin var yndet ved hoffet; men ved slutningen af aaret skede der en begivenhed, der gjorde en ende paa dette, nemlig Jamesons indfald. Straks syntes alle engelskmænd og tyskere at være dødelige fiender, der tørstede efter hinandens blod. Muligens efter førsteministerens, fyrst Hohenlohes tilskyndelse sendte keiseren en depeche til Paul Krueger, præsidenten i Transvaal. Tre maa-

neder efter var jeg i Syd-Afrika, hvor jeg fik høre boernes stemning. De følte sig ligesaa meget fornærmede over indblanding fra Tysklands side som fra et andet lands. Keiseren vilde aldrig have sendt denne depeche, havde han kjendt denne uafhængighedsaand, der besjælede boerne; det er ogsaa meget at beklage, at førsteministeren ikke nedlagde en kraftig protest herimod.

Ved begyndelsen af dette aar (1898) er tyskerne blevet saa vante til at se mænd fængsles for majestætsforbrydelse, at der ikke sker nogen uroligheder, naar de største forfattere fængsles for sine frie ytringer, der deles af de intelligente læseres masse. Mange patriotiske tyskere modsætter sig styrelsen med ethvert konstitutionelt middel, fordi de tror paa folkestyrets principer. Som amerikaner er mine sympatier naturligvis paa deres side, der kjæmper for folkestyre. For mig betyder frihed det samme som retfærdighed. Ingen mand med engelsk blod i sine aarer kan tvile herpaa.

For to aar siden offentliggjorde jeg min historie „Det tyske arbeide for friheden," der af tyske konservative blade betragtedes som et skammeligt angreb paa monarkiet i almindelighed og den tyske keisers forfædre i særdeleshed. Det var intet af den slags, men blot en fremstilling af forholdene, seede fra amerikansk synspunkt. Mine venner spaaede mig, at keiseren vilde lade bogen vandre i papirkurven med en forbandelse over dens forfatter. Men isteden derfor læste han den fra begyndelse til ende, udpegede feil fra sit synspunkt og tænkte aabenbart ikke værre om mig for min mangel paa respekt. Næste aar offentliggjorde jeg min bog: „Hvide mænds Afrika", hvor jeg omtalte hans forhold til Transvaal paa en maade, der langtfra var anerkjendende. Atter skrev han til mig, at han havde læst bogen med interesse og behag. Disse to smaa episoder modsiger det ord, der gaar om, at han ikke kan taale anden omtale end ros, og at han altid kommer i strid med enhver, som opponerer mod ham.

Flydende luft.

Videnskabens nyeste under.

Kringsjaa har tidligere ved forskjellige leiligheder — f. eks. bind VI s. 777 og bind XI s. 91 — bragt meddelelser om de saakaldte permanente gasarters fortætning. Englænderen Dewar og polakken Olszewski har paa dette omraade ført en livlig og ædel kappestrid, og fra maaned til

maaned har man mere og mere nærmet sig det endelige maal: at omdanne en hvilkensomhelst gas til vædske, for derved at levere det praktiske bevis for, at et legemes aggregatform uden undtagelse afhænger af de ydre omstændigheder, hvorunder legemet er stillet.

Dette maal er nu naaet.

Der eksisterer ikke længer nogen gas, som ved passende behandling ikke kan overføres til vædske. Nu har nemlig ogsaa vandstoffet, den sidste veteran blandt de saakaldte permanente gasarter, maattet bukke under for Dewar's sindrige og storstilede eksperimentelle kunst. Den 10de mai 1898 blev vandstofgas for første gang overført til vædskeformen under saadanne omstændigheder, at der ikke længer kunde være tvil om faktum. Den 10de mai vil blive en mærkedag i fysikens historie.

En ganske kort redegjørelse for, hvordan Dewar bar sig ad, vil maaske interessere en flerhed af læserne.

Ved hjælp af flydende surstof, som nu nærsagt kan fremstilles fabrikmæssig, blev vandstoffet først afkjølet til en temperatur af 205 ^{0} C. under frysepunktet. Samtidig holdtes trykket oppe i ikke mindre end 180 atmosfærer, og under dette svære tryk fik gasen lov til at undvige gjennem et slangerør, hvorved yderligere afkjøling opnaaedes. Den undvegne gas blev imidlertid opsamlet i en af de til dette brug særskilt konstruerede dewarske flasker, hvis nærmere indretning tidligere er omtalt. Her skal vi kun minde om, at et lufttomt rum i flaskens vægge hindrer varmen fra at forplante sig ved ledning, mens et speilende belæg paa væggene hindrer straalevarmen fra at slippe gjennem. Flasken er med andre ord det bedst tænkelige isoleringsmiddel for varme; den slipper praktisk talt intet, hverken ud eller ind. Denne flaske var anbragt i et rum, hvis temperatur altid holdtes under ÷ 200 ^{0} C., og hvor luften naturligvis ikke havde tilgang. Under denne anordning begyndte vandstoffet draabevis at samle sig, og i løbet af 5 minuter var der opsamlet omtrent 20 cm ^{3}. Nu var imidlertid temperaturen blevet saa lav, at vandstofdraaberne i røret frøs og blev til en fast masse. Ved et andet forsøg opsamledes i en time ikke mindre end 22.5 liter flydende vandstof.

Denne mærkelige vædske er klar og farveløs og besidder efter Dewars mening en stærk lysbrydende evne. For tilnærmelsesvis at bestemme dens temperatur, foretog Dewar et par ganske morsomme eksperimenter. Han tog først et glasrør, aabent i den ene ende og lukket i den anden, og stak den lukkede ende ned i den flydende gas. Som en følge af afkjølingen fyldtes den neddukkede ende efterhaanden med frossen luft ɔ: luft i fast form. Ved sit andet forsøg tog Dewar et lignende rør fyldt med heliumgas, som endnu i 1896 af Olszewski i Krakau blev erklæret for en permanent gas, endnu vanskeligere at fortætte end vandstof. Heliumgasen

i røret blev straks til vædske! Heraf følger, som Dewar ganske rigtig formodede, at helium ikke har lavere kogepunkt end vandstof.

Der eksisterer altsaa ikke længer nogen hidtil bekjendt gas, som ikke kan fortættes. Det er iaar akkurat tre fjerdedels aarhundrede, siden de første eksperimenter i denne retning tog sin begyndelse: i 1823 fortættede Faraday — ogsaa en englænder — for første gang klorgas. Han forudsagde samtidig, at det efterhaanden maatte lykkes at overføre samtlige gasarter til vædske, og denne forudsigelse er nu gaaet i opfyldelse. Et eiendommeligt 75 aars jubilæum er det, som her kan feires.

* * *

De komprimerede gasarter har som bekjendt for længe siden fundet anvendelse i det praktiske liv. Specielt har kulsyren paa mangfoldige maader været taget i teknikens tjeneste. Det er bare et par aar, siden det lykkedes i større mængder at overføre almindelig atmosfærisk luft til vædskeformen, men allerede nu høres der fra forskjelligt hold om planer til denne nyheds udnyttelse — planer, der klinger som eventyr. Blandt andet har en amerikansk eksperimentator, Charles E. Tripler i juniheftet af *The Cosmopolitan* skrevet en artikel, som jeg her delvis benytter for at give *Kringsjaas* læsere en forestilling om, hvilke videnskabelige overraskelser de fra denne kant i fremtiden kan gjøre regning paa. Tripler har udført samtlige her omtalte eksperimenter paa det amerikanske tidsskrifts redaktionskontor, og de billeder, hvoraf her gjengives endel, er blevet til ved fotografisk optagelse under eksperimenternes udførelse. Det er endel af disse eksperimenter, vi først skal omtale.

Den første unse (ca. 30 g.) flydende luft skal have kostet Dewars laboratorium over 10,000 kr. Som praktisk mand har Tripler taget sigte paa billig produktion, billig transport og bekvem, farefri anvendelse. Efter hvad han selv mener, er dette paa det nærmeste opnaaet. Den flydende luft fremstilles under *almindeligt, atmosfærisk tryk* ved stærk afkjøling efter en fremgangsmaade, som løselig antydes, men ikke nærmere beskrives. Med sit laboratorieapparat kan han i ti timer skaffe sig omkring 150 liter flydende luft. Metoden skal være baade let og billig. Dette er utvilsomt tilfældet med den maade, hvorpaa han transporterer den farlige vædske. Han benytter til dette øiemed simpelthen en stor tinkande, som rummer fra 15 til 25 l., vikler denne ind i filt og anbringer den i en lidt større kande af samme sort. Som laag tjener et tykt lag af haarfilt, der holder varmen ude, men ikke hindrer gasen fra at undvige, efterhvert som vædsken fordamper. Med en kubikfod „luftvædske“ i en saadan kande var det, mr. Tripler indfandt sig paa *Cosmopolitan's* kontor, og med disse simple

Luft øses af beholderen.

hjælpemidler har han holdt luften flydende i 36 timer og har transporteret den mellem New York og Washington eller mellem New York og Boston. Med rimelig forsigtighed er der ingen fare ved behandlingen, da gaserne, som efterhaanden udvikles, ikke indespærres. Vædsken kan øses op med en tinkop og heldes i et hvilketsomhelst kar. Er man imidlertid saa uheldig at tabe tinkoppen, vil den knuses som det tyndeste glas. Den umaadelige kulde gjør mange metaller overordentlige sprøde. Fig 2 viser en jernøse, som Tripler knuste mellem fingrene efter at have dyppet den i vædsken. Heldigvis er der andre metaller, som opfører sig anderledes.

Lad os helde en del af vædsken i et aabent kar. Stik haanden ned i! — det har ingen fare . . . Vel at mærke, hvis den øieblikkelig trækkes tilbage. Man vil kun faa en svag kuldefornemmelse. Præcis paa samme maade kunde man i en brøkdel af et sekund stikke fingeren ned i smeltet metal, naar fingeren, som sædvanlig er tilfælde, var en smule fugtig. I begge tilfælde dannes der nemlig et damplag rundt fingeren, og dette omgiver og beskytter den som en hanske. Men vær ikke altfor uvorren under forsøget! En alvorlig frostblemme, eller om man vil et brandsaar kan da let blive følgen.

„Luftvædsken“ fugter ikke fingeren. En draabe paa trøieærmet gjør det ikke vaadt, men overdrager det med rim. En østers dyppet i vædsken kan blive ligesaa haard som det skal,

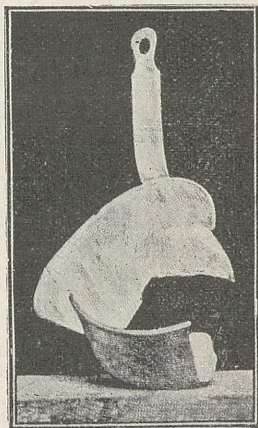
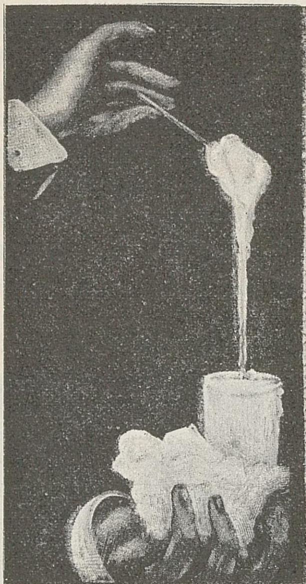

Fig. 2.

hvoraf den blev taget ud. Raa bifsteg kan „hærdes“, til den klinger, naar man slaar paa den, som et stykke klokkemetal. I denne tilstand er kjødet sprødt som lervarer og kan pulveriseres med en hammer. Smør kan paa samme maade omformes til et fint, tørt støv. Det samme er tilfælde med frugt og æg.

Kviksølv fryser som bekjendt ved omtrent 40 ^{0} kulde. Vi anbringer et par kilogram kviksølv i en papirform og dækker overfladen med en smule flydende luft. Kviksølvet er — uden hensyn til sit navn — snart en haard blok, der klinger, naar man slaar paa den. I hver ende af formen var der sat ind en stor øieskrue, og begge disse er nu paalidelig fæstede i den haarde metalblok. Den ene øieskrue fæstes til en snor i taget. I den anden hænges der en vægt — lad os sige af femti pund. Femten eller tyve minutter vil forløbe, inden metallet er saa optøet, at den forholdsvis store vægt kan trække en af øieskruerne ud!

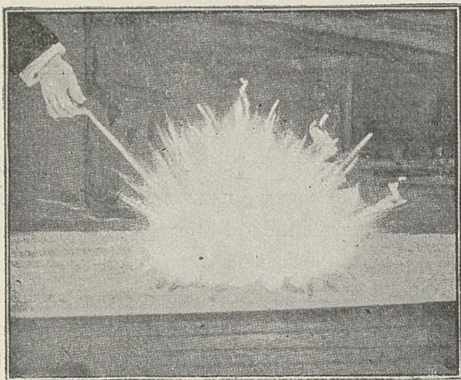

Frossen alkohol.

Ogsaa spiritustermometre vilde i en kulde som den, der nu kan frembringes ad kunstig vei, være fuldstændig værdiløse. Helder vi nemlig en halv liter alkohol eller deromkring op i et kar med flydende luft, vil alkoholen snart danne en snelignende krystalmasse. Ved at røres om med en pinde bliver alkoholen en seigtflydende masse, der kan trækkes ud til en smuk „istap“ af syv til otte tommers længde.

Den flydende luft, som har været anvendt til disse eksperimenter, har i mellemtiden undergaaet en smule forandring, den har faaet en mere blaalig farve og har i virkeligheden heller ikke længer den samme sammensætning som før. Dette skyldes den omstændighed, at tinkanden i virkeligheden indeholder to ganske forskjellige vædsker, som er ligelig blandet, nemlig flydende surstof og flydende kvælstof. Da kvælstoffet fordamper hurtigere, vil vædsken i tinkanden efterhaanden blive mere og mere surstofrig, og denne omstændighed giver anledning til endel nye, forskjelligartede eksperimenter. Dypper man f. eks. nu et stykke filt i den surstofrige vædske og antænder det, vil det blusse op, som om det havde været krudt. Ved at helde noget af vædsken i et glat ølglas og stikke det ned i vand, faar vi udenpaa glasset et dække af is. Ved at stikke det nedi flere gange

bliver isdækket tykkere og tykkere, og tilslut har vi faaet en isform, som er stærk nok til at taale behandling, ogsaa efterat glasformen indeni er trukket ud. Denne isform fylder vi delvis med vædsken, som nu hovedsagelig bestaar af surstof. Til enden af en staaltraad fæster vi en brændende fyrstikke og stikker det hele ned i vædsken. Det haarde metal brænder eksplosivt som en raket, med en rig gnistregn til alle sider, saa isen omkring gløder som en lampe. Ved eftersyn viser det sig, naar eksperimentet er slut, at bunden af iskoppen er dækket af smaa, størknede staaldraaber — vi har i virkeligheden smeltet staal i en digel af is!

Futtende filt.

*

* *

Dette er endel af Triplers interessante eksperimenter. Mod enden af sin artikel kommer han til spørsmaalet om den praktiske betydning af disse laboratorieforsøg. Noget udtømmende svar kan naturligvis endnu ikke gives. Ikke desto mindre, siger forfatteren, er flydende luft ikke længer bare en kuriositet fra laboratorier og forelæsningsrum; dens mulige anvendelse er høist mangfoldig og vil i enkelte tilfælde kunne faa en uberegnelig betydning — en udtalelse, de allerfleste sikkert kan akceptere.

For det første vil den fortættede luft kunne paaregne udstrakt anvendelse, naar det gjælder at fremstille lave temperaturer. Der kan ikke tænkes noget mere ideelt stof i dette øiemed; den flydende luft frembringer nemlig en ren, tør kulde af nærsagt hvilkensomhelst temperatur. Transport af frugt, kjød, æg og levnetsmidler i det hele taget under hvilketsomhelst klima og med hvilke-

Brændende staal.

somhelst befordringsmidler bliver herefter den letteste sag af verden. I hoteller og andre store etablissementer kan den flydende luft samtidig anvendes til drift af elevatorer og dynamoer og til frysning eller afkjøling af madvarer. I sommerheden vil det for fremtiden ikke være vanskeligere at holde vore værelser kjølige, end det nu er at holde dem opvarmede om vinteren. Samtidig vilde vi kunne faa den kvalme, inficerede luft erstattet af en atmosfære, der kan taale sammenligning med den reneste og mest styrkende fjeldluft.

Som medicinsk og kirurgisk middel kan den flydende luft tænkes at faa mangeslags anvendelse. Absolut bakteriefri luft kan f. eks. skaffes i hvilkesomhelst mængder. Temperaturen paa hospitaler, selv i troperne, kan reguleres efter behag, og luftvædsken vil kunne anvendes ikke bare desinficerende — uden ubehagelige eftervirkninger — men ogsaa som direkte kirurgisk middel, f. eks. istedenfor helvedessten ved ætsninger af urene saar.

Som eksplosivt middel i krigstilfælde maa den komprimerede luft have en betydelig fremtid for sig. Militære autoriteter er allerede ifærd med at undersøge dette og har samtidig under overveielse, hvorledes gevær- og kanonløb ved dette middel skal kunne hindres fra altfor stor overhedning. Endvidere vil den komprimerede luft kunne bruges som drivkraft paa skibe og jernbaner. Specielt for undervandsskibe maa den være den ideelle drivkraft, idet motoren selv kan frembringe al den luft, der trænges til mandskabets ophold under vandet.

De enkle og lidet paaagtede forsøg, som begyndte paa Faradays laboratorium for 75 aar siden, synes i det hele taget nu at have ført til et resultat, som i flere retninger truer med ganske at revolutionere vort dagligе liv. Den store hydra har atter mistet et af sine mange hoveder.

P. E.

Underlige træf.

(Efter **Max Müller** i *Fortnightly Rev.*).

Hvor ofte hænder det os ikke, især naar vi blir ældre, at vi ved at se et ansigt eller høre en historie synes, at det ansigt har vi seet, den historie har vi hørt tidligere; og saa grubler vi nat og dag over, hvor vi har det fra. Der gives selvfølgelig træf, rene træf, uberegnede træf; men mangen gang finder vi ved nærmere grundig undersøgelse, at saa forbløffende grundløst var et saadant træf alligevel ikke.

I senere tid har man begyndt at søge forklaring paa mange af de underlige træf af lighed mellem fjerntstaaende sprog, literaturer, mytologier,

religioner. Disse granskninger har virkelig megen videnskabelig værdi. Løsningen af gaaden kan søges ad tre veie. Der kan være et oprindeligt slægtskab tilstede, som hvor der spørges om de mange ligheder mellem græsk og sanskrit, idet disse skriver sig fra hin fjerne oldtid, da de græsktalende og de sanskrittalende folks forfædre talte et og samme ursprog, det man har kaldt arisk eller oldarisk. Eller der kan paavises historisk sammenhæng, som da jødernes religion under det babyloniske fangenskab blev paavirket af persernes og babylonernes religioner. Eller der kan være sammentræf i de psykologiske forudsætninger, som naar kristendommens lære ofte ord til andet paatræffes i andre religioners hellige skrifter, hvilket skyldes visse grund-følelser, som er ens hos alle folkeslag til alle tider og under alle himmelegne.

Naar vi forbauses ved at gjenfinde grækernes Zeus i de indiske Vedabøgers Dyaus som himmelhvælvets gud, kunde vi jo først tænke os, at det var en naturlig trang for sjælen at skue op mod lysets bolig som livets ophav; det er jo let at paavise, hvorledes de fleste gudelærer har givet himmellyset rang af guddom. Men den fuldstændige lighed mellem navnene Dyaus og Zeus godtgjør tillige, at lange tider forud for baade Homer og Vedadigterne dyrkedes det blaa hvælv under samme navn af hinduernes og hellenernes fælles forfædre. Saa meget sikrere er dette, naar ogsaa andre guddomme viser sig at have samme navne i de to hinanden ubekjendte folkeslags mytologier, saaledes morgenrøden — græsk Eos, sanskrit Uihas, og ilden — Ignis (latin), Agni (sanskrit).

Naar vi fortvæk opdager paafaldende ligheder mellem buddhisternes og de ældste kristnes legender, er det umuligt at tænke os, at der virkelig var en tid, da apostlernes eller deres forgjængere og Buddha og hans lærere levede sammen; heller ikke er det bevisligt, at senerehen buddhister og kristne stod i ligefrem berøring med hinanden. I dette tilfælde maa vi da undersøge, om lighederne beror paa navne og ord, saa vi endog uden andre beviser maatte slutte os til en historisk paavirkning — eller om de kan tilskrives visse psykologiske tendenser fælles for alle menneskers grundvæsen. Naar saaledes en klar stjerne stillede sig over det hus, hvor Buddha fødtes, er det derfor ikke tilladt at slutte, at Betlehems-stjernen bare er en kopi; ti den forestilling, at store aander kommer til verden under en lysende varsels-stjerne er ingenlunde uvanlig hos andre, baade civiliserede og uciviliserede folkeslag. I slige tilfælde kommer det til nytte, at man dyrker det sammenlignende legende-studium; det hjælper nemlig til at hitte ud, om forestillinger eller skikke, vi undrer os over at træffe hos kulturfolk, som ikke vides at have staaet i forbindelse med hinanden, — om saadanne forestillinger og skikke kan bunde i et naturligt behov for et naturmenneskes aand. Selvsagt, maa man ved saadanne undersøgelser

være yderst varsom med at fastslaa ligheder. Fremgangsmaaden kan kun være strengt videnskabelig. Ingen bør indlade sig derpaa uden grundige forstudier.

Slige sammentræf forekommer selv i vore dages literatur. Hvad skal man sige, naar man finder, at et digt af Heine eller af Matthew Arnold næsten ord til andet stemmer med sanskrit-digte, der var til for to tusen aar siden? Skyldes det direkte kjendskab? Eller er digtenes stemning saa almenmenneskelig, at ligheden kan forklares som udslag af psykologisk overensstemmelse?

Heine, den moderneste af vor ungdoms poeter, skulde gjenfindes paa sanskrit, der poesien, saa deilig den end er, dog savner ethvert stænk af lune og vid eller af følsomhed? Men Max Müller, som i sit af Heine selv tilegnede eksemplar af „Lyrisches Intermezzo“ (1823) tidtnok har læst:

En yngling elsker en jomfru,
hun har en anden kjær;
den anden elsker en anden,
og bryllupet det stander her.

Den jomfru ægter i lede
den første den bedste mand,
som træder hende imøde;
og ynglingen sørger, han.

Det er en gammel historie,
den bliver dog altid ny;
og den, hvem just det hænder,
hans hjerte har mistet sit ly.

finder virkelig ord for ord den „gamle historie“ igjen hos en indisk poet fra midten af det syvende aarhundrede efter Kristus. Han heder Bhartrihari og omtales af den kinesiske reisende I-tsing (673 efter Kr.) som en samtidig. Han er navnkundig i indisk literatur-historie som forfatter af en lærd grammatik og et sindrigt grammatisk digt samt af flere digtsamlinger. I en af disse forekommer følgende digt:

Yâ*m* *k*intayâmi satatam mayi sâ viraktâ
Hun, jeg altid tænker paa, mig er hun ganske fremmed.
Sâpy anyam i*kkh*âti *g*ana*m*, so *g*ano nyasakta*h*
Hun elsker jo en anden mand, den mand han elsker en anden
Asmatk*ri*te *k*a paritushyati kâ*k*i*d* anyâ
Og for min skyld en anden gjør sig haab
Dhik tâ*m* *k*a, ta*m* *k*a, madana*m* *k*a, imâ*m* ka mâ*m* *k*a!
Ak, ve hende, ve ham, ve elskoven, og ve os allesammen!

Ligheden er jo slaaende. Men hvorledes skulde det træffe sig, at en saadan stemning tog akkurat samme udtryk? Der ligger 1200 aar og uendelige afstande imellem de to digtere. Vi maa da undersøge, om Heine har kjendt Bhartrihari. Nu har Max Müller selv et brev fra Heine til Müllers far fra 1826, hvori han fortæller, at han i Bonn blev indviet i versekunstens fineste regler af August Schlegel. Men Schlegel var lærd udi sanskrit, og det kan ialfald godt have hændt, at han i en begeistret stund har oversat nærværende linjer af Bhartrihari for sin unge ven. Og denne kan saa i et henrykkelsens øieblik have skabt den lille perle og tilføiet sit: Det er en gammel historie, den bliver dog altid ny.

Bhartrihari ved vi overmaade lidet om; men sagn har der groet frem om hans navn. Saaledes har den her citerede sang aabenbart været udlagt som en personlig stemning; ti sagnet fortæller, at den navnkundige kong Vikrama eiede en frugt, som gjorde udødelig, og som han skænkede til en brâhman, denne til fyrst Bhartrihari, denne til sin hustru, denne til sin elsker, denne til en anden kjæreste, hos hvem Bhartrihari saa den igjen. Rimeligvis har B. ikke selv digtet de vers, som findes i hans samlinger — der er mange hundred af dem; snarere har han sanket dem sammen som „stambog-rim“ og paa lignende vis. Af alle de historier, som efter disse vers har groet op om hans navn, er dog ingen saa mærkelig som Heines „gamle historie.“

Saa var det Matthew Arnold. Max Müller fortæller, at han, engang en berømt londonsk fotograf bad ham skrive sit navn i hans album, kom til at læse følgende linjer under Matthew Arnolds billede:

Lig drivende tømmer, som mødes
og skilles paa vildene vide hav,
slig ogsaa paa livets strømme
sjæl møder sjæl, men gaar alene til grav.

Han kunde ikke modstaa fristelsen til at føie til nedenunder følgende sanskrit-vers:

Yathâ kâsh*tham* *ka* kâshs*tham* *ka*
Som drivstok og drivstok
Sameyâtâm mâhodadhau
støder sammen paa det vide hav
Sametya *ka* vyapêyâtâm
og efter mødet atter skilles
Tadvad bhûtasamâgama*h*
slig og i livet mødes man til afsked.

Netop disse linjer maa have været meget yndede blandt hinduerne; de træffes ikke alene i Mahâbârata, Râmâya*n*a, Hitopadesa og andre

populære samlinger, men i meget nærliggende form ogsaa i et buddhistisk værk, Mahâvastu, hvor det lyder:

Yathâ kash*th*am vivahyate mahânte udakâr*n*ave
Som en stok bæres afsted paa det store vanddyb
Samgha*t*ito vina*s*yati evam priyasamâgamo
støder sammen og forsvinder, slig er venners møde.

Matthew Arnold læste ikke sanskrit, saavidt Müller ved; og selvfølgelig kan to poeter uafhængig af hinanden have fundet dette billede. Men det kan jo ogsaa hænde, st Arnold har læst en liden novelle, som Müller udgav i 1857 („Deutsche Liebe“), og hvori han, rigtignok paa prosa, gjengiver sanskrit-verset som „en gammel vismands udsagn.“ Müller kan ikke huske, om han i sin tid forærede sin ven Arnold bogen. Men før det modsatte oplyses, holder han fast ved den her antydede forklaring. Max Müller er i det hele tilbøielig til at tro, at alle sammentræf af her nævnte slags kan bero paa mere end blot og bar tilfældighed.

Jordens kulforraad.

(Efter Benjamin Taylor i *Nineteenth Century*).

Hvis kul er, som Emerson har sagt, et flytbart klimat, er det ogsaa koncentration af kraft. Man har kaldt det den sorte diamant, med spøgefuld hentydning baade til dets kemiske sammensætning og dets industrielle værdi. Men den spansk-amerikanske krig har givet tænksomme iagttagere den lære, at kul ogsaa kan være den afgjørende faktor for nationers skjæbne. I enhvert sjøkrig vil man herefter mindre tage hensyn til troppestyrke og vaaben end til kulforraadet. Uden dette er den bedst udrustede flaade i verden for intet at regne. Og medens man nu hele verden over, fra den hede zone til de mørke afkroge af de arktiske egne, søger efter guld, og statsøkonomer danner sig mere eller mindre fantastiske teorier om sølv, vil fremtidens virkelige økonomiske problem ikke løses ved noget af disse mineraler. Det er jordens kulforraad, som vil bringe orden i nationernes industrielle, sociale og politiske forholde. I kullagene ligger fremtidens generationers skjæbne. I 10 aarhundreder har briterne øst dette kostbare mineral i tiltagende mængder fra altid voksende dybder, indtil man sidste aar bragte frem for dagens lys den uhørte mængde af 202 millioner tons. For 20, ja for 10 aar siden vilde man have anseet det for umuligt fra jorden at udvinde en saadan mængde som tilvækst til, hvad der da produceredes af andre lande. For 27 aar siden anslog en kongelig kommission det kul, som var i Storbritanniens gruber, til

146,000,000,000 tons. Ifølge nyere beregninger er Europas kulforraad saaledes fordelt:

Storbritannien	198,000,000,000
Tyskland	112,000,000,000
Frankrige	18,000,000,000
Østerrige-Ungarn	17,000,000,000
Belgien	15,000,000,000 tons.

Disse tal er dog misvisende; man maa ogsaa tage i betragtning Ruslands enorme kulleier, hvoraf de største og værdifuldeste findes i dette lands besiddelser i det fjerne østen; desuden forraadene i Indien, Kina, Japan og Australien, der tilsammen langt overskrider Storbritanniens; endvidere den vestlige halvkugles kulmængder, der forsyner lande baade i østen og vesten. Naar man tænker paa alt det kul, som findes paa jorden udenfor det lille Storbritannien, blir spørsmaalet ikke det hidtil almindelig opkastede — Hvor længe vil dette lands kulleier vare efter den nuværende tiltagende produktionsberegning? men — Hvor længe vil det vare, før England maa vige pladsen som jordens største kulleverandør? Endnu er England det, og den aktuelle kulproduktion i Storbritannien ifjor anslaaes i det hele til 202,119,196 tons.

Det er nu 25 aar, siden lord William Armstrong til den britiske associations forbauselse fremsatte den mening, at de britiske kulgruber kunde udtømmes. Han efterfulgtes af Stanley Jevons, som gjorde kulspørsmaalet til et meget brændende. Saa kom den kongelige kulkommission i 1866, som tog 5 aar til sin undersøgelse, og som i 1871 gav den indberetning, at der var nok kul i Storbritannien for 360 aar, eller for 1200 aar til, hvis man ikke øgede forbruget. Men dette har man øget med over 50 pct. siden den tid. Om man blot gaar tilbage til 1876, vil man forstaa tilveksten. I dette aar var nemlig den samlede kulproduktion 134,125,166 tons, hvoraf 20,053,209 til udførsel og 114,071,957 til forbrug hjemme, i 1886 157,518,482 (30,362,575 og 127,155,907), i 1896 195,361,000 (44,199,361 og 151,161,639). Andre nationer er, hvad kulforbrug angaar, ikke saa afhængige af England, som mange tænker. Dette lands aktuelle udførsel beløber sig med et rundt tal til blot $^1/_5$ af det hele forraad.

Som forfatteren af den bekjendte bog „Industry in England" bemærker, synes englænderne i tidligere generationer neppe at have havt nogen idé om den uhyre kul- og jernmængde, som har stillet dem øverst blandt Europas nationer paa fabrikdriftens og industriens omraade. Men har man nutildags mere idé om de vældige forraad af samme slags, som andre nationer besidder, og som i nær fremtid kan give østen overvægten fremfor vesten?

Lad os nu se, hvor stor jordens aarlige produktion er. Det har været umuligt at faa autentiske meddelelser fra alle fremmede lande for 1897; men i saadanne tilfælde har man for dette aar anstillet omhyggelige beregninger efter de nærmest foregaaende aars officielle statistik:

Jordens kulproduktion.

	Tons.
Storbritannien	202,120,000
Forenede Stater	178,000,000
Tyskland	91,000,000
Frankrige	30,780,000
Belgien	22,500,000
Rusland	11,000,000
Østerrige-Ungarn	11,500,000
Sverige	250,000
Spanien	1,940,000
Holland	110,000
Portugal	20,000
Italien	300,000
Grækenland	15,000
Tyrkiet	20,000
Japan og Formosa	5,000,000
Bristisk Indien	4,500,000
Kina	2,000,000
Fransk Indo-Kina	250,000
Borneo og Labuan	60,000
Hollandsk Indien	70,000
Kanada	4,000,000
Ny Syd-Wales	4,417,600
Viktoria	250,000
Queensland	500,000
Tasmania	50,000
Ny Zealand	1,000,000
Kapkolonien	120,000
Natal	250,000
Transvaal	1,500,000
Chili	500,000
Mexiko	500,000
Sum	574,532,600

De Forenede Staters produktion i 1885 var 99,069,000 tons, i 1897 178,000,000 tons — en forøgelse af 78,931,000 tons eller næsten

dobbelt saa stor som Storbritanniens. Efter denne udvikling kan man neppe tvile paa, at de Forenede Stater snart vil indtage Storbritanniens plads som verdens største kulproducent. Tysklands produktion har tiltaget i en mærkværdig grad; den var nemlig blot 56 millioner tons i 1883, men var ifjor, som ovenfor nævnt, 91 millioner.

Af ovenstaaende artikel kan man forstaa, i hvor høi grad produktionen og forbruget af kul har tiltaget i de sidste aar, og hvor stor rolle dette spiller i det menneskelige liv. Slipper forraadet op i et land, kan man ty til et andet. Men, vil man spørge, engang maa det dog tage ganske slut? Ja, men selv længe før den tid vil en langt større og fortrinligere kraft, der allerede i vore dage er begyndt at anvendes, have fortrængt kul og bragt omvæltning paa mangfoldige omraader — elektriciteten.

Saar.

Hvor kom den fra, denne vilde livsenergi, og hvor gik den hen? Den kom som oftest efter en sløvhed. Hun følte sig saa stærk, som kunde hun flytte det tungeste. Ingen reflektion, bare en vild, ubændig lyst til at kaste alle broer af, staa flunkende alene langt ude i verden — væk fra alt kjendt.

Sig dig løs fra alle mennesker, skreg det i hende.

Forsøg, forsøg!

Brug alle midler, alle vaaben.

Find noget i dig selv, red dig, red dig!

Hvortil? Til døden?

Ja, liv eller død. Bort fra det evindelige: Hvem er jeg? Hvad er jeg? Hvorfor er jeg?

Bort fra dette liv langs husvæggene. Opad — ud. Bort fra det iskolde: Hold dig til jorden, balancer, tryghed, tryghed.

Tryghed? Akkurat som om et eneste menneske, som ved, at det skal dø, kan føle tryghed.

Hun bad:

Lad modet og viljen og vildskaben vare. Styrken.

Kunde hun bare nagle den til sig.

Hun vilde saa gjerne være, som hun var i dette øieblik — men en rolig nattesøvn, en hverdags slid — og det hele var væk. —

Hun fattede ikke, med hvilken ret menneskene saarer hverandre. Saarer med fuldt vidende — ja, næsten med velbehag.

Herregud, hvad havde hun gjort ham?

Intet godt, men heller intet ondt, saavidt hun vidste.

Det var igaaraftes, de havde siddet sammen en del, saa overfaldt han hende pludselig, hun kunde næsten sige, med skjældsord.

Et lune af ham, betydningsløse ord maaske. Betød ikke mere for ham end at tænde sin cigar eller at spise et stykke mad kanske.

Men hende sved hvert ord i sjælen. — Hun havde været saa fredelig stemt, havde nydt aftensolen og den svindende dag, følt sig saa vel blandt disse mennesker.

Saa blev hun med engang saa ensom, saa underlig saar.

Hun var ikke istand til at være blandt mennesker mer, hun maatte bort, være alene. Maatte græde, græde.

Hun græd længe. Men saa forvandlede graaden sig til trods.

Det var grusomt dette, at det ene menneske skulde kunne magte at forbitre øieblikket for det andet.

Var det da ikke muligt at blive kvit andre, at være ensom uden at føle saarhed og længsel?

— Hun vidste, det gik an, hun havde jo selv følt det.

S.

Kan Rusland tage Indien?

(Efter oberstløitnant **Rogalla von Bieberstein** i *North Am. Rev.*).

Ruslands stadige fremtrængen i retning af Indien gjennem de vidt udstrakte territorier øst for det Kaspiske Hav vil nu snart paaskyndes baade ved den politiske udvikling i de distrikter, der gjennemkrydses af den transkaspiske jernbane og dens grene, og ved Ruslands fremrykken til floden Pendsjdeh paa Pamirsletten. Ikke uden grund beundres den store dygtighed, hvormed Rusland indforliver alle de halvciviliserede folk, som det underlægger sig. De tyrkiske og mongolske stammer ved nedre Don og Volga har i et aarhundrede været amalgameret med russerne, og ligesaa er indbyggerne af Kaukasien den dag idag gode russere, efter en ærefuld forsvarskrig, der førtes med eksempelløs haardnakkethed i mere end 50 aar. Som almindelig bekjendt, har de russiske militærkolonier spillet en effektiv rolle i dette arbeide — militære, kjøbmænd, embedsmænd, idet de ved sin races selskabelighed og ved ægteskabsforbindelser materielt har bidraget til hurtig at russificere de underlagte distrikter.

Bygningen af en jernbane, som Rusland for nylig har projekteret, gjennem Kaukasien, fra Vladikavkaz til Tiflis, hvorfra den sydkaukasiske jernbane allerede gaar til Baku, en havn, hvorfra Krasnovodsk, paa den anden side af det kaspiske hav, kan naaes paa 20 timer, synes at være beregnet paa at fremme udviklingen i Ruslands transkaukasiske besiddelser. Desuden har den til hensigt ved at fremskynde transporten af russiske tropper til disse distrikter, at forkorte og forbedre den strategiske forbindelseslinje for en eventuel russisk operation mod Indien. Denne forkortelse af veilængden maa anslaaes til ca. 2 ugers reise, da man derved vilde undgaa en marsch paa omtrent 150 kilometer over høie bjerge og

en dobbelt indskibning og landstigning af tropperne med deres uhyre bagage. Det er desuden kun kort tid, siden en linje anlagdes fra Vladikavkaz til Petrovsk ved det Kaspiske Hav, hvorfra reisen over dette kan gjøres paa ca. 40 timer.

De kommunikationsmidler, som staar til Ruslands disposition under en troppetransport over det Kaspiske Hav, bestaar ikke blot i den kaspiske flaades 6 dampere, men ogsaa i handelsflaadens utallige skibe, hvoriblandt der er mere end 50 store petroleumsdampere. Med slig en flotilje, der kunde forstærkes af leiede skibe, vilde Rusland for nærværende kunne iværksætte den største transport af tropper og krigsfornødenheder af enhver slags. Men i et russisk felttog mod Indien vilde den projekterede linje gjennem Persien, der forbinder Enzeli ved det Kaspiske Hav med Bushire ved det Indiske Hav, være af overordentlig stor betydning, da transporten af de russiske tropper mellem begge have derved kunde foregaa i løbet af 8 dage. Naturligvis kan der ikke være tale om en russisk operation mod Indien i det Indiske Hav, siden den britiske flaade vilde gjøre et saadant skridt umuligt. Paa samme tid kunde en jernbaneforbindelse gjøre det muligt for Rusland at udføre en speciel landoperation i syd mod nedre Indus' distrikter, via Quetta, hvorved et russisk angreb paa Indien vilde antage en mere omfattende karakter. Fuldendelsen af Eufratbanen og dens forbindelse med den lilleasiatiske linje vilde umulig sætte Rusland istand til at udføre denne plan i samme grad, og rimeligvis vilde det møde større modstand fra Tyrkiet end fra Persien.

For nærværende strækker den transkaspiske jernbane sig til Dushak paa den persiske grænse, hvilken by blot ligger ca. 380 km. fra Herat. Ruslands magtomraade har saaledes tiltaget betydelig henimod „Indiens port". Dushak er desuden beskyttet mod angreb fra persisk side af den overordentlig stærke fæstning Kelati Nadiri.

Det russiske Central-Asien er, naar undtages Ferghana, efter engelske reisendes skildring en meget tyndt befolket og lidet kultiveret egn. Dette kommer af mangel paa vand og skog. At forbedre disse forholde vilde være et foretagende af overordentlig stor betydning. Ruslands anstrengelser i saa henseende har været kronet med det største held. Paa hver station af nogen betydning kan man nu se store træplantninger, der ogsaa skal anlægges langs floderne, hvor de vil beskyttes mod kameler, gjeder og andre fiender af vegetationen.

Det transkaspiske distrikts resourcer vil for en række af aar være meget begrænsede; men i denne henseende vil det ikke mangle paa energi fra russisk side. Man har allerede projekteret indførelse af alle slags agrikulturelle forbedringer, der maa bevirke en betydelig tilvækst i disse distrikters produktivitet og en stadig forbedring i deres indbyggeres kaar.

Den vigtigste faktor til at faa dette istand er naturligvis den transkaspiske jernbane. Som man kan se af Englands kulturelle virksomhed i Indien og andre lande, har en jernbane mægtig bidraget til at skabe orden blandt de mest urolige og stridslystne folk. Dette har ogsaa været Ruslands erfaring med turkomanner og andre beboere af den transkaspiske egn. Denne kan nu betragtes som rolig og sikker som nogen del af Indien. Saadanne som forholdene nu er, kan der dog ikke optages noget stort troppeantal. De russiske tropper i Trans-Kaspien, Bokhara og Turkestan — det vil sige i Turkestans militærdistrikt — beløber sig i fredstid til ca. 41,000 mand, i krigstid til ca. 53,000, hvilke styrker er fordelte paa et territorium af ca. 1,459,823 km.², d. v. s. paa et areal, der er 3 gange saa stort som Tyskland. Saa sikker er den russiske position blandt de indfødte, at den transkaspiske jernbanelinje i sin hele udstrækning blot bevogtes af de faa jernbanetropper.

Af de veie, som fører fra de russiske transkaspiske provinser til Indien, er følgende de eneste, der for nærværende er nyttige for et russisk angreb paa Indien: Den første er den, som fører fra Dushak til Heri Rud og fra Merv til Kabul; den anden er den, som fører til Quetta via Herat-Kandahar, eller via Ghazni til Dera Ismail Khan ved Indus.

Disse ruter er bestemt at foretrække fremfor alle andre til et saadant foretagende som et russisk angreb paa Indien. Naar man tager hensyn til deres forholdsvise nærhed til den transkaspiske jernbane, har de langt bedre forbindelse med de rige provinser i Syd- og Mellem-Rusland og med de kaukasiske garnisoners resourcer. Andre ruter fører gjennem et vanskelig tilgjængeligt bjergland, der tildels er beboet af de krigerske afghanske stammer. Transport af tropper og krigsfornødenheder vilde derved i høi grad vanskeliggjøres.

Hvor stor troppestyrke vilde nu Rusland behøve til et angreb paa Indien, og hvor lang tid kræves til fremrykning?

Bokhara og Turkestan tæller omtrent 41,000 mand i fredstid. Tager man hensyn til den store betydning, Herat har som udgangspunkt for et russisk angreb paa Indien, er det ikke umuligt — skjønt det neppe kan siges at være sandsynligt —, at England kunde forsøge at forsvare, om ikke Herat selv, saa dog andre dele af Afghanistan mod et russisk angreb; og i saa tilfælde vilde russerne saa hurtig som muligt anstrenge sig for at sikre Herat. Under saadanne forholde vilde naturligvis afghanernes stilling være af speciel betydning. Vistnok understøttes deres emir af England; men hans kontrol med de vilde afghanske stammer er meget daarlig, saa det kunde tænkes, at afghanerne i sin begjærlighed efter bytte heller vilde følge en russisk opfordring til at deltage i et tog mod det rige Indien, end en engelsk indbydelse til at forsvare Herat, uden

umiddelbar udsigt til vinding. — Endvidere kunde benyttes tropperne i Trans-Kaukasien og Cis-Kaukasien, der beløber sig til ca. 104,000 mand. De tropper, der er garnisonerede i Tiflis, Kutais, Poti, Elisabetpol, Batum samt i distrikterne nær den syd-kaukasiske jernbanelinje, kunde ved en fuldstændig mobilisering naa Krasnovodsks havn paa ca. 4 eller 5 dage, heri indbefattet indskibning og landstigning. Fra Krasnovodsk kunde de komme til Dushak med jernbane paa 2—5 dage.

Naar engang den projekterede jernbane over Kaukasus er færdig, vil de ciskaukasiske tropper kunne følge de transkaukasiske med korte mellemrum. De første kaukasiske troppers fremrykken til Herat fra Dushak kunde begynde omtrent 6 dage efter deres afreise fra Baku, og de vilde kunne ankomme til Herat omtrent 4 uger derefter. Det vilde afhænge af den transkaspiske jernbanes virksomhed, hvor hurtig antallet af den russiske troppestyrke om Herat vilde vokse. Hvis begge veie fra Dushak og Merv benyttedes hurtig, kan over 150,000 mand af den transkaspiske og kaukasiske hær samles ved Herat i løbet af 2 maaneder.

Af den russiske styrke i Centralasien vilde blot de, som er garnisonerede i Trans-Kaspien, Bokhara og Turkestan, være tjenlig for en saadan krig. De russiske tropper i de sibiriske guvernementer vilde derimod ikke kunne anvendes, paa grund af deres store afstand og nødvendigheden af at beskytte disse territorier.

Samtidig maa man ogsaa tage med i betragtning styrken af den engelsk-indiske hær og af dens nylig reorganiserede tropper, russernes sandsynlige tab af mandskab ved sygdom (et tab, der er yderst vanskeligt at erstatte) og muligheden af at sikre operationslinjerne. Mange aabenbart vel underrettede specialister regner den britiske styrke, i tilfælde af en fremrykken mod Herat, til 70,000 mand og styrken til Indus' forsvar til 100,000. De resterende 126,000 af 226,000 betragter man som nødvendige til at sikre Englands politiske overhøihed og kontrol i Indien, og de kan derfor ikke anvendes paa slagmarken. Man kan dog forudsætte, at England vilde kunne samle under sit banner en langt betydeligere troppestyrke fra de krigerske indiske racer, hvis der skaffedes tilstrækkelige forraad af vaaben og ammunition.

To maaneder efter mobiliseringen vilde altsaa ca. 150,000 russiske tropper kunne samles ved Herat og naa Kabul 3—3½ maaned derefter. Den engelsk-indiske hæradministration vilde derfor have ca. 5—5½ maaned til at organisere nye kræfter ved Indus. I løbet af denne tid kunde maaske England ved en ekstraordinær anstrengelse samle 70,000 mand af sine indiske tropper, der sammen med reserven fra moderlandet vilde danne forsvaret. Samtidig kunde det anvende sin flaade til at angribe Rusland tilsjøs og efterlade en del af hæren til at beskytte Storbritannien.

Hæren kunde ogsaa forstærkes med frivillige. Transporten fra Portsmouth til Kurrachee, en sjøstad nær Indus' udløb i den arabiske bugt, tager ca. 4 uger i det hele — heri ogsaa indbefattet indskibning og landstigning. En flaade paa 35,000 mand kunde saaledes gjøre reisen til Indien og tilbage igjen to gange i løbet af de 5 maaneder, der kræves for at føre de russiske tropper til Kabul.

Med hensyn til Englands politiske og strategiske stilling i britisk Indien, saa har besiddelsen af dette land i et aarhundrede været og er det endnu den dag i dag kilden til uhyre fordele for England. Paa mange omraader anvendes dets kapital i Indien; dets industri finder der et af sine vigtigste markeder, og de fornemme englændere har der utallige embedsstillinger og gode indkomster. Fremfor alt giver besiddelsen af Indien England en prestige, der er af uberegnelig værdi for dets handel i hele Asien. Det er derfor at antage, at England vilde beskytte sit forhold til Indien tildels paa bekostning af sine øvrige hjælpekilder.

Hvorvidt nu Rusland eller England har størst chance for sig i en saadan kamp, kan umuligt afgjøres; det beror naturligvis paa en hel del medvirkende faktorer, hvoraf mange ikke kan beregnes paa forhaand. Om Rusland i begyndelsen kunde optræde paa slagmarken med større og bedre disciplineret troppestyrke end England, maa man dog ikke glemme, at dette land, med sin uhyre rigdom og magt, i farens stund næsten altid har forstaaet at overraske sine modstandere ved uberegnelige midler og at vinde fremgang for sit flag og sin politik.

Det keltiske element i literaturen.

(Efter W. B. Yeats i *Cosmopolis*).

Folklore kaldes med et engelsk ord videnskaben om gamle folkeminder, altsaa om folkeskikke og folketro, om folkeviser og folkeeventyr. Navnet er omtrent halvhundred aar gammelt; men videnskaben stammer fra aarhundredets første tiaar og blev grundlagt af den berømte tysker Jakob Grimm. I sin enkleste form behandler dette studium et enkelt givet folks minder; men mere end kanske nogen anden historisk videnskab er folkemindelæren nødt til at sprede sine undersøgelser vidt ud over det enkelte lands grænser. En vise eller et eventyr, som findes i en norsk fjeldbygd, kan man støde paa mage til f. eks. paa Færøerne eller i Hindustan. Granskeren, som vil trænge tilbunds i dette emne, maa ikke være bange for at „sprede sig“ under sit stræv med at samle stof til sammenligning med det hjemlige, han kjender. Den nationale folklore er et træ med lange rødder ude paa fremmed grund. Endnu er denne videnskab — dens

sværeste side er ofte forstudiet af alskens fjerne og vanskelige sprog — i sin mest haabefulde ungdom; den kan stadig vente at opdage nyt stof til bearbeidelse.

Af alle vesteuropæiske folkeslag er kelterne sidst lagt under folkloreforskningens plog. De Britiske Øers og Frankrigs ur-befolkning er saa at sige ikke gjenopdaget før i nyere tid. Saa meget ivrigere paagaar nu undersøgelsen af de minder, som den har levnet. Vi skal her meddele en afhandling af en bekjendt ung forsker paa den national-keltiske folklores omraade.

Yeats begynder med at paapege, hvorledes de to mest bekjendte forfattere, der har behandlet emnet: keltisk poesi — Renan, som jo selv var bretagner og derfor stammede fra et ægte keltisk folk, samt Matthew Arnold — har taget sagen vel overfladisk.

Renan siger, at „ingen race levede et saa inderligt samliv med den lavere skabning som netop kelterne, eller tiltroede denne en saa stor andel i livets styrelse“. Kelterne „nærede kjærlighed til naturen for dens egen skyld, følte levende for dens trylleri, grebes af det tungsind, mennesket vederfares ansigt til ansigt med den, og syntes at fornemme dens røst give svar paa de tunge spørsmaal om livets ophav og mening“. „Racen har ødet sin kraft paa drømme, den tog for virkelighed“, og „sammenlignet med den klassiske oldtids fantasi er kelternes fantasi i sandhed uendeligheden stillet op imod endeligheden“. „Racens historie er en lang klage, den mindes stedse sin udlændigheds tid, sin omflakken paa havets vidder“. „Synes den stundom lys i hu, blinker dog straks en taare bag smilet. Dens frydesange smelter over i klagekvæder; i sørgmodig ynde kan intet maales med dens nationalmelodier“.

Matthew Arnold har ogsaa betegnet denne lidenskab for naturen, denne fantasiflugt, dette tungsind som noget for kelterne eiendommeligt. Den keltiske naturfølelse bunder mere i sansen for naturens mystik end for dens skjønhed, den tillægger naturen en „henrykkende trolddom“; og kelternes fantasiflugt og tungsind „er som en lidenskabelig tumlende, utæmmelig reaktion mod kjendsgjerningernes tyranni“. Kelten er ikke tungsindig, slig som Faust og Werther er tungsindige, af „en fuldkommen endelig aarsag“, men fordi han kjender sig omgiven af noget „uberegneligt, truende, udfordrende og titanisk“.

Ak ja, men alt dette er da sandelig ikke noget udelukkende keltisk; tværtom er det stemninger, som har hjemsøgt alle jordbrugere og gjætere i gamle dage. Det betagende ved naturen er derimod blet os nutidsmennesker saa fremmed, at vi neppe kan finde udtryk derfor.

Engang i tiden har ethvert folk i verden troet, at trær havde aand og kunde skabe sig om til mennesker eller trold og danse om i skogens skygge; aand eied dyr og fugl, ravn og ræv, ulv og ørn; aand var der

i skyerne og i tjernene, i alt under sol og maane, i solen og maanen selv. Naar det tordned, var det himmelgudens vogn, som ramlede, eller hans vandkrukke, som gik i knas. Fløi skræmte kraaker eller ænder op og slog med vingerne over den ensomme vandringsmands hode, troede han at høre dødninger suse afsted til sit hvilested. Al gammel folkepoesi ser verden an paa denne vis. Som Kalevala-sangeren siger om sig selv: Min sang har jeg lært af mange fugles struber og af mange vandes skvulpen. Naar moren i Kalevala græder for sin datter, der druknede, idet hun flyede for en gammel frier, græder hun saa vældig, at taarerne blir tre elve og skyller op tre fjeldknauser, hvor der gror op tre bjerketrær, hvor tre gjøge sidder og synger — en: elskov, elskov — en: frier, frier — en: trøst dig, trøst dig. Og i Eddaen løber ekornet op og ned i den hellige ask og bærer nidord fra ørnen til ormen og fra ormen til ørnen.

Kelterne staar ikke naturen saa nær som de finske Kalevala-sangere, men adskillig nærmere end Eddaskalderne. Nogen særret til sansen for naturtrylleriet har de ikke; dog eier dettes gamle poesi vidunderlige billeder, som Mabinogion-sagnets fremstilling af Blomme Aasyns skabelse. Gwydion og Math skabte hende ved „tryllende heksekunst“ af blomster. „De tog egens blommer og gyvelblommer og mjødurtblommer og skabte af dem en mø saa fager og yndig, at ingen havde seet hendes lige; og de døbte hende ved navnet Blomme Aasyn“. Og der er det vakre stykke om det brændende træ, der har sin halve skjønhed af forestillingen om løv saa frodigt og vakkert, at det ikke kan komme op mod noget mindre spillevende end flammen. „De saa et høit træ ved bredden af elven, halvdelen af det stod i flammer fra rod til top, den anden halvdel stod grøn og med fuldt løv“. Eller Mabinogions skildring af Olwen: „Mer gult var hendes haar end gyvelblommen, og hendes hud var hvidere end skum paa bølge, og fagrere var hendes fingre og hænder end skogsymren midt i vangens kildestænk“. Har vel noget klassisk digt saa deiligt udtryk for naturhenrykkelsen? Den klassiske poet betragter naturen som den have, hvor han daglig vanker og pusler med opelskede blomster; ligesaa den moderne digter.

Mennesker, som levede i en verden, der alting flød ud i skiftende forestillinger, mellem store naturguddomme, hvis lidenskaber ytrede sig i den luende solnedgang eller i torden og skybrud, kjendte ikke vore begreber om vægt og maal. De dyrked naturen og naturens yppighed og det altid efter et ritual, som drev dem til svimlende dans over bakker og ind i skogens mulm, hvor ujordisk henrykkelse betog de dansende, indtil de kjendte sig som guder eller trold i sjælen, og tyktes at rage op i høide med maanen, skuende ind i salighedens riger. Deres indbildningskraft svulmede af en lidenskab, som ikke stansedes af vore forestillingers knappe

grænser. Uendeligheden, udødeligheden raader i al gammel folkepoesi. Kalevala svælger i de syv hundred aar, Luonaton vandred i havets dyb med Væinæmøinen i sit skjød. Rolandskvadet lader saracenerkongen grunde over Karlamagnus' vælde og atter og atter gjentage sit: Tre hundred aar gammel er han, naar vil han trættes af ledingsfærd? Elskeren i den irske folkevise byder sin elskede at følge ham ind i skogen og se laksen springe i fos og høre gjøgen gale, for døden vil aldrig finde dem i skogens hjærte. Oisin, som just kommer hjem fra sine tre hundred aars elskov i alveland, beder Hellig Patrik stanse sin bøn en stund og lytte til svarttrasten, som Fion førte hjem fra Norge tre hundred aar siden og bygged et rede for med egne hænder i egens krone.

Al gammel folkepoesi eier en lidenskab, som nutidens kunst ikke finder hen til, medmindre den springer lige ud af urlyrikens hellige kilde. Elskov er de gamle irers skjæbne-sot. Lad os høre den gamle Connachtsang: Min elskov, hun er min elskov den kvinde, hun som vil mit fordærv; kjærere blot er hun, fordi hun gjør mig ondt, end den kvinde, som vilde være god mod mig. Min skat hun er, min skat, hun med de graa øine; hun, som ikke vilde lægge haanden under mit hode; hun, som ikke vilde drage et suk for mig, ikke sætte en sten over min grav. Min lønlige elskov er hun, min lønlige elskov, hun, som ikke har et ord til mig; hun, som ikke husker mig, om jeg er ude. Min eneste er hun, min eneste, hun, som ikke skotter efter mig, naar hun gaar; hun, som ikke under mig en fredens stund; hun, som ikke ænser mig, om jeg sidder ved hendes side. Hun, som kvalte mit hjærte og for evigt fødte i mig et suk." — En anden vise slutter saa: „Flom skal vælte fjelde, hav skal gaa i røde bølger, blod skal rinde som regn, dal og myr skal løftes op paa høien tind, før du skal blegne, du min lille sorte rose." — — Heller ikke hadet har kelten maal for. „Trende ting længes efter min død. Djævelen, som venter paa min krop og intet ænser min sjæl eller mit eie. Ormene, som venter paa min krop og intet ænser min sjæl eller mit eie. Mine børn, som venter paa mit eie og intet ænser min krop eller min sjæl. O, Kriste, hæng dem alle i en og samme rendeløkke." Slige naturbørns elskov og had søger intet i verden uden sin egen uendelighed. De gamle bønders hjærte svulmed høit og tog gjerne „drømmen", der kanhænde just er tingens væsen, for „virkeligheden", der muligens netop er det uvæsentlige; og fra denne „lidenskabelig tumlende reaktion mod kjendsgjerningens tyranni" stammer kanske det tungsind, der bringer alle naturfolk til at svælge i eventyr, som ender med død og skilsmisse, ligesaa hungrig, som nutidslæsere svælger i romaner, der ender med klangen af bryllupsklokkerne. Alle oltidsfolk, der lig kelterne eied mere sans for lyrik end for det dramatiske, svælger i vilde klagesange. Livet var saa overvældet af de store

skoges øde og alnaturens uforklarlighed, af sin egen attraas storhed og enslighedens betagende magt, at det blev fornummet som noget sa uselt, saa skrøbeligt, saa forgjængeligt. De sørged ikke over ulykker og bitre erfaringer; den sorg er ikke saa dyb som gruen over at være født til at dø med saa megen tørst uslukket. Ingen af gaelernes viser er saa tungsindig som Oisins klage; den arme olding mindes sin ungdoms venner, sin ungdoms elskov, sine tre hundred aars lykke i alveland. I hans klagesang sukker alle drømme, som veirede hen for tidens blæst. „Inat gaar lange skyer over mig; igaar var natten mig lang; dog tykkes lang og dagen nu idag, gaarsdagen var end længer. Hver dag, som kommer, er mig lang . . . Ingen i den vide verden har det saa tungt som jeg, jeg arme olding, her jeg slæber svære stene. Inat gaar lange skyer over mig. Jeg er Feannas sidste skud, den store Oisin, Fions søn, lyttende til klokkers klemt. Inat gaar lange skyer over mig.“ — Eller Leyrach Hens klagesang, dette mønster paa et naturbarns tungsinds-tale: „Kjære krykke, er det ei høst, naar bregnen rødmer og vandliljen brunes? Har jeg ikke hadet, hvad jeg elsker? . . . Se, gjør ikke alderen løier med mig, leger den ikke med alt mit, fra hodets haar og tænder til øinene, som engang tryllede kvinderne. Fire ting, jeg mest i livet haded, kaster sig nu over mig — hoste og gigt, sot og sorg. Jeg er gammel, jeg er ene; kraft og varme er vegne af min krop. Paa hæders hynde skal jeg aldrig mere sidde. Usel er jeg, krøget over krykken. Ilde var den lod, som timtes Leyrach, en ond nat kom han til verden. Sorger uden ende, idel byrde er ham livet.“ — En Oisin og en Leyrach Hen lever end i irske bønders bryst. Som gaeleren dr. Hyde har sagt: Idag gaar han paa dans og skøi, tømmer glasset og hauker af livsfryd; imorgen sidder han syg i sind bag stuedøren, snakker med sig selv og nynner om brustet haab, om spildt liv, om verdens forfængelighed, om dødens komme.

Vist og sandt er det, at utøilet lidenskab og vildt tungsind er brysomme kræfter i verden, som ikke gjør livet lettere at leve. Men kanhænde er det saa, at kunsten er runden af rødder, som stikker udenfor verden, at den maa tude os vor armod i øret, til verden er tæret bort og bleven et syn kun. Som Samuel Palmer siger: Overmaal er den levende sjæl i al ægte kunst, vi maa altid søge at drive dette overmaal til det yderligste overmaal. Poesi er det ikke, men blot en opregning af omstændigheder, en tam, blodløs fantasileg, en række lidenskabsløse betragtninger, saasandt der ikke flommer lidenskab og henrykkelse gjennem ordene, saasandt stemningen ikke som hos urolds-folkene springer ud af natur-troens friske kilde.

Kelternes folkepoesi har i aarhundreder været en lukket bog for Europa. Engang forlængst har den været den fornyende kraft i tiden, det fund af overmaal i stemning, der fyldte levende blod i en død slægts

tørre hjærte. Renan har paavist, hvorledes Longe Derg-pilgrimenes aandeskue af skjærsilden — egentlig en hedensk keltisk forestilling — skjænkede Europa nye symboler til brug for tanken i angerens sorte timer. „Det kan ikke bestrides, at blandt alt det poetiske stof, Europa har kelterne at takke for, hører ogsaa den storslagne ramme om den „guddommelige komedies“ billedrække.“ Lidt senere fremkaldte legenderne om Artur og hans runde bord, om den hellige Gral og om Dagda et omslag i det ganske Europas literatur; af den kilde sprang riddertidens romantik. Shakespeare har sin alveverden, sin Puck og sin Mab fra keltiske eventyr. I vor tid har Wagner øst af samme væld sine lidenskabeligste skikkelser.

Ingen kilde saa rig paa foryngende kraft for tidens kunst er aabnet som gaelernes legender. Eventyret om Deirdre, den eneste blandt kvinder, som tog mænds forstand og dog var hvid lue og rød lue samtidig, visdom og elskelighed. Eventyrene om Turrans sønner; om de fire børn omskabt til fire svaner, syngende over mange vande; om Cuchullains elskov til en udødelig gudinde og hans komme hjem til en dødelig kvinde tilslut; om hans mange kampe ved vadestedet med sin hjærteven, hvem han kyssed før hver dyst, og hvis lig han væded i taarer efter seiren; eventyret om Grainnes flugt med Diarmaid, om Oisins komme fra alveland og hans klagesange.

Opstaar der nu en „keltisk bevægelse,“ da træffer den ind i rette tid, ligesom i sin tid Artur- og Gralsagnene. Tidens fantasi staar rede til en ny beruselse. Materialismens tørke er over, kunsten famler tilbage efter symboler; denne retning har alt mestere at følge som Wagner, som de prerafalelitiske malere i England, som poeterne Villiers de l'Isle Adam og Maeterlinck. Den har grebet gamle realister og givet dem et nyt syn. Kunsten er atter paa vei til religionen. Her er det Irlands endnu friskt levende eventyrverden vil aabne nye kilder. Det tilstundende aarhundred skal her med fryd finde nye, betagende symboler for sin kunst.

Nordiske tidsskrifter.

Nord og Syd. — Juli. — *Eduard von Toll:* En ny polarekspedition; *P. Munch:* Danmark for 50 aar siden; *M. Vahl:* Pamir (ill.); *A. L.*: Interregnet i Rusland dec. 1825 og dekabristernes opstand; *P. Munch:* Valgene i Sønderjylland; *A. L.:* Filippinerne; *P. Munch:* Politisk historie og kulturhistorie i Tyskland; Fra forskjellige omraader; Stjernehimlen i juli.

Tilskueren. — Juli. — *Gustav Wied:* Fru Mimi eller Hævnen; *Harald Faber:* Om Englands toldpolitik og forholdet til kolonierne; *Otto C. Fønss:* Valfart, *Niels Møller:* Gladstone; J. P. S. S. Clausen: 1848—49—50.

Fridom. — Tidskrift for sjølvhjelp og sjølvstyre. — Bladstyrar: Ivar Mortenson. — 1898, no. 3. — „Frilands“-saka; Fridomsvaaren; Tidsaanden; Fridomsbla·

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 11. juli 1898.

To og en halv maaned er nu gaaet hen siden krigens udbrud, og amerikanerne er i løbet af denne tid komne et godt stykke paa vei mod sit maal. De har rigtignok endnu ikke Kuba i sin vold; men de har skaffet sig et fuldstændigt herredømme tilsjøs, som til syvende og sidst vil sikre dem seiren. Alle de spanske kolonier ligger aabne for amerikansk invasion, Havanas fald kan kun blive et tidsspørsmaal, en invasionshær paa 17,000 mand er i fuld virksomhed paa Kuba, og yderligere forstærkninger vil snart ankomme. Operationerne har vistnok ikke foregaaet saa hurtig, som de amerikanske optimister forudsaa; men i betragtning af amerikanernes mangelfulde forberedelse og de talrige vanskeligheder, som maatte overvindes, er resultatet ikke at foragte. Man har kaldt krigen mellem Tyskland og Frankrige kort. Alligevel stod slaget ved Sedan først to maaneder efter krigserklæringen, og tyskerne drog først ind i Paris otte maaneder efter krigens udbrud. Amerikanerne kan altsaa endnu bruge 5 maaneder til at bringe Spanien til underkastelse uden at kunne beskyldes for større langsomhed end det langt bedre forberedte Tyskland. Vi faar imidlertid haabe, at freden for længe siden vil være undertegnet, naar fem maaneder er gaaede.

Fra krigsskuepladsen.

Den 1ste, 2den og 3die juli rasede blodige kampe ved Santiago, og skjønt det spanske flag vistnok endnu vaier over byen, maa det dog siges, at de amerikanske tropper med ære har bestaaet sin ildprøve. Fredag den 1ste juli ved daggry begyndte general Shafter angrebet, og efter et par dages kamp var det lykkedes ham at kaste spanierne tilbage henimod Santiago efter at have taget flere af de spanske forskansninger. Kampen synes at have raset værst paa høiderne ved San Juan, som amerikanerne erobrede trods en morderisk ild fra det spanske batteri, og ved El-Caney, hvor general Lawton efter fortvilede anstrengelser tog nogle spanske positioner. Spaniernes styrke var vistnok langt mindre end amerikanernes; men det maa erindres, at de spanske tropper var vante til klimatet, og at de havde den fordel at være den forsvarende part. Deres modstand mod amerikanernes angreb var forøvrigt heltemodig. Kun fod for fod trak de sig tilbage, og amerikanerne maatte tilkjæmpe sig hver tomme terræn med strømme af blod. Tabene paa amerikansk side anslaaes til mindst 1700 saarede, hvoraf 150 mand straks afgik ved døden. Disse store tab tilskrives for en stor del den vilde utaalmodighed, hvormed amerikanerne stormede løs paa de fiendtlige stillinger, før disse var tilstrækkelig svækkede ved artilleriild.

Efter disse kampe var imidlertid den shafterske hærs kraft udtømt. De uhyre anstrengelser, som marscherne og kampene i det ugunstige terræn havde kostet, den frygtelige varme, vanskelighederne ved at skaffe proviant og de nedslaaende tab — alt dette bestemte endelig general Shafter til at trække sig tilbage fra de erobrede stillinger til kysten og oppebie forstærkninger.

Men imidlertid hændte der noget, som fuldstændig forandrede situationen. Ifølge ordre fra regjeringen i Madrid seilede admiral Cerveras eskadre tidlig om formiddagen den 3die juli ud af Santiagobugten og forsøgte at slippe forbi den amerikanske flaade. Admiral

Sampson anede ikke, at Cervera vilde gaa til et saa dristigt vovestykke, og han var derfor optaget med ganske andre ting. Den amerikanske flaade gjorde sig imidlertid straks færdig til kamp, og alt eftersom de spanske krigsskibe et for et kom ud af bugten, udsattes de for en heftig ild. De amerikanske kanoner anrettede frygtelige ødelæggelser ombord paa de spanske skibe, og det fortælles, at en stor del af spaniernes skyts var gjort ubrugeligt allerede efter tre kvarters kamp. De spanske skibes ild skadede derimod slet ikke amerikanerne, da skuddene for det meste forfeilede sit maal. Kun et eller to skud skal have rammet de amerikanske skibe. Kampen skal imidlertid have været i høi grad imponerende og endte med den spanske flaades fuldstændige ødelæggelse. Det ene spanske krigsskib efter det andet kom ibrand og blev da sat paa grund af spanierne selv. Admiralskibet „Cristobal Colon“ holdt sig længst og begyndte tilslut et vildt, forfærdeligt væddeløb med fire amerikanske skibe. Det blev imidlertid haardt forfulgt og styrede tilslut paa grund.

Antallet af de i sjøslaget faldne og druknede spaniere skal være 3—400. Amerikanerne gjorde 1300 fanger, deriblandt admiral Cervera. Paa amerikansk side faldt en og saaredes to mand.

Man mener, at admiral Cervera trods ordren fra Madrid neppe vilde have brudt op, hvis han havde havt et fuldstændigt kjendskab til stillingen iland. Han synes at have været uvidende om, hvor slet invasionshærens stilling var efter fredagens og lørdagens kampe, og han har neppe anet, at general Shafter havde til hensigt at trække sig tilbage.

Ødelæggelsen af Cerveras eskadre har reduceret den spanske flaade saa stærkt, at den nu maa siges at være ganske magtesløs. Det eneste, Spanien har tilbage, er admiral Camaras lidet sjødygtige eskadre, som nu er paa tilbageveien til Spanien efter et mislykket forsøg paa at naa Filippinerne. Den mægtige amerikanske flaade er derimod uskadt og har faaet frie hænder til ethvert foretagende, som krigsstyrelsen i Washington maatte tildele den. Der skal ikke mange krigsskibe til for at afskjære den spanske landhær i Havana al tilførsel, og det synes nu at være den amerikanske krigsstyrelses hensigt at sende størstedelen af de amerikanske krigsskibe til Spanien for at bombardere de spanske havnebyer.

Fred.

Under disse omstændigheder synes det at være paatide for Spanien at indlede fredsunderhandlinger. Der har ogsaa verseret forskjellige rygter om forestaaende forføininger i den retning; men de er blevne dementerede. Sagasta skal endog have sagt, at krigen vil blive fortsat, saa længe der findes en spansk soldat paa Kuba. Men denne ytring bør vel nærmest ansees som et udslag af en øieblikkelig opbrusning af de patriotiske følelser lige efter nederlaget, — en opbrusning, som snart vil vige pladsen for mere besindige overveielser. Spanien er fuldstændig blottet for midler til krigens fortsættelse. De mangler en flaade, som kan maale sig med den amerikanske, de mangler penge, og de mangler en ledelse, som er opgaven voksen. At fortsætte krigen vilde være en bortødslen af nationens sidste rest af kræfter til ingen nytte. Den spanske vaabenære er skeet fuld fyldest ved Cerveras tapre kamp og det heltemodige forsvar af Santiago. Ingen vaabenære, selv ikke den spanske, kan fordre fædrelandets selvmord.

Ifølge private meddelelser fra Madrid har efterretningen om ødelæggelsen af Cerveras flaade fremkaldt en truende gjæring i Spanien. Man frygter urolighеder og borgerkrig. Og det er ikke forunderligt. Ti karlister og republika-

nere har længe ventet paa en jobspost for at refte et stormløb mod monarkiet; og de brede lag af den spanske befolkning, der kun kan føle kolonierne som en møllesten om halsen, maa engang blive utilfreds med et styre, som ikke finder sig i den uundgaaelige opgivelse af kolonierne og søger at redde moderlandet fra indre ruin.

Havaii annekteret.

Den amerikanske kongres har nu vedtaget anneksionen af Havaii, og en amerikansk krydser er vistnok allerede paa vei for at tage øerne i besiddelse i de Forenede Staters navn. Dette skridt viser, at tendenserne til territorial udvidelse og kolonisation har overmagten i Amerika. Diskussionen om, hvorvidt de Forenede Stater bør overtage det under krigen erhvervede territorium, særlig Filippinerne, og paatage sig den resiko og det ansvar, som er forbundet med kolonierhvervelser, har i den senere tid raset heftig i den amerikanske presse. Tilhængerne af den nye kolonial- og udvidelsespolitik har faaet det betegnende navn »imperialister». Der er et stærkt parti med Cleveland og Bryan i spidsen, som opponerer kraftig mod imperialismen, fordi den vil bringe Amerika til at opgive den afsondring fra den øvrige verden, som anbefaledes af Washington i hans afskedstale, og som Monroedoktrinen forudsætter. Men der er et ligesaa stærkt, om ikke stærkere parti, som mener, at afsondringsprincipet ikke passer for de forandrede forholde, som er indtraadt efter Washingtons tid, og at tiden nu er inde for de Forenede Stater til at tage plads blandt de store nationer, som bestemmer verdensudviklingens kurs.

Frankrige.

Efterat der flere gange forgjæves var gjort forsøg paa at danne kombineret moderat-radikal regjering, forsøgte endelig den forhenværende kammerpræsident *Brisson* at danne et ensartet radikalt ministerium. Og han havde held med sig, rigtignok paa bekostning af det radikale program. Torsdag den 30. juni oplæste han i kamret en lang programerklæring, som indeholdt mange smukke løfter og veltalende vendinger, men ingen tilkjendegivelse, som var skikket til at vække skarp opposition hos de moderate. Meline og hans tilhængere beskyldte endog Brisson for at have stjaalet deres program. Ikke engang hovedpunktet i den radikale troesbekjendelse, den progressive indkomstskat, som *Bourgeois* vilde indføre, vover det nye kabinet at fastholde paa en aaben og ærlig maade. Formodentlig for at blænde sit publikum har Brisson med hensyn til dette punkt betjent sig af et slags taskenspillerkneb, idet han istedenfor en *progressiv* forkynder en *degressiv* indkomstskat. Med andre ord: istedenfor at begynde nedenfra og gaa opover vil han begynde ovenfra og gaa nedover. Istedenfor ligefrem at sige: „De rige skal betale mer“ siger han mere diplomatisk: „De fattige skal betale mindre“. Og saa stor er ordenes magt, at dette spilfægteri skal have slaaet an hos flere deputerede.

De radikales anden store programpost, forfatningsrevisionen, vil Brisson lade udstaa.

Til stor overraskelse for mange, der med sikkerhed havde ventet, at det nye ministerium straks vilde blive fældet, vedtog kamret med 291 mod 246 stemmer en billigelse af regjeringens erklæring.

Dette udfald tilskrives af nogle for en stor del ministeriets Dreyfus-fiendtlige holdning, der vinder anklang i mange kredse. Sikkert er det ialfald, at ministeriet i Cavaignac har en krigsminister, som hæves til skyerne af Dreyfus's og Zolas fiender. Den nye minister har da heller ikke forsømt at gjøre front mod Dreyfus-partiet. Som svar paa en interpellation holdt han fornylig i kamret en

lang og opsigtsvækkende tale, hvori han forsøgte at godtgjøre Dreyfus's skyld ved at oplæse tre breve, vekslede mellem to personer, som ministeren ikke nævnte, men som antoges at være den forhenværende tyske militærattaché v. Schwartzkoppen og den italienske attaché, major Panizzardi. Desuden henviste ministeren til en rapport angaaende en tilstaaelse, som Dreyfus ved sin degradation skal have aflagt for to officerer.

Ved henvisningen til disse dokumenter har imidlertid Cavaignac kun opnaaet at levere beviser for, at der eksisterer hemmelige aktstykker, som ikke har været forelagt Dreyfus eller hans defensor, og dermed er det fastslaaet, at krigsretsdommen over Dreyfus var ulovlig. Idet hele taget har Cavaignac fuldstændig omgaaet det spørsmaal, som dog danner Dreyfus-sagens kjerne, nemlig om den retslige forfølgelse af Dreyfus er foregaaet paa lovformelig maade.

De tre af krigsministeren oplæste breve ansees i Dreyfus-venlige kredse for falsknerier; og hvad tilstaaelsen angaar, da skal den ene af de officerer, til hvem den angivelig blev aflagt, ligeoverfor en senator og general have erklæret, at Dreyfus intet har tilstaaet. Rapporten blev desuden først underskrevet tre aar efter degradationen, og krigsministeren fandt det ikke tjenligt at oplæse den i kamret.

Italien

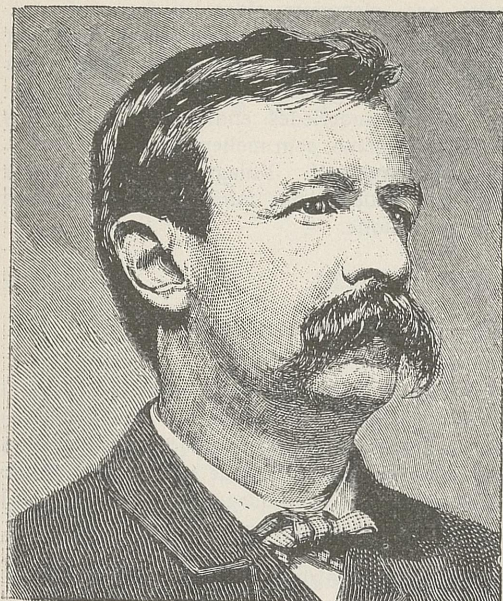
har ogsaa faaet et radikalt kabinet under forsæde af general *Pelloux*. Hele venstre og det af *Sonnino* førte centrum understøtter ministeriet, og den aftraadte ministerpræsident Rudini vil vistnok afholde sig fra at opponere. Det nye ministerium vil vel ikke skride til saadanne reaktionære forføininger, som Rudini vilde træffe; men man tviler paa, at kabinettet vil vise sig istand til at gjennemføre de paatrængende nødvendige reformer i forvaltningen og beskatningen. *R. E.*

Forskjellige meddelelser.

— *Ved valget i Tyskland* i forrige maaned var der 11,200,000 stemmeberettigede mod 10,630,000 i 1893. Heraf benyttede denne gang 68 pct., i 1893 72.4 pct. sin stemmeret. Stemmerne faldt for de forskjellige partier saaledes:

	1893	1898
socialdemokrater	1,788,000	2,120,000
centrum (katolsk)	1,468,000	1,333,000
nationalliberale	997,000	1,160,000
konservative	1,038,300	900,000
frisindede folkeparti	666,400	500,000
rigspartiet (konserv.)	438,400	220,000
antisemiter	263,900	310,000
polaker	229,500	180,000
forenede frisindede	258,500	230,000
sydtyske folkeparti	166,800	120,000
danske i Sønderjylland	14,363	15,465

Rigsdagen tæller 397 medlemmer; deraf har centrum faaet 103, de konservative 80, socialdemokraterne 56, de nationalliberale 49, det frisindede folkeparti 30. Som man ser, raader der ingen retfærdighed i

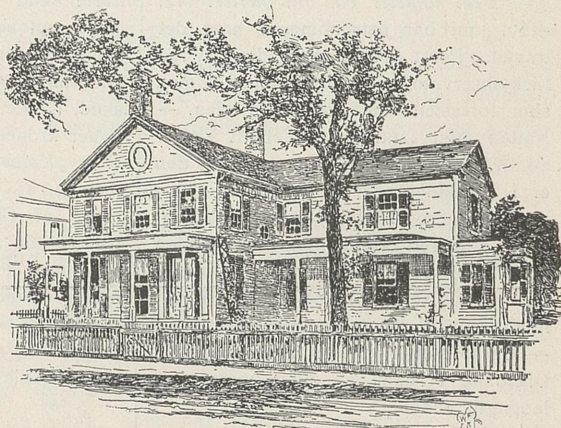

Edward Bellamy.

kredsdelingen; desuden stemte ved omvalgene alle andre partier sammen mod socialdemokraterne.

— *Edward Bellamy* døde 28. mai, 48 aar gammel. For otte ni aar tilbage var hans navn paa alles munde, idet hans bog „*Looking backward*“ (tilbageblik fra aar 2000) læstes overalt og paa alle sprog. Som man vil huske, var det en livlig skildring af det herlige liv, som vil arte sig, naar menneskeheden har gjennemført socialismens grundtanker i samfundets og huslivets ordning. I Amerika gav bogen stødet til dannelsen af „nationalist“-klubber med det formaal at virke for iværksættelse af Bellamys ideer. B. hørte hjemme i Chicopee i Massachusetts og var en agtet bladmand og romanforfatter.

— *Krypton*, det nyfundne grundstof i luften, blev opdaget af Ramsay og Travers ved langsom afdampning af 10 kubikcentimeter „flydende luft“, hvis surstof og kvælstof fjernedes paa vanlig vis; den gjenblivende gas viste, fordum spektret af argon, tillige et nyt spektrum med to straalende linjer. Det nye stof har en tæthed af $22^1/_2$ mod surstoffets 16. Ligesom argon og helium synes den nye gasart at være enkelt-atomet. Krypton udgjør kun $^1/_{20000}$ af luften; det er derfor rimeligt det tog tid at opdage dens tilværelse.

Edward Bellamys hus.

— „*Kryptons*“ *opdagere*, Ramsay og Travers, har tillige opnaaet at spalte stoffet „argon“, idet de først bragte gassen over i flydende tilstand. Det flydende

argon, som er farveløst, afsatte paa glasrørets sider et fast stof; desuden skilte en del af argonet sig ud i gasform. Denne nye gas var meget let og har et særskilt spektrum; opdagerne har døbt den „**Neon**" (ny-stof). Det faste stof har et ganske andet spektrum og forholder sig under lav temperatur ganske anderledes end argon; men ellers er ligheden mellem dem omtrent den samme, som mellem nikkel og kobolt. Dette andet nye stof er døbt „**Metargon**". Nøiagtigere undersøgelser paagaar. De lykkelige opdagere har saaledes paa mindre end en maaneds tid beriget kemien med tre nye grundstoffe.

Ny literatur.

Dr. Andreas Aubert, som fortiden opholder sig i Italien, meddeler i „Kunstbladet" (redigeret af den udmærkede danske kunsthistoriker Emil Hannover) en særdeles interessant afhandling om den italienske maler Pinturicchio. Desværre er emnet for specielt til at kunne fordre en udførlig omtale her; men vi tillader os at henlede interesseredes opmærksomhed paa afhandlingen, som illustreres med en række fortrinlige gjengivelser af kuntnerens produktion.

Feilberg & Landmark (Chr. Dybwad), Kristiania.

Thoralv Klavenæs: *Digte.* Særlig fremragende er denne nye digtsamling ikke; men den udmærker sig ved en klar form og en enkel fremstillingskunst, som gjør de forskjellige stemninger, versene søger udtryk for, tilgjængelige for enhver.

Notiser.

— *Fem kometer paa otte nætter.* 11.—19. juni har astronomerne havt det travelt. Først opdagede Coddington ved Lick-observatoriet i Kalifornien en komet, som forresten snart forsvandt igjen. — Natten efter fandt John Tebbut i New South Wales Encke's komet igjen; den er i farvandet hvert tredje aar. — To nætter senere var det atter Lick-observatoriet, som ved Perrine opdagede en liden komet lige ved polarstjernen; — to nætter efter fandt samme mand Wolff's komet igjen, som har været borte siden 1891. — Og to nætter derefter igjen opdagede Giacobini i Nizza en svag komet med langagtig klode.

— *3000 dollars* = 11,200 kr. koster hvert skud med de største bombardements-kanoner paa de amerikanske krigsskibe udenfor Kuba. Indtil 10. juni havde admiral Sampson ladet affyre 1800 slige skud, havde altsaa skudt bort for 20 millioner kroner.

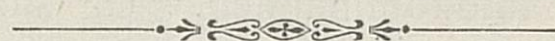
— *„Koldt lys"*, fremstillet efter Teslas metode af amerikaneren Haines ved hjælp af Crookes-rør, skal snart fortrænge alt andet kunstigt lys; et kompani med 36 mill. kr.'s kapital skal udnytte opfindelsen. Et petroleumsblus afgiver 99 % af sin lyskraft som varme, et gasblus 98½ %, en glødelampe 97 % og en buelampe 90 %; det nye lys blot — 5 %!

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 31. JULI 1898. HEFTE 2.

Fra udstillingen i Bergen 1898.

For en indfødt bergenser, der ikke hører til de ganske unge, vil det sikkerlig ofte være noksaa underligt at tænke sig saadan en tyvefemogtyve aar tilbage i tiden og drage en sammenligning mellem dengang og nu. Der var noget afstængt ved byen dengang, noget „for sig selv,“ gemytligt, gammelkoseligt, de samme kjendte ansigter at se hver dag, og den samme trafik — en smule varieret af aarstiden maaske, som f. eks. naar de store nordlandske stævner om sommeren bragte øget liv og virksomhed med sig. Stævnernes tid er dog nu for længst forbi, og de gode, gamle sædvaner, som dermed hang sammen, og den jævne, gjennemsigtige forretningskløgt, som drev det hele, altsammen forbi. En ny tid med nye mennesker, nye viljer, om ikke altid med nye maal, har taget den gamle by i besiddelse, lidt efter lidt omdannet den og givet den et andet præg; selv indenfor den ældre bydel mærkes det; hvor før stod smaa, koselige en- og toetages huse med blomstrende potteplanter i vinduerne og gamle damer, der bag spionen saa levende interesseret fulgte de forbigaaende, er nu reist tre- og fireetages forretningsgaarde med store speilglasruder og udstilling af alskens varer fra gammelost for byens egne indvaanere til egte og eftergjorte antikviteter, souvenirs for turisthorderne, der støver gjennem gaderne. Ak, ja. Den gode, hyggelige tid med dens helligdagsro! Flere end en — af de gamle da — sukker nok efter den. Men den kommer aldrig tilbage. Og vel det — paa én maade. Mennesket er ikke til for at staa stille, men for at gaa fremad — bestandig fremad. Det er en lov, som gjælder alle, men mest de unge, som har kraften og evnerne i sig, og som, hvis de ikke vil seiles agterud, er nødt til at bruge dem og uforsagt

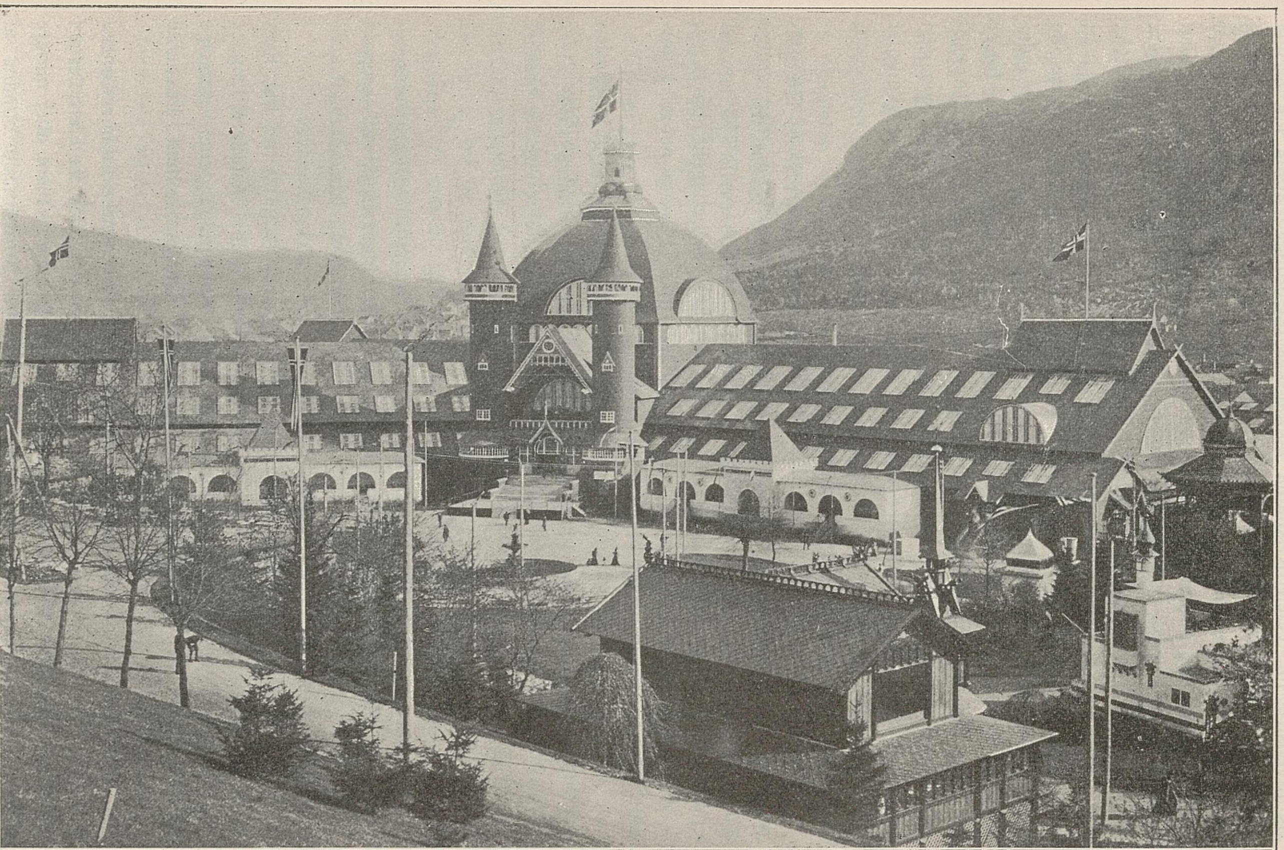
gaa paa. Og det har de ogsaa gjort her hos os i disse aar, og paa mange omraader og ikke bare materielle. Men ogsaa den øvrige verden er gaaet fremad, hvert land, hver landsdel, hver bygd, hver by; ti loven gjælder alle, som har ungdom i sig, og af ungdom har folkene verden over endnu fuldt op. Men vort folk har den i fuldeste mon. Og landet er ungt, trods sin ælde, og rigt, fordi det er ungt og lidet nyttet, det ved vi. Men vi ved ogsaa, at vil vi staa os i kappestriden, maa vi følge med, hver i sit fag, se, hvordan andre har det, hvordan andre bærer sig ad, og hvad de har naaet. Intet er udviklende som det. Men til „de andre" kan ofte være langt, langt nok for de enkelte, altfor langt for de mange. Men se maa vi og lære og ved mandjævning spores til fortsat arbeide henimod større og større fuldkommenhed. Og saa har vi da kun det ene at gribe til, at indbyde de andre til at komme til os.

Det er altsaa dette, bergenserne har gjort ved sin udstilling her iaar. Og indbydelsen er imødekommet i en udstrækning, man ikke paa langt nær havde paaregnet. Som bekjendt er udstillingen baade af international og national karakter, forsaavidt som fiskeriafdelingen er international, og afdelingerne for haandværk, industri, landbrug, kunst samt sport- og turistvæsen er nationale.

Af fremmede nationer deltager officielt i fiskeriudstillingen Sverige, Danmark, Finland, Rusland, Frankrige, Tunis, de Forenede nordamerikanske Stater og Japan. Men ogsaa Tyskland, England, Spanien, Italien og Belgien er repræsenterede dels ved enkelte huses udstillinger af fiskeriprodukter osv., dels ved agenter og forhandleres udstillinger af maskiner, rekvisiter, materiel og apparater i bestemte øiemed indenfor landsudstillingens ramme.

*
* *

Før vi giver os ikast med selve udstillingen, hvis hovedbygning og bibygninger har faaet plads i Nygaardsparken med de nærmest sjøen liggende tomter, skulde vi kanske først vove os op i det endnu under bygning værende udsigtstaarn paa den lille høide i parkens nordvestlige hjørne. Det er jo altid lidt besværligt at komme op, men vente til den elektriske elevator bliver færdig, har vi ikke tid til. — Naa, ved fornuftig brug af de fra vore urfædre nedarvede, men nu rigtignok noget stivnede klatreredskaber, naar vi omsider op paa platformen. Det skue, som her møder os, er i sandhed værdt den anstrengelse, vi har havt. Udsigt over hele byen og fjorden i alle retninger, og nedenunder os den frodige Nygaardspark, hvis sydlige ende nær vandet stænges af udstillingens mørkerøde hovedbygning, paa hvis kuppelformede midtparti er reist det bergenske vaaben i mat forsølvning. Nede mellem de frodig-grønne trær og buske sees hist og her smaa murstens- og skiferbygværker, pavilloner osv. og straks under

Udstillingsbygningen.

os tilvenstre for veien Kristiania kommunes udstillingsbygning i gibspuds mindende om Akershus slot, som den efter sigende skal være en slags gjengivelse af en miniature. Lidt længere borte paa samme side af veien sees kunsthallen, en lav bygning med overlys, ligeledes i gibspuds. Den fæle bygning, vi ser dér lige op for hovedbygningen, er hovedrestauranten. Dog, hvorfor hefte sig ved den. Vi kaster endnu et blik udover det hele, det saftige grønne, den blanke fjord, de lyngbrune fjelde og byen med sine tage og sine skorstene, sine spir og sine taarne og menneskene, de smaa, som haster forbi os dernede i veien, lokkede af musiken, der lyder hidover fra estraden over udstillingsbygningens hovedindgang. Vi følger strømmen, stanser nede ved den store fontæne paa pladsen foran hovedbygningen, betragter symbolerne under kummen, undrer os lidt over den urimelig høie sokkel, der gjør det rent umuligt for de stakkels symboler at naa vandet med sine ben, og stiler derpaa lige mod hovedindgangen, gjennem hvilken vi træder ind i kuppelhallen.

Et virvar af farver, rødt, blaat, hvidt, af former, et utal af montrer, modeller, kiosker, tusener og atter tusener af gjenstande af alle mulige slags, nede og oppe, i midtrummet og i fløibygningerne — overalt — og endnu mere anes, som ikke sees, og over det hele et behagelig blødt lys, i midthallen yderligere dæmpet ved et under kuplen anbragt net af kolossale dimensioner.

Den sydlige og østlige fløi optages af industriudstillingen, kuppelhallen af kunstindustri-, sports- og turistudstillingen og den nordlige fløis gulvplateau af de udenlandske fiskeriudstillinger. Norge har sin i en særskilt bygning, som vi senere skal komme til.

*
* *

Fiskeriudstillingen omfatter fiskeredskaber, fangstfartøier og deres udstyr, modeller og tegninger til pakhuse osv., redningsvæsen, skibsbyggeri og sjøfart, udrustningsgjenstande, maskiner, værktøi og apparater, fiskeriprodukter, konserveringsmidler o.s.v. o.s.v.

I kabinetterne tilhøire med flagdraperier over indgangerne har Rusland, Finland, Japan og de nordamerikanske Stater installeret sig, i kabinetterne tilvenstre, ligeledes med flagdraperier over indgangene, Frankrige og Sverige, og i fløibygningens baggrund Danmark med Færøerne og Grønland.

Af de her nævnte lande er Rusland, de Forenede nordamerikanske Stater og Sverige rigest repræsenterede, Rusland saaledes med en flerhed af fangstredskaber, baadmodeller, udstyr og apparater af mere eller mindre primitiv art. Eksempelvis kan nævnes garn fra Nordsibirien bundne af hestehalehaar og fra Uralgebetet modeller af uralkosakkernes apparater og

udstyr for vinter- og sommerfiskerierne, slæder og redskaber for fangst paa isen, og for vaar- og høstfisket lange, smale, af et stykke træ udhulede baade, der med fangstredskaber, niste — helgenbillede ikke at forglemme — transporteres til fiskepladserne paa de dertil indrettede vogne. Som bekjendt er det især i det Kaspiske Hav, Volga og Uralfloden *) de russiske fiskerier foregaar i størst udstrækning, og det er da ogsaa fra disse egne, de fleste modeller af redskaber osv. er hentede. Af fiskeriprodukter har Rusland ikke lidet at byde paa, lige fra tørrede sjøpølser for japanesiske ganer til den fineste kaviar, der efter at have undergaaet forskjellige processer sluttelig bliver bearbeidet af de smukkeste jomfrufødder for den mest kræsne europæiske gourmetgane. Som alle ved, tilberedes den russiske kaviar af rogn af stør, der forekommer overalt i Ruslands floder og indsjøer og er landets fornemste fiskesort. Ogsaa størens rygstreng tjener som næringsmiddel; efter at være udtaget af fisken, tørres den og bringes i handelen i bundter eller knipper eller ogsaa i form af mere eller mindre kunstfærdigt fletværk.

De mange indtryk, man faar ved at vandre gjennem denne afdeling, samler sig efterhaanden til et helt billede. Vi ser for os en stor, af mange slags folketyper sammensat nation, der med haarde hænder arbeider for føden, et folk med elementer af kultur, der nok kan sprede sig og med tiden engang komme til at borttørre sveddraaben, der nu perler paa det store Ruslands pande.

I et mindre kabinet ved siden af den russiske afdeling udstiller „de tusen sjøers land“ modeller af fisker- og ferskvandsbaade, garn, teiner, ruser, redskaber for krebsfangst, angler af træ og ben for fangst af laks o. m. a. fra de forskjellige kanter af landet. Interessant er et par angler, udtagne af maven paa havlaks, fanget i Ijø elv ved Pudasjarir; disse angler benyttes ikke i Finland, men ved den prøissiske kyst, og viser, at laksen foretager vandringer fra den sydlige del af Østersjøen op til det nordlige Finlands lakseelve.

Vi vandrer videre og træder ind i den japanesiske afdelings alsidige og smukt arrangerede udstilling af fiskeriprodukter, fiskegarnstraad og modeller af fiske- og fangstredskaber, eiendommelige for landet og dettes dygtige og rigt begavede folk. Idet vi forlader det indre kabinet og ser os om, faar vi øie paa en samling fiskekroge, der ved sin veludtænkte form og vakre udseende fortæller, at kun i Japan kan disse være forfærdigede. Det samme er tilfældet med en del udstillede toilette- og nipsgjenstande af skildpaddeskal.

Fra den japanesiske afdeling foretrækker vi at gaa over til den franske

*) Som en kuriositet kan anføres, at fiskerierne i Uralfloden har kun uralkosakkerne og ingen andre ret til at drive.

Det første, vi møder her, er en overordentlig smuk udstilling af hermetiske æsker og glas, indeholdende delikatesser af alle tænkelige slags, fra sardiner til syltede pærer. Disse sidste har jo rigtignok meget lidet med fiskeri at bestille, men — que dire. Efter i tanken at have delikateret os med de lækre sager, vil vi gaa videre, men bliver af en fransk jøde præsenteret en souvenir d'Exposition i form af en teaterkikkert. Da han forstaar, vi ikke er kjøber til denne souvenir, lægger han den tilbage til de øvrige sager og lader os passere. Vi gaar igjennem kabinetterne, opdager blandt andre mere eller mindre interessante ting en del redskaber og modeller af net fra Algier, et par smukke østerssamlinger, hvoraf den ene viser os østersen paa forskjellige stadier af dens liv, fra 1 maaned til 8 aar. Ellers er denne afdeling temmelig ukomplet; maaske de uopslaaede tønder og kasser, som staar der, indeholder, hvad vi savner for at faa et helt og værdigt billede af det kultiverede Frankrige, men disse tønder og kasser er altsaa endnu ikke aabnede. Et par montrer med instrumenter, delvis nautiske, fængsler et øieblik vor opmærksomhed, hvorefter vi en smule skuffede forlader denne afdeling, som vi helt glemmer, idet vi træder i den svenske og her ser os om.

Det rum, Sverige raader over, er temmelig stort, men alligevel forekommer det os lidet i forhold til den overdaadige rigdom af fiskeredskaber osv., som her findes udstillet, og som i det store og hele, hvad arbeidets finhed angaar, overstraaler mesteparten af det, vi hidindtil har seet af denne slags. I forbindelse med den righoldige samling vakkert udførte modeller af fangstapparater, fiskerbaade og fartøier med udstyr, er denne afdeling sikkerlig en af de mest instruktive, vi har, ialfald for os, der paa mange omraader maa siges at staa temmelig langt tilbage for det i industriel henseende høit udviklede Sverige.

Den danske afdeling, der, som før sagt, har faaet plads i fløibygningens bagre del, virker dekorativt meget tiltalende, men tillige meget tynd, og dog har den flere sager af interesse at fremvise, deriblandt ogsaa en liden smuk samling af de paa Færøerne brugelige fiske- og hvalfangstredskaber. Island repræsenteres ved en del smaating, der af islændere siges at tilhøre et tilbagelagt standpunkt. Sagerne eies iøvrigt af Bergens museum.

Til venstre for Danmark udstiller Amerika i et rum af samme omfang som Sverige, men delvis paa en helt anden maade, nemlig i skabe og mere paa vægflader for at faa plads til de mange tegninger, afbildninger, malede afstøbninger og præparater, der med en hel del andre snurrepiberier delvis af etnografisk interesse, fordrer sit rum. Heller ikke denne afdeling er helt færdig, men alligevel er der mere end nok til at give os et billede af den rolle, fiskerierne her spiller, og maaden, hvorpaa de drives

Foruden de almindelige laksefiskerier paa indsjøerne og i floderne, de rige østers- og torskefiskerier paa bankerne, driver man jo ogsaa i de nordligste strøg (Aljaska, Grønland) sæl- og hvalfangst. Alt i stor stil. Det er ikke

Fra udstillingens indre.

længere fiskerbaade, der paa vogne transporteres til fiskepladsene, det her er tale om — det vil sige udelukkende da; her er det saamen ogsaa to- og tremastede hvalfangerskuder med hjælpemaskiner, dampwincher og

harpunkanoner, man har at tumle med, eller fuldriggede skonnerter, der med mægtige trawlapparater, et paa hver side, og med fulde seil, mens skumsprøiten staar høit, skraber over bankerne. En af de interessanteste modelsamlinger ved denne udstilling er udentvil Amerikas af fangstfartøier, visende udviklingen af disse helt fra aar 1626 indtil vore dage. Blandt det meget andet, som udstilles i skabene, tiltrækkes vor opmærksomhed ogsaa af en liden samling snurrepiberier, der fortæller os, hvad hvalfangeren fordriver tiden med, naar han ikke har noget at bestille. Enkelte af disse sager er rigtig smukke, saaledes en del hvaltænder med kolorerede tegninger af skibe og kvinder, hvoriblandt et par dansende piger er behændig udførte. Alt i alt er der i denne afdeling meget baade at se og at lære. Af primitive fiskeredskaber udstilles laksegarn af myruld og piletræbark forfærdigede og benyttede af indianere paa Amerikas nordvestkyst. Videre høist primitive angler af træ. En del snører og net af sælskindsremmer fra Aljaska, forfærdigede af de indfødte her, er eiendommelige derved, at de er bundne med dobbelte knuder, for at de ikke skal glide. Ogsaa en samling fiskebensgarn og snører af polarhvalens barder, forfærdigede og brugte af eskimoerne, er interessante.

Idet vi forlader denne afdeling og i tankerne samler, hvad vi har seet af fiskeredskaber og fangstapparater fra de forskjellige folk og lande, fra de ældste og primitiveste til de mest moderne og komplicerede, kan vi ikke lade være at studse over det slægtskab, der er mellem dem alle, de skrive sig fra Ruslands stepper eller fra Grønlands og Aljaskas snemarker, bestandig og overalt de samme grundprinciper. Det er dog sandt — et redskab eller apparat saa vi alligevel, d. v. s. afbildning af, som i principet rigtignok forekom os noget forskjelligt fra alle andre, et laksehjul, anvendt i Syd-Carolinas floder. Dette hjul bestod af en lang akse, noget tykkere i den ene ende end i den anden, og fire paa aksen anbragte ringer af net. Nettet var udspændt paa smale, rektangulære jernrammer, der var bøiede saadan, at de med nettet havde form omtrent som den ene skjæve halvpart af en noget fladtrykt, efter længden delt cylinder. Apparatet benyttedes ved den nedre ende af en indsjø, fra hvilken en elv løb ud. Ellers var indsjøen her opdæmmet med afløb gjennem en paa midten af dæmningen dannet firkantig aabning. Paa begge sider af denne aabning var nedrammet pæler med klaveformede greb, hvori aksens endetapper hvilede. En af ringerne var bestandig i vandet, hvorved hjulet af strømmen dreves rundt og det paa en saadan maade, at laksen, der fra elven svømmede mod nettet, uden vidtløftigere formaliteter af dette blev kastet op i en kasselignende indretning paa bredden ved siden af. Denne maade at fiske laks paa, kan vi ikke nægte for, var os ny. Men — saa var det da ogsaa i Amerika, dette fantasiens underfulde land, den var opfunden.

Fra den amerikanske afdeling gaar vi tilbage opover fløibygningens midtpassage, kiger lidt paa et par snurrigheder fra Tunis og stanser foran et femten tons tungt, i Frankrige forarbeidet blinkfyr af første klasse. Den kolossale kuppel sættes i omdreiende bevægelse ved hjælp af en elektrisk maskine og frembyder med sine sølvhvide, glitrende linser et pragtfuldt skue. I en vandbeholder ved siden af gynger en taagebøie af samme konstruktion som den, vi har udfor Jæderen. Efter derpaa at have betragtet en del taugværk fra St. Petersburg og fundet ud, at det svarer til sit ry som verdens fineste, smukkeste og solideste, tager vi af tilhøire og stiger ned en trappe, der fører til underverdenen, d. v. s. til et rum under kuppelhallen, hvor der udstilles baade fra forskjellige kanter af landet, Ranen, Hardanger, Arendal o. fl. steder, enkelte i den grad delikate, i den grad elegante i form, i linjer, at vi formelig føler os stolte. Paa dette omraade kan vi ialfald hamle op med hvilkensomhelst nation — englændere, amerikanere, de skal ikke kunne gjøre os disse baade bedre efter. I samme rum udstilles ogsaa oljefrakker, sydvester og andet sjøudstyr. Vi stiger op fra underverdenen, dreier til venstre atter nedover mod den danske afdeling, hvor vi et øieblik dvæler for at besigtige et apparat anvendt ved opsætning af redningsraketter, gaar derpaa videre og befinder os snart i det frie. Mellem forskjellige pavilloner og bygninger, hvoriblandt den biologiske station og akvariet, naar vi omsider frem til den norske fiskerihal, en kasselignende bygning ved sjøen. Efter foreløbig at have vandret gjennem denne afdeling og fundet ud, at det fornemmelig er fiskeriprodukter, fisk i alle façoner, sild, tran, olje, guano og last but not least — hermetik, som man især i de senere aar har lagt sig efter her hos os og vundet adskillig anerkjendelse for, gaar vi over til at studere et par enkeltheder, der har vakt vor særlige opmærksomhed og interesse. Deriblandt er en samling hvalfangstredskaber, pistollignende harpunkanoner, mere eller mindre komplicerede harpuner for hvalros, bottlenose, blaahval osv., de sidste af rent forbløffende store kalibre. Disse mægtige harpuner er altsaa bestemte til at skulle bores ind i levende kjød. Det formelig grøsser i en ved tanken. I enkelte af dem er der endog granater, der springer, idet harpunen borer sig ind i dyret, og derved foraarsager dets sikre død. I uhyrlighed og udspekulerethed overgaar disse apparater vistnok alt, hvad den menneskelige hjerne hidindtil har udklækket og opfundet paa dette omraade. Ved siden af de nævnte frygtelige mordredskaber faar vi øie paa atter en af hine pistollignende harpunkanoner. Denne anvendes dog ikke til udskydning af hvalharpuner, men rednings-„harpuner“ i samme øiemed som de kjendte redningsraketter. Som man ser, atter et eksempel paa mærkværdigheden af det ofte brugte ord — les extrêmes se touchent. I et andet rum udstiller Norsk selskab til skibbrudnes redning modeller af redningsskøiter og

forskjellige redningsapparater, interessante og oplysende. En del modeller af kuttere og baade for lystseilads tilligemed en del andre større og mindre fartøier vækker igjen vor beundring for norsk skibsbygningskunst. At almindelige fangstredskaber osv. findes i denne afdeling ikke stort, dette vel nærmest af den grund, at man i Bergen har et fiskerimuseum, hvor interesserede kan finde, hvad de ønsker paa dette felt. Men produktsamlingen er, som sagt, meget righoldig og imponerende med sine store montrer, enkelte opførte af de samme kasser, æsker, dunker osv., hvori varen nedlægges, og som vi kjender saa godt ialfald fra butikvinduerne. Efter at have seet os træt og mæt paa alle disse madvarer, hvoriblandt endog flndes røgede fiskepølser, forlader vi denne hal og styrer tilhøire mellem den nylig anlagte sælpark og Marineholmskanalen, over hvilken fører bro til Marineholmen. Vi gaar over broen og ind i den paa holmen her tildels nyopførte bygning, for at aflægge hærens og flaadens udstilling en kort visit. Mellem en række kabinetter, indeholdende en del ofte yderst vakkert udførte elevarbeider og modeller fra vore tekniske skoler, samt fra de forskjellige regjeringsdepartementer en del interessante karter, grafiske fremstillinger osv., naar vi omsider frem til det søgte rum, hvis indhold ikke et øieblik lader os i tvil om, hvor vi befinder os. Fra døraabningen, gjennem hvilken vi kommer ind i hallen, sees uniformerede soldater, dels posterede som vagter, dels vandrende omkring med dem af det besøgende publikum, der ønsker at have rede paa de udstillede vaaben, hvoraf findes en liden smuk samling baade fra ældre og nyere tid. Ogsaa hvorledes man i krigstid bygger broer og transporterer syge og saarede, faar vi begreb om, ikke at tale om, hvorledes man ved elektriske undervandsminer sprænger skibe og mennesker i luften.

Følende, at vi har faaet nok ogsaa af dette, søger vi atter ud i det frie, gaar over broen igjen og opdager tilhøire en liden, enetages, aflang træbygning, som vi ved nærmere undersøgelse faar vide er Trondhjems fiskeriselskabs rorbod. Med sine rum, sit bohave, sin samling af redskaber osv. giver denne bod os et enkelt, om end visselig noget ideelt billede af vore fiskere under tag.

Naar vi har dvælt saa længe ved fiskeriudstillingen, er det fordi denne maa betragtes som den egentlige og væsentlige del af Bergensudstillingen i det hele taget. Vistnok er landsudstillingen for haandværk, industri, landbrug osv. ogsaa af interesse og har ligesaa stor betydning for vort næringsliv som førstnævnte, men da pladsen her ikke tillader en dybere indgaaen paa de mange forskjellige enkeltheder, hvoraf disse afdelinger bestaar, faar vi nøie os med et flygtigere overblik. Før vi giver os ikast dermed, kunde det dog maaske være heldigt, om vi pustede lidt og samlede nye kræfter ved en liden forfriskning paa en af bastionerne foran hovedrestauranten. Denne

ligger paa en høide vis-a-vis udstillingens hovedbygning med udsigt over den mest befolkede del af udstillingspladsen. Af de rundt omkring opførte miniaturbygværker og pavilloner, tager en liden cigarbod i tyrkisk og en liden kaffepavillon i maurisk stil sig høist pikant ud. Ogsaa den lille i norsk stil opførte bygning under bakken tilhøire for os virker overordentlig tiltalende. Til venstre for os paa den anden side af broen, der fører over jernbanelinjen, har en del ægyptiske kjøbmænd, omreisende gjøglere osv. opført sine basar-, teater- og gjøglerboder. Ellers vrimler det af mennesker allevegne, bønder og byfolk og fremmede, englændere, tyskere, franskmænd, russere osv. i broget mængde. Og over det alt smilende solskinslys, musik og sommer og liv.

*
* *

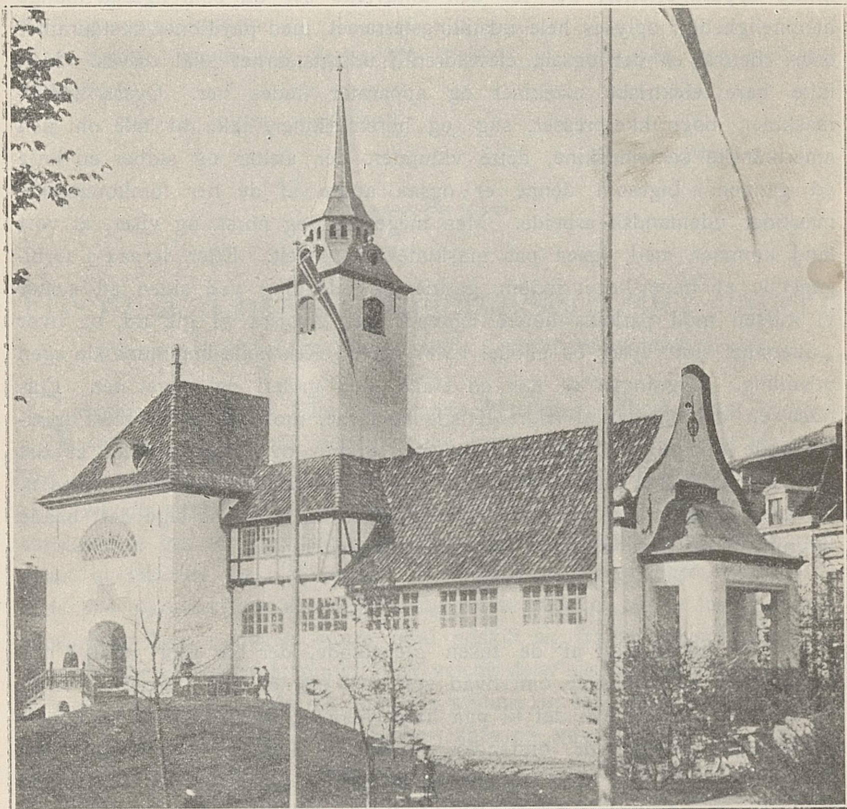
Vi er atter inde i hovedbygningen. Det første, vort blik møder i dennes østre fløi, er en pragtfuld udstilling i marmor fra de Ankerske marmorbrud, en smuk og solid granitportal osv. I et skab har Kongsbergs sølvværk udstillet sølv i de forskjellige produktionsstadier. Vi befinder os altsaa her i sten- og mineralriget og staar netop i taus beskuelse af en skinnende marmorsøile. Men — hvad er det? Vi ser nøiere efter og opdager til vor forbauselse, at søilen alligevel ikke er marmor, men af simpelt furutræ og — lakeret; i sandhed en skuffende efterligning. Vi gaar videre og overraskes ved en stor og vakker montre i porcelæn, hvis reverse dannes af en næsten ligesaa vakker opstilling i fajance. Derefter kommer i hele fløiens længde og bredde montre paa montre, pyramider af sæbe af alle slags, fra den grove russesæbe i vældige blokke nederst til de fineste toiletsæber øverst oppe, statuer af chokolade paa høie sokler omgivne af svulmende blomster og frugter i sukkertøi, luftige stilladser i kork og mange andre herligheder, f. eks. en pavillon af tobaksblade, hvor unge piger sidder og ruller „udstillingscigarer". Salens begge sider er afdelt i kabinetter, næsten samtlige indredede enten som spise- eller soveværelser; trods forskjel i detaljer gjør de et noget ensartet indtryk, men vidner dog alt i alt om, at møbelindustrien her hjemme er paa gode veie.

I den søndre fløi har tekstil-, papir- og en række andre industrigrene faaet plads. Ogsaa her er smukke montrer og mangt og meget at beskue, helt fra tyllgardiner til margarin i dunker, helt fra modevarer til garvede huder; men der er selvfølgelig en vis orden i tingene, huderne og smørret — skjønt mindst ligesaa vigtige som gardinerne og de pyntede damehatte — trænger sig ikke ind paa en, de holder sig beskedent i salens baggrund. Det dominerende i denne fløi er væveriernes udstillinger; ret som det er, hører vi larmen af vævstolene, to-tre i virksomhed paa en gang. Blandt de mange montrer af fabriktilvirkede tøier og tæpper støder vi omtrent

midt i salen paa to billedtæpper, det ene forestillende „melkeveien“, det andet „elskovsflammen“. Det er i begge tilfælde kvindelige figurer, der fremstilles til illustration af en idé. Symboliken kan være bra nok, og vævningen er visselig kunstfærdig udført, men selve figurerne, der nærmest minder om middelalderens mest primitive fremstillinger af helgener og afguder, kan dog ikke lade være at aftvinge os et forundringens smil ved tanken paa, at der i slutten af det nittende aarhundrede virkelig lever mennesker, i hvis hjerne verden tager sig saadan ud som paa disse billeder. Af andre udstillinger findes i denne fløi ogsaa et par i pelsværk, den ene med en baggrundsgrotte forestillende „Fram“ i isen. Ved et flygtigt øiesyn tager denne grotte sig ganske godt ud; desuden — kulde og pelsværk hører jo herlig sammen. Efter sluttelig at have aflagt en kort visit i dioramaet af høikoret i Trondhjems domkirke, det samme som forevistes paa Stockholmsudstillingen ifjor, gaar vi videre og kaster et flygtigt blik paa turistafdelingen, der, som tidligere nævnt, har faaet plads i kuppelhallen. Foruden af en hel del turistgjenstande, ferskvandsbaade, som kan lægges sammen og tages under armen, jagtrekvisiter osv., fanges vort blik af to kolossale dekorationsmalerier af norske fjordpartier samt en net udført gibsmodel af „Hornelen“. Derpaa kiger vi lidt paa Kristiania glasmagasins krystal og juvelerernes diamanter og emalje og stiger op paa det af gallerierne, hvor husflidsforeningerne, husflidsskolerne og mange privatfolk fra by og bygd har udstillet en hel syndflod af haandarbeider af alle slags. Her er vævede tæpper, broderier, træskjærerarbeider — kort alt tænkeligt, der udføres med naal, traad og kniv. Interessante er de ting, som er forarbeidede af vanføre. Blandt ting udskaarne i træ er især en samling husdyr brilliante. Af interesse er ogsaa en vævstol med opsat væv. Den skal være ny, er meget sindrig, trædes med fødderne, mens man bogstavelig talt kan lægge hænderne i skjødet og dog væve 30 meter om dagen. Vævstolen skriver sig iøvrigt fra England. Vi aflægger dernæst skoleudstillingerne et kort besøg og maa til den ende begive os til galleriet over fiskeriafdelingen. Det interessanteste her er den off. blindeskole i Klæbu og Sæthres institut for aandssvage børn. Forøvrigt optages galleriet væsentlig af Bergens folkeskole, der udstiller elevarbeider i sløid, skrivning og tegning, desuden et fuldt monteret klasseværelse og skolekjøkken. Det tredje galleri optages af litografiske og fotografiske udstillinger, musikalske instrumenter osv. osv.

Vi forlader derpaa hovedbygningen for at tage en svip hen til maskinhallen. Paa veien derhen støder vi paa flere separatudstillinger, eksempelvis Bergens brandvæsens udstilling, hvor vi kan faa indblik saavel i de moderneste apparater som i de ældre sprøitekonstruktioner, haandpumper, pøser osv., endvidere Kristiania smørfabriks pavillon, og

Trondhjems mek. værksted, der blandt andet udstiller en lukke- og stoppeventil samt en sikkerheds-vandstandsventil af ny konstruktion. Et stykke videre paa vor vei til maskinhallen og fyrhuset med den høie skorsten, kommer vi til en temmelig stor bygning, hvor forskjellige jernværker udstiller støbegods — fra store, prægtige pladekomfyrer til smaa lækre vaffeljern o. m. a. Rundt om denne bygning, i aabne tilbygninger, er

Kristiania kommunes hus.

udstillet landbrugsredskaber, vældige damptærskeværk, torvstrømaskiner, meierimaskiner osv. ligetil smaa nette saamaskiner for havebrug. Meget af dette er norsk arbeide, men ikke alt. Det interessanteste ved landbrugsafdelingen er to meierier i drift, et separator- og et radiatormeieri. Separatoren er kun skummemaskine, radiatoren derimod skumme- og kjernemaskine underet. Denne sidste meget sindrige indretning pasteuriserer melken, skummer den og kjærner fløden til smør paa mindre end et halvt minut

og repræsenterer saaledes et absolut fremskridt paa meieribedriftens omraade. Radiatoren er en svensk opfindelse, og den, som udstilles her, forarbeidet i Stockholm. Endelig naar vi hen til maskinhallen. Her havde vi ventet at faa se en hel del maskiner i virksomhed, men vi blev skuffede. Det mest dominerende er iøvrigt — hvad man jo ogsaa kunde vente sig — elektriciteten. Gjennem de opstillede elektriske dynamoer med sine nitide apparat-brætter, der for den uindviede ser ud som ligesaa mange hemmeligheder, oplyses hele udstillingsterrænet med pavilloner, restauranter osv.; herfra er det ogsaa, elevatoren i udsigtstaarnet skal drives. Men ikke bare elektriske maskiner og apparater findes her. Ogsaa møllemaskiner, bogtrykkerpresser, sag- og boremaskiner, ikke at tale om den amerikanske sættemaskine, dette vidunder, der sætter og støber en linje ad gangen. Ligesom denne er ogsaa andre af de her forekommende maskiner udenlandsk arbeide. Men meget er dog norsk og viser, at vort land kommer med ogsaa paa maskinteknikens felt. Efter derpaa i forbigaaende at have keget indom gartnernes udstilling ved siden af, sætter vi kursen mod parkens høiere liggende del, hvorfra vi gik ud, og hvor „Akershus slot" lyser os imøde. Her har da Kristiania kommune sin egen udstilling. Bygningen er paa én etage med galleri og meget net. Foruden en del billeder af ældre Kristianiagaarde, modeller af de mest fremtrædende offentlige bygninger samt lidt brand- og ingeniørvæsen, er det væsentlig Kristiania folkeskoles udstilling, som her fængsler opmærksomheden. Galleriet optages af Kristiania handelsgymnasium. Lad os sige det: baade bygningen og dens udstilling gjør hovedstaden al ære.

*
* *

Med hodet fuldt af de tusen gjenstande, der har gjort indtryk paa os og givet os et begreb om, hvad vort folk eier af kraft, evner og vilje, og hvad det har drevet det til paa haandværkets, fabrikationens og kunstindustriens mangeartede omraader, styrer vi sluttelig vore skridt mod kunsthallen. Vi har med hensigt gjemt denne tilslut — det bedste, det helligste, de udvalgtes ydelser, der ikke alene skal tjene til at adsprede og styrke vor sjæl i dens higen ud over dagliglivets usselige stræv, men ogsaa udvikle vor tanke, høine vore fordringer og vise os veien, den vi har at gaa for at naa frem til et altid høiere og høiere trin af kultur.

Vi trækker vore sko af og træder indenfor, ikke et øieblik i tvil om ogsaa her at finde den samme vilje, den samme iver og interesse for at vise, hvad vi som kunstnere formaar, hvad vi har naaet over og frem til. Vi vandrer gjennem gemakkerne; der er ikke mange, vi ser paa billederne, hvert eneste et ser vi paa, og vi trættes mere og mere, ikke af indtrykkenes mangfoldighed, o nei, det er den monotone ensartethed,

som gaar gjennem det hele, der trætter, ligefrem virker søvndyssende paa os. En og anden gang rives vi vel ud af denne tilstand af søvnsyge ved et eller andet glimt af kraft og mere end ærlig vilje, der lyser op i ensartetheden, men kun for i næste nu at duppe saa meget dybere. Dette er altsaa, hvad Norges kunstnere formaar, og hvad de vil. Dog — hvorfor udstiller de vel ellers her? Er det for at sælge kanske? Lad os trøste os med, at det er for at sælge, at det ikke er paa udstilling vi er, men paa maleriauktion.

Saare tilmode og bedrøvede trækker vi vore sko paa og gaar stille bort.

Bergen, d. 24. juni 1898.

Theodor Madsen.

Hvem skal herske, angelsaksere eller slaver?

(Kanadas justitsminister **David Mills** i *North American Review.*)

Spørsmaalet om de Forenede Staters fremtidige stilling blandt verdensnationer er af stor betydning og interesse. Vil de forene sig med Rusland og forsøge at gjøre ende paa det angelsaksiske verdensherredømme, eller vil de slutte sig til det britiske rige og støtte dets fremgang? I et aarhundrede har de Forenede Stater handlet efter Washingtons raad og undgaaet at indvikle sig i alliancer. Naar undtages borgerkrigen, der gjorde ende paa slaveriet, har deres udvikling været fredelig, og de har i politisk henseende ikke i nogen større grad adskilt sig fra en selvstyret koloni. Men de har nu naaet et punkt, hvor veiene deler sig, og omstændighederne tvinger dem til at opgive sin isolerede stilling og tage plads blandt kristenhedens store nationer. De problemer, som nu fremstiller sig for dem, er — ligesom de, der har fremstillet sig for det britiske rige i det sidste aarhundred — ligesaa interessante som vigtige, og den engelsktalende verden kan ikke se bort fra dem eller vægre sig for at tage dem under nøie overveielse.

Angelsakseren føler sig stolt over at tilhøre en race, som i to hundred aar har marscheret i spidsen for menneskeheden. Han iagttager med en let forklarlig interesse dem, som marscherer lige i hælene paa ham, og som øiensynlig stræber efter at tage førerstillingen fra den race, han tilhører. Han tvinges til at gjøre sig selv rede for de omstændigheder, der betinger hans races hegemoni, og til at spørge sig selv, om dens førerskab nærmer sig sin afslutning. Har den angelsaksiske race fuldført

sin mission? Maa den vige pladsen for slaverne og synke hen i dvale, efter at have udtømt sine kræfter og tabt sin moralske styrke?

Disse spørsmaal faar saa meget større betydning i lys af de love, som synes at beherske nationernes udvikling. Man har ofte opstillet analogier mellem stater og personer, og det er ikke sjelden bleven fremhævet, at en stat ligesaavel som en person har sin barndom, modenhedsalder og alderdom. Og skjønt en fremragende politiker, Burke, bestrider denne analogis holdbarhed, har den dog uden tvil hidtil holdt stik. Saa langt historien naar tilbage, ser vi en rækkefølge af ledende stater, som efterhaanden har tilkjæmpet sig den første plads blandt nationerne, for tilsidst at maatte overgive den til en anden stat og derefter trække sig tilbage.

Denne rækkefølge af ledende stater har ogsaa været en rækkefølge af forskjellige racer, som har hævet sig fra en mindre betydningsfuld stilling til den fornemste plads. De har hver for sig ført menneskeheden et bestemt stykke fremad. De har alle efter tur udvidet sit herredømme over verden ved hjælp af væbnet magt og stemplet verdenskulturen med sine tanker og sæder, indtil de tilslut har udtømt sin kraft og maattet vige for en yngre og friskere race.

Det maa vel ogsaa ansees som fastslaaet, at de nationer eller racer, som har gaaet i spidsen for det menneskelige fremskridt, var kaldede til at repræsentere en bestemt gruppe af ideer, som var af væsentlig betydning for udviklingen. Menneskeheden synes ikke at kunne indforlive alt, hvad den har at lære, paa en gang, og saa er de forskjellige sandheder eller ideer blevne fordelte paa forskjellige racer og kulturepoker. Den franske filosof Cousin siger træffende, at hele en nations historie er nøie sammenvævet med de ideer, den repræsenterer. Naar disse ideer er bragt til fuld udfoldelse, er nationens værk tilendebragt. Den kan ikke længer gaa fremad; ti kraften, som drev den, er udtømt. Dens vandring har naaet sit maal. En ung nation, som kjæmper sig frem til fronten, har altid sin særegne karakter. Den repræsenterer nye tankeretninger, nye begreber om menneskelig lykke, og selv naar den har fuldført sin mission, opgiver den ikke sin forrang uden kamp. „Krig,“ siger Cousin, „er en blodig udveksling af ideer.“ Det er en kamp mellem en race, som bærer fremtidens skatte i sit skjød, og en anden race, som ikke har mere at yde.

Men mon det ikke trods alt dette skulde være muligt for en stat at besidde en saadan ubøielig moralsk styrke og en saadan utrættelig energi, at den kunde holde sig i spidsen for det menneskelige fremskridt i ubestemt tid?

Vi maa huske paa den angelsaksiske races enestaaende stilling i verdenshistorien. Den har udbredt sig over verden i en udstrækning, som ingen race før den, og er overalt kommen i berørelse med nye racer, hvis

bedste egenskaber, den har indforlivet i sig. Og det er høist rimeligt, at den derved er kommen i besiddelse af nye kraft- og livskilder, som vil beskytte den mod det forfald, som har rammet dens forgjængere.

Det maa ogsaa tages i betragtning, hvilken uhyre betydning et folks offentlige moral har for dets stilling blandt nationerne. Uden moralsk fasthed, uden samfundsaand og offervillighed er det umuligt for en nation at beholde den fornemste plads eller tilkjæmpe sig den. En herskende race, som ikke længer besidder disse egenskaber, er dømt til forfald. Men i denne henseende har det Britiske Rige stadig gaaet fremad. Dets folk og regjering tilegner sig gjennem det værk, de udfører, stadig flere af de moralske egenskaber, som er nødvendige for at holde dem i fronten. Briterne optræder altid som de underlegne racers velgjørere, ikke som deres udsugere. De har ved sin energi og foretagsomhed i Ægypten, Sudan, ved Nigeren, i Syd-Afrika og Indien forædlet sin karakter og tilegnet sig et videre og retfærdigere syn paa sit forhold til de fremmede racer, de er komne i berøring med. Millioner af mennesker bringes ind under et lovmæssigt styre. Livet gjøres tryggere overalt, hvor de trænger frem. Den fattige arbeider sikres frugterne af sit stræv. Hele nationer befries tid efter anden fra morderiske og nedværdigende skikke, og millioner sikres hjemlig fred og ro, hvor saadanne velsignelser før var ukjendte. Det er sandt, at den britiske handel samtidig udvides. Det er en belønning fra forsynet for den tjeneste, som ydes. Egne, som før ikke var stort andet end ørkener, hvor den ene klasse mennesker laa i krig med den anden, velsignes med fred og omskabes til nye tilknytningspunkter for handelen.

Man spør undertiden, hvorledes Rusland kan være en fare for den angelsaksiske civilisation, og om slaverne virkelig søger at tilkjæmpe sig den fornemste plads blandt nationerne. Lad os kaste et blik paa situationen! Herredømmet over størstedelen af jordens overflade er for tiden delt mellem tre racer, spanierne, engelskmændene og russerne. Spanierne tilhører den latinske race, og deres herredømme kan betragtes som en kortvarig opblussen af det gamle romerriges magt. Deres rige er nu faldt sammen, og den eneste race, der kan optræde som engelskmændenes konkurrent, er derfor russerne. Frankrige og Tyskland kan nemlig her ikke tages med i betragtning. Franskmændene koloniserer ikke længer. Udvandringen fra Frankrige overskrider ikke 5000 mennesker pr. aar, og skjønt franskmændene kan erhverve besiddelser, vil de derfor ikke kunne befolke dem. Tyskland har i de senere aar erhvervet udstrakte kolonier; men disse ligger for det meste i egne, hvor tyskerne ikke kan bosætte sig, og Tyskland er derfor henvist til at gjenoptage en svunden tids kolonialpolitik og lukke handelens porte for andre stater.

Spørsmaalet bliver altsaa, om de Forenede Stater, idet de træder ind paa verdensskuepladsen, vil slutte sig til det Britiske Riges farligste konkurrent, Rusland. Det er bleven sagt, at Rusland er de Forenede Staters naturlige forbundsfælle, og at det Britiske Rige er deres arvefiende. Men ved nærmere undersøgelse viser det sig, at al tale om venskab mellem Rusland og de Forenede Stater ikke kan blive andet end tomme ord. Ruslands politik gaar ud paa at forebygge et anglo-amerikansk forbund og forhindre de Forenede Stater fra at opnaa nogen indflydelse i det fjerne Østen. Det har været Ruslands hensigt, at monroedoktrinen skal afskjære de Forenede Stater fra enhver anledning til at blande sig ind i afgjørelsen af det asiatiske spørsmaal. Det var med dette maal for øie, at russerne trak sig tilbage fra Aljaska. De vilde rydde afveien ethvert grundlag for en amerikansk indflydelse paa afgjørelsen af de spørsmaal, der vedkommer den asiatiske østkyst, og ønskede samtidig at forebygge, at Aljaska skulde blive en del af det britiske Amerika.

Rusland er et stort asiatisk rige, som brænder af begjær efter magtudvidelse og anvender den vesterlandske civilisations hjælpemidler for at fremme sine ærgjærrige hensigter. De russiske landerhvervelser er ikke en frugt af industriel foretagsomhed, kommercielle interesser eller ønsket om en lønnende anbringelse af kapitalkraft. De skyldes udelukkende et umætteligt magtbegjær. De russiske statsmænd elsker magt, og de har i løbet af de to sidste aarhundreder udvidet det russiske rige, indtil det nu omfatter et territorium, som er tre gange saa stort som de Forenede Staters. Og denne udvidelsespolitik fortsætter de stadigvæk. Hvis de paa noget punkt ved sine udstrakte grænser møder modstand, lader de arbeidet der hvile, og trænger ufortrødent frem paa andre kanter, hvor man ikke er forberedt paa at yde nogen modstand. De opgiver aldrig et maal, de engang har sat sig. For mere end 800 aar siden sendte de en hær paa 80,000 mand afsted for at erobre det Byzantinske Rige og tage Konstantinopel. Hvad de dengang foresatte sig, men ikke magtede at udføre, har de aldrig sluppet ud af tankerne. Det er fra tid til anden bleven udsat, indtil leiligheden viser sig gunstigere.

Den russiske herskertrang gjør sikker regning paa Tyrkiet, Persien, Indien og Kina, og hvis det lykkes russerne at underkaste sig disse landomraader, vil de raade over 17 millioner kvadratmile land og 900 millioner mennesker. Det Britiske Riges fald er en væsentlig betingelse for virkeliggjørelsen af disse drømme. Men hvordan vilde det komme til at se ud i verden, naar et saa stort territorium og saa mange mennesker stod under en hersker, udstyret med den fornødne magt til at gjennemføre sin vilje? Man behøver kun at studere den russiske handels- og industripolitik for at

opdage, at russerne da vilde knuse ethvert folk, som vilde forsøge paa at bedre sine kaar eller rivalisere med dem.

Og det vilde ikke gaa bedre med de Forenede Stater end med det britiske rige; ti det britiske verdensherredømme er en væsentlig betingelse for de Forenede Staters trivsel og vækst. Under de nuværende forholde, har de Forenede Stater anledning til udvidelse og kommerciel udvikling. Men de nuværende forhold er grundlagt paa det angelsaksiske verdensherredømme, og hvis Tyrkiet, Persien, Indien og Kina blev underlagt Rusland, vilde situationen fuldstændig forandres ogsaa for Amerika. I besiddelse af herredømmet over det Indiske Hav og hele den asiatiske handel, vilde Rusland ganske naturlig blive en dominerende sjømagt. Det Stille Hav vilde blive en russisk indsjø, og de russiske grænser mod øst vilde praktisk talt blive Nord-Amerikas vestkyst. De Britiske Øer vilde hurtig aftage i befolkning, indtil indbyggerantallet stod i forhold til jordens ernæringsevne. Det Britiske Rige kunde ikke længer blive noget marked for Amerikas kornudførsel, og den europæiske indvandring til Amerika vilde ophøre. Rusland vilde hurtig vokse i rigdom og folketal; men intet land paa den vestlige halvkugle vilde gaa fremad; ti de store verdensmarkeder vilde tilhøre et rige, som vilde bruge sin overmagt til at lamme alle andre staters handel.

De Forenede Stater kunde derfor i virkeligheden ikke føre nogen uafhængig tilværelse. Hele deres skjæbne og fremtid er nøie knyttet til den race, de tilhører. De er forbundet med det Britiske Rige ikke blot ved slægtskabets baand, men ogsaa ved fællesskab i udvikling, og de to riger maa til syvende og sidst med hensyn til alle store internationale spørsmaal repræsentere *et* folk.

De samme kræfter, som vilde skaffe Rusland overmagten over det britiske rige, vilde ogsaa i utrolig kort tid bringe Amerika, Syd-Afrika og Australien under russisk indflydelse. Den angelsaksiske race vilde have veget pladsen for den slaviske. Det er derfor ikke bare mellem England og Rusland, men mellem hele den angelsaksiske og slaviske race, at striden staar.

Hele verdens velfærd afhænger af en angelsaksisk alliance. Lad ikke det Britiske Rige og de Forenede Stater efter aarhundreders forløb gjenoplive Judas og Efraims trætte. Men lad dem i bevidstheden om, at de er af samme race og har de samme interesser, slaa vagt om sin førerstilling, som de vil beholde, saa længe som forsynet vil det, d. v. s. saa længe de behandler alle underlegne racer og folk overensstemmende med retfærdighedens og sandhedens fordringer.

Ny form for telegrafering uden traad.

Elektrisk lystelegrafi.

(Efter *Technische Rundschau*).

Kringsjaa har forlængst behandlet Marconis telegrafering uden traad, — den byggede, som man vil mindes, paa den evne, de elektriske bølger havde til selv i meget lang afstand at paavirke visse metalsammensætninger. Nu meldes der imidlertid om en ny form for telegrafering uden traad, — den beror paa et fænomen, som først blev iagttaget af professor H. Hertz i aaret 1887, og bestaar deri, at lysstraaler, hvis bølgelængde er liden — altsaa særlig de ultraviolette lysstraaler — har evne til at fremkalde elektriske udladninger. Man har for eksempel et elektrisk induktorium og fjerner de to kugleformede elektroder, — de med negativ og positiv elektricitet fyldte „pol-kugler" — saa langt fra hinanden, at funkerne ikke mere kan springe over. Lader man nu ultraviolette lysstraaler falde paa funkernes vei eller paa de to elektroder, saa begynder funkerne fluks at springe igjen, i kraft af disse straalers lyselektriske virkning.

Dette udnytter nu professor K. Zickler i Brünn paa følgende maade til en ny slags telegrafi uden traad, — en telegrafi, der maaske allerbedst kan betegnes med det af Slaby indførte udtryk: funketelegrafi. Paa det sted, hvorfra telegrammet skal afsendes, befinder sig et elektrisk buelys af betydelig styrke, — de elektriske buelys er som bekjendt særdeles rige paa ultraviolette straaler. Lyset er anbragt i en kasse eller hus, som kan dreies i lodret og vandret plan, — aldeles som en lyskaster. Gjennem en aabning i dette „hus" kastes lysstraaler i retning mod det sted, hvor lystelegrammet skal modtages. For at forhøie straalernes kraft anvendes hulspeil og linser eller begge dele i forening. Skal nu de telegrafiske tegn gives, benytter man en eller flere glasplader, der kan dække den omtalte aabning; de skyves frem eller tilbage, helst ved hjælp af lufttryk — akkurat som fotograferne bruger det, naar de raskt skal dække apparatets aabning. Dette er i store træk indretningen paa afsendelsesstationen, og dens virksomhed bliver altsaa følgende: til en begyndelse kaster det elektriske lys sine samtlige straaler ud gjennem kassens aabning, saa skydes glaspladen for, da vedbliver dog de synlige lysstraaler at gaa, ti de trænger uhindret gjennem glasset; — de violette straaler derimod opsuges, absorberes, af glaspladen. Først naar den fjernes igjen, faar de lov til at følge med de andre. Paa den vis kan altsaa — ved aabning og lukning, i længere eller kortere tid — ultraviolette straaler

udsendes, der svarer til punkter og streger i Morse-alfabetet. Men, kan man sige, vil ikke folk, der udenfra, særlig da ved nattetid, betragter denne straalekastning, kunne opdage tegnene, og saa ryger jo den hele telegramhemmelighed i lyset? Nei, de vil ikke kunne det; de synlige lysstraaler fortsætter jo uhindret og uforandret sin gang; hvor de usynlige ultraviolette straaler befinder sig, ude eller inde, kan ikke opdages. Ændringerne i lysets beskaffenhed og de derigjennem givne tegn blir altsaa en hemmelighed, hvortil udenforstaaende faar ikke adgang.

Men hvorledes er nu modtagelses-stationen indrettet? Jo, der befinder sig en straalemodtager, bestaaende af en glasbeholder fyldt med fortyndet luft; i beholderen er der paa to lige overfor hinanden liggende punkter anbragt elektroder, som staar omtrent 10 mm. fra hinanden. Den ene af disse elektroder er kugleformet, den anden danner en cirkelformet skive. Ved hjælp af et hulspeil bliver nu de fra afsendelsesstationen kommende straaler kastet ned paa den skiveformede elektrode, — efterat de først er koncentrerede til en ganske liden lysflæk.

Nu sætter vi apparatet i virksomhed: først lades elektroderne, men kun saa meget, at der *ikke* kan springe funker over fra den ene til den anden. Ved meget sindrige apparater reguleres den elektriske spænding. Saasnart der nu mellem de elektriske straaler, der kommer fra afsendelsesstationen og gjennem hulspeilet kastes paa den cirkelformede elektrode, ogsaa befinder sig ultraviolette, saa følger straks en udladning, funkerne springer, og springer saalænge indtil de ultraviolette straaler paany lukkes inde i „huset" paa den anden station. *Der* svarer aabningen og lukningen til Morses punkter og streger, paa modtagelsesstation vil funkeovergangene frembringe de samme tegn. Og disse springende funkers „oversættelse" — omsætning i lyd eller paa papir fæstede tegn er saa at sige det rene barneværk for moderne elektroteknik. Man har allerede med held omsat dem baade i telefoniske lyd og i klokkeklemt, men denne del af processen vedrører kun i ringere grad den egentlige opfindelse, og det vilde føre for langt her at gaa nærmere ind paa „oversættelsen".

Hidtil har professor Zickler kun eksperimenteret med temmelig mangelfulde apparater og ikke sendt sine traadløse lystelegrammer længere end 200 meter — han begyndte med at ha de to stationer 2 meter fra hverandre, telegrafere over stuen altsaa. Men naar man husker paa, hvor langt og hvor intenst de store lyskastere kan virke, saa synes den slutning noksaa berettiget, at Zicklers telegrafering uden traad skulde kunne anvendes selv paa meget lange strækninger, trods atmosfærens tilbøielighed til at opsuge de benyttede straaler.

Endelig maa den vigtige omstændighed tages med i betragtning, at

netop paa de steder, hvor telegrafering uden traad vel kommer til at faa sin største anvendelse, nemlig paa skibe, fæstninger og fyrtaarne, der findes næsten altid lyskastere paa forhaand, og disse kan da ved hensigtsmæssig indretning benyttes til telegrafering uden traad.

Kampen mod de klassiske studier i Frankrige.

(Efter *Biblioteque Universelle*).

I de fleste europæiske lande har man i de sidste, lad os sige ti aar, drøftet det spørsmaal: skal studiet af de klassiske sprog, græsk og latin, være grundlaget for den høiere dannelse? — I Frankrige har man senere end i noget andet land begyndt at beskjæftige sig med denne sag. Ti der holder man fast ved den efter al sandsynlighed feilagtige forestilling, at det franske aandsliv skulde ligesom det franske sprog være en umiddelbar fortsættelse af det græsk-latinske, — forsømte man at pleie de klassiske traditioner, var det lige pietetsløst, som om man lod sin mor og sin bedstemor gaa for lud og koldt vand. Men selv i Frankrige, hvor altsaa studiet af græsk og latin er at ligne ved en from tilbedelse af fædrenes aander, selv der begynder nu at løfte sig uærbødige røster, som fornegter de klassiske sprogs nytte for aandsdannelsen og for ungdommens opdragelse. I 80-aarene prædikede den for tidlig afdøde Raoul-Frary oprør mod det arvede undervisningssystem, og da Frary skrev med samme hvidglødende lidenskab, enten han angreb gymnasialundervisningen eller moderne hønseridrift, saa fandt hans bog læsere inden kredse, der hidtil ikke havde ofret undervisningsvæsenet mange tanker. Hans kraftsatser, der havde smeld som krigsbasuners lyd, blev nyttet af kjække agitatorer, i hvis øine Cicero syntes en „samfundsstøtte“, og absolut ablativ en afskyelig opfindelse af det gamle regiment.

Det var imidlertid ikke bare de fødte oprørere, de som i kraft af sit temperament gaar med paa hvert oprør mod det bestaaende, der nu tog parti for Frary. Ogsaa skolemænd og folk i undervisningsvæsenets tjeneste var tildels enige med ham, og da Bourgeois første gang blev undervisningsminister, overraskede han Frankrige med et forsøg paa at føre den døde omstyrters tanker ud i virkeligheden. Han indførte den saakaldte „moderne undervisning“, hvis væsentlige mærke er, at den sætter to levende sprog istedenfor græsk og latin. Det dreier sig ikke om at danne en realskole eller et realgymnasium, ikke om at lægge middelskole-undervisningen over paa andre strøg. Den „moderne undervisnings“ grundlag og ramme er

de samme som i det klassiske gymnasium; dannelses-elementerne søges ikke i matematik og naturvidenskaber, men hentes fra skjønliterære og filosofiske skrifter, fra grammatik og historie. Eleverne faar en væsentlig filologisk og æstetisk opdragelse. Kun er den grammatik, hvorpaa den unge kløgt skal slibes, ikke latinens og græskens grammatik, men modersmaalets, og som den evige skjønheds mønstre indtager Goethe og Shakespeare Homers og Vergils plads.

Bourgeois' skole-reformation gjorde stor lykke, dengang den blev folket forkyndt. Særlig vandt den bifald, fordi den blev mødt med „sædelig afsky" fra en række gamle skolerektorer. Men desværre viste den sig ikke helt ud tilfredsstillende i praksis. Bourgeois vovede nemlig ikke at være rigtig konsekvent. Han vovede ikke at ligestille sin moderne undervisning med den klassiske. Den aabner ikke adgang til alle universitetets fakulteter — den er altsaa som undervisning en sekundavare, nyder ikke samme borgerlige høiagtelse som den, der ydes den klassiske ti den undervisning eier nøglen til alle videnskabens, alle embedsværkets veie. De sociale lag, der kan koste paa sig en undervisning med prima mærke, betakker sig og sit afkom for sekunda-undervisningen, — den er blit noget for den „simple" mand.

Dette forhold har gjort, at kampen mod de klassiske sprog og de klassiske studier paany er blusset op, — og i spidsen for kampen mod disse studier staar for øieblikket Jules Lemaître, den verdens-kjendte forfatter og kritiker.

Først skrev han en række artikler om sagen i bladet *Figaro*, — artikler, som øieblikkelig satte alle Paris's penne i bevægelse og lod alvorlige skolemænd og rappe journalister fylde spalterne med angreb og forsvar. Derefter stævnede Lemaître publikum til personligt møde. Han indbød til foredrag i høiskolens — Sorbonnes — festsal; fædre og lærere vilde han overbevise om, at undervisningen maatte fornyes helt fra dens dybeste grundvold. Vi gjengiver her de springende punkter i hans foredrag, de har maaske ikke nyhedens klang hos os, og ikke helt praktisk betydning, da sagen jo kan siges at være afgjort for vor skoles vedkommende. Men de kan have sin interesse, ikke mindst fordi det er fra klassicismens land, de lyder til os, og fra en mand, der trods alt har øvet adskillig indflydelse paa fransk aandsliv. Lemaître udtalte:

Tiderne ændres og vi med dem; de videnskabelige opfindelser og deres praktiske anvendelse har skabt nye livsvilkaar for de enkelte og for folkene, ja forvandlet den hele verden. Industri og handel sidder ved roret, — og vi danner et demokratisk industrisamfund, — men et samfund, hvis magt er truet, for ikke at sige halvt undergravet af mægtige naboers konkurrence. Og medens kampen staar som hedest paa industriens

og handelens strøg, slider vore smaaborgere med de honnette ambitioner for at faa sine barn ind paa skoler, hvor de gaar i 8 aar og lærer — meget daarlig forresten — de selvsamme ting, som jesuiterskolernes elever lærte — og det helt udmærket — i en længst forsvunden tid, da Frankrige var et monarkisk styret samfund, en stat, hvis overhøihed det ganske Europa anerkjendte — paa en tid, da latin var verdenssproget, det internationale volapyk; — og dertil var disse elever adelens sønner, embedsklassernes og de priviligerede stænders unge skud! —

Er dette ikke en næsten fræk anakronisme? Og er ikke troen paa den nuværende nytte af en saadan opdragelse en taabelig fordom? — Troen paa latinen er en fordom, og troen paa græsken er en endnu værre. Hvad der læres af latin og græsk paa skolerne, er ikke saapas, at eleverne ved hjælp af sine skolekundskaber kan nyde de gamle forfattere, — man glemmer nemlig hvert latinsk ord, straks skoleporten falder i bag en; og de elever, der interesserer sig for de klassiske skribenter og vender tilbage til dem, naar skoletiden er forbi, de tar sin tilflugt til oversættelser, naar de vil gjøre Sofokles' og Platons nærmere bekjendskab; men de elever er overordentlig sjeldne. — Saadan er den rolle, de klassiske sprog spiller ude i livet; de levende sprog derimod har man brug for og rigeste nytte af snart sagt hver dag. Sikker kundskab i et par af dem er for den unge mand nu omstunder en driftskapital af uskatterligt værd. Dem skulde man skjænke de timer, der nu bortkastes til at bøie *rosa, rosæ, rosam* og *amo* — *amavi* — *amatum* — *amare*. Det vilde være en gevinst for de unge og derigjennem for fædrelandet.

Der trænges en reformation i vort høiere skolevæsen, og denne reformations program har følgende hovedpunkter. For den store mængde af de borgerlige klassers børn kræves en „moderne undervisning", der skal bygges paa sin egen grund, med moderne sprog, naturhistorie og matematik, og som faar samme plads og rang som den klassiske, — ikke som den nuværende blive en bastardfremtoning, en undervisning, hvis plan er kalkeret over den gamle klassiske, men som mangler den gamles mening, netop fordi grundvolden er taget bort. — Endvidere en omdannelse af næsten alle de nuværende høiere skoler til skoler for denne moderne undervisning. To eller tre gymnasier i Paris, og hvis man saa ønsker, ogsaa gymnasierne i landets øvrige universitetsbyer kunde helliges til undervisning i græsk og latin. — Og først og sidst: fuld lighed for begge disse undervisningslinjer, naar det gjælder adgang til det medicinske og juridiske studium. Ti det er dog den rene skjæmt og intet andet, naar man paastaar, at græsk og latin skal være „nødvendige" for en doktor, en apoteker, en dommer eller en advokat.

Saaledes talte Lemaître, og forældre, foresatte og lærere, der havde

fyldt den store sal, applauderede heftig. Om hans tale vil have virkning? Hvem ved! Men det har vistnok lange udsigter. Og vi kan ikke lade være tilslut at citere noget af en af de mange artikler, Lemaîtres foredrag har fremkaldt i den franske presse. Der skriver Marc Cerenville: Græsk og latin har ganske vist ingen høiere værd for opdragelsen, end de levende sprog har det. Og de gjør betydelig mindre nytte i det praktiske liv; men netop derfor er det, de vil holde sig. Netop fordi de ikke tjener til nogen verdens ting, giver ikke mad i munden paa noget menneske — undtagen paa de stakkars syndere, der piner sig med at undervise i Homers og Ciceros herlige modersmaal. Disse sprog er en luksusgjenstand, tilgjængelig for de faa, de udvalgte. De er adelsmærker i dette industriens og handelens demokratiske samfund, som Lemaître taler om, de er for os, hvad de tommelange negle er for de kinesiske mandariner. Den praktiske hob, der venter brød af sin dannelse, er kommen efter, at den klassiske dannelse ikke har brød at skjænke, derfor raaber den: „Bort med græsken og latinen, — giv os levende sprog og naturkundskab isteden!" Altsaa *maa* de udvalgte, de øverste titusen og de, der glædes ved at gnide sig opad dem, holde fast paa de klassiske sprog; derfor vil disse beholde sin plads paa timeplanerne, indtil de udvalgte har fundet en anden gjerning, ligesaa unyttig, ligesaa tidsspildende og ligesaa tung som studiet af de klassiske sprog. I England er man langt paa vei i den retning. Der kjender man den rette gentleman mindre paa, om han har lært græsk og latin, end om han forstaar at *ro* paa en rigtig aristokratisk maade. Universitetsstudiernes vigtigste maal derborte er nærmest at erhverve sig de storlinjede sving paa aarerne, som man kun lærer i Oxford og Cambridge. Straks Frankrige finder noget lignende, vil græsken og latinens dage praktisk talt være talte."

Om dr. Cerenville har ret, kan vel være et saare stort spørsmaal, — men i hvert fald er striden om de klassiske sprog standende i Frankrige, og udfaldet af Lemaîtres fægtning tør imødesees med akskillig interesse.

Buddhismen.

(Efter professor dr. **Alfred Hillebrandt** i *Zukunft*).

Af Indiens foreteelser har ingen vakt interesse i saa vide kredse som vismanden af Çakyastammen. Buddhismen kan, som enhver anden aandelig bevægelse, kun forstaaes ud fra den tid, som fødte den; og de fleste nyere arbeider fra Oldenbergs „Buddha" af er viet studiet af hine tidsstrømninger. Buddhismen var ingen revolution, ingen grundomstyrtende

nydannelse paa den indiske religionsudviklings omraade; den er langsomt og efterhaanden fremgaaet af brahmalærens anskuelser og var der allerede godt forberedt, ikke blot i indhold, men ogsaa i form. Den er ikke knyttet til økonomiske tilstande, men er en gjendriveise af den ofte hørte sætning, at religiøs og økonomisk bevægelse ikke er at skille fra hinanden. Buddhismen stammer fra en retning, der ikke kjendte Vedas livsglade bøn om en frydefuld alderdom, rigdom paa heste og okser, men som kun saa lidelse i livet. Ifølge brahmansk sæd var hinduens liv inddelt i flere trin, fra hans indtræden til hans udtræden af verden. Naar den unge hindu er beklædt med den hellige snor og dermed optagen i de „tvefødtes“ kreds, begiver han sig til en brahman, af hvem han faar undervisning i Veda, og hvem han derfor, som en rigtig haandværkslærling, i alle stykker maa være underdanig. Han maa saaledes samle ved til vedligeholdelse af den hellige ild, bede om almisser, hente vand. Naar eleven har endt sine studieaar og er vendt hjem, indtræder han i det andet stadium af sit liv, i ægtestanden med de dermed forbundne pligter. Tredobbel er hans gjæld: den, som han staar i til sin lærer, afbetaler han ved omhyggeligt studium i Veda, guderne bringer han store og smaa ofre, og for at indfri sin skyld til forældrene ofrer han til de afdødes aander og forplanter sin slægt. Har han opfyldt sin pligt, ser han sit haar graane og „sit barnebarn“, saa kan han give afkald paa verden. Megasthenes beretter os om skogens eneboere, der er de lærdeste blandt Çramanas, lever i skogene, nærer sig af frugter og bærer kapper af bast. Det er den indiske literaturs Vanaprasthas, som opgav verden og for livets larm foretrak ensomheden i skogen, for her at hengive sig til fromme gjerninger og tanker. Paa dette tredie trin kan der følge et fjerde: skogens eneboer bliver til tiggermunk. Eremitboliger og bodfærdige mennesker var de indiske digteres yndlingstemaer. Som Kanvas datter vokser Çakuntala op i en lund, hvor der gjøres bod, kong Duschyanta finder sin af hende fødte søn igjen paa andagtstedet for den store vismand Maritscha, „som staar lig en pæl, ubevægelig, halvt fordybet i en myrtue, med blikket vendt mod solen; han bærer en slangehud istedenfor en brahmansnor, og i hans paa skulderen nedhængende flette bygger fuglene sine reder“. Hine vismænd, heder det, er vante til at leve af vinden, de grubler, medens de bor i huse af ædelsten, og bekjæmper sine lidenskaber, selv om gudepiger er i deres nærhed. I et andet stykke ser vi en bodfærdig vandre henad veien, indhyllet i gamle filler, og medens de forbigaaende beskuer ham, fulde af skræk, nysgjerrighed og medlidenhed, „hviler han i glæden over den af nektar lutrede forstand“. Paa Himalaias ensomme høide bor, i en underfuld skildring af Kalidasa, alle bodfærdiges forbillede, guden Çiva, i ubevægelig stilling, med sine øine i dybe tanker rettede paa sin næsespids, med haaret om-

vundet af slanger, da kjærlighedsguden og med ham vaaren nærmer sig ham bagfra. Digternes billeder omslutter en fast kjerne. De skikkelser, som de poetisk udsmykker, lever ikke blot i deres værker. Lovbøgerne viser os anskuelig pligterne for eneboerne i skogen. Vi ser dem øve askese af mangfoldig art, om sommeren udsætte sig for gløden af „fem ilde", i regntiden trodse alt slags uveir, venlige og medlidende mod alle væsener; vi ser dem studere Upanischads, for at fuldende sine sjæles forening med brahmanen, ligesom før dem seerne og de brahminske husfædre har gjort, „til forøgelse af sin kundskab, til bod og legemets helliggjørelse." Tiggermunken vandrer fra sted til sted; ingensteds dvæler han længe; han nærer sig ved almisse og bærer som klædning kun et skjørt om lænderne. Glæde og sorg bevæger ham ikke; hans eneste tanke er rettet paa forløsningen fra Samsara; livet lokker ham ikke; døden indgiver ham ingen skræk, han venter paa den som tjeneren paa lønnen. De indiske lovbøger har ofte vist sig at være speilbilleder for gamle sæder; og de munke, som vi ser vandre gjennem det gamle Indiens skoge og gader, ensomme, hvileløst søgende forløsning, er skikkelser fra gammel tid. Man har endogsaa gjort forsøg paa at gjenfinde i denne livsform fortsættelsen af en gammel barbarisk skik, der er vel bekjendt hos skandinaverne, iranerne og andre folkeslag, nemlig at udsætte oldinge, en skik, som klima og fremskridende civilisation har givet mildere træk. Ritualet, som leverer mangt et bidrag til den ældste moralhistorie, byder kongen eller brahmanen at bortskjænke sit gods efter fuldbyrdelsen af en menneskeofring og at gaa ud i skogen; og sammenhængen med dette det blodigste af alle ofre gjør det ikke usandsynligt, at man engang ikke gik i skogen i filosofiske øiemed. En forskrift af Manu siger, at en konge, som føler enden nærme sig, skal overdrage riget til sin søn, sin skat til brahmanerne og søge døden i slaget eller ogsaa, efter nogle fortolkere, i ild, vand eller ved sult. Ogsaa dette er vistnok en gammel skik, der kan forfølges til en senere tid. Men hvorledes det nu end forholder sig hermed, saa viser os den tid, hvorom her talen er, den verdensforsagende vismand, der „flytter ud" af den brahmanske stat og søger eller bør søge ro for sin sjæl i skogen. Overgangen fra husholderens stilling til skoveremitens eller tiggermunkens paabydes ikke; det er kun en af de mange former, som viser det gamle Indiens liv. I den rige mangfoldighed i dramaet om „Lervognen" er tiggermunken, som formaner til „at lade sig holde vaagen af den fromme tænknings tromme og ikke blot at klippe haar og skjæg, men ogsaa at rense aanden", kun en af de mange personer i det rige stykke.

Hvad vilde disse eneboere og tiggermunke? Allerede i Rigvedas hymner, midt under den festlige ritus's pomp, klinger nogle filosofiske digteres sange ind, ligesom stemmer af dem, som søgte sandheden, men

ikke fandt den i mangfoldigheden af sine guder og sin ritus. Disse stemmer forøges; mere levende bliver trangen til erkjendelse, høiere spørsmaalene om, hvorfra og hvorhen. I Aranyakas, „skogbøgerne“ og Upanischads har vi søgende og tvilende aanders arbeide, hvor de kjæmper med tankerne og ofte ogsaa med ordene. Mere end 200, forskjellige i omfang, tid og værd, er hidtil bekjendte; 60 af dem, deriblandt de vigtigste, har Deussens tyske oversættelse gjort tilgjængelige for alle kredse. De viser os det gamle Indiens første filosofiske tænkning; de er saglig ofte af meget ringe, kulturhistorisk af største værd.

Det er et karakteristisk træk ved disse bestræbelser, at de ikke blot udgaar fra brahmaner, men ogsaa fra kschatriyas. Der er optegnet forskjellige samtaler, hvori brahmanen beder fyrsten om belærelse, og kschatriya ligetil er bæreren af den høiere erkjendelse. Det synes, som om de herskende klasser i Østen har gjort brahmanerne herredømmet stridigt baade paa det aandelige og sociale gebet; en kschatriya i Østen var det jo, som gav stødet til den voldsomme bevægelse, som i løbet af aarhundreder forplantede sig videre over Asien lige til det Gule Hav.

Paa Upanischads følger de store filosofiske systemer. Heri udgyder sig hin tids tankeindhold. Ingen af de os overleverede bøger kan rose sig af at gaa tilbage til Buddhas tid. Hvad er aarsagen til sjælens endeløse kredsløb fra fødsel til fødsel? Inderne søger den i karman, i „handlingen“, som selv igjen har sin rod i begjæret og videre i falske forestillinger om alle tings sande værd. Enhver handling, den være god eller ond, finder sin gjengjældelse; og lykke eller lidelse i dette liv kommer af handlinger i et tidligere liv.

Det var det sjette førkristelige aarhundredes grundanskuelser, under hvis indflydelse en ung kschatriya af fornem slægt voksede frem. Han forsøger kun at besvare det spørsmaal, hvorledes man kan undfly dette lidelsesfulde liv. Alt andet synes ham uvæsentligt. Da han engang bliver spurt om, hvorvidt verden er evig eller ikke, begrænset eller ikke, hvorvidt sjæl og legeme er identiske eller ikke, afviser han spørsmaalet.

Ifølge traditionen var han født i Lumbini, en park eller have, ikke langt fra Kapilavastu. Hans hjemlands hovedstad laa allerede i ruiner omkr. 400 efter Kr., da kineseren Fa Hien besøgte det. Først i den nyeste tid er det lykkedes en tysk sanskritfilolog, dr. Führer, som staar i engelsk-indisk tjeneste, at finde disse gamle steder. I 1896 fremgrov han 2 engelske mile nord for den nepalesiske by Bhagvanpur en søile, som ragede 9 fod over jorden. 10 fod under jordoverfladen viste den en fuldstændig bevaret indskrift af kong Açoka af Magadha. Heri heder det, at Açoka er kommen hid for at bede paa det sted, hvor Buddha er født, og at han til minde om den ærværdige har ladet opreise en stensøile. Da

det ikke kan antages, at man allerede paa Açokas tid havde feilagtig mening om Lumbinis beliggenhed, saa er Buddhas fødested geografisk bestemt, og dermed er det ruinerne af Kapilavastu, som efter de kinesiske beretninger ligger omtr. 8 eng. mil nordvest fra Lumbini, og som ogsaa virkelig blev fundne af Führer paa grundlag af disse.

Siden Oldenberg for flere aar siden for første gang tegnede et klart billede af Buddha og hans lære paa grundlag af de ældste kilder, har der været flere, som har forøget vort kjendskab til denne merkelige mand. Især har to lærde gjort sig fortjent ved oversættelse af større afsnit af teksterne: H. C. Warren i sin *Buddhism in translations* ved et omhyggeligt udvalg af forskjellige tekster, som illustrerer buddhismens væsen i alle dens dele, og K. E. Neumann ved en tro oversættelse af nogle af Buddhas taler. Begge værker udbreder klare forestillinger om buddhismen og kaster lys over spørsmaalet om, hvorvidt det er muligt at overføre den buddhistiske tænkning til Europa. Buddhas verdensforsagende aand passer lidet i en materielt bevæget tid, som beredes vanskeligheder ved kristendommens og de ti buds mildere fordringer. Allerede Rhys Davids har gjort opmærksom paa, at Buddhas taler ikke var rettede til disciple af saa simpel uddannelse, som de var, der flokkede sig om Kristus, men til brahmanerne, som var opvoksede i den indiske filosofis dialektik og spidsfindighed. Det gjælder ikke at opbygge, men at overbevise. Der er lidet, som opmuntrer til livet og trøster; ikke lidenskabernes forædling, men deres undertrykkelse; ingen medvirken i livet, men bortvenden fra alle glæder, ja alle familiebaand, som er en hemsko paa veien til *nirvana*.

Hverken i det klassiske Samkhyaværk eller i Vedanta har dette ord faaet særegen betydning, medens det i det buddhistiske system er det maal, mod hvilket den forløsning-søgende stræber. Men heller ikke er *nirvana* noget for buddhismen eiendommeligt eller af den skabt begreb. De værdifulde undersøgelser af den lærde jesuit Dahlmann viser, at det er opvokset paa brahmafilosofiens grund. „Paa grundlaget af anskuelser, der søger den rene væren alene i *brahma nirguna*, er hint filosofiske begreb om *nirvana* opstaaet, som bestaar i den fuldkomneste sindsro.“ Hinsides den rastløst vekslende, stormfulde verden straaler i evig ro en klippe, mod hvilken bølgerne brydes, et udeltagende vidne paa vorden og forsvinden. Dertil svarer *nirvana* som dens ideal, som stræber efter forløsning. Hverken glæde eller sorg, kjærlighed eller had, hede eller kulde formaar at forstyrre Yogins ro. „Yogin er rolig i sindet, han sørger og jubler ikke; hver ytring af lidenskaben er forsvunden.“ De sanselige glæder og paradisets høieste glæder, heder det i et vistnok sent, men karakteristisk vers, veier ikke en sekstendedel af den glæde, som undertrykkelsen af ethvert ønske giver.

Saaledes viser Buddhas lære sig ikke at staa paa den rene høide, hvortil man har hævet den, men staar i nær sammenhæng med sin tids hele tankekreds; han selv viser sig ikke mere som den dristige tænker, der selvstændig peger paa nye baner. Dog bliver han den betydeligste personlighed blandt Indiens lærere; ti han har givet ord for sin tids ideer og derved aabnet hjerterne og vundet mængden for sig. „I ungdommens blomstringstid, i den første mandsalder, mod de grædende og klagende forældres ønske, drog fyrstesønnen, med haar og skjæg afklippet, i gul kjortel, ud fra hjemmet i hjemløsheden“ og blev efter sin død til lærer for Østens folk. Hans sædelære fik ogsaa indflydelse paa vilde folkeslag. „Den personlige Buddha,“ siger Hopkins, „har vundet menneskene; den lære, som udgik fra ham, vakte begeistring; hans stilling som aristokrat gjorde ham yndet af adelen, det tiltrækkende ved hans person hævede ham til folkets ideal. I enhver retning viser sig denne lærers stærke og hjertevindende personlighed. Han var en af de mænd, hvis personlighed alene er nok til, ikke blot at gjøre dem til menneskenes fører, men ogsaa til deres afgud.“

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

II.

Jeg vared dig ad, sagde Dan; han stod og tælled de tykke, mørke draaber, som faldt paa de brune, oljede dæksplanker. Far er slet ikke hastig, ikke paa nogen maade. Det var ret saa, du fortjente det. Pyt, neimen om det er mening i at tage slig paa vei.

Harveys skuldre gik i sjøgang af krampehulk, tør hulk. — Kjære, tror du ikke, jeg kjender til det. Men saa blev det og med første og eneste gang, far langed til mig; det var paa første tur ogsaa. Du kjender dig sagtens elendig ensom og forladt — det gjorde ialfald jeg.

— Aa ja, ja, stønned Harvey. Manden er enten ruskende gal eller ogsaa fuld, og jeg, jeg kan ikke røre mig.

— Sig bare ikke det der til far, hvisked Dan. Han taaler ikke at høre ordet brændevin, end sige røre, og desuden sagde han mig, at du — ja, var — ja — sindsvag. Hvad i al verden skulde det være til at kalde ham tyv? Det er jo min far, jo.

Harvey satte sig op, skrubbed næsen og tog op igjen historien om

pengetutten, han havde mistet. — Det er nok ikke mig, som er rusk; men — slutted han af, det er din far, som aldrig har seet mere end en femdollarseddel paa en gang, og *min* far, som kunde kjøbe en slig fillebaad hver uge og endda have det lige godt.

— Naa, du ved nok neppe, hvad „Her er vi“ koster. Din far maatte nu have penge i store hauger da. Hvorledes fik han fat paa saa mange?

— Guldgruber og sligt der vest.

— Ja den slags har jeg læst om. Der vest ogsaa? Rider han med pistol da, paa berider-hest, som de paa cirkus? De kaldte det Vilde Vesten; jeg har hørt, de har sporer og bidsel af blinkende sølv.

— Du *er* en tusseper, er du! Harvey greb sig i at klukke af moro. — Min far bruger nok ikke cirkus-hest han. Skal han paa reise, kjører han med egen vogn.

— Hvad slags? Trille?

— Nei, privat-vogn, kan du vel begribe. Du har vel seet en privat-vogn, ved jeg.

— Jo, Beeman i Boston har en, jeg saa tre svarte stræve med at rulle (Dan tænkte paa et hjul-stillads til vindusvask). Men Beeman eier nu omtrent hver eneste jernbane i Long Island, har jeg hørt. Og de siger, han har kjøbt nær halve New Hampshire stat og sat op et traadgjærde rundt og sluppet tigere og løver og bjørne og bøfler og krokodiller og sligt fælt. Beeman er nu millionær, da. Hans vogn har jeg seet, alt-saa. Jo.

— Ja, men far er, hvad de kalder mangemillionær, og han har to privat-waggoner, han. Den ene er kaldt op efter mig — „Harvey“, den anden efter mor — „Constance“.

— Nei, her maa jeg bede dig stoppe lidt. Jeg faar ikke lov af far til at bande, men jeg antager, du kan gjøre det. Før du gaar videre, maa jeg bede dig sige, gid du maa dø, om du lyver nu.

— Naturligvis.

— Nei, det er ikke nok, far. Vær saa god at sige: Gid jeg maa dø, om jeg nu ikke siger sandt.

— Gid jeg maa dø her paa flækken, sagde Harvey, om ikke hvert ord, jeg har sagt, er den rene, skjære sandhed.

— De hundred og fire og tredive dollars og alt sammen? Jeg hørte dig snakke slig til far, at jeg halvveis tænkte, du skulde opsluges ligesom Jonas.

Harvey forsikred høit og helligt, saa det lyste rødt af ansigtet. Dan var en lur gut paa sin vis, ti minuters forhør havde overbevist ham om, at Harvey ikke skrønte — meget. Desuden havde han taget i den sværeste

ed, en gut kunde tænke ud, og sad der fremdeles lige levende, rød om næbbet, i spygattet og fortalte det ene mirakel værre end det andet.

— Gid! pusted Dan tilslut ud, rigtig fra hjertens dyb, da Harvey vel var færdig med at regne op alt det gilde, som fandtes i den jernbanevogn, som var opkaldt efter ham. Saa flød der et ondskabsfuldt grin ud over hans brede fjæs. — Ja, jeg tror dig, jeg, Harvey. Far har taget feil for en gangs skyld.

— Selvfølgelig har han det, lød det fra Harvey, som grunded paa at hævne sig, straks det lod sig gjøre.

— Han blir toppende rusk. For far taaler ikke, at han tager feil. Dan kasted sig bagover og slog sig paa laaret. — Harvey, nu er det ikke værdt, du forspilder det gode tag, du har paa ham. Lad dig ikke mærke med nogen ting.

— Nei, jeg har ingen lyst til en slig historie op igjen. Men jeg skal nok faa gjort op med ham, alligevel.

— Aldrig hørt, nogen har faaet „gjort op“ med far. Han slaar bare til dig en gang til, vær vis. Jo mer uret han har, des mer vil han gjøre det. Men guldgruber og pistoler —

— Pistoler har jeg ikke nævnt med et ord, faldt Harvey ind; han kjendte sig under ed.

— Nei, det er sandt nok, det gjorde du ikke. To privat-vogne altsaa, en opkaldt efter dig og en efter hende. Og to hundred dollars maaneden i lommepenge, og endda slaaet overende i spygattet, for du ikke vilde tage hyre for ti og en halv maaneden. Det er nok storfangsten denne tur. — Det klukked lydløst i ham af hjertenslatter.

— Saa har jeg ret? — Harvey troede, han havde fundet medhold.

— Du har uret, saa uret, som uret kan blive, far. Nei, hold dig bare til mig nu, ellers bærer det løs igjen, og det gaar ud over mig med, for jeg holder med dig. Far giver mig altid dobbelt, for jeg er hans søn, han ikke vil gjøre forskjel paa folk. Tænker, du er temmelig vond paa far. Det har jeg været mangen god gang. Men far er saa retfærdig han, det siger de allesammen her paa bankerne.

— Jo, det er nydelig retfærdighed, dette her. — Harvey pegte paa sin mishandlede næse.

— Det er ingen ting at regne. Tapper dig bare for tungt blod. Far gjorde det for at gjøre dig frisk. Du skjønner, jeg kan da ikke have noget med en, som tror mig eller far eller nogen eneste her paa „Her er vi“ at være tyv. Vi er ikke gement sjauerpak, aldeles ikke paa nogen maade, er vi. Vi er fiskerfolk, og vi har seilet sammen paa skuden i seks aar mindst. Tro bare ikke andet. Jeg fortalte dig, far har forbudt mig at bande; han giver mig bank for det. Men om jeg altsaa kunde sige,

hvad du sagde om din far og hans greier, da vilde jeg sige det om dine dollarsedler. Jeg ved ikke, hvad du havde i lommerne, da jeg hængte dit tøi til tørk, for jeg saa simpelthen ikke efter, men jeg vilde sige akkurat med de selvsamme ord som du nys, at hverken jeg eller far — og vi to var de eneste, som rørte ved dig, efter du var bragt ombord — véd nogen ting om pengene. Det er, hvad jeg vil have sagt. Naa?

Blødningen havde aabenbart gjort Harvey klar i hodet; kanske ogsaa havets øde enslighed havde gjort sit. — Nei vel, det er saa, sagde han. Saa blev han forlegen og gjemte øinene. — Ser saa ud, at for at være en fyr, som netop er frelst fra at drukne, har jeg just ikke været overvættes til at takke for hjælpen, Dan.

— Kjære, du var saa fortumlet i hodet, sagde Dan. — Desuden var det bare far og jeg, som var ombord og fik se det. Kokken regner vi ikke.

— Jeg skulde jo tænkt mig i, at papirpengene maa være forsvundne paa den vis, sagde Harvey halvt for sig selv, — istedenfor at fyge paa den første, jeg saa for mig, og kalde ham tyv. Hvor er din far nu?

— I kahyten. Hvad vil du ham nu igjen?

— Du skal bare se, sagde Harvey og stavrede, temmelig ustø, for det sang i hans hode fremdeles, til kahytdøren, hvor den lille skibsklokke hang lige for rattet. Inde i den chokoladebrun- og gulmalede kahyt sad Troop over en skrivebog med en vældig sort blyant, som han tyggede haardt paa, ret som det var.

— Jeg har ikke opført mig rigtig, sagde Harvey, forlegen ved sin egen myghed.

— Hvad galt nu? kom det fra skipperen; — har du været efter Dan, kanske?

— Nei; det var da Dem, jeg mente.

— Lad mig høre.

— Jo, jeg — jeg er her for at tage tilbage, skyndte Harvey sig at komme frem med. — Naar en er frelst fra at drukne — — Han svælged.

— He? Der blir menneske af dig, blir du ved slig.

— — saa burde han ikke kalde folk.

— Ret og rigtigt det, rigtigt og ret, lød det fra Troop med en skygge af et tørt smil.

— Derfor kommer jeg for at bede om forladelse. Ny svælgning.

Troop løfted sig langsomt fra kisten, han sad paa, og rakte frem en ellevetoms næve. — Tænkte saa smaat, du vilde have skjelig godt af det; nu ser jeg, jeg ikke tog feil i den tro. (Et kvalt kluk naaede hans øre fra dækket). Jeg tager meget sjelden feil i min dom. — Den ellevetoms næve lukked sig om Harveys haand og gjorde den nummen helt op til

albuen. — Vi skal nok faa lidt mer brusk i den, før vi skilles, gutten min. Jeg har ikke noget imod dig for noget af det, som er hændt. Du var ikke ganske tilregnelig. Gaa nu lige løs paa dit arbeid, saa faar du ikke ondt af nogen ting.

— Du er hvid, sagde Dan, da Harvey var ude paa dækket igjen.

— Føler det ikke, svared denne og blev rød helt ud i øreflipperne.

— Mente det ikke paa den vis. Hørte, hvad du sagde. Naar far vedgaar, han ikke tror det værste om en, da er han solgt. Han taaler ikke at have taget feil heller. Hi hi. Har han gjort sig op noget, da satte han før britiske farver i kluden, før han skifted overbevisning. Det var inderlig godt, det endte saa fint. Far har ret i, han ikke kan fare hjem med dig nu. Vi har jo hele vor aarsfortjeneste her paa fisket. Nu er folkene her om en halv time som haier om en hvaleskraat.

— Hvad for?

— Kvældsmaden vel. Siger ikke maven dig det? Du har en mængde at lære nu.

— Formodentlig, sagde Harvey overgivet; han skotted op efter taug og blokker til alle kanter.

— Ja, er hun ikke gild? satte Dan i begeistret, han mistyded blikket. — Vent, til storseilet slaaes under, og hun rusler hjemover med alt sit salt vaadt. Men der er lidt at udrette først, san. — Han pegte ned i mørket gjennem den aabne storluge mellem masterne.

— Hvad er det til? Der er jo tomt, jo.

— Du og jeg og nogle stykker til har at fylde det. Det er did fisken gaar.

— Levende? spurte Harvey.

— Nei vel. Den er nok helst død — og flad — og salt. Der er hundred læster salt i bingerne; endnu har vi bare bundlaget inde.

— Hvor er saa fisken?

— I sjøen det heder, i baaden vi beder, sagde Dan med et fiskerordtag. — Du kom ind igaarkvæld sammen med omtrent firti stykker.

Han pegte paa en vid træ-karm eller kve ret frem for skansen.

— Du og jeg skal tømme den der, naar de er ombord igjen. Gid vi faar fuld karm ikvæld! Jeg har set den aldeles gjemt under fiskehaugen, saa vi stod og gjorde op og skar os selv istedenfor fisken, saa udtrætte var vi. Jo, der kommer de. — Dan skotted over den lave skanseklædning mod en halv tylvt jolle, som kom roende over den skinnende silkeflade rundt om.

— Jeg har aldrig seet sjøen saa lavt nede fra, sagde Harvey. — Det er vakkert.

Den lave sol farvede hele vandet violet og lysligrødt, med guldskjær

over de lange dønningers rygge, og blaa og grønne makrelskygger i hulingerne. Hver enkelt skonner, de saa, syntes at hale sine joller ind til sig ved usynlige liner, og de smaa sorte skikkelser paa de bittesmaa baade gjorde sine rotag som legetøi med urværk i.

— De har trukket godt, sagde Dan, som stod og stirred gjennem halvlukkede øine. — Manuel har ikke rum igjen for en eneste fisk til. Ligger saa lavt som et vandliljeblad i stille vand; ser du?

— Hvem af dem er Manuel? Jeg skjønner ikke, du kan skjelne saa langt borte, som du kan.

— Sidste baad i syd. Det var ham, som fandt dig igaarkvæld. Manuel ror portugis, saa ham kan du ikke tage feil af. Øst for ham — han er adskillig bedre, end han ror til — er Pennsylvania. Østenom ham — nei, se hvor kjækt de spænder i allesammen — med de puklede skuldre er Lange Jack. Han er fra Galway, bosat i Syd-Boston, hvor de bor omtrent alle; de fleste fra Galway er bra i baad. Nordpaa der — du faar høre ham stemme i om et øieblik — er Tom Platt. Orlogsgast i sin tid paa gamle „Ohio“, den første skude i vor marine, siger han, som gik rundt Kap Horn. Han snakker ikke om stort andet, naar han da ikke synger; han har fin fiskelykke. Naa, hører du. Hvad sagde jeg?

Et bælj med melodi i stjal sig over vandet fra den nordligste jolle. Harvey opfanged noget om hænder og fødder, som blev kolde, saa lød det:

Kjør vognen frem, den sørgevogn,
se efter alting vel!
Rundt hoderne gaar skyer tykk'
rundt føddern' taage fæl.

— Fuld baad, lød det fra Dan med et kluk: — Giver han os „O kaptein“, er den toppende fuld.

Bæljet vedblev:

Og nu jeg dig, o kaptein,
alvorlig bede maa,
at de skal aldrig jorde mig
i kirk' eller kloster graa.

— Dobbelt moro for Tom Platt. Han fortæller dig om gamle „Ohio“ imorgen, ud og ind. Ser du den blaa jolle bag ham igjen. Det er onkel — fars egen bror — og er der vanheld ude og gaar paa bankerne, vær vis, det naar hen til onkel Salters. Se, hvor varsomt han ror; jeg sætter min løn og lot paa, at han er den eneste af karerne, som er opbrændt idag — og dygtig opbrændt til.

— Hvorledes opbrændt? Harvey holdt paa at blive spændt.

— „Stikkelsbær“ mest. Men ogsaa andet svineri. Jo, se bare, han er opbrændt helt til albuerne, jo. Den mands lykke er fuldstændig

lammende. Nu faar vi gjøre taklerne klar og heise dem ind. Er det virkelig sandt, hvad du just sagde mig, at du aldrig i dine levedage har taget i med hænderne for at gjøre nytte for dig? Maa være skrækkeligt, synes nu jeg.

— Ialfald skal jeg da nu tage fat, svared Harvey kjækt. — Det er bare saa splinter nyt for mig.

— Ja, gjør klar det takkel da! Bag dig der.

Harvey trev et taug med en lang jernkrog, som dingled ved en af stormast-stagene, mens Dan drog ned magen, som løb fra noget, han kaldte „bomdirken", idet Manuel svinged sin fuldlastede jolle til langskibs. Portugisen smilte med et straalende smil, som Harvey med tiden lærte vel at kjende, og tog til at slænge fisk med en kortskaftet gaffel op i karmen paa dækket. — To hundred og treti en, sang han ud.

— Ræk ham krogen, sagde Dan, og Harvey sendte den ned i Manuels hænder. Han smat den gjennem en taugløkke i jollens baug, fanged saa Dans takkel og huked det i agter-knevlen og entred ombord paa skonneren.

— Hal, sang Dan ud, og Harvey halte, forbauset over, hvor let jollen slap vandet.

— Hold an, den skal ikke op i tværsalingen! Dan lo; og Harvey holdt an, for baaden hang i luften over hodet paa ham.

— Fir igjen, sang Dan ud, og mens Harvey firte, svinged Dan den lette farkost med en haand indenbords og landed den stilt lige bag stormasten. — De veier ikke stort tomme. Det var ret fikst af en passager. I sjøgang skal der mere kunst til.

— Aha, sagde Manuel og rakte frem en brun næve. — Det staar jo bra til nu? Ved denne tid igaarkvæld fisked fisken efter dig. Nu fisker du efter fisken. He, saa vel?

— Jeg er, jeg er saa taknemlig, stammed Harvey, og hans ulyksalige haand sneg sig endnu engang til lommen; saa husked han, han ikke eied penge længer. Da han blev bedre kjendt med Manuel, kunde den blotte tanke paa det mistag, han nu kunde gjort, jage varm rødme op i hans kinder inde i køien.

— Ikke noget at takke *mig* for, sagde Manuel. — Jeg skulde kanske ladt dig drive videre hen efter banken? Nu er du fisker alt — he. Aau! Æj! — Han bøied sig bagover og forover i hofterne for at faa stivheden ud af kroppen.

— Jeg har ikke faaet fli baaden idag. For travelt. De bed saa rapt. Dan gutten min, aa gjør det for mig du!

Harvey steg frem i det samme. Her var noget, han kunde gjøre for den mand, som havde frelst hans liv. Dan kasted til ham en svaber,

og han bøied sig over jollen og skrubbed ud sloet, lidt klodset, men med redelig godvilje.

— Løft fodbrætterne ud, de glider efter fugerne der, bemærkede Dan. — Skrub dem og læg dem ned igjen. Lad aldrig fodbretterne klemme sig fast. Da faar du hende fordærvet en vakker dag. Hei, der har vi Lange Jack!

En strøm af af glitrende fisk fløi op i karmen fra jollen.

— Manuel, tag taklet ud. Jeg skal stille flækkebordene op. Harvey, Manuels baad maa være klar. Lange Jacks skal op i den.

Harvey skotted op fra skrubbingen og saa bunden af en jolle til lige over hodet paa sig.

— Akkurat som de kineske æsker, ikke sandt, forklared Dan, idet den sidste baad lagde sig op i den anden.

— Lægger sig op i, som en and paa vandet, sagde Jack, en graahaget, langlæbet Galway-mand, og bøied sig frem og tilbage paa samme vis som Manuel nys. Disko kom krabbende op af kahytslugen, og de kunde høre ham sutte paa blyanten.

— Hundred og firti ni og en halv — daarlig lykke for dig, Diskobolus! sagde Lange Jack. — Jeg slider mig ihjæl for at fylde kassen din. Skriv det som slet fangst. Portugisen har vundet paa mig.

Bum, kom en jolle til under siden, og mere fisk klasked op i karmen.

— To hundred og tre. Lad mig se passageren. Ordene kom fra en endda sværere kar end Galway-manden, med et ganske besynderligt fjæs, hvor et rødt ar løb skraas over fra venstre øie til høire mundvig.

Harvey vidste ikke bedre at gjøre end at skrubbe jollerne, efterhvert som de daled ned, idet han tog fodbrætterne ud og lagde dem ind igjen.

— Han gjør sig nok, kom det fra ham med arret, som stod og iagttog gutten; det var Tom Platt. — Der er to maader at gjøre alting paa. — En er fiskermaaden — en af enderne først og et slurestik over det hele — — og saa de andres —.

— Hvad vi gjorde paa gamle „Ohio“, afbrød Dan, idet han kylede et langt bræt med stærke ben ind i mændenes klynge. — Kom af veien, Tom Platt, og lad mig faa sætte bordene frem.

Han klemte en ende af brættet ind i to skaarer i opstanderne, sparked bordbenet tilrette og fik endda tid til at dukke undaf for den dask, orlogsmanden langed efter ham.

— *Det* gjorde de ogsaa paa „Ohio“, Dan far, se! lo Tom Platt.

— De var vel skjeløiede da, for det der traf ikke; og jeg ved, hvem som skal finde sine sko paa stortop-knappen, om han ikke lader os i fred. Hal undaf, jeg har travlt, kan du vel se!

— Du, Dan far, som ligger paa ankertauget og snorker hele dagen

lang, sagde Lange Jack. — Du er da topmaalet af uforskammethed, og jeg er overtydet om, at du vil fordærve vor nye supercargo paa en uge.

— Han heder Harvey, sagde Dan og svinged to underlig formede knive, — og han skal nok blive god for fem slige Syd-Boston skjælgravere om ikke længe. — Saa lagde han knivene ned paa bordet med snurrig høitidelighed og skakked paa hodet i beundring over dem.

— *Jeg* sætter det til firti to, hørtes en spag stemme udenbords; og der blev en rungende latter, da en anden stemme svared: — Saa har jeg havt lidt lykke ialfald, for jeg har firti fem, endda jeg er opbrændt værre end værst.

— Firti to *eller* firti fem; jeg har gaaet sur i tællingen, lød det fra den spage røst.

— Det er Penn og onkel Salters, som tæller fangsten. Dette er bedre end cirkus hver kvæld, kom det fra Dan. — Se bare paa dem.

— Kom ombord, kom ombord, sang Lange Jack ud. — Det er vaadt ude der, gutter.

— Firti to, sagde du! Det var onkel Salters.

— Jeg faar tælle om igjen da, svared røsten mygt. De to joller svinged ind sammen og dunked mod skibssiden.

— Taalmod, o Jerusalem! hvæsed onkel Salters og hamled med et plask. — Hvad satte nu en landkrabbe som dig paa at gaa tilsjøs, det skjønner jeg aldrig. Du har nær krænget mig helt over.

— Undskyld, mr. Salters. Jeg kom tilsjøs for daarlig fordøielses skyld. Du raaded mig jo selv til det.

— Du og din daarlige fordøielse gaa tilbunds, kvækked onkel Salters, en tyk, tønderund liden fyr. — Nu er du jo ind paa mig igjen. Var det firti to eller firti fem du sagde?

— Det har jeg glemt, mr. Salters. Lad os tælle.

— Kan ikke se, der vel kan være firti fem. Jeg har firti fem, sagde onkel Salters. — Tæl du, nøiagtig, Penn.

Disko Troop kom op af kahyten. — Salters, du faar slænge fisken ind nu med en gang, lød det i myndig tone.

— Ødelæg ikke legen, far, hvisked Dan. — De er saavidt begyndt.

— Nei, nu blir der spil! Han gafler dem en for en, bæljed Lange Jack, idet onkel Salters gik igang med stort besvær. Den lille fyr i den anden jolle gav sig til at tælle en række skaarer i æsingen.

— Det var forrige uges fangst, sagde han og skotted op bedrøvelig, med pegefingeren der han stansed.

Manuel puffed i Dan, som styrted mod agtertaklet og bøied sig langt ud over rælingen, til han fik krogen huket ind i agterstroppen, mens Manuel

gjorde sin fast forud. De andre halte raskt til og svinged baaden ombord med mand og fisk og alting.

— En, to, fire — ni, sagde Tom Platt, tællende med øvet øie. — Firti syv. Det har du, Penn!

Dan slakked agtertaklet og hældte ham ud paa dækket med en strøm af hans egen fisk.

— Hold an, vrælede onkel Salters og gjorde et kast med midjen. — Hold an, jeg er gaaet lidt sur i tællingen.

Han fik ikke tid til indsigelser, men blev løftet indenbords paa samme vis som „Pennsylvania“ og læmpet ud.

— Firti en, sagde Tom Platt. — Vunden paa af en landkrabbe, Slig en sjømand som du er.

— Det var ikke rigtig tællet, sagde han og tumlede ud af karmen; — desuden er jeg aldeles opbrændt. Hans tykke hænder var blæmmede og violet-hvid-flækkede.

— Enkelte vil finde stikkelsbær-bund, sagde Dan henvendt til den netop opgaaende maane, — om de saa skal grave sig ned til dem, saa forekommer det mig.

— Og andre æder landets fedme i ladhed, og spotter sit eget kjød og blod, messede onkel Salters.

— Til bords, til bords, raabte en røst, Harvey ikke havde hørt endda, fra „kappen“. Disko Troop, Tom Platt, Lange Jack og Salters gik forud for at „skaffe“. Lille Penn bøied sig over sin linesnælle og de flokede torskesnører. Manuel lagde sig langflad paa dækket, og Dan smutted ned i rummet, hvor Harvey hørte ham hamre paa tøndebaand.

— Salt, forklarede han, da han var paa dæk igjen; — straks vi er over kvældsmaden, er det at gjøre op fisken. Du faar slænge fisken ned. Tom Platt og far stuver i fællesskab, du faar nok høre dem disputere. Vi er andenvagten, du og jeg og Manuel og Penn — ungdommens blomst ombord.

— Hvad skal det til? sagde Harvey; — jeg er sulten.

— De er færdig paa øieblikket. Æ, det lugter godt ikvæld. Far tager en god kok, naar han maa have broren med. Der er fuld fangst idag, ser du? — Han pegte paa karmen, som var stablet høit i top med torsk. — Hvad vand havde du idag, Manuel?

— Fem og tyve favne, kom det søvnig fra portugisen. — Den bed baade godt og rapt. Jeg skal nok vise dig en gang, Harvey.

Seir.

Der kjæmpes stille fra dag til dag
i hytten, i huset, i borgen.
Som havets bølger for stormens jag
skuffelser følger os slag i slag;
men haabet glimter dog stedse bag . . .
bag natten den lysklare morgen.

Livet er tungt for store som smaa;
enhver faar sin byrde at bære.
Værst, i hjerternes inderste vraa,
gnaver de orme, som ingen saa;
men netop derfor: gaa paa! gaa paa!
For kampen skal ormen fortære.

Som bølger bærer mod landet ind,
saa bærer vi frem gjennem striden
fra dalens dyb op til fjeldets tind,
fra nattens mørke mod solens skin,
og engang bæres vi frelst i sind
bort fra kampen og ud af tiden.

Kjæmp kun din livskamp med freidigt mod.
Du sikkert skal seiren vinde.
Om end alverden i veien stod,
du slaar dig igjennem fod for fod;
viljen er hellig, og aldrig lod
Vorherre forgjæves den skinne.

Ivar Sæter.

Moderne satanisme.

(Efter **Paul Ernst** i *Nord und Süd*).

Læser man middelalderens religionshistorie, støder man i dens mørkeste periode paa en uhyggelig bevægelse, der kaldes „djævletilbedelse“. Den dukker op i tider saa sorte, at menneskene blev tagne af den mest haabløse fortvilelse. Elendigheden syntes dem saa stor, at den kun fandt sin forklaring deri, at Guds magt var tilende og verdensherredømmet hørte djævelen til. Kun hos ham fandtes nu tilflugt, og derfor tilbades han i

nat og ensomhed under grufulde fester og haarreisende paakaldelser. — Naar moderne skribenter fortæller om disse sorte punkter i den menneskelige sjæls historie, pleier de gjerne at føie et par trøsterige ord til, om „den stigende kultur, de lysere livsvilkaar, der for stedse har gjort djævletilbedelse umulig.“ Men man faar ligesom et slag i ansigtet, — en brist i sin tro paa den stigende kulturs magt, — naar man læser om de bevægelser, der i den senere tid har gaaet gjennem Frankriges, særlig Paris's aandelige liv. Ti der synes ny kraft at skjænkes til forestillinger, fuldt saa vanvittige, fuldt saa uhyggelige som dem, der drev middelalderens folk ud paa vildsomme steder til hymner og orgier til djævelens ære. Denne ubegribelige „udvikling bagover“ — eller kanske i cirkel — synes at forkynde den saa tidt forkastede lære: Vort tilsyneladende frie intellektuelle liv bestemmes af dunkle, ubekjendte magter, der ubevidst lever i vort indre.

Bevægelsens moderne navn er „*satanisme*“, og den evnede for ikke længe siden at samle hele Frankriges, man kan gjerne sige en god del af Europas opmærksomhed, gjennem flere skandaløse retssager, idet et par af dens ledere blev anklaget for at have „besat“ en række troende, fyldt dem med djævle og paaført dem fysiske lidelser. Ved disse grovere udslag af satanismen ledede man til at se lidt nøiere paa dens væsen og dens udbredelse, og med generede smil og adskillig uhygge blev man nødt til at konstatere, at djævelens reelle menighed i Paris talte en ganske betragtelig skare troende, og at den mørke religion eiede en rig literatur og en fuldt udviklet ritus.

Retningens fører, dens evangelist og yppersteprest er Huysmans, hvis romaner „*La bas*“ og „*En route*“ er rene haandbøger i alt, hvad man trænger at vide paa disse strøg. Han har en trofast efterfølger i Jules Bois, i hvis tykke bog „*Le satanisme*“ det faktum første gang fremdrages, at der i den sidste tid stjæles flere og flere — hostier fra kirkerne! I et af Paris's sogne blev det indviede brød saa uafbrudt stjaalet, at man maatte gjemme de hellige oblater i dirkefri skrin! Og saadanne hostier har selvsagt ikke værdi for andre end dem, der vil benytte dem til det, man i gamle dage kaldte „trolddom“. For den troende har de kun værd under nadverens nydelse, — for den vantro er en hostie kun en oblat, der ikke kan lokke til tyveri. — Bois fortæller tillige, at der gives en hel del cirkler, hvor frafaldne prester — som f. eks. domherren Docré, — læser „den sorte messe“, — og ønsker man at se interiører fra denne „gudstjeneste“, kan man faa sin lyst tilfredsstillet hos en fotograf, hvis renommé blev skabt af satanismen. Hans udhængsskab var nemlig fuldt af øieblikssfotografier fra djævletjenesten, — der stod i sin tid saamange tilskuere foran hans fabrikata, at færdslen blev standset paa hjørnet af Sevregaden og det Røde Korses plads.

I „Mercure de France", den maanedsrevy, der blandt sine medarbeidere tæller folk som Maeterlinck, Heredia, Paul Adam og Mallarmé, har Jules Bois givet en høist alvorlig skildring af „den sorte messe" og dens ritual, — et ritual, hvis hovedpunkter kun kan gjenfortælles med stor forsigtighed, — detaljerne trodser hver anstændig beskrivelse.

Den med mørke farver betrukne hal, hvor messen holdes, er vanligvis fyldt med flere kvinder end mænd. Saa lyder signalet, en rødklædt kordreng stiger frem og tænder en række kjerter i kapellets baggrund, og man ser da, at der staar et altar af almindelig form; paa det et tabernakel, hvor hostierne gjemmes; men over tabernaklet løfter sig et kors, hvorpaa en satyr hænger, — som en slags kristuskarikatur. Knapt er lysene tændt, saa udbreder der sig i det halvmørke rum en stadig stærkere duft, — af bedøvende parfumer, ind i hvis røgskyer der nu og da bølger stank af beg og harpiks, — som saa i næste øieblik overvindes af natviolers og kjærlighedsæblers vellugt. — Betegnende er her anvendelse af kjærlighedsæbler og natvioler, — de første skal hidse de erotiske følelser, de sidste har helt fra heksevæsenets tidligste dage havt ord for, at de kunde frembringe visioner.

Efter de to kordrenge — der optræder med de frækkeste gebærder og skal være en haan mod den kristne messes kordrenge — træder en prest frem for alteret. Han bærer messeskjorten paa sit blottede legeme, paa hovedet har han en bispehue, forsynet med to horn. Messehaglen er af vanlig form, men blodrød af farve og bærer paa brystet den hellige trekant; men istedenfor billedet af guds øie indrammer denne trekant billedet af et bukkehoved. Presten foretager ceremonier, der fuldstændig svarer til den kristne gudstjenestes, — kun er Guds navn erstattet med Satans. Imidlertid fordeler kordrengene røgelseskar og bækkener til „de troende", — og paany fosser røgelsesdamp og bedøvende duft af alle arter mod de allerede paa forhaand halvt vanvittige kvindfolk. Under de utroligste gudsbespottelser aabner nu presten skrinet, hvori de stjaalne hostier befinder sig, — de af narkotiske midler berusede kvinder styrter frem, under vilde hyl, og river det hellige brød ud af prestens haand. Og saa følger orgier, der i vildhed og væmmelighed naar det utrolige, — og hvis uhyggelige vanvid er af den art, at man maa mindes heksenes bakkanaler paa Bloksbjerg, hvor den mørke majestæt sad midt imellem dem. Og som hine middelalderens besatte troede — og gik i døden paa denne sin tro, — at de virkelig havde seet „sin herre og mester" deroppe paa Bloksbjerg, saa tror ogsaa disse moderne besatte, at de ser ham. Hver af de rasende kvinder har djævlevisioner, — de ser sin gud sidde paa alteret i en buks lignelse.

Rent praktisk talt gaar jo alt dette meget naturlig til. Vi staar foran excesser, begaaede af sygelig ophidsede personer, som har bragt sig i den høiest mulige affekt ved hjælp af narkotika og ved hidsig venten paa det

grufulde; dertil kommer saa auto-suggestion og den smittende massesuggestion. Paa den vis lader disse djævleaabenbarelser sig forklare, — de hysteriske kjønslige udskeielser, der danner messens forfærdelige afslutning, trænger man ingen forklaring paa, — deres lige har man truffet ogsaa udenfor satanismens grænser, men ganske vist ikke med den djævelske baggrund som her.

Jules Bois fortæller endvidere om undere, som ved djævelens magt udføres ved denne „gudstjeneste“, — her flyver kjerter og kors, her taler borde, og her er slanger, der kryber frem fra stjaalne alterkalke. Og her aabenbarer sig antikristen selv, „den stærke, der skal gaa foran den store dom“. Han gaar rundt mellem de daanende mænd og kvinder og sætter dem *sit* mærke paa panden. Rigtignok forsikrer Jules Bois, at disse sidste ting har han beskuet med vaagen kritik og med al mulig sindsro, — hvad der dog ikke kan forhindre læserne fra den tanke: suggestion er smitsom, — hvorfor skulde den ikke ogsaa have smittet hr. Bois!

Den tyske forfatter Paul Ernst, der i en længere afhandling har gjort rede for disse mærkelige taager paa Frankriges aandelige horisont, slutter sin artikel med en forsikring om, at denne djævletro og djævledyrkelse er meget udbredt. Som et bevis blandt mange andre anfører han, at Jules Bois's tykke, trættende bog er udkommen i 5 — fem — oplag. Og med en slet dulgt glæde sætter han sin finger paa det faktum, at det er Frankrige, kulturens eget land, det land, der for akkurat hundrede aar siden „afsatte“ Gud og anbragte fornuften paa guddomssædet, — det er dette land, der nu har den tvilsomme ære at være djævledyrkelsens fødeland. — Den dybsindige tysker skulde dog ikke glemme, at ogsaa Tyskland for ikke længe siden havde en „satanisk“ farsot, der greb meget stærkt om sig. Det var den skandaløse historie med „djævlebruden“ Diana Vaughan og djævelen Vitru, der skulde have aabenbaret sig i en række — frimurerloger. Historien var ganske vist den skjæreste humbug, sat i scene af en slubbert af en jesuiterpater, som efterpaa sammenkaldte et stort møde af „troende“ prester og med skjærende haansord fortalte dem, hvorledes de havde gaaet paa limpinden. Men den vilde ammestuehistorie blev troet af tusener og atter tusener, især blandt de tyske katoliker,*) — ikke bare

*) Nedskriveren af disse linjer befandt sig i Tyskland, da „Vitru“-historierne allerkraftigst satte sindene i bevægelse. Den første gang, jeg paa en kafé tilfældigvis læste en avisartikel om sagen, troede jeg, det var et vittighedsblad, jeg havde faaet i haanden, og at artiklen var en umorsom parodi paa en mig ubekjendt teologisk opsats. Til min forbløffelse var bladet, jeg læste, et høist alvorligt, kristeligt tidsskrift, og Vitru-artiklen det alleralvorligste i det hele blad. Senere mærkede jeg, at denne negative djævledyrkelse, der gav sig udslag som kamp mod frimurerne og deres djævel, var den store programsag for en hel hoben blade, særlig i Sydtyskland og Østerrige, og den i mer end én henseende „tvilsomme“ miss Diana Vaughan og hendes djævleafsløringer slugtes som himmerigsmundfulde, kommenteredes og diskuteredes. De samme stærktroende blades optræden, dengang den hele skandale afsløredes, havde jeg desværre ikke anledning til at iagttage.

af de ukultiverede bønder, men ogsaa af prester og lærere, der ansaa sig for høist intelligente. Det var en satanisme, ikke saa aktiv uhyggelig som den franske, men i sin stærke tro, i sin frygt og bæven en ligesaa stor kompliment for — ja, man kunde fristes til at sige: en ligesaa hjertelig tilbedelse af den mørke magt som den, der ydes ham ved de franske hysterikeres „sorte messe".

Men det skal jo indrømmes, at parisernes raffinerede satanisme mer end alle andre tilsvarende fænomener forkynder de gamle sandheder om overkulturens syge sjæle, om dens krav paa stadig nye pirringsmidler, — selv om disse skal hentes fra mørkets dybeste grunde.

Tysklands kamp om eksporthandelen.

(Efter **M. Reader** i *Bibliothèque Universelle*).

I den kamp, de store industrilande i de sidste aaringer har ført om herredømmet paa eksporthandelens omraade, ser det mere og mere ud til, at *Tyskland* skal tage seiren hjem. Dette faktum har, som rimeligt er, vakt „pinlig opmærksomhed" hos konkurrenterne, og de har med iver begyndt at studere den tyske eksportindustris felttogsplan for denne fredelige krig i fremmede lande.

Som et af Tysklands ypperste rustningsmidler paa dette strøg maa nævnes *eksportforeningerne*. Af de mange saadanne, der nu findes udbredt hele Tyskland over, fortjener *Saksens eksportforening* at nævnes først, og dens arbeidsmetode er mønstret for alle de andre. Den oprettedes i mai 1885; allerede i november samme aar havde den 200 medlemmer. De betaler 20 mark i aarlig kontingent, faar sig derfor alle foreningens skrifter tilstillet, — og disse skrifter er guld værd — samt 1 kvadratmeter gulvplads i de produktudstillinger, som foreningen hvert aar afholder i Dresden. Sit hovedarbeide lægger foreningen imidlertid ikke i udstillingen, men i *udsendelse af agenter*, der verden over virker for at skaffe medlemmernes produkter indpas paa de fremmede markeder. Nu har foreningen fastboende og reisende agenter i Afrika, Bulgarien, Kaukasus, Kanada, Sydamerika, Algier —, ja man kan gjerne sige, man træffer disse agenter i hver krog af verden, hvor der er det mindste haab om, at saksiske varer kan finde afsætning. Men disse agenter sendes ikke paa maafaa. Først *undersøges* stederne, med handelsmulighed for øie; dertil egnede mænd udsendes som speidere, — i tiaaret 86 til 95 anvendtes der til saadanne forundersøgelser 380,000 mark. Den første af disse opdagelsesreiser havde

til resultat en indgaaende kommerciel studie over Venezuela, Ekvador, Peru, Bolivia og Chile, den næste gjaldt det østlige Europa, den tredje Mexiko, Kanada, Vestindien, Kuba, den fjerde Japan, den femte Afrika. Og til de paa passende steder reisende agenter sendes der via foreningen reklamer af alle arter, priskuranter, kataloger, — enkelte af dem er hele albums i kostbareste udstyr. Dertil prøver og mønstre. Og hjem igjen sender agenterne ikke bare ordres, men ogsaa sine værdifulde „vink“ og „raad“, der i konfidentielle brochurers form tilstilles foreningens medlemmer. I disse brochurer beskriver agenterne de nye markeder og deres krav, peger paa, hvad der bør gjøres for at erobre dem, — og først og fremst giver de nøiagtig besked om, hvilket præg, hvilke eiendommelige egenskaber artiklerne bør have for at kunne passe til de nye kunders smag. Og de amerikanske, engelske, franske og østerrigske konsuler konstaterer i sine beretninger, at disse tyskere haler ind paa alle de andre nationer, — ja, erobrer ikke bare de nyaabnede markeder, men røver de faste klienter fra de folk, som før havde handelsherredømmet paa de gamle pladser.

Hvad konsulerne angaar, da udnytter som bekjendt tyskerne dem i høi grad og kræver af dem et overordentligt arbeide i handelens tjeneste, raske beretninger og nøiagtige meldinger. Disse konsulatberetninger faar ogsaa eksportforeningernes medlemmer sig tilstillet gjennem foreningen, — ikke alene de nøgne kjendsgjerninger, men ogsaa de af styrelsen uddragne konklusioner og raad til en fornuftig regulering af tilbud og efterspørsel. Det hele system arbeider med stor sikkerhed og til uoverskuelig nytte.

I Berlin virker en hel række foreninger til eksporthandelens fremme. Her skal kun nævnes et par. *Centralforeningen* for handelsgeografi og fremhjælp af tyske interesser i udlandet, — en halvt videnskabelig, halvt politisk institution; med denne forening som rygstød virker *eksportbanken* og den vigtige *eksportavis.* End større betydning har *Tysk kolonialforbund,* der beskjæftiger 250 agenter, de fleste i Antwerpen, Brüssel, London og Tokio. Paa dens initiativ er der dannet en hel mængde samlinger af kolonialprodukter, — kollektioner bestemt for museer og depoter. *Berlinske kjøbmænds og industridrivendes forening* spiller en vigtig rolle ved sit *oplysningskontor,* der har filialer i en flerhed af udenlandske byer; og af megen betydning er *Foreningen for internationale markeder*, der to gange om aaret, høst og vaar, holder store „messer“ med tilhørende prøveudstillinger i det pragtfulde „Messepalads“ i Alexandrinen-strasse. Her er det særlig russiske kjøbmænd, der strømmer til.

Som man ser, er det sammenslutningsprincipet, der overalt er gjennemført. Det nytter ikke, at hver enkelt fabrikant stræver for sig og sender sine gode ting ud i verden efter bedste evne, ofte paa lykke og fromme. Nu er kampen saa haard, at slaget ikke kan vindes ved spredt fægtning

og guerillakrig, — og kamppladsen saa stor af udstrækning, at ingen enkeltmand kan overse den hele. Derfor: tætsluttede geleder, rekognosceringstropper foran dem, og en klog overledelse dirigerende kampens gang.

* * *

Men iver og kløgt, evne til at finde nye veie og føie sig efter nyvundne kunders smag, reklamer og eksportforeninger, — altsammen vilde dog vel ikke have ført til maalet, havde Tyskland ikke i *Hamburg* eiet et saa udmærket udgangspunkt for sin eksporthandel. Den gamle hansestad med sin gjennem aarhundreder fastslaaede verdenshandel, med sine handelskolonier i alle lande, med sine handelsveie indad og udad, blev det naturlige mødested mellem ind- og udland, den selvfølgelige basis, hvorfra eksporthandelens nye operationer kunde udgaa.

Før Tyskland havde faaet ordentlige veie i landets indre, havde Hamburg aabne veie verden over. Og da den tyske industri var bleven saapas fuldmoden, at den kunde mer end tilfredsstille det hjemlige behov, søgte den udlandet via Hamburg, ti der var oplagssted for fremmedhandel, baade den orientalske og den transatlantiske. Ganske vist blev Hamburg ikke med engang, hvad den paa dette strøg kunde blive, — det kostede kamp, før den gamle „fristad“ opgav sin værdighed og sin toldgrænse og gik helt op i det Tyske Rige. Men da det var gjort, fik Hamburg en ny blomstring, sammen med den opblomstrende industri.

Sin store betydning for eksporthandelen har Hamburg først og fremst derved, at den er *mellemhandlernes* sæde. Ti det maa huskes: de europæiske fabrikanter pleier at beregne sine varers pris efter en betalingsfrist paa 3 maaneder. Skal imidlertid varerne til Syd-Amerika eller Australien eller lignende fjerne steder, kan selvsagt betalingen ikke ske saa hastigt, — heller ikke kan producenten til enhver tid holde sig fuldt underrettet om kjøberens soliditet. I disse fjerne stater, — ikke mindst i kornproducerende lande, — er den pekuniære soliditet ganske anderledes omskiftelig end i de fleste europæiske lande. Føi dertil den utryghed, som de saa at sige stadig skiftende toldtarifer fremkalder, og man vil forstaa, at de enkelte fabrikanter inde i tykkeste Tyskland trods gløgge agenter og paapasselige foreninger løber uhyggelig stor risiko ved direkte salg. Her er det, mellemhandlerne træder til. Det er folk med de store formuer, oftest af Hambugs ældste handelsaristokrati. Sin ungdom har de fleste af dem tilbragt i de fjerne lande, hvis tyske handel de senere formidler. De holder sig nøiagtig underrettet om alt, hvad der i disse lande sker, som kan have indflydelse paa handelen, og derfor kan de lettere løbe risikoen. En stor del af den tyske eksporthandel foregaar derfor paa den maade, at producen-

terne sælger til mellemhandleren, som saa atter sælger til kjøberen i Chile og paa Formosa.

Der er imidlertid endnu et led, som ikke maa overspringes, — det er *eksportagenten*. Og Hamburg er ogsaa eksportagenternes by. Disse agenter har hele huse, fulde af prøver og mønstre fra sine huse. Kommer der nu en udenlandsk kjøbmand til Hamburg, henvender han sig først til *sin* mellemhandler, der atter fører ham til *sin* eksportagent, hvor den fremmede da kan vælge og vrage, efter egen smag, ikke stolende paa nogen andens. At disse agenter vanligvis er folk, som taler en 5—6 sprog, er selvsagt. I disse prøvelagere kræver spanieren at konverseres paa klingende kastiliansk ligesaavel som amerikaneren paa engelsk.

For „sine huse“ spiller disse eksportagenter i Hamburg en noget lignende rolle som eksportforeningernes udsendinger ovenfor foreningens medlemmer. De sender vink og raad af alle arter. „Eksport-adressebogen“ er ikke bare fuld af firmanavne og konfidentielle meddelelser om de oversjøiske huses soliditet, men hvert af dens hefter giver belærelser om varernes karakter og kundernes smag. Her et par saadanne vink: Om varer, der skal til Kina, kommer til at slaa an eller ikke, afhænger for en stor del af, om de har „lykkelige“ eller „ulykkelige farver“. Sort og grønt maa undgaaes, — de 1o kulører er i kinesernes øine varsel om uheld, leder i i hvert fald tanken hen paa sorg. Som eksempler kan anføres, at en engelsk kjøbmand sendte et vældigt parti udmærkede naale, fine og billige, over til Kina — og tabte voldsomt; en tysk fabrikant sendte et parti, der hverken var saa fine eller saa billige, — men de gik som varmt brød, og manden tjente brilliant. Grunden: tyskeren havde pakket dem i rødt papir — englænderen sine i sort!

En tysk fabrikant brændte sig stygt paa en stor sending kinesiske almanaker. De var indbundne i grønt bind, og kineserne vilde ikke have dem til foræring engang. En anden havde samme skjæbne med sine udmærkede hestesko, og grunden var ham rent ufattelig. Men han havde — for at gjøre det rigtig gildt — lavet sig et fabrikmærke med en drage paa. Nu er imidlertid dragen et helligt væsen i Kina, og de skjævøiede herrer følte sig moralsk indigneret ved at det hellige skulde trædes under hestehov.

Saa lærer agenterne sine fabrikanter ting som følgende. Til yankee'er skal alle forretningsbreve skrives paa skrivemaskine, — d'hr. kjøbmænd i de Forenede Stater føler ingen trang til at studere de mer eller mindre letlæste individuelle haandskrifter. Og hvad indholdet angaar, saa maa der ikke spares paa reklamens tam-tam. Yankee'erne selv anbefaler altid sine egne ting i superlativ, — hvem der ikke vover at stemme i med den tone, synes forsagt og lidet tillidvækkende. Deres øren er vant med kraftige ord,

beskedenhed frabedes, — altsaa bør man spille op sin egen lovsang for stort orkester.

Agenterne lærer endvidere producenterne, hvorledes varerne bør gjøre det heldigste reisetoilette. Tidligere var tyskerne altfor ofte ligegyldige med kolliernes ydre, derfor blev de slagne, — nu har det ændret sig. Dertil kommer saa, at agenterne holder sig telegrafisk underrettet om alt, hvad der foregaar paa de steder, hvor hans huse har forretninger, — om enhver politisk, social, kunstnerisk eller selskabelig bevægelse, — og lader sig tillige sende fotografier af de personer og steder, der for øieblikket er i vinden. Saa sker det, at tysk eksportporcellæn og ditto glas, læderplastiske arbeider, metalbrikker og askebægre bærer det veltrufne fotografi af den sidste lokalheros i Venezuela, — den i de sidste uger feterede sangerinde i Montevideo eller den i forrige uge valgte præsident i Uruguay.

Med eksporthandelen for øie lægger de tyske fabrikanter sin elsk paa disse agenters prøvelagere, — ja man kunde gjerne kalde disse vældige rum eksportmuseer. *Handelsmuseer* derimod har hamburgerne ihvertfald kun liden tro paa. De mener for det første, at disse handelsmuseer ikke kan undgaa det vanlige museumspræg, det stivnede, det stillestaaende; men det er netop det, som for enhver pris maa undgaaes. Det sidste, det nyeste skal sættes de udenlandske kjøbere for øiet. Dertil hævder de, at fabrikanterne ikke vil udstille sine bedste ting, sine sidste ideer i et museum, hvor adgang er alle aaben, — ideerne kan der stjæles, og det nye efterlignes. Eksportagenternes prøvelagere derimod er for helligdomme at regne, hvor kun yderst begunstigede tilstedes adgang. Did maa de fremmede kjøbmænd følges af de kjendte mellemhandlere. Og baade agenter og mellemhandlere har en overordentlig fin tæft, naar det gjælder at veire en idestjælende konkurrent i den fremmede, der i en kundes lignelse vil liste sig ind i prøvelagerets hellige haller.

Medens saaledes eksportforeningerne leder den del af handelen, som ude søger kunden, dirigerer mellemhandlere og eksportagenter — særlig altsaa Hamburgs — den udenlandske handel, hvor de fremmede kunder søger Tyskland. De to sider udfylder hinanden, glider naturligvis ogsaa over i hinanden, — men begge er ordnede med samme klogskab, samme energi og samme evne til at vogte de smaa, men vigtige detaljer, medens det store overblik ingensinde tabes.

*
* *

Resultaterne af denne friske og samtidig saa seige kamp har vi allerede nævnt. Øget omsætning paa alle omraader, seirrigt indtog paa det ene marked efter det andet. Den sandhed forkynder et utal af engelske, franske, amerikanske konsulatberetninger. En af disse konsulatberetninger

kan vi ikke nægte os den fornøielse at give et uddrag af, — den er fra konsulen i Aleppo i Syrien. Han skriver blandt andet: „Mod min vilje blir jeg mere og mere uengelsk. Mine sko er franske, mine klæder tyske, stolene i mit kontor er tysk fabrikat, ligesaa mine penne, mit papir og mit gulvtæppe. Selv mit øl er tysk, — daglig forsyning fra Strassburg. Snart har jeg paa mit kontor ikke andet engelsk end mit kjød og mine ben og mit evig uforanderlige engelske sind. Med sorg maa jeg konstatere, at vi engelskmænd daglig gaar tilbage i handel her i Syrien. Send derfor agenter hid, arbeid — men efter nye principer! Vi har hidindtil fulgt den regel, at alverden skal angliceres, kjøberne skal have vor smag; men dette faar nu være slut. Vi faar som tyskerne føie os efter vore *kunders* smag, — ellers kan det tage en uhyggelig ende. Lad vore Lancashire-folk huske, hvorledes det gik dem med silketørklæderne i Rusland. De russiske bondepiger slynger disse tør·klæder om sit hoved, og vil til det brug h.lst have dem kvadratiske, men de gode vævere i Lancashire lavede kun aflange, — og sine maskiner vilde de ikke forandre bare for at føie et russisk kvindelune. Saa maatte tsarens bondepiger pent smykke sig med de aflange silkeplag, indtil tyskerne kom med sine kvadratiske. Derover glæder de russiske piger sig — og tyskerne; men sandelig ikke de engelske kjøbmænd. Ti nu sælges ikke ét af deres tørklæder i Rusland. Husk ogsaa paa de serbiske kjøkkenknive. Serberen bruger sin kjøkkenkniv til mangt og meget, som en engelsk aldrig anvendes til; han vil have den krummet og bred nærmest skaftet. Men de brave mænd i Manchester mente, at de kjøkkenknive, som engelskmænd kunde greie sig med, de maatte ogsaa være gode nok for serberne. Det var de altsaa — en stund; i mangel af bedre greier brugte serberne de engelske kjøkkenknive, skar sig i fingrene og brød knivenes blad til liden glæde for sig selv, men til megen for de engelske fabrikanter. Indtil tyskerne kom. Og resultatet? — Se historien om de aflange russiske silketørklæder. Saaledes kunde man opregne endnu mange eksempler, — og derfor faar Mahomed endelig engang beslutte sig til at gaa til bjerget, — ti bjerget gaar sandelig ikke længer til Mahomed!“

Her er nævnt de grunde, der har bevirket Tysklands fremgang paa eksporthandelens strøg, — de grunde der ligger nærmest og mest i dagen. Men glemmes maa det ikke, at ved siden af den megen energi, den kloge organisation, den ivrige evne til at føie sig efter kundernes smag og krav, har en omstændighed virket, der har skaffet tyskerne seir ogsaa paa andre omraader end eksporthandelens forholdsvis snævre; og det er deres udmærkede tekniske *uddannelse*. Den har sat dem istand til at frembringe varer, der kunde kunde tage konkurrencen op med de ældre industrifolk, den har dannet deres aand og haand, saa de kunde træffe de nye kunders

smag. Ernest Edwin William har i sin mærkelige bog *Made in Germany* pegt paa dette forhold; — han fremhævede særlig de kemiske arbeideres høie uddannelse; men fænomenet træffes paa alle industriens omraader. Videnskabelig forskning gaar i Tyskland haand i haand med praktisk industri, — de to forenes i den udmærkede tekniske undervisning. Der er sagt, at det var de tyske skolemestre, som beseirede Frankrige i 1870. Tyske skolemestre, tysk undervisning fører i vore dage Tyskland til nye seire, ligesaa betydelige som dem, der blev vundne paa slagmarkerne i 1870.

Spaniens forfalds-historie.

(Efter **Henry Charles Lea** i *Atlantic Monthly*).

Da Karl 5. nødtes til at opgive tanken paa et dobbelt monarki og at afstaa det romerske keiserdømme til sin broder Ferdinand, var han endnu istand til at overlade til sin søn Filip 2. territorier, der gjorde Spanien til den overveiende magt i den civiliserede verden. Foruden sine fædres besiddelser paa halvøen, hvortil i 1580 kom Portugal, var Filip herre over de rige Nederlande, Milano og Neapel, øerne i Middelhavet og over den Nye Verden. Hans indtægtskilder overskred langt nogen anden monarks, hans hære gik for at være de mest frygtede i Europa, og hans sjøvælde gjordes ham blot stridig af tyrkerne, hvis flaade han ødelagde ved Lepanto, indtil Armadaens nederlag varslede om, at den gamle maade at føre sjøkrig paa begyndte at blive forældet. Overalt var Spaniens overmagt en skræk for nationerne, og at knække denne var i et aarhundred gjenstand for alle statsmænds stræben. Det var dog ikke ved deres anstrengelser, at dette skulde ske. Olivares blev vistnok overmandet af Richelieu, men Spanien var endnu saa mægtigt, at det kunde staa sig mod ydre angreb. Grundene til dets forfald var indre; de udsprang af stolthed, konservatisme og klerikalisme.

Der gives en stolthed, som ansporer nationer til store handlinger, som ikke anser noget for gjort, saalænge der staar noget tilbage, og som klogt afpasser middel efter maal. Saadan var ikke Spaniens stolthed; det var stolt af, hvad det havde gjort, og indbildte sig, at dets overlegenhed over den øvrige verden intet mere lod tilbage at ønske; det kunde intet lære og intet glemme. I aarhundreder havde det ligget i endeløse borgerstridigheder og overladt fredens sysler til maurer og jøder, saalænge til hæderligt arbeide betragtedes med foragt, og haandværk og handel vanskjøttedes, saa at alle spirer til national lykke kvæltes. Udgaaet fra denne blinde

stolthed var den konservatismens aand, som forkastede alt det nye, som hidførtes ved reformationens verden, hvor moderne foretagsomhed hurtig fik overtaget over Spaniens forældede militarisme. Det var ikke uden grund, naar det rundt om i Europa hed, at Afrika begyndte ved Pyrenæerne. Men ikke mindst var det klerikalismen, som røbede den overmodige og intolerante aand i Spanien; i 1492 blev saaledes de ulykkelige jøder fordrevne, i 1610 maurerne. Det var den samme aand, der overgav nationen til inkvisitionen, som hæmmede al aandelig bevægelse, handel og haandværk, og som holdt folket saa fuldstændig i sin magt, at de tre generationer siden Napoleons tid ikke har formaaet at hæve det til selvstyre.

Dog har spanierne egenskaber, som burde have sikret dem den magtstilling, som de havde i det 16 aarhundred. Deres forstand er skarp, de har en hurtig opfatningsevne og en levende fantasi; før inkvisitionens censur var den spanske literatur den mest lovende i Europa. De besidder stor udholdenhed og mod samt en racestolthed, der gjør, at de anser andre for underlegne. Albas regjering i Nederlandene er typisk for den stolthed og koldblodighed, hvormed de fuldbyrder alt, hvad det end koster.

Nationens kraft lammedes i høi grad ved de store tab, som de næsten stadige krige medførte. Allerede under Karl 5. mærkedes tegn paa svaghed. Hans tronbestigelse i 1520 var en stor ulykke for Spanien. Fra nu af blev landet indviklet i hans fastlandspolitik og blev derved yderlig forgjældet. Under Filip 2. gik det hurtigere nedover. Han indbildte sig at være specielt kaldet af himlen til at opretholde den katolske tro og ansaa ingen ofre for store, naar det gjaldt at undertrykke kjætteriet. Saaledes bragte han Nederlandene til oprør, der førte til en krig, som varede i 40 aar og kostede uhyre pengesummer; endvidere var han skyld i Armadaens nederlag og støttede ligaens krige i Frankrige. Tiltrods for monarkiets store hjælpekilder var hans finanser bragte i haabløs forvirring, og allerede i 1565 beløb hans gjæld sig til 63,000,000 dukater, en sum, der paa den tid næsten er utrolig. Hans eftermand var den svage og bigotte Filip 3., der tiltraadte regjeringen i 1598; i det 17de aarhundred var Spaniens styre i hænderne paa uduelige hofyndlinger, — Lerma, Olivares, Haro, Nithard, Oropesa og deres slægtninge.

Klerikalismen bidrog for en stor del til nedgangen. I den tidligere middelalder havde ingen anden europæisk nation været saa tolerant som Spanien i sit forhold til jøder og vantro; men, ansporet af kirken, var denne tolerante aand forsvunden med det 14de aarhundred, og i dens sted havde der lidt efter lidt reist sig et ivrigt og uforsonligt had mod alle, som stod udenfor den katolske kirke. Fanatismen gav presterne den overveiende magt, som disse benyttede for sine egne øiemed, uden at bryde sig om den offentlige velfærd, og alle tvilsomme spørsmaal afgjordes til

gunst for troen. Den kongelige skriftefader var medlem af rigsraadet, og under en svag monark var hans indflydelse næsten ubegrænset. Gaspar de Toledo, Filip 3.'s skriftefader, brystede sig af, at han blev adlydt, naar han befalede kongen at gjøre noget under straf for dødssynd.

Den religiøse iver kulminerede i inkvisitionen, der oprettedes for at vaage over troens renhed. Alle embedsmænd, fra kongen og nedover, maatte sværge paa at støtte den, hvilket øvede en sørgelig indflydelse. *Autodafeernes* tragiske skuespil var forfærdelige, men de havde ikke større betydning for nationens skjæbne end de dermed nøie forbundne tyrefægtninger, undtagen forsaavidt de ansporede folkets grusomme karakter. Inkvisitionens følger laa i den isolation, hvortil den fordømte landet, og dens sløvende indflydelse paa folkets aandelige udvikling.

Den sidste regent i det 17de aarhundred, Carlos 2., bragte Spanien i den sørgeligste forfatning. Ved hans død i aaret 1700, mener man, at landets befolkning var aftaget fra 10 til 5 millioner paa et aarhundred.

Bourbonernes tronbestigelse lovede dog bedring i forholdene. Filip 5. var svag, men han var ikke saa bigot som sine forgjængere, og hans sønner, Ferdinand 6. og Carlos 3. var mænd med mere liberale ideer. Især var Carlos en oplyst monark, der indskrænkede inkvisitionen noget, modererede den strenge pressecensur og alvorlig stræbte efter at fremme landets industrielle udvikling. Under ham saa det ud til, at Spanien atter skulde kunne hævde sin plads blandt kulturstaterne.

Udbruddet af den franske revolution gav dog de liberale ideer dødsstødet. Tronspørsmaal trængte alle andre tilbage, og Spaniens herskere frygtede især de farer, som vilde opstaa ved indførelsen af teorier som de almindelige menneskerettigheder. Carlos 3. var død i 1788, og hans søn Carlos 4. var svag, reaktionær og lod sig i det hele taget lede af sin yndling, Godoy. Hans søn og efterfølger, Ferdinand 7., gik i samme fodspor.

Spaniens historie siden denne tid giver smaa løfter for fremtiden, oprevet som landet har været af den ene borgerkrig og revolution efter den anden; i mange henseender lever spanierne endnu i det 16de aarhundrede, udygtige som de har vist sig til at optage det 19de aarhundredes ideer.

Der er endnu en anden grund, som har bidraget i høi grad til Spaniens forfald. Ligefra Karl 5tes tid har nemlig administrationen helt igjennem været yderst slet. Det var forgjæves, at de mest byrdefulde skatter lagdes paa de rige og industridrivende. Statens finanser var altid i uorden, og dette hemmede alle anstrengelser under angreb eller forsvar. Allerede i 1551 giver Kastiliens cortes en sørgelig indberetning om forholdene paa alle omraader af det offentlige liv, om industriens tilbagegang og folkets nød under de trykkende skattebyrder. Da Filip 4. i 1656

arbeidede paa at afvende bankerot, sagde kardinal Moscoso, erkebiskop af Toledo, ham ligeud, at ikke mere end 10 pct. af de samlede indtægter naaede det kongelige skatkammer. Medens indkomsterne formindskedes, forøgedes i lige grad udgifterne ved intriger, svig og bestikkelse.

I sammenhæng hermed staar naturligvis den spanske kolonialpolitik. Det er ikke at undres over, at de spanske besiddelsers kræfter udtømtes tiltrods for deres store udviklingsevne. Moderlandets sneversynte og egoistiske politik berøvede kolonisterne alle impulser; de fra Spanien udsendte embedsmænd berigede sig selv, skatteopkræverne greb enhver anledning til vinding, og der var ingen kapitalforøgelse. I 1736 skildrer Perus vicekonge, don José Armendaris, marki af Castel-Fuerte, i sin indberetning koloniens tilstand som sørgelig. Den spanske befolkning var mest koncentreret i hovedstaden Lima; de fornemme og rige undertrykkede de fattige; embedsmændene, og blandt dem især presterne, undertrykkede indianerne; presterne gav liden agt paa sine geistlige pligter, da de var hengivne til dovenskab og tøilesløshed; dommerne var lette at bestikke, og folketallet var i aftagende. De religiøse ordener burde, siger han, ikke opmuntres; ti i Lima fandtes der 35 klostre, hvoraf hvert gjennemsnitlig svarer til fire i Spanien, som var det mest kirkelige af alle lande. Noget lignende beretter 20 aar senere en anden vicekonge, don José Antonio Manto de Velasco.

Endnu mere fortvilet er en efterretning i 1772 af Francisco Antonio Moreno y Escandon om forholdene i Ny-Granada, der indbefatter nordkysten fra Panama til Venezuela. De lokale embedsmænd var, siger han, ligegyldige i at udføre sin pligt; folket var nedsunket i armod; med handelen var det næsten forbi; kapital manglede; den eneste hjælpekilde var dyrkningen af smaa jordflækker. Enhver søgte at leve paa regjeringen ved at skaffe sig en liden stilling. Skjønt metalminerne var saa rige som nogensinde, var dog produktionen i høi grad aftagen. Til handelen paa Spanien anvendtes kun et eller to skibe, der fornemmelig reiste til Kadiz og Kartagena; men told og andre udgifter var saa store, at der ikke kunde være tale om nogen fortjeneste. Landet var rigt paa kakao, tobak, kostbare træsorter osv.; men der var ingen fabrikanter og industridrivende, og ingen penge kunde holdes i landet. Missionærerne havde ikke gjort fremgang i sit arbeide for at kristne indianerne; ti de paatog sig kun embedet for at faa leve et liv i mageligheid.

I større eller mindre grad var alle spanske kolonier udsatte for klerikalismens vilkaarlighed. Paraguay, hvor det lykkedes jesuiterne at gjøre sig uafhængige, giver et meget illustrerende eksempel paa de sørgelige følger heraf; noget lignende er ogsaa tilfældet med Filippinerne. Her erhvervede augustinermunkene sig en saadan magt, at denne kolonis historie snarere kan siges at handle om munkene end om forholdene i en kongelig

besiddelse. I begyndelsen af det 18de aarhundred gjorde uheldigvis dominikanerne augustinermunkene magten stridig; men som endnu farligere rivaler viste jesuiterne sig, som i 1736 fik sine tilhængere til at begynde krig mod augustinerne og deres parti. Da jesuiterne i 1767 blev forviste fra de spanske besiddelser, kom magten atter i hænderne paa augustinerne, som siden den tid har havt den, tilsyneladende uden nogen anstrengelse for at bevare freden inden sit parti. De havde altid sine indre stridigheder; i 1712 førte nemlig fiendskabet mellem aragonierne og kastilianerne til et schisma, der overlodes til Spaniens afgjørelse. Kastilianerne, som var den tabende part, negtede at falde tilføie, indtil guvernøren, Toralba, tvang dem med vaabenmagt. Hvorledes augustinerne har stillet sig til den verdslige myndighed, kan man se af en begivenhed, som forefaldt i 1643, da guvernøren, Sebastian Hurtado de Corcuera, for at modstaa et ventet angreb fra hollændernes side, forsøgte at befæste Manila. Et augustinerkloster og kirke optog netop en plads, som krævedes til befæstningen. Corcuera tilbød munkene en anden kirke og 4000 pjastre; men de negtede at flytte og forblev stivsindet i klosteret, indtil arbeidets fremadskriden gjorde det umuligt at bo der. Det blev da nedrevet, og materialerne anvendtes til forskansningerne. Herover indgav de klage for retten, hvilket sandsynligvis var grunden til Corcueras fjernelse i 1644. Han blev dømt til at betale dem 25000 pjastre i skadeserstatning; de rev befæstningsværkerne ned, gjenopbyggede kirken og kastede Corcuera i fængsel, hvor han led under grusom behandling i fem aar. Han havde været en udmærket administrator, hvorfor han af Filip 4. blev sat paa fri fod og gjort til guvernør over de Kanariske Øer.

I et saadant samfund var stillingen som guvernør lidet tiltrækkende for en hæderlig mand. I 1719 fandt den nye guvernør, Bustamente Bustillo, ved sin tiltrædelse, at alle de kongelige embedsmænd havde begaaet store underslæb og tyverier og efterladt skatkammeret næsten tomt. Han undersøgte nu sagen nøiere og straffede de skyldige, der, som det synes at have været almindeligt i slige tilfælde, søgte beskyttelse i kirkerne. En af dem havde bragt med sig visse officielle dokumenter, der var nødvendige for at bevise beløbenes gyldighed; disse krævede nu Bustillo af erkebiskoppen at faa udleverede. Denne svarede med en lærd skrivelse, der var affattet af en jesuit, og som beviste, at guvernørens fordring var ulovlig. Bustillo tabte taalmodigheden og arresterede erkebiskoppen, der lyste ban over byen. Derpaa drog munkene ud i organiserede flokke, marscherede gjennem gaderne med krucifikser og raabte „*Viva la fé! Viva la iglesia!*“ („Leve troen! Leve kirken!“) De samlede i en hast en folkehob, som de førte til paladset; dørene blev slaaede ind, guvernøren og hans søn myrdede. Da erkebiskoppen var løsladt, overtog han guver-

nørstillingen ifølge beslutning af en forsamling, der udelukkende bestod af geistlige.

Under disse stadig tilbagevendende stridigheder mellem de verdslige og geistlige myndigheder var inkvisitionen ikke i tilbagegang, skjønt der ikke var noget organiseret tribunal i Manila. Filippinerne hørte til Mexiko, hvis inkvisition blot sendte en kommissær til Manila for at udføre dens befalinger og afgive rapport derom. Underordnet som denne stilling var, ansaa dens indehavere sig høiere end de kongelige myndigheder. Omkring 1650 fik en saadan kommission befaling til at arrestere og sende til Acapulco en mand, som var guvernør over en af øerne og kommandant i en befæstet by. Kommissæren var ogsaa embedsmand og kjendte godt den resiko, han løb ved at fornærme koloniens guvernør og ikke underrette ham om, hvad der truede ham; men forpligtelsen til hemmelighed i inkvisitionssager var overveiende fremfor alle andre hensyn. Han reiste til øen, ledsaget af et tilstrækkeligt antal folk, overraskede guvernøren i hans seng og lod ham føre til et kloster, hvor han holdtes i fængsel, indtil leiligheden tilbød sig til at skibe ham over til Mexiko.

Endnu dristigere var augustinermunken Josef de Paternina Samaniego, som 20 aar senere var inkvisitionens kommissær. Han fik befaling til at skaffe et hemmeligt vidne mod koloniens guvernør, Don Diego de Salcedo, og sende det til Mexiko for at forhøres ved tribunalet der. Dette var alt, hvad en kommissær var bemyndiget til at gjøre, og han havde specielt faaet ordre til ikke at gaa videre; men augustinermunkene havde ligget i strid med guvernøren, og den hele affære var sandsynligvis en aftalt plan for at faa ham fjernet. Paternina søgte derfor at paavirke vidnet, skjønt dommeren, Don Francisco de Montemayor, advarede ham mod at overskride sin fuldmagt og tillige mindede om, at en saadan person som guvernøren ikke kunde fængsles uden ved et kongeligt edikt. Munken udfærdigede da selv et arrestdokument, gik ved midnatstid til paladset med nogle venner og fortrolige, greb Salcedo i hans seng og lagde haandjern paa ham; derpaa førte han ham bort til augustinerklostret, hvor man ringede med klokkerne i anledning af begivenheden. Han underrettede nu den kongelige domstol om, at guvernørstillingen var ledig og kunde besættes, hvilket ogsaa blev gjort, idet man ansatte hans ven, don Juan Manuel de la Peña. Han udstedte endvidere et edikt, der under straf af ban forbød enhver at tale om fængslingen eller hans andre handlinger; og for at indgyde frygt anklagede han forskjellige personer under paaskud af, at de var inkvisitionens fiender. Salcedos eiendom beslaglagdes til fordel for dem, som var indviklede i sagen; han sendtes saa med det første skib til Acapulco, men døde underveis. Da efterretniugen om denne voldshandling naaede Madrid, beklagede raadet det bittert og forlangte, at man skulde

træffe foranstaltninger til for fremtiden at hindre handlinger af den art, der var saa farlige for koloniernes sikkerhed.

Inkvisitionsraadet svarede rolig, at ingen nye forholdsregler var paakrævede, da det var let at besætte en stilling, som pludselig var bleven ledig; hvis Paternina var gaaet for vidt, skulde han faa en passende irettesættelse. Rigets raad stod paa sit og understøttedes af dronningen. Imidlertid havde inkvisitionsraadet forhørt vidnet mod Salcedo og erklærede dette saa vel som guvernørens fængsling for ugyldig; det gav nu befaling til, at den beslaglagte eiendom skulde tilfalde arvingerne, medens Paternina skulde sendes til Spanien for at forhøres. Men han døde underveis i Acapulco, og sagen maatte opgives.

Saadanne var forholdene efter 300 aars kolonisation under spansk herredømme. Det er derfor ikke at undres over, at de folk, som løsrev sig fra spansk herredømme, har fundet selvstyre saa vanskeligt. Efter de erfaringer, man har høstet af disse tab, har man søgt at forbedre forholdene paa de øer, som var udygtige til at afryste aaget; men det har ikke været nok til at stanse den gamle misnøie og de stadige oprør.

Mikrober i jordbrugets tjeneste.

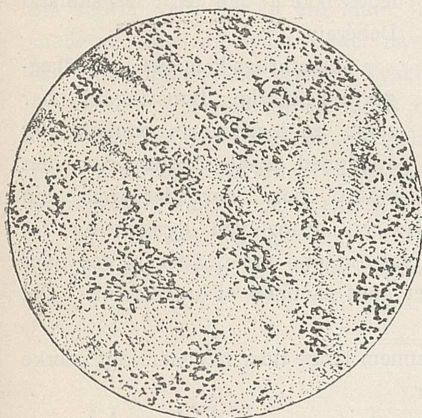
(Efter **Albert Larbaletrier** i *Monde Moderne.*)

Pasteurs geniale opdagelse af den verden af smaavæsener, som, endda den ikke er tilgjængelig for det uvæbnede øie, alligevel synes at beherske hele den synlige verdens liv, har efterhvert kuldkastet alle ældre gisninger til tolkning af livsvirksomheden paa kloden. Videnskaben om livet — biologien — kan ikke arbeide sig frem i nogen retning uden at møde disse smaakryb i hele hære. Hvorledes dette har tvunget lægevidenskaben til saa at sige at begynde forfra, ved nu selv den mest ulærde, som blot kikker i en avis. Gamle læsere af *Kringsjaa* vil tillige huske, at vi i sin tid meddelte lidt om, hvorledes jordbrugsvidenskaben — efter møisommelig at have strævet med sine to gamle hjælpere: fysik og kemi for at naa til bunds i det dunkle spørsmaal om jordbundens frugtbarhed — tilslut kom ind paa et greit spor, da ogsaa den tog mikrobelæren til hjælp.

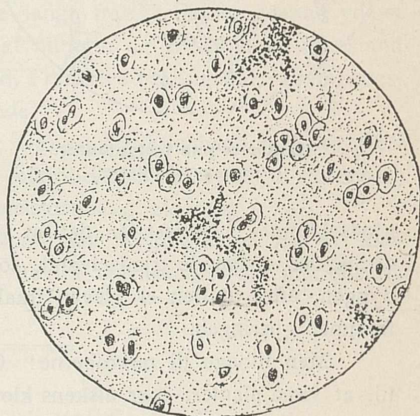
Som man ved, er det jordens kvælstof-indhold, som betinger dens frugtbarhed. Naar man gjødsler marken, er hensigten at øge dette kvælstof-indhold. Staldgjødningen indeholder 4—5 tusendele kvælstof i organisk form; dette løses ikke op af vand og kan ikke komme planten til nytte, før det gaar over til ammoniak, som igjen ved en række om- og udskift-

ninger af sine grundbestanddele — gjæring — danner de saakaldte nitrater eller salpetersure salte. Disse nitrater løser sig i vand og suges op af planterødderne. Alle overgangene, fra kvælstoffet laa bundet i gjødningen, til det bliver et opløseligt nitrat, foregaar under bistand af mikrober. Disse mikrober findes altid i rigelig mængde i jorden, men kræver særlige vilkaar for sit virke, skal de trives og tage sig noget fore med gjødningen, saa den ikke bliver liggende gold i aarevis uden at løse sit kvælstof ud i nitratform, slig som det sker, om den ødsles paa en tør mo, paa torvmyr eller nyland.

De nitrat-lagende mikrober kræver luft; jorden maa pløies om. Ligeledes kræver de varme, helst 25—30 ^{0} C.; bliver der under 5 ^{0} eller over 50 ^{0}, lægger de sig i dvale. Fremdeles maa deres omgivelser „reagere

Gjærende gjødning.

Gjærende gjødning, senere stadium.

1600 gange forstørret.

alkalisk“; torvjord „reagerer surt“ og maa bringes til at opgive dette ved tilsætning af kalk eller mergel. Endvidere kræver de fugtighed, helst 10—15 pct. væde i forhold til muldens vægt. Ved 105 ^{0} C. dør disse mikrober; ved kloroform lammes de som andre levende væsener. — Selvfølgelig maa den bearbeidelse af jorden, som tilsigter frembringelsen af ovennævnte vilkaar for mikrobernes virke, foregaa paa en tid, da planter skal spire; ellers trækker vandet de udløste nitrater med sig ned i jorden.

Af ovenstaaende forstaaes nytten af at „ale“ og „hyppe“ ageren, naar jordskorpen er tørket slig sammen, at luften ikke slipper ind. Ligeledes indsees det, at gjødningen mister sit kvælstof, om den ligger for længe i dynger eller binger, idet ammoniaken dufter bort; for at hindre dette har man foreslaaet at tilsætte f. eks. gibs eller jernsulfat, uden at dette har vist sig at hjælpe.

Det er nemlig af tyskeren dr. Stutzer paavist, at foruden gjæringsmikroberne huser gjødningen ogsaa to bakterier, som kaster sig over og opløser nitraterne, efter hvert som de udskilles; disse bakterier trives kun i 12—37 ^{0} varme og passende fugtighed, men taaler ikke „sur reaktion“. Til at kvæle disse skadelige mikrober anvendes superfosfater eller helst naturlige og fossile fosfater. Men nytten af slige kunstige tilsætninger er ingenlunde godkjendt af alle sagkyndige, saaledes ikke af den lærde franskmand Déhérain.

Bakterier paa bælgplanter.
(1600 gange forstørret).

Landbrugs-kemiens grundlægger i Frankrige, Boussingault, har sagt: en jordbrugers omtanke og dygtighed maales bedst paa den omhu, han anvender paa sin gjødseldynge. Greiest er det at grave en grube ved dyngen og der samle det afsigende gjødselvand, som saa tid om anden atter heldes over dyngen, efter at den er bleven traakket godt sammen af kreaturerne. Det fremmer gjæringen.

Men tilbage til mikroberne! Gjennem lange tider har man lagt mærke til, at visse planter, især alskens kløver og ærter, istedenfor at udsuge jorden, tværtom gjør den rigere paa kvælstof.

Til forklaring af dette antog Georges Ville i 1889, at disse bælgvækster havde evne til at opsuge kvælstof lige fra luften, hvor det som bekjendt forekommer opblandet med det surstof, vi aander ind. Men hvorledes kvælstoffet blev opsuget, kunde hverken Georges Ville eller nogen anden forklare. Det hele var en uløst gaade, indtil to tyske forskere, Hellriegel og Wilfarth i 1886 paa et naturforsker-møde i Berlin meddelte, at de havde opdaget, hvorledes bælgvæksternes kvælstof-bindende virksomhed skyldtes mikrober, som holder til i de smaa knaster og knoller

Rod af bælgplante, med knaster.
(naturlig størrelse).

paa deres rodtrevler. Disse bakterier er langagtige og grenede, ligner smaa koralstumper.

Det blev snart paavist, at disse mikrober tog til sig kvælstof fra luften, og at de vedblev med dette, selv om de blev flyttet over paa roden af planter uden knaster. Mikroben er nu kjendt under navnet *Rhizobium leguminosarum* (bælgvæksternes rod-boer). Den yder løsningen af den vrange gaade, hvorom Georges Ville's antagelse i tyve aar holdt landbrugskemikerne i bitter tvist.

Nu har det vist sig, at det jordsmon, hvor bælgvækster ikke vil trives, om de saaes med aldrig saa stor omhu, fattes disse mikrober. Dette raades nu bod paa ved at „inokulere" jorden med mikrober. Tyskeren Nobbe har rendyrket knaste-mikroben og leverer den paa gelatin i smaa tuber fra sin fabrik ved Høscht am Main ikke langt fra Frankfurt; denne yderst moderne salgsvare gaar under navn af nitragin og er for tiden gjenstand for meget interessante prøver i Tyskland, Frankrige og England. Fremgangsmaaden er grei selv for en ulærd bonde.

Imidlertid har en anden tysker, Caron fra Ellenbach i Hesse gjort heldige forsøg med rendyrkning af en mikrobe, som har evnen til at fremme kornplanters vækst uden bistand af kvælstofholdig gjødning.

Efter saa heldige begyndelser kan man trygt gaa ud fra, at landbruget efter hvert vil hente megen nytte fra videnskaben om mikroberne.

Hvad briterne har gjort for Ægypten.

(Efter **Ralph Richardson** i *North Amer. Rev.*)

Forfatteren — en dygtig ingeniør og geograf, som er vel kjendt med ægyptiske forhold — tager anledning af et opsæt i det store amerikanske tidsskrift om „Englands opslugelse af Ægypten" til at fremstille, hvad briterne faktisk har udrettet til Ægyptens fremme i de 16 aar, de har holdt landet „okkuperet". Vi gjengiver disse hans oplysninger for derved at bibringe vore læsere et paalideligt indtryk af den britiske nations evne til at rodfæste sund kultur i jordegne, som indtil briternes komme har ligget tilbage i udvikling paa grund af indbyggernes uduelighed.

Som bekjendt maatte England efter Arabi beys opstand i 1882 overtage besværet med at frelse det ødelagte land fra opløsning og undergang; det skeede ifølge fire af de seks stormagters ønske og samtykke. Frankrige knurrer høilydt over dette indgreb i dets — i salig Bonapartes dage erhvervede — rettigheder, skjønt franskmændene aldrig har formaaet at gjøre de

oversjøiske egne, som de besætter, hverken lykkelige eller nyttige for dem selv.

Forfatteren begynder med at paapege, at Ægyptens indfødte befolkning netop er briterne af hjærtet taknemlige for deres „indgreb i deres affærer“. Aaret 1882 er for ægypterne det store mærkeaar, da undertrykkelsen ophævedes, da retfærd holdt sit indtog, da frihed og fred slog sine pauluner op i Nildalen, saa hver sjæl i landet nu virkelig kjender sig tryg paa liv og eiendom og ikke som tidligere ved sig at være et bytte for magthavernes raa griskhed. 1882 afløste aarhundreders vanstyre og skjænsel. Som vidne anføres et flyveskrift, som en „ung-ægypter“ — Ahmed Mokbel heder han — ivaares udgav paa fransk for at gjendrive de tre franske Kairo-blades idelige nedrakning af det britiske styre. Ahmed Mokbel erklærer, at fellahen — den ægyptiske bondemand — ikke finder noget saa afskyeligt i det britiske protektorat; „han ser jo, at før briternes komme blev han behandlet som et dyr, og at han efter okkupationen ialfald behandles som et menneskeligt væsen. Om nogen af mine læsere tviler paa sandheden af mit ord, da drage han ud paa landsbygden og spørge fellahen: liker du briterne? hvad synes du om dem? og han vil høre fellahen udbryde: jeg liker briterne, ja jeg holder af dem af mit hele hjærte, lige saa meget som jeg holder af mine egne børn!“

Dengang franskmændene raadede i Ægypten, var det dem nok ikke muligt at faa lokket et lignende svar af en eneste indfødts mund; de nyttede jo hver ringe leilighed til at gjøre sig ægypternes underlegenhed til nyttes.

Ifølge Ahmed Mokbel vil fellahen paa nærmere udfritten give følgende forklaring paa sin elsk til briterne: „Briterne har afskaffet den forbandede *courbache*-pinsel (se nedenfor) og derved gjort mig det muligt at leve længere for mine børn, end min ulyksalige far fik leve for mig og mine brødre. Briterne har værget mig mod tyranner; takket være dem, slipper jeg nu at betale andre skatter, end jeg pligter. Jeg spændes ikke længer i sæle for plogen, slig som tidligere, for at tilfredsstille et lune eller indfald af de grumme tyrker. Takket være briterne, slipper jeg nu at se min elskede hustrus lig badet i blod ligge paa marken, hun min uskyldige lidelsesfælle i ulykkerne — en menneskeslagtning, som tidligere øvedes hele Ægypten rundt med fryd og uden straf; min eneste trøst dengang var at lade hjærtet græde, for aabenbaret vovede jeg ikke at røbe sorg. Takket være briterne, nyder jeg nu mit tarvelige kvældsmaal i mine børns kreds, og jeg har bedre klæder vinters dag end om sommeren. Takket være briterne, slipper jeg at se mine spirende bomuldsbuske visne af mangel paa vand, slig som før, da rigeligt vand alene tilstodes de rige jorddrotter mod høi betaling, mens vi arme stakler, som ingenting havde at give, saa vore planter dø af tørken.

Med et ord, jeg sætter briterne over alle andre mennesker, og naar dette er saa, hvorfor skulde jeg give mig til at klage over dem?"

Dette er en indfødts uæskede vidnesbyrd. Det opveier visselig alle franske skribleres bagvaskelser. Selv forfatteren af den artikel i tidsskriftet, som Richardson her gjendriver, har — helt ulogisk — erklæret: „I de senere aar har Ægypten bugnet af velvære. Det lyder som en roman, at det fra at leve under uhjælpelig bankerot nu har drevet sine statsobligationer op i en værdi næsten lige med engelske statspapirer; der gives intet bedre eksempel paa økonomisk fremgang, forskyldt ved reform af styrelsen, end Ægypten under britisk ledelse." Ogsaa det arabiske dagblad *Al Mokattam* i Kairo, de indfødtes hovedorgan, erklærer, at de ved briterne indførte reformer har reddet landet. Af landets 9¾ millioner indbyggere er bare 112,000 europæere; naar derfor de indfødte trives, kan briterne trygt siges at have udført sin mission. Størstedelen af europæerne er — franskmænd er der faktisk yderst faa af — græske og italienske handelsmænd, og disse vilde nødig se det britiske styre borte; dermed forsvandt jo ogsaa fred og sikkerhed fra landet.

Det første, som slaar den reisende, som sætter fod i land i Ægypten, er den orden og lovlydighed, der raader allevegne. Briterne har anordnet et fortrinligt politivæsen, som gjør, at en fremmed nu selv ved nattetide uantastet kan færdes gjennem gaderne i det fordums „helved paa jorden", Port Said. Politiet har ogsaa fjernet den landeplage, som tidligere gjorde besøg paa de gamle ruinsteder til en ulidelig anstrengelse — tiggerpakket. I vore dage mærker man intet til denne i syden saa rodfæstede ulempe, før man i Øvre Ægypten, ved første katarakt (fossefald i Nilen), træder udenfor det britiske styres virkefelt. Bare den overgang, man der faar føle, skulde være nok til at overbevise selv en fransk skribler; for som det fremdeles er der, var det til 1882 ogsaa over hele det egentlige Ægypten.

Samtidig med organisationen af sikkerheds-politiet indførtes ophævelsen af de indfødtes to værste plageris: hoveriet og *courbache*. Før briternes komme kunde khediven og hans embedsmænd drive saa mange bønder, de lystede, fra deres gaardsarbeide og sætte dem til hoveriarbeide for det offentlige af enhver art og paa ubestemt lang tid, uden anden betaling end kosten, oftest bare brød og hvidløg. Faraonernes fremgangsmaade i pyramidebygningens fjerne oldtid havde holdt sig i rolig hævd lige til for nogle faa aar siden. Suez-kanalen er gravet af hoveri-bønder under fransk ledelse; de franske arbeidsherrer drev sine arme slaver saa haardt, at tusener bukked under; ja, deres gode ven khediven, Ismail pascha maatte stagge dem. Fra 1888 bruges tvangsarbeide kun til at værne Nilens bredder under flomtiden; indtil da udkommanderedes mindst 200,000 bønder aarlig i 100 dage ad gangen.

Var hoveriet en byrde, saa var *courbache* en skræk for de arme bønder. Snillere, høfligere og føieligere folk findes ikke end disse fellaher; og alligevel blev de behandlede saa elendig brutalt — *courbache* vil sige en meterlang lædersvøbe, som skattekræverne, naar de for anden gang indkrævede skat hos dem, som allerede havde betalt, og ikke fandt noget at stille sin griskhed paa, brugte paa den arme fattige mands krop, til han neppe kunde puste mere for blodtab og smerter. Afskaffelsen af slig umenneskelighed er nok til at forklare fellahens følelser overfor briterne.

Briternes fiender i Kairo anker bl. a. ogsaa over, at briterne ikke har indført sit eget sprog som embedssprog. Det høres jo løierligt, naar det netop er af hensynsfuldhed mod de helst fransktalende fremmede — ligesom de af hensynsfuldhed mod de indfødte ikke blander sig i deres religiøse anliggender (islam) —, at de selv benytter fransk. „Dette administrative misgreb vil medføre, at straks den sidste britiske embedsmand og soldat har forladt landet, vil alle deres reformer være glemte.“ Skal tro, fellahfolket glemmer, hvem de skylder hoveriets og tampens afskaffelse og en retfærdig vandforsyning? Men om nu og saa sker, har da ikke briterne sat synlige og uforgjængelige mindesmærker efter sig?

Jernbaner er temmelig solide mindesmærker for vor tids kultur. I 1883 stansede jernveien fra Kairo op efter Nilen ved Assiût, 400 kilometer fra Kairo. Denne linje har briterne fortsat til Shellâl ovenfor første katarakt, 940 km. fra Kairo. Desuden har de bygget en militærbane paa 37 km. fra Vadi Halfa forbi anden katarakt og en paa 80 km. fra Trinkitat til Tokar ved Rødehavet. Fremdeles er fra Vadi Halfa, tvers over den store ørken-halvø i Nilens knæbøining mellem anden og femte katarakt, anlagt en 500 km. lang bane til Basj Tenal mellem Abu Hamed og Berber i Nubien — lige i hjærtet af det ægyptiske Sudan, straks nedenfor Atbaras, den abessinske hovedflods udløb i Nilen. Naar undtages det korte stykke fra Shellâl til Vadi Halfa, mellem første og anden katarakt, fører der nu jernvei fra Kairo 1440 km. opefter Nildalen. Dette mindesmærke efter briternes virke i landet vilde neppe være „glemt“ den dag, de selv overlod styret i tyrkernes hænder igjen.

Eller lad os mønstre et andet storværk, briterne har udført til Ægyptens ophjælp. Da de tog landets styre, fandt de den store dæmning nedenfor Kairo til vandstandens regulering i ubrugbar stand. Den var bygget af Mehemed Ali 1835 med et udlæg af 32 millioner kroner og varede til 1867, da den svigted; i 1884 tog englænderne fat paa istandsættelsen, og med anvendelse af 8 mill. kr. fik de den i 1890 fuldstændig i orden igjen. Dette vil ogsaa være et synligt mindesmærke efter briterne.

Men dette dæmnings-arbeide er bare et enkelt led i briternes bestræbelser for at bringe op til fuldkommenhed det vandings-system, der betinger

Ægyptens frugtbarhed. Landet blev delt i fem vandings-kredse: tre i deltastrøget og to i Øvre Ægypten. Virkningen af disse bestræbelser vil blive anskuelig, om man betragter et par tal for en enkelt egns vedkommende. Den fra Herodot saa berømte Fajûm-dal med sjøen Møris (hvor den berømte „labyrint" var anlagt), vest for Nilen et stykke ovenfor Kairo, led ved briternes komme af vandmangel — nu er den atter Ægyptens have. Fajûm-dalens avling beløb sig i 1889 til 121,500 kantarer (= 44½ kg.) bomuld og 419,000 kant. korn, men i 1891 til 272,600 kant. bomuld og 1,109,000 kant. korn til en samlet værdi af 18½ mill. kroner.

Briterne forefandt det ægyptiske vandings-system i opløsning. Opsynsmændene greb sagen forkjert an og lod de rige jorddrotter snyde de fattige bønder for deres andel i forsyningen. Briterne bragte det hele paa fode igjen; en upartisk hjemmelsmand som Baedeker bemærker i sin reisehaandbogs sidste udgave (fra iaar), at hvad briterne her har udrettet, fuldt kan sammenstilles med oldtidens storværker af samme art. Desuden har de indført retfærdighed i fordelingen, saa bonden nu er lige tryg paa sin andel som herremanden.

Og briterne har ikke lagt sig til hvile paa disse laurbær. Nedre Ægypten har de omskabt til et overflodens land, de er alt igang med at omskabe Øvre Ægypten paa samme maade. De holder paa at bygge en 20 kilometer lang mur-dæmning ved første katarakt for at danne et reservoir paa flere tusen millioner kubikmeter for flomvandet, samt en lignende ved Assiût til regulering af Mellem Ægyptens vandforsyning.

Franskmændene vil gjerne have verden til at tro om englænderne, at deres eneste bevæggrund til at gjøre sig ansvarlige for Ægyptens forvaltning er udsigten til at tjene penge og særlig lysten til at stryge ind høie lønninger i statens tjeneste. Isaafald glemmer de, at briterne langs hele den øvre Nil har gravpladse at holde i ære; deres landsmænd har med blod kjøbt retten til at beskytte den frugtbare dal mod Sudans fanatiske røverhorder. General Gordons navn er et helligt ord paa engelske læber, og Kartum er det en national æressag at rive ud af mahdiens blodige hænder. Og forf. bemærker, at han ved Cameron høilænder-regimentets færd opad Nilen (paa veien til den glimrende seir ved Atbara sidste langfredag — red. anm.) saa alle amerikanske turister vifte et hjærtevarmt farvel.

Amerikanerne har særlig taget sig af kristendommens forkyndelse i landet; de har 100 stationer, 20 kirker og 97 skoler. Ved disse skoler lærer fellah-børn sit engelsk, ved stationerne er der lægehjælp at finde.

Nilens herre fra Kairo op til anden katarakt er — ikke khediven, men det londonske turistfirma Ths. Cook & Son. Cook eier alle kaianlæg op efter floden, og omtrent alle de store passagerdampere fører hans firmaflag. Ingen har i slig mon skaffet den ægyptiske bonde gode indtægter i

klingende mynt. Cooks dampere staar naarsomhelst til regjeringens tjeneste, om det gjælder transport af tropper.

Ogsaa krigsvæsenet har briterne bragt paa fode. Af de usle tropper, som i 1882 flygtede ved Tel-el-Kebir, har de skabt heltene fra Atbara. Hovedkvarteret er ved Kairo, desuden er en stab stationeret i Dongola ved tredje katarakt (midt paa Nilens knæbøining) og en i Suakim ved Rødebavet. Af de 18 ægyptiske bataljoner bestaar 6 af Sudan-folk, kulsorte tre-alens-karle, som til briternes komme var delta-landets værste skræk, men nu med stram mandstugt og flittig øvelse er omskabt til dets bedste værn. Den ægyptiske hær er nu komplet udstyret og fortrinlig indøvet, saa den med ære tager kampen op med Sudan-dervisjernes hærskarer i landets indre, anført af general Kitchener, der skal tage hævn over Gordons mordere.

Forf. meddeler et uddrag af en indberetning af 18. febr. 1898 fra den ægyptiske regjerings finans-raadgiver, sir Elwin Palmer:

Paa femten aar er Ægyptens folketal vokset med nær 3 millioner sjæle, d. e. 43 pct.

Uagtet det dyrkede jordsmon er øget med 13 pct., er grundskatterne gaaet ned med $1^1/_3$ mill. kr., idet nedsættelsen beløber sig til $^1/_5$. Andre direkte skatter er nedsatte med vel 3 mill. kr., de indirekte med 4 mill. kr. Skatten paa tobak er ved stansning af al smugling gaaet op fra $^3/_4$ til 18 mill. kr.

Restancer paa grundskat er bragt ned, saa der nu ikke holdes halvt saa mange tvangs-auktioner paa avling som før. Ialt er skatteydelsen pr. individ nedsat med $^1/_5$.

Jernbanernes udvikling kan maales paa, at tallet paa andenklasses-passagerer er steget fra 415,000 til 1,153,000 og paa tredjeklasses fra 3,100,000 til 9,412,000, medens varetrafiken er gaaet op fra 1,275,000 til 2,800,000 tons. Tallet af telegrammer er vokset fra 700,000 til $2^1/_2$ mill.

Udgifterne til skolevæsenet er stegne med 37 pct.; istedenfor 29 skoler med 5366 børn er der nu 51 med 11,300.

Der er bygget 1700 kilometer gaardveie, anlagt 2500 km. grøfter, 3000 km. kanaler og 575 km. dæmninger.

Hoveri-arbeidernes tal er indskrænket fra 280,000 til 11,000.

Indførselen er i værdi stegen med 47 mill. kr., medens udførselen paa grund af prisfald paa sukker og bomuld ikke har magtet at stige synderlig. Salt er der solgt det dobbelte af, mens prisen er sunket med 40 pct. Trafiken paa Alexandria er gaaet op fra 1,250,000 til 2,270,000 tons.

Renten af statsgjælden er formindsket fra 76 til 70 mill. kr. Laanene

er konverterede fra 5 til 3½ pct. Statsgjælden beløb sig i 1881 til 265 kr. pr. individ, i 1898 er den bragt ned til 180 kr.

Chefen for den engelske forvaltning i Ægypten siden 1887 er den udmærket dygtige gesandt og generalkonsul, lord Cromer, som ved sin eiendommelige evne til baade at optræde bestemt og være overbærende har forstaaet at mestre de slu østerlænderes konservatisme og slaphed. Fremfor nogen anden tilkommer han æren for at have lodset det ægyptiske statsskib mellem alle de undervands-skjær, hvor kediven og misundelige stormagter med glæde havde seet hans bestræbelser strande, frem til det smule farvand, hvor det nu skyder fart mod en lykkelig og tryg fremtid, der atter kan komme til at samle verdens beundrende blikke om det berømte oldtids-rige. Kulturen er i færd med at erobre tilbage det urhjem, hvor dens vugge gik. Og æren for dette historiske omslag er ene og alene briternes.

„Onkel Sam".

(Efter Heinrich Nippold i *Deutsche Revue*).

Hører man i vore dage Amerika nævne, kan man være skraasikker paa, at af hundrede europæere vil i det minste de ni og nitti øieblikkelig tænke paa yankee-republiken, som om de Forenede Stater udgjorde hele Amerika, medens de i virkeligheden tiltrods for sin store udstrækning dog ikke udgjør ¼ af den anden halvklodes kontinent. Og det er ikke blot nuomstunder, at de Forenede Stater regnes for hele Amerika, ikke blot nu, da Washingtons og Grants fædreland ligger i blodig kamp med Syd Amerikas engang toneangivende faktor, den spanske stat. Nei, fra begyndelsen af aarhundredet har forholdet været det samme, eller med andre ord fra den tid, da de nordlige fristater løsrev sig fra England, saa de fik en hovedrolle i verdenshistorien. Paa den tid opstod ogsaa det virkelig træffende tilnavn „Uncle Sam". Det var den engelske fætter John Bull, som halvt forarget lagede dette øgenavn, hvis oprindelse ganske ligefrem er at søge i begyndelsesbogstaverne til „United States, America" — „U. S. Am." —

Men onkel Sam fik snart endnu et øgenavn, nemlig „Brother Jonathan", formodentlig af hensyn til visse udslag af skinhellighed i unionens kirkelige liv. Men England skulde snakke saa smaat om skinhellighed — den gror yppig i gamle England ogsaa.

De tider er længst forbi, da her i Europa en og hver og ungdommen især sværmede for alt amerikansk. Man er bleven betydelig mere kritisk paa dette strøg. Og det er jo forresten en gammel historie, at seet paa

nærmere hold blegner mangt og meget, som fra det fjerne og særlig i ungdommens begeistrede øine synes blendende fagert.

Onkel Sams kræftskade er og blir korruptionen i forvaltningen af de offentlige affærer. I begyndelsen af 1898 blev pludselig New York verdens største by efter London — ved at Brooklyn, Williamsburg, hele Staten Long Island og store dele af de omliggende grevskaber med et ægte amerikansk ryk indforlivedes i den. Det nuværende New York har omtrent $3^1/_2$ millioner indbyggere. Men hvor daarlig staar det ikke til med bestyrelsen af dette i mange henseender største og rigeste samfund paa jorden! Det nyudklækkede New York maatte, netop som det var kommet ud af skallet, opleve den skam at se en mr. van Wyck, et indpisket medlem af den verdensberygtede Tammany-ring blive valgt til chef — et værdigt medlem af den forening, som først og fremst af al magt søger at fylde sine egne lommer, selv om en million medmenneskers velfærd og fremgang derved sættes paa spil, eller om det skulde ske paa bekostning af det offentlige eller af de velgjørenhedsanstalter, der er beregnet paa de fattige. Har England sit kors i pauperismen, saa ligger en stor del af Amerikas arvelige onde i den modsatte yderlighed, i plutokratismen. Paa den ene side for megen elendighed og fattigdom ved siden af mangfoldig rigdom og national velstand og paa den anden side et utaaleligt tyranni, udøvet af fabelagtig rige millionærer, grube- og jernbanekonger, som i alle stater gjør sin fordærvelige, egennyttige indflydelse gjældende og trænger ind paa alle kanter af stads- og stats-forvaltningen, helt op til kongressen, til ministeren, ja til præsidenten i Washingtons „hvide hus“.

Vi europæere har intet begreb om denne rigdom og den magt, der følger lige i hælene paa den. I det stykke er vi totalt agterudseilede af amerikanerne. For at faa et navn paa disse moderne efterkommere af Krøsus maatte man danne et aldeles nyt ord „milliardærer“, som man forud ikke har havt brug for i noget sprog. For nogle aar siden havde en af Tysklands mest læste og anseede tidsskrifter en interessant portrætgruppe af verdens rigeste mænd. Det var omkring 25 ansigter, af hvilke knapt $^1/_5$ tilhørte den Gamle Verden. Alle de øvrige var onkel Sams sønner, de fleste ægte yankeefjæs, uden mustacher med det bekjendte spidse lille bukkeskjæg under glatragede tynde læber. En Rotschild maatte ved denne gruppering nøie sig med — næst sidste plads.

En kjendt sag er det jo ogsaa, at for et menneske med godt hode og endel tiltag gaar det endnu an at skabe sig en formue i det land, der ligger mellem Atlanterhavet og det Stille Ocean. Den kan endogsaa skabes uden overvældende vanskelighed, i det mindste er det langt lettere der end i vort gamle trægt rullende Europa. Men saa sker det ogsaa undertiden paa en maade, som man kun i Amerika ser gjennem fingrene med. Det

maa man huske paa. „Business“ er det livsprincip, der besjæler næsten alle yankees fra den brede stolte St. Lawrence-strøm i det høie nord ved den kanadiske grænse, til Louisianas og Floridas tropiske egne, fra sjøstæderne i Ny England, der ved sin gjennemførte solide almendannelse staar høit over alle andre unionens stater, indtil staternes nyeste verdensunder, Washington, eventyrbyen ved Stillehavets kyst, staden, der er sprunget ud som en blomst i en sommernat. Natur og klima gjør her ingen forskjel.

Naar man tænker paa den vilde jagt efter beskjæftigelse, eller hvis vi vil nævne tingen ved dens rette navn, efter — penge, hos de næsten 75 millioner mennesker, der befolker onkel Sams 46 stater og et par sparsomt bebyggede territorier, kan man ikke undres over, at ikke en af hundred, nei ikke en af tusen tænker paa, at fædrelandet engang kan komme i fare og derfor behøve forsvarere, som i krigstid skal beskytte det mod fiendens indfald. Amerikanerne elsker ganske vist alle slags optog og festmarscher. Parader staar hver søndag paa dagsordenen i de amerikanske stater; men hid og ikke længer strækker begeistringen for hæren og krigsvæsenet sig. En følge af dette er, at man for at kunne skaffe fagmæssig uddannede officerer til den lille hær paa 25,000 frivillige — der skal forsvare et omraade omtrent saa stort som hele Europa — har maattet gjøre de militære lønninger ganske fabelagtige høie. En underofficer har f. eks. mer end 5000 kroner om aaret og vel at mærke: fri kost og bolig. En løitnant har næsten 23,000 om aaret foruden fuldstændig kost, bolig, lys og brænde paa statens bekostning. En almindelig soldat har kr. 1.75 om dagen og desforuden kosten. Alt dette er dog bare begyndergager, der stiger hvert 5te aar. Og alligevel er rømning meget almindelig baade hos mandskab og befal, og det er yderst vanskeligt at holde folkene sammen. Krigshaandværket staar nemlig svært lavt ikke blot i John Bulls, men ogsaa i onkel Sams øine. Onkel Sam i særdeleshed syntes i hver fast soldat at se et slags af staten gjødet høiere udyr.

En selvsagt ting er det, at de sidste ugers begivenheder har i ganske betydelig grad ændret dette syn paa militærstanden. Men det her skildrede er det normale. Og til onkel Sams normale seen ned paa soldaternes „uproduktive gjerning“ bidrager ogsaa følgende forhold: armeens usunde levevis og opholdssted, den ofte dræbende kjedsomhed, som hersker i de fleste garnisoner ved grænsen langt borte fra andre menneskelige boliger i de ødslige forter, som opføres her og der for at bevogte de altid rebelske indianerstammer i de næsten folketomme nye nordvest-stater Idaho, Montana, Wyoming m. fl. Alt dette virker nedbrydende baade paa soldater og befal. Et saadant liv er i og for sig næsten en banlysning, og af pur kjedsomhed hengiver ofte hele regimentet fra laveste menige til høieste officer sig til

den frygteligste drukkenskab og maa af den grund ikke sjelden forflyttes og tilslut afskediges.

Som man ser, har ogsaa de Forenede Stater sit „militærspørsmaal“, og deres fra et borgerligt standpunkt seet ganske vist misundelsesværdige og ubundne frihed og kraft medfører en svaghed i militær henseende. Det her udtalte gjælder dog kun krigsmagten tillands. Om Amerikas sjømagt er der derimod næsten bare godt at sige, og flaaden er fortræffelig udrustet.

Tilsjøs er onkel Sam i det hele taget stor. Dog ligger ikke, som mange tror, hans fornemste storhed i at bygge og underholde passagerdampbaade til brug for samfærselen mellem Amerika og de andre verdensdele. Tvertimod maa man forundre sig over, at en nation, hvis floddampbaade som paa Hudson, Mississippi, Missouri og Ohio hører til verdens pragtfuldeste og dyrest indredede fartøier, overlader samfærselen mellem sit eget fædreland og Europa næsten udelukkende til europæere, især englænderne og tyskerne. Ti endnu findes ikke en eneste dampbaad, bygget i Amerika, eiet af amerikanere, der besørger personbefordring i regelmæssig rute Europa—Amerika.

Her har man atter en af disse ubegribelige modsigelser, disse kontraster mellem amerikanske og europæiske forhold, som enhver opmærksom iagttager kan konstatere. Des livligere blir der bygget store dampere for den indre samfærsel paa de amerikanske kjæmpefloder og paa de fem store sjøer, af hvilke den ene, Michigan, helt og holdent ligger inden unionens omraade.

* * *

Den berømte franske nationaløkonoms „enrichez vous, — bliv rig“ —, lyder bestandig i ørene paa hver yankee som et altid eggende kampskrig. Alligevel vilde man tage storligen feil, hvis man troede, at forretningslivet, den hidsige higen efter at samle i kassen de flest mulige penge, udgjør den eneste drivkraft i onkel Sams sjæl, mod hvilken ingen anden kunde komme op. Og her kommer vi til en af den nyere amerikanske civilisations mest straalende egenskaber — hvis udslag ganske vist ikke altid falder i vor smag, men som derfor kan være lige imponerende. Jeg mener den fyrstelige gavmildhed, mange af disse nabober øver til videnskabelige og humane formaal, mærkeligt nok mer de første end de sidste, medens der hos englænderne og tyskerne, altsaa hos begge de nationer, som i denne henseende kunde komme i betragtning som staaende lige høit — forholdet i almindelighed er modsat. Vi skal ikke gaa i detaljer, men hvor ofte hænder det ikke hos os i Europa — hvor der jo ogsaa findes nabober og dertil folk, som ikke ved egen flid har samlet sin rigdom, men ganske bekvemt arvet den — hvor ofte hænder det ikke her, at mangemillionærer,

kanske barnløse, — dør uden at efterlade en øre til humane, kunstneriske eller videnskabelige formaal. Bare fra de sidste aar kunde anføres en hel del tilfælde fra de europæiske lande, hvor mænd i høie samfundsstillinger, hoveder for aristokratiske slægter, ministre, stenrige godseiere, bankmænd og industridrivende er gaaet bort uden at tænke paa andre end sine nærmeste og undertiden ikke paa dem engang. I Amerika er slig en sneverhjertethed snart sagt utænkelig, umulig. Ja, det er ikke usandsynligt, at man i et sligt tilfælde vilde storme vedkommende slot, kanske til og med sætte fyr paa det altsammen. Ti i master Lynchs hjemland nytter det ikke at haane opinionen, det kommer hverken levende eller døde godt fra.

De fleste af unionens prægtige nye universiteter, de pragtfulde høiere pigeskoler, de storartede offentlige biblioteker, de ualmindelig vel forsynede observatorier, allesammen kan de takke rige borgeres uforlignelige gavmildhed for sin tilblivelse. En vis Rockefeller i Chicago (af tysk familie) har hidindtil givet over 15 millioner til universitetet i sin fødestat Illinois. Peabody, en rigtig klassisk mester i den kunst at være en klog mæcen, en almindelig bankier fra Massachusetts, har alene til oprettelse af folkeskoler i unionens sydstater givet syv millioner, og i hele sin levetid har han skjænket over tyve millioner til lignende formaal. Hans fædreby Danvers opkaldes nu af taknemmelighed efter ham, og i London kan man betragte den ædle mands statue, den staar ved børsen midt iblandt den nedenfor mylrende og kavende mængde, som et eksempel baade for de arbeidende og for dem, der allerede har vundet lykkens gunst. Han har nemlig ogsaa overdynget England med sin velgjørenhed.

Endvidere regner onkel Sam med stolthed blandt sine sønner James Lick, hvis gavmildhed man har at takke for verdens mest fuldendte observatorium paa Mount Hamilton, nær San Francisco. Til dette og til andre videnskabelige anstalter har James Lick, mens han levede og efter sin død, skjænket — 18 millioner.

Men hvem kan regne dem op allesammen. Stephen Girard og Smithson, Astor og Pullman og deres tusen og atter tusen lykkefæller og ligesindede.

Netop nu bringer aviserne fra absolut paalidelige engelske kilder den forbausende underretning, at rige amerikanere alene i de fem sidste aar ved gaver og testamenter har ofret i norsk mynt 500 millioner kroner til bygning og underhold af skoler, hospitaler, biblioteker og kunstsamlinger. Alene i 1897 var summen af gaverne 190 millioner. Vi svimler rent overfor saa store tal.

Vi forstaar, at en ny verden med en aldeles ny verdensanskuelse opstaar i vore dage, skilt fra vor egen ved mere end det store ocean.

Mod den gamle civilisations ridderlige *noblesse oblige* — som i sin rette betydning aldrig skal dø, og som kanske endnu i vor tid har sit stolteste udtryk og sin ædleste blomst i det spanske heltemod og den spanske hædersfølelse — sætter den myndige onkel Sam sit storslagne *richesse oblige*. Paa den ene side „fattig, men stolt“, paa den anden „rig og ædelmodig“.

Brunetière.

(Efter Henry Bérenger i *Rev. des Rev.*).

Frankriges og, om man vil, verdens mest anseede tidsskrift er det gamle, store „Revue des deux mondes“. Der har i to fulde menneskealdre verdens bedst skrivende nations bedste penne skrevet hver i sit fag. For fire aar siden overtoges redaktionen af dette berømte organ af den 45-aarige kritiker og høiskoleprofessor Ferdinand Brunetière, en myndig herre, som var lidet likt af sine jevnaldrende i literaturen. Han prækede nemlig i tide og utide, at klassikerne, det 17de aarhundreds skribenter, var det eneste, som duede. Iaar har han desuden skilt sig ud fra aandens mænd i Frankrige, der som bekjendt har dannet trofast ring om Zola i kampen mod militærvældets og prestevældets brutale uretfærdighed i Dreyfus-sagen. Brunetière har sluttet sig til myndighederne og mobben og rakket ned „intelligens-partiet“. Uviljen mod ham i disse kredse er slaaet ud i had og foragt, samtidig med at militaristerne og jesuiterne har ophøiet ham til den eneste sande autoritet i literaturens verden. Vi gjengiver her et portræt, som en af hans kolleger som pressemand tegner af ham. Smigrende er det ikke, men neppe heller fuldstændig fortegnet; vi skal huske, harmen mod fiendens hjælpesmand luer i ordene.

Bérenger begynder med at kalde Brunetière en dygtig skolemester og forklarer, at franskmændene just ikke liker en slig person, men igrunden gjerne dilter lydig efter hans pibe, om han er aldrig saa kjedsommelig, saasandt han bare er mand for at „holde disciplin“. Og det er netop tilfælde med Brunetière. Ja, han har endog vundet frem til sin literære position ved at drive ungdom op til studenteksamen. Nu er han forlængst professor ved den høiere lærerskole i Paris, medlem af akademiet og redaktør for landets største tidsskrift. Man begyndte i sin tid med at finde den strenge kritikus løierlig og urimelig, nu bøier alverdens „meningsberettigede“, som maa tage sine „meninger“ paa borg, sig i høitidelig beundring for hans „autoritet“. Straks han blev redaktør, aflagde han et besøg i Vatikanet, hvor han modtoges med honnør, og forkyndte saa pavens ufeilbarhed og

videnskabens, tænkningens bankerot. Derfor finder han nu i sit kontors forværelse baade bisper og generaler ventende og omringes i de fine saloner af de fin-fine fruer. I videnskabsselskabet er det ham, som bestemmer valg og indvalg samt prisbelønningerne. Ved universitetet hamrer han sine literære dogmer ind i hodet paa ungdommen. Paa lærerhøiskolen terroriserer han de vordende gymnasiallæreres anskuelser. Brunetière er en pave i pressen og paa katedret; hans agt er intet ringere end at tyrannisere hele det franske aandsliv, at spille Napoleon i den literære republik.

Hvori stikker saa denne mands magt? Hans tilhængere svarer: i hans originalitet som stilist og som tænker samt i hans karakter. Bérenger formener noget andet. Han paastaar, at Brunetières stil — som sandt er, det kan den bevidne, som har læst noget af ham — egentlig er yderst ordinær, kluntet og knudret. Han svøber sine tanker i et virvar af „hvilket" og „hvad", „ligervis" og „hvorimod", trækker op med alskens tunge skolastiske formel-ord og opererer med sætninger, som knager i sine sammenføininger. Den mandhaftige forkynder af klassikernes fortrinlighed krænker disse forbilleders harmoniske og bøielige sprogkunst med at rose den i et foredrag, som nærmest minder om tingstuders og stotrende skolemestres veltalenhed. Hans aandrigheder knirker som en fængselslaas, hans stil er et ruskomsnusk af alt det pedanteri, som har dynget sig op paa affaldsdyngerne ved universitetet, ved retsskranken og bag pegasusstalden. Det fyldige, det runde, det blussende, det saftige, det enkle, det faste, det knappe udtryk fattes han sansen for. Og han har dog med flid studeret alt det bedste, som er skrevet paa fransk. Lad Brunetière være aldrig saa dygtig, han er ingen stilist, eier ikke stil.

Men saa er han dog „tænker"? Ja, hans tyve bind kritiske afhandlinger skramler med alskens almensætninger og skurrer med haartrukne syllogismer. Men almensætningerne er ikke hans egne; han laaner dem allevegne til at dunke løs paa sine modstandere med. Brunetière er en ægte sofist, han argumenterer og deducerer som en sagfører, slaar om sig med bevissteder som en sekterer. Og sine „tanker" skifter han som klædesplag. En stund er han positivist og fritænker, fem maaneder senere klerikal og ortodoks. En stund er han intelligens-aristokrat; tre aar senere fordømmer han dette standpunkt hos andre. En stund hæver han protestantismen til skyerne; fem aar efter stempler han den som kjætterdom. I firti aars alderen proklamerer han at ville fornye den literære kritik ved at tillempe den efter evolutions-lærens metode; han udgiver fire svære bind med dette program og løber fra programmet for at hævde et modsat. I sin tiltrædelses-tale ved lærer-høiskolen erklærer han, at han „ikke tror paa Kristi guddom"; saa drager han som pilgrim til Vatikanet og vender hjem som kardinal — uden prestekjole rigtignok. Efter en tid at have krænget

ud og ind paa de gode klassikere for at faa dem omgjort til brave realister, kaster han pludselig om og giver sig til, ti aar efter alle andre, at „opdage“ og forkynde idealismens gjenfødelse, idet han som dennes stormester peger paa — Alexandre Dumas den yngre! Han giver sig i kast med Descartes og Newton, Diderot og Kant; de dybeste metafysikere, de sjeldneste lærde skjærer han til over sin læst. Men tænker er han ikke fnug af. At være tænker vil dog sige: gjennem et levende samspil af hjerte og aand at opdage en ny fortolkning af livets gaade m. a. o. at bygge, at skabe. Brunetière har beflittet sig paa at rive ned, at kalke over — ingen kan pege paa end det ringeste, han har bygget eller skabt.

Nuvel, man kan være en slet stilist og en flau tænker — og dog kan man være en af disse puritanersjæle, som indgyder agtelse og indblæser selv en vag og ubestemt filosofi livsens aande ved sin moralske kraft. Lamennais, Quinet, Michelet, Renan var karakterer. Skjønt prester og professorer, har de sat sin livsstilling, sin økonomiske tryghed ind og forspildt den, fordi deres samvittighed bød dem at gjøre det. De har ikke brugt sin livsanskuelse som stige til at naa frem i verden, de har ikke benyttet sine intellektuelle omslag som springbræt til ros og magt. Sine samtidiges privatliv skal man holde for helligt, det er jo en gylden regel; men det bør dog ikke være forment at fæste opmærksomheden ved den kjendsgjerning, at for Brunetières vedkommende har omslag i livsanskuelse altid været ledsaget af opgang i indtægter og fremgang i verdens gunst. Han lod naturalismen falde og blev redaktions-sekretær i „Revue des deux mondes“. Han agerede evolutionistisk fritænker og fik ansættelse ved den positivistisk ledede lærer-høiskole. Han blev redaktør af det store tidsskrift og optraadte som pavekirkens og militarismens vaabendrager; vinden paa samfundets høider blæste fra de kanter, og det hidtil forholdsvis frisindede organ har just ikke mistet abonnenter ved at gaa i bagstrævets sold. De fleste store aander har for sine omvendelser høstet landflygtighed, nød, ja martyrdom. Brunetière har de indbragt trygge kaar, hædersposter og sæde i akademiets udødelige skare. At overøses med de trælesindedes beundring er ikke det samme som at hyldes som en stor karakter.

Men en magt, en autoritet er denne Brunetière, endda han hverken er stilist eller tænker eller en karakter. Hvori stikker saa mandens styrke? Helt enkelt i hans temperament.

Somme mennesker drives af en instinktiv energi til at træde andre under fødder; midlerne gjælder dem intet; de er ikke ømhjærtede, kjender troskab kun af navn. En mand med temperament ser kun sig selv at aflægge regnskab for, ved ikke af ideer uden som nyttige redskaber. Hans væsen er beslutsomhed, trang til at gaa paa og rydde af veien, begjær efter at herske og raade; han er syg efter at undertrykke og kue. Andres

fri vilje, medmenneskers samvittighed eier han ikke tanke for; møder han sligt paa sin bane, reiser hans raske had børst. Han tror ikke paa noget uden sin egen kraft; han eier intet ideal, stirrer kun blindt mod sit tilfældige maal. Han er nihilist og dog en handlingens mand. Deraf hans bitterhed, hans ugladhed, hans menneskeforagt. Deraf ogsaa hans indskrænkethed og trangsyn. Livsanskuelser og ideer kræver at blive elskede for sin egen skyld, dersom de skal give sig helt i ens vold; den, som kun vil gjøre sig dem til nyttes, krænker deres væsen og forfalsker dem, tager dem ikke til eie.

I disse træk kjender man Brunetière igjen. Han er en mand med temperament, det og intet andet. Naar han skriver, som en sagfører skriver indlæg; naar han taler som en statsadvokat; naar han bygger sætninger med alskens konjunktioner som sikkerheds-skruer, da er det, fordi han hverken vil overbevise eller daare, men alene fordømme og kuske sine medmennesker. Naar han ser alt, han rører ved, smaat; naar han reducerer literaturen til en klassifikation af arter og religionen til politimagt; naar han i kunst og videnskab bare ser bankerotte foretagender og haandterer tankebygninger og kunstværker, som en politisk stræber manøvrerer med partier og grupper; naar han hverken agter eller elsker „den beskedne sandhed"; naar han efter tur (maaske endog samtidig) dyrker den evolutionistiske pessimisme og den klerikale nihilisme — da er det ene og alene, fordi hans sjæl ikke higer efter at tro eller at elske, men kun tragter efter at herske.

Naar han ikke er bange for at skifte livsanskuelse efter stillingens medfør; naar han bevarer sin kjække mine under de braaeste kovendinger; naar han uden paatagen betænkelighed gaar over fra en leir til den anden; naar han fra den høie pind, hvor eliten af landets frie aander har vaglet ham, freidig kaster sig over disse sine fordums beskyttere med haansord, — saa er det, fordi intet i verden tykkes ham at eie slig værdighed som hans eget kjære jeg. Naar han har stort og mægtigt tilhæng, men ikke tilhængere; beklæder mange embeder og hædersposter, men ingen moralsk indflydelse øver; naar han er skolemester, men ikke opdrager, streng rullefører, men ikke begeistrende helt — da stikker det i, at han nok elsker sin myndighed, men fattes den sande autoritet. Som redaktør af sit mægtige tidsskrift, som herre over de akademiske prisbelønninger, som konsulent ved geistlighedens opmuntringer eller irettesættelser, benytter han sig af denne magt til at kaste ydre fordeles svære dødvægt op i ideernes vægtskaal. Doktrinær uden doktrin, katolik uden tro, lærd uden metode, moralist uden ideal, lever han for sin viljes tilfredsstillelse, uden at times et indre liv, og stiller sig villig til tjeneste for alle ydre autoriteter: geistligheden, politiet, generalstaben, akademierne o. s. v.

Brunetière har gode grunde til at afsky individualismen; et temmelig forkasteligt eksempel derpaa bærer han i sin egen barm. I ensomme stunder maa det være nedslaaende at vide med sig selv, at man igrunden er et braakende intet, en vilje uden ideal, en intelligens uden indhold. Rigtignok tager Brunetiére feil af individualismens væsen, naar han dømmer den efter sig selv; han er jo bare dens vrængebilled. At være et temperament er dog ikke det samme som at være et individ. Brunetière har forklaret individualismen som „selv-dyrkelse“, *le culte de soi;* man kunde svare ham: pas dig selv. Den slags individualisme er netop temperaments-mandens. Vi kjender heldigvis en anden slags — den, som vi finder hos Luther og Descartes, hos Kant og Michelet. Individets fremskridende frigjørelse fra al ydre autoritet, indforlivelsen af regelen for al sædelig og intellektuel forpligtelse, agtelsen for andenmands personlige frihed i samme maal som for sin egen, med et ord at ville „den frie aand paa den frie jord“ — det er den religiøse individualisme, aanden i den franske revolution og sjælen i al moderne filosofi. Men den kjender Brunetière ikke til, enten han nu ikke kan eller ikke vil kjende den. Han paastaar, at menneskene er „gorillaer paa fri fod“, for hvem kirken er nødvendig for at age „deres liderlighed, deres brutalitet, deres griskhed.“ Det staar ham frit at tro saa; vi faar respektere hos ethvert menneske den opfatning, det har dannet sig om menneskeheden. Men saa bør man ogsaa sige aabent fra, saa den farlige mand, der misbruger sin indflydelse og sin livskraft, ikke lokker aanderne paa afveie. Brunetière har, ved at gjøre den store, engang frisindede „Revue des deux mondes“ til pavekirkens leiesvend og militærpartiets vaabendrager, bragt forvirring ind i det franske aandsliv og stillet det i et tvilsomt lys overfor udlandet.

Heldigvis er Frankrigs bedste mænd begyndt at tage bladet fra munden. Forf. henviser med glæde til filosofen Darlu's stridsskrift „Brunetière og individualismen“ og slutter med at udtale haabet om, at dette veltalende og aandfulde opraab maa stanse den forkvakling af ungdommen, som udgaar fra den myndige skolemester, og gjenoplive de sande grundsætninger for en moralsk og social individualisme, det ægte frisind.

— — Vi ser, alvorlige mænd i Frankrig ængstes for det omsiggribende bagstræv, som har sat sig en saa smuk blomst i nedhundsningen af Zola, aandsfrihedens apostel.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 26. juli 1898.

Det ser ud til, at forholdet mellem England og Rusland eller mellem den angelsaksiske og den slaviske race vil blive knudepunktet i fremtidens storpolitik. Det træder mere og mere i forgrunden og har allerede tiltvunget sig en saa dominerende plads, at man i mere eller mindre grad betragter alle andre storpolitiske spørsmaal som led i dette ene. Spørsmaalet om den anglo-amerikanske alliance f. ex. faar jo sin væsentligste betydning i lys af forholdet til Rusland. England og Rusland har lagt for dagen en assimilationskraft, som er uden sidestykke i historien. Deres appetit har altid været glubende, deres fordøielse har aldrig svigtet dem, og de har taget for sig af jordens landforraad, indtil der snart ikke var mere at forsyne sig af. Som to vældige kjæmper har de nu mødt hinanden i Østen, og verden undres paa, om de kan enes angaaende fordelingen af det land, som er igjen, eller om de skal tørne sammen i kamp.

Vid siden af disse to kolosser staar de øvrige stormagter, mer eller mindre smaagutagtige af størrelse, og forsaavidt de vil blande sig i den kolonialpolitiske konkurrence, vil de rimeligvis til syvende og sidst tage parti paa den ene eller anden side. Ingen af dem kan haabe at tiltvinge sig verdensherredømmet paa de andres bekostning, ingen af dem repræsenterer fremtidens race, og de maa derfor nøie sig med de fordele, de kan opnaa ved at lægge sin indflydelse i vægtskaalen for den ene eller anden part. Deres magt blir stor nok; ti de har „pansrede næver". Men deres indflydelse i en eventuel strid mellem England og Rusland vil antagelig væsentlig indskrænke sig til afgjørelsen af, hvem af de to stridende parter der skal blive den dominerende verdensmagt.

Man vil i nærværende hefte af „Kringsjaa" finde gjengivet en artikel af Kanadas justisminister om det her berørte emne. Det vil sees, at forfatteren der stiller spørsmaalet som et enten—eller. Han synes at mene, at enten maa Rusland seire over England og den angelsaksiske kultur synke sammen, eller ogsaa maa England stanse Ruslands fremtrængen og bringe den slaviske kultur paa tilbagetog. Det bedste vilde uden tvil være, om historien forvandlede dette enten—eller til et baade — og. Der burde være rum i verden baade for den angelsaksiske og slaviske race, og ærlige indrømmelser maatte gjøre det muligt for begge magter at fuldføre sin kulturelle mission i ro og fred. Der er opgaver nok at løse baade for England og Rusland, og begge riger vil finde fuld anvendelse for sine kræfter i fredeligt yrke uden at gjøre hinanden arbeidsfeltet stridigt.

Om forholdet mellem det britiske og russiske rige skal blive et baade—og eller et enten—eller, vil visselig vise sig i en ikke saa fjern fremtid. Ti de to magter kan ikke nøle meget længe med definitivt at tage stilling overfor hinanden; dertil er de rykket hinanden altfor nær ind paa livet. Hvad der hidtil er passeret, synes unægtelig at antyde, at forholdet skal udvikle sig til et fiendskab. Men endnu turde der være tid til at betræde forsonlighedens vei. Det er unødvendigt at paapege, hvor uhyre meget der afhænger af forholdet mellem England og Rusland. For os mindre nationer, der kan frygte for at blive knust under de stridende kjæmpers fødder, er der al grund til at ønske, at forholdet skal blive fredeligt.

Oprøret i Kina.

En begivenhed, som let vil kunne hidføre en hurtig afgjørelse med hensyn til forholdet mellem England og Rusland, er det nu udbrudte oprør i det sydlige Kina. Hvis det viser sig haardnakket og tiltager i omfang, vil det uden tvil lede til vanskelige forviklinger. Der vil blive spørsmaal om indkaldelse af en europæisk general til at kue oprørsbevægelsen (ligesom general *Gordon* kuede Taipingopstanden i 1865), og det vil neppe blive saa let at tilveiebringe enighed om denne generals nationalitet. Rusland vil neppe taale, at det blir en engelsk mand, og selv om England skulde taale, at en russer betroedes hvervet, vil det ialfald blive stærkt fristet til at lægge hindringer iveien for hans arbeide. Ti hvis det lykkes en russisk general at kue oprøret, vil Kina vistnok for altid være underlagt russisk militærkontrol.

Det udbrudte oprør har megen lighed med Taipingoprøret i 1851. Det er bekjendt, at det sydlige Kina er hjemstedet for talrige hemmelige selskaber, hvoriblandt „den guddommelige fornufts“ selskab er et af de mest fremtrædende. Det var denne organisation, som frembragte Taipingoprøret, og det nuværende oprør skal stamme fra samme kilde. Bevægelsen er væsentlig rettet mod mandschu-dynastiet paa den kinesiske trone og antages tillige at stille sig fiendtlig overfor de fremmede magters indflydelse i Kina. Dens leder er den kinesiske doktor Sun Yat Sen, der en tidlang blev holdt som fange i det kinesiske gesandtskab i London. Oprørerne skal have taget ni byer i provinsen Kvangsi og være ifærd med at beleire den tiende, den vigtige by Vutsjau.

Filippinerne

vedbliver at være krigens store problem. Medens det i officielle amerikanske kredse aabent tilkjendegives, at Portoriko vil blive annekteret, føres der med hensyn til Filippinerne et mere maadeholdent sprog. Det heder, at det vil „bero paa omstændighederne“, om de vil blive annekterede eller ei. Med andre ord, man betænker sig i Washingten paa for alvor at betræde kolonialpolitikens bane.

Det filippinske spørsmaal er ikke blevet mindre problematisk ved nærværelsen af en stærk tysk eskadre i bugten ved Manila, og man er i England og Amerika stærkt tilbøielige til at mistænke Tyskland for at nære urene hensigter. I tyske regjeringskredse synes lysten til kolonierhvervelser at være bleven en fiks idé, og det er ikke utænkeligt, at Tyskland vilde slaa et slag for at sætte sig fast paa et saa indbydende sted som Filippinerne. Men faren for at blive mødt af en anglo-amerikansk koalition vil vistnok bringe den tyske keiser til at betænke sig to gange.

Admiral Dewey.

Manila holder fremdeles oprørerne stangen, og det siges, at Aguinaldo anser sig ude af stand til at tage byen uden amerikansk hjælp. De amerikanske tropper er ankomne og landsatte i Cavite; men man venter endnu paa den fremtidige øverstkommanderende, general *Merritt*, og det antages, at de amerikanske operationer først vil begynde for alvor i september. Ifølge de seneste meldinger skal Aguinaldo negte at anerkjende de Forenede Staters autoritet. Det skal være hans hensigt at grundlægge en selvstændig republik, og det meddeles endog, at han allerede har proklameret Filippinernes uafhængighed.

En uafhængig republik er imidlertid den mindst sandsynlige løsning af det filippinske spørsmaal. En engelskmand, mr. *Foreman*, der i flere aar har boet paa Filippinerne, og skal kjende forholdene nøie, mener, at en saadan republik snart vil opløse sig og give plads for et kaos, som vil gjøre fremmed interven-

tion nødvendig. Han tror derfor, at en fremmed magts protektorat er paakrævet.

Fra krigsskuepladsen.

Santiago har kapituleret. Meddelelsen herom kom saa meget mere overraskende, som man vidste, at amerikanernes stilling var bleven meget tvilsom paa grund af stadige regnskyl og udbrud af gul feber. Men havde spanierne en mægtig forbundsfælle i den gule feber, saa havde amerikanerne en ikke mindre mægtig bundsforvandt i sulten, som skal have herjet svært indenfor Santiagos mure. Og sulten gik af med seiren. Kapitulationen, der omfatter hele provinsen Santiago, skede paa betingelse af, at amerikanerne skal sende de spanske tropper tilbage til Spanien.

Admiral Sampson.

Amerikanerne har opdaget, at de kubanske insurgenter ikke er saadanne helte, som de havde drømt om. Før krigen brød ud, var opmærksomheden næsten udelukkende rettet paa spanierne og deres utaalelige vanstyre paa Kuba. Insurgenternes vandel og karakter hørte man mindre tale om. Nu har amerikanerne lært sine allierede at kjende, og de føler sig vistnok bittert skuffede. Istedenfor tapperhed og ædelsind har de fundet ladhed og grusomhed. De kunde imidlertid have sagt sig selv paa forhaand, at de bedste menneskelige egenskaber ikke fostres under et saa slet styre som det spanske.

Opdagelsen af insurgenternes ufuldkommenheder vil vistnok øge amerikanernes betænkeligheder ved at indrømme Kuba uafhængighed. Amerikanerne kan ikke — selv med den bedste vilje — indrømme Kuba selvstyre, dersom øens indbyggere ikke er modne for det. Anarki under selvstyre kan ligesaalidt taales som anarki under spansk styre. Det er kun ret og billigt, at kubanerne indrømmes selvstændighed, hvis de viser sig værdige til den; men i modsat fald er der intet andet at gjøre end at stille dem under formynderskab.

Det synes at være amerikanernes hensigt at anvende den nærmeste fremtid til at erobre Portoriko og sende en eskadre under kommandør Watsons ledelse til den spanske kyst. Indtagelsen af Havana skal være udsat til høsten, naar regntiden er forbi.

Fred.

Der skal have hersket stor uenighed inden den spanske regjering med hensyn til spørsmaalet om, hvorvidt Spanien bør indlede fredsunderhandlinger eller ei. Fredspartiet synes imidlertid at have gaaet af med seiren. Ti ifølge en netop indløben efterretning har Spanien gjennem den franske gesandt i Washington, Cambon, gjort indledende skridt til aabning af fredsforhandlinger. Denne efterretning vil blive modtaget med glæde over hele verden. Ti efter ødelæggelsen af Cerveras eskadre og Santiagos fald er det fra alle hold enstemmig bleven fremhævet, at det vilde være daarskab for Spanien at fortsætte krigen.

Admiral Schley.

Det er dog yderlig tvilsomt, om Spanien føler sig saa afkræftet, at det vil akceptere de amerikanske fredsvilkaar, som uden tvil tør blive haarde nok. Der synes at være et stærkt parti i Spanien, som mener, at krigen med udbytte vil kunne fortsættes, og den spanske stolthed er vel neppe bleven knækket ved de hidtil lidte nederlag. De amerikanske fordringer behøver derfor ikke at være store, for at spanierne skal finde dem ydmygende, og jo større de blir, desto mægtigere vil krigspartiet reise sig.

Paa den anden side er amerikanerne ikke netop venlig stemte mod spanierne. De anser dem for et grusomt folk og mener, at jo flere af de spanske kolonier der kan unddrages deres vanstyre, desto bedre. Desuden tror de — og deri tør de have ret —, at spanierne selv vil være bedst tjent med at miste sine koloniale besiddelser. De vil derfor ikke betænke sig paa at fordre omfattende landafstaaelser.

Efter forskjellige korrespondancer fra Madrid at dømme, synes imidlertid det brede lag af det spanske folk at lægge stor ligegyldighed for dagen ligeoverfor de nationale ulykker, som har rammet landet. Og det kan hænde, at denne ligegyldighed vil gjøre det lettere for Sagasta at slutte fred. Der raabes ikke paa fred, og der raabes heller ikke paa krig. Man gaar til tyrefægtningerne og overlader de besværlige amerikanere til regjeringen.

En væsentlig hindring for freden er vistnok faren for en karlistisk opstand. Don Carlos skal flere gange have truet med en saadan, hvis Spanien opgiver en fodsbred af sine kolonier. Ogsaa i hæren synes stemningen at være fredsfiendtlig. Hovedstyrken af den kubanske armé har endnu ikke staaet ansigt til ansigt med fienden, og mange spaniere mener, at det vilde være feigt at slutte fred, saalænge hæren ikke kan ansees for beseiret.

Dreyfus-sagen

er bleven en temmelig styg byld paa det franske samfundslegeme. Og regjeringen lader den sidde uden at bryde sig om, at den forgifter blodet og foranlediger det ene feberanfald efter det andet. En operation vilde uden tvil fjerne bylden; men da den vilde være ensbetydende med en revision af Dreyfusprocessen, maa den forebygges for enhver pris. Det er umuligt for udenforstaaende, der ikke kjender de beviser, paa grundlag af hvilke Dreyfus blev dømt, at afgjøre, om han er skyldig eller uskyldig. Men den ting er unægtelig fastslaaet, at han ikke blev dømt paa grundlag af den anklage, der rettedes mod ham, og at hverken han eller hans defensor fik se de beviser, som paastaaes at bero i de militære hemmelige arkiver. Med andre ord, hverken lovens eller retfærdighedens fordringer blev opfyldt ved hans domfældelse, og dette er tilstrækkeligt til at gjøre en revision uundgjængelig nødvendig.

Edsvorneretten i Versailles har dømt Zola til et aars fængsel og 3000 francs bøder. Zola er imidlertid reist til udlandet for at undgaa dommens forkyndelse, der er en nødvendig betingelse for dens retslige ikrafttræden Hans fiender kalder hans forsvinden en feig flugt; men den er i virkeligheden et proces-middel. Zola har altid ønsket at blive dømt for *hele* sit brev til republikens præsident, men den offentlige anklagemyndighed har kun fremdraget ordene „efter ordre", og han er derfor bleven negtet at føre beviser for Dreyfus's uskyldighed eller krigsretsdommens ulovlighed. Nu har Zola indanket spørsmaalet om sin ret til at føre beviser for kassationsretten, hvis kjendelse endnu ikke er falden; og hvad det gjælder for Zola, er at manøvrere saaledes, at han, naar denne kjendelse falder, endnu har adgang til at føre sin sag. Ti hvis kassationsrettens kjendelse blir ham gunstig, kan da ingen negte ham den udstrakte bevisførelse, han ønsker. Da den dom, som retten i Versailles har fældet, kun er foreløbig, kan processen gjenoptages i løbet af de nærmeste fjorten dage efter dens forkyndelse, men ikke senere. Det gjælder altsaa for Zola at undgaa forkyndelsen, indtil kassationsretten har udtalt sig om hans appel.

Oberst Picquart og major Esterhazy er under arrest. Den første anklages for at have vist uvedkommende hemmelige dokumenter, hvortil han havde adgang i embeds medfør, den sidste for at have forfalsket breve og foranstaltet „smudsige

manøvrer" mod Picquart med endel høiere officerers hjælp. Esterhazy synes nu at være opgivet ogsaa af Zolas fiender. Den engang som martyr ophøiede og feirede forfatter af ulanbrevet forsvares ikke mere. Ti man ved sandsynligvis, at hans karakter og opførsel ikke taaler en nærmere prøvelse.

I Østerrige

er man ikke kommen et skridt nærmere løsningen af de svævende vanskelige spørsmaal. Den ungarske regjering har offentliggjort et udkast til en autonom ungarsk toldtarif, hvilket viser, at den er fuldt forberedt paa den mulighed, at told- og handelsforbundet med Østerrige ikke bliver fornyet. Dette skridt har vakt megen misfornøielse i Wien, og mange blade mener endog, at en toldkrig mellem Østerrige og Ungarn staar for døren.

Forhandlingerne om de to rigshalvdeles bidrag til fællesudgifterne er udsat til høsten.

Ministeriet Thun har forsøgt at hidføre en forsoning mellem de tyske og slaviske partier og saaledes bane vei for et normalt lovgivningsarbeide i kamret. Forsøget er imidlertid ikke lykkedes. Grev Thun tilbød sig at ophæve sprogforordningerne paa betingelse af, at der blev sørget for at faa en sproglov isteden, og han indledede forhandlinger med de tyske og slaviske partiers tillidsmænd for at opnaa deres tilslutning til den eventuelle sproglovs indhold. Slaverne gav sin tilslutning, men tyskerne erklærede, at en lov som den, Thun stillede i udsigt, vilde være endnu uheldigere for tyskerne end de bestaaende forordninger. Sprogspørsmaalet er saaledes endnu lige uløst. *R. E.*

Ny literatur.

Den første norske udgave af **Holbergs samtlige Komedier.** Olaf Husebys forlag. 1. hefte.

For tre aar siden forbausede *Kringsjaas* grundlægger, boghandler Olaf Huseby, sine landsmænd med at tilbyde os Henrik Wergelands udvalgte skrifter i syv bind for en uhørt billig pris. Og lykken stod den kjække bi; vort bogkjøbende publikum viste sig den store tillid værdigt — den dristige tanke at udbyde en klassiker til spotpris slog an: Wergeland er nu solgt i 14,000 eksemplarer. Men hr. Huseby er ikke den mand, som gaar til hvile paa vundne laurbær. Iaar starter han en ny masseudgave af en anden national klassiker, forvisset om, at publikum heller ikke denne gang svigter.

Holbergs komedier i pragtudgave for 6 kroner — saaledes tager den driftige forlæggers plan sig ud denne gang.

Som sig hør og bør, træder Holberg frem i sin egen tids dragt. Stort tospaltet kvartformat. Fortrinligt, gammeldags udseende papir. Gammeldags udseende skrift og røde krusedulbogstaver paa titelbladene. Over hver side et prydeligt rokokko-ornament fra hr. Wilhelm Peters's sikre haand; ligesaa titel-ornamenter o. l. I det hele er udstyret saa smukt og smagfuldt, at det bare er mærkværdigt, bogen kan sælges til saavidt billig pris.

Men en klassiker-udgaves værd beror selvfølgelig ikke bare paa det udstyr, forlæggeren spenderer. Selve teksten er og blir det væsentlige. Og ansvaret for denne har hr. Nils Kjær paataget sig. Hr. Kjær har netop meldt sig som ansøger til det ledige professorat i nordisk literatur-

historie; det er ingen daarlig prøve at kunne belægge denne ansøgning med, at han samtidig har den ære at besørge revisionen af teksten i den første norske hovedudgave af Holbergs komedier. Vi savner fagkundskab til at dømme om revisionens værd; men saameget tør vi vidne, at hr. Kjær har taget fat paa det vanskelige, baade ansvarsfulde og yderst møisommelige arbeide — ord for ord, bogstav for bogstav at prøve de foreliggende ældre og yngre danske tekstredaktioner, for saa selv at vælge det, han finder ret og rigtigt — med en brændende lyst og et samvittighedsfuldt alvor, som alene kan forklares ved hans begeistrede beundring for den gamle mester. Principerne for sit valg vil han irettelægge i en efterskrift; efter en lægmands skjøn synes han at have holdt sig til den gyldne middelvei mellem pedantisk bogstav-trældom og uhistorisk modernisme. Fader Holberg selv vilde sikkert intet havt imod at blive behandlet med sund menneskeforstand parret med agtelse for tidens præg. Som vor literaturs stamfar nu fremføres for sit fødelands to hundred aar yngre sønner og døtre, kan han trygt mødes med gjenkjendelsens glæde.

Holbergs komedier — de to ord er sin egen anbefaling hos Norges folk. Naar de nu for første gang bydes i norsk udgave, tilmed en værdig udgave, bør de hilses velkommen og kjøbes af alle.

Til minde om Tambs Lyche.

Videre er tegnet i *Kringsjaas* ekspedition: P., Luleå 1. — S. Øvergaard 5. — H. N. H., South Shields 5. — J. H. Knudsen, Porsgrund, 3. — H. O. Strand, Jyväskylä, 3.50. — A. N. C. 4. — H. J. Bagstevold, Horten, 3. — Sofie Fougner, Fineidet, 6. — J. J. 2. — Ved Fr. Nygaard, Bergen, 25. — Unævnt, Bergen, 1.50. — Christian Bøe 25. — Ved Sigurd Hansson, Fr.stad, 11. — A. K. 1. — Carl M. Ellingsen, 25. — Olaf Halvorsen 1.50. — Johan Scharffenberg, assistentlæge 15. — Frk. M. Sevaldson 2. — H. Falsen 5. — En taknemlig abonnent 100. — Pastor G. Lampe, Brevik, 5. — H. og T. 2. — J. 10. — A. Selmer, Balsfjord, 5. — John Dahl 2. — Drefvelin Pedersen, Ottestad, 3. — Lensmand J. Pedersen 3. — A. C. Fossum 5. — N. G. Berg 10. — E. W. Lieungh 5. — Bj. 5. — A. P. 5. — S. H. P. 5. — L. P. Sterrer, Moss, 5. — Peder Rinde 5. — S. M. 2. — Olav Sjølie, Aasta, 6. — C. N. 5. — T. W., Lissabon, 10. — Maren 100. — M. Fosterud, Arendal, 10. — O. T., Hønefos, 3. — K. Hagerup Knutson 1. — K. H., Bergen, 20. — Richard Eriksen 16. — Dr. Armauer Hansen 10. — Edv. Molstad 10. — Hj. Gundelach 5. — A. Rantzau Scherøe 5. — C. 2. — Karl A. Jensen 5. — S. 2. — Axel Hansteen 10. — H. Vanem 5. — Vilh. Troye 50. — M. A., Orkedalen, 10. — J. Geirsvold, Barcelona, 5. — L. Hedeager, Lisbjerg, 2. — Sigurd Høst 5. — Paul Holst Borgen, overretssagfører 25. — Wiggo Ollendorff 10. — W. Buhre 10. — Doktor Thomas Borgen 10. — Overretssagfører Wilhelm Nicolaysen 10. — Kathrine Berge 1. — Koller & Co. 1. — Johan Bruu 5. — Aug. Bang 2. — Lars Børseth 5. — Lars Aune 1. — O. Udseth 1. — K. S. 1. — J. E. 2. — J. A. Øyen 2. — Joh. M. Lie 1. — H. Hanssen 2. — Einar Koller 2. — Ved Cammermeyers boghandel: X. X. 5. — Fru E. Bugge 5. — Fru E. Wærn 3. — C. D. 10. — L. 3. — S. N. 2. — N. N. 2. — Ved H. Aschehoug & Co.: Fru A. Torsberg 10. — Thorvald Meyer 400. — Fr. 5. — G. K. 5. — Ulrik Motzfeldt 10. — Nils Vogt 10. — Haakon Nyhus 5. — Ved E. Hauff: Det norske spiritiske samfund 10. — C. S. 5. — C. B. 20. — O. D. 5. — H. A. B. 10. — Th. S. 10. — I. B. 5. — Ved Parmann & Co.: X. 1. — N. N. 5. — N. Parmann 5. — Ialt kr. 1260.50. For indkomne bidrag kvitteres med tak. Tidligere er kvitteret for kr. 2661.60. Bidrag modtages fremdeles.

Kristiania 27/7 1898. *Kringsjaas* ekspedition.
Olaf Norli.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

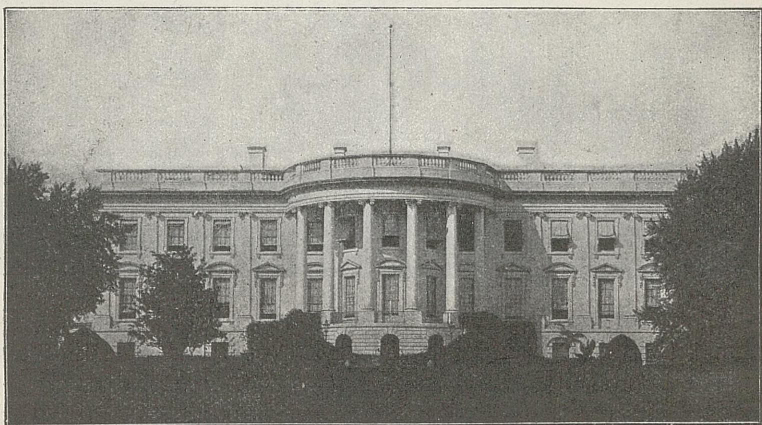
KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 15. AUGUST 1898. HEFTE 3.

Den nye stormagt.

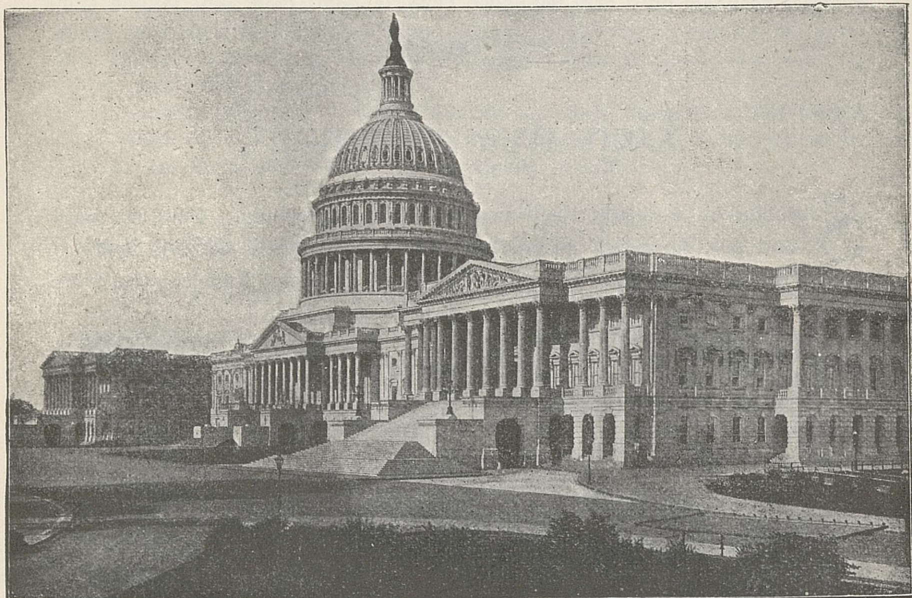
Storpolitiken er stærkt ifærd med at skifte tyngdepunkt. Dette laa hidtil altid paa europæisk grund, har i dette aarhundred skiftevis dvælet i Paris, i Wien, i London, i Petersburg, i Berlin, alt efter som Napoleon den Store

Det Hvide Hus.

og den Lille, Metternich og Nikolai I, Palmerston og Disraeli eller Bismarck har været det største lod paa vægten. Paa den sidste tid synes den europæiske politik at have savnet et tydeligt tyngdepunkt; den havde koncentreret sig i et tremagts- og et tomagts-forbund og røbede en vis tendens til at samle sin dominerende vægt i Petersburg. Da sprætter pludselig de

puslende diplomater op, der lyder et sandt europæisk stormagts-gny over fra det østlige Asien; den gule races naragtige efteraber af europæiske manerer, det sølle Japan viste sig at have lært mere end de blot naragtige manerer, — det teede sig med samme fynd som en ægte stormagt. Og alskens europæiske spørsmaal, baade det orientalske og det elsass-lotringske, var med en gang forduftede. Alle magter fik det travlt i Østasien; krigsskibe og transportskuder stimede gjennem Suez-kanalen; ministre og ambassadører, børsmatadorer og redaktører for op midt paa natten, bare telegrafen pikkede ordet Kina, skalv paa haanden, straks pennen rørte det yderst ømme punkt Port Arthur.

Kapitolet i Washington.

Men bedst som det var paa det aller mest spændende — selv den flegmatiske John Bull krillede det slig allevegne i kroppen, at han ikke fik tungen til at tale sammenhængende, trak der op en svær tordensky akkurat paa den modsatte kant af kloden, og inden man fik tid til at tænke sig om, bragede det løs . . . . . . Og nu er Port Arthur foreløbig glemt — af bladskrivere og bladlæsere ialfald. Alle kjender paa sig, at en ny mægtig faktor aldeles uventet er sprunget ind i verdenspolitiken. Gamle Europa er pludselig blet saa lidet og uanseligt; det høres saa bygdepatriotisk ud at bruge de engang saa rungende ordsæt: den europæiske politik, de europæiske spørsmaal.

Vi har nu et fjerdingaars tid vænnet os slig til dette, at vi neppe nok forstaar, hvorledes vi for bare saa kort tid tilbage som før paaske anskuede de storpolitiske forviklinger.

Kringsjaa har kanske ikke været saa tosset alligevel med al sin tale — i tide og utide — om folket hinsides Atlanterhavet. Nu er situationen kommen, da alles øine vender sig did, ængstelig spørgende, om tiden *virkelig* er inde for opfyldelsen af Bjørnsons berømte spaadom om røsten, som skulde raabe „Stille der, i barnekammeret!“ Det kan i saa fald komme godt med, at den mand, som paatog sig at holde udkig og skaffe vor vesle verden her under fjeldene et kringsjaa over den store verden, var langsynt og fremsynt nok til at holde øie ogsaa med de ringeagtede yankee'er. Vore læsere vil fra nu af ikke dømme hans eftermand i tjenesten at være en blot og bar efterdilter, naar de ogsaa for fremtiden blir budt en del stof fra Amerika; nu har kjendsgjerningerne havt et ord med i laget — de Forenede Stater regnes fra i sommer med blandt stormagterne, saa nu er det paa veie til at blive fint at interessere sig for, hvad dér foregaar. I den grad fint er det blit, at netop den nation, som helst rysted paa hodet ad Barnums landsmænd, nu ikke har tanke for andet end at faa komme under arm med parvenyen — Gammel-England ser næsten ingen fremtid for sig, om det ikke optages i broderskab med Ny-England.

— Vi bringer idag nogle billeder fra det sted, hvor den nye stormagts regjering har sit sæde.

Washington vil efterdags regnes for en af knudepunkterne i det stramme og desværre altid flokede net, som benævnes storpolitik. I det *Hvide Hus* kommer de europæiske kabinetters sendemænd til at luske mellem hinanden med lige høitidelig-fordægtige miner som i Vinterpaladset; den amerikanske præsident er nu ikke ringere karl end tsaren. Og i det statelige *Kapitol* vil kongres-mændene herefter komme til at blade i sin præsidents „budskaber“ lige spændt nysgjerrige, som underhus-medlemmerne i Westminster kiger i en ny „blaabog“. De har allerede voteret et hær- og flaadebudget, som holder maal med dem, som den „væbnede fred“ i aarrækker har truet deres europæiske kolleger til at rykke ud med. Og nu skal de med et slag firdoble rigets staaende hær og lægge kjøle til en hel ny armada. Det koster guld at have vundet laurbær; prestige er en dyr luksus. Amerikanerne ønsker ikke at være numer sidst, naar de først skal kappes med andre; de har nok at rutte med og ved sig istand til, hvad ting det skal være, om det gjælder at være med i dansen.

Travlere har ingen havt det i sommer end præsident Mac Kinley og hans ministerium. Naar en af de gamle stormagter erklærer krig eller modtager krigserklæring, behøver krigs- og marineministeren bare at telegrafere

Præsident Mac Kinley og hans kabinet.

sit: Mobiliser! rundt til sine generaler og admiraler, og maskineriet gaar som et optrukket ur, til kanonerne har taget ordet. Men i Amerika maatte maskineriet først sættes sammen og kompleteres og indstilles til brug. Gamle Europa slog latterdøren paa vid væg over sligt tossestel; vittighedsbladene i Paris, Wien og Berlin kom i ypperligt humør og tegnede onkel Sams sønner, naar de trak i uniform, slig, at man maatte holde sig paa maven. Men nu, tre korte maaneder efter, sidder det samme ministerium og dikterer sine fredsbetingelser; og ingen i gamle Europa kan finde sin gamle overmodige latter igjen. Vor verdensdel er skrumpet saa besynderlig sammen. Er ikke Europa verden længer? „Kabinettet i Washington" er for tiden det eneste kabinet, som nævnes i bladene.

Vi bringer et billede af dette kollegium. Lige over for den staute præsident sidder hans unge udenrigsminister, mr. Day. Bag ham krigsministeren, general Alger. Og over i hjørnet den jovialt udseende marineminister, mr. Long. Disse fire herrer repræsenterer altsaa den nye stormagt, hvis indtræden i verdens-politiken betegner en vending saa afgjørende for det kommende aarhundreds historie, at ingen endnu har evne til at sige, hvor grænserne for dens rækkevidde er at søge.

Kvindesagen i Tyskland.

(Efter **Kaethe Schirmacher***) i *Revue de Paris*).

Af 52 millioner indbyggere i Tyskland er 26½ million kvinder, altsaa noget over halvparten af befolkningen. 75 pct. af disse kvinder hører til folket i egentlig forstand, 24 pct. til borgerstanden, 1 pct. til den fornemme stand.

Blandt disse 26 millioner kvinder vilde det være vanskeligt nøiagtig at bestemme antallet af kvindesagens tilhængere. Efter forskjellige opgaver kan det imidlertid anslaaes til ca. 50,000. Af dette antal er der flere ugifte end gifte.

De gifte kvinder i Tyskland kan man henføre til tre hovedtyper, husmoderen, hustruen og verdensdamen.

Husmodertypen er den almindeligste i Tyskland. Som tro ægtefælle, hengiven moder, tarvelig og simpel, har husmoderen hovedsagelig sin omsorg rettet paa huset og det materielle liv. Bøger og aviser interesserer hende ikke; hendes tale dreier sig om børn, tjenere, kjøkken og vask. Andre kvinder derimod forstaar ogsaa at være virkelige hustruer i ægteskabet, samtidig som de er dygtige og paapasselige i huset. Disse kvinder

*) En tysk dame, som i vaar tog doktorgraden i Paris og nylig har udgivet et meget rost værk om Voltaire.

er i Tyskland talrigere, end man tror; de er den dannede og frie borgerstands værd og styrke. Trods en lidet solid uddannelse giver de ved sit syn paa tingene, sin store og sikre dømmekraft og fine takt vægtige bidrag ikke blot til det materielle liv, men ogsaa til det aandelige og moralske. Foruden at nære og beskytte sine børn, er disse kvinder ogsaa deres opdragere, d. v. s. de er virkelige mødre. Samlivet med dem er det skjønneste og lykkeligste.

Verdensdamens type, som altid har eksisteret, er bleven almindeligere i Tyskland i løbet af 25 aar som følge af de store fordringer, der stilles til livet med hensyn til luksus og komfort. Skjønt indtagende i sit ydre, er denne kvinde kold, beregnende og praktisk.

De gifte kvinder interesserer sig lidet for kvindesagsbevægelsen. Husmoderen tror, at hun af naturen er underlegen og derfor er henvist til at spille en udelukkende huslig og underordnet rolle. At ville faa hende ud heraf synes hende at være et forbryderisk forsøg, som hun fordømmer med dydig harme. Den kvinde, som ved sine aandelige og moralske egenskaber har erhvervet sig en stilling, der har lige stor betydning og værd som mandens, viser sig gunstigere stemt lige over for kvindesagsbevægelsen. Hun fordømmer den ikke, men hun tager heller ikke nogen aktiv del i den. Æret og lykkelig, som hun er, har hun, i det mindste som ægtefælle og moder, den stilling, hun kan ønske, og hun anser det ikke for nødvendigt, at loven hjemler hende rettigheder, som hun virkelig besidder. Endelig mener verdensdamen, som ved sit koketteri endog forstaar at faa sine luner igjennem, at kvindebevægelsen er unyttig, og ser heri kun uforstand.

Men, vil man sige, siden alle disse kvinder er ligegyldige eller fiendtlig stemte lige over for bevægelsen, hvem er det da blandt de gifte kvinder i Tyskland, som er tilhængere af kvindesagen?

Her er kun talt om sagen i sin almindelighed. Der gives overalt kvinder med aand og hjerte, som forstaar at se og føle udenfor den rent personlige interesse. Der er kvinder i enhver stand og livsstilling, der føler sig tiltrukne af en ædel og retfærdig sag. Der er dem, som ved sorger og skuffelser i ægteskabet er bragte til eftertanke. Der er kvinder, som ved ægtemandens død eller ved skilsmisse er blevne uden støtte, ofte uden midler. Disse kvinder føler da, hvor mangelfuld deres opdragelse er. De ser, hvor lidet de er beskyttede, og hvor meget vanskeligere tilværelsen er for dem end for manden.

Det er i saadanne tilfælde, at de slutter sig til kvindesagen.

Blandt de fornemme kvinder er endnu kvindesagsbevægelsen lidet udbredt. Stor formue eller i det mindste rige forbindelser gjør dem for største delen materielt uafhængige. Ved formaaende slægtninges hjælp

kommer de mindre bemidlede ind i stiftelser for fornemme damer eller sættes til forstanderinder for diakonissehjem. Andre er nødte til at blive lærerinder eller at arbeide for et modemagasin. Dette er især officerers og andre embedsmænds enker, døtre og søstre. Men selv naar den fornemme kvinde er nødt til at arbeide for at leve, forbliver hun i almindelighed udenfor en bevægelse, som endnu ikke er vurderet nok og følgelig er ilde seet paa høiere steder. Hun har frygt for at trodse de fordomme og ideer, som hun har faaet fra den verden, hvor hun hører hjemme.

De høiere klassers fordomme har imidlertid ikke hindret flere kvinder af aristokratiet fra at udtale sig til gunst for kvindesagen, som grevinderne Bülow von Dennewitz, von Linden, von Geldern og endnu andre. Nogle blandt dem har ikke taget dette parti uden at møde modstand fra sine familiers side. Navnlig havde grevinde Bülow en svær kamp at bestaa. Hun er sønnedatter af den prøissiske general af samme navn, hvis haardnakkethed og tapperhed seiren ved Dennewitz i 1813 skyldtes.

Det er inden middelstanden, at kvindesagen i Tyskland finder den gunstigste jordbund for sin udvikling, og at den tæller sine fleste tilhængere.

Denne bevægelse debuterede ved et logisk og betegnende træf sammen med storindustriens æra, som for Tysklands vedkommende begyndte henimod 1850. Anvendelsen af maskiner har havt til følge en masseproduktion af de første nødvendighedsartikler og har af den grund berøvet den til borgerstanden hørende kvinde hendes vigtigste virkefelt. Indtil da havde hun udført hjemmets arbeide: hun spandt, vævede, broderede, syede den hele families klæder. Hun bryggede øl, bagte brødet, tilberedte for vinteren alle slags konserver. Husholdningerne var forfædrenes fabriker, hvor kvinderne havde styrelsen, samtidig som de ogsaa udførte arbeidet der.

Goethe har skildret denne kvindens huslige virksomhed i et smukt digt, som bærer titelen: *Epistel.* Paa en morsom maade drager han tilfelts mod dagens slette romaner; men han haaber, at kvindernes mangfoldige beskjæftigelser i huset skal afholde dem fra at læse disse skadelige bøger.

Men forholdene har forandret sig siden Goethes tid, og i huset er der ikke mere plads for denne virksomhed.

En datter gjorde stor nytte i gamle dage, ikke blot under bondens tag, men endogsaa inden borgerstanden. Nu for tiden er hun ikke stort andet end en kostbar luksus inden mellemklasserne i Tyskland. I den tyske borgerstand vækker ogsaa en piges fødsel mindre glæde end en guts. Endog den form, som man anvender ved meddelelser her, vidner om en skuffelse. For en gut lyder formen saaledes: „Med stor glæde meddeler vi, at en gut er kommen til verden“. Naar det det derimod gjælder en

pige, lader man sig almindelig nøie med at meddele, at hun er født, uden at lægge nogen glæde for dagen.

I Vest-Tyskland har anvendelsen af maskiner og den fremgang, industrien har gjort, beriget en del af borgerstanden. I Øst-Tyskland derimod har der været en krise ikke blot inden middelstanden, men ogsaa inden den hele borgerstand. I denne del af Tyskland er agerbrug den vigtigste næringsvei. Her blir indført en mængde industriprodukter af alle slags fra den vestlige del. Indførselen af manufakturvarer har gjort kvindernes hjemlige arbeide overflødigt. Paa samme tid gjennemgik de østlige provinser en krise i agerbruget. For at raade bod herpaa, paakaldte grundbesidderne eller *junkerne*, som de kaldes, naar de tilhører den fornemme stand, statens mellemkomst. De opnaaede et beskyttelsessystem, der har været i gang siden 1878. Dette system har dog ikke synderlig forbedret grundbesiddernes stilling, men til gjengjæld næsten ganske ødelagt handelen i de store østlige havne, som for eksempel Königsberg og Danzig.

Som følge af denne krise i industri og agerbrug er hele familier, der hører til borgerstanden, komne ind blandt de arbeidende klasser. Pludselig har unge piger, som kun har faaet en lidet praktisk uddannelse, maattet give sig til at arbeide og fortjene sit brød. De havde drømt om verden og alle dens feste, og saa med engang har de befundet sig bag en pult eller ved kassen i en butik. Skuffelsen har været forfærdelig. Nogle er blevne overvældede; andre har i disse vanskelige omstændigheder vist gode betingelser for arbeide og en energi, der i almindelighed er frugten af den protestantiske opdragelse.

Det er alle disse unge piger uden formue og med en uddannelse, som staar paa høiere nivaa end deres nye stilling, det er alle disse, som har sluttet sig til kvindesagen. De udgjør det talrigste element og samtidig maaske det interessanteste. Ved siden af den unge pige, som er udgaaet af en ruineret kjøbmands- eller godseier-familie, finder man et stort antal døtre af embedsmænd eller officerer uden formue.

Har nu den unge piges opdragelse i Tyskland været egnet til at gjøre hende arbeidsdygtig for livet?

Henimod 5- og 6-aarsalderen besøger den lille pige den saakaldte *kindergarten* (barnehave). Man kalder dem saa, fordi mesteparten af disse smaaskoler har en have. Efter Pestalozzis metode, der er forbedret af Frøbel, beskjæftiger man dem med stopning, strikning og udskjæring. Man lærer dem sange og digte, der passer for deres alder, og underviser dem i de første elementer i læsning, skrivning og regning.

Den tyske lov har fastsat, at den første tvungne undervisning skal begynde med 7-aars-alderen. Smaapigerne i borgerstanden undervises

i tysk, historie og geografi, regning og lidt naturhistorie. Der anvendes megen tid paa fransk og engelsk, men i de døde sprog eller matematik undervises de ikke.

De tyske piger af den protestantiske borgerstand gaar paa skolen til sit 16de eller 17de aar. Det er i denne alder, at man lader dem gaa paa dansekursus og undervise i religion, med konfirmation for øie. Denne blanding af verdsligt og helligt støder vistnok en del forældre, men det er ofte vanskeligt for dem at undgaa skikken.

Hvorledes man nu end anskuer tingen, saa har den unge pige, som skal begynde livet, faaet en utilstrækkelig undervisning.

I almindelighed siger man om denne, at den ikke er moderne eller praktisk nok. Man underviser ikke den unge pige i hendes lands statsøkonomi eller politiske geografi, ja man belærer hende ikke engang om de borgerlige rettigheder i samfundet. Der er intet i skolen, der tager sigte paa den vigtige rolle, hun skal spille som hustru, moder og opdrager. I det hele taget overlæsser man hendes hukommelse langt mere, end man udvikler hendes forstand. Man glemmer altfor meget, at livet stiller sine materielle krav og har sine praktiske kampe.

De ivrigste forkjæmpere for kvindesagen i Tyskland er lærerinder. Det er saaledes en lærerinde, frøken Augusta Schmidt i Leipzig, der sammen med fru Louise Otto-Peters stiftede den første kvindesagsforening i Tyskland.

Det grundlagdes i 1865 i Leipzig og kaldes „De tyske kvinders almindelige selskab“. Disse to kvinder hørte ved sin fødsel, sin opdragelse, og fru Peters ogsaa ved sit ægteskab, til den dannede og liberale societet fra 1848. De ønskede at opnaa for kvinder i almindelighed et større virkefelt, en solidere opdragelse og en vigtigere social rolle. For lærerinder i særdeleshed krævede de adgang til universitetet og ret til at undervise ved de høiere pigeskoler. Da selskabet havde samlet nogen kapital, fik dygtige kvinder midler heraf for at studere medicin ved universiteterne i Schweiz.

Stifterne af selskabet i Leipzig gjorde propaganda for sine emancipationsideer uden at opnaa noget resultat med det samme: universiteterne i Tyskland forblev lukkede for kvinden, og lærerinderne fik kun adgang til smaaklasserne i pigeskolerne. Imidlertid havde kvindesagen, ligefra sin fremkomst, fundet høi beskyttelse. I 1868 blev nemlig under den prøissiske prinsesse, senere keiserinde Fredriks indflydelse høiere undervisningskurser for lærerinder oprettede i Berlin.

I 1874 udkom i denne by et særegent organ for kvindesagen; i 1878 fandt dette initiativ, der var udgaaet fra privat hold, jordbunden

inden den berlinske borgerstand tilstrækkelig forberedt til at grunde et blandet universitet under navn af Humboldts akademi.

Alle disse fremskridt forbedrede dog ikke de unge ubemidlede pigers stilling. Det var først ved udgangen af ottierne, at man begynder at opnaa vigtige resultater.

En intelligent og energisk kvinde, frøken Lange, havde oparbeidet sig en uafhængig stilling som privatlærerinde i Berlin; hun sluttede sig med stor iver til kvindebevægelsen og overtog ledelsen af lærerinderne. Sammen med hende virkede ogsaa den før nævnte, frøken Augusta Schmidt. Efter 10 aars anstrængelse og taalmodighed lykkedes det disse to kvinder i 1890 at grunde „de tyske lærerinders almindelige forening“.

Dette selskab tæller nu 10,000 medlemmer. Det stiller store fordringer med hensyn til lærerindernes kvalifikationer og kræver tillige, at de skal være godt aflønnede.

I det hele taget har kvindesagen gjort store fremskridt i Tyskland og blir nu mødt med sympati fra alle hold. Allerede begynder man nu ogsaa i universitetsverdenen at blive gunstigere stemt. Kvinderne har faaet adgang til alle fakulteter af Berlins universitet, hvor deres antal for tiden er 120. Selv de offentlige myndigheders modstand har ikke været unyttig for kvindesagens forkjæmpere. Ti vanskeligheder er en streng skole, og intet vil bedre forberede kvinderne til at udøve de rettigheder, som de kræver, end den kamp, som de maa kjæmpe for at opnaa disse.

Ibsen og George Sand.

(Efter Victor Basch i *Cosmopolis.*)

Jules Lemaître har engang udtalt, at „dukkehjemmets“ Nora, ekornet og lærkefuglen i stykkets store opgjørsscene, forvandles til „en Rousseau fra fjordene, til en isbræernes George Sand“. Denne tilfældig trukne parallel har Lemaître selv og andre med ham senere taget op til mer udtømmende behandling, og negtes kan det ikke, at der ved første blik synes at være en slaaende lighed mellem de to forfatterpersonligheder. Ibsens emner synes at være de samme som dem, George Sand har behandlet i sine første romaner: angreb paa ægteskabet, konflikten mellem den fastslaaede vedtagne moral og sjælens uskrevne love, mellem samfund og individ. Alt det, der i beundrernes øine skjænker Ibsen hans høie originalitet, findes hos George Sand, ikke bare antydet, men fuldt udviklet, — Indiana er Nora, Lelia er Hedda Gabler, man kunde trække sammenligninger

snart sagt i det uendelige. Ganske vist betoner baade Lemaître og de andre, der har paapeget disse ligheder, at fællesideerne *betones* anderledes hos Ibsen end hos George Sand; der er i den nordiske forfatters værker et kraftigere krav til personlighedens moral, en mer brændende higen mod frihed, en dybere iagttagelsesevne og større kyskhed i følelseslivet, — han færdes i en luft mere tæt mættet med filosofi og teologi. Men dette er kun en ydre forskjel, mener de, paa bunden er de to lig hinanden. Mod disse franske parallelister staar Georg Brandes, der bestemt hævder Ibsens fulde selvstændighed og egenartethed. — Hvor er nu sandheden? — Lad os læse alt, hvad de to har skrevet, Ibsens dramaer fra de første famlende forsøg ad romantikens udtraadte stier helt til „John Gabriel Borkman", og alle George Sands romaner — og hendes korrespondance og hendes „livs historie", hvor hun lægger hele sin sjæl aaben; lad os saa lukke alle bøger, og gjerne vore øine ogsaa, og lad os saa forsøge at stille de to forfatterpersonligheder mod hinanden, — som kjæmpemæssige silhuetter skal de stige frem fra den baggrund, deres værker giver, billedet af den store ensomme i Norge og af den inspirerede seerske fra Nohant.

*
* *

Til en begyndelse er det ligheden, som dominerer. Oprørsaander er de begge, i kamp mod samfundets tætsluttede karré. Mod arvede vedtægter, moralske og sociale, kjæmper de begge, og begges personligheder er frugt af en dybtgaaende evolution fra romantik til realitet. Begge ser de digterens kald i dette at indpode nye tanker, ikke i det at „underholde" sin samtid. Og begge ser de ud over nutidens elende til et tredje rige, til et liv, der er høiere og bedre, mer værdt at leve end dette. For saa vidt er de begge idealister. Samme holdning har deres hoder, saaledes som de tegner sig mod tidens baggrund. Mod samme himmel løfter de begge sin pande, samme tanker skyder lyn fra deres øine, af samme had skjælver deres læber, og fra begges mund synes samme tale at lyde.

Dog, nærmere beseet er hverken ord eller tanker de samme. Helt modsatte stjerner skrider over deres tankes himmel, og de blomster, der gror i deres sjæls hemmelige have, hører hverken til samme slægt eller samme zone.

George Sand er med alle sit væsens rodtrevler knyttet til det 18de og 19de aarhundreds Frankrige, — alle de literære, filosofiske og sociale ideer, der fyldte luften om hende, har hun opsuget med en sjæl, der altid arbeidede, altid var i udviklings- og fødselsveer. Hun har været Frankriges ekko, legemliggjørelsen af sin nations fortrin, feil og illusioner. Ibsen er germaner af reneste vand, og trods al landflygtighed bunder han i sit folk, — det er paa det, han tænker, for det, han skriver. Og som de begge er

udsprungne af helt forskjellige folkeslag, saa hører de heller ikke til samme aandelige familie, og med forskjelligt slægtsmærke optræder de grundegenskaber, de har fælles.

Lad os først se paa George Sand.

Det vilde selvsagt være saare ilde anbragt, om man forsøgte at opstille nogle faste „grundformler", som skulde kunne anvendes paa hendes livssyn, hendes principer og idealer. Ti de skiftede med de skiftende udviklingstrin, hvorpaa hun befandt sig, skiftede med hendes inspirations tilfældigheder — og efter de mænds art, der inspirerede hende. Hendes sjæl har skjælvet og givet klang efter hver tone i lidenskabernes og følelsernes skala. Og dog er der enkelte grundtoner, der klinger igjennem alle disse skiftende melodier, enkelte store bærende ideer, hun altid blev tro, fordi de var hendes væsens inderste. For det første var hun *optimist.* Trods skuffelser og brudte illusioner, trods juni-dagene, da hun saa folket badet blod og smuds, dette folk, som hun havde drømt saa stort, saa ædelt, saa oprindeligt; — trods statskupet, trods krigen, ja trods kommunen, da hun „vaagnede af en fager drøm og saa om sig en slægt, delt mellem idioti og *delirium tremens.*" Trods alt troede hun paa, at mennesket var godt af naturen, dets feil skyldtes samfundet, — og hun troede paa den oprindelige *lighed* mellem alle mennesker. Lighedens lov er for hende livets store lov, og hun siger: „Jeg tror, at denne kjærlighed til lighed er det eneste, hvori min sjæl har været uden omskiftelse." Konsekvent tror hun altsaa, at alt, hvad ondt er, kan rettes og fjernes fra menneskeheden, — den gaar med langsomme, ak saa langsomme skridt fremad gjennem vildfarelser og selvopgivelser til en bedre fremtid. Denne menneskehedens vandring fremad og opad er for George Sand en trossætning ligesaa uryggelig, som den var det for det 18de aarhundreds encyklopædister. Og digteraanden taler ud af hende, naar hun skildrer denne fremtid: „Jeg drømmer om en ny dag, som skal gry, naar alle storme stilner af, en solopgang, der skal sprede guld over blomsterkranste altere; menneskeværdigheden skal være gjenopstanden, tyraniet skal være dødt, kjærlighedens ømme beskyttelse skal manden yde kvinden, lovgiverne skal bære oliven om sin pande, og de, der styrer, skal ikke bruge magt, men overtalelse."

Nær dette ligger det da, at hun er *kommunist,* — men hendes kommunisme regner, efter hvad hun selv siger, ikke med menneskene, som de er, men som de burde være; det er dog ikke ad kommunismens vante veie, med den lige deling af alle materielle goder, George Sand søger menneskehedens frelse. Hun mener, at den nye dag først vil komme, naar hvert menneske bøier sig villigt og med glæde under humanitetens, kjærlighedens høie lov. Selv havde hun elsket, rigt og varmt, ikke bare mennesker, men ogsaa al naturen, — og som hun med sin kjærlighed til menneskene

formaaede at omfatte fra de straalende genier til de ringeste, de laveste, saa evnede hun ogsaa at favne den hele natur, levende og dødt, i en stor, levende kjærlighed, der ligesom bragte hende i slægt med alt det, der omgav hende.

Blandt alt dette, hun elskede, indtog *folket*, de ringe i samfundet, den bedste plads. „Jeg elsker proletarerne," skriver hun til Gustav Flaubert, „først fordi de er proletarer, og saa fordi jeg tror, at hos dem ligger sandhedens frø, spiren til fremtidens civilisation; jeg elsker dem, som man elsker en ung uvidende gut, fordi han trods alt bærer i sig det kommende ideal."

Af alt dette vil man forstaa, at George Sand er en *optimistisk idealist*, — en idealist, som ser det vældige dyb, der skiller mellem haab og virkelighed, men som tror, at der dog kan bygges bro over svælget. Men *individualist*, det er hun ikke. En lykke for *hende alene*, den sætter hun ingen pris paa: „Jeg kan ikke forstaa et paradis, hverken i himlen eller paa jorden, et paradis for mig alene. At hæve sig til salighedernes høide — ved at trække sig bort fra menneskers samfund, drage ud i ensomheden som de første kristne, — det synes mig at være en gjerning lig den at slukke et lys, Gud har sendt til menneskenes frelse. Der er i dette en aristokratisk hjerteløshed, der fylder mig med sorg."

Ud af dette skabes naturligen hendes gudsbegreb, saadan som hun tegner det gjennem *Indianas* ord: „Jeg tjener ikke samme Gud som I, men jeg tjener min renere og bedre. Eders Gud, han er en konge og en hersker, eders races støtte og beskytter; min Gud det er hele universets skaber, alt det skabtes haab og maal. Kom *han* ned mellem os, han vilde knække den stærke og reise den svage, han vilde lægge sine mægtige hænder paa alle hoder, og gjøre dem alle lige som havets bølger, naar de lægger sig til hvile. Til slaven vilde han sige: „Bryd dine lænker og fly til bjergene, der skal jeg give dig vand at drikke, og jeg skal skjænke dig sol og blomster." Men til kongerne vilde han sige: „Kast det purpur til tiggerne, at de kan hylle sine nøgne lemmer deri og søg dit leie i de dybe dale, — der har jeg bredt dig seng af mos, og lyngen skal være dit dække"!"

*

* *

Lad os saa se paa Henrik Ibsens strenge billede.

Født og opvokset i en trang smaaby, under økonomisk tryk og under vægten af mørke religiøse bevægelser. Den tyske filosofis ideer blev hans ungdoms bærende tanker. Kant havde forkyndt jegets moralske eneherredømme, Fichte havde ført denne teori ud i dens yderste konsekvenser, Schelling og romantikerne havde fundet det geniale jeg, for hvem alt var

tilladt, og som skabte sig sine egne love. Og Søren Kierkegaard havde ført romantikernes æstetiske individualisme over til en mystisk, teologisk individualisme, hvis endelige maal og resultat var: individets gaaen op i Gud.

Dette er Ibsens læremestere.

Og resultatet er, at Ibsen er *pessimist*, — helt igjennem, med hensyn til nutid, fortid og fremtid. Idealist er han, — det er netop grunden til, at han er pessimist. Hans ideal er saa høit og fjernt, menneskene, deres væsen og alle deres gjerninger saa lave og smaa, at han ikke røber glimt af haab om nogen bro mellem ideal og virkelighed. Medens George Sand var en optimistisk idealist, som skrev idyller om menneskehedens fremtid og hæderssange om dens nutid, saa er Ibsen en *pessimistisk idealist*, der har skrevet vor tids blodigste satirer.

Ibsen tror ikke, at menneskene er gaaet gode og fuldkomne ud af naturens haand, — dertil kjender han for godt de medfødte instinkters slethed. Heller ikke tror han paa menneskenes oprindelige *lighed*, — og dette er kanske den vigtigste artikel i hans „*Jeg tror ikke*". Han ser menneskene som slaver af en moralsk og fysisk konstitution, og det nytter dem ikke at ville naa op i en klasse høiere end den, fødslen satte dem i, — saadanne forsøg skaber kun den tragiske kamp mellem evne og vilje. Nødvendighedens vei maa de alle gaa, — den Kain gik, og Judas — den Julian fulgte ligesaa viljeløs som Oswald, der uhjælpelig gaar ind til vanvid for sin fars synder. Ibsens Gud er den strenge nødvendigheds Gud, med smertens svøbe i sin haand, — ikke George Sands milde Gud, der skaber broderskab mellem menneskene.

Saaledes er Ibsens syn paa menneskene, de er skjæbnens slaver, afhængige af arvede instinkter. Lad os nu se lidt paa deres forhold til hverandre, saaledes som det stiller sig for Ibsens øine. Der er først mandens forhold til kvinden. Det er det store tema i George Sands romaner, igrunden det eneste, saasom hun mener, at ogsaa det sociale problem kan løses derved, at høiættede damer elsker mænd af proletar-æt. — Men elskovsforholdet mellem mand og kvinde interesserer ikke Ibsen, — kjærligheden spiller overhode kun en ringe rolle i hans digtning, hans mindre originale begynderarbeider fraregnet; dette hænger maaske sammen med den omstændighed, at Ibsen først naaede frem til sig selv i en alder, da kjærlighedens aar var forbi. Kun som socialt fænomen interesserer kjærligheden ham, — som ægteskab. Og paa dette punkt findes en væsensforskjel mellem de to forfatternaturer. George Sand gjør oprør mod det ubrydelige ægteskab, der lænker en overlegen kvinde til en underlegen mand i et forhold uden kjærlighed, hun kjæmper for enkelte udmærkede sjæles ret til at bryde dets lænker, uden samvittighedsnag, naar den store guddommelige lidenskab tændes i deres hjerter. Og hendes heltinder bryder ud af de

ægteskaber, hvori de er bundne, kun af en eneste grund, og altid den alene: for at finde kjærligheden. Og nu hos Ibsen? — Der flyr Falk og Svanhild for ægteskabet, ti det synes dem døden for den evige elskov, poeterne besynger. Og Nora, hvorfor flyr hun fra sin mand, til hvem hun af kjærlighed har bundet sig, og hvem hun har elsket i alle ægteskabets aar? For at finde kjærlighed? — Nei, fordi den mand i farens øieblik ikke har evnet at hæve sig til den høide af ædelmod og offervillighed, hvor hun havde drømt ham, — for at lære sig selv at kjende, for at opdrage sig selv moralsk og religiøst, for at lære at skjelne mellem de sande pligter og dem, opdragelsen havde lært hende, — for at vinde en livsfilosofi. Derfor gaar Nora fra mand og barn. — Ti Ibsens kvinder er ikke skabninger med varmt blod og levende kjød, skabte til kjærlighed som George Sands, de er metafysiske „intelligenser". Inderst inde holder Ibsen ikke af kvinden, interesserer sig ikke for hende; men han beskjæftiger sig med ægteskabet, fordi det er en af de grundlæggende sociale kontrakter.

Hvad nu mandens forhold til andre mænd angaar, da er det naturnødvendig begrundet i Ibsens syn paa mennesket, at han maa se det hele samfund som et forbund, hvor løgn og hykleri er absolut paakrævet, skal det hele ikke revne. Og saas nart en mand tager plads i dette samfund, har han i samme nu opgivet sin frie selvbestemmelsesret. Men da Ibsen er *individualismens* mægtigste forkjæmper, maa han altsaa konsekvent angribe alle samfundsformer, ti de er alle lige ødelæggende for individualiteten, — og efter tur angriber han de liberale og de konservative, borgerdømmet og proletar-herredømmet, aristokratiet og demokratiet. Mod folkets suverænitet, som George Sand omfatter med sin helligste, urokkeligste tro, skyder han sine mest rammende sarkasmer, — og den afsluttende sandhed er den, dr. Stockmann opdager: „Den mand er stærkest, som staar mest alene."

„Ve den, der staar alene!" raaber George Sand. „Hil den ensomme!" siger Ibsen, — med Brands røst og med Stockmanns, — gjennem sine breve og ved sit liv. Han har kun en eneste ting, der er ham ukrænkelig, det er vor individualitet, vort *jeg*. Om dette jeg maa der reises stærke palissader, saa ingen ubuden faar trænge ind, ti ødelæggende er venskab, ødelæggende er samfundet med andre. Stil mod dette George Sands ord: „Den helligste og den stærkeste følelse, der skal skabe menneskehedens fremskridt, det er følelsen af solidaritet, — vi hører alle sammen." George Sand er *socialist*, ser civilisationens maal deri at skabe den størst mulige lykke for alle. Ibsen er *individualist*, ser samfundets opgave i det at skabe saadanne vilkaar for *enkelte* udvalgte individer, at de kan udvikle sig til sin hele fylde, — selv om det skal ske paa den øvrige menneskeheds bekostning. Paa den ene side en skog, hvor man ikke tillader, at enkelte trær skyder saa høit og breder sig saa vidt, at de tager sol og jordens

næring fra de mindre buske, — og paa den anden side en mark med et himmelstræbende træ i ensom majestæt hist og her, og forkrøblet krat rundtomkring, — jordens safter hører de høie til. Denne individualisme har i Ibsen fundet sin mest ubøielige tolker. For ham er menneskehedens smaakrat den blinde og døve mængde, der er forbandet, den som rakte Sokrates giftbægeret, naglede Kristus til korset og brændte Jeanne d'Arc; men op over denne usle underskog løfter sig de stolte stammer, de udvalgte, der eier sandheden og maa bekjende den, til trods for at de ved, de vil beseires af de mange smaa.

Men hvorledes skal det adelsbaarne *jeg* kunne skjelnes fra det trælbaarne? Hvilken livslov skal overmennesket følge? Maa ikke ogsaa adelsmennesket gaa nødvendighedens vei? — Alt det er spørsmaal, der trænger ind paa en ved læsningen af Ibsens værker, — men han besvarer dem ikke. „Jeg spørger kun, — mit kald er ei at svare."

Skal vi tænke os det Ibsenske fremtids-samfund, hans „tredje rige," da ser vi disse enkelte høiere monader, omgivne af de tusen atomer, uden form og navn, kredsende om hine centrer. Men de ensomme overmennesker har brudt alle sociale baand, væltet alle de volde, civilisationen har reist mod barbariet og de medfødte instinkter; — de lever uden religion, uden andre love end sit eget væsens, som bølgen har sin, som blomsten har sin, — fri under stjernerne. Et anarkistisk aristokrati. Som maaske vil føre verden tilbage til det primitive barbari?

*

* *

Jeg spørger, slutter forfatteren, jeg svarer ikke, jeg heller. — Lad os slutte med at sige, at denne Ibsens radikale hævdelse af det absolute jeg, dets ret og dets storhed, er det ufrugtbareste af alle idealer, — og lad os sige, at George Sands livsideal synes os ganske anderledes varmt, ganske anderledes nært og menneskeligt, — og lad os saa indrømme, at disse to idealer har *intet* tilfælles. Men vor opgave er ikke at klassificere, stræve med at faa puttet alting ind i hinanden nærstaaende rubriker — allerhelst i samme skuffe; vor opgave er at forstaa. Og jeg beundrer af hjertet den store eg fra vore franske skoge, broderlig støtter den sig til sine brødre og gjennem bladenes fletværk lader den solens varme straaler drysse ned over fuglene, der synger i dens grene, over blomsterne, der kranser dens fod. Men ikke mindre beundrer jeg nordens furu, som paa sin nøgne klippe løfter sin silhuet mod den uveirstunge himmel, og ensom har trodset vinterstormens vælde.

Et besøg i centralfængslet i Konstantinopel.

(Efter Ed. Mygind i *Zeitgeist*).

Mer end engang har europæiske blade indeholdt afhandlinger om „rædslerne i de tyrkiske fængsler“. Den tyske forfatter Edvard Mygind, der i lang tid har opholdt sig i Orienten og i aviser og tidsskrifter leveret ganske gode og paalidelige skildringer af tyrkiske forhold, har fornylig givet en fremstilling af forholdene i Konstantinopels centralfængsel, — og det billede, han tegner, har sin interesse ved sin diametrale modsætning til de vanlige beretninger fra disse strøg. Udtømmende er skildringen selvsagt ikke, den grunder sig jo kun paa et besøg i et enkelt fængsel, men den fortjener at kjendes som et „indskrænkende supplement“ til de vanlige orientalske fængselsbilleder. Vi gjengiver den her i uddrag:

Kun faa fremmede bliver det forundt at kaste et blik ind i de tyrkiske fængsler, og naar jeg læser de frygtelige historier, der fra tid til anden staar i europæiske blade, kan jeg ikke fri mig fra en mistanke om, at forfatterne aldrig har sat sin fod indenfor fængselsporten, men „skildret“ med rygter som grundvold og fantasi som reisværk, — dels søgende at passe sine beretninger ind i de forudfattede indtryk, deres læsere har af tyrkiske forhold, dels ønskende at bringe lidt sensationelt nyt til torvs, — eller stillende sin pen i tendenspolitikens tjeneste. I alle tilfælde blir billedet, de giver, en smule arrangeret. Jeg vil forsøge at skildre usminket, hvad jeg saa og hørte ved mit besøg i hovedfængslet i Stambul, og hvad jeg har hørt af embedsmænd og andre personligheder, der har teoretisk eller praktisk erfaring om det tyrkiske fængselsvæsen.

Efterat jeg ved gesandtens velvillige mellemkomst havde erholdt tilladelse til at besøge fængslet, indfandt jeg mig en eftermiddag uventet i politiministeriet for at bede en af betjentene føre mig gjennem centralfængslet. Ministerens sekretær og tolk Abdul Kerim Bey, en kristen syrer, som kom mig imøde med stor venlighed, lod øieblikkelig direktøren hente, da denne selv ønskede at være min fører. Rica Bey, det er hans navn, var en statelig mand i sine bedste aar, med et jovialt rødmusset ansigt, der ligesaagodt kunde tilhøre en pommersk godsbesidder som direktøren for de keiserlige tyrkiske fængsler.

Altsaa fremad marsch! Vi spaserede det korte stykke fra ministeriet til fængslet, som ligger ikke langt fra den stolte Sofia-moské ved den gamle rendebane. Det var ikke første gang, jeg betraadte denne mægtige plads, som nu ligger saa øde, men som kan fortælle om folkeslag, der forlængst er forsvundne, om begivenheder, der ligger to tusen aar tilbage

i tiden. Grækere og romere, byzantinere og tyrkere har den seet, dyrekampe og væddeløb, fraadseri og ridderlege har fundet sted her, men dens jord er ogsaa bleven mættet ved blodbad, som verdenshistorien kun kjender lidet til. Her var det, at keiser Justinian i aar 532 lod nedhugge 30 tusen mennesker, som han troede var farlige for sit herredømme, og sultan Mahmud II i 1826 lod 1/3 af sine oprørske janitscharer — man siger 10 tusen — faa en lignende skjæbne. Ja, vi staar paa historisk grund, men der er lidet, som minder om fordums pragt — en obelisk, en søile og nogle stene. Sic transit . . . . . . Og paa den nordlige langside, der engang rystede under bifaldsjubelen fra cirkus, der hører man nu kun klirren af lænker og suk fra de fangne i „den fælles kloak", som tyrkerne betegnende nok kalder centralfængslet.

Gjennem en af dobbelt skildtvagt bevogtet forgaard naar vi den egentlige indgang, en svær jernbeslaaet port, og træder gjennem den ind paa den aabne plads, der omgiver bygningen. Porten lukker sig efter os, — ja nu skulde vi vel være inde i eller i det mindste foran fængslet? Jeg kom hid med den tanke at finde en høi mørk bygning med tilgitrede vinduer, indhyllet i evig taushed eller opfyldt af smertesskrig fra de fangne, og hvad saa jeg?

En ren, brolagt, træbebygget gaardsplads, hvor der var ca. 50 mænd, der ikke gav indtryk af at lide nogen mangel paa næring, luft eller bevægelse. De hilste ærbødig paa os, da vi gik forbi, enten ved at gi os haanden eller bare ved at reise sig. Der var folk af alle aldre og alle religioner, hvad der var flest af — mahomedanere eller kristne — er vanskeligt at sige, da de færreste havde nogen hovedbedækning, og af de andre klæder, de bar — fangedragt eksisterer ikke — kunde man heller ikke slutte noget. De fleste beskjæftigede sig med at vaske sine klæder, enkelte syede, andre feiede, og mange stod og hang uden at bestille noget, — tvang findes her ikke.

„Lad os først gaa til hospitalet," sagde min fører.

Hospitalet bestaar af en to etages bygning, som ser lidt alderdomssvag ud, men er vakkert hvidtet. Salene er rigtignok temmelig høie, men efter mine begreber overfyldte. Sengene staar for tæt ved hinanden, og om der end om dagen strømmer rigelig lys og luft ind, syntes jeg, der maa blive daarlig luft om natten. Hvad seng, sengklæder og de syges tøi angaar, maa man naturligvis ikke lægge samme maalestok paa dem som paa vore hospitalers udstyr i den retning. Orientalerens fornødenheder — idetmindste i de lavere klasser — og hele levevis er betydelig tarveligere end vore, det maa man ikke glemme, naar man skal fælde en retfærdig dom; hovedsagen er, at salene og sengene er rene. Kanske ingen af de 33 patienter, som da laa i sygesalen, nogensinde før havde sovet i en seng, men kun

paa en matte paa jorden med eller uden tæppe over sig. Fire læger deler sygepleien mellem sig; af dem er to kristne. En læge er altid tilstede i fængslet, og de friske fanger bliver oplært til at gjøre hospitalstjeneste. Der syntes at herske god orden, enhver patient har over sin seng hængende sin personaltavle (med tyrkisk og fransk schema), og paa den gjør lægen daglig sin indførsel, det saa jeg med mine egne øine. Der staar ikke alene sygdommens navn og behandlingsmaade, men ogsaa diæten bliver skrevet der.

Fra hospitalet førte direktøren mig til min stadig stigende forbauselse ind i — kirken. Kapellet er et tarveligt, hvidkalket, næsten kvadratisk værelse, hvor der er plads til omtrent 60 mennesker. I det ene hjørne staar et slags alter med lys og kunstige blomster — hverken udpræget græsk-ortodoks eller romersk-katolsk. Prester af begge retninger, baade romersk-katolsk og græsk-katolsk, læser her messen, fortalte den græske geistlige mig. „Vi forliges svært godt," sagde han, „her kommer jo ikke mange romersk-katolske til os, saa jeg har for det meste kapellet alene. Om søndagen er her altid fuldt, da kommer foruden grækerne ogsaa de skismatiske armenere til mig."

Lige ved siden af kirken, ja egentlig i den samme bygning, ligger moskeen, et værelse som det ved siden. Dens eneste udsmykning er mihraben — bedenischen — en lampe og nogle matter, en middelsstor minaret staar ved indgangen. I begge gudshuse laa der folk og bad, da vi kom. Jeg ved neppe, jeg har følt mig saa rørt, som ved at se disse to stakkels fanger, der tilhørte to mod hinanden fiendtlig stemte religioner, her ligge fredelig lige ved siden af hinanden. Enhver bad til sin Gud, og alligevel bad de begge til den samme. Et uudsletteligt indtryk gjorde det paa mig, at se disse to religioners officielle fuldstændige ligestilling hos et folk som tyrkerne, der i hele Europa har ord for at være i høi grad intolerante og fanatiske, og paa et sted, der ikke er egnet til at være skueplads for et tolerance-skuespil, opført for at kaste europæerne blaar i øinene. Jeg ved flere lande i Europa, hvor der fra officielle og uofficielle fanatikere vilde blevet et ramaskrig, hvis der blev bygget en moské, — og især ved siden af en kirke.

Nu begynder vi besigtigelsen af selve fængslet, der er et kompleks af huse, skilt ved gaardspladse. Hvert hus bestaar for det meste af en stor sal, hvor fangerne har sine madrasser med et tæppe over langs med begge langsider. Celler eksisterer ikke, derfor findes der heller intet „ensomt fængsel". Alle fanger — for øieblikket omtrent 300 — bliver anbragt i disse sale; om dagen har de lov til at gaa frit omkring paa den gaardsplads, der hører til deres hus; de største forbrydere bærer en lænke, som er fæstet med jernringe om livet og fødderne, men de er ikke lænkede til

muren eller to og to sammen. Lænken er dels en skjærpelse af straffen, dels tjener den ogsaa til at vanskeliggjøre flugt.

Det spørsmaal laa nu nær, hvilke straffe det var, der blev anvendt i fængslet, men da direktørens svar lød, at der overhode ikke anvendtes straffe, saa besluttede jeg at vente med mine spørsmaal, til jeg traf selve ministeren.

Mens vi gik gjennem den ene sal efter den anden, fortalte direktøren mig følgende enkeltheder: Alle fanger blir underholdt af statskassen, men de har lov til at faa hos sine slægtninge indtil 25 piaster — ca. 5 kroner — om maaneden til kaffe og tobak. De, som er flinke og har lyst, kan tjene penge ved straafletning eller lignende arbeide. Arbeidstrang findes ikke, uden netop til de nødvendige arbeider som kogningen af maden, rengjøring af hus og gaardsplads og pleie af de syge; det bliver udført af fangerne under opsigt af en vogter. Kosten er omtrent den samme som soldaternes og i alle tilfælde rigeligere og sundere, end mange af fangerne har kunnet skaffe sig den, før de kom hid. Den bestaar mest af suppe, grønsager, ris og brød. Jeg smagte paa en ret, som en af fangerne bød mig. Bortseet fra, at den var kold og efter min smag for lidet salt, var den ganske spiselig, og ingredienserne, ris, svinefedt og rød pebber, syntes at være gode og friske. Brødet er akkurat af samme sort som det, de militære faar, et mørkt kraftigt kommisbrød, som jeg fra mine tripolitanske erfaringer ved smager ganske godt og kun nu og da ved skjødesløshed fra bagerens side kan blive mindre velsmagende.

Alt hvad jeg saa, gjorde et godt indtryk. Naturligvis maa man, som jeg tidligere sagde, stadig huske paa den forskjel, der er paa forholdene i Orienten og Okcidenten. De feil, som fængslet eller rettere fængselsvæsenet i Tyrkiet har, kan man slutte sig til af det ovenfor fortalte. Den største feil syntes jeg er mangel paa arbeide, det kunde jo saa let afhjælpes, hvis man vilde. Men man har endnu ikke faaet øinene op for, hvilken opdragende betydning regelmæssigt arbeide har, eller man tror ikke, det er muligt at gjennemføre det, hverken for fanger eller frie. Ligeledes er det en stor misforstaaelse at hobe saa mange folk sammen i et værelse, og især at man blander sammen almindelige leilighedstyve med professionelle tyve, og varetægtsfanger med de allerede dømte. Fængslet bliver derved en ren planteskole for forbrydelse og understøtter, hvad det netop skulde undertrykke. Det afskrækkende ved vore fængsler, tvangsarbeidet og ensomheden, mangler aldeles i Tyrkiet, og det indtryk, fangerne gjorde, bekræfter den tanke, der slog mig straks, jeg kom ind: her maa man leve ganske fornøielig! Saadant et slags muntert amerikansk fængsel med orientalsk lokalkolorit.

Det svar, jeg fik af en af fangerne, jeg talte til, en italiensk talende græker, er forøvrigt betegnende. I en af de sidste gaarde, vi gik igjennem, stod han og lænede sig opefter muren, og da vi passerede, tog han huen af og raabte ganske ugeneret til mig:

„God dag, min herre! Det glæder os, at der endelig engang kommer nogen og besøger os. De gaar vel ikke, uden at De giver os et par piaster.“

Paa mit spørsmaal om, hvad han skulde bruge pengene til, da han jo fik nok at spise og drikke, svarede han med den skjælmske klage:

„Mennesket lever ikke af suppe og brød alene, min herre. Nu har jeg i tre dage ikke drukket en eneste kop kaffe eller røgt en eneste cigaret! Og lidt glæde maa man da ogsaa have i livet!“

„Kan Dere faa kaffe og cigaretter her da?“ spurte jeg, idet jeg gav ham nogle piaster til ham og hans venner.

„Ja, derover!“ Og idet han slentrede bort, raabte han til mig: „Tusen tak, min herre, kom endelig snart igjen!“

Og der var virkelig ikke bare en ovn i et hjørne, hvor en af fangerne havde oprettet en primitiv kafé, men man kunde ogsaa faa kjøbt tobak og cigaretpapir; dog forekom det mig, at det sidste ikke var saa aldeles overensstemmende med lov og forordning og fængselsvedtægt; men man behøver jo ikke altid at se alt, hvad der foregaar.

Vi var igjen komne til indgangsdøren.

„Er det det hele?“ spurte jeg, og da direktøren svarede ja, vedblev jeg: „Men hvor er da de underjordiske celler for de store forbrydere?“ Min ledsager ser forbauset paa mig, han har øiensynlig ikke forstaaet mit spørsmaal. Jeg lader tolken gjentage det.

„Her findes ingen underjordiske celler,“ svarer han endelig. Jeg kan imidlertid ikke holde mig fra at spørge ham om, hvorledes man straffer f. eks. gjenstridige fanger.

„Jeg kan ikke straffe nogen,“ svarede han, „den, som sætter sig op mod reglementet, bliver stillet for domstolen igjen og faar en tillægsstraf.“

Den gode mand forekommer mig ikke ganske oprigtig.

Vi gaar igjen ud paa gaden — og jeg kan forsikre, at jeg ikke havde havt nogen ubehagelige følelse af beklemmelse eller nedslaaethed, heller ikke behøvede jeg at „puste godt ud“, som man ellers gjerne gjør efter et besøg i en moderne „ensomhedens bolig“.

Jeg gik tilbage til ministeriet for at opsøge politiministeren, der havde sagt, han gjerne vilde tale med mig, naar jeg kom fra fængslet.

Hans excellence Schefik Pascha er en mand paa omkring 50 aar, tidligere generaldirektør for fængselsvæsenet. Han har ogsaa blandt europæerne ord for at være en samvittighedsfuld embedsmand. Med stor

elskværdighed erklærede han sig beredt til at besvare mine spørsmaal. Først spurte han mig om, hvilket indtryk centralfængslet havde gjort paa mig, og han syntes at være tilfreds med mine svar. Jeg gik straks lige løs paa sagen og kom med det gamle spørsmaal.

„Hvilke straffe anvender De ligeoverfor fangerne?“

Ministeren svarede: „Fængselsdirektøren har som eneste straffemiddel mod fangerne den lænke, De har seet. Forekommer der et tilfælde af ulydighed, stridighed eller bedrag, der øieblikkelig bør straffes, saa bliver fangen bundet saa forsvarlig med lænker, at han ikke kan anrette videre ulykke. Direktøren sender mig øieblikkelig en rapport, og jeg tager de nødvendige skridt til at lade synderen dømme paany. Den almindelige straf er en forlængelse af den, han har før, tildels med lænken som skjærpelse, og kun i sjeldne tilfælde blir dommen forflytning til de fjerneste provinser og tvangsarbeide.

„Hvorledes forholder det sig med de frygtelige torturer, piskeslag, brænding og saadant, som man fra tid til anden læser om i de europæiske blade? Vil De sige, at disse historier kun hører hjemme i fablernes rige?“

Ministeren smiler.

„Hvis det var det værste, man i Europa sagde, skrev og troede om Tyrkiet, saa kunde vi nok være tilfredse,“ siger han. „Jeg kan paa mit æresord forsikre Dem, at hverken i centralfængslet eller, saavidt jeg ved, i nogen af de andre fængsler forekommer saadant, som De fortæller. Den direktør, som taalte det, vilde gjøre sig skyldig i en saa stor forbrydelse, at jeg vilde være den første til at trække ham til ansvar for det. Uregelmæssigheder forekommer overalt ogsaa hos eder i Europa, og overgreb fra embedsmændenes side kan man se allesteds, hvor de tror, at de ustraffet kan gjøre det; jeg har imidlertid kun faa gange maattet skride ind. Vort fængselsvæsen er vist ikke saa fuldkommet, som mange andre landes, men, som De selv medgiver, det passer til vore forhold. Fortællinger om tortur er fabler, det kan De berolige Dem med.“

Jeg lod mig berolige, — dels fordi hans excellence virkede beroligende, dels fordi jeg altid har forholdt mig skeptisk til mine ærede kollegers tyrkiske skildringer. Naturligvis tror jeg, at der i tyrkiske fængsler findes ligesaa megen grusomhed og ulovlig tortur som i de europæiske — om der findes mer, det ved Allah! — men mit besøg i Konstantinopels centralfængsel belærte mig paany om sandheden af den gamle sætning, at man ogsaa kan male en vis person for sort.

Staar vi foran et rigmandsvælde?

(Efter E. v. Hartmann i *Die Gegenwart*).

Frygten for et rigmandsvælde er overordentlig udbredt og har bidraget mægtig til at hidføre den nu paagaaende kamp mod kapitalismen. Det er en temmelig almindelig mening, at de rige stadig blir rigere og de fattige stadig fattigere. Der er jo ogsaa adskillige foruroligende symptomer, som synes at tyde paa, at udviklingen gaar i den retning. Størrelsen og antallet af de store formuer har i løbet af den nyere tid steget betydelig, folkeforøgelsen har været stærkest i byerne, hvor modsætningen mellem rigdom og fattigdom er størst, og de moderne sociale forhold synes at give pengene mere og mere magt.

Vi gjengiver nedenfor en interessant artikel af den berømte tyske filosof Eduard von Hartmann om dette brændende spørsmaal. Det vil sees, at forfatteren ikke nærer nogensomhelst frygt for et faretruende rigmandsvælde. Han mener tvertimod, at der i det moderne samfund findes mægtige socialøkonomiske faktorer, som i fremtiden vil gjøre ophobningen og opretholdelsen af de store formuer stadig vanskeligere.

Forfatteren begynder med at fremhæve, hvor beklageligt det vilde være, dersom fare for et rigmandsvælde virkelig var forhaanden. Jo mere rigdom der ophober sig paa faa hænder, desto mere forsvinder middelstanden, som er den egentlige bærer af et folks kraft, og desto dybere synker proletariatet, som ved sin bestikkelighed mere og mere kommer i de riges magt. Den uundgaaelige konsekvens af et rigmandsvælde blir derfor en skrigende modsætning mellem den herskende klasse rigmænd og det undertrykte proletariat, og paa grund af denne modsætning blir rigmandsvældet den ubestandigste af alle forfatningsformer. Tyngdepunktet begynder snart at forflytte sig fra den ene yderlighed til den anden. Snart er det de rige, som ubarmhjertig udsuger og undertrykker proletariatet, snart er det proletariatet, som med en voldsom kraftanstrengelse reiser sig mod rigmændene og udplyndrer dem. Dette vedvarer, indtil der endelig optræder en reddende Cæsar, som paa den ene side antager sig folkets sag, idet han indskrænker udsugningen, og paa den anden side sætter en stopper for proletariatets regelløse plyndring, idet han sætter den regulære konfiskation isteden. Men cæsarismen indkasserer selv en høi provision for sine modererende ydelser og beskytter alligevel ikke i længden mod voldsomme omvæltninger, fordi den i regelen er ude af stand til at grunde arvelige monarkier. Naar derfor en Cæsar er styrtet eller død, begynder enten den gamle kamp mellem rigmændene og proletariatet paany, eller ogsaa ind-

træder der en periode opfyldt af borgerkrige mellem de forskjellige kongsemner.

Et fremtidigt rigmandsvælde vilde derfor indebære en stor fare for samfundet; men en nærmere undersøgelse viser, at en saadan fare ikke er forhaanden.

1. *Middelstand og proletariat i nutid og fremtid.*

Hvor et rigmandsvælde staar for døren, der pleier de riges formuer at tiltage paa middelstandens og de fattiges bekostning. Følgen er, at middelstanden lidt efter lidt forsvinder, og at proletariatet forøges og udarmes. Men disse symptomer mangler for nærværende ganske.

Det er vistnok saa, at de riges formuer i den senere tid har steget betydelig. Men det kan ikke siges, at de har steget paa middelstandens og de fattiges bekostning. Samtidig som de riges formuer har steget, har ogsaa middelstanden og de lavere stænder gaaet fremad og opnaaet bedre tilværelsesvilkaar. Det høieste, som kan paastaaes, er, at formuesforøgelsen har været stærkere for de rige, end for middelstandens og de lavere stænders vedkommende.

Der har i social henseende foregaaet betydelige omvæltninger i middelstanden, væsentlig foranledigede ved den tiltagende fabrikindustri; men disse omvæltninger har ikke været ledsagede af nogen tilbagegang. Endel af den tilvækst, som ellers vilde have kommet de selvstændige haandværkere tilgode, er bleven forbrugt til dannelsen af et nyt element inden middelstanden, nemlig et fabrikarbeideraristokrati. Desuden har fabrikindustrien fremkaldt en del forskyvninger, der har ført til visse haandværks tilbagegang eller fuldstændige ophør. Men tiltrods herfor er antallet af de selvstændige haandværkere ikke blevet mindre; det har blot ikke steget i den grad, som ellers vilde have været tilfældet. De til middelstanden hørende underordnede funktionærer har formeret sig i betragtelig grad og fra tid til anden opnaaet lønsforhøielser, som de høiere embedsmænd har maattet undvære. Detaljhandelen ernærer nu for tiden flere mennesker end før og giver et større udbytte, fordi mængdens kjøbeevne er bleven større. Livsforsikringsselskabernes og sparekassernes statistik samt det tiltagende forbrug af de mindre kostbare nydelsesmidler viser, at middelstanden ikke blot hævder sin stilling, men endogsaa bleven stærkere i økonomisk henseende. *)

*) Den engelske nationaløkonom W. H. Mullock oplyser følgende med hensyn til middelstandens vækst i England: I tidsrummet 1850—1880 steg den samlede engelske befolkning fra 27,500,000 til 35,000,000. Samtidig steg den skatteydende del af befolkningen fra 1,500,000 til mere end 4,500,000. Hvis vi trækker de to sidste tal, der jo maa indbefatte middelstanden paa de to respektive tidspunkter, fra de to ovenfor opgivne folketal, faar vi, i 1850 en arbeiderbefolkning (proletariat) af 26,000,000 og i 1880 en arbeiderbefolkning af 30,500,000. Med andre ord, arbeiderklassen er fra 1850—1880 steget med 15 pct., medens middelklassen er steget med mere end 300 pct. Det forholder sig altsaa ikke saa, at middelstanden forsvinder, idet den synker ned blandt proletariatet, men omvendt, saaledes at proletariatet stiger op i middelstanden.

Det forholder sig heller ikke saa, at proletariatet øges og udarmes. Arbeidernes løn har i løbet af de tre sidste menneskealdre fordoblet sig. Sparekassestatistiken og forbrugsstatistiken viser, at de lavere stænders spareevne og forbrug pr. individ er tiltaget i betydelig grad. Efter trediveaarskrigen og frihedskrigene tilhørte størstedelen af de lavere stænder proletariatet. Nu er dette kun tilfældet med det allerlaveste lag af de lavere stænder. Ukvalificeret arbeide lønnes bedre og er lettere at opnaa end nogensinde før. Disse kjendsgjerninger kan kun fordunkles ved misbrug eller en misforstaaet anvendelse af statistiken.

Rigmandsvældets vrangside — middelstandens tilbagegang og proletariatets udbredelse — fattes altsaa. Socialdemokratiet beviser tydelig nok, at de masser, de repræsenterer, ikke er noget proletariat. Ti disse masser bøier sig ikke som bestikkelige slaver for rigmændene, men lønner sine egne folketribuner og lader sig af disse indblæse en selvstændig klassebevidsthed.

Der er heller ikke nogen grund til at tro, at *fremtiden* gjemmer truende farer for middelstanden eller de lavere stænder.

At bondestanden vil vedligeholdes, er temmelig givet, saa meget mere som der arbeides energisk for at beskytte landbrugets interesser. Der er er heller ingen grund til at frygte for, at haandværkerstanden vil uddø. Ti jo mere indviklet og overdaadigt det moderne liv bliver, desto flere virksomheds-omraader aabner der sig for haandværket (som jo væsentlig arbeider i den individuelle smags tjeneste), og desto større maa antallet af de nødvendige reparatør-haandværkere blive. De selvstændige detaljhandlere vil i fremtiden maaske aftage noget i antal, men kun paa den maade, at de forvandles til funktionærer i forbrugsforeninger og *en-gros*-forretninger og saaledes bibeholdes som medlemmer af middelstanden. Dette gjælder ogsaa de af staten overtagne samfærsels- og produktionsgrene. Desuden vil middelstanden faa en tilvækst nedenfra i et arbeideraristokrati, som i de fleste lande endnu staar i sin begyndelse, men som i England allerede er temmelig udviklet. — Udsigterne for middelstandens opretholdelse og forøgelse er ganske lyse.

Det samme gjælder for arbeiderstandens vedkommende. Den svære krise, som indførselen af maskinindustrien beredte haandarbeiderstanden, kan nu næsten betragtes som overvunden, om end skjønt beklagelsesværdige eftervirkninger endnu gjør sig gjældende. Vi staar nu ved slutningen af en kritisk overgangsperiode og ved begyndelsen til en epoke, hvori maskinindustrien og storindustrien først rigtig vil udfolde sine velsignelser for menneskeheden. I det sidste aarhundred har arbeiderstanden lidt meget under de savn, som maatte paalægges den, ikke til gunst for den riges vellevnet, men til gunst for en saa hurtig kapitalforøgelse, som viste sig

nødvendig til udnyttelsen af den med kjæmpeskridt fremadskridende teknik. Nu staar vi foran en tid, da denne teknikens fremadskriden vil slaa ind i et mere maadeholdent tempo, og kapitalforøgelsen behøver derfor ikke i fremtiden foregaa med den samme hurtighed som hidtil. Dette giver sig tilkjende i rentefodens og driftsgevinstens dalen. Allerede nu tilfalder der arbeiderstanden en langt større andel i det nationale arbeidsudbytte end for to eller tre menneskealdre siden, og denne andel er saavel absolut som relativt seet i stigende. Dersom vi i fremtiden bevares for store ydre krige og vedholdende indre uroligheder, vil sandsynligvis kapitalens andel i arbeidsudbyttet (renter, driftsgevinster o. s. v.) synke i endnu høiere grad end hidtil, og samtidig hermed vil arbeidets andel i udbyttet stige i en hidtil useet grad.

Proletariatet vil naturligvis aldrig fuldstændig ophøre at eksistere, allermindst i storbyerne. Men det vil i forhold til folketallet aftage i høiere grad end hidtil. Om denne aftagen vil ske hurtigere end folkeforøgelsen, lader sig ikke beregne paa forhaand. Det er derfor ikke umuligt, at proletariatet absolut seet vil tiltage, skjønt dets procentsats af befolkningen stadig vil blive mindre. Proletariatets absolute tilvækst har ikke stort at betyde, naar den gaar haand i haand med en relativ aftagen. Ti det er kun det relative forhold, der kan tjene som maalestok for nivaaets hævning og sænkning i det store og hele.

2. *Aarsagerne til ophobning af store rigdomme.*

Kilderne til de store formuer har været forskjellige til de forskjellige tider i historien. I det gamle Rom var de romerske embedsmænds udsugning af de underkastede lande hovedkilden. I slutningen af middelalderen og i reformationstiden spillede den høie rente og de kolossale handelsgevinster den største rolle. En handelsgevinst af 200 pct. og en rentefod af 20—48 pct. var dengang det almindelige. Nu for tiden erstattes de kolossale handelsgevinster af omsætningens umaadelige omfang, og rentefoden er sunket stærkt.

I det seneste tidsrum har uden tvil den personlige dygtighed spillet den fornemste rolle ved formues-erhvervelsen. Økonomisk skarpsind og forsigtighed forenet med dristighed i det rette øieblik, viljestyrke, seig udholdenhed, teknisk fagdannelse, opfindertalent, en vid synskreds og en klog vurderen af konjunkturerne har været de væsentligste betingelser for varigt held. Det er en vildfarelse at tro, at store formuer skyldes den blinde lykke og ikke personlige egenskaber. Dersom de store opfindere eller industridrivende har havt noget held, som ikke skyldes personlige egenskaber, da har dette hovedsagelig bestaaet deri, at de var unge paa en tid, da konjunkturerne for foretagsomheden paa det tekniske omraade paa grund

af maskinindustriens opblomstring var de mest glimrende, som verdenshistorien kjender.

Betragter vi nu under disse synspunkter udsigterne for en fremtidig ophobning af store rigdomme, saa synes de lidet gunstige. De opblomstrende kolonier har en tendens til at blive mere og mere selvstændige i sin forvaltning. Moderstaternes befatning med dem blir derfor væsentlig indskrænket til handelen, og der blir ikke rum for nogen udsugning som i det gamle Rom. Rentefoden er aabenbart i synkende og om to til tre menneskealdre kan man ikke vente en høiere rente end 1—2 pct. for de sikreste laan. De nulevende rentierers børn eller børnebørn vil saaledes kun indkassere halvdelen eller fjerdedelen af sine arveladeres renter. Med andre ord, de vil synke ned i de lavere indtægtsklasser, hvis det ikke i mellemtiden lykkes dem at gjøre sine formuer dobbelt eller fire gange saa store.

Proportionalt med rentefoden aftager ogsaa resikopræmierne. Og det tør antages, at disse fremdeles vil synke i samme grad, som chancerne for et foretagende lader sig beregne paa forhaand, og det tekniske herredømme over naturen tiltager. Driftsgevinsten i handel og industri er allerede i den sidste menneskealder bleven betydelig mindre end i den foregaaende. En-gros-handelen nøier sig med saa smaa provisioner, at kun den allerstørste omsætning kan føre til absolut store gevinster. En forretning, som aarlig giver et gjennemsnitligt udbytte af 5—7 pct., ansees for at være meget god. Hvor der opnaaes mere, foreligger enten et farligt misforhold mellem kredit og egen kapital eller en resikerlig spekulation i konjunkturgevinster eller ogsaa en usolid udnyttelse af publikums dumhed. Det nettoudbytte, som solide forretninger giver ud over den almindelige rente ($3\frac{1}{2}$—4 pct.), kan saaledes ikke anslaaes høiere end til $1\frac{1}{2}$—3 pct., medens det i middelalderen var 160 pct. (200 minus 40).

Udbyttet af industrien blir stadig magrere. Arbeidslønnens stigning, de indirekte arbeidsudgifter (f. eks. til udbedring af arbeidsrummene og til sikkerheds-foranstaltninger), velfærds-indretningernes tilvækst, omkostningerne og byrderne ved arbeiderforsikringen, de stigende stats- og kommuneskatter tærer stadig paa udbyttet, saa det aftager betydelig. Alle maskinindustriens omraader er i den grad afgræssede marker, at en ny konkurrent, som træder til, knapt kan berge livet. Selv i den elektriske industri, som i det sidste tiaar sammen med vaabenindustrien har opnaaet forholdsvis store gevinster, er konkurrencen meget trykkende. Hvis der ikke ved opfindelser af en uanet beskaffenhed aabnes ganske nye omraader for tekniken, kan man med nogenlunde sikkerhed forudsige, at hele bevægelsen nu vil komme ind i roligere farvande, og at der vil indtræde en stabilitetstilstand, som

ikke vil tillade opnaaelsen af store gevinster ved voldsomme konjunktur-forandringer.

Den tid, da enkelte personer kunde svinge sig op til enestaaende stillinger, som skaber eiere og ledere af store fabrik-etablissementer, synes forbi. Den personlige magt viger for den upersonlige. De fleste private etablissementer har allerede forvandlet sig til aktieselskaber eller vil komme til at gjøre det i løbet af en menneskealder. Derved udstykkes den individuelle besiddelse til de mange aktionærers vekslende parter. De gyldne tider for storbankierer og finanskonger som Rothschild, Baring, Hirsch osv. er forbi, og deres pladse indtages af grupper eller konsortier af aktiebanker. De europæiske stater, som i begyndelsen af dette aarhundred var afhængige af saadanne finanskonger ved optagelser af laan har nu valget mellem konkurrerende finansgrupper.

Alt tyder paa, at berigelse ved børsspekulation og udnyttelse af publikums dumhed vil aftage. Privatkapitalisterne blir stadig mere forsigtige i anbringelsen af sine penge og holder mere og mere fast ved den engang valgte anbringelse. Det har desuden bidraget stærkt til fremme af solide anbringelser, at store banker efterhaanden er traadt isteden for enkelte bankierer. De af publikums spekulation levende bankierer klager lydelig over, at børsforretningerne blir magrere, og maa stadig nedsætte sin provision for at trække kunder. Man maa nu stige længere og længere ned i folkedybet for at finde de dumme. Ti dæmringen oplyser først bjergtoppene og trænger saa lidt efter lidt ned i dalene.

Misbrug af politiske stillinger til berigelse ved børsspekulation vil af sig selv ophøre, naar konjunkturerne i handel og industri blir mere stabile, og det private publikum unddrager spekulanterne sin indirekte understøttelse. Desuden tiltager i det store og hele de styrendes ansvarsfølelse. Blandt de nulevende fyrster vilde det være vanskeligt at finde nogen med en saa robust samvittighed som Louis Philippe, og republikernes præsidentpladse besættes for det meste med hæderlige mænd.

Alt i alt maa det siges, at der allerede i de to sidste aartier har indtraadt en mærkbar ebbe i formues-forøgelsen. I næste aarhundred maa vi i renten søge hovedkilden til nationalkapitalens forøgelse. Ti det udbytte, som opnaaes udover den almindelige rente, og som i tidligere tider var fire gange saa stort som renterne, er nu sunket ned til halvdelen af den almindelige rente og vil i fremtiden skrumpe sammen til en endnu mindre brøkdel af renten.

3. *Fremtidsudsigterne for opretholdelsen af store formuer.*

Det paastaaes ofte, at de i den sidste epoke erhvervede rigdomme har koncentreret sig paa stadig færre hænder, og at denne proces vil vedblive ogsaa i fremtiden. Men denne paastand holder ikke stik. Nutidens

kolossalformuer er absolut seet ikke synderlig større, end de var i fortiden. Dertil kommer, at de efterhaanden har faaet en langt ringere relativ betydning. Ti nutidens nationalformuer er ulige større end i tidligere tider, og de faa private kolossalformuer, som findes, udgjør derfor en langt ringere brøkdel af nationalformuen. Ligeoverfor vore faatallige krøsuser staar nu — i sammenligning med fortiden — et langt større antal rigmænd, som rigtignok ikke er kolossalt rige, men dog mere end velhavende, og under disse staar igjen en mere velstillet middelstand og en bedre stillet arbeiderstand end i oldtiden. Kolossalformuernes relative overvægt over de andre stænders formuer er altsaa i enhver henseende ringere end før. Og det maa fremfor alt erindres, at kapitalens erhvervelse og dens deraf afhængende indre formerelses-evne nu er betydelig mindre end tidligere. Ti renten er nu kun $^1/_5$—$^1/_{10}$ og det ud over renten opnaaelige driftsudbytte kun $^1/_{50}$—$^1/_{100}$ saa stort som før. Det varer nu omtrent fire og tyve gange saa længe, før en kapital fordobles ved forretningsdrift, og ni gange saa længe, før den fordobler sig ved udlaan paa rentes rente.

Erfaring lærer, at kolossale formuer har vanskelig for at forblive længe i de samme familiers besiddelse. I regelen sønderstykker, forøder eller taber allerede børnebørnene de rigdomme, hvortil deres bedstefar lagde grunden, og som deres fader drev i høiden. At en kolossalformue i længere tid opretholdes inden den samme familie — saaledes som hos Rothschilderne —, betragtes med rette som en undtagelse. Betingelserne for, at en saadan opretholdelse skal finde sted, er, at slægten trods rigdommens forlokkelser ikke degenererer, og at den hverken blir ufrugtbar eller altfor frugtbar. Ligesom ethvert menneske, selv om der kun avles 2 børn i hvert slægtled, har 8 børnebørnsbørn og 16 børn af disse, saaledes har ogsaa enhver 8 oldeforældre og 16 tipoldeforældre. Alene denne omstændighed er tilstrækkelig til at virke udjevnende paa eiendomsforskjellen med hensyn til bevægelig formue.

Skal kolossalformuerne varig beskyttes mod sønderstykkelse, kan dette alene ske derved, at de anlægges i grundbesiddelser, der gjøres til fideikommisser. Dette var muligt i fortiden, da grundbesiddelserne udgjorde en langt større del af nationalformuen end nu, men i nutiden vilde det være umuligt. Krøsuserne kan vistnok endnu i enkelte lande skaffe sig fideikommisser; men disse vilde kun repræsentere en brøkdel af kolossalformuens værd. De forhaandenværende grundeiendomme vilde ikke være tilstrækkelige til at tilfredsstille efterspørselen. Deres nuværende eiere er for det meste hverken villige eller berettigede til at sælge sin fædrenearv, og krøsuserne har liden lyst til at anlægge større kapitaler i grundeiendomme, allermindst hvis de skal kjøbes til overdrevent høie priser. Dertil

kommer, at lovgivningen i tilfælde vilde træffe forføininger til hemmelse af den fremadskridende dannelse af fideikommisser.

Det maa ogsaa erindres, at den bevægelige kapitals indre formerelsesevne nu mere end nogensinde før er indskrænket ved beskatning. Alene de direkte skatter i Prøissen f. eks. formindsker rigmandens indtægter med $12^1/_2$ pct. Med andre ord, han faar istedenfor 4 pct. lidet mere end $3^1/_2$ pct. af sin formue og i mange kommuner er skatterne saa store, at den virkelige indtægt synker ned til 3 pct.

4. *Fremtidsudsigterne for et politisk rigmandsvælde.*

Endnu mindre berettiget er frygten for, at de nulevende rigmænd eller deres efterfølgere skal opnaa en overvættes stor politisk og social magt. I oldtiden, da rigdomme fortrinsvis erhvervedes af den politisk herskende klasse ved misbrug af embedsmyndighed, faldt rigdom og politisk indflydelse ligesaa naturlig sammen som i middelalderen, da fyrster og grever sammen med kirken delte den urørlige rigdom. Men allerede i reformationstiden, da de store formuer væsentlig erhvervedes ved handel og derfor blev bevægelige, skiltes den politiske indflydelse fra rigdommen, og de rige borgere kunde i det høieste herske inden sin egen bykommune, hvis de da ikke styrtedes af laugene. I nutiden har de rige opfindere og industridrivende ikke længer nogen politisk magt, som svarer til deres betydning i staten, efter at deres arbeidere har unddraget sig deres indflydelse og følger folketribunerne. De store finansmænds politiske indflydelse paa regjeringerne, som i begyndelsen af aarhundredet stod paa sit høidepunkt og omkring femtiaarene endnu var betragtelig, svinder i samme grad, som de store stater selv vokser op til første rangs finansmagter og derfor opnaar nye laan efter en mindre rentefod og en ringere provision.

I lande, hvor koncessioner til jernbaner og andre industrielle anlæg er overladt parlamentet istedenfor den udøvende magt, faar vistnok storkapitalen en politisk indflydelse, som blir proportional med den parlamentariske korruption, og det samme blir tilfældet i stater, hvor den magthavende embedsstand er bestikkelig. Men man faar haabe, at beføielsen til at give koncessioner vil blive frataget de landes parlamenter, som endnu besidder den, og at embedsstandens korruption vil blive formindsket ved tilstrækkelige lønninger, livsvarig ansættelse og pensionsberettigelse.

Naar det nu forholder sig saaledes, hvad kan saa være den psykologiske grund til den saa almindelig udbredte frygt for rigmandsvældet? Forklaringen er ganske simpel, naar man betænker, at de fleste langsomt virkende aarsager saavel paa det fysiske som paa det sociale omraade først frembringer de største resultater, naar de allerede har ophørt at være

virksomme. Ligesom den største sommervarme kommer i hundedagene, ikke ved midsommer, og den største vinterkulde i januar eller februar, ikke ved juletid, saaledes er det ikke de sletteste herskere, som afsættes og halshugges, men deres børn og børnebørn. Ogsaa i folkenes sociale liv behøver aarsagerne tid til at ophobe virkninger af tilstrækkelig spændkraft, og naar denne spændkraft gjør sig gjældende, har ofte aarsagerne selv ophørt at virke.

Under dette synspunkt blir ogsaa det nu optrædende rigmandshad forstaaeligt. Aldrig tilforn har nationalformuerne tiltaget i den grad som i den nyere tid, og aldrig tilforn har derfor de besiddelsesløse havt større foranledning til misundelse. Og skjønt aarsagerne til formuesforøgelse allerede tildels har ophørt at virke, har den fremkaldte misundelse endnu sin høieste spændkraft.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

Maanen var ifærd med at lægge sin bro over den stille sjø, idet de ældre kom op igjen. Kokken trængte ikke at synge ud: andenvagt. Dan og Manuel var nede gjennem lugen og tilbords, før Tom Platt, den sendrægtigste og sindigste af de ældre, var færdig med at tørke sig om munden med haandbagen. Harvey holdt følge med Penn og satte sig foran en tinpande med torsketunger og sundmaver isprængt med skinkebiter og ristede poteter, en skalk varmt brød og en kumme sort stærk kaffe. Sultne som de var, vented de dog, mens „Pennsylvania“ læste en bordbøn. Saa stuved de ind i taushed, indtil Dan trak pusten over sin tinpande og spurte Harvey, hvorledes han havde det.

— Næsten fuldmæt, men har jo rum til en bit til.

Kokken var en svær kulsort neger, som ulig alle andre negre, Harvey havde stødt paa, ikke oplod sin mund, men indskrænked sig til smil og fingersprog for at opfordre til at lade maden smage.

— Se, Harvey, sagde Dan og dunked med gaflen i bordet, — det er, som jeg sagde. De unge og vakre mænd — som jeg og Pennsy og du og Manuel — vi er andenvagt, som først faar komme til, naar førstevagt er færdig. De er de gamle fiske, som trænger at muntre maven; derfor maa de faa først, endda de ikke fortjener det. Ikke sandt, doktor?

Kokken nikked.

— Kan han ikke snakke? hvisked Harvey.

— Nok til at greie sig. Men ikke stort af noget, vi skjønner. Hans eget sprog er løierligt, kan du tro; kommer fra Kap Bretons indland, hvor folket snakker hjemmegjort skotsk. Kap Breton vrimler af negre, hvis forældre rømte did før krigen, og de snakker som bønderne der — bare babbel.

— Det er ikke skotsk, forklared „Pennsylvania“; — det er gaelisk, det har jeg fra en bog.

— Penn er svær til at læse. Det eneste, han forebringer, er boglærdom, undtagen naar det gjælder at tælle fisk — he?

— Lader din far dem bare selv sige, hvor mange de har faaet, uden at tælle efter? spurte Harvey.

— Selvfølgeligt. Hvad mening var det i at lyve for et par gamle torskers skyld?

— Var engang en fyr, som løi sig fisk til, kom det fra Manuel; — løi hver dag. Fem, ti, fem og tyve mere, end han havde.

— Hvem var det? for Dan op. — Ingen af vore folk.

— Franskmand fra Anguille.

— Aha. De vestkyst-franskmænd er ikke at regne med. De kan ikke tælle. Kommer du engang over en af deres bløde angler, Harvey, ved du, hvorfor, sagde Dan med topmaalt foragt.

„Klem bare paa, og aldrig stop,
naar vi skal til at gjøre op,“

brølede Lange Jack ned gjennem lugen, og andenvagt ramlede opad trappen straks.

Skyggen af masterne og riggen med det aldrig beslaaede støseil svajede frem og tilbage over det vuggende dæk i maaneskinnet; og haugen med fisk agterud sken som en vældig klump smeltende sølv. Nede i rummet lød tramp og rammel fra Disko Troop og Tom Platt, som stavred om mellem saltbingerne. Dan rakte Harvey en gaffelklemme og leded ham til indre-enden af det grove bord, hvor onkel Salters alt trommed utaalmodig med knivskaftet. En stamp saltvand stod ved hans fødder.

— Kyl nu fisken ned til far og Tom Platt gjennem lugen, og var dig, at ikke onkel Salters stikker øiet ud paa dig, sagde Dan og svang sig ned i rummet. — Jeg skal strø salt hernede.

Penn og Manuel stod tilknæs mellem fisken i karmen, svingende dragne knive. Lange Jack, med en kurv ved fødderne og vanter paa hænderne, stod tværs for onkel Salters ved bordet, og Harvey stirred paa gaflen og klubben.

Hei! raabte Manuel, bøied sig mod fisken, drog en op med en finger

under gjællen og en finger i øiet. Han lagde den mod karm-kanten; knivbladet blinkede med en slidende lyd, og fisken dumped — splittet fra struben til nederst i bugen, med et snit paa hver side af halsen — for Lange Jacks fod.

— Hei, sagde Lange Jack og stak sin vante-haand ind i fiskebugen som en øse. Torskens lever dumped i kurven; et haandgreb til, og hodet og indmaden fløi af, idet fisken gled tværs over til onkel Salters, som snøfted vildt. Paany en slide-lyd, rygbenet fløi over rælingen, og den hodeløse, flækkede fiskekrop plasked i stampen, saa det sprøited lige op i Harveys aabne mund. Efter det første hei var det taust. Torsken drog fra haand til haand, som den var levende, og længe før Harvey havde kommet sig af forbløffelsen over den mirakelagtige behændighed, hvormed alt gik, var hans stamp fuld.

— Kyl! grynted onkel Salters uden at snu hodet, og Harvey til at kyle fisk, to og to eller tre og tre, ned gjennem lugen.

— Hei, kyl den knippevis, hauked Dan. — Spred dem ikke udover! Onkel Salters er den bedste paa hele flaaden til at flække. Han kan det fra sin læsning.

Og virkelig saa det ikke næsten ud, som den runde fyr skar op hefter i rivende fart. Manuels krop, knækket over ved hofterne, holdt sig urørlig som en staty; men armene gramsed i fisken uden stans. Lille Penn stræved tappert, men det var let at se, at han var veg. Baade en og to gange fandt Manuel tid til at hjælpe ham uden at bryde kjæden. Engang skreg Manuel til, fordi han havde faaet en franskmands angel i fingeren. Disse angler er gjort af blødt jern for at kunne bøies til igjen efter slid; men torsken gaar tidt af med den og kommer fast paa andre kroger; dette er en af grundene til Gloucester-folkenes foragt for franskmændene.

Nedenunder hørtes den raspende lyd af raat salt, som gnedes ind i raa fisk, omtrent som gnisl af en slibesten — en stadig undertone til knivenes klik-klik mod karmen, klasket af afbrukne hoder, dumpende lever og flyvende indmad, onkel Salters' knivs kra-kra efter rygbenet, og plasket af vaade, slunkne fiskekroppe i vandbaljen.

Efter en times arbeide kjendte Harvey bare en eneste tanke: hvile; raa, vaad torsk veier mere, end nogen tror, og ryggen værked under den idelige lemping. Men saa opdaged han tillige for første gang i sine levedage, hvad det vil sige at være et led af en arbeidsstok i virksomhed, og den forestilling vakte stolthed og trang til at hænge i til sidste trevl af kraft.

— Kniv hoi, sang onkel Salters ud langt om længe. Penn retted ryggen og gisped borte i fisken; Manuel bøied sig bagover for at tage

bort stivheden, og Lange Jack lagde sig over rælingen. Kokken dukked op lydløst som en sort skygge, sanked rygben og hoder i et spand og forsvandt saa igjen.

— Fiskesuppe til frokost og stuede hoder, bemærked Lange Jack og smatted.

— Kniv hoi, gjentog onkel Salters og svinged det flade og krumme flække-vaaben.

— Søg nede ved dine fødder, Harvey, hauked Dan op fra lastrummet.

Harvey opdaged en halv tylvt knive stukne i en klamp paa lugekanten; disse delte han rundt og fik de sløvede i bytte.

— Vand! lød det fra Disko Troop.

— Vandfad forud og øsen ved siden. Rap dig, Harvey, underviste Dan.

Om et øieblik var han tilbage med en svær øse brunt, flaut vand, der blev nydt som nektar og løste Diskos og Tom Platts tunger.

— Dette er torsk, sagde Disko. Det er ikke Damaskus-figen, Tom Platt, heller ikke sølvbarrer. Det har jeg altsaa sagt dig nu hver eneste kvæld, vi har faret sammen.

— Syv turer altsaa, kom det tørt fra Tom Platt. God stuving er nu alligevel god stuving, og sandelig kan man stuve selv ballast baade rigtig og galt. Om du bare havde seet fire hundred tons jern lagt ind i — — —

— Hei! sang Manuel hvast ud, og arbeidet tog fat paa en ny frisk og stansed ikke, før karmen var tømt. I samme øieblik den sidste fisk var nede, rugged Disko Troop agterover med sin bror; Manuel og Lange Jack gik forud; Tom Platt tog sig tid til at trække lugen over, før han blev borte. Inden et halvt minut hørte Harvey dyb snork nede i kahytten, og han blev staaende og stirre forfærdet paa Dan og Penn.

— Det gik lidt bedre den gang, Dan, sagde Penn, som saavidt kunde holde øinene oppe. — Men nu faar jeg vel hjælpe til at gjøre lidt rent.

— Vilde ikke eie din samvittighed for tusen læster, svared Dan. Tørn ind, Penn. Du har ingenting med at gjøre guttearbeide. Hal en pøs op, Harvey. Aa, Penn, slip disse ned paa fadet, før du gaar til køis. Kan du holde dig vaagen saa længe?

Penn slæbte afsted med en svær kurv fiske-lever og tømte den paa en stor tønde med firkantet spuns, som gik paa hængsler, ligge ved „kappen“. Saa gled han ogsaa ud af syne.

— Gutterne gjør rent efter flækkingen, og første vagt i godveir er gutternes vagt paa „Her er vi“. Dan spylede karmen eftertrykkelig, slog

bordet sammen og reiste det op i maaneskinnet til tørk, drog de røde knivblade gjennem en dot drev og tog paa at hvæsse dem paa en liden slibesten, mens Harvey kasted indmad og rygben overbord under hans ledelse.

Ved første plask steg et sølvhvidt trold lodret op af det oljede vand og sukkede uhyggelig pibende. Harvey føg bagover med et skrig, men Dan bare skratted. — Spækhuggeren, sagde han, tigger om fiskehoder. Den kyler sig ret op i veiret slig, naar den er sulten. Rigtig en gravrøst, den har?

En rædsom stank af raadden fisk fyldte luften, da den hvide stok igjen sank under, og vanded bobled som olje. — Har du aldrig seet spækhuggeren komme slig før? Ja, saa faar du se ham hundred gange, før du er færdig her ombord. Jamen er det kjækt at have en gut til ombord igjen. Otto var desuden saa gammel han, og atpaa en tysker. Han og jeg droges ordentlig. Skulde ikke sagt noget paa den ting, om der havde siddet en kristen tunge i hodet paa ham. Søvnig?

— Dødsens, nikked Harvey.

— Forbudt at sove paa vagt. Rend op og se efter, om ankerlanternen brænder rigtig fint. Du har vagt nu, Harvey far.

— Pyt, hvad kan vel gjøre os noget ikvæld? Lyst som dagen jo.

— Netop da kan det træffe ind, siger far. Godveir betyder god søvn, og før du ved af det, kan du være skaaret tværs over af en linjebaad, og sytten guldbeslagne officerer, fine herrer, rækker fingrene i veiret paa, at vor lanterne var slukt, og at det var tyk taage. Harvey far, jeg skulde heller tage i dig, men om du dubber en gang til, bruger jeg taugenden her.

Maanen, som ser saa mangt rart paa bankerne, keg ned paa en spinkel unggut i knæbukser og rød skjorte, som raved om paa det uryddige dæk paa en sytti tons skonner, fulgt i hælene af en skibsgut, som svinged med en taugtamp aldeles som en bøddel og dubbed og gisped mellem hver smæk, han gav.

Det surrede rat knirked og hakked stilt, støseilet dasked lidt for de smaa vindblaf, gangspillet rasled, og de to gutter fortsatte sin ynkværdige marsch. Harvey trygled, trued, klynked, ja tuded tilslut, mens Dan med lam tunge vrøvled om aarvaagenheds gavn og klasked væk med sin tamp, træffende jollerne ret saa ofte som Harvey. Tilslut slog kahytsklokken ti, og paa tiende slag kom lille Penn krybende op paa dæk. Han fandt to gutter i to uredige bylter side om side paa storlugen, saa dybt i søvn, at han rent ud sagt maatte rulle dem tilkøis.

III.

Det var en firti favnes slummer, som klarer sjæl og øie og hjerte og sender en til frokost sulten som en ravn. De tømte en svær tintallerken med fiskebiter i suppe. Saa vasked de op kopper og kar for de ældre, som var ude paa fiske, skar op flesk til middagsmaden, skrubbed „kappen“, fyldte lamper og lanterner, bar kul og vand til kokken og ransaged forrummet, hvor skudens proviant var stuvet. Det var ogsaa idag deiligt veir, mildt og klart; og Harvey aanded med fulde lunger.

Flere skonnere var krøbne op i sigte, og det blaa hav mylrede af seilere og joller. Yderst ude i himmelranden smudsedes det blaa af røgen fra en linjebaad, hvis skrog var usynligt, og mod øst skar et svært skibs overseil et hak i synsranden. Disko Troop stod og røgte ved kahytstaget, med et øie paa mandskabet rundt om og det andet paa stormastens vimpel.

— Naar far skjeler slig, hvisked Dan, grunder han paa noget vigtigt for os alle. Jeg sætter min løn og lot paa, at vi skifter ankerplads snart. Far kjender torsken, og det ved hele bankflaaden, at han gjør. Se, hvor de kommer sigende en for en, selvfølgelig ganske ligegyldig, men med et skarpt øie til os alligevel. Der har vi „Prince Leboo“, en Chatham baad. Den er segen op siden igaar kvæld. Og se til den svære kasse der med en lap i forseilet og ny klyver. Det er „Carrie Pitman“ fra Vest Chat-ham. Den faar ikke beholde seilene længe, har den ikke bedre lykke med sig end forrige aar. Den gjør ikke stort andet end drive; der er ikke anker stærkt nok til at holde hende . . . . Naar røgen kommer puffende i slige smaa ringe, studerer far fisken. Om vi snakker til ham nu, blir han rasende. Sidst jeg voved det, tog han en støvel og kasted efter mig.

Disko Troop stirred forover med piben mellem tænderne og øine, som som ingen ting sagde. Som sønnen havde sagt, holdt han paa at studere fisken — sættende sin indsigt og erfaring som bankfisker op imod torsken, som siger frit om i sjøen. De nysgjerrige skonneres nærvær indenfor synskredsen optog han som en kompliment til hans duelighed. Men nu da den vel var paaskjønnet, fik han lyst til at forsvinde og finde en plads for sig selv, til det blev tid til at seile op til Jomfruen og fiske der i den livlige by paa havet. Saa tænkte da Disko Troop over det veir, som nys var, kulinger, strømsætning, madforsyning og alt sligt fra en tyve punds torsks synspunkt — og var i virkeligheden en times tid selv en slig torsk, saa lig den saa han ud. Saa tog han piben ud af munden.

— Far, sagde Dan, vi er færdige med øgten. Faar vi gaa udenbords en stund? Det er godt fiskeveir.

— Ikke i den saftrøde habit og heller ikke i de brune, halvgarvede sko. Giv ham en hyre, han kan være tjent med.

— Far er fornøiet — det er sagen, sagde Dan oprømt, idet han slæbte Harvey ned i kahytten, mens Troop kylte en nøkkel foran dem. — Far gjemmer mine stasklær, hvor han kommer over dem, for jeg er saa skjødesløs, siger han. Han roded gjennem en kiste, og paa mindre end tre minuter var Harvey rigget op i et par sjøstøvler, som rak ham til midt paa laaret, en tung blaa uldtrøie vel stoppet ved albuerne og en sydvest.

— Nu tager du dig ud, gut. Rap dig saa.

— Hold jer nær skuden og drag ikke rundt paa besøg til andre. Om nogen spør, hvad jeg tænker mig til, saa svar, som sandt er, at jeg ikke ved det selv.

En liden rød jolle med navnet „Haltie S.“ laa agter om skonneren. Dan halte den ind efter fanglinen og hopped letvint ned paa midtplikten, mens Harvey kom tumlende klodset efter.

— Slig gaar man ikke i baad, bemærked Dan; er der en smule sjø, farer du ret til bunds, far. Du faar lære dig til at møde den.

Dan slog tollepinderne i og tog fortoften, han vilde se Harvey an. Gutten havde roet, paa frøkenmaner, paa dammene i Adirondack; men der var forskjel paa greierne der og her, en otte fods aare kjender man i haanden. En godmodig dønning tog imod, og Harvey grynted.

— Korte tag! kommanderede Dan. Kjører du aaren fast i sjøen, er du istand til at vælte hende. Er hun ikke gild? Min egen desuden.

Den vesle jolle var ren som en vasket tallerken. I baugen laa et lidet anker, to vandkrukker og en sytti favne smekkert brunt taug. Et tin-horn hvilte i kramper lige under Harveys høire haand, side om side med et fælt banketræ, en kort klæp og en noget kortere trækjæp. Et par snører med svære blysøkker og tvebit-angler, regelmæssig sulet op paa firkantede rammer, hang under hver æsing.

— Hvor har du riggen, mast og seil? spurte Harvey, han begyndte at faa blemmer i hænderne.

Dan klukked. — Joller er nok ikke til at seile, de maa roes, de. Men du trænger ikke at tage saa tungt i. Skulde du ikke have lyst til at eie denne?

— Tjo; antager, papa forærede mig en slig eller to, om jeg bad ham, svarede Harvey. Han havde havt for meget at bestille til at faa tænke paa hjemmet en stund nu.

— Ja vist, ja. Jeg glemte, at din far var millionær. Du har ikke meget millionær-mæssigt over dig nu, du. Men en jolle, mandskab og greier — — Dan talte, som det gjaldt en hvalfanger — — koster jo lidt det ogsaa. Tro, din far vilde give dig en for — ja, bare for moro skyld?

— Skulde ikke undre mig. Det maatte være det eneste, jeg endnu ikke har slaaet ham for.

— Du maa nok være en kostbar unge at have i huset. Nei, fisk ikke krabbe igjen, far. Korte tag, det er knebet, for havet er aldrig dødstille, og dønningen — —

Pladask, aarelommen for op under Harveys hage og puffed ham baglængs.

— Netop hvad jeg vilde sagt. Jeg maatte ogsaa lære det, men saa var nu jeg bare otte aar, dengang jeg kom i denne skole.

Harvey kom til sæde igjen; han rynked bryn af smerter i kjakerne.

— Ingenting godt for, siger far, at blive sint for noget. Vor egen skyld, om vi ikke agter os, siger han. Lad os friste her. Manuel giver os bunden.

Portugisen sad og rugged et godt stykke bortpaa, men idet Dan løfted en aare ret op og ned, svinged han straks venstre arm tre gange.

— Tredive favne, sagde Dan og hægted et salt skjældyr paa anglen. — Du faar agne slig, som du ser mig gjøre, Harvey, og saa maa du ikke floke snøret.

Dans snøre var ude, længe før Harvey havde klaret den kunst at sætte agn paa og slænge blysøkket ud. Jollen drev sagte bortefter. Det var ikke umagen værdt at dyppe anker, før de var sikre paa at have fundet godt fiskemed.

— Her har vi ham, sang Dan ud; og en skur af sjøsprøit dryssed ned over Harveys skuldre, idet en svær torsk laa og dasked udenfor baadripen. — Hytten, Harvey, hytten! Lige under haanden der! Fort!

Tydeligvis kunde „hytten“ ikke betyde hornet, saa langed Harvey altsaa banketræet hen, og Dan slog ganske videnskabelig fisken i svime, før han drog den over ripen, og hukede anglen løs med den korte kjæp. Saa kjendte Harvey et nap og drog snøret ind med stor forsigtighed.

— Jo da, der fik du stikkelsbær.

Anglen havde hægtet fat i en klase „stikkelsbær“, røde paa en side og hvide paa den anden — fuldstændige afbilleder af havefrugten, naar undtages, at der ikke var blade paa stilken, som derimod var pibet og slimet.

— Rør dem ikke! Skvæt dem af! Nei, rør —!

Advarslen kom for sent. Harvey havde plukket dem af anglen og sad og betragtede dem.

— Au, skreg han, for det brændte fingrene, som om han havde stukket næven i en nesle.

— Nu ved du, hvad stikkelsbær-bund vil sige. Aldrig røre andet end fisk med bare fingre, siger far. Skvæt dem af mod æsingen og agn paa igjen, Harvey. Se paa hjælper ikke mod svien. Det hører alt med til hyren.

Harvey smilte ved tanken paa sine ti og halv dollars maaneden og kom til at undres paa, hvad moren vilde sagt, om hun saa ham hænge over kanten paa en fiskerjolle midthavs. Hun led kvaler, bare han var i baad paa en parkdam; og Harvey mindtes tydelig, hvorledes han pleiede at le ad hendes angst. Pludselig føg snøret ham gjennem haanden, saa det brændte gjennem de uldvotter, han havde faaet paa til værn for fingrene.

— Det er en ufs. Giv ham lov at løbe, som han er stærk til, raaded Dan. Jeg skal hjælpe dig.

— Nei, nei, det skal du ikke, bed Harvey fra sig; han klynged sig til snøret. — Det er jo min første fisk. Det er en —, er en — hval.

— Kveite, kan hænde. Dan gløtted ned i vandet over ripen og svinged klæppen, færdig for, hvad som kom. Noget hvidt, halvrundt blinked og lyste op gjennem det grønne. — Jeg sætter løn og lot paa, den er over hundred. Er du fremdeles opsat paa at greie den alene?

Harveys knoker var revne til blods af at dunkes mod æsingen; han var purpurblaa i fjæset af ophidselse og anstrengelse; sveden drypped af ham, og han var halvblind af at stirre paa de solfyldte draaber paa det stramme snøre. Gutterne var udmattede længe før kveiten, som optog dem og hele jollen nu en tyve minuters tid. Men den svære flade fisk blev klæppet og halet indenbords tilslut.

— Fiskelykke har du, som begynder slig, sagde Dan og tørked panden. — Den er vel de hundred.

Harvey betragtede det uhyre graa og spættede væsen med usigelig stolthed. Han havde jo tidt nok seet kveite paa marmorbordene iland; men det havde aldrig faldt ham ind at spørge, hvorledes de kom paa land. Nu vidste han det; hver tomme af hans krop værked af udmattelse.

— Om far var her ude, sagde Dan og halte op, — vilde han læse sig til meget af dette. Fisken falder mindre og mindre, og saa tager du en slig krabat af en kveite, som vi ikke faar magen til senere paa turen. Far vilde læst sig til varsler af dette. Far siger, at alt paa bankerne er varsler, som kan læses rigtig og urigtig. Far er dybere end Hvalehullet.

Just som hans bemærkninger faldt, hørtes et pistolskud paa „Her er vi“, og en potet-kurv for op i forriggen.

— Hvad var det, jeg vilde sagt? Det var indkaldelse af hele mandskabet. Far har noget i sinde, ellers brød han aldrig fisket af midt paa dagen. Sul op, Harvey, og lad os ro hjem.

De var til luvart af skonneren, just færdige til at ro jollen hjem over det stille hav, da nødraab et stykke borte fra førte dem hen til Penn, som hvirvled rundt om et fast punkt, aldeles som en vandkalv. Den lille fyr roede paa af alle livsens kræfter, men enden paa hvert slig kjæmpetag var, at jollen svinged rundt om sit ankertaug.

— Vi faar nok hjælpe ham, ellers skyder han rødder her og sætter frø, foreslog Dan.

— Hvad staar paa? spurte Harvey. Dette var en ny verden, hvor han ikke selv kunde lægge ud for ældre folk, men hvor han smukt maatte ydmyge sig til at spørge. Og havet var saa umaadeligt svært og majestætisk.

— Ankeret er uklart. Penn mister altid ankere. Misted to paa sidste tur — sandbund ovenikjøbet. Far siger, at næste gang det indtræffer, skal han, saa vist som fisk bider, faa slide kraken. Det vil ærgre Penn syg.

— Krake, hvad er det? spurte Harvey; han havde en ubestemt forestilling om noget som kjølhaling, han havde læst om i sjøromaner.

— Svær sten istedenfor anker. Du kan se kraken i forskotten, længe før du kjender jollen, og hele bankflaaden forstaar. Penn kunde ikke staa i den skam mere end en hund, som faar en sløife paa halen. Han er saa ømtaalig. Hei der, Penn! Groet fast igjen. Prøv nu ikke flere af dine patenter. Ro op, saa du kan holde ankertauget ret op og ned.

— Rikker sig ikke, sagde den lille fyr, andpusten. Rikker sig ikke en tomme; nu har jeg virkelig forsøgt alt.

— Hvad skal al denne staahei til? sagde Dan og pegte paa en vild ugreie af vare-aarer og ankertaug, alt surret sammen af en uøvet haand.

— Naa det, sagde Penn freidig, det er et spansk ankerspil. Salters viste mig, hvorledes jeg skulde gjøre det; men ikke det engang rikker den.

Dan bøied sig over æsingen for at dølge et smil, sled og rykked et par gange i ankertauget — og tænk, ankeret slap med det samme.

— Hal op, Penn; sagde han leende, før det gror fast igjen.

De forlod ham, mens han endnu sad i forundring over de tarebehængte klør paa det lille anker med store patetiske blaa øine og ødsled med tak til dem.

Tolstoy.

Lev Nikolaievitsch Tolstoy fylder i denne maaned 70 aar. Han er nemlig født den 28. august (9. sept.) 1828 paa godset Jasnaja Poljana i guvernementet Tula.

Han bærer som bekjendt titel af greve og tilhører en gammel adelsslægt. Indskreves ved universitetet i Kasan i 1843, studerede østerlandske sprog, derefter retsvidenskab, tog eksamen i Petersburg i 1848. Slog sig derpaa ned i Jasnaja. Tre aar senere fulgte han sin ældste bror, Nikolai, som var officer, til Kaukasus som frivillig ved artilleriet.

I 1852 skrev han fortællingen „Kosakkerne". Den minder tildels om den byronske romantik, som jo blomstrede i Europa paa den tid. Men forskjellen er iøinefaldende: Tolstoy kjender de østerlandske folk, som han skildrer; hans helte er grebne ud af livet, ikke drømmeskikkelser som de byronske. Tolstoy er allerede fra første øieblik realist, ikke romantiker.

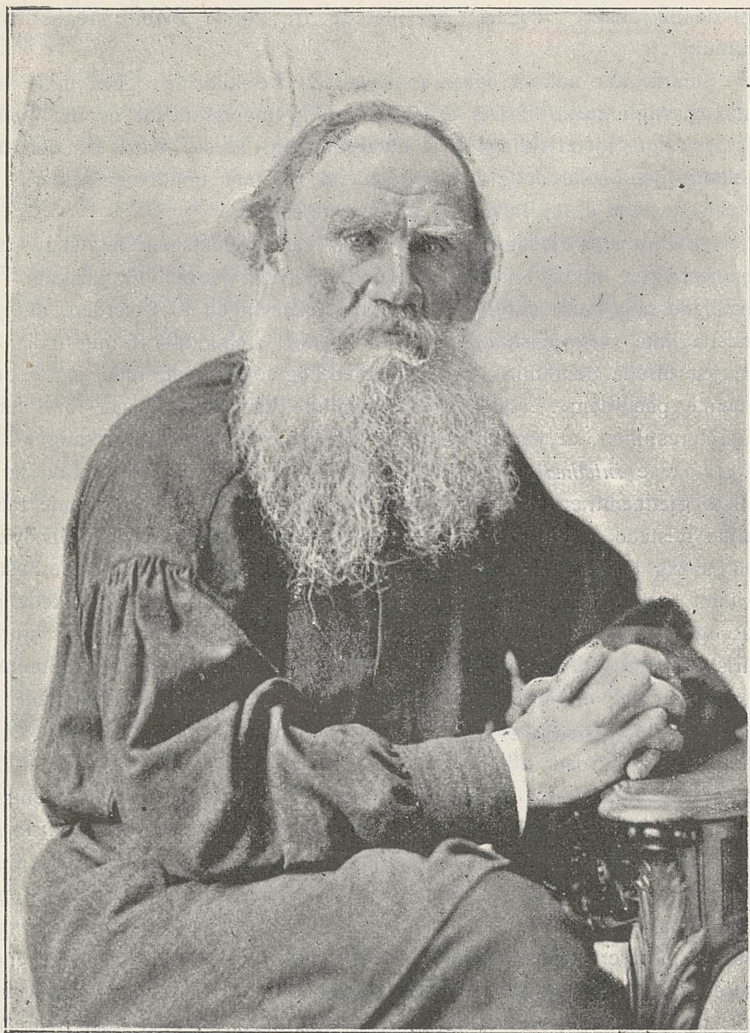
Samme aar udkom ogsaa en slags selv-livsskildring: „Fra mine barndoms og ynglingeaar". Det er overordentlig interessant for os, der kjender Tolstoys rige idéudvikling op i alderdommen, at se, hvorledes den dybt grublende aand allerede gjør sig gjældende i hans ungdomsarbeider. Jeg citerer *) et sted fra „Barndoms og ynglingeaar":

„Blandt alle filosofiske standpunkter var skeptikismen det, som tiltrak mig mest; paa en vis tid førte denne lære mig næsten til galskab. Jeg forestillede mig, at udenfor mig var intet eller ingen til i verden, at gjenstandene ikke var gjenstande, men tomt skin, fremkaldt af mig i det øieblik, jeg ofrede dem min opmærksomhed, og forsvundet, naar jeg ophørte at tænke paa dem . . . Der var øieblikke, da jeg blev saa forvildet af denne forestilling, at jeg pludselig vendte mig om og saa bag mig i haab om at faa se *intetheden,* der hvor jeg ikke var. — Min svage aand kunde jo ikke gjennemtrænge det uigjennemtrængelige; i det overvældende tankearbeide mistede jeg, én for én, de visheder, som jeg for min livslykkes skyld aldrig burde have rørt ved. Af al denne fornuft-anstrængelse høstede jeg intet andet udbytte end en aandelig bevægelighed, som svækkede min kraft og min vilje, og en uophørlig vane til sjælelig undersøgelse, som tog al friskhed bort fra mine følelser og al bestemthed bort fra mine domme."

„Naar jeg erindrer mine ynglingeaar og den aandstilstand, hvori jeg da befandt mig, forstaar jeg særdeles vel, hvorledes man kan begaa de grueligste forbrydelser uden maal, uden ønske om at skade, saadan simpelthen af nysgjerrighed, af ubevidst trang til handling. Der er øieblikke, hvori fremtiden viser sig for mennesket i saa mørke farver, at sjælen frygter for at fæste blikket paa denne fremtid, aldeles ophører at bruge fornuften og søger at overbevise sig om, at der vil ingen fremtid komme, og at der har ingen fortid været. I saadanne øieblikke, naar tanken ikke længere behersker ethvert viljestød, naar de legemlige lyster bliver livets eneste drivfjedre — da forstaar jeg det uerfarne barn, som uden nølen, uden frygt, med et nysgjerrigt smil, tænder ild under sit eget hus, hvor hans brødre, hans far og mor, alle de, som han elsker ømt, ligger og sover. — Under indflydelse af denne forbigaaende tankeformørkelse — jeg kunde næsten sige denne adspredthed — ser en syttenaars bondegut den

*) Efter Vte E. M. de Vogüé: *Le Roman Russe.*

frisk slebne eg af en økse under en bænk, hvor hans fader ligger og sover; pludselig svinger han øksen og ser med sløv nysgjerrighed paa blodet, som flyder fra det kløvede hoved. I denne samme tilstand føler et men-

Tolstoy,

neske en vis nydelse ved at helde sig ud over en afgrund og tænke: om jeg nu kastede mig paa hovedet ud? eller at sætte en ladt pistol for panden og tænke: om jeg trykkede løs? eller at sætte øinene paa en eller

anden høitstaaende person, omringet af alles agtelse, og tænke: om jeg gik hen til ham og tog ham i næsen og sagde: halloi, er du der, gamle hallunk?“

* * *

Da krigen med vestmagterne udbrød, forlangte Tolstoy at være med. Han deltog i Sebastopels forsvar, fik i 1855 befaling over en afdeling bjergtropper og deltog i kampen ved Tschernaja.

Skrev tre „Skildringer fra Sebastopels beleiring“ (1854—55). Derefter en lang række fortællinger indtil 1861, da han allerede havde vundet plads som en af samtidens mest fremragende forfattere.*)

Bosatte sig i 1861 paa sit gods, Jasnaja Poljana. Giftede sig i 1862 med Sofia Bers, datter af en læge i Moskva; var fredsdommer, studerede skolevæsen i udlandet, skrev lærebøger: ABC'er og barnefortællinger, udgav et pædagogisk tidsskrift, rigt paa originale forslag og paradokser.

Fra 1865 til 1869 udkom den første af Tolstoys store romaner i tre bind, „Krig og Fred“ *(Voina i mir).*

Fra 1874 til 1877 udkom den anden store roman, „Anna Karenina“.

Disse to bøger er det vel egentlig, som har gjort Tolstoy verdensberømt og skaffet ham plads blandt vort aarhundreds største digtere. Endnu var forfatteren ikke femti aar gammel. I den skjønliterære verden ventede man med spænding paa hans næste bog.

Men det blev en skuffelse. Ti hans næste bog, som udkom i 1879, var „Bekjendelser“ *(Ispoved),* hvori han fuldstændig bryder med sin kunstneriske fortid. Herefter er Tolstoy ikke mere digter, ønsker ikke at være det. Han er nu forkynder, profet.

Tolstoys to store romaner er saa vel kjendte og saa ofte omtalte, at noget nyt om dem kan vist ikke siges. Kun for fuldstændigheds skyld skal her i korthed deres indhold angives.

„Krig og Fred“ er et samfundsmaleri fra den store Napoleons tid. Vi føres omkring paa slagmarkerne i Donaudalen og paa de russiske sletter, vi er med ved Moskvas brand og ved Napoleons tilbagetog. Hele krigens maskineri lægges aabent for os, saa vi ser alle hjulene gribe ind i hinanden, de mindste som de største. Vi ser befalingsmændene drives frem af sin ærgjerrighed, krigen er deres vei til ros og magt. Og soldaterne — ja de slaas, fordi det skal saa være, — eller de røger tobak, drikker brændevin og spiller kort, medens bomberne springer rundt omkring dem og plukker ud snart den ene, snart den anden af kameraterne. Giv

---

*) Disse biografiske oplysninger er hentede fra prof. Lundells afhandling om Tolstoy i „Nordisk Familiebok“.

igjen, lad os faa en ny omgang! Det er vanens magt. Vi føres ind paa hospitalerne, blandt saarede og døende, — realistiske skildringer, som der skal stærke nerver til at taale.

Indimellem al denne krigstummel faar vi se ind i fredelige russiske hjem — fredelige, forsaavidt som man der ikke skyder med bomber og granater, — men der føres jo den huslige krig. Vi føres ind i St. Petersburgs selskabsliv, i det adelige familjeliv paa landet, blandt de livegne bønder i deres arbeide paa marken. En mængde mennesker stifter vi bekjendtskab med; tilslut tegner de sig alle klart for os, som om vi havde kjendt dem i aarevis.

Bogen er ikke fast knyttet, den har intet enkelt brændpunkt; interessen fordeler sig temmelig jevnt over en mængde forskjellige personer og en mængde forskjellige begivenheder. Hvad der dog giver den sit kunstneriske værd, er den klarhed og skarphed, hvormed saavel personer som begivenheder er opfattede.

Ogsaa de problemer, som Tolstoy senere har beskjæftiget sig saa meget med, kommer frem paa mange steder i „Krig og Fred“, kun ikke i profetens paagaaende sprog, men i kunstnerens nænsomme, forbeholdne. Forkynderen er saa stærkt optaget af den sandhed, han vil forkynde, at han ikke tør tillade sig at se til siden, — det kunde da maaske vise sig, at der ogsaa er *andre* sandheder at tage hensyn til — og det har forkynderen ikke tid til. Kunstneren derimod har tiden for sig; livet er ham — ialfald tildels en leg, derfor gjør han kunst deraf, og selv med livets alvor tillader han sig at lege. Den og den af personerne i „Krig og Fred“ grubler over livet og døden; men forfatteren, Tolstoy, staar bag, vemodig, alvorlig nok paa en vis maade, men dog med et lidet smil, som synes at sige: og dog er der kanske ogsaa andre sandheder at tage hensyn til.

Det er dette, man forstaar ved kunstens frihed og overlegenhed, dette som har givet anledning til ordet: kunsten for kunstens skyld. Til denne anskuelse bekjendte ogsaa Tolstoy sig dengang, og det er dette, han nu er saa dybt misfornøiet med, nu efter at han er bleven forkynder.

„Jeg er meget misfornøiet med de værker,“ sagde han for kort tid siden til en besøgende paa Jasnaja Poljana.

„De mener vel Deres romaner?“

„Ja,“ svarede greven hidsig, og slog i bordet: „og naar jeg siger det, saa siger jeg det ikke for at blive modsagt.“ *)

Nuvel, for en saadan udtalelse maa man bøie sig. At forfatterens standpunkt nu er ædlere og bedre end dengang, maa man altsaa tro;

---

*) *Was ist Kunst? Studie von Graf Leo Tolstoy, Berlin 1898.*

ingen har mere ret eller bedre forudsætninger til at bedømme et arbeide end den, der selv har gjort det.

Men en bemærkning turde dog, trods alt, være tilladt: paa mangen en dannet — eller som Tolstoy vil kalde det, overforfinet — læser vil de moralske eller religiøse lærdomme virke mere frugtbringende, saaledes som de er fremførte i fornem, kunstnerisk form i Tolstoys romaner, end saaledes som han giver os dem, saa at sige i raa tilstand, i sine senere afhandlinger.

Naar alt kommer til alt, benegter jo Tolstoy heller ikke nu, at den kunstneriske form har sin betydning; kunsten beholder sit værd ogsaa fra et moralsk-religiøst standpunkt. Hvad han nu er saa misfornøiet med i sine tidligere værker, er da formodentlig det *legende* i dem, det er ikke *bare alvor* altsammen, der dvæles ofte med kunstnerisk velbehag ved livets maader at udfolde sig paa, der skildres en jagt, et slag, et familjeselskab — fordi livet er saadan, men uden at der er nogen særlig „moral" deri.

Nu har Tolstoy ikke længere tid til den slags leg. „Jeg kunde ligesaa godt hengive mig til allehaande fornøielser," siger han; „men jeg har noget andet at gjøre, som er meget alvorligere og meget vigtigere."

„Alle saadanne værker er unyttige . . . Er De jæger?" spurte han den ovenomtalte besøgende: „Naar man om morgenen begiver sig paa jagten, gaar man ind i alle skoge, i alle tykninger, ingen eng undlader man at gjennemstøve, — ind i hver krog vil man, selv om man intet finder. Men naar aftenen er kommen, og man maa vende hjem igjen, da skynder man sig; ti man har tidligere ladet sig rive med og ikke agtet paa tiden; er man fornuftig, saa gjør man endnu et sidste skud paa det sted, hvor man er sikker paa at træffe noget. Saa tænker man ikke mere paa landskabets skjønhed, paa spaserturens fornøielse . . . Saadan er det, jeg ogsaa maa gjøre. Jeg har ingen tid at tabe."

*

* *

„Anna Karenina" er langt fastere bygget end „Krig og Fred". Rigtignok er der endnu megen legende bredde; de Vogüé gjør saaledes opmærksom paa, at medens der i „Krig og Fred" var en beskrivelse af en jagt, som optog tredive sider, saa er der i „Anna Karenina" en jagt i en myr — og hvilken uhyre myr! — vi staar fast i den paa tre og tredive sider!

Alligevel har „Anna Karenina" sit ene bestemte brændpunkt, det som angives ved titelen, navnet paa bogens hovedperson. Bogen handler væsentlig om et ægteskabsbrud, og minder i mangt og meget om Gustave Flaubert's „Madame Bovary".

Anna Kareninas mand, Karenin, er adskillig ældre end hende; hun har for otte aar siden giftet sig med ham uden at føle egentlig kjærlighed,

som det pleier at ske blandt fornemme folk, fordi det hører til, fordi man blir standsmæssig forsørget. Manden er tør og stiv, en ægte byraakrat, i bund og grund hæderlig, men kun lidet elskværdig, mere selvtillidsfuld end klog. Hun har været ham tro i denne tid, andet har ikke faldet hende ind; ti hun er et velopdragent og rettænkende menneske. Og hun elsker sin syv aar gamle søn, Seroscha, over alt i verden.

Men saa en vakker dag dukker forføreren op, han heder Vronski, er ung og straalende. Hun kjæmper imod nogen tid; men han overvinder hende, og da er han ogsaa selv fanget i sit eget garn, de kan ikke mere undvære hinanden. Vronski, der fra først af var en letsindig fugl, blir under indflydelse af denne kjærlighedshistorie mere og mere alvorlig og udfolder sig til en ærlig og trofast karakter. Anna søger en tid at skjule forholdet for sin mand og henfalder da til alskens nedværdigende løgnagtighed. Omsider kan forholdet ikke skjules længere, og en skilsmisse synes at være den eneste udvei.

En skilsmisse ja. Den letteste løsning i verden, fra et vist ungdommeligt standpunkt. Enhver tyveaarig, „moderne" yngling vil paa staaende fod kunne greie den knude. Man skilles, og man gifter sig igjen, eller man lever sammen, saalænge man har lyst, — hvad er der i veien? Men Tolstoy ved selvfølgelig bedre, hvad virkeligheden er.

For det første: Seroscha, hvem skal have ham? At faren skal afstaa ham til den utro mor, er dog et vel stivt forlangende. Og moren kan ikke undvære ham.

Men lad os se bort fra denne vanskelighed. Anna Karenina overvinder den paa en vis maade: hun ofrer sønnen for elskeren. Skilsmissen finder sted i enhver anden henseende end den formelt retslige. Men lad skilsmissen være fuldbyrdet i enhver henseende, lad Vronski og Anna være lovformelig gifte, — er knuden dermed løst? Nei, ingenlunde. Der gives kun én løsning: den ulykkelige kvinde tager livet af sig. „Hævnen hører mig til, siger Herren", — det er bogens motto, som staar paa titelbladet.

Og hvorfor det? Er da det, som her er begaaet, saa ondt, at en saadan straf ikke kan undgaaes? Ja, svarer Tolstoy, kjønsforholdet er et saa helligt, saa fint og vanskeligt forhold, at det ikke taaler at kludres med. Agtes det ikke helligt nok, saa fordærver det hele mennesket.

Det er muligt, at der fra først af er begaaet en feil, idet Anna har giftet sig med Karenin uden „kjærlighed". Men er denne feil først begaaet, saa faar man i taalmodighed bære dens følger; man kan ikke senere paa vilkaarlig vis rende bort fra den. Og dette beror ikke paa medmenneskers smaalighed, eller paa lovenes og samfundets mangler, — det beror til syvende og sidst alene paa menneskesjælens egen beskaffenhed, paa de i vort eget indre nedlagte love. Derfor er det ikke medmenneskers dom,

ikke lovens dom, som rammer den ulykkelige kvinde, — det er hendes egne følelsers dom, — „hævnen hører mig til“, siger Herren.

Idet hun bryder ud af familieljvets sædelige baand og følger elskovens vink, bliver hendes skjæbne den, at hun herefter kun har denne elskov at leve for. Men medens det meget vel er muligt at opretholde et ægteskabeligt samliv, uden elskov, paa pligtens og hæderlighedens grund, saa er det aldeles umuligt at opretholde det paa elskov alene. Elskoven slaar sig da selv paa munden, den fortærer sig selv med sin egen brand. Og er da den ulykkelige kvinde en af dem, der har for megen selvagtelse, for megen karakter, til at kunne synke ned til simpel skjøge, saa er der kun den ene udvei: døden.

Med Vronski er det anderledes: han er mand, altsaa har han et arbeide at leve for, han har sit jordegods, han har tillidshverv at varetage; han behøver ikke stadig at puste til elskovens svindende gnister; han ønsker, at Anna skal blive fruen i hans hus, mor til hans børn. Men hvad er *det* for Anna? Husfrue og husmor *har* hun jo engang været, — var det da for at blive *det,* hun rendte fra mand og barn? Nei, det var for elskovens skyld, og hvor bliver der nu af den? For enhver pris maa hun skaffe sig elskoven, — og kan hun ikke, saa — døden.

*
* *

I en senere roman „Kreutzersonaten“, som udkom i 1889 og dengang vakte umaadelig opsigt, har Tolstoy behandlet det samme problem med større skarphed, men ogsaa mere ensidig.

Hans standpunkt ligeoverfor det kjønslige spørsmaal kan, saavidt jeg forstaar, nærmest sammenfattes paa følgende maade:

Elskoven, saaledes som den gjør sig gjældende for tiden i den europæiske civilisation, er intet andet end et kunstprodukt, en drivhusplante. Den stemmer ikke med det naturlige livs love. I det naturlige liv er elskoven noget ganske underordnet, et flygtigt moment, et forbigaaende led i den proces, der har slægtens forplantning til maal. Forplantningen, børnenes opdragelse, familjelivet, dette er hovedsagen, hvortil elskoven kun er en indledning. Paa lignende maade forholder det sig jo overalt i dyreverdenen, hvor det naturlige alene hersker, hvor ingen kunstige midler forvrænger naturens orden. Men mennesket er med sin aandelige natur netop ikke saaledes naturbestemt; det er paa ethvert punkt udsat for at gaa over grænserne. Saaledes har jo alle dyrearter sin bestemte, korte tid paa aaret, hvori parringen foregaar; udenfor denne tid plages dyret ikke af brynde. Anderledes med mennesket, det kan parre sig hele aaret rundt, allerede heri ligger fristelsen til overdrivelse og unatur.

I oldtiden kjendte man ikke til det, vi nu kalder elskov. Elskoven

blev fremdrevet i middelalderen som en frugt af riddervæsenet og er ved hjælp af den nyere tids romantik bleven yderligere tilspidset. Først i de sidste aartier er den dog kommen til fuld udfoldelse, idet den har vist sig i sin nødvendige konsekvens som saakaldet „fri kjærlighed". Længe har man arbeidet paa at faa alle gammeldagse meninger om ægteskabet bort, først og fremst den, at forældrene skulde kunne bestemme, hvem børnene skulde gifte sig med. Hjertets valg maatte være frit; et ægteskab, der ikke var bygget paa elskov, erklæredes ligefrem for usædeligt. (Husk Noras berømte replik i „Et dukkehjem" om, at hun i aarevis har levet sammen med „en fremmed mand"!)

Men nu er snebolden først for alvor sat igang, nu ruller den videre. Er det elskoven og kun elskoven, hvorpaa det ægteskabelige samliv skal bygges, saa maa man passe paa at holde liv i denne elskov, saalænge ægteskabet varer. Ti det er jo ikke nok, at ægteskabet *begynder* paa denne eneste sædelige maade; det maa jo *vedblivende* bygges paa elskov. Ophører konen en vakker dag at elske sin mand, saa bliver han jo „en fremmed mand" for hende, selv om hun har elsket ham aldrig saa hedt i hvedebrødsdagene. Og da nu elskoven faktisk er en meget skjør ting, saa gaar ægteskabet ret som det er istykker. Det værste er, at hjertet ret som det er falder paa at tale paany, elskoven finder sig en ny gjenstand. Den eneste mulige konsekvens af læren om „hjertets valg" er da den „fri kjærlighed", det vil sige familjelivets tilintetgjørelse.

Men dermed er det naturlige og i sandhed eneste sædelige kjønsforhold: det der har forplantningen til maal, — ødelagt. Og et naturstridigt, syndigt forhold, elskoven for elskovens egen skyld er sat isteden.

At dette forhold virkelig er syndigt, vil enhver indrømme, naar man blot drager en iøinefaldende sammenligning: Hvorfor spiser mennesket? For at have den fornøielse at spise, eller for at kildre sin gane? Nei vel sagtens for at blive mæt. Levemændene i romerrigets forfaldstid mente noget andet; de gik som bekjendt ud og stak fingeren i halsen og kastede maden op for at kunne spise videre. Noget lignende gjør elskovsdyrkerne i vor tid.

Idet man har opfundet kunstige midler til at hindre besvangring, er i virkeligheden alle skranker brudte; usædeligheden har frit løb.

Man kunde indvende: mennesket har en stærk, ubetvingelig trang til elskov; naar det tilfredsstiller denne trang, saa er det altsaa naturligt, det er som „at spise for at blive mæt". Men hertil svarer Tolstoy: Nei. Denne umaadelige elskovstrang er netop et tegn paa forfald og fordærvelse, den er netop ikke naturlig. Hvad er det, som fremavler denne elskovstrang i vor tid? Jo det er hele vort kunstige, overforfinede liv. Hvordan er livet i de store byer, blandt de bedre stillede samfundsklasser? Et lediggjængerliv, hvis maal er forfængelighed. Intet legemligt arbeide. Driven

omkring paa kaféer og teatre. Sladder og slibrig tale. Altfor megen og altfor god mad, ophidsende drikke og opstivningsmidler. Af alt dette vokser den kjønslige usædelighed frem ligesom sop af en raadnende træstamme.

Selv *kunsten* er et led i den kjæde af midler, som tjener til at fordærve menneskene. Kunsten har udartet til at blive en form for ledíggang og blødagtighed, eller for nervepirring og unaturlig ophidselse. Cirkus'er og variété-teatre er jo en slags børser for usædelighed; tildels optræder skjøgerne paa scenen, tildels paa tilskuerpladserne; og unge og ældre mandfolk, der har penge nok til at tilbringe sit liv i ledíggang, opsøger de løse kvinder dels foran, dels bag kulisserne. Maleriudstillingerne er fulde af værdiløse, smagløse, sansepirrende lærreder, tildels udførte med stor teknisk dygtighed, men uden spor af høiere beaandelse. *) Og selv i de bedre teatre, hvad er det for slags sager, man der i regelen viser frem? hvor lidet dybere værd har det ikke for det meste? Og endog det virkelig kunstnerisk værdifulde, de sjeldne mesterværker, hvor faa mennesker er der ikke, som virkelig forstaar og nyder godt af dem. De allerfleste af disse teatergale mennesker er hysteriske og affekterede herrer og damer, som render efter den sidste literære mode, for hvem det sidste literære mesterværk er et paaskud til nyt vrøvl og ny elegant snakkesalighed.

I Frankrige — kunstens land *par excellence* — gives der en fast opskrift for et vellykket skuespil: det maa indeholde ægteskabsbrud i saa stor dosis som muligt. Uden ægteskabsbrud intet drama, med ægteskabsbrud er endog det værste makværk godt nok til at gjøre lykke hos publikum. I sandhed en herlig attest for vor tids „kunst“ og „skjønliteratur“.

Og saa det velsignede digteri! Hvad er det ikke for noget græsseligt kram alle disse romaner, fortællinger, digtsamlinger, hvormed bogbandlerbutikerne oversvømmes fra aar til andet. Til ni af ti af disse grønne digterspirer kunde man med fuld ret sige: Gak ud paa marken med jer, I skabhalse, og kjør gjødsel eller grav grøfter, saa gjør I nytte for maden, — og forpest os ikke med jeres dumme digtervrøvl!

Om musiken gjælder noget lignende: den er i almindelighed et middel for dagdrivere til at fordrive tiden, fordi de har saa mange penge, at de ikke gider tage sig noget nyttigt til.

Og af alt dette dagdriveri og al denne livsnyden spirer den kjønslige usædelighed frem som et nødvendigt resultat. (Sluttes.)

Dr. H. C. Hansen.

*) Nærværende anmelder erindrer eksempelvis fra den store internationale maleriudstilling i Kjøbenhavn ifjor et meget stort lærred, bemalet af en spanier, forestillende en torturscene fra inkvisitionens tid. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde undre mig mest over, enten at en kunstner i vor tid kunde vælge et saa modbydeligt og raat emne og behandle det saa aandløst, eller at kunstdommere kunde optage et saadant makværk i en offentlig udstilling.

Kolanødden.

(Efter Carus Sterne i *Prometheus*).

Hvis man kunde lade Afrikas beboere stemme over, hvilken af verdensdelens planter de holdt for den vigtigste og uundværligste, saa vilde temmelig sikkert kolatræet faa en stor majoritet af stemmer. Ti hvad teen er for østasiaterne, betelnødden for sydstaterne, kaffen for araberne, kakaoen for mexikanerne og kokabladet for peruanerne: et nydelsesmiddel, som bringer glemsel for al livets nød og gjenvordighed, det har i lang tid kolanødden været for en flerhed af „det mørke fastlands“ beboere. England, Frankrige og Tyskland har forlængst havt opmærksomheden henledet paa dette afrikanske naturprodukt, som man i almindelighed spaar en stor fremtid. Den førstnævnte magt har ladet anlægge kolaplantninger ikke bare i sine afrikanske, men ogsaa i sine indiske, amerikanske og australske besiddelser, og sekretæren i Londons botaniske selskab opkastede i 1897 det spørsmaal, om det fra et handelspolitisk standpunkt havde været klogt fra Kews botaniske have siden 1880 at sende talrige samlinger af disse planter til Calcutta, Ceylon, Zanzibar, Demerara, Java, Singapore og andre steder, hvor de nu bar frugt, paa Jamaica endog i saadan mængde, at der kunde udskibes nødder i tøndevis. Efter hvad der ifjor blev oplyst i den tyske rigsdag i et regjeringsdokument angaaende Kamerun, skal kolanødden ogsaa der være en ikke ubetydelig udførselsartikel.

Paa alle steder i selve Afrika, hvor træet ikke trives, blir nødden høit betalt og bruges endog ligefrem som mynt. Man haaber desuden i Europa og andre kulturlande at skaffe nødden stor afsætning som medicin og nydelsesmiddel. At den skattes saa høit i Afrika, beror ikke bare paa dens mærkelige evne til straks at gjøre urent vand uskadeligt og drikkeligt, men fremforalt derpaa, at dens nydelse skal mildne klimaets slappende indflydelse paa legemet. Kolanydelsen lader sig tilfredsstille med ganske smaa mængder; man regner gjennemsnitlig 40 g. pr. person om dagen. Ved siden af de allerede nævnte fordele sætter den negeren i nødsfald istand til at klare sig med ganske smaa næringsmængder og at overvinde hungerperioder uden øieblikkelig afkræftelse. Desuden gjør kolanødden folk muntre og koleriske. I de fleste punkter ligner den i sine virkninger kokabladene, som Andesreisende og peruanske bergfolk tillægger de samme tryllekræfter, ogsaa den at kunne holde sulten stangen. Dog skal kolanødden være langt mindre skadelig og navnlig mangle visse egenskaber, som i længden undergraver kokaspisernes sundhed. Naar den sorte fik et par kolanødder i sin bylt, har han kunnet tilbagelægge dagsreiser paa optil

80 km. med en byrde af ca. 40 kg., og man kan tænke sig, hvad dette vil sige i Afrikas glødende sol. Endnu gunstigere viser kolanødden sig, naar det dreier sig om mere kortvarige, anstrængende arbeider, som f. eks. bergbestigning eller tunge løft. Som vi siden skal se, har dette ogsaa været iagttaget hos europæere, saa det gjælder ikke her et blot paa negere virkende pirringsmiddel.

Den engelske regjering har i længere tid ladet anstille systematiske iagttagelser over kolanøddens virkninger. I en officiel indberetning af september 1890 bemærker den engelske konsul i Bahia, at fire afrikanske negere som følge af kolanydelse med lethed haandterede en byrde, som otte brasilianske negre ikke kunde raade med. Han anfører som videre eksempel, at en gammel, med kola forsynet afrikansk neger bar en sukkersæk paa 80 kg. vægt fire mil afsted, mens en ung og kraftig brasiliansk neger, som ikke havde faaet kola, var ude af stand til at aarke den. Ogsaa europæiske reisende, der har fulgt sine sorte bæreres eksempel og spist af frugten, bekræfter dens forbausende virkning. Efter nydelsen af kola formaaede de langt lettere end før at udholde veiens strabadser under den glødende tropiske sol.

Disse egenskaber hos kolanødden har været kjendt i umindelige tider og retfærdiggjør dens store ry og den næsten religiøse pietet, hvorfor den er gjenstand. Slutter høvdingerne forbund, saa udveksler de først og fremst kolanødder med hinanden, helst hvidkjernede, der gjælder som symbol paa fred, venskab og gjæstevenlighed, mens de røde nødder, der ofte findes i samme frugt som de hvide, er et tegn paa blod, krig og fiendskab. Ogsaa ethvert ægteskabstilbud indledes med en gave af hvide kolanødder. Faar frieren en gave af samme slags igjen, saa er han bleven venlig modtaget, røde rødder derimod betyder et afslaaende svar. De hvide nødder tjener ligeledes som en meget velkommen bryllupsgave og som et symbol, over hvilket der gjøres festlige løfter og eder. Den døde giver slægtninge og venner som kjærlighedsgave og som udrustning for reisen hinsides, ved begravelsen et par kolanødder med i graven. Ingen forretning kan afsluttes blandt fremmede uden udveksling af kolanødder, intet tryllemiddel har uden dem sin rette virkning. Hvide og røde kolanødder spiller ved lodtrækning den samme rolle som hvide og sorte bønner i den klassiske oldtid, idet de røde repræsenterer den uheldige afgjørelse — krig, død, ulykke o. s. v. Hvis nogen af mangel paa hvide nødder maa byde sin gjæst røde — i smag og fysiologisk virkning er der neppe nogen som helst forskjel — føier han undskyldende til: Havde jeg hvide, saa skulde du faa dem.

Ogsaa i Loangas mytehistorie fandt Pechuel-Løsche kolanødden indvævet. „Da Nzambi (skaberen), fortæller Loango-negeren, en dag dvælede paa jorden for at tilse sine mennesker og beskjæftigede sig med noget i

deres nærhed, lagde han fra sig et stykke kolanød, han netop havde spist af, og glemte det, da han gik bort. Manden havde iagttaget dette og bemægtigede sig den forføreriske lækkerbisken. Advarende traadte kvinden til for at afholde ham fra at nyde gudens spise. Manden stak imidlertid kolanødden i munden og fandt, at den smagte udmærket. Mens han endnu holdt paa at tygge, vendte Nzambi tilbage, søgte efter den savnede kolanød og lagde derved mærke til, hvorledes manden skyndte sig med at svælge ned den sidste bid. Hurtig greb Nzambi manden i struben og tvang ham til atter at give frugten fra sig. Siden den tid ser man paa mændenes hals, ikke paa kvindernes, strubehovedet, der er formet ved det faste tryk af den guddommelige finger."

Historien minder stærkt om den mosaiske fortælling af lignende indhold og om de traditioner, der knytter sig til adamsæblets tilblivelse.

Allerede temmelig tidlig kom der meddelelser om kolanødden til Europa. Kieffer tror allerede i værker fra det 8de aarh. at have opdaget den mærkværdige frugts spor. I et værk af Lopez fra 1591 omtales nødden som et middel til at overvinde tørst og til at undvære drikkevand. I slutten af det 16de aarh. førte portugiserne nødden med sig til det indre Afrika som et skattet byttemiddel, og allerede dengang kom det portugisiske ordsprog i sving:

„Den, som smager paa Kola,
kommer ikke fra Angola."

Samtidig kom de første kolanødder til London, hvor de blev beskrevet af apoteker Garet og botanikeren Clusius. Bekjendtskabet med det træ, der bærer disse nødder, er naturligvis meget yngre og er først i vort aarhundred blevet nogenlunde fuldstændigt.

Det ægte kolatræ (*Cola acuminata Brown*) er et smukt træ, der er vidt udbredt over Vestafrikas tropelande, fra Sierra Leone til Kongo og i en afstand af 7—800 mil fra kysten. Det naar en høide af 10 til 20 m. og minder med sin tykke, graa bark og sine nedhængende kviste næsten om den ægte kastanje. De 20 til 30 cm. lange og 7—8 cm. brede blade er glinsende grønne og af læragtig beskaffenhed. Paa blomstergrenene optræder ikke sjelden trelappede blade ved siden af de helrandede. De talrige gul- og rødflækkede blomster sidder i klaser enten i bladhjørnerne eller i enden af stænglen. Frugterne, der oftest indsamles af kvinderne, bestaar af 5 til 6 noget kjødfulde, senere træagtige kapsler, som ved modningen springer op langs bugsømmen. Hver enkelt kapsel indeholder som regel nogle ganske faa — dog undertiden ogsaa op til 15 — frø af et duæggs størrelse, de saakaldte kolanødder. Naar disse befries fra skallet, spaltes de i to halvdele af hvid eller lys purpurrød farve (frøbladene), og ofte er disse atter spaltet til grunden, saa det ser ud, som om frøet indeholdt fire

frøblade. Træet bærer frugt, naar det er 4—5 aar gammelt, men giver først fra det 10de aar nogen rigeligere høst, som da gaar op til 40—50 kg. for hvert træ. Man høster frugterne to gange om aaret, fra oktober til november og fra mai til juni. Mange trær leverer hovedsagelig røde nødder, andre hvide, og ofte forekommer begge varieteter i en og samme frugt, da den røde farve kun hidrører fra et ogsaa i de hvide nødder forekommende farvestof, der imidlertid ikke altid udvikles fuldstændig. De nedtagne nødder sorteres og indpakkes i friske blade, hvorpaa de indpakkes i kurve eller matter. Omhyggelig indpakning er en meget vigtig ting, da negeren lægger megen vægt paa at faa nødderne i frisk tilstand. Ved lange forsendelser, naar varen er maanedsvis underveis, bruger man derfor ogsaa at ompakke nødderne og friske dem op ved vaskning.

Prisen var indtil ganske nylig saa høi, at dyrkningsforsøg syntes at maatte være i høieste grad anbefalelsesværdige. For ikke ret længe siden betalte man i Sierra Leone en kurv paa 45 kg. med 108 kr. og denne pris steg ved transporten til det indre Afrika til det dobbelte og tredobbelte. Virey beretter, at man i 1832 i Fez og Tripoli for 20 nødder maatte betale 2 piaster (omtrent 8 kr.) og for en enkelt nød ca. 50 øre. Ogsaa den mahomedanske befolkning havde nemlig tidlig lært at skatte nødden og ansaa den som en gave fra Mohamed til erstatning for den forbudne nydelse af vin. I det hele taget hører en meget stor del af Afrikas befolkning til kolanøddens velyndere. Saint Louis og Dakar i Senegambien har hidtil været hovedmarkederne, paa disse steder betales der en afgift af 70 frcs. pr. 100 kg. Allerede for flere aar siden er efterspørselen begyndt ogsaa i Frankrige og især i England. I London er for øieblikket kola, dels i naturtilstanden og dels i forskjellig tilberedelse, en meget kurant artikel, der staar i høi pris.

Kolanødden smager først sødlig, dernæst sammensnerpende og tilslut bittert. Dens kemiske bestanddele og fysiologiske virkninger har været gjenstand for mange kemikeres, medicineres og reisendes undersøgelser, og de mest forskjellige meninger har gjort sig gjældende. Navnlig har Heckel opkastet det spørsmaal, om kolanydelsen, da den hverken afkræfter eller beruser, men derimod øger virkekraften og forminsker trætheden, ikke paa det stærkeste burde anbefales istedenfor brændevin og tobak. I begyndelsen viste denne agitation ingen frugter. Forgjæves forestillede Heckel sin regjering, at den med kola forsynede armé i en fremtidskrig vilde blive den seirende, og at franskmændene ikke i denne vigtige sag maatte lade tyskerne og englænderne komme sig i forkjøbet. Hans meninger støttedes paa det ivrigste af den lærde reisende Gustave le Bon, og endel franske officerer besluttede sig endelig til paa egen haand at udføre endel forsøg. Obersten og oberstløitnanten af det 160de linjeregiment foretog en tolv timers marsch

og en anden gang en bestigning af et næsten 3000 m. høit berg i Pyrenæerne uden at tage anden næring til sig end et af tørret kolanød tilberedt pulver. Med samme magre proviantering tilbagelagde officerer af det 123de regiment i 15 timer den 72 km. lange vei mellem Laval og Rennes og var beredt paa næste dag at gjøre turen om igjen. Sandsynligvis var ogsaa den vædske, som Succi tog til sig under sin 40 dages faste, en kolamikstur; han sagde nemlig selv, at han havde lært sin kunst af Afrikas negre.

Sandsynligvis er anvendelsen af falske eller fordærvede nødder skyld i, at enkelte læger, fysiologer og turister, der ogsaa har anstillet forsøg, ingen virkning har sporet og derfor har givet tilbedste udtalelser, hvis forskjellighed forbauser ligesaa meget, som de trænger til forklaring. Andre sagkyndige er alene ved resultaterne af den kemiske analyse blevet bevæget til at afsige ugunstige domme. Som sagen staar, kan det vel endnu være gjenstand for diskussion, om kolanødden bør indføres i Europa som almindeligt nydelsesmiddel.

De virksomme bestanddele i kola er kaffeïn, omtrent 2 pct., og theobromin, fra 0.023 til 0.084 pct. Desuden indeholder nødden i en mængde af 1.3 pct. det saakaldte kolarødt, der som regel først dannes ved optagelse af surstof og derved bevirker, at nøddens hvide snitflader snart farves intenst røde. Dette stof tilskriver Heckel en væsentlig del af kolanøddens virkninger, der er saa forskjellige fra det rene kaffeïns. Kolarødt skal efter fremragende franske og tyske kemikeres undersøgelser være et glykosid ɔ: et legeme, som ved tilstedeværelse af gjæringsstoffe og fugtighed spaltes i sukker og kaffeïn.

Heckel har med rette paastaaet, at hvis kolanøddens fysiologiske egenskaber skal undersøges, saa nytter det ikke at eksperimentere med ren kaffeïn eller andre kemiske præparater. Man faar tage nødden som den er og anvende den paa samme maade, som negrene gjør. Han har foranlediget flere hundrede soldater og alpevandrere til at prøve dens virkninger og tror at have fastslaaet, at disse virkninger er ganske forskjellige fra det rene kaffeïns, og at kolanødden virkelig fortjener det ry, den har vundet over hele Afrika. Forskjellen i virkning mellem kola og rent kaffeïn kan sammenfattes i ordene: Kolanødden holder træthedsfølelsen borte, hvad kaffeïn ikke gjør. Laboratoriumsforsøg viste desuden, at kola formerer og forlænger muskelsammentrækningernes intensitet, mens kaffeïnvirkningen kun er af kort varighed og desuden resulterer i, at muskelkraften hurtig aftager, endog hurtigere end i normal tilstand. Enkelthederne ved disse forsøg har Heckel ofret 100 sider eller omtrent fjerdeparten af sin store afhandling om „De afrikanske kola-arter".

Gustave le Bon er kommen til samme resultat som Heckel. Han har prøvet nødder fra Senegal paa sig selv og sine kamerater og finder de

afrikanske indfødtes udsagn fuldstændig bekræftet. Nydelsen af kola sætter en istand til lettere at udholde betydelige strabadser. Det rene kaffeïn derimod virker mere paa hjernen end paa musklerne og langtfra at modvirke trætheden hjælper det meget mer til at fremskynde slapheden. Le Bon gjorde ogsaa forsøg med det rene theobromin, idet han lod tillave pastiller med 0.1 g. indhold, som han tog ind, men uden at mærke kolaens gunstige virkninger. Saa faldt det ham ind, at prøve baade kaffeïn og theobromin samtidig omtrent i det forhold, hvori de forekommer i kolafrøet. Han lod tillave pastiller, som indeholdt 10 cg. kaffeïn og 2 cg theobromin og se — nu følte han samme virkninger, som han havde følt ved fortæring af selve nødden. Han vekslede i flere uger mellem brugen af ren kola og de nævnte pastiller uden at mærke nogen forskjel i virkning, og andre personer gjorde den samme erfaring. Dermed synes det at være godtgjort, at det er forbindelsen af begge disse stoffe i kolanødden, som er aarsag til dens forbausende virkninger. „Hvorfor de virkninger, kaffeïn og theobromin øver hver for sig, er saa forskjellige fra dem, de øver i fællesskab, er mig for øieblikket fuldstændig ubekjendt," siger le Bon i slutten af beretningen om sine forsøg. Skjønt de kunstige pastiller øver samme virkning som nødden, advarer le Bon af forskjellige grunde mod brugen af de første, mens han foreslaar nødden anvendt efter afrikansk mønster, navnlig for hærafdelinger paa marsch. Den raa nød har ingen behagelig smag, hvorfor Heckel har ladet forfærdige smaakager, hver paa 10 g., af sukker og pulveriseret kolanød, og af hensyn til den forøgede marschdygtighed, de skal kunne meddele, har han givet disse kager navnet *rations accélératrices.* Denne spekulation har imidlertid vist sig saa uheldig, at fabrikanten har sat sin formue over styr paa den. Le Bon gjør med rette opmærksom paa, at man faar følge de sortes eksempel, der har den længste erfaring for sig, og kun anvende friske nødder. Om smagen ikke er god, saa vænner man sig nok til det, naar man først kjender de oplivende virkninger. Ingen vil paastaa, at tobak smager og dufter godt, og dog har millioner mennesker saaledes vænnet sig til dens brug, at de ikke længer kan undvære den.

Holder kolanødden, hvad den lover, vil den blive et vigtigt hjælpemiddel under alle mere anstrængende foretagender, og medicinen vil kunne drage nytte af dem, f. eks. ved nevrose og migræne og fremforalt ved sygdomme, der er forbundet med muskelsvækkelse og ulyst til bevægelse. Maatte resultaterne ikke staa i altfor stort misforhold til de forhaabninger, som i kolanydelsen ser noget, der ligner en foryngelse af menneskeheden!

P. E.

Bismarck.

Indeværende aar foretager oprydning af aarhundredets udrangerede storpolitiske navne, saa det anstundende sekels første kuld af ledende mænd og drivende kræfter faar træde frit frem uden forvirrende baggrund af overstandne situationers mestere. Den tossede krig, som en bande kreoler har bragt det gamle Europas ældste, men forlængst afdankede stormagt og den nye verdens ufærdige millionær-, advokat- og ingeniør-rige til at snuble ind i, holder netop paa at lægge gravstenen tilrette over conquistadorernes uvarige værk; samtidig har den lokket den ungdommelige yankee-nation ud af sin isolation, saa det nye aarhundreds europæiske koncert blir nødt til at indstudere sine stykker med oversjøisk akkompagnement taget med i beregningen. Og paa den modsatte kant af kloden holder det ældste verdensriges affældighed paa at omkalfatre nævnte koncerts hele program. Samtidig vandrer den sidst afsluttede menneskealders to mest markerede forgrundsfigurer, efter allerede i flere aar at have nøiet sig med en for ottiaars-folk paakrævet tilbagetrukkenhed, nu i sommer endelig for evigt over i historien. Siden pinsetider er briternes fremtids-mænd, Balfour, Chamberlain og Cecil Rhodes befriede for den store skygge, som hindred deres navne fra at faa godt af det fulde dagens lys. Og nu fra 30. juli vil Tysklands eneste politiske størrelse, keiseren, have hele skuepladsen for sig selv alene; han har endelig lagt sin krans paa den grav, som for stedse stænger mellem hans riges grundlægger og den urolig bølgende virkelighed, hvor denne rastløse aand saa nødig vilde opgive at virke med. Gladstone og Bismarck er døde; et nyt aarhundred kan tage fat med bare nye navne at slide paa i nye opgavers tjeneste.

Det svindende aarhundreds politik har havt to drivkræfter: den borgerlige liberalisme og nationalitets-ideen. Var Gladstone mønstermanden for den første i dens smukkeste udfoldelse, saa var den anden inkarneret i Bismarck.

Dengang den trediveaarige brandenburgske junker for vel halvhundred aar tilbage dumped ind i det offentlige liv, var hans nation haabløst sønderlemmet i et utal af stater. De var vistnok forenede i et slags forbundsstat; men dette „forbund“ var at ligne med en hønsegaard med to haner: Habsburgerhoffet i Wien og Hohenzollern-hoffet i Berlin holdt trofast paa traditionen fra Maria Teresias og Fredrik II's dage, som om „folkeslaget“ ved Leipzig aldrig havde fundet sted. Da den gamle mand som Europas mest berømte politiker for otte aar siden takkede af, havde han ved resolut i et blodigt nappetag at dele hønsegaarden mellem de to haner reist sin

nation til slig kraft, at den troede sig at være alverden overlegen, og ovenikjøbet bragt husene Habsburg og Hohenzollern til at slutte et trygt venskab, som om nappetaget ved Sadowa aldrig havde fundet sted. Mangen brav tysker hader navnet Bismarck, for en streng herre var han; men ingen tysker, hans had være aldrig saa ærligt, kan i disse dage undgaa at føle, hvorledes han paa hjertebunden netop i denne Bismarck har sin nationalheros at dyrke.

Vor tid skifter raskt; den yngste slegt har svært for at holde rede paa, hvad den dens fædre har oplevet — det tør derfor ikke være upaakrævet at meddele en udsigt over den nu hedengangne folkehøvdings livsverk.

I.

Bismarck hørte ikke til de mennesker, som føler sig kaldede til at gaa i statens tjeneste. I sin ungdom var han en ægte landjunker. Moren havde rigtignok gjerne villet have ham uddannet til diplomat; men det faldt ganske anderledes i hans smag at tage et af farens vanskjøttede gaardsbrug at drive. Som student havde den staute gut med liv og sjæl været med paa al den vilde turing, som kan foregaa ved et lidet provinsuniversitet; stor og stærk som han var, stod han udmærket i det og forlod det kjære Göttingen som seirherre i otte og tyve dueller. Et let hode som han var, klarede han ved lidt flid sin juridiske eksamen i Berlin meget smukt og var en kort tid ansat i et begynderembede, før han tjente sin værnepligt. Saa tog han altsaa i fire og tyve aars alderen en af farens gaarde i Pommern; Kniephof hed den, men blev snart i folkemunde omdøbt til „Kneiphof“, for den glade junker førte et lystigt hus. Men gaardens drift bragte han paa fode, og i sine fristunder tog han sig fore at læse gode bøger. Spinozas filosofi fordybed han sig i og studerede med iver en historiker som Heeren; ogsaa Machiavelli har har han sysselsat sine tanker med her i ensomheden paa landet. Ved trediveaars alder misted han sin far og flytted nu over til ættens herregaard, Schönhausen ved Elben, hvor han blev valgt til dige-kaptein. Straks efter valgte hans standsfæller ham ogsaa til medlem af ridderskabet i provinsens landdag (amtsting). Og da kongen af Prøissen, den forrykte romantiker Fredrik Vilhelm IV under trykket af den gjærende „tidsaand“ endelig efter nytaar 1847 forsøgte at afspise borgerstanden, som krævede en konstitutionel forfatning, med indkaldelsen af provins-landdagene til en fælles-landdag i Berlin, var ogsaa den ranke, lyshaarede og lysskjæggede herre til Schönhausen med blandt de mødende.

Junker Bismarck foragtede al liberalisme og hadede byernes oprørsaand. „Disse revolutions-mistbænke skulde feies bort fra jordens overflade.“ Han var kongs-mand uden svig, fuldstændig middelaldersk i sit vasalsind.

Og dette var han ikke bange for at udtale i rene ord, saa ligefremme og barske, at det grøssed i den pyntelige forsamling. Straks denne halv-rigsdag var opløst, drog den bolde godsherre hjem for at staa brudgom og tog saa en brullypstur til Italien. I Venedig traf han sammen med kongen, og ved en middag hos denne lagde den ligefremme junker ud med sine kav-prøissiske tanker om tidens væsen; her maa det være, at den vankelmodige landsherre opdagede, at der var stof til lidt af hvert i denne urædde unge mand. Efter at de begge var vel hjemme igjen, brød den store syndflod løs med februar-revolutionen i Paris. Midt i mars naaede flommen Berlin, og den arme Fredrik Vilhelm gjorde sig til nar for den ganske verden, idet han først lod soldaterne skyde paa borgerne og dagen derpaa med blottet hode hilsede sørgetoget, hvorefter han red i spidsen for barrikadeheltene gjennem gaderne og indkaldte en grundlov-givende forsamling. I denne vilde ung Bismarck ikke tage del; han havde faaet nok af landdagens fraser. Isteden skikked han næsten dagstøt hvasse opsæt til det nystiftede junker- og præsteblad „Kreuz-Zeitung“. En vakker dag skrev han ogsaa et privat brev til sin konge og raaded ham til uforsagt at gjøre kort proces med snakket; dette brev laa hele sommeren aabent paa kongens arbeidsbord. Og gang paa gang blev den kjække digekaptein hentet til Potsdam for at stramme den ubeslutsomme landsfader op en smule, naar liberalismens bølger truede med at bryde de urgamle dæmninger rundt Hohenzollern-tronen. Tilslut manded Fredrik Vilhelm sig ogsaa op til at befale sin grundlovgivende forsamling at flytte ud af den demokratiske hovedstad til en liden garnisonsby og snart efter til at erklære den hævet. Samme dag udstedte han af egen magtfuldkommenhed en grundlov for Prøissen, bygget efter to-kammer-systemet; udkastet hertil havde han, ved at minde om en junkers vasalpligt, faaet sin uansvarlige raadgiver,

Student Bismarck.

dige-kapteinen, til at godkjende: der var jo forbeholdt kronen adskilligt. I den paa denne grundlov valgte landdag blev Bismarck med; det gjaldt at dæmme op med den fra England indstrømmende parlamentarisme og værne tronen og adelsstanden mod „tidsaandens" anløb. Uforfærdet bekjendte han, at han holdt det for en ære at nævnes „junker".

Ogsaa et andet i de dage upopulært navn tog han til sig med freidighed; det var „prøisser", Bismarck vilde nævnes, han gik ikke med paa det romantisk-nationale sværmeri for at være „tysker" bare. Dette sværmeri havde i de første revolutionsdage 1848 bragt det selvlagede parlament i Frankfurt istand, hvor udmærkede professorer og skribenter fra det ganske Tyskland i taler og proklamationer vilde gjenreise det gamle Tyske Rige, som skulde smelte sammen alle de tilfældig afgrænsede smaastater. Keiserkronen blev budt prøisserkongen; men saa sværmersk denne selv end var, afslog han dog folke-tilbudet. Var det endda kommet fra hans medbrødre, suverænerne! Desuden blev det saa sin sag at komme helt paa kant med Habsburgerne, selv om disse just i de dage havde det hedt nok i sine egne kronlande. Men ideen var fristende; kunde bare Prøissen som Prøissen blive Tysklands kjerne, men slippe at smelte bort i et Tysk Rige! Et tysk fyrste-forbund med Hohenzollerne i spidsen og Habsburgerne udenfor, det skulde nok Fredrik Vilhelm ikke forsmaa; og her var Bismarck ogsaa med paa noderne. I forstaaelse med kongerne af Hannover og Saksen fik Fredrik Vilhelm istand et slags tysk unions-parlament i Erfurt, der skulde være et modstykke til Frankfurter-parlamentet. Ligesom i Fredrik Vilhelms landdag var dige-kapteinen ogsaa med i det kongelige unions-parlament. Her som der talte han fra leveren mod tidsaanden. Særlig drog han tilfelts mod grundsætningen om forsamlings- og trykkefrihed — „det var den saks, hvormed den konstitutionelle Dalila klippede den monarkiske Samsons lokker for at udlevere ham værgeløs til de demokratiske filistere" — „bogtrykkerkunsten er Antikrists bedste vaaben". Forøvrigt blæste den nu tiltagende reaktionære vind Erfurt-parlamentets papir-grundlov overende som et korthus, før der blev tale om at tage den i brug. Folkereisningens umodne frugter deisede paa alle hold til marken som vissen kart for den øgende blæst. Habsburgerne fik has paa de oprørske wienere og slog Ungarn til jorden. Saa stod de der mod hinanden, hoffet i Berlin og hoffet i Wien og meldte trumf begge to; hvem af dem skulde faa spillet paa haanden, nu da det gjaldt at stagge de stygge demagoger i smaastaterne hist og her, saaledes i Hessen? Da lød det barskt fra over-absolutisten i Petersburg, tsar Nikolai: Jeg fyrer paa den, som først fyrer! Bum, prøisserkongen maatte krybe til korset uden sværdslag, Fredrik den Stores arvtager fraskrev sig ved forliget i Olmütz alle sine smukke drømme om et tysk-prøissisk forbunds-rige uden Østerrige. Besynderlig nok fandt dette nederlag for Prøissen en forsvarer

i ærkeprøisseren Bismarck. Men saa var jo ogsaa den gamle tingenes orden indført igjen, og Habsburger-politiken var jo paalidelig udemokratisk. Med dette status quo fulgte af sig selv, at den ved Frankfurter-parlamentet fortrængte Frankfurter-forbundsdag af gesandter fra de tyske fyrstehoffer, Wienerkongressens og altsaa Metternichs skabning, paany blev oprettet vaaren 1851.

Og til at være Prøissens stedfortræder i denne diplomatcirkel valgte Fredrik Vilhelm resolut sin ven dige-kapteinen, endda denne aldrig havde sat sin fod i et legations-kontor, og endda han nu skulde tage pladsen efter en general og selv bare var landværns-løitnant uden anden stas paa bringen end en rednings-medalje, den han havde vundet ved at hoppe i vandet efter sin staldgut, som holdt paa at drukne. Havde nogen hørt paa magen, at sætte en friskfyr fra landsbygden, som i landdagen havde gjort en visopsigt ved sine drøie udtryk og sine middelalderske ideer, til at varetage landets affærer i en kommission af bare drevne diplomater. En forsvarer af ydmygelsen overfor Østerrige skulde tale Prøissens sag i et raad, hvor Østerrige var i født majoritet. Det var ogsaa et lune af den forrykte konge.

II.

Men „træsko-diplomaten“ havde ikke været en uge sammen med de femten gallonerede kavallerer, før han med sine gløgge øine havde gjennemskuet deres hule væsen. Og han spared dem ikke i de breve, han skikked hjem med hver post, baade til sin overordnede i Berlin og til sin hustru paa Schønhausen; disse nu saa berømte breve, hvor hver linje strømmer over af saftig karakteristik. Havde den praktiske mand med sit gammelprøissiske livssyn umulig kunnet finde sig hjemme mellem landdagenes taletrængte ideologer, saa tog latteren ham her, naar han sad ansigt til ansigt med pedanteriet i gala. Han gotter sig ved at portrættere menageriet, hvorledes parykblokkene lægger sine fjæs i uudgrundelige embeds-folder, bare han beder om ild paa sin cigar eller spør efter nøklen til et vist sted. Var det ikke saa velsignet letvint at komme ud paa jagt i nabolaget, vilde han kjedet sig syg den første tid. Men snart faar han lidt at tænke paa. Han var mødt frem med alle de forestillinger, en tysker af den gamle skole bar paa, om Habsburgerhusets fødte forrang og dets nødvendighed som autoritetens bærer i den tyske verden. Men naar han nu paa første haand fik mærke det hovmod og den uforskammede formyndertone, som autoriteten iklædte sig, steilede prøisseren i ham. Inden et aar efter Olmützydmygelsen var dennes fordums forsvarer begyndt at slaa paa, at „før faar sværdet tale i sagen“. Og da han efter otte aars tjeneste forlod Frankfurt, var hans syn paa tingene modnet saa stærkt, at han skrev til sin chef:

BERLIN

v. Bismarck

„I vort forhold til Forbundet ser jeg en sygdom for Prøissen, som vi sent eller tidlig maa kurere „ferro et igni“ (med staal og ild).“

Godseier Otto von Bismarck havde ikke tænkt sig at ville ende som politiker, dengang han af sine standsfæller blev sendt paa landdagen; nu, fem aar efter, sad han som en 36 aars mand uden faguddannelse med sin konges fuldmagt i forbundsfyrsternes fælles-raad. Arbeidsfør og rask i tilegnelsen som han var, tog han straks med liv og sjæl fat paa sin dont. Og Wienerhoffets høivigtige stedfortræder fik snart sande, at efter hans pibe agted „grønskollingen“ ikke at danse; ja, selv i høviske lader opdaged han sin overmand i denne endnu udekorerede landadelsmand uden titler, end sige i omtanke og snarraadighed.

Den første alvorlige prøve var det kinkige spørsmaal om anerkjendelse af statskup-keiseren i Frankrige. Saa kom tvisten om, hvad man skulde gjøre med den smule krigsflaade, som de nordtyske fyrster i revolutionsaaret havde skudt sammen til for at værge det vordende „riges“ havne — efter et aars idiotisk kjævl endte det med, at eierne skaffede tvistens gjenstand ud af verden ved auktion. Virkelig et tungt tag blev det for den nybagte diplomat at greie det lure spørsmaal om et toldforbund mellem de tyske stater; her vented der ham baade storkors og andre herligheder, om Østerrige fik sin vilje; men lig Fabricius i Pyrrhus's telt lod han sig hverken lokke eller skræmme.

Saa kom Krim-krigen. Vestmagterne lokkede og truede den arme Fredrik Vilhelm; den belgiske konge var deres talerør, han slog paa, at Napoleon med Englands tilladelse kunde tage sig til rette ved Rhinen — hvem blir saa Belgiens herre? indkastede Bismarck, om kongen af Belgien og hans svigerinde i England vilde tænke paa den ting i tide. I det hele var det den fordums dige-kaptein, som igjen blev taget paa raad i Potsdam i disse tider — hvad ingen anede. „Men en slig politik fører jo til et nyt Jena,“ tillod den franske ambassadør i Berlin sig at bemærke — „hvorfor ikke til Leipzig og Waterloo med det samme?“ kom det tørt fra Frankfurter-gesandten; ambassadøren klagede ham for kongen, men fandt døve øren. Det orientalske spørsmaal ragede ikke Prøissen; tværtom var det fornuftigst i betids at sørge for, at ikke den samme lyst til at agere politimester, som havde hjulpet Habsburgerne først med at tugte Ungarn og straks efter med at bringe Prøissen i knæ ved Olmütz, paany skulde dukke op hos tsaren, ifald Prøissen maatte lade det komme til opgjør med Østerrige engang. I al stilhed havde den endnu ukjendte Bismarck sine fingre med i det storpolitiske spil allerede nu; Prøissens strenge neutralitet i Krimkrigen, der kostede dets lidet agtede konge saa mange haansord i pariser- og londoner-bladene, var netop, hvad den prøissiske fuldmægtig ved forbundsdagen i Frankfurt fandt nødvendigt, om ikke Østerrige skulde faa hals og

haand over det ganske Tyskland. Var alt gaaet rigtig efter hans hode, skulde Prøissen konsekvent have holdt sig for god til at tigge sig en plads i ovnskrogen ved Pariser-kongressen, da Sebastopol endelig havde strøget flag.

Lige efter indtraf en situation, som gav Østerrige nem anledning til at sætte Prøissen stolen for døren. Midt inde i republiken Schweiz eied nemlig Prøissen byen Neuchatel med omegn; en vakker dag kom den lille bys royalister og republikanere slig i haarene paa hinanden, at de første puttedes i fængsel; da saa prøisserkongen vilde sende soldater did for at tugte oprørerne, gjorde Østerrige ophævelser mod at lade disse soldater marschere gjennem ikke-prøissisk land. Det udartede til en europæisk kongres i Paris, hvor Prøissen for at redde sine fængslede undersaatter maatte fraskrive sig overhøiheden over det vesle oprørs-rede. Det var Bismarck, som havde raadet den fortørnede konge til ikke at trække sværdet af balgen for en slig fillesag.

Lige efter trak det for alvor op til stor staahei i Europa. Napoleon gik i kompani med Viktor Emanuel af Sardinien og hans minister Cavour om at drive østerrigerne ud af Italien. Paa Frankfurts gader saa man Bismarck arm i arm med Sardiniens sendemand; det var imidlertid for stridt et stykke — alle tyskere holdt det for en nationalsag at støtte Habsburgerne her. I mellemtiden havde den forrykte Fredrik Vilhelm ganske mistet sin forstand, og hans bror prins Vilhelm var blet regent; ham havde Frankfurter-gesandten endnu ikke tag paa; selv om den stramme militaristiske prins nok i sin tid havde fundet landværns-løitnanten at være en i grunden prægtig fyr, var de ikke endnu blevne fortrolige venner. Prinsregenten og hans nye ministerium havde god lyst til at hjælpe østerrigerne med at rage kastanjerne af ilden og vilde helst blive af med sin egenraadige fuldmægtig ved forbundsdagen. De sendte ham derfor langt af gaarde som ambassadør hos tsaren (vaaren 1859). Da var det, han i sin afskeds-indberetning fra Frankfurt tog bladet fra munden og antydede, at kureres maatte det syge „Forbund" med staal og ild.

I Petersburg kom den nye ambassadør straks paa god fod med Alexander II's hof. Paa afstand fulgte han sin regjerings holdning under krigen i Italien med megen spænding; bare nu ikke Prøissen blev trukket med af Østerrige? Prinsregenten strævede nemlig for at faa optræde som „væbnet mægler". Det endte med, at Østerrige for ikke at unde Prøissen denne moralske seir uventet sluttede freden i Villafranca og ofrede Lombardiet til det nye kongerige Italien. Wienerhoffet fandt det ganske praktisk at føie Napoleon, nu det begyndte at mærke Prøissens lyst til at vandre egne veie; og Napoleon kastede lange øine efter strøget vest for Rhinen. Foreløbig maatte han dog tage den sag rolig.

Sent paa aaret holdt Østerriges, Prøissens og Ruslands herskere med

sine førsteministre et møde i Varschau, hvor ogsaa Bismarck var tilstede. Her opstod der fortrolighed mellem denne og den prøissiske ministerchef, og da prins Vilhelm ved nytaar 1861 blev konge ogsaa i navnet (ved brorens død), var det en afgjort sag, at gesandten i Petersburg skulde blive hans første raadgiver, hvad der ikke lagdes skjul paa under kroningsfesten i Kønigsberg senere paa aaret.

Der trængtes nemlig en stærk mand ved roret i Berlin. Kong Vilhelm havde med sin nye krigsminister, general von Roon, lagt planen til en gjennemført hær-reform, der skulde gjøre Prøissen til Tysklands herre; men landdagens venstre negtede at gaa med paa at forhøie de aarlige udtællinger i dette øiemed, ihvorvel det nok vilde bevilge en klækkelig sum en gang for alle. Dette førte hurtig til en bitter konflikt mellem kongen og landdagen, og manden for at sætte kongens vilje igjennem blev nu Bismarck udseet til. Foreløbig skulde han dog som gesandt i Paris sætte sig personlig ind i Napoleon III's væsen. Under et kort besøg i London stiftede han ogsaa Palmerstons og Disraelis bekjendtskab. Disse herrer maa have faaet et ufuldstændigt indtryk af, hvad der boede i den vordende gjenføder af Tyskland; Disraeli fandt ialfald, hvad han forebragte, at være det bare „maaneskin". Denne dom maatte Englands politikere snart sande var absolut misvisende.

Ud paa høsten 1862 fik Bismarck telegram fra sin konge om, at der var brug for ham hjemme. Landdagen negtede penge til regjeringens hærforslag. Saa tog den hjemkaldte stærke mand rigs-roret (23. september 1862), fast besluttet paa at lodse Prøissen gjennem braat og brand did, *han* vilde. (Forts.)

Den „gule" journalistik i Amerika.

(Efter **Elisabeth L. Banks** i *Nineteenth Century*.)

Kringsjaa bragte i bind XI. side 751 under titelen „pressestyre" en af W. T. Stead skreven livlig skildring af den „gule" avis, *New-York Journals*, virksomhed og konkurrence med *New-York World*. Vi supplerer denne skildring, som maaske stillede den „gule" presse i et lidt for gunstigt lys, med endel interessante meddelelser, som Elisabeth L. Banks, der selv har været ansat ved en gul avis, offentliggjør i *Nineteenth Century*.

Betegnelsen „gul" har følgende oprindelse. „New-York World" bragte for nogle aar siden hver søndag en historie, hvori en opdigtet karakter, som blev kaldt „den gule unge", spillede hovedrollen. Denne historie ledsagedes altid af billeder, der fremstillede helten som et afskyeligt, grinende

barn med lange øren, iført en gul kappe og en buklet høi hat. Af en eller anden grund blev „den gule unges" ugentlige oplevelser overordentlig populære, og kolorerede billeder af dette barneuhyre spredtes i massevis i New York og ud over landet. Da den unge millionær mr. Hearst kom til New York og kjøbte *The New-York Journal,* var noget af det første, han gjorde, at sikre sig de værdifuldeste medarbeidere i *New-York World* ved at tilbyde dem 2 à 3 gange saa høi løn. Blandt de medarbeidere, han saaledes erhvervede, var ogsaa tegneren og forfatteren af „den gule unge", hvis billeder og oplevelser nu fremkom i *The Journal* istedenfor i *The World.* Dette bragte Charles A. Dana, eieren og udgiveren af *The Sun* og en hader af al sensationel journalistik, til at skrive en leder, hvori han omtalte „den gule unges" overførelse til det nye blad og kaldte alle sensationsaviser i Amerika af *The Journals* og *The Worlds* type for „gule" aviser og deres journalistik for „gul" journalistik.

Der findes for nærværende i de Forenede Stater antagelig 15 á 20 aviser, som kan siges at tilhøre den „gule" journalistiks skole. De har penge nok at rutte med, og deres eiere betænker sig aldrig paa at anvende dem til alle saadanne foretagender, som er skikkede til at avertere dem og øge deres udbredelse. Paa denne maade har de faaet en uhyre læsekreds, og det nytter ikke at negte, at den gule journalistik er bleven en magt i Amerika — en magt væsentlig til det onde. De gule avisers eiere og redaktører benegter rigtignok indigneret, at de fremmer det onde. De paastaar, at deres aviser er „folkets aviser". De „afslører" de riges ondskab og egoisme, varetager de fattiges og undertryktes rettigheder og gjennemfører reformer til massernes fordel. Dette var ialfald den mission, de brystede sig af, indtil eksplosionen ombord paa „Maine" satte hele landet i skræk. Da begyndte forurettelserne mod de fattige at blive upopulære blandt de „gule" aviser. Da var der intet spalterum længer til fortællinger om, hvorledes avisen havde opklaret et stort mordmysterium eller forhindret en stor forurettelse mod arbeiderne ved en eller anden fabrik. Da ulykken paa „Maine" var skeet, blev det de gule avisers mission at faa en krig istand. De legte med tanken om en krig, som et barn vilde lege med et nyt og interessant legetøi! Medens statsmænd og patrioter med bekymring imødesaa udfaldet af forhandlingerne mellem de Forenede Stater og Spanien, forøgede de gule aviser sine papirlagere og forbedrede sine trykkeredskaber. De anskaffede sig typer af en størrelse, som ingen avis tidligere havde brugt, og nogle af avisens bedst lønnede folk blev sat til at arbeide med kolossal-overskrifter som **„Havana bombarderet!"** **„Stort sjøslag!"** osv. Dette var jo i og for sig en ganske praktisk forholdsregel, hvis de gule aviser havde ventet med at benytte overskrifterne, indtil der virkelig var brug for dem. Men længe før krigen erklæredes,

blev de brugt. „Havanna bombarderet!" forkyndte en overskrift, som fyldte bladets halve side. „Havanna bombarderet!" raabte avisgutterne. Og tusener strømmer til for at kjøbe avisen; men naar man skal til at læse den, opdager man mellem de to hovedord de to bittesmaa ord „vil blive" trykt med saa smaa typer, at man kun ved hjælp af briller kan faa øie paa dem!

Det er bekjendt, at nogle gule aviser har bragt antallet af sine ekstraudgaver ianledning af krigen op til 30—50 om dagen. Dette er ikke saa underligt, som det synes for dem, som ikke er hjemme i de gule avisers redaktionshemmeligheder. Et vist antal medarbeidere sidder i redaktionen, lad os sige til midnat, og har ordre til at sende ud ekstraudgaver med visse mellemrum, hvad enten der er nyheder at meddele eller ei. Hvis nyheder kommer, er det bra, og hvis der ingen kommer, kan man godt greie sig uden.

„Den nye ekstraudgave maa trykkes, er der noget nyt?" raaber den mand, som har vagt.

„Intet nyt!" svarer manden ved telegrafinstrumentet.

Straks sendes ordre over i sætteriet, at man skal benytte kolossaloverskriften **„Stort sjøslag".**

Nogle minuter efter løber avisgutterne gjennem gaderne og vækker byens indvaanere med raabet „Stort sjøslag! Stort sjøslag!" Hæderlige borgere styrter ud i dybeste negligé for at kjøbe ekstraudgaven og læse om det „store sjøslag". Da opdager de øverst i hjørnet de næsten usynlige ord: „Vi kan snart vente et (og nu kommer overskriften) **stort sjøslag!"**

Den overilede brug af saadanne overskrifter gjorde naturligvis publikum mistænksomt, og efter ødelæggelsen af de spanske flaader ved Manila og Santiago havde de gule aviser meget vanskelig for at udfinde noget nyt i retning af typer og overskrifter. En avis lod for at gjøre det mest mulige ud af slaget ved Manila fabrikere et nyt sæt kolossale typer, der blev kaldt „stjernebannertyper", fordi de alle var sammensat af stjerner og striber.

Før den spansk-amerikanske konflikt indtraadte, var de intelligente amerikanere, som aldrig læste gule aviser, tilbøielige til at more sig over dem og ikke tillægge deres uhyre udbredelse nogen betydning. Nu begynder deres voksende indflydelse at vække bekymring hos dem, og der er mange, som med al respekt for præsident Mac Kinley tror, at det i virkeligheden er de gule aviser, som har tvunget ham til at erklære krig. Hvad der skal gjøres med de gule aviser, begynder at blive et socialt problem i de Forenede Stater. Ti deres indflydelse er uhyre! Alene prisen 1 cent ($3^1/_2$ øre) er nok til at gjøre dem til fattige folks avis!

Det er let endog for børn at forstaa dem, og deres talrige illustrationer udøver en ikke liden tiltrækningskraft. Søndagsudgaven er illustreret i alle regnbuens farver, og selv smaa børn, som ikke kan læse, er glade i det „pene billedblad.“

De gule aviser raader over de Forenede Staters største journalistiske begavelser, deriblandt over flere forhenværende redaktører af almindelig anerkjendte amerikanske aviser, som i Amerika indtager en lignende stilling som en „Times“ i London. Det vilde være komisk, hvis det ikke var sørgeligt, at se en ældre mand, som i mange aar har ledet en anseet republikansk avis af den gamle skole, sidde i redaktionen af en gul avis og skrive „jingo“-ledere eller ytre sig om valget af overskriften for morgendagen!

Der er ansat en mængde kvindelige medarbeidere ved de „gule“ aviser, og de lønnes ligesaa godt som de mandlige. Kvinder anvendes nemlig oftere end mænd til de saakaldte „moralske afsløringer“; fordi kvinderne har mere takt end mændene. „Her er noget for en dygtig dame!“ raaber chefredaktøren flere gange om dagen.

Da jeg tog ansættelse ved en gul avis i Amerika, kjendte jeg lidet eller intet til beskaffenheden af det arbeide, som vilde blive fordret af mig. Jeg vidste kun, at jeg trængte penge, og at den gule avis betalte godt. Den første journalistiske opgave, som redaktøren tildelte mig, aabnede imidlertid snart mine øine. Jeg blev anmodet om at gjennemstreife et af de farligste strøg i New York, lade mig arrestere som et løsagtigt fruentimmer, tilbringe en del af natten i fængsel sammen med gadens „løse fugle“ og skrive en brilliant beretning om mine oplevelser for næste morgennumer! Det er forhaabentlig unødvendigt for mig at tilføie, at jeg frasagde mig hvervet. Dette er et eksempel paa, hvad der forstaaes ved en „moralsk afsløring“. Og redaktøren af en gul avis har massevis af grunde, som han ligeoverfor publikum anfører for at undskylde brugen af unge kvinder til saadant arbeide. Han vil reformere New York! Da dette opdrag var givet mig, var der netop udstedt en lov, som paabød, at løsagtige kvinder, der var kjendt som saadanne, skulde arresteres, hvis man fandt dem streifende omkring i Tenderloin-distriktet i New York efter midnat. Der var fare for, at ogsaa respektable kvinder, som var alene ude i hæderlige øiemed, kunde blive anholdt og arresterede. Og for at opdage, om dette forholdt sig saa, skulde en ung kvindelig journalist gjennemstreife distriktet. Blev hun arresteret, da vilde dette være et bevis for den uretfærdighed og taktløshed, hvormed loven blev gjennemført. Hvis hun ikke blev arresteret, da vilde dette i redaktørens øine bevise, at vedkommende kvindelige journalist manglede dygtighed og journalistisk foretagsomhed. Intet vilde da blive trykt i næste morgennumer om

ekspeditionen. Ingen kolossal overskrift vilde forkynde læserne, at „vor unge kvindelige reporter har bevist, et en respektabel dame trygt kan gaa gjennem Tenderloin-distriktet efter midnat.“

En ung, frisk pige, som hørte hjemme paa en farm i Amerika, drog for et par aar siden til New York for ved journalistisk arbeide at tjene saapas penge, at hun kunde udløse en panteobligation, som hvilede paa farmen. Efter at have gjennemgaaet forskjellige stadier af journalistisk modgang, fik hun ansættelse ved en gul avis, som havde foresat sig at iværksætte en storartet moralsk afsløring for at øge sin udbredelse.

„Der er grund til at tro,“ sagde redaktøren til hende, „at unge emigrantpiger, som ankommer til New York er udsat for moralske farer. Der skal i New York findes en bande berygtede mænd og kvinder, som møder frem, naar skibe med emigrantpiger ankommer, og lægger snarer for dem. De foregiver at interessere sig for dem, tilbyder dem pengelaan og fører dem til saakaldte emigranthoteller, som i virkeligheden er berygtede huse. Vi vil antage os disse emigrantpigers sag. De skal reise til England udstyret med alle de penge, de behøver, og efter 14 dages ophold reise tilbage til New York som en ung emigrantpige paa simpleste plads. Naar De ankommer hertil, skal De foregive, at Deres venner ikke har indfundet sig for at møde Dem, saaledes som De havde ventet, og at De kun havde nogle faa cents i penge. Loven kræver, at De skal have et vist antal dollars for at faa tilladelse til at gaa iland. Men naar man spørger Dem, skal De briste i graad og sige, De har ingen penge. Et medlem af banden vil da sandsynligvis tiltale Dem og tilbyde Dem de nødvendige penge tillaans. Dette tilbud maa De modtage og følge vedkommende, hvor han eller hun tager Dem hen. Det vil blive en storartet historie! Vi betaler Dem 1000 dollars for det!“

1000 dollars vilde være tilstrækkeligt til at indløse panteobligationen. Pigen indvilgede derfor i at udføre hvervet, forudsat, at en mandlig reporter blev sat til at holde øie med hende i tilfælde af fare, hvilket redaktøren lovede. Hun blev rigelig forsynet med penge og reiste til London saa komfortabelt, som det overhode var muligt.

To uger senere forlod hun England klædt som emigrantpige og reiste tilbage paa simpleste plads. Da hun ankom til New York, var hun næsten ruineret baade i fysisk og sjælelig henseende efter de frygtelige erfaringer, hun havde gjort. Hun var aldeles udsultet; ti hun kunde ikke spise den mad og drikke det vand, som blev budt hendes medpassagerer. Ved ankomsten til New York saa hun sig om efter den reporter, som altid skulde være ved hendes side; men hun fandt ham ikke. Hun foregav, at hun ikke havde saa mange penge, som krævedes for at blive sat iland; men loven tiltrods opnaaede hun alligevel landgangstilladelse. Ingen talte

til hende, ingen anholdt hende, ingen lagde snarer for hende, og den stakkels pige var forsynet taknemlig herfor.

Hun skrev da en beretning om sine oplevelser som emigrant, en historie, som sikkert vilde have interesseret publikum. Men beretningen blev ikke offentliggjort. Hun havde ikke „arrangeret" det saa, at hun blev fanget i „bandens" garn, og den gule avis havde ingensomhelst interesse af at forkynde publikum, at emigrantpigen kunde lande ved Castle Garden i fuld tryghed. Panteobligationen paa farmen blev ikke betalt.

Men for at vende tilbage til mine egne erfaringer. Min redaktør sagde en dag til mig: „Der er udbrudt en streik blandt fabrikpigerne ved den og den fabrik. Se at faa arbeide ved fabriken, bliv der en dag, og skriv saa en beretning, som konkluderer med at sige, at fabrikpigerne gjør ret i at streike."

„Men," indvendte jeg, „de har kanske uret. Det er dog vel meningen, at jeg skal give en sandfærdig beretning om sagernes stilling?"

„Gjør, som jeg siger! Vor avis kan ikke tage parti mod arbeidsklassen," var svaret.

Nogen tid senere anstillede jeg endel undersøgelser angaaende forholdene blandt en vis klasse af fabrikarbeidersker. Jeg offentliggjorde en sandfærdig beretning om mine erfaringer i en række artikler, som blev trykt i bladet. Men serien var ikke før begyndt, før der strømmede ind til redaktøren en mængde anonyme breve, som erklærede, at avisen ikke kunde ansees som venlig stemt mod arbeiderne, naar den offentliggjorde artikler, som gik i den retning.

Jeg fik straks ordre til at lægge mine erfaringer saaledes tilrette, at de vidnede til arbeiderskernes fordel. Det var just ikke opmuntrende for mig, men jeg gjorde, hvad jeg kunde, for at opspore en virkelig forurettelse fra arbeidsgivernes side mod arbeiderskerne, hvilket ogsaa lykkedes mig. Men da jeg troskyldig fremstillede sagen for redaktøren, afviste han mig kort med den bemærkning, at de paagjældende arbeidsgivere „averterer i stor udstrækning i vort blad".

Dette sidste meddeler jeg dog ikke som noget særlig eiendommeligt for den gule journalistik. Det er ikke usandsynligt, at jeg havde faaet det samme svar af en redaktør for en mere anseet avis. At en avis er et kommercielt foretagende, som maa gjøres saa rentebærende som muligt, er et faktum, som alle er fortrolige med. Og dette faktum viser, hvor vanskeligt, for ikke at sige umuligt, det er for en avis at optræde som ridder for en vis klasse mennesker, det være arbeiderstanden, middelstanden eller de bedre stillede klasser.

Forebyggelse af tæring.

(Efter Malcolm Morris i *Fortnightly Review*).

Flere fremragende medicinske autoriteter i England har nylig grebet initiativet til dannelsen af et samfund til forebyggelse af tæring. Formaalet for dette samfund er blandt publikum at sprede kundskab om betingelserne for sygdommens udbredelse og organisere et kraftigt arbeide for at forebygge den. Et medlem af dette samfunds bestyrelse, dr. Malcolm Morris, har i denne anledning i *Fortnightly Review* skrevet en artikel, hvoraf vi nedenfor gjengiver en del.

At tæring endnu faar lov til at kræve uhyre ofre af menneskeliv, er et slaaende eksempel paa, hvilken lammende indflydelse en falsk tro kan udøve paa de menneskelige bestræbelser. Hundrede tusener bukker aar efter aar under for denne sygdom, og menneskeheden lider under svøben med en fatalistisk resignation. Denne passive holdning har uden tvil sin grund i den overbevisning, som for ikke længe siden var almindelig udbredt i den medicinske verden, at tæring er uhelbredelig, og at den ikke overføres ved smitte. Den ortodokse videnskabelige lære var indtil for ganske nylig, at tæring nedarves i familierne ligesom en organisk eiendommelighed eller tilbøielighed til drik. Naar tæring optraadte hos personer, hvis forældre havde været fri for sygdommen, var det ikke vanskeligt i længere tilbageliggende slægtled eller i slægtens sidelinjer at finde materiale til konstruktion af en „familiehistorie“. Denne teori om tuberkulosens oprindelse bevirkede ganske naturlig, at man betragtede kampen mod tæring som mer eller mindre haabløs og ikke anstillede alvorlige forsøg paa at forebygge den ved organiserede bestræbelser i stor skala.

Men det er nu en videnskabelig fastslaaet kjendsgjerning, at tuberkulose kan forebygges og helbredes. Med hensyn til forebyggelsen vil man naturligvis spørge som prinsen af Wales ved aabningen af den hygieniske kongres i 1891: „Hvis tæring kan forebygges, hvorfor forebygges den da ikke?“ Hertil maa svares, at man først i den aller seneste tid har begyndt at betragte forebyggelse af tæring som mulig. Det samme kan ogsaa siges med hensyn til helbredeligheden. Selv om vi ikke gaar saa langt som professor Grancher, der siger, at tuberkulose er „den mest helbredelige af alle kroniske sygdomme“, ved vi dog, at tæring i sin værste form ofte helbredes. Den gamle og ærværdige præsident for det kgl. medicinske selskab i London, sir Samuel Wilks, siger, at han kjender mange ældre læger, som i sine studenterdage viste udprægede symptomer til tæring.

Den berømte kirurg Pean i Paris, som nylig er død, blev, da han stod paa tærskelen til sin karriere, erklæret for uhelbredelig tæringsyg. Grundlæggerne af de to mest bekjendte tyske lungesanatorier er selv eksempler paa tæringens helbredelighed. Men tiltrods for disse og andre udisputerlige helbredelser, er de fleste lægers holdning overfor tuberkulosen endnu præget af den samme haabløshed som før. De læger, som har fulgt med i den medicinske videnskabs fremskridt, erkjender naturligvis som en videnskabelig sandhed, at tæring, fordi den foraarsages ved et inokulabilt smittestof, er smitsom, og at den som smitsom teoretisk seet kan forebygges. Men denne erkjendelse er hos mange rent formel og betragtes ikke som anvendelig overfor konkrete fakta.

Udenfor den medicinske verden er den moderne lære om overførelsen af tuberkulose temmelig ukjendt eller upaaagtet. Den idé, at tæring udelukkende skyldes overførelse ved arv er dybt rodfæstet i publikums bevidsthed og har bevirket, at man stiller sig temmelig ligegyldig overfor faren for smitte.

For denne ligegyldighed bærer lægestanden selv for en stor del skylden. Folketroen, som ofte har havt ret, hvor den medicinske „videnskab“ har havt uret, har i aarhundreder anseet tæring som smitsom, og i flere lande, særlig Italien og Spanien, blev der paa grundlag af denne anskuelse truffet energiske forholdsregler mod smitteoverførelse. Det medicinske dogme om den arvelige overførelse bevirkede imidlertid i begyndelsen af dette aarhundrede en slappelse i disse forholdsregler, og den mening, at tæring er smitsom, udryddedes langsomt og med vanskelighed. Men saa hændte det i 1865, at en fransk militærkirurg, Jean Antoine Villemin, ved en række eksperimenter beviste, at tæring foraarsages ved et inokulabilt smittestof. Denne opdagelse blev som saa mange andre opdagelser modtaget med haan og foragt. Villemin blev „gjendrevet“, udleet eller ignoreret, og det var først da Koch i 1882 opdagede den mikrobe, som overfører sygdommen, at værdien af Villemins arbeide blev almindelig anerkjendt.

Takket være disse videnskabsmænds bestræbelser ved vi nu, at tuberkulose foraarsages af en bacille, som paa en eller anden maade finder vei ind i organismen, hvor den, hvis jordbunden er gunstig, formerer sig og optræder som en ødelæggende snyltegjæst. Hvorfra kommer den? Uden undtagelse fra en person eller et dyr, som lider af en tuberkuløs sygdom. Hvad specielt tæring angaar, er den hovedsagelige smittekilde tæringspatienternes spyt, hvori der findes millioner af baciller. Disse er uskadelige, saalænge spyttet er vaadt; men naar det tørrer ind, kommer de løs, blander sig med støvet og hvirvles sammen med dette op i luften, indtil de indaandes af en eller anden person, hvis organisme ikke eier den fuldkomne

sundheds modstandskraft. Det hænder ogsaa, skjønt mindre hyppig, at sygdommen overføres gjennem maden. Husdyr, især hornkvæg, lider ofte af tuberkulose, og menneskene kan ved at spise de smittede dyrs kjød eller drikke deres melk paadrage sig sygdommen.

Hvis man overalt kunde gjøre det tuberkuløse spyt uskadeligt, saasnart det forlader patientens legeme, og fuldstændig stanse brugen af kjød og melk fra tuberkuløse dyr som føde, vilde tuberkulosen i løbet af ganske kort tid forsvinde.

Den kjendsgjerning, at tæring er smitsom, giver os derfor ikke grund til frygt, men til haab. Vi kjender nu fienden, ved hvor den skal søges, og hvordan den skal angribes. Vi ved ogsaa, at der er udsigt til at vinde en afgjørende seir over den. Der er allerede gjort meget for at hemme tuberkulosens udbredelse ved almindelig hygieniske forbedringer og ved forholdsregler mod salg af smittet kjød og melk. Men disse bestræbelser, som forøvrigt maa føres endnu videre, er kun rettede mod sygdommens overførelse fra dyr til mennesker, og der er kun lidet gjort for at forebygge smitteoverførelse fra menneske til menneske. Byen Glasgow har givet os et udmærket eksempel til efterlignelse ved blandt byens indvaanere at sprede en liden traktat indeholdende oplysninger om tuberkulosens natur og praktiske regler til forebyggelse af smitte. Men de mest udmærkede regler vil ikke nytte noget, hvis de ikke efterfølges, og den værste hindring, man har at overvinde, er derfor publikums ligegyldighed og uvidenhed. Lægestanden selv kan ikke helt frikjendes for apati med hensyn til denne sag. En rapport fra en komité nedsat af det franske medicinske akademi meddeler et interessant eksempel herpaa. Der samles i Frankrige periodisk en kongres til behandling af tuberkulosespørsmaalet, og denne kongres har ofte indtrængende advaret mod at tillade tæringspatienters spyt at tørre til støv og saaledes blive et middel til sygdommens forplantning. Det er gang efter gang bleven bevist, at dette er den hovedsagelige smittekilde. Brugen af særegne spytteflasker, som patienterne kan bære med sig overalt, er en simpel, renlig og billig forholdsregel mod denne fare, og man skulde tro, at den overalt var bleven gjennemført. Men M. Vallen, sekretær ved det franske medicinske akademi, fandt ved at anstille undersøgelser i de bedste apotekerforretninger i Paris, at de ikke solgtes eller førtes paa lager. I de fleste apoteker var deres tilværelse endog ukjendt. Saaledes prædikes visdommen paa gader og stræder; men ingen agter paa det. Vi maa dog ikke fortvile. Sundhedens evangelium er ikke længe bleven prædiket, og dog har det — som vi allerede har seet — baaret *nogen* frugt.

En effektiv angrebsplan mod tuberkulosen maatte omfatte følgende fem punkter: 1) kraftige sundhedsforanstaltninger i byerne omfattende bl. a. undergrundens drænering og tilveiebringelse af tilstrækkelig luft, rum og

ventilation, *) 2) opsyn med haandteringer, som begunstiger udviklingen af tuberkulose, 3) effektiv kjød- og melkekontrol, 4) en passende isolation af de syge. 5) Uskadeliggjørelse af det smittebærende spyt og desinfektion af patienternes værelser. Meget er bleven gjort i flere af disse retninger; men meget staar endnu tilbage at gjøre.

Hvad gjøres der f. eks. for de tæringspatienter, som ikke har raad til at søge helbredelse i et varmere klima eller til at betale for en ordentlig lægebehandling? Vi har nogle faa specielle hospitaler, som har været et middel til at hidføre bedring i et stort antal tilfælde. Men selv om man indrømmer, at tæringshospitalerne helbreder sine patienter i forhold til omkostningerne ved deres opretholdelse, er de dog fuldstændig uskikkede til at optage en afgjørende kamp mod sygdommen, og de gjør lidet eller intet for at forebygge den.

Der trænges noget mere. Tiden er nu inde for et organiseret forsøg paa at undertrykke og udrydde dette store og unødvendige onde. Man har derfor vovet at anbefale et korstog mod tuberkulosen, hvori ikke blot lægestanden og de sanitære autoriteter, men hele befolkningen skal deltage. Forebyggelsen af en sygdom forudsætter kundskab og bestaar i anvendelsen af denne. Med hensyn til tuberkulosen har vi ikke saa liden kundskab; men vi staar langt tilbage i anvendelsen af den. Et samarbeide med publikum vil her være til stor nytte; ti hvad der trænges er en folkebevægelse under videnskabelig ledelse — et nationalt korstog mod en national landeplage. Ideen er bleven mødt med varme af flere ledende medicinske autoriteter, og flere filantropiske kapitalister har tilsagt sin finansielle understøttelse. Et vigtigt led i formaalet for denne organisation vil være oprettelsen af sanatorier for fattige tæringspatienter, hvor disse isoleres saaledes, at de ikke blir en fare for sine omgivelser, og hvor de kan finde de heldigste betingelser for helbredelse.

— *Bien som veir-spaamand.* Mod regn forlader bien ikke sin kube, selv om det er klarveir om morgenen. Mod orkan i anmarsch styrter de i vild fart hjem, længe før andre mærker noget. Omvendt drager de freidig ud selv i graaveir, naar de ved, solen vil komme senere paa dagen. — Mod en rigtig streng vinter kitter de kube-døren tæt til, saa der bare er et bitte lidet hul aabent; mod en mild vinter lader de derimod døren blive staaende paa vid væg fra høsten af.

---

*) At kraftige sanitære forholdsregler yder en kraftig medvirkning til forebyggelse af tæring, fremgaar tydelig af en del statistiske oplysninger, som dr. Arthur Ransome har leveret i sit værk *Researches on Tuberculosis.* I 1838 døde i England af tæring 38 pr. 10,000 personer. I 1895 var dødeligheden sunket til 14 af 10,000 d. v. s. den havde aftaget med to trediedele. At denne aftagen skyldes forbedrede sundhedstilstande, synes temmelig indlysende, naar man erindrer at den begyndte samtidig med det sanitære arbeide, der blev sat igang i dronning Viktorias første regjeringstid.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 11. aug. 1898.

Fredsforhandlingerne gaar glattere, end man skulde have formodet for fjorten dage siden. Spanien akcepterede ilørdags de fredsbestemmelser, hvis vedtagelse af de Forenede Stater er sat som betingelse for fiendtlighedernes ophør, og en spansk-amerikansk kommission vil sandsynligvis nu træde sammen for at afslutte fredstraktaten. De amerikanske vilkaar er, som vi forudsaa, haarde nok, og gaar i hovedsagen ud paa følgende: Spanien anerkjender Kubas uafhængighed og afstaar til de Forenede Stater øen Portoriko tilligemed de spansk-vestindiske øer samt en af Ladronerne. De Forenede Stater holder Manila og den hosliggende bugt besat, indtil der er truffet definitive bestemmelser om Filippinernes fremtidige styrelse. De Forenede Stater overtager ikke Kubas og Portorikos gjæld og anerkjender ikke bestaaende kommercielle traktater mellem disse øer og øvrige dele af det spanske rige.

Som det vil sees, er det vanskeligste punkt i den fremtidige fredstraktat, det filippinske spørsmaal, endnu uafgjort, og det er ikke usandsynligt, at dette punkt vil blive en haard nød at knække for den spansk-amerikanske kommission. Det vil neppe blive med et let hjerte, at den amerikanske regjering atter overlader Filippinerne til det spanske styre. I den amerikanske presse protesteres der med stigende kraft mod, at Amerika opgiver denne øgruppe, uden at der stilles tilstrækkelige garantier for et tilfredsstillende styre i fremtiden.

Det siges, at de Forenede Stater til Filippinerne vil sikre de størst mulige kommercielle og strategiske fordele, forbundet med de mindst mulige regjeringsbyrder, og dette princip lyder jo meget klogt og *bussiness like*; men det vil neppe blive saa let at gjennemføre i praksis. England forsøgte — som et engelsk tidsskrift fremhæver — det samme i Ægypten, men uden held. Man kan ikke godt overtage rettigheder uden at overtage pligter, og amerikanerne kan ikke samtidig baade beholde og ikke beholde Filippinerne.

Det bør erindres, at skjønt den amerikanske præsident har ret til at slutte vaabenstilstand og lede fredsforhandlinger, maa dog den endelige fredstraktat bifaldes af senatet, før den er bindende. Flere amerikanske blade udtaler haab om, at senatet, hvis præsidenten overlader Filippinerne til Spanien, vil vægre sig for at ratificere fredstraktaten.

Fra krigsskuepladsen

foreligger kun lidet nyt. Sundhedstilstanden i den amerikanske hær ved Santiago er meget daarlig. Ifølge general Shafters rapport er antallet af de syge 3354, hvoraf 2548 lider af gul feber. De høiere officerer har derfor tilstillet general Shafter en adresse, hvori de erklærer, at armeen maa hjemsendes, hvis den ikke skal omkomme.

En amerikansk styrke under kommando af general Miles er landet paa Portoriko, som efterhaanden besættes uden modstand. Øens østlige del er allerede i amerikanernes hænder. Spanierne trækker sig stadig tilbage henimod San Juan, idet de afbrænder plantager og landsbyer. Den indfødte befolkning modtager amerikanerne med jubel og hilser dem som befriere.

Forholdet mellem amerikanerne og insurgenterne paa Filippinerne skal være spændt. Aquinaldo vægrer sig for at

anerkjende Amerikas autoritet og har udnævnt en foreløbig indfødt regjering. Amerikanerne holder flere stærke stillinger i omegnen af Manila besatte, og den eneste hindring, som stiller sig iveien for en hurtig indtagelse af byen, er insurgenternes holdning.

Den anglo-amerikanske sammenslutning.

Formanden i det amerikanske senats udenrigskomité, mr. Davies, en mand, hvis ord altsaa ikke er uden betydning, har holdt en bemærkelsesværdig tale om forholdet mellem England og Amerika. Han fremhævede, at næst Kina var Amerikas besiddelser i det Stille Hav de punkter, som mest indbød til angreb. De Forenede Stater maatte enten blive et virksomt element i den asiatiske situation eller ogsaa ganske trække sig tilbage til sine egne kyster og berede sig til at forsvare disse mod de samme angreb, som havde bragt Kina i dets nuværende forfatning. Der havde i mange aar bestaaet et ubehageligt forhold mellem England og Amerika; men det var aabenbart foregaaet en forandring heri. Det var nu en almindelig overbevisning, at 125 millioner engelsktalende mennesker, som i de forskjelligste dele af verden har plantet frihedens banner, og hvis civilisation endnu er i fremgang, nærmer sig hinanden i venskab under den store, menneskelige udviklings tryk.

Dreyfus-sagen

vedbliver at lægge beslag paa opmærksomheden. Meget usundt vil vistnok komme for lyset, hvis der for alvor skulde gaa hul paa bylden; ti der fremkommer allerede den ene skidne anklage og afsløring efter den anden. Oberst du Paty de Clam er anklaget for at have forfalsket eller hjulpet major Esterhazy til at forfalske dokumenter, som har været fremdraget i Dreyfus-sagen, og to pariserblade har afsløret forskjellige bedragerier, hvori major Esterhazy har gjort sig skyldig ligeoverfor sin fætter, der bl. a. skal være ophavsmand til det berømte brev fra den „tilslørede dame“. Zola er foreløbig bleven berøvet sin rang som officer af æreslegionen, hvilket har bragt nogle fremragende franskmænd til at træde tilbage som medlemmer af denne orden. Men det mest betegnende for situationen er, at en franskmand i offentlig tjeneste kun behøver at lade falde en forblommet ytring til indtægt for Zola for at paadrage sig regjeringens forfølgelse. En vel kjendt fransk videnskabsmand, M. Stapfer, professor ved universitetet i Bordeaux, er saaledes bleven suspenderet fra sin stilling i 6 maaneder, fordi han i en offentlig tale hentydede til „retfærdighedens formørkelse“ i Frankrige. Der synes ikke længer at eksistere tilstrækkelige garantier for den borgerlige meningsfrihed i den franske stat, og det franske folk synes med en sjelden enstemmighed at have besluttet, at saavel den dømmende som den regjerende myndighed for fremtiden skal underordnes hærens vilje og ønsker.

Kassationsretten har forkastet Zolas appel af Versailles-domstolens kjendelse af 18. juli.

Forholdet mellem England og Rusland

blir mere og mere spændt. Den engelske marineminister Goschen har foreslaaet en ekstraordinær udvidelse af Englands flaade med 4 slagskibe og 4 krydsere og 12 torpedoødelæggere. Ministeren gjorde ingen hemmelighed af, at dette forslag var foranlediget ved den store flaadeforøgelse, som Rusland er ifærd med at gjennemføre.

I Kina, som stormagterne hurtig udstykker i „indflydelsessfærer“ er forholdet mellem de to lande ikke synderlig venskabeligt. De interesserede magter forstaar, at fremtiden tilhører dem, som kontrollerer de kommercielle samfærdselsveie, og de bestormer derfor den afmægtige kinesiske regjering med anmodninger om jernbanekoncessioner. Den ene magt søger at komme den anden i forkjøbet; men England har hidtil ikke

gjort sig synderlig gjældende i denne væddestrid. Der raader derfor i England en udbredt misstemning over lord Salisburys svage østasiatiske politik. Et belgisk syndikat, som i virkeligheden bestaar af en gruppe franske finansmænd, opererende i Ruslands interesser har uden protest fra Englands side faaet koncession paa en bane fra Peking til Hankau, der vil gaa lige ind i hjertet af den britiske indflydelsessfære (Yangtsedalen), og „Times“ frygter for, at denne bane vil blive benyttet til at udelukke britisk handel fra dette landomraade. „Times's“ korrespondent i Peking meddeler, at dersom ikke England straks opponerer, vil en jernbane lægges fra Tientsin til Chinkiang, der vil komme til at gaa gjennem den rigeste del af Yangtsedalen og blive af stor industriel og strategisk værdi. Et kompani britiske kapitalister forhandler med den kinesiske regjering om bygningen af en bane mellem Kaulung og Kanton. Men mod denne bane har Frankrige protesteret, fordi provinsen Kwangtung er fransk indflydelsessfære. Den jernbanesag, som synes at skulle blive foranledningen til den alvorligste konflikt, er imidlertid de paagaaende forhandlinger mellem den kinesiske regjering og den (engelske) Hongkong og Shanghai bank om et laan til bygningen af en jernbane, som skal fuldende forbindelsen mellem Tientsin og Neuchwang, to traktathavne, hvor britiske handelsinteresser er fremherskende. Rusland har ved sin gesandt i Peking protesteret mod, at denne jernbane bygges for en fremmed magts eller banks pengemidler, og den engelske gesandt har svaret, at England ikke vil taale, at nogen udenforstaaende magt modsætter sig laanekontraktens afslutning. Dagen efter at den engelske gesandt havde afgivet denne erklæring, fornyede den russiske gesandt sin protest. Situationen ansees for alvorlig, kineserne mener — ifølge et forlydende —, at denne strid mellem Rusland og Storbritannien vil blive afgjørende for Kinas fremtid.

Ny literatur.

Johs. Anderssens forlag, Bergen.

O. W. Fasting: *Fra jagten her vesterpaa.*

Gerolamo Rovetta: *Undervands.* Fortælling. Autoriseret oversættelse ved Kristian Høye.

P. T. Mallings boghandels forlag, Kristiania.

W. Coucheron-Aamot: *Det norske Folk paa Land og Sjø.* Med talrige illustrationer af forskjellige kunstnere samt flere karter. Første hefte af dette værk, der skal udgjøre ca. 25 hefter (à 50 øre), indeholder indledning samt udsigt over det norske folks politiske udvikling fra Harald Haarfagre til Sverre Sigurdson.

Heftet er derhos ledsaget af følgende illustrationer: Initialbillede af Th. Holmboe, Valkyrie efter P. N. Arbo's maleri, Haraldsstøtten efter fotografi, Harald Haarfagre, Olaf Tryggvasson og Olaf Haraldsson (den hellige) gjengivne efter billedhugger Michelsens statuetter paa Oscarshal, Fridtjov drager paa vikingetog efter professor Gudes maleri sammesteds, Stiklestad efter Jakob Aalls udgave af Snorre Sturlasson, slaget ved Hastings efter Bayaux-tapetet, Magnus Barfods død efter tegning af A. Bloch, Sverre Sigurdsson paa Vossefjeldene efter K. Bergsliens tegning i Asbj. Knutsens billeder af „Norgeshistorien“, Tordenskjold i Dynekilen, Armfeldts tog over Tydalsfjeldene af Th. Kittelsen, Nidaros, erkebiskops Segl, et

lidet billede af kong Balduin og en dansk mynt fra Magnus den godes tid, samt et farvetrykt billede af Sigurd Jorsalafarers indtog i Konstantinopel efter originaltegning af A. Bloch og et farvetrykt kart over Norgesvældet (Norgesveldi) i 1263 efter tegning af forfatteren.

Vi skal senere, naar der foreligger flere hefter, komme tilbage til værket.

Nordiske tidsskrifter.

Syn og Segn. — No. 3. — *Ivar Kleiven:* Drag av skulesoga III; *Alle Hylland:* Hønehauken; *Arne Garborg:* Tuktemeister og byggmeister; *Lars Vaggen:* Fraa eit fugleland; *Arne Kjøde:* Um troll og hulder.

Naturen. — No. 5. — *Hans Reusch:* Koraløers dannelsesmaade; *O. J. Lie-Pettersen:* Om virkninger af lys og temperatur paa farven hos sommerfuglene og deres pupper; *J. G.:* Fjeldrypeorren; *Hans Reusch:* En merkværdig indsjø; *G. A. H.:* Mikrobegift og slangegift; Mindre meddelelser.

For kirke og kultur. — No. 6. — *Jonas Dahl:* Fra fuglenes verden; *Christen L. Dahler:* Ved aftentider; *Chr. Bruun:* Den apostoliske troesbekjendelse; *S. Koch:* Om biskop J. P. Münster; *E. Sverdrup:* Forholdet mellem mission og kultur; *G. L. Tangen:* Jesuiterne, væsentlig bedømt af katoliker; *Ossip Lourié:* Aandslivet i Europa; Nye bøger.

Husmoderen. — No. 20. — Fru Anna Collett Børs; Kranse og buketter; Sundhedstidende; Fra Bergensudstillingen; Et stedbarn m. m.

Tilskueren. — August. — *Julius Thomsen:* Nogle resultater af de seneste aars naturforskning; *R. Besthorn:* Frankrige; *Hans Kaarsberg:* Langt ude —; *Uffe Birkedal:* Afguderi; *Vilhelm Møller:* Omkring Grønnegade-teatret; *J. P. S. S. Clausen:* 1848—49—50.

Nord og Syd. — August. — *A. Güntelberg:* Nelson og slaget ved Abukir (ill.); *P. Munch:* Danmark for 50 aar siden; *Carl Burrau:* Fra Himmelrummet, solen (ill.); *Alice Schrøder* og *P. Munch:* Fustel de Coulanges (med portræt); *Adam Paulsen:* Nordlyset (ill.); Johannesburg; m. m.

Ord och Bild. — August. — *Puvis de Chavannes:* Homeros, Aiskylos (dekorativa målningar); *J. Kreüger:* Erik XIV och drottning Elisabeth af England (ill.); Landskap från Schwarzwald (oljemålning af *Hans Thoma*); *Selma Lagerlöf:* Grafskriften; *Anton Stuxberg:* Bland krimska tartarer (ill.); *Stefan Johansson:* Efter nedgången sol (dikt och teckning); *Gurli Linder:* Själfhäfdelse och altruism; *Hjalmar Söderberg:* Anmeldelse af Heidenstams „Karolinerna“, 2. del; *Georg Göthe:* Nyare arbeter öfver nederländsk målningskonst (ill.); *Johan Mortensen:* A. Daudet (ill.); Dagboken.

Forskjellige meddelelser.

— *Tambs Lyches bortgang* har i vide kredse voldt hjertesorg. Vi har modtaget mangfoldige vidnesbyrd derom, ofte i verseform; *Kringsjaa* har ikke rum til at anføre noget af dette. Som en mærkværdighed skal vi dog meddele en strofe af et langt mindekvad paa islandsk af poeten

Gudmundur Friðjónsson, indtaget i Reykjavik-bladet „Nyja Öldin“, som en ven har sendt os.

Með pósti hverjum ljós og lif
um löndin sendir þú,
og sýndir kreddu: kærleikann,
en klerki: von og trú.
I glöðum huga gekst þú kring
með góðra þinga val
— með lýsigull i karlsins kot
og kongsins hallar-sal.

— *By-centralopvarmning* anvendes allerede hyppig i Nordamerika, saaledes i Springfield, Denver, Detroit osv. Her er nogle enkeltheder fra et nyt anlæg ensteds i Pennsylvanien. Fra 8 dampkjedler, som tilsammen yder 1200 hestekræfter, ledes dampen under et tryk af 9 kg. rundt til abonnerende huse gjennem et rørnet paa 5 kilometers samlet længde. Rørene er gravet 1½ meter ned i jorden og maaler 7½—30 centimeter i tværsnit; de beskyttes af et dobbelt hylster af asbest og manilapapir og er anbragt i to trærør med 2½ centimeters aabent rum mellem. Det ved fortætning fremkomne vand kan i de dybest liggende partier af rørnettet gjennem en klap tappes ned i kloaken. Anlægget er tilstrækkeligt til at forsyne huse paa ialt 255 millioner kubikmeters rumfang med varme hele vinteren igjennem.

— *Teens historie.* Kineserne paastaar at have kjendt teen siden aar 2700 før Kristi fødsel; ialfald var den sikkert i brug fra det 4de aarhundred før vor tidsregning. Formodentlig blev tebusken indført til Kina fra Hindustan; i Anam i Bagindien vokser tebusken vildt, men ser da anderledes ud end en dyrket tebusk. I 10de aarhundred efter Kr. begyndte tedyrkningen at vinde almindelig udbredelse i Kina og blev belagt med skat. I 16de aarhundred kom teen til Europa, hvor den fra først af blev brugt som lægemiddel og kosted 180 kr. pundet. I 1657 aabnedes det første tehus i London. Samtidig trængte den frem gjennem Rusland, hvor den siden er blevet folkets nationaldrik. I 1678 indførte England 4700 pund te, hundred aar senere 6 millioner pund, for nærværende forbruges der 228 mill. pund. I 1838 kom den første sending af te fra Indien til England; nutildags er te-udførselen fra Indien meget betydelig. I 1867 plantedes den første tebusk paa Ceylon, hvor nu 200,000 hektar jord bruges til tedyrkning; udførselen derfra var ifjor 100 mill. pund. I 1877 blev tedyrkningen indført i Natal, i 1868 til Jamaika, i 1880 til Fidsji-øerne. Af de 214 mill. pund te, som i 1894 blev indført til England, kom de 28 fra Kina, 117 fra Indien, 71 fra Ceylon.

— *Europas folketal* beløb sig i 1898 til 380 millioner, mod 343 i 1887. Tætheden er altsaa øget fra 35 til 39 pr. kvadratkilometer. — Rusland med Finland har 106,200,000 indbyggere, Tyskland 52,300,000, Østerrige-Ungarn 43,500,000, Storbritannien og Irland 39,800,000, Frankrige 38,500,000, Italien 31,300,000, Spanien 18 mill., Belgien 6½ mill., europæisk Tyrki 5,800,000, Rumænien 5,600,000, Portugal og Sverige 5 mill. hver, Holland 4,900,000, Bulgarien 3,300,000, Schweiz 3 mill., Grækenland 2,400,000, Serbien 2,300,000, Danmark og Norge 2 mill. hver. — Tætheden er størst i Belgien, hvor der lever 220 mennesker paa kvadratkilometeren; i Italien 169, i Holland 149, i Storbritannien og Irland 126,

i Tyskland 97, i Schweiz 73, i Frankrige 72, i Østerrige-Ungarn 69, i Spanien 36, i Rusland 20 — i Norge 6. — Forøgelsen har i Rusland for de sidste ti aar været 1.45 pct. aarlig, i Tyskland 1.15 pct., i Østerrige-Ungarn 0.96 pct., i England 0.58 pct., i Italien 0.45 pct. — i Frankrige 0.08 pct. — Efter dette skulde Rusland om 100 aar tælle 228 mill., Tyskland 106½, Østerrige-Ungarn 79, England 65, Italien 44¾ — Frankrige bare 40½ mill. (Efter *Revue Scientifique*).

— *Suez-kanalen* blev i 1897 benyttet af 2986 skibe paa tilsammen 7,900,000 tons (mod 3400 paa 8,560,000 tons i 1896). Af disse gik under

britisk	flag	1905	skibe	paa	5,319,000	tons
tysk	—	325	—	»	859,000	—
fransk	—	202	—	»	520,000	—
hollandsk	—	206	—	»	382,000	—
østerr.-ung.	—	78	—	»	184,000	—
russisk	—	44	—	»	144,000	—
spansk	—	48	—	I	138.000	—
italiensk	—	71	—	»	129,000	—
japansk	—	36	—	»	114,000	—
norsk	—	48	—	»	87,000	—
tyrkisk	—	7	—	»	5,560	—
kinesisk	—	3	—	»	4,060	—
amerikansk	—	3	—	»	3,700	—
ægyptisk	—	3	—	»	3,400	—
siamesisk	—	2	—	»	2,560	—
svensk	—	1	—	»	1,225	—
dansk	—	2	—	»	1,043	—
mexikansk	—	1	—	»	530	—
portugisisk	—	1	—	»	195	—

Passagerernes antal var 191,225 i 1897 mod 308,241 i 1896. Nedgangen skyldes, at ifjor skibedes kun 92,639 soldater mod 198,520 i 1896.

Notiser.

— *Cornelius Herz,* den berømte ærkebedrager i Panama-affæren, er nu død i sin udlændighed paa engelsk grund. Magthaverne i Frankrig var sjæleglade, da han fik lægeattest for at slippe at blive ført for domstolen i Paris; skurken kunde let røbe for mange medskyldige blandt samfundets støtter i den værdige republik. Bare paa et bremsepatent, han prakked ind paa den franske jernbanestyrelse, skal han have „tjent" 30 millioner kroner; atpaa fik han æreslegionens storkors! Sin „berømmelse" som fysiker erhvervede den frække jøde ved at vise frem et brev fra Nordenskjøld til den berømte professor Herz i Bonn; postbudet havde leveret det feil!

— *164,370 indvandrere* kom til *Brasilien* i 1895, hvoraf ⅔ var italienere og portugisere. Fra 1892—97 kom ialt 621,000, hvoraf 455,000 italienere, 61,000 portugisere, 72,000 spaniere, 14,000 østerrigere, 7000 tyskere, 3400 russere, 2000 franskmænd.

— *Jernbane fra Peking til Hankau,* det store rigscentrum ved øvre Jangtsekiang, er det overladt et belgisk selskab at bygge. Den blir 1200 kilometer lang. Synderlig vanskeligt skal anlægget ikke være: der kræves to tuneler paa 400 og 150 m., ellers er der fladt land. Det sværeste stykke blir broen over den vældige flod Hoangho.

— *10,000 europæere bor i Kina,* deraf er de 5000 briter, 1600 amerikanere, 1000 tyskere, 1000 portugisere, 360 spaniere, 700 franskmænd, 600 skandinaver (150 danske), 120 russere, 100 østerrigere, 120 italienere, 80 hollændere og 70 belgere. Dertil kommer 1100 japanere. — Disse har ialt 636 forretningshuse, deraf 374 britiske, 104 tyske, 32 amerikanske, 29 franske, 12 russiske, 7 skandinaviske o. s. v., samt 44 japanske.

— *70 millioner tyskere* findes der i verden. Deraf bor de 49 mill. i det Tyske Rige, 8½ mill. i Østerrige og 2 mill. i Ungarn, 2 mill. i Schweiz, 2¾ mill. i de Forenede stater, ikke fuldt 2 mill. i Rusland, ¼ mill. i Brasilien, 84,000 i Frankrig, 54,000 i Australien, 54,000 i Storbritannien, 50,000 i Rumænien, 47,000 Belgien, 31,000 i Danmark, 29,000 i Holland, 28.000 i Kanada, 26,000 i Argentina, 11,000 i Luxemburg, 9000 i Kaukasus, 7000 i Chile, 6500 i Kaplandet, 5200 i Italien, 4000 i Sverige, 3600 i Bulgarien, 1700 i Peru, 1250 i Paraguai, 1000 paa Havaii. — Det Tyske Rige huser vel 3½ mill. ikke-tyskere, deriblandt 150,000 danske i Sønderjylland, 250,000 franskmænd, 290,000 letter og vender, samt 3 mill. polaker og tsjeker.

— *„Har den ære" for 3—4000 kroner aarlig.* En komite, som skal forenkle det russiske departements-væsen, har regnet ud, at vendingen »har den ære» i embedsskrivelser koster statskassen 1500 rubler aarlig i papir og tidsspilde.

— *3405 blade* udgives i Tyskland, deraf 39 paa polsk i de gamle polske provinser, og 19 paa dansk i Sønderjylland. Af de 3337 tyske blade udgaar 1197 daglig, af disse igjen 91 to eller flere gange daglig; 1018 udgaar tre gange ugentlig. 2439 blade har angivet sit oplags størrelse; de udgaar tilsammen i 8,926.100 exemplarer. Alt ialt faar hver fjerde tysker et blad. Den samlede abonnementspris er 57 mill. kr., altsaa omtrent 1 krone aarlig pr. indbygger. 321 blade er konservative, 318 centrum (d. e. katolske), 300 nationalliberale, 358 venstreblade, 54 socialdemokratiske; 900 er farveløse; resten er fagblade.

— *1,380,000 telefon-apparater* er der i brug verden rundt. Deraf findes de 900,000 i de Forenede Stater, 140,000 i Tyskland, 80,000 i Storbritannien og Irland, 50,000 i Sverige, 35,000 i Frankrige, 30,000 i Schweiz, 20,000 i Østerrige, 10,000 i Ungarn, 18,000 i Rusland, 16,000 i Norge, 15,000 i Danmark, 14,000 i Italien, 12,000 i Spanien, 12,000 i Holland, 11,000 i Belgien, 3500 i Japan, 2500 paa Kuba, 2000 i Australien, Indien, Portugal og Luxemburg osv.

— *En by til auktion.* Byen Berditschev ved Kiev i Rusland var for uerholdelige fordringer paa 4 mill. rubler kundgjort til salg den 31. juli kl. 11.

— *2000 selvmord* foregik i Italien i 1896, hvilket er en stigning af 50 pct. paa 10 aar. Folket sukker under stadig øgende byrder.

— *120 kilometer i timen* driver jernbanen mellem Paris og Amiens nu det til; „Flying Scotchman" mellem London og Edinburg driver det kun til 90.

— *22,500 kroner* har den tyske maler Fritz von Uhde faaet for sin »Kristi himmelfart», der blev kjøbt af den baierske stat.

— *En 300-aar gammel proces* er nylig paadømt i Bambergs over-landsret; det gjaldt en godsherrefamiljes paastand paa retten til en bygdealmenning. Bygden vandt.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

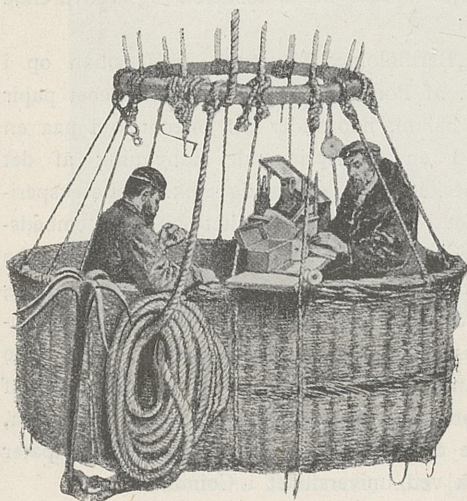
Redaktør: Chr. Brinchmann.

BIND XII. 31. AUGUST 1898. HEFTE 4.

Luftseillads.

(Efter Richard Assmann i *Westermanns Monatshefte*).

Der gives neppe nogen afhandling om luftskibsfart, uden at den, svarende til vor tidsalders historiske sans, især i Tyskland, begynder med grækeren Daidalos' og hans søn Ikaros' skjæbnesvangre flyveforsøg. Om de historiske overleveringer strækker til for virkelig at betragte disse mytiske personer som de første repræsentanter for vore dages flyveteknik, eller om fabelen om deres bedrifter kun er at anse som et udtryk for senere opstaaede ønsker, lader sig ikke godt afgjøre af mangel paa et fagskrift dengang for luftseillads. Man kunde med den samme ret betegne profeten Elias' opstigen til himmelen paa ildvognen som det første forsøg paa at stige i høiden med en Montgolfier under anvendelse af aaben ild under den luftfyldte ballon. Derfor maa man vel bortse fra de „klassiske" luftskippere og antage, at det naturlige, visselig allerede hos de paa lavere kulturtrin staaende mennesker opkomne ønske om at kunne hæve sig i luften som

Gondol med forskere.

fuglene først betydelig senere havde antaget saapas form, at man kunde eksperimentere dermed.

Om den franske missionær Vassons beretning af 1694 medfører sandhed, har aldrig med sikkerhed kunnet afgjøres. Ifølge denne skal nemlig en ballon være opstegen i Peking i aaret 1306 i anledning af den kinesiske keiser Fo-Kiens tronbestigelse. Om forslag i denne henseende berettes der først fra begyndelsen af det 17de aarhundrede, saaledes om Magnus Pegelius i Rostock, der i sit i 1604 udkomne værk med saadan afgjorthed forfægter denne sag, at han paastaar, at kun uvidende kan spotte derover. At hans anskuelser om visse fysikalsk-teoretiske forudsætninger ikke udbredtes, beviser den omstændighed, at han ikke har fremsat noget forslag om anvendelse af gas til at fylde ballonen med.

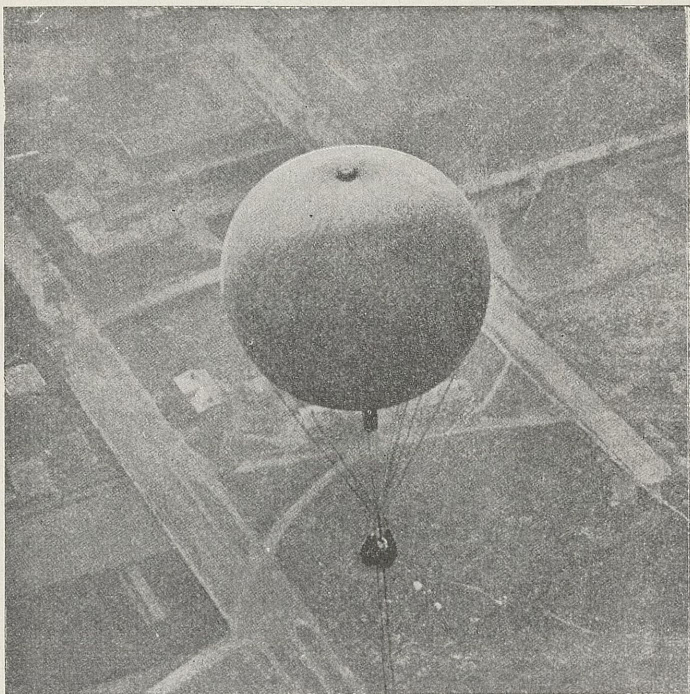
Omtrent paa samme trin stod Kaspar Schott i Hersfeld, der i aaret 1658 skrev: „At man hos os nær jorden eller i den midtre luftregion eller over skyerne eller overhovedet indenfor vor urene og tætte lufts sfære ikke kan indrette noget lignende til vandskibsfart, dertil er grunden den, at man mangler det æteriske stof til dermed at fylde det byggede skib.“ I aaret 1670 vilde jesuiterpateren Franz Lassa lade en „flyvende baad“ stige op ved hjælp af 4 lufttomme hule kobberkugler. Disse skulde fyldes med vand og derpaa gjøres lufttomme ved dettes udrinden; herefter vilde de, mente han, stige omtrent til midten af atmosfæren og vedvarende svømme omkring der.

I aaret 1709 steg pater Bartholomeo Lourenço de Gusman op i Lissabon for kong Don Joan V. af Portugal i en af sammenklæbet papir forfærdiget, med vidjer afstivet ballon, hvorunder der brændte ild paa en rist. Men ballonen stødte mod en fremspringende udbygning af det kongelige palads, hvorved den beskadigedes og hurtig sank. Dette eksperiment finder sin bekræftelse ved et i Coimbras universitet opbevaret embedsdokument, hvori udvikles mulighederne for ved hjælp af det gusmanske luftskib at bringe efterretninger til fjerne landsdele, hurtig sende penge og veksler, understøtte beleirede pladse med mandskab, levnetsmidler og ammunition og lade personer komme, uden at fienden kan hindre det. Endvidere skulde man kunne opdage de lande, som ligger nærmest polerne, og deraf vilde portugiserne høste ry og fordel. — Kongen satte nu dødsstraf for dem, som uden tilladelse vilde udnytte denne farlige opfindelse, men gjorde pater Gusman til professor i matematik ved universitetet i Coimbra.

Det maa synes os underligt, naar vi erfarer, at man allerede 75 aar før den af de dannedes flertal anerkjendte opfindelse af luftskibet ved Montgolfier i aaret 1783 har draget alle konsekvenser af denne opfindelse og næret de mest vidtgaaende forhaabninger om at erobre atmosfæren. Men saameget underligere er det, at først den dag idag, da hver har det

spørsmaal paa læberne: „Hvor er Andrée?“ — den for 190 aar siden allerede udviklede plan er kommen til udførelse med den samme haabløshed som dengang.

Medens pater Gusman, forfulgt af sine geistlige modstandere, døde i aaret 1724 i Toledo som martyr for videnskaben og i største armod, hædrer det taknemligere Frankrige opfinderen Montgolfier som en nationalhelt. Forøvrigt er det meget sandsynligt, at Montgolfier ikke har havt nogen kundskab om Gusmans opfindelse. Den allerede saa ofte gjorte erfaring, at store

Ballon captif over en park, seet fra en fri ballon.

opfindelser maa gjøres flere gange, før de bliver fælleseie, har vel ogsaa her igjen bekræftet sig.

Efter at brødrene Montgolfier 4de juni 1783 havde ladet opstige en med ophedet luft fyldt papirballon af 12 m. i gjennemsnit, og kort derpaa fysikeren Charles 28de august samme aar istedenfor hed luft til ballonens fyldning havde benyttet vandstofgas, som det dengang endnu var yderst vanskeligt at skaffe tilveie i større mængder, og Pilâtre de Rozier og marquis d'Arlande udført den første opstigning med gasfyldt ballon, var den nye

opfindelse saa godt som afgjort og har endogsaa lige til den sidste tid ikke undergaaet nogen væsentlige forandringer.

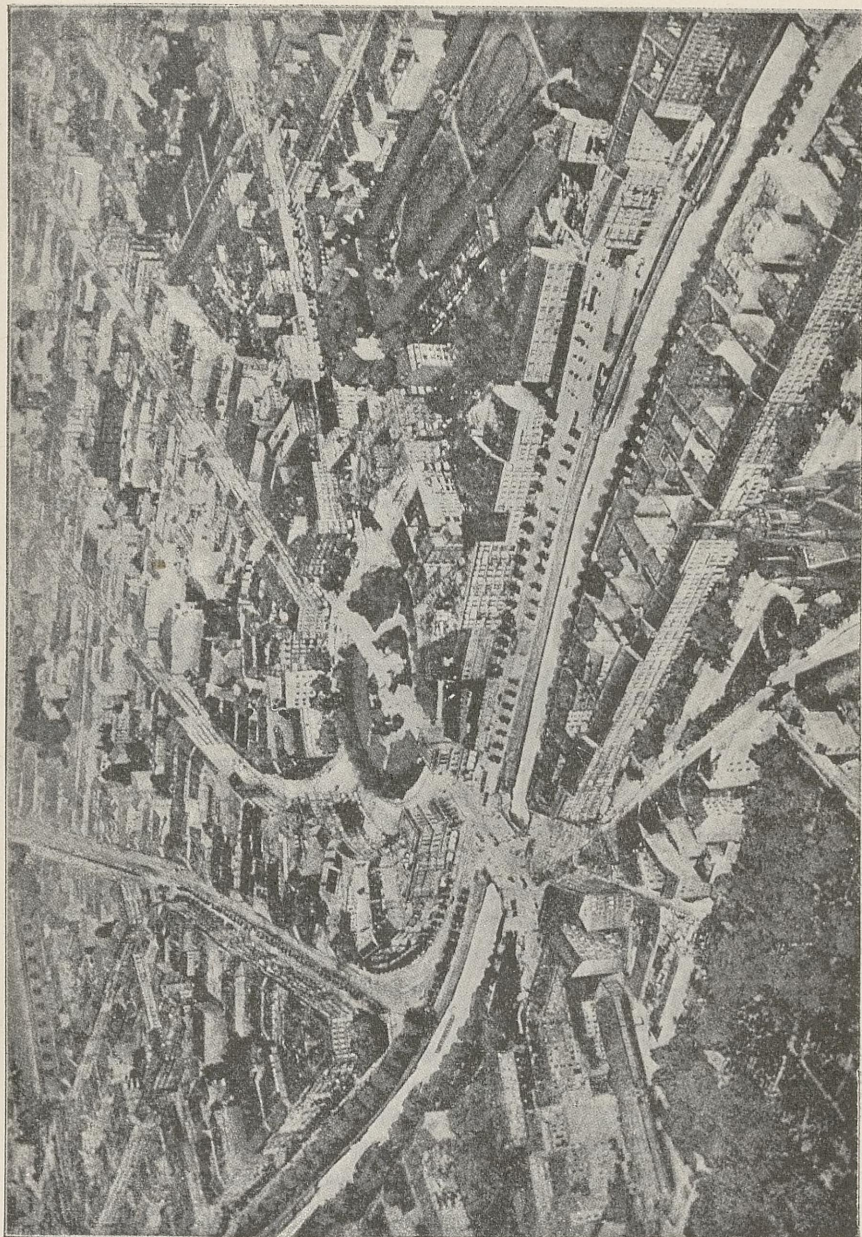
Gjentagne ulykkestilfælde, som Pilâtre de Roziers og Romains nedstyrten med døden tilfølge, førte ikke længe efter til opfindelsen af faldskjærmen, hvormed Garnerin og dennes hustru i aaret 1797 udførte talrige forsøg. For at undgaa de farlige svingninger af faldskjærmen, anbragte man i den øvre del deraf en liden aabning, gjennem hvilken luften gik ud.

Af de mere bekjendte luftskippere har vel Charles Green, der ligetil slutningen af 70-aarene levede i en af Londons forstæder, foretaget de fleste opstigninger, efter sigende 1600!

Næsten alle ballonfarter, som kom til udførelse, tjente udelukkende til publikums skuelyst. Efter at nyhedens interesse havde tabt sig, ventede man nemlig hovedsagelig paa et forfærdeligt ulykkestilfælde eller paa en kraftig nervepirring. Paa grund af de mange daarlige resultater nedstemtes snart de overvættes forhaabninger, som man havde sat til det nye vehikel, hvormed man havde drømt om at skulle opdage nye lande og komme over uveisomme vidder; endogsaa mellem Amerika og Europa skulde man tilbagelægge veien pr. ballon. Endvidere skulde man kunne tilintetgjøre hære og fæstninger ved at kaste ned forfærdelig virkende sprængstoffe. Bortseet fra de især i Frankrige almindelige sportsmæssige øiemed, lærte man nu at tage ballonen i videnskabens tjeneste og benytte den til at rekognoscere og give efterretninger.

Luftballonen var neppe opfunden og prøvet, før man ogsaa allerede erkjendte dens betydning for udforskningen af atmosfæren. Paa Pariserakademiets vegne opstillede Lavoisier i aaret 1784 et omfattende program for videnskabelige luftreiser, der i lang tid har tjent som grundlag for alle iagttagelser i luftballon og for en god del endnu den dag idag kan gjøre det.

Den første ballonfart i udelukkende videnskabeligt øiemed blev, som nylig G. Hellmann har paavist, udført af den amerikanske læge John Jeffries, som benyttede den franske luftskipper Blanchards ophold i London til 30te november 1784 til fra denne by at foretage en kortere fart og 7de januar 1785 en anden, der førte over Kanalen til Frankrige. Da ballonen i længere tid befandt sig midt over Kanalen i fuldstændigt vindstille, beregnede franske officerer fra Calais af ved hjælp af trigonometri dens høide til 4500 fod. Under farten anstilledes iagttagelser med et termometer, barometer, elektrometer og hygrometer, og samledes paa flasker luftprøver fra forskjellige høider. Hidindtil havde man antaget, at den første videnskabelige luftseillads var bleven foretaget i aaret 1803 i Hamburg af den belgiske fysiker Robertson. Denne steg op til en høide af 7400 meter og iagttog herved en temperaturaftagen fra + 20 til — 8 grader; desuden anstilledes

Berlin, seet fra ballon.

undersøgelser af luftelektricitet og jordmagnetisme, lyden, lugtens intensitet, atmosfærens optiske forhold osv.

Disse og andre reiser af Robertson gav foranledningen til, at Pariserakademiet paa Laplaces andragende lod foretage en række ballonfarter for at kontrollere Robertson, hvis resultater man stærkt drog i tvil. I aaret 1804 lykkedes det derpaa Gay-Lussac og Biot ved to opstigninger at godtgjøre, at Robertsons iagttagelser af luftelektricitet og jordmagnetisme var feilagtige; særlig falsk var hans paastand om, at surstofmængden aftog med høiden. De af Jungius i Berlin i aarene 1805—1808 foranstaltede opstigninger var uden videnskabelige resultater; bortseet fra nogle enkelte opstigninger syntes det, som om man i Frankrige havde tabt interessen for sagen.

De vigtigste af alle resultater hidtil opnaaedes i aarene 1852—1865 i England af Welsh og James Glaisher. Denne sidste steg op til den største hidtil naaede høide af 9000 m. Ballonen, som muliggjorde dette, indeholdt 2500 kbm. præpareret lysgas; dens pris beløb sig til 10,000 kr., en sum, der som alle øvrige udgifter bestredes af „The British Association for the advancement of Science“.

Saaledes beroede den største del af vort kjendskab til atmosfæren indtil for faa aar siden paa resultaterne af Glaishers berømte 28 opstigninger; alle de iagttagelser, der i senere aar har været anstillede af franskmændene Flammarion, de Fonvielle og Tissandier, kommer ikke i fjerneste mon op imod Glaishers nøiagtige forskninger.

Der er ingen tvil om, at undersøgelsen af luftens sande temperatur og fugtighed allerede i atmosfærens nederste lag var en indtil for nylig uløst opgave, da indflydelsen af den direkte og reflekterede indstraaling, ligesaalidt som af varmeudstraalingen kunde holdes borte fra maaleinstrumenterne.

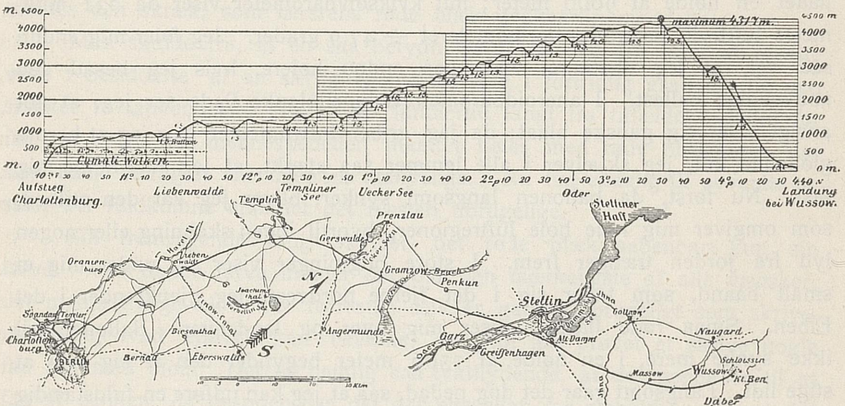
Som det virksomste middel til at forringe denne indflydelse gjaldt stedse ventilationen ved siden af den direkte beskyttelse mod straalende varme, saa at man kunde antage, at et i bevæget luft opstillet termometer, der ikke blev udsat for varmestraalingens hovedsageligste kilder, angav værdier, der ikke altfor meget fjerner sig fra de sande.

For den fritflyvende luftballon, som bevæger sig med hurtigheden af den luftstrøm, hvori den befinder sig, falder uden videre det vigtige ventilationsprincip ganske bort. Enhver ballonfart bekræfter den kjendsgjerning, at der i kurven næsten under alle omstændigheder, selv i den heftigste storm, hersker fuldkommen eller næsten fuldkommen luftro. Kun vertikale bevægelser eller akseomdreininger af ballonen formaar i almindelighed at frembringe en mærkbar luftbevægelse. Under disse omstændig-

heder maa man antage indflydelsen af den naturlige ventilation som forsvindende ringe.

Den første, som søgte at raade bod paa disse usikkerheder, var Welsh; dette var i aaret 1853. Han erstattede nemlig den manglende naturlige ventilation ved en kunstig. Det af ham og ogsaa senere af Glaisher benyttede aspirationspsychrometer kaster luften centrifugalt ud og erstatter tabet deraf fra den centrale del.

Om Andrée mener forfatteren, at han straks maatte ofre store mængder af ballast, for ikke at styrte i havet. I gunstigste tilfælde har ballonen holdt sig 2 dage i luften, sandsynligvis neppe 1 dag, saa at de dristige luftskippere efter kort reise enten er faldne i aabent vand og druknede eller kan have „landet“ paa sammenhængende pakis.

Ballon=rute.

En af de berømteste ballonopstigninger, der er foretagne, er Bersons. Han naaede den største høide og den laveste temperatur, der nogensinde hidtil er iagttagen af et menneske i luftballon. „Da jeg,“ saaledes beretter Berson, „den 4de december 1894 kl. 10, 28 minuter om morgenen steg op i Staszfurt, hvor min store ballon „Phønix“ var bleven fyldt med 2000 kubikmeter ren vandstofgas, saa himmelen taaget og skybedækt ud; en let sydostvind nærmede mig til Harzbjergene, som snart jævnede sig under mig, da ballonen steg hurtig. I løbet af 15 minuter havde jeg naaet en høide af 2000 meter, hvor der var 5 grader varmere end nedenfor. Men hurtig begyndte nu temperaturen at synke; i 5100 meters høide, som jeg havde naaet efter en time, viste aspirationstermometret ÷ 17.5 grader, i 6000 meters høide ÷ 25.5; dog holdt jeg mig endnu varm i min sove pels. Paa grund af mine tidligere erfaringer i store høider satte jeg nu igang mit apparat til indaanding af surstof, hvoraf jeg havde 1000 liter paa

en staalflaske. I 6700 meters høide, maatte jeg løse ventillinerne. Hurtig stiger ballonen: kl. 12, 24 minuter har jeg naaet en høide af 8000 meter og overskredet en temperatur af ÷ 38.5 grader. Endnu befinder jeg mig vel, naar jeg vedvarende indaander surstof; jeg kan altsaa vove at gaa høiere. I 8500 meters høide tænkte jeg paa, at den berømte luftskipper James Glaisher i denne høide faldt bevidstløs om i sin kurv, og at næsten i den samme høide Sivel og Crocé-Spinelli fandt sin død trods det medtagne surstof. Derpaa faar jeg en voldsom hjertebanken, og jeg tumler om i kurven. Jeg overraskes ved, at mine øienlaag synker ned. Jeg reiser mig op igjen. I 8700 meters høide hvirvler sneflokker tæt om mig. Jeg ofrer den sidste ballastsæk, som jeg turde udkaste.

Kl. 12, 49 minuter, $2^1/_3$ time efter at jeg har forladt jorden, har jeg naaet en høide af 9000 meter; mit kviksølvbarometer viser da 231 millimeter lufttryk, aspirationstermometeret ÷ 47.9 grader. Jeg føler mig endnu saa vel, at jeg ubetinget vilde gaa endnu høiere, hvis jeg besad den nødvendige ballast. I aneroidbarometrets speilblanke flade ser jeg, at mit ansigt viser sig ganske blaat; da jeg griber instrumentet, tror jeg at berøre glødende kul, jeg skjælver i alle lemmer saa stærkt, at jeg maa holde mig fast. Nu først, da ballonen langsomt synker, bliver jeg var den stilhed, som omgiver mig i de høie luftregioner, hvortil ingen skabning eller nogen lyd fra jorden trænger frem. I store bugtninger viser sig under mig et smalt baand, som taber sig i det fjerne nordvest; jeg gjenkjender i det Elben. Smaa røde flækker viser mig byer og landsbyer. Ballonen vil ikke synke mere, i en høide af 7500 meter begynder den af sig selv at stige lidt. Langsomt gaar det dog nedad, saa at jeg kan udføre en fuldstændig række af iagttagelser, som paa skjønneste maade supplerer de iagttagelser, som jeg gjorde under opstigningen. Imidlertid bliver himmelen over mig næsten fuldstændig skyfri. Svag hundegjøen trænger gjennem skyerne, altsaa har jeg vel endnu land under mig. Nu hurtigere ned! I 1400 meters høide blir det forfærdelig hedt, da termometret viser + 5.6 grader, hvad der mod ÷ 48 betyder en ret anselig forskjel. Kun endnu 500 meter er jeg over jorden. Dampfløiten og larmen fra en stor by tvinger mig til yderste opmærksomhed. Pludselig kommer jorden tilsyne under mig, jeg kaster endnu en sæk ballast ud. Kraftige hænder griber slæbetauget, og efter nogle lette stød staar ballonen stille. Jeg befandt mig ved Schönwohld i vest for Kiel, efter at ballonen var gaaet over hele Holsten."

Rødt blæk.

(Efter *Prometheus*).

Rødt blæk har til alle tider nydt en ganske særskilt anseelse. Fra oldtiden af, da dets brug hørte til de kongelige rettigheder, lige til nutiden har det røde blæk maattet tjene særskilte formaal. Det ældste røde blæk er blod, og efter troværdige overleveringer er djævelen en saa konservativ herre, at han lige til den dag idag ikke vil vide af noget andet fluidum for skrifttegn, naar man vil slutte forbund med ham. Med rødt blæk malte munkene i klostrene sine overskrifter, og enhver, der har været i skole, mindes den skræk, som lærerens røde blæk uvilkaarlig meddelte.

Man skulde tro, at en saa betydningsfuld væske fra først af maatte være i besiddelse af en særlig egenskab, som i fortrinlig grad gjorde den skikket til anvendelse. Dette er imidlertid langt fra tilfældet. Indtil for faa aar siden har menneskeheden maattet nøies med røde blæksorter, der som blæk betragtet var ligefrem afskyelige. Nu har endelig til syvende og sidst det fuldkomne erstattet det næsten ubrugelige.

Sin fremragende rang skylder det røde blæk aabenbart kun sin farve. Ved denne farve minder det om den mærkeligste af alle vædsker, det menneskelige blod, der forresten selv er ganske ubrugeligt som skrivemateriale, hvad enhver kan bevidne, det blot har prøvet at skrive nogle faa ord med blod. Det er nemlig saa tyktflydende, at det neppe er til at faa af pennen, og desuden har det den egenskab faa øieblikke, efter at det er traadt ud af legemet, at løbe sammen til en fast gelé. Ved tørring beholder det ikke sin røde farve, men blir smudsig-brunt. Kort sagt, det vil ikke falde nogen ind at benytte blod som blæk — undtagen djævelen, der som bekjendt er dum.

Som rødt blæk betjente man sig i oldtiden af rød, finrevet jord, der var opslemmet til en slimlignende vædske. Hver gang det skulde bruges, maatte blækket rystes ordentlig, og det har vistnok i det hele været en ganske omstændelig affære at skrive paa den vis. Middelalderen erstattede rødjorden med zinnober, der rigtignok havde det fortrin at besidde en smukkere farve, men til gjengjæld som følge af sin store tyngde endnu lettere sank tilbunds. De fine, omhyggelig udførte overskrifter har maaske voldt munkene bryderi nok, men for dem havde jo tiden ingen værdi, og mangen dag er maaske anvendt paa at frembringe bare en eneste side af de gamle haandskrifter.

Middelalderen synes dog ved siden af rødjord og zinnober ogsaa at have kjendt andre røde skrivematerialier, hvormed navnlig de blaarøde

farvetoner i enkelte gamle haandskrifter maa være frembragt. Især gjælder dette om den berømte *Codex argenteus* i Upsala, der skriver sig fra biskop Ulfilas, hvis pergamentblade er rødmalede med et endnu uopdaget farvestof.

Som man ser, kan der hverken i oldtiden eller i middelalderen være tale om rødt blæk i ordets egentlige betydning. Noget saadant kom først i brug i begyndelsen af vort aarhundred. I det syttende aarhundred var cochenillen efterhaanden kommen i brug blandt farverne, og henimod slutten af det attende aarhundred havde man lært ved afkog af dette farve-emne at fremstille et glinsende rødt pulver, karmin, som fandt begeistret modtagelse hos malerne. Det synes ikke at være bekjendt, hvem der først gjorde den opdagelse, at karminet let opløstes i ammoniak, og at denne opløsning fortrinlig egnede sig til skriveblæk. Paa papiret fordunster nemlig ammoniaken og det tilbageblivende, uopløselige karmin danner i varig forbindelse med papiret skrifttrækkene.

Opfindelsen af dette blæk er af overordentlig betydning, ti herved indføres for første gang et skrivemateriale, der ikke reagerer surt, som det sorte blæk, men alkalisk. Alkaliske vædsker lader ikke bare jern uangrebet, men de beskytter det endog mod surstoffet i luften. Man kan derfor rolig anvende staalpenne til karminblækket, skjønt cochenillefarvestoffene er yderst følsomme for jernsalte og derved let taber sin eiendommelige nuance. Paa grund af den alkaliske reaktion opløses der imidlertid ikke noget jern af pennen. Med karminblæk kan derfor en staalpen uden sammenligning bruges meget længer end med det sure, sorte blæk, hvoraf den snart angribes. Rigtignok har karminblækket ogsaa sine feil. Farven er ikke vakker skarlagenrød, men en lidet behagelig blaarød. Da videre cochenille-karmin er et meget kostbart produkt, saa er naturligvis ogsaa det deraf fremstillede blæk meget dyrt. Ved længere tids henstand i aabne kar, fordunster ammoniaken, og karminet afsættes som fast bundfald, hvorved blækket blir ubrugeligt. At dette bundfald atter kan opløses ved tilsætning af mere ammoniak, er imidlertid for de fleste mennesker en hemmelighed. Ikke desto mindre er karminblækket i sit slags et langt bedre produkt end vort bedste nuværende, sorte blæk. Karminblækket vilde fremdeles staa paa vore skriveborde, hvis det ikke var blevet beseiret af noget, som altid er det godes fiende, nemlig af noget bedre.

I begyndelsen af 60-aarene var de kunstige farvestoffe blevet bekjendte. Haabet om, at de vilde levere os materiale til brugbare blæksorter, gik snart i opfyldelse. Der dukkede op forskjellige slags violet og rødt blæk, som foruden mange fordele ogsaa havde sine mangler, og som vi her ikke nærmere skal omtale. Til fremstilling af et rødt blæk, som kunde konkurrere med det kostbare karminblæk, syntes der foreløbig ikke at være nogen

anledning. Først i midten af 70-aarene kom et nyt rødt blæk paa markedet; dette var imidlertid saa fortrinligt, at det straks beseirede alle sine forgjængere.

Dette røde blæk, det eneste, som nu benyttes, er overraskende simpelt i sin sammensætning. Det bestaar nemlig kun af en $1^1/_2$—2 procents opløsning af eosin, det herlige røde farvestof, som trods sin i begyndelsen høie pris ved sin glans og friskhed erobrede verden med storm. I aaret 1875 kostede et kilogram eosin 450 kr. Da man imidlertid af et kilogram kunde lave 6—700 liter blæk, saa blev trods raamaterialets høie pris eosinblækket alligevel det billigste. Og det er det fremdeles. Det er mere end ti gange billigere end det sorte blæk, om end papirhandleren fremdeles i vemodig erindring om karminblækket lader det sælge i bittesmaa flasker til høi pris.

I syttiaarene kjendte meget faa blækfabrikanter hemmeligheden ved det vakre, røde blæks fremstilling. Ikke uden et stille smil erindrer forfatteren, som dengang var kemiker ved en farvefabrik, hvorledes en af disse blækfabrikanter, der troede sig selv alene i besiddelse af den værdifulde hemmelighed, fra tid til anden indfandt sig ved fabriken, uden at opgive navn eller adresse kjøbte nogle kilo eosin for kontant betaling og derpaa egenhændig drog afsted med dem. Hans monopol var ikke af lang varighed. Straks efter kvidrede spurvene den kostbare blækopskrift fra tagene, og den, som er en smule fornuftig, laver sig sit røde blæk selv for nogle faa øre pr. liter.

Hvorfor er nu eosinblækket i sit slags et saa fuldkommet produkt? Først og fremst paa grund af sin deilige farve. Naar det er tilberedt af nogenlunde godt raamateriale, giver det nemlig den mest glinsende skarlagenskrift, som kan tænkes. Dette vilde imidlertid ikke være nok til at betinge dets store ry. Eosinblækket har ogsaa andre dyder.

Eosin er et fuldkommen holdbart, i vand let opløseligt natriumsalt af en farvestofsyre. Opløsningen af et saadant nøitralt salt angriber ikke jern. Staalpenne ødelægges derfor ikke af dette skarlagenblæk. Paa papiret tørker eosinblækket ikke ret og slet ind. Var det tilfældet, vilde skriften let udviskes, naar man f. eks. skyllede det skrevne over med vand. Det er imidlertid ikke tilfældet. De røde skrifttræk lader sig ikke bortvaske, og det kommer deraf, at eosin med lerjorden, som forekommer i alt papir, danner en uløselig forbindelse og derved varig fæstes til papiret. Den ved denne forbindelse dannede soda trænger ved diffusion ind i de ved pennen hængende blækdraaber. Lægger man nu pennen fra sig, saa blækket tørker ind, saa er de forsvindende spor af soda, som er et alkalisk salt, nok til at hindre pennen fra at ruste. Saaledes beskytter eosinblækket, uden selv at være alkalisk, vore staalpenne. Ved at anvendes i dette

røde blæk konserveres de bedre, end om man ubrugt lader dem ligge i luften. Samtidig er alle andre betingelser opfyldt: blækket er fuldstændig opløseligt og letflydende, men leverer dog ved tørring uudslettelige skrifttegn paa papiret.

Noget lignende maa tilstræbes ved fremstillingen af et upaaklageligt sort blæk. Naar dette ideal er fundet, vil alle klager over daarligt blæk forstumme. Pennefabrikanterne vil kunne indskrænke produktionen til en tiendepart af den nuværende og vil kanske tage igjen i kvalitet, hvad de taber i kvantitet. Og tænk! — selv paa posthuset og paa hotellerne vil man da finde virkeligt blæk i skrivetøierne, istedenfor en sort, utækkelig gryngrød. *P. E.*

Kulturfremskridt?

(Efter Wilhelm Uhde i *Zukunft*).

Nu, da vi nærmer os aarhundredets ende, dukker atter et gammelt spørsmaal op: om det forløbne aarhundred har forøget de fra forfædrene overleverede, værdifulde skatte, om menneskeheden i de forløbne hundred aar har gjort et skridt videre fremad. En ensartet besvarelse vil dette spørsmaal ikke finde; ti menneskeheden har ikke bragt det til at finde en almindelig anerkjendt maalestok for kulturen. For en er den høie kultur ensbetydende med det at leve godt materielt, en anden ser den i den almindelige anerkjendelse af den kristelige religion, en tredje i den fuldkomne udvikling af vor teknik eller i udvidelsen af vore kundskaber om udenverdenen. I det samme aar af forrige aarhundred, hvori den sociale mislyd i et af de mest civiliserede lande begyndte at ytre sig under en blodig revolutions afskyeligste former, troede Schiller at have ret til de bekjendte ord: „Hvor skjøn du staar, o menneske, med din palmegren ved aarhundredets helding i ædel, stolt mandighed.“

Hvert menneske er forskjelligt fra andre, har sin eiendommelige aandelige konstruktion og sine særegne maal. Ligesom begrebet „dyrerige“ omfatter en uoverskuelig mængde af forskjellig organiserede, forskjellig følende enkeltvæsener, fra den trofaste og lærvillige hund ligetil den sløvt gloende skrubtudse og videre nedover, saaledes betyder ordet „menneskehed“ intet andet end samlingen af individer, som, aldeles forskjellige i sit aandelige liv og tvungne af forholdene, har dannet et fællesskab. Naar man paa mange hold støtter sig til denne ydre forbindelse og den stærke zoologiske lighed mellem enkeltvæsenerne, for at proklamere alles lige værd i aandelig

henseende, saa er denne stræben vel forklarlig, men ikke retfærdiggjort ved kjendsgjerningerne. En Shakespeare og en hamburgsk børsjobber, en religionsstifter og en jockey har aandelig talt aabenbart lidet tilfælles med hinanden, og det turde være voveligt at paastaa, at der gives en saliggjørende tro og tænkning, som i lige grad vilde passe paa aanden hos hver af disse fire typer af menneskeheden.

Ligesom i verdensaltet himmellegemerne bevæger sig efter bestemte love, og en kraft, som virker fra legeme til legeme, holder dem i deres baner, og ligesom det ene himmellegeme adskiller sig fra det andet og besidder sin egen herlighed, saaledes er menneskeheden en samling af utallige, mangfoldig artede væsener, hvis ydre liv er reguleret ved love og overenskomster. Ud fra denne erkjendelse lader der sig opstille et tredobbelt maal for menneskelig stræben. For det første: at uddanne individets ydre forhold til individet, d. v. s. at organisere samfundet ved lige fordeling af pligter og rettigheder og at gjøre det hjulværk fuldkomnere, som regulerer dagens liv. For det andet: at fremme kundskaben om de os omgivende kjendsgjerninger, at udgrunde lovene, hvoraf de er resultatet, og følgerne, som de trækker efter sig. Det tredje maal er: udviklingen af den individuelle verden.

Ethvert menneske har ved sin virkekreds, sin opdragelse, sin skjæbne, sit temperament og sine anlæg faaet betingelserne for en høist personlig fællesanskuelse af tingene. Denne vil da aldrig træde frem i livet, naar mennesket under sine opdrageres anprisning, tryk og trusler kunstig optager en opfatning af verden i sig, som maaske staar i skarpeste modsætning til hans aandelige konstruktion. Men selv da, naar han har naaet bevidstheden om, at han besidder den herlige ret til at se tingene med sine egne øine, vil han ikke altid have kraften til at give det i ham slumrende billede liv og faste omrids, til at udarbeide den dæmrende og skyggefulde følelse til en i sig absolut, bevidst verdensanskuelse. Kun geniet er istand hertil. Det ligner diamanten, som ikke lader solens lys trægt hvile paa sig, men atter udstraaler det herligere og behageligere til alle sider. En i harmoniske former kraftfuldt arbeidende aand vil her gjennem begeistringen drives til en skaben, hvis indhold bestemmes ved temperamentet og utallige ydre momenter. Der opstaar saaledes et originalt, fint sammensat kunstværk, der i alle retninger, ligetil den sidste grænse er kraftfuldt og bevidst gjennemført. Selv den mindste og ubetydeligste del beherskes af den ene tanke, som af det maal, hvorpaa alle de tusen ting henpeger, som har indflydelse paa menneskets aandelige liv. Alt efter sine anlæg meddeler nu geniet dette individuelle billede paa alt værende til udenverdenen — som religionsstifter, som filosof, som maler, digter, billedhugger eller tonekunstner. Et saadant, af rig, produktiv begeistring skabt værk fremkalder igjen hos alle, paa hvem det virker, en opløftet sjælstilstand og fylder særlig deres sjæle,

som besidder en lignende aandelig konstruktion, men ikke selvstændig kan frembringe en i sig fuldendt anskuelse af tingene, med et stærkt pulserende liv. Da endvidere jevnbyrdige aander, som ikke har forudsætningerne for dette billede af verden, lidenskabeligere vil arbeide paa udviklingen af sine ideer, opstaar en aandelig kamp, som stadig fornyes.

Det standpunkt, at religion og spekulativ filosofi ikke har til maal at give den objektive sandheds lys, men, ligesom kunsten, skjønhedens varmende ild, har til begge sider forsaavidt praktisk betydning, som de eksakte videnskabers foragtelige smil ikke mere vil være istand til at lade religionens og filosofiens skjønneste blomster visne. Religion og filosofi konkurrerer dernæst ikke mere med naturvidenskaben; begges maal er blevet forskjelligt: den eksakte videnskab fordrer kundskaberne, religion og filosofi mennesket selv, idet de giver ham indhold, gjør ham gladere, lidenskabeligere og større. Den store Taines fortvilede raab: „Man udsætte ikke mere filosofien for videnskabens foragt!“ blir fra dette standpunkt tilstrækkeligt. I et brev til Goethe taler Schopenhauer om, at de videnskabelige undersøgelser fra digtekunstens høiere region med rette viser sig ringe. Deri maa man være enig; ti det er betydeligere ud fra sig selv at skabe noget i sig afsluttet, end at finde noget allerede givet. Men ikke har Schopenhauer ret, naar han siger: „Filosofien er et hele, altsaa en enhed, og er rettet paa sandhed, ikke paa skjønhed.“ Hvis virkelig sandheden var maalestokken for religionen eller filosofien, hvis et system blev værdiløst, naar det fjernede sig langt fra den, saa vilde maaske heller ikke Schopenhauers navn mere fortjene at staa i verdenshistoriens annaler. Naar man nu paastaar, at netop overbevisningen om, at et religiøst eller filosofisk system indeholder den objektive sandhed, er det inspirerende moment, og at ogsaa det inderlige baand, som forbinder os med systemet, maa briste, hvis denne tro er borte, saa forveksler man aarsag og virkning. Den harmoniske indflydelse, et saadant værk øver paa os, kan naa til en saadan høide, at vi holder de kjendsgjerninger for sande, som det indeholder. Gaar denne harmoni tabt paa en eller anden maade, saa tager vi kritisk de enkelte sætninger for os og siger os løs fra en anskuelse, som vi i grunden for længe siden havde brudt med; dette gjør vi under paaskud af, at de ikke aabenbarede sandheden.

Enhver kultur har, som vi saa, en tredobbelt opgave: at udvikle livets ydre institutioner, at fremme erkjendelsen af den objektive sandhed og at underholde et stærkt pulserende aandeligt liv ved at pleie det skjønne. Disse omraader staar i inderligt vekselforhold til hinanden. Ved uddannelsen af sin aandelige verden blir mennesket karakterfuldere, gladere og mere elastisk; han vil ved organisationen af de ydre forhold gaa ud fra høiere synspunkter og lade sig lede af grundsætninger og ikke alene af dagens

behov. Er livsbetingelserne gunstige, saa er dermed den forudsætning given, hvorpaa den rolige udvikling af det individuelle aandelige liv og det uforstyrrede arbeide i de eksakte videnskaber beror. Resultaterne af dette arbeide bidrager igjen til at gjøre de former skjønnere, hvorunder livet afspeiler sig, og til at levere nyt materiale til den kunstnerisk skabende aand.

Foretager man sig nu at maale vor kulturs værd efter disse tre fordringer, saa beviser nærmest den vidtgaaende utilfredshed med de sociale forhold, at vor kultur i den henseende ikke har magtet sin opgave. Bevidstheden om sygdommen lever i lige grad i alle, forskjellig er kun veien, hvorpaa man tror at kunne hidføre en bedring. Nogle stræber efter at fjerne samfundets brøst ad lovgivningens fredelige vei, andre vil overhugge den gordiske knude med voldsomhed. Jo længere man nu forgjæves plager sig paa den ene side for at finde en løsning, desto mere øges paa den anden ønsket om en voldsom ende. Spændingen bliver større fra dag til dag, og har man ikke snart fundet den første vei, saa vil man uundgaaelig tage den anden.

Hvorledes staar det nu til med vor lovgivning? Til en udvikling af retsvidenskaben i stor stil hører fremforalt karakter, og at man ser paa tingene fra høiden. Den romerske ret maatte udvikle sig saaledes, som den tilslut gjorde. Den fremgik med nødvendighed af den romerske karakter, som en bestemt blomst af et bestemt sædekorn. Den moderne lovgivning har ikke som den romerske nogen frisk enhedsaand. Den er snarere en sum af enkeltheder, der ikke har sin rod i en fælles, dyb grund.

De store mangler, som livets ydre institutioner byder, ophæves ingenlunde derved, at samfærselen er bleven lettere ved de betydelige, praktiske resultater af videnskaben. Ved hjælp af damp og elektricitet udføres vistnok daglig et uhyre arbeide; vi har tusen bekvemmeligheder, som man tidligere ikke kjendte til; vi har ogsaa en betydelig teknik og industri. Men da alt dette ikke kommer alle samfundsklasser i lige grad tilgode og af mange som følge af de sociale misforhold snarere føles trykkende end lettende, kan det heller ikke øve nogen gunstig indflydelse paa det sørgelige billede, som vor kultur i den omtalte henseende frembyder.

Men vor tid har ogsaa sin stærke side. Den eksakte videnskab har store resultater at opvise; alle kræfter i vore dage koncentrerer sig her. Medicinen, naturvidenskaben, astronomien og matematiken har paa en anerkjendelsesværdig maade tilbagelagt et godt stykke paa den vanskelige vei, som fører til sandheden.

Hvorledes forholder det sig nu med kulturens tredje maal, med uddannelsen af individualiteten, med vor aandelige skjønhed og renhed og vor skabende kraft? Vort aandelige liv er som en smuk skal, hvis kjerne

er raadden. Gamle og trætte er vi, fordi vi ingen stor glæde, ingen begeistring eier; vi er daglønnere, som skaffer sig sit visse arbeide under en kold atmosfæres tryk. Ikke kjærligheden driver os, men sulten. Vi er saa magre, saa hæslige, saa forvoksne i enhver henseende, at vi ikke kan lade os se i menneskehedens historie. Saa skraber vi da sammen, hvad vi kan finde fra forgangne tider, belæsser os med et grotesk sammensat apparat af brogede lapper og spiller narrens rolle i menneskehedens historie. Vi har ingen egen karakter, ingen stil, ikke engang en daarlig. Ogsaa stolthed og selvfølelse er forsvundet fra samfundet. Alle kilder til et aandeligt liv er tilsmudsede eller tilstoppede. Nærmest er dette tilfældet med religionen. Her har fremforalt den ulykkelige vildfarelse skylden, at denne i væddekamp med eksakte videnskaber tilstræber det samme maal. Opdager man, at dette eller hint ord staar i modsigelse med den objektive sandhed, kaster man religionen bort som et gammelt klædningsstykke. Denne skjæbne har ogsaa Jesus af Nazareths værk lidt; han havde jo engang ved den mægtige udvikling af en stor idé vakt en begeistring, som hævede ham til Guds søn. Saaledes er daaben, som Heine siger, bleven „entrébillet til den europæiske kultur." Nogle matte og sønderknuste sjæle, der er forbundne ved en slags sympati som mellem dødsdømte, tror ogsaa at være inderlige kristne, naar de holder nogle mirakelhistorier for sande og villig gaar under svøben, som præsterne svinger over dem. Den ene store tanke, nemlig om menneskets storhed og skjønhed, en tanke, som Jesus af Nazareths religion saa levende udviklede, har i vore dage ingen prædiket med ægte kraft. Man bemærkede ikke, at her havde religionen reist sig et tempel, hvori man med gysen i hjertet maa træde ind. Med plump haand greb man til og sønderplukkede denne herlige blomst efter videnskabelig metode.

Hvad filosofien angaar, saa er det nutildags ligetil kompromitterende at have interesse for den; man bliver seet paa med en vis mistanke, naar man taler om den. Vender vi os til literaturen, som man endnu den dag idag giver tillægsordet „skjøn", saa vil vi ogsaa her finde en vis uselhed. Der findes vistnok en række respektable talenter, som med dygtighed gjengiver, hvad verden siger dem. Men de staar der saa ene og isolerede. De vegeterer beskedent og møisommelig i den kvælende luft af teknisk og merkantil aandløshed. De vil være mere end lyrikere, de vil skabe noget stort, ophøiet, indholdsrigt. Men de mangler betingelserne og gaar tilgrunde i denne kamp. Bestræbelsen for at være original, betydelig, gjør i sit slags dygtige digtere til charlataner. Store tanker og følelser er altid enkle, og den, som besidder dem, ytrer dem klart og forstaaelig; den, som er dunkel, vil faa andre til at tro, at han har noget at sige, uden at

dette er tilfældet. Andre søger at skjule sin tomhed ved at sige, at den er den betydeligste, der nøiagtigst kan kopiere naturen. De, som siger saa, er geniets fødte fiender; de kalder sig naturalister og er i virkeligheden intet andet end tiggere, som ikke kan give mennesket noget, men er henvist til at leve paa andres bekostning; deres seirrige fremtrængen betyder al skabende aands falliterklæring.

De samme forteelser, som vi ser i literaturen, finder vi igjen i den moderne kunst. Effekten skal erstatte storheden. Den mørke aand, en fiende af glæden, nedtrykker alt, som under andre omstændigheder vilde være stort. Istedenfor enkelhed og ro finder vi daarskab og træthed, istedenfor at vække glæde tilstræber man at indjage skræk. Sammenligner man oldtidens kunst med den moderne, vil man finde, at den sidste staar over den første med hensyn til en mere fuldendt teknik, medens den antike kunst udmærker sig ved sin fornemhed.

Det er statens opgave ved opdragelses- og læreanstalter at skaffe en dannelse, som omfatter de væsentlige kjendsgjerninger, men som fremfor alt indplanter i ungdommen menneskehedens store problemer og trangen til deres løsning som levende spirer til et produktivt aandsliv. Skolen formaar ikke for tiden at give begge dele; hvis den grundig og sikkert vil indprente de nødvendige kundskaber og de former, hvori den videnskabelige aand arbeider, maa den renoncere paa fuldt ud at udvikle de hos den enkelte hvilende spirer. Om dette ikke er muligt: ét staar dog i ethvert fald i skolens magt, nemlig at vække længsel mod dette maal, idet den altid betoner, at menneskenes første værdimaaler ikke blot er sandhed, men skjønhed, at vi skal være mere end speil, hvori verdens linjer gjenfindes. For at opnaa det, maatte der visselig først være ungdomsopdragere, som har indseet, at hver blomst besidder sin egen skjønhed og sin egen duft, at man intet tør berøve den uden at forstyrre det hele, at liljen ikke vilde være saa vidunderlig, hvis den havde rosens blade. Betragter vi nu de mænd, til hvem ungdommens opdragelse er betroet, saa vil man her og der finde mænd, som opfatter sit arbeide paa denne maade; men i det store og hele vil man om „skolemesteriets" fane se forsamlet et aandsproletariat, som aldrig med alvor har tænkt over sin opgave.

En stat, som vil yde noget stort, behøver mere end kundskaber; den behøver mænd, som engang har kjæmpet med alle anskuelser, og som ialfald ærer kristendommen som et vidunderligt kunstværk, selv om de ikke holder dens myter for sande.

Regntrær.

(Efter dr. E. L. Erdmann i *Prometheus*).

Den iagttagelse, at der fra en eller anden trætop selv ved skyfri himmel falder en fin, vedholdende regn, har tidlig paa de forskjelligste steder givet anledning til det sagn, at der gives trær, som umiddelbart kan fortætte luftens fugtighed og gjøre den nyttig for menneskene. Sagnet er gammelt og er ganske naturlig først opstaaet paa de „lykkelige øer“, hvoraf enkelte, som er næsten regnløse, ikke vilde være videre lykkelige, hvis de ikke havde regntræet. Paa øen Pluviala eller Ombrios, som har faaet sit navn deraf, at der kun fandtes vand, hvergang det regnede, maatte man skaffe sig sit vand af to trær, et hvidt et, der gav ferskt vand, og et sort et med bittert vand. Denne beretning er sikkert med rette sat i forbindelse med øen Ferro, den vulkanske ø, hvorover som det formentlig vestligste punkt i den gamle verden Ludvig XIII lod lægge den første meridian. Øen er faktisk uden rindende vand og har sjelden regn, men den sky, der næsten bestandig er leiret om Teneriffas top, har paa sin side vistnok bidraget til sagntræets raske vækst. Øernes biskop, Figueroa, forsikrer i sine „Iagttagelser“, at han ved en visitation paa Ferro selv har seet det berømte træ. Det stod paa nordsiden af øen, paa toppen af et bjerg halvanden mil fra kysten, og var det eneste af sin art paa øen. Kronen, hvis grene især var stærkt udviklede paa nordsiden, bar laurbærlignende, eviggrønne blade og frugter, der ligesom egenødder var omsluttet af en skaal og havde en meget aromatisk kjerne. Jorden omkring træet var altid fugtig paa grund af det stadig dryppende vand, og der var anbragt to store stenkar, som opfangede vandet. „Ovenover træet ser man bestandig en tyk damp eller taage, hvorfra der rinder saa meget vand i begge karrene, at man undertiden kan fylde 20 store fade dermed.“ I august maaned kan taagen paa grund af den stærke tørke og solhede ganske forsvinde, og da hænder det, at øboerne lider stor vandmangel. Men til saadanne tider kan man ogsaa være vidne til et endnu større under: af havet hæver sig en damp, der leirer sig om træets krone, og denne begynder straks atter at dryppe.

Efterhaanden dannede der sig en formelig roman om regntræet paa Ferro. Petrus de Victoria fortalte, at spanierne kun havde faaet bemægtiget sig denne ø „med jernhimlen og jernbunden“ paa den maade, at de efter en slet kvindepersons raad havde taget i besiddelse det forunderlige træ, der forsyner hele øen med vand. Paulini formodede, at træet var ligesaa gammelt som selve verden, og at det muligens var en

levning af den gamle Atlantisø. „Ti sikkert er det,“ siger han, „at de Kanariske Øer enten er en rest af den store ø Atlantis, som har givet havet dets navn, og som efter Platons og andre gamle vidnesbyrd laa lige ud for Gibraltarstrædet — eller ogsaa er de stegne af havet og blevet til tørt land, nogen tid efter at denne store ø var sunken i havet.“

Denne fra aaret 1717 stammende bemærkning er vel en af de ældste forløbere for den i vore dage saa udbredte teori om, at de Kanariske og Azoriske Øer er levninger af et sunket fastland, som forbandt den gamle og nye verden. Som bekjendt støttes denne teori i nyere tid væsentlig til plante- og dyregeografiske iagttagelser, idet den tertiære europæiske flora og fauna viser en saa nær sammenhæng med den tilsvarende amerikanske, at man maatte tænke paa en landforbindelse. Ogsaa det kanariske regntræ leverer en vis støtte herfor. I literaturen har jeg rigtignok ikke fundet nogen angivelse af, hvilken art dette træ tilhørte; men forskjellige udsagn og beskrivelser, i forbindelse med de navne, der gives træet, gjør det sandsynligt, at det var *Ocatea faetens,* et til laurbærfamiljen hørende træ, hvis nærmeste slægtninge lever baade i Amerika og Afrika og saaledes maa regnes med blandt vidnesbyrdene for Atlantis.

Beretninger om dug- og regntræer fra andre lande er ikke meget yngre. Allerede i 1633 hører vi om et i Guinea opdaget dugtræ, der imidlertid ikke leverer saa meget vand som det kanariske, og om et brasiliansk vandtræ, der skulde vokse i de ørkenagtige egne om Porto de Todos los Santos og sine grene stadig indeholder store vandforraad. I de sidste tyve aar har der været megen tale om et peruansk regntræ, som fuldstændig skulde svare til det kanariske. I *Madras Times* og andre indiske aviser stod der i slutten af 1877 at læse om et træ fra skogene ved Moyobambo i Nordperu, hvorom de Forenede Staters konsul berettede, at det med forbausende kraft opsugede og fortættede atmosfærens fugtighed, saa at der stadig fra grenene rislede en fin regn, som forvandlede jorden rundt om til en fuldstændig sump. Netop i den tørre aarstid, naar vandstanden i floderne var lavest, og vandmangel herskede overalt, regnede træet stærkest, og konsulen tilraadede indstændig at plante dette træ i massevis i Perus tørre strøg for derved at skaffe fugtighed.

Naturligvis vakte denne meddelelse den største opsigt i alle lande, der til sine tider lider af vandmangel, og den indiske regjering henvendte sig straks til moderlandet med bøn om at lade undersøge, hvor meget sandt der kunde være i denne sensationelle efterretning. Spørsmaalet blev forelagt bestyreren af den botaniske have ved Kew, og Thisilton Dyer har i *Nature* med lune skildret, hvorledes han efter mange forgjæves forsøg kom sagen ind paa livet og som kilde for beretningen ikke uden forbauselse fandt en velbekjendt botaniker, professor Ernst ved universitetet

i Caracas. Denne udmærkede lærde havde i 1876 i *Deutsche Botanische Zeitung* offentliggjort endel iagttagelser over genisarotræet, og her heder det blandt andet: „I april er dets unge blade endnu tynde og gjennemsigtige. Paa denne tid kan man hele dagen selv i det tørreste veir se en fin regn falde ned fra træet, saa den stærktfarvede, jernholdige lerjord under træet tydelig viser sig fugtig. Fænomenet aftager med bladenes udvikling og ophører ganske, naar de er fuldstændig udvoksede.“

Thisilton Dyer vidste ikke, hvad han skulde tro herom. Paa den ene side en kjendt botanikers vidnesbyrd om et fuldstændigt sidestykke til det kanariske regntræ, paa den anden side den kjendsgjerning, at man paa de vestindiske øer, hvor dette træ ofte findes plantet, intet kjender til dets forunderlige evne som regntræ. Genisarotræet er en vakker mimose, som undertiden naar en høide af 30 m. med et stammeomfang af 7 m. og et kroneomfang af indtil 100 m. De kjødfulde bælge, der ligner johannesbrødbælgen, leverer et udmærket foder for kvæget. De grene af dette træ, som fandtes i Kew-herbariet, var samlede i Peru af den bekjendte reisende Spruce, og da Dyer henvendte sig til denne, fik han fuldt tilfredsstillende besked.

„Tamia-Caspi eller regntræet paa de østlige peruanske Andesbjerge,“ fortalte han, „er ingen myte, men en kjendsgjerning, om end beretningerne overdriver en del. Jeg lærte først fænomenet at kjende i 1855. En morgen var jeg gaaet ud med to ledsagere for at botanisere. Omtrent ved 7 tiden kom vi under et lavt træ med vidt udbredte grene, hvorfra der faldt en kraftig regn, skjønt himlen var fuldstændig skyfri. Et blik opover viste en mængde cikader, som udsugede saften af de fine blade og stængeldele, hvorved fine straaler af en klar vædske skjød frem. Vi havde neppe havt tid til at iagttage dette, før vi blev anfaldt af store sværme af sorte myrer, som bed og stak voldsomt og tvang os til hurtigt tilbagetog, hvorunder mine ledsagere raabte: Tamia-Caspi! Tamia-Caspi! Da vi var blevne myrene kvit, nærmede jeg mig stedet saa meget, at jeg saa myrene med begjærlighed slikke den udsprøitede saft i sig.

Mine to peruanere var fuldstændig fortrolige med fænomenet og vidste meget godt, at næsten ethvert træ, der er istand til at byde de omtrent altædende cikader et fint, saftigt løv, kan blive til Tamia-Caspi eller regntræ. Det iagttagne træ var efter løvet at dømme en akacia, men da jeg hverken saa blomster eller frugter, kan jeg ikke nærmere betegne arten. Senere saa jeg andre trær ligesaa stærkt besatte med cikader, og aldrig manglede de kampberedte myrer paa marken nedenunder. Jeg tviler ikke paa,“ siger Spruce i slutten af sin meddelelse, „at dette er den rigtige forklaring paa Tamia-Caspi eller regntræet.“

En lignende iagttagelse gjorde Livingstone i Sydafrika paa et

figentræ, som nyder høi anseelse som vandkilde. En skumcikade, siger han, bebor dette træ og har den evne at udsuge vand, som derpaa drypper ned fra grenene. Stiller man om aftenen et kar under træet, saa indeholder det om morgenen flere liter vædske. Denne er imidlertid saa skarp, at den svier i øinene, hvis der tilfældigvis kommer en draabe ind." Lignende maa det forholde sig med et regntræ i distriktet Djurbunga i Indien, hvis neddryppende vædske bruges som tryllemiddel mod klorede saar og andre hudsygdomme. Hinduerne mener, at der bor en guddom i træet, muhamedanerne, at der ligger en helgen begravet under det; en under træet fremspringende kilde ansees for at være næret af det hellige træs regn. Det er naturligt, at stærkt dryppende trær, som staar paa ugjennemtrængelig lerbund, til sine tider danner en liden sump om stammen, men i andre tilfælde kan ogsaa visse trærs tilbøielighed til at vokse paa saadanne steder være aarsag til lignende bemærkninger.

Ogsaa hos os iagttager man undertiden om sommeren, naar solen staar høit, paa linde-, ahorn- og piletrær en fin regn, som danner den saakaldte honningdug, der overdrager kronens nederste dele med et glinsende overtræk. Efter Büsgens undersøgelser skyldes dette alene udsprøitninger af bladlus, der har optaget mere plantesaft, end de rigtig kan raade med. Sandsynligvis er denne anskuelse den rigtige, men det bør heller ikke forties, at enkelte biologer og botanikere anser den fine regn for at være frivillig udskilt af bladene.

Da i forrige aarhundred bestræbelsen for at henføre alle hensigtsmæssigheder ved naturgjenstandene til mennesket blev til en formelig sport, fandt de planter, som udskiller vand i særegne beholdere, ganske speciel naade for teleologernes øine. Kandeplanterne i de tropiske skoge, som i sine til sirlige krus omdannede blade kunde indeholde noksaa anseelige vandmængder, syntes at være bestemt til den tørstende vandrers vederkvægelse, og Linné skildrer indholdet af den henimod seidelstore „kande" som „en sød, klar, behagelig, kjølig og styrkende vædske til menneskenes nødtørft." Det generede ikke de troende, at disse vandrige planter næsten uden undtagelse vokser i sumpe eller fugtige urskoge. Linné paastod med bestemthed, at det oplagrede vand foruden at tjene planten selv ogsaa var bestemt til at slukke fuglenes tørst. En amerikansk naturforsker, Bartram, havde rigtignok for over 100 aar siden iagttaget, at vedkommende planters vandbeholdere var fulde af druknede insekter, men det lykkedes først Hooker i 1876 at godtgjøre, at vandbeholdningerne udelukkende var forsvarsmidler for planterne selv i deres kamp for tilværelsen.

En herhen hørende plante vovede imidlertid i lang tid kritiken ikke at indlade sig med: „de reisendes træ" paa øerne Madagaskar og Reunion. Alle gamle forfattere roser dette træ som „forsynets træ", da det i sine

store bladskeder skjuler en hel del klart vand. Det skulde være tilstrækkeligt udenfra at stikke hul ved bladstilkens grund og holde et drikkekar under for straks at skaffe sig en forfriskende drik. Nu oplyser imidlertid Grisard i *Bulletin de la Société d'Acclimation,* at ogsaa dette er en smuk myte og intet andet. Træet vokser ikke i ørkenen, men altid paa fugtige steder, i nærheden af vandløb eller ved stranden. Vandet i bladskederne er dernæst fuldt af insektlig og ikke mere appetitligt end det, man kan finde i den første den bedste sump. Ikke desto mindre er det et smukt, mærkværdigt og yderst nyttigt træ, som er uundværligt for madagasserne og vel værd en smule nærmere at beskjæftige sig med. De reisendes træ hører til pisangerne, men skiller sig fra sine slægtninge i stammens dannelse og i bladenes stilling, der giver træet udseende af en kjæmpemæssig vifte. Stammen har som regel en høide af 5—6 m. og en tykkelse af 30—35 cm. Paa to sider udfoldes 10 til 30 prægtige, lange, helrandede blade, som naar en længde af 2.5—3 m. og hører til de største planteblade, man kjender. Vakrest er bladene hos ganske unge trær, der ser ud som en vifte uden stilk. Naar stammen bliver høiere, deler „de reisendes træ" alle pisangers skjæbne: bladene opfiltres af vinden. Om det er tvilsomt, at træet tjener vandreren til forfriskelse og derved er berettiget til navnet kilde- eller livstræ, saa er der i alle fald ingen tvil om dets nyttighed og betydning for madagasserne. Man kan næsten sige, at det spiller samme rolle som bambusen hos kinesere og japanesere, ti det er fuldstændig et træ „for alle ting". De tørrede stammer leverer bindingsværk til hytterne, kløvede paa langs giver de tagspærrer, udhulede tjener de til tagrender o. s. v. Bladene bruges ligeledes i de forskjelligste tekniske nøiemed. Til tagtækning benyttes de efter at være tørket paa selve træet. Alt, hvad der bruges under maaltiderne, laves af disse blade: dug, servietter, skaale, fade, tallerkener, ja selv skeer faar man af bladstykker. Saa længe bladene er unge, bruges de endvidere som grønsager. Af frøene faar man ved presning et skattet fedt og et mel, som man nyder sammen med melk. De blaa frøhuse leverer et vakkert blaat fedt, og et forslag om særlig farvet margarinsmør vilde altsaa paa Madagaskar neppe støde paa saa mange praktiske vanskeligheder som hos os. Paa grund af denne alsidige brugbarhed og endnu mere paa grund af sin skjønhed er „de reisendes træ" bleven plantet i de fleste af den nye og gamle verdens tropiske strøg.

Om det vand, som oplagres i bladskederne, har nogen bestemt opgave i plantens liv, og hvori denne opgave i saa fald bestaar, synes endnu ikke at være undersøgt. At vandet skulde tjene til forraad for mere tørre tider er ikke sandsynligt, da planten som nævnt altid vokser paa fugtige steder. Sandsynligst er det, at „de reisendes træ" ligesom kandeplanterne

er kjødædende, og at det fortærer de insekter, som drukner i bladskederne, og derved skaffer sig kvælstofholdig næring.

Af alle de mange sagn om vegetabilske kilder staar sluttelig kun den kjendsgjerning fast, at mange planter har en saa rigelig saftstrømning, at de efter at være saaret leverer rigelig vædske. Vi ved, at en afskaaret vinstok „græder“ kraftig, og man fortæller, at denne omstændighed i middelalderen er benyttet til fremstilling af grædende mariabilleder paa vinspaliererne. En eneste kraftig agave skal trods Mexicos tørre klima i fire til fem maaneder kunne levere 50 l. saft, som var bestemt til det afskaarne blomsterskafts ernæring, og som nu isteden benyttes af mexikanerne til fremstilling af deres nationaldrik, pulque. Næsten alle naturfolk kjender skogtrær, som hurtig kan levere store saftmængder, hvormed vandrerens tørst kan stilles. Paa Java er flere slyngplanter bekjendt som plantekilder, og enkelte *phytocrene*-arter udskiller af sine vide stængelkar en forbausende mængde med næsten rent vand.

I Congostaten lærte Lecomte for nogle aar siden at kjende en plante af neslefamiljen, som er meget vandrig. Det er et træ af 20—25 m. høide, der for frugternes skyld ofte besøges af aberne. For at prøve de indfødtes udsagn lod Lecomte en 0.5 m. tyk stamme afhugge i mandshøide. Snitfladen udhuledes og sattes ved en rende i forbindelse med et nærstaaende spand. Efter 13 timers forløb var spandet blevet fuldt og desuden var en hel del løbet over. Det indeholdt 9.25 l. saft, og efter mindre end 24 timers forløb var der opfanget 13 liter, foruden det, som var flydt over. Gorillaerne skal ogsaa læske sig hos dette træ, idet de brækker af grene, og det skal være af dem, at menneskene har lært træets saftrigdom at kjende.

De indfødte i Mellem-Australien, som ved opholdet i det tørre klima er blevet yderst opfindsomme, naar det gjælder at skaffe vand, har ogsaa kjendskab til flere trær, som i nødsfald kan slukke deres tørst. Ikke mindre end fem eucalyptus-arter indeholder vand i sine lange horisontale hovedrødder. Man graver disse 12 til 24 m. lange rødder op, deler dem i meterlange stykker og holder den ene ende i munden, mens den anden løftes i veiret. Rødder af en arms tykkelse leverer paa den maade saa rigeligt med vand, at tre mand kan stille sin tørst med et saadant stykke. Endvidere er forskjellige andre trær som flasketræet, naalebusken, ørkenegen bekjendt for de vandforraad, de har oplagret dels i hulheder i stammen og dels i rødderne. Det er naturligvis ikke uden betydning baade for kolonister og reisende at lære disse trær nøie at kjende.

P. E.

Kraftoverføring.

Niagara i industriens tjeneste.

(Efter P. Krapotkin i *Nineteenth Century*).

Et af de problemer, som i løbet af de sidste tredive aar har lagt mest beslag paa ingeniørernes og fysikernes opmærksomhed, er udnyttelsen af de forskjellige kraftkilder, som forefindes i naturen — vinden, vandfaldene, solvarmen o. s. v. og overførelsen af den kraft, som udvindes af disse kilder, til de steder, hvor den behøves, f. eks. til fabriker eller husholdninger.

Det er ofte bleven fremhævet, at menneskehedens produktionskraft er vokset til mere end det tidobbelte, siden opfindelsen af dampmaskinen gjorde det muligt at benytte den kraft, som ligger bundet i vore kulleier. Den samlede kraft af alle de dampmaskiner, som er i virksomhed i verden, er nemlig lige saa stor som kraften af mange hundre millioner mennesker.

Dette er imidlertid ikke saa vigtigt som den omstændighed, at menneskene efter dampmaskinens opfindelse ikke længer var bundet til de steder, hvor de naturlige kraftkilder forefandtes. Et stykke kul blev en kraftkilde, som kunde flyttes, hvorhen man ønskede, — til en afrikansk ørken eller en arktisk ismark. Den kunde placeres paa hjul og bringe disse til at rulle afsted med fuld fart langs metalskinner, eller den kunde tages ombord i en baad og benyttes til at drive denne frem over havet. Det blev saaledes muligt at transportere kraft i hvilkensomhelst maalestok og i hvilkensomhelst afstand fra dens oprindelige kilde. Det er derfor klart, at ingen anden naturlig kraftkilde kan blive af samme nytte for menneskeheden, medmindre den ydede kraft kan transporteres og udportioneres med ligesaa stor lethed som kul.

At søge efter andre kraftkilder end kul er visselig ikke upaakrævet. Man har nylig fra kompetent hold advaret os om, at hvis øgningen af kulforbruget fortsætter i samme grad som hidtil, vil klodens kjendte kulleier være udtømte i løbet af hundred aar. Desuden maa dampkraften paa grund af dampmaskinens princip altid vedblive at være kostbar, særlig for mindre betydelige industrigrene, som kun trænger smaa motorer. Og i samme grad som det civiliserede samfunds behov blir mere og mere komplicerede, i samme grad maa antallet af de mindre industrigrene tiltage. I tusener af værksteder, paa enhver landeiendom, ja endog i større husholdninger trænges nu smaa motorer, som ikke er belemrede med dampkjedler, og som lettelig kan placeres i hjørnet af et værelse, i en liden

baad, paa lette bicyclehjul o. s. v. At delokalisere kraft, gjøre den brugbar paa ethvert tænkeligt sted er derfor dagens løsen.

Gas- og naftamaskiner, hvori almindelig gas eller naftadamp blandet med luft eksploderer under maskinens stempel, er fremkaldt ved dette behov. Det er lette og haandterlige maskiner, som ikke er belemrede med damp eller dampkjedler, og de benyttes derfor i stor udstrækning i mindre industrigrene, i drivhuse, hoteller o. s. v.

Andre kraftkilder, som naturen er saa rig paa, har ogsaa lagt beslag paa opmærksomheden. Under Algiers og Saharas brændende sol har Mouchot og andre franskmænd forsøgt at udnytte solkraften ved at konstruere maskiner, hvori solens varme blev benyttet som drivkraft. Islands varmtvandskilder og tidevandet har ogsaa været paatænkt som mulige kraftkilder, og med tidevandet har der været anstillet en del eksperimenter. Men vinden og floderne er saa rige paa drivkraft, at man først maatte søge at udnytte dem, før man tyede hen til Island eller anstillede forsøg med tidevandet. Vor gamle ven vindmøllen er da ogsaa i den senere tid bleven saa forbedret, at den i sin moderne dragt med et selvregulerbart hjul hyppig kan sees paa franske og amerikanske landeeiendomme. Over en million saadanne vindmøller er nu i brug i de Forenede Stater, hvor de bruges til at pumpe vand, drive meierimaskiner m. m.

Den billigste og tillige den ældste kilde til drivkraft er visselig rindende vand. Alle store industrigrene vokste op omkring vandhjulene, og vore forfædre kjendte allerede fordelene ved at overføre vandfaldenes kraft til et mere eller mindre fjerntliggende sted ved hjælp af vandledninger og kanaler, der benyttedes til at drive vandhjul. Mindre kostbare og mere effektive systemer blev ogsaa forsøgt for lang tid siden. Allerede i 1839 foreslog den franske ingeniør Andraud at benytte Rhones kraft til at komprimere luft, der senere kunde sælges paa flasker som lagret drivkraft. Hans idé var saa korrekt, at komprimeret luft, ledet gjennem et system af rør, virkelig blev det første middel til at overføre kraft fra et sted til et andet. Man benyttede saaledes med held dette middel ved udboringen af tunnelen gjennem Mont Cenis. De boremaskiner, som brugtes til dette arbeide, dreves af kraft, som hentedes fra et vandfald, og gjennem stærke rør overførtes til arbeidsstedet ved hjælp af komprimeret luft. Da man i 1890 begyndte at diskutere udnyttelsen af Niagaras kraft, mente flere i begyndelsen, at komprimeret luft vilde blive det mest økonomiske middel til kraftoverførelsen.

I Genf har man opnaaet gode resultater med hydraulisk kraftoverføring. Man konstruerede horisontale vandhjul d. v. s. turbiner, som dreves af Rhone ved dens udløb fra Genfersjøen og benyttedes til at pumpe vand op i et høitliggende reservoir, hvorfra det ved hjælp af rør fordeltes

til brug i husene. Da vandet saaledes modtoges under høit tryk, begyndte man at udnytte det i mindre verksteder, trykkerier o. s. v. Dette system svarede saa godt til hensigten og var saa populært, at da kommunen i 1882—86 lod indrette nye vandværk i større skala til udnyttelse af 5400 hestekræfter, blev det hydrauliske system bibeholdt. Den billige og let tilgjængelige drivkraft, som opnaaedes paa denne maade, reddede ur- og juvelindustrien i Genf fra undergang. Elektrisk lys blev billigt og kunde tilveiebringes i private etablissementer ved hjælp af private dynamoer. Der er endnu ingeniører, som foretrækker hydraulisk kraftoverføring fremfor alle andre metoder.

Ved de hidtil omtalte kraftoverføringsmetoder transporteres den mekaniske kraft som saadan til bestemmelsesstedet, uden at undergaa nogen forvandling paa veien. Men i tidens løb blev man mere og mere fortrolig med den idé, at mekanisk kraft paa den ene side og varme, lys eller elektricitet paa den anden, kun er to forskjellige former for bevægelse, og at den ene af disse bevægelsesformer lettelig kan forvandles til den anden.

At lede den mekaniske kraft som saadan gjennem et system af rør er derfor ikke det eneste middel til at overføre kraft fra et sted til et andet. Kraftoverføring kan ogsaa ske paa den maade, at man paa afsendelsesstedet forvandler mekanisk kraft til en molekylær bevægelse f. eks. elektricitet, som derefter ved hjælp af traade sendes til modtagelsesstedet, hvor den saa atter forvandles til mekanisk kraft.

Opfindelsen af dynamoen og motoren gjorde det muligt at anvende dette prinçip i praksis og gav saaledes ophav til den elektriske kraftoverføring. Et vandfald driver en dynamo, som frembringer en elektrisk strøm. Denne ledes i metaltraade til motoren, der atter forvandler elektriciteten til mekanisk kraft.

En mægtig hindring stillede sig imidlertid i begyndelsen iveien for benyttelsen af denne metode til kraftoverføring paa store afstande. Man fandt nemlig, at den elektriske traads tykkelse maatte forøges i samme grad, som afstanden blev større. Til at sende 200 hestekræfter 160 km. fordredes saaledes en traad med en diameter af 1 7/10 tomme, d. v. s. 5,000,000 kilo kobber.

Man vidste rigtignok, at traadens tykkelse kunde reduceres, hvis man øgede den elektriske strøms spænding. Ved strømme af meget høi spænding kunde saaledes en forholdsvis tynd traad bruges. Det blev derfor foreslaaet, at man paa afsendelsesstedet skulde forhøie den elektriske spænding, før strømmen sendtes gjennem traaden, og paa forbrugsstedet atter gjøre spændingen lav, før elektriciteten fordeltes til fabriker og værksteder. Paa grundlag af denne idé blev der eksperimenteret i München,

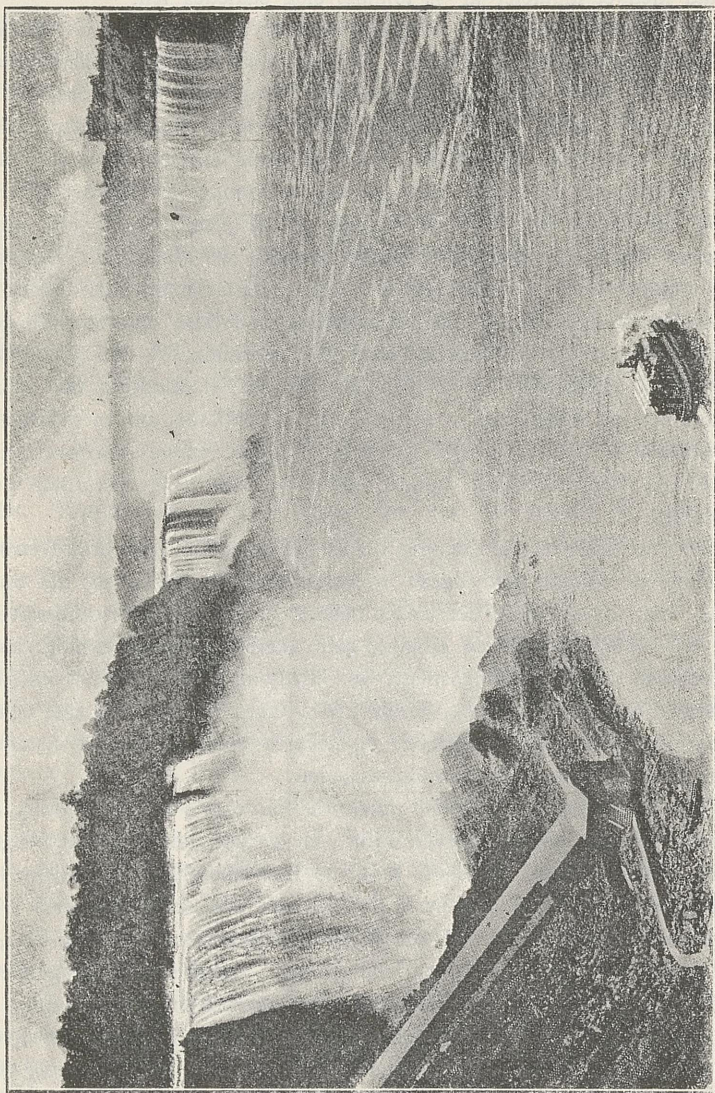
Paris og Grenoble. Men man fandt, at spændingen ikke kunde drives synderlig i veiret ved den ligerettede strøm, d. v. s. en strøm, der gaar i *en* retning. Et forsøg paa at overføre 200 hestekræfter 56 km. langs en traad med et diameter af $^1/_5$ tomme, slog saaledes feil.

Teslas opfindelser paa vekselstrømmens omraade gjorde imidlertid den elektriske kraftoverføring lettere. De saakaldte elektriske vekselstrømme, som har sit navn deraf, at de veksler retning med stor hurtighed, kan nemlig sendes under meget høi spænding, uden at traaden eller motoren fordærves. Men da drivkraften ved saadanne strømme bringes til at fluktuere, maa der bruges to eller tre vekselstrømme, af hvilke hver enkelt adskiller sig fra de øvrige med hensyn til sin „fase“ — d. v. s. opnaar sin største kraft, naar den anden strøm allerede er i aftagende. Paa denne maade opkom ideen til „dobbeltfase-“ og „flere-fasemotorerne“ og Doliwo Dobrowolski bragte denne idé til praktisk udførelse paa udstillingen i Frankfurt 1891. Det vakte dengang stor sensation, at 110 hestekræfter ved hjælp af elektricitet var bleven overført fra et vandfald ved Lauffen til Frankfurt (en afstand af 174 km.), og at krafttabet under overførelsen var forholdsvis lidet (10—35 procent). Ingen anden kraftoverføringsmetode end den elektriske kunde opvise et saa ringe krafttab under overførelsen.

Det var saaledes fuldstændig bevist, at den elektriske kraftoverføring ikke blot var mulig, men ogsaa overordentlig fordelagtig, og der opstod nu det ene anlæg efter det andet baseret paa denne overføringsmetode. Ifølge en i 1896 udarbeidet opgave, som allerede er ufuldstændig, har vi 88 elektriske kraftoverføringsanlæg, ved hjælp af hvilke kraft i forskjellig maalestok (fra 100 til 20,000 hestekræfter) tages fra vandfald eller centralstationer, forvandles til elektricitet og leveres som drivkraft i afstand af mellem 7 og 170 km. fra afsendelsesstedet.

Alle disse foretagender blir imidlertid barneleg i sammenligning med det uhyre arbeide, som er bleven udført, for at udnytte en del af Niagarafossens kraft. Det er bekjendt, at alene Hesteskofaldets mekaniske kraft er ligesaa stor som den bundne kraft i alt det kul, som udmineres i hele verden. En meget liden del af denne kolossale kraft, nemlig 120,000 hestekræfter, benyttes nu i industrielle øiemed. Dette store foretagende har allerede en historie, og før man har gjort sig bekjendt med denne, kan man ikke tilfulde forstaa, hvor megen genialitet og intelligens der er anvendt paa overvindelsen af de vanskeligheder, som fra først af stillede sig iveien for planens gjennemførelse. Grundplanen, hvorefter Niagara-anlægget er indrettet, er meget simpel. En aaben kanal 250 fod bred optager $2^1/_2$ kilometer ovenfor faldet en tilstrækkelig mængde vand og fører den ind i maskinrummet. Her er der udgravet en dyb schakt 178 fod dyb, og flere

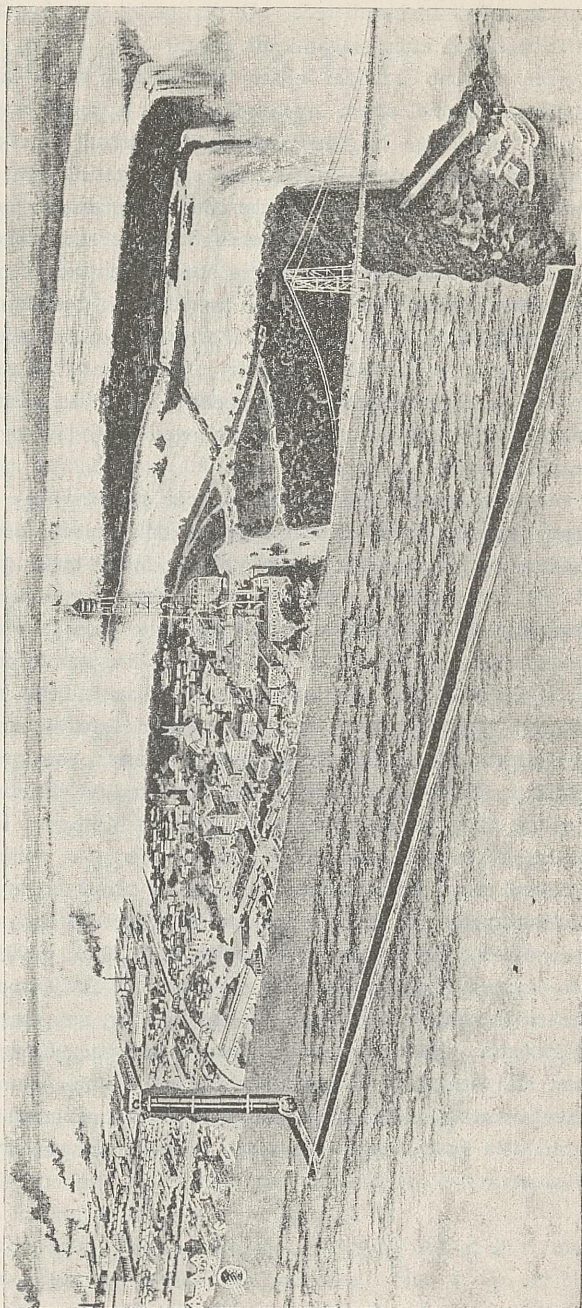
uhyre staalrør $7^1/_2$ fod i diameter er placeret vertikalt i schakten. Vandet fra kanalen træder ind i hvert enkelt af disse staalrør, falder ned til en dybde af 140 fod og driver ved rørets nedre ende et horisontalt vandhjul

Niagara.

eller en turbin, som er istand til at udvikle en kraft paa 5125 hestekræfter Efter at have udført dette arbeide flyder vandet videre gjennem en svagt skraanende tunnel og forener sig med Niagarafloden en halv eng. mil neden-

for faldet, som slet ikke har taget skade paa sin skjønhed.

Drivkraften udvikles saaledes af turbinerne ved den nedre ende af staalrørene 140 fod nedenfor maskinrummets gulv. Nu er der paa hver turbin placeret en vertikal aksel, 140 fod lang, og denne roterer med en overordentlig hurtighed, naar turbinen drives med fuld kraft. Ovenpaa denne aksel staar en umaadelig kraftig dynamo, som akselens rotation sætter i heftig bevægelse, og naar dynamoen drives med fuld kraft, udvikles en elektrisk strøm svarende til 5000 hestekræfter. Der er plads for ti staalrør i turbinschakten og for ti dynamoer af tilsvarende styrke i maskinrummet; men ifjor sommer

Kraftanlæg ved Niagara.

var kun tre af disse installerede. De øvrige vil blive installerede, alt eftersom efterspørselen efter niagarakraft stiger.

Hver dynamo udvikler altsaa en elektrisk strøm svarende til 5000 hestekræfter. Denne strøm overføres til et apparat, hvor man ved at vride paa forskjellige haandtag kan sende den ud i forskjellige retninger. Den har imidlertid endnu kun en lav spænding, og forat den skal kunne overføre kraft til et fjernt sted f. eks. Buffalo, maa den først gives en høi spænding, hvilket sker i et dertil særlig indrettet rum. For overførelse paa lang afstand f. eks. til Buffalo gjøres spændingen meget høi (20,000 volt), og strømmen sendes nu gjennem traade til sit bestemmelsessted. Hvis bestemmelsesstedet ligger nær ved, løber traadene under jorden; men hvis det ligger langt borte, løber de over jorden, baaret af stærke stolper forsynet med kraftige isolatorer af porcelæn. Naar en saadan strøm af høi spænding naar Buffalo, gjøres spændingen atter lav, og kraften fordeles til sporveisselskaber og fabriker.

Denne grundplan synes meget simpel og fornuftig. Og dog gjør man sig ingen forestilling om, hvor mange foreløbige planer der har været under overveielse, og hvor megen skarpsindighed der er bleven anvendt paa hvert enkelt led i maskineriet. Næsten hver eneste maskindel repræsenterer et problem, som er bleven løst specielt for dette anlæg, — saa nyt og stort er foretagendet. Ingeniører af alle folkeslag har maattet forene sine kræfter for at overvinde alle de vanskeligheder, som stillede sig iveien. Foretagendet er igrunden mere internationalt end specifikt amerikansk, hvilket bl. a. fremgaar af det faktum, at den kommission, som undersøgte planerne til anlægget og uddelte præmierne, bestod af lord Kelvin, dr. Coleman Sellers i Filadelfia, oberst Turettini i Genf, professor Mascart i Paris og professor Cawthorne Unwin i London.

Tiden alene vil vise, om foretagendet bliver en kommerciel sukces. Fra videnskabeligt og teknisk standpunkt er det ialfald en afgjort sukces. Allerede nu overføres 5000 hestekræfter til Buffalo, medens 13,425 hestekræfter leveres til elektrokemiske fabriker, lokale jernbane- og lysanlæg. En flerhed af metallurgiske og kemiske fabriker, som trænger kraftige elektriske strømme, vokser op omkring Niagara-anlægget, og der kan ikke herske tvil om, at i samme grad som de elektriske motorer gjøres mere og mere skikkede til at drive alle slags maskineri, i samme grad vil benyttelsen af Niagarafaldets kraft tiltage ikke blot i en industriby som Buffalo, men ogsaa andre steder.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

Aa, du Harvey, naar jeg tænker paa det, sagde Dan, da de var udenfor hørevidde; Penn er ikke altid klar i toppen. Farlig er han jo aldeles ikke; men hans hode har engang faaet en knæk, ser du.

— Er det virkelig saa, eller er det en af din fars overbevisninger? spurte Harvey bøiet over sine aarer. Han syntes, de begyndte at blive lettere at haandtere.

— Far tager nok ikke feil denne gang. Penn er lidt af en raring, men alligevel —. Nei, nu er du jo flink til at ro, Harvey. Ja, det er lige saa godt, jeg forklarer dig det med Penn. Han var oprindelig lægprædikant og hed Jakob Boller, har far fortalt. Han boede med sin kone og fem børn et sted ude paa Pennsylvania-kanten. Naa, saa tog Penn sine med sig til et stort læser-møde ensteds, og en nat laa de over i Johnstown. Du ved, hvor Johnstown ligger?

Harvey tænkte sig om. — Jo, nu har jeg det. Var det ikke noget med et forfærdeligt jordskjælv?

— Ja, noget lignende. Netop den selvsamme nat, som Penn og hans folk sov paa hotellet, strøg Johnstown med. Flommen sprængte dæmningen og skyllede hele byen væk, husene kom i drift, tørnede ind paa hverandre og sank. Jeg har seet det paa billeder, det var rædsomt. Penn saa alle sine drukne, arme mand, alle paa et bræt, før han rigtig fik sanse sig. Han misted forstanden i samme øieblik. Siden havde han en slags anelse om, at noget var hændt borte i Johnstown; men om det gjaldt livet, kunde han ikke komme paa, hvad det var, og saa tripped han omkring med et undrende smil. Han vidste ikke, hvad han var, heller ikke, hvad han havde været, og saa traf han sammen med onkel Salters, som var paa besøg i en Alleghany-by. En del af vore skyldfolk har hjemme her og der inde i Pennsylvania, og onkel Salters pleier at reise rundt paa besøg til dem om vinteren. Onkel tog sig broderlig af Penn, han fik jo rede paa det, som var hændt ham. Saa tog han ham med sig østover og gav ham arbeide paa gaarden.

— Ja, jeg hørte ham kalde Penn en bonde igaar kvæld, da jollerne tørnede sammen. Er din onkel Salters landmand?

— Landmand! satte Dan i. Der er nok vand nok mellem her og Kap Hatteras til at vaske agermulden af *hans* sko. Han er da og blir til sin død bonde. Tro mig, Harvey, jeg har seet den fyr snappe en pøs,

saa'n ved solefald, og sætte sig hen til tappen i et vandfad og fingre paa den, som det var spenen paa et jur. I den grad fjøskar er han. Naa, Penn og han drev gaarden en tid; men om vaaren solgte onkel Salters stedet til en Boston-fyr, som vilde have det til landsted, og fik lidt for det. Ja, saa krafsed de to raringer sig frem videre i verden, indtil en vakker dag Penns gamle menighed fik greie paa sit tabte faar og skrev til onkel Salters. Hvad de vilde, har jeg aldrig faaet rigtig rede paa; men onkel Salters blev rasende. Selv er han nærmest høikirkelig, men er igrunden svært rimelig i slige sager. Men give slip paa sin gode ven Penn for en læser-menighed henne i Pennsylvania eller hvor det saa var i verden, det sagde han stop til. Saa drog han Penn med sig til far — det er to turer siden nu — og sagde, at han og Penn maatte paa fiske en tur for sundhedens skyld. Tænker nærmest, han mente, læserne ikke vilde snuse op Jakob Boller her paa bankerne. Far slog til, for onkel Salters havde af og til været med paa fiske en tredive aars tid, naar han ikke netop var for optagen med at finde op sin patent-gjødsel. Saa tog han fjerdedels lot i „Her er vi", og turen gjorde Penn saa godt, at far fik for vane at hyre ham hver gang. Far er bare bange for, at han en vakker dag kvikner slig til, at han mindes konen og børnene og Johnstown; og da mener far han dør af det. Du maa aldrig nævne Johnstown eller den slags ting for Penn, ellers hiver onkel Salters dig overbord paa flækken.

— Stakkels Penn, mumled Dan. Det skulde aldrig falde mig ind, at onkel Salters holdt af Penn, naar jeg saa dem sammen.

— Jeg liker Penn godt trods alt; det gjør vi alle, sagde Dan. Vi skulde jo taget ham paa slæb, men jeg fik lyst til at fortælle dig dette om ham først.

De var tæt under skonneren nu, med de andre baade lige i kjølvandet.

— I behøver ikke at heise jollerne indenbords før efter maden, lød det fra skipper Troop paa dækket. — Vi gjør op fisken med det samme. Frem med bordet, gutter!

— Dybere end Hvale-dybet, sagde Dan med et blunk, idet han ordnede til flækkingen. — Nei, se alle de baade, som har kræket sammen her siden imorges. De vogter alle paa far. Kjender du dem, Harvey?

— Jeg ser ingen forskjel paa dem, jeg. Og en landkrabbe skulde heller ikke have let for at skjelne de duvende skonnere rundt paa alle kanter.

— Forskjel, jo! Den butte, skidne kassen der med baugspritet stivet op slig, det er „Haabet"; skipperen, Nick Brady heder han, er den laakeste kar paa bankerne. Det skal vi sige til ham, naar vi har ham ved Storrevet. Et stykke undaf har vi „Dagens Øie". Den er fra Harwich; ganske kvik seiler og har fiskelykke; men far vilde nu finde fisk, om det var paa kirkegaarden. De tre der borte er alle hjemmefra, imorgen faar vi nok se

„Abbie M. Deering" ogsaa, tror du ikke, far? De siger op alle sammen nu.

— Imorgen faar du ikke se mange skuder, Danny.

Naar Troop nævnte sin søn Danny, var det tegn paa, at gamlen likte sig. — Gutter, det blir for trangt nu, fortsatte han, henvendt til mandskabet, som holdt paa at krabbe ombord. — Vi lar dem ligge her og agne stort og fiske smaat! Han skotted hen i karmen, og det var paafaldende, hvor jævnsmaa fisken faldt — naar undtages Harveys kveite.

— Jeg venter just vind, føiede han til.

— Den faar du skaffe selv, Disko, for ikke ser jeg noget tegn til omslag, bemærked Lange Jack, pegende rundt himmelranden.

Og alligevel, mens de en halv time senere stod midt i flækkingen, sænked skodden sig over dem dryppende „mellem fisk og fisk," som de sagde. Den drev ustanselig hen efter vandet i flaker, rullende som røg over en skorsten. Folkene holdt inde med flækkingen uden et ord. Lange Jack og onkel Salters stak spakerne i gangspillet og gav sig til at hive anker. Spillet klaprede, mens det vaade hampetaug strammed sig smattende om spilbommen. Manuel og Tom Platt gav en haand paa slutten, og ankeret slap vandet med et gulp. Støseilet fyldtes, idet Troop gav skuden ror. — Klyver og fok op! lød det.

— Lad dem ligge her i tykken, raabte Lange Jack, idet han gjorde klyver-skjødet fast, mens de andre heiste fokken, saa det rasled og smækked i løberingene. Og forbommen knirked, idet „Her er vi" luffede op i vinden og dukkede ind i det hvirvlende hvide.

— Der er vind bag denne skodde, sagde Troop.

Dette var saa nyt altsammen for Harvey, at han ikke fandt ord; og det underligste af det hele var, at han ingen ordrer hørte uden et tilfældigt grynt fra Troop, der endte med et: — Det er godt, gutten min!

— Aldrig været med at lette anker før? kom det fra Tom Platt, idet Harvey stod og gabed op mod den fugtige dug i fokken.

— Nei. Hvor skal vi hen?

— Finde et nyt med at fiske paa. Vent, til du har været en uge ombord, da vil ikke alting være nyt for dig. Vi ved jo ikke, hvad vi dumper op i. Nu for at nævne mig, Tom Platt — saa skulde jeg aldrig have drømt om — —

— Dette er nu bedre end fjorten dollars maaneden og en kugle i vommen, kom det fra Troop borte ved rattet. — Slak lidt paa skjødet der.

— Blanke dollars er bedre, ja, svared orlogsgasten, idet han foretog sig noget med taugværket under rækken. — Men saa syntes vi ikke, dengang vi manded ankerspillet paa „Jomfru Jim Buck" (orlogsskibet „Gemsbock") udenfor Beaufort havn, naar Fort Maçon spyed brandkugler efter os, mens kulingen brølte i riggen. Hvor var du dengang, Disko?

— Akkurat her eller saa omtrent, svared Disko; stræved for maden paa blaamyren og lurte sydstat-kapere. Desværre kan jeg ikke forlyste dig med gloende kugler, Tom Platt; men jeg antager, vi kommer ind i god vind, før vi faar se Østpynten.

Der var en stadig klapping og snakking under baugen nu, af og til afbrudt ved en kraftig dunk og en liden skumsprøit, som dryssede over kappen til forlugaren. Fra riggen drypped svære draaber, og mandskabet gjorde sig det mageligt i læ af ruffet — alle undtagen onkel Salters, som sad stivt paa storlugen og byssede sine forbrændte hænder.

— Antager, hun kan bære stagseil, henvendte Disko med et blunk i det ene øie til sin bror.

— Antager, hun ikke kunde have nogen nytte af det. Hvad skal det tjene til at slide dugen? gjensvared bonde-sjømanden.

Rattet svinged næsten umærkelig under Diskos hænder. Et øieblik efter sprøited en hvislende bølgekam skraas ind over skuden og klasked onkel Salters mellem skuldrene, dynkende ham fra top til taa. Han reiste sig og spytted, gik saa forud — bare for at faa en ny dusj.

— Se, hvor far forfølger ham dækket rundt, sagde Dan. — Onkel Salters tænker sig, at hans fjerdedels-lot er vor seildug. Og far har brugt at dynke ham slig nu to turer igjennem. Hei, den traf ham i madgluggen.

Onkel Salters tog fokkemasten til ly, men en skvæt klasked ham om knærne. Diskos ansigt var saa blankt som ringen rundt rattet.

— Antager, hun ligger støere for stagseil, Salters, sagde Disko, som om han ingenting havde seet.

— Sæt din gamle klud da, brølte ofret gjennem en sky af sprøit; — bare ikke før det paa mig, om noget hænder. Penn, vi gaar ned og faar os kaffe. Du skulde være for fornuftig til at føite om paa dækket i sligt veir.

— Nu skal de pimpe kaffe og spille dam, til kjørene kommer hjem, sagde Dan, idet onkel Salters drev Penn ned i forlugaren. — Synes sandelig, vi alle skulde tage os noget sligt fore nu en økt. Der gives ikke det i verden saa dødsens-kjedsommeligt som at ligge paa banken uden at fiske.

— Det var bra, du mindte mig paa, Danny, raabte Lange Jack, som havde siddet og funderet paa lidt adspredelse. — Jeg havde rent glemt, vi havde en ny kar ombord. Det er ikke tilladt at dovne for den, som ikke kan sine tauger. Tag ham hid, Tom Platt, skal vi lære ham op.

— Det er ikke mit paafund denne gang, gren Dan. Du faar greie dig alene. Far lærte *mig* med tampen.

En times tid drev nu Lange Jack sit bytte op og ned for, som han sagde, at undervise ham i „det, som hver mand tilsjøs maa kunne i blinde,

i søvne, i fylden.“ Der er jo ikke mange greier paa en sytti tons skonner med stumpet fokkemast; men Lange Jack havde sin egen maade at udtrykke sig paa. Naar han ønsked at fæste Harveys opmærksomhed ved pikfaldene, begrov han sine knoker i guttens nakke og holdt ham til at stirre et halvt minut. Han indprented forskjellen paa for og agter ved at gnide Harveys næse et par fod hen efter bommen, og hvor hvert taug førte hen, bankedes ind i guttens hukommelse med enden af angjældende taug.

Undervisningen havde gaaet lettere, om dækket havde været klart; men det viste sig at være til for at skaffe plads for alt muligt andet end et mandskab. Forud laa gangspillet og ankertauget med spaker og alskens greier, som bare var til for at snuble i; „kappen“ og ovnsrøret, levertanken ved kappe-lugen. Agterom dette optog forbommen og storlugen al den plads, som ikke trængtes til pumperne og fiskekarmen. Saa kom jolle-redet, surret til ringbolter ved skansen; „huset“ med tønder og alskens kjørler surret rundt paa alle kanter; og sidst den tredive meters storbom i sin krydsgaffel, kløvende dækket langskibs, saa det var at dukke sig og smyge under hvert øieblik.

Tom Platt kunde naturligvis ikke lade være at lægge sig op i, men stilled sig hen til lærlingen og forgav ham med uendelige og unødige beskrivelser af seil og rær paa gamle „Ohio“.

— Bryd dig bare ikke om, hvad han siger. Hør paa mig, gut. Tom Platt, denne balje er ingen orlogsmand; du forvirrer bare guttens hode.

— Han blir ødelagt for livet, naar han begynder med for og agter paa dette sæt, paastod Tom Platt. — Giv ham leilighed til at lære et par hovedtræk først. Sjømandskab er en kunst, Harvey, som jeg skulde te dig, om jeg havde dig paa fortoppen af — —

— Kjender det. Du vilde præke livet af ham. Hold nu mund, Tom Platt! Altsaa, efter alt jeg nu har sagt, hvorledes vilde du reve fokken, Harvey? Tag dig tid til at svare.

— Hale det ind, sagde Harvey og pegte til luvart.

— Hvilket? Atlanteren?

— Nei, bommen. Saa lade det taug, du viste mig, løbe tilbage der.

— Det bærer ingen vei, faldt Tom Platt ind.

— Stille! Han holder paa at lære og har ikke navnene klart for sig endnu. Videre Harvey!

— Jo, det er top-rebet. Og saa gik det raskt med spørsmaal og svar samt anskuelses-øvelser. Efter hvert blev Tom Platts indblandning mere og mere ivrig. Harvey kjendte sig gjennem træt og *gik* istedenfor at løbe. Pludselig fik han en tamp slængt om livet, saa han nær tabte pusten.

— Naar du blir reder, lød det barskt fra Tom Platt, da kan du gaa. Til den tid faar du lystre ved at løbe. Om igjen, far!

Harvey var varm af arbeidet, men denne sansekage gjorde ham glovarm. Gutten var egentlig usædvanlig stram, søn af en sjelden dygtig mand og en meget følsom kvinde, der var stærkt blod i ham og vilje af første sort, men den systematiske forvænnelse havde holdt paa at fordærve dette og gjøre ham sta og strid. Han skotted hen til den anden matros og saa, at ikke engang Dan smilte. Det hørte aabenbart til dagens kost, saa uforskammet det endda sved. Saa svælged han irettesættelsen og hulken i en gjæsp og et grin. Den samme raske kløgt, som bragte ham til at dominere moren, overbeviste ham nu om, at ingen paa skuden — det skulde da være Penn stakkel — vilde taale det ringeste sludder. Der er meget at lære af det blotte tonefald. Lange Jack hørte ham i endnu et halvsnes tauger, og Harvey dansed over dækket som en aal i fjære sjø, med et øie hos Tom Platt.

— Godt og vel. Bra klaret! bemærked Manuel. Efter kvældsmaden skal jeg syne dig en liden skonner, jeg lager, med hvert taug i riggen. Da er det saa greit at lære.

— Første rangs for at være en — passager, kom det fra Dan. Far har just slaat paa, at du nok blir tilsjøs, siden du slap at drukne. Det er meget sagt af far. Jeg skal retlede dig mere næste vagt, vi har sammen.

— Høiere! mumled Disko, idet han stirred ind i taagen, som hvirvled ind over baugen. Man kunde ingenting skjelne ti fod foran den stigende og synkende klyverbom; langs siden rullede det endeløse tog af høitidelige, blege bølger, tiskende og smuttende ind i hinanden.

— Nu skal jeg lære dig noget, som Lange Jack ikke kan, hauked Tom Platt, idet han af en kiste i agterenden trak frem et forstødt blylod, hult i nedre ende; i hulingen smurte han talg fra en skaal og strøg forud. — Jeg skal lære dig til at faa „Blaaduen“ til at flyve. Hui!

Disko gjorde noget med rattet, som spærred veien for skuden, mens Manuel med Harvey til hjælp — og det var gutten sin nu — fired klyveren ned, saa den lagde sig i en bylt paa bommen. Loddet sang en dyb summende tone, idet Tom Platt svinged det rundt og rundt.

— Lad gaa, far, sagde Lange Jack utaalmodig. Det er ikke noget at betænke sig paa.

— Spar din misundelse, gamlen!

Dermed fløi blyloddet ham af haanden og plumped i sjøen langt, langt foran skuden, som nu laa og huggede uden fart.

— Lodskud er en snedig ting, bemærked Dan; naar dybloddet en hel uge igjennem er det eneste øie, vi har. Nu, hvad sætter du det til, far?

Diskos ansigt slappedes. Hans duelighed og ære var indsatsen i det vovespil, han havde tyet til for at smutte bort fra de nysgjerrige klængere; han maatte vise, at han var mester for at finde frem paa bankerne i blinde. — Seksti muligens; om jeg tør slutte noget, svarede han med et blik hen paa det vesle kompas i „husets“ vindu.

— Seksti! sang Tom Platt ud og begyndte at hale linen ind i en stor, vaad kveil.

Skonneren satte afgaarde igjen. — Hiv! lød det fra Disko et kvarters tid senere.

— Hvad sætter du det til? hviskede Dan og saa stolt paa Harvey. Men Harvey var for stolt af sine egne opvisninger til at blive imponeret netop nu.

— Femti! sagde faren. Jeg har en anelse om, at vi er ret over søkket i Grønbanken, gamle seksti-femti.

— Femti! brølte Tom Platt, han kunde saavidt skimtes gjennem skodden.

— Agn paa, Harvey, sagde Dan og dukked sig efter et snøre under rækken.

Skonneren syntes at svirre om paa maa faa gjennem tykken med voldsomt baskende storseil. Folkene stod og vented paa, hvorledes det gik gutterne med snørerne.

— Halloi! Dans snøre snerred over den hakkede ræling. — Hvor i himmelen kunde nu far vide. Hjælp os lidt, Harvey. Det er en svær krabat.

De halte sammen og fik ombord en øiesprængt tyve punds torsk, som havde slugt agnet helt ned i maven.

— Nei, den er jo aldeles besat af smaakrabber, skreg Harvey, som havde væltet den om paa ryggen.

— Saa sandelig, har den ikke lus alt, bemærked Lange Jack. — Disko, du holder nok et ekstra øie under kjølen.

Plump, der gik ankeret, og de kasted sig alle over snørerne og tog hver sin faste plads ved stænderne.

— Kan de spises, naar de er slig? stønnede Harvey, efter at have halet en krabbe-besat torsk til indenbords.

— Selvfølgeligt. Naar de har lus, betyder det, at de har gaaet i flok og følge paa tusenvis, og naar de sluger agnet paa denne vis, da er de sultne. Bryd dig ikke med at agne forsigtig — nu glæfser de paa den bare angel.

— Dette maa jeg sige er storartet, raabte Harvey, idet han beskuede al fisken, som laa der og snapped efter veiret og sprælled. — Hvorfor kan vi ikke bestandig fiske fra skuden istedenfor fra jollerne?

— Det kan vi bare, til den flækkes. Men hoderne og indmaden

skræmmer fisken, skjønner du. Ikvæld sætter vi vel vaden ud. Synes du ikke, det tager mere paa ryggen dette end at fiske fra jolle.

Det var ogsaa et arbeide til at faa rygverk af. For i jollen bæres den tunge dræt oppe i vandet, lige til den vippes indenbords, og da har man den saa at sige bryst mod bryst. Men det par alen fra vandet op tit skonnerens række, kræver et svare mas med kroppen bøiet ud over denne. Saa længe det varede, var det alligevel en glimrende moro; og der laa en svær haug paa dækket, da det holdt op at bide.

— Hvor har vi Penn og onkel Salters? spurte Harvey og daskede sloet af sine oljeklær, før han gav sig til at sule snøret op, slig som han saa de andre gjorde det.

— Skaf os kaffe og se efter!

Under det gule skin fra lampen i lugaren, fuldstændig uden tanke for fisk eller veir sad de to karer med dambrættet mellem sig. Onkel Salters knurrede, hver gang Penn gjorde et træk.

— Hvad staar paa nu? lød det op til Harvey, som hang med en haand i lærstroppen øverst i nedgangen og brølte paa kokken.

— Svær fisk og luset — haug over haug, svarte Harvey med et ord af Lange Jack. — Gaar det godt med spillet?

Lille Penns kjæve sank ned. — Han kan ikke for det, snerrede onkel Salters; — Penn er døv,

— Dam ikke sandt? kom det fra Dan, da Harvey stavrede agterud med den dampende kaffekjel. — Det sparer os for at gjøre rent ikvæld. Far er retfærdig. Nu faar de to greie det.

— Og to unge fyrer, ved jeg, vil agne en stamp line eller to, mens de gjør rent, bemærked Disko, som stod og surrede rattet.

— Au, da tror jeg heller, jeg gjør rent, far.

— Tviler ikke paa det. Men saa vel blir det ikke. Gjør op! Gjør op! Penn langer fisken ned, mens I to agner.

— Hvorfor i himlens navn sagde ikke de dumme gutterne fra, at I var i gang? grynted onkel Salters, idet han sjangled hen til sin plads ved flækkebordet. — Nei, denne kniv er sløv som en spekefjæl, Dan!

— Naar I ikke vaagner af, at ankeret gaar, saa er det bedst, I hyrer en gut for egen regning, svarte Dan, som stod og rodede i en linestamp, der var surret til luvart for „huset“. — Naa, Harvey, vil du ikke se til at komme hid og agne.

— Ja, igrunden, sagde skipperen, er det kanske bedst at vente en stund med at agne, til der blir indvolde at bruge, naar de vel er igang med flækkingen. Dette var for saa vidt en lettelse, fordi gutterne nu slap at rode med bare fingre i agntønden nedenunder. Stamperne var fulde af smukt opkveilet line med svære angler hængende med fods afstand. At

prøve og agne angel for angel og saa stuve den agnede line slig, at den kunde løbe ud jevnt over jolleripen, det var en hel videnskab at komme ind i. Dan greied det i mørke uden at se paa; mens Harvey fik agnorer i fingrene og stille begræd sin skjæbne, fløi anglerne gjennem Dans fingre som strikkepinder i en gammel jomfrus fang. — Jeg maatte hjælpe til med at agne vad paa land, længe før jeg kunde gaa, sagde han. — Men alligevel er det et klusse-stræv. Du, far! Det sidste blev raabt henad ad lugen til, hvor Disko og Tom Platt stod midt i saltingen. — Hvor mange længder skal der til?

— Tre, vel. Rap jer!

— Der er tre hundred favne i hver stamp, forklarede Dan; — mere end nok til at sætte ikvæld. Au, der fik jeg ogsaa en krog i fingren. Han stak fingren i munden. — Jeg skal sige dig, Harvey, der er ikke mynt nok i Gloucester til at faa mig hyret med en almindelig vad-fisker. Det er, kan hænde, et fremskridt; men egentlig er det den mest nederdrægtige sysselsættelse paa jordens overflade.

— Jeg skjønner ikke, hvad dette er, om det ikke er almindelig vad-agning, sagde Harvey med graaden i halsen. — Nu er der bare blodfiller igjen af mine fingre.

— Pyt san! Dette er bare et af fars pokkers paafund. Han sætter ikke vad, medmindre der er udmærket anledning. Far kjender sin drift. Derfor agner han ogsaa, som han nu gjør. Enten har vi den pakkende fuld, naar vi trækker den, eller ogsaa ser vi ikke en rist.

Penn og onkel Salters gjorde rent, som Disko havde paabudt; men gutterne tjente ikke synderlig paa den ting. Ikke før var stamperne gjort istand, saa blev de snappede af Tom Platt og Lange Jack, som havde besigtiget en jolle med lys og lygt, og lastet ind i den sammen med en del smaa malte linedubler. Saa satte de farkosten paa vandet; Harvey syntes, det var rigtig oprørt hav. — De maa jo drukne, slig som jollen er lastet ned, den er bredfuld som en lastekjærre, raabte han.

— Vi kommer snart igjen, sagde Lange Jack; og ifald I ikke er paa post, da gud naade jer, om linen har været ugrei.

Jollen svingede op paa en bølgekam, og just som det saa umuligt ud, at den kunde undgaa at blive knust mod skibssiden, gled den stilt over kammen og blev slugt af det vaade mørke.

— Tag plads her og ring i et væk, sagde Dan, og putted ham i haanden en taugstjert, som hang ned fra en klokke lige bag ankerspillet.

Harvey tog til at ringe med liv og sjæl, han kjendte sig ansvarlig for to menneskeliv nu. Men Disko, som sad nede i kahyten og kradsede i skibsbogen, saa ikke ud netop som en morder; ja, paa veien forud til kvældsmaden havde han endog et tørt smil til den ivrige Harvey.

— *Dette* er ikke noget veir, lød det fra Dan. — Nei, ikvæld kunde du og jeg sætte den vaden. De er ikke roet længere væk, end at de er vel klar af ankertauget. Egentlig trænger de ingen klokke.

Harvey holdt inde og gjorde bare et og andet klemt endnu en halv times tid. Saa lød der et halloi og en dunk i skibssiden, og Manuel og Dan kapløb efter krogene i jolletaklerne. Lange Jack og Tom Platt naaede dækket sammen, som det syntes, med halve Atlanteren i ryggen, og jollen svævede indenbords og tog klaprende plads i „redet".

— Ikke en floke, bemærked Tom Platt, drypvaad som han stod der. — Danny, du er udlært alt.

— Fornøielsen at have dig tilbords ved festen, sagde Lange Jack, han heldte sjøvandet ud af sine støvler og gjorde et elefant-byks, idet han trak sit oljetrøie-ærme op under Harveys næse. — Vi nedlader os virkelig til at hædre andenvagt med vort nærvær. Og afsted vraltede alle fire til kvældsbordet, hvor Harvey proppede sig med fiskestuing og nystegt tærte og straks faldt i dyb søvn, just som Manuel havde trukket frem af en kiste for at vise ham en nydelig alenlang model af „Lucy Holmes", sin første skude. Harvey ikke saa meget som rørte paa en finger, da Penn baksede ham ind i køien.

— Det maa være bedrøveligt, meget bedrøveligt, sagde Penn betragtende guttens ansigt, — for moren og faren, som nu tror ham død. At miste et barn — at miste en voksen søn!

— Stop med den slags, Penn, lød det hastig fra Dan; gaa agter du og afgjør spillet med onkel Salters. Sig far, at jeg tager Harveys vagt ogsaa, om han ikke har noget imod det. Han er udkjørt nu.

— Prægtig gut, sagde Manuel, han fik støvlerne af og dukked ind i sit sorte hul i underste køirække. — Haaber, det blir en bra kar, Danny. Jeg kan ikke se, at han er saa gal, som din far siger. Synes du vel?

Dan klukkede, men klukken endte i en snork.

Det var tykt veir ude med øgende blæst, og de ældre halte sine vagter ud. Klokken slog sine timer i kahyten; baugen rendte næsen baskende ind i sjøerne; ovnsrøret i lugaren hvæsede og spruttede, naar skvætten traf det; og gutterne sov videre, mens Disko, Lange Jack, Tom Platt og onkel Salters hver efter tur stavrede agterud for at kige paa rattet, forud for at se, om ankeret holdt, eller for at slippe ud lidt ankertaug til mod hivingen, med et blik op til den omtaagede ankerlanterne mellem hver vending.

Jules Michelet.

(21. august 1798 — 21. august 1898).

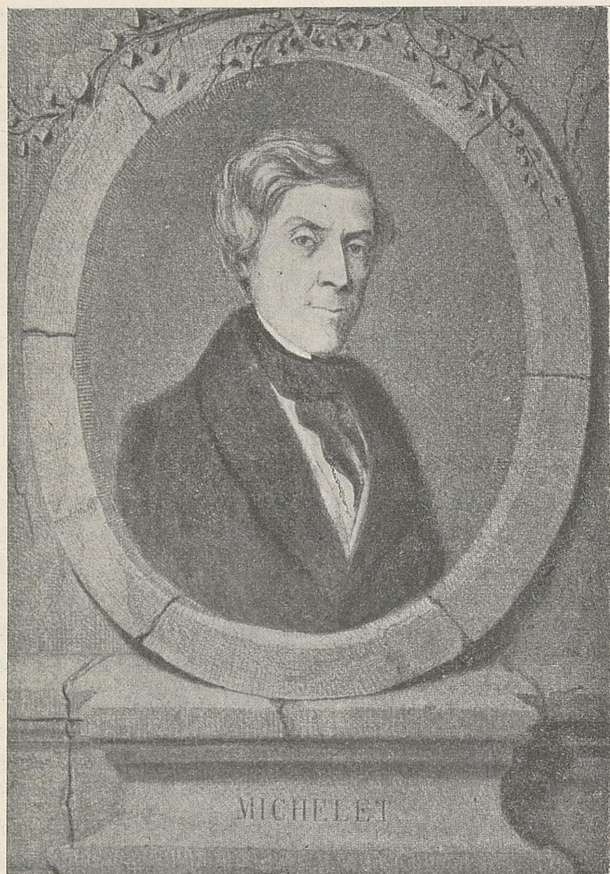
En forfatter, hvis minde et folk feirer to og tyve aar efter hans død med officiel prunk og med hjertenes usminkede hyldest, han har al udsigt til udødelighed. Saaledes er det skeet med Jules Michelet; han har overvundet døden og dens bitterhed, hans apoteose dannede iaar midtpunktet for den franske nationalfest. *Den* falder ganske vist den 14. juli og Michelets hundredaarsfest først den 21. august; men i Frankrige tager man det ikke saa nøie med den slags smaating, man fandt det tvært imod at være en smuk tanke at feire mindet om revolutionens historiker paa revolutionens aarsdag.

Før vi prøver at tegne et hastigt omrids af hans forfatterfysiognomi, vil vi give et par nødtørftige biografiske fakta.

Jules Michelet var født 21. august 1798, — bogtrykkersvend var hans fader, og selv skulde han tage faderens haandværk i arv. Men den rigt begavede gut brød sig selv vei fra sætterkassen til universitetet. I 1821 var han bleven lærer i historie, et par aar efter skrev han sin lærebog i den nyere historie, — et skrift for skoler, det er udkommet i over 20 oplag. I 1830 blev han chef for rigsarkivernes historiske afdeling, otte aar efter professor ved *college de France.* Og hermed begynder hans kamptid, — ti med en veltalenhed, hvis flammer lyste rødt i de støvede høresale, drog han tilfelts mod jesuiterne og forfulgte dem i brochurer ud i de samfundslag, hans røst ikke kunde række. I kampen mod dem blev han for saa vidt den tabende, som han ved jesuiternes indflydelse i 1847 fik forbud mod at holde forelæsninger, — et par aar efter blev han helt fjernet fra sin lærerpost, og da han, som aldrig havde lært at krybe, ikke efter statskupet vilde aflægge ed til den nye regjering, lukkede ogsaa rigsarkivets porte sig for den stolte, den farlige mand. Og under alt dette skriver og arbeider han, gjør utrættelige arkivstudier og forfatter — ordet „digter" holder paa at løbe én i pennen — sit livsværk „Frankriges historie", en bog i 19 bind, „Revolutionens historie", det 19. aarhundreds historie; og i pauserne mellem disse storværker hviler han ud i moralske poesier som „Fuglen", „Heksen", „Insektet". I 1874 døde han, og blev to aar efter bisat paa Père Lachaise. Dette er i korteste træk hans ydre livsførelse.

Michelet er verdensberømt, men aldeles ikke i samme grad verdenskjendt. Ethvert dannet menneske har hørt om ham, men yderst faa dannede udenfor Frankrige har læst noget af ham. Betegnende er det, at hans „Frankriges historie" ikke er oversat paa et eneste fremmed sprog.

Selvsagt danner værkets omfang en hindring, — der er i verdensliteraturen saare faa bøger i 19 bind, som oversættere har vovet at nærme sig. Men omfanget er ikke den eneste hindring: Michelets historie er en saa udelukkende, specifik fransk bedrift, at den neppe er tilgjængelig for en udlændings forstaaelse. I udlandet kjender man mest til hans smaa pauseskrifter, men selv om man med flid og andagt læser gjennem alle disse ikke netop meget gribende hvileværker, man fik ikke fat i det centrale hos Michelet, ikke det, der forklarer hans stilling i det franske aandsliv. Hans plads der har hans historie givet ham.

Ti som *historiker* er det, man beundrer og elsker ham i Frankrige — og kun som historiker. — Men naar talen er om Michelet, maa man ikke med begrebet historiker forbinde billedet af en herre, hvis liv er i arkivernes støv at suge den halvt udviskede sandhed, og at dukke tilbunds i kilder, han møisommeligen har gravet frem af glemselens sand, for op fra dybet at hente „de uomstødelige fakta“. Ikke en dokumentsamler og datumfastsætter af dem, der sætter anmærkninger paa foden af siden til sidens tekst. De herrers historie er det ikke, til hvis tjeneste Michelet viede sit liv. Hans historie foragter den lærdom, hvis flittige stræv lægger den ene tørre sten paa den anden, — den tror paa fremsynets vidun-

derlige gave, den vil kun se trubadurer og seere i sin sold. Den fingrer sig ikke varsomt ned ad citaternes rækværk, — den skrider majestætisk eller den svinger sig sylfelet over kløfter og svælg, — „noter paa foden“ tynger aldrig dens skridt. Den opholder sig ikke med beviser, men hævder saa lystig, at den overbeviser den harmløse læser, — overbeviser ham dybere, end den kritiske forsker formaar, som lader sin egen tvil dryppe ind i læserens sjæl.

Ikke saa at forstaa, at Michelet protesterede mod det historiske studium, mod at samle og sigte dokumenter og notiser, — selv samlede han i ti arbeidsrige aar materialet til middelalderens historie. og lige længe drev han sine kildestudier til revolutionshistorien. Men de fundne notiser, fakta og dokumenter interesserede ham ikke saaledes, som en museumselsker interesserer sig for hvert af sine kostelige fund, nei de føiede sig sammen til store linjer som dem, digterfantasiens øie kan se, naar et lands historie oprulles.

Ti digter var Michelet, først og fremst, — ja i saa stærk en grad, at man kan sige, han ikke var andet. Han eier en fint mærkende iagttagelsesevne, der gjør ham til en interesseret beskuer af liv og natur, et lidenskabeligt temperament danner den vældig forstærkende resonnansbund for hans indtryk, en rastløs indbildningskraft føier de mest overraskende og eventyrlige tydninger til alt, hvad han iagttager. Og dette er jo de grundegenskaber, der kræves af en digter; om han taler i bunden eller ubunden stil, — det bliver dog ikke sagen. I sine mindre værker er Michelet snart lyriker, snart didaktiker; i sine historiske værker er han *epiker*, han synger de vældige heltesange, med korte drømmende ballader derimellem.

At lægge en filosofisk eller sociologisk maalestok paa en sangers historiske opfatning, — det vilde jo være det reneste pedanteri, — og Michelet har ingen „systematisk anskuelse“. Han spurte sandsynligvis slet ikke efter, hvilke kræfter det vel var, der virkede i historien, heller ikke om, hvilket maal bevægelserne bares mod. Det var begivenhedernes maleriske skriden fremad, der interesserede ham, — for ham var historiens skuespil ikke et problemdrama, men en række tablaaer, — en saga med billeder paa. Og han blader i denne vældige billedbog, — hver side, han vender, viser ham et nyt maleri, og hvert maleri begeistrer ham til en sang. Men hver sang har en helt, og som det sig en digter sømmer, lever og aander Michelet med sine helte, han elsker med dem og hader med dem, kjærtegner dem med alle de mildeste ord, sproget eier, og priser dem med de mest prunkende og stolte; men deres fiender, — som ogsaa er hans — dem hugger han med en rødglødende veltalenhed, der rammer som susende sværd. Dette er ingen objektiv historie, nei selvsagt

ikke, men en begeistrende digters kvad, der skal synge historien ind i folkets kjærlighed. Der er sangen om Henrik den fjerde, sangen om Jeanne d'Arc „min Johanna"; men den helt, han helst besynger, den helt, hvis pris igrunden toner gjennem *alle* de stærke kvad, det er: det *franske folk.*

Denne helt elskede han, troede ham istand til det største, troede paa hans viljes renhed, hans sinds uegennyttighed og retfærdighed, og paa hans fremtids glans. I begivenhederne, som historien fortalte, saa han folkesjælens udvikling, dens lutring gjennem lidelse, dens fremskridt gjennem forvildelser, — og dens herligste udfoldelse saa han i revolutionen. I Michelets forhold til denne sin helt er der meget, som minder om, hvad gamle krøniker fortæller: hos de krigerske barbarfolk var det skik, at naar høvdinger og folkets stormænd holdt gjæstebud, da steg en sanger frem i hallen, og til harpeklang kvad han saa forfædrenes herlige bedrifter. Hvad rapsoden var hos de gamle dorer, barden hos kelterne, skalden hos nordmænd og daner — det var Michelet for sin tids franskmænd. Holder man fast ved denne tanke, da ser man Michelet, hans stilling, hans virkning, hans arbeide i det rette lys. Da kræver man ikke objektiv, kjølig kritik af ham, — ti den vilde klinge ilde i balladen om de forgangne dages helte; — da lærer man at skatte hans tales retoriske flugt, som blir trættende for den rolige læser, — ti dette høie sving er paa sin plads, naar stammens store saga skal foredrages. Hans prosa er i virkeligheden poesi med langt rullende rytmisk bølgefald, den skal ikke læses, men reciteres til strengespil. Og da forstaar man ogsaa de franske læseres begeistring over Michelets historie. Saa fortæller Priscus i den berømte beretning om sit besøg ved Attilas hof i aar 446: „I gildehallen traadte to sangere frem foran kong Attila og sang om hans seire og hans tapperhed. Gjæsterne stirrede paa sangerne, nogle i glæde over de fagre kvad, andre mindedes sine kampe og opflammedes til begeistring. Mange var og de, der græd, fordi alderen havde gjort deres lemmer kraftløse og betvunget deres vilde mod. Men de unge sad med straalende øine og glødende kinder, knyttede sine hænder om sværdhefterne og raabte høit: „Vi vil blive tapre som dem, du besynger!" Og kongen og hans gjæster hædrede sangerne høit med guld og kostelige gaver."

Og ud fra dette synspunkt kan man ogsaa forstaa udlandets ligegyldighed for Michelets livsværk. Hvorfor skal ballader om et folks forgangne hæderstid bringe et andet folks hjerte til at svulme? Lad det banke høit ved de hjemlige bedrifter. Michelet var selv ikke klar over sin virksomheds betydning, — han vidste ikke, at han var nationens skald, troede for fuldt alvor, at han var en arkivorm og historielærer. Ledet af denne dybe misforstaaelse indlod han sig paa at skrive en almindelig europæisk

historie. Men under arbeidet blev han klar over, hvilken feiltagelse han havde gjort sig skyldig i. De fremmede folks skjæbne og bedrifter fangede ikke hans hjerte, og naar dets strenge ikke skalv, syntes det ham latterligt at besynge dette „uvedkommende“ i skaldetone. Han skulde altsaa fortælle i rolig prosa, og det kjedede ham, som det kjedede hans læsere. Han var da ogsaa saa forstandig at lade værket ligge ufuldendt efter sig.

Der er tidt nok gjort sammenligning mellem Michelet og Carlyle, — og sammenligningen ligger nær. Den engelske historiker vil vel i de flestes øine staa som seirherre, — og ser man paa skildringen af den franske revolution, den de begge havde levet sig saa helt ind i, da har Carlyle saa ubetinget rukket længst. Men netop heri, hvor Michelet trækker det korteste straa, ser man allertydeligst hans styrke. Englænderens skildring bæres af et mismod, der er skabt ved det triste syn paa revolutionstankens fallit; hvad den i en straalende stund havde bygget, var sunket i grus, reaktionen bredede sig paa ruinerne. Michelet har ogsaa seet og følt reaktionen, — han har oplevet alle de revolutioner, der kværkede modet paa saa stærke sjæle som Auguste Comte, Augustin Thierry, Chateaubriand, — men dog tror han paa revolutionens seir, paa en fremtid med fremskridt og frihed i øgende mon, — en fremtid, hvis lykke groede af revolutionstanken, der lig en grøderig muld laa under alt det grus, som nu dækkede den. Og ud fra denne glade tro skildrer han revolutionen, — synger dens, det franske folks og fremtidens straalende hymne.

* * *

Der er sagt om Michelet, at hans historie er en fyrig kjærligheds-erklæring i 19 bind. Hver franskmand, som læser den, maa synes sig en herlig skabning, Frankrige at være verdens midtpunkt, dets skjæbne det vigtigste af alt, der er skeet paa kloden. Er denslags historiske fremstilling ikke farlig? spørger en fremmed læser; opdrager den ikke sine tilhørere til en selvovervurdering, der grænser nær op til storhedsvanvid? — Men tænker man nærmere over sagen, da vil man se, at enhver levende historieskrivning opviser samme træk som Michelets, og disse træk udgjør dens væsens karakteristik. Ti historie som *videnskab* eksisterer oprigtig talt ikke, — kanske vil den engang udvikles — for tiden har vi den ikke. Ingen kjender endnu de love, hvis udtryk er de historiske begivenheder, — og uden den nøgle, disse love giver, er begivenhederne igrunden kun tilfældigheder uden dybere betydning. Hvad kan da historieskrivningen yde under saadanne forhold? Den kan enten give en kronik over begivenhederne, det vil sige noget temmelig ligegyldigt, fjernt og fremmed, — eller en subjektiv sønderlemmen og forklaring af fakta, — altsaa noget vilkaarligt og derfor værdiløst. Men historieskrivningen som poesi, til fædrenes pris,

som grundlag for fædrelandskjærlighed, som det sjælenes baand, der holder folket sammen og knytter det til dets fortid, — *den* er noget reelt. For *den* historie er det igrunden ligegyldigt, om hver begivenhed er objektiv sand; — ja kanske er det bedre, om den er legendarisk, ti sagnet eier mægtigere evne til at henrykke og begeistre end den nøgne virkelighed.

Dette føler folkene tydelig. Af de historikere, som de vil lukke ind i sit hjerte og gjemme trofast der, kræver folkene ikke kritik, men dityramber. Ti kritik gjør kold, — og folket vil opglødes i stolthed eller i smerte.

Tacitus lovede at skrive sin historie *sine ira et studio,* uden had og forkjærlighed; til held for ham holdt han ikke sit løfte, — havde han det gjort, vilde hans værk blevet ulæseligt og aldrig naaet udødelighed. Michelet er det mest fuldlødige eksempel paa en historieskriver *cum ira et studio.* Hans „had“ og hans „kjærlighed“ forklarer hans virkning paa det franske gemyt og retfærdiggjør hans apoteose.

Den politiske stilling i Kapkolonien.

(Efter **Ramsden Balmforth** i *Westm. Review*).

Den engelske politik har i de sidste to eller tre aar beskjæftiget sig meget med Kapkolonien og sydafrikanske affærer i det hele taget. Den politiske stilling er saa meget mere interessant, som valgene til den lovgivende forsamling, det første valg siden *Jamesons indfald i Transvaal.* vil finde sted i indeværende aar. Hvor stor indflydelse dette indfald har havt paa det politiske liv i Kapkolonien, og i hvilken grad det har bidraget til at styrke racefordommene og opløse og danne partidelinger, kan blot vurderes af dem, som er komne i berøring med eiendommelighederne ved Kapkoloniens politik. De kommende valg vil sandsynligvis vise, i hvad udstrækning disse racefordomme og nye partidelinger rimeligvis vil influere paa det næste parlaments arbeide.

For at forstaa den indflydelse, som indfaldet har øvet paa Kapkoloniens indre politik, maa man nødvendigvis kjende til de politiske kræfter og bevægelser, som nu er i virksomhed. I Kapkolonien findes intet tilsvarende til det engelske partisystem. Regjeringen er ikke en partiregjering. Selv om den har lidt nederlag i et vigtigt spørsmaal, kan den dog blive staaende ved simpelthen at antage og adlyde parlamentets forskrifter i dette specielle spørsmaal og kan endog fortsætte landets administration uden at have majoriteten for sig.

Regjeringen har bevilgende magt i stor udstrækning; den har myndighed til at disponere over umaadelige indtægtskilder ved meddelelse af koncessioner, og de, som paa denne maade begunstiges, hjælper til at holde den ved magten, saalænge deres interesser tilsiger det. Heraf kommer det, at partisystemet, saaledes som man f. eks. kjender det i England, er aldeles ukjendt i Kapkolonien; og da der hidtil ikke har vist sig tegn til nogen stor industriel bevægelse som i England, Amerika og i nogle af de engelske kolonier, er det sandsynligt, at det nuværende regjeringssystem i nogen tid vil vedblive at bestaa.

En af de vigtigste organisationer, der støtter regjeringen, er *afrikanderforbundet.* Dette er en politisk organisation, hovedsagelig sammensat af hollandske afrikander, d. v. s. efterkommere af hollandske kolonister. Forbundet er dog ikke en partiorganisation, men først og fremst en national organisation, der særlig er oprettet for at styrke nationale følelser og fremme nationale interesser, og som derfor indbefatter mænd af forskjellige politiske anskuelser, baade af fremskridtspartiet og det konservative parti. Dog kan forbundet bedst karakteriseres som konservativt, da dets fleste repræsentanter tilhører landskommunerne og de smaa landsbyer, hvis befolkning paa grund af deres naturlige beliggenhed ikke stadig kan staa i rapport til de moderne ideer. Det var ved hjælp af denne organisation og dens deputerede, at Cecil Rhodes og hans regjering kom til magten, som han beholdt til den tid, da Jamesons indfald skede. Denne kombination bevirkede nu, at der dannede sig et modparti, bestaaende af liberale engelskmænd og hollændere eller afrikander. Der var saaledes tre partier: *Rhodes's parti,* der repræsenterede erobringspolitiken, men som tilsyneladende stod paa venskabelig fod med forbundet for derved at bevare sin magt; *forbundspartiet; fremskridtspartiet* eller oppositionen, der misbilligede forbundets konservatisme og Rhodes's afhængighed af dette.

Straks Jamesons indfald foregik, og historien om dets organisation blev bekjendt, forandredes forholdet mellem disse tre partier. Rhodes's parti og forbundet blev skarpt adskilte og ligger nu i aabenbart og bittert fienskab med hinanden. Ethvert af disse partier har dog vundet betydelig magt paa fremskridtspartiets bekostning — det første ved at udskille fra dette de medlemmer, der besjælede af erobringspolitiken var rede til at forene sig med Rhodes i det øieblik, han gjorde sig uafhængig af forbundet; og det sidste ved at udskille fra fremskridspartiet de afrikander, som sætter nationaliteten og loyalitet overfor sine brødre i Transvaal over indre politiske reformer. Dette er efter omstændighederne aldeles naturligt. Paa den menneskelige histories nuværende stadium er nationale baand og race-fælleskab meget stærkere end de baand, som knyttes efter abstrakte politiske retsprinciper. Følgen heraf var den, at frem-

skridtspartiet, som foretrak at staa alene fremfor at slutte sig enten til Rhodes's parti eller til forbundet, led skaar i alle henseender, saa at det nu, under ledelse af I. Rose-Innes, tæller færrest medlemmer inden sin midte. Forholdet er dog indviklet paa grund af, at der nu findes elementer af fremskridtspartiet i de to større partier. Det vil sige, at Rhodes's parti indbefatter medlemmer, som forener erobringspolitik med liberale ideer; og forbundspartiet har nogle faa liberale medlemmer, der anser territorialudvidelse for et tvilsomt gode. Forbundet tæller ogsaa nogle medlemmer, der endnu er villige til at støtte Rhodes, men disse synes rimeligvis at danne en organisation for sig selv, under under navn af „kolonialunionen".

Interessen ved stillingen ligger da deri, at ikke ét af partierne alene er tilstrækkelig stærkt for at danne en regjering. De spørsmaal reiser sig da: Har Rhodes's parti, der er det stærkeste, evne til at danne en alliance med det lille fremskridsparti, som hidtil har staaet i opposition til Rhodes's konservative tendenser i den indre lovgivning? og paa hvilke betingelser vilde fremskridtspartiet kunne gaa ind paa en saadan alliance? For at besvare disse spørsmaal maa man kjende til, hvad der er de ledende principer i Kapkoloniens politik, og det forhold, hvori de forskjellige partier staar dertil.

Først maa man se paa skattespørsmaalet. Medens der i Kapkolonien er lagt høi skat paa livsfornødenheder som mel, te, kjød, smør, ost, flesk og fyrstikker, betales ingen skat for saadanne luksusartikler som diamanter, vin og brændevin; heller ikke kapitalindtægter er skatlagte, og formuen bidrager i almindelighed kun en meget liden del af landets hele skat. Medens f. eks. i Storbritannien skatten paa vin, øl, brændevin og tobak indbringer næsten det halve af den hele skatteindtægt, indbringer i Kapkolonien skatten paa de samme artikler blot en niendedel af den hele skatteindtægt, medens skatten paa livsfornødenheder udgjør en femtedel. Under disse omstændigheder er det ikke til at undres over, at det er kostbart at leve i Kapkolonien, specielt i byerne. Landeiendommenes stigning i værdi — de yder forholdsvis lidet i skat — og den deraf følgende stigning af jordrente og husleie gjør det endnu dyrere, saa at en arbeidsmand i Kapstaden, der tjener 35 shillings om ugen, i virkeligheden ikke er bedre stillet end for eks. en, der tjener 20 shillings i England.

Med hensyn til det forhold, hvori forbundspartiet og Rhodes's parti stiller sig til skattespørsmaalet, maa man mærke, at det første bestemt er imod afskaffelsen af skat paa fødevarer. Inden det sidste derimod hersker der uenighed. Hidtil har forøvrigt intet parti i Kapkolonien udstukket faste og bestemte grænser for dette spørsmaal. Fremskridspartiet har vistnok agiteret for ophævelsen af denne skat, og nogle af dets indflydelsesrige medlemmer holder nu paa med at faa indført indtægtsskat,

skjønt ikke med den enighed og udholdenhed, som man kunde ønske; men dette er dog endnu ikke nogen programsag.

Dette er nogle af de vigtigste spørsmaal i Kapkoloniens indre politik for tiden. Men stillingen blev i nogen tid næsten komisk derved, at den del af fremskridspartiet, der sluttede sig til Rhodes, og som havde opstillet et liberalt program, paa omtrent hvert eneste hovedpunkt befandt sig i direkte opposition til sin leders tidligere indenrigspolitik. Rhodes havde nemlig stemt mod skat paa luksus- og industrivarer; han har ofte erklæret sig til gunst for skat paa livsfornødenheder og modsat sig dens afskaffelse, og i 1895 støttede han endog et forslag, der gik ud paa at forøge kornskatten. Denne stilling var naturligvis utaalelig; nogle dage før de nye valg til den lovgivende forsamling blev derfor Rhodes opfordret til at holde en tale til støtte for de liberale kandidater og til at udvikle programmet for en ny liberal politik. I denne tale formulerede Rhodes et program, hvis hovedpunkter er følgende: 1) Afskaffelse af skatten paa kjødvarer; 2) rimelig reduktion i skatten paa andre fødevarer; 3) skat paa luksusartikler samt industrivarer, undtagen de i jordbruget anvendte; 4) indskrænkning i handel med berusende drikke blandt de indfødte; 5) et aarligt bidrag af 30,000 pund til flaaden. Naar undtages første og sidste punkt er det program, Rhodes her har opstillet, saa svagt og ubestemt, at baade hans eget parti og forbundet føler sig sikre paa majoritet ved de nye valg til den lovgivende forsamling.

Hvad Kapkoloniens forhold til Transvaal angaar og den indflydelse, dette forkold øver paa den indre politik, maa man mærke, at Kapkoloniens materielle velvære i en vis grad afhænger af Transvaal-regjeringens finanspolitik. Saalænge som denne sidstes politik er fiendtlig stemt mod den fuldstændige udvikling af landets hjælpekilder, saa længe vil Kapkolonien, ja hele Syd-Afrika føle et tryk paa sin udvikling.

Bismarck.

III.

Bismarck — det er statskupet! saa lød den velkomst-hilsen, den nye ministerchef fik af de frisindede. De grov frem af glemslen den unge junkers „middelalderske“ udtalelser i revolutions-aarene og stillede sig som en mand tvært imod alt, hvad han maatte forebringe. Var han kongens stærke mand, da skulde han ogsaa faa prøve kræfter. Og kraftprøven gik igang straks. Kongen havde, dengang Bismarck lovede ham sin bistand,

været saa fortvilet over den stivnakkede modstand, hans og Roons hærforslag mødte, at han for alvor tænkte paa at takke af. Bismarcks agt var at bringe hæren i den stand, krigsministeren forlangte; ellers nytted det ikke at frigjøre Prøissen fra Østerriges anmassende formynderskab. Dette kunde han jo ikke udtale offentlig; derfor kom han og landdagen aldrig til at forstaa hinanden. I sit første møde med finansudvalget tog han op af sin cigarbog en oljekvist, han havde bragt med fra Syd-Frankrige, og rakte den frem som et fredstegn. Istedenfor forstaaelse mødte han haan og veltalende uforskammethed. Da brast det ud af ham: „Det er ikke ved taler og flertalsbeslutninger, tidens store spørsmaal løses — det var mistaget i 1848 og 49 — men ved *blod og jern!*"

Da saa landdagen urokkeligen negtede mynt til hærens udbedring, erklærede den nybagte minister kort og godt at ville regjere uden budget. Og som sagt saa gjort. Landdagen og folket fnysede. Der gaves ikke det skjældsord, som ikke slyngedes mod ham. Han var en Catilina, en Strafford, en Polignac; han var en Don Quixote, en linedanser, en forræder. Men Bismarck lod sig ikke hundse væk, heller ikke skræmme væk; han vidste vel, at han satte sit liv ind, ja muligens selve monarkiet. „Hvad bryr jeg mig om, at de hænger mig, naar jeg bare vidste, at min strikke kunde binde det nye Tyskland fastere til Deres trone," bemærkede han ved en anledning til den frisindede kronprins. Bismarck lod Roon sætte den nye hær paa fode — og skatterne kom ind, hvor ilde end folket og dets valgte tingmænd bar sig over deres ulovlige anvendelse.

Bismarck var foruden ministerchef tillige udenrigsminister. Han fik straks nok at bestille ogsaa i denne egenskab. Ved nytaar 1863 brød opstanden løs i russisk Polen, og det ganske Vesten og tyskerne med fulgte i begeistret spænding dette nye udslag af national patriotisme. Da overraskedes Prøissens modernt tænkende borgerstand af at se, hvorledes deres nye udenrigsminister „gik Ruslands ærender" ved at tillade, at russiske tropper forfulgte polakker over grænsen. Sagen var, at Bismarck var ængstelig for, at Posens polske befolkning skulde smittes af lysten til at hævne Polens deling, og derfor havde tilbudt Rusland nævnte fordel mod selv at erholde samme ret, ifald det blev nødvendigt. Saa langt fra at være Ruslands leiesvend i dette stykke, var det netop tilbudet fra Bismarck, som gav tsaren mod til at lade blodhunden Muraviev fuldbyrde det ulykkelige Polens vanskjæbne. Bismarck havde sine lønlige grunde til paany at gjøre sig Rusland forbundent. Vestmagternes nærgaaende henvendelser i anledning af Prøissens „uforsvarlige indgriben" afvistes tvært; handlingens mand bøiede sig ikke for bare ord.

Den hovedopgave, Bismarck havde sat sig som prøissisk udenrigsminister, var selvfølgelig at gjennemføre, hvad han under opholdet ved

forbundsdagen i Frankfurt stille havde arbeidet for: Østerriges udskillelse af Tyskland og Prøisens eneraadighed over sin politik. Roons hærreform og konflikten med landdagen var den indvendige side af hans konsekvente iværksættelse af denne plan. Venskabstjenesten mod Rusland var det første sidetræk i det store diplomatiske spil, som maatte drives for at overliste modspilleren.

Faa uger efter sin udnævnelse gjorde Bismarck den østerrigske ambassadør i Berlin i rene ord opmærksom paa, at Habsburgerne burde trække sig ud af Tyskland og forlægge sit riges tyngdepunkt til Budapest — eller ogsaa være forberedt paa at se Prøissen i deres fienders række i næste europæiske krig. Bismarck forbløffede ofte sine diplomatiske modstandere ved aabenhjærtig tale. Allerede paa forhaand havde han talt lige ud om sagen til Napoleon og til Disraeli. Hans fripostighed opfattedes af den ene som „galskab", af den anden som „maaneskin".

Saa bar det løs. Østerrige lod gjennem den saksiske minister, grev Beust udkaste et forslag om at reformere det Tyske Forbund ved at oprette et fyrste-direktorium under keiseren af Østerriges selvskrevne forsæde samt et slags fælles national-forsamling, dog uden beslutningsmyndighed, sammensat af „delegerede" fra de forskjellige tyske staters landdage. Bismarck svarede med at foreslaa en virkelig tysk rigsdag og erklære, at om forbundsdagen overskred sin bemyndigelse, trak Prøissen sin fuldmægtig tilbage. Lige efter mødte en tysk fyrste-kongres i Frankfurt og vedtog Beusts forslag — kong Vilhelm var ikke tilstede. Saa spændt var stillingen, da det for Norden saa skjæbnesvangre dødsfald indtraf 15. nov. 1863.

Dermed var det evige slesvig-holsteinske spørsmaal atter blet brændende. To dage før kongens død havde nemlig Danmarks rigsdag vedtaget den helstats-forfatning, som i strid med Londoner-traktaten af 1852 indforlivede Slesvig i kongeriget. Den ifølge samme traktat tiltrædende kong Kristian IX sanktionerede helstats-forfatningen. Efter dette mente tyskerne sig berettigede til at sætte sig ud over traktaten. Under voldsom begeistring hele Tyskland over erklærede prins Fredrik af Augustenburg sig for retmæssig arving til hertugdømmerne og anerkjendtes øieblikkelig af deres tyske befolkning. Den prøissiske landdag vedtog med vældigt flertal en opfordring til samtlige tyske stater om at støtte tronkræveren. Bismarck raadede til at vente med at fuldbyrde bruddet paa traktaten — ifald dette skeede fra de tyske magters side, var jo Danmark løst fra sine pligter, saa tyskerne intet paaskud fik til at forlange Slesvig; først naar den danske regjering negtede at ophæve helstats-forfatningen, kunde tyske tropper besætte Slesvig, der ikke hørte til det Tyske Forbund, som et pant paa Danmarks overholdelse af traktaten. Dette vilde forbundsdagen ikke være

med paa, den havde intet med Slesvig at bestille. Saa tog Bismarck resolut sagen i sin egen haand, og Østerrige, som ikke turde lade Prøissen alene om „eksekutionen“, gik med som allieret. Koldblodig regnede handlingens mand med, at vestmagterne ogsaa dennegang vilde nøie sig med at protestere i ord; og Ruslands taknemlighed var han forvisset om.

Hvad Roons nye hær og Moltkes krigskunst i en fart udrettede i 1864, dette sorgens aar for Norden, hører det ikke hid at skildre. Efter seks maaneders krig maatte Danmark ved freden i Wien overlade hertugdømmerne til Prøissen og Østerrige.

Første akt af „blod-og-jern“-dramaet var blet en sukces. Næste akts handling maatte konsekvent blive enten byttets deling eller strid om byttet. Østerrige vilde anerkjende Augustenburgeren som hersker i Slesvig-Holstein; Bismarck holdt fremdeles paa Londoner-traktaten, hvorefter Kristian IX havde været deres hersker, hvis ret nu seirherrerne sad inde med. Prøissen flyttede sin krigshavn fra Danzig uden videre til Kiel og forlangte Augustenburgeren jaget af landet. Det var aabenbart, at der maatte blive strid om byttet — foreløbig blev det alligevel delt. Ved forliget i Gastein (august 1865) beholdt Østerrige forvaltningen af Holstein, solgte sin andel i Lauenburg og overlod Slesvigs forvaltning til Prøissen. Til tak gav kong Vilhelm sin minister grevetitlen og troede nu, at al fare for et brud med hans kollega i Wien var afværget.

Den nybagte greve vidste bedre. Europa knurrede høilydt; nu var jo Slesvig skilt fra Holstein — krigen var dog ført for at hindre denne adskillelse. Og landdagens veltalende herrer tordnede værre end før, afviste paany hærloven og forkastede forslaget om at bygge en ny flaade i den prægtige Kielerhavn, ja negtede at bevilge dækkelse af de udgifter, som den seirrige krig havde medført. Fremdeles stod Bismarck-hadet i fuld blomst; en vakker dag skjød en ung fanatiker paa ministeren midt i folkevrimlen paa Berlins hovedgade — og da den kjæmpesvære mand greb fyren i struben, tog man Bismarck for den angribende part.

Foreløbig aflagde han Napoleon en visit og fik ham beroliget. Saa indgik han i dyb hemmelighed forbund med Italien. Da nu Østerrige fremdeles lod Augustenburgeren og „slesvig-holsteinerne“ grassere i Holstein, hvis forbindelse med Slesvig *nu* var ophævet, forlangte Bismarck den „revolutionære aand“ kuet. Da svaret lød undvigende, underrettede Bismarck den østerrigske ambassadør om, at „Prøissen i overbevisningen om det umulige i at fortsætte at handle i fællesskab med Østerrige, forbeholdt sig handlefrihed og for eftertiden alene vilde tage hensyn til sine egne interesser.“

Nu anede Østerrige uraad og begyndte hemmelig at trække svære troppemasser sammen i Bøhmen og Mähren — „for at stoppe de jødefiendske opløb i egnen.“ Saa maatte ogsaa kong Vilhelm mobilisere. Stor

var bestyrtelsen, da ogsaa Italien satte sin hær paa benene. Øieblikkelig var Napoleon fremme med et forslag om at lade tvisten udjævne paa en europæisk kongres. Bismarck lod kongen have den tilfredsstillelse for sin samvittighed at erklære sig villig til at føie sig for en saadan voldgift. Ganske rigtigt — det havde han regnet med — Østerrige negtede at være med til komedien. Nu stod det bare igjen at overvinde kongens fredsvenlighed, der tiltog under indtrykket af alle de freds-adresser, som strømmede ind fra alle kanter af landet og nedkaldte „forbandelse over deres hoder", som drev krigen frem. Ovenikjøbet var der ved hoffet intriger i gjerde for at styrte den kraftige minister. I rette øieblik tabte Østerrige taalmodigheden og paakaldte forbundsdagens afgjørelse af spørsmaalet om hertugdømmernes skjæbne; dermed var Gastein-forliget brudt, og følgelig havde Bismarck ret til at protestere mod, at Østerrige alene indkaldte Holsteins stænder til afgjørelse af dette hertugdømmes fremtid. De prøissiske tropper rykkede derfor ind i Holstein, og de østerrigske maatte drage sig ud af landet med Augustenburgeren. Saaledes var Prøissen allerede (12. juni 1866) eneherre over hertugdømmerne, dem Bismarck nødig vilde have i ryggen som en særskilt tysk forbundsstat i Østerriges sold.

Det næste skridt var at kræve Østerrige udelukket af det Tyske Forbund. Østerriges svar var at kræve forbundshæren mobiliseret mod det selvraadige Prøissen. Øieblikkelig krævede Bismarck af de nordtyske „mellemstater", kongerigerne Hannover og Saksen samt kurfyrstendømmet Hessen-Kassel, at de skulde slutte sig til Prøissen; da svarene var et enstemmigt nei, blev de tre stater inden to døgn besatte af prøissiske tropper. Saa havde kong Vilhelm kun at paakalde „hærenes gud", og samtidig fik Østerrige krigserklæring fra Italien.

Nu kunde Bismarck overlade Moltke og hans generaler at afgjøre spørsmaalet, hvis diplomatiske side var klaret af handlingens stærke mand. Deres indgriben betegnes ved navnet Sadowa. Prøisserhæren stansede først, da Wiens taarne var i sigte. Paany var den altid geschäftige Pariserkeiser paa færde med tilbud om mægling; han lod sin berliner-ambassadør Benedetti møde op i det prøissiske hovedkvarter for at være til tjeneste. Bismarck nævnte som betingelse for fem dages vaabenstilstand kort og godt Hannovers, Saksens og Kassels indlemmelse i Prøissen, hvad Benedetti fandt at være et uhyrligt forlangende, som Frankrige blot kunde indrømme mod at faa Mainz og landet vest for Rhin. Et par dage senere sendte Bismarck bud efter Benedetti og meddelte ham forbindtligst, at nu var hans bistand overflødig — Østerrige havde sluttet foreløbig fred med Prøissen paa egen haand!

Prøissen havde foruden Slesvig-Holstein erhvervet Hannover, Nassau, Hessen-Kassel og byen Frankfurt. Saksen fik beholde sin selvstændighed

mod at love tiltrædelse til det nye Nordtyske Forbund. Det gamle Tyske Forbund var nemlig opløst, og Østerrige udelukket af Tyskland. Italien fik, uagtet dets hær var slagen ved Verona, overladt det hidtil østerrigske Venedig.

Klogelig havde Bismarck ikke for Prøissen krævet nogen afstaaelse af østerrigsk grund, saa nogen hævntanke ikke skulde opstaa. I en haandevending havde han naaet sine gamle ønskers maal: Prøissen herre over det ganske Nordtyskland og ved sin hærstyrke en selvstændig stormagt i Europa!

Men Sydtysklands „mellemstater", som jo havde støttet Østerrige nu som altid? De var i freden tilsikret fuld international uafhængighed — rigtignok efter i hemmelighed paa forhaand at have maattet gaa ind paa at stille sine tropper til kongen af Prøissens tjeneste, ifald fremmede magter yppede krig. Napoleon havde regnet med disse sydtyske staters uafhængighed, da han for at raade bod paa skuffelsen hos sine landsmænd nu krævede Rhin-grænsen; Benedetti mødte op hos Bismarck og udtalte: Uden omsvøb, Mainz eller øieblikkelig krigserklæring! — Nu vel da, lad det saa blive krig! lød Bismarcks ufortøvede svar; han havde jo sikret sig sydtyskernes bistand. Napoleon maatte trække følehornene til sig.

Sadowa-slaget beseglede ikke bare den udenrigspolitik, Bismarck med saa uhørt dristighed havde forfulgt — det bragte ham ogsaa seiren i den parlamentariske konflikt. Valgene foregik under seirsrusen, og den nye landdag gav den hensynsløse statskup-minister efterbevilling paa alle de udlæg, han uden landdagens samtykke havde ladet statskassen gjøre til hærens gjenreisning under konfliktens golde aar.

Da den nylig saa hadede minister nu, med generalmajors rang, ved Roons og Moltkes side red med i seirsindtoget i Berlin, var der ingen ende paa den jubel, der hilsede ham som nationens første mand, dens gjenopreiser, dens straalende helt.

Og det skal indrømmes, at ingen minister nogensinde har løst en tilnærmelsesvis saa svær opgave med tilnærmelsesvis saa glimrende held. Mellem forliget i Olmütz og freden i Prag var forløbet 16 aar; og bare for ti aar siden havde Prøissen været behandlet som Europas skumpelskud paa Pariser-kongressen — nu kunde det bryste sig af at have spillet baade England og Frankrige lystig paa næsen; Habsburger-riget laa i knæ og modtog naadegaver af dets haand; Italien og Rusland var komne i tung taknemlighedsgjæld. Bismarcks vældige skikkelse ragede op i Europa og fyldte sindene med en beundring og en gru som i sin tid Bonapartes vesle gestalt. Og sit hjemland havde den engang saa latterliggjorte junker, siden saa forbandede statskup-minister truet og trodset frem til at vinde en magtstilling, som fyldte folket med svulmende selvfølelse, hvori hadet

til den selvraadige blod- og jern-mand druknede. En diplomat og en parlamentariker kan ikke altid tage det nøie med midlerne og udretter alligevel oftest bare smaating; Bismarcks midler havde ikke været i nogen mon ædlere end andre diplomaters og parlamentarikeres -- men hvad havde han ikke vidst at bringe ud deraf! Tager man et overblik over den nu bortgangne statsmands livsgjerning, da vil disse fire første aar af hans ministertid staa i stærkest glans. Den politik, som førte til freden i Prag, er det mest vellykkede mesterværk, verdenshistorien har at opvise.

(Forts.)

Et mærkeligt medium.

Det nyeste paa spiritismens omraade.

(Tildels efter professor James Hyslop i *Forum*).

I 1882 stiftedes i England et samfund til fremme af psykiske undersøgelser *(The Society for Psychical Research).* Dette samfund tæller flere fremragende engelske videnskabsmænd blandt sine medlemmer og har til formaal uden nogen forudfattet mening at undersøge spiritistiske og andre mere eller mindre mystiske fænomener saasom syner, varsler, tankeoverføring, hypnotisme, aandebanken osv. Fra tid til anden udsender samfundets bestyrelse meddelelser og afhandlinger, der ofte udgjør temmelig tykke bind og næsten bestandig leverer udmærkede bidrag til forstaaelsen og bedømmelsen af de herhen hørende foreteelser. Det materiale (bestaaende af mere eller mindre godt attesterede fakta), som findes ophobet i disse bind, er uhyre og har vakt megen opmærksomhed i den lærde verden.

I den senere tid har der paa dette samfunds vegne været anstillet meget indgaaende eksperimenter med et mærkeligt medium, som i sin tid ved et tilfælde opdagedes af den bekjendte professor William James ved Harvard universitetet i Amerika, og nøiagtige meddelelser om disse eksperimenter er nedlagt i et tykt bind, som samfundet nylig har udsendt. Eksperimenterne strækker sig over en periode af omkring 9 aar og har været ledede af dr. Richard Hodgson, der allerede har gjort sig temmelig bekjendt ved andre undersøgelser paa det samme felt. Han kan ialfald neppe betegnes som en lettroende mand. Det var nemlig ham, som i sin tid afslørede madame Blavatsky og det bekjendte italienske medium Eusapia Paladino. Værdien af disse afsløringer faar da staa derhen.

Det omhandlede medium er en amerikansk dame ved navn mrs. Piper. Under seancerne hensynker hun i en tilstand, der blandt spiritisterne er

kjendt under navnet „trance“ d. v. s. hun taber bevidstheden, og fremmede personligheder, som opgiver sig at være afdøde mennesker, besætter hende og begynder at tale gjennem hende. At denne tilstand er ægte og ikke simuleret, er bleven konstateret af fremragende autoriteter ved hjælp af midler, som lægerne anvender for at prøve ægtheden af en hypnotisk tilstand. Dr. Hodgson beskriver nøiagtig de forsigtighedsregler, som blev tagne mod bedrag. Men det vilde føre for vidt her at ofre dem en nærmere omtale. De synes at have været fuldt effektive, og det vilde være vanskeligt ligeoverfor hele rækken af de opnaaede resultater at fastholde den paastand, at mediet er en slet og ret bedragerske.

Det er selvfølgelig ikke gjørligt i en kort artikel at give læseren et fyldigt begreb om indholdet af dr. Hodgsons bog, som paa omkring 300 tættrykte sider næsten udelukkende beskriver mere eller mindre mærkelige fakta. Vi kan kun give endel spredte meddelelser.

I februar 1892 døde ved et ulykkestilfælde en ung mand, som i Hodgsons bog benævnes med pseudonymet „George Pelham“. Han var da 32 aar gammel og havde længe været en intim ven af dr. Hodgson. Skjønt han egentlig var jurist, havde han hovedsagelig beskjæftiget sig med literatur og filosofi. George Pelham og dr. Hodgson havde ofte diskuteret filosofiske emner sammen, og to aar før Pelham døde, havde de havt en lang samtale om sjælens udødelighed. Pelham havde herunder udtalt stærke tvil om muligheden af et liv efter døden, og tilslut havde han lovet, at hvis han døde før dr. Hodgson og fandt sig levende „paa den anden side“, skulde han søge at meddele sig til sin gjenlevende ven.

Fire aar før sin død havde Pelham havt en seance med mrs. Piper. Han følte sig imidlertid ikke synderlig overbevist ved de fænomener, han blev vidne til, og mente, at de skyldtes hyperæstesi (sygelig skjærpet følesans) hos mediet.

Omkring fire eller fem uger efter Pelhams pludselige død havde dr. Hodgson en seance med mrs. Piper. Han var da ledsaget af en fortrolig ven af Pelham, mr. Hart, der havde medtaget forskjellige ting, som havde tilhørt Pelham. Man havde iforveien sørget for at forhindre, at mrs. Piper fik vide, hvem mr. Hart var, og hvad han hed. Mrs. Piper faldt i trance, og „dr. Phennit“ — den „aand“, som for det meste pleier at tale gjennem hende — meldte sig. Et par skjorteknapper, som havde tilhørt George Pelham, blev nu givet til dr. Phennit (mrs. Piper). Det har nemlig vist sig, at seancerne giver de bedste resultater, dersom man lader mediet faa en eller anden mindre gjenstand, som har tilhørt den afdøde, med hvem man ønsker forbindelse. Efter en kort pause erklærede dr. Phennit, at

George Pelham var tilstede og ønskede at meddele sig. Straks efter meldte Pelham sig og opgav baade sit eget og mr. Harts fulde navn. Paa forespørsel opgav han ogsaa navnene paa sine mest intime venner, baade døbenavne og tilnavne. Desuden omtalte han specielt meget vigtige private anliggender.

Med hensyn til skjorteknapperne udviklede sig følgende dialog mellem mr. Hart og Pelham: Mr. Hart: „Hvem gav mig disse knapper?" George Pelham: „De er mine. Jeg sendte dem til dig." Hart: „Naar?" Pelham: „Før jeg kom her. De er mine. Mor gav dig dem." Hart: „Nei." Pelham: „Naa, far og mor sammen da. Du fik dem, efter at jeg var død. Mor tog dem, gav dem til far, og far gav dem til dig. Det er mit ønske, at du skal beholde dem." Hart tilføier følgende anmærkning: „Knapperne blev sendt til mig af mr. Pelham sen. som en erindring om hans søn. Jeg vidste dengang, at de var tagne fra George Pelhams afsjælede legeme. Senere har jeg faaet vide, at Georges stemor havde taget dem af liget og foreslaaet, at de skulde sendes til mig, fordi jeg havde skrevet og bedt om at faa tilsendt en liden erindring."

I den samme seance omtalte Pelham ogsaa sine venner mr. og mrs. Howard samt deres datter Katherine. „Hils Katherine," sagde George Pelham, „og sig hende disse ord, som hun nok vil forstaa: „Jeg skal løse problemerne, Katherine." Mr. Hart forklarer i en note: „Jeg forstod dengang ikke betydningen af disse ord, skjønt jeg vidste, at George i sin levetid havde kjendt Katherine og pleiede at besøge familien Howard. Dagen efter seancen gav jeg imidlertid mr. Howard en detaljeret beretning om mine oplevelser, og ordene: „Jeg vil løse problemerne, Katherine," gjorde da et stærkere indtryk paa ham end noget andet. Tilslut fortalte han mig, at George Pelham i sin levetid hyppig havde talt med Katherine (en ung pige paa 15 aar) om saadanne problemer som tid, rum, Gud, evighed osv. og ofte tilføiet, at han nok engang skulde løse problemerne . . . ."

Denne seance dannede indledningen til en lang række meddelelser, som fuldstændig synes at have overbevist dr. Hodgson om ægtheden af mrs. Pipers mediumitet. Ved siden af trancen begyndte mrs. Piper ogsaa at udvikle evnen til automatisk skrift, og det hændte ofte, naar hun var i trance, at hun baade talte og skrev paa engang. Undertiden syntes endog mrs. Pipers legeme samtidig at være besjælet af tre forskjellige personligheder, hvoraf ingen var den virkelige mrs. Piper. Medens dr. Phennit benyttede hendes stemme, skrev f. eks. George Pelham med hendes høire og en tredje „aand" med hendes venstre haand. Og medens dette foregik, var mrs. Piper selv hensunket i en saa dyb søvn, at hun efter opvaagningen ikke kunde erindre det mindste af, hvad der var passeret.

Næsten tre uger gik hen efter den ovenfor omtalte seance, før George

Pelham atter meddelte sig. I løbet af dette tidsrum gav imidlertid mrs. Piper endel seancer for personer, som ikke havde kjendt Pelham, og herunder faldt der ofte i forbigaaende bemærkninger om, at Pelham gjerne vilde se og tale med sine venner. Efter at de tre uger var forløbne, gav mrs. Piper en seance for mr. Vance, der havde kjendt Pelham, og nu udviklede sig bl. a. følgende samtale mellem Pelham og Vance: Pelham: „Hvorledes staar det til med Deres søn? Jeg skulde have stor lyst til at tale med ham.“ Vance: „Hvor stiftede De bekjendtskab med min søn?“ Pelham: „Paa universitetet.“

Dette svar var korrekt. Mr. Vances søn havde nemlig været en studiekamerat af Pelham.

Mr. Vance spurte derpaa om stedet, hvor Pelham havde besøgt hans familie. Svaret lød: „Paa landet. Et eiendommeligt hus, omgivet af trær. Buegang i fronten og vinranker paa siderne. Buegang paa frontsiden. En gynge paa den anden side.“

„Dette,“ tilføier Vance, „er et korrekt svar paa mit spørsmaal. Min villa har nemlig en stærkt fremspringende buegang paa frontsiden og vinranker paa siderne. Gyngen var fjernet før det besøg, jeg hentydede til. Men George kan have seet den ved en tidligere leilighed.“

Dr. Hodgson meddeler en masse eksempler af samme natur som ovenstaaende og siger, at alle Pelhams meddelelser om personer, begivenheder og forholde, som stod i forbindelse med hans jordeliv, var korrekte.

Blandt de personer, som havde seancer med mrs. Piper, var ogsaa mr. og mrs. Howard, der havde været intime venner af Pelham, og Hodgson meddeler, at Pelham i sin samtale med dem stadig væk hentydede til fælles minder og lagde for dagen de samme kundskaber, den samme intelligens og det samme følelsesliv, som havde karakteriseret ham i levende live. Mr. og mrs. Howard følte sig derfor snart overbevist om, at den personlighed, som de talte med, virkelig var George Pelham.

For at kunne møde den indvending, at fænomenerne skyldes tankeoverføring mellem de tilstedeværende og mrs. Piper, anstillede dr. Hodgson flere interessante eksperimenter. Saalænge de opnaaede meddelelser kun refererer sig til noget, som en af de tilstedeværende ved, er jo tankeoverføring endnu en mulig forklaring, og det gjaldt derfor at opnaa meddelelser om ting, som hverken mediet eller de tilstedeværende kunde kjende til. For at naa dette maal kom Hodgson under en af seancerne overens med Pelham om, at denne skulde bevogte sin fader og ved næste seance fortælle om noget, som han (faderen) i mellemtiden havde gjort. Om den derpaa følgende seance beretter Hodgson: „Det meste af seancen var privat, og jeg kan derfor kun citere en enkelt passus af Pelhams meddelelser. Pelham skrev gjennem mrs. Piper: „Jeg saa far tage mit foto-

grafi og bringe det til en artist for at faa det kopieret — — — Jeg var i Washington. Det vil blive vanskeligt at overbevise min far; med mor vil det gaa lettere."

Som svar paa dr. Hodgsons forespørsel om rigtigheden af Pelhams meddelelser skrev moderen, mrs. Pelham: „Endel af det, De meddeler, lader sig vanskelig forklare uden nogen anden forudsætning end den, at George selv gav sig tilkjende. Hans far tog virkelig (uden at jeg vidste om det), et fotografi af ham og bragte det til en herværende fotograf for at faa det kopieret — ikke forstørret. Pladen var nemlig gaaet istykker."

Flere lignende eksperimenter udførtes. Dr. Hodgson kom bl. a. overens med Pelhams forældre om, at de en bestemt torsdag skulde gjøre noget specielt og affatte en skriftlig beretning derom. Desuden bad han Pelham ved næste seance, (som skulde holdes mandagen efter), om at berette, hvad han havde seet sine forældre gjøre om torsdagen. Under mandagens seance meddelte Pelham følgende: „Jeg saa ham tage noget skrivepapir og skrive et forklarende brev til Frank om det, som jeg sagde, da jeg talte med ham . . . . Blomster, som jeg saa mor opstille foran mit fotografi, — hun og far vil forstaa, hvad jeg mener . . . . Jeg saa mor sætte dem under mit billede den eftermiddag, han vilde jeg skulde bevogte ham . . . I denne forbindelse saa jeg dem ogsaa aabne en bog og lægge et billede af X. Y. ind i den."

Det fremgaar af faderens og moderens beretninger, at to af de beskrevne handlinger blev udført. Meddelelsen om det forklarende brev til Frank var imidlertid ikke helt korrekt. Mr. Pelham sen. havde foresat sig at skrive et saadant brev og raadspurt sin kone derom; men han havde ikke faaet tid til at udføre sin hensigt.

Dr. Phennit forklarede ved slutningen af en seance, at det er meget vanskeligt for de afdøde at se klart, hvad der foregaar paa jorden. „Det er som at se gjennem et nøglehul ind i et værelse og forsøge at udforske de mennesker, som passerer frem og tilbage."

Dr. Hodgson medbragte ofte til mrs. Pipers seancer personer, som Pelham havde kjendt i levende live, men som var fremmede for mrs. Piper. Disse blev altid uden at være præsenteret gjenkjendt af Pelham og tiltalt paa samme maade, som man skulde have ventet det af den virkelige Pelham. Hodgson meddeler imidlertid en interessant og bemærkelsesværdig undtagelse herfra. Den 6te januar 1897 gaves en seance, ved hvilken en miss Warner, som havde været sammen med Pelham i hans levetid, var tilstede. George Pelham meddelte sig, men syntes kun at have en meget taaget erindring om miss Warner, som imidlertid uden at nævne sit navn bemærkede, at hun godt huskede Pelham, men at han kjendte hendes moder bedre. Dagen efter holdtes en ny seance, under hvilken George

Pelham spurte, hvem miss Warner var. Dr. Hodgson svarede, at hendes mor var en speciel veninde af mrs. Howard. Pelham fortsatte derefter henvendt til miss Warner: „Jeg kan aldrig have kjendt Dem meget godt?“ Miss W.: „Meget lidet. De pleiede at besøge min moder.“ Pelham: „Jeg hørte Dem omtale, formoder jeg.“ Miss W.: „Jeg saa Dem ofte. De pleiede at komme sammen med Rogers.“ Pelham: „Ja jeg kom til at tænke paa Rogers, da jeg saa Dem.“ Miss W.: „Ja, De nævnte ham jo ogsaa.“ Pelham: „Javel. Men jeg er ikke istand til at give Dem en bestemt plads i mine erindringer . . . Jeg kan ikke mindes Deres ansigt. De maa have forandret Dem.“ Dr. Hodgson: „Husker du ikke mrs. Warner?“ Pelham: „Jovist husker jeg hende. Bevares vel, De er da vel ikke hendes lille datter?“ Miss W.: „Jo“. Pelham: „Ved Jupiter, hvor De har vokset . . . . . Jeg syntes udmærket godt om Deres moder, en fortræffelig dame.“ Miss W.: „Hun var altid glad ved at træffe Dem.“ Pelham: „Vi havde samme smag. Kjender De Marte?“ Miss W.: „Jeg har truffet ham en eller to gange.“ Pelham: „Deres moder kjender ham. Spør hende, om hun husker den bog, jeg gav hende at læse.“ Miss W. „Javel.“ Pelham: „Og spør hende, om hun endnu husker mig og de lange samtaler, vi havde om aftenerne i hendes hjem.“ Miss W.: „Det ved jeg, hun husker.“

Det maa erindres, at denne seance fandt sted fem aar efter Pelhams død, og at Pelham i løbet af de sidste tre à fire aar før sin død ikke havde seet miss Warner, sidste gang han saa hende, var hun en liden pige. Hun havde ikke staaet i noget specielt venskabeligt forhold til ham og var selvfølgelig efter de mellemliggende 8 à 9 aar meget forandret.

Dr. Hodgsons bog beretter om hundreder, man kan næsten sige tusener af smaatræk, som beviser, at den Pelham, som meddelte sig gjennen mrs. Piper, var i besiddelse af den samme hukommelse og de samme karaktereiendommeligheder som den afdøde Pelham. Men det vilde her føre for vidt at omtale dem alle nærmere.

De meddelelser, som opnaaedes, kom imidlertid ikke bare fra George Pelham, men ogsaa fra andre personligheder. Materialet er imidlertid ikke saa udtømmende for de øvrige personligheders vedkommende. Et eksempel er noksaa interessant. En herre var, uden at mrs. Piper havde den mindste kundskab derom, kommet overens med dr. Hodgson om en seance. Imidlertid forsøgte han i Washington sammen med en dame at faa meddelelser ved psykografen. Herunder meldte hans afdøde hustru sig og sagde: „Jeg vogter paa alle dine bevægelser. Hold fast ved din aftale osv.“ Under seancen med mrs. Piper som blev holdt fire dage senere i Boston, meldte atter hans afdøde kone sig og sagde: „Jeg bad dig holde fast ved din aftale, ikke sandt? Det var aftalen om seancen, jeg mente.“

Paa grundlag af disse og lignende erfaringer erklærer dr. Hodgson, at han tiltrods for enkelte mislykkede fænomener, som meget let kan forklares, er kommen til det resultat, at de meddelelser, som opnaaedes gjennem mrs. Piper, virkelig kom fra hans afdøde ven, og at en forbindelse mellem denne og den hinsidige verden er mulig.

Hvad man end kan have at sige om dr. Hodgsons standpunkt, kan der neppe herske tvil om, at hans undersøgelser er noget af de mærkeligste som foreligger paa spiritismens omraade. Fakta og paastande af samme slags som Hodgsons er jo ogsaa før fremkomne i massevis. Men aldrig før er der leveret et saa nøiagtigt referat af en saa lang række sammenhængende fænomener. Og aldrig før er der fremlagt saa frappante og fyldige beviser for den afdøde persons identitet med den personlighed, som meddeler sig i seancerne. Det vilde være overfladisk lige over for al den møie og alle de forsigtighedsregler, som her er anvendt, at affeie det hele som bedrag. Det er ikke let at forstaa, hvorledes mrs. Piper skulde raade over en stab af detektiver, som kan opspore, ikke blot hvad andre folk gjør, men ogsaa hvad de tænker.

Professor Hyslop, hvis meddelelser om Hodgsons undersøgelser i *Forum* tildels ligger til grund for nærværende artikel, tager adskillige reservationer baade mod fænomenernes ægthed og Hodgsons konklusioner, men han indrømmer, at de foretagne eksperimenter er betydningsfulde, ja rent ud forbløffende, og at de fortjener opmærksomhed.

Socialpolitiske streiftog.

(Efter professor **Georg Adler** i *Zukunft*).

I.

Israels socialreform.

Man pleier at tale om et „socialt spørsmaal“, naar store kredse af samfundet føler sig utilfreds med sine materielle livsvilkaar og søger midler til at afhjælpe manglerne. I første linje har man her nutidens sociale spørsmaal for øie, ti i vore dage har utilfredsheden grebet brede lag af befolkningen og sat dem i gjærende bevægelse, utallige projekter er opdukkede for at fjerne nøden og misforholdene, og statshjælp, selvhjælp eller filantropi har iværksat eller planlagt en hel række af foretagender, der alle sigter mod samme maal. Man maa imidlertid vogte sig vel for at se det sociale spørsmaal som en udelukkende moderne fremtoning. Hver epoke i verdens socialpolitiske udvikling har ogsaa havt sit specielle sociale spørsmaal.

Den sociale klassekamp — partiernes strid for at ordne samfundsklassernes indbyrdes forhold til hinanden paa det statsøkonomiske strøg — og sociale reformbestræbelser, kort sagt alt, hvad der tilsammen danner det sociale spørsmaal finder vi i Israel, i Hellas og i Rom, — vi møder det, straks tiden faar saapas historisk lys over sig, at vi nogenlunde klart kan skjelne trækkene i dens fysiognomi. Og i den antike samfundsepoke fremtræder dette sociale spørsmaal i en bestemt form, der er den samme hos alle folk, hvor forskjellige de forresten er. I form af kamp om jorden, om grundeiendommen, smaabøndernes kamp mod dem, der besidder de vidtstrakte eiendomme; den sociale reform har derfor til maal at opretholde den jorddyrkende middelstand, — arter sig altsaa nærmest som en middelstandspolitik. Dette var en nødvendig følge af den maade, hvorpaa de antike samfund i socialøkonomisk henseende var bygget. Velstanden grundede sig paa landeiendom, bønderne repræsenterede den store majoritet af den frie befolkning, mens den væsentlige del af proletariatet samt arbeidernes store skare var slaver, — af dem kunde altsaa ikke det sociale spørsmaal reises. Med andre ord: *Arbeiderstandens* økonomiske nød kunde ikke udvikle sig til et socialt spørsmaal i stor stil, men kun den jorddyrkende *middelstands*. Den økonomiske proces, der fører til, at de store grundeiendomme opstaar paa bekostning af de smaa, forløber i alle den antike civilisations lande paa samme maade. Paa et eller andet tidspunkt kommer middelstandsbønderne i økonomisk vanskelighed, — den kan bevirkes af misvækst, af krigstjeneste for moderlandet, af pristrykkende konkurrence fra korndyrkende naboer. Bonden gaar til sin rigere nabo og beder om et pengelaan, det faar han gjerne, — for betales ikke gjælden, inddrager laangiveren skyldnerens gaard og „afrunder“ med den sin besiddelse. Og det tidspunkt pleier at indtræde noksaa hastig. For det første var nemlig renterne temmelig høie i de dage, 10—20 procent var regelen; de var altsaa ikke lette at greie. Og klarte skyldneren renterne, hvorledes skulde han desuden kunne greie afdragene? Havde altsaa en bonde laant en betydelig kapital, var han praktisk talt solgt med det samme, med hud og haar, med gods og grund. Dette er den typiske udvikling af oldtidens økonomiske klassekamp, — en udvikling, som tidt nok blev paaskyndet ved aabenbar eller dulgt magtanvendelse, enten ved at bønderne forjoges, som det forekom i Italien, eller ved at lovene forvanskedes, hvilket man kan konstatere blev saare hyppig gjort i Israel og i Attika.

Med disse forhold for øie vil man klarere kunne forstaa de klager, der opsendes af profeterne i Israel, af vismændene i Hellas og af folketribunerne i Rom. Det er paa disse misbrug og uretfærdigheder Esaias tager sigte, naar han truende udraaber: „Ve dem, der skaffer sig huse i rad og række, lægger mark til mark, indtil intet rum lades tilbage, og I

bor alene midt i landet!" Endnu skarpere retter han sine ord mod de retskrænkelser, der gik i svang, takket være de riges indflydelse paa domstolene: „Ve over Zion, der var en trofast stad, engang fyldt med retfærdighed! Dit sølv blev til slagger, dine høvdinger blev tyves fæller, hver og en elsker bestikkelse, jager efter løn! Enkens klage naar dem ikke, de faderløses krav hører de ikke. — — De mænd af Juda haabede paa et retfærdigt landsstyre, og se, et blodigt herredømme er over dem, — de haabede paa retfærd, og se, de fik rettens fornægtelse og uret paa dommersædet!"

Mod denne de mægtigeres bestræbelse for at samle al grundeiendom paa enkelte hænder, reiser sig omkring aar 700 før Kristi fødsel en stærk bevægelse til gunst for de besiddelsesløse samfundslag; som bevægelsens mest fremragende bærere maa man regne flere af profeterne, blandt dem Esaias; dens maal var gjennem økonomiske reformer at gjenoprette det gamle folkevælde, saa ophøiet i al sin enkelhed, og derigjennem skabe Israels fordums glans og herlighed paany. Og saa blev i tilslutning til den israelitiske lovgivnings gamle humanitære krav, f. eks. dens forbud mod at tage renter af stamfrænder, efter syv aar frigivelse af de borgere, der paa grund af gjæld var blevne slaver, osv. — krævet en vidtgaaende reform i fattig-, arbeider- og gjældslovgivningen. Ved slutten af det 7. aarhundred fik dette reformatoriske parti megen indflydelse, ikke mindst fordi de profetiske trusler havde vist sig sande og derved skaffet partiet tilhængere overalt; det lykkedes ogsaa at vinde den unge konge Josias for partiets planer. Omstændighederne var altsaa gunstige, og i aaret 621 kunde man fremstaa med et omfattende program, der tilsigtede en ny oprettelse af teokratiet, det demokratiske præstevælde. Hermed var det endelig blevet fast formuleret, hvad profeterne hidtil i dunkle ord havde prædiket til Israels omvendelse. Reformens sædelig-religiøse grundtanker træder klart frem i de nye love og peger paa bevægelsens profetiske udspring, — overalt indskjærpes humanitet og mildhed med samfundets fattige medlemmer. De sociale reformers praktiske maal var i første række dette: At lette de gjældbundnes forhold, og følgende bestemmelser træffes til skyldnernes gunst: Det tillades ikke at tage renter af laant kapital, naar laantageren er af Israels folk. Kreditors ret til at tage pant indskrænkes, — hvad der er skyldneren nødvendigt til livets ophold og hans arbeides udførelse, unddrages fra pantningen. Den, der er bleven slave paa grund af gjæld, skal frigives efter 7 aars forløb, og da ikke i udplyndret stand, — han vilde jo da i samme nu være elendighed hjemfalden paany, — men han skal af kreditor erholde en driftskapital af faar, korn og vin. Endvidere skulde hvert 7. aar være *sabbatsaar*, da var enhver gjæld udslettet, og ingen tilbagebetaling kunde kræves. Andre love forpligter til

en vidtdreven barmhjertighed mod alle hjælpeløse, forlanger af Israeliten, at han hvert tredie aar skal give tiende af hele sin indtægt til bedste for enker, faderløse og fattige præster, og erklærer sluttelig, at det tyveri, der forøves paa næstens ager eller vinbjerg, og hvis hensigt er umiddelbar tilfredsstillelse af sult eller tørst, ikke er strafbart.

Føier man hertil den fra den ældste tid bestaaende lov om sabbatshvile, der gjaldt ubetinget baade for tjenere, tjenestepiger, slaver og arbeidsdyr, da maa man indrømme, at de jødiske socialreformer var omfattende nok og kunde faaet stor betydning — hvis de var blet helt gjennemførte. Det er de imidlertid aldrig blet. Paa det religiøse omraade har de profetiske reformbestræbelser ganske vist seire at opvise, men deres sociale og moralske fordringer blev som regel en prædiken for døve øren, selv efter at disse fordringer havde faaet lovs kraft. Kravene stilledes jo først og fremst til de øverste klasser, og at tvinge *dem* til selvfornægtelse var vanskeligere end at drive folk fra afgudernes altere. Enkelte bestemmelser, som f. eks. sabbatshvilen, blev virkelig overholdt, — den ansaaes nemlig som en religiøs indstiftelse til Jehovas ære. Men de vigtigste bestemmelser, de som skulde bevaret en kraftig bondestand, og som altsaa var udtryk for reformens grundtanker, de fik kun i et kort øieblik virkelig praktisk betydning. Kanske har sabbatsaaret været gjældende umiddelbart efter lovens ikrafttræden — og har da fremkaldt en ophævelse af gjældsbyrderne, — men i længden var en saadan lov, der jo maatte virke som et slag i ansigtet paa alle handelslivets reale krav, ikke holdbar. Ti hvem vilde vel indlade sig paa at give kredit under en lov, som i det syvende aar udslettede hvert kreditors krav, selv om det var noksaa berettiget, og selv om skyldneren ikke havde lagt to pinder i kors for at opfylde sine forpligtelser? — Faktisk blev altsaa sabatsaaret ikke gjennemført, og tilslut blev det ogsaa formelt sat ud af kraft, idet laangiveren ved en erklæring fra domstolen kunde forbeholde sig ret til naarsomhelst at kræve sit tilgodehavende. Og paa samme vis gik det med gjældsslavernes frigivelse hvert syvende aar.

Saa kom loven om „*jubelaaret*“, der traadte istedenfor sabbatsaaret. Hvert femtiende aar blev erklæret for jubelaar, da skulde alle isralitiske gjældsslaver løses, og al landeiendom, der ved salg eller paa grund af gjældsforpligtelser var kommet paa andres hænder, ganske af sig selv falde tilbage til den oprindelige eiers arvinger. Loven om jubelaaret bygger paa et dybsindigt socialpolitisk princip. Bonden kunde i hvertfald ikke *for altid* miste sin jordeiendom, — og alligevel kunde jorden tjene ham som grundlag for kredit, da jo kreditoren kunde overtage den indtil jubelaaret og i den tid drage al mulig nytte af den. Havde den lov faaet gjælde, vilde utvilsomt de smaa bondegaarde været opretholdt, og det vilde været

umuligt for de rige at samle storgodser paa enkelt-hænder. Men det gik med jubelaaret som med sabbatsaaret: de fattige klasser havde saa vidt kraft til at sætte igjennem jubelaarets forkyndelse, ikke til at sikre lovens stadige gjennemførelse. De herskende stænder vandt snart overhaand, og den jødiske tradition fortæller, at de forhindrede jubelaarets afholdelse.

Saaledes løb den israelitiske socialreform-bevægelse ud i sandet, og dens eneste blivende resultat var, at de økonomiske samfundsforhold fik inden beskedne grænser et mer humant præg. Men det frøkorn hvoraf en social reform kunde spire, og som først blev plantet i Israel, det skulde ikke helt gaa til spilde, men bære frugter, som vi endnu nyder. Ti, som d'Israeli skrev: „Det er loven fra Sinai bjerg, der har sikret den moderne verdens rastløs strævende mennesker i det mindste én hviledag hver syvende dag.“

Tolstoy.

(Slutning).

Hvad skal man nu sige om denne Tolstoys skarpe kritik over vor tids kunst? Er den retfærdig eller ikke? Ja, det beror paa, hvorledes den skal opfattes. Jeg for min part ved ingenlunde, om jeg har opfattet den rigtig; det forekommer mig, at den berømte forfatters standpunkt her, som i flere andre henseender, er temmelig uklart.

Er det meningen med Tolstoys kritik at ramme kunstens udvækster, forkjertheder og misbrug, saa har han utvilsomt fuldkommen ret. Intet menneske, der kjender vor tids store kulturlande og særlig millionbyerne, vil negte, at kunsten har disse udvækster, og at den misbruges paa denne maade.

Det er utvilsomt sandt, at meget af nutidens kunst er tomt pjank eller endog ophidsende, nerveødelæggende gift, at mange af kunstens dyrkere blødagtiggjøres og fordærves af den, at kunsten ofte befordrer lediggang og derved unaturlige laster. Men vel at mærke: tager man her ordene *meget*, *mange* og *ofte* bort, og sætter ordene *alt*, *alle* og *altid* isteden, saa forvandler disse sætninger sig fra *utvilsomme sandheder* til ligesaa *aabenbare usandheder*.

Nu forekommer det mig, at Tolstoy er lidt for tilbøielig til at lægge al vægten paa forkjerthederne og misbrugene og se bort fra det gode og berettigede i kunsten; han opholder sig stadig ved den *usande* kunst og overser, hvad kunsten er *i sin sandhed*. Disse to sider: det sande og det usande, har alle ting i verden, det hører til skabningens væsen. Der gives

derfor ikke den ting i verden, som ikke kan kriticeres, rakkes ned paa, tilintetgjøres, — naar man blot tager fat paa den usande side.

Ganske ligesom Tolstoy river kunsten istykker, saaledes river han ogsaa den nutidige *videnskab* istykker. Naturvidenskaben og filosofien er ørkesløse beskjæftigelser, nytter ikke til noget; filosofien kommer jo stadig tilbage til de samme spørsmaal i andre former, bag hver ny løsning viser sig en ny gaade; de tekniske videnskaber, kemi og fysik o. s. v. kan ikke gjøre menneskenes liv behageligere eller lettere; tvertimod: jo flere opfindelser man gjør, desto mere forfleres behovene, desto mere stiger utilfredsheden; lægevidenskaben kan ikke udrydde sygdommene, den kan kan drive det til at holde liv i syge folk og derved forlænge menneskenes lidelser. Og saa videre, og saa videre.

Intet er lettere end at gjøre kaal paa den stakkels videnskab paa denne maade. Man gaar ud fra den stiltiende forudsætning, at man har lov til at forlange den absolute fuldkommenhed af videnskaben; og saa paaviser man, at denne samme videnskab, ligesom alt andet menneskeligt, har sin begrænsning. Altsaa duer den ikke.

Hertil er kun at bemærke, at saaledes kan man gjøre kaal paa alt i verden, paa hele det menneskelige liv, paa alt, hvad Vorherre har skabt, ja endog paa den russiske bonde, musjik'en*), i Tolstoys tanker den eneste hellige og urørlige gjenstand. Ti ogsaa musjik'en har vel sin begrænsning. Og kunde verden klare sig akkurat lige saa godt uden kunstnere og uden videnskabsmænd, hvem siger saa, at den ikke ogsaa kunde klare sig uden russiske bønder?

Nei, stop, siger Tolstoy: bonden dyrker jorden, frembringer ved sine hænders arbeide det korn og det brød, som de andre, f. eks. kunstneren skal leve af; bonden kan godt leve uden kunstneren, men ikke omvendt.

Javel, det er ganske sandt. Bonden kan leve, uden at der findes mennesker, som beskjæftiger sig med høiere interesser. Men da maa bonden ogsaa leve uden høiere interesser. Og saa bliver spørsmaalet: er det overhodet saa nyttigt eller nødvendigt, at det væsen, som kaldes menneske, skal krybe omkring paa denne klode? Naar det at berige livet ved høiere interesser, mere beaandede fornødenheder, naar dette ingen betydning har, er det da overhodet saa vigtigt, at livet skal leves? Har det da saa stor betydning, at der findes pløiende, ædende og sovende bønder i verden?

Eller skulde det ikke, naar alt kommer til alt, forholde sig saa, at det, som giver livet dybere værd, er netop, at det hæves op over det blot ædende og sovende standpunkt?

*
* *

*) Unøiagtig skrivemaade, — gjengives bedre paa fransk: *moujik*.

Nu, selvfølgelig er Tolstoy ikke saa materialistisk, at han vil have mennesket til at være et blot og bart dyr. Tvertimod, han har saa at sige en til det yderste spændt idealitet.

Men det synes, som om Tolstoy mener, at de eneste berettigede høiere interesser er *moral* og *religion*. Og ogsaa om moral og religion har han sine egne meninger, passende ind i hans hele livsanskuelse.

Med hensyn til moralen er hans standpunkt nærmest dette: intet afslag i de absolute fordringer, ingen halten, ingen halvhed. Han tager sit udgangspunkt i bjergprædikenen, og han forlanger, at Kristi bud skal tages *bogstavelig*. Naar det altsaa heder, at man *aldeles ikke skal sværge*, saa kan der efter Tolstoys mening ikke tilstedes undtagelser herfra. Altsaa er det ogsaa umoralsk at følge øvrighedens befaling og aflægge ed for retten eller ed til konge og land. Endvidere, naar det heder: du skal ikke sørge for den dag imorgen, — samler eder ikke skatte paa jorden, hvor møl og rust fortærer, osv. — saa skal ogsaa dette tages bogstavelig. Det er altsaa moralsk utilladeligt at samle rigdomme, overhodet at besidde eiendom og sikre sig mod fremtidig nød. Endvidere heder det — og dette er egentlig midtpunktet i hele Tolstoys forkyndelse: *I skal ikke sætte eder imod det onde.* Giver en dig et slag paa dit høire kind, vend da ogsaa det andet til ham. Og tager nogen din kappe fra dig, giv ham da ogsaa din kjortel. — Ordene er tydelige nok; de behøver efter Tolstoys mening ingen fortolkning; man maa tage dem, som de staar. Altsaa, naar menneskene holder fængsler og straffer forbrydere, eller naar de holder hære og gaar i krig mod hinanden, og naar de samtidig paastaar, at de er kristne, saa er det, ifølge Tolstoy, et skammeligt hykleri. At henrette forbrydere eller dræbe mennesker i krig, er det samme som at myrde; at indespærre forbrydere i fængsler er at øve vold. Og man har under ingen omstændigheder lov til at forsvare sig med vold.

Denne bogstavelige fortolkning af Kristi bud fører, som man ser, til vidtrækkende konsekvenser, nemlig til hele det civiliserede samfunds fuldstændige omstyrtning. Og Tolstoy viger heller ikke tilbage for disse konsekvenser.

I sin dom om det nutidige samfund er Tolstoy i det hele taget ganske enig med anarkisterne. Han mener, som anarkisterne, at man bør negte samfundet lydighed, man bør negte at tjene sin værnepligt, negte at betale skat, osv. Og ligesom anarkisterne mener han, at naar kun den nu herskende samfundsorden er omstyrtet, og naar ingen nye magthavere griber herredømmet, saa vil alt blive godt af sig selv. Rigtignok kan han ikke „i enkelthederne“ angive, hvorledes menneskelivet derefter vil komme til at arte sig. Men det gjør intet; man faar have mod til at lade det staa til. Det nutidige samfund er jo i ethvert fald dødsdømt, det maa om

kort tid komme til at ramle sammen; dets grusomhed og uretfærdighed, dets undertrykkelse af de fattige, og de riges tyranni og overdaadighed, kan ikke i længden bestaa. Det kommer kun an paa, om den kommende revolution skal blive den blodigste og rædselsfuldeste i verdenshistorien, eller om den skal foregaa fredelig.

Kun paa et punkt skiller Tolstoy sig fra anarkisterne: han vil paa ingen maade, at der skal anvendes vold; kun ved passiv modstand, ved at negte lydighed mod det grusomme samfund og saa taalmodig at finde sig i straf og forfølgelse, kun saaledes skal det nye rige naaes. Flere og flere vil da følge eksemplet, og naar den tid er kommen, at den passive modstand er bleven almindelig udbredt, saa vil samfundet være opløst af sig selv.

En ny moral vil da komme til at herske blandt menneskene, det vil sige ikke egentlig en ny moral, men den ægte gamle kristelige, den moral, som Kristus *egentlig har ment,* men som den skinhellige, saakaldte kristelige kirke har fordærvet.

Den moral, som nu hersker, er, siger Tolstoy, skjønt den kalder sig kristelig, dog i virkeligheden hedensk. Og som bevis herpaa anfører han, at *fædrelandskjærlighed, familiekjærlighed,* og endog *egenkjærlighed,* tillades, ja lovprises i den nutidige stat og kirke. Ifølge den kristelige moral, mener Tolstoy, har man ikke lov til at elske sin egen nation høiere end andre, ikke sin egen familie mere end andre mennesker, og sine egne interesser skal man helt forsage. Kun saaledes er man virkelig moralsk, idet man intet andet ønsker end at *gjøre Guds vilje.*

Man kan støtte dette standpunkt paa to maader: Enten kan man henvise til, hvad Kristus har sagt, det vil da sige, man kan plukke ud netop dem af Kristi udsagn, som passer til dette standpunkt, — og det lader sig jo let gjøre. Eller man kan bevise ved fornuftgrunde — nemlig fra et abstrakt og ensidigt fornuftstandpunkt —, at saadant som fædrelandskjærlighed og familiekjærlighed og egenkjærlighed er ufornuftigt, — og intet er lettere at gjøre; intet er lettere end at bevise, at den ene nation er ligesaa god som den anden osv.

Tolstoy benytter afvekslende begge disse fremgangsmaader, — skjønt de i virkeligheden kommer lidt paa kant med hinanden. Er det nemlig saa, at man uden videre er forpligtet til at tage Kristi ord bogstavelig og ikke bryde sit hode med at fortolke dem, saa er jo fornuften egentlig noget, som ikke vedkommer sagen.

Med hensyn til Tolstoys kritik af fædrelandskjærligheden gjælder noget lignende som det, der ovenfor sagdes angaaende kunsten. Tager man den som en kritik af de overdrivelser og daarskaber, som følger med denne lidenskab, saa er den fuldkommen berettiget. Saaledes fremfører

Tolstoy mange fortræffelige bemærkninger om den humbug, løgnagtighed og ufornuft, som hænger sammen med saadant som den sidste russisk-franske alliance. Men Tolstoy mener det ikke blot saaledes; han mener, at han rammer fædrelandskjærligheden selv, idet han rammer dens udvækster.

Angaaende det, som Tolstoy kalder det barbariske og hedenske moralstandpunkt, turde det kanske være tilladt at minde om det kristelige bud: du skal elske din næste *som dig selv*. Tolstoy synes nærmest at gaa ud fra, at Kristus har ment: du skal elske din næste, *men ikke dig selv*. Det har nu imidlertid Kristus ikke sagt. Det vilde ogsaa føre til et høist eiendommeligt resultat, nemlig dette: en menneskehed, hvoriblandt ikke en eneste ønskede lykke og velfærd for sig selv, men hvor dog allesammen strævede med at skaffe hverandre lykke og velfærd, — hvor altsaa allesammen strævede med at skaffe hverandre det, som ingen ønskede at faa. Det opløser sig jo i det rene vrøvl.

Men indrømmer man, at ogsaa egenkjærligheden har sin relative berettigelse, saa opstaar der nødvendig en gradudvikling i menneskekjærligheden. Det abstrakte kjærlighedsbegreb udvikler sig til et, der har led og lemmer og organisk sammenhæng. Kun derved, at menneskekjærligheden begrænser sig, koncentrerer sig og *fatter varme*, kun derved bliver den *virkelig*.

Den tolstoyske, universelle menneskekjærlighed, der stiller sig fornegtende overfor den partikulære, er nok desværre saaledes beskaffen, at den dør af forkjølelse.

Forresten vil Tolstoy ikke have den universelle menneskekjærlighed indskrænket til menneskeheden alene; den skal ogsaa udstrækkes til dyrene. Han mener, ligesom buddhister og teosofer, at det er synd at dræbe dyr og spise kjød; han er derfor selv bleven vegetarianer og tror fuldt og fast, at det baade er det eneste moralsk rigtige og det sundeste for menneskene at leve af bare planteføde. Hvad lægerne har at indvende, omtaler han med foragt.

*

* *

Tolstoys personlighed er, som enhver høit udviklet personlighed, overordentlig sammensat, der findes i den en mængde indbyrdes stridende elementer. Vi har seet, hvorledes han i politisk henseende er *anarkist*, i moralsk henseende *autoritetsdyrker*, *mystiker* og *teosof*. I religiøs henseende overrasker han os ved at være *rationalist*.

Hvorledes han reder sig ud af denne modsigelse, ved jeg ikke; men saaledes er det: naar det gjælder bjergprædikenens bud, fordrer han den mest slaviske bogstavdyrkelse; — men lige over for alt andet i bibelen tillader han sig den frieste fortolkning. Paa miraklerne tror han ikke;

bibelens beretninger derom fortolker han vel som lignelser eller som sagn. Paa Jesu opstandelse tror han heller ikke, ligesom overhovedet læren om legemets opstandelse er ham en gru. *)

Vistnok siger han, at mennesket har et *evigt liv;* men paa det individuelle menneskelivs fortsættelse efter døden tror han ikke. *Guds rige* er for Tolstoy ikke noget virkelig hinsidigt; det bestaar *kun* i det moralske menneskesamfund, som skal naaes her paa jorden af fremtidens menneskehed.

Ligesom man altsaa i Tolstoys moral savner *varme,* saaledes savner man i hans religion *festlighed.* Der er en underlig tarvelighed og hverdagslighed i et saadant udelukkende moralsk og jordisk gudsrige; der er ingen *høitidsglæde* over det. En saadan religion mangler egentlig det *mest religiøse moment,* den synker sammen til at blive bare moral. Og med al agtelse for moralen — *den* alene er ikke nok til at skabe religion.

Eksisterer den da i vor tid, den umiddelbare, barnlige, festlige religion. Ja, man ser jo, den eksisterer. Man erindre blot den engelske asylstifter George Müller, **) som hele sit liv fuldt og fast troede, at Vorherre baade kunde og vilde gjøre et mirakel for at skaffe ham 100 pund sterling, naar han trængte dem. Og han blev ikke skuffet. Dette er en tro, som næsten fortjener at stilles ved siden af den høvedsmands, der kom til Jesus i Kapernaum (Matth. VIII).

Noget af denne festlighed er der ogsaa over en Gladstones religiøsitet; og den samme lyse høitidsglæde klinger ud af Alfred Tennysons vers:

For though from out our bourne of Time and Place
The flood may bear me far,
I hope to see my Pilot face to face
When I have crost the bar. ***)

Ganske vist er der noget rigt, sprudlende, overdaadigt i en saadan ægte barnlig religiøsitet. Og det er jo ligesom Tolstoy med sit nøkterne, puritanske syn mener, at endog Vorherre har ikke raad til at være overdaadig.

*
* *

Naturligvis har Tolstoys personlighed et eiendommeligt præg derved, at han er *russer.* Hans lidenskabelige udfald mod stat og kirke f. eks. faar en egen farve derved, at han nærmest sigter til Rusland med det jernhaarde autoritetsvæsen, — en absolutistisk stat, en spytslikkende embeds-

*) Se „Grev Leo Tolstoy som religiøs forfatter“, en studie af V. Nannestad, side 14. Ogsaa „Leo Tolstoy, Kristi lære og kirkens lære“, oversat af A. Lütken, side 96.

**) Se „*Kringsjaa's*“ 15de juni-hefte for iaar.

***) Egentlig oversætte verset kan jeg ikke. Men meningen er denne: Naar jeg engang skal forlade denne tidens og rummets dam og seile ud paa havet, saa kan nok reisen komme til at gaa baade langt og vidt; men jeg haaber at staa ansigt til ansigt med min *lods,* saasnart jeg er kommen forbi bommen.

stand, en i høieste grad forbenet kirke, aandløs dyrkelse af helgenbilleder, tyk uvidenhed og drikfældighed blandt folket.

Men hvis man derfor vilde søge at forklare Tolstoys standpunkt *hovedsagelig* ud fra den omstændighed, at han er russer, saa vilde man tage grundig feil. Hans aand er langt mere omfattende end som saa; den søger sin næring og sin virksomhed i vor nutidige civilisation i sin helhed. Hans kritik af samfundet sigter og rammer derfor langt udenfor Rusland.

Samfundsforholdene bestemmes jo i vor tid kun for en mindre del af statsform og nationalitet; det er den fælles europæiske civilisation, som er det afgjørende, det vil sige nutidig handel og industri, samfærsel, oplysning, kunst og videnskab og religion — eller mangel paa religion.

Det viser sig jo derfor, at to tilsyneladende saa modsatte stater som det russiske tsarrige og den franske republik gaar udmærket godt i spand med hinanden og raaber hurra for de samme ideer — *gloire et patrie* — ære og fædreland. Det lader ikke til, at Marseillaisen har nogen skurrende lyd i St. Petersburg. Og naar i Frankrige en professor vover at udtale, at fædrelandet kanske ikke er alt, men at der ogsaa er noget, som heder sandhed og retfærdighed, — saa bliver han afsat. Saa det er ikke godt at sige, hvor de „russiske forhold“ nærmest er hjemme — i Rusland eller i Frankrige.

Allermindst naar det gjælder Tolstoy, kan der da være tale om at anvende den nymodens literaturhistoriske metode: at konstruere forfatterpersonligheden ud af hans fødesteds natur- og folkeeiendommeligheder. Hvilken metode, i parentes sagt, nu for tiden i høieste grad overvurderes og misbruges.

*
* *

Tilslut kan maaske nogle bemærkninger om den store forfatters privatliv interessere. Ifølge Tolstoys eget standpunkt skal lære og liv, offentlig virksomhed og privatliv stemme overens, det ene skal vidne for det andet. Han hører jo ikke til de fornemme forfattere, som — ofte vistnok af særdeles gode grunde — bliver dybt krænkede, naar man gjør mine til at anstille en smule husundersøgelse hos dem, — det kunde jo hænde, at man i deres lønkammer slet ikke kunde finde noget igjen af al den finhed og skjønhed, som de udstiller i sine værker! Hvad Tolstoy angaar, saa har han i sine forskjellige „bekjendelser“ selv lagt sit privatliv aabent.

Her blot nogle spredte bemærkninger:

Tolstoy gaar nu *altid* klædt som russisk bonde, — om end stoffet i klæderne er fint nok. Familien lever omtrent det halve af aaret i et stort, pragtfuldt møbleret hus i Moskva, den anden halvdel paa Jasnaja Poljana. Her er monteringen yderst enkel, — en forandring blev nemlig gjennemført, da „det store omslag“ indtraf. Forøvrigt leves der saavel i Moskva som paa Jasnaja paa almindelig russisk adelsvis: et høist gjæstfrit

hus med mange retter mad til hvert maaltid; vegetarianere er kun den gamle selv og et par af børnene. Der staar paa stalden ikke mindre end 12 rideheste til familiens og gjæsternes disposition. Godset skal være blevet sørgelig forsømt i de sidste snes aar, gamle Tolstoy sværmer just ikke for vesterlandske maskiner og tekniske fremskridt. Men jordbunden er yderst frugtbar, „sort jord" altsammen.

Man anslaar familiens formue til et par millioner kroner, — hvilket ikke er meget i den russiske høiadels kredse, tvertimod. For en 10—12 aar siden vilde Tolstoy bortgive alt til de fattige, og krævede, at hele familien skulde leve som bønder. Hans energiske hustru modsatte sig dog dette bestemt, og han bøiede sig for hendes argumenter. Selv vilde han imidlertid fra denne stund intet eie, men delte alt mellem sin hustru og sine børn. Han lever nu „som sin hustrus gjæst". Hans mærkelige hustru har holdt familien sammen i mange henseender, været hans sekretær og bestyrer af økonomien. Rigelige indtægter kommer ogsaa ind hvert aar fra forlæggerne af den første periodes skrifter, — senere har Tolstoy aldrig taget saa meget som en øre i honorar for, hvad han har skrevet.

Mærkelig nok er hverken hans hustru eller de fleste af børnene tilhængere af hans lære. Men dette har ikke forstyrret det gode familieforhold. Hustruen har født ham 15 børn, hvoraf 8 lever.

Personlig gjør gamle Tolstoy — det siger alle — et herligt indtryk, helstøbt, ærlig og sand ud i fingerspidserne. Enhver modtager han venlig og ligefrem, uden spor af skaberi.

Regjeringen og det mægtige ortodokse presteskab ønsker inderlig at sende ham til Sibirien; men de vover det ikke, — hans anseelse er for stor. Alle hans senere skrifter er forbudte i Rusland; de smugles ind fra udlandet og gaar i hemmelighed fra haand til haand. For alt, hvad han og hans tilhængere vil gjøre for bønderne, lægges der de utroligste hindringer i veien. Politiet, der altid sværmer omkring ham, negtede ham f. eks. i sommer at uddele en indsamlet større pengesum til bønderne. Vedkommende distrikts bønder sultede og led frygtelig, men fik ikke en kopek af pengene! Med disse i lommen vendte Tolstoy og hans hustru fortvilede hjem til Jasnaja Poljana.

*
* *

Jesus har sagt: Den, som ikke kan løsrive sig fra slægt og venner, „hade sin fader og sin moder", og følge mig, er mig ikke værd. Den som ikke vil tage korset paa sig og følge mig, er mig ikke værd.

Tolstoy tager dette ord bogstaveligt, og han lever efter ordet. Al den kunst og skjønhed, hvori han har været opdraget, al den videnskabelige forskerglæde, alt det civiliserede samfunds brogede leg, hvori hans sjæl

har udfoldet sig — alt dette har han vendt ryggen for at følge bjergprædikeren. Dette, at hans liv og hans forkyndelse saaledes stemmer overens, giver hans tale myndighed, spreder høitid og alvor om hans person, saa at enhver af os andre bøier sig i ærbødighed.

Han minder os om fortidens asketer, som gik ud i ørkenen og tilbragte sit liv der i faste og bøn.

Men hvorfor følger vi ham da ikke allesammen? Hvorfor foretrækker vi at *fortolke* Jesu ord og følge mesteren paa en mindre iøinefaldende maade, idet vi forbliver midt i samfundet og civilisationen?

Ja, lad os et øieblik tænke os, at vi allesammen fulgte Tolstoys eksempel: vi blev allesammen asketer. Altsaa ingen formuer, ingen rigdomme, ingen kunstskatte, ingen videnskab, ingen sørgen for den dag imorgen. Kunde menneskeheden paa denne maade bestaa i et halvt hundred aar — vi kan jo sætte denne mulighed, — saa vilde civilisationen have ophørt at være til. Der vilde være — lad os endog sætte dette — en *moralsk* menneskehed, som intet andet beskjæftigede sig med end at dyrke jorden og hjælpe hinanden. Altsaa kort sagt: et idealiseret samfund af musjiker, og intet andet end musjiker.

Men nu er der den mærkelighed, at efter de forudsatte halvhundred aar vilde ikke én af disse musjiker have den fjerneste lighed med asketen, med Tolstoy. Ikke én af dem vilde have forsagelsens helgenglorie om sin pande. Ti ikke én af dem vilde have den fine, sammensatte, rige, overdaadige sjæl, som Tolstoy har faaet ved at opdrages i vort civiliserede samfund. Det forudsatte idealiserede musjik-samfund vilde blive omtrent som en faareflok, hverken mere eller mindre.

Det er en tom indbildning at tro, at en Tolstoy nogensinde kan blive musjik. Den, der engang har været aandelig rig, kan aldrig blive fattig. Han kan trække sig tilbage fra verden og derved give sin aand *endnu større rigdom;* men derved bliver han ikke musjik, selv om han klæder sig i en grov kufte. Johannes den Døber blev ikke vildmand, fordi han levede i ørkenen og klædte sig i skind.

Altsaa: Tolstoy er kun, hvad han er, paa baggrund af vor tids civilisation. Magten i hans forkyndelse og forsagelse, glorien over hans liv udspringer derfra, at han er det forfinede, civiliserede menneske.

Helgenglorien om hans pande, dens glans og dens skjønhed har han faaet af netop det samfund og den civilisation, som han foragter. Uden tvil foragter han ogsaa selve glorien. Dog er det kun *den,* der for os andre gjør ham til den beundringsværdige, for hvem vi tager hatten af.

Dr. H. C. Hansen.

En revolution i madveien.

Fra Wien meldes om en ny og betydningsfuld opdagelse paa kemiens omraade. Det skal nemlig være lykkedes dr. Lilienfeld ad kunstig vei at fremstille pepton, som hidtil kun er bleven fremstillet af fordøielsesorganerne væsentlig ved hjælp af mavesaftens indvirkning paa fødeemnerne. Hvad der gjør denne opdagelse saa betydningsfuld for det store publikum er, at pepton udgjør en høivigtig bestanddel af vor næring og kan assimileres af organismen, uden først at være behandlet af fordøielsesvædskerne. Hvis denne kunstige pepton viser sig at være ligesaa fordøielig som den naturlige, og hvis dens kostende kan bringes ned til et minimum, hvilket synes høist sandsynligt, mener man, at der vil oprinde en ny æra i fødemidlernes historie. Man hengiver sig allerede til forudsigelser om, at dette kunstige produkt vil fortrænge de naturlige fødemidler og foraarsage en hel social revolution ved at overflødiggjøre høkere, slagtere og alle de klasser af mennesker, som lever af at skaffe andre mad.

Lad os tænke os, skriver *Spectator*, at dette kunstige fødemiddel blev almindeligt. Hvilken revolution vilde det ikke frembringe i vort samfundsliv! Middagsbordet vilde tabe sin tiltrækningskraft. Vi vilde kjøbe vore pepton- eller albuminpræparater, akkurat som vi nu kjøber konfekt. Levemaaden vilde blive uhyre simpel. Kokken og kokkepigen vilde blive ligesaa overflødige og gammeldagse funktionærer som fortidens stegevendere. Restauranten og kjøkkenet vilde miste sin betydning. Mange opjagede husmødre vilde faa ro, og en tredjedel af vore butiker vilde lukkes. Nationens føde vilde blive forfærdiget i store laboratorier under tilsyn af fremtidens kemikere, og store magasiner vilde sørge for dens fordeling blandt mængden. Vore agre og enge vilde blive overflødige. Hele jordens overflade vilde forandres. Landbefolkningen vilde miste sin sociale opgave og flytte til byerne for at forsyne sig af den nye overflod. Man vilde vende tilbage til naturen i en forstand, som Rousseau aldrig har drømt om. Middagsselskaberne vilde ophøre; ti hvem vilde have hjerte til at indbyde sine venner paa albuminoider? Vi maatte give afkald paa de nydelser, som vore yndlingsretter bereder os, og vi vilde aldrig mere kunne glæde os til en god og velfortjent middag efter dagens møie og besvær. Hvor fladt og koldt livet vilde blive! Vi vilde føle os som patienter i et sygeværelse, omgivet af medicinflasker med miksturer og æsker med piller.

Heldigvis er der ingensomhelst grund til at frygte saadanne omvæltninger. Dr. Lilienfelds opfindelse vil sandsynligvis tage plads side om side med „Liebigs ekstrakt" og andre allerede kjendte koncentrerede fødeemner. Blandt lægerne vil den vistnok blive hilset velkommen. Ti lægerne trænger ofte et koncentreret og let assimilerbart fødeemne for patienter, som er saa svage, at deres fordøielsesorganer ikke kan fungere normalt.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 27. aug. 1898.

Vi lever i en tid, da verdenshistoriske kræfter, som i løbet af aarhundreder har arbeidet i det dulgte, truer med at komme til udbrud. Jordens mægtigste nationer har stadig udvidet sine interessesfærer, hver fra sin kant, og nu er de tilslut rykket hinanden saa tæt ind paa livet, at man hvert øieblik svæver i angst for alvorlige sammenstød. Det ser ud til, at vi i de nærmeste aar skal blive vidne til et historisk opgjør mellem magter, som i medfør af lange tiders politik og udvikling er blevne hinandens debitorer eller kreditorer.

Større albuerum.

Naar vi betragter den nuværende situation, slaaes vi uvilkaarlig af de store omvæltninger, som i løbet af ganske kort tid har foregaaet i den internationale politik. Det synes ikke længe siden, at de politiske interessers tumleplads praktisk talt var indskrænket til vort lille Europa. Og nu omspænder den allerede hele kloden. I den sidste tid har storpolitikens strategiske kart undergaaet en fuldstændig forvandling. Elsass-Lotringen og Konstantinopel er ikke længer brændpunkterne for de politiske interesser. Større og mere betydningsfulde problemer har trængt sig frem i forgrunden — problemer, som omspænder hele kloden, ikke bare et par lande eller en enkelt verdensdel. Det energiske Rusland sender mægtige jernbanearme gjennem Asien ind i Kina og truer med at blive en fare for Englands kommercielle verdensherredømme En ung nation har i al stilhed vokset sig stor og stærk paa den anden side af Atlanterhavet. Den har hidtil havt fuld anvendelse for sine kræfter inden sit eget lands grænser. Nu sprænger den pludselig isolationens snevre ramme, springer ind paa verdensarenaen og fordrer udløb for sin kraft. England, som hidtil har faaet lov til at drive sin verdensomspændende politik forholdsvis uforstyrret, ser sine interesser angrebne fra alle sider, ængstes over sin isolerede stilling og

Rusland og England,

beiler til den nye stormagts gunst. Jordens mægtige mødes. De har sat hinanden stævne fra alle fire verdenshjørner for at afgjøre sit mellemværende og varetage sine fremtidsinteresser.

Den gamle og den nye politik.

Men samtidig som den politiske arena har udvidet sig, har ogsaa de politiske interesser skiftet karakter. Drivkraften i den internationale politik er næsten altid begjærlighed af en eller anden art; men før tiden var denne begjærlighed ude-

lukkende rettet paa erhvervelsen af nye landomraader, nye provinser, som kunde indlemmes i riget eller gjøres skatskyldige. Der har vistnok særlig af engelskmændene været gjort enkelte spredte forsøg paa at erhverve handel ved hjælp af krig. Men det store maal for alle storpolitiske bestræbelser har dog altid været territoriale udvidelser. Hvad Filip den anden, Ludvig den 14de, Fredrik den store, Napoleon den første vilde have, var først og fremst provinser. Heri er der nu foregaaet en forandring. Landhungeren er bleven afløst af en ny og kanske farligere graadighed. Der er vistnok endnu provinser (f. eks. Elsass-Lotringen) ja hele kongeriger (f. eks. Serbien og Bulgarien) som er gjenstand for intriger og lystne blikke. Men den væsentligste drivkraft i den internationale politik er dog nu begjæret efter rigdom. Ligesom roden til socialismen er de fattiges tørst efter mere fysisk komfort, bedre mad, bedre boliger og mere fritid, saaledes er roden til nutidens internationale misundelse og konkurrence tørsten efter en større nationalformue. Folkene speider efter veie til rigdom og finder dem først og fremst i handelen paa fremmede, særlig tropiske egne. Landomraader ønskes kun, forsaavidt de kan blive tilknytningspunkter for en udvidelse af handelen og saaledes kilder til større rigdom. Kolonier, nye markeder, koncessioner, traktatmæssig erhvervelse af indbringende handel er nu de politiske slagord. Det er denne revolution i de politiske interesser, som efterhaanden har trængt de gamle politiske spørsmaal i baggrunden og drevet den politiske virketrang ud over Europas grænser. Den gamle politik havde sin syge mand i Tyrkiet, den nye har sin i Kina, og hvor aadslet er, der samles gribbene. I den gamle politik spurtes der om, hvem skulde være den fornemste i Europa: Frankrige, Tyskland, England eller Rusland; i den nye spørges der om, hvem der skal komme i besiddelse af verdensherredømmet, den slaviske, germaniske eller angelsaksiske race.

Landtransport contra sjøtransport.

Og verdensherredømmet hænger nøie sammen med kontrollen over handelen paa de tropiske egne, særlig det fjerne Østen. Den pris, hvorom kampen kommer til at staa, er derfor væsentlig herredømmet over den kommercielle udveksling mellem øst og vest. Udelukkelse fra den østerlandske handel har altid været en væsentlig ulempe i den internationale kamp for tilværelsen. Det sociale centrum for civilisationen og centret for den kommercielle udveksling mellem øst og vest har altid havt en vis tendens til at falde sammen, og disse centrer har i løbet af de sidste tusen aar bevæget sig stadig vestover. I historiens tidligste tider svingede brændpunktet for handelen mellem Babylon og Ninive. Senere har det taget veien mod vest, og Kartago, Italien, Spanien, Holland betegner nogle af holdepunkterne. For tiden er England sæde for dette brændpunkt. England har allerede længe levet i den politiske interessesfære, som søger udenom Europa efter nye tilknytningspunkter for handelen. For England er den kommercielle verdenspolitik ikke ny. De nuværende vanskeligheder er opstaaede derved, at denne politik nu ikke længer er eiendommelig for England alene, men i stadig stigende grad drives ogsaa af andre magter. Frankrige, Tyskland og Rusland søger med febrilsk iver efter kolonier og koloniale markeder.

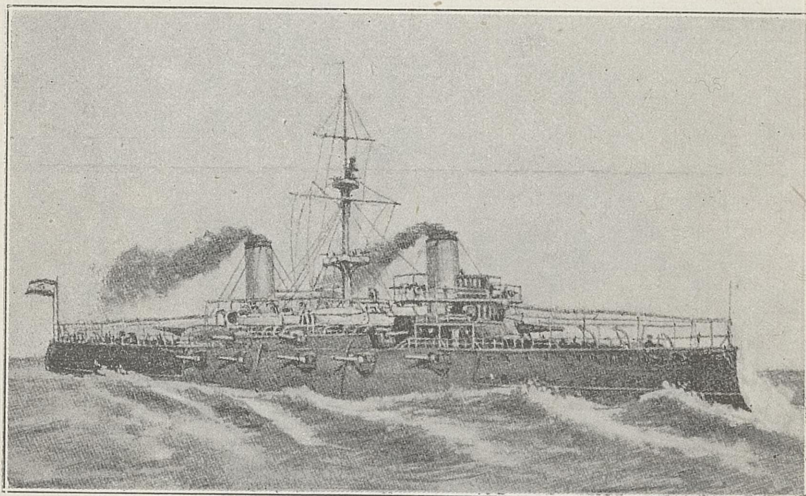
Englands kommercielle herredømme er grundlagt paa sjøtransporten. Nu vokser der imidlertid i øst op en magt, som søger at erstatte sjøtransport med landtransport. Det kolossale Rusland, der omspænder størstedelen af klodens nordlige halvdel, har faaet udløb til det Gule Hav, og har aabenbart til hensigt ved hjælp af jernbane at lede den kinesiske handel ind i andre kanaler og at optage kampen med de maritime nationer. Det ser derfor ud til, at fremtidens konkurrence vil blive en konkurrence mellem sjøhandels- og landhandels-

nationerne mellem land- og sjøtransporten. Om faa aar vil sandsynligvis Peking og Jangtsedalen være forbundet med Moskva og Berlin ved jernbane, og da vil forholdene hurtig forandres.

Fra Frankrige, som utvilsomt befinder sig paa tilbagetog og drevet af selvopholdelsesdriften klynger sig til en større magt, gaar en mægtig kapitalstrøm til Rusland. Man har ansat de kapitaler, som Frankrige har laant Rusland, til 8,000,000,000 kroner. Denne økonomiske kraft gyder fasthed og liv ind i det

kun to steder, hvorfra England kan hente sit brød, nemlig fra kysterne ved det Sorte Hav og Nordamerika. Hvis derfor Amerika skulde gjøre fælles sag med Rusland og de andre europæiske magter mod det Britiske Rige, vilde dette blive nødt til at kapitulere.

Men er England afhængigt af Amerika, saa er ogsaa Amerika afhængigt af England; ti det Britiske Rige er det bedste og næsten det eneste sikre marked for den amerikanske handel. Størstedelen af den amerikanske eksport gaar

Cerveras admiralskib.

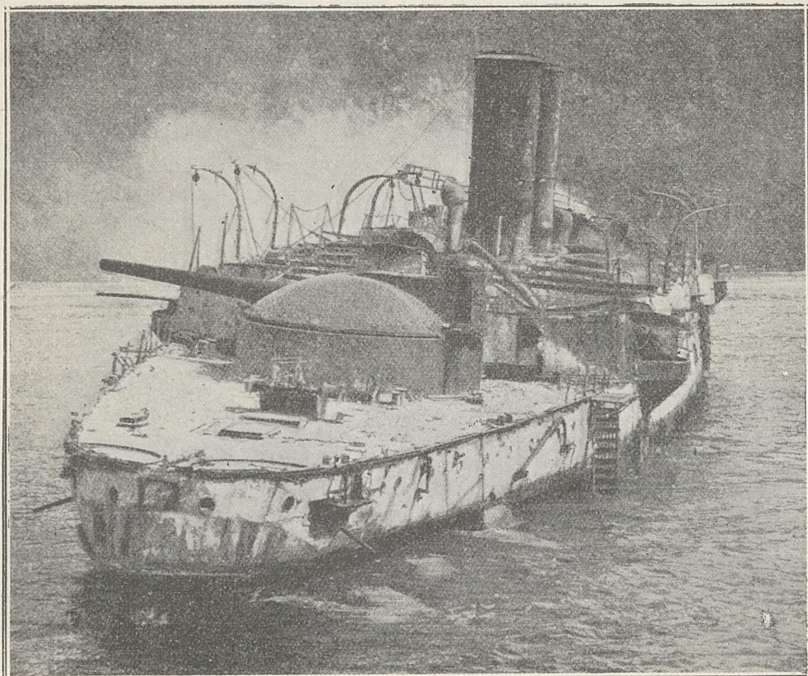
russiske rige. Industrielle foretagender sættes iværk, og rigets fjerneste dele sammenknyttes.

Medens saaledes det politiske tyngdepunkt paa fastlandet tenderer mod øst, synes det fra England af at tendere mod vest. Meget tyder paa, at en stor del af Englands penge tager veien til Amerika. Den engelske industri ligger under for den amerikanske, og Englands stigende afhængighed af Amerika er ofte nok bleven paavist. Et svagt punkt i det Britiske Rige er den omstændighed, at det ikke kan brødføde sig. Der er

til England, og en svækkelse af den britiske kjøbeevne vilde derfor straks virke tilbage paa Amerika. Det er nødvendigt for de Forenede Stater at beskytte udløbskanalerne for sin handel, og det er følelsen af denne nødvendighed, som nu driver dem ud af sin isolerede stilling. Disse udløbskanaler er imidlertid maritime og trues af den samme koalition, som truer England. Derfor — om det end er muligt, at den angelsaksiske civilisations tyngdepunkt vil forflytte sig fra England til Amerika, vil det antagelig dog blive en nødven-

dighed for Amerika at opretholde England som en forpost for sin civilisation.

Det er isandhed mægtige kræfter, som kjæmper om fremtiden. Paa den ene side en demokratisk, maritim civilisation, paa den anden side et ungt orientalsk-autokratisk rige, som energisk benytter den vesterlandske tekniks hjælpemidler til under sin ægide at knytte to verdensdele sammen ved landtransportveie. Vil der blive ligevægt mellem de to, eller vil verdensmagtens tyngdepunkt definitivt tage sæde hos en af dem?

Spansk panserskib efter slaget ved Santiago.

Kina.

De politiske interesser samler sig mere og mere om egnene ved det Gule Hav, hvor de europæiske stormagter opererer energisk, medens Japan hungrer efter Korea, og den amerikanske indflydelse koncentrerer sig om Filippinerne. Det ser ud til, at den kinesiske regjering i tykt og tyndt vil rette sig efter Ruslands fordringer og raad. Tsungli-jamen skal saaledes have gaaet ind paa alle de russiske fordringer med hensyn bygningen af jernbanen Tientsin-Niuchwang og vil sandsynligvis modsætte sig, at denne bane bygges for britiske penge og kommer under britisk kontrol. Desuden har det belgiske syndikat (repræsenterende russiske interesser) faaet sin kontrakt om bygningen af jernbanen Peking-Hankau stadfæstet ved et keiserligt dekret. England protesterede, men forgjæves.

Ifølge de seneste efterretninger, er situationen pludselig bleven meget alvorlig. Den britiske gesandt skal have erklæret, at hvis Kina ikke opfylder de

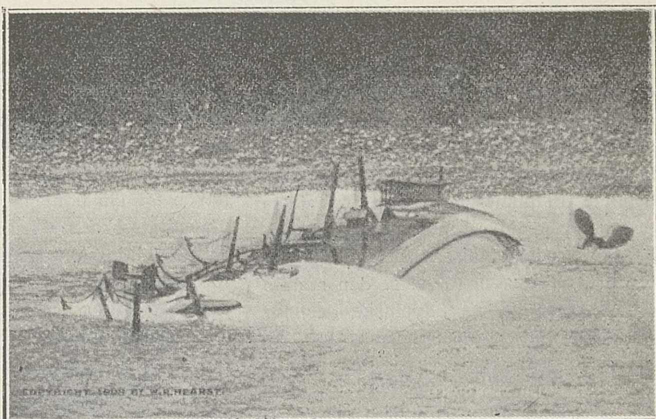
britiske fordringer, vil dette blive betragtet som *casus belli*. En britisk flaadedemonstration forberedes ved Wei-haiwei, og Salisbury skal staa fast paa anerkjendelsen af den britiske indflydelsessfære (Jangtsedalen).

Freden.

Fredsprotokollen mellem Spanien og de Forenede Stater, indeholdende de i forrige hefte meddelte fredsbetingelser, er nu undertegnet i Washington. Fiendtlighederne er indstillede, og fredskommissionen vil sandsynligvis snarest sammentræde i Paris.

Den amerikanske pr sse udtaler sig naturligvis i stolte udtryk om de Forenede Staters seir og synes at være tilfreds over freden. Men størstedelen af bladene hævder, at seiren er ufuldstændig, saalænge Filippinernes skjæbne vedbliver at være et aabent spørsmaal.

Den spanske presse tager freden med filosofisk ro og tillægger selve nationen skylden for nederlaget. Det spanske folk, heder det, forstod at erobre, men ikke at beholde det erobrede. Spanien burde have koncentreret sin kraft paa udviklingen af moderlandets hjælpekilder. En lignende fatalistisk resignation synes ogsaa at gjøre sig gjældende i befolkningens brede lag. Ti saavidt det kan sees, hersker der fuldstændig ro overalt, trods de høilydte karlistiske trusler og mørke forudsigelser, som lod sig høre, da fredsforhandlingerne indlededes.

Vrag af et spansk panserskib.

Ved freden berøves Spanien i den nye verden et territorium paa 128,148 kvadratkilometer med en samlet befolkning paa 2½ million indbyggere.

Indtagelsen af Manila.

Dagen efter fredsprotokollens undertegnelse, men før underretningen om denne begivenhed var naaet til Filippinerne, udførte amerikanerne sin sidste krigsdaad, idet de indtog Manila. *Times'* korrespondent kalder denne erobring en smule melodramatisk. Spanierne erklærede, at en kamp i alle tilfælde maatte finde sted, for at ærens fordringer kunde blive tilfredsstillede; men de kom paa forhaand overens med amerikanerne om, at byen skulde overgives, efter at den nødvendige modstand var ydet. Det fortælles endog, at den spanske guvernør for at indskrænke blodsudgydelsen gav amerikanerne vink om den maade, hvorpaa de helst burde rykke frem. Angrebet skede baade fra land- og sjøsiden. Efter at den amerikanske flaade en halv times tid havde bombarderet forstæderne, rykkede general Greene frem tillands. Han mødte nogen modstand, og der var adskillig gadekamp i forstæderne Malate og Emta. Efter omkring 6 timers kamp

var imidlertid erobringen fuldbyrdet. *Times'* korrespondent siger, at det var vanskeligt at forstaa, at amerikanerne besatte en fiendtlig by.

Under Manilas indtagelse hændte en episode, som er bleven kommenteret i en heftig tone i Amerika. Den tyske admiral hentede nemlig, før bombardementet var endt og byen havde overgivet sig, den spanske guvernør Augustin ombord paa det tyske krigsskib *Kaiserin Augusta*, som øieblikkelig satte kursen til Hongkong. Denne handling betegnes i den amerikanske presse som et brud paa international høflighed og har øget amerikanernes fiendtlige stemning mod tyskerne.

Manilas indtagelse vil vistnok øve en væsentlig indflydelse paa ordningen af det filippinske spørsmaal. Den har sat nyt liv i den amerikanske presses fordringer om, at de Forenede Stater skal beholde Filippinerne. Ifølge de sidste meldinger har Mac Kinley givet de amerikanske fredskommissærer i opdrag at fordre øen Luzon (d. v. s. den største og vigtigste af de filippinske øer) for Amerika.

England og Amerika.

Den 23de august traadte en engelsk-amerikansk kommission sammen i Quebec for at ordne de gamle stridsspørsmaal mellem Kanada og de Forenede Stater. Tidspunktet for denne kommissions sammentræden er overordentlig gunstigt; ti forholdet mellem England og Amerika synes stadig at tiltage i inderlighed. Der hersker øiensynlig paa begge sider et alvorligt ønske om at faa stridighederne bilagt, hvilket bl. a. fremgaar af de hjertelige taler, som paa aabningsmødet blev holdt af den amerikanske senator Fairbanks og englænderen lord Herschel.

Den i England overordentlig afholdte amerikanske ambassadør oberst Hay er udnævnt til amerikansk udenrigsminister efter Day, der skal indtræde i den spansk-amerikanske fredskommission. Den engelske presse udtaler sorg over, at man i London skal miste den populære gesandt, men fremhæver, at hans udnævnelse er en ny garanti for et fortsat venskabeligt forhold mellem Amerika og England.

Det sidste suppleringsvalg i England.

Den engelske regjering har nylig udnævnt mr. Geo N. Curzon til vicekonge i Indien. Curzon er en forholdsvis ung mand, omkring 40 aar, men har gjort en glimrende parlamentarisk karriere og indehavde før sin udnævnelse stillingen som understatssekretær i udenrigsministeriet. Til udfyldning af hans plads i underhuset foretoges i disse dage valg i hans valgkreds *Southport*. Skjønt der var arbeidet ivrig fra det konservative partis side og Chamberlain selv havde offentliggjort et energisk manifest, seirede dog den radikale kandidat med 272 stemmers majoritet. Man vil indse, hvor eklatant dette nederlag var, naar man erfarer, at den konservative Curzon sidst seirede med en majoritet af 764 stemmer. Engelske blade kommenterer valgresultatet meget ivrig og kaster tildels ansvaret for omslaget over paa lord Salisbury, hvis svage udenrigspolitik har vakt stærk misstemning.

R. E.

Ny literatur.

Det Nordiske forlag, Kjøbenhavn:

Afrika, dets opdagelse, erobring og kolonisation, populært fremstillet ved kapt. Daniel Bruun. 1. hefte.

Dette smukke og underholdende saa vel som belærende værk udgives i 40 hefter á 40 øre. Det er rigelig udstyret med billeder og karter.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: Chr. Brinchmann.

BIND XII. 15. SEPTEMBER 1898. HEFTE 5.

Aino-landet.

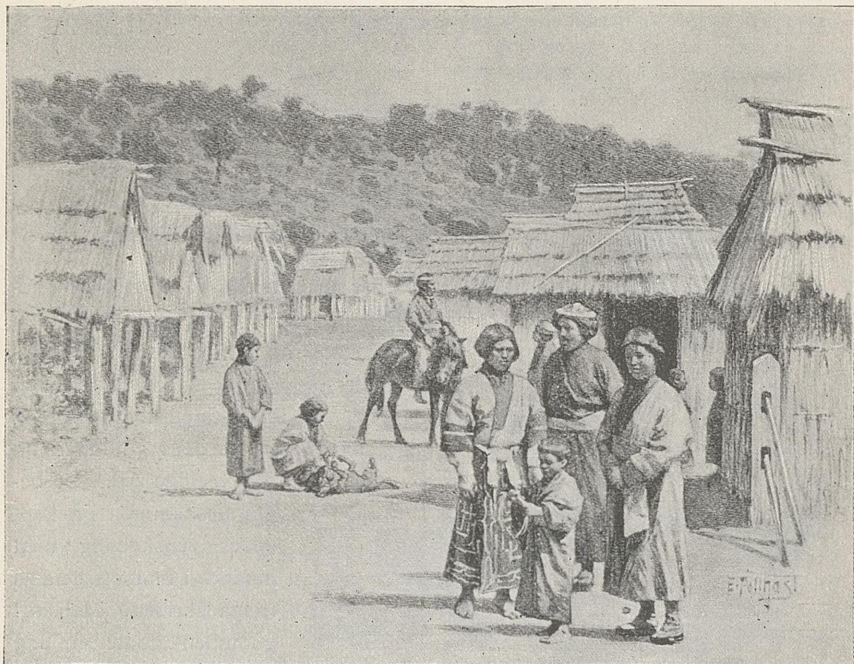
(Efter **Mabel Loomis Todd** i *Century*.)

Aino-haandværker.

Nord-Japan har et sagn om, at en gud og gudinde ved skabelsen udvalgtes til at grave øen Yezo frem af kaos og i lige mon udstyredes med midler og evne til at udføre arbeidet. Guden fik ved lodkastning den østlige og sydlige del af øen, medens gudinden fik den vestlige del. De begyndte sammen og kappedes venskabelig med hinanden under arbeidets fremadskriden. Men ak! gudinden mødte en dag en veninde, og stansede, som kvinder gjør, for at snakke med hende. Denne veninde, søster af Aioina Kamui (en af de ældste forfædre — igrunden Aino-racens Adam), maa have været forførerisk ved sit snak, ti de to samtalede i lang tid om sine naboer og bekjendtskaber, medens guden i den østlige del stadig holdt ved med arbeidet. Pludselig saa hun op og mærkede nu til sin skræk, hvor nær hans del var sin fuldendelse, medens hendes egne regioner endnu laa der ufærdige. Hastig kastede hun sammen de redskaber, hun havde tilbage, paa en ligegyldig og sløv maade, og efterlod den vestlige kyst i dens nuværende ujevne og farlige skikkelse. Men, tilføier ainoerne, naar de fortæller sin legende, om nogen skulde være

tilbøielig til at besvære sig over det farefulde ved disse kyster, burde han dog ikke formaste sig til at dadle skaberen for en saadan tingenes tilstand, da det i det hele taget er gudinden og hendes snakkesalighed, som er skyld heri. Ofte indskjærper ainoerne for kvinder, som snakker for meget, den moral: „Sæt en vagt over dine læber, og giv agt paa dine pligter; ti se, hvor ujevn Yezos vestkyst er, og det kommer alt af en gudindes snak.“ Ikke desto mindre maa den snakkelystne gudinde have æren for et meget malerisk stykke arbeide. Steile klipper, ofte rigt skogbevoksede

Aino-landsby.

lige op til toppen, hæver sig majestætisk mange hundred fod op af havet. Utallige bække flyder i hvide strømme med rivende fart ned over disse høider, udfyldende enhver kløft, og giver det hele naturmaleri et storartet udseende. Ved foden af de utilgjængelige klipper ligger der smaa fiskerbyer, paa kyster, der næsten er for smale for den enkelte række straatækte huse op imod den steile klippevæg.

I den sydlige del af øen, nær Hakodate og Sapporo, og omkring Volkanobugten har reisende besøgt ainoerne, dette sky og tause folk Men adskillige hundred mil nordpaa er der mange ainoer, som indtil som-

meren 1896 var fremmede for enhver anden race end sin egen og de faa japanere, som holder paa at anlægge smaa fiskerbyer langs kysten. Indbyggerne af provinsen Kitami bor for langt borte til at besøges af fremmede.

Sommeren 1896 besøgte Amherst-College-ekspedition Nord-Japan for at se den totale solformørkelse. Man fik herved ogsaa anledning til at se de ainoer, som bor i disse egne. Ekspeditionen slog sig ned i Esashi, der ikke maa forveksles med en anden by af samme navn nær Hakodate. Efterretningen om de fremmedes ankomst udbredte sig hurtig til nabobyerne. Ofte passerede statelige ainoer med langt haar og skjæg ekspedi-

Aino=hjem.

tionens hovedkvarter uden at vise noget tegn til nysgjerrighed. De ledsagedes af beskedne kvinder og børn, der var langt mindre imponerende end mændene. Noget bredere og stærkere at se til end japanerne, dog ikke høiere, er de ældre mænd virkelig patriarkalske, med sit lange skjæg og tætte haar, der er skilt i midten. Mange ansigter har et mildt og venligt udtryk.

Ainoerne hører til de faa racer, der endnu, i denne vor overciviliserede tid, har bevaret sin simpelhed temmelig uskadt. Spørsmaalet om deres oprindelse er aldrig blevet løst paa tilfredsstillende maade; de var visselig i Japan længe før den nuværende japanske race ankom, og navne, som tydelig har sin oprindelse i ainosproget, er endnu bevarede over hele

riget. Det er klart, at de i tidligere dage havde mere egoistiske hensigter end nu, idet de troede at være universets centrum, som man maaske kan se af en gammel nationalsang: Havets guder, aabn eders guddommelige øine. Overalt, hvor eders øine vender sig, lyder aino-sproget.

Forekommende og gjæstfrie som ainoerne er, synes de ikke at besidde nogen ærgjerrighed eller modtagelighed for aandelig dannelse. Der fortælles om en ætling af en fyrste eller høvding, at han nu fuldstændig lader sig nøie med at børste støvlerne for en amerikaner i Sapporo. De er ægte barbarer, til trods for deres temmelig stærkt udviklede ceremoniel ved specielle anledninger. Hilsen mellem ainomænd er meget omhyggelig og ærbødig. Idet de strækker hænderne ud, lader de fingrene løbe langsomt frem og tilbage over haandfladerne og udveksler hilsener med de bedste ønsker. Formaliteterne varer almindelig et par minuter, dog ofte meget længere.

Aino-kvinde.

Kvinderne hilser meget beskedent paa mændene; dette bestaar i, at hun stryger sig om overlæben med pegefingeren. Derpaa venter hun paa hans opfordring til at tale. Naar kvinder møder en mand ude, gaar de altid tilside, for at skaffe ham plads til at passere. Men med al denne beskedenhed, og skjønt de udfører alt arbeide flittig og ufortrødent, ja skjønt endogsaa religionens trøst er negtet dem -- de har nemlig ikke engang tilladelse til at bede, da de almindelig antages ikke at have nogen sjæl —, saa er ikke destomindre en vred kvinde noget af det mest frygtede i Aino-landet. Mangfoldigheden af skjældsord og øgenavne ved en saadan anledning er ligetil forbausende. Der synes ikke at være ende paa den hevn, som en kvinde i denne sindstilstand tager over en person, som har mishaget hende, især hvis han er hendes husbond. Det værste, hun kan gjøre ham, er at skjule eller ødelægge hans hellige symboler; ti den, som ikke

passer paa disse, blir et udskud. Guderne forlader ham, ogsaa menneskene. I de trykkende forholde, hvorunder kvinderne lever, blir de sandsynligvis undertiden saa ligegyldige, at de hverken frygter guder eller mennesker. Selvmord iblandt dem er ikke sjeldne.

For længe siden, i den første tid, da reisende fik et glimt af ainokvinder, troede de, at disse bar mustacher, hvilket ikke er saa underligt, da den tunge, mørkeblaa tattovering om læberne selv paa kort afstand er meget skuffende. Tattoveringen skildres som forfærdelig pinefuld; men aino-kvinderne bærer smerterne taalmodig i bevidstheden om, at den er forskjønnende. Man skjærer horisontale streger med en skarp kniv og derover tverstreger meget tæt sammen. Farven er lavet af birketræ-sod, der skrabes af bunden paa en jerngryde. Efter indgnidningen hermed vasker man sig med vand, hvori der er opblødt askebark. Herved faar man en farve, som holder sig. I to eller tre dage er læberne saa opsvulmede og saare, at det næsten er umuligt at tale eller forsøge paa at spise. Mange kvinder har hænderne, haandledene og armene tattoverede paa samme maade. Tattovering er dog nu langt mindre almindelig, da den blev forbudt af den japanske regjering for omtrent 11 aar siden.

Høvding.

Unge aino-piger er ofte meget tiltrækkende ved sin rene, noget brune hud og de røde kinder. Aino-kvinderne har smukke, hvide tænder, og de gjør dem ikke sorte, saaledes som en tidligere japansk mode foreskrev de gifte kvinder af denne race. De gjør meget af prydelser af enhver art; den rigeste kvinde er den, som eier det største antal halsbaand. Disse er forarbeidede af store porcelæn- eller stenperler, hvorfra der hænger ornamenter ned — undertiden lærstykker, beslaaede med messing eller sølv. Perlerne er meget smukke; mange har en brilliant turkisblaa farve og kommer fra nabo-øen Sakhalin, hvorhen Rusland sender straffanger. Halsbaandene bæres ved bjørnefesterne, de eneste store begivenheder, som forefalder i aino-aaret.

Disse begynder nu at blive sjeldnere og sjeldnere. Regjeringen har nemlig nu forbudt at skyde bjørne med giftige pile. Tidlig paa vaaren, naar den dybe sne paa Yezo endnu er haard under, gaar den kraftige aino-

jæger ud paa jagten, efter hans mening det eneste, der er en mand værdigt. Efter at bjørnen er bleven dræbt, enten i sin hule, hvor den endnu ligger i dvale, eller udenfor, gjør jægeren et dybt buk for denne gjenstand for sin beundring. Paa tilbageveien til landsbyen fortælles den hele scene meget detaljeret til dem, som er blevne tilbage, medens guderne prises for sin naadige nærværelse, der har bragt held paa jagten. Derpaa holdes den store fest med bjørnekjød og berusende drikke.

Drukkenskab er en hovedlast for denne ellers saa uberørte race. Man siger om aino-mændene, at ni af ti er drukkenbolte. Heldigvis betragtes ikke kvinderne værdige til at faa saa meget af berusende drikke, at de blir drukne.

Bjørneunger tages ofte levende og næres og opales af kvinderne paa den samme maade som smaabørn. Denne forunderlige skik har nogle reisende forsikret, andre derimod kraftig benægtet; men efter øienvidners beretning i Esashi forholder det sig virkelig saa. Naar bjørneungen bliver for stor til at være i huset, holdes der et stort gjæstebud, gjæster indbydes, endogsaa fra fjerne landsbyer, og kvinderne klæder sig i al den stas og pragt, som de eier; nogle vasker ogsaa hænderne. Mændene tager paa sig sin hovedbedækning af spaan, og de hellige symboler stilles paa arnen som ofre til guderne. Bjørnen dræbes nu paa en grusom maade, efter at man har bedet den om tilgivelse herfor. Som under den anden bjørnefest, drikkes ogsaa her meget, og man lever i sus og dus i to eller tre dage.

Væverske.

Ainoernes urenslighed er lige saa stor som japanernes renslighed. At bade og vaske er ukjendt; efter maaltidet tørrer man blot skaalerne med fingrene. Husene, eller rettere hytterne, er mørke og uhyggelige. De har to smaa huller til vinduer, det ene paa den østlige, det andet paa den sydlige side. Den østlige del af huset med vindu er hellig; udenfor staar en række pæle, hvorpaa husets herre har fæstet skallerne af dyr, han har dræbt paa jagten; dette er til ære for de talrige guder, hvis hjælp stadig paakaldes.

Ainoerne er meget overtroiske, og sandsigeren spiller hos dem en

stor rolle. Efter mørkets frembrud slukkes ilden, og to smaa bambusstokke, bundne korsvis sammen, lægges foran sandsigeren, som begynder at tale høit. Disse staar snart, paastaar ainoerne for fuldt alvor, opret af sig selv; nogle af de mere fromme siger, at stokkene virkelig danser, og at saaledes gudens aand er gaaet ind i dem og skal til at aabenbare det ukjendte. Sandsigeren opfordres derpaa til at spaa for de forsamlede, som holder hoderne andægtig bøiede.

Mediciner og omsorg for syge er noget nyt hos ainoerne. Naar en er bleven syg, omhyller han hovedet og lægger sig uden klage ned for at dø; høvdingen opsender bønner til guderne for at stanse skjæbnen; i enkelte tilfælde anvendes ogsaa forskjellige urter.

Naar døden er indtraadt, betages man af en saadan rædsel, at man ønsker at glemme det saa snart som muligt. Nogle nødvendige formaliteter maa dog udholdes: et stort baal tændes i huset, en mængde folk forsamler sig; den dødes skatte bringes ud, og utallige gudesymboler lægges omkring liget. Tilslut begraves dette, og de gjenlevende søger straks at glemme gravstedet. Dette ligger paa et afsides sted, langt ude i skogen eller i fjeldene; og saa stor er frygten for aander, at gravene næsten aldrig besøges; gravmærkerne forsvinder snart, og det hele er glemt.

Naar en aino staar i dødelig skræk for en vred kvinde, frygter han intet saa meget som en gammel kvindes aand, der tænkes at være fuld af ondskab. En slags tro paa en personlig udødelighed synes saaledes at være medfødt. Endnu giver den japanske regjering visse love for beskyttelsen af ainoerne og gjør alt muligt for at civilisere dem. Der eksisterer et selskab i Sapporo med dette maal for øie; det tæller blandt sine medlemmer adskillige udmærkede japanske lærde.

Det maa dog gaa her, som det almindeligt gaar, hvor to racer støder sammen, hvoraf den ene i aandelig henseende er den anden langt underlegen. Skjønt den sidste folketælling anslaar ainoerne til ca. 17,000, synes dog den mening at være fremherskende, at de stadig holder paa at dø ud. Racen mangler øiensynlig kraft og vil være ganske ude af stand til at holde sig oppe i nationernes række. Bjørnene aftager i antal; tattovering, brugen af giftige pile og andre karakteristiske skikke er forbudte ved lov og vil snart kun tilhøre historien.

Timerne og deres historie.

(Efter M. A. Dastre i *Revue des deux Mondes*).

Det arbeide, et enkelt menneske og det hele samfund formaar at yde, staar altid i afhængighedsforhold til den tid, der er anvendt paa vedkommende virksomhed; det er — udtrykt i matematiske ordelag — en *tidsfunktion*. Skal da et samarbeide mellem mennesker kunne finde sted, saa er det første vilkaar for dette en *tidsmaaling*.

Det ældste urværk, menneskeheden har betragtet, var det store „stjerneur". Paa Kaldæas sletter læste hyrderne timernes gang af klodernes stilling, og det mægtige himmel-ur var sikkert, men ubekvemt. Det ubehageligste var, at det tidt kunde være vanskeligt at læse paa den vældige skive, — naar himlen var overskyet, „stod" uret. Udviklingen i tidsmaalingens kunst har senere været rettet paa at oversætte dette stjerneurs visere til andre let tilgjængelige instrumenter. Under arbeidets gang har man udtænkt mange forskjellige slags tidsmaalings-apparater, hvis hovedgrupper følger hinanden i denne orden: soluret, sanduret eller vanduret, pendeluret og det moderne kronometer. Man kan sige, at hver af disse grupper betegner vigtige afsatser i kulturudviklingen.

Med urenes forbedring øgedes ogsaa tidsmaalingens nøiagtighed. Hvilke vældige fremskridt den har gjort, kan man forstaa deraf, at Ptolemæus i sine astronomiske observationer ikke havde nøiagtigere tidsbestemmelser end kvarttimer! — Og nu regner vi i saa hverdagslige ting som tidsobservationer ved sportstævner endogsaa med femtedels sekunder!

Skal der dannes en maalestok for tiden, da har man en stor fordel, som ofte savnes ved andre maalbestemmelser: man eier en paa forhaand i naturen given enhed, der, saavidt vi ved, praktisk talt ikke har undergaaet nogen forandring i tidernes løb og heller ikke vil ændres. Denne enhed er *døgnet*.

Oprindelig var det dog ikke døgnet, som lagdes til grund for tidsberegningen, men det var skiftet mellem dag og nat, — et fænomen, der jo laa allernærmest til at maale tiden efter, og som endnu er tidsmaaler i folkenes daglige liv. Men der trængtes ikke mange observationer, før de primitive mennesker, jægerne og hyrderne, opdagede, at disse to tidsafsnit, dag og nat, var udsat for mange vekslinger og derfor ikke egnede sig som enheder, der skulde lægges til grund for en nøiagtig tidsmaaling. Derimod ledede denne iagttagelse af dages og nætters vekslende længde til en stor opdagelse, kanske en af de største og vigtigste i astronomiens tidligste historie, nemlig: at summen af en dag og den derpaa følgende nat

bestandig er den samme, sommer som vinter, vaar som høst. Dermed var døgnet anbragt paa sin plads som grundenhed for tidsmaalingen, og den plads har det senere faat beholde urørt.

Men saa skulde døgnet deles i mindre stykker. Det blev *timerne*.

Døgnets inddeling i 24 timer antages at være opstaaet hos babylonerne, — fra dem har grækerne faaet den, fortæller Herodot. Oprindelig havde dag og nat sin særlige inddeling, — hver deltes i 12 indbyrdes ligestore dele; men dagens timer havde ikke samme længde som nattens, om sommeren var dagens tolv afdelinger længere end nattens, omvendt var det ved vintertide. Og dagenes timer ændrede længde fra dag til dag — strak sig udover vaaren og sommeren, og skrumpede ind, naar høsten kom. Kun to gange om aaret havde nattens og dagens timer samme længde. Ved jævndøgn. Men efter de ulige lange timer regnede man dog langt ned gjennem tiderne i daglig handel og vandel; kun astronomerne nyttede da en normaltime, der var en fireogtyvendedel af et døgn, og som først meget sent fik almindelig anvendelse.

Men hvorfor valgte man netop tallet 24 som delingstal? Jo, det fremkom naturlig ved at lægge dagens 12 og nattens 12 tilsammen, og 12-tallet har igjen sin forklaring i den hos næsten alle folk brugelige tolvtalsregning, duodecimal-systemet, som satte sit præg paa alle inddelinger og som gjør, at man endnu den dag idag regner med dusin, skjønt de arabiske taltegn og decimal-systemet burde kræve tital og hundreder.

Efter at timeinddelingen var vedtagen, gjaldt det at vælge et bestemt tidspunkt, hvorfra døgnets udgang og timerækkens begyndelse skulde regnes. — Romerne lod døgnet begynde ved solopgang, — den regnemaade havde de fælles med kaldæerne. En af konsulernes tjenere steg op paa senatsbygningens terrasse og forkyndte med høi røst, at nu stod solen op. Han forkyndte ogsaa middagstimen — den sjette time —, naar solen stod høiest. I mellemtiden maatte man læse sig timerne til af solen og af solure, der var opstillede paa offentlige pladse, — til det hverv havde rige huse en bestemt slave. Men naar himlen var overskyet, var forvirringen uhyggelig. I det praktiske livs daglige gjøremaal var den nøiagtige timeinddeling imidlertid mindre nødvendig, man nøiede sig med betegnelser som morgen, formiddag, eftermiddag og aften og ordnede dagens gjerning derefter, man samlede med andre ord dagens timer i grupper paa tre hver, de saakaldte *trihorier;* nattetimerne deltes i *nattevagter.* — Men en hel del andre folkeslag fandt, at *dagens* begyndelse eller slut ikke var et praktisk tidspunkt at tælle timerne fra, — ti med de skiftende aarstider skiftede ogsaa tiden for solens op- og nedgang. De valgte derfor *middags*tiden, den tid, da skyggen er kortest. Men dette tidspunkt falder jo midt i arbeidstiden, og at regne døgnskifte fra middagstimen viste sig ogsaa at være mindre praktisk.

Kinesere og hebræere satte døgnskiftet ved arbeidsdagens slut, kl. 6 eftermiddag, og flertallet af de europæiske folk har efter dem arvet og i lang tid benyttet samme tidsordning. Nyere tids folk har imidlertid optaget ægypternes gamle skik at forlægge døgnskiftet til midnat, da al virksomhed hviler. Ganske samme anskuelse er det, som lader astronomerne henlægge dagens begyndelse til — middag. Ti deres virksomhed falder jo ved nattetid, og da at skifte datumbetegnelse midt inde i en observation vilde selvsagt falde saare ubekvemt.

Noget krav paa forandring af døgnets inddeling i 24 timer er der ikke fremkommet, og forslag i den retning vil vel ikke faa mange talsmænd, da de savner praktisk begrundelse. Derimod er der et andet reformkrav, som mer og mer har gjort sig gjældende; det angaar den maade, hvorpaa man tæller og benævner timerne. Nægtes kan det ikke, at den nuværende regning med 12 timer formiddag og 12 timer eftermiddag lider af adskillige svagheder. Selve betegnelsesmaaden er upraktisk og leder let til forvekslinger og misforstaaelser. Og at en forenkling paa dette strøg ikke er let at bringe istand, det ser man af de forsøg, som i den retning er gjort i forskjellige lande. Bare paa Europas vanligste reiseruter møder man paa togtabellerne forskjellige maader at betegne for- og eftermiddagstimerne paa!

Kravet paa klarhed og enkelhed i dette stykke kan kun paa en eneste maade tilfredsstilles: Ved at tælle timerne i uafbrudt rækkefølge fra kl. 1 til kl. 24. Det er i virkeligheden noksaa forbausende, at denne reform ikke forlængst er gjennemført, — dens fordele synes saa paatagelige. Og forresten er opfindelsen aldeles ikke ny, den er i mange land for længe siden indført i den borgerlige tidsregning, og overalt benytter astronomerne den. I Kanada har den været gjældende lige siden 1887, — begyndte i jernbanetrafiken, men folk syntes saa godt om denne fortløbende timebetegnelse, at den fik almindelig „borgerret". Som eksempel paa, hvad denne reform virkelig kan indspare i tid og i penge, meddeler et kanadisk aktieselskab „Western Union Telegraph", at bare paa dets linjer er der aarlig indsparet omkring 150 millioner bogstaver derved, at „f.m." og „e.m." udelodes af telegramerne. I Europa har den nye regning med 24 timer været gjældende for jernbanerne i Italien siden 1893, — i Belgien indførtes den 1897.

Man har anført en del grunde mod denne tidsreform. En vanskelighed skulde bestaa deri, at man har sværere for med sin tanke at omfatte en serie paa 24 timer end to paa 12, saaledes at for eksempel den tid, der mentes, skulde træde klarere og raskere frem for ens bevidsthed, naar man hørte: „klokken 8 eftermiddag", end: „klokken 20". Denne indvending er imidlertid uden værd, — ved vane lærer vi os jo til at beherske serier, som er betydelig høiere end 24. Ved regning med kroner

og ører behandler vi jo uden vanskelighed en talrække, der naar til 100. Skulde man paa myntbetegnelsens omraade bruge samme ræsonnement som paa timebetegnelsens, da vilde man komme til følgende resultat: Følelsen af den sum 67 øre skulde være mindre klar end, om vi kaldte den samme sum: „17 øre paa den anden halvkrone."

En anden grund mod 24-timers-dagen er, at det vil volde saa svære vanskeligheder at forlade det gamle system og gaa over til det nye. Denne grund kan med samme ret anvendes mod alt nyt. Tænker vi paa de gjentagne og betydelige ændringer, vort mynt-, maal- og vægtsystem har undergaaet, da er den foreslaaede forandring i timebetegnelsen næsten ikke omtale værd. — Den praktiske tillempning af urene vilde lettest kunne gjøres paa den maade, at timeviserens gang blev uforandret, men talskiven forsynedes med en dobbelt kreds af sifre, — den inderste viste fra 1 til 12, den yderste fra 13 til 24. Værre vilde det blive at indrette slagurene efter den nye tidsinddeling. En nattevandrer maa sandelig ha tankerne med sig, naar han skal afgjøre, om kirkeklokken i taarnet slog 23 eller 24. Men vanskelighederne er dog ikke større, end at man trygt tør overlade løsningen til urmagernes kløgt.

*
* *

Som nævnt gik man ved tidsmaalingen ud fra den iagttagelse, at alle døgn er lige lange, — og rent praktisk talt kan man det. Men da man var bleven rigtig dreven i at lave ure, — saa fine og saa sikre instrumenter, at hver feil skulde ligge udenfor mulighedens grænser, saa viste det sig alligevel ved disse kronometre en vis uregelmæssighed i gangen, de var til aarets forskjellige tider lidt foran eller lidt efter den virkelige soltid. Urmagerne paastod, at fandtes der nogen feil, saa var den at søge hos solen, — og de havde fuldstændig ret.

I astronomien skiller man mellem *soldøgn* og *stjernedøgn*. Stjernedøgnet er den tid, som ligger mellem tvende lige stillinger, fiksstjernerne indtager i forhold til jorden, og udgjør altsaa jordens virkelige omdreiningstid i forhold til den faste stjerneverden. Men i et saadant stjernedøgn har jorden tillige skredet et stykke fremad paa sin aarlige bane og solen altsaa tilsyneladende flyttet en smule paa sig. Der maa altsaa gaa en liden tid mer end et stjernedøgn, før solen for os indtager samme stilling, som foregaaende dag. Stjernedøgnene er aldeles lige lange, og var jordens bane en cirkel, paa hvilken vor klode stadig rullede med samme hastighed, da vilde ogsaa soldøgnene være lige lange. Men nu er jordens bane aflang, og dens hastighed paa de dele af banen, der ligger solen fjernest, noget mindre end paa de solen nærmereliggende dele. Dette gjør, at den

tidsforskjel, der er mellem et soldøgn og et stjernedøgn, stundom er større, stundom mindre i aarets løb.

Et ur kan være saa nøiagtigt det være vil, det kan dog ikke vise den absolut korrekte soltid hele aaret rundt. Skulde det kunne det, maatte det hver dag flyttes frem eller tilbage et stykke, der endog kan gaa op til 1½ minut. Den praktiske vanskelighed ved dette var selvsagt meget følelig, og det var derfor en stor reform, da man i begyndelsen af dette aarhundred indførte *middelsoltid* istedenfor den virkelige soltid. Tidsmaalingens enhed blev da et kunstigt døgn, hvis længde er middeltallet af de virkelige soldøgn.

Det er ifølge dette aldeles ikke sikkert, at klokken bør være paa stregen 12, naar solen staar høiest paa himlen. I virkeligheden falder de to ting helt sammen kun 4 gange hvert aar. I aar indtraf det 14. april og 14. juni, og indtræffer 31. august og 25. december. For alle andre dages vedkommende skiller middelsoltiden sig fra den virkelige, og forskjellen kan stundom gaa op til 16 minuter.

Men hvert sted har sin egen middelsoltid. Reiser man i øst eller vest, maa man uophørlig „stille“ sit ur, for at faa det til at gaa som andre respektable klokker paa stedet. Før i tiden havde dette igrunden svært lidet at betyde, — i deligensens dage regnede man ikke saa nøie med et par minuter mer eller mindre, — kom man ikke idag, saa rak man vel frem imorgen. Men jernbaner og telegraf fordrede en reform ogsaa paa dette strøg. Allerede i 70-aarene var middelsoltid, eller kortere middeltid, indført i en hel del europæiske lande.

Nutidens stræben mod raskhed og enkelthed i samfærsel og alt hvad der hænger sammen med den, nøiede sig imidlertid ikke med dette fremskridt. Den næste reform, der vandt tilslutning i de fleste af Europas stater, gaar ud paa at samle fler og flere lande under en fælles tidsmaaling. Lykkes den paatænkte samling, skulde der for Vest- og Mellem-Europa kun findes to forskjellige slags tid: *Berlins* middeltid, der vil samle Italien, Tyskland, Østerrige samt de skandinaviske lande, samt Greenwichs, der kommer til at samle alle de vestlige stater. Rusland maa paa grund af sin voldsomme udstrækning, have sin egen tid. Naar nu denne reform bliver fuldstændig gjennemført, og grænserne for de tre tidsdistrikter bestemt, vil man kunne reise Europa gjennem fra vest til øst og altid ha rigtig tid paa sit ur, bare man husker paa at stille det frem, naar man passerer de to grænselinjer.

Socialpolitiske streiftog.

(Efter professor **Georg Adler** i *Zukunft*).

II.

Det sociale spørsmaal i oldtidens Grækenland.

I en ganske anden grad end Israel forstod *Hellas* at overvinde den tunge sociale krise, det saa sig stillet overfor.

Det var omkring aar 600 før Kristus. Dengang sukkede hver bonde i hele Attika under gjældens og kapitalisternes aag; vi har her kun Attika for øie, ti det var den ædleste del af den helleniske stat, den del, hvor grækerfolkets karakteristiske egenskaber kommer fyldigst tilsyne. Efter de samtidige beretninger at dømme, maa tilstanden have været haabløs. De bønder, der ikke kunde betale sin gjæld, blev enten indenlands solgt som slaver eller — hvis de ikke ved flugt havde reddet sig til udlandet, gjort til trælle og livegne paa sine egne gaarde, maatte aflevere fem sjettedele af sin indtægt til herrerne og fik beholde en sjettedel til sit eget og sin families underhold. Attika var lige ved at blive et bytte for det mest utøilede aristokrati, der allerede havde samlet al politisk ret og indflydelse i sin haand, da en mægtig folkebevægelse opstod. Dens ophavsmand var Solon, en atheniensisk aristokrat, — og det lykkedes at gjennemføre de af den geniale leder foreslaaede reformer. De vigtigste af dem var disse to: En skyldner kunde ikke mer gjøres til slave paa grund af gjæld —, denne lov gaves tilbagevirkende kraft, — og alle gjældsfordringer skulde tilintetgjøres. Med et slag blev altsaa hver eneste gjældslave en fri mand igjen, og alle, der paa grund af gjæld havde forladt landet, kunde vende tilbage, — bonden, som før havde været adelsmandens livegen, rystede aaget af sig og blev selvstændig herre over sin jord. Paa den vis gjennemførtes faktisk en bondebefrielse i stor stil, gjæld paa grundeiendom var skaffet ud af verden og med den de kolossale jordegodser, eiede af enkeltmænd. Kanske den vældigste sociale reform, der nogensinde i verdenshistorien er udført paa fredelig vei. Efter Solons tid var der aarhundreder igjennem praktisk talt intet spørsmaal om smaabøndernes eksistens i det gamle Attika; de havde en social stilling saa fast, at den ikke kunde rokkes ved. Solons socialpolitik havde altsaa virket paa en maade, hvis held for staten var hævet over enhver tvil. Hans indflydelse maa det for en stor del tilskrives, at Athen i de følgende tider havde en saa straalende vidunderlig udvikling; ved hans reformer var den brede, jorddyrkende middelstands stilling sikret, derved fik landet en militær, politisk og økonomisk basis, hvorpaa udviklingen trygt kunde bygge.

Men var der end ikke et egentligt „agrarspørsmaal“ at løse inden Attikas grænser, saa meldte der sig dog hastig et andet problem af beslægtet art. Befolkningen voksede, og Attika var et saare lidet land. Hvor skulde man skaffe jord til saa mange nye borgere, som handel og haandværk ikke kunde give beskjæftigelse? Jo, man sendte sine borgere i kolonier til erobrede, allerede opdyrkede lande og loddede bondegaarde ud mellem dem. Disse borgerkolonier var en særdeles yndet institution blandt de ubemidlede atheniensere, og i Athens glansperiode koloniserede byen i en ganske enorm maalestok. Perikles, i hvis herskertid denne kolonialpolitik dreves aller kraftigst, havde et dobbelt maal for øie. Han vilde befri byen for en arbeidsløs urolig flok og saaledes afhjælpe folkets økonomiske nød, samtidig som han ved disse borgerkolonier skabte en art besætninger i de erobrede lande og derved vanskeliggjorde oprør hos de undertvungne „forbundsfæller“.

En lignende socialpolitik fulgte Perikles, naar han opførte de vidunderlige bygværker, der endnu kaster glans over Athen. Ved dem beskjæftigede han kunstnere og haandværkere af alle arter, sjømænd og kjøbmænd til materialernes transport, og de store indtægter, der fra skattepligtige forbundsfæller tilfiød Athens statskasse, kom samtlige borgere tilgode, ikke bare en snever kreds, — og maaden, hvorpaa disse rigdomme fordeltes, befordrede flid og dygtighed. Udtrykt i moderne tale: der blev sørget for gode konjunkturer og gunstig arbeidsleilighed for enhver, der vilde arbeide.

Her var det altsaa ikke, faren truede det atheniensiske samfund, der eiede penge nok, hjælpekilder nok af alle slags, og land nok, om ikke hjemme saa ude. Oldtidens vanskeligste sociale spørsmaal, jordeiendomsproblemet, var løst i statens barndomstid; men der opstod en ny art „arbeidsløshed“, der er saa karakteristisk for de mægtigste antike borgersamfund. I stigende grad var man begyndt at anvende *slaver* til alslags arbeide, og dette hidførte omsider den anskuelse, at legemligt arbeide var noget, der ikke anstod en fri mand, — arbeide med jorden skulde være den eneste undtagelse. Denne foragt for haandværk og lignende beskjæftigelser staar i nær sammenhæng med den eiendommelige helleniske livsanskuelse, der satte sig som høieste maal den aandfulde ledigang, den kun af æstetiske love bundne absolute frihed. Fritiden skulde selvsagt benyttes til at søge kundskab og visdom, til at uddanne jeget til et fuldendt kunstværk, sagde de vise. Men de aandelige plebeiere, hvoraf datiden eiede en smuk skare, lige saa vel som nutiden, de satte ikke sit ideal saa høit; de brugte friheden og lediggangen til at uddanne sig i retning af dovendyr, til at drive *dolce far niente* og rangle rundt i staden. Dertil kom saa den særegne situation, hvori det atheniensiske folk befandt sig

omkring midten af det 5te aarhundred. Perserkongens hærskarer havde det overvundet; da saa kampen stod mellem Athen og Sparta, havde athenienserne kraftig grebet offensiven og grundet Attikas rige, og dette folk, hvis selvfølelse daglig øgedes ved det direkte suveræne herredømme, det udøvede over de overvundne folk, vilde naturligvis ogsaa plukke de materielle frugter af demokrati og herrevælde forenede. Læg sammen alt dette: berettiget selvfølelse, stadig bredtflydende indtægter fra undertvungne folk, foragt for legemligt arbeide, — og man vil se, der kommer et øieblik, da det i lediggang levende folk kræver at faa *leve helt ud paa statens bekostning.*

Perikles begyndte at bøie sig for dette krav. Han skabte ikke bare de gunstigst mulige arbeidskonjunkturer, han begyndte at *lønne* borgerne for enhver deltagelse i det offentlige liv. Først blev de edsvorne meddomsmænd lønnede med 2 oboler daglig, — almindelig arbeidsmands løn. Derved var 6000 af Athens 35,000 borgere forsørgede, kan man sige. Saa kom de 500 raadsherrer, der ligesom de edsvorne blev udtagne ved lodtrækning; de fik 1 drakme, omtrent 6 oboler daglig. Dertil kom saa en mangfoldighed af statens betjente, tropper, vagtmandskaber og lignende bestillinger, — Aristoteles siger, at ialt levede 20,000 af de atheniensiske borgere paa statens — det vil sige paa forbundsfællernes — bekostning.

Den socialpolitik, Perikles ved disse lønninger havde slaaet ind paa, blev efter hans død fulgt i stadig høiere grad. Aar 425 blev dommernes løn forhøiet til 3 oboler daglig; for at møde op i folkeforsamlingen, — som tidligere mange athenienser havde holdt sig borte fra, fordi de maatte tjene til mad og klæder, — fik man først 1 obol, senere steg summen til 9; endelig, i sidste halvdel af det fjerde aarhundred, blev det bestemt, at alt statsoverskud skulde uddeles til borgerne som „festpenge“. Ved dette sidste skridt var altsaa ethvert fornuftigt finansstyre umuliggjort, staten hindret fra at foretage krigsrustninger eller andre kostbare skridt — og folket, der snart sagt med én mund aad af statens krybbe, hjælpeløst demoraliseret. Som folket fik mad paa statens bekostning, saa fik det ogsaa fornøielser. Staten kjøbte teaterbilletter til sine borgere og arrangerede desuden religiøse fester, hvis pragt overgik ethvert scenisk skuespils udstyr. Skattepolitiken blev taget i denne sidstnævnte „socialreforms“ tjeneste. De rige blev paalagt de saakaldte „liturgier“, forpligtelse til at bekoste festlige optog, religiøse kor, væddeløbsheste, præmier ved kapløb o. s. v. Og disse liturgier udartede tilslut til en saa blodsugende beskatning, at de store formuer ikke kunde udholde det, men splittedes ad i samme slægtled, som de var samlet. Nye dannedes — for hurtig at skrumpe ind igjen, til gunst for folkets skuelyst.

Først i 322 blev der gjort ende paa dette system, da de seirende

makedoniere under Antipater rykkede ind i Athen og omstyrtede den gamle demokratiske forfatning. Dens konsekvens — en socialpolitik, der tilspidsede sig i borgernes offentlige fodring, — blev afskaffet med det samme. Selvfølgelig opstod der da nød i Athen, — de tusener, som før havde næret sig af statskassen, vidste jo ikke, hvad de skulde leve af; men den nød afhjalp Antipater ved at sende et par tusen atheniensere som kolonister til Trakien, hvor de under strengt arbeide fik lære at kjæmpe den „kamp for livet", de hidindtil, som statens „*hommes entretenus*" var gaaet afveien for. Saa blev der rum og arbeidsplads i Attika for resten.

Med disse begivenheder indledes de sidste vers af det selvstændige Athens historie, — snart efter sluges den lille stat af det vældige Makedoniske Rige, for derefter at gaa op i det Romerske. Men i dets selvstændighedsperiode interesserer dets socialøkonomiske udvikling ved sin egenartethed. Lykkelig undgaar det den fare, at de smaa eiendomsbesiddere skal sluges af de store, lykkelig sikrer det sin middelstands eksistens — for saa at strande paa et andet skjær: den for store rigdom. Hvorledes skaffe mad til *alle* munde? er ellers det vanskeligste sociale spørsmaal. Hvorledes ordne en fornuftig diæt, saa overmættelse undgaaes? blev det sociale spørsmaal for Athen, — og det spørsmaal kunde det ikke greie.

Faktorerne i den organiske udvikling.

(Efter dr. David Starr Jordan i *Arena*).

Vi gjengiver nedenfor en grei og oversigtlig artikel om ovenstaaende emne. Den vil antagelig kunne læses med udbytte især af dem, der kun har en dunkel forstaaelse af udviklingslæren.

Faktorerne i den organiske udvikling er mange og staar i et yderst forskjelligt forhold til hinanden. Vi skal her inddele dem i 8 hovedklasser.

I. *Arvelighed.* Enhver skabning i naturen modtager egenskaber fra forfædrene og overfører egenskaber paa afkommet. „Lige avler lige". Arveligheden er den store konservative kraft i udviklingen. At en og samme type bevares gjennem utallige slægtled, at levende organismer i hovedtrækkene ligner hinanden, at en gruppe organismer kan ordnes efter et naturligt inddelingssystem, og at man hos høierestaaende organismer finder levninger af organer, som egentlig tilhører et lavere organisk udviklingsstadium, er vidnesbyrd om denne krafts indflydelse. Det er bekjendt, at der hos et foster paa et tidligt stadium af dets udvikling findes organer,

som er eiendommelige for laverestaaende organismer. Et pattedyrfoster f. eks. har saaledes paa et vist stadium gjæller og ligner en fisk eller kanske endnu mere et fiskefoster. Ogsaa heri maa man se et udslag af nedarvningens lov.

Det fysiske grundlag for arveligheden har i de senere aar været gjenstand for indgaaende undersøgelser, og der er grund til at tro, at de smaalegemer, som findes i kjønscellens kjerne, er det synlige redskab for overførelsen af de arvelige tendenser.

II. *Irritabilitet.* Alle levende væsener paavirkes af sine omgivelser. Enhver ydre paavirkning fremkalder altid i den levende materie en vis tilbagevirkning. Nervesystemet og dets sanseorganer staar i direkte forhold til livsvilkaarene, og kan derfor paa en vis maade betegnes som indrømmelser til omgivelserne. En organismes bevægelse, af hvad art denne end er, maa ledes overensstemmende med indtryk, modtagne fra udenverdenen. Hos dyrene giver det saaledes modtagne indtryk sig udslag i handling. Det samme er ogsaa paa en vis maade tilfælde med planterne. Den væsentligste forskjel er kun den, at da planten ikke kan bevæge sig fra sted til sted, besidder den heller intet saadant fornemmelsescentrum, som dyrene har i hjernen. De plantedele, som bevæger sig, f. eks. voksende rodtrevler og knopper, besidder i de samme celler baade følsomhed og bevægelsesevne, medens dyret (en cellekoloni, der bevæger sig som et hele) har et specialiseret nervesystem, som tjener hele organismen.

Som regel indvirker ikke omgivelserne direkte paa individet. Deres indflydelse ytrer sig som oftest deri, at de modificerer dets virksomhed, d. v. s. forøger, forminsker eller forandrer dets kraftytringer. I al opdragelse, opdrætning og agerdyrkning anerkjendes praktisk omgivelsernes indvirkning. Slette omgivelser frembringer slette virkninger. Magelige omgivelser har en tendens til at frembringe organisk degeneration, fordi de ikke ansporer til anstrængelse. Organismens svar paa omgivelsernes indvirkning er en hel række „indrømmelser“. Saadanne indrømmelser til omgivelserne er huden, øinene, hjernen, følelsen af smerte og ved nærmere undersøgelse ethvert organ og enhver funktion i legemet. Ti uden omgivelser vilde alt saadant være unødvendigt og ubegribeligt. Et liv uden omgivelser er kun en filosofisk drøm. At overvinde eller skabe sine egne omgivelser er en af de ædleste opgaver for den menneskelige vilje.

III. *Individualitet.* Der findes ikke to organismer, som er nøiagtig lige. I ethvert væsen ytrer sig en individuel kraft, som forhindrer det fra at være en slavisk kopi af et andet væsen. Loven om, at de bedst skikkede individer overlever i kampen for tilværelsen, forudsætter forskjellige grader og arter af skikkethed, og disse frembringes ved variation. Ethvert skridt i retning af afvigelse og specialisation giver rum for mere liv, ti livets fylde afhænger af dets forskjelligartethed. Og verden blir aldrig saa fuld,

at der ikke er rum tilovers for individer, som er bedre eller anderledes afpassede for de forskjellige livsvilkaar.

At der ved avling behøves to forældre, fremmer variation. Derved faar nemlig ethvert individ baade faderens og moderens slægtlinjer bag sig, og disse slægtlinjers egenskaber forbinder sig paa en ny maade for hvert nyt afkom. Dette aabenbarer sig bl. a. i befrugtningsprocessen. Den mandlige sædcelle og det kvindelige æg maa forene sig, for at et nyt individ skal kunne dannes, og det maa erindres, at ingen sæd- eller ægcelle er nøiagtig lig andre sæd- eller ægceller.

Fra dette synspunkt kan man sige med professor Osbom, at variation i virkeligheden er en form for arvelighed. De samme organer, som sørger for slægtens formerelse, forebygger ogsaa en nøiagtig repetition af et tidligere individ.

Variation fremmes ogsaa af de love eller kræfter, som paaskynder eller forsinker et individs udvikling paa de tidligere livsstadier. Naar en organisme hurtig passerer de forbigaaende udviklingsstadier, blir der mere kraft og tid tilovers til at skyve udviklingen et stykke længere frem, medens det modsatte blir tilfælde, hvor de forbigaaende stadier passeres langsomt.

De laverestaaende organiske former passerer langsomt gjennem livets forskjellige faser, og deres vækst er tilende, før de har naaet nogen høi grad af specialisation. En høiere organisk form derimod passerer allerede under fostertilstanden de laveste stadier, og det med en hurtighed, som til en vis grad er proportional med de fremtidsmuligheder, som ligger foran den. Der ofres mindre tid paa uvæsentlige ting, og vi kan sige, at individet ved denne tids- eller kraftbesparelse blir istand til at naa saa meget høiere i sin udvikling.

Fiskens gjæller, som renser blodet ved at bringe det i forbindelse med den i vandet opløste luft, varer hele dens levetid. Fisken vokser aldrig fra disse organer og opnaar ikke paa noget stadium i sit liv evnen til at aande i atmosfærisk luft. Padden er i en periode af sit liv lig en fisk og aander ved gjæller; men her gaar udviklingen hurtigere, og gjællerne svinder efterhaanden ind. Levninger af dem blir imidlertid siddende igjen; ti paa grund af arvelighedsloven kan intet individ blive sin fortid fuldstændig kvit. At paddens forfædre engang aandede i vand, kan aldrig glemmes. Hos fuglene og pattedyrene er paaskyndelsen endnu større, og gjællerne svinder her ind, før ægget er udruget eller dyret født. Fosteret drives hurtig gjennem de forbigaaende stadier, og med denne forkortelse af de unyttige trin indtræder ogsaa muligheden for en høiere udvikling.

Omvendt vil forsinket udvikling hidføre degeneration. Men alle herhen hørende variationer, hvad enten de gaar i retning af paaskyndelse eller forsinkelse, tjener til at fremme forskjelligartethed og udhæve individualiteten.

Lignende resultater hidføres ogsaa ved variation i brug og anstrengelse. Det organ, som bruges, vil trives, medens det ubrugte organ svinder ind. Egenskaber, som resulterer af brug, anstrengelse eller erfaring, kjendes under navn af erhvervede egenskaber. Vi har eksempler paa saadanne i smedens stærke arm, taskenspillerens smidige haand, og musikerens fine øre. Disse egenskaber er imidlertid ikke gjenstand for nedarvning i samme grad eller paa samme maade som medfødte egenskaber. Imidlertid er der et stort antal tilhængere af udviklingslæren, den saakaldte ny-lamarckske skole, som paastaar, at ogsaa erhvervede egenskaber overføres ved arv. Herbert Spencer, lederen for den ny-lamarckske skole, siger f. eks.: „Forandring af funktion frembringer forandring i den organiske struktur, og det er en holdbar hypotese, at organiske forandringer, frembragte paa denne maade, nedarves."

Blandt de øvrige faktorer, som fremmer variation, maa nævnes forandring af omgivelser. Der gives ikke to organismer, som kan have nøiagtig de samme omgivelser, og omgivelserne virker modificerende paa udviklingen. Haand i haand hermed gaar ogsaa de forskjellige faser i den store sigtningsproces, som kjendes under navnet naturligt udvalg.

IV. *Det naturlige udvalg* er en betegnelse, som er bleven valgt med tanke paa dyreopdrætternes fremgangsmaade ved forædlingen af en race. Dyreopdrætternes udvalg er kunstigt, d. v. s. de vrager de uskikkede og udvælger de mest passende dyr til racens forplantning. Men et lignende udvalg foregaar ogsaa ude i naturen ved hjælp af givne naturlige faktorer. Ti den metode, ved hjælp af hvilken en ny art frembringes i naturen, er fuldstændig analog med den fremgangsmaade, ved hjælp af hvilken man kunstig kan frembringe en ny race af kjør, hunde eller duer. Udtrykket naturligt udvalg er imidlertid lidt misvisende, fordi det er positivt, medens den proces, det betegner, er rent negativ. „Naturlig vragning" vilde undertiden være bedre; ti, hvad der menes er, at de daarlig udrustede og uskikkede individer gaar under i kampen for tilværelsen, og at slægtens forplantning derfor blir overladt de bedst udrustede og fremmelige individer.

Herbert Spencer har udtrykt den samme idé i den bekjendte, af ham formulerede lov om de „mest skikkedes overleven". De organismer varer længst, som er bedst afpassede for de tilværelsesvilkaar, hvorunder de lever. „De mest skikkedes overleven" omspænder imidlertid ikke hele det naturlige udvalg. Kun en ringe del af dyrenes og planternes egenskaber kan forklares ved en udelukkende anvendelse af nytteprincipet. Der er mange egenskaber, som holder sig, ikke fordi de er nyttige, men fordi de nu engang har vundet indpas. Svømmehudens tilstedeværelse hos en svømmefugl maa jo forklares ved anvendelse af nytteprincipet. De mest skikkedes overleven blandt svømmefuglene maa betyde den bedste svømmers over-

leven; og den bedste svømmer er den, som har de bedst udrustede svømmefødder. Men en egenskab kan være fuldstændig unyttig og dog holde sig med samme seighed som svømmehuden, f. eks. et specielt arrangement af skjæl paa fodleddet eller en enkelt flad klo. Saadanne egenskaber har i sig selv ingen værdi. Deres nærværelse kan ikke tilskrives loven om de mest skikkedes overleven. De holder sig, fordi forfædrene besad dem. Klør og negle maa have en eller anden form, skjællene maa være ordnet paa en eller anden maade, vingerne maa have en eller anden farve. Og den form eller farve, som forfædrene havde, er ligesaa god som nogen anden. Hvad der her foreligger, er altsaa simpelt hen „det eksisterendes overleven". Spørsmaalet om en større eller mindre grad af skikkethed har her ingen anvendelse. Men da saadanne egenskaber er fremkaldt ved naturlige faktorer og saaledes forskjellige fra dem, som frembringes af menneskene ved kunstigt udvalg, maa de indordnes under det naturlige udvalg. Ethvert resultat, som frembringes i kampen for tilværelsen af naturlige kræfter uden menneskelig hjælp, skyldes naturligt udvalg i den betydning, som Darwin brugte udtrykket.

Det naturlige udvalg har som sit grundlag kampen for tilværelsen, hvori selvfølgelig de individer, som ved variation er komne i besiddelse af de tjenligste egenskaber, maa seire. Darwin har paa en prægnant maade fremstillet, hvad han forstaar ved kampen for tilværelsen. Han siger: „Jeg benytter udtrykket kampen for tilværelsen i en vid og metaforisk betydning, indbefattende et væsens afhængighed af et andet væsen, og (hvad der er vigtigere): jeg bruger det ikke blot om individets liv, men ogsaa om dets held i at efterlade afkom. To kaniner maa, naar der er knappe tider, siges at kjæmpe med hinanden om, hvem der skal faa mad og leve. En plante paa randen af en ørken siges at kjæmpe for livet mod tørken, skjønt man snarere burde sige, at den er afhængig af fugtighed. En plante, som aarlig frembringer ca. tusen frø, hvoraf gjennemsnitlig kun et spirer og vokser op, maa siges at kjæmpe med de andre planter, som dækker jorden, hvad enten de tilhører samme slags eller andre arter. Misteltenen er afhængig af æbletræet og nogle andre trær, men den kan vanskelig siges at kjæmpe med disse trær; ti hvis der vokser altfor mange saadanne snylteplanter paa samme træ, vil dette visne og dø. Men flere spirende misteltener, som vokser lige ved siden af hinanden paa samme gren, kan med større ret siges at kjæmpe med hinanden. Da misteltenen forplantes ved hjælp af fugle, er dens tilværelse afhængig af disse, og man kan derfor metaforisk sige, at den ligger i kamp med andre frugtbærende planter for at lokke fuglene til sig og saaledes bringe dem til at sprede dens sæd. I disse forskjellige betydninger, som gaar over i hinanden, bruger jeg udtrykket: kampen for tilværelsen."

En kamp for tilværelsen følger med nødvendighed af den store hurtighed, hvormed alle organiske væsener, overladt til sig selv, vilde formere sig. Man har nylig beregnet, at hvis et par engelske spurve fik formere sig med normal hurtighed, og hvis ingen af deres afkom døde af andre aarsager end alderdom, vilde der i løbet af 25 aar være en spurv for hver kvadrattomme jord i landet. Men en saadan forøgelse er umulig; ti mere end hundred andre fuglearter kjæmper om det samme territorium, og der findes ikke plads eller mad for alle. Under saadanne forholde blir kampen for tilværelsen mellem de forskjellige spurve og mellem spurve og andre fugle aar for aar mere skarp. I samme grad, som spurvene vinder terræn, taber de andre fuglearter. Men før eller senere opnaar enhver art et punkt, da tabet nøiagtig opveies af forøgelsen. Dette frembringer en tilsynelande ligevægt — den „saakaldte ligevægt i naturen," en slags bevæbnet neutralitet, som den overfladiske iagttager forveksler med varig fred. Men denne fred brydes, saasnart der viser sig et individ eller en gruppe af individer, som ikke blot er istand til at hævde, men ogsaa forbedre sin stilling i kampen for tilværelsen.

Kampen for tilværelsen ytrer sig paa tre maader: kamp mellem organismer af samme art, kamp mellem organismer af ulige art, kamp med omgivelserne. Hvor der forekommer særlig gunstige omgivelser, vil for det meste kampen mellem de enkelte individer være meget intens; men hvis disse omgivelser er lige gunstige for en flerhed af arter, vil kampen mere antage formen af en strid mellem de forskjellige arter. Hvor omgivelserne er ugunstige, vil antallet af de arter, som er istand til at holde sig, være mindre; men til gjengjæld pleier disse arter at forekomme i et stort antal af individer, fordi der ikke er saa mange andre arter at kjæmpe med.

Fiskenes fordeling paa jorden vil illustrere dette. De heldigste livsbetingelser finder fiskene omkring koralrevene i de klare tropiske have. Omgivelserne er her gunstige for mange arter, og kampen mellem deres enkelte repræsentanter er haard. I polarhavene findes kun faa arter, fordi temperaturen holder de fleste borte. Men de faa arter, som findes, er repræsenteret ved myriader af individer. Kun faa arter kan her konkurrere med hinanden, og kampen staar derfor ikke saa meget mellem de forskjellige arter. Hvad der her foregaar, er nærmest et naturligt udvalg af dem, der kan afpasse sig efter de haarde livsbetingelser.

Kampen for tilværelsen føles aldrig som et tryk af de allerede afpassede individer. Deraf kommer det, at skjønt alle intelligente mennesker indrømmer, at der foregaar en kamp for tilværelsen, er der meget faa, som mærker den. I almindelighed er menneskene udrustede for den nedarvede tilværelseskamp paa samme maade, som de er udrustede til at

udholde luftens tryk. De mærker ikke trykket selv, kun dets omvekslinger. Det synes derfor ofte, som om der er tilveiebragt en fuldstændig afpasning. Men dette er en illusion; ti der er altid rum for en fuldkomnere afpasning, og alt eftersom tilværelsesvilkaarene skifter, maa ogsaa afpasningen skifte. Fremskridt følger af organisk utilfredshed. Hvor der ikke er nogen grund til forandring, der er heller intet fremskridt. Degeneration staar for døren, og man kan trygt paastaa, at hvor kamp for tilværelsen er ophørt, der vinder altid degeneration af en eller anden art indpas. „Hvad der er ønskeligt,“ siger Weismann, „blir nødvendigt, saasnart det er muligt.“

Malthus's lov om folkeforøgelsen er saa nøie forbundet med kampen for tilværelsen, at den fortjener at nævnes i denne forbindelse. Den lyder i hovedsagen som følger: Mennesket har tendens til at formere sig i geometrisk rækkefølge, d. v. s. ved multiplikation, medens levnetsmidlerne kun kan forøges i aritmetrisk række, d. v. s. ved addition. Verden vilde derfor før eller senere blive overbefolket, dersom ikke last, elendighed og klogskab satte en stopper for multiplikationen. Denne lov er bleven kritiseret som en halv sandhed for menneskets vedkommende. Men det vil kun sige, at der ogsaa gives andre faktorer i udviklingen end de af Malthus erkjendte. Alligevel giver Malthus's lov et klart udtryk for en stor faktor, nemlig kampen for tilværelsen, som den ytrer sig blandt menneskene.

V. *Selvvirksomhed.* En vigtig faktor i udviklingen er individets virksomhed til udnyttelse af sine organer. Naturen er økonomisk i sin kapitalanbringelse. Den inddrager al ubenyttet kapital. Den bekjendte parabel, ifølge hvilken eieren af den ubrugte talent mistede alt, hvad han havde, giver os et fortræffeligt billede af naturens fremgangsmaade. Det ubrugte organ mister sin kraft og svinder ind. Og denne lov gjælder ikke bare i dyreriget. Ogsaa hos planterne maa brugen retfærdiggjøre organet. Den gren, som ikke befordrer træets saft, visner og dør. Den frugt, som ikke modnes, styrter til jorden. Paa en vis maade maa endog funktionen gaa forud for organet. Nye egenskaber erhverves saavel hos mennesket som hos dyrene ved selvvirksomhed, skabes af behovet. Arveligheden giver værktøiet, og omgivelserne er løftestangen.

Blandt alle høiere dyr er brugen af organerne grundlaget for den individuelle lykke. For at nyde livet maa baade mennesker og dyr handle, tænke, kjæmpe, elske, hjælpe — i det hele taget gjøre noget positivt. Og ingen tanke eller følelse er fuldstændig, før den paa en eller anden maade giver sig udslag i handling.

VI. *Altruisme.* En anden vigtig faktor i den organiske udvikling er altruisme eller loven om gjensidig hjælp. Det er en feiltagelse at begrænse altruismen til mennesket alene. Den gjør sig gjældende saavel

i dyrenes som planternes rige. Overalt, hvor organismen træder i forhold til hinanden, maa der udvikle sig forhold, som er tjenligere end andre, og det naturlige udvalg vil sørge for, at de tjenligste forhold overlever. Altruismen er betegnelsen for det bedste og heldigste forhold mellem to organismer af samme art og type, det fredelige samhold.

Det kan paavises, at altruistiske dyder yder en mægtig støtte i kampen for tilværelsen. Det stærke individ, som staar alene, kan tabe, hvor flere mindre stærke individer, som holder sammen, gaar af med seiren. Omsorgen for afkommet er et langt mere virksomt middel til artens vedligeholdelse end jernmuskler og kraftige kjæver. Kjønsforholdet, som indtager en saa gigantisk plads i livet, og de i forbindelse dermed staaende forskjellige arter af kjærlighed er et udtryk for altruisme. Ogsaa i cellernes sammenslutning til dannelsen af et sammensat dyr giver altruismen sig tilkjende. Det menneskelige legeme bestaar af millioner forskjellige celle-enheder, som ikke lever for sig selv alene, men til bedste for det hele.

VII. *Isolation.* Ved frembringelsen af nye arter eller varianter spiller det en stor rolle, at en gruppe individer afsondres fra hovedmassen af artens repræsentanter. En saadan afsondret gruppe, som ved naturlige skranker er skilt fra de øvrige artslemmer, udsættes nemlig for andre omgivelser, og forandring af omgivelser fremkalder igjen forandring i den organiske bygning. Resultatet blir variationer, som er eiendommelige for den afsondrede gruppe.

Enhver art har tendens til at sprede sig over hele verden. At en given art ikke findes i et bestemt distrikt, skyldes en af følgende tre aarsager: 1) arten er ikke naaet frem til distriktet; 2) den er naaet frem, men har ikke kunnet hævde sig; 3) den har hævdet sig; men de forandrede omgivelser har gjort den til en ny art.

For at illustrere dette ved eksempler: grunden til, at desmerkatten ikke findes i Ny England, er, at den aldrig er naaet frem til dette distrikt. Sanglærken er bleven bragt til distriktet, men har ikke kunnet holde sig. Europæiske kaniner, som for aar tilbage indførtes paa øen Porto Santo nær Madeira, findes der ikke længer, fordi deres afkom i den grad har forandret sig, at man ikke længer kan gjenkjende dem som samme art.

Alt, hvad der hører ind under arternes geografiske fordeling, bør sees i forbindelse med overstaaende tre almensætninger. De egenskaber, som direkte kan tilskrives isolation, er for det meste overfladiske træk, ikke dybt rodfæstede egenskaber; men de yder alligevel sit bidrag til at gjøre klodens liv forskjelligartet.

VIII. *Nedarvning af erhvervede egenskaber.* Denne faktor har — som allerede nævnt — været gjenstand for megen diskussion og maa siges at være af en hypotetisk natur. Nogle forfattere, f. eks. Herbert Spencer,

giver den en fremragende plads, medens andre — saaledes f. eks. August Weismann — kalder den en myte, opfundet for at forklare visse fænomener, hvis aarsager er ukjendte. Argumenterne har paa begge sider for det meste været rent teoretiske. Holdbare induktive beviser er ikke ført.

Skjønt flere af udviklingens faktorer er fuldt konstaterede, maa vi dog ikke forledes til at tro, at udviklings-problemet er fuldstændig løst. Endnu staar vi kun paa tærskelen til forstaaelsen af udviklingens store lov, og det tør være forbeholdt fremtidige videnskabsmænd at opdage faktorer, som vil vække lige saa stor opmærksomhed, som de af Darwin opdagede. De største opgaver ligger foran os, ikke bag os, og før de er løst, vil vi være naaet et godt stykke ind i det tyvende aarhundred.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

IV.

Da Harvey vaagnede, fandt han første-vagt ved frokosten; lugardøren smældte, og hver tomme af skuden sang sin egen sang. Kokkens sorte skrog balancerede inde i den lille bysse over komfyrilden, og kopper og kar i de hullede hylder foran ham klirrede og støiede for hver rulling. Lugaren klatrede op og op, huskende og dirrende af længsel mod det høie, for saa at stupe braat ned igjen i havgyngen. Han kunde høre baugen skjære sig ind til over gallionen og mase vandet, som efter en kort pause haglede ned paa dækket over dem lig en geværsalve. Saa fulgte den uldne lyd af ankertauget, som luskede ud af klysset igjen, til det klikked og klapred i spillet, idet den girende skude med en dunk og et spænd tog sig sammen til at begynde om igjen paa det samme stræv.

— Paa landjorden ja, hørte han Lange Jack, — der har man husarbeide at tage sig til i styggeveir. Her er vi nu klar af bankflaaden, og ellers ikke noget husarbeide — gud ske lov for det, san. Ja, god nat allesammen! Dermed gled han som en svær orm fra bænken ind i køien og gav sig til at røge. Tom Platt fulgte eksemplet. Onkel Salters og Penn kavede sig op trappen for at tage dæksvagt, og kokken dækkede for anden-vagten.

Den kom ud af køierne, som de andre havde tørnet ind i sine, strakte sig og gjæspede. Saa aad de, til de ikke orked mere. Manuel stoppede sin pibe med svart karvetobak, krøb ind i hjørnet mellem fremste

køie og dørposten, skjød fødderne op paa bordet og blev siddende med et godlynt smil og smage paa røgen. Dan lagde sig paa ryg i sin køie og fik frem et flot trækspil, hvis melodonter steg og sank med skudens hivinger. Kokken sad med skuldrene stemmede mod madskabet og skrællede poteter, med et øie paa komfyren, ifald der skulde styrte vel meget vand ned gjennem piben. Luften i rummet var over al beskrivelse kvælende kvalm.

Harvey sad og undred sig over, at han ikke blev dødsens klein, saa krabbed han ind i køien igjen, det var baade tryggest og mageligst at holde til der. Dan klemte paa med sin laat.

— Hvor længe skal vi have det slig? spurte Harvey over til Manuel.

— Til det stilner lidt af, saa vi kan ro ud og trække vaden. Kanske ikvæld. Kanske om et par dage. Du liker dig ikke? Hm?

— Jeg skulde blit elendig usel for otte dage siden, men nu gjør det mig ikke synderlig.

— Du holder paa at blive fisker nu, skjønner du. Var jeg som du, vilde jeg, naar jeg kom hjem til Gloucester, give to, tre svære lys for min lykkelige redning.

— Give til hvem?

— Selvfølgelig til Jomfru Maria i vor kirke paa bakken. Hun er god med fiskerne bestandig. Deri stikker det, at saa faa af os portugiser drukner.

— Du er katolik altsaa?

— Jeg er Madeira-mand, ja. Porto Rico-gut er jeg sandelig ikke. Og saa skulde jeg blive protestant? Jeg? som altid giver lys — to, tre, ja flere ofte, naar jeg er vel hjemme i Gloucester. Den gode Gudsmoder glemmer aldrig mig Manuel.

— Jeg tror ikke, det hænger sammen paa den maade, kom det fra Tom Platts køie; hans furede fjæs lyste frem i skjæret fra en fyrstikke, idet han nørte paa sin pibe. — Sjøen er fornuftigvis sjøen; og du maa takke og tage imod, akkurat hvad den byder paa, enten du saa bruger lys eller olje, for den sags skyld.

— Det er alligevel svært godt, faldt Lange Jack ind, at staa sig bra med høiere magter. Jeg holder med Manuel. For en ti aar siden var jeg mandskab paa en Syd Boston torvbaad. Vi var ud for Minotsnæsset med nordost og snekave tykkere end grød. Gamlen var døddrukken og laa med hagen nede i tallerkenen, saa jeg sagde til mig selv: — Om jeg nogensinde stanger min baadshage i bryggen igjen, skal jeg nok vise helgenerne, hvad slags fanskab de havde reddet mig ud af. Nu er jeg altsaa her, som I ser, og en model af den skidne gamle „Kathleen“, som det tog mig en maaned at lage istand, gav jeg til præsten, og han hængte

den op lige for alteret. Der er mere mening i at give en slig model, som jo er ens hænders gjerning, end en hel pakke lys. Lysene kan du jo kjøbe i kramboden; men en model viser de velsignede helgener, at du har gjort dig umag og er taknemlig.

— Og det tror du, gamle irlænder? spurte Tom Platt og kastede sig over paa albuen.

— Tror du, jeg ellers gjorde det, gamle Ohio?

— For den sags skyld, saa gjorde Enok Fuller en model af selve gamle „Ohio", den staar i Salem-museet nu. Storartet gild model endog, men ikke tror jeg, Enok gjorde den som et offer; og slig som jeg tænker mig det — —

Saa udspandt der sig en af disse timelange diskussioner, som fiskerfolk forlyster sig med, idet de lader tanken løbe om i lystig ringdans, uden at nogen beviser noget tilslut. Den havde aldrig taget ende, om ikke Dan havde sat i med sit skingrende

Op sprat makrellen med sin stribede krop.
Rev sæt i storseilet, og giv klyveren op!
For det kuler —

Her faldt Lange Jack ind med

— og det kuler med stigende magt.
Naar kulingen kommer, pib alle mand paa vagt!

Dan drev paa med et ængsteligt blik paa Tom Platt og holdt trækspillet lavt nede i køien:

Op sprat saa skreien med sin flabbede skolt.
Taugværket hviner, og det knirker i hver bolt.
For det kuler — o. s. v.

Tom Platt saa ud til at lure paa noget. Dan krøgte sig helt sammen, men satte endda stærkere i:

Op sprat saa flyndren, som svømmer paa bund.
Tykhode, tykhode, lodder du os paa grund!
For — — —

Tom Platts svære sjøstøvle susede gjennem lugaren og rammede Dans løftede arm. Der var krig mellem manden og gutten fra den gang, Dan opdagede, at bare han fløitede den melodi, fik han Tom Platt gjort rasende, naar han tog lodskud.

— Tænkte at træffe dig, ja, sagde Dan, idet han sendte kastevaabenet tilbage med godt sigte. — Liker du ikke min musik, saa tag

felen frem. Jeg agter ikke at ligge her hele dagen og høre paa dig og Lange Jack ræsonnere over lys og helgener. Felen frem, Tom Platt; eller ogsaa lærer jeg Harvey visen.

Tom Platt bøiede sig ned til en kiste og fik op en gammel hvid fele. Manuel blinked med øinene og drog frem fra ensteds bag dørstolpen en liden gitaragtig tingest med staalstrenge, som han kaldte en „machette".

— Det er jo en hel koncert, sagde Lange Jack, straalende gjennem røgen. — En real Boston-koncert!

Der stod en sprøit af sjøskvæt ind, idet lugen blev revet af, og Disko i gule oljeklær kom ned ad trappen.

— Du kommer i rette tid, Disko. Hvorledes staar det til ude paa dæk!

— Som her! Han blev siddende paa en af kisterne, idet skuden rullede gevaltig over.

— Vi maa synge for at holde frokosten nede. Du synger fore selvfølgelig, Disko, lød det fra Lange Jack.

— Tja, jeg kan nu bare de to gamle sange, som I sikkert har hørt mangen en gang.

Hans undskyldning blev afbrudt af Tom Platt, som satte i med en underlig klagemelodi, nærmest lig hyl af storm og knirk i master. Med blikket fæstet paa loftsbjælkerne begyndte Disko denne ældgamle vise, mens Tom Platt strøg sine tremolanter op og ned rundt melodien, saa ord og toner kom i samklang:

Jeg ved en fin paket med gallion i stavn,
i New York har den hjemme, og „Uræd" er dens navn;
lad prøve hvem, som vil, med hver bærende klud,
men „Uræd" er dog god for at stikke alle ud!

Nu ligger „Uræd" seilklar, med flag og med gjøs,
og venter kuns at blive bugseret til sjøs;
men er den klar af peiling, da vil du fluksens se:
(kor:)
det er Liverpool-paketten — o, Herre, vær du med!

Nu flyver „Uræd" over den bank ved Nyfundland,
hvor sjøen er saa grund, og bunden bare sand;
der siger al den fisk: Ja, det er let at se:
(kor:)
det er Liverpool-paketten — o, Herre, vær du med!

Der var vers i snesevis, for han fulgte „Uræd" mil for mil paa veien mellem Liverpool og New York lige saa omstændelig, som han var ombord selv; og trækspillet pæste, og felen hven omkaps med hans sang. Tom

Platt fortsatte med en vise om „den store og staute Mac Ginn, som skulde lodse skuden ind“. Saa raabte de paa Harvey, og han følte sig smigret over at faa deltage i underholdningen; men alt, han kunde komme paa, var stumper af en sang af Whittier, som han havde lært paa sommerskolen i Adirondacks, om „Skipper Ireson“. Den syntes jo at egne sig godt for anledningen; men ikke før havde han saa vidt nævnt titlen, før Disko stampede rasende i gulvet og brølte: — Fortsæt ikke, gut! Det er en feil i opfatningen der — af aller groveste slag ogsaa, just for det, den falder saa vakkert i øret.

— Jeg skulde jo varet dig ad, henvendte Dan; den sang gjør altid far rasende.

— Hvad er i veien med den? spurte Harvey, baade overrasket og en smule stødt.

— Alt, du vilde sagt, er urigtigt, forklarede Disko. — Galt fra ende til anden, og Whittier skulde skamme sig. Jeg har jo ikke med at skaffe nogen Marblehead-mand opreisning, men med Ireson var der alligevel ikke noget galt paa færde. Min far har fortalt mig historien mange gange, og den hænger slig sammen.

— For ni og nittiende gang, sagde Lange Jack for sig selv.

— Ben Ireson var skipper paa „Betty“, bare en unggut dengang han kom hjem fra bankerne — det var før krigen i 1872, men ret skal være ret til alle tider. De traf paa „Aktiv“ af Portland, kaptein Gibbons sammesteds fra; de traf paa den læk tværs af Torskekap fyr. Der blæste en forsvarlig kuling, og de seilte „Betty“ hjem, alt hvad riggen taalte. Naa, Ireson sagde, der var ingen mening i at redde en skude i sligt hav; folkene vilde paa ingen maade; og han foreslog dem at lægge bi ved „Aktiv“, til sjøen lagde sig lidt. Heller ikke det vilde de, drive der ud for næsset i sligt veir, enten de nu havde læk eller ikke. De satte stagseil og strøg sin kaas, tog selvfølgelig Ireson med. Folk i Marblehead blev rasende paa ham, fordi han ikke havde vovet skuden, og fordi næste dag, da der var magsveir — det kom de sig ikke til at tænke paa, det — en del af „Aktivs“ mandskab blev taget op af en Truro-mand. Saa kom de da ind til Marblehead og fortalte sagen paa sin vis; Ireson havde da gjort skam paa byen, og saa videre og saa fort; og Iresons folk tog skræk, da de mærked stemningen i staden, og kasted al skylden paa Ireson, ja svor paa, at han var ansvarlig for hele greien. Det var nok ikke kvindfolkene, som rulled ham i tjære og fjær — Marblehead-fruentimmer farer ikke frem paa den vis — nei, det var en skok mandspersoner og gutter, og de kjørte ham rundt byen i en gammel jolle, til bunden røg, og Ireson lagde ud for dem, at de nok kom til at angre sig engang. Naa, historien kom ud; og, som det pleier gaa, blev den med tiden fortalt slig, at en hædersmand ikke stod sig

paa det, og saa kom Whittier til at faa fat paa en løs ende af skrønen og gav sig til at trille Ireson i tjære og fjær endda grundigere, da han vel var død og borte. Det var lumpent gjort af den brave mand. Jeg fiked Dan hjertelig en dag, han havde det stykke med hjem fra skolen. *Du* ved jo ikke bedre, du far; men nu har jeg sat dig ind i sammenhængen, som du smukt faar huske vel paa for eftertiden. Ben Ireson var slet ikke af den slags, som Whittier gjør ham til; far kjendte ham godt baade før og efter den affære, og du gjør rettest i at vogte dig for at dømme for hastig, unge mand. Saa har vi —?

Harvey havde aldrig hørt Disko tale saa længe og sank sammen, rød om næbbet; men, som Dan øieblikkelig fremførte, en gut kan ikke vide bedre end, at det, de lærer ham i skolen, er ret og rigtigt, og livet er nu engang for kort til at holde trit med hver løgn, som driver langs stranden.

Saa gjorde Manuel et greb i sin ringlende og skingrende lille „machette“, fandt en snurrig melodi og sang noget paa portugisisk om „Nina, innocente“, der sluttede med et løb saa vildt, saa vildt. Derefter nedlod Disko sig til at synge endda en vise til en gammeldags snøvlende melodi, og alle faldt ind med i omkvædet. En strofe lød saa:

Nu vaaren er kommen, hvem kan tage feil?
og ud fra New Bedford vi straks skal gaa seil,
ja, ud fra New Bedford vi klarer ud straks,
vi er hvalfanger', aldrig ser vi hveden i aks.

Her satte felen ind med lange sentimentale løb, og endelig fortsatte skipperen:

Hvede i aks, og blomster til min brud;
hvede i aks, vi staar fra landet ud;
hvede i aks, afsted, før du af jorden skjød,
først hjem igjen, naar du er bagt til brød.

Sangen bragte Harvey paa graaden, han vidste ikke, hvorfor. Men endda værre blev det, da kokken slap poteterne og langed efter felen. Fremdeles støttet mod døren til vægskabet strøg han op en melodi, der tog en som noget rigtig ondt, du maa times, hvad du saa gjør for at slippe. Om lidt stemte han i en sang i et ukjendt maal, hagen klemt bred ind mod felelaaget og de hvide øiestene glanende op i lampelyset. Harvey strakte sig ud af køien for at høre bedre; og midt i knirk og knag fra skibstømret og vandets klask og vask tonede den lullende og ynkende melodi frem, til den slutted af i et jammerskrig.

— Gud bevare mig, det er til at blive syg af, kom det fra Dan; — hvad pokker er det for noget?

— Fin Mac Couls sang, svarte kokken med sin pistrende stemme, da han drog til Norge.

— Sandt at sige, saa har jeg været i Norge, men ikke gav jeg slig ynkelig laat fra mig for det. Forresten mindte det om de rigtig gamle viser fra fjerne dage, bemærked Lange Jack med et suk.

— Lad os ikke faa en til uden en lidt gemytligere inde imellem, sagde Dan og lod trækspillet tralle løs med en vise, som endte:

Det er seks og tyve søndage, vi ikke har set land,
med femten hundred tønder,
og femten hundred tønder,
'ten hundred topped' tønder
fra bankens salte vand.

— Hold inde, brølte Tom Platt. Agter du at spolere turen, Dan? Det er den visseste jonas, om du synger sligt, før alt saltet er vaadt.

— Nei, saa sandt. Er det vel, far? Ikke saalænge du ikke tager sidste strofe med. Du skal ikke lære mig noget nyt i jonas-veien.

— Hvad betyder det? kom det fra Harvey. — Hvad vil en „jonas“ sige?

— Jonas er alting, som stopper heldet paa sjøen. Det kan være en mand, eller det kan være en gut, eller det kan være en pøs. Jeg har seet, at en flækkekniv var jonas to turer, indtil vi kom over det, forklarte Tom Platt. — Der gives alskens jonaser. Jim Bourke var jonas, lige til han gik overbord. Jeg vilde aldrig tage hyre sammen med Jim Bourke, om jeg saa skulde sulte ihjel paa landjorden. Eller den grønne jolle paa „Ezra Flood“. Det var en jonas det, af aller værste slag. Druknede fire mand, gjorde den; og pleiede at skinne som ild om natten i „redet“.

— Og sligt tror du? sagde Harvey; han husked, hvad Tom Platt havde sagt om lys og modeller. Har vi ikke alle at takke og tage mod, hvad der times os?

En mummel af indvendinger lød fra alle køier. — Udenbords, ja; indenbords kan alt hænde sig, sagde Disko. — kom ikke her og driv jøn med jonaserne, unge mand!

— Naa, Harvey selv er ingen jonas. Dagen efter vi fisked ham op, skjød Dan ind, fik vi en uvanlig gild dræt.

Kokken kastede hodet op og lo pludselig — en snurrig tynd latter. Der gaves ingen neger saa slem til at bryde stemningen.

— Fy for al ulykke! satte Lange Jack i; — gjør ikke det engang til, doktor. Vi er ikke vant til det slag.

— Hvad er i veien? sagde Dan. Bed den ikke godt, efter at vi havde nappet ham?

— Jo vel, svarte kokken. — Jeg ved det, men fisket er ikke slut endda.

— Han kommer ikke til at gjøre os noget ondt, lød det varmt fra Dan. — Hvad er det, du stikler paa? Han er, som han skal være, han.

— Noget ondt, nei. Nei. Men en vakker dag er han din husbonde, Dan.

— Naa saa, sagde Dan godslig. — Det blir han nok ikke, ved jeg ret.

— Husbonde! sagde kokken pegende paa Harvey. — Tjener! pegende paa Dan.

— Ja, dette er nyt af aaret. Hvor snart? jønede Dan videre.

— Om nogle aar, og jeg skal se det med egne øine. Husbonde og tjener — tjener og husbonde.

— Hvor i al verden faar du det ud? kom det fra Tom Platt.

— Her inde i mit hode, hvor jeg ser det.

— Hvorledes? lød det fra alle paa en gang.

— Jeg ved ikke, men saa blir det nu. Dermed sænkede han hodet og fortsatte med at skrælle poteter. Ikke et ord mere fik de af ham.

— Naa, mente Dan; — der maa nu hænde meget rart, før Harvey blir nogen husbonde for mig; men jeg ialfald er glad over, at doktoren ikke fik i sinde at pege ham ud som en jonas. Nu, jeg har en anelse om, at onkel Salters er den værste jonas paa hele banken, hvad hans egen fiskelykke betræffer. Ved ikke, om det kanske smitter videre som smaakopperne. Han burde egentlig været med „Carrie Pitman“. Den skude er sin egen jonas, det er vist — mandskab og redskab gjør intet fra eller til, slig som den driver. Gud bevare mig vel, den slider sig løs midt i blankstille.

— Vi er ialfald vel klar af flaaden, sagde Disko. — „Carrie Pitman“ og alle sammen.

Der hørtes en klask i dækket ovenover.

— Det har blæst klart, raabte Disko, og hele kappe-lugen føg tilside, saa der slap lidt frisk luft ind. Taagen var borte, men den tungsindige sjø rullede afsted i svære husbølger. „Her er vi“ gled ind i lange sunkne hulveie og dalstrøg, som tog sig ganske koselige og hyggelige ud, om de bare vilde staa stille; men de skiftede uden rast og ro og slyngede skonneren op paa toppen af en blandt tusen graa hauger, mens vinden tudede gjennem riggen, idet skuden agede i siksak nedefter bølgebakken. Et stykke borte kunde en sjø briste i et flak af skum, og de andre fulgte eksemplet som paa signal, indtil Harveys øine svømmede af at fyldes med dette hav i hvidt og graat. Fire fem stormsvaler flaksede om i ring og skreg, idet de føg forbi baugen. En regnbyge eller to strøg uden maal

og med over det haabløse øde, løb undaf for blæsten og vendte om igjen, for saa at smelte bort.

— Forekom mig, jeg saa noget blakre just nu der bortover, sagde onkel Salters og pegte mod nordost.

— Kan ikke være nogen af flaaden, kom det fra Disko, som stirrede frem under brynene, med en haand paa kappetrinnet, idet den svære baug huggede ned i bølgetrauget, — Danny, har du ikke lyst til at skvætte op et stykke og se, hvor vad-bøien ligger?

Danny afsted i sine svære sjøstøvler og traskede mere end klatrede op i storvantet — Harvey forgik af misundelse — hægtede armene rundt den drivende tværsaling og lod øinene flagre omkring, til de fangede det sorte bøieflag paa skulderen af en sjø en kvartmil borte.

— Bøien er i orden, haukede han, — Seil, hoi! Lige i nord, kommer strygende som røg. Skonner at se til ogsaa.

De ventede en halv times tid til, himlen klarnede flækkevis med et gløt af en sygelig sol nu og da, som kastede olivengrønne spætter ud over vandene. Saa løftede en stumpet fokkemast sig over en bølgebræm, dukkede og forsvandt, for ved næste duving at efterfølges af en høi agterstævn med gammeldags sneglehorn træ-daviter. Seilene var rødbarkede.

— Franskmand, brølte Dan. — Nei, ikke det heller. Fa-ar!

— Franskmand er det ikke, sagde Disko. — Salters, din forbandede lykke sidder da fastere end en holdskrue.

— Jeg har øine. Det er onkel Abishai.

— Du kan ikke fortælle noget, som er vissere.

— Konge for alle jonaser! brummede Tom Platt. — Aa, Salters, Salters, hvorfor var du ikke tilkøis og sov?

— Hvor kunde jeg vide? sagde stakkels Salters, idet skonneren lænsede op.

Det kunde godt været den „flyvende hollænder", saa elendig laset og ustelt var hvert taug og stang ombord. Den gammeldagse skanse var en fire fem fod høi, og riggen flaksede i kvaster og floker som tang under en brygge. Skuden lænsede for vinden og girede rædselsfuldt, idet stagseilet var firet ned for at tjene som ekstra fok, og fokkebommen var halet ud over skibssiden. Baugspritet spændte tilveirs som paa en gammeldags fregat; klyverbommen var lappet og surret og klampet, saa det var vanskeligt at begribe, at den holdt sammen. Og naar den hivede sig forover og satte sig nedi paa sin brede bag, saa den ud som en gammel fillet farke-kjærring, som pegte fingre ad en skikkelig ung pige.

— Det er Abishai, sagde Salters. — Lastet med brændevin og israeliter, seilende paa forsynets naade. Den har været inde efter agn paa Miquelon-kanten.

— Han render den tilbunds, sagde Lange Jack. — Det er da ikke rig for sligt veir.

— Han ikke, ellers havde han gjort det for længst, svarede Disko. — Ser ud, som han agtede at rende os tilbunds. Ligger den ikke mere, end naturligt er, nedi paa næsen, Tom Platt?

— Pleier han at laste slig, er den ikke tryg, kom det langsomt i gjensvar. — Har den spyet drevet ud af fugerne, gjorde han bedst i at komme til pumperne og det i en ruf.

Uhyret kom ruggende tæt opunder, gik baut med rasl og larm og lagde bi indenfor hørevidde.

En graaskjæg væltede sig ud over skansklædningen, og et tykt mæle haukede noget, Harvey ikke skjønte. Men Diskos ansigt mørknede. — Han seiler gjerne pindeværket i knas, bare for at melde daarligt nyt. Siger, vi har uveir i vente. Selv har han værre i vente. Abishai! Abis*shai!* Han svingede armen op og ned med fagter som en, der pumper, og pegte forover. Mandskabet lo og abede efter.

— Bare rig ned, bare tag ind! haukede onkel Abishai. — Et herrens veir — et herrens veir! Hei, gjør klar for jeres sidste tur, alle I Gloucester-koljer! Gloucester ser I aldrig mere, aldrig mere!

— Kanonfuld, som bestandig, sagde Platt. — Kjedeligt, at han snuste os op alligevel.

Skuden drev af og var snart ude af hørevidde, de hørte endnu graaskjæggen brøle noget om en dans i brændingen og en død mand i forlugaren. Harvey gyste. Han havde seet det skidne, lappede dæk og mandskabets forvildede øine.

— Det er en vadfisker, forklarede Dan for Harvey; den stikker ind efter agn hele kysten bortefter. Hjem, nei den tager aldrig hjem. Den holder sig langs syd- og øst-kysten derborte. Han nikkede i retning af det ugjæstmilde Nyfundlands kyst. — Far tager mig aldrig iland der. Det er et uvanlig seigt mandskab, seigest er Abishai selv. Du saa hans skude? Naa, den er nær sytti aar gammel, siges der; den sidste af de gamle hæl-gjængere fra Marblehead. De sætter ikke slig agterskanse paa dem længer. Abishai holder sig ikke til Marblehead forresten. De bryr sig ikke om ham der. Han driver rundt kysten, i skyld og gjæld, fisker og bander, som du nu har hørt. Har været jonas i aarevis, siger han. Faar brændevin fra de franske skuder mod at trolle og sælge vind og sligt juks. Tomset af drik, formodentlig.

— Det nytter nok ikke at underhale vaden i kvæld, sagde Tom Platt i stille fortvilelse. — Han kom op til os bare for at give ondt fra sig. Jeg skulde give løn og lot for at se ham ved kobryggen paa gamle „Ohio“,

før de havde afskaffet tampen. Saa'n en seks tylvter, og Sam Mocatta til at lægge dem paa i kryds og kors.

Den lurvede „hæl-gjænger" slørede drukkent afsted for rumskjøds vind, og alle fulgte den med øinene. Pludselig hørtes kokkens fonograf-røst: — Det var hans egen død, som bragte ham til at tale slig! Han er feig — feig, siger jeg! Se bare!

Den seilte just over en solskinsflæk et par kvartmile borte. Flækken mørknede og forsvandt, og akkurat i det samme forsvandt ogsaa skonneren. Den seg ned i en bølgedal og — blev der.

— Gaat tilbunds, sandt for dyden, udbrød Disko og humpede agterover. — Enten de er drukne eller ædru, faar vi sætte ud til hjælp. Hiv braat, og bræk hende løs! Kvikt!

Harvey dumpede i dækket ved den dunk, det gav, da de satte klyver og fok og braahalte ankertauget, saa de for at spare tid nappede ankeret løs af bunden og fortsatte hivingen under fart. Dette er et stykke raa kraftanstrængelse, som man bare tyr til i yderste livsfare, og den vesle „Her er vi" stønnede som et menneskeligt væsen. De strøg afsted, did Abishai og hans greier var blet borte; fandt et par vad-stamper, en brændevinsflaske og en stuvet jolle, ellers ingenting. — Lad ligge! sagde Disko, skjønt ingen havde gjort mine til at plukke sagerne op. — Jeg vil ikke eie en fyrstikke, som har hørt til ombord hos Abishai. Den maa være gaaet bent tilbunds. Maa have spyet drev en uge, uden at de har tænkt paa pumperne. Slig gaar det, naar man stikker tilsjøs, drukne alle mand.

— Tak og lov! sagde Lange Jack. — Vi havde været nødt til at tage dem ombord, om de havde været oven vande.

— Tænkte netop det samme, kom det fra Tom Platt.

— Feig! feig! sagde kokken og rullede med øinene. — Han tog sin egen lykke med sig.

— Det blir noget at fortælle de andre i flaaden, naar vi mødes, ikke sandt, sagde Manuel. — Tænke sig til at fly slig afsted for vinden og brække op i alle fuger — —. Han slog armene ud med ubeskrivelige fagter, mens Penn satte sig ned ved „huset" og tudede af rystelse og medynk over altsammen. Harvey kunde ikke fatte, at han havde skuet døden paa aabent hav, men kjendte sig elendig usel.

Saa gik Dan op til salingen igjen, og Disko styrede dem tilbage, til de atter fik vad-bøierne i sigte; og ikke før var dette skeet, saa lagde taagen sig paany som et tæt tæppe over sjøen.

— Det gaar grundig raskt for sig paa disse kanter, naar det først sker, var alt han bemærkede til Harvey. — Du tror sagtens, det var troldom, du far. Det var brændevin, var det.

Efter middagsmaden blev det stille nok til at fiske fra dækket. Penn

og onkel Salters var saare ivrige denne gang. Fangsten var stor, og svær fisk.

— Abishai tog sikkerlig sin lykke med sig, sagde Salters. — Vinden har hverken slaaet om eller øget paa eller nogen ting. Hvor staar til med vaden? Jeg fordrager ikke overtroiskhed.

Tom Platt holdt paa, at de gjorde bedst i at hale greierne op og seile andensteds hen. Men kokken mente: — Lykken er i to stykker. Det vil I finde, naar I ser efter. Jeg ved det. Dette satte Lange Jack slig op, at han overtalte Tom Platt, og de drog ud sammen.

At underhale en vad betyder at trække den op paa en side af jollen, plukke fisken af, agne krogerne paany og slippe dem ned i sjøen igjen — noget i lighed med at plukke vasketøi ned af snorerne og efter hvert hænge nyt op igjen til tørk.

Det er et langsommeligt stræv og temmelig farligt, for den lange, strammende line kan rykke en baad under med et nap. Men da de hørte: — *Men nu jeg be'r dig, kaptein!* klinge ud af skodden, blev der liv i mandskabet. Jollen svingede op til siden fuldlastet; Tom Platt brølte paa Manuel, at han skulde sætte en jolle ud og hjælpe dem.

— Lykken var skaaret tværs over i to stykker, sagde Lange Jack, idet han gaflede fisken ind, medens Harvey bare stod og gabte over den behændighed, hvormed den dukkende jolle frelstes fra undergang. — Halvdelen var bare tang og sjøgræs. Tom Platt vilde hale den ind og blive af med svineriet; men jeg sagde: jeg stoler paa doktoren, at han er fremsynt; og den anden halvdel kom op synkende fuld af svære kulter. Rap dig, Manuel og skaf os en stamp agn. Der er stor-lykke paa færde ikvæld!

Fisken havde bidt paa de ny-agnede angler, som dens brødre netop var plukket af. Tom Platt og Lange Jack halte jollen frem efter vadens hele længde, ribbede den for sjøpølser og sligt, daskede den nyfangede torsk af mod ripen, agnede paany og lastede Manuels jolle, til det blev skummert.

— Jeg udsætter mig ikke for det, sagde Disko saa, — ikke saalænge han ræker om her saa lige ved. Abishai synker ikke paa en uge. Hiv jollerne ind, saa flækker vi efter kvældsmad.

Det blev en svare flækking, bivaanet af tre fire pæsende spækhuggere. Det varede til klokken ni, og det hørtes tre gange at klukke i Disko, mens Harvey kylte den flækkede fisk ned i lasten.

— Jeg maa sige, du gaar frem med stormskridt, sagde Dan, mens de slibte knivene, efter at mandskabet var tørnet ind. — Der er sandelig lidt sjø ikvæld, og jeg har ikke hørt dig nævne det.

— For travlt, svarede Harvey, idet han prøvede æggen paa et knivblad. — Kom til at tænke paa det, den sparker godt op.

Den lille skonner gjorde krumspring, helt rundt sit ankertaug, mellem de sølvtoppede bølger. Idet ankertauget strammede til, ryggede den op som i forbløffelse og styrtede sig saa over det lig en kattekilling, medens sprøiten brød ind gjennem klyssene med knald som af en kanon. Saa rystede den paa hodet, som den vilde sige: — Ja, jeg beklager, at jeg ikke kan blive længere hos dig, jeg skal nordpaa! skjævede saa undaf og stoppede op ganske braat, med en dramatisk rasl gjennem takkelagen. — Netop hvad jeg vilde bemærke, begyndte den, høitidelig som en drukkenbolt, der henvender sig til lygtepælen. Resten af sætningen (den brugte selvfølgelig bare fagte-sprog) gik tabt i et febrilt anfald, idet den bar sig som en hvalp, der tygger paa en tøm, eller som en klodset dame paa hesteryggen, eller som en høne med afhugget hode, eller en ko stukken af en hveps — alt efter som sjøens lune tog den.

— Se, hvor hun snakker for sig. Hun er Patrick Henry nu, sagde Dan.

Den svingede sidelangs ned efter et bølgebjerg og fegtede med klyverbommen fra bagbord til styrbord.

— Men — hvad — mig — angaar, giv mig friheden — eller — giv mig — døden!

Vips, der sad hun i maanestriben paa vandet, kniksende med en stolt dikkedar, som skulde gjort sig udmærket, om ikke rat-greierne havde kniset spottende inde i sin kasse.

Harvey lo høit. — Det er jo akkurat, som den var lyslevende!

— Hun er stø som et hus og tør som en sild, sagde Dan begeistret, idet han blev slængt tværs over dækket i en byge af skvæt. — Bøder dem af, bøder dem af, og kom bare ikke nær mig! siger hun. Se paa hende — bare se paa hende nu! Du skulde se en af de tandstikkere heisende ankeret paa spikeren af femten favne vand!

— Hvad betyder tandstikker, Dan?

— Disse nye kolje- og silde-baade. Fin som en lystjagt i stævnen, med lystjagt-agterende og spiker baugsprit, og en hytte saa svær som vort lastrum. Far er rasende paa dem, for de ruller og hiver saa skrækkelig; men der stikker penge i dem. Far er en mester til at finde fisk, men fremskridtsmand er han ikke — han bryr sig ikke om at følge med tiden. De er kjaakfulde af arbeidssparende taljer og alt sligt. Aldrig seet „Elector“ af Gloucester? Den er nu gild, endda det er en tandstikker.

— Hvad koster de, Dan?

— Hele hauger af dollars. Femten tusen mindst, kanske mere ogsaa! Der er forgylding og alt, du bare kan forestille dig. Saa mumled han stilt for sig selv: — Antager, jeg kalder den „Hattie S.“ ogsaa!

Sjælenes sjæl.

(R. W. Emersons *The Over-Soul,* oversat af *H. N.*)

Der er forskjel mellem denne og hin time i livet med hensyn til deres indhold og derpaa følgende virkning. Vor tro kommer i øieblikke, vor last er vanemæssig. Der er dog dybde i hine korte øieblikke, som nøder os til at tilskrive dem mere virkelighed end alle andre oplevelser. Af den grund bliver *det* bevis, som altid kommer frem for at bringe *dem* til taushed, der nærer overordentlige forhaabninger angaaende mennesket, nemlig paaberaabelsen af erfaringen, stadig svagt og forgjæves. Vi overgiver fortiden til modstanderen, og dog haaber vi. Vi indrømmer, at menneskelivet er slet; men hvorledes opdagede vi, at det var slet? Hvad er grunden til denne vor uro, til denne gamle utilfredshed? Hvorfor føler man, at menneskets naturhistorie er aldrig bleven skreven, uden at han (mennesket) er forud for det, man siger om ham, føler, at det blir noget gammelt, og at bøger om det oversanselige er værdiløse? Seks tusen aars filosofi har endnu ikke ransaget sjælens gjemmer og forraadskamre. I forsøgene derpaa er der altid bleven en rest tilbage ved den sidste analyse, en rest, som man ikke kunde magte. Mennesket er en strøm, hvis kilde er skjult. Vort væsen daler ned i os, vi ved ikke, hvorfra. Den mest eksakte regnemester ved ikke forud, om ikke noget uberegneligt kan narre ham, gaa ham forbi i næste øieblik. Jeg tvinges hvert øieblik til at indrømme en høiere oprindelse til begivenhederne end den vilje, jeg kalder min.

Som med begivenhederne, saaledes med tankerne. Naar jeg holder øie med den strømmende flod, som — fra egne, jeg ikke ser — aar efter aar gyder sine strømme ind i mig, ser jeg, at jeg er en kostgjænger; ikke aarsag til, men en forbauset tilskuer af dette evighedens væld; at jeg attraar og ser op og sætter mig i modtagende stilling; men fra en fremmed energi komme synerne.

Den høieste dommer over fortidens og nutidens feiltagelser og den eneste forkynder af det, der bør være, er hin store natur, hvori vi hviler, ligesom jorden hviler i atmosfærens bløde favn, hin enhed, hin al-sjæl („Oversoul“), hvori hvert menneskes sjæl indeholdes og gjøres til ét med alle andre; hint fælles hjerte, for hvilket enhver alvorlig samtale er dyrkelse, for hvilket enhver ædel handling er lydighed, hin overvældende virkelighed, som gjendriver vore narrestreger og talenter og nøder enhver til at gaa for det, han er, og at tale fra leveren og ikke blot fra læben, og som oven i kjøbet har til hensigt at indgaa i vor tanke og haand og blive visdom og dyd, kraft og skjønhed. Vi lever i rækkefølge, som dele, stykker, billinger.

Dog, inde i mennesket er det heles sjæl, den tause visdom, al-skjønheden, med hvilken enhver del er lige beslægtet, den evige *ene*. Og denne dybe magt, hvori vi alle er til, og hvis lyksalighed fuldt ud er tilgjængelig for os, er ikke blot uforanderlig og fuldkommen hver time, men synsakten og den seede ting, seeren og synet, subjektet og objektet er et. Vi ser verden stykke for stykke, saasom solen, maanen, dyret, træet, men det hele, hvoraf disse er lysende dele, er sjælen. Kun ved den visdoms syn kan aarhundredernes horoskop læses og ved at vende tilbage til vore bedre tanker; ved at give efter for denne profetiens *aand*, som hvert menneske er født med, kan vi vide, hvad den siger. Ethvert menneskes ord, som tales ud af et saadant liv, maa lyde forgjæves for dem, der ikke dvæler i den samme tanke for deres eget vedkommende. Derfor tør jeg ikke tale. Mine ord gjør ikke det majestætiske indtryk, de falder korte og kolde. Kun den selv kan beaande, hvem den vil; og se! deres tale skal blive lyrisk og yndig og for alle — som vinden, naar den reiser sig. Dog vilde jeg gjerne selv med verdslige ord, om jeg ikke kan bruge hellige, give anvisning paa denne guddoms himmel og melde, hvilke vink jeg har samlet angaaende den *høieste lovs* oversanselige enkelhed og kraft.

Naar vi overveier, hvad der sker i samtale, i drømme, i anger, i lidenskabens tider, ved forbauselse, ved det, de drømme lærer os, i hvilke vi ofte ser os selv paa maskerade — de løierlige forklædninger forstørrer og forhøier kun et virkeligt element og tvinger det ind paa vor mindre skarpe opmærksomhed —, vil vi opfange mange vink, som kan udvide og klare kjendskabet til naturens hemmelighed. Alt gaar ud paa at vise, at sjælen i mennesket er ikke et organ, men opliver og opererer med alle organerne; er ikke en virksomhed som erindringsevnen, evnen til beregning og sammenligning, men bruger disse som hænder og fødder; er ikke en evne, men et lys, er ikke forstanden eller viljen, men forstandens og viljens herre; er den baggrund for vort væsen, hvori vi hviler — en uendelighed, som ikke besiddes og ikke kan besiddes. Indenfra eller bagfra skinner et lys gjennem os paa tingene og lader os blive var, at vi er intet, men lyset alt. Mennesket er façaden af et tempel, hvori al-visdommen og al-godheden bor. Det, som vi sædvanlig kalder et menneske, den ædende, drikkende, agerdyrkende, beregnende mand, giver os ikke noget sandt billede af ham selv, men et vrængebillede af ham selv. Ham har vi ingen agtelse for, men den sjæl, hvis organ han er, vilde, dersom han vilde lade den vise sig gjennem hans handling, faa vore knæ til at bøie sig. Naar den aander gjennem hans forstand, er den geni; naar den aander gjennem hans vilje, er den dyd; naar den bølger gjennem hans følelser, er den kjærlighed. Og forstandens blindhed begynder, naar den vil være noget for sig selv. Svagheden i viljen begynder, naar individet vil være noget

for sig selv. Al reform i hver især sigter efter at lade sjælen faa sin vei igjennem os, med andre ord at faa os til at lyde.

For denne rene natur er ethvert menneske til sine tider følsøm. Sproget kan ikke udmale den med sine farver. Den er for fin. Den er ubeskrivelig, umaalelig; men vi ved, at den gjennemtrænger og rummer os. Vi ved, at hele det aandelige væsen er i mennesket. Et godt gammelt ord siger: „Gud kommer og besøger os uden at ringe paa;" det vil sige, at ligesom der intet skjærmbret eller loft er mellem vore hoder og den uendelige himmel, saaledes er der heller ingen skranke eller skillemur i sjælen, hvor mennesket, det frembragte, hører op, og Gud, aarsagen, begynder. Væggene er tagne bort. Vi ligger til den ene side aabne for den aandelige naturs dybder, for de egenskaber, der tillægges Gud. Vi ser og kjender retfærdighed, kjærlighed, frihed, magt. Disse egenskaber kommer intet menneske nogensinde oven over, men de taarner sig over os, og mest i de øieblikke, naar vore interesser frister os til at krænke dem.

Enevælden hos denne natur, hvorom vi taler, gjøres kjendelig ved dens uafhængighed af hine begrænsninger, som omgjærder os paa alle sider. Sjælen omfatter alle ting. Som jeg har sagt, modsiger den al erfaring. Ligeledes ophæver den tid og rum. Sansernes indflydelse har hos de fleste mennesker i den grad overvældet sindet, at tidens og rummets mure er komne til at se ud, som om de var virkelige og uoverstigelige; og at tale overlegent om disse begrænsninger er i verdens øine tegn paa galskab. Dog er tid og rum kun maal, som sjælens kraft kan vende op og ned paa. Aanden leger med tiden, —

„Kan sammentrænge evigheden til en time eller strække en time ud til en evighed."

Vi faar ofte at føle, at der er en anden ungdom og alderdom end den, som maales ud fra aaret for vor naturlige fødsel. Nogle ideer finder os altid unge og vedbliver at holde os unge.

En saadan idé er kjærligheden til den universelle og evige skjønhed. Ethvert menneske skilles fra betragtningen af den med den følelse, at den snarere tilhører aarhundreder end det korte timelige liv. Den mindste virksomhed af de intellektuelle evner frikjender os til en vis grad fra tidens vilkaar. Giv os, naar vi er syge og matte, en strofe poesi eller et dybt ord, og vi forfriskes, eller tag et bind af Platon eller Shakespeare frem, eller mind os om deres navne, og vi faar øieblikkelig indtrykket af noget, der lever længe. Se, hvorledes den dybe guddommelige tanke reducerer aarhundreder og aartusener og gjør sig gjældende gjennem alle tider. Er Kristi lære mindre virksom nu, end den var, da hans mund først oplod sig? Kjendsgjerningers og personers indtryk paa min tanke har intet med tiden at gjøre. Og saaledes er altid sjælens maalestok en, sansernes og

forstandens maalestok en anden. I sammenligning med sjælens aabenbarelse skrumper tiden, rummet og naturen ind. I daglig tale henfører vi alting til tiden, ligesom vi sædvanlig henfører de uhyre vidt adskilte stjerner til en kuglehvælving. Og ligesaa siger vi, at dommedag er fjern eller nær, at tusenaarsriget nærmer sig, at en dag for visse politiske, moralske, sociale reformer er for haanden, og lignende, naar vi mener, at i tingenes natur er den ene af de kjendsgjerninger, vi betragter, udvortes og flygtig, og den anden blivende og samtidig med sjælen. De ting, vi nu anser for faste, skal ligesom moden frugt en for en løsne sig fra vor erfaring og falde. Vinden skal blæse dem, ingen ved, hvorhen. Landskabet, skikkelserne, Boston, London, er kjendsgjerninger, der er lige saa flygtige som enhver anden fordums indretning eller som et eller andet røg- eller taagepust. Sjælen ser stadig fremad, skabende en verden foran sig, efterladende en verden bag ved sig. Den er ikke afhængig af datum, ikke heller af kirkeskikke eller personer eller specialiteter eller mennesker. Sjælen alene kjender sjælen; begivenhedernes væv er den bølgende kappe, hvori den er klædt.

Efter dens egen lov og ikke ved hjælp af aritmetiken maa dens fremskridts beskaffenhed beregnes. Sjælens fremgang gjøres ikke gradvis, paa en saadan maade, som kan fremstilles ved en retlinjet bevægelse, men snarere ved, at standpunktet løftes paa en saadan maade, som kan fremstilles ved forvandlinger, — fra æg til orm, fra orm til flue. Geniets fremvækst er af en vis total karakter og gjør ikke det udvalgte individ først John, saa Adam, saa Rikard overlegen og fremkalder hos hver af dem smerte ved den opdagede underlegenhed, — men ved hver fremvæksts fødselssmerte udvider manden sig, der hvor han arbeider, og gaar ved hvert pulsslag menneskeklasser og befolkninger forbi. Ved hver guddommelig indskydelse sønderriver sjælen det synliges og det endeliges skal og kommer ind i den evige verden og ind- og udaander dens luft. Den omgaaes med de sandheder, som altid er blevne udtalte i verden, og blir sig bevidst, at den har nærmere sympati med de store aander end med folk i huset.

Dette er loven for moral og sjælelig fremgang. De enfoldige hæver sig, som det synes med særlig lethed, ikke ind i en særegen dyd, men ind i alle dyders region. De findes i den aand, som rummer dem alle. Sjælen kræver renhed, men renhed er ikke det samme som den; kræver retfærdighed, men retfærdighed er ikke den; kræver godgjørenhed, men er noget bedre, saa at vi føler en slags nedstigning og tillempning, naar vi holder op med at tale om den moralske natur for at fremtvinge en dyd, den paabyder. For det velfødte barn er alle dyder naturlige og

erhverves ikke med smerte. Tal til menneskets hjerte, og det blir paa en gang dydigt.

I den samme tanke findes spiren til den intellektuelle vækst, som adlyder samme lov. De, som er i stand til at føle ydmyghed, retfærdighed, kjærlighed, længsel, staar allerede paa en forhøining, som behersker videnskaberne og kunsterne, tale og poesi, handling og ynde. Ti hvemsomhelst, der bor i denne moralske lyksalighed, fornemmer forud hine særegne evner, som menneskene priser saa høit. Elskeren har intet talent, ingen dygtighed, som slet ikke skulde gjælde for noget hos hans forelskede pige, hvor lidt hun end maatte besidde af beslægtede aandsevner; og det hjerte, som fornegter sig selv overfor den høieste sjæl, finder sig beslægtet med alle dens værker og vil reise ad en kongevei til særegne kundskaber og evner. Ved at stige op til denne første og oprindelige tanke er vi komne bort fra vor afsides plads i periferien og paa engang ind til verdens midtpunkt, hvor vi som i Guds lønkammer, er aarsager og forudføler det univers, som kun er en langsom virkning.

En metode for den guddommelige undervisning er inkarnationen af aand i en form, — i skikkelser ligesom min egen. Jeg lever i et samfund, sammen med personer, som svarer til tanker i min egen sjæl, eller udtrykker en vis lydighed mod de store instinkter, jeg lever med. Jeg ser det nærværende i dem. Jeg forvisses om en fælles natur; og disse andre sjæle, disse adskilte jeg'er tiltrækker mig, som intet andet kan. De opvækker i mig de nye bevægelser, vi kalder lidenskab, kjærlighed, had, frygt, beundring, medlidenhed; deraf kommer samtale, konkurrence, overtalelse, samfund og krig. Personer er undervisningsmateriel ved sjælens første undervisning. Som unge er vi som gale efter personer. Barndommen og ungdommen ser hele verden i dem. Men den større erfaring hos mennesket opdager den ensbetydende natur, der kommer frem gjennem dem alle. Personerne selv gjør os bekjendt med det upersonlige. I enhver samtale mellem to personer gjøres der tause hentydninger til en tredje part, til en almindelig (fælles) natur. Denne tredje part eller fælles natur er ikke social, den er upersonlig, er Gud. Og i forsamlinger, hvor drøftelsen er alvorlig, og særlig naar den angaar høie spørsmaal, bliver selskabet ligeledes var, at tanken hæver sig til lige høider i alles bryst, at alle har en aandelig eiendel i det, der blev sagt, lige saa vel som ordføreren. De blir alle visere, end de var før. Denne enhed i tanken hvælver sig over dem ligesom et tempel, i hvilket ethvert hjerte slaar med en ædlere følelse af evne og pligt og tænker og handler med usædvanlig inderlig alvor. Alle er sig bevidste, at de opnaar en høiere selvmagt. Det er indlysende for alle. Der er en vis menneske-visdom, som er fælles for de største og de ringeste mennesker, og som vor sædvanlige opdragelse ofte arbeider paa

at bringe til taushed og kue. Sjælen er én, og de bedste sjæle, som elsker sandheden for dens egen skyld, tænker meget mindre paa selveiendom, hvad sandhed angaar. De modtager den med tak overalt og forsyner den ikke med et skilt eller mærke med en eller anden mands navn paa, ti den er deres længe i forveien, ja fra evighed. Tankens lærde og studerte folk har intet monopol paa visdom. Deres retnings ensidighed gjør dem til en vis grad mindre skikkede til at tænke sandt. Mange værdifulde iagttagelser skylder vi folk, som ikke er meget lærde eller dybsindige, og som uden anstrengelse siger de ting, som vi søger og længe forgjæves har jaget efter. Sjælen ytrer sig oftere i det, som føles og lades usagt, end i det, som siges i aaben samtale. Den ruger over ethvert samvær, og man søger den ubevidst hos hinanden. Vi ved bedre, end vi ter os. Vi magter endnu ikke os selv, og vi ved paa samme tid, at vi er meget mere. Jeg føler samme sandhed saa ofte i en jævn samtale med mine naboer, at noget høiere i enhver af os overværer dette skuespil, og at Zeus nikker til Zeus bag hver af os.

Menneskene forringer sig selv for at mødes. I deres daglige og simple tjeneste i verden, for hvis skyld de opgiver deres medfødte høihed, ligner de hine arabiske sjeiker, som bor i daarlige huse og i det ydre anstiller sig som fattige, for at undgaa pasjaens rovbegjærlighed, og gjemmer sin rigdoms hele pragt i husenes indre og utilgjængelige bagværelser.

Som den er tilstede i alle personer, saaledes findes den ogsaa paa ethvert livsstadium. Den er allerede voksen i drengebarnet. Naar jeg har med mit barn at gjøre, nytter min latin og græsk, min dannelse og mine penge mig intet, men al den sjæl, jeg har, hjælper. Dersom jeg er egensindig, sætter han sin vilje mod min, lige for lige, og overlader den nedværdigelse til mig at prygle ham, fordi jeg er stærkere end ham. Men dersom jeg lader min egenvilje fare og appellerer til sjælen og sætter den op som voldgiftsmand mellem os to, ser den samme sjæl ud af barneøinene; han ærer og elsker med mig.

Sjælen er sandhedens opdager og aabenbarer. Vi kjender sandheden, naar vi ser den, lad saa tvilere og spottere sige, hvad de lyster. Taabelige folk spør dig, naar du har sagt, hvad de ikke ønsker at høre: „Hvorledes ved du, det er sandt og ikke en af dine egne feiltagelser?" Vi gjenkjender sandheden efter rygtet, naar vi ser den, ligesom vi ved, at vi er vaagne, naar vi er vaagne. Det var et dybt ord af Emanuel Swedenborg, og det vilde alene være nok til at godtgjøre, hvor stor den mands skarpsind var, — „Det er intet bevis paa en mands indsigt, at han formaar at paastaa hvadsomhelst, der behager ham, men at kunne skjelne, at hvad der er sandt, er sandt, og at, hvad der er falskt, er falskt, — se det er tegn og kjendemærke paa intelligens." Fra den bog, jeg læser i, vender

den gode tanke tilbage til mig, og det vil enhver sandhed, hele sjælens billede. For den daarlige tanke, som jeg finder i den, blir samme sjæl et afsondrende, fraskillende sværd og hugger den bort. Vi er visere, end vi ved. Dersom vi ikke vilde modsætte os vor tanke, men handle oprigtig eller se, hvorledes sagen staar for Gud, forstaar vi den særegne sag, enhver ting og ethvert menneske. Ti alle tings og alle personers frembringer staar bag ved os og kaster sin frygtelige alvidenhed gjennem os over tingene.

Men foruden denne selverkjendelse paa den individuelle erfarings særegne veie aabenbarer den ogsaa sandheden. Og her skulde vi søge at vinde forstærkning, netop ved dens nærværelse, og at tale i en værdigere, høiere tone om den advent (det møde). Ti sjælens meddelelse af sandheden er den høieste begivenhed i naturen, eftersom den ikke giver noget ud af sig selv, men giver sig selv, eller gaar ind i og blir det menneske, som den oplyser, eller tager ham, i forhold til den sandhed, han modtager, ind til sig selv.

Vi definerer sjælens kundgjørelser, dens manifestationer af sin egen natur, ved udtrykket *aabenbaring*. Denne er altid ledsaget af indtrykket af det ophøiede. Ti denne meddelelse er en indflyden af den guddommelige sjæl i vor sjæl. Det er som ebbe i den individuelle strøm forud for de stigende høie bølger fra livets hav. Enhver tydelig opfattelse af denne centrale høieste magt fylder menneskene med ærefrygt og glæde. Der gaar som et gys gjennem alle mennesker ved modtagelsen af en ny sandhed eller ved udførelsen af en stor handling, der har sit udspring fra naturens hjerte. I disse meddelelser er evnen til at se ikke til at skille fra viljen til at gjøre, men indsigten fremgaar af lydighed, og lydigheden hidrører fra en glad modtagelse. Ethvert øieblik, naar individet føler sig gjennemtrængt deraf, er mindeværdigt. Som en nødvendig følge af vor konstitution følger en vis begeistring med individets bevidsthed om hin guddommelige nærværelse. Beskaffenheden og varigheden af denne begeistring varierer med individets tilstand, fra henrykkelse, besættelse og profetisk inspiration — som er dens sjeldnere maade at vise sig paa — til den dydige følelses svageste glød, i hvilken skikkelse den ligesom arnerne i vore huse varmer familier og foreninger og gjør et samfund muligt. En vis tendens til afsindighed har altid fulgt med aabningen af den religiøse sans hos menneskene, som om de var blevne „besatte med tunger af ild“. Sokrates's henrykkelser, Plotinus's enhed, Porfyrius's syn, Pauli omvendelse, Behmens morgenrøde, George Fox og hans kvækeres krampetrækninger, Swedenborgs oplysning — er af denne slags. Det, som i virkeligheden hos disse mærkelige personer var en voldsom henrykkelse, har i utallige tilfælder i det almindelige liv vist sig paa en mindre slaaende maade. Hernhutternes og kvietisternes henrykkelse; aabningen af verdens evige sans i Ny-Jerusalems

kirkes sprog; den kalvinistiske *kirkefornyelse*, metodisternes prøver er forskjellige former af den rystelse af hellig ærefrygt og glæde, hvormed den individuelle sjæl altid blandes med den universelle sjæl.

Beskaffenheden af disse aabenbaringer er den samme; de er iagttagelser af den absolute lov. De er løsninger af sjælens egne spørsmaal. De besvarer ikke de spørsmaal, forstanden gjør. Sjælen svarer aldrig ved ord, men ved tingen selv, der spørges efter. (Sluttes.)

Kontrollen over de tropiske egne.

(Efter Benjamin Kidd i *Times*).

I.

Det amerikanske folk har nylig ført en krig, som vil komme til at afgjøre, hvorledes to af jordens rigeste tropiske landstrækninger — Kuba og Filippinerne — skal styres i fremtiden. Paa samme tid er England indviklet i et helt net af alvorlige internationale spørsmaal, hvoraf de største og vigtigste direkte eller indirekte angaar herredømmet over tropiske egne. Siam, Birma, Øst Afrika, Nigerstrækningerne, Ægypten og Kina (hvor de britiske interesser væsentlig samler sig om de sydlige landsdele) har fra tid til anden foranlediget spørsmaal, som alle maa henregnes til denne klasse.

De vesterlandske racer har i løbet af de sidste to aarhundreder udkjæmpet en væddekamp om overtagelsen og besiddelsen af de udeneuropæiske tempererede landomraader, hvor hvide mennesker kan bygge og til stadighed bo. Denne væddekamp tilhører nu fortiden og har i overveiende grad givet de engelsktalende folkeslag overtaget. Fremtidens store væddekamp vil dreie sig om kontrollen over de tropiske egne, hvor hvide mennesker ikke kan akklimatisere sig, og denne væddekamp er allerede i fuld gang.

For at forstaa betydningen af denne væddekamp maa vi først og fremst fæste vor opmærksomhed ved visse slaaende og vigtige kjendsgjerninger.

Kjernen i den lære, hvorpaa hele den engelske teori om frihandelen hviler, er den, at det er heldigst for et land at vie sig til de produktionsgrene, hvori det har naturgivne fortrin fremfor andre lande, og at der derfor bør ske en fri udveksling af alle produkter. Men alt eftersom den industrielle væddestrid mellem de vesterlandske nationer har har tilspidset sig, og alt eftersom transport og kommunikation er bleven billigere og hurtigere, har forholdene udviklet sig derhen, at de samme produktionsgrene

blomstrer i forskjellige lande. Med andre ord, det er bleven mere og mere indlysende, at de konkurrerende nationer i de fleste tilfælde kun besidder smaa naturgivne fortrin fremfor hinanden, og at de fortrin, som findes, har en tendens til at blive stadig mindre. Alligevel blir der et uhyre handelsomraade tilbage, hvor ovennævnte frihandelsprincip trods alt holder stik, nemlig hele det omraade, som omspænder udvekslingen af produkter mellem de tropiske og tempererede egne. Og i lys af denne omstændighed kan betydningen af den forestaaende væddekamp om den tropiske handel ikke let overvurderes. Ti den nation eller race, som gaar af med seiren, vil komme til at beherske den kommercielle udveksling mellem egne, som paa grund af naturgivne forholde ikke i nogen nævneværdig grad har grund til at konkurrere med hinanden.

Undersøger vi statistiken over den britiske import omhyggelig, vil vi snart opdage, i hvilken forbausende høi grad vor civilisation er afhængig af tropiske produkter. Lad os ganske overfladisk gjennemgaa listen over de britiske importartikler og mærke os dem, som er af tropisk oprindelse. Den første vare, som fanger vor opmærksomhed, er kautschuk. Det er bekjendt, at adskillige af de vigtigste industrigrene, som har udviklet sig i de senere aar, afhænger af en regulær tilførsel af denne vare, og det kan trygt forudsiges, at den vil blive efterspurt i stadig stigende grad. Importen af kautschuk for 1882 var værdsat til 48,600,000 kr. og for 1896 til 90,000,000 kr. Den næste vare, vi fæster os ved, er kakao, som ogsaa forbruges i stigende mængde. Importen af denne vare var i 1896 værdsat til 18,424,000 kr. Af kaffe importeredes samme aar for 64,044,000 kr. og af bomuld (raamaterialet for den vigtigste britiske industri) for 648,000,000 kr. Den store bomuldsproduktion i de Forenede Stater har imidlertid ført til en indskrænkning i tilførselen af denne vare fra tropiske egne. Af apoteker- og farvevarer, som væsentlig kommer fra tropiske egne, importeredes for 95,400,000 kr. Af gummi, guttaperka og palmeoljer importeredes for omkring 61,200,000 kr. Af sukker, hvoraf størstedelen endnu kommer fra de tropiske egne, trods de eksportpræmier, som fastlandets regjeringer har sat paa runkelroeproduktet, importeredes for over 342,000,000 kr. Af te importeredes for 190,130,000 kr., og ni tiendedele af denne import kom fra Indien og Ceylon. Af tobak importeredes for 78,336,000 kr. Dette er de vigtigste artikler, ved siden af hvilke vi kunde stille en lang liste om andre produkter, f. eks. teaktræ, mahogni og andre træsorter, ris, papirmateriale, silke, skind, forskjellige mineraler, fødeemner og frugtarter.

Videre undersøgelser vil gjøre betydningen af den tropiske handel endnu mere indlysende. Totalværdien af den britiske eksport for 1896 udgjorde omtrent 5,328,000,000 kr. Søger vi at konstatere, hvor stor

del af denne eksport der falder paa de tropiske egne, og indbefatter vi under benævnelsen tropisk alle landstrækninger, som ligger mellem 30 grader nordlig og 30 grader sydlig bredde, vil vi finde, at denne del i runde tal kan vurderes til 1,314,000,000 kr. eller omkring en fjerdedel af den hele eksportværdi. Den samlede værdi af Englands eksport- og importhandel med alle de britiske kolonier udgjorde i 1896 3,546,000,000 kr., og man forbauses ikke saa lidet ved at finde, at 1,836,000,000 kr. heraf repræsenterer handelen mellem Storbritannien og britiske egne, som ligger i det tropiske belte. Totalværdien af den britiske handel med de øvrige tropiske egne i verden udgjorde i 1896 kun 648,000,000 kr.

Det britiske riges handel, som den nu er, kan siges at falde i tre hovedafdelinger.

Den britiske handel paa tropiske egne	kr.	2,484,000,000
Handel med den engelsktalende verden udenfor det tropiske belte	»	4,194,000,000
Samlet handel paa de tropiske egne og den engelsktalende verden	kr.	6,678,000,000
Handel med den øvrige verden	»	6,606,000,000
Totalsum	kr.	13,284,000,000

En undersøgelse af de Forenede Staters handel giver et lignende resultat. Den samlede værdi af de Forenede Staters import fra de tropiske egne udgjør 1,000,000,000 kr. eller over en tredjedel af den samlede import.

Sammenfatter vi eksport og import under et, kommer vi til følgende resultat:

De Forenede Staters handel med tropiske egne . .	kr.	1,384,000,000
Handel med den engelsktalende verden udenfor det tropiske belte	»	2,628,000,000
Samlet handel paa tropiske egne og den engelsktalende verden	kr.	4,012,000,000
Handel med den øvrige verden	»	2,140,000,000
Totalsum	kr.	6,152,000,000

Storbritanniens og de Forenede Staters samlede handel paa tropiske egne repræsenterer altsaa en sum paa 3,868,000,000 kr., og deres samlede handel paa den øvrige verden udenfor de engelsktalende lande 8,746,000,000 kr.

Ovenstaaende sifre vil antagelig være tilstrækkelige til at gjøre betyd-

ningen af vor handelsforbindelse med de tropiske egne indlysende. England har som man ser en betragtelig større handel med saadanne britiske besiddelser, som ligger i det tropiske belte, end med de ikke-tropiske britiske kolonier, hvortil dog hører saa store og selvstændige territorier som Kanada, Kaplandet, Natal, Ny Zealand og de australske kolonier. Og lægger vi Storbritanniens og de Forenede Staters handel paa de tropiske egne sammen, finder vi, at den udgjør omkring 44 pct. af al deres handel med den øvrige verden udenfor de engelsk-talende lande.

Disse tal er talende nok. Og dog maa det erindres, at de tropiske egne endnu for størstedelen er uudviklede.

II.

Som allerede antydet, er en stor del af de vesterlandske folkeslags kraft i det nittende aarhundred bleven anvendt paa udviklingen af store tempererede territorier, som nu fuldstændig omspændes af vor civilisation. Det er klart, at de kommercielle og industrielle forholde, under hvilke denne udvikling har foregaaet, ikke kan vedvare. Det er en overveiende sandsynlighed for, at befolkningsforholdene og livsvilkaarene i disse uden-europæiske tempererede egne lidt efter lidt vil blive de samme som i Europa, og at vi derfor ikke blot i Europa, men ogsaa i de øvrige ikke-tropiske lande staar foran en forøget industriel udvikling, som vil øge udførselsevnen, skjærpe konkurrencen og forminske driftsudbyttet. Under saadanne omstændigheder er det klart, at de mest fremskredne nationer maa se sig om efter nye virksomhedsomraader, og deres opmærksomhed maa da naturlig henledes det store arbeidsfelt, som udviklingen af de tropiske egne frembyder.

Lad os nu undersøge de principer, som for nærværende behersker vort forhold til disse egne. Vi vil da finde, at de lader sig reducere til tre.

Det første princip aabenbarer sig i, hvad vi kan kalde plantage-systemet. Ifølge dette system er det tropiske territorium simpelthen en landeiendom, som skal bringes til at give det størst mulige udbytte. Andre hensyn tages ikke. Vi finder eksempler paa anvendelsen af dette system i de hollandske besiddelser i øst og de spanske besiddelser i øst og vest. Principet hviler imidlertid egentlig paa brugen af slaver, og udryddelsen af slaveriet har derfor bevirket, at det har undergaaet flere modifikationer. Paa Java tvinges dog de indfødte endnu til at arbeide paa de store kaffeplantager. Den store moralske mangel ved dette system er, at der ikke tages nogetsomhelst hensyn til de indfødtes interesser. Det er derfor uforeneligt med den moderne civilisations aand, og det tør med sikkerhed paastaaes, at en politik baseret paa et saadant system aldrig vilde finde tilslutning hos noget parti i England.

Det andet princip er fastlandsmagternes kolonisationsprincip og gaar ud paa — at kolonisere de tropiske egne paa samme maade, som England har koloniseret jordens tempererede territorier. Men dette princip hviler paa en grundfalsk forudsætning, den nemlig, at hvide mennesker kan afpasse sig efter tropiske livsvilkaar, en idé, som har foraarsaget store lidelser og megen moralsk nedværdigelse.

Under størsteparten af det nittende aarhundred har de vestlige fastlandsmagter næsten udelukkende været optagne af de nærmestliggende indeneuropæiske politiske og sociale spørsmaal. De har ofret liden eller ingen opmærksomhed paa politiske problemer, som ikke har knyttet sig til deres umiddelbare omgivelser. Nu har de imidlertid faaet øinene aabnet for de forvandlinger, som imidlertid har fundet sted udenfor Europa, og de mest fjerntskuende af fastlandets politikere skjønner, at den udeneuropæiske verden, har en udpræget tendens til at underlægges to racer, den angelsaksiske og den slaviske. De synes derfor at være komne til den overbevisning, at hvis denne tendens skal hemmes, maa ogsaa de i sin nations interesse lægge sig efter erhvervelsen af oversjøiske besiddelser. Og da de tempererede egne allerede er besat, kan de kun kaste sig over tropiske territorier. Det er sikkerlig ikke lune eller forfængelighed, men en dyb forstaaelse af, hvad der i fremtiden vil blive bestemmende for en nations magtstilling, som i den senere tid har bragt Frankrige og Tyskland til at kolonisere. Den anseede franske statsøkonom Paul Leroy Beaulieu fremhæver, at i begyndelsen af det tyvende aarhundred vil Frankrige paa den ene side have 120 millioner russere ifærd med at udvikle Sibiriens tempererede egne, og paa den anden side 120 millioner engelsktalende i fuld besiddelse af jordens øvrige tempererede regioner. „Derfor," siger han, „er kolonisation for Frankrige et spørsmaal om liv og død. *Hvis Frankrige ikke kan blive en stor afrikansk magt,* vil det i løbet af et eller to aarhundreder synke ned til en anden rangs stat i lighed med Grækenland og Rumænien." Disse ord udtrykker klart og skarpt de ideer, som i den senere tid har bragt de vestlige fastlandsmagter til at lægge sig efter kolonier.

Som allerede nævnt, hviler imidlertid de vestlige fastlandsmagters kolonisation paa den falske forudsætning, at de europæiske folkeslag kan akklimatisere sig ligesaavel i de tropiske som i de tempererede egne. Og i de to sidste aartier af dette aarhundred er et uhyre tropisk areal adskillig større end hele Europa kommet i fastlandsmagternes besiddelse under denne falske forudsætning. Disse egne venter paa de hvide nybyggere, som aldrig vil komme og aldrig kan komme. Imidlertid falder den besiddende magt tilbage paa det gamle plantagesystem, driver kolonierne som landeiendomme, der skal give det størst mulige udbytte,

og omgiver dem med en mur af love og toldtarifer, som er beregnet paa at holde den øvrige verden ude.

Det tredje og sidste af de principer, som behersker vort forhold til de tropiske egne, har i lang tid været raadende i den engelsktalende verden. Det har sit udspring i Storbritanniens forhold til saadanne tempererede kolonier som Kanada og Australien og hviler paa den forudsætning, at ligesom disse kolonier efterhaanden har udviklet sig til selvstændige moderne stater, saaledes vil ogsaa de tropiske kolonier lidt efter lidt fæstne sig til uafhængige civiliserede samfund efter europæisk mønster. Englands arbeide i de tropiske egne har derfor i flere aartier af dette aarhundred været bygget paa den idé, at den civiliserende magt kun befinder sig der midlertidig, og at den indfødte befolkning efterhaanden selv vil overtage ledelsen, saasnart den kun har lært at udnytte landets hjælpekilder. Man har, kort sagt, ventet paa, at de tropiske egne skal udvikle sig til moderne stater. Men i den senere tid har man begyndt at indse, at dette er en feiltagelse. Tropiske egne og tropiske racer er intet felt for demokratiske eksperimenter. Men man har intet princip paa rede haand at stille isteden, og vi har derfor nu maattet opleve en gjenoplivelse af den ældste og uforsvarligste af alle administrationsformer i tropiske egne — nemlig administrationen ved hjælp af „Chartered Company“. Det synes, som om den engelske regjering efterhaanden har veget tilbage for sit nationale ansvar og sagt til sig selv: „Vi indrømmer, at vor gamle idé om de tropiske egne er feilagtig; men vi ved ikke, hvad vi skal gjøre. Lad en anden autoritet overtage arbeidet, naar bare vi kan blive ansvaret kvit.“

At de tropiske egne ikke er noget felt for demokratiske eksperimenter, derom bærer republikerne i Central- og Syd-Amerika vidnesbyrd. Se paa Brasilien! Hvilket beklageligt skue frembyder ikke dette rige! Vi har her et territorium adskillig større end de Forenede Stater med hjælpekilder, som antagelig overgaar alt, hvad vi hidtil har kunnet forestille os. For nærværende findes i dette land en befolkning paa omkring 15 millioner, hvoraf kun en forholdsvis liden minoritet er af europæisk afstamning. De uhyre indre landomraader ligger næsten udenfor civilisationens grænser og beboes for størstedelen af indfødte indianere, importerede negre og blandingsracer. I lang tid har Brasilien været gjenstand for de mest unaturlige og ulykkelige eksperimenter, som vel nogensinde er sat i scene — forsøg paa at befolke landet med emigranter af europæiske folkeslag. Man har bevæget et stort antal tyskere, østerrigere, italienere, schweizere og irlændere, naturligvis af de fattigste og mest hjælpeløse klasser, til at forlade sit hjemland og bosætte sig i dette tropiske land, hvor livsvilkaarene er saa forskjellige fra fædrelandets og saa usunde baade i

fysisk og moralsk henseende. Som om Brasilien var et territorium af samme beskaffenhed som de Forenede Stater.

Der er kun to ord, som gir et adækvat udtryk for tilstandene i de central- og sydamerikanske republiker, anarki og bankerot. Vi finder en talrig indfødt befolkning styret af en permanent europæisk kaste, som er degenereret, fordi den er afskaaret fra de politiske og etiske vilkaar, som danner det europæiske milieu. De eneste repræsentanter for civilisationens moral i Centralamerika synes at være de fremmede firmaer, som driver handel paa landet. Richard Harding Davis har i *Harpers Magazine* leveret en kraftig skildring af forholdene. Han skriver: I de indfødtes øine styres landet i virkeligheden af et kaffefirma i New York, et tysk jernbanekompani eller af et stort handelshus med hovedkvarter i Berlin, Hamburg eller Bordeaux . . . Man behøver ikke at opholde sig længe i en centralamerikansk republik, før man erfarer, hvilken bank eller hvilket jernbanekompani der kontrollerer den; og man lærer snart at betragte et mulæsel belæsset med kasser, som bærer et bestemt firmamærke, med større agtelse end en soldat, som bærer regjeringens baand. Ti man ved, at soldaten ved den første givne leilighed vil rive baandet af sin straahat og erstatte det med et andet, hvor paa der staar: „Leve dr. den og den."

Republiker som disse illustrerer paa en eklatant maade den dybe sandhed, at demokratiet ikke saameget er en regjeringsform som et udviklingsstadium.

Imidlertid ligger de uhyre hjælpekilder, som Centralamerika raader over, uudviklede og praktisk talt udenfor civilisationens rækkevidde.

III.

Ingen af de ovenfor angivne principer er egnede til paa en tilfredsstillende maade at ordne vort forhold til de tropiske egne. Og dog repræsenterer ordningen af dette forhold et problem, som den civiliserede verden og særlig det engelsktalende folk *maa* løse i den tid, som ligger foran os. Det gaar ikke an at overlade de tropiske egne til sig selv. Vi har intet valg i denne sag. Den omstændighed, at de tempererede egne allerede er besat, og at industrien stadig fortsætter med at udvikle sig over hele den civiliserede verden, vil uden tvil gjøre kampen om handelen paa de tropiske egne til den væsentligste storpolitiske faktor i det tyvende aarhundred. Denne forudsigelse blir fuldt berettiget, naar vi erindrer, i hvilken uhyre udstrækning vor civilisation allerede hviler paa tropiske produkter, og samtidig betænker, at forskjellen mellem de tempererede og de tropiske egnes naturlige beskaffenhed maa gjøre en udveksling af produkter mellem disse egne gjensidig fordelagtig.

Det er klart, at en nations rettigheder til kontrol over tropiske egne maa baseres paa dens evne til at udvikle dem. Enhver nation, som er ude af stand til at bringe de territorier, den kontrollerer, til at trives og blomstre, har tabt sin ret over dem. Desto nødvendigere blir det at komme til klarhed over de principer, efter hvilke kontrollen over de tropiske egne bør ordnes.

Det er efter det allerede anførte temmelig indlysende, at den fremtidige politik ligeoverfor tropiske besiddelser, hvis den skal føre til varigt held, maa baseres paa en aaben erkjendelse af følgende kjendsgjerninger:

At akklimatisere hvide mennesker i tropiske egne er umuligt, og alle forsøg i denne retning maa til syvende og sidst slaa feil. Selv om der i en tropisk egn udvikler sig en noksaa talrig permanent kaste europæere, kan vi derfor ikke vente noget godt selvstændigt styre. Ti en saadan kaste blir til syvende og sidst afskaaret fra de fysiske og moralske livsvilkaar, som har skabt europæreren, og har under saadanne omstændigheder en tendens til at synke ned henimod det nivaa, hvorpaa de indfødte racer staar. De central- og sydamerikanske stater beviser noksom sandheden heraf.

At eksploitere de tropiske egne som et gods, der skal bringes til at give det størst mulige udbytte for eieren, er et moralsk uholdbart princip, som i længden vil hævne sig.

At vente sig en udvikling af de tropiske egnes hjælpekilder under de indfødtes styre, er haabløst. De indfødte vil ikke i løbet af nogen overskuelig tid kunne skabe et godt styre i europæisk forstand.

Men hvis de hvide ikke kan akklimatiseres i tropiske egne, hvis de indfødte ikke kan styre dem, og hvis en permanent kaste europæere afskjæres fra civilisationen og synker ned mod de indfødtes nivaa, hvor ligger saa løsningen?

Det første skridt i retning af en virkelig løsning er en erkjendelse af, at de indfødte racer i tropiske egne repræsenterer det samme udviklingsstadium i menneskeslægtens historie, som barnet repræsenterer i individets historie. De farvede racer er børn og maa behandles som saadanne.

Under saadanne omstændigheder er det nødvendigt, at de tropiske egne styres af europæere, dog ikke af en permanent bosiddende kaste af europæisk afstamning, afskaaret fra hjemmets civilisation, men af en vekslende klasse fødte europæere, som holdes i intim vekselvirkning med den europæiske kultur og anerkjender sin mission som midlertidig. De hvide mennesker maa leve i de tropiske egne som dykkere, der arbeider under vandet. De maa aande i den moralske og politiske luft, som tilhører den region, hvorfra de kommer, og være opfyldt af bevidstheden om, at de lever i udlændighed. De maa føle, at de er der i civilisationens

navn, og at naar civilisationen har rettigheder der, da er det fordi den repræsenterer høiere idealer om menneskelighed og samfundsliv. Dette er løsningen, og som man vil se, har Storbritannien om end langsomt fundet den og bragt den i anvendelse i Indien og Ægypten.

Det er blot en udvidet anvendelse af dette princip at fordre, at der ikke skal lægges voldsom haand paa de indfødtes religiøse institutioner, deres sæder og skikke, for saa vidt de er forenelige med et virksomt styre. Ti denne fordring er en naturlig følge af den erkjendelse, at de indfødte racers institutioner og sæder er adskilt fra vor civilisation ved et langt udviklingsafsnit, som kun kan tilbagelægges langsomt og ved de indfødtes egne anstrengelser.

De engelsktalende folk har et stort ansvar overfor de tropiske egne. Det gjælder ikke her en sammenligning mellem de forskjellige racers fortjenester, det gjælder hævdelsen af en moralsk opgave. Paa den ene side har vi de vestlige fastlandsmagters politik, som mere og mere helder til plantagesystemet. Paa den anden side har vi de engelsktalende folkeslags politik, der betragter kontrollen over de tropiske egne som en mission i civilisationens tjeneste. Enhver kvadratmil tropisk territorium, som er beslaglagt under den første politik, er tabt for de høieste kolonisationsidealer og kommen ind under skyggen af et udviklingsstadium, som ligger mindst et aarhundred tilbage i tiden.

Bismarck.

IV.

Sadowa-slaget omskabte Tyskland, og det omskabte Bismarck. Prøissen udvidede sit landomraade med en fjerdedel og øgede sit folketal fra 18 til $23^1/_2$ millioner; tilvæksten bestod foruden af Holstein og Sønderjylland tillige af det brede belte af „mellemstater“ (Hannover, Nassau og Hessen-Kassel), som tidligere havde adskilt det egentlige gamle prøissiske land fra det forlængst erhvervede Vestfalen og Rhinland. Fra nu af var hele den nordtyske slette mellem Nederlandene og Belgien i vest og Rusland i øst samlet under den prøissiske krone. Oldenburg og Meklenburg ved kysten, Saksen og Türinger-fyrstendømmerne paa sydranden ad Bøhmen og Baiern til, samt de forskjellige fuldstændig indrammede smaastater maatte nemlig slutte sig sammen med den vældige nabo til det nye Nordtyske Forbund, der saaledes omfattede alt tysk land nord for Main og selvfølgelig blev politisk at betragte som et prøissisk rige. Paa dette rige blev nu den for-

fatning anvendt, som Bismarck før krigen foreslog for Tyskland; der indrettedes en fælles ved almindelig stemmeret valgt rigsdag og som overhus et forbundsraad, bestaaende af fuldmægtige fra de deltagende staters regjeringer; den udøvende magt var hos kongen af Prøissen. For særskilte indre anliggender vedblev de gamle landdage at have omsorgen.

Bismarck, som under titel af forbunds-kansler blev det nye riges fællesminister, havde pludselig erobret sine landsmænds hjærter. Nu var han ikke længere den forhadte gammel-prøissiske junker; han havde jo løst — i egentligste forstand overhugget den gordiske knude, som revolutionen i 1848 forgjæves havde pirket ved. Og ikke bare i landsmænds omdømme, nei ogsaa i egen person havde han kastet prøisseren af sig og stod nu frem som „tysker“ og sluttede uden fordom politisk venskab med det „national-liberale“ parti, der arbeidede for at skabe et moderne tysk fædreland. Baade kongen og militærpartiet blev snart ængstelige ved statskupmandens elskværdighed overfor parlamentarikerne, som havde trodset dem i konfliktens aar. Bismarck var altid den koldblodige praktiker; nu maatte alle indre hindringer ryddes af veien for opnaaelsen af Tysklands fuldstændige samling. Var samarbeide med de liberale muligt, hvorfor da vende dem ryggen med kulde og skaffe sig unødigt besvær? Det har i denne seirs-rusens tid gjæret i den stramme junkers sind; i konfliktens dage havde han havt sammenkomster med den socialistiske folketribun Lasalle og været under paavirkning af dennes imponerende personlighed — almindelig stemmeret blev ogsaa den form for valgret til folke-repræsentationen, Bismarck fandt greiest, da han skulde skabe det nye rige en forfatning. Det har visselig ikke været bare beregning, naar den nye kansler røbede tendenser til at vise sig liberal og tysk-national; den stærke stemning, som efter Sadowa-seiren brusede gjennem befolkningen, har ogsaa naaet ind til hans rolige hjærte. Og Bismarck var af de naturer, som handler i stemning, endda han altid undfangede handlingen med sin praktisk veiende og regnende, klare og kolde fornuft.

Prager-freden var ham bare et stadium paa veien til maalet: hele det ikke-habsburgske Tysklands indforlivelse med Prøissen til et Tysk Rige. Ogsaa veien videre frem til dette maal førte gjennem krig. Et stærkt Tyskland stred mod grundtanken i den nationale politik, som i 200 aar havde været raadende i Frankrige. Napoleon den Lille og hans folk mistede ganske besindelsen, da Prøissen mod al deres beregning med et slag tilintetgjorde dette deres nationalprincip; de følte Sadowa-seiren som et nederlag og maatte skaffe sig opreisning. Benedetti forlangte flot Mainz og Rhinlandet — og Bismarck svarte tørt: Vel, lad det være krig. Det var nu Pariser-keiseren ikke forberedt paa; han havde sit idiotiske Mexico-tog at bøde paa. Istedenfor krigserklæring sendte han Benedetti til Bismarck

med forslag til en traktat om, at Frankrige til vederlag for det forgjæves attraaede stykke af Tyskland skulde faa opsluge Luxemburg og Belgien. Det sidste agtede han formodentlig at rane, omtrent som tyskerne havde ranet Slesvig; det første vilde han kjøbe af kongen i Holland. Luxemburg var ikke med i det nye Nordtyske Forbund, men havde været et led i det opløste Tyske Forbund og havde siden den tid prøissisk garnison. Da Napoleon havde den hollandske konges tilsagn om at ville forhandle om salg, spillede Bismarck sin første trumf ud; han offentliggjorde de alliance-traktater, som dagen før Prager-fredens undertegnelse var sluttede mellem Prøissen og de tre uafhængige „mellemstater" søndenom Main. Der stod Napoleon flau og ærgerlig, men han drev paa og fik tilslut handelen aftalt. Rygtet om, hvad der var paa færde, satte tyskerne i fyr og flamme; de national-liberales fører Bennigsen interpellerede Bismarck i rigsdagen og udtalte under forsamlingens hurraraab, at før det gamle tyske land skulde blive fransk, fik det koste krig med arvefienden. Nu havde Bismarck bare at melde den hollandske regjering, at det paatænkte salg vilde føre til krig — og Napoleon fik ikke kontrakten underskrevet. Filuren var paany bleven narret. Krig? — tja, den som bare turde? Gudskelov, der foreslog tsaren sagen forelagt en europæisk kongres! Den hele historie endte med, at Luxemburg erklæredes for neutralt; den prøissiske garnison maatte bort — men nogen fransk garnison fik ikke drage ind isteden. Baade tyskerne og franskmændene knurrede, begge havde tabt.

Men fred var der, og kong Vilhelm gjorde med Bismarck og Moltke en tur til Pariserudstillingen; generalstabschefen nyttede tiden til at tage „strategiske udflugter" i byens omegn — baade han og kansleren havde sine egne tanker om fredens varighed.

Bare en maaned efter føg franskmændene igjen op i forbitrelse. De tre sydtyske stater havde gaaet ind paa at have toldvæsen fælles med det Nordtyske Forbund; der skulde holdes fælles-tysk „told-parlament". Dette kunde jo Napoleon ikke blande sig i; men nu begyndte han at minde Prøissen om Prager-fredens paragraf om Nord-Slesvigs selv-bestemmelses-ret. Ovenikjøbet greb han anledning af mordet paa habsburgeren Maximilian i Mexiko til at aflægge den østerrigske keiser et besøg i Salzburg. Trods alle sine skuffelser kunde rænkesmeden ikke bekvemme sig til at lade Bismarcks værk i ro; om han ogsaa havde villet det selv, skulde opinionen blandt hans urolige undersaatter ikke tilladt ham at anerkjende Tysklands enhed.

Imidlertid havde forbunds-kansleren fuldt op at bestille med at indforlive de erobrede strøg og forsone gemytterne med det prøissiske vælde. Megen modstand mødte han, da det gjaldt at fremme kongens ønske om at pensionere de fordrevne fyrster af deres fordums kron-eiendomme. Med

den afsatte konge af Hannover lod det sig ikke udføre; han vilde ikke opgive sit „Welfer“-had til den nye tingenes tilstand; hans eiendom blev derfor konfiskeret og gjort til et „welfer-fond“ eller „reptilie-fond“, som skulde tjene til at bestride Prøissens modarbeidelse af welfernes reptilie- (ɔ: krybdyr-) rænker. *) Paa sin holdning overfor de afsatte fyrster skaffede Bismarck sig de konsekvente demokraters (de „frisindedes“) fiendskab; og ved sin rimelige og forsonende behandling af de indforlivede landsdele fik han sine gamle partifæller, de prøissiske konservative mod sig. Han maatte allerede ved denne leilighed ty til trusler om at takke af. — Toldparlamentet blev heller ikke, som han havde tænkt, indledning til de sydtyske staters fuldstændige tilslutning. Faren for en krig med Frankrige var den kraft, som stærkest hjalp til at holde tyskerne samlet.

Da Napoleon ingen vei kom paa tysk grund, faldt det ham ind at logre for Italien. Men her var den franske garnison i pavens Rom en slem hindring; han foreslog derfor det romerske spørsmaal drøftet paa en europæisk kongres — men Bismarck negtede at bistaa hermed. Ja, hvad mere var, Bismarck sikrede sig Italiens gunst ved at faa den nordtyske rigsdag til at bevilge et klækkeligt bidrag til anlægget af tunnelen under St. Gotthard. Pariser-bladene istemte atter sine hyl. Dette var i slutningen af mai 1870. Ingen tænkte dog egentlig paa krig nu netop. Rigsdagen, Moltke, Bismarck og kongen tog fat paa sommerferierne; flaaden gik paa øvelsestogt, og officererne fik fortvæk orlov til høsten.

Midt i ferien faar Bismarck hjemme paa sit gods i Pommern telegram fra kongen, som laa ved bad i Ems, at han ilsomst maatte indfinde sig der; den franske gesandt havde mødt op og gjort vrøvl i anledning af, at en hohenzollersk prins havde modtaget den tilbudte spanske trone. Kansleren kjørte til stationen forbi sin sognepræst og besvarede dennes hilsen bare med at gjøre et par muntre huggebevægelser med høire arm. I Berlin mødte han Moltke og Roon, som ligeledes var tilkaldte; tilfældigvis var den russiske rigskansler Gortschakoff i staden paa gjennemreise, saa Bismarck fik en samtale ogsaa med ham. Før han kom afsted til Ems, indløb meddelelse om, at prinsen havde frasagt sig valget — og alt tydede paa fred. Men saa kom over middag den 13. juli kongens omstændelige telegram om Benedettis uforskammede optræden ved morgenpromenaden og hans uvittige forlangende, at kongen som Hohenzollern-ættens hoved skulde love Frankrige aldrig at tillade nogen af familien at modtage den ledige krone. Bismarck sad sammen med Roon og Moltke; af den lange depesche gjør han et kort og pointeret uddrag, viser sine to gjæster dette og sender

*) „Reptilie“ blev senere oppositionens betegnelse for Bismarcks leiesvende i pressen, der antoges at nyde godt af dette fond. I 1892 blev welfer-fondets renter af Vilhelm II atter overladt til den afdøde Hannover-konges arving, hertugen af Cumberland, som har erklæret ikke at ville optræde mod Prøissens erhvervede ret.

det til sit kjære *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* samt telegraferer det rundt til alle tyske sendemænd. Da ekstrabladet strøedes ud paa Berlins gader, blev stemningen ustyrlig; og i Paris raabte alle paa krig ved meddelelsen om, at Bismarck overfor hele Europa pralede af, at hans konge skulde have vist den franske gesandt vinterveien. Mobiliseringsordren hilsedes hele Tyskland over med vældig jubel. Rigsdagen mødte den 19. juli og voterede øieblikkelig 120 millioner daler; under mødet traadte Bismarck ind og gav den korte besked, at der var ham overbragt krigserklæring — „den første og eneste meddelelse, vi har modtaget fra den franske regjering om den affære, som nu i fjorten dage har holdt verden i spænding." Nogle dage senere lod han *Times* i London offentliggjøre Benedettis udkast til overenskomst om Belgiens indlemmelse i Frankrige. Europa var lynslagen; hvem vovede nu at tænke paa mægling? De tre sydtyske stater havde modtaget Napoleons ultimatum og svaret med at stille sine tropper til prøisserkongens raadighed.

Tyskland gjenlød af „Wacht am Rhein". Den 2. august tog kong Vilhelm kommandoen ved grænsen. Den 2. september foregik verdensbegivenheden ved Sedan. Den 4. oktober slog Bismarck sig ned i Versailles og blev der i fem maaneder.

I mellemtiden havde Gortschakof truet Østerrige, hvor sakseren Beust nu var udenrigsminister, til at holde sig i ro, og desuden med Bismarcks minde sagt sig løs fra den efter Krimkrigen paatvungne forpligtelse til ikke at holde krigsskibe i Sortehavet, noget England paa en kongres maatte finde sig i at anerkjende. Den 21. januar aabnede Paris sine porte. Den 26. februar gik den franske republik ind paa fred. Den 1. marts togede 30,000 tyske krigere gjennem Napoleons triumfbue.

Men allerede den 18. januar 1871 havde Bismarck oplevet den glædens stund at kunne proklamere Tysklands samling under Hohenzollernes scepter. I Ludvig 14's slot blev kong Vilhelm udraabt til keiser i det Tyske Rige.

Bismarck stod nu ved sit og alle tyske patrioters maal. Nationens samling var fuldbragt, og den havde svunget sig op til rang som numer en blandt Europas magter. Det Nordtyske Forbunds forfatning vedtoges for det samlede rige, Bismarck blev rigskansler og fik titel af fyrste. Den 56-aarige minister med de svære bryn og det hvide mundskæg stod nu som verdens aller-berømteste mand; hvert barn inden civilisationen kjendte hans navn og hans barske ansigtstræk. Mage til handlekraft og dristig snarraadighed, og mage til held hørte bare hjemme i eventyret. Den store Napoleon havde saalænge knægaaet fremmede folkeslag, til hans eget folk segnede; Bismarck havde knægaaet sin egen nation, til den tog sig sammen og gjennem naboernes nederlag reiste sig i en svulmende samfølelse af

sund ubændig kraft. Hvad sværmere havde drømt og skalde havde sunget om, det havde denne handlingens mester fuldbyrdet med blod og jern. Kan man fortænke tyskerne i, at de — trods Luther, Kant, Goethe, Beethoven — ikke ser sig saa stolte paa nogen landsmand som paa Bismarck.

V.

Efter 1871 var det forbi med Bismarcks krigspolitik. Nu da Tyskland var samlet til et Tysk Rige, maatte det koncentrere sin kraft paa sin indre udvikling og kun sørge for at hævde sine landevindinger. Selvfølgelig havde det nye rige to hjærtens-fiender: Frankrige og paven, som paa grund af Napoleons nederlag havde mistet sin verdslige magt. Østerrige lod sig forsone; den nybagte keiser og rigskansler drog paa visit til Wien straks efter fredsslutningen. Og næste aars høst mødtes alle tre keisere med sine kanslere — Beust havde nu maattet overlade sin plads til ungareren Andrassy — i Berlin for at tilsige hinanden fred og venskab. Ogsaa Italiens konge aflagde et venskabs-besøg hos keiser Vilhelm, efter en forsoningsvisit i Wien. Frankrige saa sig isoleret og fandt ingen medfølelse for sine hevnplaner. Bismarck holdt det for praktisk, at den nye republik ikke omstyrtedes. Heri fandt han ikke medhold hos sin gesandt i Paris, grev Arnim. Denne forfængelige mand indviklede sig slig i rænker mod sin chef, at han efter gjentagne irettesættelser blev afsat; da det tilslut viste sig, at han havde taget til sig offentlige dokumenter for at have vaaben mod chefen, lod denne ham fængsle og stille for retten, hvor han dømtes i straf.

„Jern-kansleren“ vilde være almægtig og taalte ingen modsigelse. Havde han skabt Riget, vilde han ogsaa ordne dets anliggender efter sit hode alene. Til en begyndelse fortsatte han at gaa liberalismens veie.

Dette Bismarcks „frisind“ stak væsentlig i hans skræk for pavemagtens og dens haandlangere jesuiternes fiendskab. Jesuiterne blev ved lov jagede ud af riget, og en „kulturkamp“ aabnedes under den prøissiske kirkeminister dr. Falks ledelse. I 1873 vedtoges hans „mailove“, hvorved kirkestraf blev forbudt uden i rent religiøse sager, præsteskolerne stilledes under statens opsigt og paalagdes at føre sine lærlinge frem til en „kultur-eksamen“ i almen verdslig kundskab, ligesom udtrædelse af kirken maatte foregaa uhindret; bisper, som ikke føiede sig, blev kastede i fængsel og erklæret afsatte, hvorpaa deres embeds-indtægter undergaves verdsliges forvaltning. Kulturkampen blev gaaende i flere aar; de tyske katoliker sluttede sig sammen til et stærkt politisk parti — centrum, under Windthorsts dygtige ledelse. Bismarck og Falk gik stadig videre; alle klostre og munkeordner i Prøissen ophævedes, og lægmænd indsattes i bestyrelsen for katolske

menigheders og stiftelsers eiendomme. Tvungent borgerligt ægteskab blev indført, for at hæmme det katolske præsteskabs samvittighedstrang.

Under denne kamp havde kansleren parlamentarisk støtte hos det national-liberale parti og dettes nærmeste venner til høire — de „frikonservative", og til venstre — „fremskridtspartiet". De stramt konservative fik Bismarck fremdeles ikke med sig, heller ikke de virkelige demokrater, end sige socialisterne, for ikke at nævne polakker og elsassere, som jo foruden at være katoliker tillige var virkelige „rigs-fiender". Ingen demokrat kunde give sit minde til, at hær-bevilgningen engang for alle blev fastsat; efter en seig kamp vedtoges Bennigsens mellemforslag om at bevilge for syv aar ad gangen.

Naar strævet med at holde majoritet sammen i landdag og rigsdag blev for braaksomt, eller naar ministrene ikke trak lydig i spand, blev den selvbevidste herre tidt pirrelig. At vippe en gjenstridig kollega af taburetten kostede ham ingen skrupler. Til sine tider kunde vrantenheden drive ham til at tage orlov paa ubestemt tid, for at vedkommende stribukker kunde faa sande, hvad der staar i Winthers „Flugten til Amerika": — „hvor ta'r de saa en Peter fra?" Samme maner brugte han ogsaa overfor selve keiseren; gav denne ikke op en særmening, slog kansleren paa, at han maatte tage afsked. Med aarene kom den myndige enevolds-minister til at tro sig uundværlig. Venskabet med de liberale havde her sit ømme punkt; disse krævede nemlig parlamentarismen anerkjendt og et ansvarligt rigs-ministerium oprettet. Til gjendrivelse af dette krav anførte ene-ministeren hensynet til rigets enkelt-stater. Men heller ikke disse likte han at kjende sig afhængig af, naar der var tale om udligningen af tilskuddene til rigsudgifterne. Kunde det ordnes saa, at „Riget" fik sine egne indtægter, maatte alt blive lettere at greie. End om der blev indført tobaks-monopol f. eks.? Valget ved nytaar 1877 havde styrket centrum og de konservative paa de bismarckske partiers bekostning. Disse blev altsaa brysommere og tvilsommere at haandtere. Noget maatte gjøres for at faa friere hænder!

VI.

Saa begynder da den svingning bort fra halv-liberalismen, som skulde synes at stemme med seksti-aaringens ungdomsidealer. Istedenfor parlamentarisk ansvarlige ministre fik kansleren ordnet det med en varamand og fuldmægtige for særlige forvaltnings-grene, slig at ansvaret forblev hos kansleren alene. Sit kjære tobaks-monopol fik han dog ikke vedtaget. Vel, saa var de national-liberale ikke at lide paa. Høire om! Væk med de kolleger, som ikke vilde svinge med! Nye mænd ind! Konservative kræfter kom nu i vinden. Og hvorfor ikke lige godt skaffe sig venner blandt den opblomstrende storindustris matadorer, samtidig med at faa rigsbudgettet gjort uaf

hængigt af enkeltstaterne? Altsaa godnat frihandel! Op med værnetolden! Men toldvennerne var tildels katoliker. Her maatte manøvreres. Agterover altsaa!

Saa indtræffer Hødels attentat paa keiseren 1. mai 1878. Da maatte socialisterne uforskyldt holde for. En lov blev foreslaaet om at give regjeringen fuldmagt til at undertrykke deres agitation; men rigsdagen afslog at udstede slig fuldmagt uden garantier. Inden en maaned forefaldt dr. Nobilings nye keiser-attentat; den gamle monark blev saaret. Nu var det beleiligt at gaa til valg paa en tvangslov. Midt i valgstriden kastede Berliner-kongressen, hvor Bismarck fik agere opmand og freds-stifter mellem Europas to vældigste stormagter, England og Rusland, en straalende glans over kansler-palæet. Og den nye rigsdags national-liberale bøiede sig og gik sammen med de konservative ind paa socialistloven; storstæderne erklæredes i beleirings-tilstand.

Et andet held for den nye manøvrering agterover var det netop indtræffende paveskifte. Bismarck havde i kulturkampens hede tillidsfuldt udtalt sit: til Kanossa gaar vi ikke! Og Falk var fremdeles kirkeminister. Men tolden maatte kjøbes af centrum for kirke-venlige indrømmelser. I juli 1879 gled det over; frihandelen styrtedes. Med den styrtede ogsaa Falk. I hans sted kom kanslerens slægtning, den pommerske junker og kirke-ven von Puttkammer. Nu blev der adgang til at kjøbslaa med paven.

Imidlertid var der opstaaet trang til at kjøbe ogsaa en ny hærbevilgning. Sagen var, at fortroligheden mellem Bismarck og Gortschakof var kjølnet. Allerede i 1875 havde den russiske kansler stanset Tysklands krigserklæring mod Frankrige — her havde nemlig vældige rustninger paagaaet, og i kulturkampens hedeste tid røbede Østerrige lyst til at bryde ud af tre-keiser-forbundet, saa der maatte handles — af denne freds-stiftelse havde Gortschakof brystet sig. Saa meget uslere kjendte han sig, da Berliner-kongressen „forvandlede Ruslands laurbær til palmegrene" — Bismarck havde luret sin gamle mester. Det panslaviske Ruslands gamle had til tyskerne kom i kog; sæt at det slog sig sammen med Frankrige! Resolut tog Bismarck til Wien og aftalte med Andrassy alliancen mellem modstanderne ved Sadowa 12 aar i forveien (oktober 1879). For at være tryg overfor angreb baade i vest og øst maatte den tyske hær øges og udbedres. De partier, som ikke gik med paa dette, var „rigs-fiender". Hær-bevilgningen blev tilslut med vold og læmpe bragt i havn.

Ottiaarene udefter foregaar Bismarcks stille skridtvise vandring til Kanossa. Pave Leo XIII kunde i 1887 se sin koldblodige lirke-politik kronet med held; „mailovene" var punkt for punkt „reviderede" væk. Den sidste trevl af Bismarcks liberalisme fra rigs-skabelsens aar var slidt bort.

Samtidig breder hans bagstræv sig til alle kanter. Socialistloven

trumfes igjennem paany. Korntolden trumfes igjennem. Embedsmændene fik befaling til at øve valgtryk. De polske egne fortyskedes ved brutal udvisning af 30,000 polakker, som ikke var tyske undersaatter; Elsass-Lotringen styredes ved tvangs-regimente; Nordslesvigs dansker maatte sende sine børn til skoler, hvor undervisningen foregik paa tysk. Jøderne forulempedes. Nye hær-forøgelser trumfes igjennem — „vi tyskere frygter Gud, men ellers intet i verden.“ Frimodige ytringer offentlig eller privat straffedes som majestæts-fornærmelser og — Bismarck-fornærmelser.

Til gjengjæld var den gamle kansler blit stats-socialist. Trods tvangslovene og udvisningerne og majestæts-fornærmelses-straffene voksede socialdemokraterne foruroligende stærkt; over et snes havde sæde i rigsdagen. Saa fik regjeringen selv tage sig lidt af arbeiderne. Bismarck drev frem love om syge-, ulykkes- og alderdoms-forsikring.

Nærmest til gunst for hamburgske spekulanter optog Bismarck i disse samme aar en ivrig koloni-politik. Det gjaldt især at slaa under sig ledige strøg af Afrikas kyster; med kostbare ekspeditioner lykkedes det ogsaa at faa fast fod hist og her.

VII.

Saa afgaar gamle keiser Vilhelm ved døden 9. marts 1888. Dermed havde ogsaa hans trofaste kanslers magt været slut, om ikke keiser Fredrik III, som misbilligede Bismarcks bagstræv, havde været ulægelig syg ved sin regjerings-tiltrædelse. Puttkammer fik han dog fjernet i sin hundred dages keisertid. Den 15. juni var kanslerens kummer over; hans unge, fyrige lærling Vilhelm II var endelig traadt i farfarens sted. Hvor ubehageligt det havde været bagstrævets koryfæ at tjene den frilynte keiser Fredrik, kom straks til syne ved det misundelige og smaalige anfald paa hans minde i sagen mod hans ven, den skikkelige professor Geffcken; sagsanlægget var en overilelse, som kostede kansleren den tort, at rigets høiesteret afviste det hele som vrøvl. Det gik saa vidt, at bismarckske blade priste forsynet for keiser Fredriks betimelige bortgang.

I troen paa sin uundværlighed havde den gamle statsmand overseet, at han tilslut havde grundlagt sin egen undværlighed. Pavemagten havde han krøbet til korset for og derved kjøbt den svære beskyttelses-told, som gjorde rigsfinanserne uafhængige af enkelt-staterne, samt den svære hærforøgelse, som i forbindelse med det ved Italiens tilslutning i 1883 grundfæstede tre-magts-forbund havde kvalt Frankriges hevn-drømme. Det gode forhold til Rusland var efter Gortchakofs død gjenoprettet og tilslut betrygget ved en hemmelig neutralitets-aftale — et yderst tvetydigt forhold bag Østerriges ryg. Arbeider-forsikringen havde drevet socialdemokratiet

ud af dets position som eneste organ for underklassens bestræbelser henimod betryggende kaar; tvangsloven var faktisk en overflødighed. Til overmaal havde gamlingen villet gjøre sig undværlig; ikke alene havde han indpodet den nye monark sin politiske metode, han havde tillige gjort alt for at faa grundlagt et Bismarck-dynasti paa kansler-sædet. Ret ugeneret havde han trukket sin ældste søn frem til sin fuldmægtig i udenrigsstyrelsen. Kun alt for vel havde den praktiske arrangeur indrettet det hele.

Da timen slog, og den unge keiser for sin uafhængigheds skyld maatte bryde, faldt den uundværlige paa sin selvskabte undværlighed. Den 20. marts 1890 kom befalingen om at søge afsked.

Hvad „eneboeren paa Friederichsruh“ i de sidse otte aar har foretaget sig, er i forholdsvis friskt minde. Saa fast indgroet var bitterheden i oldingens stædige sind, at han havde sørget for, at den kraftig formede afskedsansøgning, der betegnede hans politiske gaaen-i-døden, skulde bringes til alverdens kundskab i samme nu, hans øine havde lukket sig. Og inden jul skal hans „Livs-erindringer“ udgives, for at friske op i godtfolks bevidsthed, hvor stor en mand verden nu har seet vandre heden.

VII.

Hvad Bismarck har udrettet, er der hermed forsøgt at give et raskt overblik over. Historien vil give ham plads blandt sine vældigste skikkelser, derom nytter det ikke at tvile. For han var en af de ubændige viljer, som har lykken med sig, saa de faar udrettet, hvad de vil; dette er jo betingelsen for at blive en historisk skikkelse.

Om hans værk er et fuldkomment værk, derom faar dommen foreløbig udstaa. Dog er der stor rimelighed for, at hans bedste manddoms geniale arbeide forundes at taale tidens omskiftelser: det Tyske Rige har aabenbart samme livskraft, som de øvrige stater paa det vesteuropæiske fastland.

Men interessantere end hans værk er hans personlighed. Den eier geniets tiltrækning, geniets evige liv.

Bare i sit ydre var Otto Bismarck en person, som det usædvanlige og det betagende var medgivet. At have mødt og staaet øie til øie med en saadan skikkelse er en begivenhed i ens liv; har ens blik havt den lykke, da forstaar man først, hvor sjelden det times at faa se en mandsperson, der virkelig tager sig ud som en *mand*.

Og har man hørt — hans stemme var forøvrigt ikke mandhaftig — eller ialfald læst noget af, hvad der udgik af hans forfærdelige mund, da ved man, hvorledes en *mand* taler. At hans handlinger var en *mands*, vil selv nærværende flygtige referat have givet et indtryk af.

Intet enkelt ord magter slig som det her trefold udhævede at antyde den nu forsvundne skikkelses væsen.

Ordet geni indeholder begrebet aand. Bismarcks geni var udpræget handlings-geni. Som aand savnede han dybde; det spekulative og kontemplative, egentlig personlige aandsliv rak hans udadvendte natur neppe hen til, uden streifvis. Til gjengjæld er hans handlinger og udtalelser stadig beaandede; de springer altid ud af ægte stemning og ledes af klar, uhæmmet tænkning. Der staar lys af hver hans bevægelse, hvert hans ord. Hans daad var altid et lyn, hans stil var sprudlende liv. Hele manden var lune; paa inspiration langt mere end paa beregning vovede han helst at handle; i skrift som i tale gav han sig hen som en ægte improvisator, saa udtrykkene strømmede frem — ikke uden ledsagende kritisk betænkning — i friske billeder som hos den fødte kunstner, gjerne saltede med sviende eller lettende humor.

I privat omgang var denne blod-og-jern-mand fortryllende, i sit hjem et mønster paa en husfar.

Magten elskede han som enhver statsmand, der duer; at kjende sin styrke bryde alle hindringer ned for at reise, hvad han vilde bygge, blev ham livets sande fryd. Med sin handlesyge natur tog han stærk glæde af at tumle med mennesker, ja med samfund og stater, men kanske helst med mennesker; om han tumlede vedkommende overende, faldt det ham ikke ind at fæste sig ved. Den fribaarne aktivitet var ham livets væsen. Han var i alt, i dyder som i lyder, en *mand.*

Chr. Brinchmann.

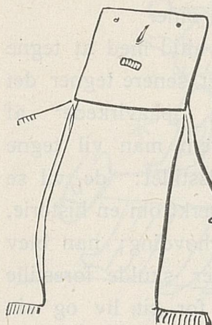
Naar smaabarn tegner.

(Efter dr. James Sully i *Umschau*).

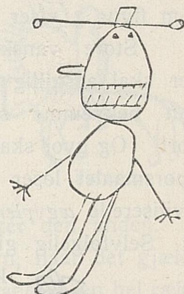
Faa ting ved jeg, der fornøier mig saa inderlig som at studere de tegninger, et barn med blyant i haanden kradser ned paa et papir. Ganske vist har denslags kunstprodukter kun liden lighed med de gjenstande, som skal „afkontrafeies", men det maa dog slaa enhver beskuer, at de forskjellige børns tegninger har saa mange fælles berøringspunkter. Og nok én ting maa slaa én: disse barnetegninger ligner i høi grad de tegninger, der er frembragt af den moderne vilde og af den aller ældste, mest primitive kunst i menneskehedens barndomstid. Ogsaa her kan man altsaa se udslag af den naturlov, at et høiere væsen maa i sin udvikling gjennemgaa en række stadier, som de lavere udviklede er bleven staaende paa.

Forf. har samlet et stort antal tegninger af børn i alderen fra 2 til 6 aar og underkastet dem en omhyggelig undersøgelse. Nærmest har jeg ved disse studier taget hensyn til børnenes yndlings-emner: *manden* og *hesten*.

Naar børn skal tegne „mænder", begynder deres første forsøg med *ansigtet* seet *en face*. For at fremstille det behøves kun en plumpt tegnet cirkel med et par henslængte punkter i; de betegner ansigtstrækkene. Til dette ansigt føies saa et par lange linjer, en art støtter, der gjør tjeneste baade som krop og ben. Den kreds- eller ægformede ansigtsfaçon er den hyppigste. Det firkantede hoved optræder i min samling kun rent enkeltvis, hos skolebørn, der har lært at tegne „streger". (*Figur* 1). Naar derefter ansigtet skal detaljeres, møder os det samme fænomen, som ved hovedets fremstilling: hovedet har optaget barnets interesse helt, krop og ben blir tynde appendikser. Skal ansigtstrækkene fremstilles, er det et enkelt af dem, der lægger beslag paa opmærksomheden, og den størrelse, vedkommende træk forlenes med i gjengivelsen, viser, hvilken rolle det har spillet i den lille kunstners øie. Næsestreger, der som en diameter gjennemskjærer det hele ansigt er ikke ualmindelige, eller øine, som rækker fra pande til mund. *Figur* 2 giver et udmærket eksempel paa den art „impressionistisk" tegning. Her er det tænderne, som har sat alt andet i skygge.

Figur 1.

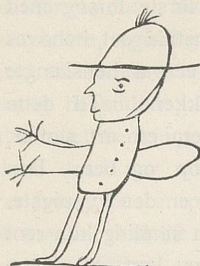
Figur 2.

Der gaar meget lang tid hen, før børnene naar til at gjengive kroppen. De tegner hoder med tænder, øine og næse, ja gjerne med fjærprydet hat og med hænder og fødder i umiddelbar sammenhæng med ansigtet, før de naar til kroppen. Og ganske interessant er det at bemærke, at den samme „rædsel" for fremstilling af kroppen gjenfindes i en række tegninger, udførte af zulunegre. Naar kroppen saa omsider tilføies, er den vanligvis meget for liden, antydes stundom kun ved en streg, fra hvilken armene gaar ud som et kors. Ja *armene*, de er ikke greie at faa til at sidde! Snart heftes de paa ansigtet, snart paa benene. *Figur* 3 viser et langt fremskredet standpunkt. Der er for det første kroppen særdeles proportionalt gjengivet, og armene anbragt ikke saa overordentlig fjærnt fra deres naturlige sted. Desuden er *fingre* antydede.

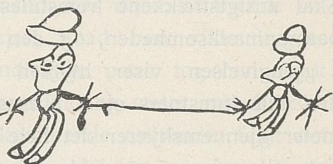

Figur 3.

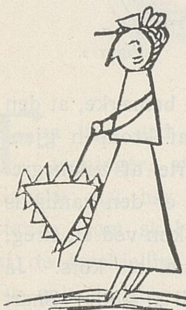
Har barnet først faaet øinene op for fingrene, da slippes de ikke mer af syne, — munden glemmes snarere end de. Tallet paa fingrene er barnet vanligvis ikke svært bekymret for, knusler i hvert fald sjelden, men de anbringes altid der, de skal være, og adskiller sig i det stykke stærkt fra næse og øine.

Figur 4.

Som nævnt begynder børnene altid med at tegne ansigtet, seet lige forfra. Først langt senere tegner det profilbilleder, — men de er stærkt „paavirkede“ af enfacebillederne. Smaabørn, for hvem man vil tegne et profilbillede, føler sig ikke tilfredsstillet: de vil se *begge* øinene. Dette faktum minder stærkt om en historie, som Catlin fortæller om en indianerhøvding; han blev saa rasende over et profilbillede, der skulde forestille ham selv, at den stakkars kunstner frygtede alvorlig for sit liv og sin skalp. Barnet laver vanligvis sine profilbilleder paa følgende maade: Figuren tegnes *en face*, med mund og to øine; men da *næsen* er det for barnet mest karakteristiske ved profilen, anbringes næsen paa siden. Saavel figur 2 som figur 3 viser eksempler paa dette.

Figur 5.

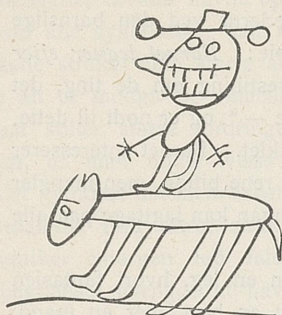
Store vanskeligheder volder øinene, der skal adskillig beslutsomhed til, før man kan bekvemme sig til at kaste det ene bort. Og hvor skal saa det andet anbringes? Spørsmaalet løser smaabørn paa samme snurrige maade, som de høit civiliserede *ægyptere;* de sætter det stort og rundt midt i hodet. *Figur 4.* Selvfølgelig giver armene ogsaa ved profilbilleder en haard nød at knække; snart sættes de midt foran paa maven — som figur 4 ogsaa viser, — snart krydser de sig fra ryglinjen tvært gjennem legemet. Paafaldende er forøvrigt, at saavel mennesker som dyr næsten bestandig paa smaabørns profilbilleder fremstilles seende til venstre.

Figur 6.

Skal *bevægelse* udtrykkes, da optræder øieblikkelig den fuldkomneste symbolisme. *Figur 5* giver et nydeligt eksempel paa dette. Der har en 5-aarig gut villet fremstlle to „mænder“, som rækker hinanden haanden, — det har han gjort ved at forbinde hænderne med en linje. Dette fif er nær beslægtet med det, den ældste naive kunst anvender for at antyde et bliks retning: man trækker en linje fra øiet hen til den beskuede gjenstand.

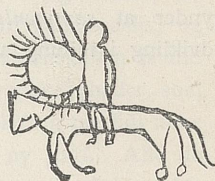
Vi kan ikke forlade de menneskelige figurer uden at sige et par ord om *klædernes* behandling. I almindelighed glemmer barnet dem rent, —

indskrænker sig til en hat paa hovedet, en pibe i munden og kanske en række knapper nedover kroppen. Stundom tegnes først figuren, og udenpaa den anbringes da en del klædningsstykker saaledes, at samtlige lemmer kan sees gjennem klæderne. Det stemmer fuldstændig med den „draperibehandling“, brasilianske indianere benytter paa sine tegninger. Smaapiger er forøvrigt i dette stykke noget forskjellig fra gutter; de lader sig ikke røve nogen leilighed til at udstyre sine damer med hat og parasol med blonder. At saaledes *figur 6* er tegnet af en smaapige, vil ingen barnepsykolog være i tvil om et eneste øieblik.

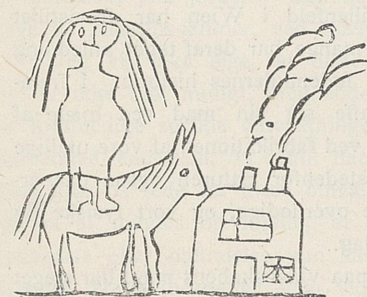

Figur 7.

Mange af de eiendommeligheder, som bemærkes ved den barnslige behandling af menneskefiguren, gjenfinder man ved fremstilling af *dyr*. Men her indtræder det allervanskeligste tilfælde, naar mennesker og dyr skal kombineres, — f. eks. *en mand ridende paa en hest*. Et meget karakteristisk eksempel paa denne opgaves løsning giver *figur 7*, tegnet af en 5-aars gut: manden staar simpelthen ovenpaa hesten, kun næsen viser et forsøg paa at se tingen fra siden, ellers er alting betragtet *en face*. Er børnene komne saa langt, at de anbringer manden nede paa hesten, saa er det benene, som volder vanskelighed, — det er den samme historie som med øinene paa profilbillederne: børnene vil se begge ben, de kan ikke fatte det fænomen, at den ene ting dækker den anden. De vilde folk staar vanligvis betydelig over vore smaabørn, naar det gjælder at tegne heste og andre dyr, og dog har man fra indianerne en hel række tegninger, der opviser feil, der er i allernærmeste slægt med dem, vore smaabørn gjør. *Figur 8* er en tegning af en nordamerikansk indianer; baade hest og rytter er jo betydelig bedre gjort i og for sig end de paa figur 7, — men over anbringelse af benene er indianerkunstneren snublet, ligesaa svært som gutten, der har lavet tegningen *figur 9*, — et billede, der forøvrigt udmærker sig i mange retninger, blandt andet ved, at hesten er udstyret med en række detaljer som manke og hale og desuden er vendt mod høire.

Figur 8.

Figur 9.

Skal *huse* tegnes, da er det først og fremst proportionerne, barnet

ikke kan greie. Men vinduerne vies den ømmeste omsorg, karmer og gardiner faar de som oftest, stundom tillige blomsterpotter store som det halve hus. Rygende skorstene er ogsaa forskjønnelser, barnet nødig negter sine huse.

Søger vi nu at forklare os eiendommelighederne ved den barnslige kunst, da maa vi først og fremst holde os for øie: *Barnet tegner efter hukommelsen,* har samtidig kun en meget vag forestilling om de ting, det vil tegne; det *symboliserer,* siger: „Dette skal være —", og er nødt til dette, saasom barnets iagttagelsesevne kun er lidet udviklet. Barnet interesserer sig vistnok for de mest paafaldende ting, tidt nok rene biting, men mangler aldeles systematisk iagttagelse, noget, hvis følger man kan iagttage paa alle strøg af barnets sjæleliv.

Dertil kommer, at for barnet er tegningen en leg, hvori fantasien spiller stærkt med. Det *mener,* at nu tegner det en hest eller en mand, og for dets fantasi *bliver* saa de forvirrede linjer en hest eller en mand, ligesaa sikkert som dukken uden arme og ben er den samme nydelige kjære Lilli eller Lotte den var, dengang den var hel og ny. — Barneøiet er blindt for sit kunstprodukts virkelige udseende, og først naar barnet begynder at *sammenligne* sit opus med originalen, kan man bemærke en udvikling i retning af „realistisk" fremstilling.

Hvad kan vi vente os af videnskaben?

Atter spredes budskabet om en ny betydningsfuld videnskabelig opdagelse omkring i verden. Dr. Lilienfeld i Wien har fremstillet kunstig albumin af uorganiske stoffe, og mange har deraf taget anledning til at spaa, at vi staar foran en ny æra i fødemidlernes historie. I fremtiden, heder det, vil menneskeheden skaffe sig sin mad ved hjælp af lignende mekaniske midler, som anvendes ved fabrikationen af vore utallige industriprodukter, og kunsten vil træde istedenfor naturen ogsaa paa ernæringens omraade. Vore agre vil blive overflødige, og vort fysiske liv vil blive baseret paa et ganske nyt grundlag.

Det er mærkeligt, hvor stærkt troen paa videnskabens magt har steget i den nyere tid. De første meddelelser om en betydningsfuld videnskabelig opdagelse gribes straks med vild begjærlighed og lægges til grund for overdrevne og fantastiske fremtidsdrømme. Man gir sig knapt tid til at forvisse sig om opdagelsens sande karakter, saa ivrig er man efter at

udmale sig de kolossale sociale omvæltninger, som vil følge. Saaledes var det ikke i vore bedsteforældres tid. Det gik trægt med at faa folk til at beskytte sig mod kopperne. Men hvis en stor naturforsker i vore dage erklærede, at han havde opdaget et nyt indpodningsstof, som vilde beskytte mod alle sygdomme, kan man være sikker paa, at størsteparten af menneskene straks vilde styrte afsted for at blive indpodet. Man tror, snart sagt, at alt er muligt for videnskaben. Der kan vel knapt tænkes en paastand, som stiller større fordringer til et almindeligt menneskes lettroenhed, end den, at man under visse omstændigheder kan se gjennem et stykke træ eller gjennem det menneskelige legeme. Og dog vandt opdagelsen af Røntgenstraalerne fuld tiltro, straks den blev bekjendt. Hvis en eller anden stor kemiker imorgen lod falde vink om, at han kunde fremstille guld i en ubegrænset mængde af havets vand, vilde der rimeligvis iovermorgen herske panik i alle finansielle kredse verden over.

Grunden til denne voksende tro paa videnskabens almagt er ikke vanskelig at opdage. Alle mennesker ser hver dag for sine øine praktiske resultater af de mirakler, som videnskaben i de sidste aartier har udført. Dampskib, jernbane, telegraf, telefon, elektrisk sporvei, fonograf osv. har hidført en fuldstændig omvæltning i betingelserne for vort samfundsliv, og det er derfor intet under, at mange begynder at anse videnskaben istand til lidt efter lidt at fjerne alle de ufuldkommenheder og vanskeligheder, som hefter sig ved den jordiske tilværelse. Lad bare videnskaben faa lidt mere tid paa sig, og den vil skabe et nyt menneske paa en ny jord. Alle de onder, sociale og fysiske, hvorunder menneskeheden lider, vil tilslut falde som Jerikos mure for videnskabens trompetstød. Naar kjød og korn fremstilles kunstig i store kemiske laboratorier, da vil de sociale og internationale forholde fuldstændig forvandles. Vi vil faa et nyt paradis, en ny guldalder paa jorden. Den kemiske proces og den elektriske motor vil blive de Alladins-lamper, ved hjælp af hvilke alle vore ønsker kan opfyldes.

Jeg vil ikke sige, at disse forventninger mangler ethvert grundlag. Det er ikke blot muligt, men endog sandsynligt, at videnskaben i fremtiden vil foranledige sociale omvæltninger af en langt mere gjennemgribende beskaffenhed end dem, vi hidtil har oplevet. Men det er nødvendigt, at vi klart gjør os rede for disse omvæltningers sande natur. Det er nødvendigt for os at mindes og forstaa, at en hvilkensomhelst praktisk-videnskabelig opdagelse eller opfindelse kun kan forvandle det ydre, ikke det indre liv. Alle de nye naturkræfter, som videnskaben er istand til at opdage, alle de mekaniske eller kemiske tryllemidler, den kan stille til vor raadighed, blir dog til syvende og sidst kun midler til at udføre hurtig, billig og letvindt, hvad vi før gjorde paa en langsom, dyr og besværlig maade. De vil hid-

føre forvandlinger, det er sandt, men kun paa overfladen. De fuldkomneste maskiner, de mest subtile kemiske processer vil ikke kunne forvandle det indre menneske, — sjælen og karakteren. Vi kan gjøre vor mad billigere, vore reiser hurtigere, vort fysiske arbeide lettere, men vi kan ikke gjøre det billigere eller lettere at blive vise og gode. Den pris, vi maa betale for de indre egenskaber, som alene giver sand og varig lykke, kan ikke pruttes ned med en eneste øre. Vil vi være stærke, da maa vi arbeide. Vil vi være vise, da maa vi tænke og studere. Vil vi være gode, da maa vi dyrke og lyde vor samvittighed. Vil vi være lykkelige, da maa vi overvinde vor egoisme. Dette er love, som ingen opfindelse kan forandre eller omgaa. Vi kan benytte damp og elektricitet til at beseire tid og rum, men ikke til at beseire de slette lidenskaber, som herjer i vort bryst, eller den onde samvittighed, som plager vort hjerte. Selv om vi overvinder den ydre natur, har vi dog den største og værste modstander tilbage — os selv.

Vil vi gjøre denne verden til et paradis, da maa vi ikke blot skabe en ny jord, men ogsaa nye mennesker. De mest ideale ydre livsbetingelser, de mest fuldkomne sociale institutioner vil ikke skabe lykke, før menneskene selv er blevne ideale og fuldkomne. Saalænge menneskene vedblir at være slette og egoistiske, vil alle forbedringer af de ydre livsvilkaar kun blive ligesaa mange nye tilknytningspunkter for ondskaben. Ydre indretninger, omgivelser, livsvilkaar er et maskineri, som drives ikke af en blind naturkraft, men af menneskenes bevidste intelligens, og hvad enten maskineriet er fuldkomment eller ufuldkomment, vil intelligensen kunne benytte det i onde øiemed, hvis den selv er ond. Telegrafering uden traad vilde uden tvil fuldkommengjøre vort kommunikationsmaskineri; men onde ord vil vedblive at være lige giftige og saarende, hvad enten de sendes pr. brev eller telegraferes gjennem æteren. Hvad nytter det at fuldkommengjøre midlerne, saalænge man ikke fuldkommengjør den vilje, som benytter dem? Vi kan lære at reise gjennem luften, at fremstille kjød direkte af markens græs, at fotografere den tænkende hjerne eller de fordøiende indvolde, det vil dog ikke gjøre os lykkeligere, saa længe vi ikke har lært at elske vor næste som os selv, d. v. s. saa længe vi ikke har forvandlet alles kamp *mod* alle til en alles kamp *for* alle. Ingen forbedring af ydre livsvilkaar kan faa os til at tænke dybere end Platon eller leve ædlere end Jesus. Ingen opdagelse eller opfindelse kan tage ondskaben fra vort hjerte eller løgnen fra vore læber.

De største verdensomvæltninger foraarsages ikke ved forandringer i bagernes, slagternes eller smedenes haandværk. De revolutioner, som har betydning, og som ryster kloden i dens grundvolde, kommer først, naar der udrettes noget, som griber ind paa aandens eller intelligensens omraade. Et ord, som forvandler menneskenes hjerte og vækker deres samvittighed,

naar dybere og rækker længere end en fiffig opfindelse, som sætter os istand til at flyve gjennem luften eller forvandle sten til brød. Sæt at Kristus istedenfor at prædike næstekjærlighedens evangelium havde undervist sine tilhørere om brugen af damp og elektricitet! Mon hans budskab da vilde have faaet den store betydning og vidtrækkende indflydelse, som det nu har? Aldrig. Han vilde have forvandlet det ydre, men ikke det indre liv. Fabriker vilde have vokset op omkring det gamle Rom, og dampskibe vilde have pløiet Middelhavets bølger, men hjerterne vilde have været lige forhærdede, ondskaben lige giftig, egoismen lige haard, korruptionen lige væmmelig, elendigheden lige trykkende og fortvilelsen lige dyb. Den romerske verden vilde have fortsat i samme spor med nye og mere effektive midler til sin raadighed.

Kristi evangelium frembragte en verdensomvæltning, og dog er vi ikke naaet halvveis i den praktiske gjennemførelse af hans bud. Det synes nemlig, som om de simpleste og vigtigste sandheder er hundred gange mere tunglærte end brugen af en ny opfindelse eller opdagelse. Gjør en ny praktisk opfindelse paa elektricitetens omraade, og tusen hænder vil øieblikkelig gribe den og sørge for, at den inden faa aar er i praktisk anvendelse i alle verdens dele. Men forkynd en ny eller glemt aandelig sandhed, og du maa være glad, om den efter aarhundreders forløb begynder at bære frugt. I atten hundred aar har bjergprædikenens budskab lydt for menneskeheden; men hvor sent det fæster rod i samfundet og i hjerterne. „Elsk dine fiender, velsign dem, som forbander dig, gjør godt mod dem som hader dig. Dømmer ikke, at I ikke skal dømmes.“ Hvor vanskelig menneskene har for at tilegne sig disse simple sandheder, hvor let de glemmes for mindre vigtige ting.

Det er bleven forkyndt saa ofte, at det sande paradis er inden i os. Og alligevel vugger menneskene sig i drømme om et paradis skabt ved kunstige ydre midler. De synes ude af stand til at fatte, at den sande lykke vælder frem af vort eget hjerte og er mulig under de simpleste og mest primitive livsvilkaar. Glæden var ligesaa sand og sund, livet ligesaa rigt og dybt før dampens og elektricitetens tid som nu. At se løvet spraette og markerne grønnes, at føle naturens styrke og fred gjennemstrømme hjertet, at anspænde sine kræfter i sin daglige dont, at studere, tænke, haabe, bede og fremforalt elske har altid været muligt paa Guds grønne jord og vil altid være det. Og det er disse ting, som gjør menneskene lykkelige. *R. E.*

Raadhus-konkurrencen. — Teknisk høiskole.

Naar man gjennemgaar de nu udstillede tegninger til det nye raadhus, faar man et bestemt indtryk af, at der blandt vore arkitekter findes en skare talentfulde folk, men det er ogsaa paafaldende, hvor megen ubehersket ungdommelighed der er kommet til orde. — Samtlige tre præmier blev jo ogsaa uddelte til ganske unge herrer, hvis fantasirige og kunstneriske anlæg vistnok maa erkjendes af alle, — men som ogsaa har en hel del værdige medkonkurrerende i saa maade.

Derimod har neppe nogen af dem sat sig til maal at skabe et virkeligt *monumentalt* bygværk efter alle kunstens regler; ti ihvorvel de fleste projekter virker malerisk, har saa godt som ingen ved forholde og massefordelinger passet paa de over hele den civiliserede verden gjældende fordringer til et virkelig *monumentalt palads.*

Første præmies vinder har et meget bredt midtparti med horisontal, ubrudt gesims med et stort, ubelivet tag over, medens hjørnerne er løst med fantasirige, ja fantastiske gavler, og imellem disse dele er indskudt to bagateller, der i sin idé mere hører hjemme paa en villa som en elskværdig kaprice end paa hovedfaçaden af et monumentalt palads. — En anden væsentlig anke kan anføres for hovedindgangens vedkommende. Er en eneste halvcirklet portal af omtrent samme totale høide som bredde monumental? Man skulde dog tro, at den tredobbelte portal maatte være selvskreven her, eller i det mindste at proportionen 1:1 ikke var brugbar. — For festivitets-leilighedens skyld i det mindste burde man vel ogsaa forlange, at der var anordnet en hvælvet underkjørsel foran hovedindgangen til en saadan bygning. — Endnu en detalj: festsalens vinduer har den af alle æstetikere i aarhundreder forkastede byzantinske deling, — hvor meget bedre virker ikke vinduerne i hjørnegavlerne, hvor vertikalerne bortfalder i buefeltet. Og tilslut, hvis to etager skal være lige, saa faar de være matematisk lige; ikke omtrentlig, som 1ste og 2den etage her.

Det er mærkværdigt, at komiteen ikke i sin betænkning har fundet det paakrævet at nævne disse ting, der let lader sig rette, selv om den ellers fandt façaden monumental. — En af de upræmierede udkast faar ros for sin værdige behandling af façaden; men dette projekt løser en treetages façade paa nogle og otti meters længde uden at fremhæve hjørnerne og kun ved at anbringe et bredt midtparti; heller ikke dette brud paa al tradition nævnes af komiteen. Nogle af de andre har dog bøiet sig i ærbødighed for, hvad verdens største aander har hævdet i disse henseender, men har manglet betydeligt paa andre kanter. — Et af projekterne udviser endog treetages bygning paa hovedfaçaden, men udfører sidefaçaderne i fire etager! — Det ubetinget bedst komponerede udkast maa vel siges at være det, der foreslaaes indkjøbt (mk. Kristiania), der røber en selvbehersket og samtidig kyndig og begavet kunstner.

Planernes anordning vilde det tage altfor lang plads at behandle her, og det ligger ogsaa udenfor tanken med disse linjer.

Her skal ikke fremdrages flere eksempler; noget lignende kunde

siges om de aller flestes behandling af opgaven. — Men naar man i en saadan samling af gjennemgaaende talentfulde arbeider finder saa megen løssluppenhed i kompositionen, saa megen „følelse“, men forholdsvis saa liden tænkning og kyndigt overlæg og system, maa man uvilkaarlig komme til at tro, at dette skyldes vore arkitekters gjennemgaaende uheldige uddannelsesforhold. — Den almindelige regel er jo, som bekjendt, at den vordende arkitekt gjennemgaar en af vore tre tekniske skoler og saa derefter, med nogen praksis i mellemtiden, reiser til en af Tysklands høiskoler for at „afslutte“ sin uddannelse. — Denne opstykkede uddannelse kan neppe tænkes at være af det gode for den studerendes harmoniske udvikling og reguleringen af hans evner, og vistnok ofte er det reelle resultat af de par aars ophold i Tyskland af mange grunde lovlig tyndt. — Vi stanser her overfor det gamle spørsmaal om den norske høiskole. Undervisningen maa ordnes saaledes, at det hele danner en sammenhængende, naturlig kjæde, nedenfra og opad. — Skal tvisten om skolens plads, Kristiania eller Trondhjem, hindre oprettelsen af det høist paakrævede institut? — Vi mener, at denne nu afsluttede konkurrence meget tydelig viser, at vi *maa* faa ordnet vort tekniske studium paa en solid, naturlig stigende og for vore forholde afpasset maade, og at det maa ske fort.

P.

(Indsendt.)

Nordiske tidsskrifter.

Samtiden. — 3die, 4de og 5te hefte 1898. — *Mikael Lybeck:* Solvejgsångaren; *Amalie Skram:* En rose; *John Paulsen:* Min første udenlandstur; *Edvard Grieg:* Mozart; *Hans Kaarsberg:* Beruselsesmidler og drikkelag; *Kristian B. R. Aars:* Naturen og viljen; *Dr. Just Bing:* Victor Hugos klik og Hernanislaget; *Maximilian Harden:* Gladdy; *Vilhelm Troye:* Engelsk literatur; *A. W. Isaachsen:* Thomas Couture; *Elling Holst:* Festprolog; *Lady Blennerhassett:* En lærers liv; *Ludvig Müller:* Kvartalsdrankeren; *T. Parr:* Evnernes vekselvirkning; *Ad. van Bever:* Fransk literatur.

Finsk tidskrift. — Juli—august. — *J. J. Tikkanen:* Sagan om enhørningen; *H. Schück:* Svensk gudatro under en heden tid; *Hedvig Estlander:* Fredrika Bremer; m. m. m.

Ord och Bild. — 7. hefte. — To portræter af Frans Hals; *Carl Forsstrand:* Physiologus. Några blad ur medeltidens symboliska zoologi, med bill.; *Karl Hedberg:* Syskon. Lustspel i 1 akt; *A. Levertin*: Några blad ur det gamle Medevis minnen, med bill.; Ur en diktares lif. Några dikter af *G. A. Becker,* öfversatta från spanskan af Anna M. Roos; Anmeldelser, dagbog o. l. — 8. hefte. — *Vald. Langlet:* I Ravenna (med 13 bill.) — *Zach. Topelius:* Tanken. — *E. N. Söderberg:* En visa om lifvet. — *Isak Fehr:* Sjövägen till Indien (med 12 bill.) — *Ellen Key:* Diderot som konstkritiker (med 3 bill.) — Kunstbilag og anmeldelser.

Tilskueren — september. — *Julius Lange*: Breve; *L. C. Nielsen*: Maria Magdalena; *C. Sarauw*: Bismarck; *Poul Levin*: Kritik; *Dalhoff-Nielsen*: Om tabene i krig; *J. P. S. S. Clausen*: 1848—49—50.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 12. sept. 1898.

De sidste fjorten dages begivenheder har været betydningsfulde og mange, men ikke altid af den art, som man kunde vente sig. Medens krigsskyer trak sammen i øst, og man ængstelig ventede, at det første kanonskud skulde løsnes i de kinesiske farvande, overraskedes man pludselig ved at høre lyden — ikke af kanonskud, men af en fredsbasun. Tsaren af Rusland lod udsende et manifest til alle magter, hvori han henleder opmærksomheden paa de umaadelige ofre, som de stadige krigsrustninger fordrer, og indbyder til en konference, som skal diskutere mulige midler til at indskrænke rustningerne og sikre jordens folkeslag fredens velsignelser. Intet under, at forbauselsen var stor. Ideer og tanker, som hidtil har ført en noksaa beskeden tilværelse indenfor „fredsvennernes“ begrænsede kreds, og som overlegne diplomater gjerne har affærdiget med et skuldertræk eller et smil, forkyndes pludselig for verdens regjeringer i en officiel note fra en af jordens mægtigste monarker! En tanke, der hidtil har været betragtet som en mere eller mindre smuk drøm eller som en passende kjæphest for filosofer og sværmere, rykkes pludselig ud af den akademiske diskussions sfære og kastes ind i den praktiske politik for at gjøres til gjenstand for ansvarlige statsmænds overveielser.

Sandelig, — hvis den russiske tsar og hans diplomati vil sætte sin udholdenhed og arbeidskraft ind paa virkeliggjørelsen af tanken om en hel eller delvis afrustning, hvis den udsendte note danner indledningen til et uegennyttigt *arbeide* i den retning, da har man grund til at glæde sig. En ny æra vil da oprinde i fredstankens historie, en ny aand vil da kunne trænge sig ind i den internationale politik, og vi kan begynde at nære haab om virkeliggjørelsen af et ideal, som mange har anseet som altfor skjønt og ophøiet til at kunne realiseres i en verden som vor. Men selv om tsarens note ikke skulde drage umiddelbare praktiske følger efter sig, selv om den foreslaaede konference ikke vil komme istand, er dog alligevel meget vundet. Ti der er udsaaet et nyt frø, som muligens kan spire frem under gunstigere forhold; fredsidealet har vundet indpas i monarkernes og diplomaternes egen kreds og er bleven stemplet som et værdigt maal for de styrendes bestræbelser. Det er rigtignok ikke første gang, at en saadan henstilling er fremkommet fra et statsoverhoved; men jo oftere den gjentages, desto bedre.

Den modtagelse, som er bleven tsarens manifest tildel ude i Europa, er karakteristisk for det standpunkt, hvorfra man betragter ethvert skridt i den internationale politik. Man har naturligvis havt mange gode ord at sige om det smukke formaal og det ophøiede ideal osv., men mange har efter disse pligtskyldige indrømmelser skyndt sig med at spørge: Hvorfor har den russiske regjering udstedt denne note netop nu, da der var fare for en krig med England? Mon ikke det smukke manifest er et diplomatisk kneb, hvorved Rusland søger at afværge en krig, som det ikke er tilstrækkelig forberedt paa? Man tror ikke paa ærlighed og uegennyttighed i den internationale politik og er derfor ikke tilfreds, før man har udfundet en eller anden smudsig bagtanke til forklaring af en tilsyneladende ædel politisk handling. Og her staar man sam-

tidig ved en af grundaarsagene til de uophørlige rustninger — den indgroede mistillid, som magterne nærer til hinanden. Den ene magt tror den anden istand til de skjændigste handlinger og anser intet offer for stort til at ruste sig mod dem. Den mindste forbedring, som et land foretager i sit hærvæsen, efterlignes øieblikkelig i de øvrige lande. Dersom en eller anden stormagt tidligere end noget andet land kom i besiddelse af et vaaben, som var 10—20 pct. bedre end nogen af dem, som nu er i brug, vilde de øvrige magter leve i dødelig angst for en øieblikkelig invasion, uden forudgaaende krigserklæring. Det er ikke for meget at paastaa, at hvis de europæiske stater kun vilde have saapas tillid til hinanden som almindelige borgere, der møder hinanden paa gaden, da vilde nationerne kunne lettes for halvdelen af sin skattebyrde, og mindst to millioner mennesker vilde befries fra et uproduktivt arbeide. Mistilliden herjer regjeringer og folkeslag som en ond dæmon og lægger sig lammende over ethvert humant og civilisatorisk foretagende. Det var mistillid, som hindrede de europæiske magter fra at optræde enigt og energisk ligeoverfor Tyrkiet efter grusomhederne i Armenien, og det er mistillid, som bringer nationerne til randen af en krig, hvergang en enkelt magt paatager sig en civilisatorisk opgave i en fremmed verdensdel, saasom bygningen af en jernbane eller underkuelsen af en barbarisk folkestamme i en egn, som endnu ikke er kommen ind under en stormagts definitive kontrol. Skal rustningerne indskrænkes, da maa nationerne lære at tro paa hinanden, og for at dette skal blive muligt, maa den internationale politik ledes ind i fuldstændig nye spor.

At virkeliggjørelsen af tsarens forslag vil støde paa uhyre vanskeligheder, er selvsagt. Det er ugjørligt selv for en enehersker i tsarens stilling at forvandle nationernes sindelag. Saalænge derfor som nationerne er utilfredse med de herskende tilstande, vil hindringerne for gjennemførelsen af en varig fred være vældige. Og den modtagelse, tsarens manifest har faaet, har vist os, at der ialfald er *én* nation, som ikke er tilfreds. Frankrige synes trods alliancen med Rusland at skulle blive den klippe, hvorpaa tsarens fredsskib vil komme til at strande. Det franske folk kan ikke glemme tabet af Elsass-Lotringen og vil ikke lytte til noget fredsforslag, som stadfæster dette tab. Og nogen frivillig tilbagegivelse af disse provinser fra Tysklands side kan vel neppe tænkes. Bismarck skal engang have sagt: „Vi var tre om at skabe det Tyske Rige. Men det tyske folk vilde hænge os alle tre, hvis vi erklærede os villige til at tilbagegive Elsass-Lotringen.“ Frankrige føler tsarens manifest som et slag i ansigtet, og den fransk-russiske alliance synes rystet i sine grundvolde. Den franske presses udtalelser har gjort det tydeligt nok, at selv om franskmændene ikke taler om de tabte provinser, tænker de dog paa dem uden ophør.

Dreyfus-sagen.

Det franske folk maa døie meget i denne tid. Samtidig som en allieret magt udsteder et manifest, der maa betragtes som et haardt stød for den tilbedte revanche-idé, tager Dreyfus-sagen en vending, som stiller den af Frankrige tilbedte afgud, armestyrelsen, i ynkelig belysning. Dreyfus-sagen er maaske det mest spændende politiske spørsmaal, vor tid har beskjæftiget sig med. Begivenhederne udvikler sig saa dramatisk effektfuldt, og de optrædende karakterer er saa interessante, at man næsten skulde tro, det hele var sat i scene af en eller anden bekjendt dramaturg, som Ibsen eller Sardou.

Da krigsminister Cavaignac i det nyvalgte kammer holdt sit berømte foredrag, hvori han paastod Dreyfus skyldig, henholdt han sig særlig til et brev, som

antoges at være udvekslet mellem militærattachéerne Schwartzkoppen og Panizzardi, og hvori Dreyfus nævnes ved navn som en person, med hvem de har staaet i hemmelig forbindelse. Og da general Pellieux under Zolaprocessen i februar svor „ved sin ære“, at Dreyfus var retfærdig dømt, henviste ogsaa han til det samme dokument. Nu har oberst Henri, chefen for den franske generalstabs oplysningskontor, efter en bevæget konference med krigsministeren tilstaaet, at dette brev var forfalsket af ham. Efter denne tilstaaelse blev obersten ført til fæstningen Mont Valerien, hvor han begik selvmord ved at overskjære sin strube med en barberkniv.

Alt tyder paa, at afsløringen af oberst Henris falskneri vil blive indledningen til Dreyfus-dramaets sidste akt. Hvad Zola og hans venner har kjæmpet for, en revision af Dreyfus-processen, synes nu uundgaaelig. Et omslag i stemningen har aabenbart fundet sted, og en reformation af det franske hærstyre staar forhaabentlig for døren. Krigsminister Cavaignac er gaaet af som følge af uenighed med de øvrige ministre om revisions-spørsmaalet, og general Zurlinden har taget hans plads. Chefen for generalstaben, general Boisdeffre, er traadt tilbage, og general Gonse har fulgt hans eksempel. Den nye stabschef, general Renouard, skal være en god officer. Det er ialfald et godt varsel, at han kun lod sig bevæge til at overtage stillingen paa betingelse af, at han faar frie hænder.

Spørsmaalet om Dreyfus's skyld eller uskyld er endnu uafgjort; ti man kan jo ikke slutte, at fordi Henry var en falskner og bedrager, derfor er Dreyfus uskyldig. Men en afsløring som den stedfundne gjør paalideligheden af de dokumenter, hvorpaa man har baseret overbevisningen om Dreyfus's brøde, yderst tvilsom, og ingen normal samvittighed kan efter en saadan begivenhed føle sig tilfreds, før alle beviser mod Dreyfus paany er prøvede og processen revideret. Det taler i høi grad til gunst for Dreyfus, at de ædleste karakterer, som er indviklede i Dreyfus-sagen, staar paa hans side. En mand, som oberst Picquart f. eks., kan kun aftvinge os den største respekt og agtelse. Han har bødet haardt for sin overbevisning om Dreyfus's uskyldighed, og dog har han ikke et øieblik tabt hodet eller afveget fra den vei, han fra første øieblik slog ind paa. Han har maattet se sin karriere ødelagt og sin ære angrebet, han har maattet taale et folkehad, som har gjort hans eget hus til et utrygt opholdssted for ham, og dog har han altid opført sig modigt og værdigt. Straks efter at Cavaignac havde holdt sin Dreyfus-tale i kamret, skrev Picquart til ham og tilbød sig at bevise, hvad nu alle ved, at det dokument, hvortil ministeren særlig henviste, var et falskneri. Dette viser, at Picquart er en mand med klar dømmekraft, og hans overbevisning om Dreyfus's uskyldighed er derfor af stor betydning. Cavaignac svarede paa Picquarts skrivelse med at kaste ham i fængsel. Men det tør hænde, at Picquart, før Dreyfus-dramaets sidste akt er tilende, vil triumfere som en af stykkets helte.

Khartum taget.

General sir Herbert Kitchener eller — som han ogsaa kaldes — sirdaren har nu tilføiet dervischerne det sidste og afgjørende slag. Det britiske flag vaier over Omdurman og Khartum, og kalifen Abdullahi er paa flugt forfulgt af kavalleri. Dermed har sirdaren sat kronen paa et stort felttog, som han har ført med glimrende dygtighed og præcision.

Det er nu mere end to aar siden, at sirdaren ved indtagelsen af Dongola adspredte en stor hær af dervischer og muliggjorde en videre fremrykning. Han vandt dengang stort ry for sin sjeldne militære dygtighed, et ry, som han har

øget stærkt ved den omhu og forudseenhed, hvormed han har ledet de sidste operationer. I april sidstleden kom saa slaget ved Atbara, hvori Mahmud, en af kalifens dygtigste og mest blodtørstige emirer, blev totalt slaaet. Efter dette slag har sirdaren stadig været optaget med at føre sine stridskræfter videre frem mod Omdurman og Khartum.

Sirdarens hær bestaar af noget over 20,000 mand, hvoraf en tredjedel er briter og to tredjedele ægyptere og sudanere. Desuden har han paa Nilen 14 grundtgaaende kanonbaade. Fremrykningen har ikke foregaaet paa den behageligste aarstid, og den brændende hede har vistnok været generende. Men det var nødvendigt, at fremrykningen skeede i sommertiden, bl. a. fordi Nilens 6te katarakt, som maatte passeres, kun kan befares med skibe, naar floden som nu staar paa sit høieste. Man havde ventet, at sirdaren allerede ved denne katarakt havde mødt dervischerne; ti disse havde bygget endel mægtige forter baade ved Bishara og Shabluka. Det viste sig imidlertid, at disse forter var forladt, hvilket i høi grad lettede kanonbaadenes fremkomst.

Torsdag den første september rykkede Kitchener frem indtil 1½ mil fra Kerreri og forjog de fiendtlige forposter. Tidlig fredag morgen begyndte det egentlige slag ved Omdurman, og ved middagstid var kalifens 35,000 mand stærke hær fuldstændig adsplittet. Mandefaldet paa dervischernes side var overordentlig stort. Paa slagmarken er fundet 10,800 faldne dervischer, og de saaredes antal anslaaes til 16,000.

Der har verseret forlydender om, at sirdaren ikke vil blive staaende i Omdurman og Khartum, men marschere videre sydover for at gjenerobre den sydligste provins, der engang styredes af Emin Pascha paa den ægyptiske regjerings vegne. Det nærmeste maal efter Omdurman skulde da være Sobat. Den franske expedition under Marchand staar imidlertid i Faschoda mellem Omdurman og Sobat, og man har derfor grund til med interesse at imødese følgerne af en eventuel videre fremrykning fra sirdarens side.

Valgene i Kaplandet.

I Kaplandet har der i de sidste maaneder raset en temmelig heftig valgkamp. Den er nu endt med seir for Afrikanderforbundet, som menes at repræsentere boernes interesser, og nederlag for Rhodes's tilhængere, det saakaldte fremskridtsparti, der forfægter de britiske interesser. Den 14de juni foreslog Schreiner i Kaplandets parlament et mistillidsvotum til ministeriet Gordon Sprigg, fordi premierministeren i en depesche til koloniminister Chamberlain havde givet en falsk fremstilling af koloniens følelser med hensyn til Rhodes og hans politik, og fordi ministeriet ikke havde forstaaet at bibeholde et godt forhold til Transvaal. Dette forslag vedtoges efter en uges heftig debat med 41 mod 36 stemmer. Som følge af denne afstemning blev parlamentet opløst og nye valg udskrevne.

Hvad de under valgkampen diskuterede programpunkter angaar, har interessen væsentlig samlet sig om det af fremskridtspartiet indbragte lovforslag til omlægning af valgkredsene. Dette forslag har til hensigt at give byerne, hvad de nu ganske mangler, nemlig en repræsentation i parlamentet, der staar i passende forhold til landdistrikternes. Siden 1891 har antallet af stemmeberettigede i kapkolonien vokset med næsten 50 procent, en tilvækst, der næsten udelukkende falder paa byerne, og Rhodes' parti fordrer derfor, at byerne skal indrømmes en fyldigere parlamentarisk repræsentation.

Alle indenrigspolitiske spørsmaal har imidlertid under de stedfundne valg traadt tilbage for racespørsmaalet, d. v. s. spørsmaalet om de hollandske eller engelske folke-elementer skal faa over-

taget. Det er beklageligt, at dette spørsmaal mere og mere tilspidser sig i Syd-Afrika; men man faar haabe, at der vil gjøre sig gjældende forsonende kræfter, som kan forhindre, at racehadet vil komme til at forbitre hele Syd-Afrikas fremtid.

Afrikanderforbundet vil sandsynligvis faa en overvægt af 4 à 5 stemmer i det nye parlament, og man venter dannelsen af et ministerium Schreiner.

Efter krigen.

Det ser ikke ud til, at krigsminister Alger skal høste laurbær for sin armeforvaltning under krigen. De hjemvendende amerikanske tropper befinder sig i en ynkelig forfatning, og skylden herfor tilskrives væsentlig krigsministerens slette styre. Aviserne er overfyldte af gruopvækkende beretninger om, hvilke herjinger sygdom har foraarsaget blandt de amerikanske soldater, ikke bare blandt dem, som deltog i beleiringen af Santiago, men ogsaa blandt dem, som ikke har forladt amerikansk jordbund. „Det 71de New-York-regiment“, skriver *Times'* korrespondent, „marscherede for 4 maaneder siden gjennem femte Avenue 1200 mand stærkt. Det skulde igaar vende tilbage fra leiren ved Montark, men kunde ikke, fordi ikke mere end 400 af de 1200 mand var istand til at bevæge sig. Og dog er i det høieste et snes af regimentets soldater faldne i slag.“ Hospitalskibene beskrives som „flydende helveder“, og ingensteds synes de simpleste sanitære fordringer at være tilfredsstillede. General Miles har, med fare for at blive draget til ansvar af krigsministeren for insubordination, fordret en offentlig undersøgelse, og Mac Kinley har besluttet at nedsætte en undersøgelseskommission.

Tronbestigelsen i Holland.

Den civiliserede verden følger med sympati festlighederne i Holland i anledning af den unge dronnings overtagelse af regjeringen. Holland er en af de smaa stater, men afgiver et udmærket eksempel paa, hvad et lidet land kan udrette til kulturens fremme. I kunst og videnskab rangerer Holland blandt verdens første stater. Vi minder blot om naturvidenskabsmanden Boerhave, juristen Grotius, og de udødelige hollandske malere. I politisk henseende har Holland længe staaet for vor bevidsthed som et bolværk for borgerlig og religiøs frihed. Historien vil sent glemme beleiringen af Leyden og Hollands modstand mod Filip II og Alva.

Paa Kreta

er der atter udbrudt alvorlige uroligheder. Der har længe hersket stor utilfredshed blandt de 30,000 muhamedanske flygtninge, som opholder sig i Kandia. De klager bl. a. over, at de indesluttes i byen, hvor de lider al slags mangel, medens deres landeiendomme forfalder og ruineres. Paa tirsdag, da der efter den britiske admirals ordre blev ansat kristne embedsmænd ved tiendekontoret i Kandia, kom gjæringen til udbrud. Muhamedanerne trængte ind paa den vagt, som var opstillet udenfor kontoret, og der udviklede sig et heftigt haandgemæng. Straks efter var hele byen i oprør. Muhamedanerne drog til det kristne kvarter, fyrede ind gjennem vinduerne og stak ild paa huse og magasiner. Det tyske, engelske og amerikanske konsulat er nedbrændt, og den engelske vicekonsul indebrændt. 68 kristne skal være dræbt, og en mængde kristne omkomne.

De paagaaende uroligheder er en vel fortjent paamindelse til magterne om, at der nu maa træffes endelige og afgjørende bestemmelser med hensyn til det ulykkelige Kreta. Istedenfor at tilveiebringe ro og orden paa øen har den europæiske koncert ved sin vaklende og ubestemte optræden kun bidraget til at forlænge og forværre anarkiet.

England og Tyskland.

Et engelsk blad bragte for nogen tid siden den sensationelle efterretning, at der var indgaaet en alliance mellem Tyskland og England. Skjønt der neppe, saaledes som det fra først af paastaaes, er sluttet noget offensivt og defensivt forbund, er det dog bleven bekræftet, at der er truffet en overenskomst, ifølge hvilken Tyskland giver England frie hænder med hensyn til Ægypten og Delagoabugten, mod at England ikke lægger hindringer iveien for den tyske keisers kolonisationsplaner i Lilleasien. Alt tyder paa en tilnærmelse mellem de to magter, ikke mindst den tale, som keiser Vilhelm holdt i Hannover i anledning af den britiske hærs seier ved Omdurman. Tilnærmelsen synes at sige, at Chamberlains indflydelse gjør sig stærkt gjældende i Storbritanniens udenrigspolitik.

Den østerrigske keiserinde myrdet.

Ligeoverfor en rædselsdaad som mordet paa den østerrigske keiserinde staar man lamslaaet af forfærdelse og afsky. Af blindt had mod det borgerlige samfund og de styrende, rettes morderdolken mod en af skjæbnen haardt prøvet værgeløs kvinde, der staar milefjernt fra al politik og aldrig har gjort noget, som var skikket til at krænke den samfundsklasse, hvortil morderen hører. De anarkistiske ideer synes at have en særegen evne til at løsgjøre vilddyret i enkelte mennesker. Personer, for hvem det er bleven en livsfornødenhed at hade, finder i den en undskyldning for sine mørke lidenskaber. De „ser rødt“ og slaar i blinde, ligegyldigt hvor slaget rammer, naar det blot træffer inden kredsen af de høiest stillede i samfundet.

R. E.

Forskjellige meddelelser.

— *Hungersnød i Rusland* ogsaa iaar. 30 millioner bønder lider under uaaret ifjor. Den skræk, som dette volder, kan man sagtens forstaa, naar man husker, at kornnøden i 1892 bragte 700,000 mennesker til at sulte ihjæl. Iaar ser det lige mørkt ud som dengang. Kornoplagene er allerede strøgne med, og kornprisen er nu 2—3 gange saa høi som i gode aar. Man river halmtagene af sine huse for at fodre kreaturerne, som alligevel styrter i mængdevis. Baade det offentlige og privat godgjørenhed har forlængst maattet træde støttende til.

— *6310 dollar-millionærer* lever der i de Forenede Stater; deres samlede formue er 17 milliarder dollars eller 63 milliarder kroner. Staternes samlede national-formue anslaaes til 242½ milliarder kr., deraf er 9⅓ milliarder offentlig eiendom. Af resten eies over halvdelen eller 128 milliarder af 75,310 familier, og mere end fjerdedelen eller 61½ milliarder af 4310 familier. Ialt tæller landet 16 millioner familier; gjennemsnitsformuen skulde altsaa være 14,560 kroner pr. familie. Omtrent 10 millioner familier eier sine 4000 kroner hver.

— *715,000 kilometer jernveie* var i brug verden rundt ved nytaar 1897; fire aar tidligere var summen 654,500. Heraf findes 374,742 km. i Amerika, heraf igjen 294,000 km. i de Forenede Stater. Asien har 46,000 km., Australien 22,400 km. og Afrika 15,000 km. Af Europas

253,000 km. har Tyskland 47,350 km., Frankrige 41,170 km., Rusland 38,640 Storbritannien 34,220 km., Østerrige-Ungarn 32,180 km. osv. — Anlægget af disse baner har ialt kostet 130,000 millioner kroner. — Af lokomotiver er 131,220 i brug, deres trækkeevne er 280 millioner hestekræfter. Betjeningen tæller ialt 5 millioner personer.

— *„Bourgogne“s undergang* har fremkaldt flere forslag til praktisk at undgaa drukning. En foreslaar at bære paa sig ombord en del smaa gummiballoner fæstede til et bælte; i en fart kan dette spændes om livet og ballonerne blæses op gjennem et mundstykke med god krane. — En anden foreslaar at anbringe flaader af vandtætte smaakasser overalt paa tagene af de mange dækshuse og holde disse forsynede med alt til livsophold, saa de kan skyves overbord og bemandes i et to tre. Om de knækker over, er stumperne lige brugbare.

Notiser.

— *140 billioner kilometer* fra jorden svæver den nordligste klare stjerne i „Orion“. Lyset, som paa et sekund gaar fra maanen og til os, bruger 150 aar paa veien fra nævnte stjerne, der er 40 gange saa bred i tværsnit som solen og 64,000 gange saa svær i rumfang — d. v. s. om vi tænker os jorden anbragt i stjernens midtpunkt og maanen vandrende om jorden, vilde der endda være adgang til at forlænge maanens afstand fra jorden til det 70-foldige, før maanen naaede stjernens yderkant.

— *73,743 recepter* paa medicin udstedtes ifjor paa „Guy's Hospital“, Englands største sygehus; der medgik 586,000 piller, 27,260 kgr. salver, 1725 liter tinkturer og 7221 meter plaster. Bare af lysol til antiseptisk brug anvendtes for 27,000 kr., af kloroform medgik 240 kgr., af æter 290 kgr., af bromkali 126 kgr., af kamfer 100 kgr., af maltekstrakt 2500 kgr. og af medicintran 300 kgr.

— 55.8 kilometer paa 1 time er sidste cykle-rekord.

— *Georg Ebers,* forfatteren af de populære romaner fra Ægyptens oldtid, døde 8. august i en alder af 61 aar. Indtil 1889 var han professor i Leipzig.

— *Brevduer* har ved en kapflyvning i England tilbagelagt 950 km. paa 15 timer 52 minuter d. e. gjennemsnitlig 59 km. i timen.

— *Trikin-sygens opdager,* prof. v. Zenker i Erlangen, døde nylig 73 aar gammel.

— *1700 hoteller* var der i Schweiz i 1897, med tilsammen 130,000 senge; deraf var de 700 aabne kun om sommeren. Bruttoindtægten i 1894 var 82$^{1}/_{3}$ mill. kr. Betjeningen tællede 24,000 personer med en aarsløn af 61$^{1}/_{3}$ mill. kr. (foruden kost og drikkepenge). Udgifterne var 60 mill. kr. Nettofortjenesten altsaa 22$^{1}/_{3}$ mill. kr. og gav et gjennemsnitligt udbytte af 6 pct. af kapitalen. Man regner, at reisetrafiken efterlader 150 mill. kr. aarlig i Schweiz.

— *30 etager* skal en ny kjæmpebygning i Chicago blive, 117$^{2}/_{3}$ meter skal den være fra gaden op til toppen af de to 4 etager høie taarne. Grundfladen er 1400 kvadratmeter, hovedfaçaden 31$^{2}/_{3}$ meter. Den skal indeholde omtrent 1000 kontorværelser og har 10 elevatorer. Huset bygges paa pæle, 3500 i tallet, der rammes ned i sanden med $^{1}/_{2}$ meters afstand; hver kommer til at bære 16 tons vægt. (Se næste side).

Chicago=„landskab" med kjæmpehuse.

— *Sommerfugle* drikker umaadelig; rigtignok bare hannerne. Vandet udskilles straks igjen efter at have passeret fordøielseskanalen meget hurtig.

— *Frøken dr. Katarina von Tusschenbroek* er udnævnt til professor i kvindesygdomme ved universitetet i Utrecht.

— *Kiepert,* hvis historiske karter alle har brugt i skolen, fyldte nylig 80 aar; han begyndte at udgive historiske karter allerede i 1841 og har i 40 aar været professor i Berlin.

— *572,000 billed-brevkort* er afsendt fra have-udstillingen i Hamburg. Den nu grasserende mani for slige turisthilsener fra alle mulige stoppesteder paa sommerreiser har fremkaldt en hel industri i Tyskland; vi oversvømmes allerede af dens smagløse produkter her til lands.

— *122,500 mand* er den britiske flaades bemanding i krig; i fred bruges 95,500 mand, deraf 44,336 matroser. For 20 aar siden brugtes kun 27,900 saadanne.

— *Om 45,000 aarhundreder* vil vand og veir have jevnet klodens overflade, saa den hele verden blir at se til som Holland; dette har en lærd forsker regnet ud.

— *Bismarck* beundrede George Eliots forfatterskab, især hendes „Adam Bede“; desuden elskede han Shakespeare og Horats.

— *691 tyske byer* har telefonselskaber. Berlin har telefonforbindelse med 416 andre byer ligefra Memel ved den russiske grænse til Mülhausen i Elsass, Leipzig med 176, Mannheim med 172, Køln med 153, Hamburg med 143, Frankfurt am Main og Hannover hver med 131, Stuttgart med 129, Dresden med 128, Magdeburg med 108, Karlsruhe med 106 osv.

— *63,000 kroner* har Londons Nationalgalleri nylig betalt for et dameportræt, malet i 1789 af den store engelske mester Georg Romney, som selv fik 1200 kr. for det.

— *80,000 kroner* blev i vinter paa en bogaktion i London betalt for et eksemplar af Guttenberg-biblen med 123 haandtegnede »initialer» og rige randtegninger. For den første trykte bibel paa latin med haandmalede titelblade (trykt 1462) betaltes 30 000 kr. Og første udgave af Aristoteles' »Opera varia» (Venedig 1483) paa pergament med 89 »initialer» kom op i 16 000 kr. Tilslagene fik den store antikvar Quarritch i London.

— *Nye petroleums-kilder* er i mai maaned opdagede ved Sortehavets kyst under foden af Kaukasus; de ligger altsaa ganske anderledes bekvemt til end kilderne i Baku ved det Kaspiske Hav. Grunden eies af fyrsten af Mingrelien, og retten til udnyttelse tilhører en kapitalist i Moskva.

— *Petroklastit* kaldes et nyt sprængstof, som er opfundet i Østerrig og bestaar af 69 dele salpetersur natron, 5 dele salpetersur kali, 10 dele svovl, 1 del dobbelt kromsur kali og 15 dele stenkultjære. Det fænger ved 350° og er ikke meget svagere end nitroglycerin.

— *Spillebanken i Ostende* var længe af stadens kommunestyre bortforpagtet for 60—70,000 kroner. I 1894 sattes forpagtningen til auktion og blev drevet op i 260,000 kr. Nu skal forpagtningen fornyes, og der er allerede indløbet tilbud paa $^3/_4$—1 million kroner. Smuk maade at fylde bykassen paa!

— *Keiser Wilhelm* agter sig en tur til Palæstina; hans høitidelige indtog i Jerusalem er fastsat til 29. oktober.

— *Kimono* eller *geisha-dragt* d. v. s. japansk vidærmet slobrok med rigt skjærf slynget omkring er kommen paa mode som hus-dragt i Englands dame-verden. En nettere og klædeligere, for ikke at nævne bekvemmere og sundere damedragt skal vel neppe kunne tænkes.

— *Bismarck* efterlader sig en formue paa 27 mill. kr.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

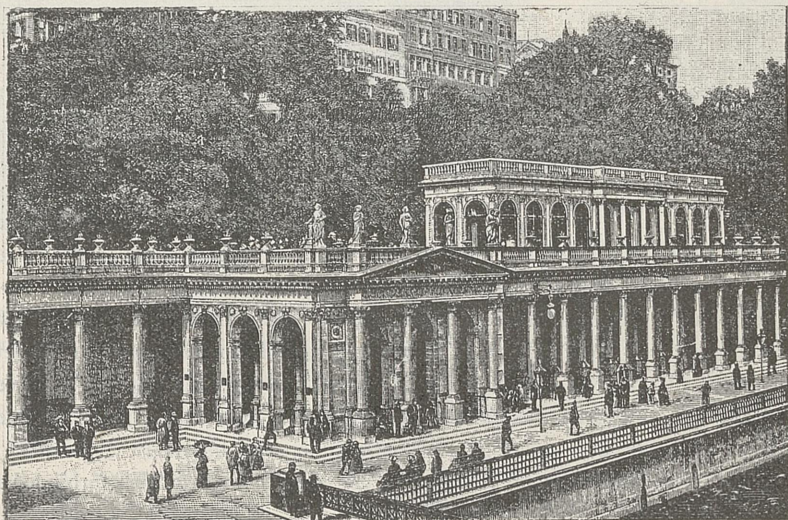
KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 30. SEPTEMBER 1898. HEFTE 6.

Karlsbad.

Sagnet fortæller, at da keiser Karl den fjerde, som herskede i det hellige romerske rige fra 1347 til 1378, engang var paa jagt i de bøhmiske skove, drev hans mænd op en hjort, som keiseren forfulgte ind i tætteste

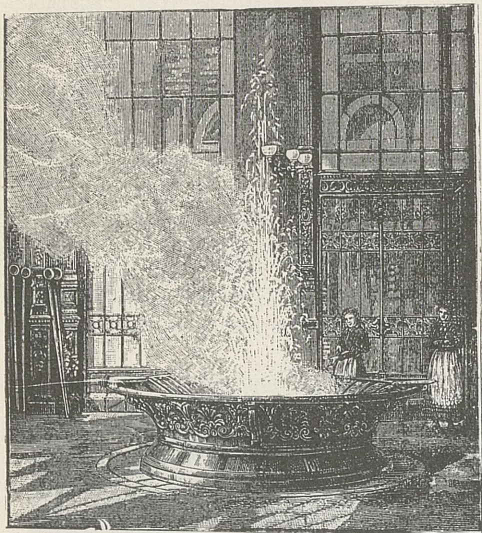

Mühlenbrønd=kolonnaden.

tykningen. Der stængtes det forfulgte dyrs vei pludselig af en liden kilde, hjorten hoppede ud i, og jægerne ventede, at den med lethed skulde svømme over; men i den lille dam blev dyret liggende. Og da mændene kom til

for at hente byttet, fandt de hjorten liggende død i vandet, skoldet og kogt, men vandet selv var koghedt, og hede dampe steg op af det. — Keiseren benyttede senere vandet mod sin podagra, og det med absolut held; saa lod han en by og et slot lægge der, hvor kilden sprang, og stensatte dens bredder. Og *Karlsbad* var anlagt.

Sagnet er ikke ganske korrekt, ti allerede flere aarhundreder, før keiser Karl drog paa hjortejagt, var kilden kjendt og brugt, en liden by var lagt om den, og et saare beskedent slot løftede sig over flækkens 40 bondehuse. Flere end 40 var der nemlig ikke, dengang keiser Karl regnedes blandt Karlsbads „notable gjæster“.

I „Sprudelhallen“.

Men nu!

Som en perle af pragt og rigdom ligger Karlsbad i sin romantiske skogdal og spreder berømmelse og glans over hele det nordvestlige Bøhmen. Gjennem dalen strømmer den lille flod Tepl, og paa begge flodbredder har badestedet lagt sine huse, sine paladslignende hoteller og sine fornemme kolonnader, og om den vakre by breder de bøhmiske skove sine skjærmende grene. Om kilderne, som gjør Karlsbad til det, det er, fortæller videnskabsmændene: Dybt nede i jordens dybeste grunde bruser og syder det varme vand; vulkanske revolutioner har i tidernes morgen fremkaldt en række basalthævninger i den stenede grund, og ved disse revolutioner og eruptioner har kilderne fundet veien frem til lyset og dagen. Bevægelserne i jordens indre synes at have foregaaet i to hinanden skjærende retninger, og netop der, hvor linjerne krydses, springer den egentlige karlsbaderkilde, den brusende „*Sprudel*“; de andre kilder kommer fra sidespalter, der staar i underjordisk forbindelse med den centrale.

Som „Sprudel“ er det centrale i byens liv og historie, er den ogsaa blevet byens matematiske centrum. Midt i Karlsbad løfter sig en hal af jern og glas, bygget af Wiener-arkitekterne Helmer og Fellner, — og træder man ind i hallen, ser man en meterhøi fontæne med stødvise spring kaste sine straaler i veiret, og vandet falder ned i et stort bækken af jern, hvorfra

man med bægre øser den bitre, natronholdige styrkedrik. Men over den brusende fontæne stiger tætte hvide dampe op til hallens glastag, — kilden har nemlig en temperatur af 73.8 grader Celsius. — Som alle varme kilder besidder ogsaa Karlsbads Sprudel evne til at *inkrustere*, overdrage enhver ting, som nedsænkes i den, med en skorpe af sten. Dette fænomen har bevirket, at den i tidernes løb har anskaffet sig sin egen „sprudelskaal". Skaalen har bygget sig op paa den underliggende granitmasse og danner et helt kompleks af huler, gange og hvælvinger, hvori vandet samler sig, — og med det kulsyren i perlende gasblærer. Saasnart nu kulsyren har overvundet det tryk, det ovenforliggende vand udøver paa den, presses gas og vand frem i følge med hinanden, og dette er grunden til kildens stødvise fremvælden. — Den hvælvede hal, hvor kilden springer, er at betragte som et slags allerhelligste; men til den slutter sig en vakker kolonnade, hvor patienterne fordøiende kan bevæge sig, lytte til musikens toner og vandets sus og plask. Men endnu mer storartet at beskue end sprudelkolonnaden er det kompleks af hvælvinger og søilegange, der omslutter „*Mühlenbrønden*", kanske den mest benyttede af alle Karlsbads kilder. Disse søilerækker i ædel korintisk stil, dannede af smukt farvet sandsten, omslutter forresten ikke Mühlenbrønden alene, men ogsaa Nybrønden, Theresiebrønden, Bernhardsbrønden og Elisabethkilden. Mellem denne kolonnade og det prægtige kurhus, ved Bernhardklippens fod, springer *Fjeldkilden*, længere borte sprudler Kurhuskilden, Keiserkilden, Slotsbrønden, den Russiske Kronekilde og Jernkilden. Den nyeste af alle disse kilder er kronprinsesse *Stefanie-kilden*, der blev aabnet i aaret 1887.

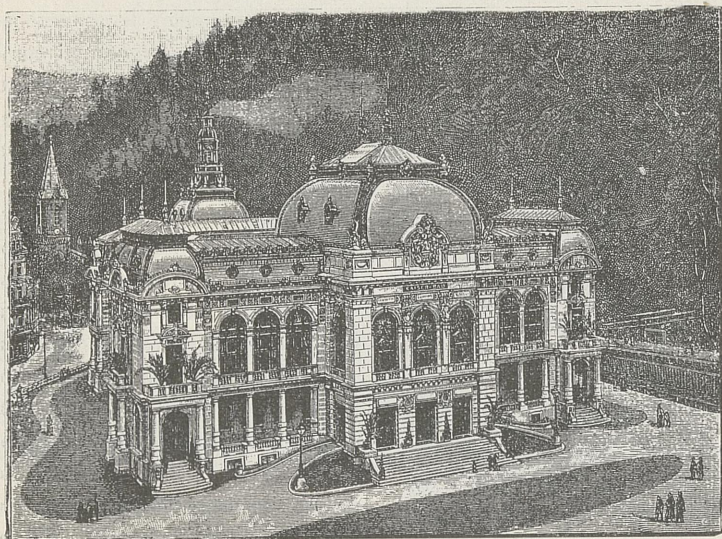

Stefanie-taarnet.

At nævne alle kilder og alle de sanitære pragtbygninger, Karlsbad for tiden rummer, vilde føre for langt. Kun et af „badehusene" skal noteres endnu: det nye *Keiserbad*, en bygning i rig renæssancestil, udstyret med al den elegance, som et moderne badested kan forlange af sit første kurhus.

De her opregnede bygninger er de, der giver Karlsbad badepræget, for saa vidt de centrale i byen. Om dem flokker sig hoteller, privathuse,

butiker, kirkerne og det flotte lille teater, — og alle uden undtagelse tager de mærke af den kraft, der udgaar fra kilder og brønd-kolonnader. Hotellerne er „sygehuse“, privathusene forvandles uden vanskelighed til privathoteller, butikernes varer er kun beregnet paa badegjæster, de sælger alle „erindringer“ og „inkrustater“, kirkerne repræsenterer al verdens troesbekjendelser — som badegjæsterne, — og teatrets „sanitære forhold“ er saadanne, at intet hospitals patienter kan ønske sig dem bedre. Parkettets pladse er forsynede med skamler af tre forskjellige høidegrader, saa tilskueren kan sidde eller ligge efter behag, mens han overværer forestillingen, ventilationen er ideel, ild-sikkerheden saa stor, som menneskelig magt kan

Keiserbadet.

gjøre den, og repertoiret af den mest opmuntrende sort, operetter og lystige farcer.

Brede gader, der holdes rene som et salongulv, skjærer gjennem byen, Tepl flyder i et leie, der er stensat og asfalteret baade paa sider og i bund, haver med en rigdom af roser bryder husrækkerne, og et net af spadserveie lokker kurgjæsterne ud i Bøhmens skove, hvor Karl Moor engang leirede sig med sine skarer, men som nu stille og venlige staar som skjærmende gjærde om de 100 kilometer promenadeveie, hvorpaa patienterne vandrer i langsom takt. Her er udsigtstaarne og minde-ege, — her er et Brahms-hus paa en høide, et Stefanie-taarn paa en anden, og en klippe med en hjort paa toppen — „Hjortesprang-klippen“ — minder om det gamle

sagn fra keiser Karls jagt. En „tæmmet“ natur, hvis „vildhed“ dog er omhyggelig bibeholdt, indgjærdet og forsynet med bænke, for at man i ro kan betragte den, det er indtrykket, man faar af Karlsbads omgivelser, — noget i retning af menageri med løver i bur. Men det er jo heller ikke ved sin imponerende natur, Karlsbad har vundet sit verdensry, men ved sine lægedomskilder.

I denne by og i disse naturomgivelser, vi her har søgt at skildre, leves der da i badesæsonen, fra april til oktober, et ganske eiendommeligt liv. Byen tæller egentlig omkring 14,000 indbyggere, der udgiver sig for at leve af handel og fabrikvirksomhed, papir- og glasindustri samt fabrikation af galanterivarer. I virkeligheden lever de kun af — karlsbadervandet, og hvad det bringer med sig, med andre ord: de driver moderne kannibalisme, nærer sig af reisende. For de reisende laver de sine papir- og glasvarer, for de syge bygger de sine huse og lever aaret rundt af leie. Sprudel og dens bikilder er rigdomskilden for de 14,000 — i en eller anden form risler den hen til hver af Karlsbads indvaanere, og forvandler sig paa veien fra brusende natronvand til myntet sølv. — Kilderne bringer nemlig byens indvaanertal i sæsonen til at nærme sig stærkt 80,000. Da er Karlsbad et stævnemødets sted for mavelidende væsener fra alle lande, det rummer en kosmopolitisk elendighed, der som oftest fremtræder særdeles straalende, — ti den kur er ikke for mindre-bemidlede. Kunst og videnskab, diplomater og børsmatadorer, negerfyrster og kinesiske tehandlere — hid bringer de alle sin daarlighed, og der tales de mærkeligste sprog, og sees de underligste ansigter paa gaderne mellem rosenhaverne eller i kolonnaderne, mens badeorkestret spiller. Her har været mange mærkelige ansigter at se her i tidernes løb. Læser man gjennem den „Specifikation af badenes gjæster“, der findes i Karlsbads arkiv, opdager man blandt mange andre navne ogsaa „Hofraad Friedrich von Schiller med hustru fra Jena“ — det er „Røvernes“ digter, som besøgte Karlsbad i 1791. Og længere ned i tiden slumper badet pludselig til at spille en politisk rolle: den 20. september 1819 sad her tilsammen en kongres af tyske ministre, der alle havde ondt i

Hjortesprang-klippen.

underlivet; de fattede de saakaldte „Karlsbader-beslutninger", der skulde undertrykke alle frisindede og nationale rørelser hos Tysklands folk, pressefrihed og talefrihed indskrænkedes, censur indførtes paa „alle skrifter under 20 ark", studentforeninger blev ophævet, og undersøgelses-kommissioner nedsat for at hæmme „demagogiske planer". Det var kortsagt beslutninger, som kom af daarlige maver og podagristiske ben. Men „rørelserne" lod sig ligesaa lidet stanse som Karlsbads Sprudel, — de brød sig sin vei, og i 48 omstyrtedes Karlsbader-beslutningerne. Ja, mange politiske kombinationer bringes istand, mange planer for moder, børsoperationer og teaterforetagender lægges her, mens man tvinger i sig det ildesmagende vand, der dog er helsebodsdrik for „underlivslidelser, leversyge, hæmorrhoider, nyregrus, sukkersyge og for stærk fedme", siger prospekterne. Forresten gaar livet med uhyggelig og uryggelig regelmæssighed, med bestemte timer og tider til ture og drik, bestemte skridtantal og bægerantal. Fester og udflugter er der selvsagt i massevis, — men ogsaa paa dem lægger diæt og sygepleie selvsagt sin klamme haand. For den faar de alle bøie sin nakke, kronede hoder og pengefyrster, scenens konger og dronninger og den øvrige masse af syge. For Karlsbad og dets beherskere, lægerne, er alle de mægtige kun store i skrøbelighed.

Og roserne dufter og visner, Bøhmerwalds skoge gror og grønnes, gulner og falder til jord, — generation efter generation af stolte ege og stærke furuer har gaaet al støvets gang, men lige stærkt og varmt sprudler Karlsbads kilder, — og vil vel sprudle endnu i adskillige hundred aar, til helsebod for verden, som i skiftende kostumer, men med samme svagheder vil søge sundhed i Sprudels og Mühlenbrøndens bitre vand.

*

* *

Vi sagde ovenfor, at nu stod de bøhmiske skove og skjærmede saa fredelig, som om aldrig andre end digtede „Røvere" havde fundet ly mellem de mægtige stammer. Vi kan derfor ikke slutte denne badebeskrivelse uden at gjengive de karlsbader-indtryk, en norsk badegjæst meddelte os, og som med drastiske træk fortæller, at „Røverne" endnu har fuldgode ætlinge i Bøhmens skoge. Vi giver altsaa vor landsmand ordet:

„Som bekjendt foregaar toldvisitationen for de reisende, der fra Berlin drager den vanlige vei til Østerrige, i Bodenbach, og der blev vi da ordentlig visiterede; — særlig med hensyn til tobak. Vi gjorde imidlertid ret og rede for os, og rullede saa vel tilmode, som syge folk kan være, mod det forjættede Karlsbad, som vi tænkte vi uden hindringer skulde naa. Men nei tak! Karlsbad er et land for sig selv, kan man sige, med egen jurisdiktion, egen moral og egen toldgrænse, — og straks man har betraadt den grænse, er man falden blandt røvere. Da vi var

komne til Karlsbader toldvisitationen, vilde vi trygge og overlegne tage vore eiendele og gaa, — vi var jo visiterede i Bodenbach og anede ikke svig. Men nei tak! Karlsbaderne gav en god dag i Bodenbach, og plyndringen begyndte. For en flaske vin, — som allerede var halvt opdrukken, — for en æske vinkjæks — halvt opspist — og diverse lignende sager maatte der betales „told paa levnetsmidler", summer der i og for sig selv var svimlende, men dog beskedne i forhold til, hvad der fulgte. Det var nemlig tobakkens toldbehandling. Jeg havde en „rørt" halvkasse cigarer samt noget tobak i en tobakspung. Da jeg frygter de østerrigske monopoliserede statscigarer, vilde jeg tage mine privatcigarer med. Tolden paa cigarerne var ikke saa voldsom, heller ikke den paa min haandfuld tobak, — og denne ræsonnerlighed gjorde mig tryg. Jeg betalte og vilde gaa, — men nei, stop lidt. Havde jeg erhvervet mig ret til at „indføre" tobak i Karlsbad? — Nei, hvad skulde jeg med den ret? Jeg skulde hverken nedsætte mig som tobakshandler eller som cigar-importør, men drikke „sprudel" for min daarlige mave. Tsja — men maatte man bede om 17 gulden og 25 kreuzer (godt og vel 25 kroner) saa meget kostede import-tilladelsen. „Vil De ikke heller have til foræring den halve kasse?" spurte jeg med daarlig dulgt bitterhed, „den er i høiden 5 gulden værd. Og vil De ikke have den, saa lader jeg den staa igjen her, — for jeg betaler ikke 25 kroner for en rørt halvkasse ganske jævne cigarer!" Da reiste tolderne sig i al sin magt og myndighed: „Vilde jeg snyde staten? Havde jeg ikke allerede fortoldet mine cigarer? Var ikke det vidnesbyrd om, at de skulde importeres? Ud med de 17 gulden og 25, ellers kom hverken jeg eller min halvkasse over Karlsbads grænse, og saa kunde jeg staa der med min mave og længes mod lægedomskilden!" Jeg betalte, jeg var for svag til at gjøre oprør, min mave taalte det ikke. Men som tolderne begyndte, saa fortsatte de øvrige indfødte. Jeg tog ind i et hotel, et jævnt udseende hotel. Priserne var kolossale, men det havde jeg ventet. Derimod var jeg ikke forberedt paa, at jeg fluks skulde faa rang som bøhmisk — skatteborger! Men hvo der opholder sig længer end 3 døgn paa Karlsbads grund, han er skattepligtig, — og ligningskommissionen gaar grundig tilværks! Den ordner folk eller rang og titler. Fyrste- og børsmatadorklasser er øverste skatteklasse, saa har vi adelsklassen, saa kjøbmandsklassen, længere ned kommer kunstnere, de uberømte, og literater. Nu er jeg saa uheldig, at mit navn har et *von* i midten, — og fluks satte man mig i adelsklassen! Aldrig har dette min families dyrebare *von* været mig saa kostbart! Jeg ilede til øvrigheden, forklarede med alle de tyske ord, som stod til min raadighed, at det „von" ikke var en skilling værd i Norge, at vi ikke eiede adel, — de labaner saa paa mig med skeptiske smil og forsikrede, at de havde havt mange norske „baroner"

hernede, — at mit „von“-navn ikke var gildere end et hvilket som helst Müller eller Schulze *) i Berlin, og at min stilling var en trængende literats, der nærede sig ærlig, men tarvelig af sin pen. Høflige var de herrer, de vidste ikke, paa hvilket ben de skulde staa af bare høflighed, de smilede mig ind i adelsstanden og bukkede mig ud af døren, — men anbringe mig i en anden skatteklasse, nei, dertil lod de sig ikke bevæge.

Saa begyndte badeudgifterne. Til kur, til kilde, til læge, til direktør, til orkester, adgangsbetaling til park, til kursal, til skogsti, til byens vandværk, til promenade — nei lad mig heller stoppe! Det er lettere at regne op, hvad der *ikke* betaltes for — skjønt nei, det er endnu vanskeligere, man betalte nemlig for alt! Alt, hvad af navn nævnes kan! Og dog, dette var forholdsvis greit. Man sagde mig: „— Det koster altsammen saa og saa meget, — vil De være i Karlsbad, faar De betale alt dette.“ Men foruden alle disse reelle udgifter havde man — drikkepengene! Hver eneste badefunktionær skulde have drikkepenge, hvert væsen i det hus, hvor vi boede, hver slamp af en opløben gut, der sagde goddag til os i skogen, hver jentunge, som neiede paa stien. Men værst var det i hotellet, hvor vi spiste. Jeg sagde til mig selv: Du er fattig, men ædelmodig, og du skal nu betale drikkepenge til enhver, der ser ud til at kræve det, — din mave taaler ingen sure fjæs.“ Saa betalte jeg til 1) Tjeneren, der stod ved den yderste dør, — hans gjerning var at aabne døren og bukke, — for den daad fik han 10 kreuzer, omtrent 15 øre. 2) Tjeneren i forværelset, — han tog mod hat og stok, 10 kreuzer. 3) Tjeneren ved den inderste dør, — hans gjerning se no. 1 — 10 kreuzer. 4) Opvarteren, der anviste plads, 10 kreuzer. 5) Opvarteren, der kom med vinkartet, 10 kreuzer. 6) Opvarteren, der opvartede, 10 kreuzer. Da jeg havde spist den udmærket gode og udmærket dyre mad, kom der en yderst elegant herre hen til mig, han konverserede med udsøgt dannelse, bød mig en pris af en forgyldt daase, og da jeg spurte ham, hvorledes man her pleiede at betale — den serverende opvarter modtog nemlig ikke betaling for maden — underrettede den elskværdige herre mig om, at det skulde være ham en ære at modtage honorar for de nydte fødemidler. Jeg takserede ham derfor for hotellets direktør, betalte min regning, trykkede hr. direktørens haand og forlod spisesalen med en følelse af at have opført mig som en gentleman, men fortvilet med tanken paa 60 kreuzer i daglige drikkepenge for et maaltid mad. Da jeg tidlig den næste morgen skulde indtage min frokost i hotellets spisesal, var der ikke en eneste gjæst tilstede endnu, kun opvartere. Jeg var avanceret gjennem de første 30 kreuzer og ventede paa den pladsanvisende kellner, — men han syntes ikke at faa øie paa mig, viste mig i hvert fald ingen plads. Vel, jeg satte

*) Tyskernes Olsen og Hansen.

mig paa den nærmeste ledige stol. Som skudt ud af en kanon var anviseren ved min side: „Undskyld, — den plads er optagen!“ Vel, jeg satte mig paa en anden stol. „Undskyld, — den plads er optagen!“ — Ny stol. „Undskyld, den plads er optagen!“ og saadan blev vi ved hele salen rundt, den reneste komedie altsaa, — alle de andre opvartere stod vendt mod væggene og lo, saa ryggene skalv, mens anviseren og jeg legede en egen slags „bytte sæde“ stuen rundt. Tilslut blev jeg rasende, for ind paa kontoret, og bad om at øieblikkelig at faa direktøren i tale. Han kom — naa det var altsaa ikke direktøren, der bød mig en pris igaar; jeg forklarede ham sagen, at de frække opvarterne vovede at holde mig slig for nar — for selvfølgelig var ikke hver eneste stol i den tomme spisesal optagen! Jeg krævede en forklaring, jeg hed „von“ og stod i adelsskatteklassen. Direktøren trak paa skuldrene. Her kunde blot være en forklaring: At jeg ikke havde betalt drikkepenge. Ikke — betalt — drikkepenge?! Nei, den var for drøi! „Tør jeg bede Dem indkalde spisesalens personale til vidneforklaring! Dette lader jeg ikke sidde paa mig.“ Og de kom — først de seks. Jo, de indrømmede alle, at jeg havde givet den af „uskrevne love“ samt af opvarternes fagforening vedtagne obol. Men efter de seks kom min sandten — manden med den gyldne snusdaase, min „direktør“! Han var „zahlkellner“, det var hans bestilling at inkassere betalingen, og hans tilkommende var 10 kreuzer. „Vi betaler allesammen for os i dyre domme, vi har kun drikkepengene at leve af, og vi holder sammen. Den, der ikke betaler de reglementerede drikkepenge, ham boykotter vi,“ sagde zahlkellneren. Og jeg følte mig som en vaad hund, jeg bukkede, bad om undskyldning og betalte den fine herre — 10 kreuzer. Da krummede de ryggene og gik i gulvet af høflighed alle 7, — 70 kreuzer blev herefter drikkepengekontoen pr. maaltid. — Plyndret blir man ublufærdigen, og Karlsbad ligger og bugter sig paa sit røvede guld. Om armod ved man kun, hvad man læser i aviserne, penge har byen saa mange af, at den knapt ved, hvor den skal gjøre af dem, og karlsbaderne smiler høit, naar man snakker om dens plyndresystem. Den kjender sin magt og uundværlighed, og som motto har den sat, hvad min husvært smilende sagde: „Vil de syge ikke betale, saa kan de jo reise andensteds hen; — men det kan de ikke, derfor betaler de!“ — Paa det elegante teater skal „efter forlydende“ byens formandskab have forbudt opførelsen at Schillers „Røverne“, hvilket værk den gamle digter mærkelig nok skrev, *før* han som badegjæst besøgte Karlsbad, ligesom bogen kun med vanskelighed kan faaes kjøbt i byens boghandlerbutiker. Men er der nogensteds, hvor man isandhed kan anvende Holbergs ord om „at leve kristelig og nære sig af rov“, saa er det om det deilige, velsignede Karlsbad og dets elskværdige indbyggere.

Mindretallets ret.

(Efter prof. **Jellinek** i *Umschau*).

Ved hvert parlamentsvalg, ved hver beslutning af en korporation, hvor resultatet beror paa et ringe, hyppig af tilfældigheder afhængigt flertal, paatrænger sig den tanke os: Er en flertalsbeslutnings gyldighed ubetinget berettiget? At majoriteten gjør udslaget, ved valg eller i lovgivning eller i forvaltende og dømmende kollegier, viser sig for os nu saa selvforstaaeligt, at vi ikke tror at kunne begrunde det nærmere.

I et foredrag, der netop er udkommet i trykken, undersøger den bekjendte retslærde, professor Jellinek mindretallets ret. Han viser, hvorledes den grundsætning, at flertallet skal være afgjørende, først langsomt udviklede sig, at den traadte i stedet for vilkaarlig kamp, eller at man saa en gudsdom i flertalsafgjørelsen. Oldtidens demokratier har kjendt dette princip og paa forskjellig maade uddannet det og derved ofte anerkjendt mindretallets ret. Men middelalderen har kun langsomt og med forbehold antaget det. At to skulde være mere værd end én, stod i modsigelse til den kraftige individualitets-følelse, der især udmærkede de germanske folk. Naar en dristig mand i aaben kamp kunde overvinde fem, hvorfor skulde han bøie sig i flertallets raad? Der gaves standskorporationer, i hvilke der ligetil den nyere tid overhode ikke fandt nogen ordentlig stemmetælling sted, saaledes fornemmelig den ungarske rigsdag. I germanernes offentlige liv blev oprindelig beslutninger — fremfor alt valg — fattede enstemmig, mest ved akklamation, ved hvilken man her og der hørte en liden, dissenterende minoritet. Endnu den dag idag er levninger af denne gamle retsanskuelse tydelig at kjende i den ret, der renest har bevaret den historiske kontinuitet, nemlig den engelske. Fremdeles gjælder i den engelske rettergang det princip, at de edsvornes kjendelse, om den domfælder eller frifinder, maa være enstemmig fattet, og ligetil for nylig blev juryen holdt indespærret saa længe, indtil alle var komne til enighed.

Paa hvilken vei majoritetsprincipet efterhaanden har brudt sig bane, det er i det enkelte endnu ikke helt fastslaaet. Sandsynligvis er det først kirken, som indførte det, og dens eksempel blev efterlignet af staten.

Jellinek forfølger nu den historiske udvikling og behandler spørsmaalet om mindretallets ret og den betydning, dette har for kommende tider.

For at finde en sikker basis for en anerkjendelses-værdig ret for mindretallet, maa man gaa ud fra følgende betragtninger: Den hele idé om flertalsafgjørelsen beror paa forestillingen om gjennemgaaende indre enhed hos folket. Den naturretlig-demokratiske idé om individernes fuld-

stændig lige værd ligger til grund herfor. Men blandt individer af lige værd kan der fornuftigvis ikke gives noget andet afgjørelses-middel end antallet.

Alle folke-afgjørelser og parlamentariske indretninger beror paa denne tanke om lige værd. Da hvert parlamentsmedlem betragtes som repræsentant for det hele folk, synes værdiforskjel mellem disse repræsentanter utænkelig. Disse tanker modsiges ingenlunde af forskjellige partiers eksistens, partipolitiken, der drives overalt i parlamenterne. Men alle rent politiske partier er efter sit væsen fluktuerende. De veksler vedvarende i antal, styrke, betydning. De vokser og gaar tilgrunde. Den, som idag er konservativ, kan imorgen være liberal, den, som er liberal, kan blive radikal. Derfor kan ved rent politisk partideling det, som for tiden er mindretal, i den nærmest følgende tid blive flertal. Et folk, som kun kjender politiske modsætninger, kan derfor give majoritetsprincipet det bredeste spillerum. Alle nye partier har begyndt som mindretal, men deres fornuftige maal har altid været ved agitation, overtalelse, kritik at vinde den offentlige mening og saaledes tilslut faa herredømmet. For denne mindretallets ret er intet flertal sikkert, da det ingen midler besidder til for længere tid virksomt at kunne undertrykke den.

Men alle disse sætninger hviler paa den forudsætning, at folket politisk danner en *indre enhed.* Kun med denne som betingelse er en saadan vækst og aftagen inden partierne mulig. Der, hvor denne enhed mangler, kan heller ikke det paa blot antal grundede flertalsprincip gjennemføres. Det har fremfor alt nutidens demokratiske føderativ-republiker vist. I dem er statsmodsætningerne inden forbundet saa store, at ved siden af folkeflertallet et andet, paa staternes antal grundet flertal har mere eller mindre afgjørende magt. Men endnu mindre kan det rene flertalsprincip finde sin anvendelse der, hvor der findes modsætninger, der engang for alle skiller et folk saaledes, at forudsætningen om individernes lige værd bortfalder.

Men saadanne modsætninger har i første linje de *religiøse* været. Saalænge religiøse spørsmaal antog karakteren af politiske, reiste der sig overalt energisk protest mod majoritets-principet. Dette føltes i religiøse ting aldrig som retmæssigt, men bestandig som udtryk for brutal magt. Paa særlig fremtrædende maade har man saaledes efter trediveaarskrigen i Tyskland forkastet flertals-principet paa det religiøse omraade.

Men saadanne modsætninger er nu for tiden de *nationale.* Nationale partier kan aldrig optræde som organiske foreteelser inden et folk. Tyskeren idag kan ikke være slaver imorgen, og om han engang undtagelsesvis skulde være det, saa er han hjemfalden til den almindelige foragt. Ligesom de religiøse partier er de nationale en gang for alle fast begrænsede. Hvor nationale modsætninger i en lovgivning er af stor betydning, der føles

flertalsprincipet i national henseende som brutalt. Men i de fleste stater med nationalt blandet befolkning gives der i de fleste tilfælde beskyttelsesmidler nok for flertallet i justis og forvaltning, saa at de lovgivende organer ikke behøver at lide under de nationale modsætninger. Saaledes ser vi trods national blanding af befolkningen i Schweiz og Belgien disse staters parlamenter delte i politiske, ikke i nationale partier. Men ganske anderledes forholder det sig med Østerrige, som forener et større antal nationaliteter i sig end nogen civiliseret stat i Europa og Amerika. Ogsaa i Østerrige har man truffet lovlige og administrative foranstaltninger til at beskytte hver nationalitet, fornemmelig i brugen af dens sprog ved domstolene og i skolen; men disse er i regelen gjenstand for heftig kamp. Man har der ogsaa foreslaaet andre midler til løsning af de nationale tviste punkter i pressen eller i lovudkast: indførelse af en sproglov, national afgrænsning af distrikterne i landene med blandede sprog, oprettelse af en nationalitets-domstol osv. Men selv om alle disse forslag kunde gjennemføres, vilde fremdeles det store spørsmaal staa tilbage, hvorledes man i rigsraadet skulde beskytte det nationale mindretals rettigheder. At henlægge alle nationalt betydelige spørsmaal til landdagene kunde blot foretages paa bekostning af en voldsom revolution og vilde aldrig vinde bifald hos nationer, der i centralparlamentet haaber at forsvare sine rettigheder paa virksommere maade end i landdagene. Derfor gjælder det i Østerrige det overordentlig vanskelige spørsmaal, hvorledes et centralparlament, hvori otte nationaliteter er repræsenterede, kan give disse parlamentariske særrettigheder uden at gjøre forhandlingernes gang umulig for bestandig. Og dog er her de historiske forholds magt visere end al politisk klogskab. Som det nu forholder sig, er nationalitets-spørsmaalet i Østerrige i første linje blevet et tysk spørsmaal. Ligeoverfor et tysk mindretal har i en række af aar staaet et slavisk flertal, hvortil endnu slutter sig andre elementer. Modsætningen mellem tysk og slavisk er den eneste, der vedvarende truer Østerriges eksistens-betingelser, alle andre modsætninger blandt nationaliteterne er af forholdsvis ringe betydning.

Til de religiøse og nationale partier vilde i fremtiden slutte sig sociale partier, hvis engang den stærke modsætning mellem den besiddende og besiddelsesløse klasse i en stats lovgivende forsamling skulde finde det skarpe udtryk, der haabes af den ene, frygtes af den anden. For tiden er dog heller ikke i demokratiske stater en saadan partideling af folket endnu tilstede, trods socialismens stærke udvikling i mange stater. Selv den mest vidtgaaende bevægelse af denne art, den socialdemokratiske i Tyskland, har ikke spaltet rigsdagen i en repræsentation for de besiddende og besiddelsesløse; socialdemokraterne er derimod kun et parti blandt mange.

Betragter man de rets- og magtmidler, som staar til et mindretals

disposition, og derpaa spørger efter nye rettigheder, som kan gives det, saa kommer man til det resultat, at det er umuligt at tilstaa et mindretal ret til at skabe noget positivt. Det vilde være den forkjerte verden, om man inden et kammer eller en folkeforsamling vilde vurdere mindretallets votum høiere end flertallets. Men vel kan det beskytte sig og de institutioner, der tjener dets interesser, derved, at det har faaet magt til at lægge hindringer iveien.

Endnu meget betydeligere end for nutiden, og det i alle retninger, ikke blot for lovgivende forsamlinger, blir spørsmaalet om mindretallets ret i en fjern *fremtid*. Det moderne samfund demokratiseres mere og mere. Kan man nu hilse denne udvikling med glæde eller befrygte, at ingen magt i verden er istand til varig at hæmme denne historiske naturproces. Her hurtigere, der langsommere, gaar kulturnationerne den almindelige nivellering imøde. Hvad geologerne paastaar om bjergene, at de i tidens løb vil hensmuldre, og at deres høider vil synke ned i landenes lavere dele, det gjælder ogsaa om samfundet. Endvidere udbreder sig i det moderne samfund en anden tendens mere og mere: stadig forøges den andel, som det enkelte individ skal bringe det samlede hele til offer, og som skyldner gjælder den, der vover at ytre en mislyd og pukke paa individets ret.

Men jo mere samfundets demokratisering skrider fremad, desto videre strækker sig ogsaa majoritets-principets herredømme. Jo mere individet trænges tilbage ved ideen om de enkeltes solidaritet, desto mindre anerkjender den herskende vilje skranker ligeoverfor den enkelte.

Men dette aabner udsigten til en frygtelig fare, der truer den hele civilisation. Intet kan være mere hensynsløst, grusomt og mere foragte individets primitiveste rettigheder end et demokratisk flertal, som man f. eks. kan se af Frankriges forhold. Dette er ikke en læresætning, der er udsprungen af et mod samfundsordningens omdannelse fiendtligt sindelag, men noget, som er blevet anerkjendt og ofte med veltalenhed skildret af forkjæmpere for den moderne politiske udvikling. Det maatte jo ogsaa være underligt, om menneskets gode og ædle egenskaber, som vi saa sjelden ser hos individet, skulde findes hos den store masse. Nu har til alle tider enhver ny stor tanke, enhver idé, som senere har bevæget verden, møisommelig og farefuldt maattet bryde sig bane ligeoverfor de herskende magters modstand. Men denne modstand er hundred gange større i det demokratiske samfund end andensteds. I dette hersker nemlig med langt større magt, skrankeløs og uimodstaaelig den offentlige mening, der igjen intet andet er end flertallet, som øver social magt ved siden af den politiske. Hvad Tocqueville, som dog var forkjæmper for demokratiske ideer, for mere end 60 aar siden har lært, nemlig, at der skal langt større mod til

at modsige *vox populi* end fyrstens bud, det har demokratiets nyeste historie ofte nok bestyrket. Om man ikke gaar saa vidt, at man befrygter, at ethvert fremskridt efter demokratiets endelige seir vil holdes nede af massernes træghed, saa maa man dog sige, at faren for individualitetens og mindretallets fri udvikling er stor nok. Den viser sig saa meget større, naar man betænker, at alle fremskridt i historien efter sin oprindelse har været et mindretals værk. Dog er der allerede tegn til, at der i mange bedre naturer i modsætning til de herskende strømninger rører sig noget, der kunde betegnes som *trodsig mindretalsfølelse.* De nye lærdomme om overmennesket og herremoralen, de anarkistiske teorier osv. er kun at forstaa ud fra en tid, der bestræber sig for at proklamere flertallets skaanselløse ret. Kjernen i alle disse teorier er den tanke, at anerkjendelsen af en stats- og samfundsfri sfære for individet, indenfor hvilken det ikke har nogen flertalsvilje at underkaste sig, er en *social* interesse af første rang. Kollektivisme og individualisme er ikke udelukkende modsætninger, naar man erkjender, at det første for altid er hæmmet i opnaaelsen af høiere maal ved individets fuldstændige, tvungne underkastelse under det samlede hele. De skabende sociale handlinger har altid været individets frie handlinger, medens samfunds-tvangen, i hvilken form den end øves, kun kan virke regulerende, aldrig skabende.

Men med denne erkjendelse har fremtiden en overordentlig stor opgave at løse. Den evige kamp mellem herredømme og frihed vil ogsaa i de kommende aarhundreder kjæmpes i det demokratiske samfund. De dæmninger, der endnu staar iveien for en overmægtig majoritetsvilje, vil maaske blive nedrevne. Men da vil der være kommen en stor krise for den civiliserede menneskehed. Hvorledes den vil løses, derom kan man naturligvis intet vide, kun have en formodning. Det gjælder, at samfundet tilslut finder og virkeliggjør det, som alene er istand til at bevare det mod aandelig og sædelig forsumpning:

Anerkjendelsen af mindretallets ret.

Sjælenes sjæl.

(R. W. Emersons *The Over-Soul,* oversat af *H. N.*)

(Slutning.)

Aabenbarelse er sjælens oplukkelse. Den almindelige opfattelse af en aabenbaring er, at den er en fortælling om lykke. I de fordums orakler for sjælen søger forstanden at finde svar paa sanselige spørsmaal og paatager sig at fortælle fra Gud, hvor længe mennesker skal leve, hvad deres hænder skal gjøre, og hvem der skal være i deres lag, med til-

føielse af navne, datum og steder. Men vi maa ingen laase dirke op. Vi maa tæmme denne lave nysgjerrighed. Et svar i ord er bedragersk; det er i virkeligheden intet svar paa de spørsmaal, den gjør. Forlang ikke en beskrivelse af de lande, imod hvilke du seiler. Beskrivelsen beskriver dem ikke for dig, og i morgen ankommer du der og lærer dem at kjende ved at bo i dem. Menneskene spørger angaaende sjælens udødelighed, syslerne i himlen, synderens tilstand osv. De drømmer endog om, at Jesus har efterladt svar netop paa disse spørsmaal. Aldrig et øieblik talte denne ophøiede aand; deres lave tungemaal. Med sandhed, retfærdighed, kjærlighed, sjælens grundeiendommeligheder, er tanken om uforanderlighed væsentlig forbundet. Jesus, som levede i disse moralske tanker, og ikke attraaede sanselig lykke, men kun bekymrede sig for disses aabenbarelse, gjorde aldrig nogen udskillelse af tanken om vedvaren for disse grundegenskabers væsen, ikke heller ytrede han en stavelse angaaende sjælens vedvaren. Det blev overladt hans disciple at skille vedvaren fra de moralske elementer og fremsætte sjælens udødelighed som en doktrin og hævde den ved beviser. I det øieblik denne doktrin om udødelighed blir særskilt fremsat, er mennesket allerede faldet. I den strømmende kjærlighed, i den tilbedende ydmyghed er der intet spørsmaal om fortsættelse. Intet beaandet menneske gjør nogensinde det spørsmaal eller nedlader sig til disse beviser. Ti sjælen er tro mod sig selv, den, i hvem den er udgydt, kan ikke vandre fra det nærværende, som er uendeligt, til en fremtid, som vilde være endelig.

Disse spørsmaal, som vi har lyst til at gjøre angaaende fremtiden, er en syndsbekjendelse. Gud har intet svar til dem. Et svar i ord kan ikke svare paa et spørsmaal fra ting. Det er ikke en vilkaarlig „forordning af Gud“, men det ligger i menneskets natur, at et slør indhyller den kommende morgens begivenheder, ti sjælen vil ikke have os til at læse noget andet ciffer end det, som angaar aarsag og virkning. Ved dette slør, der hænger ned for begivenhederne, lærer den menneskebørnene at leve *idag*. Den eneste maade, hvorpaa vi erholder et svar paa disse spørsmaal fra sanserne, er at lade al lav nysgjerrighed fare og, idet vi tager imod den tilværelses høivande, der fører os med sig ind i naturens hemmelighed, arbeide og leve, arbeide og leve og have — den fremskridende sjæl helt uafvidende, — bygget og smedet os selv en ny tilstand, og spørsmaal og svar er et.

Ved den samme levende, hellige, himmelske ild, som brænder, indtil den skal opløse alle ting i et lyshavs bølger og strømme, ser vi og kjender hinanden og, af hvad aand enhver af os er. Hvilket menneske kan sige grundene til sit kjendskab til de forskjellige individers karakter i sin vennekreds? Intet menneske. Dog skuffer deres handlinger og ord ham ikke.

Paa den mand stoler han ikke, skjønt han intet ondt ved om ham. Hos hin anden var — skjønt de sjelden havde mødt hinanden — paalidelige tegn komne frem til at betegne, at man kunde stole paa ham som den, der havde interesse for sin egen karakter. Vi kjender hverandre meget godt, — hvem af os der har været ærlig mod sig selv, og om det, som vi lærer eller ser, kun er en længsel eller er tillige vor ærlige bestræbelse.

Vi er alle aandekjendere. Denne dømmekyndighed (diagnosis) hører til det høieste i vort liv eller vor ubevidste magt. Samfundet med sine forbindelser, handel, religion, venskaber, trætter, er en vidtstrakt retslig karakter- udforskning. For den samlede ret, eller i smaa udvalg, eller som anklager og anklagede stillede ansigt til ansigt — tilbyder menneskene selv, at man dømmer dem. Imod deres vilje viser de *de* afgjørende ubetydeligheder, ved hvilke deres karakter læses. Men hvem dømmer? og hvad dømmer? Ikke vor forstand. Vi læser den ikke formedelst uddannelse eller færdighed deri. Nei, vismandens visdom bestaar deri, at han ikke dømmer dem; han lader dem dømme sig selv og læser og protokollerer kun deres egen dom.

I kraft af denne uundgaaelige natur overvældes den private vilje, og til trods for vore bestræbelser eller vore ufuldkommenheder, vil din aand tale ud af dig og min ud af mig. Det vi er, vil vi lære, ikke vilkaarlig, men uvilkaarlig. Tanker kommer ind i vore sjæle ad gange, som vi aldrig lader staa aabne, og tanker gaar ud af vore sjæle gjennem gange, som vi aldrig frivillig har aabnet. Karakteren meddeler sig ovenover vort hode. Det ubedragelige kjendetegn paa sand fremgang finder man i den tone, mennesket taler i. Hverken alder, opdragelse, selskab, bøger eller handlinger eller talenter eller noget som helst kan hindre ham i at være ærbødig mod en aand høiere end hans egen. Dersom han ikke har fundet sit hjem i Gud, vil hans væsen, hans maade at tale paa, sætningernes vending, ja alle hans meningers bygning bekjende det, hvorledes han saa end modsætter sig det. Dersom han har fundet midtpunktet, vil guddommeligheden skinne igjennem ham, gjennem alle uvidenhedens, et ugunstigt temperaments og uheldige forholds forklædninger. Tonen hos den, der søger, er en, tonen hos den, der har, er en anden.

Den store forskjel mellem de hellige og de videnskabelige lærere, — mellem filosofer som Spinoza og Kant og filosofer som Locke — mellem de verdensmænd, der regnes for fuldendte talere, og den nidkjære mystiker hist og her, der halv afsindig profeterer under indflydelse af sin tankes uendelighed, — er den, at den ene slags taler *ud af det indvortes* eller af erfaring som parthavere og besiddere af tingen; og den anden klasse *ud af det udvortes,* som tilskuere kun eller maaske

som dem, der kjender til tingen efter en tredje persons vidnesbyrd. Det er ingen nytte til at prædike for mig ud fra det udvortes. Det kan jeg — kun altfor let — selv gjøre. Jesus taler altid ud fra det indvortes, og det i en grad, som overgaar alle andres. I dette ligger miraklet. Jeg tror paa forhaand, at det bør være saaledes. Alle mennesker staar bestandig i forventning om, at en saadan lærer skal vise sig. Men dersom et menneske ikke taler ud fra det, som er indenfor sløret, hvor ordet er et med det, som det fortæller om, lad ham da ydmygt tilstaa det.

Samme alvidenhed flyder ind i sjælene og skaber det, vi kalder geni. Meget af verdens visdom er ikke visdom, og den mest oplyste klasse mennesker ser uden tvil ned paa literær berømmelse og er ikke-skribenter. Hos flertallet af forfattere og lærde mærker vi ikke til noget, som helliger; vi faar snarere indtrykket af færdighed og dygtighed end af beaandelse; de faar lys og ved ikke, hvorfra det kommer, og kalder det deres eget; deres talent bestaar i en eller anden til overdrivelse uddannet evne, et lem, der er vokset for stærkt, saa at deres styrke er en sygelighed. I disse tilfælde gjør den intellektuelle begavelse ikke indtrykket af dyd, men næsten af last, og vi føler, at mandens talenter staar i veien for hans fremgang i sandhed. Men geniet er religiøst. Det bestaar i en større indsugning fra det fælles hjerte. Det er ikke afvigende fra, men mere lig og ikke mindre lig andre mennesker. Der findes hos alle store digtere en menneskevisdom, som overgaar alle de talenter, de gjør brug af. Skribenten, den aandrige mand, partigjængeren, den fine herre, — vil ikke nøies med at være menneske. Det menneskelige lyser os i møde hos Homer, hos Chaucer, hos Spenser, hos Shakespeare, hos Milton. De nøies med sandheden. De bruger positiv (første grad). De synes kolde og langsomme for dem, som er blevne sansepirrede ved de underlegne, men populære skribenters afsindige lidenskab og voldsomme farver. Ti de er digtere formedelst det frie løb, de tillader den meddelende sjæl, som gjennem deres øine atter betragter og velsigner de ting, den har gjort. Sjælen er sin egen kundskab overlegen, visere end nogen af sine værker. Den store digter lader os føle vor egen magt, og vi tænker saaledes mindre paa hans kompositioner. Det bedste, han meddeler vor sjæl, bestaar i, at han lærer os at ringeagte, hvad han har frembragt. Shakespeare bringer os i en saa stærk spændt intelligent aktivitet, at han lader os ane en magt, som gjør hans egen fattig, og vi føler da, at de prægtige værker, han har skabt, og som vi til andre tider ophøier som en slags poesi, der aldrig forældes, ikke griber den virkelige natur fastere end den forbireisendes skygge paa klippen. Den inspiration, der ytrede sig i Hamlet og Lear, kunde altid, dag efter dag, komme med lige saa gode ting. Hvorfor skulde jeg saa regne Hamlet og Lear —, som om vi ikke havde den sjæl, hvorfra de faldt som stavelser fra tungen?

Denne energi daler ikke ned i det individuelle liv paa nogen anden betingelse end fuldstændig besiddelse. Den kommer til de ydmyge og ukunstlede, den kommer til hvemsomhelst, der vil aflægge det, der er paataget og storagtigt; den kommer som indsigt, den kommer som fred og høihed. Naar vi ser dem, den bor i, blir vi belærte om en ny slags storhed. Fra hin inspiration kommer mennesket tilbage med en forandret tone. Han taler ikke med mennesker for at faa en mening. Han holder forhør over dem. Den kræver af os, at vi er jevne og sande. Den forfængelige reisende søger at udsmykke sit liv ved at anføre, at mylord og prinsen sagde det og det eller gjorde det eller det for *ham*. De forfængelige udannede viser os sine skeer og broscher og ringe og opbevarer og fremlægger sine visitkort og lykønskninger. De mere dannede fremdrager i beretningen om sine egne oplevelser den fornøielige, poetiske begivenhed, — besøget i Rom, den stormand, de saa, den udmærkede ven, de der har; fremfører maaske endvidere, hvilket prægtigt landskab, hvilken belysning af bjergene og hvilke bjerg-tanker de nød forleden, — og søger saaledes at kaste et romantisk skjær over deres liv. Men den sjæl, der hæver sig til at dyrke den store Gud, er jevn og sand, har ingen rosenfarve, ingen fine venner, ingen artig ridderlighed, ingen eventyrlige hændelser; savner ikke beundring, dvæler i den time, som er nu, i hverdagens alvorlige oplevelser, — af den grund, at det nærværende øieblik er blevet modtageligt for tanken og kan suge til sig af lyshavet.

Hav omgang med en sjæl, som i høi grad er naturlig, og literaturen vil da se ud som ord-leg. De naturligste ytringer fortjener fortrinsvis at blive nedskrevne, skjønt det er saadanne godtkjøbs — og selvfølgelige ting, at det er ligesom af sjælens uendelige rigdom at samle nogle smaasten op fra jorden eller at aftappe en smule frisk luft paa en liden flaske, eftersom hele jorden og hele atmosfæren er vor. Intet hjælper der eller gjør dig til en i kredsen uden det, at du aflægger dine udsmykninger og handler som menneske overfor menneske i den nøgne sandhed, ligefremme bekjendelser og alvidende godkjendelse.

Saadanne sjæle som disse behandler dig, som guder vilde gjøre det, gaar paa jorden som guder og modtager uden beundring dit vid, din gavmildhed, ja selv din dyd — eller rettere sagt din pligtgjerning, for din dyd eier de som sit eget blod, kongeligt som dem selv, ja mer end kongeligt — gudernes fader. Men hvilken dadel retter deres ligefremme broderlige adfærd ikke mod det gjensidige smigreri, hvormed forfattere vederkvæger hverandre og krænker sig selv! Disse smigrer ikke. Det undrer mig ikke, at disse mænd gaar hen for at besøge Cromwell og Kristina, Karl den anden, Jakob den første og stortyrken. Ti de er ifølge deres eget ophøiede standpunkt kongernes lige og maa føle samtalens slaviske tone i verden.

De maa for fyrster altid være et sendebud fra Gud, ti de stiller sig som konge overfor en konge, uden dybe buk eller kryberi og giver en høi natur den forfriskning og tilfredsstillelse, som modstand, ligefrem menneskelighed — ja kameratskab — og nye tanker fører med sig. De lader dem blive visere og ædlere mennesker. Sjæle som disse faar os til at føle, at oprigtighed er ypperligere end smigreri. Behandl mand og kvinde saa ligefrem, at du nøder dem til den yderste oprigtighed og tilintetgjør alt haab om at spase med dig. Deres „høieste ros," sagde Milton, „er ikke smigreri, og deres mest ligefremme raad er en slags ros."

Usigelig er enheden af menneske og Gud i enhver sjælens handling. Den simpleste person, som *helt* (af sit ganske hjerte) dyrker Gud, blir Gud; dog blir evig og altid dette bedre og universelle selvs indflyden ny og uransagelig. Det indgyder ærefrygt og forundring. Hvor dyrebar, hvor beroligende for mennesket hæver sig ikke tanken om Gud, der befolker det ensomme sted og sletter vore feiltagelsers og skuffelsers skrammer ud! Naar vi har brudt med vor traditions gud og er blevne færdige med vor veltalenheds gud, saa kan *Gud* ildne hjertet med sin nærværelse. Det er en fordobling af selve hjertet, ja en uendelig udvidelse af hjertet med evne til fremvækst i en ny uendelighed til hver side. Det indgyder i mennesket en ufeilbarlig tillid og tro. Han er ikke blot overbevist om, men han ser, at det bedste er det sande, og kan i den tanke let vise enhver særegen uvished og frygt bort og udsætte opløsningen af sine private gaader til den sikre afsløring med tiden. Han er vis paa, at hans velfærd er dyrebar for tilværelsens hjerte. Ved lovens tilstedeværelse i hans sjæl blir han overvældet af en tillid, der er saa universal, alt gjennemgribende, at den med sin flod bortskyller alle nærede forhaabninger og de standhaftigste projekter vedrørende de timelige kaar. Han tror, er vis paa, at han ikke kan gaa glip af sit gode. De ting, som i sandhed er for dig, falder ned til dig. Du løber for at opsøge din ven. Lad dine fødder løbe, men din sjæl behøver det ikke. Dersom du ikke finder ham, vil du saa ikke indrømme, at det er det bedste, du ikke finder ham? ti der er en magt, der er i ham, lige saa vel som den er i dig, og derfor meget godt kunde bringe jer sammen, dersom det var det bedste. Du staar ivrig i begreb med at gaa hen og yde en tjeneste, hvortil dit talent, din smag, din menneskekjærlighed og haab om berømmelse tilskynder dig. Er det ikke faldt dig ind, at du ingen ret har til at gaa, med mindre du er ligesaa villig til at finde dig i at blive forhindret i at gaa? Aa, tro dog, at medens du lever, vil ethvert ord, der tales ud over den runde jord, og som du burde høre, vibrere i dit øre! Ethvert ordsprog, enhver bog, ethvert indfald, der egner sig for dig som hjælp eller trøst, skal sikkert komme hjem til dig gjennem aabne eller snoede gange. Enhver ven, som ikke din fantastiske vilje, men

dit store og ømme hjerte i dig kræver, skal tage dig i sin favn. Og alt dette, fordi dit hjerte, som er i dig, er alles hjerte; ikke en klop, ikke en skillevæg, ikke en adskillelse er der nogensteds i naturen, men et blod ruller i et uafbrudt, endeløst kredsløb gjennem alle mennesker, ligesom vandet paa jordkloden udgjør et eneste hav, og rigtig beseet, er dets ebbe og flod ens overalt.

Lad mennesket da i sit hjerte erfare al-naturens og al-tankens aabenbarelse, dette nemlig, at den Høieste bor i ham; at kilderne til naturen findes i hans egen sjæl, dersom pligtfølelsen findes der. Men dersom han vil vide, hvad den store Gud taler, maa han „gaa ind i sit lønkammer og lukke døren“, som Jesus sagde. Gud vil ikke aabenbare sig, gjøre sig selv haandgribelig for krystere. Han maa først og fremst lytte til sig selv og undgaa alle udtryk fra andre menneskers gudsdyrkelse. Selv deres bønner skader ham, indtil han har fremført sin egen. Vor offentlige religion grunder sig paa de troendes *mængde*. Naar som helst der appelleres til mængden — ligemeget, hvor indirekte —, saa forkyndes det med det samme, at det ikke er religion. Den, der finder, at Gud er ham en liflig favnende tanke, tæller aldrig flokken. Naar jeg er i dit selskab, hvem vover da at komme ind? Naar jeg hviler i fuldkommen ydmyghed, naar jeg brænder af ren kjærlighed, hvad har da Calvin eller Swedenborg at sige? Det gjør ingen forskjel, om der appelleres til mange eller til en. Den tro, der hviler paa autoritet er ingen tro. Tilliden til autoritet er maal for religionens forfald, for aandsforladtheden. Den stilling, menneskene nu i mange henrundne aarhundreder har givet Jesus, er en stilling som autoritet. Det karakteriserer dem selv. Den kan ikke forandre de evige kjendsgjerningers værd. Sjælen er storslagen og ligefrem. Den er ingen smigrer, den er ingen eftersnakker; den appellerer ikke til nogen høiere domstol. Den tror paa sig selv. I sammenligning med menneskets uendelige muligheder skrumper al simpel erfaring, enhver levnetsbeskrivelse fra fortiden ind, hvor pletfri og hellig den end er. I sammenligning med den himmel, som vore anelser viser os, kan vi ikke lettelig lovprise nogen livsform, som vi har set eller læst om. Vi paastaar ikke blot, at vi har faa store mænd, men, strengt taget, at vi ingen har; at vi ikke har nogen historie, ingen beretning om karakterer eller maader at leve paa, der fuldt ud tilfredsstiller os. De helgener og halvguder, som historien dyrker, er vi nødte til at tage imod med et gran indrømmelse. Skjønt vi i vore ensomme timer henter ny kraft fra mindet om dem, vil de dog, naar de paatvinges vor opmærksomhed, hvilket de tankeløse vanemennesker sørger for, udmatte og hærje os. Sjælen giver sig selv, alene, oprindelig og ren til den eneste, oprindelige og rene, som paa den betingelse med glæde bor i, leder og taler gjennem den. Saa er du glad, ung og flink. Den

kaldes ikke religiøs, men den ser gjennem alle ting. Den kaldes ikke religiøs, men den er uskyldig. Den kalder lyset sit eget, og føler, at græsset gror, og stenen falder ifølge en lov, der er ringere og afhængig af dens natur. Se, siger den, jeg er født i den store verdens-sjæl. Jeg, den ufuldkomne, beundrer min egen fuldkommenhed. Jeg er paa en eller anden maade modtagelig for den store sjæl, og derved ser jeg over solen og stjernerne og føler, at de er smukke fremtoninger og virkninger, som forandres og svinder hen. Stærkere og stærkere vælder den evigvarende naturs bølger ind i mig, og jeg bliver efterhaanden folkelig og menneskelig i mine betragtninger og handlinger. Saaledes kommer jeg til at leve i tanker og handle med kræfter, som er udødelige. Naar mennesket saaledes ærer sjælen og — som de gamle sagde — lærer, at „dens skjønhed er uendelig", vil det komme til at indse, at verden er det vedvarende mirakel, og blive mindre forbauset over de særskilte undere; det vil lære, at der ingen verdslig historie er: at al historie er hellig; at universet repræsenteres af et atom, af et tidspunkt. Det vil ikke længer leve et plettet liv, sammenflikket af strimler og pjalter, men det vil leve i en guddommelig enshed. Det vil i sit liv høre op med det, som er lavt og letfærdigt, og være tilfreds med enhver plads og med enhver tjeneste, det kan yde. Det vil rolig se den kommende morgen imøde med den troens ubekymrethed, som fører Gud med sig, og har saaledes allerede hele fremtiden paa hjertebunden.

Mærkelige sagn blandt de australske indfødte.

(Efter Oliphant Smeaton i *Westminster Review*).

Nogle af de mærkeligste og mest groteske sagn om menneskeslægtens tilblivelse og verdens tilstand i fjerne tider verserer blandt de indfødte i Australien. Australnegrene staar vistnok ikke paa et saa høit intellektuelt standpunkt som maorierne paa Ny-Zeland, der besidder en høit udviklet og forskjelligartet literatur, men er dog — ifølge forfatterens mening — høiere udviklet baade i moralsk og intellektuel henseende end f. eks. de afrikanske buskmænds.

Australnegrenes anskuelse af guddommen er dualistisk. De tror paa tilværelsen af to „magter", en god og en ond, svarende til de gamle perseres Ormuzd og Ahriman. Disse „magter" inkarnerede sig allerede i de tidligste tider, idet den ene antog skikkelsen af en ørn, den anden af en kraake. I mange aar stredes de om, hvem af dem der skulde skabe

mennesket. Men tilslut blev de enige om, at begge skulde tage del i arbeidet. Dette er ifølge australnegrenes tro aarsagen til, at alle mennesker har en blandet natur, sammensat af gode og onde tilbøieligheder. Undertiden lykkes det den gode, undertiden den onde magt at indgyde et overskud af sin natur i det menneske, som er under dannelse, og heraf kommer det, at nogle mennesker er bedre eller værre end andre.

Det første menneske, som ørnen og kraaken skabte, hed Pundjel. Han følte sig ensom og forladt og længedes efter selskab. For at faa sin længsel tilfredsstillet, gik han til Mokwarra (ørnen) og bad denne skabe nok et menneske. Men Mokwarra havde det altfor travlt og bad han gaa til Kilparra (kraaken). Kilparra erklærede imidlertid, at han heller ikke havde tid og viste ham tilbage til Mokwarra. Dette gjentog sig gang paa gang, og tilslut blev Pundjel saa paatrængende, at de to guddomme befalede ham at gjøre et billede af sig selv, saa skulde de give det liv. Saaledes blev Karwin, det andet menneske, til.

Der opstod imidlertid en frygtelig trætte mellem Pundjel og Karwin, og begge anraabte de guddommelige magter, Mokwarra og Kilparra, om at faa et andet menneske til selskab. Ved denne leilighed synes skaberne at have været i et bedre lune; ti de gav straks sit samtykke. Medens de to mennesker laa og sov, tog guderne en lok af begges haar og skabte deraf to kvinder. Men ved en feiltagelse fik Pundjel den kvinde, som var dannet for Karwin, og Karwin den, som var bestemt for Pundjel. Deraf kommer kvindernes vankelmodighed.

Saavel blandt australnegerne som blandt beboerne af øerne Ombai, Wetter og Kambing i Floressjøen finder vi en udbredt tradition om et stort fastland, som skal have ligget der, hvor Stillehavet nu ruller sine bølger. Australien og de malayiske øer skulde være rester af denne svundne verdensdel. Det fortælles, at de folkeslag, som befolkede dette fastland, havde en gul, ikke sort hudfarve, hvilket tyder paa, at de maa have været af en mongolsk æt. Ifølge sagnet blev solen en dag rasende, fordi en smuk australsk pige ved navn Minugane, ikke vilde lytte til hans ord. Han satte derfor ild paa landet og udsatte de ulykkelige indbyggere for en saa brændede hede, at de blev sorte.

Den kjæde af myter, som forefindes blandt de forskjellige folk om ildens oprindelse, er kanske den mest interessante i hele mytologien. De græske, persiske, indiske og kinesiske myter om dette emne ligner hinanden i en mærkelig grad. Ogsaa blandt australnegrene finder vi traditioner, som aabenbart er beslægtede med denne mytegruppe. Ligesom grækerne havde sin Prometevs, der bragte ilden ned fra himlen i en hul stok som en gave til menneskene — en handling, som han maatte bøde for med at blive lænket til Kaukasus's golde klipper, hvor hans lever stadig fortæredes

af en grib — saaledes har ogsaa australnegrene sin Prometevs i guddommen Turdt. Den onde, hadske kraake vilde ikke, at menneskene skulde faa del i ildens guddommelige gave; men Turdt viste dem, hvorledes de kunde frembringe den, ved at gnide to træstykker mod hinanden. Derved paadrog han sig kraakens had og blev straffet med at bindes til en stage paa bunden af sjøen Tyrrill, hvor flodkrebsen Kongula stadig nappede smaa stykker af hans hænder og fødder. Ved Mokwarras, (den gode magts) hjælp fik imidlertid Turdt atter hele lemmer og blev taget tilbage til himlen, hvorfra han fortsætter med at udøve sin velgjørende indflydelse paa menneskeheden som Kanopus, en stjerne paa den sydlige himmelhalvdel, som altid har været betragtet med overtroisk ærefrygt af den melanesiske race.

Et andet sagn fortæller, at kraaken eller „det ondes magt“ havde fattet et dødeligt had til menneskene. Den besluttede derfor at udrydde dem ved kulde, stadig regn og pest. Paa denne tid havde „det ondes magt“ faaet et midlertidigt herredømme over „det godes magt“, og kraaken havde derfor held med sig. Menneskene forsvandt stadig fra jordens overflade. Men da ofrede Mokwarras sønner, de underordnede guder Turdt og Trorr, sig for menneskehedens frelse. (Vi mindes her uvilkaarlig om den kristne forsoning). De antog menneskelig skikkelse, optraadte blandt det nordlige Queenslands stammer, som dengang hverken kunde tænde ild eller bygge huse, og meddelte dem ikke blot, hvordan ilden skulde benyttes, men ogsaa hvorledes de skulde bygge sig hytter og derved hæve sig over dyrene. Som følge heraf aftog dødeligheden blandt menneskene. Men den rasende kraake, Kilparra, forfulgte og fangede de to guder, og skjønt de var sønner af Mokwarra, blev de dog dræbt. Denne handling gav anledning til den sidste store kamp mellem ørnen Mokwarra og kraaken Kilparra om herredømmet. Flere af de enkeltheder, som berettes om denne kamp, minder stærkt om Miltons fremstilling af kampen mellem Guds søn og de faldne engle.

Den stamme, som bor ved bredderne af Murrayfloden, tror, at før jorden befolkedes af sorte mennesker, var den i fuglenes besiddelse. Disse lagde ligesaa megen omtanke og visdom for dagen som de sorte, ja nogle siger, at de endog var visere og dygtigere. Størst autoritet iblandt dem havde ørnen, og derefter kom kraaken, som ved list og ondskab erstattede, hvad den manglede i styrke. Kraaken søgte stadig ved rænker at fravinde sin ædle fiende mange fugles lydighed, og da dette var lyktes, opsagde den ørnen huldskab og troskab. Murraystammen fortæller, at kraaken dræbte ørnens søn, hvilket gjorde ørnen saa rasende, at den satte en snare for kraaken, som blev fanget og dræbt, men senere kom tillive igjen. Gippslandstammen varierer sagnet ved at fortælle, at

ørnen, før det endelige brud fandt sted, overlod sin søn til kraaken, medens den gik paa jagt. Den forræderske kraake syede imidlertid ørneungen ind i en sæk og lod den sulte ihjæl. Ørnen blev herover rasende og fangede kraaken i en fælde, som var stillet ind i aabningen af et hult træ, hvorfra kraaken kun kunde undslippe ved at brække sit ene ben af og bruge det til at skjære sig ud med. Der udbrød nu en almindelig krig, hvori Kilparra eller kraaken ved nedrig list vandt en midlertidig triumf. Men den endelige seir tilfaldt dog tilslut Mokwarra eller ørnen.

Ifølge traditioner, som findes blandt Narrinyeristammen i Syd-Australien og Durramunginegrene ved bredderne af Belyandofloden i Queensland, er fuglene menneskenes udødelige stamfædre, som endnu er nærværende i stjernerne, vaagende over menneskenes interesser. Ørnen er planeten Mars, medens kraaken repræsenteres af den stjerne, som vi kalder Alfa Centauri.

Flere myter kunde anføres som bekræftelser for den paastand, at der eksisterer en iøinefaldende lighed mellem de forskjelligste og mest adskilte racers mytologi. Toltekerne og aztekerne i Peru og Mexiko, pelasgerne baade i Italien og Grækenland, arierne fra det iranske plataa, melanesierne i det malayiske arkipelagus og polynesierne i det Stille Hav staar hinanden saa nær i mytologisk henseende, at man har grund til at anse disse racer for skud fra en og samme oprindelige stamme.

Et folk i nød.

(Efter **Edmond Gramaussel** i *Revue de Paris*).

Ungarn har ord for at være en af de stater, hvor liberalismen er trygt til huse. At dette ikke stemmer med virkeligheden, kommer grelt for lyset, om man undersøger, hvorledes myndighederne i Budapest — baade den „liberale“ regjering og stortinget — behandler en hel nationalitet, som har borgerret i staten.

Af statens 18 millioner indbyggere er neppe de 7 millioner madsjarer, medens $3^1/_2$ million er rumænere (resten er tyskere og slavere, dobbelt saa mange af de sidste som af de første). De mongolske madsjarer eller ungrer har i 1000 aar besiddet det vide sletteland omkring Donau-knæet og Teiss, fra Drava-floden i sydvest til Karpater-fjeldene i nordost, Rumænerne har siden umindelige tider eiet det store landomraade, som ligger mellem Djnestr-floden og Donaus nedre løb op til Jernporten og fjeldgarden østenom Teiss-floden; under romer-vældet kaldtes dette strøg

provinsen Dakien, og fra de dage taler befolkningen et maal, som stammer fra latinen — „rumænsk“ d. e. romersk. Ialt tæller denne folkestamme nær 9 millioner. Af disse bor størstedelen i det egentlige Rumænien, øst og syd for Karpaterne. Resten bor i Transilvanien eller Siebenbürgen, landet inde i Karpaternes sydøstre hjørne omkring Maros-floden, som løber mod vest ud i Teiss. Dette land har i 200 aar hørt med til de Habsburgske kronlande, men blev ved opgjøret mellem Østerrige og Ungarn efter nederlaget ved Sadowa i 1867 uden videre indlemmet i Ungarn, akkurat som Polen fire aar tidligere var indlemmet i Rusland. Transilvanien er altsaa politisk talt bare et stykke Ungarn; endda det slet ikke er erobret, blir det dog behandlet som erobret land.

Ungarn er rigt, madsjarerne har en talrig og mægtig adel af velstaaende godseiere. Rumænerne er et bonde-folk, som lige til februarrevolutionens dage var livegne under indflyttede madsjariske og tyske jorddrotter. De transilvanske fjelde er rige paa ædle metaller; salt og kul udvindes ogsaa. Bjergværkerne drives af tyske arbeidere, — saksere, som har skabt sig nye hjem der allerede i gamle dage. Overklassen er madsjarer.

De tre nationaliteter i det lille, vakre land er let at kjende fra hinanden. Madsjaren er kort og undersætsig med smale øine i et tykt ansigt med fremspringende kindben. Tyskeren er strærlemmet. Rumænen er en fin, nervøs skikkelse med regelmæssige træk og sorte eller graa øine; paa landet gaar han altid i nationaldragt, hvid brok og flagrende skjorte samlet om midjen med et bredt lærbelte. Madsjarerne er ikke mange i tallet, de er for det meste embedsmænd og kjøbmænd eller haandværkere; kun i de østre bygder har de slaat sig ned som bønder (sekler-stammen). Ialt tæller de ikke mere end knappe 700,000. Sakserne har i senere tid slaaet sig paa to-børn-systemet og minker derfor i tal; de bor helst i byerne, hvor de er den raadende race. De er dygtige og ordentlige, vel oplyste folk, som imidlertid føier sig efter madsjarerne; saaledes er de gaaet ind paa at synge ungarsk i kirken og har ladet sig fravriste de fleste af sine skoler — deres børn forstaar ofte ikke tysk længere.

Rumænerne formerer sig stærkt. Indtil for femti aar siden var de livegne bønder. Nu er der af denne stamme udgaaet en mængde byfolk med god opdragelse. Da en rumæn aldrig blir embedsmand — det hverv forbeholder de liberale madsjarer sig selv —, uddanner han sig til læge eller advokat, til ingeniør eller arkitekt, til lærer eller præst. Disse overklasse-rumæner bærer som parti navnet „intelligensen“; de er trofaste i sin kjærlighed til sin nationalitet og leder kampen for dens uafhængighed med ufortrøden iver og offertrang.

Denne kamp foregaar, europæisk talt, i det stille; der staar ikke det gny af rumænernes feide med madsjarerne, som af tsjekernes haandgemæng

med tyskerne. Kun sjelden naar der lidt larm fra Transilvanien ud i vesteuropæiske blade. *Kringsjaa* bragte dog for tre aar siden besked om den brutale „majestæts-forbryder"-sag, da madsjariske dommere dømte et snes af folkets bedste mænd i et par aars strafarbeide for at have frembaaret en adresse til „keiseren" istedenfor til „kongen". Vi har nu en gunstig leilighed til med en fransk forfatters hjælp at give en udsigt over denne tunge og, som det synes, lidet lønsomme kamp for nationalitetens anerkjendelse.

Den rumænske „intelligens" har arvet sin races praktiske sans. Nu er i Ungarn kanske mere end ellers i Europa pengene den nemmeste vei til indflydelse. Og da ikke ret faa af de rumænske bondesønner, som er traadt over i borgerstanden, netop har slaaet sig paa pengeforretninger, faldt det af sig selv, at de for at løse sine brødre af de madsjariske og jødiske aagerkarles garn grundede en rumænsk bank. Dette skeede for 30 aar siden, og nu er „Albina" en rig og mægtig anstalt, moder til 60 yngre og mindre rumænske banker. Disse foretagender har givet den nationale bevægelse tryg økonomisk grundvold og moralsk støtte.

Den unge borgerstand vedligeholder en trofast forbindelse med bondefolket, der selv udmærker sig ved lyst og evne til at lære og læse. En bondegut, som viser sig at have godt nemme, finder altid nogen, som vil koste uddannelse paa ham. Forf. meddeler, at han en dag var sammen med en anseet advokat, som forestillede ham for sin bror bondemanden og fortalte, hvorledes han selv som unggut sammen med 79 andre bondegutter havde faaet frit ophold ved skolen og universitetet af en høisindet godseier, en af de faa rumænske rigmænd dengang. Selvfølgelig fik de 80 lærelystne gutter nøie sig med lidet; men de kom altsaa i vei. Og advokatens tak var, at han nu selv kostede en bondegut frem. Bondefolket viser da ogsaa til gjengjæld, at de har ubetinget tillid til den „intelligens", som er kjød af deres kjød.

Rumæneren skilles nødig fra sin fædrene gaard; han flytter nødig til byen — embedsklassen lægger alle hindringer i veien for en saadan indflytning, som „intelligensen" stræver for at fremme, for at kunne erobre by-administrationen og beherske byernes stortingsvalg. Foranstaltninger i dette øiemed negter regjeringen konsekvent at godkjende. Og som sagt, den rumænske bonde bryr sig ikke om at blive løsarbeider, haandværker eller krambodsvend. Saa praktisk han er, forstaar han dog ikke at holde paa penge; han sætter gladelig overstyr paa sine byture, hvad han har tjent paa torvet. I de aar guldminerne kastede godt af sig, var der ingen maade paa de rumænske grubefolks flothed. Landet er rigt paa god vin, og folket lader den gjerne strømme gjennem struben, mens de synger sine viser eller henrykt lytter til sigøinerslaatternes klang. Til vindskibelige byfolk duer de ikke.

Hvad Ungarns rumæner holder for helligst, er deres folke-traditioner; og de staar sig ikke under et byliv. Rumænere, som er flyttede ind til en by, kaster snart sin nationaldragt og tager efter „tysk“ væsen, skjønt bonderumæneren ikke hader og foragter noget i verden saa, som hvad „saksisk“ er. Alle, som ikke er rumæner, kalder de *neamtz*, og „neamtz er en galmand“.

Rumænerne indenfor Karpaterne og rumæneren udenfor Karpaterne skiller sig stærkt, hvad forholdet til kirken angaar. I kongeriget Rumænien forsømmes gudstjenesten og foragtes præstestanden; i Transilvanien bygges stadig nye smukke gudshuse, hvor bønderne flokker sig i helgeklær. Ogsaa byernes „intelligens“ holder sig til kirken og sætter sin ære i at være med i sangkoret; fædreland og gudsfrygt er for dem begreber, der glider over i hinanden. Geistligheden er ogsaa nationalitetens bedste værn. Tidligere var det bisperne, som havde ledelsen under nationale kriser; nu til dags er deres indflydelse ikke saa stærk som det menige præsteskabs. Præsterne er bondesønner, som efter at have gjennemgaaet et gymnasium tager eksamen ved et teologisk institut og mangen gang desuden søger et universitet. Mens de venter paa kald, gjør de tjeneste som skolemestere. Kaldet opnaaes ved prøve-præken og menighedens valg. „Popen“ fører et patriarkalsk liv i sin landsby; til hverdags arbeider han som bonde paa sin jord. Menighedens ærbødighed overfor popen er grænseløs, i smaat og stort maa han bistaa alle med raad. Men saa har popen menigheden alene at takke for embedet; alle kirkelige værdigheder uddeles ved almen stemmeret i menighederne — staten og dens myndigheder har intet med den sag at bestille. Præsteskabet er derfor nationalitetens livvagt og nationens virkelige herre.

Dette forhold har de fremmede statsmyndigheder, som har havt magten i landet, vidst at regne med; for at beherske folket har de søgt at vinde geistligheden. Allerede for 200 aar tilbage gav Habsburgerne de transilvanske bisper løfte om svære privilegier, om de, skjønt græskkatolske, vilde erkjende pavens overhøihed — de skulde slippe at opgive sin kirkes gamle sædvaner. En del gik ind paa dette, og en tredjedel af folket sluttede sig til. Den dag idag er derfor den rumænske kirke delt i en Uneret Kirke, som sogner under paven, og en Ortodoks Kirke. Denne spaltning har selvsagt havt skadelige følger. De pavelige præster har under sin læretid i Rom inddrukket det katolske væsen, der gjør dem halvt fremmede for sine landsmænd. Disse „unerede“ præster har ogsaa den ungarske regjerings interesse; men sine privilegier kjøbslaar de dog ikke om. For en tid tilbage søgte regjeringen at faa dem til at tage madsjarisk til kirkesprog; men da skred paven ind. Heller ikke lykkes det at bringe de rumænske katoliker til at møde ved de ungarske katolikers

kirkemøder. Dog, hvorlænge vil denne modstand vare? De unerede biskoper udnævnes nemlig af regjeringen, efter forslag af synoden. Overfor den ortodokse geistlighed har regjeringen ingen lokkemidler. Derimod kan den ved at støtte stats- og kommuneskoler gjøre det dobbelt tungt for kirken at opretholde sine skoler; og kirken har ingen tvangsmidler til at inddrive sine skatter hos den fattige bondestand. I tilfælde af tvist mellem præst og menighed staar præsten magtesløs. Den „liberale“ ungarske regjerings lov om borgeligt ægteskab maa i tidens løb løsne den inderlige forbindelse mellem menighederne og deres sjælesørgere; den er et sagte, men vistnok temmelig sikkert virkende middel til at sprænge det nu saa kraftige baand mellem den nationale geistlighed og dens menigheder.

— En forfulgt nationalitets sikreste værn er skolen. I den ungarske stat findes tre slags folkeskoler: statens, kommunernes og menighedernes skoler. Rumænernes skoler er næsten udelukkende menigheds-skoler, der er grundlagt og underholdes af kirken og dens tilhængere. Selv i det fattigste strøg maa hver familiefar bidrage mindst 15—25 kroner aarlig i frivillig skoleskat; landet har ogsaa over 3000 folkeskoler, hvoraf enkelte tæller over 500 elever. Lærerne er ivrige og dygtige, de har sin uddannelse fra seminarer, der i hver stiftstad underholdes af de to kirkesamfund. Menigheds-skolerne er uafhængige af staten, men maa rette sig efter dens reglementer og staar derfor under dens kontrol. Madsjarisk er tvunget fag, endda al undervisning selvfølgelig foregaar paa rumænsk; hvor vidt ungdommen driver det i det ganske fremmede sprog af en helt ubeslægtet sprogæt, kan let forstaaes. Undervisningen i madsjarisk er ingen egentlig fare. Farligere er statens indblanding i fastsættelsen af lærerlønnens minimum. For mange smaabygder er 5—600 kr. en svimlende sum, naar den skal ydes i rede mynt; der har været skoler, som har maattet lukke paa grund af denne mindste-løn. Rigtignok kan staten skyde til mindst et par hundred kroner, men isaafald er den forbeholdt ret til at ansætte læreren. I det spørsmaal gaar rumænerne ikke ind paa at prutte.

Meget vanskeligere har rumænerne det m. h. t. middelskoler og gymnasier. Af sidste slags har de bare fem, som dog er godt besøgte; et af dem tæller et halvt tusen elever. Men halvdelen af den rumænske ungdom maa ty til statens middelskoler. Mærkeligt nok er det netop fra disse statsskoler, at de hidsigste nationalister udgaar.

Universitet eier de ungarske rumæner ikke; de er henviste enten til Budapest eller det madsjariske universitet i Cluj (Klausenburg), om de vil studere til læge, advokat, gymnasiallærer. I gamle dage drog de rumænske studenter til Wien eller Berlin, og tysk var tidligere alle dannede rumæneres andet morsmaal. Nu til dags kan en dannet ung rumæner ikke læse en

tysk bog, og det fransk, han har lært i skoletimerne, duer til intet. „Ak, om Frankrige ikke laa saa langt borte!“ var et hjertesuk, forfatteren altid hørte. Den madsjariske skole ligger overalt paa lur efter rumæneren. Sidste nyt paa dette omraade er oprettelsen af tvangs-barnehjem, hvorhen forældre, som ikke er istand til at føre virksomt tilsyn med sit afkom i tre til syv aars alderen, er pligtige at sende sine børn. Det besynderlige hænder, at enkelte, om hvem man mindst kunde antage det, frivillig sætter sine børn ind paa disse instituter; de vil spare dem for det svære bryderi at tilegne sig madsjarisk i mere fremrykket alder. Og ungarerne bryster sig af sin overvættes liberalisme; de aabner endog gratis adgang for de gjenstridige til at lære et nyttigt sprog!

Nyttigt, ja, det er det visselig. Embedsmænd og dommere kjender intet andet sprog; den rumænske bonde maa bruge tolk for retten, han kan anklages og dømmes, uden at han har forstaaet en stavelse af det hele. Ikke engang sine hjemlige navne er rumænerne herre over; straks det gjælder en officiel handling, blir han omdøbt; Konstantin, Viktor og Dimitri heder paa sine papirer Szilard, Gyösö og Döme; Floritsa, Aurora og Klaudia indskrives paa embedsmandens kontor som Virag, Hajnalka og Kolos; det nytter ikke at søge den ringeste offentlige ansættelse, med mindre man skaber sit gode rumænske familienavn om, saa det klinger madsjarisk.

Alt dette har lært rumænerne at forstaa værdien af gode skoler og givet dem lyst til at bære alle ofre for opretholdelsen af dette værn for nationaliteten. Paa flere kanter træffer man ogsaa betydelig oplysning inden bondestanden. Gutterne har under svære savn slidt sig gjennem en høiere skole og vender som voksne hjem til plogen.

Af ungarerne har rumænerne tillige lært at skatte betydningen af at yde den voksne ungdom adgang til fortsat erhvervelse af kundskaber. Der er stiftet saakaldte „folkeoplysnings-foreninger“. Mest har det „Transilvanske Selskab“ i Sibi udrettet; det har bestaaet i 37 aar og eier for nærværende en kapital paa 320,000 kr. Dette selskab afholder literære konkurrencer, udgiver et rumænsk konversations-leksikon, støtter fattige skoler, skaffer studenter stipendier, underholder en høiere pigeskole i Sibi o. l. Især har disse selskaber et aabent øie for nytten af folke-biblioteker; den værste ulempe her er mangelen paa rumænske bøger — der findes ikke mere end fem, seks gode forfattere paa rumænsk. Endda vanskeligere viser det sig at faa et nationalt teater istand. Der er samlet et fond paa nær 200,000 kr. i dette øiemed; men selv om man for en saa ringe sum kunde reise en scene og hyre kunstnere, saa var der intet brugbart originalstykke at spille.

Den eiendommeligste side ved disse selskabers virksomhed er deres omsorg for sang-kunsten. For omtrent 30 aar siden fik popen i landsbyen Kiseteu den idé at indøve et sangkor for sin kirke. Dette var noget, som smittede; landet vrimler nu af ivrige sangforeninger, som særlig dyrker den rige skat af folkeviser. Rumænen er overmaade glad i musik og dans, han beruser sig ganske i nydelsen deraf. I toner og rytmer kan han drukne al sin kummer.

Rumæneren er en fredelig fyr; der skal grove overgreb til at drive ham til at trodse paa sin ret. Det er ham forbudt at synge sin nationalsang, at heise sit gamle nationalflag. Man nøier sig med at bære belter i nationalfarver og male dem paa ornamenter i kirken. Ved en folkefest bar man nationale sløifer, dette modsatte politiet sig — saa fandt man paa at bære hver sin af sløifens tre farver i flæng om hinanden!

Tirre sine plageaander vil rumæneren gjerne. I grunden var det et udslag af denne lyst, da deputationen for tre aar siden henvendte sin adresse til „keiseren“ og ikke til „kongen“ (af Ungarn), noget der, som omtalt, indbragte vedkommende et par aars fængsels-straf for majestætsfornærmelse! En gjængs form for tirring er det at lade falde ord om sympati for sine brødre bag fjeldet eller at fylde bladene med omstændelige beskrivelser af en national høitid i Bukarest, kongeriget Rumæniens hovedstad.

Tvært imod den ungarske grundlovs udtrykkelige paragrafer savner rumænerne i landet ret til at indbringe klager og holde offentlige møder; trykkefriheden er ogsaa bare et tomt ord. Udenlandske bøger og blade kan stoppes paa veien. Og for frimodige ord i nationale anliggender blir en redaktør fort væk puttet i hullet. En rumænsk bladmand er hjemmevant i fængslet. Kraftigst virker mulktering; et rumænsk blad taaler ikke mange udtællinger af den slags. Offentlige hverv og embeder nytter det ikke en rumæner at søge; trods lovens klare ord om alles lige ret til ansættelse, blir han holdt udenfor. Selv ikke poster, som besættes ved valg, lykkes det ham at opnaa.

Sagen er, at stemmeretten i Transilvanien er gjort afhængig af ti gange saa høi skat som ellers i Ungarn; og de rumænske bønder er ikke rige nok til i mængde at kunne erhverve denne stemmeret. Borgermesterne i byerne vælges, dog saa at amtmanden opstiller tre kandidater at vælge paa. Og for stortings-valg er Transilvanien delt i valgkredse paa saa sindrig en vis, at madsjarer og saksere overalt har overtaget. Derfor har rumænerne siden 1881 ophørt at udøve sin stemmeret. Imidlertid viser der sig i senere tid tegn til splittelse i dette spørsmaal, og der er udsigt for ungarerne til at faa fordelen af en indre partikamp i rumænernes leir.

I denne fortvilede stilling er det nationens styrke, at den formerer sig kraftig og holder sin race ren. Oprettelsen af det uafhængige kongerige

Rumænien har styrket folkets tro paa sin fremtid. Men denne ser just ikke lys ud. Madsjarerne er et kraftigt og hensynsløst folk, som fryder sig ved at øve undertrykkelse; de kommer sikkert længe til at have den skam siddende paa sig at holde det arme Transilvanien brutalt kuet. Rumænerne i Ungarn er og blir et folk i nød.

Lidt om farver og farvemusik.

(Efter Harold Wilson i *Arena*).

Farvesansen er det væsentligste middel, vi betjener os af til at indsamle kundskab om den verden, som omgiver os. Himlen over os, trær og blomster omkring os, jorden under vore fødder tiltaler os i farvernes sprog. Man regner, at det menneskelige øie er istand til at skjelne 100,000 forskjellige kulører og tyve afskygninger af hver kulør, hvilket giver en totalsum af 2,000,000 indbyrdes forskjellige farvefornemmelser.*) Naar vi betænker, hvilken uendelighed af farvevariationer, jorden, planterne, blomsterne, skyerne og kort sagt hele naturen frembyder, synes denne beregning slet ikke ugrundet.

Farverne har aabenbart spillet en fremtrædende rolle i organismernes livshistorie. Det paastaaes, at endog infusorierne giver visse farver for rangen fremfor de øvrige. Hvis man udsætter det vand, hvori de befinder sig, for forskjelligfarvet lys, vil de samle sig i de dele af vandet, som er oplyst af et bestemt farveskjær f. eks. rødt. Nogle forskere har iagttaget, at infusorier formerer sig hurtigere under indflydelse af rødt og gult lys end ellers. Frø spirer hurtigst, naar de udsættes for violette eller blaa straaler, og udklækningen af silkeorme lettes i høi grad, hvis man lægger æggene under violet glas. Man har iagttaget, at fluer og andre insekter vantrives og undertiden dør, naar de er udsat for blaat lys. At farverne udøver en stor indflydelse paa følelseslivet hos insekterne, fremgaar tydelig nok af forholdet mellem den farverige blomsterverden og saadanne insekter som sommerfuglene, bierne og billerne. Der er endog forfattere, som mener, at de følelser, som bringer insekterne til at foretrække visse farver fremfor andre, ligger til grund for udviklingen af al den farvepragt, som blomsterne frembyder. Stiger vi lidt høiere, finder vi i fuglenes verden den samme farverigdom. De smukke farver, som udmærker fuglenes fjærdragt, gjør det høist sandsynligt, at disse dyr besidder evnen til en art æstetiske farvefornemmelser. Det er en almindelig udbredt tro, at okser og kalkuner

*) Rood: Modern Chromatics.

ægges til vrede ved synet af skarlagenrødt. Professor Henry James bemærker herom i sin psykologi: *a priori* kan intet siges imod den antagelse, at en *hvilken som helst* sansefornemmelse hos et eller andet dyr kan fremkalde en vis sindstilstand. For os synes det unaturligt, at en vis lugt direkte skulde fremkalde vrede, eller at en bestemt farve skulde opegge en speciel drift. Og dog eksisterer der visselig dem, for hvem en farve er et lige saa kraftigt seksuelt incitationsmiddel som en form. Vi kjender ikke meget til følelseslivet hos de lavere dyrearter; men der er meget, som tyder paa, at farver udøver en mægtig indflydelse paa dem, selv om vi ikke nøiagtig kan bestemme karakteren af den fremkaldte følelse.

De oprindelige mennesker paavirkedes ganske vist i høi grad af farver, hvilket tydelig nok fremgaar af den rolle, som farverne spiller blandt de nulevende uciviliserede racer. Vildmanden føler sig saa henrykt over et stykke rødt kalliko, at han gladelig betaler det med en mængde elfenben. Han smører hele sit legeme med okker og føler aabenbart glæde ved synet af sine røde lemmer. Han har sine bestemte farver for krig og fred. Sin frugt vælger han væsentlig efter farven og foretrækker — ligesom vore frugtædende forfædre — røde æbler og purpurfarvede bær, sandsynligvis fordi disse farver tiltaler ham.

Den rolle, som farverne spiller i det civiliserede samfund, behøver ikke nærmere at paavises. Vore klæder, huse, gulve, vægge og møbler, ja endog vor mad og drikke udstyres med alle slags kulører. For at tilfredsstille vor farvesans har vi oprettet instituter for blomsterkultur og fabriker for tilvirkning af alle slags farvestoffer. Og en hel hærskare af mennesker er beskjæftiget med at udstyre de mest forskjelligartede gjenstande med nye og tiltalende farvekombinationer.

Der er unægtelig en behagelig følelse forbundet med betragtningen af en enkel farve. En frodig gulgrøn eng, en gylden bugnende ager, en klar, blaa himmel tiltaler øiet. Det er muligt, at det velbehag, vi fornemmer ved et saadant syn, er af samme art som den nydelse, vi føler ved at lytte til en ren musikalsk tone, der er uafhængig af enhver melodi, og man har forsøgt paa grundlag af dette forhold at udvikle bestemte æstetiske love.

Hvis vi tager spektrets farver for os og ordner dem efter bølgelængden, idet vi bruger rødt som udgangspunkt, faar vi følgende række:

rødt	100	
orange	89	
gult	81	
grønt	75	
blaat	66	2—3
violet	60	

Ordner vi nu den musikalske skala efter samme princip, idet vi tager C til udgangspunkt og sætter dens bølgelængde til 100, faar vi følgende række:

C	100
D	89
E	80,8
F	75
G	67
A	60
Ḃ	53

Analogien mellem disse to rækker er høist slaaende. De to skalaer, farvernes og den musikalske, synes bygget paa de samme love, og Kants tanke om udviklingen af „en ren farvekunst“ synes ikke ubegrundet. Med lidt fantasi kan vi tænke os, at der i fremtiden kan opstaa store kunstnere, som paa lærredet vil fremtrylle deilige farveharmonier fuldstændig frigjorte for formens baand og tvang. Maleren Turners vandfarvebilleder og enkelte af hans oljemalerier skal tilnærmelsesvis kunne betragtes som prøver paa en saadan kunst.

Hvis C E og G med bølgelængder, der svarer til 100, 80,8 og 67 danner en behagelig akkord for øret, hvorfor skulde saa ikke rødt, gult og blaat med bølgelængder, der svarer til 100, 81 og 67, kunne danne en ligesaa behagelig treklang for øiet? Og er det ikke overensstemmende med denne analogi høist rimeligt, at lydakkorder kan oversættes til farveakkorder og omvendt? Hvis dette lader sig gjøre, da behøver ikke „sfærernes musik“ at være noget mysterium længer. Vi behøver kun ved hjælp af spektralanalysen at nedskrive de farveakkorder, som hver stjerne udsender, og omsætte dem i tilsvarende musik for at overbevise os om, at „det mindste himmellegeme i sit kredsløb synger som en engel“.

En jesuiterpræst ved navn fader Castel forsøgte allerede for 160 aar siden at bringe dette analoge forhold mellem farver og toner til praktisk anvendelse. Han siger:

„Man tænke sig, hvorledes et rum vilde tage sig ud med vægge og tag bedækkede med dansemelodier, menuetter, sonater, kantater og om I vil — en fuldstændig fremstilling af en hel opera. Har man en korrekt farveskala at gaa ud fra, kan man arrangere farverne paa lærredet nøiagtig overensstemmende med rækkefølgen og kombinationen af tonerne i det musikstykke, som man ønsker at male, idet man tager tilbørligt hensyn til noteværdierne, pauserne, trillerne, synkoperne o. s. v. og ordner det hele efter kontrapunkt. Tapeter af denne art vilde i det mindste blive ligesaa heldige, som dem, der nu bedækker vore vægge, og hvis farver er ordnede paa maafaa omtrent som i marmor. Udøvelsen af en saadan

farvemusik vilde være en udmærket skole for vore malere, som paa denne maade vilde lære sig alle farvekombinationens hemmeligheder. — Naar et musikstykke spilles hurtig igjennem, kan man ikke dvæle ved de enkelte detaljer. Men naar man har stykket for sig i form af et musikmaleri, kan man se det hele paa en gang, sammenligne de enkelte dele og mærke sig virkningen af de forskjellige overgange, kadencer og modulationer . . . Hvorfor skulde tonerne tabe i skjønhed og magt ved at passere fra øre til øie? Det vil blive morsomt at se de døve applaudere de samme passager, som de blinde."

Med al sin fantasi formaaede fader Castel ikke efter tyve à tredive aars arbeide at bringe sine planer til udførelse, og hans smukke drømme om farvemenuetter og farveoperaer blev aldrig til virkelighed.

Mange andre har anstillet eksperimenter paa samme omraade, men uden held. En mand ved navn I. Crofts foreslaar konstruktionen af et orgel, hvori tonerne fremkalder elektriske udladninger af en vis farve. En vis Jamieson gjør fordring paa at have opfundet et apparat, som han beskriver paa følgende maade:

„Et mørkt kammer indvendig bedækket med blikplader. Tolv runde aabninger i væggen. I hver aabning en glaskugle fyldt med en gjennemsigtig vædske af en bestemt farve. Lamper paa den ydre side af glaskuglerne. Bevægelige laag paa den indre side af hver aabning. Et piano forbundet med disse laag og istand til, naar der spilles, at hæve dem til høider, proportionale med de forskjellige oktavers vibrationshastighed. For hver tone, som anslaaes, sendes et stærkt farveskjær ind i det mørke rum, hvor det reflekteres fra alle sider, og saavel varigheden som styrken i dette farveskjær blir større eller mindre overensstemmende med varigheden og vibrations-hastigheden af den tone, som det repræsenterer og ledsager."

Dette instrument synes imidlertid ikke at have ført os synderlig nærmere en virkeliggjørelse af farvemusiken.

De analogier, som er paavist mellem farver og lyd, har stor interesse; men den omstændighed, at alle hidtil anstillede forsøg paa farvemusikens omraade er slaaet feil, tyder paa, at disse analogier ikke maa urgeres. En farve er baade som sansefornemmelse og som et objektivt faktum radikalt forskjellig fra en lyd, naar undtages, at de begge repræsenterer vibrationer. En tone, E f. eks., kan kun opfattes i forhold til en anden tone i den musikalske skala f. eks. D, medens en farve f. eks. gult er absolut uafhængig af grønt og rødt eller en hvilken som helst anden farve.

Der findes imidlertid visse mennesker, hos hvem farve- og lydfornemmelser er forbundne paa en høist eiendommelig maade. Uden nogen hjælp af „farveorgler" eller mørke rum og uafhængig af en hvilken som

helst vilkaarlig farve-skala ser disse personer i sammenhæng med lyd af forskjellig art bestemte og ensartede farver. Forfatteren staar i korrespondence med flere saadanne personer, og en af disse skriver: „Jeg ser ofte farver i forbindelse med harmonier eller sang. Melbas stemme fremkalder øieblikkelig forestillingen om en dyb mørkerød farve. Lili Lehmans stemme veksler mellem rosenrødt og gult." En anden korrespondent skriver: „Behagelige lyd fremkalder lyse, larm derimod mørke farver". Et eksempel, som ofte er bleven anført i denne forbindelse, er en blindfødt mand, hos hvem lyden af en trompet straks fremkaldte forestillingen om rødt. Den psykiske forbindelse mellem farve og lyd hos saadanne personer er imidlertid rent tilfældig eller vilkaarlig, og det vil derfor neppe være muligt paa grundlag af denne at opbygge nogen farvemusik."

Sindssygdomme er ofte forbundne med mystiske ideer om farver. Der er vanvittige mennesker, som anvender farver til at skjelne godt fra ondt. Visse mere eller mindre degenererede forfattere har givet hver enkelt side i sine bøger en bestemt farve eller endog flere farver for derved symbolsk at antyde mystiske ideer. Andre farver sine breve forskjellig i samme øiemed. Det fortælles, at Richard Wagner, naar han komponerede, omgav sig med bestemte farver overensstemmende med sine stemninger.

Der findes megen farvemystik i religiøse ceremonier og skikke. Sort absorberer solens lys og betegner død og sorg. Hvidt, der sammenfatter og forherliger alle spektrets farver, betegner renhed, seir og hellighed. Præstens sorte dragt tilkjendegiver, at han er død for verden og dens fristelser. Hans hvide overklædning betegner, at han vandrer i det guddommelige lys og har andel i dets renhed og hellighed. Blaat betegner Guds bolig. I den religiøse kunst omgives engle med en blaa nimbus. Kardinalernes røde hatte tilkjendegiver, at de er rede til at udgyde sit blod for frelseren.

Rødt er forøvrigt alle stærke følelsers farve, hvad enten de er gode eller onde og betegner baade kjærlighed og had. Mefistofeles bærer røde klæder. Et rødt flag eller en rød lanterne varsler en overhængende fare og raaber ligesom „Holdt! Stop! Tag dig iagt!" Peter Ibbetson saa i sine mest ophidsede øieblikke purpurrødt. At syndens farve er skarlagenrød ved vi allerede fra Bibelen. Ifølge en opdagelse af nyere datum skal personer under anfald af syndig lidenskab kunne svede rødt.

Den gule farve betegner solen og staar ialmindelighed for følelser af glæde og troskab. Guds godhed, frugtbarhed, ægteskab antydes ofte ved gult. Venus fremstilles i en gul tunika.

Ifølge nogle forfattere svarer gult til den intellektuelle, grønt til den praktiske, rødt til den sanselige og blaat til den aandelige eller religiøse natur. Det er endog bleven gjort gjældende, at disse forhold er resultater

af den menneskelige udvikling. *) Under de beskjæftigelser, som lægger beslag paa menneskene fra dag til dag, bringes de i stadig berøring med den grønne planteverden. Deres boliger har ligget i de løvrige skoge, og deres veie har gaaet over de grønne marker. Paa hundred forskjellige maader er derfor grønt bleven forbundet med det daglige praktiske arbeide. Det sjeldnere syn af en rød frugt eller flydende blod har associeret den røde farve med voldsomhed og lidenskab. Over den fjerne blaa himmelhvælving, som dækkede det ufattelige mysterium, placeredes oprindelig guderne, og saaledes blev ganske naturlig den blaa farve forbundet med religiøse og moralske følelser. I dagens gule lys foretages alt studium, og den gule farve er saaledes bleven forbundet med intelligensen. Maaske denne forklaring er altfor fantastisk til at være videnskabelig; men der ligger kanske en sandhedskjerne i den.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

V.

Denne var den første af mangen hyggelig prat med Dan, som fortalte Harvey, hvorfor han vilde overføre navnet paa sin jolle til den drømte hysebaad af Burgess-typen. Harvey hørte en god del om den virkelige Hattie i Gloucester, saa en haarlok, som Dan tilstod han havde „tjuvet“, mens hun sad foran ham paa skolebænken forrige vinter, — samt et fotografi. Hattie var i fjortenaarsalderen, havde en dyb foragt for gutunger, og havde traadt Dans hjerte under fødder hele vinteren igjennem. Alt dette blev aabenbaret mod et høitideligt taushedsløfte ude paa det maanelyse dæk, i bælgmørke eller midt i tykke taagen, med det knirkende rat bag dem, det skraa dæk foran dem, og det hvileløse, brusende hav rundt om. Engang, da gutterne blev bedre kjendt, røg de naturligvis sammen i et ordentligt slagsmaal, som raste fra fremskottet til agterenden, indtil Penn kom op og skilte dem, mens han lovede ikke at sige noget til Disko, som syntes, det næsten var værre at slaas end at sove paa vagten. Harvey kom ikke op imod Dan i legemskræfter; men han havde da alt lært saapas meget, at han tog imod sine knubs og ikke prøvede paa at bruge kneb mod sin overvinder.

Dette hændte, efter at han var blit bra af en del bylder, han havde

*) Fox og Gould: American Journal of Ophtalmology vol. III 25, ff.

faaet mellem albuen og haandleddet, hvor den vaade uldtrøie og oljefrakken skar sig ind i skindet. Saltvandet sved i dem paa en temmelig ubehagelig maade, men da de var modne, behandlede Dan dem med Diskos barberkniv og forsikrede Harvey, at nu var han da en „rigtig bankfisker“, for arrene efter byldene var kjendemærker paa den kaste, der nu gjorde fordring paa ham.

Fordi han var bare gutten og havde nok at gjøre, uleiligede han sig ikke med at tænke for meget. Han var svært lei for morens skyld, længtede ofte efter at se hende og fremfor alt fortælle hende om sit nye forunderlige liv, som han fandt sig saa glimrende tilrette med. Ellers brød han sig ikke om at tænke for meget paa, hvorledes hun bar det stød, hans formodede død havde givet hende. Men en dag, han stod ved kappen og ærtede kokken, som beskyldte ham og Dan for at have stjaalet tærter, faldt det ham ind, at dette igrunden var ulige mere moro end at blive irettesat af fremmede i røgelugaren paa storbaaden.

Han var nu godkjendt som et lem af samfundet ombord paa „Her er vi“, havde sin egen plads ved bordet og i lugaren og kunde hævde sin stilling, naar de sad og snakkede sammen paa stormfulde dage; for de andre var altid villige til at høre om det, de kaldte hans „skrøner“ om livet iland, som han havde kjendt det. Han fandt temmelig snart ud, at hvis han talte om sit eget liv — der ligesom laa saa uendelig fjernt nu, — saa blev han ikke troet af nogen undtagen Dan (og selv Dans tillid blev sat paa en haard prøve mangen gang). Derfor digtede han op en ven, en gut, han havde hørt om, som kjørte en liden vogn med fire ponier for, bestilte sig fem sæt nye klær af gangen, førte op kotillonen i selskaber, hvor den ældste „dame“ ikke var femten aar endda, men hvor alle kotillonstegnene var af ægte sølv. Salters indvendte, at slige skrøner var rent ud gudsbespottelige, men han lyttede ligesaa ivrig som de andre, og deres kritiske bemærkninger tilslut gav Harvey fuldstændig nye begreber om kotillonstegn, klær, cigarretter, ringe, ure, parfumer, smaa middagsselskaber, kortspil og hotelbekvemmeligheder. Lidt efter lidt skiftede han tone, naar han talte om sin „ven“, som Lange Jack havde „døbt“ det forrykte pattebarn, og „den forgyldte sukkerungen“ og flere slige kjælenavne, — og med fødderne i tykke sjøstøvler oppe paa bordkanten kunde han endog finde paa historier om vide silkeunderbukser og specielt indførte halstørklæder til „vennens“ miskredit. Harvey var en gløg fyr, med et skarpt øie og øre for hvert ansigt og hvert ord.

Snart vidste han, hvor Disko gjemte den gamle, irrede oktant, nemlig under sengklæderne i sin køie. Naar han tog solhøiden og ved hjælp af den „gamle bondes“ almanak fandt breddegraden, pleiede Harvey at hoppe ned i kahytten og skrive op beregningen og datoen paa den

rustne ovnspibe. Første maskinist paa en paketbaad kunde ikke have gjort mere, og en maskinist med tredive aars erfaring kunde ikke have paataget sig halvdelen af den ægte sjømandsmaade, hvorpaa Harvey efter først at have spyttet over rækken, kundgjorde skonnerens stilling, og derefter og ikke før tog oktanten fra Disko. Der er etikette i alt muligt sligt.

Denne oktant, et Eldridge-kart, almanaken, Blunts „Kystlodsen" og Bowditches „Navigatør" var alle de vaaben, Disko trængte paa sin vei, med undtagelse af dybvandsloddet da. Harvey havde næsten slaaet Penn ihjæl med det, da Tom Platt første gang lærte ham at sende ud „den blaa due", og skjønt han ikke havde kræfter til at lodde i alslags veir, lod Disko ham ofte gjøre det med et syv punds lod, naar det var stilt og paa grundt vand. Som Dan sagde: — Det er ikke lodskud, far bryr sig om. Det er selve bunden. Smør det godt ind, Harve! Og saa smurte Harvey det ind med talg og bragte omhyggelig det sand, mudder og de skjæl, som hang ved, til Disko, der følte paa det, lugtede til det, og saa gav sin kjendelse. Som sagt, naar Disko tænkte paa torsk, tænkte han som en torsk, og ved hjælp af en prøvet blanding af instinkt og erfaring, bevægede „Her er vi" sig fra ankerplads til ankerplads, altid med fisken, som en blind schakspiller bevæger sig paa det useede bræt.

Men Diskos bræt var den store banke, en trekant, som maaler fire hundred kilometer paa hver side, en ørken med bølgende sjø istedenfor sand, svøbt i klam taage, pisket af storme, hjemsøgt af drivis, gjennemfuret af de store dampbaade, mens de hvide seil paa fiskerflaaden er spredt over det hele.

Hele dage igjennem arbeided de i taagen, — Harvey ved klokken — indtil han var blit fortrolig med den tykke luft og gik ud med Tom Platt, rigtignok med hjertet i halsen. Men taagen letted ikke, og fisken bed paa, og ingen kan staa hjælpeløs og ræd seks timer i træk. Harvey helligede sig til snørerne, gaflen, eller hvad nu Tom Platt raabte paa, og de roede tilbage til skonneren ledet af klokken og Toms instinkt; Manuels konkylie lød tyndt og svagt ved siden af dem. Men det var en uhyggelig erfaring at gjøre, og for første gang paa en maaned drømte Harvey om det skiftende, sydende vand rundt om jollen, omridsene, som svandt hen i intet, og luften, som smeltede sammen med havet ti fod fra hans anstrængte blik. Nogle dage senere tog han ud med Manuel, paa hvad der skulde have været firti favne vand; men hele linen løb ud, og ankeret fandt fremdeles intet. Da blev Harvey dødelig ræd for, at den sidste tilknytning til verden var tabt. — Hval-hullet, sagde Manuel og halte ind. — Det blir noget at ærte Disko med. Kom! og han roede tilbage til skonneren, hvor Tom Platt og de andre jønte med skipperen, fordi han for en gangs skyld havde ført dem hen til kanten af det fisketomme

„Hvaldybet“, hullet, hvor der aldrig var et gran at faa, paa den store banke. De søgte sig en anden plads i taagen, og denne gang stod haarene paa Harveys hode ret op, da han tog ud med Manuel i hans jolle. Noget hvidt rørte sig inde i selve den hvide taage, og der kom et gufs som et koldt pust fra en grav, og de hørte brøl, plask og sprøit. Det var hans første møde med de frygtede isbjerge paa bankerne, og han krøb sammen paa bunden af baaden, mens Manuel lo. Saa var der indimellem klare, lyse og varme dage, hvor man næsten kunde synes det var synd at gjøre andet end drøse over snørene og plaske med aaren i solstrimerne i vandet, og der var dage med lette luftninger, da Harvey fik lære at styre skonneren fra den ene ankerplads til den anden.

Det gik i ham, da han for første gang kjendte, at baaden lystrede hans tag i rattet og gled hen over de lange dønninger, mens fokken svaiede frem og tilbage mod den blaa himmel. Dette var herligt, endda Disko sagde, at det gjerne kunde knække ryggen paa en slange at følge ham i kjølvandet. Men det er et gammelt ord, at hovmod staar for fald. De holdt paa at seile op i vinden med stagseilet sat, — heldigvis var det gammelt, — og Harvey klemte den ret imod for at vise Dan, hvor udlært han alt var. Fokken gik over med et smeld, og gaffelen gik tvers gjennem stagseilet, som storestagen hindrede fra at slaa over. — De halte stumperne ned i en uhyggelig taushed, og Harvey fik nytte sin fritid de næste dage til under Tom Platts retledning at lære brugen af naal og seilhanske. Dan hylte af glæde, for han havde været ligesaa dum selv i sin ungdom, sagde han.

Paa guttevis tog Harvey efter alle folkene, indtil han havde slaaet ihob Diskos særkjendelige luden ved rattet, Lange Jacks svingende haandlag, naar de halte linerne op, Manuels rundskuldrede, men eftertrykkelige tag, naar han sad i jollen, og Tom Platts storslagne *Ohio*-gang bortover dækket.

— Det gjør en godt at se, hvor fort han tar efter alting, sagde Lange Jack en taaget dag, som Harvey kikkede udover borte ved brodspillet. — Jeg vædder, hvad I vil, paa, at dette er mer end komediespil for gutungen, og at han selv indbilder sig, han er udlært sjømand. Se nu bare paa den vesle ryggen hans!

— Slig begynder vi allesammen, far min, sagde Tom Platt. — Gutterne lader, som om de tror, de er voksne mandfolk, og er de blit voksne, indbilder de sig noget andet, og saadan holder de paa til sin dødedag. Jeg var slig, jeg ogsaa, paa gamle *Ohio*. Dan har det paa samme vis. Bare se paa dem; de ter sig, som de var gamle ulker, — hvert haar en taugende og blodet svensk tjære. Han raabte nedover kahytstrappen. — Du tog da feil for en gangs skyld, du ogsaa Disko. Hvad stak dig, siden du kunde indbilde os, at gutten var tullet?

— Jamen var han det, svarte Disko. — Saa tullet som han vel kunde bli, da han kom ombord, men han har sandelig tat sig op siden den tid. Jeg kurerte ham.

— Han er duelig til at skrøne, sagde Tom Platt. — Her om dagen fortalte han om en gutunge paa alder med ham, som kjørte en vogn med fire ponier for op og ned ad gaderne i Toledo, og holdt fine aftenselskaber for sine kamerater. Bare digt og tøis, men jamen er det moro at høre paa ham.

— Det er vel noget, han finder paa selv altsammen, svarte Disko fra kahytten, hvor han holdt paa med sin logbog. — Kan da skjønne, der ikke er et sandt ord i det. Det bider ikke paa nogen uden Dan, og han ler af det, han ogsaa. Det har jeg selv hørt.

— Har du nogensinde hørt, hvad Sim'on Peter Ca'houn sagde, da de havde digtet op et parti mellem hans søster Hitty og Lorin Jerauld, og gutterne fik ham til at tro paa den skrønen dernede i Georges? spurte onkel Salters, som sad og nikkede fredelig i læ af styrbords jolle-rede.

Tom Platt tog nogle drag af piben sin i haanlig taushed; han var fra Torske-Kap kanten og havde ikke kunnet denne historie udenad i mer end tyve aar. Onkel Salters blev ved, mens han klukkede vel tilfreds:

— Sim'on Peter Ca'houn, han sagde, og han havde ret ogsaa, hvad Lorin anbelanger, — Den ene halvdelen er paa fattigkassen, og den anden halvdel er en ualmindelig stor tosk, og saa vilde de indbilde mig, at hun havde giftet sig med en rig fyr. — Simon Peter Cahoun havde aaben gane, saa han snakkede græsselig rart, maa I vide.

— Han talte jamen ikke Pennsylvania-sprog, svarte Tom Platt. — Det er bedre, du lader en fyr fra Kap fortælle den reglen. Alle Cahounerne var fanter fra umindelige tider af.

— Aa ja, jeg giver mig nu ikke ud for at være nogen foredragsholder heller, sagde Salters. — Det var bare moralen af historien, jeg vilde have tag i. Det er akkurat paa samme maade med vor Harvey. Halvdelen er paa fattigkassen, og den anden halvdel er en tosk, og saa tror endda nogen, han har penge.

— Har I nogensinde tænkt paa, hvor hyggeligt det vilde være at seile med et helt mandskab af Salterser? sagde Lange Jack. — Halvdelen i ageren og halvdelen paa gjødseldyngen, som Cahoun ikke sagde, og endda tror han, han er sjømand.

Og saa havde de sig en liden latter paa Salters's bekostning.

Disko sagde ikke et ord, men strævede med logbogen, som han førte i en stor, firkantet haandskrift, og som side efter side lød omtrent slig:

17de juli. — Denne dag tyk taage og ingen fisk. Ankrede mod nord. Saaledes ender denne dag.

18de juli. — Denne dag sætter ind med tæt taage. Fik lidet fisk.

19de juli. — Denne dag sætter ind med vind fra NO og vakkert veir. Ankrede mod øst. Fik meget fisk.

20de juli. — Denne dag, sabbaten, sætter ind med taage og vind. Saaledes ender denne dag. Fisket i denne uge 3478 stykker.

De arbeidede aldrig om søndagene, men barberte og vaskede sig, hvis det var vakkert veir, og Pennsylvania sang salmer. En eller to gange foreslog han, hvis det ikke var en for stor dristighed da — at han skulde præke lidt; han troede muligens, han kunde faa det til. Onkel Salters blev rent rusk bare ved tanken paa det, og mindede ham om, at han ikke var nogen prædikant og ikke skulde bry sig med at tænke paa sligt. — I skal se, han husker Johnstown næste gang, udbrød Salters, — og da skulde vi faa høre nydelige greier. Saa kom de overens om, at han skulde læse høit for dem af en bog, som de kaldte „Josefus". Det var en gammel bog bundet ind i lær, med hundred reisers lugt i sig, svært solid og svært lig bibelen, men fuld af beretninger om krige og beleiringer, og de læste den næsten fra perm til perm. Ellers var Penn en stilfærdig liden fyr. Han kunde mangen gang ikke komme med et eneste ord paa en to-tre dage, skjønt han spillede dam, hørte paa sangen og lo af skrønerne. Naar de prøvede paa at muntre ham op, pleiede han at svare: — Jeg vil svært nødig ikke være kameratslig, men jeg har ikke det gran at snakke om. Mit hode er ligesom ganske tomt. Jeg har næsten glemt, hvad jeg heder. Og saa pleiede han at vende sig om til onkel Salters med et forventningsfuldt smil.

— Naturligvis Pennsylvania *Pratt,* raabte Salters. — Du glemmer vel *mig* næste gang.

— Nei — aldrig, svarte Penn og pressede læberne haardt sammen. — Pennsylvania Pratt er det naturligvis, kunde han da gjentage for sig selv utallige gange. Men undertiden glemte onkel Salters sig og fortalte ham, at han hed Haskins, Rich eller M'Vitty, — dog Penn var lige fornøiet og slog sig tiltaals — til næste gang.

Han var umaadelig snil mod Harvey, fordi han var kommen bort fra sine forældre, og fordi han troede, han ikke var rigtig vel bevaret. Og da Salters saa, at Penn likte gutten, blev han blidere, han ogsaa. Salters var ikke nogen særlig elskværdig fyr (han troede, det var hans pligt at holde orden paa gutterne), og første gang Harvey ræd og skjælvende greiede at entre op til bramsalingen (Dan kom efter færdig til at hjælpe ham), syntes han, det var *hans* pligt at hænge de svære sjøstøvlerne til Salters derop, — til spot og skjændsel for nærmeste skonner. Harvey tog sig aldrig nogen friheder ligeoverfor Disko; selv ikke da gamlingen holdt op at kommandere ham, og sagde til ham som til de andre folkene: — Vilde

du ikke gjøre det slig? eller — du gjorde det vist bedre paa den maaden. Der var et udtryk om den glat barberte mund og i øiekrikene, som virkede utrolig afkjølende paa slige jyplinger.

Disko klargjorde for ham meningen af det velbrugte kart, som var saa fuldt af mærker, der efter hans udsagn hævede det langt over alle dem, regjeringen havde udgivet; førte ham med blyanten i haanden fra den ene ankerplads til den anden over hele bankerækken — Le Have, Western, Banquereau, St. Pierre, Green og Grand — og hele tiden talte han „torskemaalet“. Han lærte ham grundsætningerne for oktantens brug ogsaa.

I alt dette var Harvey flinkere end Dan, for han havde et godt regnehode, og bare tanken om, at han kunde skaffe sig kundskab ved et eneste glimt af den matte sol derude paa banken talte til hans skarpe forstand. Paa andre omraader tilsjøs var hans alder iveien for ham. Han skulde have begyndt, da han var ti aar, som Disko sagde. Dan kunde agne og lægge fingeren paa hver eneste taugende i det tykkeste mørke, og kneb det, kunde han gjøre op fisken bare ved at føle sig frem, naar det hændte, at onkel Salters havde bylder paa haanden. Han kunde styre ogsaa, naar det ikke blæste for haardt, og lempede sig efter „Her er vi“, netop naar det trængtes. Alt dette gjorde han ligesaa maskinmæssig, som han klatrede om i riggen eller gjorde jollen til en del af sig selv. Men han kunde ikke overføre sin duelighed til Harvey.

Der var meget at lære ombord, naar der var storm, og de var tyet ind i kappen eller sad paa skibskisterne sine, mens øienbolter, lodder og ringe ramlede og gjorde leven i pauserne. Disko fortalte om hvalfangsten i femtiaarene, om store hun-hvaler, som blev dræbt ved siden af sine unger, om dødskampe paa det sorte, urolige hav, om blod, som sprøitede firti fod op i luften, om baade, som knustes til bare smaapluk, om raketter, som gik af i den gale ende og bombarderte det skjælvende mandskab, om flensning og kogning, og om den frygtelige isskruing i 71, da tolv hundred mand drev hjemløse om paa isen i tre dage, — vidunderlige historier og sande allesammen. Men endda vidunderligere var hans historier om torsken, om hvorledes de kjæglede om og drøftede sine egne sager dybt, dybt nedenunder kjølen.

Lange Jacks smag gik mere i retning af det overnaturlige. Han maalbandt dem rent med frygtelige historier om skrigene i Monomoy bugten, som næsten skræmmer vettet af enslige skjælsøgere; om strandvaskere, som aldrig var blevet skikkelig begravede; om skjulte skatte paa Ildlandet, som gjenfærdene af Kidd's folk vogter paa; om skibe, som i taagen seilede ret over Truro; om hin havn i Maine, hvor bare en ukjendt fyr kunde finde paa at lægge sig til ankers to gange paa et bestemt sted, fordi et dødt skibsmandskab ror langs skibet ved midnatstid med ankeret i

baugen paa sin gammeldagse baad, og plystrer — ikke raaber — men plystrer efter den mands sjæl, som forstyrrede deres hvile.

Harvey havde den tro, at østkysten af hans fødeland, helt fra Mount Desert i syd, for størstedelen var hjemstedet for folk, som tog sine heste med sig derhen om sommeren og levede flot i villaer med bonede gulve og fløielsforhæng. Han lo af spøgelseshistorierne; men ikke saa meget, som han vilde have gjort en maaned iforveien — og endte med at sidde stille og grøsse.

Tom Platt kom med sin uopslidelige reise rundt Kap Horn med gamle *Ohio* i de dage, da tampen endda var i brug, og da der var matroser, der nu er ligesaa udslettede af jordens overflade som dronten — matroser, som slugtes af den store krig. Han fortalte dem om glødende kugler, som deisede ned i kanonen med bare et stykke ler mellem dem og patronen, hvorledes de svider og hvisler, naar de rammer træ, og hvorledes de vesle skibsgutterne paa *Jomfru Jim Buck* skvættede vand paa dem og raabte til fæstningen, at de fik prøve om igjen. Og saa fortalte han om blokader, om lange, uendelige uger, hvor de laa tilankers og ikke havde anden adspredelse end at se dampskibene reise afgaarde og komme igjen efter kul, — om storm og kulde, en kulde, som satte to hundred mand i arbeide nat og dag med at hugge væk isen fra taugværket, blokkerne og riggen, og da kabyssen var ligesaa glødende som skuddene fra fæstningen, og folkene drak kakao i bøttevis. Tom Platt havde ikke noget tilovers for damp. Han gik ud af tjenesten, da den ting var ny endda. Han medgav, at det var en gild opfindelse i fredstid, men saa med haab den dag imøde, da seilene skulde heises igjen paa ti tusen tons fregatter med hundred og niti fod lange rær.

Manuels tale var langsom og fredelig og dreiede sig mest om vakre piger paa Madeira, som vaskede klær i tørre bækkeleier i maaneskin og under bølgende bananer, legender om helgener, og historier om rare danse og slagsmaal i de kolde havnene borte ved Nyfundland. Salters var for det meste bare interesseret i landbruget, for endda han læste Josefus og udlagde den, var hans kald i livet at vidne om fortræffeligheden af alslags foder især kløver, — i modsætning til fosfat. Han blev rent spydig, naar han begyndte at præke om fosfat, han halte fedtede landbrugsbøger frem af sin kiste og holdt foredrag for Harvey, som ikke skjønte sig et pluk paa noget af det. Lille Penn tog sig saa nær af det, naar Harvey gjorde nar af Salters's foredrag, at gutten holdt op med det og led i stilhed. Og det var svært sundt for Harvey.

Kokken gav naturligvis ikke sit ord med i laget. I almindelighed snakkede han bare, naar det var absolut nødvendigt; men undertiden kom der en forunderlig talegave over ham, og da kunde han holde ved over

en time af gangen, dels paa gælisk og dels paa daarligt engelsk. Han var især meddelsom ligeoverfor gutterne, og tog aldrig tilbage sin spaadom, at Harvey en dag skulde blive Dans herre, og at han skulde opleve at se det. Han fortalte dem, hvorledes de sendte posten om vinteren oppe ved Kap Breton, om hundeslæden, som gaar til Coudrag, om isbryderen *Arctic*, som gjør vei i isen mellem fastlandet og Prins Edvards ø. Saa kom han med historier, som hans mor havde fortalt ham om livet sydpaa, hvor vandet aldrig frøs, og han sagde, at naar han døde, skulde hans sjæl faa hvile paa en varm, hvid sandbred under bølgende palmetrær. Gutterne syntes, dette var en underlig forestilling hos en mand, som aldrig havde seet et palmetræ i sit liv. Og hver gang de spiste, spurte han Harvey og ham alene, om han likte maden, og dette lo bestandig de andre af. Men de havde alligevel stor agtelse for kokkens dømmekraft, og betragtede som følge deraf Harvey som noget af en skjønner.

Og mens Harvey sugede ind kundskab om nye ting med hver eneste pore, og sundhed med hvert eneste aandedrag af den friske sjøluft, gik „Her er vi“ sin vante vei over banken, og de sølvgraa masser af godt pakket fisk voksede for hver dag. Ikke en eneste dag blev der fisket over det almindelige, men de jævnt gode dage var mange og fulgte tæt paa hverandre.

Naturligvis var der nok af dem, som vogtede paa en mand af Diskos' ry, „klinte sig op til ham“, som Dan sagde, men han havde en egen maade at smutte fra dem paa i den tætte taage. Disko brød sig ikke om selskab, af to grunde. For det første vilde han gjerne prøve sig frem paa egen haand, og for det andet likte han ikke det blandingsgods, en træffer paa en saavidt stor flaade fra alle lande. De fleste af baadene var fra Gloucester, og indimellem var der nogen fra Princetown, Harwich, Chatham og fra Maine, men folkene ombord var fra alle verdens kanter. Faren føder ligegladhed, og naar dertil kommer begjærlighed, kan der hænde mangt og meget, naar der ligger en hel flaade, som samler sig om én fører, akkurat som en urolig saueflok. — Lad bare de to Jeraulder føre dem, sagde Disko. — Vi er nødt til at ligge her sammen med dem et par tørn paa østbankerne, men om lykken er god, skal det ikke vare længe. Det er ikke agtet for noget godt sted der, vi er nu, Harvey.

— Ikke det? sagde Harvey, som trak op vand (han havde netop lært at vrikke med pøsen), efter at de havde holdt uvanlig længe paa med at gjøre op fisken. — Jeg skulde ikke have noget imod at støde paa et rigtig daarligt sted da!

— Det sted, jeg helst vil se, — men jeg vil nødig støde paa det — er Østpynten, sagde Dan. — Hør far, det ser ud til, at vi ikke behøver at ligge mer end et par uger herude. Og da kan du komme ilag med

saa mange folk, du vil, Harvey. Da tar vi først rigtig i. Da er der ingen, som tænker paa ordentlige maal. Sluger lidt, naar man er sulten, og sover, naar man ikke kan holde sig vaagen længer. Det var sandelig godt, vi ikke fisked dig op en maaned senere, for ellers havde vi aldrig rukket at faa skik paa dig, til du kommer til „Jomfruen“.

Harvey forstod af Eldridge-kartet, at gamle „Jomfruen“ og en række banker med de rareste navne var fangstens vendepunkt, og hvis de havde held med sig, kunde de faa halvdelen af saltet vaadt der. Men da han saa „Jomfruens“ størrelse, — det var en ørliden prik, undredes han over, hvorledes selv Disko skulde greie at finde den. Han lærte senere, at Disko klarte dette og meget andet og kunde hjælpe andre til og med. En svær vægtavle hang i kahytten, og Harvey vidste ikke, hvad den brugtes til, før de efter nogle dages uigjennemtrængelige taage hørte den umelodiske lyd af et taagehorn, — det er omtrent som at høre en tæringssyg elefant.

De havde ankret op for en liden stund, idet de slæbte ankeret efter sig for at spare umagen.

— Jagt med raaseil, som brøler efter bredden, sagde Lange Jack. De dryppende røde storseil paa en bark gled frem af taagen, og „Her er vi“ ringte tre gange med klokken, idet den brugte „hurtigskriften tilsjøs“.

Den større baad bakkede topseilet under leven og staahei.

— Franskmand, sagde onkel Salters haanlig. — En Miquelon-baad fra St. Malo. Bonden havde et godt syn tilsjøs.

— Jeg er rent ude for tobak, Disko!

— Det er jeg ogsaa, sagde Tom Platt. — Hei! Bakkez-vous, bakkez-vous! Din bredsnudede mucho bono! Hvor kommer I fra — St. Malo kanske?

— Ah, ha! *Mucho bono! Oui! Oui! Clos-Poulet St. Malo! St. Pierre et Miquelon!* raabte folkene paa den anden skude, idet de svingede med huerne og lo. Saa raabte de allesammen: *Bord! Bord!*

— Tag tavlen op, Danny! Det er da pokker ogsaa, hvordan disse franskmænd roder sig bort bestandig. Firti seks, firti ni er godt nok for dem, og det er vist omtrent rigtigt ogsaa.

Dan kridtede op tallene paa tavlen, og saa hængte de den op i stormasten, mens de brølte *merci* ombord i barken.

— Det ser da saa lidet kameratsligt ud at lade dem slippe afsted med dette, sagde Salters og følte efter i lommerne sine.

— Har du kanske lagt dig efter fransken siden sidst? spurte Disko. — Jeg skal ikke mere have noget af at faa hele sten-ballasten i hodet, fordi du raaber „coquin“ efter Miquelon-baadene, som du gjorde i Le Have.

— Harmon Rush sagde, at det var maaden at faa liv i dem paa. Vi eier ikke tobak næsten. Hør, du unge mand, taler ikke *du* fransk?

— Jo da, svarte Harvey freidig, og dermed brølte han: — Hør her! *Arrêtez-vous! Attendez! Nous sommes venant pour tabac!*

— *Ah, tabac, tabac!* skreg de og lo i vilden sky.

— Det skjønte de. Lad os sætte ud en jolle, sagde Tom Platt. — Jeg er ikke videre dreven i fransken, men jeg kan et andet sprog, som jeg nok skal klare mig med. Kom med du, Harvey, og vær tolk.

En kan ikke beskrive, for en støi og et leven der var, da han og Harvey var heist opover barkens sorte side. Hele kahytten var fuld af gloende billeder af den hellige jomfru, — „Jomfruen af Nyfundland“, som de kaldte hende. Harvey fandt, at han ikke kom langt med fransken sin paa bankerne, saa han indskrænkede sig mest til at nikke og smile. Men Tom Platt slog ud med armene og greiede biffen. Kapteinen gav ham en geneverdram, og alle folkene med sine haarede bryst, røde topluer og lange knive hilste ham som en bror. Saa begyndte handelen. De havde tobak i mængdevis, amerikansk, som aldrig var blit fortoldet i Frankrige. De vilde have igjen chokolade og kavringer. Harvey roede tilbage for at underhandle med kokken og Disko, som eiede forraadet, og da han kom tilbage igjen, blev kakaoboksene og kavringsækkene talt op ved rattet ombord paa franskmanden. Det saa rent ud, som om de holdt paa at dele et sjørøverbytte, men Tom Platt kom fra det med masser af rul-tobak og lommerne fulde af skraa- og røgetobak. Saa forsvandt de hyggelige sjøfolk i taagen, og det sidste, Harvey hørte, var et muntert kor:

Par derrière chez ma tante,
Il y a un bois joli,
Et le rossignol y chante
Et le jour et la nuit . . .
Que donneriez-vous, belle,
Qui l'amènerait ici?
Je donnerai Québec,
Sorel et Saint Denis!

— Hvad kom det af, at de ikke forstod min fransk, og at de skjønte dine tegn? spurte Harvey, da byttet var delt mellem alle paa „Her er vi“.

— Tegn, lo Tom Platt. — Ja, tegn-sprog var det, og ældre end din fransk, far! Disse franske baade er bestandig yrende fulde af frimurere, skal jeg sige dig!

— Er du frimurer da!

— Det ser ud til det, ikke sandt? sagde den fordums marinesoldat og stoppede sin pibe, mens Harvey havde faaet nok en af sjøens hemmeligheder at gruble over.

Folkeforøgelse og brødforsyning.

(Efter *Spectator*).

Ved det britiske videnskabsselskabs aarsmøde i Bristol onsdag den 7. september holdt den berømte kemiker, sir William Crookes som selskabets præsident en bemærkelsesværdig tale, hvori han fortrinsvis behandlede spørsmaalet om menneskehedens brødforsyning og bl. a. fremholdt følgende: 75 procent af den hvede, som for nærværende forbruges i Storbritannien, indføres udenfra, idet kun 25 procent indhøstes inden det Britiske Riges egne grænser. Dersom hvedehøsten skulde slaa feil over hele verden i to paa hinanden følgende aar, eller dersom de europæiske nationer skulde alliere sig mod Storbritannien, vilde derfor det britiske folk staa foran en truende hungersnød.

Men brødforsyning-sproblemet er imidlertid ikke bare et engelsk spørsmaal; det vil i stadig stigende grad paatrænge sig hele verdens opmærksomhed. Hvedemangelen er for tiden følelig, reserveforraadene er udtømte, og der lægges allerede beslag paa den løbende høst. Antallet af brødspisende mennesker vokser, medens størrelsen af det hvedeproducerende jordareal er strengt begrænset. Om femti aar vil de Forenede Stater selv komme til at forbruge de uhyre mængder af hvede, som de frembringer, og udførselen fra Rusland kan ikke ventes at blive større. Den brødspisende befolkning, som i 1871 var 371,000,000, tæller allerede nu 516,500,000 mennesker. I 1931 vil den antagelig være 746,500,000 stærk, og det stigende behov maa da antages at have beslaglagt alt dyrkbart hvedeland i den tempererede zone. I de paafølgende 10 aar efter 1931 vil behovet stige saaledes, at der trænges 33,000,000 bushels hvede ud over, hvad verdens agerland er istand til at skaffe. Hvorledes skal saa dette øgede behov kunne tilfredsstilles? og en hungersnød afvendes? Jo, svarer sir William, laboratoriet vil komme os til hjælp. Hver *acre**) land, der nu giver et gjennemsnitligt udbytte af 12,7 bushels hvede, maa bringes til at give et udbytte af 20 bushels, hvilket er muligt ved anvendelse af kvælstofholdige stoffe, f. eks. nitrater (salpetersure salte) som gjødsel. Den eneste for nærværende tilgjængelige kvælstofforbindelse, der indeholder kvælstof nok til at blive benyttet i stor skala som hvedegjødsel, er Chilisalpeter eller salpetersurt natron. Om man gjødsler jorden med dette stof, vil det nødvendige merudbytte af 7,3 bushels pr. acre kunne opnaaes. Men nitratforraadet i Chili, skjønt stort, er ikke uudtømmeligt, og opmærksomheden henledes derfor ganske naturlig paa andre kilder til bundet

*) En acre = 0,405 hektare eller omkring 40 ar.

kvælstof. I vore byers kloaker og afløbskanaler findes kvælstof repræsentere i store værdier. Der sendes gjennem disse aarlig kvælstof for 188,000,000 kroner ud i sjøen. Kvælstofforraadet i atmosfæren er praktisk talt uudtømmeligt; men det er kun ved hjælp af yderst langsomme kosmiske processer, at dette forraad for nærværende afsættes og gjøres assimilerbart for planterne. Hvorledes atmosfærens kvælstof skal kunne udnyttes, er et endnu uløst kemisk problem, som fremtidens kemikere maa se til at løse. Sir William mener, at dette problem muligens lader sig løse ved at lade kvælstof forbrænde i luften ved hjælp af en kraftig elektrisk strøm. Som forbrændingsprodukt fremkommer nemlig da salpetersyre. Ved Niagara vilde paa denne maade rige kvælstofholdige nitrater kunne produceres for 90 kroner pr. ton. En kunstig produktion af salpetersure salte er øiensynlig mulig, og under denne forudsætning vil hvedeproduktionen kunne drives op til 30 bushels pr. acre. Forøvrigt er det jo muligt, at man i fremtidige generationer ikke vil holde sig saa meget til hvede som til de tropiske egnes yppige fødeemner.

Sir William Crookes' tale har vakt adskillig opsigt i England. Tidsskriftet *Spectator* gjør den til gjenstand for en interessant artikel, som det indleder med at spørge, om det af Crookes opstillede problem virkelig er saa magtpaaliggende, som han synes at tro. Det gaar vistnok ikke an at frakjende spørsmaalet al betydning; ti det er meget muligt, at Malthus's lære trods alt holder stik, og at folkemængden vil tiltage ud over grænserne for jordens ernæringsevne. I et land — Indien — er problemet endogsaa meget alvorligt; ti den indiske befolkning tiltager enormt. Men hvis vi tager verden som et hele, er det umuligt at fremdrage noget, som kan siges at bevise Malthus's lære i dens mest stringente form. Nationaløkonomer, videnskabsmænd og socialreformatorer gjorde bedst i aabent at tilstaa, at vi intet ved om folkeforøgelsens love. Vi iagttager visse fakta, men vi kan ikke forklare deres hvorfor. Hvis Malthus's lære var sand, skulde man antage, at større rigdom vilde lede til et større folketal. Men hvorledes skal vi forene en saadan antagelse med den voldsomme folkeforøgelse i Indien, hvor hovedmassen af befolkningen er meget fattig? Undersøger vi tilstandene i Frankrige før revolutionen, finder vi en befolkning nedsunken i fattigdom og dog formerende sig hurtigere end i de øvrige vesteuropæiske lande. Frankrige havde paa den tid omtrent 26 millioner mennesker, medens Storbritannien og Irland kun havde 9 millioner. Nu er folkemængden i begge lande omtrent lige stor, skjønt Frankriges rigdom i mellemtiden har vokset enormt og for tiden er mere ligelig fordelt end i de øvrige større civiliserede lande.

Paa den anden side finder vi, at befolkningen i Irland i samme tidsperiode tiltog rykkevis, tiltrods for en frygtelig fattigdom, som paa grund

af en stor hungersnød indtraadte i en krise. Nu er Irland meget rigere, end det var for et halvt aarhundred siden, og dog er folketallet sunket ned til det halve. Hvorledes kan man ligeoverfor saadanne kjendsgjerninger sige, at rigdom og folkeforøgelse gaar haand i haand? Medens folkemængden i Frankrige holder sig omtrent paa samme nivaa, har befolkningen i Tyskland i løbet af det sidste fjerdedels aarhundred tiltaget i den grad, at hele menneskeheden forbauses, og de tyske autoriteter staar raadvilde. Og dog er den aarlige indtægt pr. individ i Tyskland meget mindre end i Frankrige. En lignende mærkelig folkeforøgelse fandt sted i England efter den store omvæltning, som hidførte storindustrien. Før dette tidspunkt havde den engelske befolkning kun tiltaget ganske umærkelig i løbet af aarhundreder. Malthus lod sig sandsynligvis af denne forbigaaende folkeforøgelse i England vildlede til at opstille sine teorier. Derfor — naar alt kommer til alt, ved vi intet om folkeforøgelsens love, og det er derfor neppe nødvendigt paa grundlag af visse hypotetiske principer om folkeforøgelsen at diskutere problemer, som kun kan faa aktuel betydning et godt stykke ind i fremtiden.

Vitalismen.

(Efter John Haldane i *Nineteenth Century*).

For et par aar siden redegjorde *Kringsjaa* for den diskussion, som var oppe i Tyskland angaaende „Ny-vitalismen“. Emnet fortjener alle dannedes interesse, og vi tror derfor at gjøre ret i paany at bringe det paa bane, idet vi overlader ordet til ovennævnte docent i fysiologi ved Oxfords universitet.

Dr. Haldane begynder med at henvise til det omslag i opfatningen af livsvirksomheden, der ved aarhundredets midte indtraadte som en følge af de raske fremskridt i den kemiske og fysiske videnskab. Tidligere var det gjængs at betragte livs-fænomenerne som noget væsensforskjelligt fra fænomenerne i den uorganiske verden. Efter omslaget blev det almindelig hævdet, at — bortseet fra bevidsthedslivet — maatte livs-fænomenerne anskues som en række fysiske og kemiske processer. Den tidligere betragtningsmaade blev benævnt „vitalismen“.

Der var to aarsager til denne vitalismes almene forkastelse. For det første lyktes det stadig at forklare flere og flere af livs-processerne med udtryk fra fysiken og kemien. For det andet gjaldt vitalisternes antagelse for meningsløs indsættelse af et tomt ord istedenfor bestemt definition. Den

førstnævnte aarsag lod til at være uigjendrivelig. Saaledes lader sammentrækningen af muskler og af hjærtet, altsaa lemmernes bevægelser og blodomløbet, sig tilfredsstillende forklare ad fysisk vei. Fysiske og kemiske undersøgelser har blotlagt kilderne til den energi, der ytrer sig som dyrisk varme og kropsbevægelser. Men nærmere til en forklaring af livets egentlige væsen har ingen af disse forsknings-resultater bragt os.

Ogsaa tidligere engang har forskningens raske fremskridt medført troen paa en fysisk-kemisk livs-forklaring. Ved det syttende aarhundreds midte formuleredes denne tro i Descartes's afhandling „Om mennesket", der byggede paa samtidens store fremskridt i anatomi og især paa Harveys opdagelse af blodomløbet. Men Descartes's spekulationer blev snart omstødte, og vitalismen beherskede videnskaben til Johannes Müllers og Liebigs dage. Men for Müllers lærlinge, Schwann og du Bois Reymond og for deres jævnaldrende blev den snart et tilbagelagt standpunkt. Saaledes erklærer Huxley i et foredrag af 1874 den nye anskuelse for hele den fysiologiske videnskabs grundlag.

Den stærke vækst paa den fysisk-kemiske forsknings omraade bragte de unge biologer til i den hele biologi at se udelukkende fysisk-kemiske foreteelser.

Saaledes kom Schwann, der gjorde den store opdagelse, at det dyriske legeme er sammensat af celler, ind paa den forkjerte tanke at betragte celle-dannelsen blot som en særskilt form for krystallisation, beroende paa den krystalliserende opløsnings væsen, hvoraf han antog cellerne at være formede — altsaa en rent fysisk opfatning af legemets ernæring og vækst. Schwann paastod, at hermed var vitalismen aflivet. Nu er det forlængst godtgjort (bl. a. af Pasteur), at cellen kun kan opstaa af en anden ældre celle, og at en sammenligning mellem celledannelse og krystallisation er aldeles utilstedelig. Følgelig svarer problemet om den enkelte celles ernæring fuldstændig til det af Schwann „aflivede" problem om det hele legemes ernæring.

Eller lad os se paa den fysiske forklaring af udskillelse og opsugelse af gasarter, vædsker eller opløsninger af faste stoffe som blot og bar filtrering, endosmose og diffusion. Huxley paastaar i sin „Elementære fysiologi" af 1868, at „indvoldene paa vanlig vis gjennem endosmose absorberer de opløste stoffe i slimhindens karvæv," ja, at uopløste fedtpartikler opsuges, omtrent som kviksølv trykkes gjennem et stykke vaskeskind. Og de udskillende organer skildres som „en meget tynd hinde af karvæv, omtrent som trækpapir, hvis ene side er fri eller grænser til en huling (blære), der staar i forbindelse med kroppens ydre, medens den anden optager det blod, som skal renses; det udskilte stof drages ud af blodet gjennem denne fine væv-hinde frem til dennes fri overflade, hvorfra det saa føres bort."

Nu har i den sidste mandsalder særlig Ludwigs og Heidenhains forskninger godtgjort, at filtration og diffusion aldeles ikke forklarer den organiske udskillelse, og at saaledes Huxleys letvinte paastand er uholdbar.

Eller man tage den fysisk-kemiske teori om aandedrættets indforlivelse af surstof og udskillelse af kulsyre! Hele livs-processen skulde jo være en „forbrænding“ eller „oxydation“. Selv Liebig, saa god vitalist han dog var, mente at kunne forklare den surstof-optagelse og deraf følgende varmeudvikling, hvorved legemet blir vedligeholdt, altsaa aandedrættet og stofskiftet som beroende paa mængden af surstof, der blir ført hen til det „brændbare“ stof i kroppen (kulstofforbindelserne) — aldeles som forbrændingen i en ovn beror paa luft-tilførslens rigelighed. Huxley beskriver stofskiftet meget anskuelig: „Surstoffet gaar løs paa de organiske molekyler, det naar hen til, lægger beslag paa deres bestanddele og forbinder sig med disse til nye og varigere forbindelser, kulsyre, vand og urinstof.“

En grundigere undersøgelse har bevist, at surstoffet aldeles ikke „gaar løs paa“ organismens stofforbindelser, men at — omvendt — organismen „lægger beslag paa“ det tilstrømmende surstof alt efter sit behov; de levende celler tager for sig af surstoffet og langer det videre. „Enten lagres det op i en eller anden form til fremtidig brug, eller det anvendes straks. „Det er den levende celle selv, ikke den i blodet tilstedeværende surstofmængde, som bestemmer surstof-forbruget,“ saaledes formulerer Pflüger resultatet af den senere tids indgaaende forskning.

Alene de her fremdragne hoved-eksempler godtgjør, at den kemisk-fysiske livsteori slet ikke duer som forklaring paa livs-problemet. Altsaa er den førstnævnte aarsag til at forkaste vitalismen selv forkastelig.

Den anden aarsag — at vitalismen er meningsløs som positiv hypotese — viser sig heller ikke at være uigjendrivelig. Egentlig staar vi her foran et metafysisk problem. Anti-vitalisterne gaar ud fra som en given sag, at verden forklaret efter kemi og fysik som en verden af stof og kraft svarer til den absolute virkelighed, saa ingen anden forklaring er mulig. Denne paastands ubevislighed er godtgjort af filosofien. Følgelig er det utilstedeligt paa forhaand at erklære vitalismen, der betragter livs-virksomheden som uforklarlig alene efter kemiske eg fysiske love, kort og godt for meningsløs. Senere tiders forskning har desuden bevist, at vitalismen byder positiv forklaring af visse fænomener, hvor den kemisk-fysiske udlægning ikke vil strække til.

Schwanns teori om celledannelsens lighed med krystallisation indeholder jo den antagelse, at den samme opløsning af livløst stof, som han mente celle-krystallernes „moder-vædske“ var, maa kunne træffes hvorsomhelst. Nu har senere forskning vist: 1) at den forudsatte „moder-vædske“ er en bestemt organisme — en „celle“ i ordets nuværende betydning;

2) at for at vokse og formere sig maa den organisme have liv d. v. s., at nyt stof alene optages i umiddelbar forbindelse med en mængde andre processer, som vi adskiller under navn af absorption, udskillelse, aandedræt o. l., og som, idet de optræder i saadan harmoni, at cellen udvikles og vedligeholdes, tilsammen betegner „liv"; 3) at uensartede celler alligevel er hinanden lige i grundbygning (morfologisk) og i livsvirksomhed (fysiologisk).

Og den fysisk-kemiske teori om, at kjertlers og indvoldes udskillende og opsugende evne maa forklares som simpel filtration og diffusion, der jo ogsaa kan foregaa gjennem livløse hinder! Nu er det bevist, 1) at den udskillende og opsugende overflade altid maa bestaa af levende celler; 2) at den egentlige udskillelse og opsugning indbefatter processer, som bygger op, og som ødelægger celle-stof, og dette kun i forbindelse med processer — aandedræt o. l. —, som foregaar i saadan harmoni, at den udskillende flade vedligeholder sig selv; 3) at disse processer svarer til samme slags processer i andre, selv uensartede celler.

Paa samme maade har forskningen for aandedrættets vedkommende fastslaaet, 1) at surstof alene optages af levende celler; 2) at dette alene foregaar i sammenhæng med andre for livs-virksomheden eiendommelige fænomener i den for samme eiendommelige harmoni; 3) at det samme foregaar i alle legemets forskjellige celler.

Altsaa — samtidig med, at den fysisk-kemiske forklaring viser sig utilstrækkelig, er det godtgjort, at *det organiske liv kun kan studeres og forklares som et hele,* ikke som en række selvstændige fysiske og kemiske processer. Enhver sammenligning mellem organisk og uorganisk natur, mellem levende og livløst stof viser sig utilstedelig. Al forklarende sammenligning maa foregaa celle med celle, organisme med organisme; og da bringer den ogsaa sikre resultater. Vitalismen viser sig altsaa at være en brugbar positiv hypotese og alt andet end meningsløs. Saaledes er heller ikke den anden grund til at forkaste vitalismen længere holdbar.

Ogsaa fra et andet synspunkt faar vitalismen ret. Det er selvindlysende, at levende organisme adskiller sig fra livløst, uorganisk stof i den henseende, at til trods for stadigt ombytte af dens bestanddele og af dens omgivelse vil den altid bevare sit væsen uforandret. Organismen erstatter sine tab af stof og kraft og lemper sig efter omgivelserne; i dette stykke danner den en absolut modsætning til de uorganiske fænomener, som ikke gjenopretter lidte tab af stof og kraft.

Alt dette udelukker selvfølgelig ikke, at forskningen maa foregaa med den kemisk-fysiske videnskabs midler, selv om disse ikke kan bidrage til at forklare selve livs-virkomheden, fordi de strækker til ved forklaringen af enkelte isolerede processer i det levende legeme og i det levende

„protoplasma“. Under saadan forskning maa man da bortse fra, abstrahere alt det ved angjældende fænomener, som er eiendommeligt for „liv“. Men videnskaben om livet maa tilslut alligevel netop behandle *det for livet alene eiendommelige,* det som gjør organismer væsensforskjellige fra uorganiske legemer.

De gamle vitalister forudsatte meget letvint, at der i en levende organisme er „noget“ tilstede, som leder de blinde fysiske og kemiske kræfters virksomhed til fromme for livs-virksomheden. Klar er denne letvinte forklaring ikke. Og da deres „noget“ almindeligvis benævntes „livskraften“, blev det hele uholdbart. Hvorledes kan ordet „kraft“ eller „energi“ bruges om noget, som indbefatter et udlæg af kraft, som samtidig ikke er noget udlæg af kraft, men endog — i en voksende organisme — kan betegne tilvækst af kraft? Desuden er det ubegribeligt, hvorledes denne „livs-kraft“ haandterer de fysiske og kemiske kræfter til opretholdelse af det levende legeme som helhed, naar det dog viser sig, at denne bestaar i lige saa vel en ødelæggelse som en bevarelse af legemets fysiske stof. Dersom der ikke til stadighed forbrugtes legems-stof, var jo ernærings-processen ganske unødig. I almindelig forstand en „kraft“ er det ikke, som vedligeholder legemets liv; ti en organisme er ofte særdeles ømfindtlig for ydre indvirkning; en ubetydelig mængde gift, der aldeles ikke viser nogen indflydelse paa dødt æggehvidestof, kan stanse al levende cellevirksomhed.

Den gamle vitalisme — „livskraft“-lære — duer saaledes lige saa lidet som den nyere fysisk-kemiske forklaringsmaade. Fysiologien eller videnskaben om den organiske livs-virksomhed kjører sig fast, hvad enten den vælger den ene eller den anden af disse veie.

For at finde en mere brugbar vei maa vi foreløbig vende os til anatomien. I denne videnskab er det nu gjennem et systematisk studium erkjendt, at trods al ydre forskjel i legemsbygning og udseende mellem organismerne kan der dog opstilles grund-enhed i type og tilsvarende ensartethed i legemsdele. Grundtanken for al morfologisk forskning har været tilstedeværelsen af en immanent type eller plan, som en organisme eller en gruppe samhørende organismer slutter sig til trods al variering i ydre modifikationer. Denne grundtanke har ført morfologen til at opfatte en bestemt samhørighed mellem organismens dele og saaledes gjort det muligt for ham at finde orden i alle de uendelige detaljer. Forklaringen af hver del indeslutter forestillingen om dennes morfologiske samhørighed med organismens øvrige dele. Morfologien studerer altid det hele under studiet af den enkelte del; først da anser den sig for at staa overfor „virkeligheden“. At et saadant indbyrdes forhold mellem organisme-delene virkelig finder sted, godtgjøres ved to kjendsgjerninger, 1) at den morfo-

logiske plan trods alle forstyrrende indflydelser holder sig ens, 2) at dele, som fjernes, søger organismen at skaffe sig igjen. Eksperimenter har bevist, at om halvdelen af et foster fjernes paa et tidligt udviklings-trin, vil den gjenværende halvdel udvikle sig til et helt foster. Det staar altsaa fast, at en organismes dele gjensidig bestemmer hinandens tilværelses-maade.

Men dette betyder, at der gives en fast *fysiologisk* bestemmelse af hver dels ernæring i samklang med den hele organismes morfologiske plan. Nu beror ernæringen ogsaa paa organismens forhold til sine fysiske omgivelser, men dette forhold kan altsaa ikke være enebestemmende. Hvad omgivelserne, de fysiske og kemiske forhold, er for organismen, bestemmes altsaa ved organismens eget væsen, dens morfologiske plan.

Dette har fysiologerne, saalænge de nøiede sig med den kemisk-fysiske betragtningsmaade, ikke holdt sig klart for øie; de har saa at sige overseet, at den gamle anatomi er blit helt omskabt ved den morfologiske metode. Det gaar dog ikke nu længere an at betragte den levende organismes bygning som noget, der ikke vedkommer det stof, som passerer gjennem den. Den fysiologiske samhørighed mellem legemets forskjellige organer vil erkjendes at være ganske anderledes inderlig, end tidligere blev antaget. Ligesom morfologien har fastslaaet samhørigheden mellem organismens dele, vil fysiologien have at finde identiteten af sammenvirkningen mellen de forskjellige funktioner, trods disses omskiftelser og trods de fysiske omgivelsers omskiftelser. Tager fysiologien sit udgangspunkt i livs-virksomhedens identitet, har den en hypotese, som den kan arbeide med i haab om at finde ud af det mørke, hvori den nu famler.

De ældre vitalisters „livskraft"-hypotese var virkelig bare vrangsiden af en blot kemisk-fysisk forklaringsmaade; deres „livskraft" var jo egentlig bare en forudsat ukjendt størrelse, der spillede med i de blinde kemisk-fysiske kræfters drama for at give dette façon og mening. Man faar derfor slutte op med at spørge, hvilken rolle de forskjellige kemiske, fysiske og „vitale" kræfter spiller i det, som foregaar i det levende legeme. Der findes hos gamle Johannes Müller antydning til, at han var paa vei til at forbinde fysiologien med morfologien; saa brød den fysisk-kemiske anskuelses-maade som en flom ind over fysiologien. — Nu er denne flom atter skyllet tilbage, og fysiologien bør tage fat, hvor Müllers anelse famlede. Den faar begynde med at erkjende kløften mellem de biologiske og de blot fysiske videnskaber, grænsen mellem det levende og det ikke levende, saa finder den nok ved morfologiens veiledning frem til en opfatning af livs-virksomhedens love, som er uafhængig af et udelukkende kemisk-fysisk syn paa sagen.

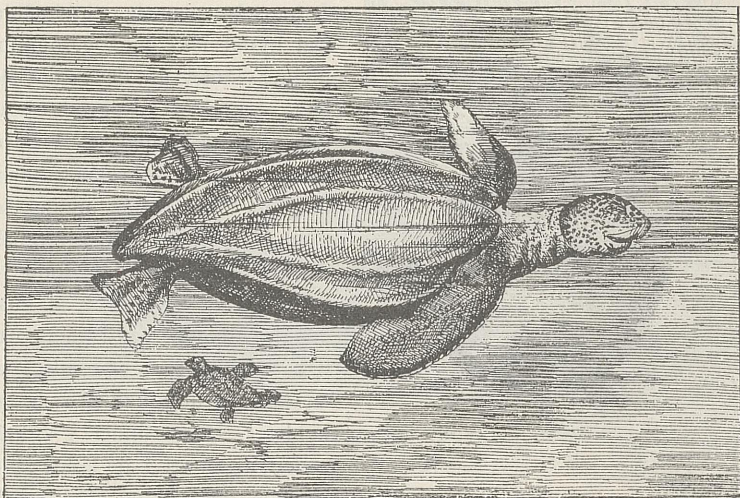
Skildpadderne paa Kuba.

(Efter Henri Coupin i *Rev. des Rev.*).

Det er paa Kuba, at man i størst mængde finder havskildpadderne, hvoraf man drager saa stor nytte.

Naturen, der ofte finder behag i mærkværdigheder, har overgaaet sig selv, naar den har skabt skildpadderne. Bortseet fra deres ydre og deres levevis har de meget store eiendommeligheder i anatomisk og fysiologisk henseende.

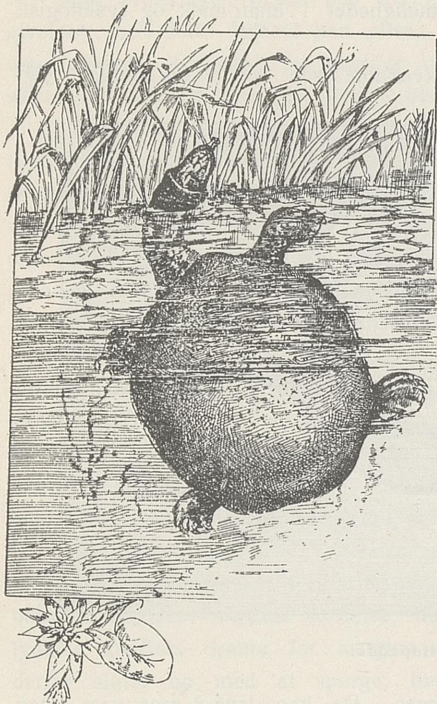
Skildpadderne er ogsaa mærkværdige ved sin overordentlige seig-

Lut=skildpadde.

livethed, der langt overgaar slangernes. De kan leve i maaneder uden at tage næring til sig, ja endog uden at drage aande. Man har seet dem leve i flere uger, efter at hovedet var hugget af dem; de trak endogsaa poterne ind under rygskjoldet, naar man berørte dem. En anden skildpadde, paa hvem man havde taget hjernen bort, levede endnu i 6 maaneder. Naturforskeren Kersten har gjort mærkelige iagttagelser paa dette omraade. „Vi har, siger han, gjort os megen umage, for at finde en maade at dræbe de skildpadder paa, som vi vilde have i vore samlinger; vi søgte saavidt muligt at undgaa at pine dem og at beskadige huden og skjoldet; men deres seiglivethed tilintetgjorde alle vore anstrængelser. Jeg gjorde utallige forsøg paa at dræbe disse dyr paa hensigtsmæssigste maade. Jeg

satte skildpadden, med hovedet ned, i et spand med vand og trykkede halsen ind med et snøre saa stramt som muligt; men selv efter at have været uden luft i flere dage, levede dyret endnu, ligesaa friskt som før. Jeg stødte en stor naal ind mellem hovedet og den første nakkehvirvel og bevægede den til begge sider, for at skille hjernen fra rygmarven; men alt var forgjæves; dyret levede fremdeles. Jeg forsøgte at give det gift: ved hjælp af et tyndt glasrør blæste jeg alkohol ind i munden og i mund- og næsehulerne, jeg gjentog dette med en opløsning af cyankalium; endog denne farlige vædske blæste jeg ind i øienhulerne og paa begrænsede punkter, hvor huden var bleven blottet. Til min store forbauselse levede skildpadden. Det nytter ikke engang, om man hugger hodet af den; ti i flere dage kan det afhuggede hoved bide, som sædvanlig, og lemmerne bevæger sig med kroppen i meget lang tid. Det eneste middel, som viser sig virksomt, naar man skal dræbe en skildpadde uden at aabne den, bestaar i at dukke den ned i et kar med iskoldt vand; ti saa seiglivede end disse dyr er, kan de dog ikke staa sig mod kulden.“ Man finder i virkeligheden ingen art i de kolde lande, medens der er en stor overflod i de varme egne.

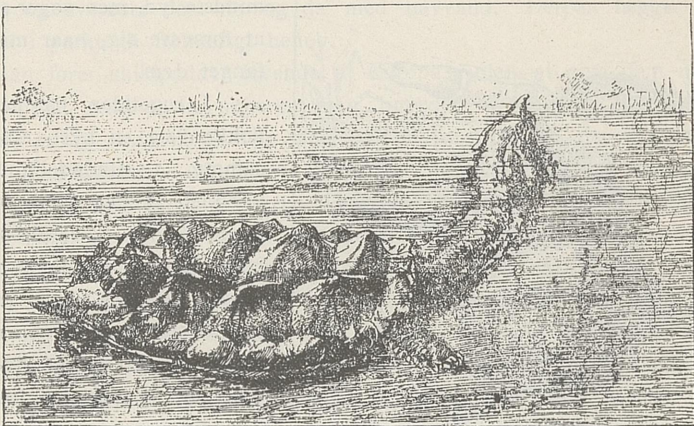

Brusk=skildpadde.

Næsten alle skildpadder er af naturen sløve og følelsesløse og bevæger sig med møie paa jorden. Deres muskelstyrke er imidlertid meget stor. En middels stor skildpadde kan med lethed trække et barn, ja selv et voksent menneske. Hvis man lader en sumpskildpadde bide i en stok, kan man løfte den op: den forbliver hængende i flere timer uden at slippe taget, selv om man trækker stærkt i den.

I aandelig henseende frembyder skildpadderne lidet af interesse. Det eneste træk at lægge mærke til er, at de arter, der lever i fangenskab, snart lærer at kjende sin herre og kommer paa den mindste kaldelse for at spise af hans haand. Hvad de vilde arter angaar, saa fører mesteparten

et sløvt liv og lader sig nøie med den næring, som de forefinder paa sin vei. Dette er saa meget mindre forunderligt, som de besidder evnen til med lethed at forsvare sig mod sine fiender ved simpelthen at trække sig ind i det indre af skjoldet. Denne beskyttelse er meget virksom, men man maa ikke tro, at den er helt sikker. Det er saaledes tilfældet, at jaguarer og forskjellige andre dyr af katteslægten ved hjælp af sine klør forstaar at trække dyret ud af skjoldet for at sluge det. Man har seet masser af skildpadder forsvinde fra øer, hvor man havde indført katte. Ogsaa svinene æder smaa skildpadder ved at sluge dem hele; endvidere flere rovfugle, navnlig gribben, der meget godt forstaar at løfte skildpadder

Matamata.

op i luften og lade dem falde ned paa klipper for at knuse dem, som en af La Fontaines fabler fortæller.

Det er skildpadderne, som man indirekte skylder opfindelsen af lyren. Man fortæller, at Merkur — nogle siger Apollon — da han engang traf paa et tomt skildpaddeskjold, fik den idé at spænde strenge derpaa og blev forbauset over de harmoniske lyd, som man derved kunde frembringe. Det ældste strengeinstrument var opfundet.

Hvad der især karakteriserer havskildpadderne, er deres lemmer; de har nemlig virkelige svømmefinner. Desuden er rygskjoldet ikke ensformig buet, som hos landskildpadderne, men meget fladt og mere udvidet fortil end bagtil, i form af et hjerte. Dette skjold er meget lidet i forhold til kroppen; hverken lemmerne eller hovedet kan skjules i dets indre.

Skjønt disse dyr lever i vandet, maa de komme op til overfladen, naar de skal aande. De ydre hulninger af næseborene er forsynede med

en sugeklap, som slaaes ned og ikke lader vandet trænge ind i lungerne.

Hovedet har en særegen, næsten kvadratagtig form omkring øinene. Kjæverne er meget stærke; de bevæges af kraftige muskler og er forsynede med en hornagtig kant, der er krummet fremad i form af et fuglenæb. Deres næring bestaar fornemmelig i sjøgræs, krebsdyr og bløddyr.

Havskildpadderne lever ofte i flokke, svømmer ude paa aabent hav og nærmer sig kun kysterne, for at lægge æg der. Man træffer dem undertiden flere hundred kilometer fra fastlandet. De svømmer ikke langt fra overfladen med en hurtighed uden lige, dukker ned ved den mindste lyd, men søger sjelden at forsvare sig, naar man har fanget dem.

Hydromedusa.

I rugetiden nærmer hele flokken sig en kyst, altid den samme, i almindelighed en ubeboet, sandig holme. Hannerne forblir i vandet; hunnerne begiver sig alene op paa land. Efter at have udvalgt et gunstigt sted, giver de sig til at udhule jorden med bagpoterne og lægger omtrent hundred æg ned der. I hele den tid dette staar paa, viser de sig mindre frygtsomme end ude paa havet.

Fyrsten af Wied, der har havt anledning til at være tilstede under rugetiden, fortæller, at hans og matrosernes nærværelse ikke generede skildpadderne noget; man kunde røre ved dem og løfte dem op, raabe til den kant, hvor de befandt sig, uden at de viste nogen frygt. Naar æggene er lagt ned i det hul, som de har dannet i jorden, dækker hunnerne dem med sand og vender saa tilbage til havet.

De varme egnes sol er nok til at udklække æggene. Paa mindre end tre uger udklækkes skildpaddeungerne, og efter det samme instinkt som ænderne begiver de sig til havet. Mange af dem omkommer, slugte som de blir af krokodiler, rovfugle og fiske, mod hvem de ikke kan beskytte sig ved sit skjold, der endnu er blødt. Uden tvil er det for at

forebygge fuldstændig ødelæggelse, at rugningen foregaar i saa stor mængde.

Jagten paa havskildpadder er meget fordelagtig. Mange folk i den hede zone jager disse dyr for deres kjød, fedt, æg og skal. Undertiden gjør de jagt paa dem ude paa havet, idet de fanger dem i store net eller harpunerer dem, naar de kommer op til vandets overflade for at aande. Oftere passer man paa det øieblik, da hunnerne skal lægge æggene i jorden. Jægerne skjuler sig, og naar skildpadderne har trængt nok ned i jorden, skynder man sig at vende dem om paa ryggen ved hjælp af løftestænger. I denne stilling kan dyret ikke redde sig. Den følgende dag fører man dem paa fartøier hjem. Man lader dem ligge paa ryggen ca. 20 dage og overøser dem nu og da med havvand. Derpaa lægger man dem ned i parke til fremtidigt behov.

Man fører skildpadder levende til Europa, uden at give dem nogen næring. Ved ankomsten skjærer man hovedet af dem og lader blodet flyde; de er da gode til at lave den bekjendte suppe af, der skattes saa høit af gourmander. Af fedtet tilbereder man en olje, der anvendes i husholdningen eller til at præparere læder. Det vigtigste stof, man faar af havskildpadderne, er dog skallet, som man løsner ved hjælp af varme.

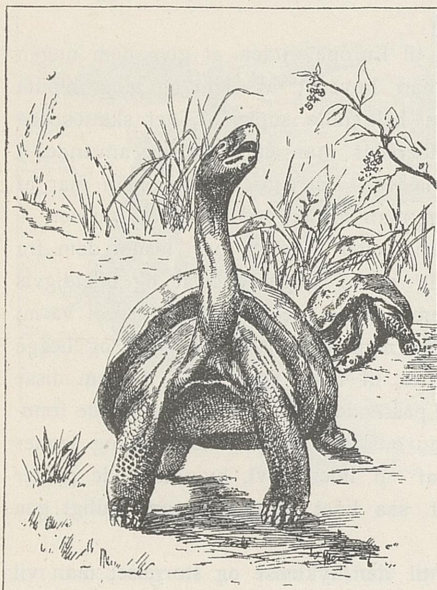
I begyndelsen viser skalpladerne, efter at man har løsnet dem fra skjoldet, forskjellige krumninger; de er af ulige tykkelse og uheldigvis ofte altfor tynde. For at rette dem, er det nok at lægge dem i varmt vand; efter nogle minuters forløb kan man tage dem op igjen og lægge dem mellem metalplader eller brætter af tykt, solid træ. Mellem disse lader man dem nu afkjøle under et passende tryk; paa denne maade fremkalder man den flade form, som man ønsker. Derpaa afskraber og jevner man dem omhyggelig ved hjælp af en liden høvl, hvis takkede plader gjør overfladerne smukke og lader saa lidet af skallet som muligt gaa tilspilde.

Naar disse plader er bragte til den tykkelse og størrelse, man vil have, kan de anvendes hver for sig; men som oftest underkaster man dem endnu en proces. Naar de for eksempel er altfor tynde eller ikke har den forønskede længde og størrelse, bruger man forskjellige fremgangsmaader for at erholde større plader. Enten lodder man to og to sammen, saaledes at de tynde dele af den ene passer til de tykke dele af den anden, og omvendt, eller man skjærer siderne af to eller tre stykker i smaa, regulære kanter og lægger dem paa hverandre. Derpaa lægger man metalpladerne tilrette og udsætter dem for et let tryk af en liden presse; dette forøges, naar det hele er sat ned i kogende vand. Ved denne frem gangsmaade er det umuligt at se spor af lodningen.

Det er næsten bestandig ved hjælp af koghedt vand, at man opnaar denne virkning. Skallets stof blødgjøres saaledes, at man kan behandle det som en blød deig og forme det, som man vil.

Rygskjoldet paa levende havskildpadder er beboet af en hel familie af krebsdyr og bløddyr; disse er specielle arter snyltedyr, som man ikke finder andensteds: det er en hel liden verden, som de bærer paa sin ryg.

Er havskildpadderne interessante ved den nytte, de gjør os, er ferskvandsskildpadderne det endnu mere ved sine besynderlige former. Istedenfor at være bedækkede med hornagtigt skal, er de beklædte med en sammenhængende, bøielig, ligesom bruskagtig hud. De lever stadig i sumpe og gaar kun op paa land, naar de skal lægge æg. Hvis sumpen udtørres, trænger de sig ind i dyndet og sover der, indtil der kommer regn igjen. I almindelighed nærer de sig af fisk, som de forfølger og fanger med stor færdighed. Naar man vil tage en saadan skildpadde, forsvarer den sig til det yderste; den bider angriberen med sit hornagtige næb og slipper ikke taget, før stykket er bidt af. Den almindeligste art er *tryonix ferox*, hvis vægt kan beløbe sig til 100 kilogram. Dens kjød er delikat; ogsaa den fanger man hyppig ved hjælp af et net eller fiskekrog; man kan ogsaa gjennembore den med spyd eller skyde den med gevær.

Elefant=skildpadde.

Man træffer endnu andre interessante arter i floderne, f. eks. *matamata,* der har et afskyeligt udseende. Dens rygskjold er spidstakket, og næsen ender i en slags snabel. Dette dyr lever i Guyana og det nordøstlige af Brasilien og holder sig stadig nedgravet i dyndet; kun hovedet og en del af halen dukker det ned i vandet. Desuden maa mærkes *hydromedusa,* som man skulde tro var halvt skildpadde og halvt slange; dens hals er lang og ender i et slangelignende hode. Naar den opdager en fiende eller et bytte, kaster den sit hode over det med en forbausende hurtighed og bibringer det et frygteligt saar.

Tilslut maa nævnes kjæmpeskildpadderne, som for størstedelen er forsvundne fra de steder, hvor de levede; blandt andre steder findes denne art paa Mauritius og Galapagos-øerne, hvor de kan opnaa en vægt af 200 kilo. Den hyppigst forekommende af disse er elefantskildpadden, som man har maattet beskytte mod den overdrevne jagt.

Det østerrigsk-ungarske spørsmaal.

(Efter forskjellige kilder).

Mordet paa keiserinde Elisabet har henledet opmærksomheden paa de mange tunge ulykker, som har rammet Østerriges nuværende keiser, Frants Josef. Det er imidlertid ikke blot som familiehoved, men ogsaa som regent, at denne graanende monark har en tung byrde at bære. Netop som han er ifærd med forberedelser til at feire sit femtiaars-regjeringsjubilæum, befinder hans rige sig i en krise, som ifølge manges mening kan lede til dets fuldstændige opløsning.

Det fortælles om endel bergverksfolk (jeg husker ikke i hvilket land), at de om søndagene pleiede at more sig med at putte en kat, en hund, en abe og en papegøie ind i samme sæk og iagttage resultatet. Denne grusomme fornøielse giver os igrunden et træffende billede af situationen i Østerrige-Ungarn. Ti vi har her en mængde folkeslag — tyskere, madsjarer, tsjekere, polakker osv. — der indbyrdes er ligesaa forskjellige som hund, kat og papegøie, samlet sammen i en og samme sæk. I ovennævnte tilfælde pleiede papegøien at blive den eneste overlevende, men med hensyn til Østerrige-Ungarn synes der at være fare for, at hele sækken skal briste.

En franskmand ved navn Bertrand Auerbach, der nylig har udgivet en bog om Østerrige-Ungarn, har opsat et kart over de forskjellige nationaliteter og bruger ikke mindre end 10 forskjellige farver til at skjelne de vigtigste fra hinanden. Tyskerne er toneangivende i Østerrige og madsjarerne i Ungarn. Men den tyske gruppe repræsenterer dog lidet mere end en tredjedel af den samlede østerrigske befolkning, i runde tal 8,460,000 af 23,470,000 (efter folketællingen i 1890), og madsjarerne udgjør ikke paa langt nær halvdelen af befolkningen i Ungarn, omtrent 7,000,000 af 17,000,000. Til den tyske gruppe maa imidlertid føies et par millioner tyskere i Ungarn, og tyskerne kommer derved til at udgjøre omtrent en fjerdedel af den samlede østerrigsk-ungarske befolkning (10,000,000 af af 40,000,000). Tsjekernes og slovakernes gruppe, der tæller omkring 5,500,000 i Østerrige og 1,900,000 i Ungarn, er noget talrigere end magy-

arernes. Af kroato-serbere findes 350,000 i Østerrige og 2,300,000 i Ungarn, altsaa ialt 2,650,000. Polakkernes gruppe tilhører næsten udelukkende Østerrige og tæller 3,350,000. Af rutenere findes 3,100,000 i Østerrige og 200,000 i Ungarn, ialt 3,300,000. Rumænerne udgjør 3,300,000 i Ungarn og kun 100,000 i Østerrige, ialt 3,400,000.

Hvad de to herskende racer, tyskerne og madsjarerne angaar, synes fremtiden at tilhøre madsjarerne, hvis man skal dømme efter formerelsesevnen. I tidsrummet fra 1880 til 1890 tiltog madsjarerne i Ungarn med 15 procent, medens den tyske befolkning i Østerrige kun steg med omkring 6 procent. De øvrige folkeslags tilvækst i samme tidsrum varierer mellem et procenttal af $7^1/_2$ og 15.

I Bøhmen vinder tsjekerne stærkt ind paa tyskerne. I byen Pilsen fandtes saaledes i 1850 kun 3000—4000 tsjekere af en samlet befolkning paa 15,000 indbyggere. I 1880 var tyskernes antal kun 6800, medens tsjekernes var vokset til 31,600. I tidsrummet fra 1880 til 1890 aftog den tyske befolkning i Budweis fra 17,774 til 7268, medens den tsjekiske befolkning steg fra 24,810 til 32,325.

At der inden et konglomerat af saa mange indbyrdes forskjellige nationaliteter opstaar en babelsk sprogforvirring, kan ikke forundre nogen. I det østerrigsk-ungarske monarki tales 11 forskjellige sprog. Og ikke blot det; men de lokale dialekter varierer undertiden saa stærkt, f. eks. i de østerrigske alper, at de blir uforstaaelige fra det ene distrikt til det andet.

En østerriger ved navn E. Segrob, som for nogen tid siden skrev en artikel om Østerrige-Ungarns fremtid i *Review of Reviews,* fortæller en historie, som paa en udmærket maade illustrerer denne sprogforvirring. Han bivaanede i 1885 de store keiserlige feltmanøvrer i den vestlige del af Bøhmen og kom herunder i samtale med en kaptein, som med et let feltbatteri paa 8 kanoner og en eskadron ryttere skulde beskytte en stilling mod et flankeangreb. Samtalen blev imidlertid afbrudt af en kavalleripatrulje, hvis anfører, en bøhmisk sergeant, meddelte kapteinen noget paa tsjekisk. Kapteinen kunde imidlertid ikke dette sprog og stillede ham endel spørsmaal paa tysk, men fik intet andet svar end „Nerozumin" („jeg forstaar ikke.") Straks efter ankom en ny patrulje, bestaaende af husarer og anført af en korporal, der hurtig og ophidset tiltalte kapteinen paa madsjarisk. Kapteinen forstod imidlertid heller ikke ham og fik paa alle sine spørsmaal kun det samme monotone svar: „Nemtudom" (jeg forstaar ikke). Det var dog nu temmelig klart, at noget maatte være igjerde, og kapteinen steg derfor tilhest, idet han gav sine folk ordre til at gjøre sig rede. Imedens kom et halvt dusin ulaner i gallop henimod kapteinen, og en forpustet sergent, bedækket med støv og sved, snakkede ivrig løs paa polsk. Paa kapteinens spørsmaal, om han kunde tysk, svarede han

imidlertid kun „Neznam“ (jeg forstaar ikke). Et øieblik efter hørtes et tordnende hurra, og en lang linje fiendtligt kavalleri kom stormende frem i gallop. Forgjæves udslyngede kapteinen sine kommandoord slag i slag. Det var forsent. Kapteinens batteri og eskadron maatte overgive sig, uden at faa anledning til at fyre et eneste skud. Frants Josef, som havde seet det hele gjennem sin kikkert, var rasende, og kapteinen fik en skarp reprimande. Skylden var dog i virkeligheden ikke hans, men sprogforvirringens.

Alt offentligt arbeide i Østerrige hæmmes af sprog- og raceforskjellen. I det østerrigske parlament er der mange medlemmer, som ikke kan tale tysk, og endel, som endog ikke forstaar det. Der holdes taler paa et halvt dusin forskjellige sprog, som størsteparten af de deputerede ikke forstaar. I provinser, hvor sprogene er forskjellige, maa størstedelen af retssagerne føres paa to eller tre sprog, og megen tid og penge maa ofres paa tolke og oversættere.

Det siger sig selv, at det er forbundet med overordentlig store vanskeligheder at styre ét rige, der omfatter saa mange forskjellige og lidet ensartede elementer. Enhed kan under saadanne forholde kun opnaaes, hvor der forefindes en afgjort herskende race, som ganske overskygger alle de andre og sammenbinder dem til et hele. Man kan ikke let forestille sig et Romerrige uden herskende romere eller et Britisk Rige uden herskende engelskmænd. Men ingen af Østerrige-Ungarns talrige folkeslag kan siges at besidde en afgjort og ubestridt overlegenhed over alle de øvrige. Tyskerne, som hidtil har indehavt hegemoniet i Østerrige, er kun et sideskud fra en stamme, som har sit egentlige hjem udenfor riget, og de nuværende vanskeligheder er netop en følge af deres svigtende magtstilling. Det er derfor rimeligt, at hvis det østerrigsk-ungarske monarki vedblivende skal hænge sammen, maa det tilslut overgaa til at blive et slet og ret forbund af stater.

For at faa en klar forstaaelse af det problem, som den nuværende situation frembyder, vil det være heldigt at kaste et flygtigt blik paa Østerrige-Ungarns nyere historie.

Under en periode, som strakte sig et stykke ind i det attende aarhundred, var Østerrige et konglomerat af løst forbundne saakaldte territorialstater. Det eneste baand, som knyttede disse stater sammen, var den omstændighed, at den kronede Habsburger ikke blot var tysk keiser, men ogsaa konge af Ungarn og Bøhmen, markgreve af Mæhren samt erkehertug, fyrste og greve af de øvrige lande. Paa denne tid eksisterede ingensomhelst enhed i styre eller repræsentation. Habsburgernes rige var simpelthen en blanding af de mest uensartede territorier, og naar en sag af vigtighed skulde afgjøres — f. eks. spørsmaalet om tilveiebringelse af penge og folk

til at trænge tyrkerne tilbage — sendte de enkelte stater sine akkrediterede repræsentanter til nationens hoved for at forhandle med ham.

Dette saakaldte territorialstyre var allerede henimod slutningen af det syttende aarhundred bleven aflægs. Det blev mere og mere nødvendigt for at tilveiebringe et tidsmæssigt militært forsvar og kommercielt samkvem at sammensmelte disse territorialstater til en helstøbt enhed, en moderne stat. Løsningen af denne opgave var imidlertid paa grund af sprog- og raceforskjellen yderst vanskelig, og rekonstruktions-arbeidet var derfor endnu ikke udført ved revolutionens udbrud i 1848.

Da Frants Josef den 2den december 1848 besteg tronen, befandt riget sig i en yderst opreven tilstand. Landet var badet i blod, finanserne i en ynkelig forfatning, og en tid syntes det, som om alt var tabt for huset Habsburg. I løbet af mindre end tre aar var imidlertid situationen fuldstændig forvandlet, takket være Radetzkys seire og fyrst Schwarzenbergs klogskab. Fyrst Schwarzenberg var en overordentlig dygtig statsmand, og det lykkedes efterhaanden ham og hans efterfølgere at skabe et fuldstændig centralistisk styre i Østerrige-Ungarn. Ti aar efter Frants Josefs tronbestigelse var der i hele monarkiet gjennemført et fuldstændig ensartet styre. I alle rigets dele herskede den samme privatlov, den samme straffelov, den samme rettergangsform, det samme skattesystem, det samme jernbanesystem, det samme toldsystem og det samme officielle sprog — nemlig tysk. Enhver provins i riget var berøvet sin historisk-politiske individualitet. Alle disse forandringer var gjennemført for at udslette al forskjel. Det var meningen, at Ungarn, Bøhmen og Galicien efterhaanden skulde ophøre at eksistere.

Enhed i styret var saaledes gjennemført, men denne enhed hvilede paa absolutismen. Den helstat, som nu var skabt, havde ingen folkevalgt repræsentation. Da det konstitutionelle styre indførtes i Østerrige i 1860 og i Ungarn 1867, var det derfor forbi med enheden og helstaten, ti i samme grad som folket kom tilorde, i samme grad maatte nationalitetsforskjellen gjøre sig gjældende. Østerrige-Ungarn blev nu et dualistisk monarki, bestaaende af to temmelig løst forbundne rigshalvdele.

Ifølge den i 1867 mellem Østerrige og Ungarn sluttede overenskomst (ausgleich) skal alle udenrigske anliggender og alle anliggender vedkommende hæren og flaaden være fælles. Begge rigshalvdele har derfor 3 fællesdepartementer, nemlig armédepartementet, finansdepartementet og udenrigsdepartementet. En forsamling paa 60 medlemmer fra hvert riges parlament, de saakaldte „delegationer“, bestaaende af 20 overhusmedlemmer og 40 underhusmedlemmer fra hvert rige møder vekselvis i Wien og Budapest for at bevilge fællesbudgettet og fatte beslutninger i alle fællesanliggender. Spørsmaalet om, i hvilket forhold de to riger skal bidrage til fællesudgifterne

— det saakaldte kvotaspørsmaal — afgjøres for en periode af 10 aar. For nærværende bidrager Østerrige med 68.6 og Ungarn med 31.4 procent. Den sidste tiaarsperiode er netop udløben, og afgjørelsen af kvotaspørsmaalet er et af de svævende vanskelige punkter i den østerrigsk-ungarske politik.

Foruden i ovennævnte anliggender er det — trods dualismen — lyktes at gjennemføre et fællesskab for begge rigshalvdele ogsaa paa det kommercielle omraade. Det saakaldte told- og handelsforbund sikrer hele monarkiet en og samme toldgrænse og bestemmer, at begge rigshalvdeles handelslovgivning, myntvæsen, samfærsels- og kommunikationsvæsen skal ordnes efter de samme principer. Dette told- og handelsforbund indgaaes imidlertid kun for en periode af 10 aar. Det er 2 gange blet fornyet, nemlig 1. januar 1878 og 1. januar 1888. Ingen fornyelse havde imidlertid fundet sted 1. januar 1898, og vi staar saaledes her atter ved et af de svævende spørsmaal i den østerrigsk-ungarske politik.

Dualismens indførelse i 1867 fjernede ikke ganske det af Schwarzenberg indførte centralstyre. Den strenge ensartethed i styret var vistnok brudt for hele monarkiets vedkommende; men inden hver enkelt af de to rigshalvdele vedblev dog den herskende politik at være centralistisk. Siden 1867 er Østerrige bleven centraliseret og fortysket af bureaukratiet i forening med et liberalt pengearistokrati, og Ungarn er bleven centraliseret og madsjariseret af adelen og de høiere stænder i forbindelse med kapitalisterne, der for det meste er jøder.

Konstitutionen af 1867 sikrer alle sprog og nationaliteter i enhver del af riget lige rettigheder. Men denne bestemmelse er i virkeligheden bleven en død papirparagraf. Ti i Østerrige er de ikke-tyske, og i Ungarn de ikke-madsjariske nationer overensstemmende med grev Beusts forskrift „sat mod væggen.“ Det er denne politik, som nu hævner sig i Østerrige og er aarsag i den nærværende krise. Ti kilden til den nuværende strid er som bekjendt fordringen om officiel anerkjendelse for det bøhmiske sprog ved siden af det tyske.

Tager vi de politiske partier i Østerrige for os, saaledes som de har udviklet sig siden 1860, finder vi, at de kan deles i to leire, centralister og føderalister. Paa centralisternes side finder vi det gamle bureaukrati, alle liberale elementer af den tyske befolkning, alle storkapitalister, som fortrinsvis er tyskere og jøder, landadelen og de saakaldte liberale landeiendomsbesiddere. Paa føderalisternes side finder vi hele den tsjekiske og slaviske befolkning af alle klasser og partier, Galiciens polakker, de klerikale i de tyske provinser — som understøttes af landdistrikternes katoliker — og endelig de konservative af alle afskygninger.

Den førstnævnte gruppes — de tyske centralisters — magtstilling har været opretholdt ved hjælp af høitspændte stemmeretsbetingelser (idet stemme-

retten har været afhængig af en temmelig stor skatteydelse) og en vilkaarlig udøvelse af den officielle magt (idet distrikterne væsentlig har været administreret i overensstemmelse med godseiernes og pengearistokratiets interesser). Ligefra begyndelsen af har der imidlertid været indflydelser i virksomhed, som har undergravet denne partigruppes magt. Tsjekerne holdt sig en lang tid borte fra rigsraadet, fordi de ikke fik sine fordringer om selvstændighed for Bøhmen opfyldte; men da de i 1878 efter 10 aars fravær indfandt sig i parlamentet, blev det umuligt at opretholde den kunstige tysk-centralistiske majoritet. Centralismen begyndte at vakle, og det var klart, at fortyskningstendenserne nu vilde blive hæmmet. Dertil kom, at demokratiets aand begyndte at sprede sig saavel blandt de tyske som slaviske folkeelementer. Denne demokratiske strømning tvang regjeringen til endel stemmeretsudvidelser, som tilslut ødelagde det centralliberale herredømme i Østerrige.

Ifjor vaar udstedte grev Badeni som Østerriges førsteminister endel forordninger, som bestemmer, 1) at retssager kan føres paa det tsjekiske sprog i Bøhmen endog i distrikter, hvor tsjekerne ikke engang udgjør en pct. af befolkningen, 2) at ingen embedsmand skal ansættes i Bøhmen, med mindre han kan skrive og tale tsjekisk, og 3) at alle tyske embedsmænd maa lære tsjekisk og inden fire aar underkaste sig eksamination i dette sprog. Grunden til udstedelsen af disse forordninger er indlysende. Tiden for fornyelsen af den statsretslige overenskomst med Ungarn nærmede sig, og Badeni vilde øiensynlig sikre sig tsjekernes stemmer for sit fornyelsesforslag. Tyskerne anser imidlertid disse forordninger som en vilkaarlig krænkelse af sine rettigheder og har ved en systematisk obstruktion i det østerrigske parlament forhindret afstemning saavel over forslaget til fornyelse af overenskomsten med Ungarn som over andre lovforslag. Og det er aabenbart deres hensigt at fortsætte med denne obstruktion, indtil sprogforordningerne er ophævede. Ministeriet Badeni har veget pladsen for ministerierne Gautsch og Thun; men endnu er man ikke kommet ud over vanskelighederne, og sprogforordningerne staar endnu ved magt. Tidspunktet for fornyelsen af overenskomsten med Ungarn er forlængst overskredet; men ingen lovformelig fornyelse er kommen istand, og det østerrigsk-ungarske monarki styres møisommelig ved hjælp af den østerrigske grundlovs paragraf 14, som berettiger regjeringen til udstedelse af nødforordninger. Den østerrigske og ungarske regjering skal imidlertid nu være bleven enige om en fremgangsmaade. Hvori denne fremgangsmaade bestaar, vil vel vise sig, saasnart ministeriet Thun har rettet den sidste appel til det østerrigske parlament.

Striden mellem nationaliteterne i Østerrige befinder sig saaledes paa et kritisk stadium, og faren for rigets sønderlemmelse er øiensynlig større

end nogensinde. Hvor stor denne fare er, fremgaar tydelig af de formaal, som de forskjellige partier i det østerrigske parlament mere eller mindre aabent vedkjender sig. Tsjekerne ønsker gjenoprettelse af et selvstændigt kongerige Bøhmen med eget parlament, egen armé osv. Polakkerne, som udgjør en meget talrig gruppe, vil skaffe provinsen Galicien selvstyre og saa gjerne, at det polske rige blev gjenoprettet. Sydslaverne længes efter oprettelsen af en sydslavisk stat omfattende Kroatien, Slavonien, Bosnien, Herzegovina, Dalmatien og — om muligt — Serbien og Montenegro. Rumænerne ønsker forening med den unge og kraftige rumænske stat, medens tyskerne — særlig det tyske folkeparti — længes efter forbindelse med Tyskland i en eller anden form.

De forskjellige nationaliteters inderste formaal ligger saaledes fuldstændig udenfor en østerrigsk-ungarsk stat. Det kunstige konglomerat knager i sine sammenføininger. Skridtet fra helstaten til dualismen var skjæbnesvangert. Ti det satte nyt liv i de forskjellige nationaliteters og provinsers selvstændighedslyster. Det næste skridt synes at maatte blive enten føderation eller opløsning. Men hvis et eventuelt forbund skal komme istand eller den nuværende dualisme vedvare, maa den udprægede forskjel i sprog og nationalitet neutraliseres af en solidaritet i interesser, og hvorvidt en saadan er tilstede i den grad, at den kan overvinde de centrifugale kræfter, er et stort spørsmaal.

I Ungarn har det centralistiske styre ikke saa store vanskeligheder at kjæmpe med som i Østerrige, og madsjarernes store liberale parti har afgjort majoritet i begge det ungarske parlaments huse. Der findes nemlig blandt de ikke-madsjariske folk i Ungarn ingen nation, som med hensyn til selvstændighedsfølelse og kultur kan sammenlignes med tsjekerne i Bøhmen. Men tiltrods herfor støder vi ogsaa i Ungarn paa centrifugale kræfter. Vi finder saaledes blandt de partier, som er i minoritet, et radikalt madsjarisk parti, der mener, at Østerrige og Ungarn bør skilles saavel politisk som kommercielt.

Den tsjekiske historiker Palacky har sagt: „Selv om Østerrige ikke var til, maatte man alligevel skabe et Østerrige for at sikre Europas fred.“ Og heri er der utvilsomt noget sandt. Man forestille sig den politiske revolution, som vilde følge af Østerriges opløsning! Hele det sydlige Europa vilde blive et kaos, og fastlandsmagterne vilde sandsynligvis blive indviklet i aarelange krige. Tyskland vilde blive henvist til en rent defensiv politik ligeoverfor en fransk-russisk alliance, og de sydeuropæiske stater vilde blive et hjælpeløst bytte for begjærlige erobrere. Hvad vilde Spanien, Italien, Balkanstaterne og Tyrkiet isolerede og halvt ruinerede kunne udrette mod det mægtige Rusland-Frankrige? Spanien og Italien vilde komme under fransk overherredømme, og Rusland vilde sluge Tyr-

kiet, Balkanstaterne og Grækenland. Selv Ungarn kunde neppe haabe at bevare sin uafhængighed. Østerrige-Ungarns vedbliven som stormagt synes saaledes at være en uomgjængelig nødvendighed for Europas sikkerhed. Faren for Østerriges opløsning er kanske ikke overhængende. Ti saavel de østerrigske som ungarske nationer synes at have stor sympati for den nuværende keiser, og saalænge han lever, vil man rimeligvis akceptere en foreløbig løsning af vanskelighederne. Men hvorledes vil det gaa efter hans død? Der er intet, som skiller saa stærkt, som en bevidst raceforskjel, og saalænge de forskjellige folkeslag i Østerrige-Ungarn lever under følelsen af, at deres raceindividualitet hæmmes og kues under det samlende enhedsstyre, saalænge vil det være vanskeligt at holde monarkiet sammen.

En kugle i kroppen.

En amerikansk bladmand, som fulgte de for sin koldblodige dødsforagt bekjendte „Rough Riders“ ved Santiago, beretter i *Cosmopolitan*, hvorledes det kjendtes at have en kugle i kroppen.

Under en skjærmysl i en skogtykning tog han plads under et svært palmetræ efter at have tømt sin revolver paa fienden. Pludselig gik der en skjælvning gjennem palmestammen, han vendte sig og saa tre fire kuglehuller tæt over sit hode. I det samme kjendte han en dask i ryggen, det var hverken voldsomt eller gjorde ondt. Det var nærmest som en kamerats puf. Han faldt omkuld og kunde til sin forbauselse ikke komme paa benene. Altsaa var det vel kuglen fra en spaniers mauser-gevær. Men det gjorde næsten ikke ondt i det samme. Om en stund var han i det Røde Kors's hænder og blev forbunden af en læge, som bemærkede, at han i høiden havde fem minuter igjen at leve. Denne oplysning gjorde ikke stærkere sjæleligt indtryk, end skuddet legemligt. Saa iagttog han, hvorledes kamerater rundt om drattede omkuld; i mindre end et minut tællede han otte mand, som styrtede, ikke mere end et snes skridt borte. De dumpede sammen uden en lyd. Bare en enkelt bemærkede i det samme: „Jeg er truffen“. Man kunde blive rammet aldrig saa ufarlig, overende faldt man. Kuglen maa have givet hele nervesystemet en døvende rystelse. Ingen af de trufne kunde røre en arm; men tale kunde de. En af karerne foreslog, de skulde synge for at vise de andre, at de ikke var døde. Saa sang de „Star Spangled Banner“ og endda en sang til.

Men snart begyndte han at kjende det, som om glødende naale langsomt og omhyggelig blev stukne ind i hans rygrad fra ende til anden. Det var ingen behagelig fornemmelse, og han afstaar fra nærmere udmaling af smerten. Han overlever altsaa affæren og er paa hospitalet ved hjælp af Røntgen-straaler blet befriet for kuglen.

Han bemærker om sine kamerater, at ingen røbede nogen bestræbelse for at hytte sig mod skud, og at ingen gjorde noget væsen af sagen, om

han blev rammet. Har man faaet kuglen i kroppen, tænker man ikke mere og kjender sig rolig for en ny kugle.

Den værste ulempe for en bladmand ved at deltage i krig, mener han, blir, at efterpaa vil andet bladarbeide kjendes temmelig kjedeligt.

— — En anden krigs-korrespondent, som var fremme i første linje, beretter, hvorledes han midt i kugleregnen gang paa gang greb sig i at nynne eller endog synge kjendte melodier.

Videnskabens forandrede holdning ligeoverfor spiritismen.

(Indsendt.)

New York Herald udtalte for ikke længe siden i anledning af videnskabens forandrede tone ligeoverfor det okkulte følgende:

„Enhver inden den civiliserede verden, fra Kina til Peru og andre steder, er interesseret i de ting, som hører ind under okkultismen.

I den sidste tid har den hele sag antaget en meget alvorlig skikkelse, og for første gang i historien er folket — og de mest tænkende deriblandt — begyndt at spørge sig selv, om der er eller ikke er nogen sandhed skjult under grusdyngen, og om ikke denne smule sandhed bør undergives en streng undersøgelse og anvendes til et eller andet praktisk brug.

Ialfald er vi kommen ud over vor rallieren. Det menneske, som spotter muligheder, som er skjulte, blir selv spottet. Spotten, som for 20 eller 30 aar siden var det sædvanlige, har bidt i sin egen læbe og vil herefter iagttage en respektfuld taushed. Videnskaben trak paa skuldrene forhen og forviste spiritismen barsk ned i overtroens hule."

Herald kaster saa et blik paa visse fakta, som tildels har forandret dette og gjort videnskaben langt forsigtigere. Den siger: „Saa stor er forandringen i vor videnskabelige holdning, at, da dr. K. M. Bucke fremkom med nogle dristige vink under et møde for nylig i „British Medical Association" i Montreal, lyttede medlemmerne dertil ikke blot med respekt, men opmærksomt, ti sagen havde øiensynlig antaget store proportioner og er bleven værd at se paa. Da han sagde: „Saakaldet telepati og clairvoyance synes at være prøver paa fremspirende evner, og jeg stiller i samme klasse de fænomener, som ofte er kaldet spiritistiske," saa trak knapt en eneste mand paa skuldrene eller løftede sit øiebryn. Spotten og haanet var altsammen traadt tilbage, og det er aabent erkjendt af enhver tænkende mand, at der er noget bag disse kraftudfoldelser, som ikke er bedragersk, og som er værdt undersøgelse."

Dr. Bucke gik saa langt som til at erklære, at *The Society for Psychical Research's* arbeider havde gjort det aabenbart, at disse fænomener virkelig eksisterer, og han tilføiede saa med et slags begeistret dristighed, som alene den videnskabelige verden kan vurdere, at „et studium af tilfældet med mrs. Piper og Mary J. Fancher vilde tvinge enhver fordomsfri person til at gjøre samme indrømmelse."

The Herald slutter med at sige om de engelske og amerikanske selskaber for psykiske undersøgelser:

„Nu er det erklæret af begge disse selskaber, at teorien om humbug maa lægges ganske tilside, og at der er nok i spiritismen til at forlange verdens respektfulde opmærksomhed. Ifald menneskeligt vidnesbyrd er værdt noget, er der nok af velkonstaterede fakta til at gjøre muligheden af kommunikation mellem de to verdener sikker nok, og de, som tror paa denne mulighed, har en sund videnskabelig basis at bygge sin tro paa."

Dagsavisen *The Gazette of Birmingham,* hidindtil en anti-spiritistisk avis, omtaler udførlig de af dr. med. Richard Hodgson gjorte eksperimenter med det meget bekjendte medium mrs. Piper. Dr. Hodgson, siger bladet, er meget erfaren i disse ting. Han har studeret disse manifestationer i 5 aar med mrs. Piper, og i

dette lange tidsrum var hun alene medium for ham. Doktoren erklærer, at enhver teori om bedrag var uantagelig. Dr. Hodgsons eksperimenter berettes ogsaa af T. de Wyzewa i en feuilleton til det høit anseede *Temps* for 17/5 98 i tilslutning til det sidste hefte af *Proceedings of the Society for psychical Research*, der har troet at maatte vie fremstillingen af en saa vigtig sandhed hele 300 sider af dets sidste levering. Skeptikere henvises til gjennemlæsning af denne beretning, og de vil ikke kunne negte, at her foreligger et strengt videnskabeligt gjennemført spiritistisk eksperiment, og allerede den omstændighed, at et selskab, som tæller de mest ansete videnskabsmænd i sin midte, eksakte forskere af første rang, har anseet den omtalte beretning fra dr. Hodgson med alle dens mærkværdige enkeltheder for værdig til et fuldstændigt aftryk i sine sessionsindberetninger, turde allerede for skeptikeren være et fingerpeg om, at her ikke blot foreligger „amerikansk humbug“, men at det gjælder kjendsgjerninger og forekomster, der er ligesaa værdige som paatrængende nødvendige nærmere undersøgelser og forklaring.

Det vil heraf sees, at spiritismen begynder at vinde anerkjendelse og paaagtning, og dens lære, grundet paa et eksperimentel-underlag, har i løbet af et halvt aarhundred vidst at trænge seirrigt gjennem, saa at dette minder om den gamle Gamaliels udsagn: „Er læren af Gud, saa kan I ikke tilintetgjøre den; er den af mennesker, saa vil den gaa under af sig selv!“

Og hvilke hindringer har ikke den frisk opspirende sæd af en verdenssandhed havt at overvinde, førend den vandt deres opmærksomhed, som hjalp den videre og hurtig vil tiltvinge dens almindelige anerkjendelse: Videnskabens repræsentanter! Just i den materialistiske vildfarelses tidsalder og paa hin tid, da den aandløse kraft- og stof-filosofi blev løftet af videnskaben som den eneste positive, paa natur og fornuft grundede, da truedes denne med tilintetgjørelse af vor paa kjendgjerninger grundede filosofi.

Hvor meget ogsaa de tyske naturforskere saasom Ernst von Baer, prof. Hyrtl osv. søgte at retfærdiggjøre spiritualismen ligeoverfor den platte materialisme og sogar søgte at bevise den, saa hørte man ikke paa dem, men lo dem ud tiltrods for alle deres vægtige grunde til gunst for den spiritualistiske verdensopfatning.

Men materialismen har maattet vige ligeoverfor saa mægtige kjendsgjerninger som de, der blev budt os af den fra Amerika kommende spiritisme.

Amerika, England, Frankrige, Tyskland og andre europæiske lande tæller lærde af høi rang, der er traadte i skranken for spiritismen, og et stort opsving har den hele bevægelse faaet efter mailanderkommissionsberetningen for aaret 1892, hvorved mediumistiske forekomster anerkjendes bl. a. af saa fortrinlige repræsentanter for medicinen som Lombroso og Richat, ligesom ogsaa oberst de Rocha, dr. Dariex, Sabatier og Moxwell og fremforalt fysikeren Lodge ved sin optræden for sagen har givet vor lærde verdens materialistiske fordumsfulde sindelag et vældigt stød.

Psykologiske selskaber, efter forbillede af Londons *Society for psychical Research* og talrige tidsskrifter, som behandler sjælelivets gebet paa grundlag af kraftige mediumistiske kjendgjerninger, er da ogsaa i kraft af dette spiritismens resultat opstaaede i alle kulturlande. Vore første spiritistiske banebryderes arbeider indtager en fremragende plads i videnskabernes og det menneskelige fremskridts historie. Fornemmelig var det en du Prel's værker, som har løst menneskegaaden paa en fuldendt, hidtil uovertruffen maade, saavelsom en Myer's arbeider og Rochas eksperimenter, hvilken sidste det var forundt at fastslaa menneskets bikorporitet, spiritismens grundlag. Spiritismen er i sandhed fra det barn, som den var, da bordbevægelsen kom imode, ikke blot bleven til yngling, men til en moden mand, til et vældigt, verdensbevægende spørsmaal, der trænger sig frem overalt. Her er det Englands første finansminister Balfour, som frit har udtalt det dristige ord, at „spiritismen er uendelig vigtigere end ethvert andet, politisk eller socialt spørsmaal“; og saa erklærer aabent den største repræsentant for den tyske dagspresse, *Kølnische Zeitung*, at endnu kun den uvidende kan udgive spiritismen for svindel og dens fænomener for taskenspillerkunststykker. Og om det ogsaa ikke har manglet paa anakronistiske skribenter i de sidste aar, som stedse paany har villet forsikre et tankeløst publikum om, at der intet er i paastanden om en aandeverdens eksistens og indgriben; om det heller ikke har manglet paa saakaldte anionistiske og teosofiske tværdrivere blandt bekjenderne af oversanselige kjends-

gjerninger, som vil beskylde spiritismen for uvidenskabelighed og helst vil undertrykke den; om end geistligheden optræder med sit *anatema* mod spiritismen, saa beviser dog kjendsgjerningen om de 60 millioner tilhængere og den stedse videre fremadskridende bevægelse, at spiritismen er kaldet til at tilføre menneskeheden den gyldne tidsalder. Selv den største skeptiker vil ved nøiere prøvelse ikke mere kunne unddrage sig den spiritistiske forklaringsmaade, og i spiritismens lys vil nazaræerens lære først udfolde sin sande, aldrig anede glans.

B. Torstenson.

Nordiske tidsskrifter.

Naturen, 6te 7de og 8de hefte: *G. A. H.:* Immunitet. — *H. Chr. Geelmuyden:* Om lysets virkning paa dyr og mennesker. — *O. J. Lie-Pettersen:* En myrefangende edderkop (med 2 fig.) — *K. K.:* Lidt om sjøskjælv. — *Adolph P. Rosenberg:* Til stjernefotografiens historie. — *Louis Robinson:* Vilde træk hos tamme dyr. I. Hunden. — *N. Borodine:* Uralkosakkerne og deres fiskerier (med 4 fig.) — *Walter von Ohlendorff:* Guanoleierne i Peru og Chili. — *K. K.:* Sneglevandringer. — *O. Dziobeck:* Lidt om naturens energiforraad. — Anmeldelser: *A. Helland:* Søndre Trondhjems amt. — Mindre meddelelser: De største havdyb. — Trækfuglenes flugt. — Seiglivethed hos en hval. — Vægten af planetoiderne. — Diamantens industrielle anvendelser. — Græshoppernes „sang" og lufttemperaturen. — Fremstilling af kunstige diamanter. — Levedygtighed hos stærkt afkjølet frø. — Legeringer — Svømmende elefanter. — Temperatur og nedbør mai 1898.

For kirke og kultur, sept.: *Thv. Klaveness:* W. Gladstone som kristelig politiker. — *Fern. Linderberg:* Biskop v. Ketteler og socialismen i Tyskland. — *Chr. Bruun:* Svar paa angreb. — *Thrr.:* Browning. — *Axel Andersen:* Sola fide. — Nye bøger. — *J. Jansen:* Lidt fast grund. — *A. D. Bassøe:* Nogle bemærkninger til „undervisningen i bibelhistorie".

Nord og Syd, sept.: Nemesis. Aarsagerne til Spaniens ulykke. — *Dr. H. T. Manicus:* Om musiken som lægemiddel. — *P. Munch:* Danmark for 50 aar siden. — *E. P. Uldall* og *F. Børgesen:* Vore vestindiske øer (illustr. og med kart). — *Carl Burrau:* Stjernehimmelen i september (med kart).

Folkevennen, 4. hefte: *M. A. Grude:* Jæderens dæmpede flyvesande. — Lidt fra Upper-Yukon eller „Klondyke"-floden (med bill.) — Episode fra franskmændenes krig i Dahomey. — En gammel salmebog (Henr. Wranér). — Pir Baks, den „mugne" elefant og dens ødelæggelser (hist. fra Indien). — Lidt om Fredrikshalds civile og militære historie (forts.) — Et spørsmaal.

Tillægshefte: Dr. med. *H. C. Geelmuyden:* Vort øie.

Syn og segn, nr. 4: *Anton Kerner:* Korleis voksterlive held seg ved lag. — *Sig. Nesse:* Paa „ljosets bana". — *Embr. Strand:* Kva jordi kunde bera. — *Ola Aasmundstad:* Lange-Maren.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 26. sept. 1898.

Da lord Salisbury i sin bekjendte tale i Primroseligaen delte verden i levende og døende nationer og i advarende ord afmalede den farlige opløsningsperiode, vi synes at gaa imøde, indbefattede han da under betegnelsen døende ikke blot de „syge mænd" i øst, men ogsaa de vaklende kristne stater i det sydlige Europa? De sidste tiders begivenheder i Frankrige, Spanien, Italien og Østerrige viser ialfald, at der er mægtige opløsende kræfter i virksomhed ikke blot i de ikkekristne, men ogsaa i mange kristne statssamfund. Snigende sygdomme hjemsøger de sydeuropæiske stater og synes sent eller tidlig at maatte hidføre en krise, der enten maa ende med død eller nyt liv paa et bedre og sundere grundlag.

Ubetinget agtelse for lovene, samarbeide mellem folket og de styrende, indbyrdes tillid mand og mand imellem — det er rødderne til enhver sund social organisme. Hvor disse rødder visner, der forfalder staten, og samfundet opløser sig til en kaotisk og usammenhængende hob. Mistænksomhed, frygt og had træder istedenfor tro og tillid. Sindene gribes efterhaanden af en almindelig følelse af usikkerhed, som vender landsmænd mod landsmænd og tilslut hidfører katastrofer. Saadan synes forholdet for tiden i mere eller mindre grad at være i Frankrige, Italien, Spanien, Østerrige-Ungarn, Grækenland og Tyrkiet. I Frankrige øver arméens ledere vold mod lovene og den offentlige moral, krænker garantierne for den borgerlige frihed for at opretholde sin anseelse og magtstilling. Ordet „landsforrædere" udslynges mod alle dem, der ikke vil prostituere den offentlige samvittighed i militærstandens interesse, og der opfordres til kamp paa liv og død mod et „syndikat", som angivelig arbeider paa at ødelægge og forraade fædrelandet. I det blødende og bankerotte Spanien kjævles de styrende, medens folket, hensunket i ligegyldighed, kun tænker paa tyrefægtninger og fornøielser. Staten er fuldstændig adskilt fra folket, og massernes ligegyldighed vil kanske snart blive forvandlet til had af nødens og hungerens svøber. I Italien er folket bleven fjernet fra regjeringen ved en beskatning saa høi, at industrien berøves sit udbytte og fuldstændig lammes. Kirken konspirerer med den verdslige magts fiender, og ud af dette virvar fødes en hæslig anarkisme, som har berøvet Østerrige dets keiserinde. I Østerrige-Ungarn finder vi istedenfor en nation fungerende som en enhed en hob uforligelige folkeslag, som regjeres under de største vanskeligheder og holdes sammen af de omgivende magters frygt for følgerne af en opløsning.

Der er umiskjendelige tegn til omvæltninger af en uoverskuelig rækkevidde, og vi ser os instinktmæssig om efter en kjærne, omkring hvilken det nye Europa kan krystallisere, en vedvarende magt, som kan stanse eller regulere de opløsende kræfter, som mer og mer gjør sig gjældende. En saadan magt vilde kunne skabes, hvis de „levedygtige" nationer vilde slutte sig sammen, hvis Storbritannien, de Forenede Stater, Tyskland og Rusland kunde række hinanden haanden til en fælles politik. Da vilde visselig farerne reduceres i høi grad, og de syge nationer kunde passere det kritiske stadium uden at bringe de øvrige i haarene paa hinanden. Helbredelse og regeneration vilde blive hilset med glæde, og i tilfælde af død, vilde

der ikke opstaa nogen strid om efterladenskaberne.

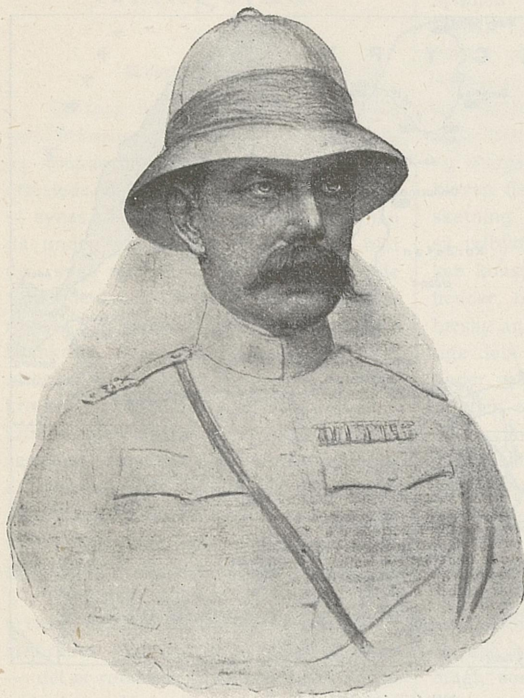
Fashoda.

Spørsmaalet om, hvorvidt franskmændene befinder sig i Fashoda, og hvilke forviklinger deraf vil opstaa, drøftes med iver i den europæiske presse. En dag eller to før slaget ved Omdurman fik kalifen underretning om, at Fashoda var besat af hvide mænd. Han sendte straks 2 dampere opad den Hvide Nil for at undersøge forholdet. En af disse returnerede den 7de sept. og overgav sig til sirdaren. Kapteinen paa denne damper beretter, at han fandt Fashoda besat af hvide mænd, der aabnede en heftig ild mod ham og drev ham tilbage. Af kapteinens beskrivelser synes det tydelig at fremgaa, at den styrke, som har besat Fashoda, er fransk, og de kugler, man har fundet i kalifens damper, ansees for at hidrøre fra franske rifler. Skjønt der er en svag mulighed for, at de hvide mænd i Fashoda kan være major Macdonalds engelske ekspedition, der drog nordover fra Uganda i begyndelsen af juni, er det dog rimeligere at antage, at det er den franske ekspedition under major Marchand, der er udgaaet fra det franske Kongogebet. Fashoda har været maalet for andre franske ekspeditioner end Marchands (M. de Morés's fra Afrikas østkyst og Liotards fra det franske Kongo), men disse er mislykkede. Sirdaren er med flere kanonbaade og en styrke paa 1300 mand draget opad Nilen til Fashoda.

Hvis Marchands ekspedition befinder sig i Fashoda, er situationen temmelig alvorlig. Ti alt tyder paa, at England

Nil-landet.

ikke vil taale franskmændenes nærværelse der. Det fremhæves fra engelsk hold, at Fashoda har været hovedstad i et territorium, som i 1870 definitivt blev indlemmet i det ægyptiske Sudan, og derfor med rette tilhører Ægypten, der nu under engelsk ledelse er ifærd med at tage sine tabte provinser tilbage. Og i 1895 erklærede den daværende understatssekretær sir Edward Grey,

Kitchener.

at enhver fremrykning i Nildalen fra franskmændenes side vilde blive betragtet som en uvenlig handling (krigsgrund). Den engelske presse fremhæver enstemmig, at major Marchand uden videre maa kastes ud af Fashoda.

I det hele taget vil egnene ved Øvre Nilen efter sirdarens indtagelse af Kartum antagelig lægge mere beslag paa Europas opmærksomhed end hidtil. Vi har her store territorier, som ligger og venter paa at blive definitivt delt mellem de europæiske magter. For briterne repræsenterer disse egne et landomraade, hvorfra de uden tvil vil søge forbindelse med de øvrige britiske egne i Afrika. Naar sirdaren og Macdonald mødes, vil Ægypten være forbundet med britisk Østafrika, og dette er uden tvil det maal, som først vil blive efterstræbt. Men rimeligvis vil der ogsaa blive gjort forsøg paa at erhverve Darfur og Wadai for Storbritannien. Derved vil nemlig Øvre Nilen blive forbundet med de britiske egne ved Nigeren i Vestafrika. Cecil Rodes's stolte tanke om et sammenhængende britisk landomraade fra Kap til Nilen lader sig vel neppe realisere; ti forbindelsen med Sydafrika er afbrudt af Kongestaten og tysk Østafrika. Men umuligt er det jo ikke, at det gode forhold mellem England og Tyskland vil muliggjøre anlægget af en britisk bane fra Sydafrika helt op til den seilbare del af Nilen. Chamberlain, som gjerne ved, hvad han siger, ytrede fornylig til en interviewer for *New York Herald:* „Unge mand, De vil opleve at se en jernbane bygget gjennem Sudan til de store indsjøer og til Transvaal og Kap“.

Dreyfussagen.

I Frankrige bliver den politiske atmosfære mere og mere elektrisk. Dreyfussagen synes at have bragt landet temmelig nær randen af en revolution. Efter opdagelsen af Henrys falsknerier troede al verden, at hele det franske

folk vilde anse en revision som det heldigste middel til at faa løst den nu mere end nogensinde indviklede floke. Men verden tog feil. Neppe har antidreyfusarderne og anti-semiterne kommet sig efter det bedøvende slag, som Henrys tilstaaelse tilføiede dem, før de tordner løs værre end før mod „syndikatet“, som angivelig er ifærd med at „forraade“ fædrelandet. Den offentlige mening forhærder sig mere og mere mod revisionen. Generalstaben arbeider af alle kræfter for at hindre den og synes at have en stor del af nationen paa sin side.

Ministeriet Brisson har atter skiftet krigsminister. General Zurlinden, der ved sin overtagelse af krigsministerporteføljen antoges at ville fremme revisionen, slog efter studiet af Dreyfusprocessens akter fuldstændig om, og da hans kolleger fremdeles fastholdt sin overbevisning om revisionens nødvendighed, gik han og arbeidsministeren Tillaye af. En ny krigsminister, general Chanoine, blev straks udnævnt, og ministeriet besluttede at overgive Dreyfus-processens akter til en juridisk kommission, der fik i opdrag at afgive et votum i revisionsspørsmaalet. Denne kommission har netop afsluttet sit arbeide. 3 af dens medlemmer har voteret for og 3 mod revisionen. Ansvaret for den endelige afgjørelse falder saaledes tilbage paa ministeriet. Ifølge en netop indløben efterretning er samtlige ministre nu blevne enige om at indlede en revision og oversende Dreyfusprocessens akter til kassationsretten.

Under oppebielsen af revisionskommissionens afgjørelse har Picquartaffæren holdt publikum iaande. Oberst Picquart er aabenbart en farlig mand for generalstaben, og der synes at være spundet endel temmelig smudsige rænker for at faa ham i de militære myndigheders vold. Det gjaldt at stanse den retssag, der var anlagt mod Picquart for en borgerlig domstol, og faa ham stillet for krigsretten. Dette var general Zurlinden mand for at gjennemføre. Ikke før er han bleven gjenindsat i sin gamle post som militærguvernør i Paris, før han forlanger Picquart arresteret og stillet for krigsret som mistænkt for at have forfalsket det saakaldte „rørpostbrev“. Og generalprokurøren overtales til at foreslaa den borgerlige rettergangs udsættelse, for at den militære domstol skal komme tilorde. Zurlindens plan lykkedes. Den borgerlige domstol har voteret for udsættelse, og Picquart er overført til militærfængslet *Cherche midi*. Forinden har han imidlertid troet at burde sikre sig mod ombringelse ved høitidelig at bekjendtgjøre, at hvis han findes død i fængslet, betyder det mord og ikke selvmord. Hvilken rolle krigsminister Chanoine har spillet i denne affære, er ikke ganske klart. Som militærguvernør i Paris kan general Zurlinden kun foretage arrestationer med krigsministerens samtykke. Dette samtykke har Chanoine vistnok givet; men det paastaaes, at han er bleven overrumplet af Zurlinden og ikke har været sig bevidst den fulde betydning af Picquarts arrestation. Fra andre hold paastaaes det derimod, at Chanoine har handlet bag Brissons ryg og i forstaaelse med Zurlinden, hvorover Brisson skal være overordentlig opbragt.

Kreta.

Kretaspørsmaalet er — som et engelsk tidsskrift fremhæver — Europas Dreyfusaffære. Grunden, hvorfor saa mange kvier sig for at gaa med paa en revision af Dreyfus-processen, er frygten for, at den vil hidføre en katastrofe; og grunden til, at stormagterne kvier sig for en radikal og endelig løsning af Kretaspørsmaalet, er frygten for, at de skal blive indviklet i en almindelig krig. Bedre, siger man, at en mand lider uskyldig, end at et helt land skal styrtes ind i en revolution, bedre, at en liden ø herjes af anarki og elendighed, end at hele Europa sættes i brand.

Frygt har imidlertid endnu aldrig magtet at fjerne en fare, og den ængstelige undladelsespolitik, som hidtil er bleven befulgt baade i Dreyfus-sagen og Kretaspørsmaalet, har kun gjort tilstanden værre.

Det ser imidlertid nu ud til, at magterne vil tage skeen i en anden haand. England, Frankrige, Rusland og Italien skal være blevne enige om ikke at bryde sig om Tysklands og Østerriges furtne passivitet, men tilstille Porten et ultimatum indeholdende forslag til en endelig ordning af Kreta-forholdene. Og de skal endog være fast bestemte paa at bruge magt for at opnaa Sultanens samtykke til den foreslaaede plan.

Onkel Jonatan som skolemester.

Den engelske admiral Noël har efter massakrerne i Kandia optraadt noksaa kraftig. Han tilstillede den tyrkiske guvernør et ultimatum, hvori han fordrede udlevering af hovedmændene i det stedfundne oprør og ødelæggelse af endel huse, som behersker den britiske stilling i Kandia. Disse fordringer har sultanen modvillig indvilget. Han fordrer dog, at de udleverede oprørsledere skal dømmes af en international kommission. Der er imidlertid endnu intet gjort for at afvæbne og fjerne de tyrkiske tropper.

Paladsrevolution i Kina.

Der er netop i Kina foregaaet en betydningsfuld politisk omvæltning. Den regjerende keiser Kuangsu er bleven styrtet og regjeringen overdraget hans tante og adoptivmoder, enkekeiserinde Tsu-Hsi. Der har endog gaaet rygte om, at keiseren er myrdet; men dette rygte er ikke blevet bekræftet. Enke-keiserinden, der i mange aar (fra 1861 til 1889) har styret Kina, skal være en energisk dame og repræsenterer sammen med sin fortrolige Li-Hung-Chang det gammelkinesiske parti, der støtter sig til Rusland. Den unge afsatte keiser repræsenterer derimod sammen med sin raadgiver Kang-Yu-Mei et ungkinesisk parti, der vil indføre reformer efter vesterlandsk mønster og søger støtte hos England. Som følge af paladsrevolutionen har Kang-Yu-Mei flygtet. Han eftersøges ivrig af enkekeiserinden, der antagelig vil lade ham henrette. Li-Hung-Chang, der for en tid siden blev afsat, vil nu rimeligvis atter faa sin gamle indflydelse tilbage.

Aarsagen til omvæltningen er sand-

synligvis den unge keisers reformiver. I den sidste tid har han udstedt edikter og forordninger, der har brudt staven over ældgamle kinesiske sædvaner og traadt mandarinernes interesser for nær. De maatte derfor vække en haardnakket modstand. I et rige som Kina kan gjennemgribende reformer ikke gjennemføres ved et trylleslag.

Omvæltningen vil antagelig bevirke, at de russiske interesser atter faar overtaget i Kina. *R. E.*

Ny literatur.

Johan Magnussens forlag, Bergen:

Blandt folk og fyrster. Historiske fortællinger oversatte fra fransk ved Johan Petersen, kaptein.

Aschehoug & Cos. forlag, Kristiania:

Pastor Storjohann: *Er Mosebøgerne ægte?* (0.50). Wergeland: *Digte i udvalg* ved dr. Arne Løchen. 2. bind (3.00). Denne særdeles vakre udgave fortjener, saa billig som den er, at vinde stor udbredelse.

John Griegs Reproduktionsatelier, Bergen:

Atlas over Norge for skole og hjem af Ivar Refsdal, folkeskolelærer. Dette lille atlas har saa mange gode sider, at det var ønskeligt, om det ved at udkomme i nyt oplag kunde opvise større enshed i behandlingen og et skjønsommere udvalg af detaljkarter.

Forskjellige meddelelser.

— *Skibs-forlis.* I 1897 forlistes af 1000 tons

af skibe fra Storbritannien	23.1	tons.
- » - britiske kolonier	28.9	—
- » - Forenede Stater	23.3	—
- » - Tyskland	20.0	—
- » - Frankrige	32.2	—
- » - Italien	32.5	—
- » - Rusland	24.1	—
- » - Holland	38.0	—
- » - Østerrige-Ungarn	52.6	—
- » - Danmark	27.4	—
- » - Sverige	40.0	—
- » - *Norge*	*56.0*	—

For en skam for vort folk, som skryter af at høre til verdens første sjøfarende nationer. En skam, som vi ikke burde lade sidde paa os! Hvorledes sørger staten for undervisningen i sjømandsfag! Hvad kræves

der for at blive skibsfører! Hvad er lavmaalet af fordringerne til et skibs sjødygtighed!

Tallene skriger: skam! skam! skam!

— *Kjæmpe-kikkerten* ved Pariserudstillingen i aar 1900 er nu under arbeide hos Gautier i Paris. Den skal være 60 m. lang og have to objektiv-linser paa 1.25 m. i tværmaal, en for øiet og en fotografisk. Disse linser blir altsaa 15 cm. sværere end det største objektiv, som hidtil er forarbeidet, nemlig for sidste Berliner-udstillings kikkert, der kun var 20.7 m. lang. At svinge en 60 meters kikkert vilde være yderst vanskeligt; isteden har man tænkt at anbringe et bevægeligt speil foran aabningen og ved dette indfange stjernerne fra alle kanter. Kikkert-røret skal sammensættes af 24 staalrør, hvert paa 2.5 meters længde og 1.5 meters tværmaal. Med alt tilbehør skal det bevægelige instrument veie 14,000 kilo. Speilet skal være 2 meter i tværmaal og 0.3 meter tykt og veie 3600 kilo. Bare slibningen af speilets to flader, der maa være „speilglatte" og parallelle, koster mange maaneders nøiagtigt arbeide med redskaber, som gjøres udelukkende til dette brug. Og saa præparationen af de to linser! Den ene af disse er ligesom speilet under arbeide; den veier 360 kilo og er 9 cm. tyk, koster i raa tilstand 50,000 kr. Fuldfærdige kommer de to linser paa 420,000 kr. Hele kikkerten i fuld stand og opstillet skal koste 1 million kr. Den skal anbringes i det „optiske palæ", som bygges ved Eiffel-taarnets fod. Kikkerten skal forstørre 6000 gange (største hidtil kjendte forstørrelse er 4000 gange), ja kunne drive det til 10,000. Den vil forkorte afstanden til maanen til 67 kilometer! d. v. s. man vilde kunne følge et armekorps's eller en oceandampers bevægelser paa maanen. Selvfølgelig venter man sig meget af de fotografier, som skal optages gjennem dette instrument. Antageligvis vil den efter udstillingen blive flyttet til et høitliggende tørt sted i en varm egn for at kunne gjøre mest nytte for sig.

— *Kunstige diamanter* er atter frembragte, idet Quirino Majorana — gaaende ud fra Moissan's metode: at udsætte kul samtidig for voldsomt tryk og voldsom varme — har ophedet et stykke sukker-kul ad elektrisk vei og derpaa udsat det for trykket af et stempel, som blev drevet ind ved kraften fra en eksplosion. Resultatet var bittesmaa diamant-krystaller.

— *Udvandringen fra Italien.* I de tre aar 1895—97 er der udvandret 900,000 mennesker fra Italien; i de ti aar 1888—97 tilsammen $2^1/_2$ millioner. De fleste drager til Brasilien og Argentina, en god del ogsaa til de Forenede Stater. I tæiteste flokke rykkes der ud fra den yppige Po-Slette, fra egnen om Napoli samt fra Syd-Italien og Sicilien. Disse tal vidner om de elendige tilstande i det frugtbare og deilige land.

— *Indvandringen til New York* har sidste aar beløbet sig til 175,000, hvoraf 70,000 var kvinder; gjennemsnitlig medbragte hver person 50—60 kr. — Fra Italien kom 57,000, fra Storbritannien og Irland 25,000, fra Rusland 18,000, fra Østerrige 17,000, fra Ungarn 14,000, fra Tyskland 13,000, fra Sverige 10,000 o. s. v.

— „*Turbinia*", et skib paa $30^1/_2$ meters længde, som blev bygget ifjor, gjør 35 knob, er altsaa det hurtigst gaaende skib. Det lille fartøi har en maskine paa 2100 hestekræfter, som istedenfor cylinder-stempel driver en damp-turbine, der er fæstet paa selve skrue-akslen. Denne ma-

skine sluger meget kul; skibet har ikke rum til mere kul end for 3 timer, men saa tilbagelægger det ogsaa i denne tid 200 kilometer! Tænker man sig et skib paa 15,000 tons med slig maskine, vilde det trænge 1500 tons kul om dagen, men til gjengjæld sætte over Atlanteren i 3 døgn!

— *Byernes vækst* er i de sidste aar stærkere i Europa end i Amerika. Berlin har i 21 aar „lagt paa sig" lige meget som Chicago og dobbelt saa meget som Filadelfia; Hamburg har øget sin befolkning med det dobbelte af Bostons forøgelse siden 1875. Stockholm har fordoblet, Kjøbenhavn øget til $2^1/_2$ gange, Kristiania tredoblet sit indbyggertal i sidste mandsalder. Siden 1860 har Rom vokset fra 184,000 til 450,000, samtidig har Wien tredoblet sin befolkning. I England er bare 8 pct. af byernes indbyggere indfødte byfolk, naar man regner 3 slegtled til at blive „indfødt". I 40 af Europas første byer er bare $^1/_5$ af indbyggerne indfødte.

— *Frankrige affolkes.* Medens Italiens folketal aarlig vokser gjennemsnitlig med 300,000, Englands ligeledes med 300,000, Østerrige-Ungarns med 500,000 og Tysklands med 700,000 (endda er alle udvandrere fraregnede), staar Frankriges folketal stille. For en mandsalder siden havde Frankrige og Tyskland lige mange indbyggere; nu tæller Frankrige snaue 38 mill., men Tyskland 54, d. v. s. lige saa meget som Frankrige og Spanien tilsammen. For 10 aar siden tog det Tyskland 3 aar at „lægge paa sig" saamange nye indbyggere som Elsas-Lotringens folketal; nu tager det bare 2 aar. Endda der fremdeles udvandrer 40,000 tyskere, har Tysklands folkeforøgelse beløbet sig til 700,000 i 1894, 725,000 i 1895, 815,000 i 1896. Disse oplysninger fremholdes i en fransk bog, som advarer landet for den fremtid, da der kommer til at staa 2 tyskere mod hver 1 franskmand. Bogen bærer den betegnende titel „Et folk af ungkarer og enestesønner".

— *Jernbane mellem Middelhavet og den Persiske Bugt* agtes nu anlagt for at konkurrere med Suezkanalen. Reisen til Bombay vil isaafald forkortes med 5 dage.

— *Marconis telegraf uden traad* er med held forsøgt mellem Prinsen af Wales's lystjagt „Osborne" og havnen Cowes paa øen Wight. Afstanden var 4—12 kilometer. Der befordredes telegrammer paa optil 100 ord.

Notiser.

— *Amerikanske millionær-døtre* er som bekjendt ofte gjenstand for betitlede europæeres frier-færd. Den nye vicekonge af Indien, mr. — nu lord Curzon er gift med en søster af den ivaares saa berygtede hvedespekulant i Chicago, mr. Leiter. Mr. Chamberlains hustru er ligeledes amerikanerinde, ligesaa mr. Bryce's, en af Gladstones dygtigste kolleger. Lord Randolph Churchills enke er amerikanerinde; hans slægtning hertugen af Marlborough's gemalinde ligesaa. — — Nu gaar der rygter om, at kong Alexander af Serbien agter at finde en brud i Amerika; Pullman skal alt have afslaaet hans frieri til datteren.

— *7,300 millioner kr.* var i 1896 summen af pantegjælden i Italien. Staten og grundeierne skyldte tilsammen 17,300 millioner kr.

— *7 millioner kroner* værdsættes den engelske krone til. Tsar-kronen bærer paa toppen et rubin-kors med 5 svære diamanter, der takseres til flere millioner. Den portugisiske krone anslaaes til 27 mill. kr. Den krone, som Hollands unge dronning nys bar, er værdt„ bare“ 1½ mill. kr.

— *500 millioner kroner* anslaaes handelen paa Yang-tse-kiang til. Ifald Kina faar en tryg og frisindet regjering, mener en engelsk sagkyndig, at kjæmpefloden vil komme til at befordre en tifold saa stor omsætning.

— *55 ordenstegn* havde Bismarck modtaget.

— *Nær 4 millioner kroner* er af Prøissens statskasse bevilget til en akademisk høiskole for bildende kunst og musik; samtidig bevilges 5 mill. kr. til udvidelse af Berlins kunstmusæer.

— *1812 km. paa 72 timer* (3 døgn) er en cycle-record, der i sommer blev sat i Paris af en tyskfødt amerikaner. Barbarisk idioti!

— *4260 m. over havet* ender den høiest rækkende fjeldbane, Picks Peak Railroad i Colorado i Nordamerika. 3020 m. tilveirs rækker den i sommer aabnede Gornergrat-bane i Alperne; Brienzer Rothorn-banen naar til 2252 m., Pilatus-banen til 2068 m., Wengeralp-banen til 2064 m.

— *38,400 japanere* udvandrede fra sit hjemland i aarene 1890—94 (mod 15,000 i aarene 1885—89); deraf drog 21,600 til Havaji; 5000 til Korea, 3800 til de Forenede Stater; 3000 til Rusland, 2000 til Australien, 1700 til Kanada, 700 til Kina, 500 til Vestindien.

— ÷ *37° 6 C.* er middeltemperaturen for januar maaned i Klondyke, ÷ 10° 6 for april, + 13° 9 for juli, ÷ 3° 9 for oktober. Laveste temperatur har været ÷ 55° 8, høieste + 27° 2.

— *Sit 27de barn* fik forleden en kone i Danzig.

— *3½ mill. tons kul* producerede Indien i 1896, mod 1,400,000 tons i 1887. De allerfleste gruber findes i Bengalen.

— *Domkirken i Ulm,* hvis hovedtaarn er 161 m. høit og saaledes rager 5 m. op over Kølnerdomen, har 5000 siddepladse og rummer 28,000 personer.

— *50,000 blinde* i Nordamerika ernærer sig ved at give massage; alene i New York lever 4400 blinde massører. Som bekjendt er det følesansen og haandlaget, det mest kommer an paa, naar man giver massage.

— *Af forhaandenværende lys* kaster sort fløil bare 0.4 pct. tilbage, sort klæde 1.2 pct., chokoladebrunt klæde 4 pct., sort papir 4.5 pct., mørkeblaat 6.5, mørkegrønt 10.1, lysebrunt 13, lyserødt 16.2, graagult 20. Hvid sandsten 24 pct., lyseblaat papir 25, mørkegul karton 30 og straagul 34. Gult tapet eller maling 40 pct., grønt tapet 46.5, graat tapet 50, ligesaa umalet lyst træ. Hvidt papir 70 pct., nyfalden sne 78 pct., trækpapir 82 pct., speilglas 83 pct. og hvid karton 92.3 pct.

— *400,000 tons kobber* produceredes i 1897. Deraf brugtes 110,000 i England, 101,000 i de Forenede Stater, 97,000 i Tyskland, 58,000 i Frankrige, 18,000 i Østerrige osv., ialt 385,000 tons. Vel halvdelen udvindes i de Forenede Stater, hvorfra Frankrige indførte 28,000 tons til en værdi af vel 27 mill. kr.

— *Arkangel* har endelig faaet jernbaneforbindelse, idet en 650 kilometers bane til Vologda nu er færdig.

— *Gladstones formue* er ved skiftet ansat til 985,000 kr.

— *162 tons kul i timen* kan det britiske panserskib „Majestic“ tage ombord.

— *33½ knob* gjør en ny tysk torpedojager.

— *Cerveras flaade* havde en samlet værdi af 100 mill. francs eller 72 mill. kr.

— *347,650 unser guld* blev i mars udvundet i Transvaal; værdien var 22½ mill. kr.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: Chr. Brinchmann.

BIND XII. 15. OKTOBER 1898. HEFTE 7.

Forbryderne i Sibirien.

(Efter Stephen Bonsal i *Harpers Monthly*).

De forhold, hvorunder de sibiriske forbrydere nu for tiden lever, vil sandsynligvis snart forsvinde. Om ikke mange aar kan man reise gjennem Asien fra Uralbjergene til det Stille Hav uden at se en forbryder-

Kvindelige straffanger.

station. Den offentlige mening baade i Rusland og Sibirien forlanger, at systemet skal blive afskaffet i nær fremtid, i det mindste hvad det sibiriske

fastland angaar. Netop nu i denne tid venter man paa, hvad tsaren vil gjøre i anledning af et bønskrift, der er indsendt af generalguvernøren for det østlige Sibirien. Hvis tsaren stiller sig velvillig overfor dette, vil systemet forandres grundig, og forbryderne forvises fra fastlandet til øen Sakhalin. De grunde, som grev Dukhofskoi fremfører til støtte for sit forslag, er ikke strengt humanitære; han ser spørsmaalet som administrator og fordømmer systemet som politiker. I Sibirien er man næsten

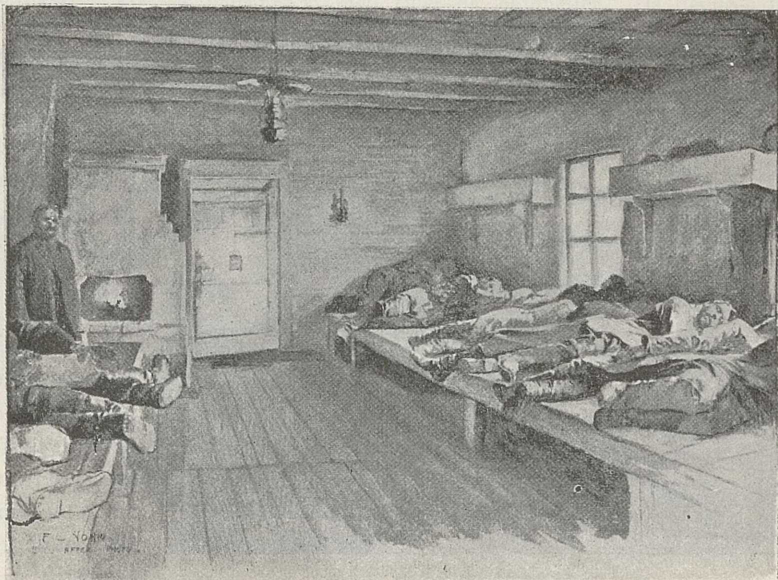

Mandlige straffanger.

alle af den mening, at hvor fordelagtig end den stadige indstrømning af forbrydere hidtil kan have været for landet og udviklingen af dets hjælpekilder, saa ser man dog heri store farer for fremtiden, idet den fortsatte udvikling af disse forhold vil lede til virkeliggjørelsen af sibiriernes drøm: Øst-Sibiriens uafhængighed.

Der er naturligvis forskjellige klasser eller kategorier af forviste i Sibirien. Den første klasse, som er den talrigste, bestaar af lediggjængere og forranglede folk, der er sendte hid, ikke som forbrydere, men som

kolonister, med hvem politiet skal have et øie. Denne klasse udgjør over 40 pct. af det hele antal landflygtige. Næst størst i antal er de egentlige forbrydere, som maa deles i to afdelinger; den første indbefatter dem, som har tabt alle borgerlige rettigheder, den anden dem, som vistnok har at udstaa en lang straf, men dog kan gjøre sig haab om engang i fremtiden at gjenvinde sin frihed. Forbryderen af den første afdeling er i virkeligheden død for verden: hans eiendom tilfalder arvingerne; hans hustru kan gifte sig igjen, endogsaa uden lovlig skilsmisse. Forvisningen over Ural opløser alle baand. Han har intet navn; følgelig er hans underskrift lovmæssig uden værd. Den anden afdeling — de, som ved dom ikke er be-

Soverum.

røvede sine borgerlige rettigheder, hvor tung end den straf kan være, man har idømt dem, har i virkeligheden intet at beklage sig over, undtagen strævet som kolonist i et nyt land. Hvis de opfører sig vel, blir de frie kolonister i enhver henseende, undtagen én: de kan nemlig ikke vende tilbage til Rusland, før de har udstaaet den straf, hvortil de oprindelig var dømt. Paa denne maade kommer mange af dem bort fra det slette selskab, hvori de tidligere befandt sig. En saadan kolonist faar et stykke land, de nødvendige redskaber og lidt penge. Hans tidligere liv blir der ikke mere tale om; ti størstedelen af hans naboer er mænd med samme ulykkelige fortid som han. De drager ud for sig selv og blir i alminde-

lighed gode borgere. Hustruer faar lov til at ledsage sine mænd i landflygtigheden og behandles med stor hensynsfuldhed. Man har mangfoldige eksempler paa, at de benytter sig af denne tilladelse. De har blot at underordne sig fængselsreglementet. Ogsaa mænd kan følge sine forviste hustruer; men de benytter sjelden denne ret.

Det mest afgjørende bevis for, hvad de sibiriske forbryderes liv i virkeligheden er, giver tydeligst forbryderne selv, der visselig jo maa vide, naar og hvor de har det godt. Ikke mere end en fjerdedel af de landflygtige vælger efter udstaaet straffetid at vende tilbage til Rusland, hvorhen de drages af den kjærlighed og hengivenhed for hjemmet, der er saa stærk hos ethvert menneske, og særlig stærk hos slaveren. Sagen er, at de har fundet livet i Sibirien behageligere; saaledes blir de kolonister af egen fri vilje og foretrækker at være der. Og naar man kjender til livsforholdene i Rusland, maa man sige, at de gjør ret heri.

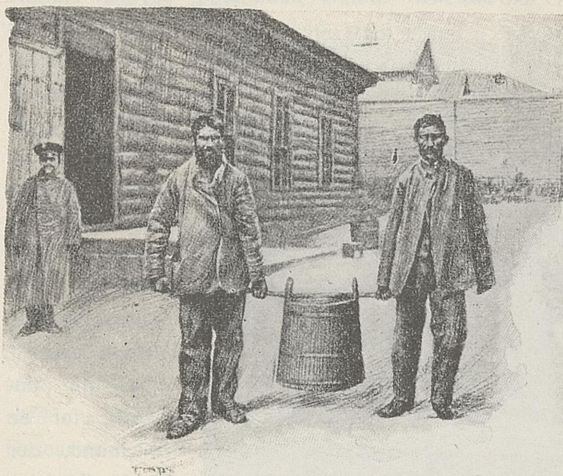

Guldvaskere.

Politiske forbrydere, der har gjennemgaaet prøvetiden til straffemyndighedernes tilfredshed, sættes i frihed. De følger sine forskjellige professioner i fuldstændig frihed og staar aabenbart ikke under nogen opsigt. Det er saa langt fra, at disse fanger arbeider haardt, som man i almindelighed forestiller sig; hverken arbeider de i minerne eller udfører noget haandarbeide andensteds; det vil sige, de drives ikke hertil; men i tilfælde af, at fanger af denne art er uden midler til at erhverve sig de luksusartikler, som de faar lov til at bruge, søger fængselsmyndighederne at skaffe dem et lønnende arbeide af en eller anden art, saa at de ved hjælp af sine sparepenge kan forbedre den haarde fængselskost. Det er en almindelig tro, at de politiske forbrydere, hvoraf mange er mænd af fornem byrd, maa

gaa en stor del af veien, ja den hele vei, fra Ural til sit fængsel i Sibirien. Dette spørsmaal er dog af mindre vigtighed end tidligere, da det største antal forviste af alle klasser nu transporteres sjøveien; men der foreligger vidnesbyrd fra mange fanger om, at de aldrig tog et skridt underveis, undtagen nu og da for øvelsens skyld, og at man altid har *telegi* og *tarantassy* (russiske transport- og reisevogne) i tilstrækkeligt antal.

Fængslerne er i almindelig store, lange bygninger, omgivne af flere magasiner og andre mindre bygninger. Alle disse har høie mure og gitterporte med soldater paa vagt. Det hele kompleks, der kan indtage en omkreds af en halv mil, omgives af en endnu høiere mur og bevogtes af skiltvagter, der er bevæbnede med rifler og bajonetter. Da denne ydre mur naar en høide af 30 fod og desuden er forsynet med spidse takker, kunde det synes umuligt for nogen fange at komme over; det har dog hændt, at en fange har rømt med fod- og haandlænker paa sig.

Fængsel.

Der er ingen celler i fængslerne, og fangerne lever fire eller fem sammen i store rum paa omtrent 30 fods længde og 20 fods bredde. De har fuldstændig frihed til at bevæge sig frit om i disse, som de vil, og blot de, hvis opførsel gjentagne gange har været slet, og som har vist sig uforbederlige, faar lænker paa sig. De sover i smaa senge af jern. Ethvert af disse rum, hvori fangerne holdes indespærrede, undtagen én eller to timer hver dag, da de faar lov til at gaa ned i fængselsgaarden, er oplyst af tre til seks store vinduer, der er forsynede med gitter, for at hindre anledningen til at rømme. I korridoren, hvortil disse rum fører ud, er der stationeret skiltvagter, og nu og da gaar en patrulje paa fire eller fem soldater igjennem her, for at se til, at enhver skiltvagt er paa sin post, og at det er roligt i fængslet. Fangernes kost er den samme som soldaternes; en almindelig ret er suppe og kjød med rugbrød til; hertil drikkes *kvas*, en russisk drik, der laves af rugmel og malt.

Forfatteren af vedkommende artikel, der ligger til grund for denne, giver en skildring af forholdene i et saadant fængsel, som han besøgte i Khabarovka. Ifølge denne, skulde man tro, at det sibiriske fangenskab ikke har de mørke farver, hvormed det hidtil er blevet udmalet. Der var saaledes, fortæller han, ikke en knut i fængslet, skjønt den endnu anvendes paa forbrydere paa Sakhalin. Fangerne saa glade og fornøiede ud og var tilsyneladende ved god helbred. Der fandtes ikke en mørk celle i det hele fængsel, og ensom arrest var afskaffet her for mange aar siden. De eneste straffe, der bruges i virkeligheden ved fængslet i Khabarovka, er, at man lægger en uforbederlig fange i lænker eller sætter ham paa vand og brød. I fængslet var der mænd af alle nationaliteter — japanere, kinesere, koreanere, russere osv., der fik den samme behandling og den samme kost. De er delte i afdelinger paa ti mand, og hver af disse afdelinger siges at udvælge en *starosta* eller kaptein, der i fængselsmyndighedernes øine blir ansvarlig for de ni mand, der har hædret ham med sine stemmer. Naar en saadan afdeling paa ti mand er ansvarlig for et brud paa fængselsreglerne, og den enkelte straffange ikke kan overbevises, blir kapteinen straffet. Dette system skal, siger man, virke godt og bidrage til at opretholde lov og orden og god opførsel.

Løsladte forbryderes hytter.

I den anden etage af nævnte fængsel holdt kvinder til; ingen af disse var i lænker, og de havde store, solrige rum, hvoraf hvert kun beboedes af to. Flere havde ogsaa sine børn med. — Vagten bestod her af kvinder, alle sortklædte og bevæbnede med pistoler.

De enkelte punkter i generalguvernørens forslag og den plan, som han opstiller, har ikke hidtil været offentliggjort; men hans mening er vistnok, at alle mænd, som er overbeviste om en eller anden forbrydelse i Rusland, først bør forvises til øen Sakhalin for en tid af tre aar, og blot

i tilfælde af, at de benytter sin frihed vel, faa lov til at reise til Sibirien. Han fremhæver nemlig, at den frivillige udvandring af arbeidere hertil er i stærkt tiltagende, og at jernbanen, hvortil man har anvendt saa mange folk, snart vil være færdig; og skjønt mange tusener saaledes vil blive arbeidsløse, saa tror han dog, at disse daarlige følger vil vise sig at være meget smaa i sammenligning med de store goder, som afskaffelsen af straffesystemet i Sibirien vil medføre i politisk henseende.

En moderne statsrets-teori.

(Efter dr. Paul Ernst i *Zukunft*).

En for en træder de forskjellige videnskaber over fra at være et system af logiske følgeslutninger ud fra et grundbegreb, der udtrykker vedkommende tænkers ønsker og idealer, til at blive en ordnet række af empiriske, ved iagttagelse indvundne kjendsgjerninger. De søger at naa sandheden ved at foretage og behandle sine undersøgelser efter den siden Bacons dage gjældende metode for natur-forskning.

I statsvidenskaberne er det den moderne sociologi, som har medført den empiriske metodes gjennembrud. Naar saaledes en fagmand tager for sig den bekjendte sociolog Gumplowicz's netop udgivne „Almindelig statsret“, vil han ikke kjende sig igjen; han finder sig stillet ansigt til ansigt med en ganske ny videnskab, omtrent som datidens filosofer fandt, dengang Descartes's skrifter omstyrtede skolastiken.

Gumplowicz's fortjeneste er, at han er den første af sine fagfæller til at gribe den nye metode. Som saa mange lignende banebrydere for en videnskabs overgang til empirien har heller ikke denne sidst optrædende kunnet helt frigjøre sig for den gamle skoles vane at konstruere en enkelt grundaarsag til mangfoldighedens forklaring. Selv Darwin, saa behersket og skarpsynt en aand han var, opstiller sin „udvikling“ som enderesultat af en mængde love, hvoraf han er sig bevidst kun at kjende en del. Og hos Spencer er udviklingen uformodet selv bleven lov, ja grundlov, enheden, hvori virkelighedens brogede mangfold gaar op. Gumplowicz snubler i samme snare: ældre statsrets-lærere gik aabenlyst ud fra et forudsat politisk-sædeligt ideal; han grunder hele sin statsret paa en foreteelse, der vistnok hører hjemme i virkeligheden, men alligevel slet ikke eier den af ham antagne betydning. Tilsyneladende er han realist, medens forgjængerne ræsonnerede idealistisk; men i grunden konstruerer de alle tilhobe — kun at han henter sit materiale ud af livet.

Lad os høre hans formulering af „statsvidenskabens opgave“:

„Hidtil har man mest opfattet statsvidenskaben som en hensigts-lære. Den skulde, saaledes som den fra de forskjellige standpunkter foredrages, opfylde den tydelig angivne hensigt at retfærdiggjøre eller omstyrte en given statsordning og i sidste fald anbefale en ny. Den skulde altsaa være et middel, der brugtes i en bestemt hensigt. Men videnskaben er sit eget maal; man fornedrer den ved at bruge den som middel. Vi vil med vor statsvidenskab ikke støtte nogen given statsordning (er denne stemmende med naturen og normal, behøver den ikke denne støtte) og heller ikke tilstræbe nogen ideal statsordning. Vi vil kun paavise de naturlige kræfter, som har fremkaldt det menneskelige samvære i staten, og de, som behersker dette. Vi vil lære at kjende de love, som bestemmer udviklingen af disse statlige forholde. Vi vil lære at kjende den eneste store „vilje“, som høit over alle menneskelige vilkaar og al enkeltviljens useldom med naturnødvendighed regulerer og bestemmer det menneskelige samvære i staten. Naar vi erkjender denne „viljes“ skalten og valten, aner dens retning, da har vi naaet det høieste, som menneskehaanden kan foresætte sig at naa.“

Hvorfra har saa Gumplowicz denne med saa megen patos skildrede „eneste store vilje“? Meget rigtig bemærker han senere, at hver stat er et særskilt væsen for sig, der ikke kan puttes i rubriker; men hvor det gjælder disse særskilte væseners oprindelse, samhold og udvikling, der ser han pludselig ikke længere noget forskjelligartet. Samtlige de saa forskjelligartede statsvæsener har ensartet rod. Ganske paa den gamle maner aabner han ogsaa behandlingen af sit egentlige emne med en definition. „Hvad slags velsignelse en stat end skaber, hvor høit maal den end rækker, al dens virksomhed er fremfor alt andet betinget af forholdet: herske og beherskes, der gaar gjennem hele dens organisation og gjennemtrænger den fra det høieste til det laveste. Naar nu dette forhold: herske og beherske træder os imøde som konstant og uundgaaeligt kjendemærke ved alle stater; naar det er en betingelse, en conditio sine qua non for al dens velsignelsesrige virken og skaben, saa kan vi vel ikke være paa feil spor, om vi tilslut definerer staten som en af naturen runden organisation af herskeforholdet til opretholdelse af en bestemt retsordning.“

I denne definition indesluttes hele det vordende resultat af undersøgelsen. Ud fra denne definition kan staten bare tænkes at være opstaaet paa en eneste maade, og at være vokset kun paa en eneste maade. Definitionen indeholder sikkerlig en stor sandhed, og Gumplowicz henter sit byggemateriale fra virkeligheden. Hvor meget frugtbarere hans definition er end de tidligere, indser man ved at læse følgende, der er taget af et ret nyt værk af den gamle skole: „Staten er det høieste og mest om-

fattende blandt de sanselig ikke iagttagelige og dog med aandelige midler som virkeligt erkjendelige fællesvæsener, der aabenbarer den menneskelige artstilværelse over individualtilværelsen."

Gaar vi nærmere ind paa G.'s „system" — selvfølgelig opstiller ogsaa han et saadant —, støder vi snart paa de betænkeligste teorier. G. erklærer det for historisk let at eftervise, hvorledes alle europæiske stater beror paa erobring eller rettere en række af erobringer, som i de forskjellige staters samfundsbygning har afsat en række sociale lag, omtrent som de geologiske omvæltninger har afsat en række jord- og bjerglag. Han begynder med kelterne, om hvem man forøvrigt kan paastaa hvad som helst, da man lidet eller intet ved om dem. G. fremstiller disse keltere som de første erobrere paa europæisk grund; de strømmede flokkevis ind fra Asien og underkastede sig urfolket. Saaledes opkom en krigerstand og en jorddyrkende slavestand; for at gjøre denne føieligere, mener G., at præstekasten — druiderne — blev en nødvendighed, uagtet det jo netop ellers paa dette kulturtrin er slaverne forment at stifte bekjendtskab med herrernes guder, for at der ikke skal opstaa noget gjensidigheds-forhold paa denne kant. Foruden disse kaster opstiller G. en nærings-drivende middelstand bestaaende af indvandrere fra Middelhavsstæderne, fønikere, grækere, jøder o. a. I virkeligheden var denne „stand" bare omstreifende handelskarle og indkjøbte haandværkskyndige slaver; den eneste spire til en tredjestand maatte isaafald være omvankede kjøbmænd, som slog sig ned for godt — men disse gik da ganske naturlig op i overklassen. Rigdom var dengang mere end nu adkomst til adelsrang; penge omsattes hurtig i jordegods. Endnu saa sent som i 13. aarhundred blev jødiske kjøbmænd, som havde tjent sig rige paa den polske handel, stamfædre for endnu blomstrende adels-slægter i Schlesien.

Dette er smaating. Men sagens kjerne er, om det hænger ret sammen med G.'s paastand, at den ældste sociale lag-spaltning, som jo sikkert nok medførte det første tilløb til stats-dannelse, bare skal tænkes tilveiebragt ved erobring — m. a. o. om der ikke er anden mulighed for en statsopstaaen end opkomsten af modsætningen mellem erobrere og undertvungne. G. bygger et helt system paa denne paastand.

Hans tankegang er følgende: Menneskeheden stammer fra en del primitive horder; blandt disse skiller de bosiddende horder sig ud fra de omvankende. Disse sidste stanser en vakker dag i en egn, hvor en anden horde alt har fast bopæl; deres hu staar til at leve uden stræv med jordarbeide, de trænger altsaa folkehjælp. Den skaffer de sig da ved at bruge køllen og bilen; eller i enkelte tilfælde ved indbringende anvendelse af alen og skaalvægt. — En anden, endnu ikke gjendreven og udryddet teori om aristokratiets opkomst er, at familien ved frodig formering udviklede et

ældste-vælde og patriarkat særlig paa grund af gamlingernes kyndighed i gudsdyrkelsens ritus — eller ogsaa at stammens „embeder“ og den dermed følgende myndighed blev gjort arvelig i bestemte familier, som antoges at erholde sin duelighed ved forplantning af overnaturlig kraft.

Til at træffe noget valg mellem denne teori og G.'s teori skorter det paa materiale. Historien ved saa godt som intet at berette; og slutninger fra iagttagelser hos „vilde“ folk er ingenlunde bindende, da saadanne iagttagelser i regelen bare er spredte notiser af tilfældige reisende.

Bevisligt er det derimod, at forskjel i formue, naar den paa en eller anden maade er fremkommet, drager en dyb social spaltning efter sig. De gamle irske love viser, at høvdingen egentlig udmærker sig ved at eie større buskap end de andre; blir saa en af disse — at man mister sin buskap, kan jo indtræffe — nødt til at leie kjør hos den, som har overflod, kommer han paa grund af den primitive form for „rente“-betaling i et stærkt personligt afhængigheds-forhold: laangiveren drager simpelthen med sine folk hen til laantageren og æder ham renterne ud af huset i aller egentligste forstand. De irske velstands-høvdinger samlede om sig alskens løse folk, som ingen klan hørte til *(fuidhirs)*, og havde saaledes et slags hird at lide paa. — Ogsaa i det ældste Attika skimter vi samme modsætning mellem skyldnere og aager-folk; da modsætningen tilspidsedes som social krise, maatte Solon foretage sin radikale kur. Og her nytter det ikke Gumplowicz at stemple forholdet som ret og slet det gjængse forhold mellem herrer og slaver; de historiske kilder fremhæver udtrykkelig, at begge parter var fuldborgere, og attikerne skrøt jo af at være autoktoner d. v. s. indfødte, ikke indvandrere og erobrere, som dorerne paa Peloponnes bevislig var.

Hvorledes opkom saa den sociale spaltning? Ja, det kan være foregaaet snart paa den ene, snart paa den anden maade, ofte baade paa den ene og paa den anden. I Rusland har gjentagne gange erobrende folk underkuet de ældre beboere, og dog forekom det ved livegenskabets afskaffelse i afsides strøg, at baade herrer og hørige boede under samme tag i „lang-huse“, et uomstødeligt bevis for, at begge klasser kjendte sig som slægtninge.

Social lag-spaltning er sikkerlig et af hovedmomenterne ved en stats opkomst. Dog kan man godt baade tænke sig og paapege andre momenter. Saaledes er det en kjendsgjerning, at stater er opkomne ved sammenslutning af ringere organisationer med dels fælles forsvar, dels fælles angreb for øie. Eller omsorgen for vand-forsyning har ført til omfattende organisation; det er ikke det blotte tilfælde, som har bevirket, at de ældste kulturfolk, som vaagnede til historisk liv, havde sine bopæle langs vældige floder. Den øgende befolknings-tæthed har saa ovenikjøbet fremmet klan-forfatningens

udvidelse til en rigs-forfatning. Sandt nok, at erobrerfolk senere har lagt netop disse flodlande under sig, men de forefandt fuldfærdige stater og bare ordnede disse om efter sit behov.

Af sin ensidige opfatning af statens oprindelse har Gumplowicz udledet alle videre sætninger i sin statsret. Følgelig er hans statsbegreb blet for snevert og ensidigt.

Det vanskeligste ved statsvidenskaben er, hvorledes dens dyrkere bør forholde sig til det dobbeltsidige ved dens gjenstand: statsvirksomhedens betydning og dens ydre apparater. Endda mere indviklet stiller det sig, naar man skal holde rede paa samspillet mellem statens officielle organer og det ikke-officielle politiske liv. „Statsret“ er et, „politik“ et andet; og dog kan de to ting ikke grænses af fra hinanden, om man vil trænge ind i deres væsen. — Her bringer ensidigheden Gumplowicz til at gaa udenom vanskelighederne. I troskab mod sin teori afviser han forestillingen om familien som statens ur-bestanddel; „ikke engang en flerhed af familier hjælper os til en løsning af statsdannelsens gaade.“ „Af forskjellige menneskegrupper, af forskjellige menneskestammer opstaar staten; og kun af saadanne bestaar den. Den seirende af disse danner den herskende klasse.“ „Først naar stammerne gaar over til klasser og stænder, kan statens hovedbestanddele skjelnes.“ Gjennem den seirende stammes indarbeidelse af sin vilje som statsvilje fremkommer „folket“, og folkeviljen repræsenteres af den ved den herskende klasse formulerede statsvilje. Nutidens ideal er, at folkeviljen skal være statsvilje; men dette er ikke let at realisere, da ikke det hele folks vilje, men i bedste fald som modsætning til det herskende mindretals vilje bare det hidtil beherskede flertals vilje blir statsviljen.

Ud af det saaledes fremkomne folk udvikler sig saa nationen, idet stamme-forskjellen udjævnes, og statsbevidstheden avler klasse-aand eller stands-aand og tilslut fremkalder følelsen af national enhed. Nationalitet er en kultur-foreteelse, et resultat af statsvirksomhed. Stamme-udjævningen fremmes ved sprog-udjævning, og sprogfællesskab er grundbetingelsen for national-bevidsthed. Omstændighederne kan dog have medført, at samme nation er splittet i flere stater, eller ogsaa at flere nationaliteter bundtes sammen til en stat.

De geografiske forhold griber ind. Grundtypen for en naturlig landeenhed bestemmes af vedkommende menneske-bosættelses livsfornødenheder. Der trænges jord nok at leve af og værn mod fiender. Et dyrkbart dalføre er derfor den territoriale urcelle for en statsdannelse.

Saa kommer samfunds- eller rettere selskabsbegrebet til; der udskiller sig grupper, selskaber med interesser uafhængige af staten, om dem maa grupperne saa strides, naar de ikke kan drive sit igjennem paa mageligere vis.

Endelig opstilles da en teori for statsudviklingen, der stemmer med den vanlige: historien om lensvæsenets, borgerstandens, kongemagtens indbyrdes stridigheder og den derigjennem fremkaldte „moderne kulturstat“, hvor forholdet: herske og beherskes er underlagt den af alle parter godkjendte grundlovs anordning, hvor der altsaa raader „frihed“ d. v. s. adgang for de oprindelig beherskede samfundslag til gjennem valgte fuldmægtige at deltage i styrelsen af statens anliggender, der igjen væsentlig bestaar i omsorg for det almene vel.

Nu har som bekjendt staten tre opgaver: at danne folkets organisation for angreb eller forsvar udadtil — at betrygge folkets indre fred, der jo aldeles ikke er given, selv om folket bestaar af lutter ligemænd — at forhjælpe folket til at løse sine fælles kulturopgaver bl. a. til at faa udført nødvendige store og kostbare arbeider til fælles nytte. Vi saa, at enkelte af de af G. overseede maader for en stats oprindelse netop havde at bestille med hensynet til en af disse opgaver. Muligens kan de som af G. samtlige sættes i forbindelse med et oprindeligt og derfor hele udviklingen gjennemgribende fordold: herske og beherskes; men historisk kan det ikke bevises. Ialfald kommer dette statsrets-begreb tilkort, naar forholdet: herske og beherskes ikke længere finder sted; i saa tilfælde maatte altsaa anarkisternes lære om et stat-løst samfund som fremtidens ideal godkjendes. Denne slutning har Gumplowicz ikke trukket; men det er dog et slemt tegn for gyldigheden af hans „realistiske“ statsrets-idé, at den kan føre til ophævelse af statens begreb.

Den sidste reform i Irland.

(Efter John I. Clancy i *North American Review*).

Man kunde for at bruge et tilsyneladende parodoks sige, at reformer kommer langsomt og dog hurtig i Irland. I mere end et halvt aarhundred har den overveiende majoritet af det irske folk forgjæves anraabt om en forandring i sit kommunale styre. Og endnu for et aar siden var intet hændt, som stillede en snarlig opfyldelse af dette ønske i udsigt. Alligevel er der nu istandbragt ikke bare en forandring, men en hel revolution i det irske kommunestyre. Ti parlamentet har nylig vedtaget en lov, der for første gang i den nyere historie lægger administrationen af alle kommunale anliggender i det irske folks hænder.

Det vilde være feilagtigt at antage, at denne lov, som er bragt i forslag af den nuværende konservative regjering, tilfredsstiller den irske

fordring om nationalt selvstyre. Den indfører ikke *Home Rule;* ti Home Rule betyder et nationalt irsk parlament og en national irsk eksekutivmagt, medens det lokale selvstyre, som Irland nu har faaet, kun giver det irske folk magt til gjennem folkevalgte kommunale forsamlinger at administrere de love, som det britiske parlament vedtager med hensyn til den irske kommunale forvaltning. Regjeringen byder Irland reformen som en erstatning for selvstyre; men Irland modtager den kun som et afdrag paa sit tilgodehavende og minder regjeringen om, at dette aldrig kan tilfredsstille Irlands krav paa national frihed.

Da der for 25 aar siden i Irland indførtes et hemmeligt afstemningssystem ved valgene til parlamentet, begyndte det irske aristokrati, som udgjør minoriteten i tre og en halv af Irlands fire provinser, at miste sin politiske magt. I 1884 blev denne magt fuldstændig knækket ved indførelsen af stemmeretsregler, som gav eierne af den fattigste hytte og den rigeste godseier lige stor indflydelse paa parlamentsvalgene. De forskjellige landlove berøvede aristokratiet retten til vilkaarlig at kaste forpagtere ud af deres forpagtergaarde og inddrive forpagtningsafgiften efter ønske, en ret, som saa længe var bleven benyttet uden barmhjertighed. Det eneste, som efter dette stod tilbage, var forvaltningen af de kommunale anliggender, og dette privilegium er nu ifærd med at forsvinde.

For at forstaa udstrækningen af den forandring, som nu er vedtaget, og som i løbet af mindre end et aar vil være indført over hele Irland, er det nødvendigt at beskrive det kommunestyre, som er ifærd med at forsvinde. I det store og hele foregik dette kommunestyre gjennem tre slags institutioner, nemlig den store jury (grand jury), fattigkommissionen og de forskjellige kommunale institutioner i byerne.

Den store jury var vel den mest uforsvarlige institution, som kan tænkes. Den bestod i almindelighed af et par dusin medlemmer, valgt af et større antal personer, som fredsdommeren *(High Sheriff)* i byen eller landdistriktet havde opnævnt. Fredsdommeren blev selv udnævnt af Lord Lieutenanten *), der traf sit valg overensstemmende med overretsdommernes indstilling, og overretsdommerne indstillede altid en fremragende godseier eller embedsmand. Den eneste skranke for fredsdommerens valgfrihed var hans forpligtelse til at kalde til den store jury en repræsentant for ethvert distrikt inden det territorium, hvorover han præsiderede. Denne forpligtelse opfyldte han ofte ved at opnævne personer, om hvem han vidste, at de hverken kunde eller vilde deltage, og han havde saaledes magt til at sammensætte sin jury, som han ønskede.

Den store jury havde ret til at fatte beslutninger om alle offentlige

*) Vicekongen i Irland fører titelen Lord Lieutenant, en titel, som ogsaa indehaves af de øverste embedsmænd i Storbritanniens grebskaber, der omtrent svarer til vore amter.

arbeider inden vedkommende grevskab, saasom veianlæg o. l. og til at afslutte kontrakter om disse arbeiders fuldførelse. Den var betroet omsorgen for fængslerne og de offentlige bygninger, bevilgningsretten til sygehuse og galehuse samt retten til at ansætte alle lønnede offentlige bestillingsmænd i grevskabet. Desuden kunde den udligne den saakaldte grevskabsskat, der i de senere aar har andraget til adskillig mere end atten millioner kroner om aaret.

I gamle dage var disse store juryer ikke blot arnesteder for jobberi og korruption, men ogsaa et middel til social og politisk undertrykkelse. De oprettede sinekureposter for medlemmernes venner og slægtninge og anvendte offentlige midler til bygning af broer og veie, der væsentlig tjente private interesser. Regjeringen ansaa dem som talerør for den offentlige mening i Irland, og heraf benyttede de sig til at nedkalde undertrykkelse over massen af befolkningen, som fra tid til anden ikke blot i ord, men ogsaa i handling viste sin utilfredshed med systemet. I de senere aar har imidlertid de store juryer forbedret sig. Deres administration har i det store og hele været hæderlig og gavnlig. Men i sin sammensætning har de vedblet at være, hvad de var, og de har altid lagt et bittert anti-irsk sindelag for dagen.

Ved indførelsen af det irske fattiglovsystem gjordes der endel indrømmelser til det repræsentative princip. Det blev nemlig bestemt, at medlemmerne af de saakaldte fattigkommissioner (*Poor Law Boards*) skulde være folkevalgte. Men Irlands britiske herrer vovede ikke fuldstændig at opgive sin mistillid til det irske folk. De gav vistnok enhver skatteyder ret til at stemme paa medlemmer af fattigkommissionen, men de sørgede samtidig for, at majoriteten i disse institutioner kom til at bestaa af godseiere. Dette opnaaedes ved to forholdsregler. For det første indførtes et stemmeretssystem, ifølge hvilket en godseier kunde faa op til 36 stemmer, medens en almindelig forpagter maatte nøie sig med en. For det andet blev det bestemt, at mindst halvdelen af medlemmerne i hver kommission skulde bestaa af embedsmænd som selvskrevne medlemmer. Alligevel blev fattigkommissionerne i tidens løb ganske populære institutioner og betroedes foruden uddelingen af fattigunderstøttelse ogsaa andre funktioner, f. eks. ledelsen af sundhedsvæsenet, indregistrering af fødsler, dødsfald og giftermaal m. m.

For byernes vedkommende har det lokale selvstyre ialfald i de sidste 40 à 50 aar delvis været gjennemført. Før 1840 eksisterede intet virkelig repræsentativt styre i nogen irsk by. I de faa byer, som besad byraad, repræsenterede disse kun en liden protestantisk minoritet, skjønt den overveiende majoritet af borgere i enhver irsk by bestod af katoliker. Og med de kommunale indtægter blev der skaltet og valtet efter behag. Dublin

besad f. eks. en prægtig jordeiendom, som nu vilde have givet en indtægt tilstrækkelig til at bestride halvdelen af byens udgifter; men denne eiendom blev i drikkelag bortforpagtet eller rettere bortgivet til høitstaaende personer. Paa denne maade er hele gader i Dublin komne i visse familjers besiddelse, og det er først i de senere aar, at deres leiekontrakter har begyndt at udløbe. I 1840, da den første store reform i bystyret indførtes, var Dublins finanser i en saadan forfatning, at Daniel O'Connell, den første katolske lordmayor, og de øvrige katolske formandskabsmedlemmer, som valgtes det aar, af sine egne penge maatte bidrage til at redde møblementet i Dublins borgermesterbolig, som var bleven beslaglagt af fredsdommeren for gjæld. Siden dette aar har byraadene været mere eller mindre repræsentative. Men stemmeretten ved valgene paa disse korporationer har dog været latterlig indskrænket. Folkemængden i Dublin overskrider 300,000. Antallet af de stemmeberettigede ved parlamentsvalgene er opimod 40,000. Men ved valg paa byraadene har kun omkring 8 à 9000 personer havt stemmeret. Og forholdet er ligedan i andre bykommuner undtagen nogle faa f. eks. Belfast, der for sit vedkommende har faaet stemmeretten udvidet ved særlige parlamentsbeslutninger.

Et kommunestyre som det ovenfor beskrevne trængte en grundig reformation, og der har været anstillet utallige forsøg paa at hidføre en forandring, men forgjæves. Ifjor sommer fremlagde imidlertid Arthur Balfour aldeles uventet i Underhuset forslaget til den nu gjennemførte reform.

Hovedtrækkene i denne reform er følgende:

For det første gjøres der rent bord ved en fuldstændig ophævelse af de store juryer som bevilgende institutioner. De store juryer beholder kun sin oprindelige funktion — behandlingen af anklager. Det er tvilsomt, om denne funktion vil være tilstrækkelig til at holde dem sammen; ti godseierne vil neppe bryde sig om at samles to gange om aaret alene for at afgjøre, om nogle faa fanger skal stilles for en dommer og en mindre jury. Heller ikke fattigkommissionerne bibeholdes i sin nuværende form. Lignende institutioner med samme navn vil vistnok vedblive at eksistere; men de vil ikke blive sammensat saaledes som nu. De eneste kommunale institutioner, som lades nogenlunde uberørt af reformen, er byernes.

Istedenfor de store juryer og fattigkommissionerne indføres et noget indviklet system af grevskabsraad og distriktsraad, hvilke sidste er delt i to klasser, nemlig bydistriktsraad og landdistriktsraad. Stemmeret ved valgene til disse raad har alle, som har stemmeret ved parlamentsvalgene, foruden lorderne og alle de kvinder, som, hvis de var mænd, vilde have valgret til parlamentet. Allerede denne bestemmelse er en stor reform. Ti stemmeberettigede ved parlamentsvalgene er størstedelen af dem, der

har egen husholdning i by eller paa landet. Hertil kommer desuden, at ingen stemmeberettiget vil faa mere end en stemme.

I betragtning af det snevre stemmeretsfundament, hvorpaa selv de mest repræsentative irske kommunale institutioner hidtil har hvilet, er denne forandring uhyre. Den er ensbetydende med en overførelse af den kommunale magt fra en klasse til selve folket og tillader den irske nation efter lange tiders venten at overtage en betragtelig del af sin retmæssige arvelod.

Til grevskabsraadene, — hvoraf der oprettes et i hvert grevskab — overgaar behandlingen af næsten alle de finansielle sager, som hidtil har været betroede de store juryer, endvidere kontrollen over sindsygeasylerne, delagtighed i kontrollen over andre offentlige institutioner, hvortil de bidrager ved bevilgninger, retten til at udskrive alle kommunale skatter og fatte beslutninger om deres anvendelse, samt mange andre mindre vigtige rettigheder og pligter, som det vilde føre for vidt at opregne. Et grevskabsraad vil i almindelighed komme til at bestaa af omkring 40 medlemmer, valgte fra hver sin valgkreds. Præsidenten vil være fredsdommer i grevskabet, og Irland vil saaledes nu for første gang faa folkevalgte fredsdommere. Valg til grevskabsraadet skal foregaa hvert tredje aar.

Det territorium, som styres af et grevskabsraad, inddeles igjen i mindre distrikter, inden hvilke landdistriktsraadene eller bydistriktsraadene udøver sine funktioner. Bydistriktsraad vil blive oprettet i alle byer, der tæller over 6000 indbyggere. I byer med mindre folketal vil de derimod ikke blive oprettet, med mindre befolkningen overstiger 1500 og omtrent enstemmig forlanger det. Valgdistrikterne vil være de samme saavel for grevskabsraadene som for land- og bydistriksraadene, og valgene vil for alle institutioners vedkommende foregaa hvert tredje aar.

Bydistriktsraadene vil blive næsten ligesaa vigtige institutioner som selve grevskabsraadene. Inden sit distrikt kommer de nemlig til at overtage flere af de funktioner, som grevskabsraadene udfører for landdistrikterne. De vil saaledes faa bestemmelsesret over alle veianlæg og offentlige arbeider samt over udskrivning og anvendelse af alle byskatter. Desuden vil de overtage fattigkommissionernes funktioner som „sundhedsautoriteter" d. v. s. en mangfoldighed af pligter, som i mange tilfælde omfatter byens vandforsyning og kloakanlæg.

Landdistriktsraadene vil overtage alle fattigkommissionernes funktioner undtagen udligningen af fattigskatten. Naar de skal træffe bestemmelse over uddelingen af fattigunderstøttelse, møder de imidlertid ikke som landdistriktsraad, men som fattigkommission. Indførelsen af disse landdistriktsraad betegner — som man let vil forstaa — en radikal omvæltning. Allerede udelukkelsen af de forskjellige embedsmænd som selvskrevne medlemmer af fattigkommissionerne er en forbedring af overordentlig række-

vidde. Embedsmændenes optræden i fattigkommissionerne har nemlig været ligefrem skandaløs. De har stadig forsømt sine pligter og kun deltaget i møderne, naar det gjaldt at gjøre et eller andet kup f. eks. faa en betalt stilling besat efter ønske.

Den væsentligste forandring, som den vedtagne reform bevirker for byernes vedkommende, er udvidelsen af den kommunale stemmeret. Denne udvidelse vil dog neppe komme til at udøve nogen nævneværdig indflydelse paa den politiske situation i de forskjellige byer. Ti det nationalistiske og orangistiske parti har saadan overvældende majoritet i sine respektive distrikter, at det ikke har nogen betydning for dem som partier, om stemmeretten udvides eller ei. Men i andre henseender er udvidelsen betydningsfuld. Den vil f. eks. give arbeiderne en indflydelse ved kommunevalgene, som de hidtil ikke har havt.

I overensstemmelse med det system, som er gjennemført i England og Skotland, er visse større bykommuner — Dublin, Belfast, Cork, Limerick, Derry og Waterford — konstitueret som „grevskabsbyer“ *(county boroughs)*, og deres kommunebestyrelser er uden forandring af navn gjort til grevskabsraad i sine respektive bykommuner. Paa denne maade har seks byer praktisk talt faaet selvstyre i alle lokale anliggender undtagen uddelingen af fattigunderstøttelse, en funktion, som deles med de omliggende landdistrikter. Men sagen stiller sig ikke saaledes for andre byer, som hidtil har været styret af byraad. Disse vil, hvis de kan opfylde lovens betingelser for oprettelsen af bydistriktsraad, faa alle de ovenfor omtalte rettigheder og fordele, som bydistrikterne nyder; men i alle andre henseender vil de blive opslugt af de grevskaber, hvortil de hører.

Saadan er i hovedtrækkene den nye reform i Irlands lokalstyre. Den udvider ikke de irske kommunale autoriteters magt uden i nogle faa uvigtige punkter, men overfører denne magt fra praktisk talt ikke-repræsentative institutioner til forsamlinger, valgte ved folkeafstemning.

Ollanta.

Ollanta, peruviansk originaldrama fra Inka-tiden, saa lyder titlen paa dette forunderlige skuespil, der kun er lidet kjendt udenfor den snævre kreds af mænd, der sysler med Mellemamerikas ældste historie. Det sjeldne drama er forøvrigt en af de gaader, literaturhistorien eier adskillige af, — Ossians digte var en af dem; var disse digte virkelig forfattede af en oldskotsk barde, eller var de et moderne produkt? Gaaden

løstes som bekjendt i sidstnævnte retning, Ossian selv og hans digte var allesammen fostrede i en engelsk professors fantasifulde hjerne. Et lignende er forholdet med Ollanta; er det virkelig forfattet i hin fjerne, sagnrige fortid, eller er det i dette aarhundred lavet sammen, paa brokker fra gamle sagn, af en flink pater?

Det *kan* ihvertfald være ægte, og de fleste fagmænd anser det for et mærkeligt udslag af Perus ældste kultur.

Da spanierne i begyndelsen af det 16. aarhundred steg i land paa Amerikas kyst, fandt de ikke halvvilde huleboere, fiskere og jægere, men folkeslag med en høitkultiveret samfundsordning, med kunst og videnskab. Længe før de spanske sjøfarere gjorde sine erobringstog, var høiskoler reist i Tezcuco, det gamle Mexikos hovedstad, og i Cusko, inkaernes vigtigste by; der foredroges religion, historie, retsvidenskab, astronomi, krigskunst og literatur. Og frodig blomstrede alskens digtning, lyrisk og episk til kongers og guders pris, men paa de store festdage, naar solen skulde hædres, da var ikke blodige ofre og stærke sange nok, da opførtes ogsaa *skuespil*. Inkaernes krønikeskriver, Garcilasso de la Vega, beretter udførlig om denne rige dramatiske digtning; den eiede lystspil, der behandlede huslige sujetter, og dramaer om folkeheltes og kongers bedrifter. Skuespillerne hentedes fra præsternes kaste, og naar de ved solgudens fester havde gjort sine sager rigtig godt, fik de store gaver af kongerne. Et af disse heltedramaer er „Ollanta".

Hvorledes bevaredes nu disse digte og skuespil? — Først og fremst gjennem mundtlig tradition; men den mulighed er ikke udelukket, at der i Peru ogsaa kan have eksisteret en anden form for overlevering, som man paa en vis maade kan kalde *skriftlig*. Peruvianerne havde nemlig en slags *knudeskrift*, den saakaldte „kipus", — en skrift der er noget af det mest kuriøse, den literære verden eier. Ved hjælp af knuder paa forskjelligfarvede uldtraade, der igjen var fæstede til en længere snor, udtrykte man bogstaver og ord, og et gammelt peruviansk brev kom altsaa til at se ud som en række frynser. Den, som skulde læse — man kan gjerne sige: løse — brevet, maatte altsaa kjende betydningen af hver knude og hver farve. Den schweiziske videnskabsmand Tschudi, der har gjort Mellemamerikas historie til gjenstand for indgaaende forskninger, udtaler: „Perus sprog besidder en umaadelig literatur, der er og vel altid vil være dækket med et slør, vi ikke kan gjennemtrænge. Paa snorer af broget lama-uld er den peruvianske historie *bundet*, — i centnervis udgraves saadanne knudedokumenter paa de gamle begravelsespladse. De fleste af disse velordnede knudebøger er imidlertid saa gjennemtrængt af det saltholdige sand, der bedækker dem, at de ved selv den sagteste berø-

ring falder sammen til støv, — men mange af dem har den tørre jord bevaret saa godt, at end ikke uldens farve er falmet. Men hvad hjælper det, at baade farver og knuder er i velbevaret stand, — for os er disse knuder ikke til at løse. Og dog er jeg kommen til den absolute overbevisning, at nøglen til denne skrift eksisterer endnu: enkelte indianerstammer forstaar at læse kipus, men vogter over sin hemmelighed som over en indiansk nationaleiendom, det vilde være dødssynd at røbe."

Bundet paa brogede snore har hovedmomenterne af „Ollanta" gaaet fra slægt til slægt, — kanske ligger udvalgte scener af det sære drama sammenrullet i en eller anden grav; men som helhed levede det kun i mundtlig overlevering hos præster og skuespillere. Da saa spanierne kom og med dem de voldsomme sociale og politiske omvæltninger, da en tid af blod og taarer frembragte forbandelser og bønner om hævn isteden for lyriske sange, da glemtes „Ollanta", — kun et ganske lidet antal folkeviser har fra inkatiden holdt sig indtil nu paa peruvianernes mund. Men før Inkariget for evig sank i grus, havde allerede spanske munke tegnet dramaet op, formodentlig efter diktat af de indfødte skuespillere. Ti vi ved, at „Ollanta", det mest populære af heltedramaerne, blev opført ved festligheder næsten hundred aar efter spaniernes komme til landet.

Dramaet bygger paa et ældgammelt sagn, der forekommer i forskjellige versioner, men som i hovedtrækkene altid er det samme. Ollanta er inkaens, kongens hærfører, — han har ved tapperhed og høisindethed svunget sig i veiret, lever ved hoffet, nyder kongens fulde tiltro — og kongedatteren Cusi Coyllurs hemmelige kjærlighed. Stykket aabnes med, at Ollanta, i guldbroderet kappe og med kølle paa skuldren, træder frem og befaler sin tjener at gaa med et bud til prinsessen. Tjeneren er bange for at gaa til kongens hus og henviser sin herre til ypperstepræsten, der kommer vandrende fra ofring, i lang sort klædning og med blodig kniv i haand. Præsten, der forstaar at læse i menneskenes skjulte tanker, formaner Ollanta til at lade hver længsel efter kongedatteren fare:

„Sit pandebaand har kongen med dig delt,
Og naaderigt hans øie paa dig hviler.
Nu vil, til tak for al hans gunst, hans barn,
Hans datter du med fagre ord forføre!
Lad af, Ollanta! Sligt er daares daad!" *)

Ollanta holder fast ved sin kjærlighed, — og han bekjender for præsten:

*) Dette som de følgende citater er oversatte efter grev Albrecht Wickenburgs metriske gjengivelse af dramaet.

„Til min Coyllur fast jeg bindes
Af et høit og helligt baand:
Kongens datter er min hustru,
Hun og jeg forlængst er ét!
Hendes moder ved og vil det,
Hjælp mig, præst, at jeg kan hente
Kongens minde til vor pagt!
Jeg, som i de hundred krige
Har med øksen vei mig banet,
Som for kongens fødder lagde
Fiender i tusental,
Har vel lov til løn at kræve,
Og jeg kræver Coyllurs haand!"

Næste scene viser os dronningens hus, hvor Coyllur klager for sin mor den længsel, hun føler efter sin Ollanta, som nu i saa mange dage har været borte fra hende. For at adsprede hende lader dronningen piger og gutter danse og synge — og disse sange, der fortæller om døde smaafugle, om sørgende duer og søgende kolibrier, eier en vemodig, sart ynde og fortæller om en stor kjærlighed til naturen og en forstaaelsesfuld iagttagelse af den. Men Coyllur trøstes ikke af de traurige sange. Da pigerne har sluttet sin melodi med de ord, den ensomme due synger·

„Hvide due, som forlod mig,
Fløi du nu med hast imod,
Faldt der sol i redets skjul!"
Men før vintertid var leden,
Var den død i ensomheden,
— Klippedue, sorgens fugl!

sender prinsessen dem alle bort, — sangene synes hende at spaa sorg, og hun vil græde alene.

Saa føres vi til inkaens palads. Kongen har erholdt budskab om, at fienden ruster sig; han har kaldt Ollanta og sin anden feltherre, Rumi Nahui til sig til raadslagning, og begge forsikrer de, at hans hær er rustet, han behøver ikke at frygte nogen fiende. Da Rumi har forladt hallen, beder saa Ollanta om prinsessens haand. Kongen siger bestemt nei, holder fast ved sin vægring, selv efter at Ollanta har regnet op alle sine bedrifter og fortjenester. Da begynder den krænkede hærfører at pønse paa hævn, — og i en større monolog beslutter han at drage til rigets østkant, Anti-landet, og reise oprørsfanen der. Der er hedt blod i den rasende indianer, og han sparer ikke paa kraftsatser:

„Ve dig, Kuzko, rige stad,
Ind i dine gader skal jeg
Vilde krigerhorder jage,
Der lig dyr skal flænge dig!
Tusenvis af Antis hærmænd
Følge skal mit musling-horn,
Og som havets vrede bølger
Sachnamans gyldne skjolde
Skal slaa sammen over dig!
Ild og blod din jord skal skjule,
Og for mine fødder falde
Skal din inkas lig jeg se“.

Han søger nu prinsessen, — men hun er forsvunden, hendes hus er tomt; han formoder, at kongen skjuler hende i paladset. Derefter forlader han byen for at bringe sine hævnplaner til udførelse. Hermed slutter akten.

Hans planer lykkes. I næste akt bringer et bud kongen et knudebrev, der melder, at Ollanta har opkastet sig til Antifolkets hersker. Kongen sender straks Rumi Nahui med tusen mand for at dæmpe oprøret. Digteren fører os nu til Ollantas leir — den laa i virkeligheden ved Paucartambo, hvor han senere anlagde en fæstning, hvis ruin man endnu den dag idag beundrer. Her ser man, han udraabes til Antilandets inka og prydes med kongeværdighedens tegn, pandebindet med de røde kvaster. Nu udkastes planer til at møde kongens hær, — ægte indianerplaner med forgiftede pile, løse stene, som skal rulles ned i klippeslugene, hæren maa passere, baghold, list og lumskhed. Og allerede i næste scene ser vi Rumi optræde som flygtning, — forfatteren renoncerer paa en saadan knaldeffekt som fremstilling af slaget ved Ollantay-Tambo. Maaske har denne vigtige begivenhed i stykket ved opførelserne været markeret ved balletagtige optog, krigs- og vaabendanse.

Mellem Rumis scene, hvor han som flygtning fortæller om sit nederlag, og stykkets næste, tænkes 12 aar gaaet hen, men vi befinder os fremdeles i 2. akt. Skuespillet fører os nu til *soljomfruernes* kloster. Disse soljomfruer var delt i tre klasser: de „frie jomfruer“, — „provinsernes jomfruer“, der boede i klostret og var bestemt til med tiden at blive kongens medhustruer, samt endelig „kuzkojomfruer“, de egentlige soljomfruer, der nærmest er at sammenligne med det gamle Roms vestalinder. De blev i en ung alder udtagne fra statens ædleste familier og skulde i evig kyskhed tjene solguden. En af de yngste jomfruer, Ima Sumak, en forældreløs pige paa 11 aar, skal netop den dag indvies som soljomfru, men hun vil ikke tage den hellige hvide kappe og har skræk for klostret. Ti hun har hørt en hemmelighedsfuld stemme klinge ud fra klostermuren, en

stemme, som bad, at solen maatte bringe frihed eller døden forløsning, — og denne stemme havde givet hende angst for soljomfruernes hus.

Kongen, vi saa optræde i første akt, er imidlertid død, og hans yngste søn har besteget tronen. Ved festofrene lovede alle tegn den unge konge lykke, kun et syntes underligt: da man aabnede brystet paa en ofret ørn for at tage varsler af dens hjerte, fandt man, at fuglen intet hjerte havde. Dette tydes som tegn paa, at Antifolket og dets hersker, Ollanta, atter samler sig til kamp, — og den unge konge overlader til Rumi Nahui at bekjæmpe oprørerne og paa den vis gjenoprette sit feltherrenavn. — Det gjør Rumi paa godt indiansk, og den list, han anvender, prises høit i de sagn, hvorpaa dramaet er bygget. Han tilføier sig selv en del saar, og elendig og blødende kommer han til Ollantas leir og fortæller, at den unge konge i blindt raseri har mishandlet ham, som han mishandler alt og alle:

„I pøler af blod han vader,
Den Kuzkos nye inka.
Stadens gader
Er dampende sumpe,
Og dog vil han se mere blod.
Febersyg af grumhed er han, —
Som af Sunchuplantens saft forgiftet
Maa han se og føle levret blod omkring sig!“

Han beder Ollanta om hjælp til hævn, og uden mistanke lover denne det. Dog skal først den store solhversfest feires:

„Trende dage, trende nætter
Skal de skarpe glavind hvile.
Op til bjergene vi stige,
Der til solens ære skal vi
Træde dans og synge hymner,
Glædes sang til lysets gud.“

Hermed slutter anden akt.

I tredje opklares først hemmeligheden i soljomfruernes klostergaard. Ima Sumak trænger stærkere og stærkere ind paa sin gamle tjenestepige for at faa hende til at fortælle, hvem den klagende stemme tilhørte, og hvor den kom fra, og den gamle giver hende tilslut lov til ved nattetid at følge til den skjulte hule, hvorfra stemmen lød. Derinde ligger prinsesse Cusi Coyllur, lænket til væggen, afmægtig og elendig. Ima tror først, at den blege kvinde er død, men snart kommer prinsessen til sig selv og fortæller barnet sin historie:

„Skjønne barn, du fagre fugl,
Jeg, hvem her du ser saa falmet
Som en vissen blomst i mulden,
Jeg var engang ung og skjøn.
Ham, med hvem jeg var formælet,
Elsked jeg som mine øine,
Men han glemte mig — for altid.
Ei den stolte inka vidste,
At jeg var Ollantas hustru,
Ti i mørket var vor pagt
Kun for himlens øie sluttet.
Og Ollanta blev forjaget.
Men i dette skjulte fængsel
Mig man kastet, for at skjule
Min og kongehusets skam.“

I samtalens videre forløb spør hun barnet om dets navn, og da hun erfarer det, udraaber hun:

„Ima Sumak, — aa min due!
Kom til mit bryst!
Du min eneste lykke,
Du mit barn, min datter!
Jeg svimler af lykke! Ima Sumak,
Dette navn gav jeg dig!“

Den gamle tjenestepige maner til forsigtighed og taushed, og Ima skilles fra sin mor med løfte om, at hun nok skal befri hende.

Aktens næste afdeling spilles i inkaens palads. Han venter nyt fra krigsskuepladsen, og et bud bringer et knudebrev: Ollantas borg er tagen, Anti-landet erobret tilbage. Snart efter kommer Rumi selv, som beretter, hvorledes seiren blev vunden. Paa solhvervsfesten havde Ollantas hær holdt vilde gilder; de havde beruset sig til hobe i kokabladets saft — indianernes opium eller brændevin, der vugger dem ind i salige fantasier og lidt efter lidt gjør dem aldeles vanvittige. Da hersker og folk væltede sig i rus, havde Rumis krigere overfaldt dem og fanget dem alle uden blodsudgydelse, — men nu maatte straffen komme. Med tilbundne øine og lænkede hænder føres Ollanta og hans høvdinger ind, og Rumi kræver den grusomste død over dem: de skal bindes til marterpæle og skydes. Men midt under forberedelserne befaler kongen: „Løs alle lænker, — I er fri!“

Kongen mindes Ollantas store fortjenester og ryster sin naades fylde ud over ham, han udnævner ham til statholder over Anti og til sin høire haand i Kuzko. Han rækker ham hæderstegnene, pilen og køllen, og lader ypperstepræsten sætte den gyldne hjelm paa hans hode. Ollanta falder for kongens fod, kysser hans haand og siger:

„Lad med taarer mig faa væde
Køllen, som jeg engang bar!
Herre konge, lad mig være
Dig blandt tjenere den mindste,
Lad mig knytte din sandal!“

Men kongen byder ham at reise sig, lover ham desuden, at han af kongens haand skal faa en hustru. Da fortæller Ollanta, at han allerede har en hustru, — hendes navn siger han ikke, men svarer kongen, der ønsker at lære hende at kjende:

„Her i Kuzko forsvandt
Hun, min elskede due.
Kun en dag og en saligheds nat
Var hun min.
Saa forsvandt hun — som duen, der flyver
Bort i den mørknende skog.
Var hun stegen til solgudens bo?
Var hun sunken i hav eller jord?
Jeg ved det ei.
Jeg ved kun, at jeg er en ensom mand.“

Ollantas vemodige replik afbrydes af hyldningsraab, — underfeltherrerne hilser ham som fyrste og statholder. Da høres larm udenfor hallen: Ima er styrtet til slottet. Man vil jage hende bort, men kongen giver hende lov til at tale, og knælende fortæller hun sin moders skjæbne. Kongen, ledsaget af Ollanta og ypperstepræsten, begiver sig til soljomfruernes kloster. Paa kongens befaling aabnes fængslet, den lænkede prinsesse findes, og kongen kræver forklaring paa, hvad han ser. Mama Kaka, klostrets priorinde, fortæller:

„Din fader, inka, saadan det befalet
Til straf, fordi hun lovløs elskov nød.“

Nu nævner Ima sin mors navn, og Ollanta forenes med sin ungdoms brud:

„Coyllur, du som himlen mig til glæde skabte,
Du, som først jeg fandt, og saa jeg tabte,
Atter paa min vei dig sendte solens gud!
Er end kinden bleg, og er fordunklet
Stjerneøinene, som engang funkled,
Er du dog min fagre ungdomsbrud!“

Kongen lægger deres hænder sammen, og under musik slutter stykket.

Enkelte træk i det minder om det *indiske* drama, — hvad der jo ikke er saa underligt; buddhistiske munke var jo længe før dette komne til Peru og kan vel have bragt med sig mer end religionslære alene. — At buddhistiske munke kan regnes som Amerikas første opdagere, har *Kringsjaa* i sin tid fremstillet. — Men inkadramaets figurer er formet af grovere stof og skiller sig fra de indiske dramaers ligesaa meget, som sollandet Perus mennesker fra hinduerne, det evige maaneskins, den mystiske filosofis folk.

Men jo mere fremmedartet dette naive Ollanta-drama virker, med alle sine forunderlige bud om en fjern og nu praktisk talt forsvunden kultur, desto mer paatrænger sig det spørsmaal: Hvilken tid tilhører det, hvem er dets skaber? I indledningen gik vi ud fra, at det var forfattet i det 15de aarhundred og nøiagtig, uden tilsætninger eller forkortelseer nedskrevet af spanske munke. Andre hævder, at dr. don Antonio Valdez, præst i Sienani i Peru, død 1816, skal være dramaets digter og have lavet stykket paa brokker af de omtalte sagn, som har holdt sig paa folkemunde lige til vore dage. Atter andre mener, at dramaet er en „sammensyning“ af smaastykker, som alle er af meget gammel datum, og at Valdez har besørget sammensyningen. Men indre grunde taler for, at den anskuelse, vi i indledningen hævdede, er den rette; en forfatter fra dette aarhundred vilde vanskelig have undgaaet at farve stoffet med moderne kulør. Den fuldstændige frihed for katoliserende tendens, den uforfalskede solkultus, som lever i stykket, den ægte indianske sluhed, der præger stykkets krigerske scener i langt høiere grad end heltenes personlige tapperhed, den paafaldende omstændighed, at forfatteren aldeles ikke under sig kjærlighedsscener mellem Ollanta og Coyllur — det vilde en spansk digter neppe have negtet sig, mens dramaet først fører de elskende sammen i allersidste scene, — alt dette synes at tyde paa absolut ægte indiansk oprindelse, paa særdeles høi alder og paa en aldeles objektiv nedskrivning paa et meget tidligt tidspunkt. — Det ældste eksisterende haandskrift af dramaet blev fundet af Tschudi i et dominikanerkloster i Cuzko; men munkene havde en tradition om, at dette igjen var afskrevet efter et endnu meget ældre. Hvor det var, vidste ingen.

Hvorom alting er: „Ollanta“ er en literær mærkelighed, der fortjener kuriositetens interesse, hvis det er et „falsum“ af en gammel pater; men er det ægte — hvad der altsaa er det sandsynligste —, fortjener det opmærksomhed som et ensomt opragende minde fra en eventyrlig kulturperiode.

H. Wiers Jensen.

Kjække karer.

Af
Rudyard Kipling.
(Autoriseret oversættelse).

VI.

Noget af det, som mest slog ham, var, at der alt i et kunde komme et skib, der rent paa maa-faa drev om paa det store Atlanterhav. Som Dan sagde, var fiskerbaadene rimeligt nok afhængige af sine naboers høflighed og gløghed; men en burde have lov til at vente noget mere af dampbaade. Dette var efter et andet underholdende sammentræf, da de var blet plaget over tre mil af en stor, skramlet kvægbaad, hvis øverste dæk var helt overbygget, og som lugtede værre end tusen kveer. En meget ophidset skibsofficer brølte noget til dem gjennem raaberten, der hun laa og kadrejede hjælpeløst paa sjøen, mens Disko lod „Her er vi“ løbe op paa læsiden af hende og sagde skipperen et sandhedens ord. — Hvor dere er henne — jasaa da! Dere fortjente ikke at være nogensteds. Dere fjøs-slamper, som sviner til veien paa sjøen uden at bry dere om naboerne deres, og som har øinene i kaffekoppene istedenfor i de nautne hoderne, I har faaet.

Ovenpaa denne salve dansede skipperen oppe paa broen og sagde noget om Diskos egne øine. — Vi har ikke faaet nogen observation paa tre dage. Tror De kanske, vi kan styre i blinde? brølte han.

— Ja-ha, *jeg* kan det i det mindste, svarede Disko. — Er der noget iveien med loddet Deres? Har dere spist det op? Kan dere ikke lugte bunden, eller stinker kuene altfor meget?

— Hvad slags mad faar de? spurte onkel Salters med det største alvor, for lugten af kve vakte bonden tillive i ham. — Folk siger, de tager skrækkelig af paa en slig reise. Det er jo ikke noget, jeg har med; men jeg tror nu det, at oljekager brudt i smaastykker og drysset over med — — —

— Forsyne mig! sagde en kvæg-vogter i rød uldtrøie og saa udover rælingen: — Hvilket galehus vokste det skjægget ud i?

— Unge mand, begyndte Salters og gik op i fokkevantet, — lad mig fortælle dig, før vi gaar videre, at jeg har — — —

Officeren paa broen tog huen af med udsøgt høflighed. — Undskyld, sagde han, — men jeg spurte for egen regning. Hvis potetesdyrkeren med haaret vilde være saa venlig at holde sin kjæft, saa kanske den sjøgrønne langhalsen med glasøiet vilde nedlade sig til at svare os.

— Nu har du bragt skam over mig, Salters, sagde Disko rasende. Han kunde ikke hamle op mod denne slags tiltale og gav ham længde og bredde uden mere snak.

Harvey, Dan og de andre trak sig tilbage og blinkede til hverandre; men Disko og Salters kjæglede, til det blev kvæld; Salters paastod, at en kvægbaad igrunden var det samme som et fjøs paa sjøen, og Disko svarede, at selv om det var saa, forlangte sømmelighed og fisker-stolthed, at han ikke skulde „blande ihob ting." Lange Jack taalte det i taushed en lang stund — en sint skipper gjør mandskabet grættent — men saa sagde han over bordet efter kvældsmaden:

— Hvad godt er det til at snakke om, hvad de siger om os?

— De kommer til at præke om dette i tre aar, — det er det hele, sagde Disko. Overdrysset oljekage!

— Med salt naturligvis, sagde den ubodfærdige Salters, som læste landbrugsberetningen i et fjor-gammelt New Yorkerblad.

— Det er frygtelig ydmygende for mig, vedblev skipperen.

— Det kan jeg da ikke skjønne, sagde Lange Jack, fredsmægleren. — Hør nu her, Disko. Findes der kanske en anden baad i sjøen paa denne dag og i dette veir, som kunde have mødt en slig omflakkende skude og givet hende klar besked, — ja, mer end det — kunde have snakket rent videnskabelig med hende om kurs og andet sjømandskab? Glemme det! Nei, naturligvis glemmer de det ikke! Det var de greieste opgjør, de nogensinde har havt. Det var evig moro at høre paa for os andre. Dan sparkede til Harvey under bordet, og Harvey holdt paa at faa maden i vrangstruben.

— Naa ja, sagde Salters, som syntes, han havde faaet et lidet plaster paa sin krænkede ære, — jeg *sagde,* at det var noget, jeg ikke havde noget med, før jeg snakkede.

— Og netop da, sagde Tom Platt, som skjønte sig paa disciplin og etikette, — netop da, burde du have stanset ham, Disko, hvis du troede, han kunde komme til at sige noget, han helst burde tie med.

— Ja, det burde jeg kanske have gjort, sagde Disko, som saa en udvei til et hæderligt tilbagetog efter sit sinneanfald.

— Naturligvis skulde du have gjort det, sagde Salters, — du er jo skipper her ombord, og jeg havde med glæde tiet stille paa det mindste vink, — ikke paa grund af min overbevisning, men bare for at give disse fillegutterne vore et godt eksempel.

— Sagde jeg det ikke til dig, Harvey, at det paa en eller anden vis skulde ende med os, før de blev færdige? Bestandig er det noget med disse fillegutterne. Men jeg vilde ikke have undværet denne komedien her for en halv kveitebaad, hviskede Dan.

— Ja, men en skulde nu aldrig blande ihob ting alligevel, sagde Disko, og skinnet af et nyt argument lyste op i Salters's øine, mens han stoppede karvet skraatobak i sin pibe.

— Nei, det har mægtig meget at sige aldrig at blande ihob noget, sagde Lange Jack, som var fast bestemt paa at stagge stormen. — Han fandt ud det, han Steyning af Steyning & Hors ogsaa, da han satte Counahan til skipper ombord paa *Marilla D. Kuhn* istedenfor kaptein Newton, som havde faaet gigt og ikke kunde seile ud. Counahan, navigatøren kaldte vi ham.

— Nick Counahan gik aldrig ombord i en skude, uden at der stod noget om rom i ladningsangivelsen, sagde Tom Platt, som ogsaa kom til hjælp. — Han pleiede at luske omkring i rederierne i Boston i det haab, at Herren vilde gjøre ham til skipper paa en slæbebaad for hans fortjenesters skyld. Sam Coy i Atlantic Avenue lod ham bo frit et aar eller mere bare paa grund af historierne hans. Counahan, navigatøren! Jomen sagde jeg det! Han har vel været død de sidste femten aar, tænker jeg?

— Sytten, mindes jeg ikke feil. Han døde det aaret, de byggede Caspar M'Veagh, — men *han* kunde nu aldrig lade være at blande alting ihob! Steyning tog ham af den samme grund, hvorfor tyven tog den varme ovnen, — fordi der ikke var nogen anden at faa det aar. Folkene var ude paa bankerne allesammen, og Counahan skrabede sammen det underligste ruskomsnusk af et mandskab, en kunde tænke sig. Rom! *Marilla* kunde svømmet med assurancen og alting i den, saa meget stuvede de ombord i hende. De forlod havnen i Boston bestemt for den store banke med en knakende nordvest agterud, og alle saa fulde som alker. Og himlen tog vare paa dem, for ingen holdt vagt, og ingen rørte ved et taug, før de havde seet bunden paa en tønde rom. Da havde de været omtrent en uge ude, saavidt Counahan huskede. (Hvis jeg bare kunde fortælle historien paa samme vis som han). Hele tiden blæste vinden, som den skulde have betaling for det, og *Marilla,* — det var om sommeren — gik villig undaf for takkel og taug. Saa tog Counahan „kubeinet" frem og skalv over det en stund, og saa fandt han ud ved hjælp af det og kartet og surringen i hodet, at de var søndenfor Sable Island og seilede glimrende, men snakkede ikke. Saa slog de spunset ud paa en tønde til og sløifede al unødig grubling for en vagt eller to. *Marilla* lagde sig over, da hun tabte Boston-fyret af sigte, og hun havde ikke løftet op læ række endda, men ruslede videre for samme bris. Men de saa hverken sjøgræs, maager eller skonnere, og pludselig gik det op for dem, at de havde været fjorten dage i sjøen, og de blev ræd for, at banken havde skiftet plads. Saa loddede de og fik seksten favne. — Jeg er da noget til kar alligevel, sagde Counahan. — Jeg har seilet hende lige paa banken for dere, og

naar vi faar tredive favne, saa tørner vi ind som herremænd. Counahan, det er gutten det, sagde han. — Counahan, navigatøren.

— Næste gang de kastede loddet, fik de niti. Saa siger Counahan:

— Enten har lodlinen begyndt at strække sig, eller ogsaa er banken sunket.

De halte op igjen, for de var i den tilstand, at dette ikke hørtes urimeligt ud, og satte sig paa dækket til at tælle knobene og flokede det sammen alt ihob. *Marilla* gik videre uden at lade sig uro af nogenting, og om en stund mødte de en anden skude, og Counahan praiede den.

— Har dere seet nogen fiskerbaade nu, siger han ligesom rent tilfældig.

— Der er nok af dem paa høiden af den irske kyst, svarer den andre skipperen.

— Aa, reis — siger Counahan. — Hvad har *jeg* at gjøre med den irske kyst?

— Hvad i alverden vil dere her da? spurgte den anden.

— Du gode himmel, sagde Counahan, — hvor er jeg da egentlig henne?

— Treti-fem mil vest sydvest for Kap Clear, var svaret, — hvis det kan være nogen trøst.

Counahan gjorde et hop paa fire fod og syv tommer, eftersom kokken sagde.

— Trøst, sagde han, saa frækt som dertil. — Tror du, jeg er født igaar? Treti-fem mil fra Kap Clear og fjorten dage fra Boston fyr. Du gode himmel, vi har slaaet rekorden, og naar jeg nu tænker paa det, saa har jeg en mor i Skibbereen. Tænk paa det! Nei, *han* blandede bestandig ihob ting, det er vist.

Folkene var mestendels fra Cork og Kerry, undtagen en fra Maryland, som vilde seile hjem igjen; men de paastod, han vilde gjøre mytteri, og dermed lod de gamle *Marilla* gaa til Skibbereen og morede sig kongelig med at besøge venner i det gamle land over en hel uge. Saa reiste de tilbage igjen, og da tog det dem treti-to dage, før de kom til bankerne. Det tog til at høstes, og det var ikke rart med maden, og saa seilede Counahan tilbage til Boston uden at gjøre nogen flere ophævelser.

— Og hvad sagde rederiet, spurte Harvey.

— Hvad skulde de sige? Fisken var paa bankerne, og Counahan ved bryggen og briskede sig af sin rekordreise østover. De slog sig tiltaals med det; og det hele kom af, al de for det første ikke holdt rommen og mandskabet fra hverandre, og for det andet, at de tog feil af Skibbereen og Queereau. Counahan, navigatøren, ja, — maatte han hvile i fred. Han var en mærkelig fyr.

— Engang var jeg ombord paa *Lucy Holmes*, sagde Manuel med sin blide stemme. — Vi kunde ikke faa solgt fisken i Gloucester. Hvad for noget? Nei, ingen pris at faa! Saa reiser vi ud igjen for at handle med en eller anden fyr fra Fayal. Det blæste haardt, og vi havde ikke godt for at holde udkig. Saa tog det til at blæse endda mere, og vi drev afsted — ingen vidste hvorhen. Om en stund faar vi se et land, og det begynder at blive godt og varmt. Saa kommer to-tre negere ud i en fart til os. Vi spør, hvor vi er, og de svarer — ja, hvad tror dere nu?

— Ved de Kanariske Øer, sagde Disko efter et øiebliks betænkning. Manuel rystede smilende paa hodet.

— Blanco, sagde Tom Platt. — Nei da. Værre end det. Vi var nedenfor Bezagos, og niggerbaaden var fra Liberia. Og saa solgte vi fisken der. Det var ikke saa værst, synes jeg. Ikke sandt?

— Kan en slig skonner som denne gaa helt til Afrika? sagde Harvey.

— Den kan gaa rundt Kap Horn, hvis der er noget at tjene paa det, og maden ikke slipper op, sagde Disko. — Min far tog baaden sin, — det var et slags pinkskib paa omkring femti tons, tænker jeg, *Rupert* hed den — over til Grønland det aar, halve flaaden prøvede paa at fiske torsk der. Og hvad mere er, han tog mor med sig — for at vise hende, hvorledes pengene blev tjent, tænker jeg, — og saa frøs de inde allesammen, og jeg blev født i Disko. Vi kom hjem igjen, da isen gik op om vaaren, men de navnede mig efter stedet. Temmelig simpelt at fare slig frem mod et spædbarn; men vi kan alle gjøre mistag i vort liv.

— Ja, det er vist, sagde Salters og ruggede paa hodet. — Vi kan alle gjøre mistag, og det siger jeg dere to gutunger, at naar dere gjør et mistag, — og dere driver det nu til hundred om dagen, — saa er den næstbedste ting at vedgaa det som en mand.

Lange Jack blinkede forfærdelig betydningsfuldt til dem allesammen uden Disko og Salters, og dermed var den historie forbi.

Nu prøvede de ankerplads efter ankerplads nordover, og jollerne var ude næsten hver dag, mens de gik langs østkanten af den store banke paa treti til firti favne vand og fiskede stadig væk.

Her var det, Harvey først traf paa blæksprutien, som er det aller bedste torskeagn, men temmelig uberegnelig af sig. De blev vækkede en begsvart nat, ved at Salters hylte: — blæksprut, ohoj! og i halvanden time hang hver sjæl ombord over sin blæksprutjig, et stykke rødmalet bly, som i den nedre ende er væbnet med en kreds af naale, der er bøiede bagover lig halvaabnede paraplyspiler. Af en eller anden ukjendt grund liker blæksprutien denne tingest, slynger sig om den og blir halet iveiret, før den kan komme løs af naalene. Men idet den forlader sit hjem, sprøiter den først

vand og derefter blæk lige i ansigtet paa den, der fanger den, og det var snurrigt at se folkene bevæge hoderne fra den ene side til den anden for at undgaa det, der var tiltænkt dem. De var saa sorte som feiere, da alt staaket var forbi, men en hel haug blækspruter laa paa dækket, og den store torsk liker godt et lidet skinnende stykke af blæksprutens fangarme paa spidsen af en skjælagnet krog. Næste dag fiskede de udmærket og mødte *Carrie Pitman,* hvem de meldte sit held, og hun vilde kjøbslaa, — syv torsk for en passelig stor blæksprut, men Disko vilde ikke gaa ind paa dette, og Carrie trak sig furtent ned i læ og ankrede et stykke borte i haabet om selv at komme over nogen.

Disko sagde ikke noget før efter kvældsmaden, da han sendte Dan og Manuel ud for at sætte bøie paa „Her er vi's" kabel, og meldte sin hensigt om at tørne ind med øksen i haanden. Dan gjentog naturligvis disse ord til en jolle fra *Carrie,* som gjerne vilde vide, hvorfor de satte bøie paa kabelen sin, siden de ikke var paa fjeldgrund.

— Far siger, han vilde ikke vaage en færgebaad i fem mils afstand fra dere, hylte Dan muntert.

— Hvorfor flytter han sig ikke da? Hvem hindrer ham? sagde den anden.

— Fordi dere har lagt dere paa læ baug af ham, og det lader han sig ikke by af nogen skude, end sige en slig drivende tromp, som dere er.

— Hun har ikke drevet paa denne turen, sagde manden rasende, for *Carrie Pitman* havde et uhyggeligt ry for at bryde sine fortøininger.

— Hvorledes er det dere ankrer da, sagde Dan. — Det er vel da, hun seiler bedst! Og hvis hun er holdt op med at drive, hvorfor har dere saa skaffet dere en ny klyverbom! Det skuddet traf.

— Hei, din portugisiske liredreier, tag abekatten din med dig hjem til Gloucester igjen. Sæt dig paa skolebænken, du, Dan Troop, var svaret.

— Yder-frakker! Yder-frakker! hylte Dan, som vidste, at en af Carries folk havde arbeidet i en frakkefabrik vinteren i forveien.

— Ræke! Gloucester ræke! Pak dig, din Novey!

At skjælde en Gloucester-mand ud for en Nova-Scotier blir aldrig vel optaget. Dan svarede i samme toneart.

— Du kan selv være en Novier, dere landkrabber, dere vragplyndrere fra Chatham. Bare pak dere. Og saa skiltes de stridende magter, men Chatham kom værst fra det.

— Jeg vidste, hvorledes det vilde gaa, sagde Disko. — Hun har alt faaet vinden til at dreie sig. Nu snorker hun til midnat, og netop

naar vi sover som bedst, gaar hun i drift. Det er sandelig godt, her ikke er mange skuder i nærheden. Men jeg letter ikke ankeret for Chatham. Lad hende drive.

Vinden, som havde dreiet sig, frisknede til ved solnedgang. Der var alligevel ikke sjø nok til at bringe selv en jolles fortøininger i ugreie; men *Carrie Pitman* var nu engang noget for sig selv. Mod slutten af gutternes vagt, hørte de den bragede lyd af skud ombord i hende.

— Ære være i det høieste, halleluja, sang Dan. — Her kommer hun, far, med agterenden først; hun gaar isøvne, akkurat som hun gjorde ved Queereau.

Hvis det havde været en hvilken som helst anden baad, havde Disko ladet det staa til; men nu kappede han kablen, da *Carrie Pitman* med hele nord-Atlanteren at lege sig i, ruslede lige paa dem. „Her er vi“ for klyver og papegøie gav hende ikke mer plads, end der netop trængtes, — Disko havde ikke lyst til at lede en hel uge efter kablen sin — men gik op i vinden, da Carrie, taus og sint gled forbi, som et offer for fiskervittighedens hele ubarmhjertighed.

— God aften, sagde Disko og lettede paa huen, — staar det pent i haven Deres?

— Reis til Ohio og lei dere æsler, sagde onkel Salters. — Vi trænger ikke bønder her.

— Skulde jeg laane dere jolle-ankeret mit mon? raabte Lange Jack.

— Huk af roret og stik det i mudderet, sagde Tom Platt.

— Hør her, sagde Dan med skingrende røst, der han stod paa hjulkassen. — Har der været streik paa frakkefrabriken, eller har de ansat jenter, dere omstreifere?

— Stik ud ratlinerne Deres, raabte Harvey, — og spigr dem fast til bunden. Dette var en saftig spøg, som Tom Platt havde sat ham op til. Manuel lænede sig over hækken og hylte: — Johnna Morgan, drei lirekassen! Aha—a—a—a! Han slog ud med sin brede tommelfinger paa en maade, der udtrykte dyb foragt, mens lille Penn indlagde sig stor ære ved at pibe: — Hei dere, kom hid, — ohei.

De red for kjættingen resten af natten, en kort, afbrudt, ubehagelig bevægelse, som Harvey snart fandt ud, og spildte hele formiddagen med at lede efter kablen. Men guttene var enige om, at al den uleilighed var billig kjøbt alligevel, og de tænkte med sorg paa alle de træffende ting, de kunde have overøst den ulykkelige *Carrie* med.

Betragtninger af en russisk statsmand.

(Efter F. Herbert Stead i *Review of Reviews*).

Mere end nogensinde er Rusland netop nu „i vælten". Dets energiske paagang i Østasien udgjør den alt dominerende faktor i storpolitiken. Kun en saa akut dramatisk episode som den raske sommerkrig mellem Spanien og Nordamerikas Fristater har formaaet at bortlede en del af verdens-opmærksomheden fra det virkelig historiske skuespil, der sættes i scene omkring Petsjili-bugten. Og kun en saa modbydelig sensations-affære, som den franske generalstab for nærværende er centrum for, har været istand til at bortlede tankerne fra noget saa virkelig historisk mærkværdigt som tsarens manifest af 24. august. Alle, der forstaar at skjelne mellem døgn-begivenheder og afgjørende hoved-fakta, har nu øie bare for Rusland. Dér holder verdens skjæbne til i disse tider. Dér lurer det mysterium, som vi alle maa se løsningen paa. Og det æggende ved mysteriet stikker i, at alle vi, som regner os selv for at repræsentere kulturen i egentligste forstand, alle vi vest-europæere savner forudsætningerne for at vurdere vedkommende kjæmpe-faktors væsen. Vi ved, at Rusland er forfærdelig mægtigt, og desuden at det ikke er kjød af vort kjød og aand af vor aand, som staar bag dets kraft. Væsentlig fordi vi vest-europæere ikke har stunder til at tilegne os landets sprog, har vi kun anden haands kundskab til landets børn. Vi læser i oversættelse nogle bøger af et par berømte forfattere og faar kun indtryk af — deres kunst ufortalt — en kultur, vi neppe har berøringspunkter tilfælles med; og vi mærker af de skildrede personligheder, at for den almindelige russer er vest-europæisk kultur i samme grad et taage-begreb, som deres er det for os. Forstaar man ikke hinanden, har man let for ialfald at misforstaa hinanden. Føler man sig fremmed overfor nogen, og man til en vis mon alligevel maa regne med vedkommende som en skjæbne-faktor, da er det en menneskelig skrøbelighed at omsætte fremmed-følelsen i mistro og fiendskab. Om de russiske chauvinister, panslaverne, tror vest-europæerne muligens med god grund, at deres længsel staar til at for-russe Europa; omvendt er det ialfald de ivrigste pan-germaners drøm at faa Rusland knust. Begge parters retfærdiggjørende maal er at redde netop sin kultur, fordi den er den eneste rette kultur, og at faa udslettet den anden, kulturfiendske kultur.

Vi trænger ikke at redegjøre for den vest-europæiske tankegang i dette stykke; lad os heller høre, hvorledes en god panslav anskuer sagen. I det høit anseede tidsskrift *Annals of the American Academy* havde i vaar en professor F. Sigel i Varsjau ordet til gjenmæle mod Wiener-

professoren Gumplowicz, der trods sit slaviske navn har manet Vest-Europa til at gaa sammen om at kue og knegte Rusland til værn for individuel frihed, selv-bestemmelse og lighed mod asiatisk barbari og despoti. Sigel svarer, at der er en kløft mellem Rusland og Vest Europa, men at Rusland repræsenterer den høiere kultur. I Rusland raader ikke despoti; dets „samfundsorden er grundet paa gode love, ikke paa keiserens vilje.“ Og naar Rusland nu savner sin gamle national-repræsentation og har været befængt med livegenskabet, da kan det derfor takke vest-europæisk indflydelse (tsar Peter); ligesom trældommen er afskaffet igjen, saaledes kan repræsentationen paany kaldes til live og da paa grundlag af samfunds-interesser, ikke af abstrakte menneske-rettigheder. Han skildrer modsætningen mellem Rusland og Vesten saaledes: Vesten holder paa samfundets splittelse, Rusland paa dets enhed; Vesten spalter samfundet i lag og klasser, Rusland stræber mod gjennemført broderskab. I Vesten raader opløsning, dets *laissez faire* og bevidste individualisme bærer imod anarki; i Rusland hævdes statens suverænitet og holdes kirken høit og i ære. I Vesten er ophobning af timelig rigdom maalet, i Rusland gjælder „hele menneskehedens gjensidige kjærlighed“ som ideal. Kort og godt, Sigel hævder, at Vest-Europa har egoisme og materialisme, Øst-Europa derimod næstekjærlighed og idealisme til ledestjerne. „Den slaviske verdens opgave er at forsone germanernes trang til at værne individets frihed med dens modsætning, ordenen, som den er formuleret i romernes stats-idé og i den romerske kirke.“

Man kan trygt paastaa, at professor Sigel bruger stærke ord. Men blottet for sandhed er ikke hans tunge dom over vor vest-europæiske kultur; dertil indøves vi fra barnsben af altfor systematisk i at anskue vor daglige dont som et evigt mas for at „komme frem i livet“; saa indbarket er vi med tanken paa os selv, at vi endog i religionen først og fremst ser bare vor egen sjæls frelse.

I Rusland opdrages folk i den modsatte tænkemaade. Den russiske bonde, den stakkels skiddenfærdige, uvidende, ofte fordrukne og ligesæle musjik i sin vanstelte hytte kjender ikke andet livssyn end den primitive kommunisme, hele landsbyens gjensidighed i ve og vel, den stadige tanke paa andres velfærd og selvopofrelse uden kny. Samfundsaanden lever ufordærvet i hans sjæl; næstekjærlighed er ham den aller naturligste drift. Hvad de ædleste aander i Vesten vier sit liv til at vække medborgernes sans for, bærer hver sjauer blandt Østens slavere i hjertet fra vuggen af. Her i vort Europa raser en organiseret klassekamp mellem kapital og arbeide; i Rusland blomstrer en eiendommelig økonomisk institution, „*artel*“ eller fagforening og kooperativ-selskab under et, hvorved ingen mellemmand ved omsætningen, ingen kapitalist tiltrænges. Skulde de uoplyste slavere

ved et genialt paafund have fundet løsningen af det „sociale spørsmaal", som forbitrer vest-europæerens liv, alles krig imod alle i industrien? I modsætning til vor kulturs høit udviklede mands-egenskaber, forekommer den slaviske kultur at være baaren af en kvindelig aand. End om de to kultur-kjøn „fandt hinanden" og blev ophav til en ny, kraftig kultur, der bevarede forældre-kulturernes bedste sider!

Er en forstaaelse mellem de to hinanden saa fremmede verdener som England og Rusland mulig? spør den engelske forfatter. Chauvinismen og sabelraslingen paa begge sider, mener han, er ikke den værste hindring. Kappestriden om det østasiatiske marked er en sværere. Men en uoverstigelig synes det raadende Ruslands religiøse utaalsomhed at være. De selv i vore dage paagaaende forfølgelser af jøderne og dissenterne byder det englændernes samvittighed imod at tænke forsonlig om. Kort og godt, var det ikke for den bekjendte „moderne Torquemada", den hellige synodes prokurator Pobjedonostsef, lod en slig forstaaelse sig forudsætte at være mulig. Men saa kommer just selvsamme dag som afvæbningsmanifestet den meddelelse, at samtidig med dette har tsaren udfærdiget en skrivelse, der i de mest utvetydige ordelag udtrykker monarkens ubetingede tillid til og hjertelige hengivenhed netop for denne forfærdelige Pobjedonostsef. Følgelig maa — majestætens tillid forudsætter nær overensstemmelse mellem vedkommende og nationalitetens kjerne — den antydede forstaaelse inde slutte en forstaaelse ogsaa med den religiøse forfølgelses anstifter. Det kunde hænde, man har taget feil af angjældende; man kjender jo saa lidet til ham.

Ved et besynderligt træf har denne Pobjedonostsef just i sommer udgivet en bog, der gjør rede for hans tankegang, saa man nu har udmærket anledning til at lære denne gaadefulde nutids-fremtoning nærmere at kjende. Bogen bærer som titel de ord, denne artikel har til overskrift; den er allerede oversat til engelsk og udgivet med en indledning af den bekjendte russiske forfatterinde Madame Novikof.

Ifølge hendes vidnesbyrd er Pobjedonostsef en overbevisningens mand til det yderste, en slave af sin samvittighed, et mønster paa personlig hæderlighed. Naar man saa betænker, at han har været ikke alene den nuværende tsars, men ogsaa hans far, Aleksander III's lærer i lovkyndighed og statsret, indser man, at en dybere forstaaelse af den russiske nations aandelige væsen ikke opnaaes, med mindre man nærmere har lært at kjende en saadan personligheds betragtningsmaade, naar den som nu er tilgjængelig for studium.

At han er russer i sin opfatning af verden, skjønner man let. I hans øine er Vest-Europas kultur kun glimrende forstands-værk og opdynget mammon, og paa bunden finder han bare bevidst egoisme og gudløs

individualisme. Den ikke-russiske kultur holder han for befængt med sygdom og spirer til indre forfald; derfor maa det hellige Rusland værges mod smitte ved streng karantæne og absolut isolation. Om svartedøden grasserede udenfor grænsen, skulde ingen fortænke ham i, at han sørgede for afspærring; men det vest-europæiske aandsliv herjes af en pest, der er ganske anderledes farlig, idet den slaar sjælene ihjæl — og den smitte skulde han ikke ved alle midler frelse sit fædreland fra? Om ogsaa de kjættere, forfølgelsen rammer, som personer er rene helgener, bør deres sjæle-dræbende lære dog udryddes, selv om dette kun kan ske med opofrelse af vedkommende ellers saa ulastelige menneskers velfærd og tilværelse. Nationen maa værnes, koste hvad det koste vil.

Pobjedonostsefs bog er ikke en sammenhængende udvikling; hvad titelen ogsaa antyder, bestaar den af en række betragtninger over forskjellige sider ved nutids-livet. Af ovenfor anførte karakteristik er det selvsagt, at bogen dvæler ved religionen som livsmagt. „Mysteriet er menneskehedens kosteligste eie.“ Troen, hvis indhold ikke kan defineres, kræver fællesskab. „Menneskesjælens grundlængsel er trangen til at tro og til at tro i fællesskab med andre.“ Trosfællesskabets organisation, den Hellige Kirke bevarer troens nøgler; af den skal alle folkeslag lære. Men over indprentelsen af læren maa kirken stille sin opgave som samfundsmagt; det er livet, ikke tanken, den først og fremst skal præge med sit præg. Kirken skal være folkets kirke, den skal favne alle stænder i sin kjærlighed og danne nationens styrkebelte i nødens tider. Vistnok er den russiske geistlighed let at gribe i uvidenhed og deraf flydende feil; men russerfolkets kjærlighed til sin kirke er det afgjørende, i den ser alle nationens lag sit fælles klenodie — hvad han ikke finder, at de vesteuropæiske statskirker har opnaaet. Mærkeligt nok synes den strenge kjætterfiende at se mere af den sande kirkes væsen i de britiske dissentermenigheder end i dets bare for overklassen beregnede statskirke. Men overhode beskylder denne ubønhørlige forfølger af anderledes-troende protestantismen for fanatisme, fordi den fordømmer andre troslærer! Sin egen kirke tager han i forsvar selv mod bebreidelser, som han indrømmer en vis retmæssighed. Dens ceremonier, der kan grænse til billeddyrkelse og overtro, dens relikvietilbedelse, dens tilbøielighed til anerkjendelse af undere — alt undskylder han med, at det menige folk maa leve i dale, hvorhen det lys, der skinner paa høiderne, ikke rækker ned. Folkesindet kræver symboler, ikke formler. Det er vanskeligt at rykke klinten op af ageren uden at resikere ogsaa at rykke op hveden. De reformer. som tiltrænges, maa komme udenfra; hjærterne maa renses, aanderne høines, tankerne oplyses, om de stødende former for tilbedelse skal forsvinde.

Separatisme er hovmod og utaalsomhed; at skille sig ud af kirken

for dens skrøbeligheders skyld røber selv-forgudelse, lyst til kiv og splittelse. Men den rene idioti er vantroen, som vil have ungdommen oplært i sædelighed uden gudsfrygt. „I forfængelighedens helvede finder vi hverken tro eller kjærlighed. Men uden kjærlighed og uden tro, kan der ingen sandhed være." Stuart Mill og Darwin beskyldes for „trangsyn", „idioti", „fordummelse".

Forholdet mellem kirke og stat kræver Pobjedonostsef, besynderligt nok, aldeles ikke strammet. Staten maa ingen indgreb gjøre paa kirkens omraade; heller faar de skilles ad, hvad myndighed angaar — selvfølgelig ikke i den forstand, at staten blir gudløs. „Statsmagten beror alene paa fællesskab med folket i religiøs bekjendelse." „En fri kirke i en fri stat" er en abstraktion; selv i de Forenede Stater har man kapellaner ved kongressen og præster ved hæren og flaaden. Statskirkernes dage er ikke talte, fordi der klæber mangler ved institutionen.

— Om staten udtaler Pobjedonostsef sig naturligvis ogsaa, men egentlig ikke positivt. „Der er ikke myndighed uden af Gud." Han forudsætter hos menneskesjælen en moralsk tyngdekraft, som drager os til hinanden og forener os i samfund, og som driver samfundet til at søge sig ledere at samles om, at adlyde, at følge. „Næst efter trangen til fællesskab er trangen til magt den dybest rodfæstede følelse i menneskets aand." Men han tilføier, at det eneste ideal for magt indesluttes i Jesu ord om, at den, der vil være den øverste, skal være alles tjener. Sanddruhed, oprigtighed, klarsyn og evne til at forstaa maa den mand sidde inde med, som fortjener at have magten.

Selvsagt er det, at denne mand, som har været to tsarers opdrager, erklærer, at folkesuverænitets-principet, det princip, at al magt udgaar fra folket og har nationens vilje til ophav, „hører til de falskeste principer". I et demokrati er de sande herskere de personer, der trækker de stemmende med sig. Deres magtmidler er organisation, bestikkelse (om ikke direkte, saa indirekte) og slagord. Parlamentet defineres som „en institution tjenende til at tilfredsstille dets medlemmers forfængelighed, ærgjærrighed og egeninteresse." „Parlamentarismen er egoismens triumf." Demokratiske politikere kan ikke være ærbare, „de tvinges til at hykle og lyve." „Fraser, intet uden fraser" dominerer i valgkampene. For at slaa igjennem som valgkandidat behøver man „paagaaenhed, en blanding af uforskammethed og veltalenhed og gjerne lidt simpelhed." En partileders egenskaber behøver ikke at medindbefatte moralsk overlegenhed. Det parlamentariske system er en farce, gjøgl og løgn. I teorien er det flertallet, som afgjør en sag; i praksis er det fem seks partihøvdinger. I teorien beror udfaldet af en debat paa argumenternes holdbarhed; i praksis er selve debatten bare ørkesløse ord, da partiernes mening paa forhaand er opgjort efter

deres egen interesse. I teorien varetager folkets valgte repræsentanter det almene vel; i praksis har de sit eget gjenvalg og sine tilhængeres fordel for øie. I teorien handles der ud fra erfaring, sund fornuft og redelighed; i praksis dominerer den stærkeste vilje, egoismen og talefærdigheden. Tydeligere kan fordømmelsen ikke udtrykkes.

Pobjedonostsef forkaster Rousseaus forudsætning, at hvert individ eier evnen til at fatte og fastslaa principerne for den rette samfunds-organisation. Han mener tvertimod, at skjøn paa statssager alene findes hos enkelte udmærkede individer, der udgjør den aandelige adel, medens mængden altid og overalt er middelmaadigheder. Derfor er „demokratiet det mest indviklede og brysomme regjerings-system, menneskeheden hidtil har fundet paa"; det viser sig bestandig at være for idiotisk til at kunne bestaa længe ad gangen. Alene for Englands vedkommende gjør Pobjedonostsef en undtagelse i sin affeiende fordømmelse af parlamentarismen; men at importere engelsk statsforfatning til andre folk har altid vist sig at føre til intet og det, som værre er.

Det forstaar sig af sig selv, at han ogsaa erklærer jurydomstole for at være forkastelige; de duer heller ikke udenfor England, og selv der er det kun lagmandens vægtige indflydelse, som afholder lægdommerne fra uden videre at slutte sig til den dygtigste advokats paastand.

— Pressen faar selvfølgelig sin bekomst; den hører til „tidens fordærveligste institutioner". „Enhver løsgjænger med skrivekløe, ethvert miskjendt geni, enhver foretagsom forretningsmand med penge eller ialfald adgang til penge kan stifte et blad, ja, et stort blad." Publikums smag, som han jatter efter, er ikke at lide paa; den gaar væsentlig ud paa at søge tidsfordriv og nervepirring. Er den tilstrækkelige læsekreds sikret, paastaar vedkommende skribler at være talerør for det svære skræmsel, som nævnes „den offentlige mening", og han kan gjerne udøve en vældig indflydelse uden at være sig det ringeste ansvar bevidst. Overfladiske og samvittighedsløse blade har brolagt veien til revolutioner, har ophidset nationer til fiendskab og fremtvunget meningsløse krige. Om fyrster bar sig saa ansvarsløst ad, vilde de styrtes fra tronen, for ikke at nævne en stakkels minister, som øieblikkelig skulde blive dømt som statsforbryder. Journalisten staar over de vande, han bringer i oprør. „Det er vanskeligt at forestille sig en despotisme saa voldsom og saa ansvarsløs som det trykte ords despotisme." Med et suk nævner han, at det ikke længere lader sig gjøre at undertrykke et blad, som bærer sig, og klynker over, at der er saa yderlig faa blade, som ledes af mænd med alvorlige anskuelser og grundfæstet karakter.

— Saa gaar han løs paa tidens krav paa „oplysning". Tsarens takke-manifest lovpriser netop Pobjedonostsefs omhu for at sprede oplysning.

Han bekjæmper heller ikke den virkelige undervisning, men laster den abstrakte og mekaniske maade, hvorpaa der tvinges „oplysning“ ind paa umodne folk. Haanende hærmer han reform-vennernes raab paa „fri undervisning“, „tvungen skolegang“, „indskrænkning af børne-arbeide“. Offentlig reguleret opdragelse skader den sande opdragelse. Oplysning og kundskab skaber ikke vis dømmekraft og vilje til det rette; logik er en slet leder i livet. Man maa ikke glemme den enfoldige menigmands uhyre værdi som ballast i statsskibet; det er overfladisk at sætte enfoldighed lige med uvidenhed og dumhed. Uden naade gjennemhægler han den moderne overtro paa „oplysningen“. Istedenfor de gamle helgenbilleder dyrker man nu fraser som frihed, lighed og broderskab, om folkesuverænitet og offentlig mening, om udvikling, arternes oprindelse, kampen for tilværelsen o. l. „Moderne“ mennesker er de værste dogme-drøvtyggere. „Livet er ingen videnskab eller filosofi, men en levende organisme. Hverken videnskab eller filosofi som ydre kræfter kan lede vort liv; begge har sit ophav i livet, for de bygges paa iagttagelser, analyse og klassifikation af dets foreteelser; men det vilde være forfængeligt at tænke, at de kan trænge til bunds i livet i alle dets uendelige aabenbaringer, skjænke det nye elementer eller rekonstruere det paa nye grundvolde.“ „Folkets begribelse er aldeles ude af stand til at fatte almensætninger i deres sande, betingede betydning; alle formler, alle fænomener har i folkets forestilling konkret form i levende billeder.“ At proppe masserne med abstrakte begreber medfører demoralisation af den offentlige samvittighed. Det er at sætte uvirkelige værdier i omløb; i handel og vandel fører sligt til bankerot.

— Den vestlige verdens demokrati og oplysning faar punkt for punkt danse spisrod for den strenge herre. Tilslut samler han sig til en sidste grundig ransagelse af „tidens sygdom“, det alment om sig gribende misnøie. „Livet er kommet af lage, er blet falsk og meningsløst.“ Ordenen er forsvunden. Tankens, følelsens og viljens tugt ligesaa. Stats- og familie-livets enkle organiske forhold er i opløsning og viger pladsen for abstrakte principer, der som oftest er bundfalske i sig selv, men ialfald ikke stemmer med virkelighedens krav. Sjælens og legemets enkle behov fortrænges af kunstige nydelser, der dræber de naturlige følelser og bare forlokker og egger. Forfængelighed og udadvendthed bringer jeg'erne til at svulme op til uhyrligheder, der raner til sig alt, der betinger frihed og lykke. Ligesom den gamle verdens-anskuelse forudsatte jorden som universets centrum, saaledes gjør det moderne livssyn mennesket dertil. „Usel egenkjærlighed“ er den mikrobe, som medfører den herjende sociale svartedød.

— — Visselig har den høitstillede forfatter selv ligget under for den fristelse til at slaa om sig med fraser og ubegrundede almensætninger, som

han revser Vest-Europa for at være en slave af. Men bogen fortjener opmærksomhed som et trodsigt opraab fra en alvorsmand, der kjender sit ansvar. Og særlig værdt at lægge mærke til er den, fordi den giver udtryk for den os saa ukjendte russiske verdens syn paa tilværelsen. Pobjedonostsef er en typisk russer og en mægtig mand i sit folk. Betegnende er det derfor, at han som helsebod for den tyngste elendighed, som nutiden lider under — kløften mellem fattigdom og yppighed, peger paa budet: Elsker hinanden; ligesom jeg har elsket eder, saa elsker og I hinanden!

Udforskningen af havet.

(Efter C. M. Blackford i *North American Review*).

Hvem føler sig ikke ved synet af havet løftet og greben? Havet har altid været et indbydende emne for kunstnere, digtere og talere. De lette, dansende smaabølger, tidevandets langsomme stigen og falden, de mægtige brændinger, som brydes mod stranden i storm, fængslede indbildningskraften allerede hos de tidligste tiders mennesker, og de store havdybder blev saaledes hjemstedet for et helt galleri af guddomme. I Ægæerhavets og Middelhavets varme, milde vande holdt Neptun sit hof blandt havfruer og delfiner, for hvem selv Orfevs nedlod sig til at spille. I Nordens vande raadede Loreley, og Undine boede i et palads ligesaa rigt og glimrende som Capris eventyrlige grotter.

Men alt dette var fantasier; ti med hensyn til det virkelige liv i havet var oldtidens folk høist uvidende. Dets simpleste problemer var dem uforklarlige; ti selv Aristoteles forstod ikke sammenhængen med dets salthed. Han mente, at da vandet stadig fordamper, maa havet tilslut tørre ind, og han troede, at det øverste lag vand, fordi det er udsat for solens straaler, maa være varmere og saltere end de lavereliggende lag. I sine værker har han opregnet 180 arter sjødyr fra Ægæerhavet, en ganske mærkelig omstændighed, naar man betænker datidens mangelfulde undersøgelsesmidler.

I middelalderen gjordes yderst lidet for at undersøge havet. Man nøiede sig med at repetere Aristoteles's lære, og de fabelagtige farer, som oceanet antoges at gjemme, forsinkede uden tvil opdagelsen af Amerika.

Det første forsøg paa at udforske havet i videnskabelig forstand gjordes af Ellis ved den nordøstlige kyst af Afrika i 1749. Det lykkedes ham at lodde en vanddybde paa 891 favne, og han undersøgte temperaturen i de dybere vandlag ved hjælp af ventilerede æsker, som sænkedes ned i havet og var saaledes indrettede, at de lukkede sig, saasnart de naaede

bunden. Efter at disse æsker var heist op paa dækket igjen, maaltes temperaturen af det vand, de indeholdt. Denne fremgangsmaade var mere sindrig end skikket til at give korrekte resultater. Det følgende aar (1750) indsamlede to italienske naturforskere, Marsili og Donati, sjødyr ved hjælp af et almindeligt østersnet, og saa tidlig som 1779 opfandt dansken Otto F. Møller en „zoologisk dræg", bestaaende af et net fæstet til en jernramme. Dermed var den moderne æra indledet.

I løbet af indeværende aarhundred har talattografien (kundskaben om havet) gjort rivende fremskridt. I 1805 drog Peron rundt verden og foretog temperaturmaalinger paa forskjellige punkter. Han nærede den besynderlige anskuelse, at havets bund er bedækket med et lag af is. Denne urimelige idé holdt sig i 13 aar og aflivedes definitivt af Sir John Ross. Denne forsker konstruerede en gigantisk tang, ved hjælp af hvilken han skaffede sig bundprøver og orme fra en dybde paa mere end 1000 favne. Havde Perons islag bedækket bunden, vilde tangen naturligvis ikke have bragt jord op.

Da livet i havet begyndte at tiltrække sig videnskabens opmærksomhed, opstod der uenighed blandt forskerne med hensyn til spørsmaalet om, i hvilken dybde liv kan eksistere. Omkring 1840 var det en almindelig tro, at sjødyr ikke kan leve dybere end 300 favne, og der herskede nogle besynderlige ideer om følgerne af vandets tryk i en dybde af 3 kilometer. Man mente f. eks., at druknede menneskers skeletter, ja endog tunge kanoner maatte flyde i visse lag af havet, idet vandet nedenunder paa grund af det voldsomme tryk antoges at være ugjennemtrængeligt. I virkeligheden lader vandet sig næsten ikke sammenpresse, og vægten af en kubiktomme vand i en dybde af 1½ kilometer er ikke meget større end paa overfladen; men man troede, at intet levende væsen kan leve under et tryk, som paa 1000 favnes dybde er omkring en ton pr. kvadrattomme. Vi lever selv under et tryk paa 7 kg. pr. tomme uden at mærke det. Det hænder ofte, at barometret i løbet af en nat stiger en halv tomme. Naar vi vaagner den paafølgende morgen, finder vi os altsaa udsat for et forøget tryk paa flere ton, og alligevel føler vi os forfriskede og i godt humør. Hvis derimod det tryk, hvorunder vi lever, forminskes stærkt, udsættes vi for alvorlige ulemper. Luftskippere lider stærkt herunder, og sjødyr, som fiskes op fra store dybder, er ofte i en ynkelig forfatning, naar de kommer op til overfladen, med udstaaende øine og opsvulmet bug.

Teorien om, at liv ikke kan eksistere dybere end 300 favne, fik snart et haardt stød. Ross hentede orme op fra en dybde paa mere end 1000 favne og fandt paa sit snøre en smuk *Caput Medusæ,* der havde sat sig fast i en dybde af 800 favne. Ved kysten af Portugal fisker man haier fra en dybde af mere end 400 favne, og det er saaledes bevist, at disse

dyr kan taale et tryk paa 500 kg. pr. tomme. Men disse og andre fakta synes man at have overseet til gunst for en plausibel hypotese, stemplet med et stort navn.

I 1843 fremkom Edward Forbes, dengang professor i botanik ved *King's College* i London, med en afhandling om fordelingen af bløddyr og straaledyr i Ægæerhavet, seet i geologisk belysning. En botaniker, som behandler et zoologisk emne fra et geologisk standpunkt, er et ganske mærkeligt fænomen; men hans afhandling dannede indledningen til en række betydningsfulde undersøgelser paa talattografiens omraade. Forbes skjelnede mellem fire saakaldte batymetriske zoner eller dybdezoner, hver enkelt udmærkende sig ved en bestemt gruppe organismer. Disse zoner kaldte han den littorale, laminariske, koralline og dybde-korallernes zone. Den littorale zone omfatter den del af stranden, som ligger mellem grænserne for tidevandets stigen og falden. Den er saaledes periodisk udsat for luften, solen og en stærkt vekslende temperatur. Dyrearter, som er *særegne* for denne zone, findes sjelden; men der optræder mange *individer* af ellers forekommende arter. Fra grænsen for lavvande til en dybde af 15 favne strækker sig den laminariske zone, der er det hovedsagelige hjemsted for al slags tang. Den koralline zone strækker sig til omkring 50 favnes dybde. Her findes de fleste fiske f. eks. torsk og kolje —, skjønt de undertiden gaar dybere. Vegetationen repræsenteres af milliporider, zoofyter og hyozoer. Under denne zone ligger dybde-korallernes zone, i hvilken livet optræder mindre og mindre hyppig, indtil det naar nulpunktet. Feilagtig som dette system er, betegnede det dog et stort fremskridt i forhold til tidligere anskuelser. Det holdt sig imidlertid ikke længe. Allerede Ross havde hentet levende organisme op fra dybder, som laa langt under Forbes's nulpunkt, og ved hjælp af forbedrede undersøgelsesredskaber blev det paavist, at livet optræder i rigeligt maal endog i de dybeste afgrunde af havet.

I 1851 offentliggjorde nordmanden Michael Sars en liste, omfattende 13 arter levende organismer fra en dybde paa 300 favne, og hans søn G. O. Sars offentliggjorde i 1864 en liste paa 92 arter, der lever mellem 200 og 300 favne under havets overflade. Disse forskeres samlinger har, omend noget indirekte, været til stor gavn for videnskaben. De interesserede bl. a. sir C. Wyville Thomsen stærkt, og denne foranstaltede med kanonbaaden „Lightning" et undersøgelsestogt til Skotlands nordlige kyster, for om muligt at bestemme trykkets virkning paa dyrelivet i de store dybder og løse en del andre mindre vigtige problemer. Togtet gav et godt videnskabeligt udbytte, skjønt skibet var lidet skikket til foretagendet. Det blev paavist, at der er organisk liv i overflod 650 favne under havets overflade, og at Forbes's nulpunkt derfor ikke eksisterer — ialfald ikke i den af ham angivne dybde. Den almindelig udbredte idé

om, at temperaturen i en vis dybde altid er den samme, viste sig at være feilagtig, og man opdagede en havcirkulation, idet man fandt havstrømme af blot 2 grader Celsius ganske nær strømme af en høi temperatur. Endvidere blev det konstateret, at en stor del af organismene i havets dybere lag var nye arter, og der aabnedes saaledes en verden for zoologerne og botanikerne. Mange af disse nyopdagede organismer viste sig at være identiske eller ialfald beslægtede med arter, hvoraf man kun havde tertiære fossiler, og det blev saaledes nu lettere at løse en del af geologiens gaader.

I 1857 lagdes en telegrafkabel gjennem Middelhavet fra Sardinien til Bona, udenfor Afrikas kyst. I 1860 kom den fuldstændig i uorden, og mr. Fleeming Jenkin, senere professor ved universitetet i Edinburg, fik i opdrag at reparere den. Kabelen viste sig at være brudt i en dybde af 70 favne; men fra dette punkt gik den gjennem et dalføre, hvori dybden næsten naaede 2000 favne. Da man fik den op, fandt man den bedækket med organismer, hvoraf mange maatte have fæstet sig til kabelen i en ganske ung alder og vokset sig store paa den. Der havde iforveien hersket uenighed mellem de lærde om, hvorvidt en del døde skaldyr, som var fundne paa havbunden i store dybder, virkelig havde levet der eller var sunkne tilbunds fra overfladen efter døden. Nu var dette spørsmaal løst, og ingen kunde længere tvile paa, at de virkelig levede, der hvor man havde fundet dem. I en dybde af 2000 favne er trykket omtrent 1½ ton pr. kvadrattomme, og dog meddeler professor Allman en liste paa omkring 15 organiske former, der havde fæstet sig til kabelen. Deriblandt var ogsaa æggene af cephalopod, og det var saaledes konstateret, at forholdsvis høitstaaende organismer ikke blot kan leve under overnævnte enorme tryk, men endog udføre den høieste organiske funktion, formerelsen.

Imidlertid opstod der blandt biologerne en interessant videnskabelig diskussion om det organiske livs oprindelse. Pasteurs, Lesters og andres undersøgelser havde vist, at forraadnelse, materiedannelse og gjæring skyldes levende mikroorganismer, og spørsmaalet om disse organismers tilblivelse vakte levende interesse. En stor skole, anført af Bastian, mente, at liv kunde opstaa direkte af uorganiske stoffe, og paastod, at dette var bevist ved eksperimenter. Det fremhævedes, at en saadan spontan tilblivelse af organiske væsener var en logisk konsekvens af evolutionslæren, og at dogmet „*omne vivum ex ovo*“ *) ikke kunde forliges med evolutionssystemet. Professor Tyndall og andre kulkastede imidlertid ved omhyggelige eksperimenter paastanden om, at den spontane livsoprindelse var eksperimentalt bevist, og denne lære holdt paa at gaa istykker, da den fik en uventet støtte.

*) „Alt levende stammer fra et æg.“

Under sine bundundersøgelser i den Biskayiske bugt fandt Thomson og Carpenter en blød geleagtig masse, som syntes at være levende. Den lignede protoplasma, men kunde udvide sig i ubegrænset grad, havde ingen kjerne og formerede sig ikke. Denne tilsyneladende organiske masse blev af Huxley døbt „*Bathybius haeckelii*“ og hilstes velkommen med formelige trompetstød fra materialistisk hold. Man paastod, at den var uorganisk materie ifærd med at blive organisk, og fremholdt den som et bevis for, at liv kun beroede paa bestemte molekylære kombinationer. Huxley skrev en afhandling til støtte for denne opfatning; men glæden varede kun kort. Tilhængerne af den modsatte anskuelse gav sig ikke uden kamp, og nogle faa eksperimenter var nok til at gjøre det af med Bathybius. Man fandt, at naar man gjød alkohol i sjøvand, dannede der sig et bundfald af calcium-sulfat, som i alle henseender lignede den nyopdagede gelemasse, og mysteriet var saaledes forklaret. Saasnart professor Huxley blev overbevist om sin feiltagelse, indrømmede han straks, at han havde ladet sig lede paa vildspor, og i sin diskussion med Bastian leverede han kraftige bidrag til forsvaret for den sandhed, at alt liv kommer af liv.

Efter den tid blev havet grundig undersøgt, og der har været foranstaltet saa mange ekspeditioner, at det vilde være umuligt her at ofre dem selv en flygtig omtale. Der er imidlertid en ekspedition, som er saa enestaaende i videnskabens historie, at den ikke kan lades uomtalt, og det er den berømte *Challenger-ekspeditionen*. I 1872 overlod det engelske admiralitet korvetten *Challenger* (2300 tons deplacement) til et treaars togt. Den drog ud 21de december 1872 og vendte tilbage 26de mai 1876. Det kan trygt siges, at ingen ekspedition, som nogensinde har været udsendt, har ydet saa vægtige bidrag til verdens kundskabsforraad baade ved at kuldkaste vildfarelser og ophobe sandheder. Ekspeditionens videnskabelige ledelse var betroet sir C. Wyville Thomson, som ogsaa efter sin tilbagekomst paatog sig offentliggjørelsen af de videnskabelige resultater. Arbeidet viste sig imidlertid at overstige hans kræfter, og svigtende helbred tvang ham til at trække sig tilbage nogle maaneder før hans død, som indtraf i marts 1882 og vakte megen beklagelse i den videnskabelige verden.

Videnskabsmænd fra forskjellige lande udarbeidede paa grundlag af det uhyre materiale, som var indsamlet, de officielle beretninger, der udgjør en formelig encyclopædi angaaende havet og dets kyster. De fylder 48 store bind, hvoraf 40 omhandler zoologi, to botanik, to fysik og kemi, tre selve reisen, medens det sidste er viet en summarisk fremstilling af resultaterne.

Challenger-ekspeditionen hjemførte fjorten nye fuglearter, 250 nye fiskearter, 49 nye arter af holoturiernes eller sjøagurkernes orden og tusener af nye straaledyr. Kundskaben om forholdet mellem forskjellige klasser organismer blev ved denne ekspeditions arbeide i høi grad udvidet, og man kan næsten dele talattografiens historie i to tidsaldre — en før og en efter Challenger-ekspeditionen.

Socialpolitiske streiftog.

(Efter professor **Georg Adler** i *Zukunft*).

III.

Det sociale spørsmaal i oldtidens Rom.

Den sociale konflikt mellem smaabønder og store jordegodseiere, som intet af oldtidens kulturfolk blev sparet for, maatte i Rom antage ganske særlig voldsomme dimensioner, — det fulgte naturnødvendig af „byen“s verdensherredømme og af dens politiske udvikling paa andre strøg. For det første var den romerske bondestand bleven stygt medtagen af de puniske krige og deres snart sagt endeløse felttog. Mangen flink bonde laa paa valpladsen, forsømte og forfaldne laa jordene — og hænderne, som saalænge havde vænnet sig til at føre sværd og spyd, havde svært ved atter at gribe om plog og hakke. Dertil kom saa den nye konkurrence fra de erobrede lande. Korn indførtes nu fra Sicilien, fra Sardien og snart ogsaa fra Spanien. Men hovedsagen er her, som overalt i den klassiske oldtid, smaabøndernes *kreditnød.* Naar landbrugets teknik udvikler sig det ringeste udover den mest primitive jorddyrkning, saa trænger bonden en smule kapital, og da han selv ikke eier den, laaner han. Længere frem tvinger misvækst og krigstjeneste ham til at optage forholdsvis større laan, — uden at han har udsigt til snart at kunne betale laanet tilbage. Og følgen? — I Rom blev følgen den, at de smaa gjældbundne gaarde slugtes af de større eiendomme, som saaledes bredte sig mer og mer, aad om sig som raaddent kjød. Og endnu et moment virkede med her. Det var *plantagedriften:* de store godsbesiddere dyrkede sin jord ved hjælp af slaver, som om dagen sled under opsynsmandens pisk, om natten sov de som dyr, spærrede inde i fængselslignende skur. Den maade at drive jordbrug paa, ved hjælp af slaver, var betydelig mer rentabel end de frie bønders gaardsdrift. Arbeidsudgifterne var nemlig tvungne ned til et minimum, slaverne fik man billig, og billigt var det at holde dem. Dertil kom, at de, i mod-

sætning til de frie mænd, ikke kunde kaldes til krigstjeneste. Plantagerne kunde altsaa drives uden afbrydelse.

I samme retning, nemlig til at skabe de store jordeiendomme, virkede ogsaa den maade, hvorpaa de romerske kapitalister bemægtigede sig den saakaldte *ager publicus,* det vil sige de landstrækninger af erobret territorium, der blev afstaaet til den romerske stat. I begyndelsen af det 2det aarhundred kom der ganske vist en agerlov — den som senere annalister kalder den licinske agerlov og sætter til aar 367; — den bestemte, at ingen maatte tage i besiddelse mer end 500 tønder land; men den lov blev ikke taget det ringeste hensyn til af adelen, og *den* regjerede faktisk baade by og rige. Negtes kan det jo ikke, at den letteste maade, hvorpaa land kunde kultiveres, netop var den af de romerske kapitalister valgte metode. Det stod alle borgere frit for at okkupere det erobrede land. Men til en saadan okkupation trængtes kapital, og derfor kom denne „frie konkurrence" ikke smaabønderne tilgode, men kun storkapitalisterne. Saa endte det med, at okkupationen, der efter sit princip skulde stille samtlige romerske borgere lige, igrunden blev den mest uindskrænkede kapitalisme paa det agrariske felt, som nogensinde har været hørt om i historien.

Paa dette punkt var det, *Gracchernes* reformbestræbelser tog fat. De tilstræbte en virkelig gjennemførelse af den licinske agerlov, for at redde bondestanden, det romerske herredømmes vigtigste grundpille, — en grundpille, som holdt paa at undergraves. Da Tiberius Gracchus blev folketribun i 133 før Kristi fødsel, udviklede han sin plan, hvis hovedlinjer var: ingen skulde faa lov til at okkupere mer end 500 tønder land; alt, hvad der var blevet okkuperet udover dette, skulde staten inddrage for atter at uddele det til de besiddelsesløse, som skulde betale en aarlig afgift for brugsretten. Men det saaledes tildelte gods skulde være til arv og eie. Et kollegium paa tre mand skulde vælges hvert aar til at have opsigt med denne lovs gjennemførelse; til en begyndelse skulde dette kollegium først og fremst udfinde, hvilke af de okkuperede jordstykker der egentlig var statseiendom, men som i aarhundredernes løb var uretmæssig gaaet over til privatbesiddelse.

Rent juridisk seet var Tiberius Gracchus's forslag uangribeligt; ti statseiendommens okkupation af private var imod loven, og staten kunde kræve sit tilbage. Men faktisk havde kapitalisterne aarhundreder igjennem skaltet og valtet med dette land, aldeles som det var privateiendom, solgt det og kjøbt det, skjænket det bort og taget det i arv. Blev derfor Gracchus's forslag gjennemført, vilde det betyde en total omvæltning af statens formuesforholde. En mængde familier med arvede rigdomme vilde med et slag miste sine eiendomme, medens paa den anden side mange tusen besiddelsesløse borgere vilde gives forholdsvis velhavende bønders kaar. Det er derfor

meget forstaaeligt, at adelen følte sin livsnerve rammet ved dette forslag, — det maatte fra deres synspunkt betragtet tage sig ud som et revolutionært skridt, og de løftede mod det et skrig af raseri.

Og Tiberius Gracchus's reformbevægelse slog fuldstændig feil, — den hidførte kun reformatorens fald, blev ellers praktisk talt et forsøg paa at stanse en strøm med en træpind.

* * *

Strømmens vei kunde ikke vendes, den gled videre. Kapitalisterne vilde ikke give de besiddelsesløse adgang til det okkuperede land, de smaa gaarde slugtes af de store eiendomme, og den stadig øgende skare af hjemløse bønder drog fra sin fædrenejord, som nu dyrkedes af kapitalisternes slaver, ind til byen for at kaste sig over smaahandel og haandværk. Men inden en forsvindende kort tid var hver plads paa *det* strøg optaget, — og de frie bønder var forvandlede til et proletariat, til en arbeidsløs masse, der fyldte byens elendigste gader, hjemfaldt til den yderste forkommenhed, — og var tilfals for enhver, som havde noget at byde. Sent eller tidlig blev det en tvingende nødvendighed at brødføde denne storstadspøbel af statens krybbe.

Gajus Grachus, Tiberius Gracchus's yngre broder, gjorde begyndelsen med denne „gratispolitik"; han fik vedtaget en kornlov (*lex frumentaria),* der gik ud paa, at enhver i Rom bosat borger skulde hver maaned faa udleveret for en slik og ingenting et vist kvantum korn af statens oplag. Før i tiden hændte det ganske vist, at naar der var hungersnød, uddeltes korn til folket for en ganske ringe betaling; stundom havde ogsaa ærgjærrige privatmænd delt ud brød, kjød og korn til almuen. Men dette havde hidtil været undtagelser og var blevet opfattet som almisser; nu blev det ophøiet til politisk princip, fastslaaet som „de fattiges ret".

Hvad Gajus Gracchus forresten søgte at sætte igjennem, det mislykkedes, — den hele bevægelse, de to ædle, rigt begavede brødre reiste, blev druknet i blod, blev „en række optøier, sat i scene af folkeopviglere, udført af vildledt pøbel", saa lyder samtidens dom omsat paa moderne sprog. Men ét blev dog tilbage: *kornuddelingen.* Og at den alene kunde bestaa, den uheldigste, mest skjæbnesvangre af Gajus Gracchus's foranstaltninger, mens alt det gode og det frelsende faldt, det beviser tydelig, at den gamle, republikanske romerherlighed ludede mod sit fald. Det viste, at det var umuligt for dette folk at opretholde eller styrke bondestanden, — kun storstadens proletariat formaaede man at styrke og opretholde. Styrke det, saa det formerede sig med rasende hast og blev til en institution, der ikke lod sig røre eller rokke. En kræftskade, som ikke kunde bortopereres,

uden at hele statslegemet revolutioneredes. Saa stærke hænder som Sullas og Cæsars forsøgte operationen, forsøgte at forsyne byens borgerproletariat med land. Det mislykkedes totalt. Og snart maatte man nedstemme sine „reformbestræbelser" i ganske betydelig grad. Der var ikke mere tale om, at gjøre proletarerne til eiendomsbesiddere, man maatte nøie sig med arbeide for at holde dem i behagelig ro, sørge for deres fornødenheder, nære og underholde dem, saa de ikke altfor dybt følte tabet af sine politiske rettigheder.

Denne periodes socialpolitik byggede derfor naturlig videre paa den grundvold, Gajus Gracchus havde lagt. Kornuddelingen blev det ledende statsprincip. Paa Cæsars tid var der i Rom 320,000 personer, som modtog korn af staten. Han forsøgte ganske vist at reducere tallet til 150,000; men lige efter hans død voksede det op til det gamle igjen. Augustus erkjendte, hvor skadeligt det hele væsen var, hvorledes det belastede statskassen, demoraliserede folket, ødelagde det italienske landbrug; men af politiske grunde saa han sig ude af stand til at afskaffe det ulykkelige system. Han havde jo indseet, at *sult* pleier at være alle revolutioners egentlige ophav. Altsaa maatte man mætte de mange munde, ti ro og orden vilde Augustus skabe i sit vældige rige, — og altsaa reorganiserede han kornuddelings-systemet og gjorde det til et maskineri, der arbeidede med en eksemplarisk sikkerhed. I spidsen for kornuddelingen stod *kornpræfekterne* — *præfecti annonæ,* — under den keiserlige kornflaade og en hel hær af funktionærer og tjenere. Kornet uddeltes paa Marsmarken, fra 45 skur, og hver borger erholdt et mærke, paa hvilket han kunde læse datum paa den dag, han skulde hente sin portion, og numret paa det skur, hvor han skulde henvende sig. Ved ekstraordinære anledninger, hungersnød og fest f. eks., uddeltes særlige gaver, penge eller levnetsmidler.

Men naar den store mængde ikke bruger sin tid til arbeide og ikke skal faa lov til at beskjæftige sig med politik, da fordrer den simpleste politiske beregning at øvrigheden sørger for — tidsfordriv.

Det regnestykke gjorde Augustus.

Hvorfor han gik igang med at arrangere skuespil og festligheder, der kunde underholde folket og give dets fantasi beskjæftigelse. Rom havde ogsaa før seet skuespil og lege, — men hvad Augustus bød sine kjære borgere for at more og adsprede dem, — mod det var alt tidligere den rene barneleg. Dyrekampe, gladiatorlege, sjøslag i cirkus, pragtudfoldelser paa teatrene, i endeløs række, men det holdt romerfolket i aande — og i ro.

Under de senere keisere gled man videre nedad det skraaplan, man havde betraadt. Mottoet var: „Brød og moro!" og brødet blev stadig rigeligere, legene stadig prægtigere. Under Aurelian, som herskede fra

270 til 275 efter Kristus, ændredes den maanedlige kornuddeling til daglig uddeling af brød, — saa slap man for den kjedsommelige bagning. Senere kom „paalæg“ til brødet: olje, vin, salt kjød — klæder og tilsidst ogsaa rede penge. Hele systemet havde til hensigt at forsørge hovedstadens arbeidsløse — og arbeidshadende — mængde med rigelige levnetsmidler, og at holde den i godt humør, saa den ikke fandt paa gale streger. Men galskaber gjorde den, straks der kom den ringeste uregelmæssighed i affodringen. Paa den maade blev det bogstavelig talt en eksistensbetingelse for keiserriget, at flaaderne, der bragte mad og gaver til romerpøbelen fra provinserne, var „i rute“. En transportforsinkelse kunde reise hele Rom til oprør, vælte tronen, ryste hele den bekjendte verden i dens grundvolde. Og som bespisningen udvidedes, saa udvidedes ogsaa forlystelserne — under de senere keisere; fik de ikke gjort andet, saa fik de dog næsten alle tid til at — udvide circus. Det rummede i begyndelsen 150,000 mennesker — i det fjerde aarhundred 385,000. Og den intimeste forening af brød og lege etableredes ved, at der under circusforestillingerne uddeltes madvarer eller anvisninger paa mad og klæder! Det hele var en slaraffenlandsliv, hvor man knapt nok savnede de stegte duer, der fløi ind i de gabende munde.

Men rundt om i det umaadelige rige forarmedes masserne, de udsugedes, for at Roms pøbel kunde mættes og mores, storkapitalister samlede uendelige jordegodser paa sine hænder, og i Asien, Afrika og Europa bredte sig romerske pengemænds plantager med slavefogder og anden elendighed. Korruptionen steg, det vældige statslegeme laa slappet og magtløst udadtil, i dets indre rasede anarkiet. Roms proletarer, hærens ledere og paladsets intriganter styrtede keisere og indsatte nye keisere for én dag. Gjennemraaddent var det Romerske Rige og dets kultur, da barbarerne gav det naadestødet.

Minker surstofmængden i luften?

(Efter dr. **E. L. Erdmann** i *Prometheus*).

Aviser og tidsskrifter har i den senere tid havt det travlt med en tale af lord Kelvin, hvori den lærde skotlænder kommer med en advarsel mod den surstofødsling, vor moderne industri gjør sig skyldig i. Denne ødsling truer med om føie tid at berøve os det for aandedrættet uundværlige surstof. Efter en almindelig udbredt antagelse, som ogsaa Kelvin deler, var jorden i sin første afkjølingsperiode, før de første grønne planter optraadte, omgivet af en atmosfære, som væsentlig bestod af kvæl-

stof og kulsyre. I denne atmosfære var der ingen nævneværdig mængde af frit surstof, ti man har aldrig i hulrummene i bergarterne, som i granit f. eks., fundet frit surstof. Alt eller næsten alt surstof i vor nuværende atmosfære er blevet til ved vegetationens virksomhed, idet den grønne plante under solstraalernes indflydelse har den evne at uddrage kulstoffet af luftens kulsyre, medens surstof i fri tilstand udskilles. Det er aarevis siden professor Phipsen paaviste, at grønne planter trivedes udmærket i en afspærret glasklokke, som kun indeholdt kvælstof og kulsyre, naar de bare fik tilstrækkeligt lys. Tilslut var under planternes livsvirksomhed al kulsyren spaltet, og luften i klokken isteden beriget med surstof. Sandsynligvis var det grønne alger, der trives ved en meget høi temperatur (indtil 70 ^{0}), som først begyndte med denne surstoffabrikation, hvorpaa i aartusenernes løb efterhaanden ogsaa høiere planter, urter og trær, fortsatte surstofudviklingen, indtil luften endelig blev skikket til at indaandes, først af lavere og saa af mere udviklede dyr. Parallelt med denne surstofudvikling har der i jorden fundet sted en oplagring af plantestoffer, der blev til stenkul-, brunkul- og torvleierne.

Hvis der nu virkelig ikke har været noget surstof i uratmosfæren, og dettes samlede mængde udelukkende hidrører fra vegetationen, saa vilde forbrændingen af al den nulevende vegetation og af alle de rester af fortidens, som findes i og paa jorden, lægge beslag paa alt det fri surstof, som for øieblikket findes i luften. For tiden erstatter den levende planteverden endel af det surstoftab, der foraarsages ved aandedræt og forbrænding, og der foregaar saaledes et stadigt kredsløb; men den samlede plantevækst er neppe istand til fuldt ud at dække surstoftabet.

Idet han gik ud fra disse forudsætninger og forøvrigt fra de almindelige kjendte naturforeteelser, søgte Kelvin at opstille et nøiere husholdningsregnskab for surstoffet og kom herved til følgende resultat: Hver kvadratmeter af jordens overflade repræsenterer gjennemsnitlig en luftsøile af 10 tons vægt eller — da $^{4}/_{5}$ af luften er kvælstof — omtrent 2 ton surstof. Da jordoverfladen er 510 millioner kvadratkilometer, viser det sig ved et simpelt regnestykke, at et forraad paa 1020 milliarder ton surstof kan forføies over af mennesker og dyr. Da dette forraad maa være tilstrækkeligt, til forbrænding af alt fra vegetationen stammende brændstof, og da paa den anden side et ton brændstof til sin forbrænding kræver omtrent tre ton surstof, saa kan der paa hele jordkloden ikke findes mere end ialt 340 milliarder ton brændstof. Desuden er hele denne mængde ikke tilgjængelig, da store dele af den uden tvil befinder sig under havet eller i jordens indre.

Dette er altsaa de rigdomme, der staar til vor raadighed. Hvordan forvalter vi dem nu, siden videnskabens fremskridt har udbredt maskindriften over hele verden?

Da jordens nuværende befolkning kan anslaaes til 1500 millioner mennesker, saa forføier enhver af os, hvis der blev foretaget en ligelig fordeling, omtrent over 200,000 ton brændstof, hvad der alt i alt er meget lidet, naar man tænker paa, hvad en enkelt storfabrikant eller skibsreder bruger deraf bare paa sin part. Idet Kelvin under sin regning tager hensyn til den sandsynlige befolkningstilvækst og det deraf følgende øgede forbrug af brændstoffe, kommer han til den slutning, at vor kulproduktion ikke kan vare mere end 500 aar.

Lignende slutninger har været gjort før, men man har trøstet sig med, at der i mellemtiden nok vilde blive gjort opdagelser, som med lethed erstattede tabet af de fra fortiden oplagrede brændstoffe. Hvad mening kan der saa være i, at lord Kelvin betegner kulforraadenes tømning som „menneskehedens ende"? Jo, denne gaade er ikke vanskelig at løse. Kelvin tænker ikke alene paa forbruget af selve brændematerialet, men ogsaa derpaa, at dette materiale ikke kan udnyttes uden i høi grad at forringe atmosfærens surstofgehalt. Ved forbrændingen af alle plantestoffer vil alt luftens surstof efterhaanden opbruges, der vil komme kulsyre isteden, og livet paa jordens overflade vil være umuliggjort.

I denne aandrige regning synes imidlertid — selv om dens forudsætninger er uangribelige — en del faktorer at være overseet, f. eks. den vedvarende, delvise erstatning af det forbrugte surstof ved plantevækstens uafladelige virksomhed. Som det synes, har professoren troet at kunne gaa ud fra, at dyreliv og plantevækst i surstofforbrug og i surstofproduktion holder hinanden i ligevægt, og at han altsaa kun behøvede at tage hensyn til det overskydende forbrug ved fabrikerne. Men vil ikke vegetationen tiltage, naar luften bliver kulsyrerigere, vil ikke da skogene vokse i raskere tempo? Siden jordens skatte af kul blev tagne i almindeligt brug, har man vel neppe kunnet konstatere, at luften blev rigere paa kulsyre og fattigere paa surstof. Forøgelsen af land, som er frugtbargjort ved hensigtsmæssig vanding og passende dyrkning, har vel ogsaa hermed noget at gjøre. I det slemme tilfælde, at en forminskelse af surstoffet virkelig skulde spores, vil industrien finde paa midler til at tage det surstof, der trænges, fra vandet, som indeholder umaadelige forraad af dette uundværlige livsstof. Større betænkeligheder end det øgende kulforbrug volder tilvæksten i befolkning og landenes vedvarende afskogning, to faktorer, der begge forudsætter en forminskelse af luftsurstoffet. Fremforalt burde afskogning af fjeldene bekjæmpes med alle lovlige midler. Ved denne afskogning dannes der nemlig ikke alene ødemarker, hvor al surstofproduktion ophører, men lavlandene udsættes samtidig for oversvømmelser med alle deres farer og ødelæggelser.

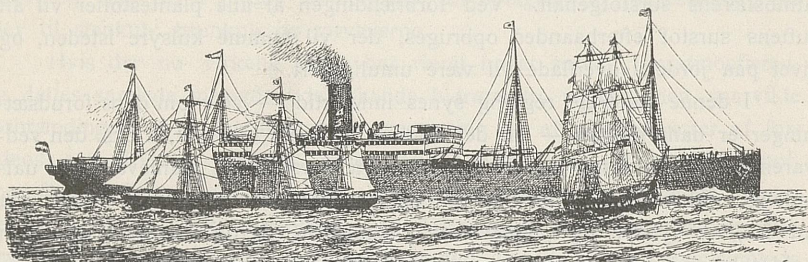
P. E.

Ocean-dampere.

(Efter Emile Duboc i *Revue Encyclopédique*).

Den internationale skibsfart har i de sidste aar taget et stærkt opsving paa samme tid, som kolonialpolitiken i den gamle verden har spillet en stor rolle, en feber, der ogsaa synes at have ramt de Forenede Stater. Hvor begunstiget end et land er af naturen, hvor udviklet end dets industri er, hvor høie skranker der end er satte til beskyttelse mod indførsel, saa har det dog ikke længere nok i sig selv. Den evige lov om *tilbud og efterspørsel* gjør sig ogsaa her gjældende og behersker hele verdens markeder.

I løbet af de ti sidste aar har alle jernbaner paa jorden tilsammen transporteret mere end en milliard tons varer, medens kun 300 millioner

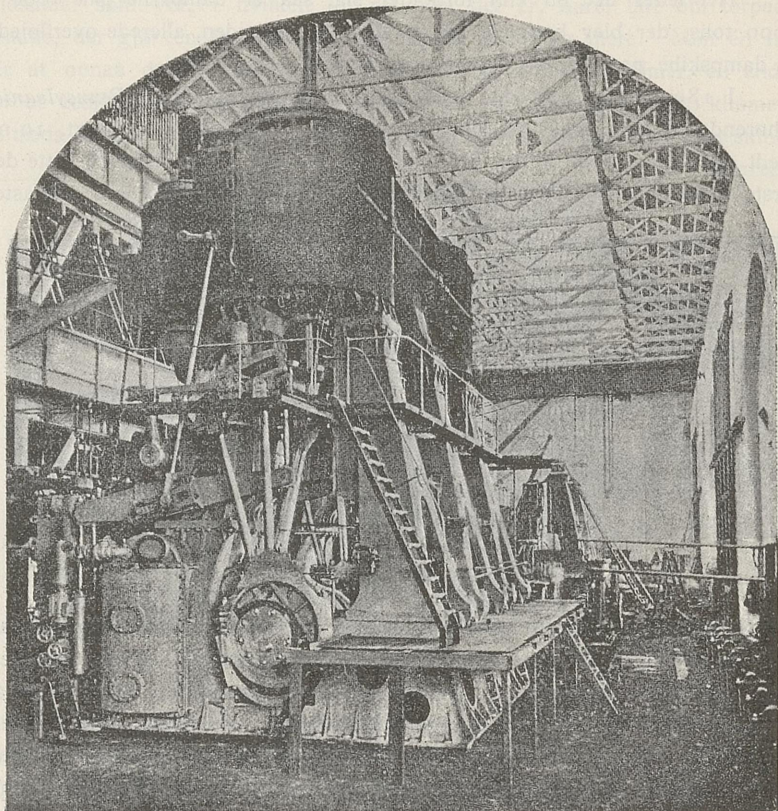
Cunard-linjens ældste og yngste ocean-damper.

er ført sjøveien; men hvis man tager hensyn til de tilbagelagte afstande, maa man erkjende, at handelsflaadens transport langt overgaar jernbanernes.

Naar man betænker, at den strækning, et seilskib gjennemsnitlig hvert aar tilbagelægger, er 11,000 kilometer, at et dampskib tilbagelægger 74,000 kilometer, og at havene dag og nat befærdes af 29,000 seilskibe og 18,000 dampskibe, der kan transportere henholdsvis 9 millioner og 18 millioner tons, kan man allerede gjøre sig en idé om den umaadelige trafik, der foregaar sjøveien. Men man maa endnu tage med i betragtning, at et dampskib paa 1000 tons for sig alene repræsenterer 5 godstog paa 40 vogne hver.

For 10 aar siden begyndte man at bygge lastedampere paa 5000 tons; men som følge af konkurrencen og fragtnedsættelsen er disse allerede respektable dimensioner overskredne. Med hensyn til passagerdamperne har det været nødvendigt at opnaa større og større hurtighed og sjødygtighed; af den grund har man maattet bygge hele kolosser.

Anderledes forholder det sig med lastedamperne, der ikke er beregnede paa at gaa hurtig — deres hurtighed overskrider ikke synderlig 10 knob — men paa at transportere mange varer til den billigst mulige pris. I økonomisk henseende har dampskibe af meget stor drægtighed utallige og vigtige fordele at opvise i forhold til dem, der har mindre tonnage. For det første er indkjøbssummen forholdsvis mindre; dernæst kræver tonnagen

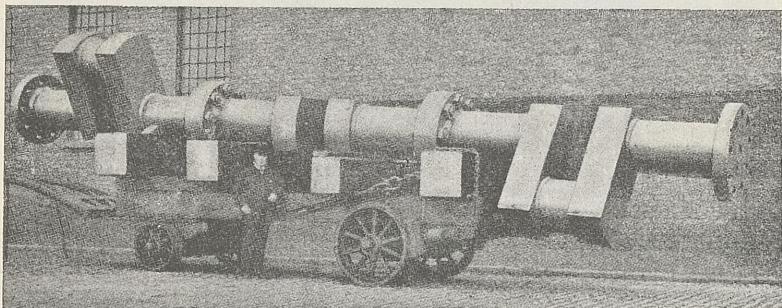
En ocean=dampers maskine.

en maskine paa færre hestekræfter for at opnaa en given hurtighed, hvoraf igjen følger en større kulbesparelse; endvidere har en damper, selv om den er paa 14,000 tons og 30,000 hestekræfter, kun en eneste kaptein og en eneste maskinmester, medens 14 dampskibe paa 1000 tons nødvendigvis maa have 14 kapteiner, 14 maskinmestre og 14 styrmænd. Hertil kommer, at en af nutidens store dampere, der lader sig nøie med en meget liden fortjeneste pr. ton, kan slutte fragt til en lavere pris; ved sin ankomst

til en havn tilriver den sig fragterne og gjør det tomt i dokker og magasiner. Man henvender sig ogsaa helst til et større dampskib, fordi man ved, at det hele vareparti kan tages under ét. Saaledes synes den lov ogsaa her at bekræfte sig, at de store fortærer de smaa. Heldigvis for disse sidste kan deres gigantiske konkurrenter med sit store dybgaaende og sin længde, der nærmer sig 200 meter, kun løbe ind i nogle faa havne.

Hvorledes det nu end forholder sig, saa er damperne paa 6000 à 7000 tons, der blev byggede for to eller tre aar siden, allerede overfløiede af dampskibe paa 10,000 og 12,000 tons.

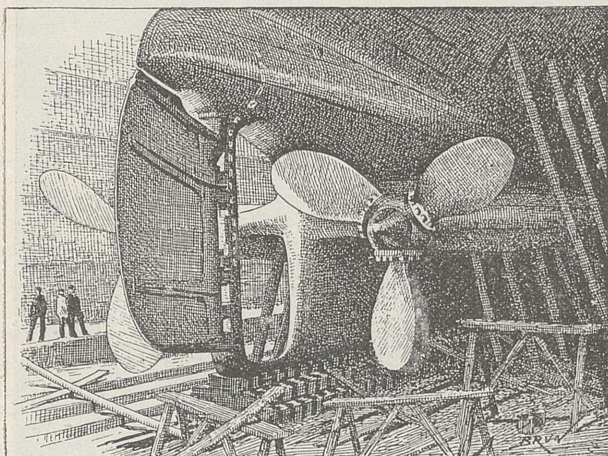
I 1897 sloges rekorden med hensyn til drægtighed af *Pennsylvania*, tilhørende det hamburgsk-amerikanske selskab. Det er 178 m. langt, 19 m. bredt og 13 m. dybt og kan laste over 23,000 tons. I aaret 1819 satte det første dampskib over Atlanterhavet, nemlig *Savannah*, en liden, tremastet

En ocean-dampers aksel.

hjulbaad, der kun havde en drægtighed af 350 tons. Sammenligner man disse to oceandampere, fra begyndelsen og fra slutningen af aarhundredet, kan man danne sig en idé om de storartede fremskridt, der i løbet af denne tid er gjort paa skibsbyggeriets omraade. En anden stor damper, *Milwaukee*, indtager et kubikindhold af næsten 18,000 tons, og kan paa sit dæk alene, udenfor lasterummene, give plads for en hjord paa 1150 levende okser. Men i 1898 byggedes et endnu større dampskib, *Cymric*, 183 m. langt, der tilhører Hvide Stjernelinje. Man vil bedst kunne forstaa disse nye dampskibes umaadelige dimensioner ved at opregne den last, som *Cymric* siden sin første reise over Atlanterhavet har ført fra New York til Liverpool. Den bestod af: 4800 slagtede okser, 600 svin, 1100 stykker tømmer, 115,000 skifersten, 5000 fustager sukker, olje, osv., 13,000 baller bomuld, 101,000 bushels hvede, 3000 staalbjælker, 1700 sække mel, 8000 barrer bly, og af levende dyr: 700 okser, 1000 faar og 200 heste. Man ser af denne fænomenale liste, at vi er komne langt bort fra Noa ark.

Med passagerdamperne forholder det sig paa samme maade som med lastedamperne. Man ser ogsaa her den samme udvikling. De dampskibe, der byggedes for 25 aar siden og specielt var bestemte til transport af passagerer, gjorde ikke mere end 14 à 15 knob, en fart, der nu ansees som aldeles utilstrækkelig. For at tilfredsstille vor tids fordringer, maa en damper gjøre 20 knob og derover. Dette har ikke saa stort at sige i en tidsalder som vor, i hvilken vi, ret som det er, hører tale om torpedobaade, der gjør en fart af 25 til 30 knob, ja endog mere. Men én ting er at opnaa denne hurtighed i smult vand i to eller tre timer, en anden er at vedligeholde den uden afbrydelse paa en strækning af 6000 kilometer tiltrods for havets oprørthed, hvis magt under stormene tiltager efter skibets egen størrelse. Havet har en forfærdelig kraft, og for at modstaa stødet af vandbjergene, som det hæver og sænker med en hurtighed af 50 kilometer i timen, behøves der noget andet end disse skrøbelige staalskal, som man kalder torpedoer. Man har indseet nødvendigheden af ligesom at bepansre sig mod dette voldsomme element ved tykke staalmure og store, stærke maskiner, der kan staa sin prøve i ethvert tilfælde. For 5 aar siden betragtede man følgende dampskibe som næsten umulige at overgaa i størrelse og kraft: *Augusta-Victoria* (159 m.) og *Fürst Bismarck* (153 m.) af det hamburgsk-amerikanske selskab; *Teutonic* og *Majestic* (177 m.) af Hvide Stjernelinje; *New York* og *Paris* (171 m.) af den amerikanske linje, der er blevne udrustede for krig af den amerikanske regjering; men især *Campania* og *Lucania* af Cunard-linjen (begge to 189 m. lange), der udfører reisen over Atlanterhavet paa 5½ dag med en gjennemsnitshurtighed af over 21 knob.

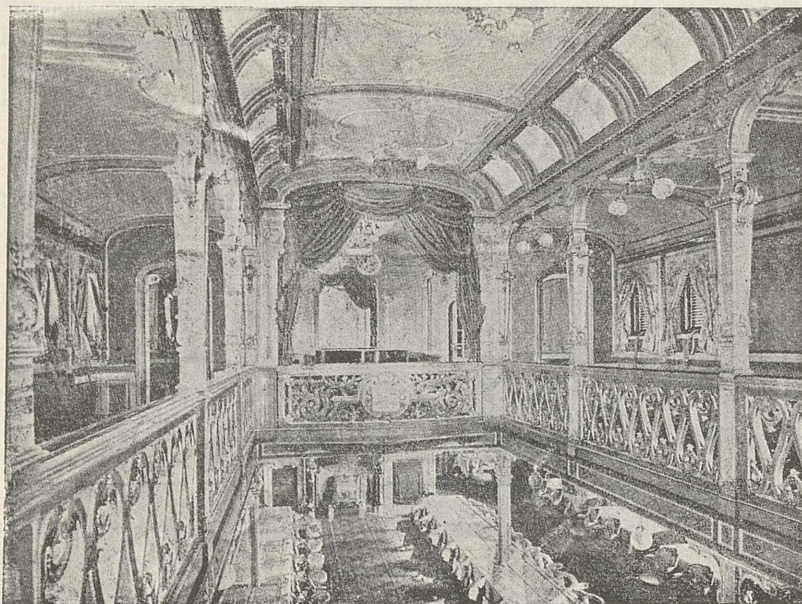
En ocean=dampers propeller og ror.

Men i 1897 løb en passagerdamper af endnu større dimensioner af stabelen fra selskabet „Vulcans“ værft, for det bremenske selskab „Nord-

deutscher Lloyds" regning. Det er *Kaiser Wilhelm der Grosse*, der for tiden er den største af de moderne oceandampere.

Den gjør 22 knob. Dækkets længde er 197 m., dens bredde 20 m. og dybden 13 m. Dens dybgaaende i lastet tilstand udgjør 8.50 m., og tonnagen beløber sig da til 21,000 tons. Maskinerne udvikler 29,000 hestekræfter og forbruger 500 tønder kul om dagen, hvilket betragtes som en stor fordel i sammenligning med skibets dimensioner og den hurtige fart, det gjør.

I skibet findes flere vandtætte rum, der anvendes til vandballast og

En ocean=dampers salon.

bidrager til at beskytte det i tilfælde af sammenstød eller strandning. Det er forsynet med to uafhængige maskiner, hvilket sætter det istand til at hjælpe sig med den ene, om den anden skulde faa skade. Med hensyn til høiden er det delt i 6 etager, hvoraf den øverste dannes af dækkets promenadeplads, der, hvis ikke veiret er altfor stygt, yder et godt ly mod havet. Enhver af skruerne har en diameter af 6.80 meter, veier 26,000 kilogram og udvikler 14,100 hestekræfter.

Det indre af skibet danner saa at sige en flydende by. Den beboede del heraf har rum for 1600 passagerer og er ligesom delt i kvartaler, gader og numererede huse. Spisesalonen, der er meget høi under taget og luksuriøst udstyret, kan afgive bordplads til 300 personer. Over den

hæver sig en hvælving, hvor et musikorkester spiller. Der findes desuden 4 reserverede saloner, som bærer navnene Augusta, Louise, Moltke og Bismarck.

Kjedlerne, maskinerne, kulrummene, der indeholder 4500 tons, og personalets lugarer optager tilsammen den enorme længde af 107 meter. Kjedel- og kondensator-rørene, satte ende mod ende, vilde give en længde af 46 kilometer, 10 kilometer mere end omkredsen af Paris. Foruden drivemaskiner regner man 58 hjælpemaskiner, til ankere, lænsepumper, spil, elektrisk lys osv.

I det hele taget er der i de sidste aartier foregaaet en storartet udvikling paa dampskibsbyggeriets omraade; interessant er i saa henseende den oversigt, som Durston, øverste ingeniør for den engelske marine, paa skibskonstruktørernes sidste internationale kongres i London gav over „Peninsular and Oriental Companys“ skibe. Herved faar man ogsaa et godt indblik i udviklingen af den hele engelske flaade. Listen ser saaledes ud:

„Peninsular and Oriental Companys“ skibe.

Skibe.	1860.	1870.	1888.	1897.	1898.
Antallet af selskabets skibe	39	43	50	51	59
Gjennemsnitlig tonnage	1490	1888	2735	3901	4896
Det største skibs tonnage	2283	3664	4023	6600	8000
Gjennemsnitligt antal hestekræfter	1148	1616	2428	3759	4713
Største kraft	2189	3300	3800	7000	11000
Største kjedeltryk (i kilogram pr. kvadratcentimeter)	1.8 k.	2.8 k.	5.6 k.	11.2 k.	11.9 k.
Største stempelhurtighed (i meter pr. sekund)	1.7 m.	2.3 m.	3.0 m.	3.7 m.	4.5 m.

Ogsaa den franske handelsflaade har hurtiggaaende dampskibe af respektable dimensioner, som *Champagne, Bretagne, Gascogne* og *Touraine* (tilhørende „Compagnie générale Transatlantique“), der gjør sine 18 til 19 knob. Men franskmændene er i denne henseende overfløiede af amerikanerne, englænderne og tyskerne, hvis oceandampere efterhaanden har naaet en gjennemsnitshurtighed af 18, 19, 20 og 21 knob.

Faktorerne i den organiske udvikling.

(Indsendt.)

I anledning af den i bind XII. hefte 5 af *Kringsjaa* indtagne artikel efter dr. David Starr Jordan være det mig tilladt at gjøre nogle bemærkninger til de under afsnit III, individualitet, fremsatte anskuelser.

Det blir bedst at citere et afsnit:

„De laverestaaende organiske former passerer langsomt gjennem livets forskjellige faser, og deres vækst er tilende, før de har naaet nogen høi grad af specialisation. En høiere organisk form derimod passerer allerede under fostertilstanden de laveste stadier, og det med en hurtighed, som til en vis grad er proportional med de fremtidsmuligheder, som ligger foran dem. Der ofres mindre tid paa uvæsentlige ting, og vi kan sige, at individet ved denne tids- og kraftbesparelse blir istand til at naa saa meget høiere i sin udvikling."

Dette er neppe en korrekt opsummering af udviklingsfilosofi. For det første foreligger der mig bekjendt ingen undersøgelser, der godtgjør, at høierestillede dyr eller planter gjennemløber de første udviklingstrin hurtigere end laverestaaende; og selv om de gjorde dette, vilde deri neppe være nogen kraftbesparelse. Rimeligvis har forf. ikke holdt skarpt nok ud fra hinanden den ontogenetiske og den fylogenetiske udvikling. Ved den første forstaaes individets udvikling, ved den anden udviklingen af arten ned igjennem tiderne, fra den ene form til den anden. Nu repeterer hvert individ i sin udvikling hele stammehistorien eller den fylogenetiske udvikling, og det gjør det i forkortet form, og forsaavidt kan det siges, at det udvikler sig hurtig; ti mens stammeudviklingen har taget hundretusener, kanske millioner af aar, gaar hin repetition for sig i et par maaneder; men det er en stor misforstaaelse at sige, at de udvikler sig hurtigere end de lavere dyr; disse har simpelthen en kortere forhistorie at repetere, fordi de er blit staaende paa det lavere standpunkt. Hvad alle dyr med tre kimblade har ens, er æggets deling og dannelsen af de tre kimblade, og denne del af udviklingen gaar vistnok omtrent lige hurtig hos dem alle, ialfald foreligger, som nævnt, ingen undersøgelser, der viser dette; jeg tror neppe nogen har tænkt paa at anstille undersøgelser over dette spørsmaal, fordi det aldrig har foreligget. Hr. Starr Jordan er neppe naturvidenskabsmand, ti isaafald vilde han neppe have talt om tids- og kraftbesparelse for udførelse af videre arbeide. Herom ved man nemlig absolut intet; men det kan vistnok forføre mange læsere til at tro, at de ved brugen af slige udtryk faar noget at vide.

Og det er en farlig sag at indbilde sig, at man ved noget, man ikke ved.

Hvad vi ved i denne sag, er kun det ovenfor nævnte, at individet i sin udviklingsgang giver en kort gjengivelse af hele artens udvikling, og dette ved vi egentlig heller ikke, det er kun en slutning af mange fakta, men en slutning, der kun vinder i styrke ved hver ny opdagelse, og som giver os en forstaaelse af en masse fænomener, der ellers vilde være uforstaaelige. Naar f. eks. bardehvalernes unger har tandanlæg i sine kjæver, mens de som voksne ingen tænder har, men barder, saa ser jo dette ud

som om de først forsøgte sig paa at blive tanddyr, men saa maatte opgive det for at lægge sig til barder. Men naar de nu har gjort dette i utalte generationer, synes det jo komisk at fortsætte dermed, da de dog tilslut altid faar barder. Hvorfor da drive paa med disse tandanlæg, som aldrig blir til noget? Ser vi derimod derpaa med øine, der har faaet sin visdom fra den nævnte slutning, saa ser vi, at hvalerne i sin udvikling ved sine tandanlæg beviser, at de nedstammer fra dyr, der har havt tænder, og vi faar et levende indtryk af naturens konservatisme paa samme tid, som den udvikler og danner noget nyt.

Vi ser det samme i menneskets aandelige udvikling. Det nye springer aldrig uforberedt fuldt færdigt frem som Athene af Zeus's pande, men det arbeider sig lidt efter lidt frem, mens det gamle blir bestaaende mere eller mindre afbleget, endog efter at de nye ideer er fuldt færdige og anerkjendte. Kun er det under disse omstændigheder i regelen de gamle, der repræsenterer de sig udviklende unger, som længst muligt holder paa det aflagte og endog ofte indbilder sig, at de repræsenterer nutiden. Paa dette vis gaar de gamle ogsaa i barndommen, og den fornøielse kan man jo gjerne unde dem. Hvis vi lever længe nok, blir vi alle med tiden gamle og aflagte og skal derfor ikke dømme de gamle strengt. Hvad ung nemmer, gammel ei glemmer, og derfor resikerer vi i vor hurtigere fremadskridende tid let i vor levetid at blive forældede med de meninger, vi i vore bedste aar har erhvervet os, hvormeget mere da, om vi lever paa vore forfædres meninger, hvad der jo ikke er saa ualmindeligt.

Ellers repeterer ogsaa hvert enkelt civiliseret menneske i sin aandelige udvikling hele menneskeslægtens udvikling. I vor spædeste barndom gjør omtrent alle barbariske instinkter sig gjældende hos os, senerehen svinder de lidt efter lidt, neppe nok saa meget paa grund af opdragelsen som paa grund af menneskeslægtens nuværende aandelige standpunkt. Men hvor seigt konservativ naturen er, ser vi ofte nok eksempler paa hos individer, hos hvem de barbariske drifter aldrig fuldstændig svinder. Og der er eksempler nok paa, at opdragelse ikke kan drive de barbariske drifter ud af en ung barbar, om han forsøges opdraget paa europæisk, saa naar de som regel forsvinder hos os, saa er det vel nærmest, fordi vor hjernebygning er noget andet end barbarens. Betegnende er det i denne henseende, at negerbørn er lige saa kvikke og lærvillige som europæiske børn, indtil manddommen indtræder; da stopper negeren op og kan ikke længere følge europæeren.

G. Armauer Hansen.

Farvefotografiens udvikling.

(Efter prof. dr. Otto N. Witt i *Prometheus*).

Farvefotografiens problem lader os ikke komme til ro. Det er derfor vel umagen værdt fra tid til anden at tage et overblik over de fremskridt, der er gjort paa denne tornefulde bane.

Det er fotografiens fortrin fremfor alle andre afbildningsmaader, at den arbeider hurtig og saaledes tillader at forevige ogsaa kortvarige foreteelser, samt af det ene billede kan skaffe sig saa mange, fuldstændig lige kopier, som man ønsker.

Naar man taler om farvefotografi, tænker man sig gjerne begge disse fortrin bibeholdt og suppleret af et endnu større tredje fortrin, nemlig gjenstandens naturlige farver overført paa billedet. Man tænker paa de prægtige tablaaer, kinematografen fremstiller for os, hvor kun farverne mangler for at gjøre dem til nøiagtige efterligninger af de virkelige foreteelser. Man tænker paa den nøiagtige lighed ved et vellykket fotografi, hvor ligeledes kun de naturlige farver er det eneste, som staar tilbage at ønske. Vil fotografien nogensinde kunne afhjælpe dette savn?

Efter hvad de sidste aar har præsteret paa farvefotografiens omraade, tror man med tillid at kunne se fremtiden imøde. Saa meget er opnaaet, hvorfor skulde de da ikke ogsaa kunne gjøres disse sidste skridt, der skiller os fra fuldkommenheden?

Ja, naar det bare var de sidste skridt! I virkeligheden er den gjorte begyndelse saa ubetydelig, at den neppe viser os den vei, der fører til videre fremskridt. Hvad der er gjort, er partielle løsninger af problemet, løsninger, som selv med den største tænkelige fuldkommenhed dog aldrig vilde føre os til det maal, der foresvæver os. Og dog er disse løsninger i og for sig meget respektable præstationer.

Først og fremst maa nævnes Lippmanns, Neubauss's og andre forskeres udnyttelse af Bequerel's mærkværdige iagttagelser. Det dreier sig her om farvede billeder, hvoraf hvert enkelt er noget for sig. Den fotografiske fremstillings hovedfordel, muligheden af at fremstille flere indbyrdes lige aftryk, er gaaet tabt og ligesaa den anden væsentlige fordel: billedets raske optagelse. Af stor videnskabelig betydning er det, hvad her er gjort, men i praksis er vi ligesaa langt fra maalet som nogensinde; vi har midler i hænde til at lade fotografisk fremstillede billeder skimre i alle farvenuancer, men de er langt fra at være naturtro, og for at opnaa denne tvilsomme virkning maa vi anvende metoder, der ødelægger alle øvrige fordele ved den fotografiske afbildningskunst.

Mere haabefuld synes den anden vei, man har slaaet ind paa for at naa det eftertragtede maal, nemlig forening af flere ensfarvede billeder til et flerfarvet. Faderen til denne kunst er Ducas du Hausen, der imidlertid ikke fuldstændig kunde virkeliggjøre sin opfindelse, fordi paa hans tid de fotografiske plader var følsomme næsten udelukkende kun for de ultraviolette straaler. Ikke desto mindre eiede de af Ducas fremstillede farvefotografier, som oftere udstilledes i begyndelsen af syttiaarene, en sjelden skjønhed. Noget videre resultat af fremgangsmaaden var kun at vente ved indførelsen af mere følsomme plader, og i de sidste ti aar er der virkelig fremstillet adskillige bemærkelsesværdige billeder. Trefarvetrykket, som denne metode almindelig benævnes, har idetmindste bevaret et af fotografiens fortrin: muligheden af at kunne levere flere, hinanden tilnærmelsesvis lige aftryk, men det andet fortrin, den raske billeddannelse, er gaaet fløiten. Fremgangsmaaden er kun anvendelig for livløse, absolut ubevægelige gjenstande. Til gjengivelse f. eks. af malerier og interiører kan denne metode altsaa være bra nok. Men lysbilledkunstens egentlige fortryllelse: evnen til at fastholde det flygtige nu, er gaaet tabt.

At tilsyneladende saa uoverstigelige vanskeligheder som disse ogsaa lader sig overvinde, ser vi af den opfindelse, som nylig er gjort af prof. Yoly i Dublin. Yoly har fuldført noget, som synes ligefrem paradoxalt, nemlig fremstilling af trefarvefotografiet med kun ét negativ. Da rygterne om den Yolyske metode begyndte at dukke op, smilte man ogsaa meget vantro og var mere tilbøielig til at holde det hele for en aandrig skrøne end for et praktisk gjennemførligt eksperiment. Efter at de Yolyske billeder nu begynder at blive kjendt, tilstaar man dog, at sagen virkelig ligger indenfor mulighedens grænser. Ti om disse billeder endnu er ufuldkomne, saa er de i det mindste ligesaa gode som noget andet trefarvetryk. Dertil kommer at denne metode har bevaret fotografiens to hovedfortrin; den raske billeddannelse og den uindskrænkede kopieringsmulighed.

Hvordan faar Yoly det til at fremstille trefarvebilleder med kun *en* plade?

Den gamle fremgangsmaade ved fremstilling af trefarvede billeder bestod deri, at man brugte tre forskjellig farvede glas- eller gelatinplader ovenpaa hinanden — tre saakaldte farvefiltre. Der maatte altsaa tre forskjellige eksperimenter til. Yoly nøier sig med *et* farvefilter, idet han ikke lægger farven bagenfor hverandre, men ved siden af hverandre. Hans felter er fuldstændig dækket af parallele striber i tre forskjellige farver, som veksler i bestemt orden. Striberne er saa tynde, at de ikke kan sees med det blotte øie, og staar, eller rettere sagt skal staa, saa tæt, at intet er mellem dem. Her ligger nemlig hovedvanskeligheden ved et saadant filters istandbringelse.

Naar man tager et billede med et saadant filter og derefter udvikler det paa almindelig maade, saa faar man et negativ, der saa at sige bestaar af lutter streger tilhørende de tre forskjellige ved et almindeligt trefarvetryk brugelige filtre. Af dette negativ kan man paa vanlig maade fremstille et positiv, men kun paa glas, fordi dette alene uden at fortrækkes taaler de forskjellige operationer under arbeidet. Lægger man paa dette positiv en stribet glasplade af nøiagtig samme sort som den før anvendte, men med de til farvefiltret hørende komplementærfarver — altsaa gult istedenfor blaat, grønt istedenfor rødt osv. — saa ser man et i naturlige farver stribet billede, der bliver til et virkeligt farvebillede, saasnart striberne er smale nok til ikke at kunne holdes ud fra hinanden med ubevæbnet øie.

Vanskeligheden ved denne fremgangsmaade ligger øiensynlig i forfærdigelsen af disse stribede farveplader. For det første skal striberne være saa fine, at øiet lader sig skuffe, og for det andet skal de to plader, naar farverne undtages, være nøiagtig lige. Der maa med andre ord rent matematisk nøiagtighed til med hensyn til stribernes antal og bredde, og dog maa arbeidet kunne udføres med saadan lethed, at prisen ikke bliver afskrækkende. Hverken med hensyn til nøiagtighed eller prisbillighed kan maalet endnu siges at være naaet. Imidlertid har Yoly bevist sit princips rigtighed. Da stribningen er synlig, virker billederne noget urolig, men farvevirkningen er der og er desuden overraskende naturtro.

Uden tvil har Yolys fremgangsmaade størst udsigt til at naa det tilstræbede maal: med *et* negativ at faa istand et billede, hvoraf flere indbyrdes lige kopier kan fremstilles. Om tekniken vil kunne greie de hermed forbundne vanskeligheder paa en fuldt tilfredsstillende maade, faar fremtiden vise. *P. E.*

Japans moderne literatur.

(Efter dr. A. de Banzemont i *Revue des Revues*).

Japan er dværgen i fabelen, der siddende paa kjæmpens skuldre betragter denne haanlig og finder ham ynkelig liden. Vestens lande har skjænket ham den korte stige. Han tror sig allerede paa sin civilisations høidepunkt og støder stigen bort med foden, idet han gjør fordring paa for fremtiden at gaa uden ledebaand. I det hele taget har barnet vokset hurtig: nogle aar, et kvart aarhundred eller lidt mere, har været nok for det til at opnaa mandens, ja kjæmpens egen vækst, og det overmod, som derved føles, er

ganske naturligt. Hvor lidet vilde forøvrigt ikke japaneren anse Europa, da han, saa at sige, har dette rundt om sig, som f. eks. tilfældet er i Osaka. Dette er den store japanske manufakturby, Japans Glasgow, et Glasgow, der med sine kanaler samtidig er et Venedig, og som allerede tæller mere end en halv million indbyggere. Med sin hele udvikling, med sin befolkning, der er meget fiendtlig overfor fremmede, med sine sæder, der, skjønt omdannede af disse, ikke desto mindre i grunden er forblevne nationale, giver Osaka forestillingen om, hvad Japan virkelig er og især, hvad det vil blive. Men denne forestilling blir tydeligere, naar man ser paa Tokio, mikadoens hovedstad og residens. Spør man en af Nippons gamle mænd, en af dem, som, tiltrods for revolutioner og seirrige krige, dog er forblevne tro mod de gamle traditioner, og som ikke billiger de unges moderne ideer, saa vil han sige, at den nye kulturbevægelse blot er kunstig, og at det er patriotismen, hvorpaa Japans hele fremtid beror.

Byen Osaka giver bedst ideen om, hvad Japan har kunnet realisere siden statskupet i 1871, som endelig omstyrtede baade shogunatet (den verdslige herskerstilling) og daïmio'ernes (lensfyrsternes) helt despotiske lensvæsen. Der er unegtelig en stor forskjel mellem Japan før denne tid og det moderne Japan med sine jernbaner, sin udførsel og indførsel, den overordentlige udvikling af handel og industri, det parlamentariske styre, skolerne og de nye institutioner af alle slags, de store byer, der udvides aar for aar; men forskjellen bestaar kun i virksomhedens organisation. Hvad der ikke har forandret sig, hvad der efter al sandsynlighed, i det mindste en tid, vil eksistere, trods overproduktionen og de stærke sociale bevægelser, det er folkets store hengivenhed for fædrelandet, som ogsaa faar sit udtryk i devisen: „Japan for japanerne“.

Den hele japanske literatur afgiver bevis herpaa, og intetsteds strømmer den literære produktion mere umiddelbart ud af nationens sjæl.

Ingen moderne literatur har for tiden livskraft, hvis den ikke afspeiler sig i pressen. Journalismen har fremfor alt skabt en aandsstrømning, hvoraf opinionen fremgaar. I Japan er denne aandsstrømning forholdsvis ny, og det kunde heller ikke være anderledes, saalænge fyrsterne og de adelige søgte at kvæle de nye ideer; desuden var presselovene uhyre strenge. Der skulde et virkeligt mod til for at omgaa eller trodse dem. Den første, som gjorde dette, var Joseph Heco. Under de sørgelige, oprevne forhold i Japan i 1864 vovede han at starte et blad, *Kaigai Shimbum* („Udenlandske Efterretninger“). Det lille. beskedne blad indeholdt ikke stort andet end nyheder fra Europa, oversatte fra engelske aviser, og det eneste, som japanerne fandt af interesse der, var listerne over ind- og udførsel, der gav et indblik i de økonomiske forhold. I lang tid havde bladet ikke mere end to abonnenter i hele riget, og da det ikke havde nogen annoncer eller

udsigt til pekuniær støtte, gik det ind efter to aars forløb. Dog én ting havde det udrettet: isen var brudt.

I 1867 begyndte en ny æra. Da startedes samtidig flere aviser, der forresten kun fristede en kort tilværelse, da de ikke havde nogen rod i den offentlige mening. De havde kun én betydning, og det var at vise, at journalistiken var mulig i Japan.

Gen-Ichiro Fukuchi, en af de første mænd inden den moderne, japanske literatur, troede, ligesom J. Heco, paa denne mulighed, og vaaren 1867 blev han redaktør af *Koko-Shimbun* („Sociale Efterretninger"). Dette blads program var en protest mod alt nyt, der var indført fra andre lande, men fremfor alt mod parlamentarismen. Det hævdede, at shogunatet var den eneste passende statsform for Japan, og at den nye regjering kun var en usurpation.

I 1871 udkom tre aviser, *Yokohama Mainichi, Nichi-Nichi* og *Hochi,* der betegner et betydeligt fremskridt. De var trespaltede og havde samme format som de engelske blade. De indeholdt kun officielle efterretninger; men tiderne havde nu forandret sig, man læste dem, og deres eksempel blev snart efterfulgt af flere. For tiden tæller Japan mere end 130 aviser og tidsskrifter, hvoraf de fleste er startede ved engelsk hjælp.

Efterhaanden som journalistiken fik betydning i Japan, holdt autoriteterne et mere vaagent øie med den. Den strenge pressecensur virkede meget hemmende paa redaktørerne, hvoraf nogle endog maatte vandre i fængsel. Alle disse forhold har nu forandret sig meget, og mikadoen selv har i det sidste aar fjernet de hindringer, der endnu trykkede journalisterne.

Centret for den japanske journalistik er Tokio. Udenfor denne by har pressen ikke noget virkeligt liv. Nogle aviser, som endnu udkom i provinsen, var kun plagiat af hovedstadsbladene.

De japanske aviser kan deles i to arter: de store *(oshimbum)* og de smaa *(koshimbum).* De store er politiske og literære; de smaa indeholder ikke synderlig andet end mindre ting af forskjellig art. Koshimbum har de fleste læsere og især læserinder.

Men hvad der mest optager spalterne i begge slags blade, er handel og industri. Desuden blir romanen, specielt romanføljetonen, mere og mere en nødvendighed for de japanesiske blade for at beholde abonnenterne. En koshimbum har nu romaner paa tre spalter, og oshimbum er nødt til at følge efter for at tilfredsstille publikums fordringer.

De japanske revuer er af engelsk oprindelse, nogle endog helt og holdent redigerede paa engelsk, som f. eks. *Far East,* der begyndte at udkomme i februar 1896, *Hansei-zasshi,* osv. Revuerne paa japanesisk er endnu lidet talrige, men har vundet stor udbredelse paa de sidste to eller tre aar.

Romanen i egentlig forstand har hidtil ikke været meget populær i Japan. Man foretrækker novellen. Men hvad der er mest yndet, er de saakaldte *essais,* foruden kaaserier og leilighedsdigte.

Blandt de moderne japanesiske essayister er uden tvil Fukuzawa den mest berømte. Sit store navn har han især vundet ved sine dramatiske værker, der udmærker sig ved en klar stil og et billedrigt sprog; men maaske mangler han dybde og originalitet.

I den retoriske genre indtager chefredaktøren for bladet *Nippon, Kuga,* den første plads. Han er ikke blot forfatter af høi rang, men en stor lærd, der er vel bevandret i Østens og Vestens literaturer.

I lang tid har japanerne ikke kjendt andre historiske værker end sine *annaler,* der fortæller om mikadoernes bedrifter. De dannede den aandelige næring i mange generationer og bevirkede direkte, at folket fik sans for historien og mytologien. Det er ogsaa sandsynligt, at japanernes forkjærlighed for det historiske drama og den historiske roman først skriver sig herfra. Denne forkjærlighed er bleven større og større, efter at man gjennem oversættelser har faaet kjendskab til Cæsars og Napoleons krige. Napoleonismen har begeistret dem og været en medvirkende faktor til Japans krig med Kina; hver japanesisk soldat har drømt om at blive en Murat eller en Ney, hver daïmio har næret haab om, at han skulde faa sit Marengo eller Wagram, og hver minister har sammenlignet sig med Bismarck.

Denne begeistring for historisk literatur har vendt japanernes blik mod fortiden; man har saaledes skrevet biografier over alle Japans og Kinas filosofer og over shogunerne, samt udarbeidet en hel del andre værker. Blandt disse fortjener især at mærkes: *Japanerne i Amerika* af Nitobe, der for tiden er professor i Saporo, *Japan og det Stille Hav* af Inujeki Manjeko, en virkelig historisk filosof og lærd, og flere andre.

Ogsaa i encyklopædistisk retning begynder Japan at efterligne Europa. Størst fortjeneste i denne henseende har den dygtige udgiver, Samara Hachiro, der har lagt ihærdigt arbeide paa den japanske encyklopædi *Kokesko Gedai,* der snart vil være færdig og omfatte 24 svære bind. I dette værk er samlet bidrag af de største autoriteter paa alle omraader. Det har forresten sine forløbere i *Kokabun-gaku-taï-ko* (den nationale literaturs historie) i 16 bind, *Shina Bangoka-taï-ko* (den kinesiske literaturhistorie) af samme omfang, og *Toyo-tetsugoka-shi* (filosofiens historie), paa 2000 sider.

Det literære Japan har forresten i de 20 sidste aar taalmodig samlet alle materialer til disse kolossale værker. De indeholder oversættelser af Spencer, Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche, for ikke at tale om Kant, Hegel og saa moderne forfattere som Fouillée, Th. Ribot, osv., endvidere alle vigtige meddelelser om den fransk-tyske krig 1870—71, alt det, som har vist sig at have havt afgjørende betydning i det russisk-tyrkiske felttog

i 1877. Heller ikke mangler arbeider af Pasteur, Billroth og andre fremragende medicinske forfattere; ogsaa jurisprudencen og statsøkonomien er meget godt repræsenterede. Med ét ord: disse værker omfatter alle omraader af den moderne civilisation. De japanske revuer, *Taiyo* (solen), *Taikoka Bangoka* (nationalliteraturen), *Nipponjia* (japaneren) behandler alle mulige emner og diskuterer alle politiske, økonomiske, religiøse, literære spørsmaal, samt kunst og videnskab. Den literære produktion vokser uhyre aar for aar. Dette kan bevises ifølge en statistik over den japanske bogavl for aaret 1896, der har været offentliggjort, og som giver et tal af 26,965 bind. Og hvad der ikke er mindre betegnende, det er, at romanen af dette tal kun indbefatter 462 bind, medens behandlingen af de skjønne kunster (maler- og billedhuggerkunst) tæller 3000 bind og er repræsenteret næst efter de juridiske værker.

Hvad skal man nu slutte af en saa hurtig modtagelighed paa alle aandens omraader, naar man ser hen til, at der ikke er et eneste af Vestens store navne, uden at den dannede japaner har det paa læberne, ikke et eneste hovedverk, uden at han har slugt det? Hr. Tsubuchi, en fremragende japansk kritiker, hvis mening visselig har autoritet, er kommen til det resultat, at dette har sin grund i folkets stolthed og selvfølelse. Men samtidig som han erkjender, at Japan har Europa at takke for alt, fremholder han dog, at det vilde blive faretruende for landets fremtid, hvis man ikke ved kloge forsigtighedsregler kan sætte en dæmning for Vestens kulturstrøm. Paa samme maade som Japans finansielle stilling er kommen i vanskeligheder, som man kun har overvundet ved klarsyn og energi, saaledes vilde aandslivets forhold, hvis man ikke vaagede derover, kunne blive skjæbnesvangre for landets udvikling. Det er ikke nok at udbrede mange bøger. Hvis disse, mener Tsubuchi, kun er bestemte for nogle faa priviligerede, vil det store og hele folk snart eller sent tilintetgjøre den dannede klasse. Det er kanske herpaa, den moderne japanske civilisation strander; den er i virkeligheden kun moderne paa overfladen.

Dreyfus-sagen.

En studie af den franske opinion.

En anonym forfatter K. V. T. leverer i sidste hefte af *Contemporary Review* en interessant studie af den franske opinion i Dreyfus-sagen. Han mener, at tidspunktet netop nu er inde til at studere de lidenskaber, som har herjet Frankrige i de sidste elleve maaneder, og stiller sig som

maal at besvare spørsmaalet om, hvad det er, som har bragt den enkelte franskmand til at tage parti paa den ene eller anden side.

Artikelen behandler først armeens holdning, som ifølge forfatterens mening trænger til en forklaring. Lad være, at den krigsret, som dømte Dreyfus, blev ført bag lyset. Det er da ingen vanære at erkjende en feiltagelse, og medlemmerne af vedkommende krigsret repræsenterer jo ikke hele den franske armé. General Mercier valgte sandsynligvis i 1894 en uheldig fremgangsmaade; men den franske armé staar og falder dog ikke med ham. Han kunde anklages for pligtstridig handlemaade, uden at armeen behøvede at lide overlast. Det er nu klart, at skurken i dette drama har været M. du Paty de Clam, og at denne officer med oberst Henry som medhjælper ikke har veget tilbage for nogen list, hvor bedragersk den end var, for at naa sit maal. Men du Paty de Clam er da ikke inkarnationen af Frankriges hær. Lad os tænke os det værste og antage, at general Boisdeffre og generalstaben har gjort sig skyldig i de værste forseelser, er den franske armé ansvarlig for et halvt dusin dumme naragtige eller fanatiske officerers handlinger? Hvis disse officerer virkelig er skyldige, vilde man jo gjøre armeen en tjeneste ved at afsløre dem. Men istedenfor at indrømme sandheden heraf erklærer armeen, at den er angrebet og fornærmet, og de, som er allieret med den, taler i samme tone.

K. V. T. anser den militære standsaand for utilstrækkelig til at forklare denne holdning og mener, at den franske armé beherskes ikke af en standsaand, men en kasteaand. En franskmand ved navn Urbain Gohier har paataget sig at sammenligne listen over de nuværende officerer i den franske hær med „Condés armé", d. v. s. med det aristokrati, som udvandrede i 1791—92. Han er endnu ikke færdig, men har allerede konstateret, at mere end tusen navne, der bæres af adskillige tusen nulevende franske officerer, gjenfindes i Condés armé. De samme familier, som under det gamle *régime* indehavde de høiere militære grader, og som bar vaaben mod Frankrige i revolutionens dage, indehar fremdeles kommandoposterne. Den afgaaede generalstabschef Boisdeffres forfædre var saaledes kapteiner i emigrantarmeen. Det er med andre ord den gamle adel, som er i besiddelse af de høiere stillinger i armeen, og det baand, som forbinder officererne, er derfor langt stærkere, end det vilde være, hvis det kun var standsaanden, som forenede dem. De franske officerer danner en kaste, og den, som angriber en af dem, angriber alle. Du Paty de Clam er gjennem sit andet ægteskab traadt i et intimt slægtskabsforhold til familierne Nan du Champlouis, Due d'Harsel, d'Harcourt, De Man og La Farounay. Tror nogen, at det gamle aristokrati vil tillade, at en falskner, som er saa nøie forbundet med dets høieste spidser, straffes? Armeens holdning er et bevis paa, i hvor høi grad det er lykkedes et

koteri at identificere sig med hele den franske hær. Det var dette koteri, som ved den første fordring om revision raabte: „Det er et angreb paa armeen!" — et raab, som straks istemtes af alle de andre officerer, og som fra officererne spredte sig til deres slægtninge.

Dreyfus-sagen har imidlertid ikke bare løsladt den militære kasteaand, men ogsaa mange andre, især religiøse lidenskaber. Revisionsspørsmaalet har splittet næsten alle franske partier og partigrupper. Men der er *en* gruppe, som staar enig, og det er de afgjorte katoliker. Alle klerikale paastaar, at Dreyfus er skyldig, og at hans forsvarere er skurke. Grunden til denne holdning er ikke vanskelig at forstaa. Den franske kirke har længe forsøgt at faa hæren i sin magt. Den drømmer nemlig om en religiøs enhed for landet. Strengt taget vil den gjerne indrømme protestanter, jøder og fritænkere retten til at eksistere. Men den kan aldrig tilgive dem, at de aspirerer til landets offentlige stillinger. Den vil, at statens embeder alene skal tilhøre dens tro børn. Hidtil har baade hæren og marinen været meget katolsk. Og saaledes maa det vedblive at være. Det franske demokratis vilje er, at alle franskmænd skal være soldater; men det er kirkens vilje, at kun katolikerne skal indehave kommandoposterne.

Og dette er ikke alt. Kirken er vidtskuende. Den ved, at nationerne undertiden gribes af besynderlige reaktionære anfald, og hvis noget saadant skulde hænde i Frankrige, vil den gjerne have magten at støtte sig til. Dette forklarer den smiger, som de geistlige i tide og utide udøser over hæren.

Og kirken har endnu en grund til at staa paa generalstabens side i Dreyfus-sagen. For at faa armeen i sin magt har den altid søgt at faa sine egne folk ind i dens rækker. De katolske skoler anbringer saa mange af sine elever som muligt i militærskolerne. Generalstaben er udelukkende sammansat af officerer, som er kirken meget hengivne, og en revision af Dreyfus-processen vilde snart afsløre den uhyggelige rolle, som klerikalismen har spillet i den hele affære.

Der var en tid, da den blotte antydning til en alliance mellem sværdet og vievandskosten øieblikkelig vilde have bragt franskmændene til at erklære sig for revision. Men som forholdene nu er, har generalstaben og kirken faaet en række uventede allierede, og paa denne maade skabtes der en kraftig koalition mod opdagelsen af sandheden.

Vi maa ikke glemme, at de fleste franskmænd faar en katolsk opdragelse, der virker i høi grad hemmende paa udviklingen af den individuelle samvittighed. Den katolske opdragelse modarbeider en fri udøvelse af fornuften som den fornemste aarsag til alslags kjætteri. Den forbander det hovmod, som ikke ydmygt vil bøie sig for autoriteten, og paalægger altid de troende i alle tvilsomme tilfælde at raadspørge en præst.

En person, som er bleven opdraget paa denne maade, kan senere hen i livet forkaste de dogmer, man har lært ham; men han er sjelden mand for at aflægge den vane i alle vanskelige spørsmaal at se op til en eller anden autoritet. Han viger tilbage for at tage et selvstændigt standpunkt, og den autoritet, han som oftest følger, er moden, den officielle mening. „Statens ledere," siger han, „er der for at vide sandheden. Det er ministrenes sag at sige mig, hvad jeg skal tro. De siger, at Dreyfus er skyldig, og deres ord er nok for mig." Uafhængig af al tro paa de katolske dogmer eksisterer der i Frankrige en klerikal aand, som bringer mange, der kalder sig selv fritænkere, til at bøie sig for den „afsagte doms" hellighed og generalstabens autoritet.

Men, siger man, er der da ikke blandt alle disse protestanter og fritænkere mange, som hjemsøges af den martrende tanke: „Om nu Dreyfus alligevel er uskyldig?" Jo, ganske vist. Men det er netop her, vi kommer til de værste resultater af den katolske opdragelse.

Kirken lærer, at hvad det kommer an paa, er for enhver pris at fremme Guds ære og sikre hans kirkes triumf. Ve dem, som skader disse hellige interesser. Lad dem, om det er nødvendigt, gaa tilgrunde. En frygtelig lære, denne, grundlagt som den er paa foragt for den menneskelige personlighed! Og den efterlader sig uudslettelige spor i de unge sjæle, hvis spirende tankeliv den har medvirket til at danne. Disse sjæle vil kanske en dag forkaste de dogmer, som har været indpodet i dem. Men de beholder visse tankevaner, som de ikke kan blive kvit. Istedenfor Guds ære vil de sætte nationens ære, istedenfor kirkens triumf vil de stille nationens triumf, og ved første leilighed vil de sige: „Det er bedre at lade en uskyldig mand sidde paa Djævleøen end at sætte landets helligste interesser paa spil."

Naar selv republikanerne og folk, som kalder sig demokrater, har givet afkald paa sin selvstændighed i denne sag, er det let at forstaa, hvilken holdning de konservative maa indtage. Royalisterne og Bonapartisterne har nu i fem og tyve aar sagt, at demokratiet er ude af stand til at organisere det nationale forsvar. Det er derfor naturligt for dem at stille sig paa hærens side mod demokratiet, som ifølge deres mening vil styrte dem. Og den anden store gruppe af konservative, som akcepterer den republikanske regjeringsform, frygter massen og vil for enhver pris forebygge, at den taber tilliden til og agtelsen for de overordnede. Denne gruppe bestaar hovedsagelig af *bourgeois*, som indtager en mærkelig dobbeltstilling. I religiøs henseende erklærer de sig ofte for Voltairianere. De har ikke idealisme nok til at forstaa religiøse spørsmaal, foragter præsterne og synes om ved desserten og champagnen at fortælle historier, som stiller geistligheden i et latterligt lys. Men de mener, at religionen

er nødvendig for massen, og sender derfor sine koner og døtre til messen, for derved at give et godt eksempel. De er just ikke glade i militarismen. Som unge gjør de, hvad de kan, for at skaffe sig sine soldaterpligter af halsen. Men de vil ikke høre armeen ilde omtalt. Armeen og geistligheden er de eneste institutioner, som folket ser op til med agtelse. Hvis franskmændene faar for vane at kritisere hæren, hvad blir saa følgen? Desuden er hæren en skole, som opdrager til lydighed og modarbeider de selvstændighedstendenser, som truer de privilegerede klasser. Dens autoritet maa opretholdes. Derfor ned med Dreyfus og hans venner.

Selv efter oberst Henrys tilstaaelse og selvmord vilde det være forgjæves at søge „Dreyfusarderne" blandt juristerne. Mange unge mennesker studerer jus alene for at kvalificere sig for det ene aars militærtjeneste. De, som er af god familie, foretrækker af denne grund den juridiske løbebane og medbringer alle sine omgivelsers fordomme. De er katolske eller konservative og maa derfor være mod Dreyfus. Og det staar neppe bedre til med dommerne. For en Bertulus eller Manau findes ti Périvier'er eller Bertrand'er. Politiken har i mange aar havt stor indflydelse paa retsadministrationen i Frankrige. Adskillelsen mellem den dømmende og politiske magt eksisterer i teori, men ikke i praksis, og den politiske indflydelse har gjort sig gjældende i valg af personale. Dommersæderne er besat med konservative og forhenværende konservative, som har antaget et republikansk skilt. Saadanne personer kan kun fordømme Zolas optræden som revolutionær. Desuden anser de den militære justis som en sag for sig. De underskriver helt Ravarys ord: „Vor justis er ikke eders!" Kassationsretten har dog beholdt en større selvstændighed end de andre domstole, og den vil uden tvil berede dem en ubehagelig overraskelse, som har gjort sit yderste for at hindre dens befatning med Dreyfus-sagen.

Ved universiteterne raader derimod en anden aand. De har intet monopol paa liberale anskuelser, men kan dog opvise mænd som Conat, Pécant, Stapfer og Buisson, der har staaet i første række blandt sandhedens forkjæmpere. Men det vilde være overdrivelse at forestille sig enhver, der er ansat ved universiteterne, som en Dreyfusard. Mange har ikke vovet at give sin mening tilkjende. Hvem ved, om det ikke vilde have kostet dem deres levebrød? Uden tvil findes der ogsaa ved universiteterne konservative og katolske synsmaader; men de modvirkes af andre tendenser, specielt af tilbøieligheden til at øve kritik. Folk, som er vant til at diskutere videnskabelige problemer, opgjør sig gjerne en selvstændig dom og ser straks betydningen af de dokumenter, som fremlægges for dem. Og dette bringer os til et vigtigt punkt. For at være en videnskabsmand er det ikke nok at kjende resultaterne af de viden-

skabelige undersøgelser. Man maa ogsaa være istand til at flytte videnskabens grænseskjel. Kun de tilhører den høiere klasse videnskabsmænd, som praktisk anvender videnskabens strenge studiemetoder. For dem eksisterer der ingen mening, hvor respektabel den end er, uden at den maa underkastes en upartisk undersøgelse. Er det ikke mærkeligt, at alle franskmænd af denne klasse, som har taget stilling i Dreyfus-sagen, har fordret revision?

Det er bleven sagt, at kampen til fordel for Dreyfus væsentlig har været ført af protestanter. Dette er kun delvis sandt. Der er mange franskmænd, som nominelt tilhører den reformerede kirke, uden at vise spor af reformationens aand. De adskiller sig ikke fra de folk, som omgiver dem, og tuder med ulvene. Der er videre protestanter, som er sin kirke varmt hengivne, og som alligevel tilhører den konservative verden. Skjønt de erklærer sig for hugenotternes tro sønner, lægger de dog i politiken meget af den klerikale aand for dagen og har i tykt og tyndt stillet sig paa generalstabens side. Men disse protestanter repræsenterer langtfra hele den franske protestantisme, og det er ikke uden grund, at Dreyfus's fiender har angrebet protestanterne som revisionens fornemste forsvarere. De protestantiske præster har længe staaet paa Dreyfus's og Zolas side, og deres sognebørn har sympatiseret med dem. For den ægte protestant gives der ingen autoritet, som kan binde hans fornuft og samvittighed.

Hvad massen af arbeiderne angaar, da har de hidtil ikke taget parti. Deres ledere har endnu ikke talt. Kun Jaurès danner herfra en undtagelse.

De begivenheder, som nu finder sted i Frankrige, er tragiske. Spørsmaalet er ikke, om de tre eller fire personer, som i 1894 begik en forbrydelse, skal undgaa dens følger. Hvad der først og fremst spørges om er, hvorvidt en stor nation, som stilles valget mellem to modsatte principer, vil forstaa at vælge det gode, det som stemmer overens med oplysningens og retfærdighedens traditioner. Dette er, hvad Frankriges venner altid har ønsket og haabet vil ske.

Den væbnede fred.

(Efter *Revue Scientifique*).

Medens tsarens manifest endnu hører til de aktuelle ting, har det sin interesse at fæste blikket ved følgende talrækker, som vi laaner fra ovennævnte paalidelige kilde. I den sidste mandsalder viser budgetterne i følgende lande følgende tal i millioner francs:

	Frankrige.			*Rusland.*			*England.*		
	Hær.	Flaade.	Sum.	Hær.	Flaade.	Sum.	Hær.	Flaade.	Sum.
1866	371	165	536	512	89	601	360	272	632
1870	376	173	549	547	69	616	356	249	605
1875	500	166	666	700	100	800	378	270	648
1881	801	218	1016	759	114	873	500	260	760
1887	664	240	904	825	157	982	662	316	978
1898	623	258	881	758	160	918	458	558	1016

	Tyskland.			*Østerrige-Ungarn.*			*Italien.*		
	Hær.	Flaade.	Sum.	Hær.	Flaade.	Sum.	Hær.	Flaade.	Sum.
1866	444	29	473				200	47	247
1870	318	28	346	206	22	228	154	30	184
1875	444	34	478	278	25	303	203	46	249
1881	452	49	501	291	21	312	191	46	237
1887	481	58	539	314	28	342	257	85	342
1898	732	146	878	375	30	405	237	101	338

Militærbudgetterne har siden 1865 kostet Europa med et rundt tal *33 milliarder kroner.* Da er endnu ikke udlæg til militærbaner og ekstrabevilgninger medregnede, end sige de summer, som det koster hver enkelt udskreven at tjene sin værnepligt.

Stormagternes *freds*-styrke var i

	1875	1897	forøgelsen
Frankrige	508,000	568,000	60,000
Rusland	770,000	894 000	124,000
Tyskland	419,000	580,000	161,000
Østerrige-Ungarn	318,000	359,000	41,000
Italien	248,000	256,000	8,000
England	226,000	237,000	11,000
Tilsammen	2,489,000	2,894,000	405,000

Krigs-styrken var i de samme aar:

	1875	1897	forøgelsen
Frankrige	1,750,000	4,372,000	2,622,000
Rusland	1,880,000	3,400,000	1,520,000
Tyskland	1,342,000	5,100,000	3,758,000
Østerrige-Ungarn	1,137,000	1,872,000	735,000
Italien	887,000	3,300,000	2,413,000
England	536,000	726,000	290,000
Tilsammen	7,532,000	18,770,000	11,238,000

Disse nøgne tal er høirøstede nok i sig selv; flere ord er unødige.

Mine sange.

Af
Oscar Aagaard.

Jeg synger mine sange
om stormens harpeslag,
om havets orgeltoner
og barske brændings brag.

Jeg jubler mine sange
om vaarens blomsterpragt,
om det, mig bækkens latter
og fuglens sang har sagt.

Jeg nynner mine sange
med aftenrødens skjær
om fjeldets tause vidder
og skogens gamle trær.

Jeg drømmer mine sange
ved maanens blege skin,
og nattens alfer hvisker
dem i mit øre ind.

Jeg synger mine sange,
saa simple og saa smaa,
jeg synger, til jeg engang
ved dødens port skal staa.

Moderne astrologi.

(Efter E. Tiessen i *Vossische Ztg.*)

Alt, som er paafaldende, og som afviger fra tingenes jevne udviklingsgang, erklæres gjerne i vor tid for et tidens tegn og karakteriseres helst med det trivielle udtryk *„fin de siècle“*. Skjønt overgangen fra aaret 1899 til 1900 rimeligvis vil ske ved solopgang og solnedgang nøiagtig paa samme maade som overgangen fra et hvilket som helst andet aar til det efterfølgende, udøver dog det nye aarhundreds nærhed en særegen indflydelse paa visse mennesker og fremkalder i mange hjerner den tro, at der i denne tid maa ske noget overordentligt. Som et saadant tidens tegn kan man muligens karakterisere den eiendommelige kjendsgjerning, at den forlængst begravede psevdovidenskab astrologien nu atter finder sine forkjæmpere. Astrologiens nye apostel er en franskmand ved navn Paul Flambert, og hans evangelium forkyndes i de nyeste hefter af *Nouvelle Revue* under titelen: „Astrologien og den moderne videnskab.“ Denne titel vilde give os en klar forstaaelse af forfatterens aansretning, hvis vi istedenfor ordet videnskab indsatte ordet spiritisme eller okkultisme. Det er jo nemlig betegnende for tilhængerne af disse retninger, at de stedse bruger betegnelsen videnskab om sine anskuelser og systemer.

Flambert kalder astrologien en eksperimental-videnskab og sætter sig i sin afhandling til maal at besvare følgende to spørsmaal. 1) Eksisterer en forbindelse mellem et menneskes medfødte tilbøieligheder og stjernernes stilling i fødselsøieblikket. 2) Kan man af stjernernes stilling i fødselsøieblikket slutte sig til vedkommende menneskes skjæbne, og er det muligt af horoskopet paa forhaand at læse sig til de indflydelser, som et menneske i sit liv vil være underkastet? Disse spørsmaal behandles med mange ord, men uden iagttagelse af fordringerne til en streng bevisførelse. Astrologien betegnes som nøie forbunden med astronomien; men medens astronomien indskrænker sig til en undersøgelse af stjernernes fysiske egenskaber, kaster astrologien sig over studiet af himmellegemernes magnetiske og aandelige indflydelser.

Astrologien falder fra hinanden i to underafdelinger, en rent matematisk, som afgiver sig med bestemmelsen af stjernernes stilling i fødselsøieblikket, og en rent psykologisk, som udlægger betydningen af de forskjellige planetariske „aspekter“. Dagen, timen og stedet for fødselen er saaledes de tre bekjendte størrelser, som danner materialet til en astrologisk opgave. Det fremholdes som en bekjendt sag, at planeten Merkur ved aandelig begavede menneskers fødsel næsten altid befinder sig i

nærheden af fødestedets horisont eller meridian, og at planeten Mars, naar mennesker med et pirreligt sind fødes, ufravigelig indehar en betydningsfuld stilling paa himlen.

Astrologien befatter sig ikke med det hele menneske, men kun med den del, som kaldes „astrallegemet“ d. v. s. sædet for karakterens egenskaber samt alle medfødte tilbøieligheder og anlæg. Astrallegemet opfattes som gjennemtrængende det fysiske legeme og som bestaaende af et slags oversanseligt fluidum, der af mange er bleven sat i forbindelse med elektriciteten. At alle mennesker og overhode ethvert levende væsen har et astrallegeme, slutter Flambert deraf, at alle levende skabninger i naturen paavirkes af aarstiderne, hvilket igjen skal bevise, at solen udøver en betydelig indflydelse paa menneskets udvikling og vækst. Denne paastands rigtighed vil vel enhver indrømme uden derfor at underskrive den astrologiske lære, ifølge hvilken solens indflydelse skyldes dens indvirkning paa og gjennem astrallegemet. Nok er det, astrologerne opstiller denne paastand som almindelig anerkjendt og fordrer ifølge Flambert kun, at denne anerkjendte paastand udvides til ogsaa at gjælde de forskjellige planeter.

Ifølge Flamberts fremstilling staar geniet udenfor den astrologiske forskning, fordi det er „af guddommelig, ikke af astral natur.“ Astrologien kan kun bestemme et menneskes „astrale potentialiteter“ d. v. s. dets medfødte tilbøieligheder og karakteranlæg.

Til grund for den astrologiske angivelse af den menneskelige skjæbne ligger nu følgende betragtningsmaade. Vort astrallegeme karakteriseres ved de samlede indflydelser fra de forskjellige planeter i fødselsøieblikket. Saalænge mennesket lever, er dette astrallegeme stadig underkastet de planetariske straaler og deres indflydelser. Disse indflydelser er mer eller mindre stærke og mere eller mindre beslægtede med astrallegemets karakteristiske tendenser. I forening med den menneskelige vilje danner de derfor grundlaget for skjæbnen; ti overensstemmende med beskaffenheden af disse stadig vekslende indflydelser og graden af deres slægtskab med sammensætningen af vort astrallegeme maa der nødvendigvis opstaa gunstige, ugunstige og indifferente livsperioder. Det gode og onde i vor skjæbne er som oftest intet andet end magnetisk harmoni eller disharmoni mellem de planetariske indflydelser og tendenserne i vort astrallegeme. Naar astrologerne forud vil bestemme en skjæbne, beregner de simpelthen, i hvilke tidsrum vedkommende menneske vil være underkastet de planetariske indflydelser, som harmonerer mest med dets astrallegemes natur. Den praktiske betydning af denne astrologiske erkjendelse ligger saa deri, at man til alle betydningsfulde foretagender kan vælge de tidsperioder, da stjernernes stilling er gunstig, og saa meget som muligt modarbeide de ugunstige perioder.

Astrologien har imidlertid en farlig indvending at bekjæmpe. Man maatte nemlig som astrolog komme til den overbevisning, at alle mennesker, som fødes paa samme sted og samme tid, staar under de samme planetariske indflydelser, og derfor ogsaa maa have de samme medfødte tilbøieligheder og anlæg. Dette maa naturligvis Flambert indrømme; men han siger, at lige anlæg meget godt kan være forhaanden hos flere, uden at de ytrer sig paa samme maade. Ti for det første staar Guds kraft over stjernernes indflydelser, og for det andet maa man regne med den menneskelige vilje, som lader de af stjernerne frembragte tilbøieligheder komme til udtryk i større eller mindre grad. Flamberts svar virker imidlertid ikke meget overbevisende, og man forstaar, at denne indvending er ham en kilden sag.

Man ser, at de ovenfor skitserede anskuelser ikke adskiller sig synderlig fra den middelalderske astrologi, saaledes som den f. eks. er repræsenteret af skikkelsen Seni i „Wallensteins Tod“. Men Flambert mener alligevel, at den moderne astrologi har en stor fremtid for sig.

Nordiske tidsskrifter.

Tilskueren. — Oktober. — *Will. Scharling:* Grundlovsrevisionen; *Helge Rode:* Kain og Abel; *Georg Brandes:* Jeanne Marni; *Eduard Larsen:* Tsar Nikolai II's afvæbningsforslag; *Nic. Lützhoft:* Marstrand-udstillingen; *Karin Michaëlis:* Kortspil; *Emil Flindt:* Davids slynge; *Jul. Wulff:* Om Englands nye toldpolitik.

Finsk tidskrift. — September. — *Henr. Schück:* Svensk gudatro under heden tid, II.; *R. A. Wrede:* I värnepliktsfrågan; *G. Frosterus:* J. Michelet; *Eliel Vest:* Bismarcks familjebref; *C—n.:* Pseudonym; *H. C.:* En uppseendeväckande literär tvist; *G. Mattsson:* Naturvetenskaplig och teknisk öfversikt, II.; Anmeldelser.

Nordisk revy. — 6. hefte. — *Separatista:* Från Stockholms salonger, VI.; Brefväxling mellan en modärn fritänkare och en präst i svenska statskyrkan; *Dr. Hans Kurella:* Kriminalantropologien och dess senaste utveckling; *I. Zangvill:* Ghettons drömmare; *C. F.:* Tre märkliga böcker; Bikt, poem af *John Levart; Gasparone:* Från Stockholms teatrar; Dåligt samvete, polemik.

Norsk ungdom. — 1. hefte. — *P. Dybdahl:* Faste eller flytbare ungdomsskoler, I.; *A. Hovden:* Smil; *L. Dietrichson:* Hvilken betydning har bevarelsen af vort lands fortidsmindemærker; Kampen mod tuberkulosen; Skogplantningens banebrydere; Norges udførsel af landbrugsprodukter.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 11. oktbr. 1898.

De sidste fjorten dage har ikke bragt os synderlig nærmere en løsning af de mange svævende storpolitiske spørsmaal. *Kringsjaa* bringer paa et andet sted i dette hefte en studie over den franske opinion i *Dreyfus-sagen.* Her skal vi blot notere, at generalprokurør ved kassationsretten *Manau* har afsluttet sin undersøgelse af Dreyfus-akterne og overrakt disse tilligemed sin betænkning til kriminalkamrets præsident Loew. Den 5te oktober indførtes revisionsandragendet i rettens forhandlingsregister, og sagens lovformelige behandling er dermed sikret. Revisionsspørsmaalet er saaledes nu definitivt fjernet fra den eksekutive magts sfære og betroet den øverste franske domstols omsorg. Man har ret til at haabe, at dens medlemmer vil behandle spørsmaalet upartisk; men man maa erindre, at de er bundne af lovens bogstav og maa afgjøre sagen paa et rent juridisk grundlag. Det forlyder. at *Manau,* der som bekjendt lagde for dagen en rosværdig upartiskhed ved behandlingen af Zolas appel, har udtalt, at Henrys falskneri ikke er tilstrækkeligt til at motivere en revision, hvorimod dommen af 1894 nødvendigvis maa annulleres. Dette forlydende modsiges dog ved andre efterretninger.

Østerrige-Ungarn.

Der er intet tegn til, at den tunge sorg, som har rammet det habsburgske dynasti, vil forsone modsætningerne mellem partierne i det østerrigsk-ungarske rige. Den tyske opposition i det østerrigske parlament har opgivet sin obstruktionspolitik ligeoverfor ministeriet *Thuns* forslag angaaende fornyelsen af den statsretslige overenskomst med Ungarn, men kun fordi den tror derved at stille regjeringen i en vanskeligere stilling end før.

Den plan, som regjeringen ihøst har lagt for sin fremtidige politik, antoges at være bygget paa en fortsættelse af obstruktionstaktiken i parlamentet. Det skal nemlig have været grev Thuns hensigt, hvis denne taktik gjenoptoges, at lukke kamret og paa egen haand afslutte et arrangement med Ungarn i henhold til nødparagrafen. Thun har imidlertid her gjort regning uden vært. Et flertal i det østerrigske parlament erklærer sig nemlig nu villigt til at aabne første behandling af fornyelsesforslaget, og det skal være oppositionens hensigt at trække forhandlingerne i langdrag og eventuelt forkaste regjeringsforslaget. Derved opnaar den, at parlamentet ikke kan blive hjemsendt, og at en anvendelse af nødparagrafen forebygges. Vanskelighederne er saaledes større end nogensinde. Det er utroligt, at det østerrigske parlament vil vedtage overenskomstforslaget i den af regjeringen ønskede form, og en overenskomst modificeret overensstemmende med det østerrigske parlamentsflertals ønske vil sikkert blive forkastet af det ungarske parlament.

Kreta-spørsmaalet.

Den bebudede kollektivnote fra de fire stormagter, England, Rusland, Frankrige og Italien, overraktes sultanen den 5te oktober. Noten har omtrent formen af et ultimatum og fordrer klart og bestemt, at sultanen skal have fjernet sine tropper fra Kreta inden en maaned efter notens overrækkelse, og at rømningen maa begynde i løbet af de første fjorten dage af den opstillede frist. Det ser ud til, at denne bestemte optræden skal bære

frugt; ti ifølge de sidste efterretninger er det sultanens hensigt at efterkomme opfordringen. Kun ønsker han ensteds paa Kreta at beholde en „liden“ garnison som tegn paa sin suverænitet. Hvis de tyrkiske tropper ikke rømmer øen, skal det være admiralernes hensigt at gribe til tvangsforholdsregler og beskyde enkelte af Kretas større byer.

Fashoda.

Sirdaren er vendt tilbage fra Fashoda til Omdurman. Ved sin ankomst til Fashoda fandt han, som man havde forudseet, major Marchand i besiddelse af byen. Sirdaren underrettede den franske officer om, at han som øverstkommanderende for den ægyptiske hær havde den opgave at besætte Fashoda. Marchand negtede imidlertid at stryge flaget, før han havde faaet ordre derom fra sin regjering. Forhandlingerne mellem de to officerer førtes i en helt igjennem venlig tone.

Sirdaren efterlod før sin tilbagereise tilstrækkelige garnisoner saavel i Fashoda som i Sobat.

Den noteudveksling, som i den senere tid har fundet sted mellem den engelske og franske regjering om Fashoda-spørsmaalet, er netop offentliggjort. Det sees deraf, at lord Salisbury har optraadt meget bestemt og i klare udtryk hævdet, at Nil-territoriet med erobringens udisputerlige ret tilhører den britisk-ægyptiske regjering, og England har i det hele taget i dette spørsmaal indtaget en stilling, hvorfra det umulig kan trække sig tilbage.

Det sidste diplomatiske træk i forhandlingernes gang er en erklæring fra Salisbury til den franske regjering om, at England betragter Marchands ekspedition som politisk betydningsløs; og Frankrige vil rimeligvis trække sig tilbage under foregivende af, at Marchand udelukkende har havt en videnskabelig og civilisatorisk opgave.

I Kina

sidder atter det reaktionære styre i høisædet, og enkekeiserinden gaar frem med strenghed mod alle dem, som har været delagtige i de brat afsluttede reformbestræbelser. Om keiseren er død eller levende, er ikke godt at afgjøre. Ifølge *Times's* korrespondent sidder han hver dag i statsraadet ved siden af enkekeiserinden og er vidne til omstødelsen af sine egne dekreter. Da en del europæere i Peking er blevne angrebne paa gaderne, har stormagternes gesandtskaber hidkaldt tropper til sin beskyttelse. Seks fremragende medlemmer af reformpartiet er halshuggede.

R. E.

Forskjellige meddelelser.

— *Adelsgalskaben i Frankrige.* I *Revue des Revues* skriver vicomte A. de Royer meget trist om, hvorledes det republikansk-demokratiske Frankrige for tiden herjes af adelssygen. Ikke mindre end 45,000 familier gjør sig til af at være adelige, mens sandheden er, at bare de 450 virkelig kan bevise, at de stammer fra den gamle nationale adelsstand. Sagen er, at den republikanske regjering gjennem sit kanseli glat væk indrømmer omtrent hver eneste ansøgning om at faa et paastaaet adelsskab anerkjendt. Ja, selv om ansøgningen for en gangs skyld afvises, fremturer vedkommende desuagtet at pukke paa sin aristokratiske oprindelse. Vi anfører bare et af forfatterens lange liste paa eksempler: forhenværende

bankier Dulac fik nylig bevilgning paa at hede „du Lac de Beaujon", og to aar efter kalder han sig flot „grev du Lac de Beaujon". Under præsident Felix Faure grasserer farsotten værre ênd nogensinde; intet fransk embedskontor ekspederer sine sager saa promte som titel-kanseliet. Skal det være rigtig finfint, gaar man til paven og erlægger nogle tusener i peterspenge, saa er man fluks. indskreven blandt høiadelen; paven udnævner aarligaars omkring seksti nye „grever" og „fyrster". Pølsemager Léon er paa denne maade blet „grev de Saint-Léon". I farten nævner forf. fem høie juridiske embedsmænd, som paa samme maade har erhvervet sig arvelige grevetitler. Selv republikanske ministre har fiffet sig med selvlavede vaabenmærker, for ikke at glemme præsident F. F. selv, den fordums garver, som paa sine vogne har ladet anbringe vaabenskjold med de to gyldne F'er paa kryds over et anker (han er skibsreder) paa blaa bund. Uddøde adels-slægters navne laanes af ferske opkomlinger, og det lille „de" sniger nogen hver sig til. Som bekjendt maa „blaat blod" ikke blandes med borgeligt; alligevel er der snart ikke mange ægte adelsfamilier igjen, som ikke har forgyldt sit gamle skold op ved giftermaal med rige jødinder eller amerikanerinder. Af de 450 ægte familier er neppe 100 velstaaende nok til at leve standsmæssig. Forf. tænker sig muligheden af, at naar socialismen seirer, vil den efterligne det norske storting i 1819 (!) og afskaffe alskens adelstitler. Ganske vittig foreslaar han tilslut, at alle franske gutter ved daaben skulde indskrives som „keiser", „erkehertug" o. l., saa kunde de, efter hvert som de virkelig indlagde sig nogen fortjeneste, rykke nedad et trin, først til „hertug", saa til „fyrste", saa til „greve" osv.; paa den maade vilde udmærket fortjente mænd tilslut kunne klæde alle titler af sig og være bare borger og menneske.

Ny literatur.

Det Nordiske forlag, Kjøbenhavn:

Daniel Bruun: *Afrika.* 2. hefte. Dette populært fremstillede værk om de sortes verdensdel vil særlig behandle slavehandelens og den europæiske kolonisations historie, for ikke at nævne de store opdagelsesreiser. Netop i disse dage „brænder tampen" i et af de allerdunkleste strøg af det mørke fastland; det er derfor en yderst aktuel bog, som herved bydes os. Desværre blir den ikke billig, for saa vidt som den vil koste mindst 16 kr.; til gjengjæld er den rigelig forsynet med billeder.

Olaf Norlis forlag, Kristiania:

Tolstoi-boki. Ymse stykke af Leo Tolstoy. Med fyreord av Arne Garborg. Andre utgaava. Foruden nogle korte fortællinger indeholder denne „Tolstoibog" en oversættelse af „Myrkemagterne", det bekjendte store skuespil af den mærkelige digter, over hvis livsværk vi nys bragte en indgaaende behandling i anledning af hans 70 aars fødselsdag. — Landsmaalets venner gjør overmaade klogt i at foranstalte gode oversættelser af fremmede hovedværker; til at fortsætte paa denne bane kan der ikke opfordres stærkt nok. Den smukt udstyrede bog anbefales paa det bedste.

Notiser.

— *2¼ mill. kr.* var fjoraarets indtægt for det svenske aktieselskab, der fabrikerer Lavals separator.

— *Antipyrin,* det berømte hovedpinemiddel, har hidtil paa grund af patentindehaverens monopol været meget kostbart; nu er patentet udløbet, og prisen er gaaet ned fra 88 kr. til 15 kr. pr. kilo.

— *18 aar* har et brevkort brugt paa veien mellem Stavanger og Kristiania; 15. juni 1880 var det stemplet til afsendelse, og 19. sept. 1898 stempledes det til aflevering.

— *3000* dødsfald af sygdom er indtrufne i den amerikanske hær under og efter krigen. Kun 250 faldt i kampen.

— *Vesuv* er for nærværende i heftigt udbrud. Lavastrømmen har begravet førerhytten og tændt en vældig skogbrand; førerne reddede sig med nød og neppe ned til Pompeji. Til det storslagne skue flokkes turisterne om Neapel.

— *Jekyl-Island,* en ø et par mil fra kysten af staten Georgia i Nordamerika, er indrettet som sports-plads for et hundred medlemmer af millionær-kluben, der foruden sit overdaadige klubhus har bygget sig hver et slot paa det ensomme og for uvedkommende utilgjængelige lille fristed.

— *Nikkelstaal* eier i fortrinlig grad den evne at tiltage i volum ved afkjøling.

— *Heliograf* eller sol-telegraf er et nyt apparat, som ved et bevægeligt speil kan give signal — efter det almindelige Morse-alfabet — paa indtil 12 km.'s afstand.

Til minde om Tambs Lyche.

Yderligere er tegnet i *Kringsjaas* ekspedition: B. B. og K. B. 50. — O. Thommessen 50. — Skuli Thoroddsen, Reykjavik, 5. — Theodora Thoroddsen, Reykjavik, 5. — Kristen O. Olsen, Rusaanes 2. — P. Nissen, Gjelbølle 3. — S. O. C. 15. — En sjømand, Hammerfest, 10. — Abonnent, Risør, 10. — Ola Størksan 1. — C. Blomsnæs 5. — O. Knutsvik, Arendal, 5. — Hjalmar Løberg 10. — N. Lunde 5. — Sofie Tallaksen, Porsgrund, 2.50. — A. Renqvist, Helsingfors, 10. — H. 5. — Fru professor A. Munch 10. — J. Weyhe, Asaa 6. — Ellisif Wessel, Kiberg, 20. — Andreas Kløvstad, Kiberg, 20. — R. Sundfor 3. — B. Moe 2. — H. A. Kjellmann 1. — J. Sundfor 5. — Alb. Moe 5. — Joh. Isaksen 3. — Karl Hansen, Harstad 5. — C. A. O. 1. — Ivar Fosse, Hundorp 5. — M. A. L. 10. — O. A. 5. — N. Dannevig 10. — N. N. 10. — Anna H. 10. — Svein Ytterland 1. — Anders Skrede 5. — Knut Bergan 10. — B. C. G. 1. — L. B. 1. — Chr. K. Næs 2. — Hj. Juell, Namsos, 5. — M. C., Bergen, 4. — Dr. W. Holm, Nes, 5. — L. Nicolaysen, Domaas, 10. — Due, Levanger, 5. — A. M. St. Arctander 2.35. — Fabrikeier Chr. Schou 100. — T. J. Torgersen 25. — Capt. A. Beer 10. — Ved Marie Normanns bogh., Kr.sund 15. — Jon. S. Hougen 5. — J. Hol 5. — J. Skaadem 2. — Th. Coucheron 2. — A. Tollefsen 2. — Ved „Haugesunds Avis": 92.50. — Bull Kiøsterud, Drammen, 20. — Fem venner paa Namsos ved H. J. 23. — W. L., Bergen, 5. — A. K. 25. — J. R. 5. — A. N. 25. — C. M. 25. — V. M. N. 5. — N. N. 1. — A. F. 1. — L. M. 10. — Carl 2. — Sigrid 2. — C. K. 25. — Ved „Bergens Aftenblad": B. 50. — M. 10. — Tilsammen kr. 868.35. — Tidligere er kvitteret for kr. 3922.10. — For indkomne bidrag kvitteres med tak. — Bidrag modtages fremdeles. — De, der har modtaget lister, bedes nu snarest indsende disse.

Kristiania 12/10 98.

Kringsjaas ekspedition,
Olaf Norli.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 31. OKTOBER 1898. HEFTE 8.

Tyrolerne.

(Efter C. Frank Dewey i *Cosmopolitan*).

Det er det samme, fra hvilken kant man reiser ind i Tyrol: overalt møder turisten der en storartet natur. Ligesom man engang sagde, at alle veie førte til Rom, saaledes løber nu for tiden alle hovedruter mod dette alpeland, der rager høit op i Europas midte, og hvor den trætte verden om sommeren kan finde frisk luft, hvile og rekreation i en herlig natur.

Elskende i Ziller-dalen.

Enten man træder ind i Innsbruck eller Udine fra syd, eller i Linz fra øst, henrives man af landets skjønhed, fra første øieblik man drager over grænsen. Man føler, at man har ladet bag sig de almindelige, hverdagslige gjennemfartssteder og er kommet ind i et fortryllende land, hvor smaa blaa sjøer ligger der som prikker i landskabet, og snedækte fjeldtoppe majestætisk rager op mod den blaa himmel, hvor lange dalstrøg strækker sig mellem fjeldrækkerne og danner veie, ad hvilke bjergstrømme søger ud paa sin lange vandring til havet. Her

findes en mængde landsbyer med komfortable gjæstgiversteder; moderne civilisation gaar haand i haand med naturen og gjør adgangen let tilgjængelig for den reisende ad fodstier, med alpestok, dampskib og jernbane. Saadan er Tyrol, traditionens og patriotismens land, der allerede længe før den kristelige tidsregning var et yndet sommeropholdssted og nutildags besøges af folk fra alle verdens kanter.

Intetsteds i verden kan man finde en saadan by som Innsbruck, som den ligger der midt i det høie og skjønne landskab. Det synes, som naturen her i svundne tider har arbeidet med det specielle maal for øie at danne

Brixlegg.

et sted, paa engang tilgjængeligt og romantisk, hvor bjerghovedstaden kan have sin plads. Den lange, vide og solrige dal ligger 1900 fod over havet og strækker sig langs foden af de høie baierske alper, der beskytter mod de kolde nordenvinde. Den er klædt med friskt grønt, rig paa skog og meget frugtbar, takket være de varme søndenvinde. Floden Inn, der giver dalen dens navn, flyder ned fra Engadin og forener sig med Donau.

Innsbruck er nu et jernbanecentrum, direkte forbundet med Paris, London og Wien, og ligesaa med alle sydlige punkter. Her drives en livlig handel og industri, her dyrkes musik og kunst; for den videnskabelige

uddannelse er der sørget ved et universitet efter europæisk mønster. Til de vigtigste industrigrene hører træskjærerarbeider, mosaiker, farvet glas, majolika, jern- og broncearbeider osv. I alt dette, kan man sige, udmærker Tyrol sig, saa vel som i alle mindre industrigrene, der fordrer flittigt arbeide og skabende evne.

Det er et lykkeligt folk, disse landlige tyrolere, skjønt de arbeider haardt for et forholdsvis lidet udbytte. Men de lever i en sund atmosfære, er friske og stærke, og kan udfylde sine fritimer med musik og poesi.

Vi skal i det følgende levere et uddrag af forfatterens skildring af Innsbruck og omegn, som han under et længere besøg fik anledning til at studere nøie. Blandt andet fortæller han om en musikfest i forbindelse med en udstilling, der havde trukket en stor mængde mennesker til byen fra alle Europas kanter, og denne kosmopolitiske forsamling gav et sjeldent broget billede. Parken rundt om fæstningen var forvandlet til et eneste lyshav med liv og farve. I det tætte løvværk hang hundreder af kulørte lygter ligesom store sankthansorme; bedene bugnede af blomster i de mest forskjellige farver, og fontænernes vand spillede i ildrødt og smaragdgrønt; de tydelige konturer af det kongelige slot saaes i stærkt relief, og bengalske blus belyste nu og da huse, trær og kongernes monumenter, hvis marmorstatuer ligesom syntes at faa liv i den stærke glød. Musikens toner hjalp til at holde publikums humør oppe, medens stjernerne funklede paa en rolig, dybblaa himmel. Det hele var som en sommernatsdrøm.

Søndags=dragt j Puster=dalen.

For den, som ønsker en behagelig og ikke anstrengende fjeldtur, kan der neppe være mere tiltrækkende steder end Mittelgebirge, syd for Innsbruck. Naar man stiger op en 7 eller 800 fod, er luften her naturligvis kjøligere end nede i dalen, hvor man allerede er 1900 fod over havet. Men disse høider beskinnes af en varm sol, der frembringer en behagelig temperatur og en frodig vegetation. En fremmed, der besøger Innsbruck, føler sig overrasket, naar han første gang hører om de landsbyer, som

Fjeldbonde.

ligger i disse høilande. „Hvor kan de være?“ udraaber han; ti de kan ikke sees fra Innsbruck. „Og hvorfor er de der?“ er i almindelighed det næste spørsmaal.

Deres eksistens gaar saa langt tilbage i tiden som til begyndelsen af Europas historie. Over disse bjerge gik nemlig de af romerne banede veie, som oprindelig etrurerne havde anlagt, men som i tidens løb forfaldt. Hovedveien, Brennerpasset, gik for det meste gjennem dalene, men hvor man bekvemt kunde finde høiere flader, blev disse foretrukne som et middel til at beskytte sig mod mulig oversvømmelse.

Ved disse høiere og sikrere veie laa der smaa kolonier. Isolerede fra udenverdenen har deres liv gaaet rolig hen gjennem alle disse aarhundreder uden at efterlade nogen skreven historie. I sine grundtræk som i sine enkeltheder bærer de mangt et spor af middelalderen, men en tilfældig iagttager, som mærker den harmoniske blanding af fornemhed og idyllisk friskhed, vil ikke drømme om, at saa ældgamle minder knytter sig til disse smaa steder. Endog i deres navne gjenfinder man det etruriske element, og desuden har man her bragt romerske oldtidslevninger frem for dagens lys. Enhver af disse smaa flækker har sin maleriske kirke, sit gjestgiversted, sine mærkelige murdekorationer. Indbyggerne, der hovedsagelig lever af agerbrug, er sædvanlig godmodige og venlige. Som de fleste af tyrolerne er de i besiddelse af et vist lune og en dyb, poetisk følelse. Ligeoverfor dem, som viser sympati for dem og deres institutioner, lægger de ofte for dagen den største troskab og gjæstevenlighed.

Pige fra Ampezzo.

Nær foden af disse høider ligger blandt andre steder følgende, der særlig frembyder interesse: Berg Isel, hvis navn for en tyroler er ensbetydende med et navn som Andreas Hofer, en af heltene fra krigen i 1809, Amras Kastell, hvor engang den

skjønne Filippine Welser boede, hvis historie er bleven poetisk behandlet i baron von Redwitz-Igles's drama, der bærer hendes navn, og den gamle by Hall, der har en fæstning og et raadhus og nu, som før, er beundret af alle turister. Man forlader Watterns vandfald, det romantiske Zirl og Taufers med alle dets skjønheder, og passerer over det historiske Brennerpas forbi Brunneck, og kommer saa til grevesædet Toblach i Pusterdalen, en landsby paa flere hundred indbyggere. Herfra fører veien til Strada d'Almagna, der i det 15de aarhundred var den almindelige forbindelsesvei mellem Venedig og de nordenfor liggende lande; videre reiser man opover til Cortina d'Ampezzo, grænselinjen mellem Østerrige og Italien, og til Pieve di Cadore, Titians fødested.

Pige fra Passeyer=dalen.

Tyrolernes helt er Andreas Hofer. Han fødtes i Passeyerdalen i aaret 1765. Hans fader holdt gjæstgiversted i Sandyland. Her levede han, da Østerrige ved forliget i Pressburg maatte afstaa Tyrol til Baiern, Napoleons allierede. Ved denne efterretning gjorde Andreas det løfte ikke at klippe sit skjæg mere. Et maleri, der findes i Innsbruck, fremstiller Hofer som en type paa racen fra Passeyer, der ansees for at være den smukkeste og kraftigste i Tyrol: en staut skikkelse med brede skuldre, mørke og gjennemborende øine og langt skjæg.

Andreas havde nu kun én tanke: at befri sit land fra det fremmede aag. Med dette maal for øie begyndte han en korrespondance med erkehertug Johan. Den 16de januar 1809 kom han til Wien med andre landsmænd og havde flere møder med fyrsten, hvor han fremlagde sine planer. Da alt var færdigt, vendte Andreas tilbage til Sankt Leonard som øverstkommanderende for den nationale styrke. Straks flokkede flere og flere sig om ham. Tre gange fordrev han bairerne fra Tyrol, og det tiltrods for de underhandlinger, som førtes mellem Frankrige og Østerrige.

Det varede dog ikke længe, før Østerrige ved freden i Wien atter blev tvunget til at afstaa Tyrol. Erkehertug Johan selv skrev til Hofer og befalede ham at nedlægge vaabnene. Forgjæves søgte Hofer for sidste

gang at reise en hær og fordrive de forhadte bairere fra sit fædreland. En pris sattes paa hans hode, og en mand ved navn Rafel røbede hans tilflugtssted, hvor han havde levet i nogle maaneder med sin familie. Han tog farvel med sine vaabenfæller og sluttede med de ord: „For en tapper mand har døden intet at sige; jeg nærer ingen frygt eller sorg ved at forlade eder.“

Socialpolitiske streiftog.

(Efter professor **Georg Adler** i *Zukunft*).

IV.

Middelalderens arbeiderbevægelse.

Cæsarernes lykke var forbi, Roms verdensherredømme laa i ruiner, den antike kulturs lys var sluknet, og kun lidt efter lidt lykkedes det langsomt efter folkestormenes tunge nat at lægge grund til en ny kultur og en ny statsorden. Men aarhundreder gik, før den nye kultur var vokset frem til fasthed og havde udformet sine eiendommeligheder.

Fæster vi blikket paa det *kristelig-germaniske* samfund, da finder vi, at det først et godt stykke ind i det andet aartusen havde udviklet til fuld modenhed de kulturkimer, det eiede. Men i det øieblik, denne udviklingsgrad var naaet, maatte det middelalderlige samfund — aldeles som det antike — straks faa sine eiendommelige sociale konflikter, sin kamp mellem klasser og folkelag, sine modsætninger i interesser — sit sociale spørsmaal.

Den her omhandlede epoke kan i socialøkonomisk henseende karakteriseres som de smaa bedrifters tid, middelalderens tid; — i smaat dreves gaardene, i smaat dreves haandværket i byerne. Dette forhold giver ogsaa datidens sociale spørsmaal dets særegne form.

For nu først at vende os til byerne, saa møder vi der *laugsbevægelsen,* — en bevægelse, hvis forskjellige faser og former, vi her ikke skal dvæle ved, saa interessant det end kunde være. Det laugsmæssige haandværk hersker, og med det en middelstand, som ivrig og med held arbeider paa at skabe sig et milieu, der saa vidt mulig passer til middelstandsinteresserne. Ved en strengt disciplineret fagorganisation lykkes det at bøie byernes økonomiske politik ind under hensynet til middelstanden, til laugene. Og laugene passer da paa, at tilbud og efterspørsel reguleres jævnt og pent, at konkurrencen ikke paa noget punkt blir paa livet løs: Ingen maa udvide sin forretning udover „sømmelige grænser“, ingen maa

ved nogen som helst midler, gode eller slette, trække *alle* kunder til sig, men beflitte sig paa loyal konkurrence — samhold og kollegialitet til det yderste. Vel at mærke: Indenfor bymuren. Men længer strakte kollegialiteten sig ikke. Det var saare vanskeligt for udenbys folk at faa plads i laugsmestrenes rækker; hvad der forresten var en konsekvent følge af laugenes grundtanke. De vilde beskytte hver enkelt bys haandværk, — saa fik hver by stræve med sig og sine og ikke føre konkurrencen ind paa andres territorium.

Foruden denne strenge regulering af konkurrencen søgte middelalderen ogsaa paa en anden maade at naa sit maal, middelstandens beskyttelse. Gjennem sine økonomiske organisationer vanskeliggjorde den paa enhver mulig vis *mellemhandelen*. Datidens praktiske anskuelse skilte nemlig bestemt mellem de umiddelbart *producerende* elementer og dem, hvis opgave kun var produkternes forhandling. Og gaaende ud fra den opfatning, at mellemhandel unødig fordyrer enhver vare, søgte den efter evne at bringe en direkte forbindelse istand mellem producenter og konsumenter. Denne forbindelse fik man først og fremst ved den forskrift, at et haandværks produkter kun kan sælges af den, der selv har forfærdiget varen. Hvad andre varer angik, som korn og kvæg for eksempel, da var opkjøb forbudt eller indskrænket til det mindst mulige, — engroskjøb til videre forhandling var snart sagt en umulighed. Heraf forklares det forbausende ringe tal paa kjøbmænd, som datiden har at opvise. Men det vil forstaaes, at idet man gik saaledes løs paa mellemhandelen, skabte man for haandværket den gyldne grund, hvorpaa det kunde gro og trives.

* * *

For de ved laugene beskjæftigede arbeidere havde laugsvæsenet den virkning, at arbeidsløshed var praktisk talt aldeles ukjendt. Man producerede for det lokale marked, hvis trang man kjendte saa vel, laugene passede paa, at der ikke blev formange mestre, som etablerede sig, og saa var den, der var kommen indenfor laugenes ring, vanligvis velbjerget; og drog den i lauget optagne haandværksvend ud for at „vandre paa sit haandværk", kunde han som regel regne paa god modtagelse hos kolleger i de fremmede byer, hvor han kom for at lære, — ikke for at slaa sig ned og blive mester. Men disse fordele faldt kun i deres lod, der havde gjennemgaaet sin læretid hos laugsmestre, — alle de derimod, der ikke kunde optages i laugenes rækker, eller ikke vilde føie sig efter laugenes tugt og strenge regler, de blev paa alle maader hindret i udøvelsen af sin erhvervsmæssige virksomhed, ja de blev tidt nok stængt fuldstændig ude fra udøvelsen af det haandværk, de havde lært.

En karakteristisk institution, hvis hensigt var den samme beskyttelse

af middelstanden, var det saakaldte *dyrtidspoliti*. Dette politi havde som hovedopgave at sørge for, at prisen paa de nødvendige levnetsmidler ikke overskred et vist lavmaal, — atter et udslag af bystyrelsens stræv for, at de, der havde arbeide, ikke skulde behøve at slide altfor haardt.

Det ideelle grundlag for denne socialpolitik er middelalderens økonomiske trosbekjendelse, og den lyder saaledes: Ogsaa handel og vandel skal være gjennemtrængt af en kristelig-etisk aand, hver skal nøies med sit jevne udkomme, ikke hige efter overflod og ublu vinding, men ihukomme Pauli ord. — Den verdslige øvrighed skal derfor passe paa, at varerne blev kristeligen værdsat og gav en retfærdig handelsvinding, men intet ydermere. Denne vinding faar ikke lov til at antage altfor vældige dimensioner, men skal kun muliggjøre anstændige livsvilkaar som løn for arbeidsfyldte dage. I kraft af denne unegtelig smukke og sunde anskuelse skred øvrigheden ind mod udnyttelse af særlig heldige konjunkturer, mod opkjøb af varer i den hensigt at faa priserne til at stige, og mod udnyttelse af kjøbernes nød eller uerfarenhed. Paa den maade kom „den retfærdige pris“ istand, normalprisen, *pretium justum*; den var selvsagt ikke nogen absolut og urokkelig pris, men satte man sine varers pris altfor høit op over pretium justum, kunde dyrtidspolitiet med loven i haand tvinge kursen ned til *pari*. En saadan ret var ogsaa meget nødvendig i datidens trangere forhold. Laugsvæsenets udvikling og de lokale markeders snævre grænser gjorde det forholdsvis let at skabe „ringe“, og disse ringe kunde faa en uhyggelig magt, naar „ringens“ varer var absolut nødvendige brugsgjenstande, som man under datidens kommunikationsforhold kun vanskelig kunde skaffe sig fra fjernere pladse. For at forebygge den slags konsekvenser blev middelalderens handel med kjød og korn systematisk ordnet og salget koncentreret paa torvet, hvor kjøberen kunde have overblik over det samlede tilbud. Og systemets slutsten dannede de af øvrigheden fastsatte brød- og kjødtakster. Hele denne gamle ordning af ugemarkedet, med dens talrige forbud og befalinger, var utvilsomt det rigtige, saalænge det økonomiske gebet havde de trange grænser, der kun omfattede byen og dens nærmeste opland; den hindrede en mellemhandel, som dengang nærmest vilde have været en overflødighed, en snylteplante, der vilde have udsuget baade producenter og konsumenter. Og ved denne fremgangsmaade naaede altsaa bystyret det socialpolitiske maal, det havde stillet sig: at støtte handel og haandværk, inden laugsvæsenets ramme, og samtidig saavidt mulig hindre, at priserne paa livsfornødenhederne blev for høie.

Lægger man nu sammen alle de forholdsregler, der var tagne, for at de i laugene virkende haandværksmestre skulde sikres afsætning, for at laugenes svende skulde faa beskjæftigelse, og for at alle skulde faa billige levnetsmidler, da kommer man til den slutning, at den middelalderlige

stadsøkonomi er den mest omfattende, mest gjennemførte *middelstandspolitik,* verdenshistorien nogen tid har seet. Den sikrede brede lag af bybefolkningen et uforstyrret udkomme, den beskyttede disse lag mod storkapitalens konkurrence, samtidig som den skjærmede deres privilegier mod angreb fra befolkningens lavere elementer og mod angreb udenfra.

*
* *

Men massen af de priviligerede industridrivende dannede imidlertid ingen enhed; meget mere falder den fra hinanden i to klasser af personer, og disse to klasser har tildels modsatte interesser. Det er *mestre* og *svende.* I begyndelsen havde ganske vist svendene følt sig som ét med mestrene, trods mestrenes formynderi. Ti svendeforholdet betragtedes da kun som et overgangstrin til selvstændighed, — svendene havde selv al udsigt til at blive mestre en vakker dag og følte ingen lyst til at skabe vanskeligheder for en stand, de selv uden tvil skulde tilhøre. Men fra begyndelsen af det 14. aarhundred ændres forholdet mer og mer til svendenes skade. Hvem der ikke er i slægt med mestrene, har liden udsigt til at naa frem til selvstændighed, — mestrene tænker kun paa at sikre sin egen økonomiske stilling, vil nødig slippe nye konkurrenter til. Og saa blev det svendene klart, at *de* havde interesser, der var stik imod mestrenes. De maatte nu gjøre, hvad de kunde, for at forbedre svendestandens kaar, — det havde nemlig lange udsigter med at komme i mesterstanden. Saa forlangte de kortere arbeidstid, høiere løn, større fabriker til at bevæge sig i, — svendenes stilling maatte jo indrettes med det for øie, at man aldrig kom ud af den. Selvfølgelig satte mestrene sig imod; de, der strak sig længst, holdt paa det gamle patriarkalske forhold. Og følgen var oprettelse af fagforeninger og organisationer. *Svendeforbundene* opstod. Disse forbund knyttede sig til de allerede bestaaende broderskaber, der hidtil kun havde været foreninger med religiøst præg og til gjensidig understøttelse; nu blev de organisationer til varetagelse af standsinteresser. Og vi finder, at disse svendeforbund i sin kamp mod mestrene benytter ganske samme midler som dem, vi møder i vore dages arbeiderbevægelse. Der streikes, gjenstridige mestre boykottes, hele laug, ja hele byer erklæres for boykottede, og streikebrydende svende, der ikke vilde underkaste sig forbundenes ordrer, behandles aldeles som vore dages „skruebrækkere“.

Og som det gaar nu, gik det da. Svendeforbundene blev en magt, mestrene maatte bøie sig for. De fungerede som arbeidsanvisningskontorer, de fik sat ned bøderne for svendenes kontraktbrud, fik arbeidstiden forkortet, fik indført en halv fridag hver uge foruden søndag, og regulerede mindstelønningerne.

Middelalderens udgang fremstiller sig som arbeidernes gyldne tid, — takket være svendenes kraftige forbund. Først da de tyske byer forfaldt, og territorialfyrstendømmerne begyndte at florere, viser sig tilbagegang i haandværkernes organisation; laugene mister sin betydning og sin livsskraft, svendenes forbund undertrykkes af øvrighed og politi.

Men en stor forskjel er der mellem middelalderens svendebevægelse og den moderne arbeiderbevægelse. Svendebevægelsen var ingensinde rettet mod den bestaaende samfundsorden, regnede tvertimod udelukkende med de givne økonomiske og sociale forhold. Maalet var ikke en økonomisk revolution, kun en reform i den laugsmæssig ordnede arbeideret, — var med andre ord hverken kommunistisk eller socialistisk. Og grundene til dette ligger nær. I middelalderens by-industri var som sagt smaabedriften den fremherskende form for haandværksrørelse; mesteren producerede, hvad han selv kunde sælge. Kooperation i stor stil og kapititalistisk produktion i moderne betydning fandtes der kun spredte spirer til, i væve- og uldindustrien. Det var altsaa intet, der kunde give stødet til en socialistisk ordnet produktion, til manges samarbeide i en større bedrift. Og saa meget mindre kunde svendene sympatisere med det socialistiske lighedskrav, som de jo selv var en foretrukket klasse. De var med i laugene, og dette gav dem faktisk „ret til arbeide" under visse traditionelle, gunstige vilkaar.

Hin periodes arbeiderbevægelse var altsaa undertiden revolutionær i sine midler — naar der nemlig blev gjort altfor bitter modstand mod dens fordringer, — men i sine maal var den det aldrig.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

VII.

Næste dag traf de flere skuder; alle kredsede langsomt fra øst, nordover og mod vest. Men netop som de ventede at komme ind paa grundene ved Jomfruen, satte det ind med taage, og de gik tilankers, mens usynlige klokker ringede rundt om. De fiskede ikke stort; men ret som det var, mødte jollerne hverandre i taagen og udvekslede nyheder.

Natten efter, lidt før graalysingen, tumlede Dan og Harvey, som havde sovet mesteparten af dagen, ud for at knibe nogle stegte tærter. Der

var intet iveien for, at de kunde have taget dem aabenlyst; men de smagte bedre paa denne maade, og kokken blev sint. Varmen og den kvalme luft nedenunder jagede dem op paa dækket med deres bytte, og der fandt de Disko ved klokken, som han hændede over til Harvey.

— Ring hele tiden, sagde han. — Jeg synes, jeg hører noget. Hvis saa er, er det bedst, jeg er, hvor jeg kan gjøre mere nytte.

Klokken klang saa ynkelig svagt; den tykke luft ligesom slugte lyden, og i pauserne hørte Harvey lyden af en rutebaads sirene, — og han kjendte nok til bankerne for at vide, hvad det betød. Med forfærdelig tydelighed mindedes han, hvorledes en gut i kirsebærrød uldtrøie — han foragtede slige fantastiske klædebon med en fiskers hele ringeagt nu —, hvorledes en uvidende, utækkelig gut engang havde sagt, at det vilde være „storartet“, hvis en dampbaad gik over en fiskerbaad. Den gutten havde en kahyt med varmt og koldt bad, og brugte ti minuter hver morgen til at vælge retter efter en guldkantet spiseseddel.

Og den samme gut, — nei, hans meget ældre bror — stod op klokken fire i det graa daggry, klædte sig i stive oljeklæder og ringede bogstavelig talt for at frelse livet med en klokke, som var mindre end stuertens frokostklokke, mens et eller andet sted i nærheden en staalstævn, som stak tretten fod i vandet, stormede afsted med tyve mils fart. Den bitreste tanke var den, at der sov folk ombord i bekvemme, varme kahytter, som aldrig vilde faa vide, at de havde seilet en skude isænk før frokost. Og Harvey ringede med klokken.

— De lader maskinen gjøre et slag mindre, sagde Dan og væbnede sig med Manuels konkylie, — for ikke at overtræde loven, og det er jo en svare trøst, naar vi er gaaet tilbunds allesammen. Hør bare!

— Hu—u—u, hu—u—u, lød sirenen. — Linge—linge—ling, sagde klokken. — Kra—a—a—utsj! stemte konkylien i, mens sjø og himmel smeltede sammen i en eneste melkehvid taage. Saa følte Harvey, at han var nær et bevægeligt legeme, og saa opover og opover den vaade kant af en baug, saa høi som et fjeld, og som syntes at gaa lige over skonneren. En flot liden fjærlignende bølge krusede sig foran den, og da baugen løftede sig, kom der tilsyne en hel opadstigende række af romerske tal — XV XVI XVII XVIII — og saa videre — paa en lakserød bund. Den gyngede forover og nedover med et beroligende Saa—aa—aa; talrækken forsvandt, — en rad messingkantede ventiler strøg forbi; en dampstraale blæste udover Harveys hjælpeløst opløftede hænder, en sprut af varmt vand suste langs rækken paa „Her er vi“, og den lille skonner vaklede og rystede i et styrtebad af vand fra skruen, mens dampbaadens agterende forsvandt i taagen. Harvey holdt paa at besvime, da han hørte et brag, som naar

en kuffert blir kastet ned paa et fortaug, og en stemme, der lød ligesom langt borte i en telefon, sige: — Stop! I har rendt os isænk!

— Er det os? stønnede han. — Nei! Den baaden derborte. Ring! Nu skal vi se efter, sagde Dan og satte ud en jolle.

Efter et halvt minuts forløb var alle borte uden Harvey, Penn og kokken. Pludselig drev en skonners fokkemast, der var som hugget tværs af, ret forbi baugen. Derefter kom en tom, grøn jolle, der dunkede i siden paa „Her er vi", som om den ønskede at blive taget ombord. Saa fulgte noget med ansigtet ned, i en blaa uldtrøie, — men — det var ikke hele manden. Penn skiftede farve og trak pusten med et gisp. Harvey ringte fortvilet med klokken, for han var ræd for, at de kunde blive seilet isænk hvert minut, og han skvat til, da Dan heiede for at melde folkenes tilbagekomst.

— Det var Jennie Cushman, sagde Dan med anstrengelse, — skaaret tværs over, — rent knust. Ikke en kvartmil borte. Far har faaet fat paa gamlingen selv. De fandt ikke nogen anden — og — sønnen — var ogsaa med. Aa, Harvey, Harvey, — jeg taaler ikke at tænke paa det — jeg har seet — — — Han lagde hodet paa sine arme og hulkede, mens de andre trak en graahaaret mand ombord.

— Hvorfor tog du mig op? stønnede den fremmede. — Disko, hvorfor tog du mig op?

Disko lagde en tung haand paa hans skulder, for mandens øine havde et vildt udtryk, og læberne skalv, mens han saa paa det tause mandskab. Men saa stod frem Pennsylvania Pratt, som ogsaa var Haskins eller Rich eller M'Vitty, naar onkel Salters glemte sig, og hans ansigt forandrede sig fra en daares til en gammel, vis mands, og han sagde med stærk stemme: — Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet! Jeg var — jeg er en Herrens tjener. Overlad ham til mig.

— Saa du er det? sagde manden. — Bed saa min søn tilbage til mig! Bed tilbage en ni tusen dollars skude og tusen centner fisk. Hvis I havde ladet mig ifred, saa kunde min enke have strævet for føden selv og behøvede aldrig at have faaet noget at vide. Nu maa jeg fortælle hende det hele.

— Der er ikke mere at sige til det, sagde Disko. — Gaa ned og hvil dig lidt, Jason Olley.

Naar en mand har mistet sin eneste søn, hele sommerens fortjeneste, og midlerne til sit livsophold, alt i treti sekunder, saa er det vanskeligt at give nogen trøst.

— Det var Gloucester-folk allesammen, ikke sandt? sagde Tom Platt og fingrede hjælpeløst med fanglinen paa en jolle.

— Aa, *det* gjør ikke noget hverken fra eller til, svarte Jason og vred

sit vaade skjæg. — Jeg skal ro sommergjæster rundt Øst-Gloucester til høsten. Han vaklede tungt hen til rækken.

— Kom med mig! Kom nedenunder, sagde Penn, som om han havde ret til at befale. Deres øine mødtes og brødes med hverandre et fjerdedels minut.

— Jeg ved ikke, hvem du er; men jeg skal komme alligevel, sagde Jason ydmygt. — Kanske jeg kan faa tilbage — lidt af — lidt af mine ni tusen dollars! Penn førte ham ind i kahytten og lukkede døren.

— Dette er ikke Penn, raabte onkel Salters. — Det er Jacob Boller, — og — og han huskede Johnstown! Jeg har aldrig seet slige øine i hodet paa en levende mand før! Hvad skal vi nu gjøre? Hvad skal jeg gjøre?

De kunde høre Penns og Jasons stemmer samtidig. Saa vedblev Penn alene, og Salters tog hatten af, for Penn bad. En stund efter kom den lille mand op ad trappen med store sveddraaber paa panden og saa paa folkene. Dan hulkede fremdeles borte ved rattet.

— Han kjender os ikke, stønnede Salters. — Nu skal en begynde forfra igjen, med schack og alting — og hvad vil han sige til *mig?*

Penn talte; de kunde høre, at det var til fremmede. — Jeg har bedt, sagde han. — Vort folk tror paa bønnen. Jeg har bedt, at denne mands søn maatte leve. Mine druknede for mine øine; hun og min ældste og — de andre. Skal en mand være visere end hans skaber? Jeg bad aldrig for deres liv; men jeg har bedt for denne mands søn, og han vil sikkert faa ham igjen.

Salters saa bønfaldende paa Penn for at se, om han huskede.

— Hvor længe har jeg været gal? spurte Penn pludselig. Hans læber dirrede.

— Hys, Penn! Du har aldrig været gal, begyndte Salters. — Bare lidt aandsfraværende.

— Jeg saa husene støde mod broen, før ilden brød ud. Saa husker jeg ikke mere. Hvor længe er det siden?

— Jeg holder det ikke ud! Jeg holder det ikke ud! raabte Dan, og Harvey klynkede med ham.

— Omtrent fem aar siden, sagde Disko med rystende stemme.

— Saa har jeg følgelig været til byrde for nogen hver eneste dag i al denne tid. Hvem er denne mand?

Disko pegte paa Salters.

— Nei, du har ikke! Du har ikke! raabte sjø-bonden og vred fingrene om hverandre. — Du har tjent mer end dobbelt til dit ophold, og du har penge tilgode, Penn, desuden halvdelen af min fjerdepart i baaden, som ogsaa er din.

— I er gode mennesker. Det kan jeg læse af eders ansigter. Men —

— Hellige Guds Moder, hviskede Lange Jack, — og han har været med os alle disse ture! Han er rent fortrollet.

Klokken fra en anden skonner lød ved siden af dem, og en røst lød gjennem taagen; — Aa, Disko! Har du hørt om Jennie Cushman?

— De har fundet hans søn, raabte Penn. — Se Herrens vidunderlige frelse!

— Vi har faaet Jason her ombord, svarede Disko, men han var lidt ustø i maalet. — Der — der var ikke flere vel?

— Jo, vi fandt en alligevel! Vi kom over ham, mens han drev om blandt en mængde rask, der saa ud til at have været et dækshus. Han har faaet et slag i hodet.

— Hvem er han?

Alles hjerter ombord paa „Her er vi“ hamrede lydelig.

— Det er vist unge Olley, svarede stemmen.

Penn løftede hænderne og sagde noget paa tysk. Harvey kunde have svoret paa, at det laa solglans over hans opadvendte ansigt. Men stemmen vedblev: — Hør her! I gjorde skammelig nar af os forforleden nat!

— Vi er ikke oplagt til at gjøre nar nu, sagde Disko.

— Det ved jeg, og naar jeg skal sige sandheden bent frem, saa — saa drev vi nok lidt, da vi kom over unge Olley.

Det var den uforbederlige *Carrie Pitman,* og en ustø latter hørtes paa „Her er vi's“ dæk.

— Var det ikke bedst, I sendte gamlingen ombord til os? Vi skal ind alligevel efter agn og liner. I trænger ham vel ikke, og denne fordømte drivning gjør, at vi kommer tilkort med folk. Vi skal tage os af ham. Han er gift med en tante af min kone.

— Jeg kan sende, hvad det skal være med i baaden, sagde Disko.

— Vi trænger ikke noget, med mindre det skulde være et anker, som kunde holde. Nu blir unge Olley noget urolig af sig, — send gamlen afgaarde.

Penn vækkede ham af hans sløve fortvilelse, og Tom Platt roede afsted med ham. Han reiste uden et ord til tak, og uden at vide, hvad der skulde komme, og taagen lukkede sig over det hele.

— Og nu, sagde Penn og drog pusten dybt, som om han vilde til at holde en præken. — Og nu, den opreiste skikkelse sank sammen som et sværd, der blir stukket ind i en skede; lyset svandt fra de lysende klare øine, stemmen blev svag og klynkende som ellers, — og nu, sagde

Pensylvania Pratt, — tror De vel ikke, det er for tidligt til at tage sig et parti schack, mr. Salters?

— Det var netop det samme, netop det samme, jeg selv vilde foreslaa, raabte Salters, der straks var rede. — Det er mærkeligt, Penn, hvor flink du er til at gjætte det, en akkurat tænker paa.

Den lille fyr rødmede og fulgte ydmygt Salters forover.

— Op med ankeret, — lad os skynde os! Gid vi var vel borte fra dette fille-sted, raabte Disko, og aldrig var han blit hurtigere adlydt.

— Hvad i al verden tror I nu meningen er med alt dette? sagde Lange Jack, mens de strævede sig frem gjennem taagen, vaade, dryppende og usikre.

— Den maade, jeg udlægger det paa, sagde Disko ved rattet, — det er nu denne: Da Jennie Cushman-historien gik for sig, før vi endnu havde faaet mad i livet — — — —

— Han — vi saa en af dem flyde forbi, græd Harvey.

— Og det gav ham naturligvis en slig rystelse, at han huskede Johnstown og Jacob Boller og gamle dage i det hele taget. Det holdt ham oppe en stund at trøste Jason, akkurat som naar de støtter op en baad. Men han var svag, og støtterne gled undaf, og han gled med udover, og nu er han paa vandet igjen. Slig tror nu *jeg,* det er.

De blev enige om, at Disko havde ret.

— Det vilde have været et frygtelig slag for Salters, sagde Lange Jack, — hvis Penn havde vedblet at være Jacob Boller. Saa I ansigtet paa ham, da Penn spurte, hvem han havde været tilbyrde i alle disse aar? Nu, hvorledes gaar det, Salters?

— Han sover. Sovnede med engang som et barn, svarede Salters, som kom agter paa taaspidserne. Naturligvis spiser vi ikke, før han vaagner. Har I nogensinde seet en med slig bønnens gave som han? Han formelig bad unge Olly op af sjøen. Det er nu min tro. Jason var græsselig kry af gutten sin, og jeg tror nu, det hele var en straf for hans afguderi.

— Der er andre, som er ligesaa tullet, sagde Disko.

— Det er en anden sag, svarede Salters rask. — Penn er ikke saa rent borte alligevel, og jeg gjør bare min pligt mod ham.

De ventede tre timer, disse sultne folk, til Penn viste sig igjen med et sorgløst ansigt og uden et minde om det, der var gaaet for sig. Han sagde, han troede, han havde drømt. Saa vilde han have at vide grunden til, at de var saa stille alle sammen, og ingen kunde fortælle ham den.

Disko lod dem arbeide ustanselig de næste tre, fire dage, og naar de ikke kunde være ude, sendte han dem ned i lasten for at stuve bedre, saa der kunde blive mere rum til fisken. Denne bredte sig nu fra kahyt-

ten og til skyvedøren bag ovnen i lugaren, og Disko viste dem, at det er en stor kunst at stuve slig, at en skonner har sin bedste styrlastighed. Folkene blev holdt i aande, til de var blet i bedre humør igjen, og Lange Jack kilte Harvey med en taugende, fordi gutten „var saa sørgmodig som en syg kat over noget, som ikke kunde bødes paa.“ Harvey tænkte meget i disse mørke dage og fortalte Dan sine tanker. Og Dan var enig med ham, — i den grad, at han endog bad om stegte tærter isedenfor at knibe dem.

Men en uge senere havde disse to nær kantret *Hattie S.* under et vildt forsøg paa at tage livet af en spækhugger hval med en gammel bajonet, som var bundet fast til en kjæp. Det afskyelige udyr skubbede sig opad jollen for at tigge om smaafisk, og det var sandelig et under, at de alle tre slap fra det med livet.

Efter at de længe nok havde legt blindebuk i taagen, kom der tilsut en morgen, da Disko brølte ned i lugaren: — Hurra gutter! Nu er vi i byen.

Den tyske keiser og Palæstina.

(Efter *Fortnightly Review*).

Til grund for den tyske keisers noget teatralske optræden ligger som regel et praktisk og forretningsmæssigt formaal, som selv de skarpeste iagttagere kan have vanskeligt nok for at opdage. Der er metode i Vilhelm II's galskab, og han har en vis evne til at frembringe et kaos, ud af hvilket han senere er istand til at hente sig noget meget nyttigt for „das Vaterland“.

I disse dage agter han, som bekjendt, at besøge Jerusalem, og denne reise opfattes i vide kredse som et af hans mange quixotiske luner. Dog ikke i Rusland. Der iagttager man keiseren med et mishag, der grænser til frygt. Russerne ved meget godt, at den tyske keiser kan byde verden paa overraskelser, som ikke altid er behagelige for hans naboer. Skjønt det ikke omtaltes i pressen, er det dog et faktum, at de tyske officerer, som ifjor ledsagede ham til Rusland, blev udpebne, da de aflagde besøg i det saakaldte Akvariums haver, og at de faa dekorationer, som fandtes i Petersburg ved ankomsten, var tilveiebragt ved politiets anstrengelser. Og det skal ikke gjøre russernes følelser for Tyskland varmere, at den tyske keiser begynder at kaste sine øine paa det rige Lilleasien, som i lang tid har tilhørt den russiske interessesfære.

Keiseren agter at lande i Haifa, beliggende ved foden af bjerget Karmel, straks søndenfor Akre, der er bekjendt som det sidste kristne holdepunkt i Palæstina og af Napoleon blev kaldet „nøglen til Syrien". Fra Haifa vil han reise med ekstratog til Nazaret, — en times jernbanefart, — og derfra vil han rimeligvis paa hesteryggen gjennemreise betydelige dele af landet.

De fleste læsere er antageligen nogenlunde fortrolig med kartet over Palæstina; men det vil ikke være overflødigt her at omtale et par punkter. Fra Haifa til Genezarets Sjø, hvis overflade ligger 610 fod lavere end Middelhavet, er afstanden 82 km. Gjennem denne sjø flyder elven Jordan, hvis strøm er temmelig strid, og under sit løb herfra til det Døde Hav — 97 km. — falder den ikke mindre end 593 fod. Det Døde Hav ligger derfor 1255 fod lavere end Middelhavets overflade. Denne mærkelige synkning bragte i sin tid hertugen af *Sutherland* til personlig at undersøge landstrækningen mellem Haifa og Genesarets Sjø for at overbevise sig om muligheden af at bygge en kanal, som skulde forbinde Middelhavet med Jordan, følge denne flod til det Døde Hav og derfra tage veien til Akaba ved det Røde Hav. Denne plan strandede imidlertid paa portens bestemte modstand. I 1872 nedsattes en komité, som fik i opdrag at anstille forberedende undersøgelser angaaende bygningen af en jernbane til Indien gjennem Syrien og Eufrats dalføre. Denne komité mente, at Alexandrette (den eneste tyrkiske havn i det nordlige Syrien) vilde være det mest passende udgangspunkt for banen ved Middelhavet, men fandt, at man for fra dette punkt at komme ind i landet maatte bygge en næsten 10 km. lang tunnel, hvilket vilde blive altfor kostbart. I 1879 paaviste imidlertid major Conder, at det heldigste udgangspunkt ved Middelhavet for den paatænkte rute ikke er Alexandrette, men Haifa. Og sandheden af denne paastand er bleven praktisk bekræftet derved, at et engelsk kompani nu er ifærd med at bygge en jernbane fra Haifa til Damaskus, en by med 250,000 indbyggere.

Englænderne er imidlertid ikke alene paa markedet. Om fem aar vil en tysk jernbane gaa fra Konstantinopel til Biredjik ved den øvre del af Eufrat, og en tredje jernbane, som endnu ikke er paabegyndt, og som franskmændene har koncession paa, skal anlægges fra Biredjik til Damaskus via Aleppo og Homs. Hvad der foregaar i Kina, er nok til at overbevise os om, at den politiske magt tilhører det land, som eier jernbanerne, og i lys af denne omstændighed er det værdt at mindes, at det engelske kompani for fem aar siden gjennem Kamin Pasja modtog et tilbud om overtagelse af dets koncession for kr. 650,000 ud over de gjorte udlæg, — et tilbud, som imidlertid blev afslaaet. Det selskab, som stod bag dette tilbud, var tysk, og hvis det var lyktes at formaa det

engelske kompani til at afstaa sine rettigheder, vilde det franske selskab have fundet sig omringet af tyskerne baade i nord og syd.

Nu drager keiseren til disse egne, og sultanen er ialfald for tiden overbevist om, at Vilhelm den anden er ham en tro ven. Gode venner gjør hinanden ofte gjensidig fordelagtige indrømmelser, og ingen som har fulgt den tyske politik i de sidste ti aar, vil blive meget overrasket, om keiseren lægger sin interesse for Lilleasien for dagen ved at anholde sultanen om to smaa havne: Haifa, hvor der findes en blomstrende tysk koloni, og en anden havn ved den persiske bugt. I Tyskland tror man øiensynlig, at der vil komme noget ud af den forestaaende reise. Ti det tyske folk nærer — og det med rette — adskillig tillid til sin hersker. Nylig har der været anstillet endel interessante beregninger med hensyn til antallet af de tyskere, som vilde faa plads i Syrien og Palæstina. Man har nævnt op til 10 og 14 millioner, og ingen, som kjender landets prægtige klima og overordentlige frugtbarhed, vil finde dette tal for høit sat.

Dr. Selah Merrill, forhenværende amerikansk konsul i Syrien, omtaler i sin bog *East of Jordan* den syriske slette Hauran i følgende ordelag: „Den er som en af vestens rigeste prærier. Den naturlige rigdom, som jordbunden her aabenbarer, volder mig stadig overraskelser. Jeg har seet folk paa denne slette pløie furer, som var over 1½ km. i længde, og saa rette som en optrukken linje.“ For nærværende er den aarlige hvedehøst i Hauran omkring 250,000 tons, hvoraf en femtedel gaar til Damaskus, medens resten paa kamelrygge befordres til Akre. Transportomkostningerne er nu omkring 45 kr. pr. ton og det tager 72 timer at bringe kornet frem. Men om kort tid vil jernbanen tilbagelægge afstanden i 4 timer, og fragten pr. ton vil i det høieste blive 17—18 kroner. Det er en omstændighed, som er værdt at lægge mærke til, og der er al grund for Storbritannien til at forhindre denne hvedeforsyning fra at falde i fiendehænder.

Storbritannien er for tiden centrum for verdenshandelen, men vil ikke vedblive at være det, hvis de store handelsruter falder i andre hænder. Lad os derfor se, hvilke store ruter fremtiden stiller os i udsigt. Om tre aar vil man kunne bestige et tog i Ostende og reise lige til Port Arthur. Om fem aar vil det sikkert være muligt at reise paa jernbane fra Kap til Alexandria. Men der er endnu en tredje stor verdensrute, som gaar fra Konstantinopel via Palæstina, Persien, Indien og Birma til Hongkong. Vi skal ikke opholde os nærmere ved betydningen af disse tre kommunikationslinjer; den kan ikke let overvurderes. Med den transsibiriske bane har vi her intet at skaffe. Men hvad de to andre angaar, bør man mærke sig, at de begge mødes i Palæstina. Palæstina er det store centrum, hvor veiene mødes. Den, som eier Palæstina, behersker de store kommunikationslinjer

ikke blot tillands, men ogsaa tilsjøs. Den magt, som kommer i besiddelse af Syrien, faar ikke bare kontrollen over jernbanerne, men ogsaa herredømmet over Suezkanalen, ja endog over Ægypten. Hvis en moderne stormagt som Frankrige eller Tyskland fik fast tilhold i Syrien, kunde briterne ikke forblive i Ægypten uden af ren tolerance. Syrien med sine bjergkjæder er let at forsvare og vanskeligt at indtage. Men med hensyn til Ægypten er det modsatte tilfældet. Historien gjentager sig, skjønt betingelserne aldrig er de samme. Syrien vil sikkert atter som en fugl Fønix hæve sig af asken, og endnu mere storartede byer end Babylon og Ninive vil opstaa, hvor disse gamle byer laa.

Tyskland spiller fra dag til dag et stadig høiere spil i Østen, og keiseren er ikke den mand, som giver slip paa en leilighed til at erhverve kontrollen over et stort centrum for verdenshandelen. Tyskerne er intet aggressivt militært, men snarere et kommercielt folk, som arbeider paa udviklingen af sin vigtige handel.

Det er blet sagt, at fremtidens politiske kampe vil komme til at føres ikke mellem nationer og riger, men mellem racer, og deri har man vistnok ret. Den indviklede situation i Østerrige-Ungarn er en bekræftelse herpaa, og hvis dette monarki efter Frants Josefs død skulde opløses, vilde sandsynligvis en af følgerne blive den teutoniske races forening til et rige paa 70 millioner. Et saadant teutonisk rige vil utvilsomt forsøge at komme i forbindelse med Middelhavet og udvikle sin handel med Østen enten via Konstantinopel eller gjennem Palæstina.

Sikkert er det ialfald, at Tyskland allerede har sine øine fæstede paa Lilleasien. Et stortysk rige, omfattende hele den teutoniske race i alliance med Tyrkiet, vilde aabenbart blive farligt for Ruslands stilling i Sydeuropa. Og England vilde ogsaa have grund til at frygte en saadan magt som en farlig rival for sin handel. Et fortysket Tyrki — for at bruge dette lidet heldige udtryk — vilde være en farlig modstander for den russiske bjørn og den britiske løve i Ægypten.

Italiensk natur.

Den, som reiser til Italien, maa ikke vente der at se noget tilsvarende til vor nordiske natur. Fjeldene er nøgne og træbare. Skog findes bare i Appenninernes og Abruzzernes afdale. Italiens natur har ikke Nordens rige, vekslende farvetoner. Landskabet virker ved første øiekast haardt og frastødende. Der er stærkt lys og skarpe, kulsorte skygger. Der er faa

og enkle, men grelle farver: blændende hvidt, himmelblaat og grønt, det er alt. Der er ingen overgange, ingen nuancer. Farverne staar haardt og grelt mod hverandre. Hvor ganske anderledes er ikke vor nordiske sommer med dens blege, uendelig vekslende farver, hvor alt smelter sammen til en stor harmoni! Det tager tid, før man lærer at forstaa Italiens skjønhed; ti den er en linjernes mere end en farvernes skjønhed; ti den er et værk af menneskets ordnende haand mere end af naturen selv.

Vort fædreland ser ud idag, som det gjorde for aartusener siden. Der er milelange skoge af furu og gran; der er høie fjelde og ensomme vidder og fjorde, som skjærer dybt ind i landet. Anderledes med Italien. Da grækerne lærte dette land at kjende, havde det endnu et raat nordisk præg. Vin dyrkedes ikke. Landets hovedproduktion bestod i tømmer, korn og kvæg. Uigjennemtrængelige skoge dækkede landet. Endnu paa Alexander den stores tid var den Cimeniske skog ved Viterbo i grækernes øine saa frygtelig som nogen germansk skog. — Og Germaniens urskoge stod, ved vi, for oldtidens kulturfolk som Amerikas for os. — Men lidt efter lidt forandredes landets karakter. De bybyggende etruskere i nord og grækerne i syd ryddede skogene og forvandlede landet til vinhaver og marker. Rom blev en verdensmagt, herre over hele den da kjendte civiliserede verden. Snart kom Italien i forbindelse med Lilleasien og Syrien, lande med en ældgammel kultur, hvor havedyrkningen, den tusenbladede rose og de forædlede frugter i aarhundreder havde hørt hjemme. Østerlandske slaver førte baade kunsten og væksterne med sig til Italien. Saa kom middelalderen og den nyere tid med nye planter, frugttrær og blomster, og resultatet blev det moderne Italien med eviggrønne stenege, slanke cypresser, graagrønne, knudrede oliventrær og bugnende vinhaver. Men det tog aarhundreder, ja aartusener, før Italien blev „*das land, wo die citronen blüh'n, im dunklen laub die goldorangen glüh'n.*“ Italien, som det nu er, er menneskers værk. Den oprindelige natur er trængt tilbage til de utilgjængelige fjelddale og erstattet af en ny, som faar sit præg af fremmede vækster og af menneskers haand.

Intet træ i det italienske landskab er værdigere i sin farve og ædlere i sin form end cypressen (*cupressus sempervirens*), som skal have sit hjem i bjergene ved Busih vest for Herat og paa høifjeldsvidderne omkring Kabul i Afghanistan. Herfra vandrede den sammen med Zoroasters lære mod vest og naaede først til de iranske folk og siden sammen med persernes erobringer over hele Syrien og Lilleasien. Fønikerne var oldtidens vigtigste handelsfolk. Rundt om langs Middelhavets kyster grundlagde de i den fjerne oldtid kolonier og udbredte derved Orientens kultur til Vestens folk. Især for Grækenland har fønikerne havt stor betydning. Kreta spiller en vigtig rolle i Grækenlands ældste historie, i dets sagn og myter. Denne

ø synes at have været et af de steder ved Ægæerhavet, hvor fønikerne først nedsatte sig, og hvorfra de bragte sin kultur videre til det græske fastland. Paa Kreta voksede cypressen sig tidlig stor og høi som faa andre steder ved Middelhavet; derfra fik den indpas i Hellas og vandrede sammen med grækerne til deres kolonier paa Sicilien og i Syditalien. Først temmelig sent, sandsynligvis i det andet aarhundred før vor tidsregning, vandt den fodfæste i Rom og Mellemitalien. Men siden blev den mere og mere almindelig. Cypressen var i oldtiden sorgens træ, som lagdes paa baalet til den døde og opstilledes ved alteret. Endnu den dag idag vokser der cypresser paa alle kirkegaarde i Italien. Og, isandhed, intet træ er mere dystert og høitideligt. Den, som har seet Böcklins deilige billede „Die Todteninsel", hvor mørke tause cypresser lukker for baaden, som stille glider ind i de dødes rige, vil forstaa, at cypressen er dødens træ.

Omtrent samtidig med cypressen kom pinjen *(pinus pinea)* til Italien. Dens hjemstavn lader sig vanskelig bestemme, men sandsynligvis er det Lilleasien, hvorfra den har bredt sig til Balkanhalvøen og Italien. Nord for Alperne vokser den ikke, og selv ved Turin trives den kun daarlig. Pinjen har ligesom cypressen en udpræget arkitektonisk karakter. Cypressen har obeliskens naalespidse form. Pinjens krone er harmonisk afrundet som en kuppel. Den pryder nu haver og parker rundt i Italien, hvor den, især naar den staar frit, kan eie mægtig virkning og give hele landskabet sit præg. Kun sjelden træffer man lunde, endsige skoge af pinjetrær. Den største og berømteste er *Pineta* udenfor Ravenna. Her har pinjen mistet sin karakteristiske form. Stammen og grenene vokser, som de selv vil, og antager ofte de mest forvredne former. Pinjen minder her om vore furutrær. Men naalene er lysere, og barken ikke saa brun. Under pinjernes tag vokser der i Pineta'en det yppigste planteflor. Og mellem grenene synger og kvidrer talløse fugle. Pineta er en af Italiens faa virkelige skoge, og dobbelt forfriskende virker det at vandre i den, naar man kommer fra det solbrændte, træløse Ravenna.

Mere end noget andet virker Italiens eviggrønne trær og dets blomsterflor paa nordboen. Midt paa vinteren ser man i Roms haver roser og hvidblomstrende lauristinusbuske. I parkerne staar stenegen og den ægte kastanje grøn og frisk. Kun hvor der vokser alme- og lønnetrær, er grenene nøgne og bare. Antallet af eviggrønne trær er meget stort. Der er først og fremst stenegen *(quercus ilex)* og korkegen *(quercus luber)*, to arter, som den usagkyndige knapt kan skjelne fra hinanden. Begge danner de den fornemste prydelse i mangfoldige parker og haver. Den, som har vandret i de skyggefulde alleer i Villa Doria-Pamphili udenfor Rom, vil aldrig glemme stenegen. Saa er der lauren og myrten med deres stærkt duftende metalglinsende blade, orange- og citrontrær, granat- og johannesbrødtrær og mang-

foldige andre trær og buske. Af disse er de fleste, som lauren og myrten, orangen osv. komne fra Orienten, fra Lilleasien, Syrien eller Indien. Først i den historiske tid, mod republikens slutning, fik de borgerret i Italien og synes nu uadskillelig forbundne med det italienske landskab, hvor, som Goethe synger, „die myrthe still, und hoch der lorbeer steht". Men alle har de en fra Nord- og Mellem-Europas trær forskjellig karakter. Bladene er tykke og glinsende. De er ikke lyse og fine som birkens, gjennem hvis løv solen brydes og forklares som i et glasmaleri. De eviggrønne trærs løv stænger for sollyset og tegner sig mod himmelen som en sort masse, hvor linjerne, omridsene, er det mest fremtrædende. Sydlændingen kjender ikke vor skjære, jomfruelige vaar, hvor alting spirer og knoppes, for som ved et trylleslag at springe ud, hvor alle farver er lyse og gjennemsigtige. Den sydlandske vaar er ikke væsensforskjellig fra aarets andre tider. Dog har ogsaa Sydens vaar sin ynde. Den er blomsternes tid.

I februar maaned begynder frugttrærne at springe ud. Byernes omegn er hyllet i en sky af blomster: lyserødt og hvidt. Lyserøde mandler, svagt rødmende æbleblomster, og hvide kirsebær- og ferskenblomster. Langs veikanten vokser hvidtjørn og rødtjørn i høie hække. Græsbunden dækkes af blomster, violer, store hvide anemoner og violette og brungule paradisblomster *(fiori di paradiso)*, et deiligt navn og en deilig blomst — de minder om vore præstekraver. — Blomsterbue-terrasser, mure og husvægge skjules af roser, som opfylder luften med vellugt. Der er mørkerøde og hvide kameliaer, stærkt duftende violette glyciner i store klaser, liljer og iriser.

Ingen af disse, hverken frugttrærne eller haveblomsterne, hører oprindelig hjemme i Italien. De stammer ligesom pinjen og cypressen fra Orienten. Sagnet fortæller, at feltherren Lucullus efter sin seir over Mitridates førte kirsebærtræet med til Italien fra Sortehavets kyster. Omtrent samtidig fæstede ogsaa mandeltræet rod i Italien. Først ved keisertidens begyndelse fik derimod ferskenen og aprikosen indpas. Italien blev da det frugtland, som det altid siden har været.

Italien er dog fremforalt et oliventræets og vindruens land. Opad fjeldskraaningerne som paa markerne slynger vinranken sig med sine matgrønne kløftede blade. Langs veikanten vokser afklippede morbærtrær, hvorimellem rankerne slynger sig. Det er høst. — Sollyset brydes gjennem de rødviolette klaser, der straaler som rubiner og ametyster. Vignerne er fulde af glade, livlige mennesker. Druer plukkes og presses af nøgne fødder i store trækar. Intet er mere sydlandsk, mere frodigt og overdaadigt end druehøstens tid.

Vinen er sydlændingens eneste drik. Den erstatter for ham baade melk og øl. Derfor ser man overalt vigner, hvor rankerne vokser i rad og række opstivede af høie rør. Vinen kom til Italien fra Grækenland,

hvor den alt tidlig var kjendt; — den omtales saaledes ofte i Homers digte. — Fra Italien bredte den sig i keisertiden lidt efter lidt til de omliggende provinser.

Oliventræet spiller ved siden af vindruen den vigtigste rolle i sydboens husholdning. Det leverer olje til hans føde og lys til hans lampe, og de bitre frugter krydrer hans mad. Oliventræet stammer fra den sydlige del af Forasien; derfra vandrede det til Grækenland og videre til Sicilien og Syditalien. Endnu omkr. 500 f. Kr. fandtes der intet oliventræ ved Rom. Nu vokser det helt op til Rivieraen og giver med sin knudrede graalige stamme og sit graagrønne løv landskabet dets eiendommelige karakter.

Oliventræet er graat og trist; jublende og deilig er derimod *orangen*, sydens sindbillede. Før europæerne endnu kjendte orangen, lød der sagn om hesperidernes gyldne æbler, jordens deiligste frugter, som voksede i paradisets haver. Og hvilket træ kan vel i skjønhed og pragt maale sig med orangen! Mellem det mørke, glinsende løv straaler de gyldne frugter som smaa sole, og samtidig udsender de gulhvide blomsterklaser sin søde berusende vellugt. Frugter og blomster paa engang! hvilken rigdom, hvilken overflod! I Mellemitalien er orangen endnu i grunden blot en prydplante for villaerne. Men længere mod syd har den fundet sig hjemme. I timevis kan man der vandre gjennem orangernes duftende skoge mellem trær saa høie og mægtige som skogens egne. Her nede i den frie natur har orangetræet mistet den kugleform, som den har i haver og drivhuse. Grenene strækker sig frit til alle sider.

Tidligst af orangerne kom citronen til Italien. I det 2det aarhundred e. Kr. var den allerede en almindelig prydelse i villaer og haver. Efter den fulgte den bittersøde pomerants, som paa korstogenes tid blev indført fra araberne. Først i den nyere tid blev den søde appelsin kjendt i Europa. Dens hjemstavn er Kina, — derpaa tyder ogsaa selve navnet *appelsin* (d. e. æble fra Kina). Appelsinen kom først til Portugal. Derfor kaldes den ogsaa i Italien *Portogallo*. Det er saaledes ikke længe, Italien har været landet, „hvor citronerne dufter og guldorangen gløder i det mørke løv."

Endnu en plante er det, som ikke maa glemmes i kransen af de vækster, der kjendemærker Italien, — og det er aloen *(agave americana)*. Rundt om paa mure og i haver løfter den sine tommetykke sylspidse blade i veiret. Med sin graablaa, alvorlige farve og stive form passer den ganske ind i Sydens ensformige, af linjer bestemte landskab. Ingen plante, vilde man sige, er mere italiensk. Men aloen stammer, sammen med sin søster figenkaktusen *(opuntia ficus indica)* med de store gulrøde frugter, fra Amerika.

Endog Australien har givet sin skjærv til Italiens vækstliv. Ude paa Kampagnaen, hvor feberen er tilhuse, og hvor menneskene tidligere

ikke vovede at bo, træffer man nu ofte venlige lunde af lysstammede træer. Paa frastand ser de næsten ud som vor birk. Men kommer man nærmere, opdager man, at disse træer maa høre hjemme i en anden verden, hvor skabningen ligesom Peter Schlemihl har mistet sin skygge. Bladene hænger ret ned, som de havde mistet sit liv. Det er den feberfordrivende *eukalyptus*, som stammer fra Australien. Først i de sidste 20—30 aar er den indført til Italien. Men den vokser hurtig, og allerede nu er der mangesteds høie træer. Og hvor den gror og udsender sin bitre kininlignende duft, forsvinder feberens onde aander.

Saaledes ser vi, at Italiens vækstliv lige fra den slanke cypres til den tykbladede agave stammer fra fremmede lande. I aarhundredernes løb har forbindelsen med Grækenland, med Lilleasien og Syrien omdannet landet og givet det et nyt udseende. Men det er ikke alene vegetationen, som gjør dette. Mere end i noget andet land i Europa har menneskenes boliger, byer, huse og haver givet landskabet sin karakter.

Italieneren er af naturen selskabelig, et bymenneske. Her hjemme i Norge bor folket spredt udover landet, hver i sin gaard; hver bonde har nok med sig selv. Italienerne derimod klumper sig sammen i smaabyer og landsbyer. Hvor man vender øiet, støder det paa byer. De ligger oppe paa høiderne og dominerer landskabet. I fordums dage, da tiderne var usikre, var det trygt at lægge sin stad oppe paa fjeldet. Der kunde ikke fienden saa let komme til og angribe; og der oppe var luften ren og frisk, og skyllevandet havde afløb til alle sider. — Man ser disse byer paa lang afstand. De ligger i en krans og lyser med sine hvide, solbeskinnede huse som perler mod det mørke fjeld. Nedover fjeldsiderne vokser vin og oliventræer i lige rader. Vignerne og oljeplantninger er afspærrede med høie hvidkalkede mure. I sprækkerne vokser ildrøde, solmættede valmuer, og metalglinsende firben smutter behændig ud og ind. Længere nede, hvor dalen blir flad, ligger kornmarkerne. Intetsteds vore hjemlige grønne enge, hvor græsset vokser saa mygt og blødt helt bort til skogbrynet, hvor birken staar lys og let mod de sorte graner. De italienske marker ligner mere en have.

Italiens landskab er ikke som vort norske rigt paa farver, paa stemning og paa afveksling. Og dog er det deiligt. Over vore hoder hvælver himmelen sig skyfri og klar og kaster skarpt lys over landskabet. Hver enkelthed blir synlig, og synet naar langt bort, længere end herhjemme, hvor der altid er taage eller dis. Der er intet mystisk, intet uudgrundeligt ved Italiens natur. Alting er frit og klart. Italiens natur er menneskelig og harmonisk. Fjeldet har mistet Alpernes høide og ubændige vildhed; i ædle linjer gjennemskjærer det landet. Amfiteatralsk hæver landet sig op fra kysten. Hvor skjønne og regelmæssig byggede er ikke f. eks. de

gamle kratere, Albaner- og Nemisjøen. Og selve den romerske Kampagna, hvor runder ikke bjergene sig om den! Men skjønnest af alt er kanske kystens linjer. Den er ikke som vor norske gjennemskaaret af trange fjorde, som trænger dybt ind i landet, medens der udenfor ligger en mur af øer; ei heller er den som Spaniens f. eks. retlinjet og lige uden bugter og indskjæringer. Midtveis mellem Rom og Neapel ligger der et forbjerg, *Monte Circello* eller Circes forbjerg kaldet. Der var det, den deilige troldkvinde Circe daarede Odysseus og hans mænd. Endnu viser man oppe paa fjeldet ruinerne af et lidet tempel til hendes ære. Staar man paa høiderne ovenfor Rom og ser mod syd, opdager man et fjeld, som blaaner i horisonten. Som en pyramide hæver det sig op af vandet, retlinjet og slankt. Overalt er det synligt. — Det er troldkvindens bjerg.

Kommer man saa selv til Monte Circello og bestiger dets top, ser man i klarveir mod nord til Peterskupelen og mod syd til Vesuv. I runde bugtninger, som tilskuerpladsen i et teater, gaar havet ind til kysten. Indenfor hæver bjergene sig og indrammer landskabet. Alt er blaat, den klare gjennemsigtige luft, det dybblaa, farvemættede hav og bjergene, der toner mellem blaat og violet. Det er, som om Sydens varme- og solmættede luft giver alting en mere beaandet og æterisk tone end i Norden.

Vor nordiske sommer er mere stemningsrig. Sagte nærmer aftenen sig med blegt, tungsindigt lys. Let som alvepigers dans svæver taagen henover engen og dækker de lyse jomfruelige birke og de mørke, alvorlige graner med sit fine slør. I Italien er dagen straalende lys, menneskelig og klar. Saa gaar solen ned; purpurbræmmede gyldne skyer samler sig i horisonten; solen gaar ned med et; — det er nat.

Hvilken forskjel er der ikke mellem vor blege, anelsesrige, nordiske sommernat og den italienske! Sydens sommernat er rolig og klar. Den stærke varme fjerner al taage og dis. Maanen og stjernerne skinner med en for os uvant intensitet og klarhed. Intet er deiligere end en nat ude paa Middelhavet. Sagte vugger sig havet som et tæppe af blaasort fløil. Langs skibssiden lyser morildens hvidagtige forsforiserende lys. Længere ude er vandfladen som oversaaet med lys. Det er ikke blot maanen, der speiler sig i havet; ogsaa stjernerne kaster gjenskin. Det er, som vi var himmelen nærmere i den stille, gjennemsigtige sydlandske sommernat.

Eller gaa ud i de store parker, hvor de mægtige stenege hæver sin mørke silhuet op imod den dybblaa stjernebesaaede nattehimmel, og hvor ildfluerne flyver mellem buskene som et fyrværkeri, som en regn af gyldne draaber!

Der er intet, som i Italien betager nordboen mere end de store parker. Her har naturen og kunsten forenet sig, og udaf denne forening er der fremstaaet en ny natur, hvortil der ikke findes noget sidestykke. Lad os

gjøre en liden udflugt udenfor Rom til Frascati, „parkernes by“. Det er i begyndelsen af mai. Trær og blomster staar i sit rigeste flor. Jernbanestationen ligger dybt nede i dalbunden. Brede marmortrapper fører op til den egentlige by. Skraaningerne er bedækkede med store rosenlignende kaktusblomster, hvis lakserøde farve staar udmærket mod de sjøgrønne blade. Saa kommer vi op til en stor aaben plads. Lige foran os har vi den lille kommunepark, et eneste umaadeligt rosenbed, fuldt af de deiligste duftende roser i alle farver og schatteringer lige fra den rosenrøde La France og den æggegule Marschal Niel og ned til den fløielsagtige, sortrøde Camille Rohan. Derfra gaar vi tilhøire ind i *Villa Conti.* Villaen selv ligger i baggrunden firkantet og enkel, uden taarne og forsiringer, som alle italienske landhuse. Den hvidkalkede mur, som fører bort til den, er oversaaet med lysegule og rosenrøde slyngroser. Foran os ligger parken. Mellem hundredaarige mørke stenege fører veien ind til en aaben plads, bag hvilken fjeldet hæver sig. Et stort bassin danner pladsens afslutning. Vandet silrer ud fra mosgroede sten-nicher i den kunstig opførte stenvæg bagenfor. To smale stentrapper fører i kunstige slyngninger videre op ad fjeldskraaningen til et bassin høiere oppe. Det er en cirkelrund plads. I midten ligger den lille dam, omgiven af et høit stenrækværk. Satyrhoveder speiler sine grinende træk i vandet. Ret op i veiret stiger en mægtig straale. De hvide skumdraaber tindrer som perler og diamanter mod det mørke emaljeglinsende løv. Paa gelænderet ud imod trappen sidder to unge vakre kvinder og betragter den vide udsigt: parken for vore fødder, Kampagnaen og Rom og havet i det fjerne, der glimter som en svag sølvstribe. Med sin ranke holdning, sin klassiske profil og den svaiende strudsfjær i hatten minder de om renaissancens skjønne skikkelser. Den italienske park er ikke naturlig som den engelske. Kunstneren har lagt den i lige linjer, med rene harmoniske omrids. Vandspring, kaskader, brede kjølige marmorbænke, antike søiler og skulpturer titter frem under grenene og forener sig med trærne, vedbenden og roserne til et kunstnerisk hele. — Det var en arv fra oldtiden. — Menneskene vilde omgive sig med en idealiseret natur, hvorfra alt vildt, al disharmoni var fjernet. Fra det runde tempel, den enkle marmorkumme og de firkantede, snorlige blomsterbed har kunstneren lagt parken i lige, symmetriske linjer. Jeg ved intet menneskelig skjønnere end en italiensk park med dens stille gange, hvor violen og rosen dufter ved foden af de mørke trær, og det hvide marmor udbreder kjøling og ro, hvor vi sidder ved den firkantede stenkransede dam under de mørke cypresser. — Har De seet Böcklins malerier? Ingen har som han forstaaet stemningen i de italienske parker, hvor oldtidens guder endnu lever, hvor marmorhvide nymfer forfulgte af griske fauner endnu smutter om mellem de tause trær.

Den klassiske oldtid med dens enkle skjønhed og ro lever endnu i de italienske parker.

Man forstaar ikke den klassiske oldtid og dens kunst, før man kommer til Syden. Den klare sol, de skarpe skygger og det gjennemtrængende lys, som ikke lader noget tilbage at gjætte eller ane, de faa farver og de harmoniske linjer har skabt den græske og romerske kunst. Dernede kues ikke mennesket af naturens vildhed. Stolt og frit hæver det sit hode. Italieneren lader sig aldrig bøie til jorden af en byrde. Han løfter den op paa sin isse. Hans gang bliver elastisk og hans holdning rank. — Det er i Syden, i Grækenland og Italien, mennesket først har fattet sin egen skjønhed og adel. Italiens natur er ikke mere storslagen, ikke skjønnere og stemningsrigere end vor egen, men den er enklere, mere harmonisk. Den er frugten af menneskers værk ned gjennem aartusener. Derfor er den ogsaa mere menneskelig.

Alexander Bugge.

Luftens sammensætning.

(Efter A. Dastre i *Revue des deux Mondes*).

I.

Vi bragte i sommer et par kortfattede meddelelser om, at der foruden det i 1894 opdagede „argon“ var opdaget endda tre hidtil ukjendte stoffe i luften, „krypton“, „neon“ og „metargon“. Først nu har vi fundet en omstændeligere udredning af disse forbausende opdagelsers rækkevidde, og vi iler med at meddele den af mange blandt vore læsere med længsel imødeseede besked.

Luftens sammensætning udgjør et langt kapitel i kemiens historie. Det begynder med, at den lærde svenske apoteker V. Scheele i 1772 opdagede kvælstoffet, „den bedærvede luft“, som han kaldte det. Saa fulgte straks efter, i 1774, englænderen J. Priestleys opdagelse af surstoffet, „den rene luft“. Franskmanden Lavoisier har æren af nærmere at have bestemt disse to saa vigtige gasarters væsen og indbyrdes forhold i luftrigets sammensætning: $^5/_6$ kvælstof og $^1/_6$ surstof. Naar de allersidste maalinger af dette forhold fastsætter kvælstoffets mængde til 78.06 pct. og surstoffet til 21.0 pct., ser man, hvor forholdsvis lidet der har været at berigtige i Lavoisiers resultat.

Den lille procentdel af luften, som blir tilovers ved siden af surstoffet og kvælstoffet, bestaar af en række andre gasarter i ringere mængder, alt

hvad der damper ud af klodens faste eller flydende overflade. Dette er da væsentlig vanddamp, kulsyre, ozon og ammoniak; desuden mange forskjellige andre stoffe, der forekommer mere uregelmæssig efter forskjellige omstændigheders medfør. At paavise alle disse gasarter har da kemikerne syslet med i aarhundredets løb.

Et hovedproblem for disse forskere har været at faa afgjort, om luftens sammensætning er uforanderlig, samt i saa fald, hvad dette skyldes. Priestley, som endnu havde ufuldkomne redskaber, negtede en saadan uforanderlighed; men allerede Cavendish kunde i 1781 fastslaa det modsatte, og dette er ved alle senere undersøgelser blet bekræftet. Dog maa det ikke glemmes, at dette kun gjælder for de sidst forløbne 100 aar. Men man har ialfald troet at kunne forudsætte, at den lov, som for nærværende synes at opretholde en bevægelig ligevægt i forholdet mellem luftens bestanddele, maa have virket for hele den indeværende geologiske periodes vedkommende.

Surstoffets oprindelse har imidlertid været gjenstand for to modsatte hypoteser. Fra først af antog man det nu tilstedeværende frie surstof for at være restbeholdningen af den surstof-mængde, som var til allerede, dengang kloden var et glødende fluidum. Afkjølingen bragte saa de dertil egnede grundstoffe til efter hvert at forbinde sig med surstof, indtil skorpedannelsen reddede en rest af surstoffet fra at sluges af de surstof-begjærlige stoffe — jernet især —, som stængtes inde i klodens kjærne.

Ganske modsat foreslaar nu forholdsvis nylig T. L. Phipson at forestille sig udviklingens gang. Han mener, at atmosfæren oprindelig var uden surstof, idet den væsentlig bestod af kvælstof, kulsyre og vanddamp. Saa begyndte der at gro planter paa klodens overflade; de ældste levede ikke i surstofluft; under solstraalernes indflydelse begyndte disse at spalte kulsyren og frigjøre dennes surstof. Endnu den dag idag kan man i et lukket rum, hvor luften er renset for surstof, se planter trives og efter hvert frigjøre surstof, og dette er særlig tilfældet med de laveste planter, f. eks. encellede alger. Naar saa disse ældste planter havde skabt overflod paa surstof, maatte de lempe sit væsen efter de nye omgivelser, og med tiden indrettede de sig paa at leve i surstof-luft. Saa kom dyreverdenen til, egnet til at fortære surstof og omgjøre det til kulsyre igjen. Paa denne vis er det tilslut kommet derhen, at den nu gjældende bevægelige ligevægt i surstofmængden kan paavises; men selv denne ligevægt skulde egentlig neppe være nogen ligevægt.

Kvælstoffet paa sin side kan ikke forudsættes at have skiftet paatagelig i mængde, da det i og for sig har svært for at indgaa forbindelser med andre stoffe.

Luftkredsen bestaar altsaa af den naturlige restbeholdning af frie

stoffer, som ikke har forbundet sig med andre, eller som ikke har faaet anledning til at fortættes til flydende eller faste legemer. Foruden kvælstoffet har netop de i allersidste tid opdagede „nye“ grundstoffe i luften samme negative egenskaber.

Imidlertid er mængden af kvælstof ingenlunde ganske uforanderlig. Elektriske gnister bringer nemlig dette „træge“ stof til at forbinde sig baade med surstof og med vandstof til de forskjellige nitriske og nitrøse gasarter. Berthelot har paavist, at dette foregaar, ikke bare i tordenveir, men til stadighed ved den ringe elektriske spænding, der altid forekommer i jordbundens nærhed. Dette bidrager i tidernes løb selvfølgelig til, at luftens frie kvælstof minker. Den samme store forsker har tillige paavist, at lerjorden huser mikrober, som tager til sig kvælstof fra luften. En lignende graadighed efter frit kvælstof viser de mikrober, som holder til i knasterne paa bælgplanternes rødder (slg. 15. juli-heftet, side 138). Luftens kvælstof-beholdning angribes saaledes kraftig fra tre hold.

Forskningen synes altsaa at have godtgjort, at der i luften foregaar en stadig, om end langsom forøgelse af surstof-mængden, samtidig med at kvælstof-forraadet minker.

— Hvorledes forholder det sig saa med de forskjellige andre, mindre væsentlige bestanddele af atmosfæren?

Vigtigst blandt disse er kulsyren. Ved de meteorologiske stationer bestemmes luftens kulsyre-holdighed to gange daglig; den viser sig at være temmelig omskiftelig, men kan i gjennemsnit ansættes til at svinge om et regulært forhold af 3:10,000. I 10 kubikmeter luft findes altsaa gjennemsnitlig 3 liter kulsyre. Nu ved man, at grønne planter fortærer uhyre mængder af kulsyre, som de spalter i kulstof til eget brug og surstof, der udaandes; det er beregnet, at planteverdenen paa 129 aar vilde tømme luften for kulsyre. Dette tab erstattes paa flere maader; dyreverdenens udaanding og organiske stoffers forraadning samt forbrænding og vulkanske udbrud er de almindeligst kjendte. Saa har Schloesing tillige paavist, at havets umaadelige forraad paa dobbelt kulsur kalk opløses og udskiller kulsyre til optagelse i luften, og det i nøie forhold til luftens kulsyreholdighed, saa denne af sig selv opretholder en ganske jevn ballance.

Imidlertid maa det antages, at jordskorpen stadig fortærer af den i vandet opløste kulsyre, idet den kiselsyre, som i klodens yngste alder, da jordskorpen endnu var lidet afkjølet, havde forrangen i kampen om at indgaa forbindelse med de alkaliske baser, nu med den tiltagende afkjøling maa vige pladsen for kulsyren. Det skulde saaledes synes, som om atmosfærens kulsyre-forraad stadig, i lighed med kvælstof-forraadet, er udsat for at minke. Naar jordskorpens baser har slugt den sidste rest af kulsyre, vil al plantevækst være uddøet, og dermed alt liv være slukket. Her

tales jo om uoverskuelig lange afsnit af klodens „liv“, saa ængstelsen for den dag imorgen trygt kan udskydes indtil videre.

II.

Den moderne kemi er, foreløbig ialfald, stemt for at negte, at luftens hoved-bestanddele befinder sig i fast ligevægt indbyrdes. Ved siden af de undersøgelser, som har ført til dette resultat, har kemien ogsaa beskjæftiget sig med bestemmelsen af atmosfærens øvrige mindre betydelige bestanddele. Ogsaa dette forsker-arbeide har ført til resultater, der har stor værdi for videnskaben. I forbigaaende bør det nævnes, at det var gjennem studiet af atmosfærens svævende støv, Pasteur ledede til opdagelsen af de nu i al fysiologi saa dominerende smaavæsener, mikroberne eller bakterierne.

Blandt luftens mere tilfældige gasarter har vanddampen en anseelig rang, fordi den behersker læren om veiret og om landjordens vandforsyning. De daglige meteorologiske iagttagelser har fastslaaet luftens vandholdighed; den svinger om et forhold af nogle tusendele, alt efter vedkommende steds beliggenhed og høide, efter aarstid og temperatur.

Ozonen, som er en slags fortættet og forstærket surstof, forekommer i yderst ringe mængder, et par milligram paa 100,000 liter luft. Vigtigere er ammoniaksaltene, der svæver om med støvet, og som skyldes dels elektrisk udladning gjennem fugtig luft, dels kvælstofholdige stoffers forraadning. Schloesing har paavist, hvorledes ammoniaken foretager et kredsløb, idet den fra luften optages af plantebevokset jord (12—50 kilo pr. hektar om aaret), men igjen ved forraadning af planter vender tilbage til luften. Der forefindes gjennemsnitlig 1.5 milligram paa 100,000 kubikmeter luft. Ligesom med kulsyren spiller ogsaa for ammoniakens vedkommende havet en stor rolle; havvandet opløser ammoniaksalte — $^1/_2$ milligram pr. liter, men afgiver igjen ammoniak til luften i nøie forhold til dennes ammoniakholdighed.

I bittesmaa mængder forefindes desuden en mængde forskjellige andre gasarter i atmosfæren — man kan sige som forurensende tilfældige ingredienser. Disse kan vi her spare os for en nærmere besigtigelse af. Isteden vil vi fæste opmærksomheden ved en del, først nylig paaviste bestanddele af luften; disse er ikke forurensende tilfældige „gjæster“, men hører tvertom til de ældste og stadigste bestanddele af jordatmosfæren og udgjør tilsammen $^1/_{100}$ af dens indhold.

III.

I august 1894 redegjorde de nu saa berømte to engelske kemikere, lord Rayleigh og W. Ramsay, for sin opdagelse af det nye grundstof argon, en gasart, som i lighed med kvælstof udmærkede sig ved sin „træghed“,

men adskilte sig fra kvælstoffet ved sin større tyngde og sin større opløselighed i vand. Kvælstoffet er dog ikke saa „trægt“, at det jo ved den elektriske gnists hjælp forbinder sig med surstof og under rødglødhede opsuges af magnesium og nogle lignende stoffer. Men her negter argon at være med.

Af dette argon indeholder atmosfæren omtrent tre gange saa meget som af vanddamp, 30—100 gange saa meget som af kulsyre, og hundreder af gange saa meget som af ozon, ammoniak o. l. Alligevel har dette stof kunnet holde sig saa længe skjult for forskningen, fordi det havde „trægheden“ tilfælles med kvælstoffet og derfor ikke blev adskilt fra dette. Hidtil blev nemlig alt, hvad der efter udsondringen af surstof, kulsyre og alle de andre angribelige bestanddele af luften blev tilbage, regnet for at være bare kvælstof, skjønt $^1/_{84}$ deraf er argon.

Rigtignok var kemikerne opmærksomme paa, at det atmosfæriske kvælstof var en smule tungere end det kvælstof, som lod sig fremstille ad anden vei, ved spaltning af alskens kvælstofforbindelser. Og allerede lord Cavendish havde for 100 aar siden opdaget, at behandling med elektrisk gnist ikke bragte alt „kvælstof“ i luften til at forbinde sig med surstof; der blev altid en rest, et residuum tilbage. Men over dette residuums væsen anstillede den ellers saa omtænksomme forsker ingen betragtninger. Det blev forbeholdt hans efterfølger lord Rayleigh at gjøre dette.

Begge disse lærde lorder har været frie forskere, som har havt raad til at holde sit eget laboratorium. Lord Rayleigh var nogle aar professor i Cambridge; i 1882 fandt han det paakrævet at revidere bestemmelserne af de vigtigste gasarters tæthed; efter at have fastsat surstoffets tæthed til 15.82 (vandstoffets tæthed sat til 1), tog han fat paa kvælstoffet. Her stansede han straks ved den stadig optrædende forskjel mellem „luftkvælstof“ og „kemisk kvælstof“. Lige saa lidt som Cavendish faldt han paa at forudsætte, at luft-kvælstoffets større tæthed kunde skyldes dets opblanding med en anden lidt tungere gasart. Isteden forespurte han hos alle andre kemikere, om der gaves nogen forklaring paa denne gaade. Der var to svar at faa: enten burde man antage, at det „kemiske kvælstof“ under den for udvindingen foretagne spaltning af de forbindelser, hvori det forekommer, blev lidt tøiet i sine molekylers atom-sammenhæng og følgelig letnede lidt — eller man burde antage, at luft-kvælstoffet var fortættet kvælstof (omtrent som ozon er et slags fortættet surstof). Men ingen af disse to antagelser viste sig holdbare ved nærmere undersøgelser. Imidlertid havde forespørslerne skaffet lorden en meget interesseret medarbeider i W. Ramsay. I fællesskab tog saa disse fat paa en møisommelig og til det yderste nøiagtig ransagelse af luft-kvælstoffet under den helt *nye* forudsætning, at det egentlig bestod af en blanding af kvælstof med en anden, lidt tungere

gasart. Resultatet var, at de opdagede sit argon. Som Rayleigh har udtrykt det, var dette en „triumf for det tredje decimal“. Luft-kvælstoffet veiede nemlig 1.250 gram pr. liter, det kemiske kvælstof 1.257 gram. De to forskeres omstændelige, paa alle mulige maader kontrollerede metode for denne finfine undersøgelse gjælder for en af den kemiske forsknings største bedrifter.

Saa forestod den nærmere bestemmelse af det udvundne residuums, argonets væsen.

IV.

Dette arbeide krævede først en række forbedringer af de apparater og de metoder, som anvendtes til at skille kvælstoffet ud. Æren for opfindelsen af det mest praktiske apparat tilkommer Schloesing, som da ogsaa har paavist, at luften hvorsomhelst indeholder det samme kvantum af argon, 0.93 pct.

Det viser sig, at dette argon opløses i vand over to gange saa let som kvælstof. Man har da ogsaa paatruffet argon overalt i vand, som er udsat for luft, desuden ogsaa i planternes saft og dyrenes blod, i lighed med de andre bestanddele af luften.

Sit navn fik stoffet af et græsk ord, som betyder „uvirksom“, fordi det ikke kunde paavises at ville indgaa forbindelse med andre stoffe. Imidlertid har det senere lykkes at forbinde argon bl. a. med magnesiumdamp under indflydelse af elektricitet. Alle disse undersøgelser har kastet nyt lys over teorien om atomer og molekyler, idet forskerne ihærdig har diskuteret spørsmaalet om det nye stofs atom-forhold. Endnu er denne diskussion ikke afsluttet; ad fysisk vei føres man nærmest til at antage argon-molekylet for at være en-atomet; ad kemisk vei ledes man hellere til at forudsætte et tve-atomet molekyl.

Fremdeles har man søgt at komme paa det rene med, om argon var et usammensat stof eller ikke. Svaret herpaa skulde gives af spektralanalysen og undersøgelsen af stoffets forhold under lav temperatur, dets overgang til de forskjellige aggregat-tilstande.

V.

Argons egenvægt i forhold til vandstof viste sig at være 19.94. En liter almindelig luft veier 1.29 gram, en liter argon 1.79 gram. Det nye stofs molekylvægt blev ansat til 40; kvælstoffets er bare 28.

Den lethed, hvormed argon opløses i vand, skulde have ledet forskerne til stoffets opdagelse ogsaa ad den vei, at om man fjernede surstof, kulsyre osv. af den luft, som uddrages af vand, vilde det gjenværende „kvælstof“ veie adskillig mere end „kemisk kvælstof“, fordi det første var saa stærkt opblandet med argon.

— Imidlertid var den berømte fysiker Crookes, efter opfordring af Rayleigh og Ramsay, beskjæftiget med undersøgelsen af det nye stofs spektrum. Han forbausedes da ved at finde to spektrer, alt efter som trykket i den undersøgte argon-beholder var større eller mindre. Dette tydede paa, at argon var en blanding af to gasarter, eller ialfald at det havde to særskilte grupperinger af atomerne eller molekylerne, i det mindste at dets molekyl indeholdt flere end et atom.

Men nu var der tillige ikke mindre end 26 „linjer" fælles i de to spektrer; og ellers forekommer neppe nok en fælles linje i to forskjellige stoffers spektrer. Der var altsaa sandsynlighed for, at disse fælleslinjer røbede et tredje stof i blandingen.

— Undersøgelsen af argons overgang til flydende og fast aggregattilstand blev overladt den store specialist i gasfrysning, professor Olszewski i Krakau. Han bestemte da baade kogepunkt (÷ 187 ^{0}) og frysepunkt (÷ 189.6 ^{0}) for argon, ligesom han havde bestemt dem for kvælstof (÷ 194 ^{0} og ÷ 214 ^{0}). Et stofs kogepunkt og frysepunkt hører til dets fasteste væsens-bestemmelser; om derfor Olszewski havde kunnet foretage tilstrækkelig omstændelige prøver, der havde vist samme resultat, maatte dette gjælde som afgjørende bevis for argons ensartede sammensætning. Men hertil har han endnu ikke havt anledning. Oven i kjøbet kom der under hans operationer tilsyne visse omstændigheder, som tydede paa tilstedeværelsen af en smule fremmed stof.

Naar nemlig det krystalliserede, gjennemsigtige argon fremdeles afkjøledes, begyndte det gjennemsigtige stof at blakne og faa melkefarve. Dette tydede paa, at der inde mellem de først udviklede iskrystaller foregik en ny overgang af gasformigt stof til flydende og til fast. Og dette røbede en mulighed for, at argon ikke var et ublandet stof. Olszewskis afkjølingsforsøg foretoges under vanligt lufttryk. Nu har imidlertid englænderen Dewar paavist, at i saa tilfælde foregaar overgangen fra gas til vædske og til fast legeme for raskt, til at man kan skjelne de forskjellige overgange for de enkelte bestanddeles vedkommende, om forsøget foretages med en gas-blanding, selv om disse bestanddele er saa forskjellige som surstof og kvælstof. Der maa altsaa findes udvei til at forlænge processen.

Dette har nu W. Ramsay og hans lærling Travers opnaaet, idet de benyttede Hampsons nye langsomt virkende luft-fryseapparater til frysning af argon. De fandt da, at ligesom det atmosfæriske kvælstof var ogsaa det atmosfæriske argon ikke et rent, men et blandet stof. Under frysningen dannedes først et sæt krystaller i argon-vædsken; efter denne vædskes bortdampning blev de udskilte krystaller atter smeltede til gas og særskilt granskede m. h. t. spektrum, tæthed, atomvægt og evne til lyd-forplantning. Det viste sig at være et fra argon noget forskjelligt, men dog nær beslægtet

stof, som derfor døbtes *metargon*. Atomvægten og tætheden (19.87) var næsten ens; forskjellen viste sig foruden i det høiere frysepunkt tillige i spektret.

Om det tiloversblevne flydende argon afdampedes forsigtig, fremkom der til en begyndelse en ny gasart, som adskilte sig fra argon; den blev døbt *neon*. Dette stof viste sig at være den letteste bestanddel af luften og var mindre „træg" end argon, idet det lod sig binde ved alluminiums-elektroder.

Men selv efter udskillelsen af begge disse nye stoffer viser det sig, at argon er opblandet. Ved en tidligere operation under destillationen af den flydende luft havde Ramsay og Travers allerede udskilt et tredje stof, som de døbte *krypton*. Dette er den tungeste bestanddel af luften; denne tunghed opveier neons lethed. Skjønt kryptons spektrum, ligesom ogsaa neons, endnu er uklart, idet disse stoffer hidtil ikke er udvundne i tilstrækkelig ren tilstand, viser det dog en eiendommelig analogi med zodiakallysets spektrum.

— I kort tid har de tre engelske forskere opnaaet at skjelne ikke mindre end fire hidtil ukjendte stoffer som tilsætninger til det kvælstof, man tidligere troede var alene om at danne residuet efter surstoffets og kulsyrens fjernelse fra luften. Der er endog sandsynlighed for, at det vil lykkes at paavise endda et femte nyt stof; to franske forskere, Deslandres og den som diamant-mager bekjendte Moissan, er lige paa nippet til at gjøre opdagelsen.

Luften viser sig at være et reservoir for en hel række gasarter, som paa grund af sin træghed til at indgaa forbindelser med andre stoffe ikke under klodens afkjøling har ladet sig binde til nogen af jordskorpens bestanddele.

Dr. F. J. Campbell.

Fra de blindes rige.

(Efter *Review of Reviews*).

Dersom der skulde skrives et verk om det bedste i verden, maatte man give beskrivelsen af den institution, som er uadskillelig knyttet til dr. Campbells navn, en fremtrædende plads. „Det kongelige normalinstitut og musikakademi for blinde" i Norwood hører uomtvistelig til det bedste, som nogensinde er bleven skabt med opdragelsen af de blinde som formaal.

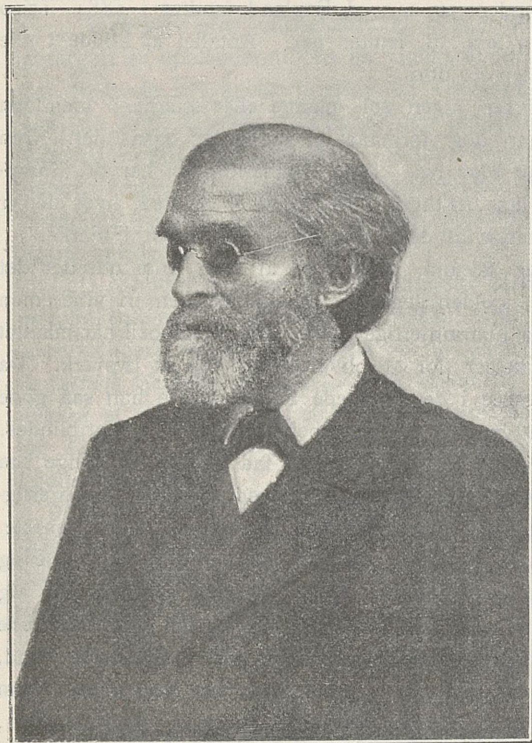
De blindes rige omfatter uheldigvis hele verden. Dets indbyggere tælles i tusener og hundre tusener. Der eksisterer intet sprog, som de ikke taler. Hvis vi sætter antallet af vor klodes beboere til tusen millioner, da tæller de blindes rige mindst en million indbyggere. Ti i de tempererede lande findes omkring et tusen blinde for hver million af befolkningen, I Finland er middeltallet endog mere end dobbelt saa stort; og i de varme lande, hvor øiensygdomme er meget hyppige, findes sandsynligvis langt flere blinde end i de tempererede lande. Af hver million blinde er omkring to hundred tusen under 16 aar. I England fandtes i 1881 1710 blinde børn i alderen fra fem til femten aar. Antallet af blinde i alle aldre er i hele Storbritannien 32,000.

I de blindes rige lyser ingen sol, maane eller stjerner; men den menneskelige intelligens har dog formaaet at skabe lys ogsaa der. Den har sagt „bliv lys", og der blev lys. Dette skabermirakel har dr. Campbell udført hele sit liv. Hans institut i Norwood er et sted, hvor der er opgaaet et stort lys for mange af dem, der længe har siddet i mørke.

Det er et mærkeligt faktum, at mange af dem, som udretter det største og bedste i verden, sjelden søger sit arbeide af egen fri vilje, men piskes til det af skjæbnens ubarmhjertige svøbe. Dr. Campbell har maattet bære mange tunge tilskikkelser for at blive skikket for sit livsverk. Da han fødtes i staten Tennessee i de Forenede Stater, havde han saa gode øine som nogen, og for at beredes for sit arbeide maatte han først blindes. Der er fugleelskere, som blinder bogfinker for at faa dem til at synge saa meget bedre. Den unge Campbell blev blindet med samme ubarmhjertighed for at bringes til at yde menneskeheden saa meget større tjeneste. Da han som fire aars gut legte i haven løb han mod et akaciatræ og blev stukket i det ene øie af dets skarpe torne. Derved paadrog han sig en øienbetændelse, som ogsaa angreb det friske øie og for altid berøvede ham synet. I de maaneder, som hengik, før han blev fuldstændig blind, aftog synsevnen gradvis dag for dag. Hver aften tog hans moder ham ud paa gaardspladsen for at han kunde betragte stjernerne. Men en aften, da han saa op, kunde han ikke opdage en eneste lysprik paa himlen. „Hvorfor er det saa mørkt?" spurte han moderen. Synsevnen var tabt for altid, og moderens taarer vædede guttens ansigt, da hun bar ham ind i hans seng igjen.

Ti aar gammel blev Campbell sendt til en skole for blinde i Nashville. Hans første erfaringer som elev var imidlertid ikke opmuntrende. Musik er de blindes hovedsagelige tilflugt, og i hele dr. Campbells liv har musiken været hans største trøst. Men da han tog sin første sangtime paa skolen i Nashville, var det ham umuligt at synge en eneste ren ren tone, og lærerne erklærede summarisk, at han ikke havde øre for

musik. Han blev derfor henvist til kurvfletning, og det blev ham forbudt at røre pianoet. Skuffelser har imidlertid altid været de kjækkes bedste læremester. Lærerens dom gjorde ikke Campbell modløs, men eggede ham tvertimod til kamp. Han besluttede at lære musik, hvad enten han havde gehør eller ei, og tog i al hemmelighed undervisning hos de andre gutter. Tre maaneder senere traadte den blinde lærer tilfældigvis ind i musikværelset, medens Campbell sad ved instrumentet. „Hvem spiller det nye stykke saa godt?“ spurte han. „Jeg“, svarede Campbell. „Du Josef; du kan jo ikke spille. Kom her, hvad har du lært?“ „Alt hvad De har lært de andre gutter.“ Læreren lo. Femten maaneder efter fik Campbell skolens præmie for pianospil, og atten aar gammel blev han ansat som musiklærer i det selvsamme institut, hvor man havde sagt ham, at han aldrig kunde lære musik.

Dr. F. J. Campbell.

Ved siden af sin virksomhed som musiklærer, studerede han ivrig forskjellige videnskaber, deriblandt matematik og gamle sprog. Men han overvurderede sin styrke. Han troede, at han kunde greie sig med fire timers søvn og begyndte sit studium allerede kl. 2 om morgenen. Det varede derfor ikke længe, før han blev daarlig, og doktoren gav ham valget mellem døden og tre maaneders ferie. Han valgte ferien, skjønt det kostede ham adskillig overvindelse at rive sig løs.

De tre maaneder tilbragte han tilfjelds. Han byggede en hytte to engelske mil fra folk og beskjæftigede sig med vedhugning og bjergbestigning. Efter nogle faa ugers forløb havde han fældet svære trær, og da de tre maaneder var gaaet, var han atter sig selv. Men denne ferie havde

beriget ham med erfaringer, som han nu bringer i anvendelse paa alle elever i sit institut. De prægtige frie pladse og gymnastikapparater i Norwood er et vidnesbyrd om, at han ikke forgjæves har høstet nytte af bevægelse og arbeide i luft. Dr. Campbell mener, at det er en absolut nødvendighed at øge de blindes fysiske helbred og energi. Livskraften hos de blinde er i almindelighed mindre end hos andre, dels fordi de ikke anspores af lyset, dels fordi det er forbundet med vanskeligheder at tage motion, naar man ikke kan se. Det gjælder derfor først og fremst at stimulere deres fysiske livskraft og spænstighed.

Efter denne nyttige ferie drog Campbell til Harvard universitetet, hvor han studerede en tid. Derefter giftede han sig og vendte tilbage til Tennessee, hvor han fik plads som musiklærer ved en stor blomstrende pigeskole. Her vilde han visselig have været ansat den dag idag, hvis han ikke var bleven rammet af en ulykke, som kulkastede alle hans fremtidsplaner. Paa den tid florerede slaveriet endnu i sydstaterne, og mod denne institution var Campbell besjælet af et indgroet had, som daterede sig lige fra hans barndom. Noget af det sidste, han saa, før han fuldstændig tabte synet, var, at man piskede hans gamle amme Maria til straf for en forseelse, hun havde begaaet, og negerindens jammerskrig forfulgte han senere som en mare. Da han opholdt sig ved Harvard universitet, følte han sig ganske naturlig tiltalt af Lloyd Garrisons blad *Liberator,* og efter hans tilbagekomst til Tennessee ankom der et eksemplar til postkontoret under hans adresse. Det blev straks beslaglagt, og den unge Campbell blev opsat paa proskriptionslisten som mistænkt for at være abolitionist (tilhænger af slaveriets afskaffelse).

At være abolitionist i Tennessee i de dage var omtrent ensbetydende med at være protestant i Spanien i det sekstende aarhundred. Begeistrede tilhængere af slaveriet dannede i de forskjellige sydstater saakaldte „komiteer til varetagelse af den offentlige sikkerhed“, og disse komiteer paatog sig at rense landet for kjætterske borgere. Dr. Campbell kom under en saadan komites bevogtning, og det blev snart opdaget, at han havde gjort sig skyldig i den frygtelige forbrydelse at lære en neger at læse. „Hvad have vi mere bevis behov?“ Han fik besøg af en deputation, som fordrede, at han skulde forpligte sig til at stemme paa slaveholdernes præsidentkandidat og love aldrig mere at give en neger undervisning. Da dr. Campbell haardnakket vægrede sig for at give efter, erklærede deputationen: „Vi giver Dem fire og tyve timers betænkningstid. Hvis De ikke da giver efter, vil De blive hængt.“

Det blev en sørgelig dag for den unge Campbell og hans kone. Men nu kom hans blindhed ham til nytte. Det rygtedes, at komiteen stod i begreb med at hænge en blind mand, og den offentlige samvittighed, som

uden knurren vilde have taalt, at man hængte en abolitionist, som kunde se, oprørtes ved tanken paa, at man vilde aflive en abolitionist, som var berøvet synet. Inden de 24 timer var forløbne, kom komiteen til det resultat, at dens forehavende ikke lod sig udføre. Den blinde mands liv maatte spares. Men kunde de ikke berøve ham livet, saa kunde de ialfald tage hans levebrød fra ham. Det paalagdes alle gode borgere, at de ikke lod sine børn tage musikundervisning hos en abolitionist, og resultatet blev, at dr. Campbell ikke fik en eneste elev. Han maatte bøie sig for det uundgaaelige, pakkede sine kufferter og søgte sig et hjem andensteds.

Der kom nu en haard tid for det unge par. Hans kone blev syg, og han maatte greie sig med 50 øre dagen. Tilslut havnede han i Boston, hvor han fik ansættelse ved et musikakademi, en stilling, som han indehavde i mange aar. I 1861 blev han angrebet af en lungesygdom. Doktorerne rystede paa hodet og foreskrev ham en sjøreise til Sydamerika. „Men hvis jeg nu ikke kan reise?“ „Da har De kun et aar at leve i.“ Dr. Campell tænkte over sagen og besluttede at lade det staa til. Havde han kun tolv maaneder igjen, saa vilde han fordoble sit arbeide. Han satte derfor fuld damp paa — og blev bedre. General Booth fik ved begyndelsen af sin løbebane en lignende advarsel og overvandt faren paa samme maade.

I 1869 blev han atter daarlig, og dennegang fik han et aars ferie for at rekreere sig ved reiser. Han drog til Europa og benyttede anledningen til at besøge alle de bedste europæiske blindeinstituter. Det var nemlig hans hensigt at hæve de amerikanske instituter til den høieste grad af fuldkommenhed. Han besøgte professor Moscheles i Leipzig og studerede under Kullak og Tanssig i Berlin. Da han endelig syntes, han havde lært nok og var fuldt paa det rene med de reformer, som maatte gjennemføres, satte han kursen hjemover og ankom til London 20de januar 1871. Det var hans agt at reise videre fra Liverpool allerede den 23de. Men mennesket spaar, og Gud raar. De tre dage blev forlænget til syv og tredive aar, og endnu er han ikke kommen sig afsted over Atlanterhavet.

En bagatel ændrer ofte et helt levnetsløb. En fremmed, som opholdt sig i det samme London-hotel som Campbell, blev opmærksom paa den vævre blinde mand, gik hen til ham og bemærkede, at han samme aften skulde gaa til et teselskab for blinde. Om ikke dr. Campbell vilde følge med? Dr. Campbell indvilgede beredvillig. I dette teselskab blev han bekjendt med de blindes haabløse lod i London. Af 3150 blinde i den store by var 2300 henvist til at leve af andres barmhjertighed. „Da jeg forlod mødet,“ siger dr. Campbell, „hvilede tanken om de blindes kaar i London paa mig som en tung byrde.“

Dagen efter traf han dr. Armitaze, som selv næsten var blind og havde ofret megen tid og mange penge paa forbedringen af de blindes kaar. Dr. Armitaze var en mand efter dr. Campbells hjerte, og de to fandt hinanden snart. De sammenlignede sine erfaringer paa blindesagens omraade, og dr. Campbell opsatte sin reise for sammen med dr. Armitaze at besøge alle slags institutioner for blinde i London. Overalt, hvor de gik, drøftede de de reformer, som maatte gjennemføres.

Vinteren veg for vaaren, og vaaren var ifærd med at blive sommer; men endnu var Campbell i London. En dag, da de to uadskillelige spadserede i Hyde Park, spurte dr. Armitaze pludselig: „Hvad vilde det koste at sætte igang en liden skole og holde den gaaende i to aar?“ „54,000 kroner,“ svarede dr. Campbell. „Da vil jeg give 18,000 kroner,“ svarede dr. Armitaze, „hvis de øvrige 36,000 kan skaffes.“

En tid syntes det, som om de 36,000 ikke kunde skaffes, og dr. Campbell var allerede ifærd med at opgive det hele og reise tilbage til Amerika, da han uventet fik hjælp fra mr. William Mather, parlamentsmedlem fra Gorton. Arbeidet blev nu gjenoptaget med iver, og i november 1871 var de nødvendige penge bragt tilveie. I februar begyndte skolen sin virksomhed med to elever fra Leeds, og i mai, akkurat et aar efter spadserturen i Hyde Park var elevernes antal vokset saa vidt, at der kunde organiseres et regelmæssigt skolearbeide. Ved hertugen af Westminsters og andres hjælp kjøbtes den smukke landeiendom, hvorpaa institutet nu staar, og dr. Campbell saa sig istand til helt at realisere sine ungdomsdrømme. Dr. Armitaze gav rundhaandede bidrag til det nye institut. Han udstyrede gymnastiksalen, gav et kirkeorgel til musiksalen, oprettede et svømmebad m. m., og da det blev mere og mere aabenbart, hvor nyttigt institutet var, traadte efterhaanden alle Storbritanniens ledende filantroper støttende til. Siden institutet stiftedes, har det i en eller anden form modtaget omkring 3,600,000 kroner i bidrag fra publikum.

Naar man for første gang besøger institutet i Norwood, har man vanskeligt for at tro, at alle de unge mennesker, man træffer spadserende omkring i trærnes skygger eller morende sig paa de aabne pladse, er blinde. Man maa hele tiden ligesom knibe sig i armen for at huske, at de cyklende og svømmende gutter og piger er indbyggere i mørkets rige. Det er naturligvis umuligt at skaffe fuldstændig blinde mennesker deres syn igjen; men dr. Campbell har i stor udstrækning lært dem at se med fingrene, og det er lykkedes ham at udvikle deres evner saa vidt, at de kan bevæge sig med en forbausende sikkerhed.

Dr. Campbell har et af de mest fuldkomne gymnastikinstituter i London, og alle hans elever tilbringer en god del af dagen med gymnastiske øvelser. Livet i det fri har forrangen fremfor det stillesiddende stueliv,

og et simpelt signalsystem gjør det muligt for eleverne uden mindste vanskelighed at færdes frit omkring paa de aabne pladse. Der er mange trapper og veikryds; men disse tilkjendegives ved svage ophøininger paa veiene.

Trods sin blindhed er dr. Campbell istand til at færdes overalt med en sikkerhed, som er utrolig. Naar man læser om hans udflugter hid og did i den gamle og nye verden, maa man mindes professor Tyndall, som engang, da han traf den energiske lille mand i Alperne, greb ham i armen og spurte: „Er De virkelig blind eller er det hele humbug?“ Det er sjelden at træffe en saa begeistret tindebestiger som dr. Campbell. Han er antagelig den eneste blinde mand, som har bestiget Mont Blanc, og der er faa sneklædte toppe i Europa, som han ikke kjender ligesaa godt som de asfalterede veie omkring institutet i Norwood.

Som allerede nævnt træffer man i Norwood ofte de blinde paa cykle. Det er naturligvis umuligt for blinde at cykle enkeltvis, og ridningen foregaar derfor paa alle slags multicykler, der ledes af en person, som kan se.

Der findes ogsaa i nærheden af institutet en indsjø, hvorpaa de blinde ror. I saadanne tilfælde maa imidlertid den, som sidder ved roret, kunne se.

Det vilde føre for vidt at beskrive hele institutet; ti det bestaar af flere afdelinger og kan nærmest betragtes som en samling af skoler. Den afdeling, som omfattes med størst interesse af dr. Campbell, og som bidrager mest til at skaffe de blinde levebrød, er afdelingen for pianostemning og musik. Her findes ikke mindre end fire pibeorgler, 60 pianoer for musikundervisning og 26 for pianostemning. Af de 260 elever, som allerede er udeksamineret fra institutet, og hvis samlede fortjeneste i det forløbne aar beløb sig til 450,000 kroner, har den overveiende majoritet musikalske beskjæftigelser. De øvrige afdelinger, i hvilke der undervises i sprog, matematik osv., omtales overordentlig rosende af folk, som har besøgt dem. En rektor for en af de største offentlige skoler i England erklærede efter at have paahørt en eksamination i engelsk literatur paa Norwood-institutet, at han vilde være glad, hvis hans gutter kunde lægge de samme kundskaber og klare forstaaelse for dagen.

Vatikanets verden.

(Efter **Siegmund Münz** i *Cosmopolis*).

Pave Leo XIII er 88 aar gammel, saa der naar som helst kan forestaa valg paa en ny fyrste for den verdens-magt, romerkirken danner. Med ovennævnte kildes bistand skal vi derfor give et raskt overblik over den kreds af kirke-statsmænd, inden hvilken loddet vil falde.

Den mægtigste mand i kredsen er kardinal Rampolla, der siden 1887 har været statssekretær d. v. s. pavens politiske minister. Han er siciliansk adelsmand af den ægte sort, som allerede før Garibaldis dage gjaldt for en anakronisme i det offentlige liv. Den nu 55-aarige prælat har sine stærkeste ungdomsminder fra bourboner-tiden, da han med sine standsfæller levede i troen paa Frankriges lyst til at støtte den vaklende trone i Neapel. De oversaa, at der ikke længere boede bourboner i Tuilerierne, men en Bonaparte, som foretrak at hjælpe huset Savoien til at jage de øvrige fyrstehuse ud af Italien. End ikke dette har i Rampollas hjerte udslettet forkjærligheden for Frankrige. Literatur og kunst har ingen del havt i denne kardinals aandelige uddannelse; det er derfor ikke den franske kultur eller den franske aand, som binder hans interesse til Lamennais' og Chateaubriands hjemland. Den mægtige minister har mange uvenner i den pavelige kreds; saaledes var den nu afdøde kardinal Galimberti, tremagtsforbundets ven, skarp i sin dom om Rampolla — han holdt ham endog for at være indskrænket. Andre roser ham; han hader alskens dobbeltspil og gaar aabent til værks; han afskyr alle forsøg paa at fiske efter popularitet. Sit embede tager han meget samvittighedsfuldt, under sig aldrig en ferie, blir derfor ligesom paven selv i Rom aaret rundt. Dette udlægges af modstanderne, som om han af frygt for medbeilere ikke vover at være udenfor pavens synsvidde. Det store folk jager han ikke efter gunst hos; men lige saa lidet sværmer han for at færdes i den fine verden. Med det fiendtlige kongehof eller regjerings-kredse undgaar han enhver berøring; saa trangsynt er han, at han ikke agter det for nødvendigt at stifte sine fienders personlige bekjendtskab. Pavedømmets „frivillige fangenskab“ skal afspeiles i dets ledende ministers private optræden. I embeds medfør bor han i selve Vatikanet, hvad ellers ingen kardinal gjør; saa det falder ham ganske ligetil at efterabe den ufeilbarliges livsvaner. Det vilde dog været baade menneskeligt og rimeligt, om den sicilianske kardinal havde været personlig kjendt med sine landsmænd, ministrene Crispi og Rudini, som begge ligeledes er sicilianere. Oprindelig antoges det, at det just var for at knytte forbindelser med den italienske regjering, at Leo XIII tog denne sicilianer til minister; det betegnede nemlig et traditions-brud, idet det tidligere altid var en i Rom født prælat, som blev betroet statssekretær-hvervet, og en indfødt romer skulde jo have vanskeligt for at forsone sig med den fiende, som havde sprængt Roms porte. Men Rampolla var ikke forsoningens mand; allerede i sin instruks modtog han fra paven den opskrift for sin politik, at gjenoprettelsen af Kirkestaten var et meget høiere gode end Italiens nationale enhed — man skulde vinde alle Europas andre regjeringer for ophævelsen af Italiens enhed. Et program, som har vist sig yderst mislykket. Oprindelig var Leo XIII klog nok til at indlade sig i politisk

kjøbslagning med Bismarck, hvis geni han beundrede; men med Rampollas tiltræden markeres atter uviljen mod Tyskland og trangen til at gjøre Frankrige, selv det republikanske, ukirkelige Frankrige til lags — i det forfængelige haab at kunne faa se Kirkestaten gjenoprettet.

Betegner ikke Rampolla noget særlig fremragende som aandelig storhed, da er det gjennemgaaende endda mindre tilfældet med hans kolleger. Dannede katoliker klager bittert over, hvor slet det er bevendt med virkelig betydelige mænd i kirkens øverste stillinger. Endnu ved Leo XIII's tronbestigning tællede kardinal-ringen saadanne kultur-personligheder som de to englændere Newman og Manning. Om man nu nævner de aller fremmeligste, italieneren Capecelatro, den franske akademiker Perraud, amerikaneren Gibbons, staar det alligevel ingen glans af disse navne.

Ikke engang i societeten glimrer det nuværende kardinal-kollegiums medlemmer. De dage er forbi, da italiensk og tysk høiadel satte sin ære i at gjøre ogsaa kirkelig karriere; selv de italienske patricier-ætter overlader dette felt til borger- eller endog bondesønners ærgjærrighed. Italiens adel har forsonet sig med den nationale enhedstanke og flokkes i glansen fra kongehuset; selv Roms indfødte adel svigter fort væk paven. Rigtignok gives der her fremdeles familier, som er tro mod sine traditioner; men blandt kardinalerne er der nu kun en eneste indfødt romer, kræmmersønnen Domenico Jacobini, og han er for sygelig til at kunne tænkes som pave-emne, hvad ellers hans romerske fødsel vilde været ham en god chance til. Fra den hellige stads nærmeste omegn er bl. a. de to kardinaler Vannutelli, brødrene Serafino og Vincenzo. Den første af disse har ogsaa af indre grunde en vis udsigt til at komme paa valg. Begge har været nuntier eller pavelige sendemænd ved europæiske hoffer, et fortrin, der veier tungt. De kardinaler, som har gjort diplomat-tjeneste, har en vis statsmands-mine og er tillige nogenlunde kjendt udenfor sin kreds.

Serafino Vannutelli har været nuntius i Wien og blev allerede der betragtet som muligt pave-emne. Hans eftermand i stillingen, kardinal Galimberti var en hul opportunist, som øieblikkelig var færdig til at danse, bare han veirede den granneste lyd fra pavens fløite; naar Leo XIII udtalte beundring for Bismarcks kraft og fandt det praktisk at komme til en vis forstaaelse med denne gamle fiende af romerkirken, — straks var Galimberti vildt begeistret for samme Bismarck, selv i egenskab af kaptein paa den tysk-østerrigsk-italienske tremaster. Ja, han drev det saa vidt i begeistring for dette tremagts-forbund, at han aabent forfegtede pavens forsoning med kongeriget Italien. Hvad jesuiterne bekjæmper som en dødssynd. Saa bar Serafino Vannutelli sig ikke ad, endda jesuiterne sætter kors ved hans navn, bare fordi han har havt forbindelser med et tysk hof. Tvertom, i alliance-dannelsens dage udfegtede han en seig dyst i Habs-

burger-borgen for at lægge vedkommende paa hjerte det kirkefiendske i en forsoning med kongeriget Italien.

Ved Vatikanet gjælder det Tyske Rige, trods sine millioner af katolske borgere, for en „protestantisk magt;“ og kongeriget Italien er værre end den argeste kjætterdom. Da saa det trofaste Wienerhof gjorde fælles sag med de to kirkefiender, føltes det, som de pavelige forhaabninger fik dødsstødet. Vannutelli havde kjæmpet forgjæves; jesuiterne lagde ham for had. Det ymtes om, at han som vordende pave agter at tage det af jesuiterne forbandede navn Klemens (det var Klemens XIV, som i 1773 ophævede jesuiterordenen); i saa fald betyder det krig mod den magt i kirken, som nu i den mægtige statssekretær har et saa villigt værktøi. Serafinos chancer er derfor adskillig tvilsomme.

Hvem der ellers har chancer? I sine 20 regjeringsaar har Leo XIII fulgt 120 kardinaler til jorden; af disse var halvten udnævnt af hans forgjængere. Kun 5 af de kardinaler, der deltog i hans eget valg, er endnu i live; af disse vandrer de to paa gravens rand, de er endda ældre end Leo selv. De tre yngste fortjener derimod at komme paa diskussion.

Først maa nævnes det berømte offer for Bismarcks kulturkamp, den i sin tid fængslede erkebiskop i Posen, nu præfekt for „propagandaen“, kardinal grev Leodochowski. Den mægtige mand er 76 aar, men ved fuld kraft. Som propagandaens chef er han saa at sige pavedømmets koloniminister; under ham sorterer den katolske mission i Østen, den amerikanske gren af kirken og alt omvendelsesværk i protestantiske lande. I sin kardinalkjortel kan han kaldes den „røde pave“, i modsætning til Hans Hellighed selv, den „hvide pave“, og jesuitergeralen eller den „sorte pave“. I denne egenskab har Leodochowski ialfald stor indflydelse ved et eventuelt pavevalg. Sit fiendskab til det Tyske Rige har han forlængst opgivet; han har til tegn paa fred taget en tilbuden „pris“ af gamle keiser Vilhelms guld-snusdaase. Som god polak er han ingen beundrer af tremagts-forbundet, men sværmer heller ikke for konstellationen Kreml—Paris; snarere er han for et kompromis mellem de to retninger i pavedømmets forhold til Europas stormagter. Personlig er han visselig udelukket fra at blive valgt; i 400 aar har kun indfødte italienere opnaaet kirkens høieste værdighed. Men den dag Leo XIII's hvide kjortel skal hænges om nye skuldre, har den røde pave kanske mest at sige ved bestemmelsen af, hvis skuldre det blir.

Af de to andre, der i sin tid deltog i Leos valg, gjælder kardinal Oreglia di San Stefano for altfor trangsynt og brutalt uforsonlig, til at han kan samle stemmer. Ganske anderledes nær ligger det at bringe den tredje af dem paa tale, den 65-aarige Parocchi, der som kardinal-vikar af Rom er pavedømmets indenrigsminister. Den værste feil ved ham er hans ud-

seende; han er søn af en møller fra Mantua-kanten og er en tyk, svær karl. Ved valgmødet vil denne skikkelse forekomme kollegerne stødende som efterfølger for den spinkle asketfigur, som nu i sin person betegner fyrsten i det rige, der ikke skal være af denne verden. Men trods sin tunge krop er Parocchi en arbeidstræl, der sent gaar til ro og er oppe, før stjernerne viger fra himlen. Som sig hør og bør, har han hvasse ord om kongeriget Italien og om tremagts-forbundet; alle franske og fransk-venlige kardinaler vil stemme paa denne tyksak. Og dog kan det hænde, at naar den energiske kjæmpe først er bænket i høisædet, vil han vælge sin egen politik. I sine unge præsteaar var Parocchi varmt greben af Italiens nationale sag; i veltalende ord nedbad han velsignelsen over sit til enhed samlede fædreland. Med bispehuen iførte han sig imidlertid det korrekte prælatsyn paa fædrelandets statsmyndigheder. Men i senere aar har han teet sig moderat og faaet ord for at være en virkelig statsmand. Ved de europæiske kabinetter næres der ingen mistro til en saa fornuftig herre.

Som det lader til, har kabinetterne endnu ikke begyndt at beskjæftige sig med det forestaaende pavevalg. Denne gang har det heller ikke samme praktiske betydning som i kulturkampens tider. Kravet paa gjenoprettelsen af Kirkestaten opfattes nu ikke længere som et praktisk spørsmaal. Forsoning mellem paven og det savoyiske kongehus blir der dog ikke tale om, hvad enten Rampolla eller Serafino Vannutelli eller Parocchi skal forlenes med tiaraen.

De gamle jøders tidligste religion.

En ny teori.

(Efter G. Margoliouth i *Contemporary Review*).

Den bekjendte orientalist G. Margoliouth udvikler i sidste hefte af *Contemporary Review* en ny teori om den ældste jødiske religions oprindelse. Indledningsvis omtaler han det mærkelige slægtskab mellem de gamle jødiske skrifter og institutioner paa den ene side og det oprindelige Kaldæas myter og religiøse skikke paa den anden. Skabelsesdramaet, saaledes som det oprulles for os i indledningen til første Mosebog, har sit kaldæiske modstykke i de maleriske, skjønt mindre fine skabelsessagn, som findes indskrevne paa det gamle Babyloniens tavler. Edens have er bleven sammenlignet med den hellige lund ved Eridu, Kaldæas oprindelige sjøhavn, og engelen med det flammende sværd, som blev sat til at vogte livets træ, svarer til de skytsaander, som den assyriske kunst fremstiller knælende eller staaende paa hver side af det hellige palmetræ i Eridus

have. Endog Evas skabelse af et ribben taget af Adam har sin parallel i skabelsen af gudinder ved de oprindelige kaldæiske guders selvfordobling. Den jødiske fortælling om syndfloden er aabenbart baseret paa den babyloniske fortælling om samme begivenhed, og historien om den mægtige jæger Nimrod fortælles udførlig i et kileskrift-epos, som bærer heltens navn.

Ikke mindre slaaende er ligheden mellem de religiøse skikke. Den daglige ofring i det jødiske tempel har sin parallel i lignende ceremonier i det gamle Kaldæa. Den store nytaarsfest feiredes baade af jøderne og babylonierne til minde om skabelsens dag, Purims (eller Esthers) fest antages at staa i forbindelse med den babyloniske fest til ære for gudinden Ishtar. Den gamle jødiske tradition er i virkeligheden for altid berøvet isolationens golde værdighed; men derved har den utvilsomt vundet og ikke tabt. Istedenfor en ensom stammes orakelsprog finder vi en sang af oltidens store epos. Og ligesom mange af det hebraiske sprogs eiendommeligheder kun kan forklares ved en sammenligning med dets forskjellige søsterdialekter, saaledes maa vi for at opnaa en tilfredsstillende forklaring af den gamle jødiske tradition ty til de forskjellige beslægtede og omkringboende racers myter og sagn.

En saa vidt stor lighed som den, vi ovenfor har antydet, berettiger os ialfald til det spørsmaal, om den storslagne og dybt etiske Jahve-dyrkelse er at anse som et særskilt religionssystem, eller om den kan føres tilbage til en eller anden af det gamle Babylons religions former. Dette spørsmaal maa, ifølge forfatterens mening besvares absolut bekræftende for det sidste alternativs vedkommende. Jahve-dyrkelsen er — paastaar forfatteren — intet isoleret religions-system, men var i sin tidligste begyndelse identisk med en vidt udbredt dyrkelse af maaneguden, som i Kaldæa var bedst kjendt under navnet *Sin*.

Maaneguden blev anseet som den høieste gud baade i Haran i det nordlige Mesopotamien og i Uru eller Zer i det vestlige Kaldæa. I Haran var han kjendt under navnet Sin, og i Uru kaldtes han Nannar (den hellige). Der kan ikke herske tvil om, at maaneguden her allerede i den fjerneste oldtid betragtedes som „gudernes fader og konge“, og at der vistes ham større ære end den gud, som antoges at besjæle solen. Professor Sayce mener rigtignok, at ideen om maanegudens overlegenhed var eiendommelig for akkaderne, og at semiterne allerede fra første stund af regnede solen for større end maanen. Men hvordan det nu end forholder sig hermed, er det ialfald sikkert, at Sin-dyrkelsen allerede i meget tidlige tider havde spredt sig fra Eufrats bredder over Arabien til Sinais halvø. Da nu, ifølge professor Sayces egen fremstilling enhver babylonisk by, stor eller liden, havde sin maanegud, og da videre solguden i selve Babylon betragtedes som maanegudens afkom, kan det neppe paastaaes, at semiterne stod tilbage i anerkjendelsen af maanegudens storhed.

Der er ingen grund til at overraskes over maanegudens høie anseelse blandt visse af menneskehedens oprindelige racer. Man fandt jo, at maanen staar jorden nærmere end nogen af de øvrige skinnende kloder paa firmamentet, og man antog derfor ganske naturlig, at dens indflydelse paa jorden og mennesket maatte være størst, — større endog end solens. Maanen saaes desuden at samle omkring sig alle nattens herlige stjerneskarer, medens solen maatte drage over himmelhvælvingen uden følge. Maanelysets mystiske karakter har ogsaa utvilsomt virket mere stimulerende paa den religiøse sans end dagens klarere og mindre ærefrygt-indgydende lys. Solguden maatte derfor vente længe, før han opnaaede den fornemste plads i det gamle Babylons gudesamling, og det var først, da byen Babylon havde hævet sig til absolut overlegenhed i Kaldæa, at Merodach (den opstaaende sols gud) blev anerkjendt som den fornemste guddom. I de tidligste tider stod Sin (maanen) over Shamash (solen).

I det oprindelige Kaldæa dyrkedes ogsaa en gud, som kaldtes Ea, og det lader sig temmelig klart paavise, at han blev identificeret med Sin eller maaneguden. Der har raadet og raader endnu megen uklarhed med hensyn til guden Eas væsen og funktioner. Maspero og størstedelen af assyriologerne kalder han „de jordiske vandes og det oprindelige oceans" gud, medens professor Hommel betegner ham som en gud baade for „jorden og havet". Hans sædvanlige kileskriftsymbol antages at betyde „vandenes hus"; men professor Sayce drager deraf kun den slutning, at Ea oprindelig var „husguden".

Det mysterium, som knytter sig til denne store og høit anseede gud, løses imidlertid i høi grad, hvis vi anser ham som identisk med Sin. At Ea og Sin har været navne paa en og samme gud, fremgaar bl. a. af en passus i fortællingen om Ishtars reise til Hades, hvor der staar:

„Da kom Shamash frem og græd for sin fader Sin; for Ea, kongen, kom hans taarer."

Her er øiensynlig Sin og Ea brugt som to forskjellige navne paa den samme guddom. Et andet slaaende bevis for de to guders identitet er det faktum, at Merodach, den opstaaende sols gud, ifølge det genealogiske system er søn af Ea. Nu har vi allerede seet, at Babyloniens oprindelige folkeslag ansaa solen som maanens afkom. Hvis derfor solguden Merodach er søn af Ea, maa Ea opfattes som identisk med maaneguden. Andre beviser for, at Ea og Sin oprindelig var navne paa samme gud kan ogsaa anføres. Sondringen mellem dem tilhører først de senere perioder i Babylons historie.

En anden kadæisk guddom, hvis navn er meget ligt Eas, er Aa eller Ja. Dyrkelsen af denne gud synes at have været meget udbredt ved øvre Eufrat og i andre vestasiatiske egne; men man er endnu ikke

fuldt paa det rene med hans oprindelse og funktioner. Ifølge forfatterens mening er imidlertid denne mysteriøse guddom ingen anden end Ea selv, hvis navn ved en modificeret fonetisk omskrivning er bleven til Aa eller Ja. Forfatteren anfører flere argumenter til forsvar for denne sin anskuelse, men indrømmer, at „afgjørende beviser for Eas identitet med Aa eller Ja endnu mangler."

Vi kommer nu til det centrale punkt i forfatterens argumentation, nemlig hans forsøg paa at føre bevis for, at de oprindelige jøders gud har været identisk med Ea-Sin-Ja, Eridus, Urus og Harans store maanegud. Vi har her først og fremst at mærke os den fremtrædende plads, som det til maaneguden helligede bjerg, Sinai, indtager i den jødiske religion. Den begivenhed, som har givet dette bjerg dets store betydning, er naturligvis overgivelsen af lovens tavler til Moses. Men der mangler en fyldestgjørende forklaring af grunden, hvorfor Jahve netop valgte at aabenbare sig paa dette bjerg. Den naturligste forklaring er den, at Sinai var helliget den Gud, som Moses lærte israeliterne at dyrke under navnet Jahve (den eksisterende). Det er sandt, at den lov, som blev givet fra Sinai, aabenbarer en langt mere aandelig idé om guddommen end den kaldæiske opfatning af Sin. Det jødiske forbud mod at gjøre noget udskaaret billede af guddommen viser desuden, at vi her staar overfor et religiøst udviklingsstadium, hvor det oprindelige naturbegreb er bleven afløst af en mere metafysisk idé om Gud. Navnet Jahve (der af arkæologerne med rette ansees for en forlængelse af Aa eller Ja) antyder ogsaa snarere en guddommelig abstraktion end en synlig gjenstand paa himlen, og det religiøse og etiske fremskridt, som indledes ved Moses, var i virkeligheden saa stort, at den af ham stiftede religion næsten maa betegnes som fuldstændig ny. Men det faktum, at Sinai blev valgt til stedet for den store aabenbaring er ikke desto mindre af overordentlig betydning. Moses lærte antagelig israeliterne, at den gud, de skulde dyrke, var identisk med maaneguden Sin, Nannar og Shaddai, men at han paa samme tid var meget større, end man hidtil havde forestillet sig, og at han nu fremstod som den absolut eksisterende, der i sig sammenfatter alt liv og al tilværelse.

Dette er den eneste teori, som tilfredsstillende forklarer de to religiøse strømninger, som findes blandede med hinanden i Sinai-traditionen. Paa den ene side har vi Sindyrkelsen, som folketroen forbandt med det efter Sin opkaldte bjerg, og paa den anden side har vi det renere og ædlere gudsbegreb, som Moses forsøgte at bibringe sit folk. Den eneste praktiske maade, hvorpaa israeliterne kunde bringes at vurdere Moses' mere ophøiede lære, var at betegne Jahve som den gud, der dyrkedes baade paa Sinai, i Uru og Haran, og samtidig fremhæve, at hans storhed overgik alt, hvad man hidtil havde tænkt sig.

Forfatteren mener, at naar Abraham forlod Ur i Kaldæa, skeede det ikke, fordi han vilde unddrage sig guden Sins herredømme. Ti maaneguden nød lige saa megen anseelse i Haran, hvor han slog sig ned, som paa hjemstedet. Det er rimeligere, at Ur er bleven hjemsøgt af en erobrer, som har sat sin gud istedenfor maaneguden, og at Abraham derfor har draget til Haran for at kunne dyrke sin fædrene gud uforstyrret. Selve navnet Abraham (Abiramu = „min fader er høi") peger i retning af den gamle maanekultus. „Min fader og hersker er den ophøiede" — nemlig han, som fra det hvælvede firmament behersker ikke blot himlens skinnende skarer, men ogsaa jorden og havet (tidevandet). Det er ogsaa grund til at antage, at „El Elion" (den mest ophøiede gud), til hvis præst Melchisedek Abraham ofrede tiendedelen af sit bytte, var identisk med den høie maanegud.

Men Sin er ikke det eneste navn, som knytter den kaldæiske maanegud til de bibelske traditioner. I nogle af de babyloniske legender finder vi navnet Ea, hvor navnet Jahveh er benyttet i de tilsvarende tekster i første mosebog, en omstændighed som uafhængig af alt det øvrige beviser identiteten af Ea og Jahve. Det vigtigste eksempel herpaa er fortællingen om syndfloden. Det erkjendes fra alle hold, at Noah (d. e. hvile) er identisk med Set Napisthi (d. e. redning af liv) i den babyloniske fortælling. Ligheden mellem de to fortællinger er ligefrem slaaende og aabenbarer sig endog i det sprog, som er benyttet. I begge beretninger giver den guddommelige røst detaljerede befalinger med hensyn til dimensionerne af det skib, som skal bygges; i begge beretninger fortælles det, at oversvømmelsen begyndte den syvende dag, efter at disse befalinger var givne; og ifølge begge fremstillinger fløi den due, som blev udsendt af arkens beboere, hid og did uden at kunne finde hvile for sin fod. Ligesom Noahs gud efter syndflodens slutning formildes ved ofringer, saaledes ogsaa de forskjellige guder i det babyloniske epos, og begge beretninger slutter med, at Gud velsigner det reddede menneske. Der er naturligvis mange punkter, hvori beretningerne adskiller sig fra hinanden, men i alle væsentlige punkter stemmer de overens.

Og dette er ikke alt. Historien om Adam har en slaaende lighed med den babyloniske fortælling om Adapa. Overensstemmelsen i detaljer er her ikke saa stor som i fortællingen om syndfloden. Men lighedspunkterne er dog tilstrækkelig slaaende til at sandsynliggjøre en fælles oprindelse. Foruden ligheden mellem de to navne bør man mærke sig følgende: Adapa er ligesom Adam søn af en gud, uden selv at være guddommelig. Begge fremstilles som den menneskelige races stamfar, og livets træ, som spiller en saa fremtrædende rolle i fortællingen om Adam, har sin parallel i „livets føde" i den babyloniske fortælling. Forbudet

„spis ikke!" osv. gives i begge fortællinger, men fremtræder rigtignok i Adapalegenden i en ganske anden forbindelse end i den bibelske beretning. Hvad der imidlertid her interesserer os mest, er den omstændighed, at Adapas gud og fader, som han — skjønt dødelig — omgaaes med, er Ea (= Sin), som saaledes i den babyloniske legende indtager samme plads som Jahveh i den tilsvarende bibelske fortælling om Adam.

Forfatteren fører endnu endel argumenter i marken til støtte for sin anskuelse; men det er unødvendigt at gjengive dem her. Han sammenfatter sine argumenter i følgende rekapitulation: I Eridu, som laa lige ved det punkt, hvor Eufrat oprindelig forenede sig med den Persiske Bugt, dyrkedes i de tidligste tider Ea som den høieste gud. Paa grundlag af denne dyrkelse udviklede der sig i tidens løb et vidt forgrenet polyteistisk system, idet Ea formerede sig, og man begyndte at gjøre de forskjellige navne paa en og samme gud til navne paa forskjellige guder. En enkelt folkefamilie blev imidlertid Ea tro og dyrkede guden under navnet Nannar i Uru og under navnet Sin i Haran. Men der var — bortseet fra hyppige tilbagefald til polyteismen — to forskjellige klasser blandt gudens tilhængere. Den ene klasse havde en ophøiet, rent monoteistisk opfatning af ham, idet de ansaa ham for den eneste eksisterende gud, medens den anden klasses opfatning var henoteistisk, idet den antog tilværelsen af andre guder ved siden af Ea, men ansaa denne som den eneste gud, folket burde dyrke. I lang tid eksisterede monoteismen og henoteismen ved siden af hinanden og paa alle kanter omgivet af mere eller mindre grove former af polyteisme. Men den reneste og mest ophøiede opfatning gik tilslut af med seiren, og denne monoteistiske lære er gjennem jødefolket bleven forplantet til den moderne verdens mest civiliserede og mægtigste racer.

Kant og tsaren.

(Efter **Ludwig Stein** i *Zukunft*).

I menneskehedens endeløse drama forekommer af og til de pludseligste forbløffende scene-skifter. Saaledes har tsar Nikolai II's manifest af 28. august med et slag flyttet ideen om en almindelig folke-fred fra ideologernes drømme-himmel ned paa diplomaternes grønne bord. Hvad alle kløgtige real-politikere hidtil kun havde et nedladende smil tilovers for, maa de nu smukt betragte som et nær foreliggende faktum, de ikke kan affærdige med en foragtelig glose, men som de maa diskutere med alvorlige argumenter under opsyn af verdens mægtigste potentat. Tsaren agter

sikkerlig at værge sig mod, at de guldbroderede herrer skal fordærve hans med saa stor høitidelighed fremsatte plan og berøve ham den udødelighed, som ideens gjennemførelse maa sikre ham. Latterlighedens udødelighed tragter ingen efter. Fredstankens moralske seir er uomtvistelig, naar den først faar kjæmpe paa virkelighedens valplads under de ansvarlige magthaveres førerskab. Og seiren vil hilses med jubel paa alle hold — det skulde da være eierne af de store vaabenfabriker, som muligens følte seiren som nederlag.

Tankens overførelse fra den akademiske diskussions og den idealistiske agitations ovenjordiske sfærer til de handlende myndigheders raadslagning, d. v. s. fra teori til praksis, har bragt ovennævnte forfatter til at minde om den store filosof Immanuel Kants lille bog „Zum ewigen Frieden", der udkom for 100 aar siden, i 1795. At beskylde tsaren for plagiat erklærer han for en taabelighed; det er endog usandsynligt, at den unge russer skulde kjende dette forholdsvis lidet paaagtede skrift af en forfatter, der selv i sit hjemland væsentlig studeres af fag-filosofer. Og dog raader der en paatagelig overensstemmelse mellem tsarens manifest og Kants lille skrift. *)

Begge nævner den „evige fred" som et ideal. Tsaren fremhæver i manifestets første sætning, at dette ideal „frembyder sig af sig selv under hele verdens nærværende forhold," og erklærer, at det er „et ideal, hvorpaa alle regjeringers bestræbelser maa være rettede." Kant slaar fast, at det „ikke er nogen tom ide, men en opgave, som gjennem en række løsninger stadig rykker sin opfyldelse nærmere."

Endda mere paafaldende er ligheden paa et andet hovedpunkt. Begge peger nemlig med særlig tydelighed paa den økonomiske baggrund for alle historiske fænomener, som siden socialismens fader Marx trænger sig frem i alle betragtninger over samfunds-spørsmaal. Ved siden af „ret og retfærdighed" træder i begges behandling netop hensynet til folkenes økonomi op i forgrunden. Ikke mindre end tsaren holder Kant sig til de givne historiske faktorers grund, naar han paaviser, hvorledes den evige freds ideal stadig rykker nærmere mod virkelighedens grænser. Handels-interesserne, krigenes stigende kostbarhed, menneskeslægtens økonomiske og intellektuelle fremskridt er de motiver, Kant fører i marken. Vi finder dem alle igjen i tsarens manifest, kun lidt omstændeligere fremstillede.

Kant siger: „Det er handelsaanden, som ikke kan bestaa sammen med krigen, og som tidligere eller senere griber om sig hos alle folk. Fordi nemlig . . . pengemagten vel er det tryggeste at forlade sig paa, ser staterne sig nødsagede til at fremme den ædle fred og, hvor alligevel krigen truer med at bryde løs i verden, at afværge den ved formidling,

*) Norske læsere henvises til den paa „1000 hjems" forlag udgivne oversættelse.

som om de stod i et bestandigt forbund med just dette maal; ti store sammenrottelser i krigsøiemed kan ifølge sagens natur kun yderst sjelden bringes istand og end sjeldnere lykkes."

Tsar Nikolai siger: „De finansielle byrder maa, i kraft af sin tendens til at vokse, ramme den almene velstand i dens kilde. Folkenes forstands- og kropsevner, arbeide og kapital, blir i paatagelig mon bortledet fra sin naturlige anvendelse og opbruges uproduktivt. Den nationale kultur, den økonomiske fremgang og erhvervelsen af rigdomme lammes og forkvakles i sin udvikling . . . De økonomiske kriser, som for en stor del skyldes de overdrevne rustningers mareridt og bunder i den evige ængstelse paa grund af den uophørlige oplagring af krigsredskaber, omskaber vore dages væbnede fred til en knugende byrde, som folkene har sværere og sværere for at bære . . . At sætte en grænse for disse ustanselige rustninger og at søge midler til at forebygge de ulykker, som truer den ganske verden, er den høieste pligt, som for nærværende paahviler alle stater."

Tilvisse gjør Nikolai II ikke krav paa at gjælde for en filosof paa tronen; men muligens kjender han sig enig med Kants gyldne ord: „At konger skulde være filosofer, eller at filosofer skulde være konger, er ikke at vente, ja ikke engang at ønske, fordi besiddelsen af ydre magt uvægerlig fordærver fornuftens frie dom. Men at konger eller kongelige folk ikke lader filosofernes klasse forsvinde eller forstumme, men beholde adgangen til at tale offentlig, er uundværligt for begge til belysning af deres hverv." I anden udgave af sit lille skrift tilføier Kant, med en skjelm bag øre, følgende „hemmelige artikel" ved sin evige freds traktat: „Filosofernes grundsætninger om vilkaarene for muligheden af almen fred skal medtages under de til krig rustede staters overveielser."

Alle tiders tænkere og filosof-skoler har i angjældende punkt ført et tydeligt sprog. Den store realist Aristoteles og efter ham de praktisk ræsonnerende epikuræere paapeger menneskehedens retlinjede fremskridt fra urtidens barbarisk-raa krigs-tilstand til altid fredeligere former for folkenes samfundsliv med deraf flydende høiere kultur. De verdensforagtende kynikere og de kosmopolitisk følende stoikere sværmede bevidst for at lede menneskeheden tilbage til en forudsat naturtilstands guldalder. Og oldtidens idealiserende stats-romaner mundede alle ud i en begeistret skildring af fremtidens freds-idyl. Særlig medførte oprettelsen af Aleksander den Stores verdensrige, at tidens tænkere rettede blikket vidt ud over politikens horisont og forestillede sig en verdens-stat, der ingen anden stat havde at kappes og kives med, saa grænserne mellem folkeslagene udslettedes og aabnede fri adgang til alle menneskers forbrødring. Og alle disse udsigter og anelser steg i Jesu lære frem med levende anskuelighed. — For ikke at hefte os ved den sammenhængende udvikling af denne verdens-stats-tanke,

kan det være tilstrækkeligt at pege paa den sidste i rækken af de store tankesystem-bygmestre, Herbert Spencer, som i lighed med Kant opfatter verdenshistoriens gang som ledende til, at nutidens industrialisme vil bryde krigs-aandens almagt.

Men at den „evige fred“ nogensinde skulde blive helt betrygget, tør selv ikke Kant antage. I sin „Retslære“ hævder han udtrykkelig, at den evige fred er en „uudførlig ide“; naar han alligevel priser den som menneskehedens ideal, maa man holde klart for øie, hvad han i sine filosofiske hovedværker vil have forstaaet ved et ideal. Idealer er ikke saa meget de yderste opnaaelige maal, men heller retningerne for menneskelig tilstræben af saadanne maal; det endeløse ved retningen er for saa vidt en velsignelse, som den blotte bestræbelse for at naa videre i vedkommende retning allerede er maal i sig selv. Den evige fred som fuldbragt kjendsgjerning skulde kanske stille umulige krav til menneskenes samfundsdygtighed og slappe deres trang til at holde sin spænstighed vedlige. Men som dragende maal styrker og egger dette ideal folkeslagenes selv-udvikling.

Veien mod maalet har to sider. Folkenes selvforpligtelse til at overholde den internationale fred virker negativt som forbud mod visse handlinger og positivt som paabud af andre.

Kant opstiller en formelig verdensfreds-traktat med præliminar-artikler, der forbyder, og definitiv-artikler, som paabyder; tilslut vedføier han ironisk, efter tidens diplomatiske skik og brug, den ovennævnte „hemmelige artikel“. Hans 6 præliminar-artikler lyder:

1. Ingen fredsslutning skal gjælde for saadan, dersom den er affattet med hemmeligt forbehold af stof til ny krig.

2. Ingen for sig bestaaende (stor eller liden) stat skal af en anden stat kunne erhverves ved arv, bytte, kjøb eller gave.

3. Staaende (leie-)hære skal med tiden ganske ophøre.

4. Statsgjæld med ydre statshandel til maal skal ikke gjøres.

5. Ingen stat skal med vold indblande sig i en anden stats forfatning eller regjering.

6. Ingen stat skal i krig med en anden tillade saadanne fiendtligheder, som maa gjøre den gjensidige tillid til den vordende fred umulig, saasom snigmord, forgiftning, brud paa kapitulation, tilskyndelse til forræderi o. l.

De 3 definitiv-artikler lyder:

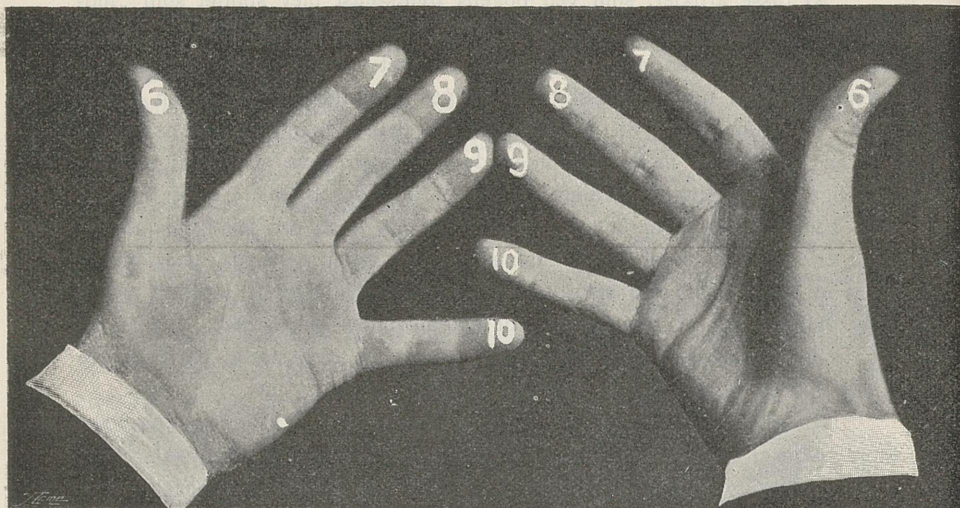
1. Den borgerlige forfatning i enhver stat skal være republikansk. — 2. Folkeretten skal grundes paa en føderalisme (stats-forbunds-forfatning) mellem frie stater. — 3. Verdensborgerretten skal indskrænkes til betingelserne for den almindelig hospitalitet eller besøgsret.

Af disse artikler, som ved bogens fremkomst blev spottet som „filosofisk tusenaarsrige-vrøvl“, har allerede i det forløbne aarhundred ikke saa faa gaaet over i den alment erkjendte folkeret. Første præliminar-artikels forebyggelse af uærlig fredsslutning billiges nu ialfald teoretisk; en Richelieus, en Talleyrands, en Metternichs, en Beusts løgndiplomati har veget for en Bismarcks mere aabenhjertede og ligefremme adfærd i mellemfolkelige forhandlinger. Anden artikel er ligeledes hjemlet; stater blir nu ikke længere „sammengiftede“. Tredje artikels haab om leie-hæres afskaffelse er opfyldt; de moderne nationalhære har netop i kantsk aand til formaal at værne nationens selvstændighed. Selv de følgende artiklers etiske krav holder paa at trænge frem til magthavernes bevidsthed. I det hele er, trods Napoleons-tidens fortryllende glans, de dage forbi, da krigerære gjaldt for en fyrstes eneste adkomst til berømmelse.

Historien gjør underlige sprang. Henrik IV af Frankrige og hans store minister, hertugen af Sully, havde udkastet en plan til Europas ordning i et uopløseligt freds-forbund af 6 arvelige monarkier, 6 valgriger og 3 republiker. Nu gjenoptager den russiske selvhersker den romerske keiser Probus's forslag: Vaabnerne skal hvile — kamp skal ingensteds forekomme! Pavekirkens „gudsfred“ af 1041 gjenoplivedes ved tsar Aleksander I's „hellige alliance“. Forgjæves viste alle disse forsøg sig at være. Kvækernes og andre fromme sammenslutningers varme forkyndelse af det syndige i at bære vaaben paa hinanden har ligeledes lidet frugtet. En virkelig moralsk seir for freds-tanken er det dog nu, naar verdens vældigste krigsherre indbyder sine kolleger til fælles raadslagning om udveie til at afholde hinanden fra at anvende krig som middel til at sætte sin nations vilje igjennem overfor en broder-nation. Det betegner et vendepunkt i verdens historie. Er ideen først bragt ind i den praktiske politik, vil den ved sin sandheds kraft efter hvert trænge igjennem. Der er holdbare grunde for ikke at mistvile om det godes endelige seir, naar det bare har fundet en adgang til at træde ud i livet.

Kun er det at ønske, at den snart sammentrædende freds-konference tager sig Kants hemmelige artikel til hjerte: „Filosofernes grundsætninger om vilkaarene for almen fred skal medtages under de til krig rustede staters overveielser.“

Med god vilje finder fornuften under kyndig veiledning tilvisse frem til løsning af vanskeligheder, der stænger for et saa eftertragtelses-værdigt maal. *Vil alle* fred, er freden tryg.

Figur 1 (9 × 9).

At multiplicere paa fingrene.

(Efter dr. L. Caze i *Revue des Revues*).

Enhver, som har havt med regning at gjøre, ved af erfaring, hvor vanskeligt det er at faa multiplikationstabellen ind i barnets hode. I maaned efter maaned, ja ofte endog aar efter aar, er læreren nødt til at gjentage den hele tabel fra „2-gangen“ til „9-gangen“. Og som oftest svarer resultatet lidet til anstrengelsen.

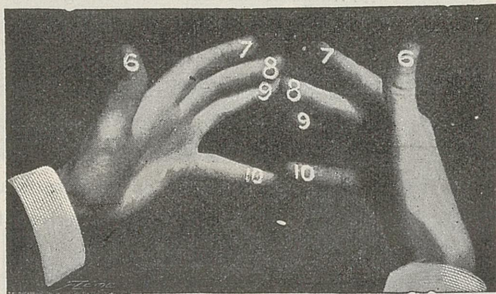
De første gange, fra 2-gangen til og med 5-gangen lærer og bevarer barnet forholdsvis let. Det er derimod ved 6-gangen, at vanskeligheden begynder, og denne stiger mere og mere lige til 10-gangen. De høiere „gange“ kræves i almindelighed ikke af børn. For at multiplicere 14 med 16 f. eks., tager næsten alle børn, for ikke at sige alle, tabellen til hjælp.

En polsk matematiker, Prokopovitsch, har i lang tid studeret dette spørsmaal og opnaaet udmærkede resultater. Han gaar ud fra, at barnet vil kunne lære at multiplicere paa fingrene, ligesom det kan tælle paa fingrene.

De 5 første gange har han aldeles ladet ud af betragtning; til udgangspunkt har han taget faktoren 6 i et meget enkelt fingersystem.

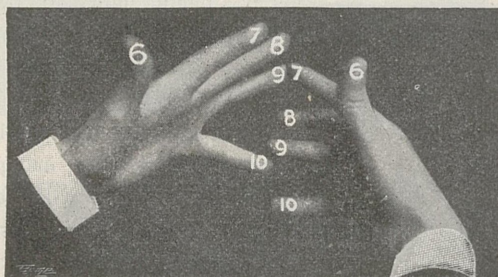
Hver haands tommelfinger repræsenterer faktoren 6, pegefingeren 7, langfingeren 8, ringfingeren 9 og lillefingeren 10. For at multiplicere et

af disse tal med et andet, maa man først stille de fingre sammen, som repræsenterer de to faktorer. Man tæller derpaa fra disse begge hænders fingre opover mod tommelfingrene og regner ogsaa disse med. Denne sum giver det søgte produkts tiere. Under de to sammenstillede fingre, er der eller kan der være et vist antal fingre tilbage paa hver haand. Naar man multiplicerer disse sidste med hinanden, høire haands fingre med venstre haands, eller omvendt, faar man enerne, som man føier til tiernes antal, hvorved fremkommer det søgte produkt.

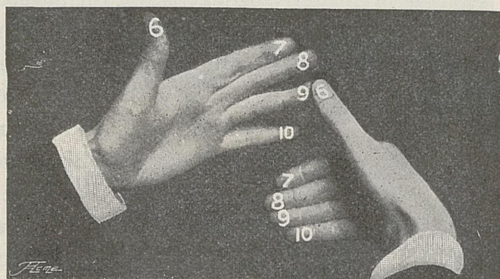

Figur 2 (9 × 8).

Man skal f. eks. multiplicere 8 med 9. Høire haands langfinger sammenstilles med venstre haands ringfinger (fig. 2). Dette udgjør 7 fingre: de to sammenstillede fingre, begge tommelfingrene, begge pegefingrene og den venstre haands langfinger. Man faar da 7 tiere; der staar nu tilbage: paa høire haand, to fingre, ringfingeren og lillefingeren; paa venstre haand, en, nemlig lillefingeren. For at faa enerne multipliceres nu disse to tal med hinanden: 1 × 2 = 2. Disse 2 enere, føiede til de 7 tiere, giver 72, det søgte produkt, 8 × 9.

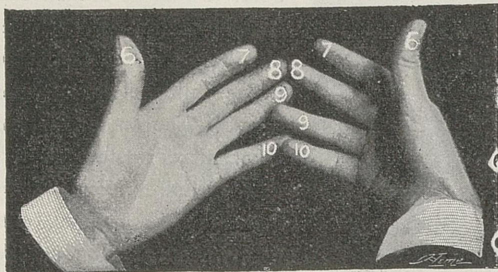
Figur 3 (9 × 7).

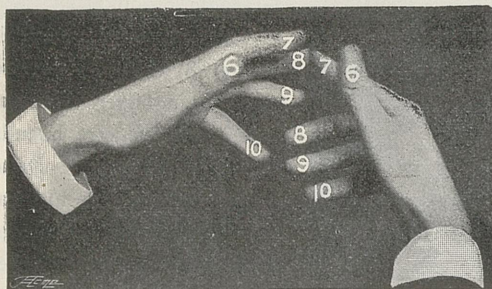
Figur 4 (9 × 6).

Man vil lægge mærke til, at det er fuldstændig ligegyldigt, om man vælger den ene eller anden haands fingre til multiplikator eller multiplikand. I dette fingersystem gjælder, som ellers, den matematiske regel, at faktorernes orden er ligegyldig.

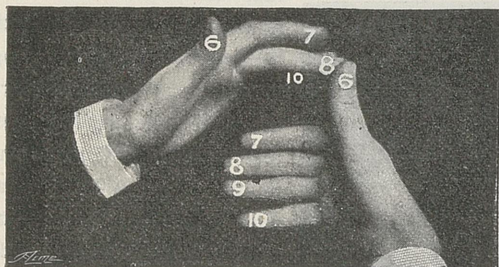
Illustrationerne vil hjælpe til at forstaa denne saa simple metode. Figur 3 (9 × 7) viser os den høire haands pegefinger sammenstillet med den venstre haands ringfinger. Vi har altsaa 4 fingre paa den venstre og 2 paa den høire, det giver 6; dette tal angiver tierne. Der er 3 fingre tilbage paa den høire haand og 1 paa den venstre. Disse to tal multipliceres, og man faar 3, hvilket tal angiver enerne. Ved at føie disse 3 enere til de 6 tiere faar vi 63, det søgte produkt, 9 × 7 eller 7 × 9.

Figur 5 (8 × 8).

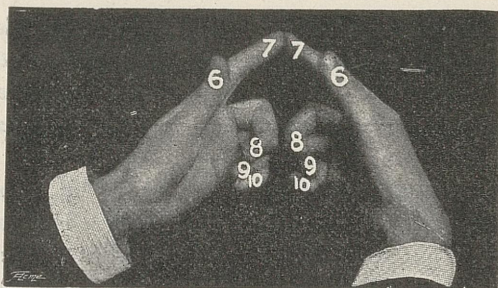
Figur 6 (8 × 7).

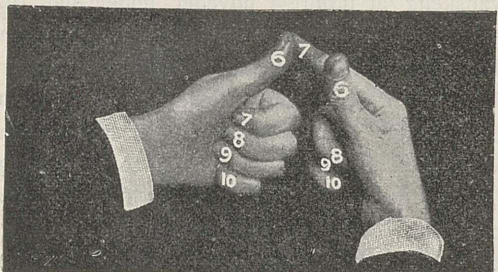
Figur 7 (8 × 6).

Figur 4 viser os multiplikationen 9 × 6, figur 5: 8 × 8, figur 6: 8 × 7, o. s. v., ligetil figur 10, der viser os multiplikationen 6 × 6.

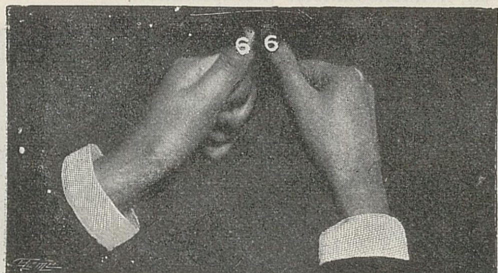
Multiplikationen af tosifrede tal efter den gamle metode frembyder mange vanskeligheder. Ved at benytte fingersystemet forsvinder disse. I denne række repræsenterer tommelfingeren 11, pegefingeren 12, langfingeren 13, ringfingeren 14 og lillefingeren 15. For at udføre multiplikationen begynder vi ligesom i forrige række med at stille sammen de fingre, der repræsenterer de givne faktorer. Antallet af fingre, der ligger over de sammenstillede, plus disse sidste, giver os, ligesom i første tilfælde, tiernes antal. De nedenfor liggende fingre tager man slet ikke hensyn til. For at erholde enerne, tager man igjen de fingre, som allerede har givet tierne, og multiplicerer antallet af høire haands fingre med antallet af venstre haands, eller omvendt. Desuden føier man 100 til det saaledes erholdte produkt.

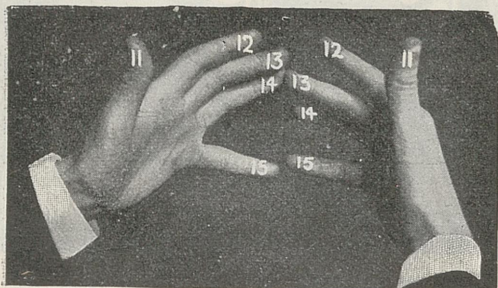
Figur 8 (7 × 7).

Figur 9 (7 × 6).

Figur 10 (6 × 6).

Figur 11 (14 × 13).

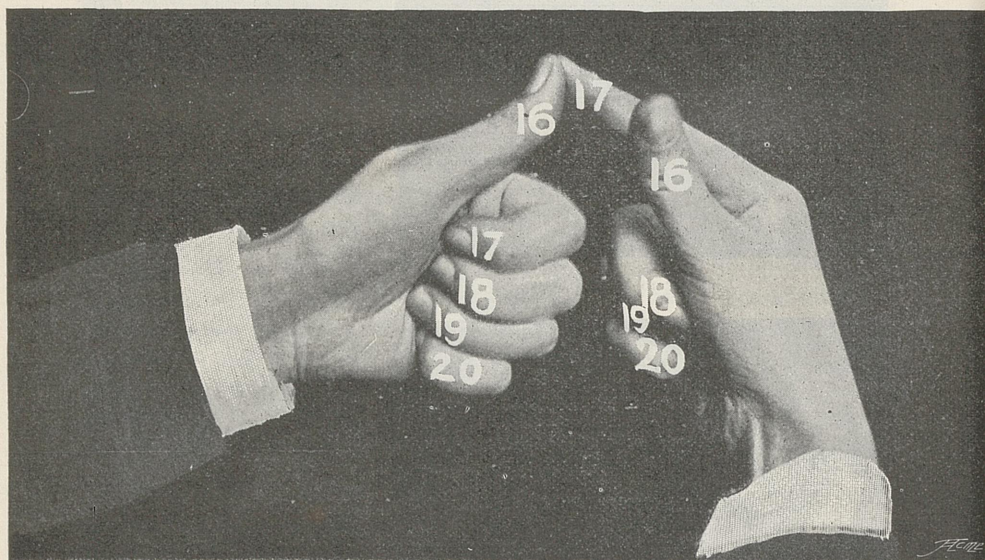
Vi vil nu udføre multiplikationen 13 × 14 (fig. 11). Høire haands langfinger stilles sammen med den venstre haands ringfinger. Derpaa adderes antallet af de fingre, der ligger over de sammenstillede, til antallet af disse sidste, hvilket udgjør 7. Vi faar altsaa 7 tiere eller 70, der føiet til det første tal 100 giver 170. Enerne erholdes ved at multiplicere antallet af høire haands fingre, som allerede har givet os tierne, 3, med antallet af venstre haands fingre, 4. Produktet er 12, der adderet til 170 giver 182, det søgte produkt 14 × 13.

I dette eksempel kunde man ogsaa gaa frem efter den forrige metode. Man behøver ikke at tilføie tallet 100, men denne fremgangsmaade er utvilsomt mere vidtløftig og følgelig mindre praktisk. Tager man f. eks. tallene 13 og 14, repræsenterer de fingre, der ligger over de to sammenstillede, plus disse sidste, tyverne. De fingre, der ligger under de sammenstillede, repræsenterer tierne; hvis man multiplicerer med hinanden antallene af de fingre, som allerede har givet tyverne, faar man enerne. Saaledes har vi (fig. 11): paa høire haand 3 fingre og paa venstre 4,

det giver 7 tyvere eller 140. De fingre, som ligger under de sammenstillede, er venstre haands lillefinger og høire haands ringfinger og lillefinger, det udgjør 3 fingre, der giver 3 tiere eller 30. Endelig multipliceres antallet af venstre haands fingre, 4, med antallet af høire haands, 3; det giver 12. Ved at addere disse tal faar man 182: 140 + 30 + 12 = 182.

Vi kommer nu til den følgende række, som gaar fra 16 til 20 og hvor tommelfingeren repræsenterer 16, pegefingeren 17 o. s. v. Her har man ogsaa en simpel metode at gaa frem efter. De sammenstillede fingre og de, som ligger over disse, adderes og repræsenterer tyverne. Det faste tal, man har at tilføie, er her 200. Hvis man forsøger multiplikationen 16 × 17, der er meget vanskelig at udføre i hovedet, finder man (fig. 12): Venstre haands tommelfinger, der repræsenterer multiplikatoren, sammenstilles med høire haands pegefinger, der repræsenterer multiplikanden; dette giver 3 fingre, der ligger over de sammenstillede, idet disse sidste medregnes. Altsaa 3 tyvere eller 60. Paa venstre haand er der 4 fingre tilbage; dette antal, multipliceret med antallet af de fingre, som er tilbage paa høire haand, nemlig 3, giver 12. Derpaa tilføies det faste tal 200, og vi har: 60 + 12 + 200 = 272, det søgte produkt 16 × 17.

Prokopovitsch fører sit system endnu videre og behandler paa samme maade tresifrede tal, firesifrede o. s. v. Han har ogsaa gjort forsøg paa at anvende sin metode paa en hvilkensomhelst multiplikation.

Figur 12 (16 × 17).

Argentina og Chile.

(Efter Heinrich Linder i *Cosmopolis*).

Argentina er et uhyre eng- og kornland paa nær 3 millioner kvadratkilometer, som lettelig kan føde 20 gange flere indbyggere, end der nu lever der (nær 4 millioner).

Chile er en smal kyststrimmel mellem de himmelhøie Andesfjelde og det vidtaabne Stillehav, neppe fjerdedelen saa stort som Argentina, men med næsten lige mange indbyggere; hele det nordlige strøg er ørken, og indsiden af landet er ubeboeligt høifjeld.

Chile-folket er en blanding af spaniere og de indfødte kjække araukanere, stramme karle, som med glæde lader det gaa paa livet løst. I aarhundreder har de gaaet i jesuiterskoler og udviklet sin sluhed og sans for anvendelse af alskens midler; fra spanierne har de arvet en vis lyst til at være slemme med dyr og hundse undergivne, fra indianerne har de grusomhed og hevnsyge i blodet. Men det er et dygtigt folkefærd, og som alle fjeldfolk elsker de sit fødeland grænseløst. Deres gjæstfrihed og gavmildhed er et ordsprog paa deres kant af verden; for slægt og venner skyr de ingen ofre. Ved sin ligegyldige behandling af børnene har de gjennemført et strengt „naturligt udvalg"; bare de sundeste og seigeste faar vokse op, saa legemlig er de en kraftig race. Rigtignok grasserer alkoholisme, kopper og syfilis rædselsfuldt blandt de voksne og hemmer folke-forøgelsen. Men den chilenske *roto* har to i sig til at blive en hersker-race.

Argentinas *gaucho'er* er godmodige, flegmatiske slettefolk, som røgter sine tusentallige buskaper eller steller sine endeløse korn-vidder. Landet er for vidtstrakt og ubegrænset til at avle nogen fædrelands-følelse hos de spredt streifende eller bosiddende beboere. Selve statsforfatningen speiler denne eiendommelighed; landet udgjør en samling løst sammenbundtede „stater", som det aldrig lykkes den store havnestad Buenos Aires at koncentrere. Denne by har derfor ogsaa søgt at skaffe sig et overtag ved at lokke fremmede til; af dens halve million mennesker er tredjedelen udlændinger.

For nærværende holder disse to nabostater paa at ryge sammen i krig. Man skulde tro, Andesfjeldene var saa naturlig en grænse, at der ikke var noget at trætte om. Sagen er, at i senere tid har Chile erhvervet nye strøg, hvor grænsen kan være tvilsom — baade i syd og i nord.

Det nævnte ørkenstrøg i Chiles nordende tilhørte oprindelig Bolivia og Peru. Saa opdagede nogle franskmænd guanoleierne paa kysten der

nord; og de driftige chilenere var ikke sene til at gjøre sig disse nyttige, skjønt de laa paa boliviansk grund. I 20 aar varede den hidsige strid om det ubeboelige strøg; den flammede især op ved opdagelsen af de rige saltpeterleier, der ogsaa strakte sig ind paa peruviansk grund; desuden kom sølvfundene ved Caracoles til. Det lille havnested Antofagasta skjød raskt i veiret; en over 900 kilometer lang jernbane førtes derfra over Andesryggen (4114 meter) forbi sølvgruberne til Oruro dybt inde i Bolivia. Tvisten mellem naboerne løb ud i en hidsig krig (1879—83), som chilenernes mandhaftighed, trods de Forenede Staters utilslørede sympati med Peru, førte frem til freden i Ancon, der kostede Peru hele saltpeterprovinsen, samt en vaabenstilstand, der berøvede Bolivia hele dets kyststribe, noget som stadfæstedes ved den endelige fred i 1895.

Det lille kystfolk havde ved sin energi og kjækhed svunget sig op til en „magt“ paa sit afsides fastland. Erobringen af den rige ørkenstump bragte statsindtægterne op fra 36 til 136 millioner kroner. Offentlige bygninger og skoler sprang op af jorden; jernbaner og havnemoloer anlagdes; kanoner og geværer, panserskibe og kystfæstninger, disse kostbare kulturgreier, var der raad til at flotte sig med. Tyskland var mønstret; tyske officerer og ingeniører kaldtes til landet, og tyske lærere for universitetets naturvidenskabelige fakultet. Paa offentlig regning skikkedes hundreder af flinke unge mænd over til Europa for at sætte sig grundig ind i tysk, fransk og engelsk kultur. Den tyske kaptein Emil Kørner sattes til at reorganisere hærvæsenet og rykkede op til generalstabs-chef. Det holdt imidlertid ham og hans kammerater haardt at faa de „uovervundne og uovervindelige“ seirherrer fra den peruvianske krig til at bøie sig for den importerede krigsvidenskab; men nu — efter den vilde revolution i 1891, da den dygtige usurpator Balmaceda maatte bukke under for det gamle oligarki — er alt i den bedste gjænge. De indfødte begynder at begribe, at udlændingerne trænger landet til; rigtignok hemmer deres araukanske nationalstolthed dem i at assimilere de fremmede elementer, hvorfor indvandrer-strømmen ikke flyder rigelig til den afsides kyst.

I disse dage truer det med krig fra nabolandet bag Andes; muligens skal den nye chilenske kultur nu staa sin første prøve. Anledningen er altsaa grænsetvist.

For det første staar trætten om en saltørken bag Andes i det af Bolivia til Chile afstaaede strøg; egentlig er dens rigdomme paa boraks, salt og malme værdiløse paa grund af den umulige adkomst til havet. Men de stolte halvspaniere slaas gjerne for æren. Strøget blev ved vaabenstilstanden i 1884 overladt Chile, og dette stadfæstedes ved freden i 1895; imidlertid havde Bolivia allerede i 1893 i al stilhed afstaaet selv-

samme ødemark (et landstykke saa stort som Baiern) ogsaa til Argentina, paa hvis fjeldside det ligger. Hvem eier saa herligheden?

Endda bitrere kjævler naboerne om grænsen paa strøget søndenom begge lande, i Patagonien. Dette ukjendte land gjaldt fra umindelige tider for at være ubrugbart for kulturøiemed. Chile havde dog allerede i 1843 lagt en koloni ved Magalhaens-sundet; og i aarenes løb holdt de to naborepubliker paa med forhandlingerne om den indbyrdes grænse sydefter Andes. I 1872 enedes de om, at vandskillet skulde skille staterne; men under de senere forhandlinger om dette vandskille kom ogsaa udtrykket „de høieste toppe“ ind i overenskomsterne.

Imidlertid begyndte Argentina i ottierne med kraft at kolonisere vestover, og det opdagedes snart, at ogsaa sydover, i Patogoniens indre, var der udmærket anledning til at byde nordeuropæiske indvandrere god jord at bryde op. Rigtignok opdagedes det tillige, at vandskillet mellem Stillehavet og Atlanterhavet slet ikke faldt sammen med Andeskjædens høieste ryg, men at det dannedes af en lavere skogvokset fjeldstrækning østenfor. Dette skulde ifølge den oprindelige overenskomst medføre, at de bagerste fjelddale i Patagonien hørte Chile til. Ikke desto mindre lod den argentinske regjering sine nybyggere flytte ind der. Nu hændte det, at synkende sølv- og saltpeterpriser tvang chilenerne til at se sig om efter nylænde til rydning i de endnu ukjendte sydligere Andes-dale. Tyske forskere sendtes paa undersøgelse; de fandt godt land vestenfor vandskillet, men stødte tillige paa — argentinske nybygger der.

Altsaa ugreie med grænsen, følgelig nye forhandlinger. Argentina pukker paa „de høieste toppe“, Chile paa sit oprindelige vedtagne „vandskille“. Den gamle overenskomst fastsatte, at tvist mellem de kommissioner, som skulde afgjøre grænselinjen paa aastederne — en 3000 kilometer lang linje i høifjeld! — skulde indankes for Englands voldgift. Vil nu Argentina føie sig, om denne voldgift gaar det imod, og trække sig tilbage fra det allerede koloniserede dalstrøg? Det er visselig noksaa tvilsomt. For samtidig med Chiles rustninger har ogsaa Argentina tredoblet sin flaade og firdoblet sin hær; landet kryr af soldater. Det skal derfor ikke overraske os, om de to republiker, Sydamerikas foregangslande, farer løs paa hinanden og atter byder Europas marinekyndige en leilighed til i praksis at studere de nye krigsredskaber, de selv ikke vover at prøve.

Udgangen paa en saadan kamp kan i længden ikke være tvilsom, naar man kjender forskjellen mellem de to staters nationale væsen. Chilefolket er patriotisk og glad i kamp; Argentinas gaucho'er har ikke krigerlynne. Det blir Chile, som skal tage det tungeste stød, naar nordamerikanerne skal til at praktisere Monroe-doktrinen i Sydamerika.

Et alvorligt spørsmaal.

Verdens madforsyning.

(Efter sir William Crookes i *Nature*)

Under titelen „Folkeforøgelse og brødforsyning" omtalte *Kringsjaa* i næst forrige hefte et foredrag, holdt af kemikeren sir William Crookes ved *British Association's* aabningsmøde i Bristol den 7. september sidstleden. Foredraget har, som vi der nævnte, vakt den mest levende opsigt, baade i England og andensteds og indeholder saa mange interessante enkeltheder, at en noget forkortet gjengivelse visselig vil være paa sin plads. Nærværende referat er efter *Nature*, som bragte foredraget i sin helhed dagen efter, at det var blevet holdt i Bristol.

Det emne, siger taleren, som jeg her skal behandle, er af interesse for hele verden, for enhver race og ethvert menneskeligt væsen. Det er et spørsmaal om liv og død for kommende generationer, ti spørsmaalet er: vil verden i længden kunne skaffe mad nok for den tiltagende befolkning? Mange af de oplysninger, jeg kommer til at meddele, er i høi grad nedslaaende, men de hviler paa uforanderlige kjendsgjerninger. De viser, at alle civiliserede nationer er i overhængende fare for mangel paa dagligt brød. Eftersom mundenes antal vokser, tager næringskilderne af. Landet er af begrænset udstrækning, og det land, der er skikket til at frembringe korn, er absolut afhængigt af vanskelige og lunefulde naturforhold. Jorden kan ikke længer tilfredsstille de fordringer, der stilles den, hvad jeg i det følgende haaber at kunne overbevise Dem om. Imidlertid tør det hænde, at der dog er en udvei. Kemikeren maa komme den truede menneskehed til undsætning. Gjennem laboratoriet maa faren for at sulte ihjæl, naar det rigtig kniber, vendes til overflod.

Englands kornforbrug er af speciel interesse for denne forsamling — saa meget mere som Bristol er en af de vigtigste indførselshavne. Byen indfører aarlig 6¼ million tønder korn, hvoraf 2 millioner er hvede.

Hvad trænger vi i England aarlig af hvede? Forbruget pr. indbygger er over halvanden tønde, og sættes befolkningen til 40 millioner, trænger vi aarlig mere end 60 millioner tønder, et forbrug som hvert aar stiger med en halv million tønder. Af dette korn avler vi selv 25 pct., mens 75 pct. indføres.

Hvedespørsmaalet er af en saadan betydning, at det har tiltrukket sig parlamentets opmærksomhed, og man har bragt i forslag oprettelse af

nationale kornmagasiner. I krigstilfælde vilde sikkerlig hvede blive betragtet som krigskontraband ligesaavel som skydevaaben og krudt og beslaglægges selv under nøitralt flag. I gunstigste tilfælde beløber vort forraad af hvede sig til 16 millioner tønder, medens det i april var nede i $2^1/_2$ millioner tønder. Samtidig var forraadet i hele Europa, de Forenede Stater og Kanada, hvad man kalder „verdens synlige oplag“, ikke mere end $12^1/_2$ millioner tønder. For at undgaa faren for hungersnød i krigstilfælde har man foreslaaet at oplagre i statsmagasiner 16 millioner tønder hvede, der ikke skulde bruges uden i yderste nød. Dette vilde strække til for 14 uger og forudsat, at landets sædvanlige kornbeholdning ved krigens begyndelse var i behold, vilde England paa den maade kunne klare sig i mere end et halvt aar uden indførsel. Jeg vover ikke nærmere at udtale mig om dette forslag.

En bedre udvei vllde det være, om vi kunde avle al vor hvede eller dog mesteparten af den i vort eget land. Gjennemsnitsavlingen ifjor var for hele de forenede kongeriger 7,27 tønde pr. acre. I tolv maaneder behøver vi 60 millioner tønder, hvad der efter den gjennemsnitlige afkastning for de 11 sidste aar svarer til 8,250,000 acres godt hvedeland. Desuden trænges en aarlig tilvækst af ca. 64,000 acres, for at vi skal kunne brødføde os. Med andre ord: en fjerdedel af Englands samlede areal vilde kræves til hvedeavl. Om saa meget land — fordelt paa alle tre lande — i praksis vilde kunne anvendes udelukkende til hvedeavl, er det for tiden vanskeligt at have nogen mening om.

Dagens brændende spørsmaal er: hvad kan de forenede riger gjøre for at sikre sig mod nød i tilfælde af to paa hinanden følgende uaar eller en mulig europæisk krig? Vi anvender uden sky millioner paa forsvar for vore kyster og vor handel og endnu flere millioner til skibe, eksplosiver, kanoner og folk, men vi undlader de nødvendige forholdsregler for at sikre os det første og uundværligste krigsmateriel — mad.

Problemet er imidlertid ikke begrænset til de Britiske Øer. Hvede er den kaukasiske races fornemste brødkorn. Indbyggerne i Europa, de Forenede Stater, Britisk Amerika, Sydafrika. Australien og store dele af Sydamerika, foruden den hvide befolkning i de forskjellige kolonier er altsaa interesseret i dette spørsmaal. Forbruget viser næsten overalt en tendens til at stige. I Skandinavien er det steget 100 pct. paa 25 aar, i Østerrige-Ungarn 80 pct., i Belgien 50 pct. og i Frankrige 20 pct. Kun i Rusland og Italien og muligens i Tyrkiet har det aarlige forbrug pr. indbygger aftaget.

I 1871 var verdens brødædere 371 millioner i antal. I 1881 var antallet steget til 416 millioner, i 1891 til næsten 473 millioner og for tiden kan det anslaaes til $516^1/_2$ millioner. At verdens brødædende befolk-

ning tiltager i geometrisk række godtgjøres deraf, at tilvæksten pr. aar stadig blir større og større. I begyndelsen af syttiaarene voksede antallet af brødædende mennesker med 4,3 millioner pr. aar, i ottiaarene med 6 millioner pr. aar.

Hvor meget hvede trænges der for at skaffe alle disse sultne munde brød? For øieblikket er det ikke muligt at skaffe nøiagtige opgaver over dette aars hvedehøst, men af hvad enkelte lande virkelig har produceret, og hvad andre stiller i udsigt, kan man dog danne sig en ganske korrekt forestilling. For at skaffe 576½ millioner brødædere deres vanlige kvantum trænges der til sædekorn og til brød 581 millioner tønder hvede. Og hvorledes er vore udsigter til at erholde denne svære mængde?

Efter de paalideligste opgaver er forraadet fra sidste aars høst 480¼ millioner tønder, mens der som nævnt trænges 581 millioner. Der er altsaa et underskud af 100¾ millioner tønder, som rigtignok ikke er blevet synderlig farligt, fordi der fra aaret før var et overskud paa 75 millioner tønder. Noget saadant overskud er der iaar ikke længer. Vi begynder med et underskud af 25¾ millioner tønder og har 6½ millioner flere munde at mætte. Resultatet heraf er, at en sjettedel af det nødvendige brød vil mangle, hvis dette aars høst ikke holder mere, end den synes at love. Alle reserveforraad er praktisk talt nu opspiste. Behovet maa dækkes direkte af aarets høst og al magasinering er under disse omstændigheder umulig, hvad der tilstrækkelig fremgaar deraf, at selv en høst som den i 1894 — den rigeste, man kjender — vilde være utilstrækkelig til fuldt at tilfredsstille behovet.

Det er klart, at vi staar overfor et kollossalt problem, der kan lægge beslag paa de visestes skarpsindighed. For iaar vil der være et underskud paa 25¾ millioner tønder, som ikke kan dækkes, medmindre europæerne lader sig bevæge til at æde indisk korn eller rugbrød. Hidtil har produktionen tilfredsstillet efterspørselen. Eftersom forbruget øgedes, blev afkastningen pr. acre rigere. Verden er blevet saa fortrolig med balancen mellem produktion og behov, saa vant til at betragte andre lande som uudtømmelige kornkamre, at det med let hjerte ansees for givet, at saa og saa mange acres aar efter aar kan føies til verdens hvedeproducerende areal. Vi glemmer, at dette areal er strengt begrænset, og at nogle faa millioner acres land regelmæssig tilføiet snart bliver et uhyre landomraade.

Hvordan vil nu dette arte sig for fremtiden?

I de sidste 30 aar har de Forenede Stater været dominerende paa det udenlandske hvedemarked, idet udførselen har beløbet sig til ikke mindre end 38¼ millioner tønder. Dette viser, hvorledes verdens brødædende folk har været og endnu er afhængige af de Forenede Stater. Hvad aarlig tilvækst i hvedeavlende land angaar, har hele verden siden

1869 gjennemsnitlig kun ydet 4 millioner acres. At dette tal for de kommende 25 aar skal kunne fordobles, er neppe sandsynligt. Siden 1885 er der næsten aarvist blet lagt mindre og mindre nyt land ud til hvedeavl. Praktisk talt er der ikke længer udyrkede prærier i de Forenede Stater, som egner sig for hvede. Det ubrugte land er hurtig blet taget i brug, saa der nu ikke er noget tilovers for hvedeavl, med mindre man reducerer arealet for mais, hø og anden nødvendig grøde. Om en menneskealder vil de Forenede Stater med sin raskt voksende befolkning selv fortære al sin hvede og selv blive nødt til at indføre. Men hvis dette land, der nu avler en femtedel af verdens hvede og udfører en tredjedel af den ialt eksporterede, snart vil være udenfor konkurrencen, vil saa de øvrige hvedeproducerende lande være istand til at fylde hullet?

Næst de Forenede Stater som hvedeproducerende land kommer Rusland med 23³/₄ millioner tønders udførsel. For europæisk Ruslands vedkommende er dette overskud et kunstigt. Afkastningen pr. acre er liden, befolkningen vokser hurtig og lider mangesteds ligefrem hungersnød, saa det korn, der udføres, med rette burde være opspist hjemme. Hvad Sibirien angaar, saa egner størsteparten heraf sig ikke til hvedeavl paa grund af klimaet. De to vestlige guvernementer og de øvrige smaa strækninger hist og her, hvor hveden kan modnes, kommer paa langt nær ikke op mod staten Iowa, Minnesota og Nebraska. Fyrst Hilkoff, russisk minister for vei- og kommunikationsvæsen, erklærede i 1896, at „Sibirien aldrig havde produceret og aldrig vilde producere hvede og rug nok til sin egen befolkning.“

Kan man saa sætte sine forhaabninger til Kanada? Sandt nok, i de vestlige provinser er der udmærket hvedeland, men statistiken giver ingen opmuntrende meddelelser. Siden 1884 er Kanadas hvedeavlende areal vokset med mindre end 500,000 acres, uden at eksporten er øget i tilsvarende grad. Hidtil ialfald har tilveksten i Kanadas hvedeproduktion neppe kunnet møde den voksende befolknings krav.

Saa har vi Australien. Prof. Shilton antager, at der endnu i Queensland er femti millioner acres land, som egner sig for hvedeavl; hidtil har der kun været 150,000 acres under kultur. Afkastningen her er mærkværdig liden, i Sydaustralien knapt en tønde pr. acre, og andre steder endnu lavere. Med voksende befolkning vil Australien have nok med at brødføde sig.

Ny Zelands klima ligner Englands; og kun to lande i verden, Danmark og Storbritannien, kan opvise bedre afkastning pr. acre. Ikke desto mindre foretrækker nyzelænderen meieridrift og frugtavl som mere lønnende, og man kan naturligvis ikke vente, at han skal forlade disse bedrifter for at gaa over til hvedeavl.

Hvordan stiller nu forholdet sig i de fleste europæiske stater? Østerrige-Ungarn er ifærd med at gaa over fra eksport til import. Rigtignok er afkastningen vokset, men det samme er tilfældet med befolkningen og i endnu høiere grad med forbruget. Rumænien er et betydeligt hvedeproducerende land, med en udførsel af $8^1/_2$ millioner tønder. Der er ogsaa et overskud af land, som kan bruges til hvedeavl, skjønt hvedearealets vækst synes at foregaa meget langsomt. Frankrige producerer mere hvede end selve Rusland, men har intet til overskud og heller intet udyrket land, som kan oparbeides. Tyskland indfører i massevis. Importen er steget 700 pct. i de sidste 25 aar og er nu gjennemsnitlig $8^3/_4$ millioner tønder. De øvrige mindre stater, som alle indfører hvede, trænger ingen nærmere omtale.

Hvad man kan vente af Argentina og Uruguay, er i høi grad blet overdrevet. Det hele brugbare landomraade udgjør mindre end 100 millioner acres, hvoraf størsteparten væsentlig egner sig for kvægavl. Argentina vil paa ingen maade kunne ofre mere end 30 mill. acres til hvedeavl. For tiden er arealet 6 mill. acres. Forholdene er desuden vanskelige: græshoppesværme, skybrud og haglstorme kan paa nogle timer lægge aars arbeide øde. Endelig stiller de sociale, politiske og økonomiske tilstande hindringer iveien for en rask udvikling.

Sydafrika indfører hvede, og det landomraade, der egner sig for kornavl, er ikke stort. Hvordan forholdene er i de mindre kjendte dele af Centralafrika lader sig nu ikke sige. Sikkert er det, at i mange dele af Afrika insektplagen gjør det umuligt at oplagre korn, og uden lagre kan der ikke være haab om nogen stor eksport. Nordafrika, som engang var Roms kornkammer, udfører nu knapt $1^1/_2$ mill. tønder aarlig, og denne udførsel aftager regelmæssig.

Indiens umaadelige hvedeareal har i nogle aar været i aftagende. I 1895 produceredes $46^1/_4$ mill. tønder, hvoraf $^7/_8$ opbrugtes udenlands. Forøvrigt vokser hvedeproduktionen fire gange langsommere end befolkningen.

Jeg har gjort mit bedste for at skaffe paalidelige tal og kjendsgjerninger. Hvor der kunde være tvil, har jeg fremforalt søgt at undgaa overdrivelse. Tydningen af disse tal og kjendsgjerninger er ikke vanskelig. Det fremgaar af dem alle med tilstrækkelig tydelighed, at hveden om nogle faa aar maa ophøre at spille den fremtrædende rolle, den nu indehar, som næringsemne. Jeg har saa nøkternt som muligt søgt at beregne, hvorlænge produktion og efterspørsel vil kunue balancere, naar alt land, det dyrkede og det hidtil ubrugte, udnyttes til det yderste. Jeg fandt, at denne balance vilde være forstyrret i aaret 1931.

Hvad vil saa ske? Det er det brændende spørsmaal. Tretti aar er kun en dag i et folks liv. Vi er fødte hvedespisere. Hverken ris, hirse

eller andre kornsorter har den koncentrerede næringsværdi, som hveden er i besiddelse af. Hvad vil der saa være at gjøre, naar verden ikke længer kan tilfredsstille hvedespisernes behov?

Jeg har sagt, at kemikeren maa komme til hjælp. Før vi lider virkelig nød, vil kemikeren skride ind og flytte faren saa langt udover i fremtiden, at baade vi, vore sønner og sønnesønner kan leve ubekymret.

Det er en kjendsgjerning nu, at al afgrøde trænger, hvad man kalder „fremherskende“ gjødning. Noget trænger kvælstof, noget kalium og noget fosfater. Hvede trænger især kvælstof i form af ammoniak og salpetersure salte. Alle andre nødvendige bestanddele findes i jorden. Kvælstoffet derimod tilhører fornemlig atmosfæren, men „bindes“ ved en langsom og usikker proces, der fordrer en kombination af sjeldne geografiske og meteorologiske betingelser, hvis den skal gaa hurtig nok til at faa kommerciel betydning. Vi maa derfor komme naturen til hjælp ved kunstig at tilføre jorden kvælstof.

Vi kan skaffe os kvælstofholdige forbindelser paa flere maader. Ved gasværkerne dannes som biprodukt, ammoniumsulfat, der er et værdifuldt gjødningsemne, men ikke kan skaffes i tilstrækkelig mængde. Ved dyrkning af bælgplanter, lupiner f. eks. bindes ogsaa kvælstof, og man har sat store forhaabninger til denne fremgangsmaade. Den har imidlertid været i ubevidst anvendelse i over 2000 aar, uden at vise de ønskede resultater. Selv ved vekselbrug mellem turnips, byg, kløver og hvede blir jorden efterhaanden skrind og ufrugtbar, hvis kvælstof ikke tilføres kunstig. Saa har vi gjødningsstofferne i vore latriner og kloaker. I England har vi saa god raad, at vi lader al denne rigdom gaa i sjøen, Jeg har regnet ud, at vi aarligaars gjennem vore afløbsrender og kloaker sender kvælstof til en værdi af 288 millioner kroner ud i havet. Det er klart, at vi herved for hvert aar gjør vor jordbund ligesaa mange millioner kroner fattigere. Der sløses ogsaa paa andre maader. Det kvælstof, som vi med let hjerte spreder ud i luften ved et slagskibs glatte lag, har det kostet millioner smaa organismers aarhundreders arbeide at udvinde af atmosfæren.

Det eneste tilgjængelige stof, der indeholder tilstrækkeligt kvælstof til at kunne faa verdensbetydning, er natron — eller chilesalpeter. Salpeterudførselen fra Chile, som stadig er i tilvækst, beløber sig nu til 1,200,000 tons pr. aar. Det nuværende hvedeareal i hele verden er 163 millioner acres. Med en gjennemsnitsavling af 3.2 tønder pr. acre svarer dette til ca. 518 mill. tønder. Men om 30 aar vil behovet være 815 mill. tønder. Ved at forhøie afkastningen pr. acre fra 3.2 til 5 tønder vilde dette behov kunne tilfredsstilles. Og dette er ingen umulighed.

Sir John Lawes og sir Henry Gilbert har praktisk undersøgt salpeterens indflydelse paa hvedeavlen. I tretten aar efter hinanden gav

forsøgsfeltet uden gjødning gjennemsnitlig 3 tønder pr. acre. I de næste 13 aar gjødedes der med 250 kg. salpeter pr. acre, og gjennemsnitsavlingen var vel 9 tønder pr. acre. Efter denne erfaring skulde der omtrent 12 mill. ton chilesalpeter til aarlig for at frembringe de nødvendige 815 mill. tønder hvede — foruden det, som allerede nu anvendes. Det er vanskeligt at faa sikre oplysninger med hensyn til mængden af chilesalpeter paa de sydamerikanske leiesteder. Dr. Newton, som har tilbragt nogle aar paa salpeterfelterne, mener, at de med en udførsel af 1 mill. tons pr. aar vil kunne holde ud i ca. 50 aar. I løbet af vel fire aar vilde salpeterkilderne altsaa være udtømte, naar der skulde produceres nok til at bringe hvedemængden i høide med behovet 30 aar ind i fremtiden. For nogle aar siden advarede Stanley Jevons mod den overdaadige brug af stenkul. Kulfelterne vilde snart være udtømte, og saa stod man der. At tømme verdens forraad af bundet kvælstof er imidlertid en meget betænkeligere affære. Direkte og indirekte vil dette kunne være af meget alvorlige følger.

Imidlertid er der dog et glimt af haab.

I fri tilstand er kvælstof et af de hyppigste og mest udbredte stoffe paa jorden. Paa hver kvadratmeter af jordoverfladen hviler der et kvælstoftryk af omtrent 8 tons, men dette kvælstof er frit, og vi behøver det bundet. For at give en forestilling om forskjellen, kan jeg oplyse om, at Colston Hall, som var 146 fod lang, 80 fod bred og 70 fod høi, før den brændte, i sin atmosfære indesluttede 27 tons kvælstof tilligemed vel 600 kg. argon. I den fri gastilstand er dette kvælstof værdiløst. I form af natronsalpeter vilde det være værdt omtrent 36,000 kroner.

I aarevis har man forsøgsvis eksperimenteret med at binde luftens kvælstof. Det har ogsaa lyktes, men nogen billig fremgangsmaade, som egner sig for masseproduktion, er endnu ikke fundet. Paa en heldig maade at binde det atmosfæriske kvælstof er derfor en af de opgaver, der venter paa kemikerens opdagertalent. Andre opdagelser kan være af betydning for vor komfort, de kan gjøre livet lettere, fremskynde ophobningen af rigdom, spare tid, arbeide og helbred. Kunsten at binde atmosfærisk kvælstof er derimod et ligefremt livsspørsmaal for menneskene. Kan dette problem ikke i en nær fremtid løses, saa vil den kaukasiske races lederstilling blandt folkene være tabt; den vil fortrænges af andre, for hvem hveden ikke er det nødvendige brødkorn.

Maaske er der, som vi skal se, allerede nu en vei at slaa ind paa, der kan føre til det forønskede resultat og afvende denne alvorlige fare for de kaukasiske folks fremtid. (Forts.)

P. E.

Tolv aars arbeide i Kongo.

(Efter Demetrius C. Boulger i *Fortnightly Review*).

Aabningen af jernbanen gjennem kataraktdistriktet mellem Matadi og Stanley Pool ved Kongofloden har atter henledet den offentlige opmærksomhed paa Centralafrika, hvor den dygtige og energiske kong Leopold af Belgien i løbet af det korte tidsrum af tolv aar har skabt et stort negerrige. Det er Leopolds specielle stolthed, at den uhyre Kongostat er bleven grundlagt uden anden blodsudgydelse end den, som var nødvendig for at tugte de grusomme arabiske slavehandlere og de ikke mindre grusomme kanibaler, at tusen traktater er blevne underskrevne, uden at et kanonskud er affyret, og at de høieste civilisationsidealer allerede fra første stund blev lagt til grund for rigets administration. Humanitetens og fremskridtets fane er bleven plantet blandt en befolkning paa tredive millioner, barbarismen er ifærd med at forsvinde fra et landomraade 23 gange saa stort som Belgien, kommunikationsmidler udvikles, de naturlige hjælpekilder søges udnyttede, og velstand er i anmarsch. I rigernes historie indtager Kongostaten en enestaaende plads. Den er helt igjennem et personligt værk af kong Leopold den anden, som fra Bryssel har vaaget over dens tilblivelse og ledet dens udvikling. Hvor udmærket dette værk er, og hvor lovende for fremtiden, vil sees af en kort oversigt over dets historie i de sidste tolv aar.

Paa fyrst Bismarcks initiativ samledes — som bekjendt — i november 1884 en konference i Berlin for at ordne Kongo-spørsmaalet. Denne konference anerkjendte Kongostatens uafhængighed og gjorde kong Leopold, der havde ofret en million af sin private formue paa Kongoterritoriet, til dens overhoved. Af en let forklarlig frygtsomhed, som maa undskyldes hos en liden nation, vægrede belgierne sig for at dele kongens ansvarsfulde hverv. De vilde ikke indlade sig paa eventyr og gik derfor ikke længere end til at samtykke i, at kongen i sin personlige egenskab blev Kongostatens overhoved. Denne ordning, som blev truffet, da foretagendet endnu stod i sin begyndelse, og alt var tvilsomt og problematisk, staar endnu ved magt, skjønt Belgien flere gange har havt anledning til at rette paa virkningerne af sin frygtsomhed. Leopold den anden er konge af Belgien og samtidig overhoved for Kongostaten. I sin sidste egenskab har han indsat Belgien som arving til Kongo og overladt til det belgiske folk i løbet af en tidsperiode, som udløber i januar 1901, at vælge, om det vil overtage det afrikanske territorium eller ei. Noget saadant valg har Belgien imidlertid endnu ikke truffet. Berlinerkonferencen oprettede og døbte Kongostaten, men gjorde ellers lidet eller intet for den. Derimod lagde den

temmelig tunge forpligtelser paa dens unge skuldre. Der skulde være handelsfrihed — et udmærket princip, men ikke meget indbringende for statskassen —; al kraft skulde anvendes paa udryddelsen af slavehandelen, — „et foretagende for kjæmper, overdraget dverge,“ som en forfatter har sagt — og skibsfarten paa Kongofloden skulde ikke belægges med afgifter, men være fri for alle nationer. Dertil kom, at de grænser, som Berlinerkonferencen gav den nye stat, og hvormed den tilmaaltes landomraader i rigeligt mon, maatte defineres og reguleres ved senere forhandlinger med de magter, som beherskede naboterritorierne.

Fire aar efter Berlinerkonferencen fandt man det nødvendigt at indkalde repræsentanter for de interesserede magter til en ny konference, som blev holdt i Bryssel under forsæde af baron Lambermont, der havde indlagt sig store fortjenester ved sit arbeide paa Berlinerkonferencen. Hovedformaalet for denne nye konference var at drøfte, hvilke forholdsregler der skulde træffes til udryddelse af slavehandelen i Centralafrika, som dengang stod i fuld flor og dreves med en frygtelig grusomhed. Ifølge den sjette artikel i Berliner-overenskomsten var de stater, som besad suverænitetsrettigheder ved Kongo eller Niger, forpligtede til at gjøre alt, hvad de kunde, for at undertrykke slavehandelen og forbedre negerstammernes moralske og materielle livsvilkaar. Ingen havde imidlertid fundet sig opfordret til praktisk at opfylde denne forpligtelse undtagen Kongostatens overhoved, og han havde faaet føle, at opgaven var overordentlig vanskelig. Penge og blod var ofret i sagens tjeneste; men disse ofre var gjort under saa tunge vilkaar, at det blev nødvendigt, hvis kampen skulde fortsættes, at udvide Kongostatens paa Berlinerkonferencen stærkt indskrænkede frihed. I Bryssel enedes man da om, til forskjellige forpligtelser om at undertrykke røvertog, indskrænke drikketrafiken, forebygge indføresel af ildvaaben og oprette en postunion at knytte retten til at hæve en importafgift af 10 pct. Denne indrømmelse gav Kongostaten en del indtægter og aabnede udsigten til mere i fremtiden. Men det maa ikke glemmes, at skjønt Brysseleraktens forpligtelser var lige bindende for alle kontraherende magter, læssede den dog den største byrde paa Kongostatens skuldre. Ti det var paa Kongostatens territorium, at de arabiske slavehandlere drev sin skjændige trafik, det var Kongostatens nominelle undersaatter, hvem deres røvertog gjaldt, og det nyoprettede rige var i sin kamp for civilisation og menneskelighed udelukkende henvist til sine egne hjælpekilder. Alligevel har kampen ført til seir i enhver henseende. Araberne er tilintetgjort, slavehandelen er udryddet i alle Kongos og dens bifloders dalfører, handelen med spirituøse drikke bevogtes strengt, og det blaa banner med den gyldne stjerne vaier som et fredens symbol over egne, der for mindre end seks aar siden var

skuepladsen for de værste rædsler. Dette værk er blet udført lige for vore øine og i et kort tidsrum; men hvem forstaar at vurdere det?

De arabiske slavehandlere er ikke de eneste, som har voldt Kongostaten vanskeligheder. I januar 1897, da kongoarmeen var paa vei til Øvre Nilen for at besætte Lado-distriktet, gjorde Batetela-stammen, der var optaget i armeen, opstand og myrdede mange belgiske officerer. Denne begivenhed syntes at ryste den nylig opførte bygning i sine grundvolde. Prøven var haard, men den gav Kongostatens autoriteter anledning til at bevise, at de er sin opgave voksen. Batetela-oprørerne har bukket under i flere betydningsfulde træfninger og er nu skrumpet ind til en haandfuld flygtninge. Forøvrigt mildnedes de uheldige virkninger af Batetela-opstanden stærkt ved kommandant Chaltins seir over dervisjerne ved Redjaf, en begivenhed, der i overensstemmelse med traktaten mellem England og Kongo af 1894 bragte denne del af Nilen under Kongostatens effektive autoritet.

Den umiddelbare følge af disse krige, — smaa af omfang, men store i sine konsekvenser — var en effektiv gjennemførelse af de bestemmelser i straffeloven, som belægger delagtighed i slavefangst og kanibalisme med livsstraf. Dermed var det første skridt taget til civilisationens grundfæstelse i Centralafrika, og det stod nu tilbage at løse en endnu vanskeligere opgave, den at redde den sorte race fra de onder, som medfølger civilisationen blandt en uvidende befolkning, som mangler selvbeherskelse. Indførselen af ildvaaben maatte kontrolleres, for at de utæmmede indfødte kunde hindres fra at bruge dem til gjensidig ødelæggelse eller til skade for europæerne. De nødvendige forholdsregler i denne retning er trufne, og Kongostatens kontrol over indførselen af alle slags vaaben og ammunition er fuldt ud effektiv.

Ikke mindre effektiv er kontrollen over indførselen af spirituøse drikke. I denne henseende har Kongo-administrationen havt to forskjellige situationer at behandle. Ved Nedre Kongo forefandt den allerede fra begyndelsen af en brændevinshandel, som dreves hovedsagelig af portugisere, engelskmænd og amerikanere, og da den traktatmæssig ingen ret havde til at forbyde denne handel, maatte den nøie sig med at belægge importen med den størst mulige told. Den begyndte da med en told af 15 francs pr. hektoliter og forøgede den i 1895 til 25 francs.

Skjønt kongoregjeringens hænder saaledes var bundne i distrikterne ved Nedre Kongo, havde den fuld handlefrihed ved den øvre del af floden, og ved forskjellige kongelige dekreter er indførsel og salg af spirituøse drikke bleven forbudt i de territorier, som ligger ovenfor Mpozo, den flod, som forener sig med Kongo ved Matadi, der er udgangspunkt for den netop aabnede bane. Betydningen af disse dekreter ligger deri, at de udelukker hele jernbanedistriktet fra det omraade, hvor brændevinshandel

er tilladt, skjønt belagt med høi told, og der er saaledes ingen grund til den anklage, at jernbanen vil blive et middel til at demoralisere de indfødte ved Øvre Kongo.

Undertrykkelsen af slavehandelen og kanibalismen samt reguleringen af alkohol- og vaabenimporten skeede i negerracernes moralske interesse. Men gjennemførelsen af disse forholdsregler udgjør dog kun den første og maaske letteste halvdel af Kongo-regjeringens hele opgave. Negerracernes moralske udvikling vil stanse i væksten, hvis ikke deres materielle interesser varetages med samme omhu som deres moralske. Kongoegnens befolkning andrager antagelig til omtrent 30 millioner; men stammefeidernes ophør vil sikkert i løbet af en generation medføre en voldsom vækst i folketallet. De indfødte forbydes strængt at røve fra hinanden, og nye erhvervskilder, nye beskjæftigelser maa skabes for dem.

Negeren er af naturen ubetænksom og ligegyldig for fremtiden. Han arbeider bra under klart fastsatte vilkaar, men hans fornødenheder er yderst faa, og han vil ikke arbeide længere, end det er nødvendigt for at tilfreds stille disse. Belgierne i Kongo erklærer, at hans modvilje mod arbeide skyldes de haarde vilkaar, hvorunder han før har arbeidet, og den utryghed, som tidligere karakteriserede hans liv. Men denne utryghed, som væsentlig skyldtes stammefeider og arabiske slaverøvere, er nu fjernet; arbeidsvilkaarene er rimelige, og forholdsregler mod misbrug af negerarbeide er truffet. Den sorte arbeider ved gjennem et kontraktcertifikat og en betalingsseddel, der gjælder som banknote, nøiagtig, under hvilke vilkaar han er antaget. Alle, som tager negre i arbeide, er pligtige til at skaffe dem mad, og hvis en indfødt arbeider anvendes fjernt fra sin hjemstavn, er arbeidsgiveren forpligtet til gratis at befordre ham hjem. Der er udstedt flere effektive paabud til de sortes beskyttelse; men disse er de mest slaaende.

Efter at have emanciperet negrene, er belgierne nu beskjæftigede med at kvalificere dem som borgere. Dette er en opgave, hvortil der knytter sig utallige vanskeligheder. Den vil ikke blive løst i en, maaske ikke engang i to generationer; men en saa skarptseende iagttager som Livingstone saa ingen grund til at tvile paa negerracernes fremtidige gjenfødelse.

Der kunde fortælles mange historier, som viser, at de sorte sætter pris paa belgiernes anstrengelser, og at Kongo-negeren nærer lige saa stor hengivenhed for sin hvide herre, som hans stammebrødre i Vestindien eller paa Karolinerne. I beretningerne om de forskjellige Kongo-ekspeditioner findes mange fortællinger om, hvorledes de sorte har frelst sine hvide officerers liv med fare for sit eget. En belgisk officer maatte, da han vendte tilbage til Europa, efterlade sin negertjener i et fjernt distrikt i Kongo. Men den tro sorte, som formelig var syg over adskillelsen,

besluttede at drage efter sin herre og følge ham til Europa. Han havde ingen penge, men fandt alligevel frem til kysten, hvor han tog ansættelse som kok ombord paa et dampskib. der skulde drage til Europa. Bestemmelsesstedet var Marseille, og her gik den dristige reisende iland uden en skilling i lommen. Han fik imidlertid ansættelse i en restaurant, hvor han arbeidede, indtil han havde opsparet penge nok til en jernbanebillet til Bryssel. Da han var ankommen til den belgiske hovedstad, var han ikke sen om at opspore sin gamle herres bolig, og tolv maaneder efter adskillelsen i Kongo traadte han ind i den forbausede officers værelse med disse ord: „Her er jeg herre! Jeg kunde ikke leve uden dig."

Lidt statistik er nødvendig for at fuldende beretningen om de sidste tolv aars arbeide i Kongo. I det første aar var statsindtægterne mindre end 54,000 kroner. I 1897 havde de vokset til 6,700,000 kroner. I 1886 udgjorde indtægterne 10 og i 1897 68 pct. af udgifterne, og det tiltrods for at udgifterne i 1897 i høi grad forøgedes ved Batetela-felttoget, bygning af telegraf osv. Den dag er ikke fjern, da der — uden at den udenfra ydede hjælp tages med — vil være absolut ligevægt mellem Kongostatens udgifter og indtægter. Bygningen af jernbanen til Stanley Pool, det punkt, hvor floden blir seilbar, vil rykke dette tidspunkt saa meget nærmere. Udviklingen af Kongoterritoriet har nemlig lidt i høi grad under mangelen paa en jernbane, og ethvert skridt, som blev taget for at udvikle territoriet ovenfor katarakterne, berøvedes halvdelen af sin nytte paa grund af det faktum, at alt gods alene kunde transporteres paa de indfødtes skuldre. Kun specielle artikler som kautschuk og elfenben kunde bære de udgifter, som denne kostbare transportmaade medførte. Alligevel har værdien af Kongostatens eksport steget fra kr. 1,260,000 i 1886 til kr. 10,800,000 i 1897. Ligeoverfor disse tal er det ikke længer muligt at paastaa, at Kongostaten er en værdiløs besiddelse. Naar eksporten har kunnet stige saapas uden jernbane, hvormeget hurtigere vil den da ikke stige efter jernbanens bygning? Kongoregjeringen venter sig imidlertid mere af en oparbeidelse af nye rigdomskilder end af en forøget udnyttelse af de allerede oparbeidede. Dyrkning af kaffe og kakao er allerede begyndt i stor udstrækning, og man har sikret sig de indfødte høvdingers hjælp ved at gjøre dem til parthavere i foretagendet paa lige vilkaar med staten Det er endnu for tidligt at vente store resultater af dette forsøg; men indberetningerne lyder gunstige, og i begyndelsen af næste aarhundred vil sandsynligvis kaffe, hvoraf der for nærværende udføres meget lidet, indtage den fornemste plads paa listen over Kongostatens udførselsartikler.

Hvad der er blevet gjort i Kongo, og den aand, hvori det er blevet gjort, varsler godt for fremtiden. En livlig kommerciel og industriel virksomhed er ifærd med at begynde i Centralafrika. De vanskeligheder, som

denne virksomhed hidtil har havt at kjæmpe, med er ifærd med at fjernes. Det heldige udfald af det første jernbaneforetagende, som havde store naturlige hindringer at overvinde, vil opmuntre til bygningen af de øvrige jernbaner, som behøves for at rette paa manglerne ved elvekommunikationen i det indre. Om ikke længe vil jernbanen til Stanley Pool blive efterfulgt af en jernbane til Nilen paa den ene side og en til Tanganika-sjøen paa den anden. I det hele taget kan man være forvisset om, at udviklingen af Kongoterritoriets materielle hjælpekilder fuldt ud vil holde skridt med arbeidet for negerracens moralske fremgang.

Nordiske tidsskrifter.

For kirke og kultur. — Oktober. — *Thorvald Lunde:* Bøn for den norske kirke; *Fernando Linderberg:* Biskop v. Kelteler og socialismen i Tyskland (forts.); *Johs. Brochmann:* Presterne og den høiere almenskole; *Chr. Bruun:* „Sveriges framtid“; *I. Richter:* Videnskabelige teorier om forholdet mellem aand og materie; *Ossip Lourié:* Aandslivet i Europa; Et besøg i et arbeiderhjem; Nye bøger; Rundskrivelse til Norges prester.

Ord och bild. — Hefte 9. — *John Kruse:* Om måleri och skulptur Sverige til början af 1800-tallet (illustr.); *Helge Rode:* Kain och Abel. Drama i 1 akt (oversat); *H. Wiers-Jenssen:* Bergen och Bergensutstälningen (oversat), med billeder; *G. Renholm:* Det nya operahuset (illustr.); *G. Nordensvan:* Const. Meunier (illustr.); *Helena Nyblom:* Har en nationalteater berättigad betydelse.

Norsk ungdom. — 2. — *Docent Isaachsen:* Hvordan vi skal stelle med vore husdyr for at faa størst mulig nytte af dem; *Johan Bojer:* Eventyr og sagn fra Trøndelagen. I; *P. Dybdahl:* Faste eller flytbare ungdomsskoler. II; Eilert Sundt; Brev fra Bjørnstjerne Bjørnson.

Nord og Syd. — Oktober. — *Th. Stein:* Billedhuggeren H. V. Bissen (ill.); *E. Gigas:* Fra biblioteker og arkiver; *A. L.:* Det ægyptiske spørsmaal (med kart); *C. Munch:* Danmark for 50 aar siden; En samtale med Ferdinand IV, af L. Ph. af Orléans; Fra forskjellige omraader; *A. L.:* Politisk oversigt; *Carl Burrau:* Stjernehimlen i oktober.

Finsk tidskrift. — Oktober. — *Tor Carpelan:* Finska kriget 1808—9; *Arvid Mörne:* Ungfinsk lyrik; *Hugo Berghell:* Geologin i geografins tjänst; *Irene Leopold:* Danska novellister; *G. Schauman:* En fransman om börsen och spekulationen; Musik; Teater; Bøger.

— *Panama-eidets alder.* Geologiske undersøgelser synes at godtgjøre, at der har bestaaet en forbindelse mellem Atlanterhavet og Stillehavet indtil den oligocene jordperiode. Isaafald lader den nordeuropæiske istid sig forklare af, at Golfstrømmen først opstod, efter at Nord- og Sydamerika blev landfaste med hinanden.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 25. oktbr. 1898.

Ingen vil antagelig kunne benegte, at vi lever i en interessant tid. Det er sjelden, at en uge gaar hen uden at bringe en eller anden sensationel efterretning, og interessen faar knapt tid til at samle sig om et politisk problem, før et nyt med uimodstaaelig magt paatrænger sig opmærksomheden. Aaret begyndte med rygter om begyndende forstyrrelser i Kina, og man havde saavidt rukket at faa øinene aabne for rækkevidden af det kinesiske spørsmaal, da den spansk-amerikanske krig tiltrak sig al interesse. Endnu er de ved denne krig skabte verdenshistoriske problemer ikke løste, og dog har den almindelige opmærksomhed halvveis forladt dem for at fortabe sig i et sensationsdrama, hvis mage historien knapt kjender. I febrilsk spænding følges hver scene i dette drama, og man er netop kommen til det mest spændende punkt. Da trænger Fashoda-spørsmaalet sig pludselig med magt frem i forgrunden og stiller os overfor udsigten til en krig mellem to europæiske stormagter. Lægger man saa hertil tsarens manifest, den ulmende revolution i Italien, den truende opløsning i Østerrige-Ungarn, anarkistproblemet osv., vil man blive nødt til at indrømme, at aaret 1898 er et mærkeaar i vor tid. Sjelden har saa store og vigtige politiske begivenheder ophobet sig i saa kort et tidsrum. De sociale og religiøse spørsmaal staar i fare for at blive forvist til tænkerens ensomme studiecelle, i den grad samles publikums interesse om de politiske spørsmaal.

Det er høist tvilsomt, om det er heldigt, at de politiske begivenheder gjør sig saa stærkt gjældende og opsluger saa meget af den almene interesse. Det kan være bra nok for aviserne og sensationslystne journalister; men de, som staar midt oppe i de politiske kræfters hvirvel, de, som bærer ansvaret for de politiske afgjørelser, føler vistnok mere ængstelse end nervepirrende spænding. Det vilde ikke være underligt, om de beherskes af omtrent samme fornemmelser som soldater lige før et stort slag. Og mon den ophidselse, som de stadig skiftende sensationstemaer foraarsager, er af det gode? Mon ikke menneskene udvikler sig jevnest og lærer mest i de fredelige tider, da de faar tid til at drøvtygge sine erfaringer og tanker? Det er ikke godt at studere i et værelse, naar vinduer slaaes ind, og dørene stadig lukkes op og igjen. De overraskende ydre begivenheder bortleder opmærksomheden og adspreder tanken. Visdom er hovedsagelig en frugt af meditation, og menneskene faar ingen tid til rolig omtanke, naar det ene sensationsskuespil afløser det andet. Det er mest i rolige tider, at de store verdensreformerende bevægelser fødes i aandens verden og sætter frugt i handlinger.

Fashoda-spørsmaalet

er i det øieblik, da dette skrives, endnu svævende og blir — trods beroligende forsikringer fra halvofficielle hold — stedse alvorligere. Som allerede nævnt i forrige hefte af *Kringsjaa*, har den engelske regjering uden vaklen tonet flag i sagen og bestemt hævdet, at Storbritanniens og Ægyptens ret til det af Marchand besatte punkt ikke kan diskuteres. Denne faste holdning vinder i Engiand anerkjendelse og understøttelse fra alle hold, og ministeriet Salisbury vilde vistnok — hvis det vovede at vige i denne sag — blive feiet bort med en gang. Saa mener

ialfald lord Roseberry, som ikke har nølet med offentlig at udtale sin billigelse af regjeringens standpunkt. Pressen fører et bestemt, for ikke at sige udfordrende sprog, og en række fremragende politiske størrelser i England har offentlig udtalt, at krig blir den uundgaaelige følge, hvis Frankrige sætter spørsmaalet paa spidsen.

Nogen anden holdning kan heller ikke ventes fra engelsk side. Ti hvad der her staar paa spil for Storbritannien, er kontrollen over Nildalen fra Kairo til de afrikanske indsjøer, — et maal, som briterne i en aarrække har kjæmpet for at naa. De tre store slag ved Tel-el-Kebir, Atbara og Omdurman udkjæmpedes med dette maal for øie, og efter de ofre, som englænderne her har nedlagt af penge og menneskeblod, kan deres optræden neppe betegnes som hoven og anmassende. Dersom Fashoda blev fransk, vilde virkeliggjørelsen af den engelske yndlingsplan om en britisk forbindelseslinje mellem Kap og Kairo hindres, og ikke det alene, men franskmændene vilde fra Fashoda kunne kontrollere Nilen, og den, som kontrollerer Nilen, kontrollerer Ægypten. En korrespondent til *Times* gjør opmærksom paa, at det vilde være en let sag for en hvilken som helst civiliseret magt, som maatte komme i besiddelse af Øvre Nilen, i ond hensigt at bortlede dens vand og saaledes forvandle Ægypten til en ørken. En saadan ondskab kan vel ikke godt tiltroes et civiliseret folk i vore dage; men det er ikke umuligt, at franskmændene, hvis de kom i besiddelse af Øvre Nilen, vilde finde det i sin interesse at anvende dens vand til overrisling af de omliggende distrikter i saadan udstrækning, at Ægypten vilde gaa fallit af mangel paa det nødvendige nilvand for sin bomulds- og risdyrkning.

Det er vanskeligt at tro, at Frankrige skulde ville vove en krig med det mægtige England alene for Fashodas skyld. En krig mellem disse to stormagter vilde være en ulykke for hele Europa, og besiddelsen af Fashoda har neppe saadant værd for Frankrige, at det for den sags skyld skulde finde sig berettiget til at sætte den europæiske fred i fare. Det er forstaaeligt, at Frankrige ønsker et bindeled mellem sine besiddelser i Centralafrika og den befæstede franske station Obok ved Rødehavet, et ønske, som ved erhvervelsen af Fashoda vilde blive opfyldt. Det skal ogsaa indrømmes, at Fashoda i sig selv er et værdifuldt punkt, forsaavidt man derfra behersker Bahr-el-Gazal, en rig og værdifuld provins. Men Frankriges interesser i Fashoda kan ikke siges at være af *vital* betydning for landet og staar slet ikke i forhold til den resiko, som løbes ved en krig under vore moderne forholde. Man har derfor i det længste troet, at den franske regjering vil trække sig tilbage. Men Frankrige gjør undertiden besynderlige ting. Idet dette skrives, er der netop indløbet endel sparsomme meldinger om en i Frankrige offentliggjort Gulbog, og det fremgaar af disse, at den franske udenrigsminister Delcassé indtager en fastere holdning, end man skulde tro. Hvad der nu end ligger til grund for denne holdning — russiske løfter om bistand eller ønsket om at bortlede opmærksomheden fra de farlige indre forviklinger — sikkert er det, at den gjemmer en alvorlig fare.

I Paris

antog situationen omkring midten af maaneden en temmelig truende karakter. En alvorlig strike blandt arbeiderne allarmerede regjeringen i den grad, at den stillede 40,000 soldater paa benene og lod hele brigader leire sig i Paris's gader. Det saa næsten ud, som om den ventede en borgerkrig. Dertil kom, at der cirkulerede foruroligende rygter om en militær sammensværgelse. Det fortaltes nemlig, at flere generaler skulde have til hensigt at styrte ministeriet og forebygge en revision af Dreyfus-proces-

sen. Præsident Faure skulde dog faa lov til at beholde sin stilling. Disse rygter blev imidlertid straks dementerede, og intet sensationelt er hændt. *Times'* Pariser-korrespondent siger, at det er umuligt at tilveiebringe klare beviser for sammensværgelsen; men han tror bestemt, at ideen om en eller anden voldshandling spøger i generalernes hjerner. Det tør vel ogsaa ansees som givet, at generalstaben gjerne, hvis den kunde, satte et andet regimente ved roret end ministeriet Brisson. Men den mangler en resolut, kraftig leder og tør vistnok ikke stole paa, at den vil finde folket paa sin side. Og uden folkets bistand kan intet regimente i længden holde sig.

Efterat overstaaende var skrevet, indløb melding om kamrenes sammentræden, krigsministerens dramatiske afsked og ministeriet Brissons demission. Man fristes til at spørge, hvad mere der nu skal til for at gjøre maalet fuldt.

Keiseren og sultanen.

Keiser Vilhelm ankom til Konstantinopel torsdag den 18de oktober og modtoges paa landingspladsen af sultanen med et glimrende følge. Tropperne havde nye uniformer, gaderne var for en gangs skyld rene, de hellige bygninger stod aabne paa vid væg for hans majestæt, og alle italienere var fjernet fra byen. Det fortælles endog, at tyrkerne græd af rørelse. Sultanen har i det hele feiret „sin eneste sande ven“ med glimrende festligheder og storartede gaver.

Officielt gjælder jo keiserens reise det Hellige Land; men der kan neppe herske tvil om, at den hovedsagelig er ment som et venskabsbevis ligeoverfor sultan Abdul Hamid. Keiser Vilhelm tror at tjene sit riges interesser ved at stille sig i et venskabeligt forhold til Tyrkiet, og det falder ham ikke ind at nære moralske betænkeligheder ved en saadan holdning. I politiken gjælder det først og fremst at varetage de materielle interesser. Ideelle hensyn har intet at sige, hvor det gjælder fædrelandets ære og magtudvidelse. Saaledes lyder en af de vigtigste artikler i storpolitikens trosbekjendelse. Og kan revolutionens land alliere sig med tsarriget, hvorfor skulde saa ikke reformationens land kunne alliere sig med sultanens rige?

Kreta.

Sultanen har nu akcepteret de fire samarbeidende stormagters ultimatum og gaaet ind paa fuldstændig at rømme Kreta. De første detachementer af hans tropper forlod øen den 20. oktbr. Den værste hindring for en ordning af det kretensiske spørsmaal er dermed ryddet afveien; men der er endnu mange vanskeligheder at løse. 20,000 kristne flygtninge skal indstalleres i sine hjem, de talrige mahomedanere, som er stuvet sammen i byerne, og hvis forladte bondegaarde er overtaget af deres kristne naboer, skal skaffes sine eiendomme tilbage, og en guvernør skal vælges. Som forholdene nu er, stiller udsigterne sig temmelig lyse for prins Georgs kandidatur.

Kina.

Det synes nu konstateret, at keiseren af Kina er ilive. En fransk læge har faaet lov til at undersøge hans hellige person, og hans diagnose gaar ud paa, at keiser Hwang-su er blodfattig og svag, men at hans sygdom ikke medfører nogen overhængende fare for livet. Det ultrakonservative parti med dronningen i spidsen forkynder med en vis iver, at det ikke stiller sig fiendtlig mod alle reformer, men kun mod de nylig dekreterede voldsomme og upraktiske omvæltninger, som folket ikke er forberedt for. Vi faar nu se, i hvilken retning enkekeiserinden vil anlægge sine reformer.

R. E.

Ny literatur.

O. C. Breda: *Svar paa kritik.* (Haffner & Hille).

Forfatteren af „Ny Grund“ giver her i et lidet, velskrevet hefte svar paa sogneprest Chr. Bruuns fra ortodoks luthersk synspunkt afvisende kritik. For dem, der interesserer sig for diskussionen af dette livsspørsmaal, er det tilstrækkelig oplysende at se overskrifterne paa de forskjellige afsnit: Rationalisme. — Frygtmotivet. — Guds vrede og forsoningen. — Jesus og „de ondes“ lod. — Tidens tegn.

Hagbart Magnus: *Studier over den norske bebyggelse.* I. (Haffner & Hille).

Nærværende doktor-afhandling har været gjenstand for en streng bedømmelse, der igjen har fremkaldt diskussion om universitetets nu gjældende fordringer til selvstændighed ved en ung videnskabsdyrkers prøve-arbeide. Den strenge dom synes ikke at være helt ugrundet; en underkjendelse af arbeidet i dets nu foreliggende form vilde neppe vakt anstød som urimelig.

Sven Hedin: *En færd gennem Asien.* 1. levering. (Nordiske forlag, Kjøbenhavn).

Den længselsfuldt ventede beretning om den berømte svenske opdagelsesreisendes firaarige færd gjennem stepper, ørkener og høifjelde i de utilgjængelige strøg af Midt-Asien foreligger nu til subskription (20 rigt illustrerede hefter à 75 øre) ogsaa i dansk oversættelse. Bogen anbefaler sig selv.

Gustaf Fröding: *Grillfängerier. I. Heidenstam.* (Upsala Nya Tidnings tryckeri, Upsala).

Efter at den friske lyriker i sommer bekjendte sin omvendelse til et mystisk livssyn, overrasker det at modtage nærværende lille elskværdige „kaaseri“ om hans kollega og landsmand, den høitidelige lyriker Verner v. Heidenstam, nu berømt for sin pragtfulde novellekrans „Karolinerna“. Her er hr. Fröding igjen sig selv, ja taler straks i forordet med sin kjendte muntre røst; hvis bogen slaar an og skaffer forf. lidt mynt, lover han at fortsætte med lignende smaa „grillfängerier“, om muligt i et tidsskrifts regelbundne rækkefølge.

Willien Nedrebø: *Nutid og fremtid.* En social-politisk betragtning. (Stavanger Trykkeri).

Denne bog hører til dem, som gjerne kunde været utrykt. Forf. tilstaar selv, at bogen „forhastet var kommen i trykken“ — „tanken var endda ikke færdig“. Indholdet er en ufordøiet anarkismes syn paa samfundet, fremsat hulter til bulter i et sprog, som bare er brokker af flau avisstil, indbagt i en ugjæret deig af grovt mel fra egen kværn.

Fyrste boki um Loge og Liv av ein bedesvein deira. (Oslo. Olaf Norlis forlag).

En vakkert tænkt og eiendommelig fremstillet allegori, som omskriver gudsdomsgnistens „historie“ gjennem det gamle og det nye testamente i urnorsk omklædning. Saa omstændelig udførte som billederne er, virker de imidlertid ofte uklart, saa det er et spørsmaal, om de skjønne tanker faar gribe, slig som tænkt var.

Vilhelm Krag: *Vestlandsviser.* (H. Aschehoug & Co.).

Hvem skulde tro det, at Zerlinas poet skriver viser, raske sange lidt à la Bellmann? Bondeviser — sjømandsviser — fanteviser — sjauerviser — Lars

Melkemands viser — Tulle-Lasses viser. I samlingens to sidste afsnit kjender vi Vilhelm Krag igjen: Den unge piges viser — den gamle mands viser; her er fagre ord og mild vemod. Men de øvrige er virkelige „viser“, slig som de folk vilde synge, hvem de lægges i munden; naive strofer om naive stemninger. Med enkel musik til blir dette sikkert meget populære sange, fri som de er for alle snørkler. Flere af viserne er illustrerede; men de smaa billeder staar ikke altid paa høide med teksten. Hvad skal det ogsaa til at illustrere poesi?

Jonas Dahl; *Cargadør Sahl.* Skildringer fra de gamles liv i Bergensleden. (H. Aschehoug & Lo.).

En gjennem hyggelig bog om en af disse gamle hæderskarle, som nu bare gaar igjen som sagnfigurer. Lokaltonen synes at være udmærket godt truffen, om end sproget i de skildrende partier er ujævnt og ofte søgt, uden at være karakteristisk. Bogen fortjener den popularitet, som den ganske sikkert vil vinde. Paa en meget heldig maade aabner den julemarkedet, gemytlig og underholdende som den er.

Forskjellige meddelelser.

— *Lilienfelds* opdagelse af kunstigt æggehvidestof diskuteres i *Nature* af et par dygtige engelske specialister, der stiller sig yderst tvilende. Det er ikke engang bevidnet, at de stoffer, L. har opereret med, ikke indeholdt æggehvidestof paa forhaand; og L.'s beviser for det nye stofs æggehvidevæsen er ingenlunde strenge nok.

— *Andromeda-bæltets stjernetaage,* hvor der i 1885 (bl. a. fra kikkert-paviljonen i Kristiania slotspark) opdagedes en stjerne „i brand“, der snart atter sluktes, er atter gjenstand for astronomernes beskuelse. Der er nemlig af Serafimof iagttaget en stjerneagtig lysende fortættelse paa et bestemt punkt; det nye lyspunkt ligner en komet-kjerne. En lignende kjernedannelse iagttoges ogsaa i den runde stjernetaage i syd for hovedtaagen.

— *En stærk smaragd-grøn lysstraale* udsendte solen ved sin opgang over Rødehavet en morgen i september, beretter en fransk forsker, som iagttog fænomenet fra en dampers dæk. Luften var tør og klar; og der var mange vidner. Han forklarer farven som fremkommen ved, at en gas-eruption med gulrødt skjær foregik paa solen i det samme øieblik, dets skive gløttede over horisonten og gjød sit lys ind i den tætte lufts dybe blaa.

— *Hvidt hav.* Til *Nature* skrives fra en reisende, at han midt paa det Indiske Hav kl. $^1/_2$2 en maanemørk nat i august, i blankstille veir iagttog, at havfladen var lysende melkehvid helt ud til himmelranden. Hvor vandet krusedes lidt, skinnede det med fosforlys. Han tog vand op til undersøgelse, men fandt intet mærkeligt ved det; dog gjemte han en flaske deraf til senere undersøgelse. Efter en times forløb tabte melkefarven sig igjen, for at vise sig paany ved fire-tiden en stund. Damperen tilbagelagde 80 kilometer i dette vand.

— *Negerbørns farve* ved fødselen har været et omstridt spørsmaal. Nu bekræfter en tysk læge, som i flere aar har praktiseret i Togoland tæt ved ækvator, at ved fødslen er der ingen forskjel paa et negerbarn og et europæisk barn. Men et par dage efter begynder negerbarnets hud at mørkne; naar barnet er ti dage gammelt, har det en lys kastanjebrun hudfarve, som det beholder en tid. Først efter at have fyldt et fjerdingaar faar barnet sine forældres ganske sorte hud.

— *For 63 mill. kr.* aarlig indfører England papir. Fjerdedelen kommer over Holland; desuden hentes 16 pct. direkte fra Tyskland; 13 pct. fra de Forenede Stater; 12¾ pct. fra Norge; 11½ pct. fra Sverige; 11¼ fra Belgien; 5 pct. fra Frankrige og 2 pct. fra Rusland.

— *Et hospital fra oldtiden* er paatruffet mellem nogle romerske ruiner ved Zürich, 14 smaa værelser, hvori der fandtes en del instrumenter for læger. Den klassiske literatur omtaler ikke sygehuse; fundet er derfor meget oplysende.

Notiser.

— *Nyt brændstof.* Paa øen Barbados blandt de Smaa Antiller forekommer et glinsende sort mineral, *manjak*, som ligger i et 30—60 cm. tykt lag paa eller lige under jordfladen; dette stof brænder udmærket og ansees for fast petroleum, da denne olje findes i rig overflødighed paa øen. Til brænde blandes manjak med torv; desuden anvendes det til fernis og kit. Det virker stærkt isolerende i elektrisk henseende og kunde visselig erstatte guttaperka som hylster for ledningskabler. De bedre sorter indeholder kun 2 pct. vand, samt 71 pct. flygtige og 27 pct. varige organiske stoffe.

— *Termometer-vædsker.* Som bekjendt fryser kviksølv ved ÷ 39.5 ° C., alkohol og toluol ved ÷ 100 ° C.; nu har man fundet paa at anvende petrolæter, et destillationsprodukt af petroleum (egenvægt 0.64—0.67, kogepunkt 55°—75°), der først stivner ved ÷ 190 ° C., da som bekjendt luft blir flydende.

— *Et magnetisk uveir,* ledsaget af nordlys, gik over Mellem-Europa 9. september.

— *Nordamerikas kystfæstninger* har kanoner paa 203, 254, 305 og 330 millimeters tværsnit. En 305 mm.'s kanon, der er 10.97 m. lang og veier 58 tons, bruger en ladning paa 204 kilo krudt og træffer paa 20 kilometers afstand med kraft nok til at ødelægge et hvilket som helst skib; ved affyringen gaar granaten 640 m. i sekundet, og paa 3 kilometers afstand slaar den hul i en ½ meter tyk staalplade. Disse kanoner skyder saa sikkert, at man ved skydeøvelser har sendt to kugler gjennem samme skudhul, endda kanonen i mellemtiden var flyttet. — Der bruges ogsaa 305 mm.'s mortere, der med 56 kilos ladning sender bomber paa 450—550 kilo ned paa panserdæk med uimodstaaelig virkning.

— *197,684,620 liter melk* fragtedes til Paris ifjor med jernbaner; desuden bragte melkekjørere fra nærmeste omegn 120 mill. liter. Byen slugte altsaa 320 mill. liter melk i 1897.

— *536 kilometer elektrisk sporvei* vi snart være i brug paa schweizisk grund; 111 km. er alt færdige. Drivkraften tages for ⅔ fra vandfald.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 15. NOVEMBER 1898. HEFTE 9.

Slagterierne i Chicago.

(Efter Theodore Dreiser i *Cosmopolitan*).

Den største og interessanteste forretning i Chicago er slagterierne. Der eksisterer intet industrielt foretagende i verden, der kan maale sig hermed. Ved siden heraf er skibsværfter, gruber, osv. for intet at regne.

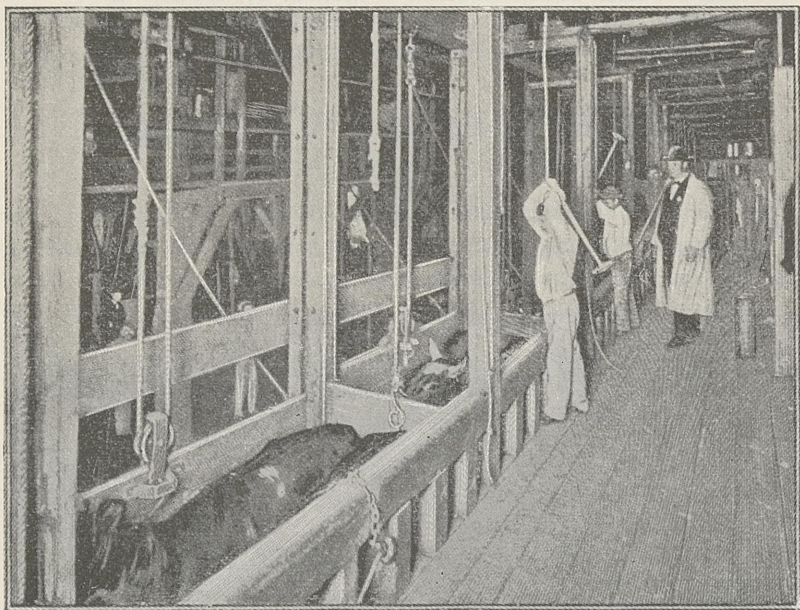

Slagtefæ i kve.

Da de store forretningsmænd først begyndte at forstaa, hvad penge man kunde tjene paa udførsel af fødevarer, kom Vesten til at vokse hurtig.

Produktionen forbausede alle og gav god indtægt. Samtidig forøgedes og forbedredes kommunikationsmidlerne betydelig; jernbanelinjer anlagdes i nye retninger, og dampskibe med større tonnage byggedes. Amerika havde jo ogsaa paa den tid ganske gode betingelser for en saadan forretnings trivsel; det var nemlig paa det tredje aar, borger-krigen førtes, og efterspørselen var stor.

Kommer man nutildags ind i de uhyre anlæg, under den svære bue, som bærer indskriften: *Union Stock Yards, Chartered 1865,* vil man straks kunne forstaa forretningens værdi og størrelse. Det er en hel liden by for

Slagtning af okser.

sig selv, bestaaende af stalde og faktorier. Hvor øiet vender sig, ser man den største travlhed og virksomhed. Stalde til kvæg, faar og svin ligger alle adskilte ved siden af hverandre. Aldeles som i en vel reguleret by skjærer gader hverandre gjennem en sammenhængende række af stalde, med en indgang til hver. Staldene er forsynede med hørum og vandtrug, og fodringen foregaar under selskabets opsyn. Naar man tager i betragtning, at der ofte skal sørges for en 40 til 50,000 svin, 20,000 stykker kvæg og 5000 faar, alt paa én gang og under en stadig jernbanetrafik, kan man danne sig en ide om, hvilket arbeide her maa gjøres.

Slagteriselskabets inventarium, maskiner osv. repræsenterer en værdi

af omtrent 18 2/3 millioner kr., og omtrent 1000 arbeidere er i selskabets tjeneste. Indenfor dette uhyre bygningskompleks driver dog ogsaa enkelte firmaer forretning, f. eks. Armour & Comp., hvis slagteri kan anslaaes til flere millioner, og for hvem alene 6000 mand arbeider. Hovedkontoret er i børsbygningen, hvortil publikum har fri adgang. Her udarbeides statistikerne over forretningen; her findes ogsaa en bank og et telegrafkontor, foruden mange andre kontorer, hvor der hænger tavler med oversigt over markedet og dets priser.

Hvorledes trafiken har vokset siden selskabets organisation, kan man forstaa af statistikerne fra den tid og den nuværende. I 1865, f. eks., var

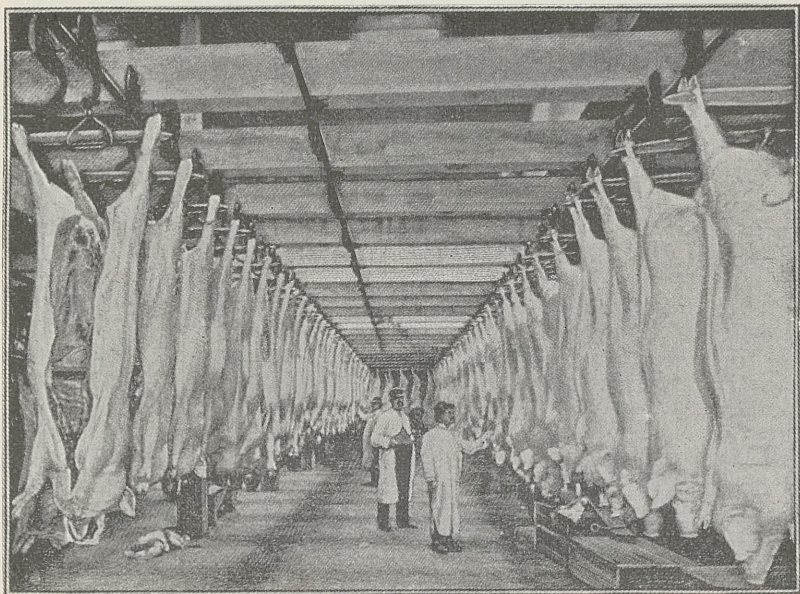
Saueskind klippes.

antallet af slagtet hornkvæg 27,172; i 1897 2,506,185; antallet af slagtede svin var i 1865 507,355 og i 1897 4,873,467. Et stort antal hornkvæg modtages og udføres levende. Statistiken i 1865 udviser tallet 330,301, i 1897 3,884,280. Af levende svin udførtes i 1897 8,078,095 mod 849,311 i 1865.

Hertil kommer for 1897 modtagelsen af over 2,300,000 faar, 100,000 heste og næsten 300,000 kalve, samt udførselen af 1,360,000 stykker hornkvæg, 85,000 kalve, over 2,000,000 svin og over 1,000,000 faar og heste. Man vil heraf kunne skjønne, hvor kolossal forretningen er, og hvad selskabet daglig har at sørge for. Antallet af firmaer, der driver forretning i gaardene som slagtere og paa anden maade, beløber sig til omtrent 100,

hvoraf ca. 20 spekulerer i saltet kjød. De forskjellige slagterier anslaaes til over 45 millioner kroner, med en kapital af ca. 95 millioner kroner, og antallet af funktionærer er omtrent 25,000, med en aarlig løn af ca. 75 millioner kroner. Værdien af forrige aars produkter har været ansat til 650 millioner kroner.

Det hele jernbanenet om slagtergaardene udgjør tilsammen ca. 241 kilometer; foruden lokomotiver og vogne eies alt dette af selskabet. De forskjellige jernbanelinjer har sluttet kontrakt med dette angaaende al fragttrafik, baade ind til og ud fra gaardene. Selskabet paa sin side blir ansvarlig ikke blot for ladningen, men ogsaa for fragten. Til staldene

Svineskrotterne kontrolleres.

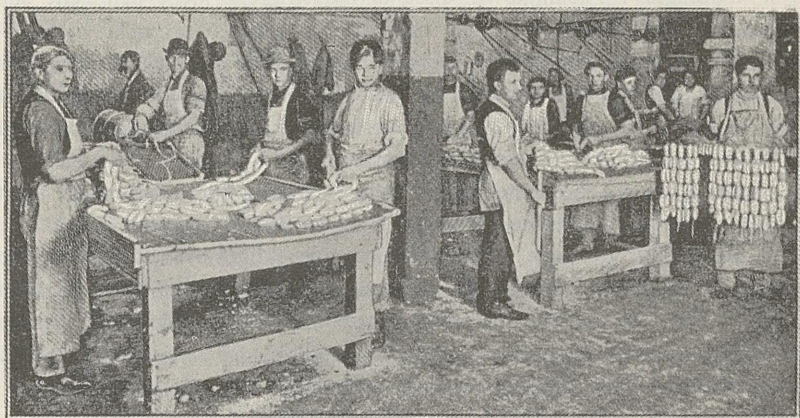
ruller de lange tog med sine ladninger fra vest, syd og nord, og fra faktorierne føres de store iskasser med mærket *fast freight* til de østlige byer i Amerika eller til Europa.

Dyrene ankommer almindelig om natten og tidlig om morgenen, medens udførselen foregaar om eftermiddagen og aftenen. Ved togenes ankomst overtages dyrene af selskabet, og alle detaljer noteres med hensyn til sælger, kjøber, kvantum, kvalitet og betaling.

Efter losningen af kvæget driver man det ind i staldene, giver det vand og foder; derpaa kommer den virkelige forretning, salget. Agenter for de store slagterfirmaer er overalt paafærde. Morgentimerne, naar salget

foregaar, aander af liv og virksomhed. Hornkvæg, svin, faar og heste drives gjennem gaderne. Portene aabnes og lukkes hurtig. Kommissionærer, eiere, kjøbere og sælgere farer hid og did med sine notisbøger i haanden, og salget foregaar blot ved en fingerbøining, uden at der veksles et ord.

Med salget følger undersøgelse, derpaa veining, og saa overtager kvæget af kjøberen og drives til de forskjellige slagterhuse. Her findes et uhyre stort hjul, der har formen af en møllesten. Om dets rand hænger kjættinger med svære haker i enderne. Naar hjulet gaar rundt, bevæges kjættingerne sig ned til gulvet. Her staar to mand. Saasnart kjættingerne er komne ned, gribes de, og haken fæstes om hoven paa et svin. Hjulet

Pølser stoppes.

gaar atter rundt, og langsomt heises svinet op, medens den næste kjætting fæstes til et andet svin.

Idet dyret heises op, griber et automatisk apparat haken om foden, løser den fra svinet og sætter et andet ind i stedet. Ved hjulet staar slagteren, der ved et behændigt knivstik gjør det af med dyret. Ved hjælp af en elektrisk knap, som kjættingen berører ved hjulets omdreining, angives antallet af de dræbte svin. Derpaa lægges dyret i et stort kar med kogende vand. Efter at have henligget her en stund, gaar det igjennem en ragemaskine, der tager børsterne af. Denne bestaar af knivblade, der hviler paa cylindere, og er saaledes indrettet, at hver del af legemet kommer i berøring dermed. Dette tager kun ca. 10 sekunder. Nu sønderlemmes kroppen, flesket skilles for sig selv, og det hele føres til afkjølingsrummet, hvor det udsættes for en lav temperatur i 24 timer. Gjennemsnitlig behandles ca. 7000 svin hver morgen paa denne maade; alt foregaar

med en utrolig hurtighed. Nede i kjælderen, hvor saltningen af kjødet foregaar, er kulden uhyre stærk. De folk, som arbeider her, er klædte i ulstere selv paa den varmeste sommerdag.

Paa lignende maade slagtes ogsaa hornkvæg og faar.

Foruden slagterier findes her ogsaa pølsefabriker, fabriker for hermetik og margarinsmør osv. Dette er f. eks. tilfældet med den saakaldte „Packingtown“ („Slagterbyen“), der eies af det før omtalte firma, Armour & Comp. Denne forretning, der i sit slags er den største i verden, solgte ifjor for henved 400 millioner kroner.

Kemien har i de sidste aartier opdaget nye indtægtkilder. Af okseblod laver man saaledes nu knapper, af senerne og benene koges lim. Ifjor indbragte i Packingtown disse to industrigrene alene den nette sum af 12 millioner pund.

Medens slagterne tidligere solgte faareskindene med ulden paa, hvorved denne gik tilspilde, har man nu maskiner, der klipper ulden af skindene, før de sælges til garverne. Derpaa vaskes den, tørres og lægges i baller og sælges saa direkte til klædesfabrikerne.

Blandt andre produkter, som staar i naturlig forbindelse med slagtningen, maa ogsaa mærkes kjødfarce, kjødekstrakt og pepsin.

Heldig for det hele etablissement er inspektionsloven, der kraftig opretholdes af *Bureau of Animal Inspection*, et selskab, der fører kjødkontrollen. Intet dyr slagtes uden først at være blevet undersøgt af en dyrlæge, der er udnævnt af regjeringen; ogsaa et certifikat, der garanterer produktets ubedærvethed, følger altid med enhver udførsel.

Hittebarn-asylet i Moskva.

(Af **Friedrich Dernburg.** Autoriseret oversættelse af *Tyra Bentsen*).

Hittebarn-asylet er forrige aarhundredes forsøg paa at løse det sociale spørsmaal. Som man idag arbeider for alderdoms-forsørgelsen, saaledes arbeidede man for 130 aar siden for ungdoms-forsørgelse.

Diderot beviste nødvendigheden af barneasyler, Rousseau sendte sit barn til et saadant; det var derfor saa naturligt, at Katarina II, som sværmede for Diderot og Rousseau, oprettede hittebarn asylet i Moskva.

Den tanke, som laa til grund, var den, at samfundet, dets love og indretninger er noget vilkaarligt, at kun naturens lov skal kunne gjøre fordring paa respekt. For naturen er ægte og uægte børn lige, og vi løser saaledes de sociale spørsmaal ved at bygge et hjem for de uægte børn,

hvor de af staten opdrages til mennesker, hvor en rationel opdragelse udvikler dem fysisk, moralsk og intellektuelt til den høist mulige grad.

Til disse tanker, udkastet af Katarina og hendes venner, og som realiseredes i Petersburg og Moskva, har keiser Nikolai I føiet en anmærkning efter sit hode. Han fandt, at den udmærkede opdragelse i asylet vilde tage sig ud som en præmie og begunstigelse for de uægte børn. Derfor besluttede han i 1837 — 70 aar efter asylets oprettelse —, at opdragelsesinstitutet i asylet kun skulde være for forældreløse og legitime adelige piger. Saaledes blev paladsets hovedetage anvist disse. En udtrykkelig forordning af keiseren befaler, at hittebørnenes opdragelse ikke skal overskride de elementære trin.

Barneasylet i Moskva imponerer trods bygningens enkelhed ved sin kolossale størrelse, og dog har de, som opførte bygningen, ikke anseet den for fuldført. Til midtbygningen føier sig kun en fløi, den andre, som ogsaa var projekteret, er ikke bleven bygget. Til denne hovedbygning kommer gaardspladse, haver, sommerboliger for diebørnene, et hospital, et fødselshus, vaanings- og økonomihuse — en hel by.

Hvor man vender sig i Moskva, finder man overraskende og maleriske partier. Barneasylet ved Moskva ligger ikke langt fra Kitaigorod og Kreml, foran har man byens saakaldte havn, skibe og magasiner, og op fra de omliggende grønne høider rager disse eiendommelige kupler og taarne, hvoraf Moskva er som oversaaet.

Jeg besøgte asylet ledsaget af den elskværdige og intelligente hr. Nischuvov, asylets repræsenterende direktør. Takket være ham, kunde jeg faa et indblik i denne anstalts mærkelige mekanisme.

Det første spørsmaal er naturligvis: hvorledes kommer børnene ind paa asylet. Svaret skulde jeg straks finde i kjendsgjerningerne.

Dette asyl heder forresten Vospitaniedom, opdragelseshjem, og de børn, som optages her, kaldes keiserens børn. Saaledes ser vi, hvorledes man blir keiserens børn.

Naar man har passeret paladsets æresport, finder man en indgang. En trappe fører op til en slags forsal, hvorfra de, som har barn at aflevere, gaar ind i modtagelsesværelset „uden at banke paa“. Alle blir modtagne, ikke et eneste barn vises tilbage, naar det ikke er ældre end 364 dage.

Derinde i modtagelsesværelset er man ved vor indtrædelse i fuld virksomhed. Paa bænker langs væggen sidder flere koner med børn. Kontordamen, som sidder i midten af værelset, er ifærd med at indføre i registret et barn, som en bondekone netop har afleveret. Alle oplysninger om barnet er frivillige, der blir gjort opmærksom paa, at man kan lade alle spørsmaal ubesvaret. Disse spørsmaal gjælder tid og sted for barnets fødsel, faderens og moderens navn, hvilket navn barnet skal bære, og om det

er døbt. Børn, som kommer ganske anonyme, faar et eller andet fornavn af kontordamen, efternavnet tages — hvis faderen er ubekjendt — efter en af fadderne eller efter den geistlige, som døber barnet. For tiden heder anstaltens geistlige Irranow og Nikolai, et utal af Irranovitsjer og Nikolajevitsjer blir paa denne maade overleveret til det russiske rige.

Den bondekone, som vi ser for os, har bragt barnets døbeseddel med. Det er det 48de barn, som kommer idag, og det faar numer 9817. Antallet af de børn, som aarlig bringes til asylet, dreier sig mellem 14 og 15,000. — Maria Alexandrevna, skriver damen i registret, født 20. juli, indbragt den 26. juli. — Ved den ene side i kontoret staar et lidet bord af udseende som et alter, over dette hænger et billede af Guds moder, ved siden af dette et brændende lys og en samlebøsse. Konen kysser barnet med et langt, inderligt moderkys, store taarer rinder nedover de solbrændte kinder, hun lægger barnet paa bordet foran Jomfru Maria-billedet, gjør et kors for sig og et for barnet og kaster en liden kobbermynt paa bøssen. Det er afskeden. Modtagelsesbeviset er allerede skrevet, og uden at se paa det er den forstyrrede og forskrækkede kone allerede ude af værelset.

Imidlertid er processen med barnet skredet videre. Det blir veiet og maalt, vægt og maal noteres paa en liden seddel, om halsen knyttes en sort snor, som bærer et mærke med barnets numer. Medens kontordamen er beskjæftiget med modtagelsen af det næste barn, blir no. 9817 bragt ind i sideværelset, hvor en kone vasker og steller de ankomne børn. Med et par regelmæssige og hurtige greb, som man ruller en cigar, er dette besørget. I det tilstødende værelse staar tyve ammer i to rækker; barnet blir givet til en, som staar ledig. Vi vender tilbage til modtagelsesværelset, hvor forretningen gaar sin videre gang.

En gammel kone, brun og fordægtig som en sigøinerske, har netop overrakt et barn. Det er endnu ikke døbt, har intet navn, ingen, som bryr sig om at vedkjende sig det. Ved sin indtrædelse i livet har det kun et numer og det banale navn, som falder kontordamen under pennen.

Der kommer en ung mand, af udseende at dømme en student. Han breder sit plaid ud, hvori et lidet menneskeligt væsen kommer tilsyne blandt filler og iturevne lommetørklæder. Heller ikke han gir nogen oplysninger, ruller sit plaid sammen igjen, gjør nogle spørsmaal, hvoraf kan sluttes, at han er mediciner, og forsvinder.

Endnu mærkeligere er følgende: En bondekone fra omegnen af Jaroslav kommer med en stor tildækket kurv, hvorfra der af og til høres svage pib. Hun aabner kurven og trækker frem en hel indhøstning af børn, fem stykker efter hverandre, deriblandt væsener, som ser ud til at skulle krepere inden en time. Det er en af de regelmæssige kommissionærer,

som en à to gange om maaneden foretager sin runde for at opsamle børn og bringe dem til asylet.

Den takst, som moderen almindelig betaler hende, oplyste direktøren, er fem rubel, fem gange fem er fem og tyve rubel, reiseomkostninger tolv rubel, til børnenes underhold underveis ofrer hun ikke for meget, hun er tilfreds, naar hun har modtaget sit modtagelsesbevis, som hun kan fremvise for moren og i nødsfald for politiet. Saa blir der for denne ekspedition en ren fortjeneste af tolv rubel, en fristende præmie.

Fire og tyve timer blir disse smaa tilreisende i modtagelsesværelset, før de bringes videre til de forskjellige afdelinger. Trods den største omhyggelighed dør en ikke ringe procentsats allerede i denne periode. Hver morgen kl. 7 holdes barnedaab, gjennemsnitlig dreier det sig om tyve nyankomne børn. Ogsaa dette daabskapel er ved siden af modtagelsesværelset. Et dybt sølvfad fyldes med ganske koldt vand, presten griber med sprikende fingre det nøgne barn over ansigtet, hvorved han holder dets mund, næse og ører igjen, medens han med den venstre haand dukker hele barnets legeme grundig ned i vandet og fuldender den hellige handling med sakramentets ord. Dette er den græske kirkes ritual.

Men min vei gaar videre. Jeg opsøger børnene i den store skyggefulde have, hvor de holder til i den korte sommertid. Her mødes man af et overraskende og fornøieligt syn. I regelmæssig linje ned i gjennem den lange allé staar alle barnevognene, som er tildækkede med slør; foran hver vogn staar en liden stol, ved hver vogn en amme. Alle ammerne er ens klædt i russisk nationaldragt, de forskjellige afdelinger er mærket med baand paa huerne, høirøde, kirsebærrøde, græsgrønne, himmelblaa o. s. v., hvide skjorter og brogede sarafaner. Formiddagssolen trænger sig gjennem trærnes løv og kaster sit sommerlige lys over hele denne brogede skare.

Anstaltens overbestyrerinde, fru Levov, kommer imod mig. Hun er enke efter en generalmajor, en vakker aristokratisk dame, som forstaar denne uefterlignelige kunst, som russerne besidder, at kunne nuancere sin optræden i de fineste sjatteringer.

Medens vi gaar nedigjennem denne lange række, har fru Levov den godhed at give mig de fornødne oplysninger og tal. Over 1200 børn ligger i vognene, som vi passerer; ammernes antal udgjør omtrent 600, saa hver amme maa ernære 2 eller 3 børn. Der ligger ogsaa altid 2 børn i en vogn. Idet vi træder hen til en afdeling, bukker ammerne — efter russisk skik i samme tempo -- dybt og gjentagende, som naar søndenvinden angriber en pileallé i ryggen.

Det er ikke netop noget særdeles vakkert udvalg af russiske kvinder, som her er samlet, tvertimod; kun her og der sees et regelmæssigt ansigt,

et par menneskevenlige øine. Jeg har seet ammer i privathuse i Moskva, som i kraftig blomstrende sundhed og skikkelse kan rivalisere med de verdensberømte ammer i Milano og Rom, der hører til aristokratiets pragtstykker. Men jeg synes nok, det ser ud, som om asylet kun har erhvervet anden og tredje klasse. Det er en samling af brede ansigter og stumpnæser, og en lidet udviklet intelligens præger trækkene hos denne amme-udstilling.

Store, lyse, velluftede paviljoner er bestemt til natteophold for børnene, did tyr de ogsaa, naar det regner. Der er ogsaa værelser for de ulykkelige, som er belastet med arvelige sygdomme, hvorfor de kan takke forældrenes synder, og her er ogsaa plads for de sørgelige syv-maaneders børn, som i stort antal visner hen i døden.

„Hvor længe blir børnene hos Dem?“ spurte jeg madame Levov.

„Gjennemsnitlig omtrent 3 maaneder, til de er kraftige nok til at bringes paa landet, hvor de blir bragt i pleie. Asylet betaler pleien, som de første to aar udgjør 36 rubel, det tredje aar 28, saa synker afgiften til 22 rubel, som betales til det syvende aar, derefter betales kun 12 rubel, indtil pigerne er 15 og gutterne 17 aar. Den amme, som har havt barnet hele det første aar, faar 5 rubel i præmie, har et barn lært at læse og skrive, betales yderligere 5 rubel, og hvis en pige gifter sig, før hun er 20 aar, faar hun 20 rubel til udstyr.“

Direktøren kom nu tilbage og fortsatte rundgangen med mig. Jeg spurte efter dødeligheden hos børnene. „Forholdene er ikke gunstige. Trods vor største møie er det os ikke muligt at faa ammer nok. Omtrent 23 pct. af børnene dør for os, og af pleiebørnene paa landet dør 43 pct. Hvad asylet kan gjøre for pleiebørnene, blir gjort. Vi holder inspektører, som regelmæssig reiser i de distrikter, hvor vi anbringer pleiebørnene; vi har indført regelmæssig transportforbindelse; her og ved hovedstationen holdes vogne, som bringer børnene til pleiestedet. Dødeligheden i Rusland er en af vore frygteligste sociale onder.“

Da vi nærmede os spisesalen, rykkede netop en ammeafdeling frem, som skulde afløse den netop fodrede afdeling. De røde huer træder af, de grønne rykker frem. Ammernes bespisning er en meget vigtig del i forretningen, og jeg konstaterede med tilfredshed, at sagen blev taget alvorlig fra alle sider. Brød og grønsager faar de efter ønske, tilstrækkeligt kjød og en anseelig portion riskage med salt fisk, som er en slags lækkerbisken i Rusland. Det skal sandelig en ammemave til for at fordøie dette maaltid.

Vi kastede ogsaa et blik paa lintøiafdelingen. Hvis jeg bare havde kunnet være istand til at huske, hvor mange tusen svøb der føres op paa dagsbudgettet, hvor stort antal af alle slags plag som vaskes og rulles om ugen og om aaret! Bestyrerinderne tumler imidlertid med disse tal —

det dreiede sig om millioner! — med den største behændighed og uden at behøve logaritmer.

Vi var næsten færdige med vor runde og passerede ventesalen, som laa foran afleveringsværelset. Paa bænkene sad kvinder af den lavere borgerstand, arbeids- og bondekoner.

„Det er slægtninge eller børnenes mødre, som kommer for at spørge efter dem.“

„Bryder mødrene sig meget om sine børn?“

„Blandt mødre af de dannede klasser hænder det jo. Jeg korresponderer selv med en hel del, især guvernanter.“

Jeg huskede at have hørt om tilfælde, hvor forældrene sendte sine børn til asylet for ikke at maatte dele formuen i for mange dele, af had, hævn eller skinsyge.

„Ja, den slags forekommer nok, og der har været ført vidløftige og meget omtalte processer i disse anledninger.“

„Det er altsaa virkelig muligt, at et barn fuldstændig stødes ud af hjemmet, uden at der er nød for haanden, kun af egennyttige grunde? At det kastes ud i verden navnløst og forstødt?

„Ganske vist,“ sagde direktøren. „Men lad os gaa ind i mit værelse, der kan vi ved en cigar tale mere uforstyrret.“

„Ja,“ sagde direktøren, da vi havde taget plads i den luftige, lyse sal, „vi ser den menneskelige komedie paa temmelig nært hold, vi ser den i dens „fin mot“; det er altid den samme historie, men i en anden form.

— Jeg husker et tilfælde. En herre i udmærket stilling spurte mig engang, om man ogsaa kunde bringe et barn til asylet for et par timer. Naturligvis, svarede jeg, det kan man. Den næste dag bragte man et barn, navnløs og uden nogen som helst opgave, det fik navn, blev døbt, og efter to timer blev det atter hentet. Det tilhørte en gift dame, hvis mand var fraværende, og som vilde holde dette lille væsens tilværelse hemmelig.

Et andet tilfælde:

Vi havde ganske undtagelsesvis kostet paa en gut til at blive lærer, da han var usædvanlig begavet. Han blev ansat i en liden by, hvor man blev opmærksom paa den slaaende lighed med byens regimentslæge. Dette fik lægen vide og lod læreren kalde til sig, og der opdagedes nu, at den unge mand var hans og hans kones søn, som de i sin tid havde sendt til asylet. Forældrene kunde imidlertid ikke beslutte sig til at anerkjende ham. I hemmelighed behandlede de ham som sin søn, medens de offentlig fornegtede ham. Tilslut forlod læreren byen. Han kunde ikke holde ud, sagde han, at hans forældre istedenfor at gjøre den begaaede uret god igjen, tilføiede ham nye krænkelser.

Endnu mere romanagtig er følgende historier, som ender noget i lighed med Salomons dom.

En kone fra Tula havde bragt os et barn og samtidig meldt sig som amme og pleierske. Da hun forlod asylet, fik hun en liden pige med som pleiebarn. Tilfældigvis blev hendes eget barn ogsaa sat bort samme dag, og kom til en kone fra Vladimir. Under et eller andet paaskud fik hun fat paa sit eget barn, og lod konen i Vladimir faa det andet, og drog vendte nu hver til sit hjem. Barnet i Vladimir døde, men barnet i Tula blev i live.

Tolv aar efter kom en rigt klædt dame og forlangte at faa sit barn tilbage, som efter asylets papirer viste sig at være i Tula. Damen fik et udleveringspapir, men saa var kone og barn med ét pludselig forsvundne. I to aar søgte man efter dem, damen gjorde alt for at finde dem og sparede intet offer. Al øvrighed blev sat i bevægelse. Forgjæves. Det var, som om kone og barn var sunket i jorden.

Saa en dag fremstillede sig frivillig en bondekone. Hun fortalte, at det var hendes eget barn, som hun havde, og vilde under ingen omstændighed udlevere det. Hun lyver, sagde damen. I mange aar har hun fortalt mig, at hun har mit barn, jeg har sendt penge og foræringer til det. Mit barn er det, og jeg forlanger det tilbage. — Det er sandt, sagde bondekonen, jeg har bedraget hende. Jeg gjorde det af kjærlighed til mit barn, jeg var for fattig til at kunne pleie det, som jeg gjerne vilde. Straf mig, som jeg fortjener. Jeg vil hente barnet. De kan selv dømme, om det er mit eller hendes. Hvis De siger, at det ikke er mit, saa vil jeg give det fra mig, og saa kan damen tage det med sig.

Til den fastsatte dag havde jeg sammenkaldt to læger og en kollega; ogsaa damen kom. Og konen kom og medbragte det omtvistede pigebarn, men bragte ogsaa sine tre andre børn med, som ogsaa havde været paa asylet. Børnene blev stillede ved siden af hverandre, og der kunde ikke være tvil om, at de var søsken, ligheden var aldeles slaaende, trækkene, haaret og øinene. Men det mærkeligste var, at alle børnene havde det samme kjendetegn. Midt i rækken af fortænderne havde de alle en aabning, en eiendommelighed, som de havde arvet efter faderen.

Ogsaa damen maatte erkjende faktum, og hendes fortvilelse var hjerteskjærende. I 12 aar har hun saa skammelig holdt mig i den tro, at jeg havde et barn. Nu staar jeg alene, mit liv er forspildt, hvad hjælper det mig nu, at jeg er rig.

Hun fortalte sin historie. Hun var eneste datter af meget rige folk af borgerstanden. Mod forældrenes vilje giftede hun sig med en ung uformuende mand i det haab, at forældrene vilde give efter, naar det først var skeet. Men manden viste sig at være letsindig, en drukkenbolt, som

sank dybere og dybere og tilslut kom paa et galehus som følge af *delirium tremens.* Forældrene var ubønhørlige, datteren sendte sit barn til asylet og tog plads som husbestyrerinde. Hvad hun lagde tilside, blev sendt til Tula til barnet. Saa døde hendes mor, alt var testamenteret til faren, som ogsaa døde straks efter uden at have gjort testamente, og hun stod igjen som eneste arving til en af disse kolossale formuer, som man i det moderne Rusland forstaar at samle sammen. Og netop som hun troede at staa ved sine drømmes maal, brast illusionen om hendes jordiske lykke."

I et saadant asyl findes naturligvis et statistisk kontor og et arkiv. Det første barn, som blev indbragt, fik til ære for asylets stifter navnet Katarina.

Direktøren slog op et bind og viste mig følgende, som jeg citerer efter hukommelsen:

Den 11. september 1812 er optaget paa befaling af hans keiserlige og kongelige majestæt Napoleon, keiser af Frankrige og konge til Italien: Sergi Alexandrovitsj, to aar og fem maaneder gammel, og Ivan Alexandrovitsj, seks aar og elleve maaneder.

Dette er det eneste spor efter Napoleons regjering i Moskva, som jeg hidtil har stødt paa. Den keiserlige befaling gik desuden i modsat retning af asylets statuter, som kun tillader optagelse af børn under et aar. Hvilken historie stikker der vel bag? Hvad kan have bevæget fyrsten til at trække netop disse to væsener op af det elendighedens hav, som dengang oversvømmede Moskva? Herpaa vidste ingen at svare.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

VIII.

Til sine dages ende kommer Harvey til at huske dette syn. Solen havde netop hævet sig over horisonten, som de ikke havde seet paa næsten en uge, og dens lave, røde lys faldt paa tre flaader, som laa tilankers, — en i nord, en i vest og en i syd. Der maa have været næsten hundred af alle mulige størrelser og former, med en fransk raaseiler i baggrunden; og alle nikkede og neiede de for hverandre. Der smuttede joller væk fra hver eneste skude akkurat som bier fra en kube, og larmen af stemmerne,

ramlen af taugverk og blokker, og plaskningen af aarerne lød milevidt henover sjøen. Seilene fik alle mulige farver, sorte, perlegraa og hvide, eftersom solen steg, og flere baade kom sigende op gjennem skodden i syd. Jollerne samlede sig i klumper, skiltes ad, flokkede sig sammen igjen og fjernede sig atter fra hverandre, og alle stævnede én vei, mens folkene hujede og plystrede og sang, og vandet var fuldt af alskens ruskomsnusk, som de havde kastet overbord.

— Det er en by, sagde Harvey. — Disko havde ret. Det *er* en by!

— Jeg har seet dem, som var mindre, sagde Disko. — Der er da omkring tusen mand her, og derborte ligger Jomfruen. Han pegte paa en aaben plads i den grønlige sjø, hvor der ingen joller var.

„Her er vi“ gik langs med den nordlige flaade, mens Disko vinkede med haanden til den ene ven efter den anden, og ankrede saa nydelig som en kapseiler mod slutten af sæsonen. Fiskerflaaden spilder ikke et ord paa godt sjømandsskab; men en klodrian gjør de nar af hele rækken nedover.

— Just i rette tid til loddestimen, raabte „Mary Chelton“.

— Er det snart slut med saltet? spurte „Kong Filip“.

— Hei, Tom Platt! Kom og spis tilaftens hos os! sagde „Henry Glay“, og slig fløi spørsmaal og svar frem og tilbage. Folkene havde mødt hverandre før, naar de var ude i jollerne og fiskede i taagen, og der er ikke et sted, hvor de sladrer værre, end naar de er paa fiske. Det lod til, at alle havde hørt om Harveys frelse, og nu vilde de have greie paa, om han var værd det salt, han spiste. De unge spøgte med Dan, som havde en kvik tunge og spurte, hvorledes hver især levede, idet han nævnede dem med de øgenavne, de mindst likte. Manuels landsmænd plaprede med ham paa deres eget tungemaal, og selv den tause kok saa de sidde og ride paa klyverbommen, mens han raabte gæliske ord til en ven, der var ligesaa sort som han selv. Efter at de havde lagt bøie paa kablen — der er fjeldgrund rundt hele Jomfruen, og ligegyldighed er ensbetydende med uklare fortøininger og fare for at gaa i drift — efter at de havde lagt bøie paa kablen, satte de ud jollerne forat slutte sig til alle de andre baade, som laa til ankers omtrent en kilometer borte. Skonnerne laa og vuggede sig i tryg afstand, som andemødre, der vaager over sine smaa, mens jollerne opførte sig som viltre andunger.

Som de nærmede sig al denne forvirring, og baadene dultede mod hverandre ret som det var, sang det om ørene paa Harvey med fantord om hans maade at ro paa. Hver eneste dialekt fra Labrador til Long Island, portugisisk, neapolitansk, *lingua franca*, fransk og gælisk, sange og tilraab og eder surrede om ham, og han følte, som om det gik udover ham altsammen. For første gang i sit liv var han undselig, — kanske det kom af, at han saa længe bare havde været sammen med folkene paa

„Her er vi" — og følte sig rent fortabt mellem alle de vilde ansigter, som hævede sig og sank med de rullende smaabaade. En lang, mægtig bølge førte ganske rolig med sig paa toppen en hel række joller i de forskjelligste farver. Et øieblik stod de slig skarpt tegnet mod himlen, mens folkene raabte og gestikulerte. Saa forsvandt de aabne munde, vinkende arme og nøgne bryst, og den næste bølge førte med sig en fuldstændig ny række typer, akkurat som papirfigurerne i et dukketeater. Og Harvey gloede. — Hold udkik, sagde Dan og svingede en haav. — Naar jeg siger, du skal lade gaa, saa lader du det gaa. Lodden kan gjerne stime, naar det skal være nu. Hvor skal vi ligge, Tom Platt?

Idet han puffede, skubbede og halte og paa samme tid hilste paa gamle venner her og advarte gamle fiender der, lagde kommandør Tom Platt sin lille flaade godt i læ af den øvrige vrimmel, og straks begyndte tre eller fire mænd at heise op sine ankere for at komme i læ af baadene fra „Her er vi" igjen. Men et rent latterhyl hørtes, da en jolle for fra sin plads med en umaadelig fart, mens fyren, der sad opi den, sled som han var gal i ankertauget.

— Slak linen, brølte tyve stemmer. Lad ham tukle sig løs selv!

— Hvad er paafærde? spurte Harvey, da baaden for afsted i sydlig retning. — Han laa til ankers, ikke sandt?

— Jo, det er vist, men fortøiningen er nok svært bevægelig af sig, lo Dan. — Det er en hval, som er gaaet uklar i den . . . . Lad gaa, Harvey! Her kommer de!

Sjøen rundtom dem kruste sig og mørknede, og skummede saa op med tusener sølvglitrende fisk. Paa et stykke saa stort som femogtyve maal begyndte torsken at hoppe som ørreten i mai, og bag torsken viste tre eller fire graasorte rygge sig i vandskorpen.

Saa tog hver eneste en paa at raabe og prøvede at faa ankeret op for at komme midt i stimen, kom uklar af sidemandens taug og sagde sit hjertes inderste mening, lod haaven gaa som rasende, skreg raad og advarsler til kameraterne — og hele tiden bruste sjøen som en netop aabnet sodaflaske, og torskene, folkene og hvalene styrtede sig over det ulykkelige bytte. Harvey blev næsten slaaet overbord af haandtaget paa Dans haav. Men midt i al den vilde larm lagde han mærke til og glemte aldrig det ondskabsfulde lille øie paa en hval, der for frem næsten lige i vandskorpen, og som han paastod blinkede til ham. Tre baade fik ankertaugene bragt i ugreie af disse hensynsløse sjørøvere og blev slæbt med en kilometer, før hestene fik slidt tøilerne af sig.

Saa trak loddestimen sig bort igjen, og fem minuter senere hørtes ikke en lyd uden plasket af søkkene udenbords, og fiskens sprællen paa tiljen. Det var et vidunderligt fiske. Harvey kunde se den glitrende

torsk svømme under vandet i flokkevis og nappe ligesaa fort, som de svømmede. Bankloven forbyder strengt mer end én krog paa et snøre, naar jollerne er ved Jomfruen eller ved østbankerne, men saa nær laa baadene, at selv enkelte tufsede sig, og Harvey fandt sig i en varm meningsudveksling med en blid, haarrig nyfundlænder paa den ene og en hylende portugiser paa den anden side.

Men værre end klusset med fiskesnørene var den ugreie, der herskede blandt taugene under vand. Hver mand havde ankret, hvor han fandt for godt, idet han drev om og roede rundt sin bestemte plads. Da fisken bed mindre raskt paa, vilde hver især hale op og søge sig et sted, hvor det bed bedre, men hver tredje mand fandt sig i den inderligste forbindelse med fire eller fem naboer. At skjære over en andens ankertaug er en frygtelig skam paa bankerne, og alligevel blev det gjort og uden at opdages tre eller fire gange den dag. Tom Platt greb en fyr fra Maine i den mørke gjerning og klemte til ham med en aare, og Manuel trakterte en landsmand paa samme vis. Men Harveys ankertaug blev kuttet over, og Penns med, og derfor blev de taget til hjælpebaade for at føre fisken til „Her er vi“, eftersom jollerne blev fulde. Lodden stimede engang til i skumringen, og da det var tusmørkt, roede de tilbage for at gjøre op fisken ved lampelys paa kanten af karmen.

Det var en umaadelig haug, og de sovnede under arbeidet. Næste dag fiskede flere baade ret over toppen paa Jomfruen, og Harvey var blandt dem og saa ned paa sjøgræsset om denne ensomme klippe, som hæver sig indtil tyve fod under havets overflade. Torsken gik der i legioner, idet den formelig marscherte høitidelig over den læderagtige tang. Naar de bed, saa bed de allesammen, og slig var det, naar de stansede ogsaa. Da det led til middag, blev det en flau tid, og jollerne saa sig om efter moro. Det var Dan, der fik øie paa „Prags Haab“, der kom sigende op, og da baadene fra den sluttede sig til de andre, blev de mødt med spørsmaalet: — Hvem er den tarveligste fyr i hele flaaden?

Tre hundred mand svarte muntert: — Nick Bra—ady! Det lød som en korsang.

— Hvem stjal lampevægerne? Dette var Dans bidrag.

— Nick Bra—ady, sang baadene.

— Hvem brugte den salte agn til suppe? Dette kom fra en ukjendt bagtaler en kabellængde borte.

Igjen lød det lystige kor. Brady var ikke netop saa overhændig karrig; men han havde ord for at være det, og flaaden udnyttede det saa godt, den kunde. Saa fik de øie paa en mand fra en Truro-baad, og ham havde de for seks aar siden fakket paa fersk gjerning, mens han nyttede et snøre med fem eller seks kroge — en „scrowger“ kaldes det — paa

bankerne. Naturligvis havde han faaet navnet „Scrowger Jim“, og endda han havde gjemt sig borte ved Georges lige siden, fandt han æresbevisningerne liggende og vente paa sig. De sang det paa den maade: — Jim! O, Jim! Jim! O, Jim! Sssscrowger Jim! Alle fandt, dette var græsselig moro. Og da en poetisk Beverley-fyr — han havde øvet sig paa det hele dagen og snakket om det i ugevis — da han stemte i: — Og Carrie Pitmans anker det holder ei et gran! saa syntes jollerne, de var svineheldige. Derefter maatte de selvfølgelig spørge Beverley-fyren, hvorledes han havde det med mynt, for selv poeter maa ikke faa alt efter sit eget hode. Hver skonner og næsten hver mand fik sin beskikkede del. Var der en slomset og skiddenfærdig kok noget sted? Jollerne sang op baade om ham og hans mad. Var der en skonner, som var daarlig rustet? Flaaden fik vide, hvem det var. Havde en mand knebet tobak fra en skibskamerat? Hans navn blev ikke hemmeligholdt, men fløi fra dønning til dønning. Diskos ufeilbare meninger, Lange Jacks handelsbaad, som han havde solgt for mange aar siden, Dans flamme (du verden, hvor sint Dan var!), Penns uheld med jolleankrene, Salters's mening om gjødningsstoffe, Manuels smaa afvigelser fra dydens vei iland, og Harveys fruentimmeragtige maade at ro paa — alt blev lagt frem for offentligheden, og da taagen sænkede sig om dem, lød stemmerne, som de kom fra en usynlig ret, der sad til doms.

Jollerne roede omkring og fiskede og kjæglede, til der kom en del svære underdønninger. Saa trak de sig lidt tilbage for at holde sig klar af hverandre, og en raabte, at blev dønningerne ved slig, vilde Jomfruen bryde. En ligeglad mand fra Galway og hans brorsøn vilde ikke høre paa dette, hev ankeret op og roede ret over selve klippen. Nogle raabte, at de skulde rappe sig væk igjen, og nogle æggede dem til at blive. Da de glatryggede dønninger gik sydover, løftede de jollen høit, høit op i taagen og slap den igjen i en uhyggelig, sugende sjø, hvor baaden dreiede sig rundt sit anker, et par fod fra den skjulte klippe. Sligt var at lege med døden bare for at vise sig, og baadene saa paa i en uhyggelig taushed, indtil Lange Jack roede til bag sine landsmænd og ganske rolig kappede deres ankertaug.

— Kan I da ikke mærke, det lager sig til? raabte han. — Ro væk, saa sandt I vil frelse Eders elendige liv! Ro væk!

Folkene bandte og prøvede paa at give ondt fra sig, da baaden begyndte at drive, men den næste dønning stansede ligesom op lidt, lig en mand, der snubler paa et tæppe. Der hørtes et dybt suk og et brøl, der steg høiere og høiere, og Jomfruen sendte i veiret flere favne skummende vand, der lyste hvidt og uhyggelig henover sjøen. Da roste alle baadene Lange Jack, og Galway-folkene holdt mund.

— Var det ikke storartet? sagde Dan saa kry som en ung sælhund i sit rette element. Nu kommer det bare til at bryde engang hver halve time, medmindre sjøen blir endda værre. Hvor ofte gaar det paa i almindelighed, Tom Platt?

— Engang hvert kvarter i høiden. Harvey, du har seet det mest storartede, vi har paa bankerne, og havde det ikke været for Lange Jack, vilde du have seet nogen druknede folk ogsaa.

Der kom en klang af lystighed fra det sted, hvor taagen laa som tættest, og skonnerne ringede med klokkerne. En stor bark seg forsigtig frem af taagen, og irlænderne tog imod den med det svært velvillige tilraab: — Kom bare, søten min!

— Er det ogsaa en franskmand? sagde Harvey.

— Har du ikke øine i hodet? Det er en Baltimore-baad, som kommer sigende i baade frygt og bæven, svarede Dan. — Nu skal vi ærte den rigtig grundig. Saavidt jeg skjønner, er det vist første gang skipperen der ombord træffer hele fiskerflaaden!

Det var en sort, bred skude paa otte hundred tons. Storseilet var opgivet, og mersseilet slog saa smaat for den svage vind.

En bark er udpræget kvindelig fremfor alle andre sjøens døtre, og dette store, ubestemte væsen med sin høide og sin forgyldte gallionsfigur saa akkurat ud som en forlegen kvinde, der løfter lidt op i sine skjørter for at gaa tvers over en sølet gade, mens uskikkelige smaa gadegutter ler af hende. Og slig var i virkeligheden hendes stilling ogsaa. Hun vidste, at hun var et eller andet sted i nærheden af Jomfruen, havde hørt larmen derfra og spurte derfor om veien. Dette er bare lidt af, hvad hun fik høre fra de dansende joller.

— Jomfruen? Hvad er det, du snakker om? Dette er de da Le Have en søndagsmorgen. Gaa hjem og læg dig!

Reis hjem, din tosk! Reis hjem, og sig, at vi kommer! Hei, skreg et halvt dusin stemmer i et harmonisk kor, da baugen med et plask gik ned i bølgedalen:

Aa, hun støder! Haardt op med roret! Du er netop paa toppen!

Ned med roret! Haardt ned!

Alle mand til pumperne! Lad gaa altsammen!

Hal ned klyveren! Og stik hende af! Her blev skipperen sint og begyndte at bruge sig. Øieblikkelig holdt de op at fiske for at give ham passende svar; og han fik høre de underligste ting om sin skude og det sted, den skulde gaa til herefter. De spurte ham, om han havde assureret, og hvor han havde stjaalet ankeret, for det maatte da sikkert høre til „Carrie Pitman“, sagde de; — de kaldte hans skude for en mudderpram, og beskyldte ham for at kaste indvoldene overbord for at skræmme fisken, de

tilbød at slæbe ham og sende regningen til hans kone, og en fræk ung fyr vovede sig næsten helt under gillingen, daskede til den med flade haanden og raabte nogle skjeldsord op til dem.

Kokken tømte en askepøs over ham, og han svarede med torskehoder. Folkene paa barken hev smaa kulstykker fra byssen paa dem, og jollerne truede med, at de vilde komme ombord og „rasere“ hende.

De vilde have advaret hende med en eneste gang, hvis hun virkelig havde været i fare, men da de saa, at hun var godt og vel klar af Jomfruen, saa nyttede de leiligheden det bedste, de kunde. Moroen var forbi, da klippen brød igjen en halv mil til luvart og den plagede skude satte alle seil, som kunde trække, og drog sin vei; men jollerne følte, de havde faaet det sidste ord.

Hele natten brølte Jomfruen stygt, og næste morgen var sjøen oprørt og hvidtoppet, og Harvey saa flaaden ligge der og slingre og vente paa, at en skulde være førstemand. Ikke en jolle blev sat ud før klokken ti, da de to Jeraulder paa „Dagens Øie“ gav eksemplet, idet de stolte paa, at det var stilnet af lidt; men det var nok bare noget, de indbildte sig. Et minut efter var halvdelen af baadene ude og vippede op og ned paa kammen af bølgerne; men Troop lod bare sine folk ganske rolig holde paa med flekkingen. Han syntes slige vovespil var en uting, og da stormen tog til om aftenen, havde de den glæde at tage imod vaade gjæster, som bare var altfor glade over at de fik ly. Gutterne stod med lanterner ved jolletaljerne, og folkene var klare til at hale, idet de holdt spændt øie med sjøerne, som kom over dækket, for da maatte de slippe og holde sig fast paa bare livet.

Ud fra mørket kom der et hyl: Jolle! Jolle! Saa kunde de huke an og heise op en gjennemvaad mand og en halvfyldt baad, til dækket var fuldt af joller, og køierne optagne. Fem gange i deres vagt maatte Harvey og Dan hoppe op paa gaffelen, som laa surret paa bommen og klynge sig fast med arme, ben og tænder til taugværk og spirer og vaad seildug, mens en stor bølge fyldte dækket. En jolle blev knust i smaabiter, og sjøen kastede manden med hodet foran op paa dækket, saa han fik et gabende hul i panden, og ved daggry, da sjøerne gik hvide langs hele sin kolde kam, krabbede en anden mand ombord, blaa og spøgelseagtig, og spurte, om de havde seet hans bror. Syv fremmede munde var der ved frokosten, — en svenske, en skipper fra Chatham, en gut fra Hancock, Maine, en fra Duxbury og tre mand fra Province.

Der var almindelig optælling i flaaden næste dag, og skjønt ingen sagde noget, spiste alle med bedre appetit, da baad efter baad meldte, at de havde alle sine folk ombord igjen. Bare et par partugisere og en gammel

mand fra Gloucester var druknede, men mange var stygt forslaaede, og to skonnere havde mistet ankerne og var drevet tre dages seilads sydover.

En mand var død ombord paa en fransk skude, — det var den samme, som havde givet „Her er vi“ tobak i bytte. Den seg ganske rolig bort en vaad, hvid morgenstund, gik ud paa et stykke dyb sjø, mens seilene hang og slang, som de bedst kunde, — og Harvey saa paa begravelsen gjennem Diskos kikkert. Det var bare en aflang byldt, som blev lempet overbord. De lod ikke til at have nogen slags religiøse ceremonier, men om natten, da de laa tilankers, hørte Harvey dem synge noget over den sorte sjø, og det lød som en salme. Melodien var svært langsom.

„La brigantine
qui va tourner
roule et s'incline
pour m'entrainer.
Oh, Vierge Marie,
pour moi priez Dieu!
Adieu, patrie;
Québec, adieu!“

Tom Platt gik ombord, for han sagde, at som frimurer regnede han den døde som sin bror. Det kom ud, at en sjø havde lagt ham dobbelt over klyverbommen og knækket ryggen paa ham. Nyheden bredte sig fort udover, for mod skik og brug holdt franskmanden auktion over den dødes klær — han havde ingen, som stod ham nær i St. Malo eller Miquelon — og alt blev lagt ud paa hyttedækket, fra hans røde strikkelue til læderbeltet med tollekniven. Dan og Harvey var ude paa tyve favnes vand i „Hattie S.“ og roede naturligvis over til de andre. Det var en lang tur, og de blev en liden stund, mens Dan kjøbte kniven, som havde et underligt messinghaandtag. Da de gik fra borde og roede afsted igjen i duskregn og urolig sjø, faldt det dem ind, at de kanske vilde faa skjænd, fordi de havde forsømt linerne.

— Aa ja, det skader os ikke noget, at blive varmet op lidt, sagde Dan og skjælvede i sine oljeklær, og saa roede de lige ind i den hvide taagen, der som sædvanlig lukkede sig om dem uden varsel.

— Der er altfor meget tidevand heromkring til, at en kan stole paa sit instinkt, sagde han. — Hiv ud ankeret, Harve, og saa fisker vi en stund, til det letter. Sæt paa den største blysten. Tre pund er ikke et gran formeget i denne sjøen. Se, hvor det alt drar i vippen.

Der var lidt skum for baugen, fordi en eller anden uberegnelig strøm holdt jollen fuldt opsvinget i tauget; men de kunde ikke se en baadlængde i nogen retning. Harvey slog op kraven og bøiede sig over æsingen

med en mine som en erfaren sjømand. Han var ikke længer saa dødelig ræd i taagen. De fiskede en stund i taushed og fandt, at torsken bed godt. Saa trak Dan tollekniven frem og prøvede eggen paa rækken.

— Den er jamen kjæk, sagde Harvey. — Hvorledes fik du den saa billigt?

— Bare paa grund af katolsk overtro, sagde Dan og svingede med det blanke blad. — De liker ikke at tage jern fra en død mand. Saa du ikke, Arichat-franskmændene trak sig tilbage, da jeg bød paa den?

— Men en auktion er da ikke det samme som at tage noget fra en død mand. Det er da slet og ret en forretningssag.

— *Vi* har nok fuld greie paa, at det ikke er saa, men nytter det at snakke mod overtro da? Det er en af fordelene ved at leve i et fremskridtsland. Og Dan begyndte at plystre:

„Naa, Thatcher, hvordan lever du?
Vort anker kaster vi ret nu,
og jenterne vi snart skal se,
for her har vi Kap Ann!"

— Men hvorfor bød ikke Eastport-fyren da? Han kjøbte støvlerne. Er ikke Maine en fremskridtsstat kanske?

— Maine? Aa pyt! De har ikke saapas greie paa nogen ting, — eller ogsaa har de ikke penge nok, — til at male sine huse i Maine! Jeg har seet dem, jeg! Eastport-fyren fortalte mig, at kniven havde været brugt, — det havde den franske skipperen fortalt ham — borte ved franskekysten ifjor!

— Havde han stukket en?

Harvey trak fisken op, satte agn paa og kastede snøret ud igjen.

— Dræbt ham, far! Naturligvis *maatte* jeg have fat paa kniven, da jeg hørte det!

— Du store verden! Det havde jeg ingen anelse om, sagde Harvey og vendte sig om. — Jeg vil give dig en dollar for den, naar jeg — faar min løn! Nei hør, du skal faa to dollars.

— Er det sandt? Liker du den virkelig saa godt? spurte Dan og blev ganske rød. — For at sige sandheden, saa fik jeg tag i den for at give dig den, men jeg vilde ikke sige noget, før jeg saa, om du brød dig om den. Den er din, og lykke til, Harve, du skal have den, fordi vi er jollekamerater, og saa videre, og saa videre. Tag imod!

Han holdt beltet og altsammen hen til ham.

— Men hør her, Dan, jeg indser ikke — —

— Tag det nu! Jeg har ikke brug for det. Jeg vil, du skal have det.

Fristelsen var uimodstaalig. — Dan, du er en perle, sagde Harvey. — Jeg skal beholde det, saa længe jeg lever.

— Det var da hyggeligt at høre, sagde Dan med en fornøiet latter og vedblev for at skifte emne: — Det ser ud, som om dit snøre hænger fast i noget.

— Uklart tænker jeg, sagde Harvey, idet han drog op.

Før han gjorde det, spændte han beltet om sig og hørte med stille fryd, hvorledes spidsen af sliren klang imod toften. — Skulde en have seet sligt, raabte han. — Det er akkurat, som om den var paa stikkelsbærbund. Det er da bare sand her, ikke sandt?

Dan bøiede sig over rækken og gjorde et sagkyndigt nap. — Kveiten bærer sig slig ad, naar den er grætten. Her er ikke nogen stikkelsbærbund. Ryk i den et par gange. Den giver sig nok. Det er vist bedst, vi haler op og ser efter, tænker jeg.

De halte i begge to, idet de gjorde fast for hvert tag i klamperne, og den skjulte vægt hævede sig langsomt opover.

— Hal i! raabte Dan; men raabet endte i et tostemmigt rædselsskrig, for op af sjøen kom — liget af franskmanden, der var begravet to dage iforveien. Krogen havde faaet tag i ham under den høire armhuling, og han svaiede frem og tilbage med hodet og skuldrene over vandet og var frygtelig at se paa. Armene var bundet fast til siderne, og — han havde ikke noget ansigt mere. Gutterne tumlede over hverandre i en klump paa bunden af jollen, og der laa de, mens den rædsomme tingest dukkede op og ned langs siden, holdt fast ved den korte line.

— Tidevandet — tidevandet har ført ham med sig, sagde Harvey med skjælvende læber, mens han famlede efter beltespænden.

— Aa, Gud, — aa, Harvey; stønnede Dan. — Skynd dig. Han er kommet forat hente den! Lad ham faa den. Tag den af dig!

— Jeg vil ikke have den. *Jeg* vil ikke have den! raabte Harvey. — Jeg kan ikke finde spæn — spænden!

— Aa skynd dig, Harvey. Han er paa dit snøre!

Harvey satte sig op for at spænde beltet af sig, og kastede et sky blik paa det hode, som ikke mere havde noget ansigt under de vaade haartjafser. — Han hænger fast endda, hviskede han til Dan, som fik sin kniv frem og skar linen over, mens Harvey kastede beltet langt bortover sjøen. Legemet gik under med et plump, og Dan reiste sig forsigtig op paa knæ, endda hvidere end taagen.

— Han kom for at hente den. Det er skraasikkert det! Jeg har seet en død mand før blive halet op i en trawl, og jeg gjorde ikke større af det, — men denne her, han kom udtrykkelig til *os*.

— Jeg skulde ønske, — jeg skulde ønske, jeg ikke havde taget kniven. Saa vilde han have kommet paa dit snøre.

— Jeg skjønner da ikke, at det kan gjøre nogen forskjel. Vi fik os en slig ordentlig skræk i livet, at jeg tror ikke, vi vokser paa ti aar. Aa, Harvey, saa du hans hode?

— Om jeg gjorde? Jeg glemmer det ikke, saa længe jeg lever. Men hør nu, Dan, tror du virkelig, at det var med hensigt? Det var da vel bare tidevandet!

— Tidevandet! Han kom for at hente den, Harvey. De sænkede ham jo ned seks mil sydfor flaaden, og nu er vi to mil fra det sted, hvor den nu ligger. Og de fortalte mig, at de havde belastet ham med halvanden favn kjetting.

— Jeg undres, hvad han havde gjort med kniven, — oppe under franske kysten!

— Noget fælt. Og nu maa han vel tage den med sig paa dommens dag, og saa — Hvad gjør du med fisken?

— Kaster den overbord, sagde Harvey.

— Hvorfor? *Vi* skal jo ikke spise den.

— Det er det samme. Jeg maatte se paa hans ansigt, mens jeg spændte beltet af mig. Du kan jo beholde det, du har fisket, om du vil. Jeg vil ikke eie min fangst længer!

Dan sagde intet, men kastede sin fisk overbord.

— Det er bedst at være tryg, mumlede han tilslut. — Jeg skulde give en maaneds hyre, om denne taage vilde lette. Der vandrer meget om i taagen, som en aldrig ser i klarveir, gjenfærd og sligt noget. Jeg er i det mindste glad over, at han kom paa den maade, han gjorde, og ikke gaaende. Han kunde gjerne have gaaet.

— Aa hold op, Dan. Nu er vi lige over ham. Jeg skulde ønske, jeg var trygt ombord igjen og fik mig en overhaling af onkel Salters.

— De ser nok snart efter os. Giv mig hornet. Dan tog hornet, men ventede lidt, før han blæste.

— Blæs bare, sagde Harvey. — Jeg har ikke lyst til at blive her inat.

— Spørsmaalet er, om *han* liker det. Der var en mand sydfra kysten, som fortalte mig, at han engang var ombord paa en skonner, hvor de aldrig turde blæse til jollerne, fordi skipperen, — ikke den han for med, men en, som havde havt hende fem aar iforveien, — havde druknet en gut langs siden, engang han var fuld, og bestandig siden roede den gutten langs siden og raabte „jolle! jolle!“ med de andre.

— Jolle! Jolle! raabte en utydelig stemme gjennem taagen. De krøb sammen igjen, og hornet faldt ud af haanden paa Dan.

— Vent lidt, raabte Harvey, — det er kokken.

— Jeg skjønner ikke, hvorledes jeg kom til at tænke paa den dumme skrønen heller, sagde Dan. — Naturligvis er det doktoren.

— Dan! Danny! Hei Dan! Harvey! Harvey! Harve—e—e—e—ey!

— Her er vi, skreg begge gutterne samtidig. De hørte aareslag, men kunde ikke se noget, før kokken dryppende af regnet, roede lige paa dem.

— Hvad er paafærde, spurte han. — Dere faar prygl, naar dere kommer ombord igjen.

— Det har vi bare godt af. Det er det, vi trænger, sagde Dan. — Alt, som har en hjemmesmag, er bra. Vi har havt et temmelig uhyggeligt møde. Og mens kokken kastede en line til dem, fortalte Dan ham det hele.

— Ja da! Han kom efter kniven! var alt han sagde, da Dan var færdig.

Aldrig havde den lille vuggende „Her er vi“ seet saa indbydende hjemmekoselig ud, som da kokken, født og baaren i taagen, roede dem tilbage til hende. Der kom et varmt lysskin ud fra kahytten og en appetitvækkende madlugt forfra, og det var deiligt at høre Disko og de andre, alle sammen i live og ved sine fulde kræfter, love dem ordentlig juling, mens de lænede sig over rækken for at se efter dem. Men kokken var en forslagen „sorte“-kunstner. Han fik ikke jollerne ombord, før han havde fortalt dem hovedtrækkene i gutternes oplevelse, og forklarede, mens han skaatede rundt agterenden, hvorledes Harvey var lykkebarnet, som havde i sin magt at afværge uheld. Paa den maaden kom gutterne ombord som et par noksaa ulykkelige helte, og hver eneste en spurte dem ud istedenfor at jule dem op for det bryderi, de havde skaffet. Lille Penn kom med en hel præken om det dumme i at være overtroisk, men den offentlige mening var mod ham og for Lange Jack, som fortalte de mest haarreisende spøgelsehistorier lige til midnat. Under indflydelse heraf sagde ingen noget om „afgudsdyrkelse“ — med undtagelse af Salters og Penn da — da kokken tog et tændt lys, en kage lavet af mel og vand og en klype salt og satte altsammen ud paa et lidet bret og lod det flyde agterud for at holde franskmanden borte, om han endda ikke skulde have fundet fred. Dan tændte lyset, fordi han havde kjøbt beltet, og kokken mumlede besværgelser, saa længe han kunde se den blaffende lille flamme.

Da de skulde tørne ind efter vagten, sagde Harvey til Dan: Hvorledes er det nu med fremskridtet og den katolske overtro.

— Huf! Jeg er vist saa oplyst som nogen; men naar en død St. Malo-fyr kommer og skræmmer vættet af to stakkars gutunger for en lumpen kniv, saa negter jeg ikke for, at jeg synes, det er nivst. Jeg liker ikke udlændinger, hverken levende eller døde.

Næste morgen var alle med undtagelse af kokken lidt skamfulde over ceremonierne, og gik for at arbeide dobbelt, idet de talte grættent til hverandre.

„Her er vi" arbeidede omkap med „Parry Norman" om de sidste ladninger, og saa nær var de hverandre, at flaaden tog parti og væddede om tobak. Alle mand arbeidede ved snørerne og flækkede, til de sovnede der, de stod, — de begyndte før daggry og holdt først op, naar det var for mørkt til at se. Heldigvis var der en mand ombord paa „Parry Norman", som forstuvede anklen ved at falde ned fra bakken, og „Her er vi" vandt. Harvey kunde ikke skjønne, hvorledes de kunde faa mere fisk i hende; men Disko og Tom Platt stuvede og stuvede og trykkede massen ned med store stene af ballasten, — og altid var der „en dags arbeide til". Disko underrettede dem ikke om, naar alt saltet var brugt op. Han ruggede agter for kahytten og begyndte at hale frem det svære storseil. Da var klokken ti om formiddagen. Papegøieseilet var nede, og storseilet og mersseilet oppe ved middagstid, og der kom joller langs siden med breve til hjemmet, og de misundte dem deres held. Tilsidst gjorde de dækket klart, heiste flaget, — den første skude, som reiser fra bankerne, har retten dertil — halte ankeret op og begyndte at røre paa sig. Disko foregav, at han gjerne vilde være tjenestvillig mod folk, som ikke havde sendt dem sin post endda, og saa lod han den svinge sig ud og ind mellem skonnerne. I virkeligheden var dette hans lille triumftog, og da dette var det femte aar, han seilede slig, viste det klart, hvilken dygtig sjømand han var. Dans trækspil og Tom Platts fele spillede akkompagnementet til det magiske vers, du aldrig maa synge, før saltet er brugt op:

Aa hei, aa ho! aa hei! Send brevene med os!
For alt vort salt er brugt op, og nu drager vi vor kos!
Vort anker har vi lettet alt, snart ser vi Yankeeland —
med femten hundred tønder,
og femten hundred tønder
'ten hundred topped tønder
fra Banquereau til Grand!

De sidste breve deisede ned paa dækket, tullet om kulstykker, og Gloucester-folkene raabte hilsener og bud til sine koner, venner og eiere, mens „Her er vi" gik sin musikalske triumfgang gjennem flaaden, og seilene slog i vinden, som en mands haand, naar han løfter den for at vinke et farvel.

„Folkeunderholdning“.

I slutten af forrige aar sad der i Berlin sammen en „kongres for folkeunderholdning“, — et fælt navn, men en særdeles interessant kongres. Det var ikke, hvad man maaske kunde falde paa at tro, et koncilium af varietédirektører eller „artister“, men en samling høist alvorlige mænd, — mellem dem professor Georg Adler, hvis navn vil være kjendt for *Kringsjaas* læsere —, mænd, som forstod, hvilken betydning det har, at folkets store masse faar nyde godt af kunsten, forstod, at ogsaa de, der staar langt nede paa skattelisten og derfor tæller blandt de fattige i aanden, føler en aandelig hunger, der bør tilfredsstilles. Af kongressens forhandlinger har formanden, dr. Løwenfeld, i disse dage udgivet et referat i bogform, — fra det referat er enkelte meddelelser i denne afhandling hentet.

Kongressen gav en instruktiv revy over de bestræbelser, der er gjort, og de organisationer, der er komne istand inden Tysklands grænser, for at *popularisere* kunsten. Selvsagt er det Berlin, som er gaaet i spidsen. Der har en „forening til folkeunderholdning“ virket meget længe, og i lang tid saare beskedent. Til en begyndelse ved foredrag med lysbilleder, nærmest i form af „reiser“ gjennem Tyskland. Senere kom „*museumsture*“ til: Efter et program, fastsat for hele vinteren, blev grupper paa 30 til 50 personer, mest bestaaende af arbeidere, søndag eftermiddagene ført gjennem en bestemt del af et eller andet museum eller billedgalleri, — vedkommende afdeling blev i den tid spærret for det øvrige publikum. Føreren var en fagmand, der kunde snakke forstaaeligt og underholdende, og han gjennemgik saa hver enkelt ting i samlingen. — Endelig havde foreningen faaet arrangeret billige — eller gratis — besøg i de mere private kunstudstillinger, der altsaa ikke som statens museer stod aabne for hvermand; ogsaa her havde en fører forklaret de besøgende arbeidere de enkelte malerier og kunstværker.

Men sit tyngste tag har foreningen taget og sin største triumf har den naaet gjennem sit *teater*. Det er jo nemlig saa, at de øvrige „kunster“ kan selv de mindre bemidlede komme forholdsvis let til. Skulpturmuseer og billedgallerier staar gratis aabne, musik er der at høre paa vore offentlige pladse, ganske god undertiden, og skal den være ekstra, betales 10 øres entré. Saadan er det hos os her i Norge, endnu rigere er selvsagt disse gratisnydelser i kulturlandene. *Teatret* derimod er praktisk talt et stængt paradis for den store mængde, — baade her og i udlandet. Men netop den dramatiske kunst er jo i fremtrædende grad en social kunst, beregnet paa at kunne nydes af de store masser. Bevares vel, der er

forstadsteatre, hvis spil og hvis repertoire er beregnet paa de ydcrste forstæders lidet forvænte ganer, og de *rigtige* teatre giver billige forestillinger, her hjemme om lørdagene, i udlandet oftest søndags eftermiddag, — en institution, Wiener Burgteatrets direktør Burckhard er opfinder af. Men forstadsteatrenes kunst er kun sjelden af den art, at den tilfredsstiller den aandelige hunger, og de „ordentlige“ teatres billige søndagsforestillinger naar ligesom ikke rigtig ned til det publikum, man vilde have fat i.

At skaffe et teater for *det* publikum har mange kloge mænd brudt sit hode med, og mange kuriøse ting har de ladet løbe af stablen under dette stræv. Blandt de alvorligste forsøg, som i denne retning er gjort paa tysk grund, skal nævnes dr. Bruno Willes „Frie folketeater“ i Berlin. Det grundedes i 1890, fik hastig 4000 medlemmer; men da disse medlemmer omtrent alle hørte til de socialistiske foreninger, havde politiet kun et daarligt øie til „det frie folketeater“, og lagde dets forestillinger alle mulige hindringer i veien. Dertil kom saa, at teatrets program ikke egentlig greb de brede lag. „Det frie folketeater“ har hyldet den allermest realistiske retning; men folkets brede lag kræver klang og farve, gribende handling, liv og skjønhed paa scenen; sidder de i teatret, da vil de føres bort fra den graa hverdag med dens pinagtigheder, glemme den, ikke mindes om den. Folket er et barn, har kraftig vilje til at begeistres, det vil le og det vil græde. Realistisk detaljmaleri og psykologisk nøddeknækkeri er ikke noget for *det* publikum, og „det frie folketeaters“ forestillinger, der gaves med uregelmæssige mellemrum, og som havde sikret sig medvirken af Berlinerteatrenes bedste kræfter, — præsterede udmærkede ting paa den realistiske skuespilkunsts omraade, men blev ikke det folketeater, som man savnede. De arbeidende klasser søgte det kun i egenskab af „partifæller“, paa førernes befaling.

Da var det, „foreningen for folkeunderholdning“ tog spørsmaalet op, kanske gjort klog af de erfaringer, Wille og hans teater havde høstet. — I spidsen for arbeidet stod dr. Løwenfeld, og hans plan var i al beskedenhed den: at lave et teater, der hverken skulde bringe frem nogen ny dramatisk literatur eller ny spillemaade, der var bragt istand efter teorier om, hvad der særlig egner sig for folket, — men et teater, som skulde byde et literært interessant repertoire, af gammelt og nyt, Schiller, Gøethe, Ibsen, Bjørnson, Lessing, Hebbel, Moliere og Shakespeare, — gjerne ogsaa Moser og Schøntan og de andre nye pudsmagere, som tyskerne elsker, — tolke dem i et anstændigt spil og vakkert udstyr og — det vigtigste — give alt dette for en pris af omkring 1 krone paa allerdyreste plads, 25 øre paa billigste, — og moderation for abonnenterne atpaa!

Og saa faa dette til at gaa, ikke som et veldædigt dilletanteksperiment, men som en selvhjulpen institution. Det var opgaven, foreningen og Løwen-

feld satte sig. Og opgaven syntes at vække interesse langt udover foreningens grænser. I hvert fald fik Løwenfeld en mængde udmærkede navne ind i en arbeidskomité, — naa, det siger kanske mindre, at mænd som Ludvig Fulda, Spielhagen, Sudermann, Paul Schlenther osv. staar paa komiteens papirer. Vigtigere var det maaske, at Løwenfeld fik Berlins *fagforeninger* med sig. Fagforeningerne slog sig sammen, tegnede aktier i foretagendet, og ikke mindre end 31,000 fagforeningsmedlemmer løste kort som abonnenter. Derved var foretagendet nogenlunde økonomisk sikret, det publikum, man ønskede, vundet, — og hvad man endnu manglede paa drifts- og garanti-kapital, det fik man *via* fornuftigt snobberi. Saa siger nemlig et indberettende dokument: „Komitéens medlem, hr. professor Doepler, havde forgangen vinter (1893) den store ære at blive modtagen af hans majestæt keiseren til en audiens i anledning af det paatænkte folketeater og for hans majestæt at holde et foredrag om den nydannede komité og dens maal. Det behagede hans majestæt at udtale for hr. professoren sin fulde anerkjendelse af foretagendet, og han betonede udtrykkelig, at professoren kunde meddele sine kolleger i komiteen, at keiseren med glæde vilde hilse planens virkeliggjørelse, ligesom han udtalte ønsket om, at man stadig holdt ham underrettet om arbeidets fremgang."

Da de keiserord var komne til publikums kundskab, varede det ikke mange uger, før alle kapitaler var fuldtegnede. Og høsten 94 aabnedes

Schillerteatret.

Jeg var tilfældigvis til stede ved aabningsforestillingen. Teatret var det gamle Wallnerteater, en voldsom kasse i Berlins sydvestkant, aabningsstykket Schillers „Røverne", og publikum paa de første bænke indbudne og kritikere, men resten af det store rum, der tager 1300, var fyldt af haandværkere og arbeidere, et andægtigt, interesseret publikum, der slugte hvert ord og hvert tablaa. Om opførselen er ikke meget at sige, den var høist respektabel, om end ikke absolut førsterangs, og blev paa næsten alle hold mødt med megen anerkjendelse. Enkelte navne spaaede ganske vist teatrets snarlige død, — men spaaede feil: Schillerteatret har fortsat sin gjerning, med hæder og held, og trolig fulgt den plan, det har lagt sig. Det holder et smukt og godt repertoire, og har en flink skuespillertrup og fremfor alt et publikum i stadig vækst, folk som vanskelig tager en bog haand, endnu vanskeligere fængsles af et maleri; men som med stolthed siger: „Vi er abonnenter i Schillerteatret." Selv har jeg til forskjellige tider overværet dets forestillinger, foruden et par tyske lystspil har jeg der seet „En fallit" og „Samfundets støtter" i en tolkning, som forfatterne kunde været vel fornøiede med, — og stadig har jeg truffet fuldt hus. Om teatrets arbeidsplan forresten er at fortælle: dets umiddelbare ledelse er voerladt til en af foreningen indsat embedsmand — ikke forpagter; —

han foreslaar repertoire, besætter roller, besørger alle en teaterdirektørs løbende forretninger og leder sammen med en instruktør forestillingerne, men har ingen direkte fordel eller skade af teatrets økonomiske skjæbne. Derved er pengespekulation lukket ude fra Schillerteatrets drift. I de fire aar, som er gaaet hen siden dets aabning, har det imidlertid klaret sig udmærket, det vil sige baaret sig. Og de priser, det kræver af sine abonnenter, er virkelig forbausende: ca. 90 øre for aller dyreste plads, 23 for billigste.

Det smukke resultat af Schillerteatret har givet foreningen mod til et videre eksperiment. Nu til høsten vil det spille i enkelte provinsbyer, der ikke eier fast teater, 2 uger i hver by. Lykkes forsøget, dannes et „Städtebundteater“ — for et navn! Men tyskerne har en uhyggelig evne til at klinke sammen fire-fem ord og lade dem løbe i siamesisk forening. Dette „Byforbundteater“ skal laves paa følgende vis: 5 eller 6 teaterløse byer slaar sig sammen om et fælles teater, skuespillere, udstyr og dekorationer blir altsaa de samme, og dette selskab skal saa spille i hver by, i terminer, hvis længde svarer til byens størrelse og rigdom. Repertoiret bliver omtrent det samme som Schillerteatrets, ligesaa priserne, maalet og arbeidsmaaden.

*
* *

Ved siden af Schillerteatret har foreningen ogsaa i de sidste aar indført en nyhed: *digter-* og *komponist aftener*. De holdes hver søndag aften fra 8 til 10 i Berlins raadhus; 25 øre entré. Det typiske program for disse aftener er: først et populært holdt foredrag over vedkommende digters eller komponists liv og virksomhed, derefter foredrag af udvalgte digte eller dialoger, sange og kompositioner. Paa den maade faar tilhørerne et saavidt mulig afsluttet billede af den behandlede personlighed. Selv har jeg overværet et par af disse aftener, de gjorde paa mig et udmærket indtryk. Specielt mindes jeg en „Schubert“-aften. Den indlededes med et foredrag paa 1/2 time; det illustreredes ved lysbilleder, fremstillende personer og steder, der har spillet en rolle i Schuberts liv. Saa fulgte et par af hans mest repræsentative pianokompositioner og sange, gjerne indledet med nogle ord om, under hvilke specielle omstændigheder de var blevne til; endelig en række prøver fra hans operamusik, soloer, duetter og terzetter.

Disse aftener har stadig fundet stort bifald og et andægtigt publikum. Da det imidlertid viste sig, at ogsaa de mer velhavende klasser ydede en stor kontingent til besøget og tog pladsen op for de mindre bemidlede, for hvem aftenerne jo egentlig var bestemt, fandt man en meget sindrig udvei til at forhindre dette. Man solgte billetterne i arbeidslokalerne, hos fabrikbestyrerne og i foreningerne.

Berlins eksempel blev fulgt i en hel del byer, stundom holdt man endnu lavere priser, men overalt havde man samme held. Og Berlinerforeningen har udarbeidet en række foredrag og programmer, som sendes ud til provinsbyerne, hvor man maatte ønske det. Rekvireres „Schubert“, saa faar man for en slik og ingenting et indledende foredrag tilsendt samt fortegnelse over sange og kompositioner, — det tilsvarende for digtere; og ønsker man lysbilleder, faar man mod en liden prisforhøielse den til foredragene hørende serie af *laterna magica*-billeder.

Ved den omtalte kongres gaves en oversigt over retningen, udviklingslinjerne og de ledende tanker i „folkeunderholdnings-bevægelsen“. Tydelig fremtraadte der en bestræbelse for at specialisere og individualisere saa stærkt som muligt; — kravene til og opgaverne for folkeunderholdning i byen er jo andre end paa landet, — og ofte maa der tages ganske specielle hensyn til de folkelag, man særlig vil søge at faa i tale. Men bevægelsen viser sig at være i udmærket gjænge i Tyskland. Den har tre centralpunkter, Berlin, Wien og Frankfurt am Main, der virker i forening og danner filialer landet over. Alle arbeider de efter det princip: kunsten er udsprunget fra folket, til folket vender den nu tilbage. Ti det er paa tide, at det gamle snak om den „kulturfiendtlige mob“ og „de ukunstneriske barbarer“ engang kommer ud af verden. Folkedannelse og folkeunderholdning skal sammen fuldføre folkeopdragelsens store kulturværk, sammen løfte den skat af uløste kræfter, hvis arbeide skal skabe fremtiden. — Og meget af, hvad disse tyske foreninger har udrettet, kunde maaske med held overføres paa norsk grund. Kanske ikke noget som Schillerteatret — ialfald ikke endnu; men museumsturene og digter- og komponistaftenerne? Skulde ikke det være noget at tænke paa?

H. Wiers-Jenssen.

Socialpolitiske streiftog.

(Efter professor Georg Adler i *Zukunft*).

V.

Udenfor laugene.

Vi behandlede i vor sidste afhandling de priviligerede arbeidere, middelalderens laugsmestre, deres svende og deres drenge. Men ved siden af disse laugenes hjælpekræfter gaves der i byerne en klasse arbeidere, som netop paa grund af hines gunstige undtagelsesstilling kom i en meget slem situation. Den besiddelsesløse mands eneste skat er hans arbeidskraft; men laugenes strenge love indskrænkede i høi grad muligheden for udnyttelse af

denne skat. Den laugsmæssige produktion var den eneste, lovene beskyttede, ja stundom den eneste, lovene tillod, og saa opstod saadanne sørgelige latterligheder som den, at folk i al hemmelighed maatte gjøre sit arbeide, stjæle sig til at lave sko for eksempel — som var det en forbrydelse; blev de grebne paa fersk gjerning, kastedes de i fængsel, ja piskedes stundom offentlig paa torvet, ligesindede skjælme til skræk og advarsel.

Til den slags urimelighed førte laugsvæsenet, denne middelstandens vagtsomme beskyttelse, — men en ubarmhjertig svøbe mod dem, der ikke rak op til middelstands vilkaar.

Imidlertid øgedes stadig tallet paa de masser, der maatte regnes blandt proletarerne. En flok udisciplinerte, dovne og lastefulde elementer gaves der, som *kunde* været i laugene, men ikke holdt ud i de strenge reglers skole, og derfor brød ud, — de sank hastig ned til byproletariatet. Saa kom der flokke af overskydende landbeboere dragende ind til byerne; før i tiden vilde laugene maaske have modtaget dem, men aar for aar blev laugene mer og mere eksklusive — og de indvandrede bønder vistes tilbage. Endvidere rekruteredes proletariatet af alle uægte fødte og efterkommere af alle dem, der ifølge datidens forskruede begreber om standsære var „uærlige“ folk — rakkere, faareklippere osv. Mange af disse fandt dog sit udkomme som daglønnere; endvidere tog byernes „staaende hære“ og leietropperne en stor skare af dem op i sine rækker. Men lykkedes det ikke proletarerne at finde optagelse i disse begrænsede virksomhedsomraader inden den by, hvor de kunde siges at høre hjemme, saa var praktisk talt hvert haab om ærligt udkomme lukket ude. De klasse-løse elementer blev *landstrygere,* før eller senere indvikledes de i lovens masker, — og middelalderens love gjorde ikke mange omstændigheder med den slags folk. Den tids manglende indsigt i socialøkonomien kjendte kun to slags fattigfolk, det var de syge tiggere og de sunde. De syge gav man en almisse i Guds navn, de sunde straffede man med pisk og fængsel. De var jo friske, altsaa skulde de arbeide og ikke tigge; at det ikke altid var *vilje* til arbeide, det skortede paa, og at landstrygeren tiggede, fordi loven stængte ham ude fra hver mulighed til arbeide — se det dvælede datidens retfærd ikke videre ved.

Men tiltrods for, at denne arbeidsnød og dette landstrygervæsen stundom antog voldsomme dimensioner og førte til talløse forbrydelser og henrettelser i tusenvis paa et enkelt aar, kunde der af disse forhold dog ikke opstaa nogen virkelig fare for middelalderens samfund, — i hvert fald ingen fare, der truede samfundets livsrødder. Den laugsmæssig ordnede middelstand og de til laugene hørende arbeidermasser var saa sikrede, at de dannede et urokkeligt fundament; og dette fundament blev end yderligere skjærmet ved den naive brutalitet, hvormed man behandlede alle, der ikke drev et fast, regelmæssigt erhverv. Ligeoverfor disse „farlige klasser“ dan-

nede det hele borgerskab en kompakt, reaktionær masse, der i god tro og uden fraser gjorde fuldt ud brug af alle sine magtmidler.

Faktisk har byernes klasse-løse og landeveienes folk, middelalderens proletariat i det hele taget, heller aldrig formaaet at slutte sig sammen til en organisation, der turde tage kampen op mod byernes borgerskab og den bestaaende orden. De enkelte spredte spor til en saadan organisation er for intet at regne. Men iblandt disse masser, der var sat „udenfor loven", levede der et aldrig hvilende had til rigdommen, en altid lige glubende lyst paa fremmed gods. Naar Peter Suchenwirt i slutten af det 14de aarhundred sang:

„De rige har skabe og kister fuld'
af det myntede sølv, af det røde guld;
den fattiges pung er slunken og tom,
og tom som hans pung er hans slunkne vom.

Men med kvide den fattige lære maa,
at det tomme er tungest at bære paa,"

saa fandt de linjer hjertelig gjenlyd blandt hine elementer, — og de drog gjerne den konsekvens, som en anden vise udtrykker saaledes:

„Den præstesæk, den jødepung
af gulddukater proppet fuld,
den skjænker os saa høit et mod,
og gir os haab om lykke god."

I samme toneart klinger en vise fra slutten af det 15de aarhundred:

„Vorherre skjænke os lykke og held
kyrie eleison
til at slaa ret mange præster ihjel!
kyrie eleison!"

Men resultatet af denne proletariatets og landstrygernes byttegriske lyst var kun enkelte spredte sociale eksplosioner, rettede mod præsteskabets rigdom og de forhadte jøder. Og historikeren kommer til det resultat, at fattigdommens problem, der hviler paa det middelalderlige samfund som paa enhver civiliseret økonomisk samfundsforfatning, ingensinde førte til nogen stadig fare for det hele, til varig konspiration af de „udenforsatte" eller til almindelig udbredelse af kommunistiske idealer.

*
* *

Langt større betydning end arbeiderspørsmaalet i byerne havde *udviklingen af de sociale modsætninger paa landet.* Her fik middelalderens samfund sin vanskeligste nød at knække.

Der hersker den hele middelalder igjennem en uafbrudt økonomisk

krig mellem grundherrerne og deres bønder, — en krig, der til enkelte tider ulmer i det skjulte, til andre tider slaar ud i høie luer. Herrernes maal var at gjøre alle bønder til sine undergivne, til livegne og hovbønder, øge skatterne, lægge paa hoveriarbeidet, erhverve sig landsbyernes skoger og marker for at afrunde godset med det; bønderne derimod strævede for at bevare sin uafhængighed, — baade personlig uafhængighed og frihed for grundskat og hoveritjeneste. Indtil omkring 1300 modstaar Tysklands bondestand kraftig alle forsøg paa undertrykkelse, — ja det synes endog, som om bøndernes stilling forbedres i disse aar. Hertil bidrog maaske, at der dengang var saa let anledning til at erhverve nyt land, navnlig øst for Elben, hvor de tyske stamlandes overflødige bønder altsaa kunde kolonisere. Men med det 14de aarhundred begynder en nedgang i de tyske bønders kaar. Befolkningen voksede rask, — men intet kolonisationsgebet optog længer de overskydende, og byerne frabad sig indvandring. Saa blev den fra fædrene arvede gaard mer og mer stykket op i smaat, indtil stykkerne ikke længer kunde livnære eierne. Og mens kampen for tilværelsen blev haardere og haardere, voksede de byrder, de adelige og kirkelige grundeiere lagde paa bonden. Øgende afgifter krævedes for brug af skog og mark, ja herrerne fik sat igjennem, at de børn, der ikke erholdt nogen del af faderens gaard, og derfor ikke kom til at betale grundskat, skulde betale kopskat, — et forhold, der senere udviklede sig til livegenskab.

Dybere og dybere krummedes bondens ryg, mer og mer ubarmhjertig svang adelsmanden sin pisk over ham, og kirkens fyrster rørte saamænd ingen finger for at lette hans byrder. Den frie bonde var et uddøende begreb, det var snart kun trælle, som dyrkede Tysklands jord, — trælle, skabt til at sparkes og udsuges af eieren, adelsmanden. Den nürnbergermestersanger Rosenphit fortæller i 1450: „Hvert aar forhøier grundeierne bondens skatter og tyngsler, og klager én derover, da slaaes han ned som en stud. Om hans fattige hustru og usselige børn skulde forgaa af sult og nød derved, saa gives der dog ingen naade.“ I heftige vers brændemærker folkedigterne slig fremfærd, — man læse bare disse linjer af en nidvise, „Adelsmands-lære“ fra det 15. aarhundred:

„Men vil du dig ernære,
du unge adelsmand,
saa mærke du min lære,
og lyd den, om du kan.

Sid op, tag sværd i hand,
til skogen skal du drage,
og vildtet, du skal jage,
det er den bondemand.

Hans eiendom du tage,
hans heste spænd fra plov,
og vover han at klage,
saa træd ham under hov.

Tag rask hans mynt og viv,
men prøver han at brøle,
saa lad ham sværdet føle!
Eia, hvad herligt liv!“

Og kynisk gav enkelte adelige skribenter sine meninger om bønderne offentlig udtryk. Saa skriver züricher-kordegnen Felix Hemmerlin i 1450 i sin bog om adelens forhold til de andre stænder: „Bonden er et væsen, der neppelig kan regnes blandt menneskene; som et halvt latterligt, halvt uhyggeligt spøgelse, med krummet ryg og fortrukket ansigt træder han adelen imøde. Og dog vover dette dyriske væsen at gjøre modstand mod adelsmandens krav, ja viser stundom hovmod. Derfor vilde det være saare godt, om hver bonde fik sit hus og sin gaard ødelagt hvert femtiende aar, derved vilde visselig hans hovmods frækt voksende grene blive smukt avede.“

Til alt dette kom saa, at bønderne i sidste halvdel af middelalderen blev mer og mer gjældbundne. De velhavende byborgere lagde nemlig som oftest sin overflødige kapital i grundrenter, hvad der i middelalderen — trods det kanoniske forbud mod renter — muliggjordes ved saakaldt „rentekjøb“ — en pengetransaktion, hvis væsen det her vilde føre for langt at gaa ind paa. Men denne rente, som bønderne aarlig maatte betale for de laan, de fik af byernes rigmænd, blev inddrevet med den ubarmhjertigste strenghed. Og smaa var disse renter ikke: 30 til 50 pct. var ikke ualmindeligt, ja jøderne tog gjerne 80 pct.

At de tyske bønder kun ugjerne taalte dette forfærdelige tryk, var selvsagt, og at de endelig rankede sine rygge og samlede sig til oprør, skal ikke geraade dem til skam.

Da den store religiøse frigjørelse gik over Tyskland, naaede det vældige aandens veir ogsaa den trældbundne tyske bonde. Luther og reformatorerne prædikede aandens frihed, personlighedens ret til selvhævdelse, — og for bønderne tog dette frihedens evangelium form som et bud om, at nu skulde de faa ryste af sig det aag, adelsmænd, præstevælde og pengemagt lagde paa deres skuldre. Deres krav paa leveligere, mer menneskelige livsvilkaar, paa ret og retfærdighed syntes dem at staa direkte i samklang med de guddommelige bud, og der skabtes ud af dette syn en række socialpolitiske illusioner, der samlede Mellem- og Sydtysklands bønder til en hær af fortvilede oprørere. Først kom en mængde smaa, lokale bondeopstande, der hurtig blev undertrykte, — men endelig i 1524

brød den store storm løs. Et aar rasede den, — og der var tider, da det saa ud, som stormen skulde vælte baade adelsmænds stolte borgtaarne og kirkers spir. Men saa blev bevægelsen dræbt, dens førere nedhuggede af fyrster, hvem Luther og de andre, der havde prædiket frihedens evangelium, tilraabte de kraftige ord: „Hug de oprørske bønder ned som gale hunde!“ Snart var ordenen gjenoprettet i riget — og bønderne fik praktisk erfare, hvad de latinske ord „*Væ victis*“ betød paa godt tysk. Dobbelt kuet vendte bonden tilbage til sin plog, ingensinde vovede han paany at ryste lænkerne af sig, hvor svidende herremandens pisk end rammede hans ryg.

Middelalderens sociale spørsmaal: smaabøndernes stilling, var hermed bragt ud af verden. Men løst var det ikke. Hvilket beviser, at økonomisk nød *alene* ikke formaar at fremkalde en socialpolitisk krise, hvis udgang giver en løsning og afhjælper vanskeligheden. Selv om nøden er drevet til toppunktet — der maa træde forskjellige ideelle faktorer til, ikke bare økonomisk skal knuden løses. Ti lidet har det at sige, *hvilken* af de to stridende parter, der fanger lykke til at sige: „Hug dem ned som gale hunde!“ Det store spørsmaal er dog lige uløst.

Tekniske lærdomme fra den spansk-amerikanske krig.

(Efter Hiram Stevens Maxim i *The Engineering Mag.*).

I gamle dage, i romernes tid, var krigsredskaberne ganske enkle. Bue, sværd og skjold udgjorde rustningen, og som følge deraf havde de fremskredne og rige nationer intet særligt, stort fortrin fremfor de uciviliserede; tvertom viste de nordlige barbarer sig at være de civiliserede romere mere end voksne i vaabnenes brug. Med krudtets opfindelse forandredes dette. Fabrikationen af geværer og ammunition krævede en høiere grad af intelligens og af velstand, end barbarerne raadede over, og gav de civiliserede nationer et afgjort overtag. Og da skydevaabnene ganske anderledes end sværd og bue har kunnet gjøres til gjenstand for alskens forbedringer, har de europæiske nationer foranstaltet et sandt kapløb for stadig at kunne være de første, og man kan sige, at krigsredskaberne nu er sande vidundere af menneskelig kløgt og opfindsomhed.

Men gjælder dette nationernes bevæbning i det hele, saa er det i særlig grad tilfældet med sjømagten. Krigsskibene er nu med alle sine mange hjælpemaskiner saa indviklede, at man maa staa paa høiden af tidens tekniske uddannelse ikke alene for at kunne bygge dem, men ogsaa

for at kunne bevare og bruge dem. Der siges, at der paa „Oregon“, maaske amerikanernes mest moderne skib i krigen, findes 100 dampmaskiner, foruden et vidløftigt system af elektriske hjælpemidler. Giv et saadant skib i hænderne paa folk, som ikke har den nødvendige tekniske og mekaniske kundskab og øvelse, og det vil vise sig ganske ubrugeligt, for ikke at tale om, at det utvilsomt i fredstid vil blive forsømt; maskinerne og kjedlerne vil ruste, skroget vil blive fuldt af urenhed, og skibet vil være ubrugbart, før det kommer i kamp.

Saaledes omtrent gik det spanierne i den sidste krig; de har ikke sans nok for ingeniørvidenskaben til fuldt ud at forstaa sig paa de moderne krigsskibes indretninger og paa det ødelæggelsesværktøi, som de har ombord. Takket være den nu alt omfattende verdenshandel, kunde de før krigen kjøbe sig skibe og bestykning af bedste og mest moderne sort. Fem eller seks af deres store krydsere skulde egentlig have gjort en fart af 20 til 21 knob og saaledes kunnet løbe fra de amerikanske slagskibe; men for at de skulde kunne gjøre slig fart, vilde det være nødvendigt, at skroget var rent, at kjedler og fyrsteder var rene, at de havde gode kul, og at alt maskineri var i den bedste orden. Og havde skibene været i hænderne paa dygtige teknikere, amerikanske, britiske eller tyske, vilde rimeligvis ogsaa alt have været i orden, og den bestemte fart været naaet; men nu syntes alt at være forsømt, skrogene var urene, kjedlerne fuldstændig i uorden, maskinerne var ikke behandlede med tilstrækkelig omhu, fyrbøderne kunde ikke skaffe det tilstrækkelige damptryk; og følgen var, at istedenfor 20 til 21 knob gjorde skibene bare 14 eller 15.

Man vil erindre, at stemningen i Europa almindelig var den, at spanierne i begyndelsen vilde faa overtaget, da de tilsyneladende var de bedst rustede, om man end vel mente, at amerikanerne i længden vilde vinde. Der gik stort ord om den spanske flaade, som laa ved det Grønne Forbjerg, og af de spanske torpedobaade og torpedo-ødelæggere; man ansaa det ikke urimeligt, at New York og Boston vilde blive bombarderede. Forfatteren, som var i Paris ved fiendtlighedernes udbrud, blev mødt med medlidende skuldertræk, da han mente, at spanierne ikke vilde naa nordenfor Kap Hatteras. Man mente ogsaa, at de uøvede amerikanere ikke vilde kunne staa sig mod de vel-øvede spaniere.

Man ved, at det gik anderledes. Cerveras flaade kom over Atlanterhavet i en saadan forfatning, at den maatte søge ind til Santiago, og da den atter skulde ud derfra, viste det sig, at kun et af skibene, „Cristobal Colon“, gik hurtigere end de amerikanske slagskibe, medens de egentlig skulde have gjort 5 knob større fart. Hele flaaden blev da ogsaa totalt ødelagt, uden at amerikanerne led nogen nævneværdig skade.

Lignende skjæbne havde spaniernes flaade i Manila. Her havde de flere skibe, og de laa desuden i ly af stærke landfortifikationer. Ikke desto mindre blev deres flaade aldeles ødelagt i løbet af en ganske kort tid, uden at amerikanerne mistede én mand. Ogsaa her finder vi paa spaniernes side alting i den største uorden, og alting havde man ladet forfalde, medens paa amerikansk side alt var i den bedste orden.

Der er ingen tvil om, at spanierne er i besiddelse af lige saa stort personligt mod og tapperhed som amerikanerne. Men de har ingen smag for maskinvæsen, de er ikke teknikere og mangler aldeles den øvelse og duelighed, som maa til for at forstaa og behandle en saa svær og indviklet ting som et moderne slagskib eller en krydser. Nu tildags kjæmper man ikke mere tilsjøs mand mod mand; sjøslag er nu ingeniørkampe med maskiner, og den, som kjender disse maskiner bedst, har størst udsigt til at vinde. De spanske soldater var desuden aldeles uøvede i at affyre de store kanoner; de fleste af dem affyrede dem maaske for første gang paa selve slagdagen; de amerikanske soldater havde derimod havt stadige skydeøvelser og var derved blevne fortrolige med sine vaaben og vidste, hvad de duede til, og hvordan de skulde behandles.

Som med de spanske soldater saaledes ogsaa med de spanske officerer og med de høiere klasser i Spanien. De staar i almindelig dannelse og intelligens fuldt paa høide med de amerikanske, ja, i mange retninger langt over dem; men de har ingen smag for ingeniørvæsen og det er umuligt for dem at forstaa, at et maskineri maa behandles med omhu.

Heri er amerikanerne deres modsætninger. Spanske og franske aviser kaldte ved krigens begyndelse de Forenede Staters indvaanere for en nation af kræmmere og svineslagtere; de havde truffet bedre, om de havde kaldt dem et folk af ingeniører og mekanikere, ti hvis der findes noget, som særmærker amerikanerne fremfor andre folk, saa er det deres smag for og hengivenhed til alskens mekanisk færdighed, og det er dette, som har gjort amerikanerne og anglosakserne i det hele til verdens dygtigste folk.

Jo mere indviklede krigsredskaberne blir, desto større kundskab og dygtighed maa der til for at manøvrere dem, men desto større blir ogsaa de fordele, man opnaar gjennem dem. Jeg siger ikke for meget, naar jeg paastaar, at nutidens krigsfartøier er blevne i den grad indviklede og har en saadan mængde forskjelligt maskineri, at de er aldeles ubrugelige for dem, som ikke er videnskabelig dannede. Den største sikkerhed, en nation har for, at dens officerer kan bruge de krigsskibe, som blir betroet dem, ligger i, at man selv bygger dem, og derfor skulde alle regjeringers op-

mærksomhed være rettet paa at faa dem arbeidet inden landet selv. En nation, som selv kan bygge sit krigsmateriel, ved ogsaa, hvorledes det skal benyttes.

Krigen har endvidere vist, at torpedoer har liden værdi sammenlignet med det svære artilleri. Det sidstes store staalprojektiler, udsendt med saa stor hastighed, at deres bane blir flad, synes at være det fornemste vaaben, vi nu raader over. Tykt panser har vist sig at være af høieste vigtighed og opveier fuldt, hvad skibene paa grund af vægten taber i hurtighed. Krydsere med lettere panser har derimod ikke vist sig saa brugbare, som man havde tænkt; men meget maa man dog ogsaa tilskrive spaniernes skjødesløse behandling af sine skibe.

Nietzsches indflydelse
paa tysk digtning.

(Efter John G. Robertson i *Cosmopolis*).

Det var dr. Georg Brandes's essay i 1888, som gjorde verden opmærksom paa Nietzsche. Lidt efter vaagnede Tyskland til bevidsthed om værdien af det forfatterskab, som netop var stanset paa en saa sørgelig maade. *Kringsjaa* gjengav saaledes i sin første aargang et opsæt af prof. Ludwig Stein i *Deutsche Rundschau* om „Nietzsches verdensanskuelse og dens farer“. Efter hvert er ogsaa Frankriges og Englands aandelig interesserede kredse blet kjendt med „det siste tyske navn, som er blet europæisk“; til Rusland og til Italien er navnet ogsaa baaret frem. Overalt har hans, rigtignok oftest grovt mistydede, tanker sine apostle og sine anklagere. Især i Tyskland vrimler der af skrifter om, for og imod den store tysker.

Nærværende engelske forfatter har sat sig til maal at paavise den virkelige rækkevidde af den saa idelig paastaaede indflydelse, Nietzsche har havt i sit hjemlands literatur. Han kommer efter en omfattende undersøgelse til det resultat, at denne indflydelse egentlig er meget ringe. Hvad man almindeligvis udpeger som paavirkning fra Nietzsche, viser sig i de allerfleste tilfælde at kunne føres tilbage, ikke til ham, men til hans forgjænger i forfægtelsen af individualismen, — Søren Kierkegaard. Ikke saa at forstaa, at den store danske skribent endnu er traadt i direkte berøring med tyskerne; rigtignok er baade G. Brandes's og prof. Høffdings bøger om deres geniale landsmand oversatte; men naar han alt længe har talt for tyske øren, da er dette foregaaet gjennem de to store norske dramatikeres mund.

Trods den himmelhvide forskjel mellem de følgeslutninger, de drog af sin revolutionære tænkning, raader der alligevel en vis lighed Nietzsche og Kierkegaard imellem. Især hvad angaar maaden at forme tanken paa. Ingen af dem var filosofer i den forstand som de store system-byggere, dem de begge affeier med saa knusende ringeagt. Begge er de vidunderlige stilister, begge svirer de i æggende overdrivelser, i blinkende aforismer, i lynende paradokser. Begge havde de kun haan overfor mængdens mening, samfundets livssyn; individets ret og individets pligt til selvudvikling er de begge sams om at hævde til det yderste. Derfor kan det for den, der direkte ikke kjender Kierkegaard, gaa an at antage, hvad han finder af stram individualisme i Tysklands yngre literatur, for frugt af Nietzsches virksomhed. Og dog har alle de „overmennesker", man saa gjerne udpeger i moderne tyske romaner og skuespil, neppe noget at bestille med denne gloses skaber.

Som nu hos Sudermann, som man saa tidt ser rost eller beskyldt for at være inspireret af Nietzsche. Hans Magda i „Hjemmet" er ligetil en uheldig datter af Ibsens Nora. Og hans forskjellige helte er ganske enkelt gjengangere af Freytags Konrad Bolz og af Spielhagens Oswalder og Leo'er, bare at det socialistisk-drømmende skjær over disse ældre figurer her er veget for en mere mandig individualisme. Selv „Johannes", aarets ypperste værk paa tysk, kan ikke eftervises at skylde Nietzsche noget; langt nærmere er den i slægt med de klassiske værker fra den tyske literaturs guldalder.

Og Hauptmann? Nu har netop den kyndige kritiker Paul Schlenther udgivet en fortrinlig studie over hans produktion; men i hele denne afhandling nævnes, som ret er, Nietzsches navn ikke. Man kan sige, at der over „Den sunkne klokke" falder en skygge fra Nietzsches „Zur genealogie der moral"; men isaafald sluges denne ganske af den alt dækkende skygge fra Solness-skikkelsen. Hvad Hauptmann ikke har øst af Ibsen, skyldes ialfald Tolstoi, denne Nietzsches antipode.

Selvfølgelig er det aabenlyst, at Nietzsches ideer spiller med i nogle moderne frembringelser af tre jævnere begavelser: Adolf Wilbrandts roman „Paaskeøen", Widmanns skuespil „Hinsides godt og ondt", Otto v. Leixners „Saalunde talte Zarathustras søn". Men saa er ogsaa forfatternes hensigt med disse godtkjøbs-sager at slaa sig til ridder paa Nietzsche i det gode publikums omdømme.

Virkelig indflydelse fra den ordstærke „umwerter aller werte" lader sig imidlertid spore hos et par yngre lyrikere. Som bekjendt var Nietzsche selv en sjelden begavet lyriker; Zarathustra-bogen indeholder nogle dityramber, som hører til perlerne i tysk poesi. Nu er ogsaa hans „Gedichte und Sprüche" udgivne i et særskilt lidet bind. Har disse vers ingen anden

fortjeneste, saa bør de ialfald paaagtes som den endelige frigjørelse af tysk poesi fra Heines slemme indflydelse. De yngste tyske sangere, en Detlev von Liliencron, en Franz Evers, skatter ikke længer til Heine, men har drukket sig sund kraft til af Zarathustras dybe brønd.

Nietzsches vidunderlige prosa findes selvfølgelig brokkevis at gaa igjen hos alskens uselvstændige skribenter. Men den er for personlig og fuldkommen en kunst, til at den faar nogen varig indflydelse ved efterligning. Og godt er det; for et pragtsprog saa høit stemt er ikke en normal foreteelse. Den, som beflitter sig paa at gjøre de stærke vingeslag i denne prosa efter, blir uvægerlig tilgjort i sit væsen og røber sit uægte talent. Zarathustras orakeltale hverken kan eller bør blive mønster for andre.

De mærker, Nietzsches tænkning og Nietzsches kunst hidtil har afsat i hans fødelands literatur, er ikke betragtelige. Mellem udgivelsen af Schopenhauers „Die welt als wille und vorstellung“ og kulminationen af den literatur, som drak sin visdom deraf, hengik der en menneskealder; Kierkegaard var forlængst død, da hans ideer vaagnede til nyt liv i Skandinavien. Saaledes er tiden endnu ikke inde for en tysk literatur inspireret af Nietzsche; først en ny slægt kan omsætte i ægte kunst de tanker, der falder friske fra en original hjerne.

Det kan endog være et spørsmaal, om tysk aandsliv nogensinde vil suge næring af Zarathustras tale. Dertil staar denne for fjernt fra alt, hvad der i syv aarhundreder har været kjernen i nationens livssyn: den tragiske forsagelse. En triumferende optimisme vil have svært ved at bryde ud i jubelsang paa tyske læber. Nietzsche er en oldhellener; hans livsfryd, hans forherligelse af „viljen til magt“ vil aldrig klinge ægte hos folk, baarne nord for Alperne. Heri bestod hans almene værdi-omvending.

Freds-idealet.

Et overblik.

De anerkjendende og tildels lovprisende ord, som hørtes umiddelbart efter fremkomsten af tsarens fredsmanifest, er nu ganske forstummede og har givet plads for en kritik, der gjør sig umage for at paavise, at den russiske fredskjærlighed udelukkende skyldes egoistiske motiver. De fleste af de forfattere, der behandler sagen i de udenlandske tidsskrifter, mener, at manifestet utvilsomt er oprigtig ment fra tsarens side, men at hans ungdommelige entusiasme er bleven udnyttet af det slue russiske diplomati for at fremme mere eller mindre skumle planer. Det fremhæves,

at den russiske regjering trænger en lang fredsperiode for at kunne konsolidere riget indad og udvide dets kommercielle og militære indflydelse udad — hvad under da, at den heiser fredens hvide fane? Ingen begeistring er kommen tilorde. Intet varmt, umiddelbart udbrud af tro og tillid har ladet sig høre. Og det forunderligste er, at folkene selv, de, som maa bære militarismens stadig voksende vægt, møder tsarens appel med dump sløvhed. Ingen massedemonstrationer sættes iscene. Intet tegn kan øines, som tyder paa, at tsarens budskab har givet udtryk for en dybt følt folketrang. Man skulde tro, at militarismens tryk falder nationerne ligesaa naturligt som lufttrykket.

Denne ligegyldighed maa sikkerlig virke nedslaaende paa alle oprigtige fredsvenner. Ti lad være, at de russiske diplomater kun har ment det udstedte manifest som et fiffigt skaktræk, hvad om nationerne tog dem paa ordet? Lad være, at skeptiske statsmænd kun betragter den forestaaende konference som en komedie, hvad om der reiste sig en folkebevægelse saa stærk og mægtig, at den tvang dem til at forvandle legen til alvor? Hvorfor skulde ikke folket være ligesaa diplomatisk som diplomaterne? Og det mest diplomatiske, folkene kunde gjøre ved en leilighed som denne, var dog vel at benytte anledningen. Lad det vise sig, at fredsønsket er for stort og stærkt og alvorligt til at lefles eller leges med! Lad de russiske diplomater faa se, at de ved at udstede et fredsmanifest har skaffet udløb for en strøm saa stor og mægtig, at den vil rive dem og alle andre statsmænd med sig. Det kan vare længe, før en saa mægtig monark som tsar Nikolai II atter appellerer til folkene i fredssagens interesse.

Vi hidsætter efter en af professor dr. Ludwig Stein skreven aandrig brochure *Das Ideal des ewigen Friedens* en kort udsigt over fredsidealets historie.

Skjønt der i den gamle verden allerede i de tidligste tider nærmest herskede en tilstand af evig krig, fremtryllede dog folkenes mytedannende fantasi og deres digteres poesi en idealtilstand af evig fred, som de imidlertid ikke henlagde til fremtiden, men til en længst henrunden fortid, da menneskene levede i sin paradisiske urtilstand. I den græske og romerske oldtid finder vi en i forskjellige former optrædende legende, ifølge hvilken menneskene er sunkne fra naturtilstandens fred og englelige renhed til krigstilstandens satanagtige ondskab. Og denne poetiske tanke gaar igjen i saadanne store digterværker som Dantes „Guddommelige Komedie“, Tassos „Aminta“, Miltons „Tabte Paradis“ og Klopstocks „Messias“. Intet under, at dette sagn, som paa saa mange forskjellige maader indprentedes menneskene, fremkaldte den tro, at den evige fred kun var mulig i det

tabte paradis, og at den evige krig er den faldne menneskeheds uundgaaelige fremtidslod.

Og dog støder vi allerede i oldtiden paa anskuelser, som staar i strid med denne tro. Det mangler saaledes i oldtiden ikke paa forfattere, der behandler mennesket som en ætling af dyrene, en zoologisk parvenu. Den store Aristoteles, som ubarmhjertig dissekerer alle sagn og afklæder dem deres fantastiske udsmykning, bruger om mennesket den lidet stolte benævnelse „et politisk dyr“ d. v. s. et dyr, der ligesom myrerne, bierne og bæverne er henvist til et selskabeligt samliv. Og der hæver sig mange røster mod troen paa en evig krigstilstand i fremtiden. Saaledes lærte allerede Aristoteles og efter ham epikuræerne, at mennesket i lige linje skrider frem fra urtidens barbarisk-raa krigstilstand til stadig fredeligere og ædlere former for socialt samliv.

Aleksander den stores verdensrige var vistnok den afgjørende foranledning til opkomsten af ideen om en *verdensfred.* Ialfald var stoikerne, hvis filosofi blomstrede umiddelbart efter Alexanders verdensrige, de første, som i sammenhæng med sin lære om verdensaltets udvikling fordrede hele menneskehedens forening til en „verdensstat“, hvori alle enkeltstater skulde opgaa, og som skulde sammenfatte alle folkeslag til et alment broderskab. Det er især Filon af Aleksandria og de senere kynisk-stoiske forfattere, som har forkyndt dette ideal om den evige fred og udmalet det i levende farver.

Ogsaa blandt semiterne mærker vi en lignende gradvis udvikling fra urfolkenes trangsynte nationalisme, som i enhver fremmed saa en fiende, til ideen om et verdensomspændende folkebroderskab. Parallelt med den græske kosmopolitisme og den stoiske tanke om en „verdensstat“ løber jødernes messias-ide. Den Abraham tildelte velsignelse: „I dig skal alle jordens slægter velsignes,“ er den første antydning til ideen om en evig fred i jødernes historie. Og naar vi mindes Jesaias's profetiske ord om fremtidens menneskehed: „Retfærdighed skal være dens belte og troskab dens vaaben. Ulven skal græsse ved siden af lammet“ osv., da synes det klart, at profeternes messias-ide var nøie forbundet med tanken om en evig fred.

I Jesu lære blandes den græske kulturs kosmopolitiske ideer med den hos jøderne udsprungne messias-ide. Og resultatet af denne idekrydsning er urkristendommens ide om et fremtidigt *religiøst* verdensrige. Hvad profeterne drømmerisk forkynder, det opstiller kristendommen som et praktisk krav, der af al magt skal søges gjennemført. Jødernes nationalreligion var pludselig bleven til en verdensreligion, som skulde omspænde alle jordens dengang kjendte nationer, d. v. s. folkene omkring middelhavsbækkenet. Og var de *politiske* verdensriger — saasom Aleksanders erobrerrige og romerriget — mislykkede, saa fik det religiøse verdensrige saa meget

større fremgang. Allerede navnet katolicisme (d. e. universalitet) peger paa kristendommens tendens til ikke at indskrænke sig til et enkelt folk, men overensstemmende med messias-ideen at omspænde alle folkeslag med et religiøst broderbaand. En mægtig protest mod menneskehedens stadige krigstilstand gaar som en skjult strøm gjennem hele det Nye Testamente. Rigtignok henlægger Jesus den evige fred til „Guds rige", d. v. s. til den hinsidige verden; men ogsaa for det dennesidige liv gjælder forjættelsen: „Salige er de fredsommelige; ti de skal kaldes Guds børn", og velsignelsen: „Ære være Gud i det høie, *fred paa jorden*, og blandt menneskene en velbehagelighed." Hvor ukrigersk kristendommen var allerede fra sin første begyndelse, ser man deraf, at de hedenske romere bebreidede de kristne, at de af religiøse grunde unddrog sig militærtjeneste. I virkeligheden har det siden kristendommens fremkomst aldrig manglet paa sekter, som af princip har fordømt al ødelæggelse af menneskeliv ogsaa i krigens og lovens former. De sidste forgreninger af denne krigsfiendtlige retning møder os i kvækerne, som gav stødet til grundlæggelsen af fredsligaen, og mennoniterne, *) som endnu har sin egen menighed i Berlin, og hvis krigsfiendtlige tendenser er komne til udtryk gjennem to aandsriddere som grev Leo Tolstoi og Ernst von Wildenbruch.

Ved korset, ydmyghedens symbol, skulde menneskeheden omvendes til verdensreligionen, ikke ved sværdet, saaledes som mahomedanernes Koran paabyder. Rigtignok blev den middelalderske kirke dette princip grundig utro, idet den ved vaabenmagt søgte at bringe folkene til bevidsthed om frelsessandhederne. Men det faktum staar alligevel fast, at denne fremgangsmaade valgtes i strid med det Nye Testamentes grundtanke. Og trods kjætterbaalene og korstogenes vilde krigslidenskaber opdager vi ogsaa i middelalderen en stille fredsflamme, som kaster et mildt forklarende skjær over mange af den tids mest høistemte naturer. Flygtende fra slagmarkens vildskab fandt fredstanken ly i hin dybe længselsfulde stemning, som affødte de chiliastiske **) drømmerier, forhaabningerne om et fredens tusenaarsrige. Vi skal her blot minde om manikæernes, katarernes, albigensernes og patarenernes sekter.

Disse fortidens chiliastiske forhaabninger har havt sine praktiske eftervirkninger. Der er opstaaet mænd, som har rykket ideen om en evig fred ud af de fantastiske anelsers dæmring og stillet den i de praktiske planers dagslys. Messianismen, verdenstats-drømmen og chiliasmen banede vei til de retsfilosofiske formuleringer af planer til en evig fred. Chiliasternes drømme forholder sig til Kants afhandling om „Den evige fred", som astrologien til astronomien eller alkemien til kemien.

*) Mennoniterne forkaster barnedaaben og kan regnes som en slags baptister.

**) Chiliasme betegner den kristne forestilling om et tusenaarsrige stiftet af Jesus ved hans gjenkomst.

Krigslidenskaberne kom i middelalderen til udbrud ikke blot i de af oldtidens folkeslag kjendte *statskrige* og *borgerkrige*, men ogsaa i *næveretten*. Efter haanden blev imidlertid liv og eiendom sikret ved landefreden, og eftersom de nationale stater dannedes, og den fyrstelige magt blev stærkere, vaagnede atter ideen om en verdensfred af den letargiske slummer, hvori den var hensunket under middelalderens vilde krigslarm. Og nu var det ikke længer bare digtere og religiøse sværmere, som befattede sig med den, men ogsaa de videnskabelig tænkende og koldt overveiende humanister og retsfilosofer. Særlig fandt den glødende tilhængere paa engelsk jordbund, hvor mænd som kansleren Tomas Morus traadte i skranken for den. Humanisten Erasmus's skrifter har vistnok ogsaa i høi grad bidraget til fredsideernes fremme. I 1588 offentliggjorde Albericus Gentilis sit grundlæggende værk om krigsretten, og i 1625 formulerede Hugo Grotius folkeretten.

Havde urkristendommen drømt om en verdensreligion og skolastiken om en verdensmoral, saa lagde Grotius grundvolden til en verdensret, som selv under den vildeste krigstilstand sætter ret over vold. Og det maa siges, at denne verdensret eller — som den oftere kaldes — folkeret har udviklet sig med stormskridt. Endnu er ikke tre aarhundreder gaaet hen siden dens teoretiske begrundelse, og dog har den allerede i den grad indlevet sig i folkebevidstheden, at dens læresatser erkjendes som rent selvfølgelige. Der kan ikke herske tvil om, at verdensretsideen trænger frem i gallop og efterhaanden tvinger alle modstræbende folkeslag ind under sin magt. Den internationale forening for folkerets-kodificering, den internationale kriminalistiske forening, som under v. Leszts ledelse bearbeider de europæiske staters strafferet, verdenspostforeningen, det internationale byraa til beskyttelse af den aandelige eiendomsret, centralkontoret for den internationale jernbanetransport i Bern, det internationale centralbyraa for landmaaling (i Berlin—Potsdam) og for maal og vægt (i Paris—Sevres) den internationale telefonforvaltning, den internationale forening til beskyttelse af den industrielle eiendomsret, det internationale forbund til undertrykkelse af slaveriet, alle de internationale videnskabelige, kunstneriske og humanitære kongresser, verdensudstillingerne, oprettelsen af lærestole for international ret, „det røde kors", Genfer-konventionen, Samoa- og Kongo-traktaterne — alt dette er lysende trofæer, som tanken om en fremtidig mellemfolkelig fred har vundet i kampen mod den fatalistiske tro paa en uundgaaelig evig krigstilstand. At stille disse talrige symptomer paa en sammenslutning mellem folkene ved siden af hinanden maa være nok til at overbevise enhver om, at den sociale udviklings logik bestemt peger i retning af fred og harmoni mellem folkene.

Gentilis's og Grotius's abstrakte folkerets-teorier, undfangede i det en-

somme studiekammer, havde vel neppe erobret verden saa hurtig, hvis de ikke havde faaet støtte i de politiske kjendsgjerninger. Den svære trediveaarskrig, under hvis smertefulde veer folkeretten fødtes, gav de af Grotius opstillede anskuelser anledning til at fremtræde paa den politiske arena. Ti Vestfaler-freden, som afsluttede denne krig, er fra folkepsykologisk standpunkt intet mindre end et forsøg paa at bringe et europæisk statssamfund istand. At dette første forsøg strandede, rokker ikke ved den kjendsgjerning, at den vestfalske fred indeholder den politiske model til et forbund med en evig fred mellem de kristne nationer som formaal.

Paa grund af datidens mangelfulde politiske opdragelse *maatte* denne fred blive uholdbar; men den har dog ved sin blotte tilværelse i høi grad ansporet til teoretiske betragtninger over muligheden af en verdensfred. I den anden halvdel af det syttende aarhundred er det allerede blet meget yndet ved juridiske disputationer at drøfte, om og ved hvilke midler det skulde lade sig gjøre at udvide de enkelte staters *landefred* til en alle kristne folk omfattende *verdensfred*. Hvor rodfæstet ideen om en evig fred allerede dengang var, fremgaar bl. a. af den storartet anlagte plan til en verdensfred, som man ved overgangen til det syttende aarhundred tillagde Henrik den fjerde. Denne plan gik ud paa at forene alle Europas kristelige samfund — undtagen Rusland — til et uopløseligt statsforbund bestaaende af seks arvelige monarkier, seks valgriger og tre republiker. At en saadan plan kunde fremkomme paa dette tidspunkt og tillægges en saa begavet konge som Henrik den fjerde, beviser, at den tænkende menneskehed allerede dengang havde begyndt at tro paa virkeliggjørelsen af verdensfreden.

Den til Henrik den fjerdes navn knyttede plan holdt sig paa den literære dagsorden. I 1693 offentliggjorde englænderen William Penn sin afhandling om nutidens og fremtidens fred i Europa, og i slutningen af det syttende aarhundred udgav abbé de St. Pierre sit tre bind stærke værk med titelen *Udkast til oprettelsen af en evig fred.*

Ogsaa den ærværdige St. Pierre fandt sig foranlediget til at lægge sin plan i Henrik den fjerdes mund, og han opfandt endog det plumpe sagn, at han tilfældigvis, medens han gravede i sin have, havde fundet en blykasse indeholdende den afdøde konges udkast. Dette beviser kun, at legenden om Henrik den fjerdes plan endnu henimod det 18de aarhundred var udbredt nok til at tjene som dækning for den forsigtige abbed.

Af St. Pierres 12 fredsartikler fortjener følgende at nævnes:

1. Samtlige kristelige stater i Europa forener sig til et fredsforbund, der stiller hver enkelt stats territorialrettigheder under gjensidig garanti. Om muligt søges ogsaa afsluttet et varigt offensivt og defensivt forbund med de mahomedanske fyrster. Forbundet skal være repræsenteret ved en stadig kongres eller et senat i en fri by.

2. Forbundet blander sig ikke i de enkelte staters indre anliggender uden for at opretholde forfatningsformen og undertvinge oprørere, som skal straffes med døden eller eiendomstab.

4. Alle grænseforandringer er i Europa for fremtiden fuldstændig udelukkede, ikke blot som følge af erobringer, men ogsaa ved gaver, frivillige afstaaelser, giftermaal og arv inden de herskende dynastier.

7. Forbundsrepræsentationen sørger for afslutningen af almindelige og specielle handelstraktater mellem nationerne og opretter paa de mest fremtrædende samfærselspunkter handelskamre og internationale handelsdomstole til afgjørelse af alle strids-spørsmaal, der angaar værdier over 10,000 francs. Udryddelse af farlige bedragere, tyve og sjørøvere skal i fornødent fald ske ved fælles midler og paa fælles bekostning.

8. Ingen suveræn skal gribe til vaaben uden for at bekjæmpe saadanne, som er erklæret for fiender af det menneskelige samfund. Alle stridigheder staterne imellem afgjøres ved voldgift. Den fyrste, som vægrer sig for at tiltræde fredsforbundet, efter at dette har opnaaet et medlemstal af 14 stater, bekriges som fiende af den europæiske sikkerhed, indtil han indtræder i forbundet eller blir afsat.

10. De til forbundsstyrelsen nødvendige omkostninger bestrides ved matrikular-bidrag i forhold til de enkelte landes statsindtægter.

12. Grundartiklerne i denne statstraktat kan forandres ved stemmeflerhed.

Sammenlignet med vore dages vandige freds-literatur er St. Pierres værk som en aabenbaring. Det fortaber sig vistnok ofte i fantastiske drømmerier og lider under den uhistoriske opfatningsmaade, som var særegen for St. Pierres tid; men trods alt sværmeri finder man i dette værk sande guldkorn af krystalklar indsigt og profetisk forudseenhed. De vulgære indvendinger mod ideen om en evig fred, som nu vandrer mand imellem, er allerede af St. Pierre besvarede med dialektisk skarpsind og bestikkende veltalenhed. Det vil ikke være let at finde et argument for eller mod den evige fred, som ikke St. Pierre har opfattet dybere og belyst skarpere, end det pleier at ske i vore dage.

Pierres plan modtoges fra flere hold med haan og spot; men mange fremragende tænkere ansaa det ikke under sin værdighed at underkaste den en alvorlig kritik. Rousseau fremkom med flere indvendinger mod den; men ingen af dem kan siges at holde stik. Et europæisk statsforbund er ifølge Rousseaus mening for det første ikke attraaværdigt, fordi det kun vilde kunne hidføres ved en ødelæggende verdensrevolution, og for det andet ikke gjennemførligt, fordi fyrstemagten aldrig vil finde sig i at underordnes et forbundsraad. Men vort aarhundreds politiske udviklingshistorie vidner mod Rousseau og for St. Pierre. Ti for visse internationale spørsmaals

vedkommende bestaar allerede de forbundstribunaler, som Rousseau ansaa for umulige. De ovennævnte internationale byraaer kan betragtes som europæiske forbundsraad for bestemt afgrænsede fælles interessesfærer. Og hvad der hidtil har vist sig muligt for en del af de europæiske fællesinteresser, vil sikkerlig i fremtiden vise sig muligt ogsaa for de øvriges vedkommende.

Var St. Pierres plan bleven mødt med spot, saa ændrede stillingen sig i det øieblik, da tænkerkongen Immanuel Kant optraadte som en ivrig forfægter af fredsideen. I en artikel betitlet *Kant og tsaren* i forrige hefte af *Kringsjaa* er de i hans bekjendte lille bog, *Zum ewigen Frieden,* opstillede fordringer omtalte, og de behøver derfor her ikke at udvikles nærmere. Det vil sees, at han i første definitivartikel fordrer, at den borgerlige forfatning i enhver stat skal være republikansk, og denne fordring er allerede i den forstand, som Kant opfattede begrebet republikanisme, realiseret. Det konstitutionelle monarki, saaledes som det siden hans tid har udviklet sig i Europa, svarer mere til Kants statsideal end den demokratiske republik, som han udtrykkelig forkaster.

Den i den anden definitivartikel udtalte tanke, at folkeretten skal grundes paa føderalisme (stats-forbunds-forfatning) mellem frie stater, har i de sidste aartier gjort fremskridt, som berettiger til de største forventninger. Det bør saaledes lægges mærke til, at en saa indsigtsfuld statsmand som Gladstone i parlamentet har optraadt for dannelsen af et europæisk centraltribunal, et slags stormagtsraad til udjevning af alle stridigheder. Og kjendsgjerningerne taler et endnu mere veltalende sprog. De internationale voldgiftsafgjørelser forfleres fra dag til dag. Enkelte fremskredne parlamenter har allerede fattet beslutninger til gunst for en international voldgiftsdomstol, og paa de aarlige internationale parlamentariske fredskongresser staar voldgiftsagen stadig paa dagsordenen. Det ligger i fortsættelseslinjen af voldgiftstankens hidtidige udvikling, at de nuværende stadig skiftende og tilfældig sammensatte voldgiftsdomstole afløses af en varig, efter bestemte principer sammensat institution.

Den sidste definitivartikel, ifølge hvilken „verdensborgerretten skal indskrænkes til betingelser for den almindelige hospitalitet eller besøgsret“, er i det sidste aarhundrede bleven virkeliggjort i en grad, som Kant vistnok aldrig havde ventet sig. Verdenshandels-interesserne har i den nyere tid forvandlet de ledende kulturlande fra rene agrarstater til overveiende industristater og med tvingende logik hidført de af Kant fordrede betingelser for almindelig hospitalitet. Den gjensidige nedsættelsesret er dels udtrykkelig sikret ved handelstraktater mellem forskjellige stater, dels sanktioneret ved folkeretslig sædvane. Men det er et bevis for Kants store geni, at han har formaaet at forudse denne udviklingsgang. Med sit store klarsyn

indsaa han allerede for hundred aar siden, at de internationale handelsinteresser vil etablere et solidaritetsforhold mellem nationerne, som til syvende og sidst vil knække folkenes krigeraand. Ti jo nærmere nationerne er knyttede til hinanden ved handelsinteresser, jo mere sætter de paa spil ved at indlade sig i krig med hinanden. Herbert Spencer giver udtryk for den samme tanke, naar han siger, at den industrielle mennesketype er ifærd med at afløse den krigerske.

Et stort antal af vort aarhundreds aandshelte har i overensstemmelse med de i fredsforeningerne repræsenterede brede befolkningslag erklæret sig for ideen om en evig fred, og naar saavel folkene som deres ledere samler sig om en idé, da skabes lidt efter lidt den stormagt, mod hvilken ingen af de bestaaende stormagter i længden kan holde sig, *nemlig den offentlige menings tvingende magt*. Har i vor tid en af nationernes ledende aander billiget overbevisning brudt sig vei og grebet folkene lige ind i sjælen, da er ingen magt paa jorden i længden i stand til at byde den trods. Men en saadan folkeoverbevisning vokser ikke pludselig frem paa en dag. Den opstaar lidt efter lidt under stadig kamp med det bestaaende som en sum af uendelig mange enkeltoverbevisninger, indtil det kulminationspunkt naaes, da den gjør sig gjældende med uimodstaaelig kraft. Jo nærmere vi kommer dette kulminationspunkt, des bedre.

Ungarns literatur.

(Efter **I. Kont** i *Revue des Revues*).

De ungarske literaturhistorikere afslutter i almindelighed sine værker med aaret 1867, da Ungarn fik sit selvstyre igjen. Fremmede, der ønsker at kjende til bevægelsen i samtidens literatur, vilde kunne tro, at de sidste 30 aar blot har været en naturlig udvikling af hin rige blomstringstid, der frembragte Petöfi's, Tompa's og Arany's klassiske digtninger, Eötvös', Kemény's og Jókai's romaner, og Szigligeti's saa frodige dramatiske literatur. Betragter man imidlertid lidt nærmere den literære produktion fra de sidste aartier, vil man tydelig se, at med den nye stat ogsaa en ny literatur er født. Den væsentlig politisk-historiske og patriotiske strømning har banet veien for et nyt ideal; de indgribende forandringer i det madsjariske folks sociale og økonomiske liv har skabt værker saa forskjellige fra, hvad man kunde vente af en normal udvikling, at man forstaar misstemningen hos de ældre forfattere, der oplevede den store romantiske og nationale bevægelse, og som ønsker en tilbagevenden til den madsjariske tradition.

De ungarske forfattere nutildags, tilhører i virkeligheden tre forskjellige generationer. Den første er næsten samtidig med Petöfi og Arany, Eötvös og Keményi. Til den kan henregnes forfattere som Gyulai, Szász, Lévay og Jókai; alle disse kan kun gjøre sig gjældende ved sin plan og formfuldenthed, men synes at være ude af stand til at hemme en bevægelse, som begeistrer den unge generation. Dernæst har man forfatterne fra den første del af selvstændighedsperioden. Blandt disse er de mest berømte: Eugène Rákosi, stifteren af og i lang tid direktør for Folketeatret; hans trofaste ven Louis Doczi, der, skjønt departementsmand i Wien, endnu ikke har ophørt at berige Nationalteatrets dramatiske repertoire; Emile Abrányi, bekjendt for sin formfuldendthed; Alexandre Endrödi, den fine lyriker, der endnu for nylig har gjenopvakt mindet om Rákoczy-slægtens langvarige kamp mod Habsburgerne; Joseph Kiss, hvis ballader kan maale sig med Arany's, og som er en mester i episk behandling af moderne emner; paa romanens og novellens omraade maa nævnes Coloman Mikszáth og paa komediens Arpad Berczik. Endelig har vi den tredie generation, der endnu staar i sin fulde ungdomsblomst, djærv, om end noget pessimistisk, og sundt realistisk. De mest fremragende forfattere af denne er: Frantz Herczeg i novellen og dramaet, Alexandre Brody i romanen, og André Kozma i den lyriske og satiriske poesi.

En af Mikszáth's sidste noveller: *Galamb a Kalitkában (Duen i buret)* viser allegorisk den forskjellige maade, et sujet behandles paa i forskjellige tidsrum. Den aandfulde romanforfatter fortæller os under samme titel to historier, hvoraf den ene foregaar i Italien for 400 aar siden, og den anden i Budapest nu for tiden. Begge disse handler om en ung pige, der er tilbedt af to unge mænd. Den fortælling, hvis skueplads er Italien, har noget fint, skjønt og barnsligt, over sig; i den anden kommer man ind i en tung, kvælende atmosfære, men som Mikszáth's humor gjør mindre frastødende. Det er romantikens og realismens allegori, den geniale romanforfatter Jókai's fantasi, i modsætning til en Mikszáth's eller en Brody's samvittighedsfulde iagttagelse og bitre ironi.

Vi skal i det følgende gjengive de væsentligste træk af Ungarns nyeste literatur paa poesiens, romanens, novellens og den dramatiske digtnings omraade, og omtale de betydeligste forfattere og deres værker, med særligt hensyn til forskjellen mellem den ældre og nyere tid.

Efter statsforandringen i 1867 var det at forudse, at de *lyriske* digtere ikke længere vilde besynge forfædrenes bedrifter. Der fandtes mange fremragende lyrikere, som Ladislas Arany, Jean Arany's søn, som i *Hunerslaget* har skildret den stadige strid mellem huner og goter, d. v. s. mellem madsjarer og tyskere; i dette værk opmuntrer han sine lands-

mænd til ikke at hvile paa sine laubær, for ikke at opsluges af tyskerne. Men i det hele taget er den lyriske poesi bleven mere almindelig, mere menneskelig, med ét ord: *kosmopolitisk*. Man maa ikke give dette udtryk den foragtelige betydning, som Jean Arany, der udelukkende behandlede gamle, nationale legender, tillagde det. Den lyriske kosmopolitisme i Ungarn er en udvidelse af poesiens gamle ramme. Til denne retning hører f. eks. Emile Abrányi med sin medlidenhed for menneskene og foragt for de mægtige i samfundet; Jules Reviczky, der er stærkt præget af pessimismen; Endrödi, den udmærkede oversætter af Heine og flere andre. Denne bevægelse, der staar i skarp modsætning til folkepoesien og den nationale digtning, blev først vakt af Jean Vajda, der døde ifjor. De unge har tilbedt ham, og hans digtninger, som blev fuldstændig udgivne kort før hans død, indeholder det evangelium, som har inspireret dem. Vajda elskede friheden og naturen, men fandt ikke lykken hverken i kjærligheden eller i betragtningen af det jordiske liv. Han er den første store pessimist af de ungarske digtere; hans dybe tanker er udtrykte med megen kraft, om ikke altid i en ulastelig form, og har havt en afgjørende indflydelse paa den unge generation. Denne er stærkt paavirket af hans ideer, men den udtrykker dem paa en mere poetisk maade. Denne generations store mester er Emile Abranyi, født 1851. Han har leveret udmærkede oversættelser af Byrons Don Juan og Manfred. Det væsentlige grundlag for hans poesi er antitesen, som han benytter sig af for at karakterisere personer og forhold. Undertiden udvikler der sig et sarkastisk humor af disse modsætninger; saaledes f. eks., naar han stiller den rige ligeoverfor den fattige, den frihedselskende ligeoverfor den krybende hofsnog. Hans *Kong Crampus* spotter over samfundet, som ved sin svaghed og afmagt skaber sig afgudsbilleder og ved sin lavhed tyranner. I nogle af sine sange skildrer han de modsætninger og grusomheder, som klæber ved det moderne liv. Hans *Langfredag* er i denne henseende udmærket. I kirkens forhal gjenkjender en fattig kvinde, *Mater dolorosa*, sin egen datter i den rigt klædte dame, der rækker hende almissen. Refrænet *Stabat mater dolorosa* gjengiver paa en beundringsværdig maade den forvildede datters og den betlende moders følelser. *Sommerfuglen* er en fortryllende allegori, hvori digterens og tænkerens liv, skjønt fuldt af bitterhed og skuffelser, ophøies paa spidsborgernes bekostning.

Af andre lyriske digtere maa især mærkes: Alexandre Endrödi, født 1850; han er rigt begavet ogsaa fra formens side. Hans poesier vækker medlidenhed med de ulykkelige og fortryller ved sine levende farver. Endrödi har offentliggjort et bind under titelen: *Kurucznoták, 1700—1720* (Krigssange), der har faaet en begeistret modtagelse. Disse digte fører os i virkeligheden tilbage til de tider, da striden førtes mellem Frantz II.

Rákoczy og det østerrigske hus, en strid, hvis følger blev saa sørgelige for det ungarske folk. Dette tidsrums historieskriver, Coloman Thaly, har under sine videnskabelige forskninger opdaget en meget rig skat af folkesange, der bærer mange værdifulde vidnesbyrd om de tapre kampe, der førtes af slægterne Rákoczy, Bercsényi og Bottyán. Det er denne folkepoesi, der har inspireret Endrödi.

Joseph Kiss er især heldig i balladen, romancen og den poetiske fortælling; han giver ogsaa nogle forsøg paa filosofisk poesi. Hans ballader er ikke historiske eller legendariske som Arany's; han henter sine sujetter fra nutiden, fra de fattige bønders liv, hvis mørke tilværelse ofte indeholder sørgelige tragedier.

Den ungarske *roman* har fire store aner: Josika, Eötvös, Kemény og Jókai. Det gamle Ungarns historiske og sociale problemer er behandlede med stort mesterskab af Josika og Kemény; den sociale og humanitære roman af Eötvös; Jókai's eventyrlige romaner er nu næsten ude af kurs. For at forklare denne forandring i smagen, maa man betragte landets politiske og sociale stilling og særlig den store indflydelse, som den franske roman har øvet. Det sociale liv, saa begrænset, smaaligt og interesseløst som det var under det østerrigske herredømme, har med selvstyret faaet en intensitet og styrke, der aabner en meget vid mark for romanforfatterne og dramaturgerne. Romanen før 1867 levede af historiske minder, snart ærerige, snart tragiske; den nuværende roman og novelle lever af det samfund, som selvstyret har skabt. Medens Jókai i sine romaner tøilesløst tumler med sin fantasi, søger den nye skole ikke saa meget at skabe nye situationer som med realistisk troskab at afmale det daglige liv med alle dets kampe og lidelser og undertiden at afvinde det en humoristisk side. I denne genre udmærker sig især Mikszáth, Herczeg, Ignotus, Szomaházy, Barsony og flere andre.

Vi skal tilslut omtale den nye *dramatiske* digtning. Den vigtigste plads inden denne, ja inden hele den ungarske literatur, indtager det *sociale drama.* Æren herfor har Csiky, som i 16 aar var Nationalteatrets dramaturg. Med stor dygtighed skildrer han middelklassen og dens kaar, saaledes som det hele har udviklet sig under den nye statsforfatning. Tidligere følte kun adelsmændene og bønderne sig som ungarer; borgerstanden og embedsmændene derimod var for største delen tyskere. En bankier, en industridrivende, en fabrikant, en officer var før ukjendte personer paa scenen, ti man saa ikke stort deraf i livet.

I det hele taget maa man sige, at den ungarske literatur har udviklet sig stærkt siden statsforandringen i 1867, og at de ungarske forfattere har vist baade originalitet og evne til at omplante det fremmede paa national grund.

Overtroens betydning for kulturhistorien.

(Efter dr. Th. Achelis i *Das neue Jahrhundert*).

Et beklageligt bevis paa den forholdsvis snevre horisont, der trods alle storartede tekniske og videnskabelige fremskridt endnu omgiver os, er den unegtelige kjendsgjerning, at disse ligeoverfor mægtige social-psykiske bestemmelser, saasnart de ikke længere staar i berøring med den umiddelbare nutid, har tabt den rette forstaaelse og den tilsvarende vurdering. Vi mangler fremfor alt det vide, psykologiske blik, der sammenknytter folk og tider og trænger ind i tingenes dybde, vi nøier os mest med tillærte og derfor uforstaaede fraser. Særdeles rigt i denne henseende er det naturvidenskabelige gebet, som med sin uudtømmelige samling af generaliserende abstraktioner, der i sin indre sammenhæng slet ikke begribes af den store mængde, har bidraget meget til den farlige indbildning om en superklog oplysning. Den, som nu til dags kjender visse fysikalske og kemiske formler og love, tror sig i besiddelse af en alt omfattende verdensvisdom; det er endnu aldrig faldt ham ind selv blot et øieblik at tænke over, hvilke begreber der egentlig forbindes med de saa tankeløst brugte ord, som atom, kraft, materie. Men det samme gjælder ogsaa med ringe forandringer om det sociale, kulturhistoriske liv; ogsaa her hersker visse nedarvede anskuelser, for ikke at sige fordomme, hvis begrundelse man aldrig alvorlig har prøvet; fuldstændig subjektive meninger gjælder som videnskabelige kriterier, den egentlig drivende kraft i de aandelige faktorer aner man neppe. Det er saa meget mere beklageligt, som det netop her ikke sjelden kommer an paa en fuldstændig kritisk fordomsfrihed, og det saa meget mere, jo mindre gjennemsnitsmennesket pleier at besidde den nødvendige toleranse. Fremfor alt er dette tilfældet paa det gebet, hvor individualitetens spillerum er videst, paa religionens, hvor man istedenfor lovmæssig udvikling tror at kunne antage blot det blinde tilfælde. Det er paa høi tid, at vi under det overvældende indtryk af folkekundskaben, kulturhistorien og sociologien frigjør os fra denne farlige indbildning og bestræber os for at betragte ogsaa disse aabenbarelser som organiske produkter af en proces, der foregaar med psykologisk nødvendighed.

Vi skal i det følgende gjengive de vigtigste træk af forfatterens afhandling, der gaar ud paa at bevise dette ved at forfølge overtroens oprindelse og betydning for menneskehedens aandelige liv.

For paa forhaand at indtage det rigtige standpunkt, maa man mærke sig den store sandhed, som vi har den nyere udviklingslære at takke for. Al vorden, hvad enten det nu er paa organisk eller uorganisk gebet, fort-

sættes i en uendelig række af enkelte fænomener, som karakteristisk varierer den oprindelige type; intetsteds findes spalte og kløft, overalt forbindelse og overgang. For det kyndige øie aabenbarer sig derfor disse utvetydige beviser paa en sammenhængende række, hvor lægmanden kun ser modsætning, afvigelse. Det er den overordentlig høie betydning, der paa naturvidenskabens hele gebet tilkommer det saakaldte „Überlebsel“, hvori den tidligere udvikling af lavere og derfor overvundne former skjuler sig. Et saadant „Survival“, for at bruge det bekjendte udtryk af den engelske antropolog Tylor, er ogsaa i religionens historie overtroen. I denne betydning definerer ogsaa den danske professor Alfr. Lehmann den samme ganske rigtig saaledes: „Overtro er enhver antagelse, der enten ingen berettigelse har i en bestemt religion eller staar i strid med en bestemt tids videnskabelige naturopfatning. Med andre ord, en anskuelse, der for uciviliserte, vilde folk maaske endog betegner et temmelig udviklet religiøst standpunkt og som saadant maa agtes, vil sandsynligvis, naar en dannet mand i vore dage ytrer den, kaldes latterlig overtro. Overtroen er altsaa, som vi ser, en mærkværdig foreteelse. Vi behøver blot at forrykke standpunktet en smule, og vi er aldeles berettigede til ikke blot at betegne de vildes religioner, men ogsaa meget høiere religioner delvis som overtro. Gaar vi nemlig ud fra de klareste religiøse forestillinger og fra den videnskabelige naturanskuelse i vor tid og dernæst undersøger, hvorledes menneskeslægten efterhaanden er naaet til disse relativt fuldkomne forestillinger, saa ser vi, at der hos forskjellige folk til forskjellige tider har hersket ganske andre anskuelser. Da vi betragter disse som et overvundet standpunkt, maa vi have ret til at betegne dem som vildfarelser, af hvilke menneskeslægten i tidens løb har arbeidet sig ud: saaledes bliver alt det, som ikke stemmer med vor opfatning af tingene, overtro.“ Heri kan Lehmann have ret, kun maa vi vel vogte os for blot at lægge en logisk maalestok paa saadanne foreteelser og aldeles at brændemærke dem som daarskab og vrøvl; langt vigtigere end denne letkjøbte fordømmelse er den betydelig vanskeligere opgave at foretage en dybere psykologisk analyse og føre fænomenet tilbage til bestemte konkrete aarsager, som har behersket denne proces.

Hvad vi fra vort moderne, naturvidenskabelige standpunkt opstiller som mekanisk virkning af bestemte paaviselige fysiske eller psykiske aarsager, det forklares alene som trolddom af naturmennesket, der slet ikke er vant til abstrakt tænkning; for den vilde gjentager, egentlig talt, underet sig hver dag, uden derfor at tabe noget af sin overnaturlige nimbus. Derfor maa alle aander nødvendigvis være troldmænd, d. v. s. frembringe virkninger, som er ham negtede, og det samme gjælder ogsaa den synlige repræsentant for den dæmoniske verden, troldmanden, kvaksalveren eller, hvad der næsten er det samme, præsten. Derfor er alle primitive religioner

rige paa saadanne pseudovidenskaber, som dæmonologi, besværgelseskunst, varsellære osv. Men da det paa den anden side ikke gjælder en blot poetisk naturkultus, men først og fremst at tilfredsstille de materielle behov, indrette sig livet bekvemt og afværge al den skade, som en overjordisk verden maaske kunde tilføie mennesket, saa er det den første fordring til den præstelige kunst, at banlyse hine dæmoner, hindre de afdødes overgreb, forudsige fremtiden og berede mennesket en saa bekvem og uforstyrret tilværelse som muligt.

Dette kan vi se gjentage sig med stor regelmæssighed overalt, ligefra schamanerne til de høiest staaende kulturfolks præster. Jo mindre man har tilegnet sig en finere, aandig opfatning, desto mere maa naturligvis kultus og ritus kvæle den egentlig religiøse følelse, som bestaar i en indre sindsstemning og opbyggelse. Den oprindelige antropomorfisme (menneskeforvandling), der naivt og uden betænkning overfører træk af det menneskelige naturel paa guderne (mærk Schillers bekjendte udtryk: „In den göttern malt sich der mensch“), finder her sin rigeste anvendelse, og det gjentager sig lige saa vel med den centralafrikanske gud, som med den klart lysende, skjønhedsforklarede græske Olympier. Hertil kommer nu en anden, noget vigtig omstændighed. Hvor nemlig forskjellige mytologiske og religiøse lag følger paa hverandre, især hvis desuden ogsaa etnografiske forskjelligheder kommer med i betragtning, pleier ikke sjelden det senere, i folkets bevidsthed seirrige, udviklingstrin at betegne hint ældre som et dæmonisk, der er taget i besiddelse af onde aander. Det var tilfældet, da perserne overtog de indiske guddomme, som de karakteriserte som *devas,* d. e. som dæmoner; det gjentog sig, da den kristne kirke saa sig stillet ligeoverfor andre folkeslags guder. De blev til djævle og grupperede sig som følge heraf om Guds modstander og arvefiende. Paa samme maade gik det med de germanske guder, skjønt her mange fremdeles fristede en fredelig tilværelse som nisser og dværge i eventyr. Men hin dualistiske modsætning maatte naturligvis hidføre et stærkt etisk moment; alle, som endnu med haardnakket pietet hang ved den gamle, overvundne guddom, betragtedes som forbryderske, forbandede, djævelske, som fiender af guddommelig anorden. Her finder den grufulde heksetro, der som en giftig smitte forpestede hele Europa, en psykologisk forklaring. Med rette skriver Lehmann: „Mennesket har neppe nogensinde, hverken før eller senere, været prisgivet de dæmoniske magter i en saa høi grad som i heksevæsenets blomstringstid. Ikke blot var talrige skarer af dæmoner betænkt paa at anrette skade paa sundhed, liv og gods, men de samme havde ogsaa blandt menneskene mange villige tjenere, hvis hovedopgave det var at plage sine medmennesker. Ligeoverfor disse forstyrrende og fordærvelige væsener var mennesket afmægtigt, fordi dæmonerne, saa vel som deres

hjælpersker, heksene, formaaede, hvad ellers intet menneske var istand til at udføre eller forhindre. Naar menneskene dog virkelig stod ganske hjælpeløse der, saa længe de var henviste til sine naturlige hjælpemidler, hvad under da, naar de greb til overnaturlige midler, for overhode blot at kunne eksistere i verden. Men da disse midlers antal og styrke nødvendigvis maatte staa i et tilsvarende forhold til de farer, som de skulde afværge, saa er det let begribeligt, at magien aldrig før har spillet en saadan rolle i alle menneskelige forhold, af den simple grund, at dæmonernes indgriben i det menneskelige liv aldrig før havde naaet et saadant omfang." Kirken kappedes med en fanatisk og forrykt justis om at anrette sande massemord blandt det taabelige og uvidende folk; men disse himmelraabende handlinger vilde have været fuldstændig umulige, selv under et aldeles teokratisk despoti, hvis ikke de psykiske spirer til denne menneskeaandens grufulde patologiske vildfarelse fra før af havde ligget saa dybt i folkebevidstheden. Men for at nævne en endnu i folkelivet eksisterende, vigtig bestanddel af overtroen, maa man huske paa de særlig i katolske lande brugelige amuletter, der skal beskytte mod ulykkestilfælde og sikre helgenernes beskyttelse. Ligesom den romerske gut bar en *bulla* om halsen, ligesom naturfolkene i det samme øiemed fører de mest forskjelligartede gjenstande med sig, saaledes hænger de lavere stænder i nutidens samfund fast ved saadanne fetischagtige tegn, der hyppig arves fra slægt til slægt og tilbedes med særlig pietet. Folkesangene og folkesagnene ved endnu meget at fortælle om saadanne symbolske midlers hemmelighedsfulde kraft, og kjærligheden omgiver dem med en poetisk nimbus. Alle undere, baade de egentlig religiøse, som anskueliggjør det jordiske livs umiddelbare sammenhæng med det uopdagede land, hvorfra endnu ingen er vendt tilbage, og de saakaldte spiritistiske fænomener, aandernes materialisation og deres forklaring af det hinsidige, beror paa den urgamle trolddomstanke, der trods alle videnskabens fremskridt og al udbredelse af mekaniske grundsætninger synes at være rodfæstet i menneskets sind og umulig at udrydde.

En næsten lige saa stor betydning har overtroen for det til religionen oprindelig nøie knyttede retsvæsen. Denne kultur er i begyndelsen lige saa meget en integrerende bestanddel af den religiøse følelse som af det sociale liv, saa at paa grund heraf ethvert anstød mod religionen straffes som en stor uret mod staten, især under primitive forhold, hvor herskeren tillige er øverste præst. Ogsaa her møder vi atter urgamle, almenmenneskelige anskuelser, der trods alle forvanskninger af det for os alene maalgivende humanitetsideal, viser en forunderlig psykologisk følgerigtighed i tænkningen. I denne henseende er det værdt at lægge mærke til, hvad en bekjendt moderne jurist, den retssammenlignende forsker, prof. Jos. Kohler

i Berlin, siger i forordet til sin interessante bog „Aberglaube und Strafrecht“ (Berlin, Joh. Räde 1897): „Ideen om eden som en selvforbandelse i tilfældet af usandhed, en ide, der har udviklet sig af de gamle ordalier eller gudsdomme, er endnu mægtig i folket, og den mening, at man ved bestemte manipulationer (midler mod trolddom) skal kunne afvende forbandelsen fra sig (ligesom ved en lynafleder) og saaledes sværge ustraffet, er endnu den dag idag et interessant kapitel i den menneskelige overtros historie. Menneskets instinkter er under alle himmelstrøg de samme, og enheden i den menneskelige følelse og forestilling er saa stor, at vi kun maa forbauses over naturens magt, som behersker os, over den magt, som forfædrenes fællesarv udøver over os. Og at ved store folkeulykker folket ikke lader sig nøie med et *non liquet,* men maa have sin synder, paa hvem skylden væltes, og at folkeaanden i et vanvittigt raseri herved forgriber sig selv paa en velgjører, det beror paa vor naturs drift, der traadte klart frem ved fortidens folkejustis, men hvis aflæggere endnu strækker sig ned til vore dage. To psykologiske faktorer er her kombinerede, paa den ene side kausalnødvendigheden, som kun formaar at tilbagetrænge de dannedes selvbegrænsning, paa den anden side indbildningens smittende kraft, som bevirker, at indbildningsinstinkterne viser sig potenserede i en sammenrottet masse og trænger det rolige overlæg tilbage. Dyret i mennesket træder paa en afskrækkende maade frem i den uordnede, larmende mængde, deri ligger ogsaa den store fare ved enhver lynchjustis.“

Tilslut skal vi for anskuelighedens skyld til denne almindelige udsigt knytte nogle faa konkrete fakta.

Hekseprocessen gaar ud fra den grundanskuelse, at nogle personer besidder overnaturlige kræfter, som de efter godtykke kan anvende til sine medmenneskers skade. Det er derfor præstens sag at banlyse dette spøgelse og opdage den for samfundet farlige bedrager. Som tegn paa saadan formentlig skyld gjælder blandt andet de brugelige spørsmaal til de døde (saarblødning) og især de over den hele jord udbredte gudsdomme eller ordalier, der igjen deler sig i uendelig mange procedurer, ild-, vand-, giftprøver o.s.v. Ogsaa edsaflæggelserne, forbandelserne over sin egen person under høitidelig paakaldelse af naturmagterne hører hid. Overalt ligger den tanke til grund, at de usynlige magter vil frelse den uskyldige fra faren, medens bedrageren og forbryderen er hjemfalden til den fortjente straf. Frygtelig og dog med urokkelig logisk konsekvens viser overtroen sig i vampyrismen, en egen form for sjæletroen, efter hvilken den omvankende sjæl, der ikke er bragt til ro efter den tilbørlige ritus og kultus, ved hjælp af ligblod kjæmper sig frem til nyt liv. Paa grænsen mellem religion og ret staar eksorkismen, d. v. s. banlysning af onde aander fra menneske- eller dyrelegemer, i hvilke de har taget bolig; endvidere den

præstelige behandling af alle epileptiske og hysteriske personer, sjælekultusen, behandlingen af ligene, begravelsen, o.s.v. Hertil kommer noget, der endnu i vor oplyste tid spiller en vis rolle, nemlig brugen af folkemedicinen og underkurene, hvorved der uden betænkning begaaes de værste forbrydelser, og endelig den meget mærkelige overtro hos tyve med dens høist primitive. psykologisk betegnende anskuelser. Overtroens hele uimodstaaelige kraft bryder, som allerede Kohler antydede, især frem ved store sociale kriser, f. eks. i saadanne scener, som i 1884 viste sig under den sidste koleraepidemi i Neapel, og som oplevede sin blodige fortsættelse i Rusland i 1892.

Naar vi paa den ene side eftertrykkelig repræsenterer det standpunkt, ved intenst, psykologisk studium at finde den egentlige rod til denne vidt forgrenede tro istedenfor simpelthen at fordømme den som barbarisk, saa forstaar det sig af sig selv, at vi ikke vil forsvare denne vildfarelse trods dens relative, indre organiske berettigelse. Omvendt, jo tydeligere vi forstaar de enkelte motiver til disse social-psykiske fænomener, der for en høiere kritik opfattes som vildfarelser, desto mere vil det være vor pligt ved oplysning og sædelig uddybning at ompløie den jordbund, hvor saadanne foreteelser har sin næring.

To mestere.

(Efter **William Sharp** i *Atlantic Monthly*, **Ford Madox Hueffer** i *Contemporary Review*, **Marius Vachon** i *Monde Moderne* og **Paul Flat** i *Revue Bleae*).

Døden rydder op iaar blandt tidens store gamle. De to berømmeligste politikere er i sommer gaaede til hvile. Samtidig vandrer ogsaa de to berømteste malere over i den evighed, som deres begges kunst speilede saa stærk en forlængsel efter. England har siden midsommer begrædt sin fineste billed-digter, og nu bærer Frankriges kunst sorg efter sit ædleste geni.

Begge disse store gamle har som ingen anden i samtiden gjennem sit livsværk været en høistemt protest mod vor jernalders støiende materialisme. Fred og fryd prædikede deres begges ideal-kunst; den drog himlen ned paa jorden, eller rettere: den løftede muldens børn op i det evige lys og lod dem skue den høie harmoni, der maa være allivets sjæl. To keruber var det, som nu har svunget sig hjem til det allysets rige, deres jordelivs virke gav os afglansen af. Det er som himmel-dagen viger fra vor fattige tids kunst-verden, nu da baade Burne-Jones og Puvis de Chavannes samtidig har lukket sine skaber-øine.

Vor sorg er, at vi fattes midler til at lade vore venner land og strand rundt faa del i det herlighedsrige, de oplod og gav verden i arv. Hvorledes skal ord og almindelige fotografiske gjengivelser kunne vække forestillinger om den overdaadige skjønhed, den luende renhed, som mestrenes original-værker eier? Heller kan havet fortælles dem, der lever i urskog, eller en skifærd gjøres anskuelig for Ceylons indfødte. Hvad hjælper det at sige om Burne-Jones, at hans billeders blaat-grønt-guld virker som orgelmusik under dunkle kirkehvælv? eller om Puvis de Chavannes, at hans blege egne i graalig-dæmpet rosenrødt er lig fromme drømme under en høistammet lund om vaaren? Og dog eier det blotte linjespil i deres begges værker saa rig en magt, at selv den farveløse gjengivelse vil give et glimt af det høie og ædle maal, kunsten her har naaet op til.

Begge blev de gamle mænd og oplevede, efter lange aars stille kamp mod miskjendelse og spot, at se sig hyldet og hædret. Begge var de stille naturer, som aldrig løftede hærskrig mod publikums træge forstaaelse, men trofast virkede videre paa sit væsens udfoldelse, indtil den glans, som udgik derfra, tilslut fortryllede alles øine.

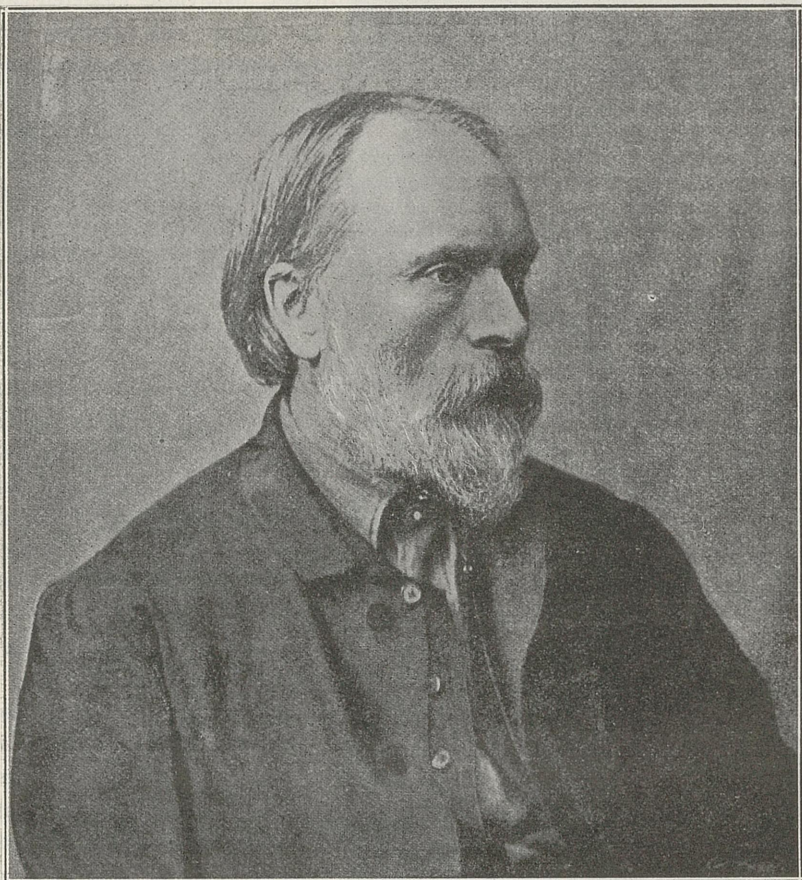
Deres livsløb er let at afridse. Begges store oplevelse var kunstnertrangens gjennembrud i den modne ungdom, efter at de begge allerede var vel inde paa den af deres forældre bestemte vei til en tryg stilling i det praktiske liv. Og begges saga er den intense uddybelse af deres individualitet, uden et øiebliks afvigelse fra den kurs, deres personligheds væsen maatte følge, paa tværs af raadende retninger i deres fag. Deres begges væsen var øm tilbedelse af den rene, ideale skjønhed; sine samtidige fagfællers dyrkelse af det uskjønne som gjenstand for kunsten var dem uforstaaelig. Da saa tidens retning havde løbet linjen ud, og aanderne atter begyndte at hungre efter skjønhed, havde disse to ensomme skjønhedsskabere allerede hver sin verden at vise, opfyldt af den herlighed, den unge tid tørsted efter at skue. Saaledes blev de to saa længe overseede genier tilslut anerkjendt som de yngstes mestere.

I.

Edward Burne-Jones var en tre-og-tyveaarig student, da kunsten tog ham bort fra præstelæren. Det foregik i midten af femtiaarene. Hjemme i farens kjøbmandshus i Birmingham havde andagtsbøger været den eneste overkommelige læsning; ikke engang „Robinson“ faldt i hans hænder, der han gik i den skidne fabrikby og sværmede for at blive — sjørøver. I ti aars alderen blev han endelig sat i latinskole, og siden den dag var han en begeistret bogorm; snart aabnede hellenernes gudelære sin herlige skjønhedsverden for hans hungrige fantasi. Homer og Vergil henrev ham. Nitten aar gammel fik han 1852 et stipendium og drog til det ærværdige

universitet i Oxford for at studere til præst, og Edward Jones blev en flittig student.

Men i samme college boede ogsaa den unge poet William Morris; her sluttedes et venskab for livet, der blev afgjørende for begge. De fandt hinanden i sværmeriet for den unge kunst, som i de aar fødtes i England,

Edward Burne-Jones.

den saakaldte „præ-rafaelit"-skole, hvis fører var den lidenskabelige dyrker af det idealt skjønne, digteren og maleren Dante Gabriel Rossetti. Og de læste den nye store kunst-dommer John Ruskins beaandende skrifter. Morris følte sig kaldet baade til versekunsten og maleriet. Jones skrev kritik og øvede sig i at tegne med pen. Snart blev de ogsaa venner af den lidt yngre poet Swinburne. Efter hvert gik det op for baade William

og Edward, at præst eller skolemester kunde de ikke bekvemme sig til at blive. I juleferierne 1855 tog Edward ind til London for at faa se den tilbedte Rossetti. Den beskedne student søgte ham ikke personlig, men gik til de tegnetimer, han vidste mesteren gav ved det af Ruskin stiftede arbeider-akademi. Her blev de to unge idealister tilslut gjennem en fælles bekjendt forestillede for hinanden. Rossetti blev øieblikkelig indtagen i den fint dannede beundrer; han tilbød sin veiledning i tegning og laante ham med hjem nogle skisser til at kopiere. Om en tid stak mesteren indom sin nye lærling for at se, hvorledes det gik; et blik paa, hvad han havde gjort, var nok — Rossetti tog sine skisser og rev dem itu: „De har ikke mere at lære af disse.“ Fra nu af maatte studiet i Oxford være slut. Jones flyttede til London, did Morris snart kom efter; de boede ogsaa her sammen i sine læreaar. Gjennem Ruskin, som Jones nu blev forestillet for, fik han snart bestillinger.

Den gyldne trappe.

Ligesom sin mester gav Jones eller (som Rossetti raadede ham til at kalde sig, ved at sætte bindetegn mellem sit sidste døbenavn og det upoetiske Jones) Burne-Jones sig gjerne af med dekorationsmaling. Sammen med Rossetti og de andre præ-rafaeliter udstyrede han Oxford studenter-samfund med vægbilleder; men især var det udkast til glasmalerier for kirkevinduer, han stadig fik bestilling paa fra det

kunst-værksted, Morris oprettede i 1860. Ellers syslede Burne-Jones i denne første tid helst med pennetegning og vandfarve-billeder.

I 1860 drog han til Italien, hvor især den ædle Siena-skole gjorde et dybt indtryk paa hans dybe, fromme sind. To aar senere besøgte han atter Italien, denne gang i følge med Ruskin. Imidlertid havde han holdt bryllup med den fint musikalske Georgina Macdonald (hendes søster er

Træ=nymfe.

Rudyard Kiplings mor), hvis yndige foredrag af gamle franske ballader har inspireret kunstneren til enkelte af hans eiendommeligste værker.

Ved tredive aars alder var Burne-Jones den fuldt udviklede kunstner, frigjort fra al fremmed, ogsaa vennen Rossettis, paavirkning. Carlyles og Ruskins strenge krav til ærlig selv-udvikling gjennem utrætteligt arbeide har ingen kunstner taget sig saa inderlig til hjerte. Hans hjem blev en fredens bolig, hvor han fik stænge sig inde med sin hellige kunst. I ven-

ners lag var Burne-Jones den muntre fugl, overstrømmende af gode indfald og sund humor. Hvem skulde tro, at denne alvorlige, høitidelige kunstner var en ypperlig karikatur-tegner? Og en overbevisningens mand var han; han fulgte med i politik, brændte af tro paa det arme Irlands sag. Stead beretter i sin „Review of Reviews“, at han kun har truffet personlig sammen med den berømte mester paa folkemøder for home rule.

Naar hans hjærte slog saa varmt for Irland, forklarede han selv, at det var, fordi han var kelt af byrd. Bevisligt skal det ikke være, men dog høist sandsynligt, at hans far stammede fra Wales. Ialfald er det temperament, som aabenbarer sig i hans drømmeriske kunst, kun lidet beslægtet med, hvad vi forstaar ved anglosaksisk. Sine motiver hented han ogsaa med forkjærlighed fra de skjønne keltiske eventyr. Nutiden bød ham aldrig stof; hans aand færdedes i mytens, legendens og folkevisens fantasiverden. Bibelen og Homer, Vergil og Dante, Artur-sagnene og Chaucers fortællinger befolkede hans forestilling med sine herlige skikkelser. Og imellem disse groede saa i yppig flor ædle idealgestalter af hans egen indbildningskrafts tropisk-frugtbare grund. Burne-Jones havde ikke et øieblikks hvile for sin utrættelige skaber-evne. I hans atelier stod altid hele rækker af halvfærdige værker paa staffeli; mens han var optagen af et emne, aabenbared nye syner sig, saa maatte disse gribes i flugten og fæstes til dugen, før det afbrudte arbeide fik gjenoptages. Et enkelt emne kunde han arbeide med i aarevis, før det blev færdigt; hver liden detalj skulde nemlig behandles med saadan omhu, at den smeltede harmonisk ind i kompositionens helhed. De blomster, denne utømmelige fantasi har afsat i disse firti aar, er talløse; katalogen over Burne-Jones's værker udgjør en uendelig lang liste.

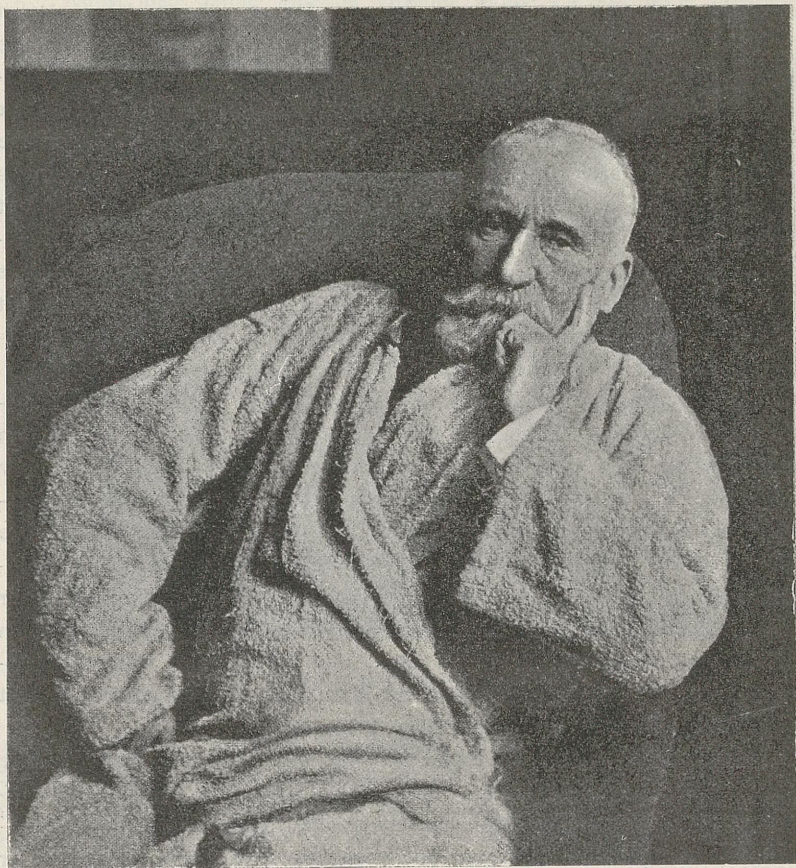
Først efter ti aars arbeide med akvarel tog han fat paa oljemaling. Her var der anledning til at ødsle med rige farver. Ved siden leverede han foruden kirke-vinduer ogsaa mønstre for tapeter og tæpper; han dekorerede panelvægge og pianokasser. Da Morris oprettede sit berømte bogtrykkeri (Kelmscott Press), paatog Burne-Jones sig at tegne illustrationer for de skjønne udgaver af Vergil og Chaucer, hvor tekst og tegning side for side lever et samliv, der gjør det hele pagina til et harmonisk kunstværk.

I de sidste tyve aar var Burne-Jones skattet som sit fædrelands første geni paa billedkunstens omraade. Rigtignok blev han aldrig anerkjendt af det mægtige kunst-akademi; men det bekymrede ikke den stolte aand. Hans indre rige verden og hans fortroliges hengivenhed fyldte ham med lykke. Gladstone, der hørte til hans talrige beundrer-skare, ophøiede ham i adelsstand som „baronet“ (derfor skrives et „sir“ foran hans berømte navn). Nu ved hans død gik sorgen hele verden over; det føltes, som vor kunst-fattige tid havde mistet en af sine største kultur-personligheder. Men

heldigvis var hans aands-værk af den art, at det kan gaa i arv til de sildigste tider og evig forkynde den ædle skjønheds-glæde, som er det udødeligste af alt udødeligt, den for alle — vismanden og den enfoldige i lige mon — tilgjængeligste kilde til sand rigdom.

II.

Det er et underligt samtræf, at i samme aar som Burne-Jones vandrer ogsaa Puvis de Chavannes bort fra den verden, der var dem begge saa

Puvis de Chavannes.

fattig, at de aldrig fandt den værdig til forevigende gjengivelse i sin kunst.

Pierre Puvis de Chavannes var ni aar ældre end Burne-Jones. Han fødtes i 1824 i Lyon, hvor hans far var overingeniør ved veivæsenet.

Klassisk dannelse var saa at sige en urørlig arv i den gamle adelsfamilie; Pierre blev alt i skoledagene en ynder af Vergils skjønne idyller. Egentlig var gutten bestemt til at følge farens løbebane; han blev meldt ind paa den polytekniske høiskole i Paris. Geometrien var det fag, som han laa bedst for; det finder man ogsaa nok af beviser paa i hans kunst. Imidlertid tvang en øiensygdom ham til at slutte som tekniker; og efter et svagt forsøg paa at studere lovkyndighed, bryder han i 20 aars alderen overtvært og gaar i lære hos den yndede figurmaler Ary Scheffer. Men dennes smægtende sødhed duede ikke som mønster for en aand med saa strengt et livssyn til grundvæsen. Siden tog han ingen lærer; studium af Italiens gamle mestere og flittig tegning efter naturen har været hans trygge veiledning; til det sidste vedblev han hver eneste dag at tegne studier efter nøgen model. Ellers veg den unge alvorsmand ind til sig selv og arbeidede i ensomhed paa sin personligheds indre udvikling. Ingen af samtidens malere har i den grad som Puvis de Chavannes formaaet at holde sig helt klar af raadende kunstretninger og at skabe sig en særegen stil. Burne-Jones viser med al sin originalitet dog et iøinefaldende slægtskab med sine venner af præ-rafaelit-skolen. Puvis de Chavannes staar kun i et fjernt forhold til de før-romantiske malere i Frankrige; for saa vidt som han udtrykker sig mere i linjer end i farver.

Saa afstikkende virkede hans første billeder blandt de lidenskabsdyrkende romantikeres og de natur-efterlignende realisters hærskare, at han otte aar i træk blev negtet adgang til at udstille paa „salonen". Og selv da han i 1861 blev godkjendt, haglede der spot over hans billeder — bare fordi de stak af fra den herskende smagsretning. Ligesom sin yngre britiske samtidige færdedes Puvis de Chavannes udelukkende i sine drømmes land; til virkelighedens verden stængte han døren. Hans billeder er syner, helst allegoriske digtninge, der forkynder alvorlige lærdomme i en høitidelig stil, enkel og fattelig for alle. Den fantasi, som leder kompositionen af emnets hovedtræk, boltrer sig ikke vildt; den konstruerer bevidst og fortolker indholdet for de enfoldige i hjærtet.

Helst vælger han at fremstille en rolig, vid slette med ranke, luftige lunde mod en bleg himmel; her hensætter han stilfærdige, slanke menneskefigurer, gjerne nøgne som oldtidens statuer eller hyllede i side, enkle klædebon. Disse figurer forekommer ofte temmelig stive, deres bevægelser er næsten skematisk afmaalte, og deres ansigter fører ingen dramatisk tale. Taushed, lydløs stilhed staar der af hans billeder; de minder om „tablaaer" uden ord. Og farverne trækker sig sky tilbage, som paa en lys dag med barfrost uden sol. Alt er aabent og frit, ingen skygger, ingen dunkelhed. Men tilsammen fører den samlede, harmoniske komposition en tydelig tale; den høie fredfyldte stemning, som udgaar fra den rolige, bestemt afveiede

opstilling af tause, lidenskabsfri figurer griber tilskuernes sind som en enkel koralmelodi fra et usynligt kor. Foran et billede af Puvis de Chavannes stanser al trang til at meddele sig; man kjender sig aandende i stille sval morgenluft, gjennemrislet af ren kjølighed. Andagt uden bøn, som brænder, uden tak, som strømmer frem, svøber sig tyst om ens sjæl og giver alle tanker hvile i from beskuelse og hellig undring uden spørsmaal. Rummet fyldes af fred, der dysser minder og længsler i blund, tvætter forestillingslivet for verdslig urenhed, dæmper timelig omsorg.

Kunst med denne løftende virkning egner sig særlig til dekoration

Muserne inspirerende geniet.

af lokaler med en høitidelig bestemmelse. Puvis de Chavannes maa derfor ogsaa søges udenfor de vanlige malerisamlinger. Da han først engang blev anerkjendt, fik han kaldelser til at udstyre museer, biblioteker, kirker, høresale Frankrige rundt, i sin hjemstad, i Marseille, i Amiens, selvfølgelig ogsaa i Paris. Her finder man i Panteon hans væg med Genevieva-legenden. Om man træder ind under den vældige kupel med aldrig saa fast tro paa „realismen“ som eneste saliggjørende lære i kunsten, vil man tilslut vandre ud igjen i det minste paa omvendelsens vei. Efter at have staaet ansigt til ansigt med Puvis de Chavannes Genevieva, taaler man ikke at betragte de andre mesteres helgen-vægge; de bryder andagten, krænker freden med sin

farvepral og sine dramatiske positurer; man iler tilbage til det fromhedens kapel, Puvis' kunst har bygget tilhøire ved indgangen, og sænker sin sjæl trygt ind i stemningen der.

Eller Luxembourg-museets udsøgte samling af mesterværker — man søger ved hvert besøg først og sidst hen til det stille billede af fiskeren, som staar der tungsindig i baaden foran den øde odde med det blege hav og den graa himmel bagom.

Panteon-væggen gjorde mesteren verdensberømt; selv til Amerika fik han kaldelse, for at dekorere Bostons statelige bibliotek. Vi meddeler en desværre ufuldkommen gjengivelse af et stykke af, hvad han skjænkede her: Muserne inspirerende geniet. Med berømmelsen kom ogsaa forstaaelsen og — forgudelsen. I de senere aar, da naturalismens enevælde var brudt, blev det Puvis de Chavannes, den trofaste idealist, som de unge dyrkede som foregangsmand og mester.

— — Det var sorgen, som brød begge disse mesteres livskraft, ikke de stærkt øgende aar. Da Burne-Jones for et par aar tilbage misted sin hjærteven Morris, veg lyset fra hans kunst. Og Puvis de Chavannes aarked ikke at overleve sin dyrebare hustru, fyrstinden af Cautacuzène; først høit oppe i aarene, efter en uendelig lang forsagelse, kunde de to fuldbyrde den pagt, deres hjærter havde sluttet — og saa melder døden sig som første gjæst i deres nyskabte hjem.

Den hvide race i tropiske egne.

(Efter *British Medical Journal*).

Benjamin Kidd, den berømte forfatter af *Social Evolution*, offentliggjorde for nogen tid siden i *Times* en afhandling om „*Kontrollen over de tropiske egne,*" som findes gjengivet i *Kringsjaa* b. XII h. 5. Læserne af denne afhandling vil mindes, at Kidd der baserer hele sin argumentation paa den paastand, at den hvide race umulig kan akklimatiseres i tropiske egne. Denne paastand finder ikke medhold i *British Medical Journal* i London, som i en imødegaaelse af mr. Kidd fremhæver, at en flerhed af sagkyndige forfattere, paa grundlag af fastslaaede og afgjørende fakta, har hævdet den modsatte anskuelse. I en indberetning til det kgl. geografiske selskab i London af 27de april iaar har saaledes dr. Sambon fremlagt vægtige beviser for, at europæernes svækkelse og sygelighed i tropiske egne ikke saa meget skyldes klimatet som sygdomsspirer, der har sine særegne geografiske landomraader, og som varierer stærkt i de forskjellige tropiske regioner. Hvis heden var den egentlige vanskelighed, vilde naturligvis ethvert forsøg paa akklimatisering være haabløst, og folk

fra tempererede lande maatte da leve i tropiske egne „ligesom dykkere". Det synes imidlertid at være god grund til at tro, at den virkelige fiende ikke er varmen, men mikroberne, og disse maa kunne bekjæmpes med samme held i de tropiske som i de tempererede egne ved hjælp af sanitære forholdsregler og immunisering. Saa mener ialfald nogle af de største autoriteter i tropisk patologi. Sanitære forholdsregler har allerede i forskjellige tropiske kolonier frembragt en revolution i sundhedstilstanden, — et bevis for, at der paa denne maade kan gjøres meget til betryggelse af en akklimatisering. Vestindien f. eks., som før blev kaldt de hvide menneskers grav, er nu et af de sundeste steder i verden. Dødeligheden blandt de europæiske tropper i tropiske egne pleiede før at være fra 100—129 pr. tusen, men er nu i Indien ikke høiere end 12 pr. tusen. Der er mindre sygelighed og færre dødsfald blandt de europæiske soldater i Barbados og Trinidad end hjemme. Ti millioner hvide mennesker er allerede bosatte i tropiske egne, hvor de lægger grunden til nye og maaske større civilisationer end vor. Det er derfor ingensomhelst grund til at betvile muligheden af en tropisk akklimatisering, og det gjælder nu kun at studere spørsmaalet om, ved hvilke midler og under hvilke betingelser vi kan vinde en fuldstændig seir over de tropiske mikrober, som er den egentlige vanskelighed at overvinde.

Et alvorligt spørsmaal.

Verdens madforsyning.

(Efter sir William Crookes i *Nature*).

(Fortsat).

Lad os se, om vi ikke allerede nu kan løse det betydningsfulde problem: at overføre luftens kvælstof i en form, hvori det kan optages af planterne.

Allerede i 1892 viste jeg ved en af *Royal Society's* møder et eksperiment med en „flamme af brændende kvælstof". Jeg viste, at kvælstof er en brændbar gas, og at grunden til, at det engang antændt ikke gjør atmosfæren til en eneste flamme, er at søge i, at antændelsestemperaturen er høiere end temperaturen af dets egen flamme, der altsaa ikke er varm nok til at sætte det omgivende kvælstof i brand. Dette ubetydelige eksperiment kan maaske lede til udviklingen af en mægtig industri, der er skikket til at løse det store madproblem. Ved anvendelse af en hestekraft har det lykkedes Lord Rayleigh at iværksætte den kemiske forbindelse mellem 29.4 gram kvælstof og surstof blandet sammen. Efter denne erfaring skulde der udkræves omtrent 34,000 hestekræfter for at

fremstille en ton salpeter. For tiden er det muligt, naar elektricitet fremstilles ved dampmaskiner og dynamoer, at frembringe strøm til en pris af ca. 5 øre pr. enhed (Board of Trade). Et ton soda vilde altsaa komme til at koste 468 kroner. Men denne maade at fremstille elektricitet paa, er kostbar. Ved Niagara, hvor vandkraft omsættes til elektricitet, kan enheden med fordel leveres for ikke fuldt ½ øre. Efter denne pris vilde et ton salpeter komme paa 90 kr. Men grænsen for prisbillighed er endnu langtfra naaet, da de opgaver, vi her har gaaet ud fra, skriver sig fra et eksperiment, som ikke havde til formaal den størst mulige økonomi, men kun gik ud paa at bevise metodens brugbarhed. Allerede nu konkurrerer salpeter, fremstillet ad elektrisk vei til 90 kr. pr. ton, som det synes uden vanskelighed, med kilisalpeter til 135 kr. pr. ton, og al erfaring lærer, at man ved masseproduktion opnaar bedre økonomiske resultater, end man efter forsøg i det smaa havde grund til at vente sig.

Vore forraad af frit kvælstof er uudtømmelige, forsaavidt er vanskeligheden overvundet. Men hvordan er det nu med elektricitet? Staar det i vor magt at frembringe saa meget af denne paa mange felter beslaglagte kraft, at vi kan fabrikere 12 millioner ton natronsalpeter aarlig? En foreløbig beregning viser, at der i den retning ingen fare er. Niagara alene er uden synderlig vanskelighed istand til at levere den nødvendige elektriske energi. Den kunstige produktion af salpeter er altsaa noget, man maa kunne regne med. Jordens afkastning vil herved for den nærmeste fremtid kunne bringes op til 7.5 tdr. pr. acre, og vi faar overlade det til vore efterkommere, naar heller ikke dette strækker til længer, at finde paa nye udveie. Fremtiden faar passe sig selv. Sandsynligvis vil den næste generation have sin opmærksomhed henvendt paa de tropiske egne, hvor naturen er yppig nok til at bringe moden frugt tre gange om aaret. For bare at nævne en eneste plante: bananens produktivitet er efter Humbert 133 gange større pr. acre end hvedens, og umodne bananer skal give et fortrinligt brød. Det lette samkvem mellem jordens fjerneste punkter vil medføre, at de tropiske egne med sin drivende varme og sit regelmæssige regn bliver verdens madkammer. Vi maa udvikle og lede naturens bundne energi, udnytte dens værksteder til det yderste. Brasilien og Centralafrika maa vækkes for at tage Odessas og Chicagos plads paa verdensmarkedet.

P. E.

Israeliternes manna.

(Efter Henri Castrey i *La Nature*).

„Da sagde Herren til Moses: Se, jeg vil lade regne brød af himmelen til Eder, at folket maa gaa ud og sanke (deraf). Og om morgenen laa duggen trindt omkring leiren, og da den for op, se, da laa oven over ørkenen noget tyndt, trindt, som rimfrost paa jorden. Der Israels børn saa det, da sagde de, den ene til den anden: Hvad er det? Ti de vidste ikke, hvad det var. Da sagde Moses til dem: Det er det brød, som Herren har givet Eder at æde. Og Israels hus kaldte dets navn manna. Og de sankede hver morgen deraf; men naar solen skinnede hed, saa smeltede det.“

Saaledes fortælles der i 1ste Mosebog. Hvad denne manna var for noget, er man nu ganske paa det rene med, og i det franske illustrerede ugeskrift *La Nature* har ovennævnte forfatter fornylig skrevet en interessant artikel om den, hvori han paaviser, at manna'en intet andet var end en lavart, der i botaniken er kjendt under navnet *lichen esculentus* eller spiseligt lav. Ogsaa i vore dage findes den undertiden af de arabiske nomader i ørkenen, og disse og deres dyr spiser den, naar de er saa heldige at træffe paa den. Saharas nomader og beboerne af det sydlige Algier kalder den Ousseh-el-Ard (jord-ekskrement). Den forekommer i Persien, Arabien, Mesopotamien og i næsten hele ørkenen Sahara.

Den er en kryptogam — saa kaldes de sporeplanter, hvis befrugtningsorganer er skjulte, saasom moserne, soppene, bregnerne osv. —; af udseende er den graalig, kuglerund, af størrelse som en ert, og paa dens overflade findes der en del smaa, 3—4 millim. lange udvækster. Naar den skjæres over, viser dens indre en mathvid, melagtig substans. Der kan findes lag paa 2 til 4 cmt.'s tykkelse af denne *lichen esculentus* liggende paa sandet, og det mærkeligste ved den er, at alle disse masser af graahvide smaakugler ligger aldeles løse, uden rødder eller nogensomhelst forbindelse med jorden eller med hverandre indbyrdes, som om de var regnet ned fra himmelen.

Hidtil er de forskjellige forfattere ikke ganske enige angaaende dens forplantningsmaade. Nogle mener, at sporer af *lichen esculentus* føres udover af vinden, og at de udvikler sig spontant under paavirkning af dug, som mætter dem med fugtighed; andre paastaar, at manna'en, naar den forsvinder, efterlader paa sandet et mycelium, lig det efter sop, og at dette afføder smaa kryptogamer under paavirkning af fugtighed. Denne sidste mening forekommer os sandsynligst.

Manna'en opstaar altid om natten og maa opsamles straks om morgenen, ti under den brændende sol i hine egne tørker den hurtig ind, faar samme farve som sandet og forsvinder. Naar den derimod er tilberedt, kan den holde sig udmærket godt i lukkede kar.

Den er kjendt og høit skattet af de arabiske nomader, som den mangen gang har reddet fra hungersdøden, og de indsamler derfor alt, hvad de kan, af den, saa ofte de finder den. Den minder en smule om champignonens eiendommelige smag og er lidt sødlig. Alle planteædende dyr, især kamelen, er meget glad i den. Araberne spiser den kogt i vand; den blir da til en gelatinagtig deig, som ørkenens lækkermunde tilbereder paa forskjellig maade. For at opbevare denne deig, lader de den tørke i skyggen, hvor de dækker den vel til, enten med kamelblærer eller faare- eller gjedeskind. Analyseret indeholder den paa 100 dele:

vand	16	dele
kvælstof	14	»
ikke kvælstofholdige stoffe	29	»
mineralske stoffe	5	»
stivelse- og sukkerholdige	32	»
fedtstof	4	»
	100	dele

Som man ser af den kemiske sammensætning, danner manna intet fuldstændigt, førsterangs næringsmiddel, men den kan meget godt opholde et menneske i nogen tid. Efter et let regn eller et rigeligt dugfald undlader ørkenvandrerne aldrig at forsøge at finde nogle lag af denne velgjørende manna (den er let laksativ), som bringer lidt variation i deres sædvanligvis meget ensformige føde. Den er meget let at opsamle, da den, som nævnt, ligger ganske løs paa jorden.

— *Brandvæsenet i Paris* raader over 6000 brandkummer, 400 signalapparater (forbundne med 390 km. traad), 94 km, telegraflinje og 174 km. telefonlinje. Ialt meldes der aarlig 1000—1400 ildebrande, hvoraf 40—50 større brande. Der ødelægges aarlig for omtrent 4 mill. kr. Men gjennemsnitstabet for hver brand blir stadig mindre, takket være den stigende hurtighed med at slukke. Af fjoraarets 1200 brande var nær 1100 slukkede inden 5 minuter efter meldingen.

— *40 kilometer elektrisk jernbane* skal bygges mellem Burgdorf og og Thun i Schweiz; kraften tages fra Kander-elven, ialt 4000 hestekræfter, hvoraf en del skal afgives til oplysning af Bern.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 10. novbr. 1898.

Fashoda-konflikten

er nu heldigvis bilagt. Den franske regjering har endelig fundet ud, at „den pestbefængte myr“ ikke har nogen værdi for Frankrige, og major Marchand har derfor faaet ordre til at rømme Fashoda. Denne afgjørelse har bragt hele Europa til at drage et lettelsens suk, og er vistnok ogsaa den for alle parter heldigste løsning. For Frankrige er den ialfald utvilsomt heldig; ti den franske nation vilde visselig intet have vundet ved at beholde Fashoda. Alt tyder paa, at franskmændene mangler evnen til at kolonisere. De har i et halvt aarhundred forsøgt at gjøre noget ud af Algier, som har næsten alle for en koloni heldige egenskaber, men uden resultat. Algier lever endnu paa subsidier fra hovedlandet og skal koste Frankrige omkring 54 millioner kroner om aaret. Hvor Frankrige koloniserer, der aftager handelen, nybyggerne udeblir, og store summer trænges hjemmefra for at holde besiddelsen vedlige. Det kan derfor paa forhaand ansees som givet, at Frankrige aldrig vilde have formaaet at opfylde sin pligt som civiliserende magt i saa afsides provinser som Bahr-el Gazal og Darfur, hvortil Fashoda udgjør nøglen. Frankrige har mere end nok med at udvikle sine allerede erhvervede kolonier i Afrika.

I England er naturligvis den stedfundne afgjørelse blet hilset med glæde, og briterne har god grund til at være tilfredse over, at en væsentlig hindring er ryddet afveien for deres civilisatoriske arbeide i Afrika. Det er fra flere hold blet paavist, at de provinser, som ligger ved Nilens bredder, kun kan administreres med udbytte af den magt, som behersker hele elveløbet lige ned til deltaet. Et blik paa kartet er ogsaa nok til at overbevise os om, at hele Nilbasinet fra Albertsjøen til Middelhavet af naturen er bleven gjort til et sammenhængende landsystem, som maa styres af en og samme magt, hvis det skal blive til nytte for menneskeheden. Det er derfor i civilisationens interesse, at Ægypten eller den magt, som effektivt kontrollerer Ægypten, hvad enten det nu er Frankrige eller England, raader over hele Nillandet. Og det er visselig et held for Afrika, at Ægypten kontrolleres af England, der har bevist, at det er sin opgave voksen.

Der har i den sidste tid i England været foretaget ivrige rustninger. Fra tid til anden er der indløbet meldinger om febrilsk virksomhed ved alle engelske arsenaler og værfter. Saalænge Fashodaspørsmaalet var svævende, blev naturligvis disse rustninger sat i forbindelse med det spændte forhold mellem England og Frankrige. Men Fashoda-spørsmaalet er nu løst, uden at rustningerne er ophørt, og al verdens journalister har anspændt sin hjerne til det yderste for at finde ud, hvad der egentlig er iveien. I en netop afholdt tale søger lord Salisbury at forklare Englands krigerske forberedelser ved en henvisning til den spændte politiske situation verden over. England vil være forberedt paa enhver eventualitet. Denne forklaring er unegtelig lidt svævende og virker ikke helt ud beroligende. Men man kan visselig gaa ud fra, at England paa sin side ikke tænker paa noget aggressivt skridt, og saalænge ingen af de øvrige magter træder Englands interesser for nær, er der forhaabentlig ingen overhængende fare for et fredsbrud.

Udfaldet af Fashoda-konflikten har

i Frankrige efterladt en irriteret sindsstemning og vil vistnok i høi grad kjølne forholdet mellem de to vestmagter. Frankrige vil rimeligvis gribe enhver anledning til at gjøre England fortræd, og England vil paa sin side mistænksomt følge alle Frankriges manøvrer. Franskmændenes lyst til, naar den gunstige leilighed kommer, at reise hele det ægyptiske spørsmaal er blet øget, og Fashoda-konflikten er saaledes ikke løbet af uden at efterlade stof til videre konflikter.

Frankrige.

Som allerede nævnt i forrige hefte af *Kringsjaa* er ministeriet Brisson gaaet af efter et bevæget møde i deputeretkameret. I teorien stillede kamret sig paa Brissons side ved at vedtage en dagsorden, som hævder civilmagtens overlegenhed over militærmagten; men i praksis gjordes der dog hæren en indrømmelse, idet der vedtoges et tillægsforslag, hvori regjeringen opfordredes til at gjøre ende paa den mod hæren rettede forhaanelses-kampagne. Dertil kom, at et forslag om tillidsvotum til regjeringen forkastedes med 286 mod 254 stemmer.

Den ved Brissons afgang skabte krise fik en overraskende hurtig afslutning. Det lykkedes Dupuy temmelig snart at danne et ministerium, hvorved han optog tre medlemmer af det forrige kabinet, nemlig udenrigsminister Delcassé, marineminister Lockroy og landbrugsminister Viger. En vanskelighed opstod dog med hensyn til krigsministerporteføljen, som efter de sidste begivenheder skulde gives til en civilist. Den eneste for hæren akceptable mand var den sytti aar gamle Freycinet, og denne vægrede sig længe. Men efter indtrængende henvendelser fra præsidenten og endel gamle kolleger gav han efter og overtog posten. Freycinet skildres som en mand, der istedenfor at gaa vanskelighederne paa klingen altid søger at omgaa dem, og man har derfor udtalt frygt for, at han vil gjøre sit til at forplumre Dreyfus-sagen.

Det nye ministerium har gjort en heldig debut i deputeretkamret, hvor Dupuy i mødet den 4de november oplæste en længere erklæring om regjeringens program. Det fremgaar af denne, at ministeriet med hensyn til indre reformer væsentlig vil træde i det foregaaende kabinets fodspor. Hvad Dreyfus-sagen angaar, lover erklæringen godt, forsaavidt den fordrer samme agtelse for domstolene som for armeen. Det staar nu tilbage at se, om ministeriet vil holde i praksis, hvad det lover i teorien, d. v. s. om det efter bedste evne vil understøtte kassationsretten i dens arbeide for at skaffe lys i den indviklede sag.

Kassationsretten har endnu ikke truffet nogen endelig afgjørelse med hensyn til Dreyfus's skjæbne. Den begyndte sin behandling af sagen den 27de oktober og erklærede, efter at have paahørt længere revisionsvenlige foredrag af assessor Bard, generalprokurør Manau og advokat Mornard, at revisionsandragendet var antageligt i formen, og at den selv vilde anstille supplerende undersøgelser uden i mellemtiden at ophæve den dømtes straf. Disse undersøgelser er nu indledede med forhør af de forhenværende krigsministre for lukkede døre. Megen nysgjerrighed samler sig om det saakaldte hemmelige *dossier*, som skal være bleven forelagt krigsretten i 1894 uden anklagedes eller hans defensors vidende. Forsaavidt dette *dossier* eksisterer, og kassationsretten faar det udleveret, er det bevist, at der ved Dreyfus's domfældelse er begaaet en flagrant lovovertrædelse, for hvilken den daværende krigsminister Mercier maa tage ansvaret. Det er bleven paastaaet, at dossieret indeholder et brev fra keiser Vilhelm til oberst Schwartzkoppen, hvori keiseren omtaler Dreyfus's værdifulde oplysninger.

En tyrkisk-tysk alliance.

Frankfurter Zeitung bragte fornylig den opsigtsvækkende meddelelse, at der er afsluttet en alliance mellem keiser Vilhelm og sultanen. Tyskland skulde have forpligtet sig til at beskytte det asiatiske Tyrkis integritet mod at faa kommercielle og industrielle privilegier, deriblandt ret til at bygge en bane til den Persiske Bugt. Denne meddelelse er ikke bleven bekræftet og kan for den sags skyld gjerne være konstrueret paa grundlag af nærliggende antagelser. Det er liden grund til at tvile paa, at keiser Vilhelm i Lilleasien ser et lovende felt for den tyske foretagsomhed. Tyskland trænger afløb for sin enormt voksende befolkning og markeder for sin udførsel. I Lilleasien findes allerede blomstrende tyske kolonier; landet er rigt, og Tyskland vilde skaffe sig uvurderlige kommercielle fordele ved at tilvende sig kontrollen over en eventuel handelsrute mellem Middelhavet og den Persiske Bugt. Hvad sultanen angaar, da maa han være overordentlig fornøiet over at kunne anvende Tyskland som et bolværk mod Ruslands fremtrængen fra Kaukasus,

Keiser Vilhelm ankom til Jerusalem den 29de oktober og indviede den 31te med stor pomp den nye evangeliske kirke der. Paa grund af varmen er imidlerlid programet for hans reise forkortet.

De Forenede Stater.

De amerikanske fredskommissærer i Paris har fordret Filippinernes fuldstændige afstaaelse til de Forenede Stater, som dermed definitivt har betraadt kolonialpolitikens bane. Det skridt, som indledede ved anneksionen af Havaii og overtagelsen af Portoriko, er nu taget fuldt ud, og Salisbury kunde derfor i sin nylig afholdte Guildhall-tale erklære, at de Forenede Stater fra nu af med mægtige stridskræfter staar ved de europæiske stormagters side. Amerikanerne tiltræder sin nye karriere som civilisatorisk kolonimagt i fuld besiddelse af Kuba, Portoriko, Hawaii, Ladronerne og Filippinerne, altsammen øer, som kun kan forsvares med en mægtig marine, og hvis farvede befolkning blir vanskelig at styre.

Spaniernes stolthed er naturligvis dybt krænket, og de spanske kommissærer har gjort indsigelser mod amerikanernes fordringer. Men det er høist usandsynligt, at Spanien nu vil gjenoptage fiendtlighederne, og regjeringen i Madrid bør af hjertet være glad over, at landet helt befries fra koloniernes tyngende byrde. Det spanske folk synes som sædvanlig at modtage efterretningen med stum sløvhed, og man tør vel gaa ud fra, at udskrivningens ofre har berøvet den almene mand i Spanien al lyst paa kolonier.

Bag Mac Kinleys fordring paa Filippinerne staar vistnok intet enigt amerikansk folk. Udvidelses- og kolonialpolitiken har i den sidste tid heftig været diskuteret i de Forenede Stater, og der har hævet sig vægtige røster for og imod. Demokraterne hælder til en bibeholdelse af Amerikas isolerede stilling, medens republikanerne mener, at en udvidelse vil være til gavn for Unionen. Fordringens fremsættelse er imidlertid et bevis for, at udvidelsespolitiken ifølge Mac Kinleys mening har den overveiende majoritet for sig.

Om de amerikanske valg foreligger, idet dette skrives, kun foreløbige meddelelser. Saavidt det kan sees, er en republikansk majoritet sikret i senatet og repræsentanternes hus; men demokraterne har havt en stor fremgang.

Kretas rømning

er nu tilendebragt. De forenede admiraler har overtaget administrationen i de fornemste byer, og de fire stormagters flag vaier ved siden af det tyrkiske paa regjeringsbygningen i Kanea. Tyrkerne gjorde adskillig krangel under rømningen, og admiralerne var nødt til

at gjøre den tyrkiske guvernør begribeligt, at hvis sultanens tropper ikke frivilligt fjernede sig, vilde de blive fjernede med magt. Guvernøren fik da i sidste øieblik ordre til at bøie sig.

I det hele taget har admiralerne efter myrderierne paa de engelske soldater optraadt med en anerkjendelsesværdig kraft og bestemthed.

R. E.

Ny literatur.

Bjørnstjerne Bjørnson: *Paul Lange og Tora Parsberg.* Skuespil. (Gyldendalske boghandels forlag).

Med let gjenkjendelige træk fra en ti aar gammel episode i vor politik som underbygning — noget somme tager lidt forargelse af — har Bjørnson i tre usædvanlig vel komponerede akter givet os en hjertegribende tragedie om det selvopløsende i at leve for samfundets trivsel som magt-maal, naar ens væsen ikke er staalsat mod fristelser til ængstelig hensyntagen i utrængsmaal. I Paul Lange stifter vi bekjendtskab med en fint bygget aand, en ædelt længtende idealist, som bare har den feil at være for veg i sin sky for den haardhændthed, der ifølge sagens natur maa forekomme i den sfære, hans anlæg byder ham at virke. Hvor der skal mande-mod og kraft til, hænder det, han taber ligevægten og viser sig i slig mon som en dot, at hans endelige handling blir et forræderi mod alt undtagen mod hans eget bedste væsen, saa dette tilslut fælder sin dødsdom. Den dybt gjennemarbeidede karakter-studie, hvori forfatteren har nedlagt en hel skat af menneskekundskab og mildt dømmende sympati, er imidlertid under udformningen blet behæftet med en mangel: vi faar ikke — uden i et enkelt glimt under katastrofen i anden akt — med egne øine se det virkelig betydelige ved denne sammensatte skikkelse. Kun ifølge de faktisk foreliggende forhold har vi at slutte os til, at Paul Lange utvilsomt er en sjelden personlighed med evner til at udrette noget positivt og noget stort; den side ved hans væsen er forudsat som en given sag. Nu vel, den som tiltrods for en i faget generende lyde alligevel driver det til at vinde anseelse som politiker, maa jo bare i sin ydre fremtræden — den en dramatisk figur ikke godt kan te, før den faar scenisk liv — røbe sin overlegne betydelighed. Og hvad intelligens og aand angaar, da er der af forfatteren intet sparet paa at fremhæve disse for en stor mand nødvendige attributers tilstedeværelse. Hjertelaget — hvor kan vi ved en bjørnsonsk helt spørge, om det er anskuelig pointeret.

At antyde stykkets fabel er vistnok overflødigt. Dens menneskelig seet skjønneste motiv er elskoven mellem de to titelpersoner. Som den varsomt handlende mands modstykke er stillet en prægtig, helstøbt kvinde, som ikke alene deler hans adelige kultur, men tillige kjender sig fri overfor uvedkommende hensyn og ved sin handle-evne ufordærvet. Tora Parsberg er vel den samtidig stauteste og fineste kvinde i tidens literatur.

Skuespillet bestaar egentlig i to sammenkomster mellem disse to sjeldne personligheder. Den belivede akt, som falder ind mellem disse to møder, er med al sin tekniske fuldkommenhed og al sin dramatiske spænding, mere blot og bart „teater“ — og hvilket fund den er i vor fattige teater-periode! De to lange scener mellem helt og heltinde bærer dette eiendommelige drama høit op i høieste rang-

klasse af menneskeskildrende poesi. Alt her virker friskt og originalt, men paa samme tid fængslende ved rige væld af dybe tanker og forklarende livs-sandheder. Menneskevæsenets to modsatte hovedsider mødes her i en fyldig klingende duet, i indbyrdes kamp, i forsoning, i jublende samklang. Et saa kompliceret tema har aldrig faaet en greiere, enklere behandling i livagtig betagende kunst. Naar Tora Parsberg om den al ære frakjendte med sandhed kan fælde den opreisningsdom, at han, „i alle sine vildfarelser synes mig den skyldfrieste," da er det digterens triumf, at han baade selv begrunder dommen og bevæger os til at stadfæste den.

En bog som denne blir for mange uforhærdede sind — trods sin uhyggelige afslutning og trods sin historiske baggrund — et tilflugtssted, over hvis port der lyser af de ord i en beaandet replik: „Velkommen hid fra den forgjorte verden, I, som derude lider nød i jer menneskelighed."

Peter Egge: *Trøndere.* Nye folkelivsskildringer. (Alb. Cammermeyers forlag).

Otte fortrinlige fortællinger af hr. Peter Egge fra hans kjære hjemsted vil hilses med glæde af alle dem, som har lært at skatte hans sikre talent. Denne gang naar han høiere end nogensinde tilforn.

Clara Tschudi: *Reiseminder og Skizzer.* (Samme forlag).

Titlerne er anbefalende nok: En spansk kjærlighedshistorie (keiserinde Eugénies ungdom) — En intrige ved det franske hof (fra 1770) — Munken i Certosaklosteret — Schweiz og schweizerne — Nytaarsfest i Schweiz i gamle dage — En juleaftens fataliteter.

Ivar Aasen: *Ervingen.* Songspel i ei akt. (Samme forlag).

Denne nye udgave, besørget ved hr. J. Belsheim, af landsmaalets ældste bog (trykt første gang i 1855) fortjener opmærksomhed, fordi den gjengiver „Ervingen" i dets oprindelige skikkelse uden de til scenebrug foretagne forkortelser.

Axel Larsen: *Daniel Rantzau.* Historisk skildring. (H. Hagerups forlag, Kbn.) Illustreret af Poul Steffensen. 6 hefter á 40.

En dygtig historisk skildring for den modne ungdom. Forfatteren har tidligere ved sine „Heltehistorier" vist sin evne til at skrive anskuelig. Bogen fortjener udbredelse ogsaa i Norge og vil ved sin patriotiske aand gjøre godt, selv om krigsskildringer af mange, vistnok med rette, ansees for et tvilsomt opdragelsesmiddel. Det er ingen roman, men troværdig historie.

Maria Corelli: *Det mægtige atom.* Autoriseret oversættelse ved K. F. H. (Jacob Dybwads forlag).

Forfatterinden er kommen meget i skuddet i England, uagtet hun egentlig savner literært talent i høiere betydning. Nærværende bog er et indlæg mod at opdrage børn uden religion; sagen stilles yderlig paa spidsen. Den fritænkerske far er tegnet unødig sort.

H. Kaarsberg: *Sort og rødt.* Illustreret af K. Hansen Reistrup. (H. Aschehoug & Co.)

Dr. Kaarsberg er en rask og „livad" fortæller; jagt- og reise-eventyr samt humoristiske folkelivsbilleder er hans specialitet. Nærværende bind byder paa begge dele.

Sven Hedin: *En færd gennem Asien.* (Det Nordiske forlag, Kbn.) 2. hefte.

Daniel Bruun: *Afrika.* (Samme forlag). 3. hefte.

Axel Lundegård: *Struensee.* En menniskoskildring ur historien i tre romaner. I. Stadsläkaren i Altona. (Alb. Bonnier, Stockholm).

Historike romaner fra slutten af forrige aarhundred, især hof-historier, er komne paa mode. Hr. Lundegård slaar tre fluer i et smæk.

Alfred Jensen: *Ryska Skaldeporträtt.* Kultur- och litteraturhistoriska bilder från Ryssland. (Samme forlag).

Af nordiske forfattere er ved siden af dansken hr. Thor Lange ingen saa vel hjemme i Rusland som svensken hr. Alfred Jensen. Begge er de tillige udmærkede digtere, saa de magter at gjengive det fremmede sprogs poesi paa danske eller svenske vers, der klinger som original digtning. Nærværende bog har til maal at

gjøre det svenske publikum fortrolig med den nationale russiske literaturs udvikling forud for Turgenjevs, Dostojevskis og Tolstois optræden. Den fortjener ogsaa at studeres her tillands, endda vi baade gjennem Thor Langes og dr. G. Brandes's skrifter har adgang til kundskab om samme emne. Som alt, hvad hr. Alfred Jensen byder af skildringer fra slaviske lande og folk, vidner ogsaa dette værk om indgaaende studier, vaagen iagttagelse, varm sympati og fremragende fremstillingsevne.

Victor Hugo Wickstrøm: *När Jesus kom till Østersund.* En spegelbild af Stefanus Eremita. (Østersund Jämtlandspostens Boktryckeri).

Norsk kalender for aaret 1899. Udgivet af den Norske Forfatter-forenings Skjønliterære sektion. (Alb. Cammermeyers forlag).

Mage til billig bog er vist ikke udgivet i vort land; for 95 øre faar man, foruden almanaken og en mængde anskueligt og nyttigt tabelstof, tillige oberst P. Nissens store Norges-kart — samt fortællinger og vers o. l., ledsaget af en række illustrationer. Om læsestoffet er at sige omtrent, hvad der pleier at maatte siges om almindelige julehefter. Af tegningerne kan man, efter at have fremhævet Hans Gudes og J. Gløersens virkelig værdifulde bidrag, ikke undlade at finde ialfald et par — særlig illustrationen til visen om Kjell — temmelig overflødige. Foretagendet maa som helhed anerkjendes at gjøre udgiverne megen ære og vil visselig slaa udmærket an. Naar Norsk Forfatter-forening næste høst bringer anden aargang, bør til afveksling tabellerne ombyttes med gode populære skildringer eller afhandlinger med belærende indhold. Isaafald kan det fortjenstfulde foretagende være aldeles sikret som en fast institution.

Knut Hamsun: *Victoria.* En kjærligheds historie. (Alb. Cammermeyers forlag).

Hr. Hamsuns hovedfag er at forbløffe. Kommer han ikke her til jul med vakker julebog, saa ligetil og enkel, saa skikkelig og nydelig, at ingen mor vil negte sin datter at læse den! Men tillige saa ægte følt, saa ureflekteret poetisk et kunstværk. Helten, en bondefødt digter med en del hamsunsk maner, er kanske ikke egentlig interessant nok i sammenligning med en Nagel og en Glahn. Men heltinden gjør et betydeligt indtryk — denne unge daarende dame, som forsager og dør. Og bifigurerne, hendes paatvungne forlovede, men særlig den skjøn jomfru, som helten forlover sig med og alligevel uden sorg ser vandre bort med en anden, — begge er de i faa træk livagtig tegnede. Der er scener i bogen, f. eks. det store selskab, som giver aldeles mesterlige billeder. Men først og fremst bæver der en vidunderlig intens stemning gjennem det hele, tilslut fortættende sig i det afskedsbrev, den døende sender sin tilbedte. „Victoria“ blir sikkert en af vor literaturs mest omtykte bøger.

Anna Munch: *Sorte Svaner.* Skuespil. (Det Norske Aktieforlag).

Det fem akters drama handler om det storborgerlige selskabs raaddenhed og de hjemløse kunstnerfolks fortræffelighed. Agnes Reinhart vælger at være en fri fugl fremfor at lade sig bortgifte til sin tantes husven; paa sin triste gang nedad nødens sti møder hun den store billedhugger, som ved hendes hjælp fuldfører sit store værk, men ikke vinder hendes elskov og derfor vælger den elegante, letsindige verdensdame — halv-jomfruen, for at bruge det franske navn. Men tilslut faar alligevel de to rigtige aandsslægtninge hinanden. Den tilfældighed, som medfører hans omvendelse, er kanske netop egnet for scenen, men smager alligevel stærkt af udklips-roman. Stykket eier meget dramatisk liv og har i heltinden en særdeles tiltrækkende hovedfigur. Til at være en kvindes værk, forekommer bogen paa flere punkter at være dristig i skildringen eller i omtalen af sanse-erotiken. Men der er et kunstnerisk alvor over behandlingen, som trods enkelte tekniske ubehjælpeligheder giver den forresten ikke fordringsløse bog en betydelig værdi.

Lad Retfærdighed raade, og Barmhjertigheden kan tage ferier.

(Amerikansk ordsprog).

Betal din gjæld, før du er ædelmodig. *(Skotsk ordsprog).*

Nordiske tidsskrifter.

Naturen. — 9. hefte. — *Landbrugsskolebestyrer Nilssen:* Har planterne kortere vegetationstid i Nordland end søndenfjelds? — Nyt om myrer og bier (med 2 fig.) — *Dr. Wellmann:* Zodiakallyset. — *Dr. Otto N. Witt:* Tangarternes praktiske anvendelser. — *Louis Robinson:* Vilde træk hos tamme dyr. II. Faaret. (Sluttes). — *Amund Helland:* Fiske og ufiske. — Mindre meddelelser: Trærnes vandforbrug. — Tyrosin, et middel mod slangegift. — Regnormenes indvirkning paa agerjorden. — Hvad bliver der af de døde elefanter? — Gletschernes fosforescens. — Skjuler slangerne sine unger i svælget? — Temperatur og nedbør juni, juli og august 1898.

Norsk ungdom. — 3. — *P. Dybdahl:* Faste eller flytbare ungdomsskoler. III. — *Docent Isaachsen:* Opdræt af kalve til dygtige melkere med god krop. — *Johan Bojer:* Eventyr og sagn fra Trøndelagen. II. — Nogle høstbetragtninger. — Hamsuns nye bog.

Samtiden. — No. 6—8. — *Aimar Grønvold:* Musikfesten i Bergen, — *A. Haug:* Ny-realismen. — *Jac. Ahrenberg:* Russisk arkitektur (en kunsthistorisk studie). — *Andreas Aubert:* Et brev av professor Dahl fra 1819. — *Andreas Aubert:* Olaf Isaachsen. — *N. Zyrkin:* Jødespørsmaalet. — *Hjalmar Christensen:* De to magter (1ste akt). — *Pierre la Chesnaye:* Grev Villiers de l'Isle Adam.

Ord och Bild. — Hefte 10. — *Hellen Lindgren:* Fredrika Bremer. Karaktersstudie (med bilder). — *Antonio Feijó:* Framför spegeln. — *Alexis Kuylenstierna:* Ett besök i Sela Petra. — *Hans Aanrud:* En vinternatt. — *Louis Dumur:* De nykomna i den franske litteraturen (med bilder). — Dagboken: Litteratur. Insända böcker. Ur bokmarknaden. Teater. Musik.

Nordisk Tidskrift (Letterstedtska Föreningens) — 6: — *H. G. Søderbaum:* Några drag ur Berzelii vetenskapliga verksamhet. — *Niels Møller:* Den mørke dame. — *Sam. Wide:* Folkskrock och primitiv religion. — *Th. M. Fries:* Den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Sverige. I. — *Herdis Krarup, Niels Møller* og *Aage Friis:* boganmeldelser.

Forskjellige meddelelser.

— *En tømmerflaade paa 10,000 stokke,* 180 m. lang, 15 m. bred og 13 m. dyb, bugseredes nylig fra Columbiafloden i staten Washington til San Francisco paa $5^1/_2$ dage, endda det er 1000 kilometer aabent hav at passere. Det er en billig, men ikke synderlig tryg maade at fragte tømmer paa: af 5 flaader gik de 2 tabt paa havet. Stokkene holdes sammen af en stærk bund- og sidegrind og surres desuden med solide kjættinger.

— *Chile og Argentina* forliger sig. Tvisten om de øvre dale i Patagonien skal ind for voldgift, og den omstridte ørken ved nordgrænsen har Chile nu overladt til Argentina.

— *Pariser-udstillingen i 1900* blir den 16de i rækken af nationale og den 5te af verdens-udstillinger der paa stedet. Dens forgjængere var:

1. National udstilling i 1798 paa Marsmarken 5 dage paa høsten med 110 udstillere.

2. Ligesaa i 1801 i Louvres gaard, 220 udstillere.

3. Ligesaa i 1802 sammesteds, aaben i 7 dage, 540 udstillere.

4. Ligesaa i 1806 paa Invalidepladsen, aaben i 24 dage, 1422 udstillere.

5. Ligesaa i 1819 i Louvre, aaben i 35 dage, 1662 udstillere.

6. Ligesaa i 1823 sammesteds i 50 dage, og

7. Ligesaa i 1827 i 62 dage, begge middelmaadige.

8. Ligesaa i 1834 paa Concorde-pladsen, aaben fra 1. mai i 60 dage, 2447 udstillere.

9. Ligesaa i 1839 paa Champs-Elysées, aaben fra 1. mai i 60 dage, 3381 udstillere.

10. Ligesaa i 1844 sammesteds, aaben fra 1. juni i 1/2 aar, 3960 udstillere.

11. Ligesaa i 1849 sammesteds til samme tid, 4532 udstillere.

12. Verdens-udstilling i 1855 i Industripaladset, aaben fra 15. mai i 1/2 aar; 23,954 udstillere, 5,160,000 besøgende, 2,300,000 kr. i indtægt.

13. Ligesaa i 1867 paa Marsmarken, aaben fra 1. april i 7 maaneder, 52,000 udstillere, 11 mill. besøgende, 1,960,000 kr.

14. Ligesaa i 1878 paa Marsmarken og i Trocadero, aaben fra 1. mai i 6 1/2 maaneder, 52,835 udstillere, 16,100,000 besøgende, 27 mill. kr. i underskud.

15. Ligesaa i 1889 paa Marsmarken m. fl. steder, aaben fra 6. mai i 1/2 aar, 55,486 udstillere, 26 mill. besøgende, 7 mill. kr. i overskud.

— *En ny planet* er opdaget mellem jorden og Mars af den unge astronom G. Witt. Foreløbig bærer den navnet *D. Q.* Dens omløb om solen tager 645 dage. Den kan komme jorden paa 25 mill. km. nær og er da synlig som en stjerne af sjette rang.

— *Sjøsyge* skal skyldes blodtomhed i hjernen. Nu har en tysk læge udfundet, at det skal hjælpe at se gjennem rødt (rosa) glas, noget som bidrager til at jage blodet tilbage til hjernen og derved vækker livslysten igjen.

— *Af de iaar indkaldte prøissiske rekruter*, ialt 151,400 mand, var der 170, som ikke kunde læse, altsaa 11 af hvert 10,000. I 1880 var der 230 af 10,000, som ikke kunde læse. Bedringen skyldes udviklingen af skolevæsenet i provinsen Posen, hvor i 1880 hele 1100 af hvert 10,000 rekruter ikke kunde læse — mod 43 iaar.

— *En flydende udstilling* af østerrigske varer skal sendes fra Triest til alle hovedhavne i østlige farvande fra Grækenland til Japan. Damperen skal ved sin ankomst gjøre vældig reklame og lokke tilskuere ombord, hvor 40 sagkyndige agenter skal forevise sagerne og optage bestillinger samt knytte faste forbindelser og gjøre iagttagelser angaaende de forskjellige steders smag og kjøbeevne.

— *Neon*, det sidst fundne stof i luften, viser sig nu at indeholde en del *helium*, idet Friedlanders og Kaisers opdagelse af heliums tilstedevær

i luften har bragt englænderen Baly til at gjenfinde 6 af helium-spektrets linjer i neon-spektret. Ramsay og Travers har lovet at skille neon helt ud fra det „forurensende“ stof. Crookes bekræfter Balys opdagelse.

— *Et levende fossil.* Mylodon, en dyreart, der hidtil blot var kjendt som fossil fra tertiærperioden, er nu paatruffet lyslevende i Patagonien.

— *Guld for 872 mill. kr.* blev udvundet ifjor, d. v. s. 60 pct. over den aarlige gjennemsnitsværdi for tiden 1851—1861, den kalifornisk-australske guldalder. Fra 1870 til 1887 sank guldproduktionen; i 1883 var den nede i 366 mill. kr. Men fra 1889 og især efter 1893 stiger den med raske skridt, takket være driften i Transvaal, Colorado og Vest-Australia. Transvaal alene har siden 1884 leveret for 1127 mill. kr. i guld, ifjor alene for hele 215 mill. kr. — For iaar blir værdien mindst 1000 mill., og for aar 1900 sikkert 1150 mill. — Transvaal synes at være istand til at levere for omkring 400 mill. aarlig i en menneskealder. Naar saa Vest-Australia bringer sin guldproduktion op i 150 mill., og Klondyke samt Siberia blir tilgjængelige, kan man regne med en tilgang paa kanske 1500 mill. kr. aarlig. Det store spørsmaal er, om dette vil have nogen indflydelse paa priserne.

Notiser.

— *Sit 36te barn* har nylig en bondekone i Transvaal bragt til verden; seks gange har hun faaet tvillinger.

— *999,999 : 7* = 142,857. Om man multiplicerer dette 142857 med 2, 3, 4, 5 og 6, vil netop de samme sifre komme ud i samme rækkefølge, kun at rækken for hver gang begynder paa et andet punkt:

1 × 142857 = 142857
2 × 142857 = 285714
3 × 142857 = 428571
4 × 142857 = 571428
5 × 142857 = 714285
6 × 142857 = 857142

— *557 generaler* findes der i Spanien, deraf 211 ved reserven.

— *5261 skud* fyrede Deweys flaade paa de spanske skibe i Cavite-bugten ved Manila. Ødelæggelsen af Cerveras flaade udenfor Santiago de Cuba krævede 5681 skud.

— *Maximilian Harden,* redektøren af Berliner-ugeskriftet *Zukunft,* er nu dømt for majestætsforbrydelse i tre artikler fra isommer; anklagen støttedes med 23 tidligere artikler. Ingen tysk forfatter har sagt keiseren saa mange alvorsord.

— *1800-aars-jubilæum* feirer i disse dage den lille by Ladenburg i Baden, som skal skylde den romerske keiser Trajanus sin oprindelse.

— *I Barcelona* streiker for tiden gasforbrugerne; paa grund af de ved krigen og krigsskatterne til det urimelige stegne gaspriser er alle kjøbmænd komne overens om at stænge sine butiker ved mørkets frembrud, for det første tre aftener i træk paa prøve.

— *Japans hovedstad,* Tokio, har 40,000 elektriske lamper og tilføres 30,000 hestekræfter fra vandfald 6 mile fra byen.

— *1317 km.* for dampskibe seilbare vandveie findes der i Østerrige, for robaade dobbelt saa meget.

— *Tsaren* har beordnet en kommission til at samle alt, som er skrevet om afvæbningens mulighed. Blandt disse skrifter er ogsaa et forslag til en fælles international politi-hær, hvis officerer skulde uddannes ved en fælles krigsskole. Ideen er ikke dum; paa denne krigsskole vilde man lære hinanden at kjende og opdrages til at betragte hinanden som venner, ikke som fiender. Snart vilde denne skole medføre sin egen forsvinden — naar alle er venner, trænges der ikke officers-uddannelse længere!

— *Kanal fra Østersjøen til Sortehavet* d. v. s. mellem Dyna og Beresina er planlagt og skal være færdig om 5 aar. Mellem de to floder er der 200 km.; tilsammen blir veien fra Riga til Kherson 3000 km. Kanalen skal være 8.5 m. dyb og 35 m. bred i bunden, 60 m. oventil.

— *Hagl-bakterier.* Ved gjentagne undersøgelser har man fundet rigeligt med bakterier i vand, fremkommet ved at smelte hagl.

— *Papir af potetes-græs* har man i Holland, hvor der ingen skog findes, forsøgt at fabrikere — med meget held.

— *Et bjerg af alun,* 16 kilometer i omkreds og 500 meter høit, findes ved ved den kinesiske landsby Liu-Sjik. I flere slægtled har egnens folk nyttet denne rigdom, saa fjeldet er fuldt af gruber og gange, hvorfra der hentes sten, som glødes i svære bagerovne og styrtes i vandbeholdere, hvor alunen krystalliserer sig i klumper paa 50 kg. Paa denne vis udvindes aarlig flere hundred tons.

— *Papir-hestesko,* en engelsk opfindelse, gjør lykke i Berlin. Papir-støvler og papir-cykler er der ligeledes gjort heldige forsøg med.

— *1,400,000 telefon-abonnenter* regner man nu i verden, deraf 900,000 i de Forenede Stater, 140,000 i Tyskland, 75,000 paa de Britiske Øer, 50,000 i Schweiz, 35,000 i Frankrige, 20,000 i Østerrige osv.

— *En sydamerikansk loppe-art,* som bider slemt, kom i 1872 med et skib til Kongo; i 1885 havde den trængt frem til Stanley Pool, i 1892 i Viktoria-sjøen; nu har den naaet Sansibar og Tanganikasjøen. Den har altsaa brugt 25 aar til at gjennemvandre det „mørke fastland".

— *100 millioner billed-brevkort* sendes aarlig med postvæsenet i Tyskland. Det betyder 4½ mill. kr. i portoindtægt for statskassen samt indsparing af udgiften til det i kortene anvendte papir. Manien har nu raset i 5 aar.

— *350 folke-biblioteker* findes i Storbritannien, med tilsammen 5 mill. bind og 60 mill. besøgende aarlig. — Australien har 844 biblioteker med 1,4000,000 bind; Ny Zeland 300 biblioteker med 330,000 bind; Syd-Afrika 100 biblioteker med 300,000 bind; Kanadas biblioteker tæller 1½ mill. bind. — De Forenede Stater har over 4000 biblioteker med 33 mill. bind. — Anglosakserne har vaagen sans for at skaffe de ubemidlede adgang til bøger.

— *For 2½ mill. kr. i medicin* har Spanien maattet sende til hæren paa Kuba under opstanden og krigen, deriblandt 20,000 kilo kinin. Af de 5—600 læger døde 50, mest af gul feber; af 100 farmaceuter døde 16.

— *Snørliv forbydes* af den nye russiske skole-minister ved rigets universiteter, gymnasier og musik- og kunstakademier.

— *Hundegalskab* var ukjendt blandt Kairos talløse hundehorder indtil 1888, da en engelsk soldaterhund smittede byen. Siden er 36 hunde blet gale, og dette har kostet 60 menneskers liv.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

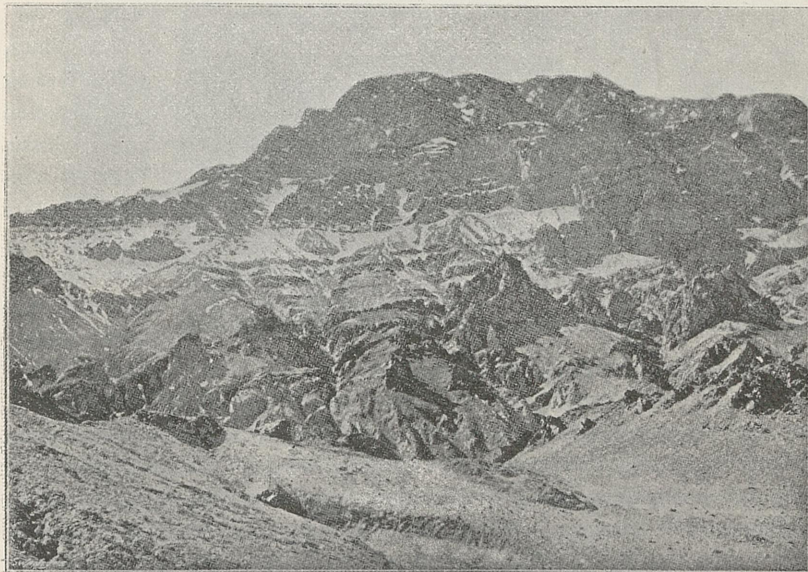
REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

BIND XII. 30. NOVEMBER 1898. HEFTE 10.

En bestigning af Aconcagua.

(Efter **E. A. Fitzgerald** i *Strand Magazine*).

Den høie top Aconcagua i Andesbjergene frembyder stor interesse baade for tindebestigeren og forskeren. Naar undtages Himalayabjergene

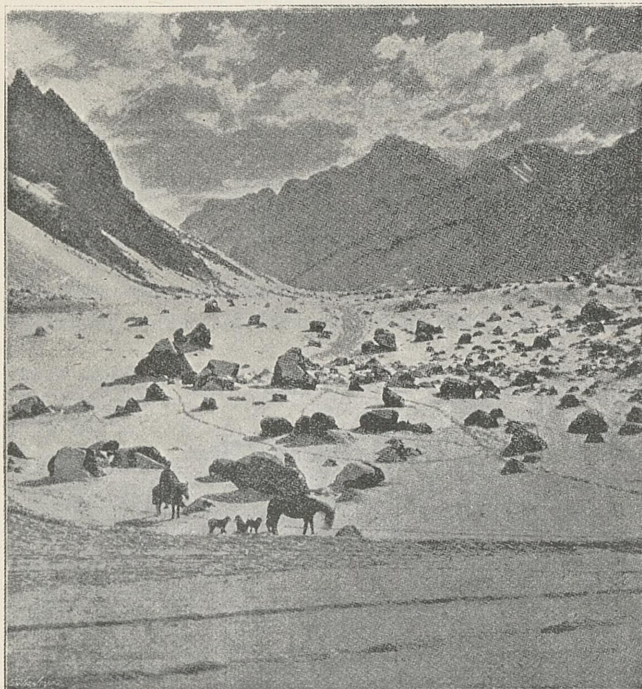
Aconcagua, seet fra vest.

i Asien, er det den høieste fjeldtop i verden. Den ligger ca. 80 kilometer fra Valparaisos havn. Flere gange har man forgjæves søgt at naa toppen,

indtil det endelig lykkedes nogle af deltagerne i englænderen Fitzgeralds ekspedition til disse egne for et par aar siden.

Vaaren og sommeren 1896 organiserte Fitzgerald sin ekspedition. Før afreisen tilbragte han en 6 á 7 ugers tid i Schweiz for at prøve udrustningen og instrumenterne i forskjellige høider.

Fitzgerald leverer en ganske interessant skildring af denne mærkelige bjergbestigning, der i sit slags kanske er enestaaende i turistvæsenets aarbøger. Vi skal i det følgende gjengive de vigtigste træk af denne farlige og vovelige færd.

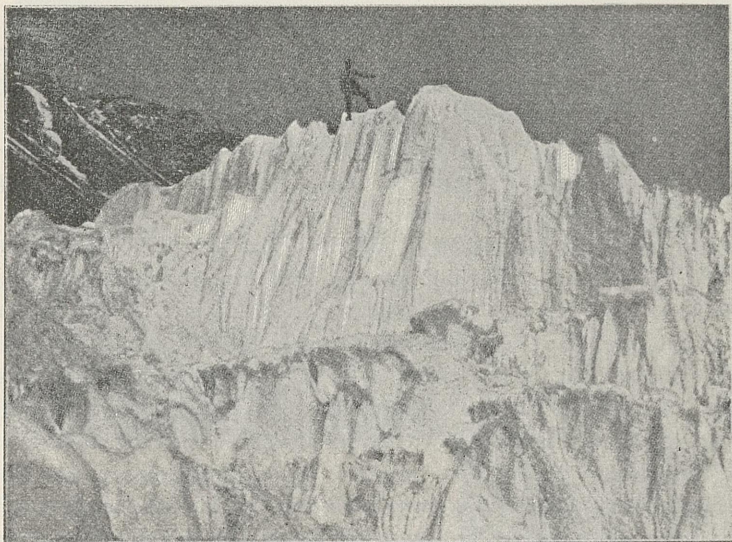
Dalen op fra Vacas.

Tidlig i oktober samme aar afreiste Fitzgerald til Buenos Ayres, ledsaget af Stuart Vines, de Trafford og naturforskeren Philip Gosse. Til disse sluttede sig senere Lightbody; desuden deltog i ekspeditionen: Mattias Zurbriggen, som havde ledsaget Fitzgerald paa hans reiser i Ny-Zeland, samt fem bærere fra Schweiz og Italien. Selskabet forblev ikke længe i Buenos Ayres, men drog saa hurtig som mulig til Mendoza, dog først efter at have besøgt observatoriet i Cordova, for at regulere de forskjellige instrumenter. Derfra reiste de op til Vacas, hvor der blev slaaet leir i nærheden af jernbanestationen.

Efter at have tilbragt nogle uger med at undersøge de forskjellige sider, ad hvilke bjerget muligens kunde bestiges, besluttede man at gjøre det første forsøg over Horconesdalen. Her fandtes godt græs til mulæslerne,

og tillige friskt vand, hvad der var af overordentlig stor vigtighed, som det senere viste sig; ti mange af de floder, der strømmer ned fra Andesbjergene, er saa opfyldte med kemiske stoffe, at disse virker skadelig paa helbreden.

Zurbriggen og Fitzgerald, tilligemed fire bærere, tolv mulæsler og nogle indfødte, drog afsted om morgenen den 23de december i den hensigt at slaa en leir saa høit som muligt paa skraaningerne af Aconcagua, for at benytte denne som udgangspunkt for den videre opstigning. Zurbriggen var nogle dage i forveien bleven sendt opover i Horconesdalen og havde bragt gunstige efterretninger om muligheden af at faa mulæslerne op til

Jøkel i Horconesdalen.

en høide af ca. 4660 meter. Han ansaa det for gjørligt at naa den nordvestlige side af fjeldet, hvorfra man vidste, at opstigningen kunde foregaa, da det var herfra, dr. Gussfeldt havde forsøgt at stige op og havde taget nogle udmærkede fotografier. Den dal, man fandt, var meget ujevn og utilgjængelig, og dyrene led forfærdelig ved, at stene rullede ned over dem i morænerne, som man gjentagne gange maatte passere. Ofte tabtes meget af bagagen, da mulæslerne paa de steile skraaninger rullede ned i vandet nedenfor. Forresten er det Fitzgeralds mening, at heste er langt mere brugbare dyr paa saadanne ture end mulæsler.

Nu, for første gang, fik man erfaring for, hvad der senere viste sig at være noget af det farligste ved en bjergbestigning. Dette var at komme

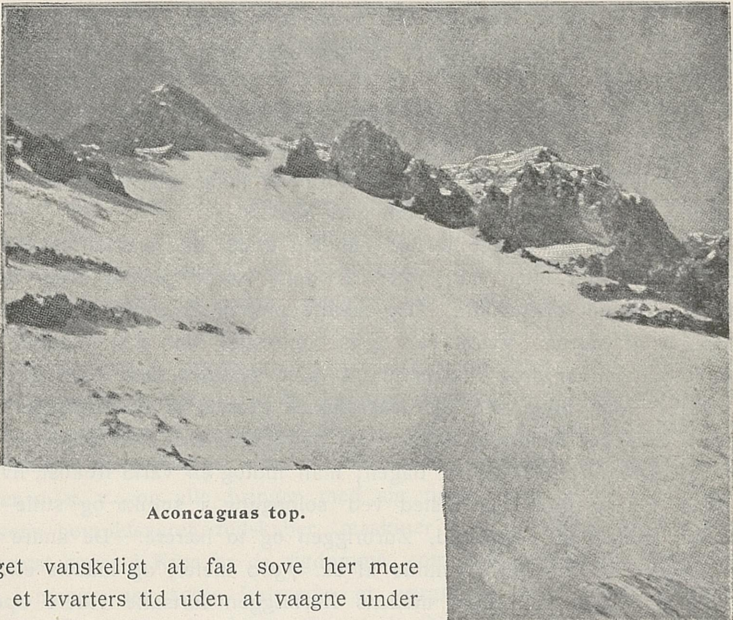
over de opsvulmede bjergstrømme. Dyrene førtes hyppig mange meter nedad disse og var aldeles ude af stand til at faa fodfæste; naar de saa tilsidst kravlede op paa den modsatte side, var de frygtelig forslaaede.

Om eftermiddagen naaede man den øverste del af dalen. Da klokken endnu ikke var fire, besluttede man at fortsætte videre tilfods og at slaa leir saa høit som muligt den aften. Man havde naaet en høide af ca. 4660 meter og var nu nødt til at forlade mulæslerne, da veien gik over en isbræ. Efter at være kommet over den i god behold, steg man op mod en høide i den nordvestlige del af bjerget, hvor man haabede at danne en fast leir for senere operationer. Da det allerede var sent paa dagen, stansede selskabet i en høide af ca. 5300 meter og besluttede at overnatte der. Solen holdt netop paa at gaa ned over høiderne henimod det Stille Hav, og natten faldt hurtig paa. Kulden blev stærk umiddelbart efter solnedgang, og det bestemtes ikke at opslaa teltet, men simpelthen at krybe ind i soveposerne. Ingen af bjergbestigerne havde kraft til at skaffe sig en bekvem liggeplads. Man søgte ly under en klippe, hvor man lagde sig saa tæt som muligt sammen for at holde sig varm. Saaledes tilbragtes nu natten, men næsten uden søvn.

Om morgenen sendtes en af mændene ned til den lavere leir for at bringe ny forsyning af levnetsmidler op, medens resten samlede bagagen og fortsatte videre opover. Alle følte sig uvel den morgen, og Fitzgerald kom til det resultat, at det vilde være umuligt at klare sig op til den høide, som nu saaes. Man havde naaet en af de store skraaninger, der bestod af smaa løse stene. For hvert skridt, der toges, gled man ofte ned igjen. Ved at binde sig sammen med tauge kjæmpede man sig endelig opad denne skraaning; det var da middag. Under opstigningen her havde Fitzgerald opdaget en farlig afgrund, hvorover der laa løs sne, og som han advarede de øvrige mod. At komme høiere op den dag, var ikke at tænke paa, saa trætte og udmattede følte alle sig af de anstrengelser, de havde havt. Belært af den forrige nats erfaring, opslog de nu teltet paa høiden over skraaningen. Dette var imidlertid ikke nogen let sag at gjøre, da taugene maatte fæstes til løse stene, og grunden var for haard til at ramme pæle nedi. Man sov dog ikke godt den nat heller; enkelte havde desuden anfald af kvælning. Om morgenen, da solen var oppe, krøb man ud af teltet. Dagen var ikke lovende. Store skyer trak op i nordvest, og det blæste en stærk vind; Fitzgerald indsaa, at det vilde være haabløst at forsøge paa videre opstigning, før man havde faaet et passende vedforraad op. Hvad man trænger i disse høider, er let, nærende kost, saadan, som gives syge eller folk, der kommer sig efter heftige febere.

Fitzgerald sendte et par bærere ned efter frisk forsyning, og om eftermiddagen, da man begyndte at føle sig noget bedre, begav Fitzgerald

og Zurbriggen sig ivei for at rekognoscere terrænet og forsøge at finde et passende sted høiere oppe at slaa leir paa. Veiret var blevet betydelig bedre siden morgenen, og skyerne splittedes ad. De naaede til en høide af ca. 6300 meter, hvorfra de troede at se Aconcaguas top, skjønt det senere viste sig, at dette punkt laa ca. 150 fod lavere end den virkelige top. De havde derfor en 1300 meter igjen til denne. I en høide af ca. 6200 meter fandt de endelig en heldig leirplads. Mændene ankom efter mørkets frembrud med frisk proviant. De krøb snart ind i teltet, da kulden i denne høide synes uudholdelig efter solnedgang. Det er ogsaa

Aconcaguas top.

meget vanskeligt at faa sove her mere end et kvarters tid uden at vaagne under anfald af kvælning.

Om morgenen den 26de december besluttede Fitzgerald at faa de øvrige op til sin leirplads, der efter adskillige anstrengelser endelig naaedes om aftenen. Kl. 9 den følgende morgen drog Zurbriggen afsted for at finde en vei, ad hvilken toppen kunde naaes. Han vendte tilbage sent paa aftenen, aldeles udmattet. Han fortalte, at han havde naaet ca. 6600 meter over den høieste leir, men at det endnu saa langt ud til toppen. Under nedstigningen til leiren igjen var han bleven opmærksom paa en liden stenhob, der saa ud til at være bygget af menneskehaand. Ved nærmere undersøgelse fandt han en liden tinboks, og ved at aabne den opdagede han dr. Gussfeldts kort. Det var nemlig her paa dette sted, at den tyske forsker dr. Gussfeldt, blot ledsaget af en ganske ung mand,

ansaa det nødvendigt at vende tilbage paa grund af den stærke kulde. Han efterlod dette mærke paa det høieste punkt af Aconcagua, der nogensinde var naaet af et tidligere selskab. Dette skeede i mars 1883.

Næste morgen besluttede Fitzgerald at bryde op og søge ned til leiren i Horconesdalen, der laa i 4000 meters høide, og hvor der var fuldt op af ved.

Her tilbragte nu selskabet et par dage, for at komme til kræfter igjen efter de udstaaede strabadser. 30te december gjordes et nyt forsøg paa at bestige toppen.

Hvilen havde virket meget godt, ti man naaede leiren, der var slaaet i 6200 meters høide, allerede hen imod solnedgang, og skjønt man var meget træt, havde man foretaget opstigningen med langt mindre besvær end forrige gang.

Efter en mere søvnløs nat end nogensinde før, stod man tidlig op om morgenen den følgende dag, endnu før solopgang, og drog afsted efter at have drukket stærk kaffe. Leiren forlodes tidlig om morgenen; dagen var skjøn, og man havde haab om godt resultat.

Zurbriggen gik meget hurtig; han led under den stærke kulde, men kom sig dog lidt efter lidt, efter at man havde gnedet hans fødder og givet ham lidt brændevin. Dog maatte man snart ty ned til leiren igjen paa grund af storm. Veiret var ogsaa ugunstigt hele den følgende uge, og først 9de januar drog Fitzgerald ud igjen sammen med Zurbriggen og de øvrige. Men stygt veir og upasselighed gjorde, at man maatte vende tilbage. Saaledes hengik 4 dage. Om morgenen den 13de begyndte man igjen at gjøre forberedelser til dagen; man indtog en varm frokost, hvilede en times tid og drog saa afsted ved solopgang i smukt og stille veir. Selskabet bestod af Fitzgerald, Zurbriggen og to bærere. De andre kom ikke længere op end til en høide af ca. 7300 meter, og maatte efter en hvil vende tilbage til leiren, medens Zurbriggen fortsatte videre opover. Kort efter solnedgang kom han ned igjen og fortalte, at han endelig havde naaet Aconcaguas top, d. v. s. en høide af næsten 7500 meter over havet, men at det var umuligt at faa se noget fra toppen paa grund af taage og snedrev. Den næste dag steg man ned igjen til leiren nedenfor Horconesdalen, hvorfra der telegraferedes hjem, at Aconcaguas top var bestegen.

Ved et andet forsøg paa at bestige dette fjeld, der foretoges en uge efter, lykkedes det ogsaa en anden af Fitzgeralds ledsagere, Vines, at naa toppen.

Det kinesiske spørsmaal,

(Væsentlig efter **J. E. Younghusband** i *Centemporary Review* og **Mark B. Dunnell** i *North Am. Review*).

Hvad er grundaarsagen til den stigende europæiske indflydelse i Asien? Hvad bringer de europæiske nationer til at presse saa haardt paa Kina? Hvis indbyggerne i de europæiske lande havde alt, hvad de behøver, lige ved haanden, vilde de utvilsomt holde sig hjemme. De vilde da ingen grund have til at drage til fjerne lande uden paa opdagelses- og fornøielsesreiser. Men der findes uheldigvis ikke en europæisk nation, som besidder saadanne fortrin. Det ene land kan skaffe alle sine indbyggere hvede nok, men er ude af stand til at klæde dem overensstemmende med civilisationens fordringer. Det andet land kan skaffe alt det til klæder nødvendige raamateriale, men ikke de redskaber, som trænges til fabrikationen. Intet land eier inden sine egne grænser alt, hvad det behøver, for at hævde en plads som et moderne civiliseret samfund. Alle maa gaa udenlands for at faa et eller andet af det, de trænger. Og eftersom den europæiske befolkning aar efter aar stiger, trænges der stadig mere fra andre kanter af verden.

Nu er Kina et af de lande, hvor der findes mest af det raamateriale, som europæerne trænger. Derfor valfarter nationerne didhen, franskmænd, tyskere, engelskmænd og russere flokkes om det Kinesiske Rige for at faa te til sine husholdninger, silke til sine fruer og døtre, porcellæn til sine saloner o. s. v., og alle bringer med sig noget, som de vil give i bytte, tilvirkede bomuldsvarer, redskaber, maskiner o. s. v. Men hvad de først og fremst søger i Kina, er de rigdomme, som saa ivrig ønskes derhjemme.

I mange aar søgte kineserne at værge sig mod enhver indtrængen udenfra. De sagde de fremmede, at de ikke vilde have deres varer, og vægrede sig for at lade dem tage, hvad de selv havde. Dengang var Kina endnu et langt bort liggende land, og i Europa herskede intet presserende behov for Kinas produkter. Folkemængden i de europæiske lande var liden i sammenligning med, hvad den nu er, og deres naturlige hjælpekilder var ikke utilstrækkelige til at tilfredsstille nationernes behov.

Men i løbet af det sidste aarhundred har Europas befolkning vokset enormt. De naturlige hjælpekilder er ikke længer tilstrækkelige, og — hvad mere er — der stilles større fordringer til livet end før. Til forøgelsen af indbyggerantallet kommer saaledes ogsaa den omstændighed, at hver enkelt indbygger trænger mer end tidligere. Han trænger bedre og mere forskjelligartet mad, flere og bedre klæder, mere komfort i sit hjem. Dertil kommer,

at den nyere tids opfindelser har bragt de talrige og begjærlige europæiske nationer tæt ind paa Kina. Det er ikke længer langt borte, men staar lige udenfor porten og banker paa. Og de siger med stadig større eftertryk, at Kinas uhyre hjælpekilder umulig længer kan tillades at ligge unyttede og uudviklede. Europæerne kommer ikke som tyve for at stjæle fra kineserne eller for at tage med magt, hvad der ikke tilhører dem. Hvad de siger er dette, at medens forøgelsen af klodens befolkning er ubegrænset, er jordens landomraade begrænset. Og endnu mere begrænset er det landomraade, som er af værdi for menneskeheden. Naar derfor en nation bebor et af de rigeste landomraader paa hele jorden uden i nævneværdig grad at udnytte dets rigdomskilder, og naar den vægrer sig for at lade andre komme til sig og udnytte dem, da maa denne nation ved tryk udenfra bringes til at opgive sine eksklusive rettigheder. Kineserne skal ikke forhindres fra at udnytte sit eget land i den udstrækning, de ønsker; men de maa ikke absolut forbyde andre at gjøre det samme. Enhver jordboer har ret til sin andel i det begrænsede kvantum produkter, som jorden frembringer.

Eftersom denne moralske overbevisning tiltager i styrke blandt de europæiske nationer, blir trykket paa Kina stærkere og mere vanskeligt at modstaa.

Af alle europæiske nationer var englænderne de første til at udøve dette tryk. Som indbyggere af en liden ø med begrænsede hjælpekilder, og som et folk, der allerede tidlig kastede sig paa handelen, var de ikke sene om at banke paa Kinas dør og søge at vinde, hvad de kunde. Og kan der tænkes et mere lovende land til at drive handel med end Kina? Storartede naturlige hjælpekilder, rige produkter at hente, og et uhyre antal velstaaende og temmelig civiliserede mennesker at forsyne med tilvirkede varer. Men uheldigvis var den kinesiske nation gjennemsyret af en stædig konservatisme, som havde ødelagt deres evne til at afpasse sig efter nye forhold. De formaaede derfor ikke at indordne sig under de ved de fremmedes ankomst skabte nye livsbetingelser med den hurtighed og lethed, som var nødvendig for rigets vedligeholdelse, og mødte al indtrængen udenfra med en kompakt modstand. Men eftersom handelsbehovet steg, øgedes trykket. Englænderne førte først alene og derefter sammen med Frankrige krige med kineserne for at faa dem til at aabne sit land for de fremmede nationers handel. Resultatet var, at englænderne opnaaede følgende fordele: 1) ret til at drive handel paa visse bestemte punkter og løfte om, at de engelske varer ikke skulde blive belagt med høiere told end de øvrige nationers artikler. 2) ret til at nyde godt af alle de fordele, som nogensinde maatte blive tilstaaet andre nationer.

Disse fordele gav — som man vil se — ikke englænderne noget

fortrin fremfor de øvrige fremmede nationer. De satte dem kun i stand til mere frit end før at drive handel paa landet og sikrede dem en upartisk behandling.

Den ved denne indrømmelse skabte anledning var englænderne ikke sene til at benytte sig af. Den engelsk-kinesiske handel har, som Curzon fremhæver, antaget langt større dimensioner, end man for femti aar siden drømte om. Dengang var værdien af den kinesiske udførsel til England ni millioner kroner. I 1896 dreiede den fremmede handel paa Kina sig om 1,038,114,514 kroner. Heraf falder 71 procent paa Storbritannien og de britiske kolonier (Hongkong indbefattet), medens kun 13 procent falder paa de øvrige europæiske lande. 65 procent af den samlede skibsfart paa Kina drives af Storbritannien, og det er værdt at lægge mærke til, at af de 672 fremmede personer, som findes i Kina, er de 363 britiske. Briternes interesser i Kina er saaledes allerede overordentlig store, og det er vanskeligt at sige, hvilket omfang de i fremtiden vil faa. Valentine Cherral mener, at hvis Kina aabnes i samme grad, som Japan nu er aabnet, vil den fremmede handel paa Kina komme til at dreie sig om 3,600,000,000 kroner aarlig.

Men foruden englænderne er der ogsaa andre europæiske nationer, som har interesser og rettigheder i Kina. De har ikke paa langt nær saa stor handel paa landet som englænderne, men prøver at udvide den ved alle midler, bl. a. ved at hindre englænderne fra at faa mere.

Den engelske politik i Kina er „den aabne dørs" politik. Engelskmændene er sikre paa at kunne holde sig i konkurrencen med hvilken som helst anden nation og forlanger derfor for sig kun de samme handelsfordele, som maatte blive de øvrige nationer tildel. De fordrer ikke andet, end at britiske varer overalt i det Kinesiske Rige skal kunne indføres paa samme betingelser, som de øvrige fremmede nationer. England har ingen grund til at se med skjæve øine paa, at ogsaa andre tager sig af udviklingen af de kinesiske hjælpekilder.

Men de øvrige interesserede magter er ikke af samme mening. Særlig Rusland nærer den modsatte anskuelse. De russiske autoriteter tror at kunne opnaa mest, ved at stænge døren til Kina for de øvrige magter. Og det samme standpunkt indtager nu Frankrige. Disse to magter søger derfor overalt, hvor de opnaar indflydelse, at udelukke briterne og udnytte, hvad de har faaet, for sig selv alene.

Englands synsmaade deles derimod af Tyskland og Amerika.

Lad os se, hvordan stillingen efter de seneste begivenheder er.

Rusland har vundet mest; ti Mansjuriet er om end ikke i navnet saa dog i gavnet bleven en russisk provins. Dette resultat er en triumf for det russiske diplomati, som i lang tid med beundringsværdig klogskab

og udholdenhed har arbeidet henimod dette maal. Et territorium, som er større end England og Frankrige tilsammen, er for Rusland vundet, uden at et kanonskud er affyret eller et menneskeliv gaaet tabt.

I 1896 fik Rusland ret til at lægge en del af den transsibiriske jernbane gjennem Mansjuriet. Denne linje vil sandsynligvis komme til at gjennemskjære Mansjuriet i sydøstlig retning og forene sig med Syd-Ussuribanen ved Nikolks, hvorhen der nu gaar tog fra Vladivostok. I marts 1898 fik Rusland videre ret til at forbinde denne linje med en bane, der tænkes anlagt fra Port Arthur og Talienwan nordover gjennem Mukden og Kerin til Petuna. Det antages, at den russiske regjering ved en hemmelig overenskomst har sikret sig retten til at opretholde ordenen i de territorier, hvorigjennem disse jernbaner skal passere. Dette har naturligvis nominelt jernbanernes beskyttelse til formaal, men vil uden tvil ende med, at landet underlægges et russisk militærstyre. Man tror ogsaa, at Rusland har sikret sig ret til at udnytte Mansjuriets gruber og reformere dets militære system.

Det russiske herredømme i Mansjuriet blev endelig uigjenkaldelig befæstet ved den i marts sidstleden undertegnede overenskomst, ifølge hvilken Rusland fik havnene Port Arthur og Talienwan til forpagtning.

Mansjuriets befolkning anslaaes til omkring 23,000,000. Klimatet er omtremt som i de amerikanske stater Minnesota og Manitoba. Om vinteren er der en overflod af sne og stærk kulde; men luften er frisk, og meget arbeide kan derfor udrettes udendørs. Sommeren er kort, men varm og lang nok til at modne Kinas bedste korn. I de sydlige og midtre dele af Mansjuriet indhøstes mais, hvede, byg, hamp og ris i mængder af kineserne, som er de flittigste agerdyrkere, man kan ønske sig. En endnu større betydning end kornavlen har bønnedyrkningen, der drives i meget stor udstrækning, fordi der af bønnerne udvindes en olje, som benyttes til belysning og kogning. Bomuld, tobak og indigo dyrkes ogsaa meget. Kjør, faar og svin ser man overalt i de dyrkede distrikter, og muldyr, æsler og ponyer findes i en saadan overflod, at de er at faa næsten overalt. De nordlige og vestlige dele af Mansjuriet er opfyldt af bjerge og tyndt befolket, men de store strækninger i syd og øst frembyder udmærkede betingelser for jorddyrkning.

Mansjuriet besidder en uhyre rigdomskilde i sine vældige skoge af furu, eg og alm. Heldigvis ligger disse skoge saadan til, at tømmeret med lethed kan flødes ned til havet paa de store elve. Guld, sølv, jern og kul findes i overflod, men den kinesiske regjering har hidtil forbudt anlæg af gruber. Alt i alt kan det siges, at faa dele af Kina er rigere udstyret af naturen end denne, og under Ruslands energiske ledelse vil visselig Mansjuriet i en nær fremtid forbause verden ved sin fremgang.

De værste ulemper er for tiden slet styre, slette veie og røvere. Men man kan være sikker paa, at Rusland snart vil rette paa disse mangler.

De vigtigste af de indrømmelser, *England* har opnaaet, er følgende:

1) Jangtsedalen skal ikke blive pantsat, bortforpagtet eller afstaaet til en fremmed magt.

Dette løfte er naturligvis paa grund af Kinas svaghed uden værdi; men England har ved at fordre det erklæret Yangtsedalen for sin indflydelsessfære og tilkjendegivet som sin hensigt at holde døren aaben til dette uhyre rige marked.

Yangtsedalen er den rigeste og tættest befolkede del af Kina. Den frembringer en overflod af tropiske produkter, som de flinke kinesere aflokker jorden ved en række indhøstninger, op til to á tre om aaret. Opium og hvede saaes i november og indhøstes i april. Ris saaes i april og indhøstes i august. Mais og hirse saaes i mai og høstes i september. Hertil kommer te, sukkerrør, tobak, indigo, poteter og bomuld m. m. Hele provinsen Szetschuans store befolkning undtagen de allerfattigste gaar klædt i silke, som er avlet og vævet i hjembygden, og alligevel blir der en mængde tilovers til eksport. Kul og jern findes i overflod. Hovedaaren for samfærselen i dette handelens eldorado er floden Jangtsekiang, der alt i alt er 5300 km. lang og seilbar i en udstrækning af 3500 km., hvortil kommer bifloderne, der har seilbare strækninger paa tilsammen 1750 km. Ved Jangtseflodens udløb i det Stille Hav ligger Shanghai — „det fjerne Østens fremtidige New York“ — hvis handelsomsætning med udlandet allerede nu dreier sig om 270,000,000 kr. om aaret. Indbyggerantallet i dalen er mindst 180,000,000, og med en saa uhyre befolkning, saa rige hjælpekilder og en saa prægtig vandvei for samfærselen vil visselig Jangtsedalens handel — som mr. Little forudsiger i *Contemporary Review* — let kunne stige til en omsætning af 5,000,000,000 kr. om aaret. Og dette er dog kun en del af Kina.

2) Kinas indre vandveie skal aabnes for alle nationers skibe.

Dette er utvilsomt den vigtigste kommercielle indrømmelse, som er opnaaet i Kina siden landets aabning for fremmed handel, og hvis den gjennemføres i god tro af de kinesiske autoriteter, vil den visselig bevirke en revolution i handelsforholdene. Kina har et prægtigt netværk af vandveie, og de handlende nationer vil ved at benytte disse i høi grad kunne udvide sine markeder. Men det er en ting at opnaa en indrømmelse hos regjeringen i Peking, og en anden at faa den anerkjendt af de lokale autoriteter. Det vil sikkert blive nødvendigt at udøve et stærkt diplomatisk pres i Peking for at gjøre denne indrømmelse effektiv.

3) I forbindelse med modtagelsen af det britisk-tyske laan paa kr. 188,000,000 har Kina indvilget i, at lekin-afgifterne i provinserne Kiangsu,

Kiangsi, Hupeh, Chekiang og Nyanhwei, — der er stillede som sikkerhed for laanet — skal indsamles af den fremmede toldstyrelse under sir Robert Hart.

Dette er en vigtig indrømmelse; ti lekin-afgifterne, d. v. s. de lokale afgifter, som lægges paa fremmede varer mellem den havn, hvor de indføres, og konsumentens hjem — er allerede i sig selv en væsentlig hindring for den fremmede handel paa Kina og blir det endnu mer ved de slue mandariners samvittighedsløshed.

4) Kina har lovet, at sir Robert Harts efterfølger som generalinspektør for det keiserlige toldvæsen skal blive en englænder, og at en englænder skal indehave denne post, saalænge England har den største handel paa landet.

Det siger sig selv, at generalinspektøren for toldvæsenet besidder stor indflydelse, og sir Robert Hart har forstaaet at anvende denne til at øge Englands prestige.

5) Wei-hai-wei bortforpagtes til England paa samme betingelser, som Port Arthur er bortforpagtet til Rusland.

I England er meningerne delte om fordelagtigheden af denne indrømmelse; men da sagen var fore i underhuset, fremhævede Balfour, at Wei-hai-wei er den eneste havn ved Petsjilibugten, som kan opveie besiddelsen af Port Arthur, og at England ved at overtage dette punkt har forhindret Petsjilibugten fra at komme under en enkelt magts maritime kontrol.

6) Et selskab engelske kapitalister har erhvervet en for 60 aar gjældende koncession paa udnyttelsen af kul- og jernfelterne i provinsen Shansi.

Naar man erfarer, at alene den antracit, som findes i disse felter, ifølge en anseet sagkyndigs mening er tilstrækkelig til at tilfredsstille hele verdens behov i 2000 aar, vil man indse værdien af denne indrømmelse. En jernbane er allerede under bygning gjennem denne egn.

7) I 1897 opnaaede England Vestflodens (Sikiangs) aabning for fremmed handel saa langt som til Vutschau, der blev gjort til traktathavn.

Vestfloden er den naturlige kanal for den fremmede handel paa det sydøstlige Kina, og de fremmede kjøbmænd i Kanton og Hongkong har derfor længe ønsket denne indrømmelse.

Tyskland har faaet Kiau-Tschau til forpagtning i 99 aar og sikret et tysk-kinesisk selskab koncession paa bygningen af en jernbane fra Kiau-Tschau til Tsinan-fu. I det hele taget kan provinsen Shantung betragtes som tysk indflydelsessfære.

I syd forsøger *Frankrige* fra Tonking af, at tilvende sig handelen paa provinserne Kvangsi og Jynnan. Den fremmede handel paa disse provinser er endnu ubetydelig, men den ansees modtagelig for en enorm

udvidelse især for det rige Jynnans vedkommende. Hvilken retning den fremtidige handel her vil tage, er imidlertid endnu et kommercielt problem. Ti de omhandlede egne kan naaes fra Shanghai ved hjælp af Jangtsefloden, fra Kanton ved hjælp af Vestfloden, fra Tongking ved hjælp af Songka (den Røde Flod) og den projekterede franske jernbane, samt fra Birma ved en udvidelse af den engelske jernbane der. Foruden flere jernbanekoncessioner har Frankrige for at sikre sig handelen paa disse territorier taget Kvang-tschau-wan paa halvøen Leitschau i forpagtning og faaet løfte paa, at de til Tongking grænsende provinser Jynnan, Kvangsi og Kvangtung ikke skal afstaaes til en fremmed magt. Der er imidlertid intet i Frankriges kommercielle historie i det fjerne Østen, som kan retfærdiggjøre den antagelse, at den franske handel vil kunne holde sig i konkurrencen med den engelske, som vil naa disse markeder fra Kanton og Birma.

Blandt de magter, som har interesser i Kina, indtager *de Forenede Stater* en fremragende plads. Den amerikanske eksport til Kina skyder en umaadelig rask vækst og har utvilsomt betingelser for at blive meget stor. Kina indførte i 1893 varer fra de Forenede Stater for omkring kr. 32,000,000 og i 1897 for op imod 72,000,000. I løbet af dette korte tidsrum har saaledes en fordobling fundet sted. Da de Forenede Stater ikke har interesse af territoriale erhvervelser i Kina, falder deres interesser ganske naturlig sammen med Storbritanniens. Det gjælder for amerikanerne ligesom for briterne at opretholde sin ligestillethed og ligeberettigelse med de øvrige fremmede nationer paa de kinesiske markeder.

De Forenede Staters enorme produktivitet, som befinder sig i stadig stigning, vil visselig gjøre en eksport-ventil absolut nødvendig for deres industrielle tilværelse. Og det er mere end sandsynligt, at ventilationen vil foregaa over Stillehavet i retning af det fjerne Østen og Australasien. Ti det vil være vanskeligere for amerikanerne at konkurrere med den gamle verdens dygtige producenter paa deres egen grund i Europa end paa den neutrale grund, som stillehavslandene frembyder. Det er et betegnende faktum, at medens skibstonnagen paa de Forenede Staters atlanterhavskyst i tidsrummet 1884—94 aftog med 130,000 tons, steg den paa stillehavskysten med 125,000 tons.

Verdens tyngdepunkt synes hurtig at forflytte sig til Stillehavet. Dette uhyre basin, som strækker sig fra Nord- og Sydamerikas kyster til Kina og det Indiske Hav, er visselig bestemt til at blive medium for en uhyre handel, og Storbritannien, Amerika, Rusland, Frankrige og Tyskland kjæmper allerede for at blive delagtige i den. Man tænke sig, hvilken betydning Stillehavet vil faa, naar Nikaraguakanalen er bleven til virkelighed, og den transsibiriske bane færdigbygget til Vladivostok og Talienwan. Uhyre dampskibe vil sikkerlig gjennempløie havet mellem disse to ende-

punkter, og der er overveiende sandsynlighed for, at de vil føre stjernebanneret. Allerede nu er Stillehavet medium for en handelsomsætning paa kr. 18,000,000,000 om aaret, og det er ikke umuligt, at det tyvende aarhundred vil se den fordoblet.

Stillehavslandene har betingelser for en enorm udvikling, de venter kun paa at sammenbindes ved et sammenhængende net moderne kommunikationslinjer, og disse er dels under fuldbyrdelse, dels projekterede.

Foreløbig er altsaa interessen samlet om Kina, og de ovennævnte indrømmelser vil uden tvil indlede en ny æra for dette uhyre rige. Landet er nu fuldstændig aabnet for fremmed handel og frembyder uhørte muligheder for de civiliserede nationers kjøbmænd. Ved at indvilge alle fordringer har de kinesiske autoriteter — som det synes — skaffet sig et kort pusterum, og de kan takke stormagternes indbyrdes misundelse for, at riget ikke er bleven delt. Det staar nu tilbage at se, hvordan dette pusterum vil blive benyttet. Skrides der ikke til energiske indre reformer, er landet visselig dømt — dømt til at udvikles og udnyttes, ikke i beboernes, men i de fremmede nationers interesser.

Den udslukte stjerne.

Sig frem dit ord, og synk! lyder det i „Saalunde talte Zarathustra". Friedrich Nietzsche, dette værks forfatter, har ved hjælp af ophøiede indskydelser bragt budskab fra himmelske luftlag til det gamle Europa. Han har ved sine bøger, sine tanker og tilsidst ved sin tunge skjæbne vakt en udbredt ærbødig opmærksomhed i den europæiske tankeverdens høieste kredse. Han er beundringsværdig ved sin kundskab, ved sin stil og dens fine og mægtige talekunst.

Men det er ikke for en bogverdenens berømthed, ikke for at fremhæve en literær storhed, at jeg vil optage nogle bladsider i dette tidsskrift. Naar jeg skriver her om denne mærkelige tyske skribent, saa er det for at pege paa hans profetiske indskydelser, det er fordi jeg i ham ser den bærer, der bringer budskab om den *Nye Tidsalder* til den synkende herreklasses kjæmpende mænd i det gamle Europa.

Denne sendelse, at vække de første anelser, den dæmrende forudfølelse, det kald at være forløberen, der varsler om en Ny Æra for den gamle verden, er en skjæbnesvanger byrde for hans skuldre, der bringer ham til at synke sammen som tragisk helt.

Hvorledes skal vi forklare dette tidens tegn, denne store skikkelse, der er som en afspeiling af menneskehedens oprevne tilstand?

Han har selv givet os et indblik i sit indre: „Hvad forlanger en tænker først og fremst af sig selv? At overvinde sin tid i sig, at blive tid-fri. Hvormed har han sin haardeste kamp at udstaa? Med det, hvori han netop er sin tids barn. Nuvel! Jeg er ligesaavel som Wagner et barn af min tid, det vil sige en *dekadent:* kun at jeg begreb det, kun at jeg værgede mig derimod. — Det var mig nødvendigt at tage parti *mod* alt det syge i mig, medregnet Schopenhauer, medregnet hele den moderne „menneskelighed“.“

Det moderne er altsaa nedgangen. Nietzsches maal er at tage „dyb afstand med al tids-eiendommelighed“.

„Det største, jeg oplevede, var en helbredelse,“ siger han. (Der Fall Wagner).

Vi maa klargjøre os dette tidens sygdomstegn og dets aarsager. Vi maa se paa grundlaget for de herskende tilstande.

Grundlaget i denne gamle verden er det strengt gjennemførte et-kjønsherredømme; i stat, i kirke og i hjem er styrelsen absolut mandlig. I bogverden og videnskab er tanker, præg og formaal gjennemgaaende maskuline.

Det mandlige forstands-aristokratis omraade er i nutiden formørket, det er indhyllet i tykke skyer. Det er disse tre skrækkelige natteskygger, som kaldes svart-syn, tvile-syge og sanse-dyrkelse, som fuldstændigt udelukker det liv og det lys, som udstraaler fra Sjæle-Solen. Ved dekadencen, som den kaldes, ved nedgang og forfald i samfundets sjæle-liv, ved de forældede statskirkers synkende myndighed og anseelse, ved krigsmagtens forfærdelige byrder, tilkjendegiver et-kjøns-herredømmet sig gjennem sine mørke og sørgelige virkninger.

I sit hovedverk, „Saalunde talte Zarathustra“, aabenbarer Nietzsche sig som en profet for sine disciple, for Tyskland, for Europa.

Som lærer for sine landsmænd er han, lig Paulus, der forkyndte den nye lære for hebræerne, en farisæer blandt farisæere. Hans aand er mandlig og aristokratisk, han foragter mængden, „alle disse altfor mange“; han har en begeistret tro paa krig.

Han har i mange henseender ikke mer begreb om kvinden end en mahomedaner. Som fornuftsvæsen, som aand, som sjæl er hun for ham et tilsløret væsen. Hvorledes kunde det være anderledes i Europa, i særdeleshed i Tyskland, hvor kvinden er udelukket fra kundskabens templer, hvor den eneste virksomhed og myndighed, som indrømmes hende, er at føde og opale smaabarn. Ikke desto mindre har denne fremragende tyske

forfatter fornummet nogle af hendes ædle sjælelige egenskaber, hendes ynde, hendes godhed, fordi han selv er en fin sjæl, en ren, stor aand.

Men foruden dette — i hans bevidsthed langt fjernet fra nogen forestilling om kvinder — har Zarathustra i sin sjæls aller-helligste en anelse om en ophøiet og mægtig størrelse, som han kjendetegner som kvindelig.

Han fortæller sine lærlinge om dette mysterium: „Hvad skeede der med mig, mine venner? Hvem befaler dette? Ak, min vrede herskerinde vil det, hun talte til mig. Har jeg sagt eder hendes navn?"

„Igaar ved aftenstid talte hun til mig: *Min stilleste time,* det er min forfærdelige herskerindes navn. Og saa skeede det, — grunden veg bort under mig: drømmen begyndte."

„Aldrig hørte jeg en saadan stilhed, det var, saa mit hjerte skalv. Da talte det til mig uden røst: *Du ved det, Zarathustra?* Og jeg skreg af rædsel ved denne hviskning, og blodet veg fra mit ansigt, men jeg tagde stille. Da talte det igjen til mig uden røst: Du ved det, Zarathustra, men du siger det ikke! Og jeg svarede endelig som et trodsigt barn: Ja, jeg ved det, men jeg vil ikke sige det! Da talte det igjen til mig uden røst: Du *vil* ikke Zarathustra? Er dette ogsaa sandt? Skjul dig ikke i din trods! Og jeg græd og skalv som et barn og sagde: Ak, jeg vilde gjerne, men jeg kan ikke! Fritag mig for det! Det er over mine kræfter! Da talte det atter uden røst til mig: Det kommer ikke an paa dig, Zarathustra! Sig frem dit ord og synk! — — — Og jeg svarede: Mit ord kan ikke flytte bjerge, og hvad jeg talte, hørte ikke menneskene. Jeg gik nok til dem, men jeg naaede ikke frem til dem. Da talte det igjen uden røst til mig: Hvad ved du *om det?* Duggen falder paa græsset, naar natten er tausest. — — De spottede mig, da jeg fandt mig frem og gik min egen vei. Hvad gjør det, om de spotter! Du er en, som har glemt at adlyde; nu skal du befale! Ved du ikke, *hvem* det er, som alle har mest nødig? Den, som befaler det store. At fuldføre det store er tungt; men sværere er det at befale det store. Det er det utilgiveligste ved dig: du har magten, og du vil ikke herske. — — Jeg svarede: Jeg har ikke løvens røst, saa at jeg kunde befale."

„Da kom det til mig som en hviskning: De stilleste ord er det, som tvinger stormen. Tanker, som kommer paa due-fødder, styrer verden."

„Saalunde talte Zarathustra."

Man føler, at dette er dikteret fra æterens regioner.

Legende som et barn er visdoms-forkynderen.

Den sande værdighed og vægt i dette bogverdenens særsyn, i denne gribende skikkelse, er som budbærer fra himmelske luftlag. Denne sendelse, fra saa høie regioner, dette kald, at bringe den dæmrende forudfølelse, de

første anelser om den Nye Æra til den gamle verden er en skjæbnesvanger byrde for hans skuldre; han synker under den.

Nei, han har ret: menneskene hørte ham ikke, hans lærde landsmænd fattede ham ikke. De havde kun øre for løvens røst.

„De moderne mænd har ikke forstaaet, at en aand som han, der rummede saa dybe modsigelser, altid har maattet være sindssyg; — en ulykkelig personlighed, sønderslidt i sin dobbelt-eksistens, fordi han paa engang er den brutale mand i slægt med rovdyret, og det fint organiserede aandsmenneske med adelsmærket paa sin pande. Hvilken særstilling denne moderne profet indtager mellem de andre mænd, netop fordi han bærer i sig fortid og fremtid! Men fortiden har været ham for stærk; anelsesfuldt siger han selv: Ikke blot aartuseners fornuft, ogsaa deres vanvid bryder ud i os! Det er farligt at være arving!"

„Men hans dyrkere har annammet hans vanvid, ikke hans fornuft. De har taget sin sindssyge profet altfor kynisk uforstaaende til indtægt, de har forelsket sig i hans mørktblændende vanvid, men aldrig været tilstede, naar de onde aander er vegne fra ham. De har ikke forstaat, at fordi fortidens brutale arv er gaaet ham i blodet sammen med fremtidens fint mærkende sans, har han kunnet sige det mest vanvittig plumpe, mellem de dybeste, mest vidtrækkende ord, der er skrevne." Naar han, efter et anfald af mørkt raseri „kommer til sig selv igjen og trøstesløst udbryder: Hvem fatter det tilfulde, hvor fremmede de er for hinanden disse to, mand og kvinde! saa er det af de steder, man ikke lægger mærke til — heller ikke naar han i ægteskabet ser personlighedens dybeste udvikling: Ærefrygt for hinanden kalder jeg ægteskab! Men det, som de altfor-mange (die viel-zu-vielen) kalder ægteskab, hvad skal jeg kalde denne sjælens armod, denne søle?"

„Hvilken kraftig, bitter visdom!" — — Naar denne sindssyge profet „vaagner til hjertets sans og samling, da ser han os bedre end alle de store herrer kvinde-psykologer tilsammen, da ser han saa langt, at han ser de lukkede døre, der vil aabnes af en ny tid — og han sanker paa sine „bjerge" bitre, styrkende urter: I brødre, venner, prøver min medicin! — Men hans brødre og venner har ikke villet smage den! De holder mere af hans tankes delirier." *)

*

*　　*

Det har lykkedes den syge profet at frigjøre sig for tidens sygdom, han har gjort sig skikket til at modtage ophøiede indskydelser.

Friedrich Nietzsches hovedværk, det som han selv sætter høist blandt sine skrifter, *Also sprach Zarathustra*, bestaar af fire dele, skrevne i aarene

*) Alvilde Prydz: „Mennesker".

1883—1885; hver del i ti dage; afsnit for afsnit undfanget paa lange vandringer, — under en følelse af inspiration, som blev hver sætning ham tilraabt; saaledes har han selv udtalt det. Vi er her saaledes i andre regioner; udenfor den mandlige videnskabeligheds omraade. Dr. Georg Brandes har udtalt sig om dette mærkelige værk. *)

„Hovedpersonen og noget af formen er taget fra persernes *Avesta*. Hans religion er renhedens religion; hans visdom er let og freidig; hans væsen er lys og lue. Ørnen og slangen, de to dyr han har hos sig i sin bjerghule, det stolteste og det klogeste dyr, er gamle persiske symboler.“ Bogen er „dunkel og dyb, høitflyvende og abstrakt, profetisk og fremtidsdrukken“.

„Zarathustra er den mystiske religionsstifter, vi pleier at kalde Zoroaster“. Han stiger opad høiden, og paa fjeldet — did, hvor „ingen støi, ingen stank, intet støv — ingen sti naar op.“ I æter-ren luft vil han leve. „Ren himmel foroven, frit hav ved bjergets fod, og derover en lys-himmel, en lys-afgrund, en azur-klokke, hvælvende sig stum over brusende vande og mægtige bjergrygge. Deroppe er Zarathustra ene med sig selv, aandende den rene luft i fulde dybe drag, ene med den opgaaende sol, ene med middagens gløden, der ikke forringer friskheden, ene med blinkende, talende stjerner ved nattetid.“

Det er et forklarelsens bjerg, vi her faar fremstillet; der er godt at være.

Zarathustra kaster sig dansende, i selvberusning, ud i rummet. Han vil svinge sig opad til „over-menneske“; det nuværende menneske er ham for lavt, for ufuldkomment.

*
* *

Lad os se paa disse nutidsmænd, hans samtidige; det er til dem, at denne røst har et budskab at bringe.

Det gamle Europas mandlige aander ser vi omtumles i alle retninger, i anskuelsers, forestillingers og grundsætningers verden. **) Vi ser det uhjælpeligt haabløse i de mandlige hjerners ene-vælde, de mandlige evners ene-virken og eneherskende anstrengelser.

Vi ser dem „kaste barnetroen overbord“; — — og endelig ser vi dem, drevne af det menneskelige i dem, som ikke ganske er kvalt under det maskuline, vi ser dem drives tilbage til — „Kirken“! — — O, ve! Den er ogsaa gjennem aarhundreder mer og mer omdannet til en mandlighedens faste borg. Det er som i Midas-sagnet: alt hvad han rørte ved, blev til guld. Den mandlige ene-hersker har taget fat paa alt — i him-

*) „Aristokratisk radikalisme“. *Tilskueren* 1889.
**) Edouard Rod, *Les idées morales du temps present.* Nyt tidsskrift 1893.

mel og paa jord — og gjort alt mandligt. Verden har han indrettet til sit brug og efter sin smag. Guddommen har han skabt efter sit billede; Vorherre er en mand, lig manden selv. Nu hungrer og tørster han i sin mandlige selvherligheds overmættelse og rus.

Skabningens grund kan ikke rokkes; mennesket er mand og kvinde, kvinde og mand. Manden er menneskets ene halvdel; det nytter ham ikke, at han, alene, vil være det hele menneske. Det halve kan aldrig blive det hele.

*
* *

Det er overraskende at se, i dr. Georg Brandes's fremstilling, denne mandlige bevidsthed, udfyldt af sin selvherligheds verden! — — at høre, hvorledes en muskelstærk krop filosoferer! Al denne mandlige hjernemekanik, alle disse isnende kolde og jernhaarde begreber viser os hankjøns-bevidstheden, oparbeidet og vedligeholdt i hedensk, forskristelig aand, ved at studere oldtidens græske og romerske forfattere. Vi ser, at bevidsthedens indhold er magt, magt, magt. Vi ser, at magtfølelsens glæde bestaar i bevidstheden om at kunne knuse alt svagere omkring sig.

Derfor er det, at vi ser den „moderne“ verden indhyllet i tykke skyer, i natteskygger, hvorover Sjæle-Solen aldrig skinner. For dette mandlige aands-aristokrati er „galilæeren“ en dødning. I dets verden er Menneske-sønnen endnu ukjendt.

Jesus af Nazaret kom i mandlig skikkelse, men det er kvindens egenskaber, han forkynder og udøver. Tidens kamp og arbeide forbereder en tilstand, der kan medføre mulighed for, at kvinden i egen personlighed og skikkelse kan forkynde sine egenskabers magt og ret for menneskeheden.

*
* *

Ja, heldigvis: „Vi befinder os for øieblikket netop i en af de historiens tids-skifter, da de gamle ideer har tabt sin kraft; vor kultur er dømt til at søge nye grundtanker, og følgelig ogsaa til at skifte karakter.“ — „Hvad der sætter de dybe mærker i folkenes historie, er hverken revolutioner eller krige — den skade, sligt volder, udjevnes let — men ombytte af idé-indhold. De sande omvæltninger er begrebernes fornyelse.“

Se, se! Den dyriske kraft, muskelstyrken er altsaa dog ikke den stærkeste!

„Timen for denne fornyelse vil snart slaa for vort vedkommende. Videnskaben har vendt op og ned paa verdens-opfatningen og berøvet vore gamle religiøse og sociale ideer al magt og tilforladelighed.

„Alle disse isnende kolde og jernhaarde begreber, der staar stik imod den gamle troslære, har fremkaldt ubodelig strid mellem forskning

og livssyn.“ — „I gjennemsnits-hjerner har slig indre splid avlet den tilstand af begrebs-anarki, som synes at være nutidens særkjende.“ — „Nutidens statsmænd er altfor trygge i troen paa institutionernes indflydelse og nærer altfor stor mistillid til ideernes magt; men videnskaben lærer tydelig, at de første er børn af de sidste, saa de aldrig har kunnet bestaa uden deres støtte. Tankeformerne danner forholdenes usynlige underlag. Naar de forsvinder, brister samfunds-indretningernes og kulturernes hemmelige grundvolde.“ *)

* * *

„Der gives moderne aander, hvis liv og digtning med uhyggelig klarhed aabenbarer sig som en eneste stor uovervindelig fortvilelse. Den nagende, gnavende uroens dæmon, som sidder dybt i deres hjerte, lader sig ikke bringe til ro. Det hjælper dem ikke, at de „med en jonglørsaltomortale hæver sig op over misèren ved at proklamere sig som overmenneske“.

Vi ser, hvorledes den ene-herskende mandlige *homo sapiens* gaar tilgrunde i sin umulige halvheds-tilværelse.

I romanen „Mysterier“ har Hamsun givet en mandlig dekadent-type. „Johan Nagel er i besiddelse af alle de prangende udyder — sygelig finfølelse og brutal raahed, det ensomme aristokratiske suveræne Jeg forenet med den mest lurvede almueagtighed, dyb følelse og ækel affektation — som karakteriserer vore dages René'er.“ (Carl Nærup.) **) Han stunder efter „udviklet forbrydelse“ og „fremragende synd“, efter den „haarreisende udskeielse, delikat ryggesløshed, — fuld af Helvedes raa herlighed“.

Denne overspændte fremhæven af forvendt sjæleliv, denne med lidenskab udskregne fremstilling af den vanskabthed, som det maskuline enevælde har udviklet sig til, faar vi opfatte som tilkjendegivelser fra tilværelsens høider, — som det ubevidste budskab — om en høiere menneskelighed, som nu vil tage sin plads paa jorden.

Den mandlige ene-hersker „har ingen opgaver i tilværelsen længer uden den at spille sit livs komedie tilende — ingen baand eller pligter trykker ham.“

* * *

Zarathustra er, ligesom døberen Johannes, en røst i ørkenen, — i forfaldets, nedgangens ørken; — i forstands-riget, den kolde tankes, der er uden sjæl, uden overbevisning, uden kjærlighed.

Den inspirerede profets røst maatte dirrende naa frem gjennem det

*) Gustave Le Bon i *Revue Scientifique. Nyt Tidsskrift,* juni 1894.
**) *Kringsjaa,* september 1895.

nittende aarhundreds tunge luft; men tonens renhed klinger underfuldt klar. Stilens værdighed er over-jordisk, hans tale kommer fra høiere luftlag.

Friedrich Nietzsche maatte omfatte det altsammen; han maatte fare over alle tankens riger og herske over hele aands-verdenens forstands-tørre og hjerte-kolde storfolk. Han maatte være filosofiens nihilist; grundsætninger, tankeformer og systemer brød han istykker, for at vise — med en skrækkelig latter —, at der overalt var tomhed indvendig.

Han maatte bringe dem til at fortvile; gjøre dem tørstige — faa dem til at længes efter friskt vand fra kilden — alle disse ørkenens hovmodige indbyggere.

Denne forfærdelige opgave var for tung for ham, den brød ham ned. Den anstrængelse at udfri sig fra tidens sygdom, hans ensomme liv, hjernens umaadelige virksomhed ved at modtage og gjennemarbeide de ophøiede indskydelser, har udtømt hans livskraft. Han er allerede i flere aar indesluttet i et sindssyge hjem.

*

* *

Zarathustra har sagt frem sit ord, og han er sunket sammen.

„Sig mig, mine brødre: hvad er for os det usle og det usleste? Er det ikke *udartning?* — Opad gaar vor vei; — men en gru er det for os det udartede sind, som siger: „Alt skal være mit". — Naar eders hjerte svulmer bredt og fuldt lig strømmen, der er en velsignelse og en fare for de omboende: der er eders dygds udspring."

„Og ligesom stjernen, der udslukkes, er enhver eders dygds gjerning: altid er dens lys endnu underveis — ogsaa efter at gjerningen er gjort — det vandrer, og naar vil det ikke længer være underveis? Saaledes er eders dygds lys endnu underveis. Om det ogsaa er glemt og dødt, dets lysstraale lever endnu og farer frem."

„Men lig vildsvinets hugtand skal mit ord oprive grunden i eders sjæl; plogfure vil jeg kaldes af eder."

„Saalunde talte Zarathustra."

Friedrich Nietzsche har bragt budskab fra høiere luftlag, han har været forløberen, som varsler om det store, som kommer; han har bragt de første anelser, en dæmrende forudfølelse af en Ny Æra til menneskene i det gamle Europa.

Aasta Hansteen.

En stor-spekulant.

(Efter T. C. Crawford i *Cosmopolitan*).

Det amerikanske maanedsskrift fryder sig aabenlyst ved at berette om om en engelsk finans-skandale, som overgaar alt, hvad man ellers pleier at paadutte yankee'rne.

For nærværende er skifteretten i London beskjæftiget med et usædvanligt stort million-bo; og de oplysninger, som her kommer for en dag, er saa beskjæmmende for en række fornemme gamle navne, at bladene mod sædvane tier alle tilhobe.

I 1895 kom en ukjendt middelaldrende kjøbmand fra Nottingham ind til hovedstaden; nu har denne mand opgivet sit bo — efter at have tjent 56 millioner kroner kontant paa disse tre fire aar. Det tyder som et eventyr af „1001 nat“, naar man hører, at denne svimlende sum har han udelukkende tjent paa at sælge andres eiendom. Rigtignok eiede han, den gang han tog fat paa forretningen, godt og vel et par millioner kroner; men dem satte han aldrig direkte ind i affæren, de strak saavidt til for at dække hans løbende udgifter i hans daglige liv. Manden heder Ernest Terah Hooley, og hans erhverv var at stifte aktieselskaber til overtagelse af vel kjendte og lønnende privat-forretninger. Han var, hvad børsfolk kalder en „*promoter*“ — et ord, som ondskabsfuldt udlægges at betyde en mand, som sælger, hvad han ikke eier, til folk, som ikke har tænkt at kjøbe det.

Mr. Hooley synes at have havt en uimodstaaelig evne til at trolle for folk, at hypnotisere, som det nu kaldes. Han er en ganske almindelig fyr uden dannelse eller kundskaber. I sin tid arvede han en 3—400,000 kr. efter sin far og satte disse i en lidse-fabrik hjemme i Nottingham; og i tyve aar lod han dem staa der, mens han selv levede i ro og mag ude paa landet. Han var af sund bondeslægt og trivtes bedst som gaardbruger. En vakker dag stak det ham at udvide fabrik-bedriften ved at omgjøre den til et aktieforetagende med begrænset (limited) ansvar. Noget yderst almindeligt i Englands forretningsliv. Om en dygtig forretningsmand har havt et par gode aar, som indbringer ham f. eks. 30 pct. — straks blir han fristet af en „*promoter*“, som tilbyder sig at skaffe større kapital ved at sælge hans 30 pct.'s bedrift i aktier med 3 pct.'s afkastning. I regelen pleier en saadan kapitaludvidelse ikke at gavne det ringeste. Hvad engelske aktiekjøbere i de sidste ti aar til unyttes har nedlagt af mynt i slige foretagender, vilde strække til for at bygge den britiske flaade fire fem gange saa stor. Mr. Hooley fik sit aktieselskab istand. Og dette gav ham mer-

smag — han tog fat som *promoter* og kastede straks sine øine paa cykleforretningen. Rigtignok gik det ikke godt med det første forsøg; aktiesalget lykkedes nok, men han maatte selv skyde til for at holde bedriften oven vande. Denne lærepenge gav ham et andet syn paa sagen.

Ikke alene har han aldrig selv sat en bedrift i gang; han udelukkende handler med andres forretning. Men efter sit første vanheld har han heller ikke selv beholdt nogen aktie i de omsatte forretninger. En af hans første mesterstykker var at kjøbe Dunlop-cykle-kompaniet for 56 mill. kr. uden at stikke en øre deri og saa paa en maaned at sælge bedriften igjen for 93 mill. kr. med en brutto-fortjeneste af vel 30 mill. kr.! Dette stod der ry af verden om, ogsaa udenfor City. Selvfølgelig blev han øieblikkelig overhængt af alle de plagsomme snyltedyr, som stimler did, hvor der kan naskes krummer fra deres haand, hvem gud Mammon er naadig. Og Hooley var en snil mand, som aldrig kneb paa skillingen; han forstod at sætte guldsegl for munden paa truende bagvaskere. Aldrig et ufordelagtigt ord i bladene om den misundte lykkens pamfilius.

Foreløbig slog han sig paa omsætning af cykle-fabriker. Det var jo for tre fire aar tilbage glimrende foretagender, som alle gjerne vilde have lot i. Tilslut stod der slig en magisk glans af navnet Hooley, at han i 1896 omsatte 10 store bedrifter for tilsammen 224 mill. kr., med en bruttofortjeneste for egen regning paa 4—6 millioner af hver omsætning. Næste aar — ifjor — gik det ikke fuldt saa glat; han fik bare omsat 9 forretninger paa tilsammen 150 mill. Og nu er det forbi med troldommen; endda næsten alle hans aktieselskaber holder det gaaende, har aktiernes værdi paa markedet nu naaet ned til et rimeligt lavmaal; men tabene har været større end selve *promoterens* fortjeneste paa omsætningen. Oven i kjøbet har han ogsaa selv sat denne sin vældige fortjeneste overstyr — paa andre hold.

Det kan være interessant at kaste et blik paa denne besynderlige Midas-figurs fremgangsmaade. Den amerikanske forfatter sammenligner ham med salig Barnum. Hans styrke var *showman*-geniet, evnen til at trolle publikum ind i garnet. Først og fremst var han uimodstaaelig, naar han vilde skaffe sig en bedrift at sælge. Det lyder utroligt, dersom det ikke var et tørt referat fra skifteretten: Hooley havde budsendt disponenten for en stor cykle-forretning, og manden indfandt sig ydmyg og lykkelig ved at faa stedes for den stores aasyn, bukkede to gange som for en keiser. Med en svær svart cigar i munden fæstede troldmanden sine brune fløilsøine paa den beskedne fyr og sagde kort og godt: „Jeg agter at kjøbe Deres eiendom. Jeg har tænkt at give en million kroner for Deres part, mod at De nu retter Dem efter mig.“ Det gaar rundt for fyren; det første,

troldmanden beder ham gjøre, er nemlig: selv at gaa ud i staden og reise 3 millioner for at kjøbe sin egen bedrift! — og fyren flyver til sine direktører med det glade budskab, der slaar dem med samme blindhed. De ud paa staden for at skaffe den fremmede mand mynt til at kjøbe deres egen bedrift! Og tilslut staar de stolte hos mr. Hooley og modtager et rigeligt kommissions-salær paa de summer, han ganske ligefrem har hentet op af deres egne lommer! Saa lyder et af de eventyr, som nu bogføres i Londons skifterets-protokol.

Denne matador, som paa tre fire aar har haandteret mindst 400 mill. kr., maa man ikke tænke sig siddende i et umaadeligt kontor med bogholdere og korrespondenter i lange rader. Nei, han holdt sig helst paa sin landgaard og tog i London ind paa jernbane-hotellet ved Midland-banegaarden; her havde han staaende en række værelser til afbenyttelse for en leie af 3600 kr. ugen. Her var det han aftalte sine storhandler; naar saa sagen var bragt i orden, pilede han ned trappen og smat ind paa toget igjen. Alle formaliteter overlod han sin advokat at greie. Det var ikke bare for hans egen del bekvemt, at alt foregik paa jernbane-hotellet; det var ogsaa særdeles letvint for en del af hans bedste kunder — landjunkerne.

Sagen var, at Hooleys mesterskab i at faa aktier til at glide ud blandt publikum bestod i at anbringe høiadelige navne paa titelbladet af aktie-indbydelsen. Dunlop-affæren gik af stabelen med to hertuger og to grever som gallions-figurer. Og slige størrelser fandt det yderst behageligt at slippe at vise sig i hovedstaden, naar de fra sit herresæde skulde ind og snakke lidt med den tarvelige fyr Hooley; det var jo bare at svippe op hoteltrappen en stund og saa ile hjem igjen med næste tog. Hvorfor de indfandt sig i hotellet? Jo, Hooley var ikke den mand, som bad om en tjeneste gratis. Efter hvert havde han en bestemt takst for, hvad et fint adelsnavn paa indbydelsen var værdt; en greve vænnede han sig til at anslaa for 450,000 kr. Til jarlen af Delawarr punged han en gang ud med det dobbelte. Og en hertug — ja, det er noget saa finfint, at de endog slipper at møde i skifteretten, som her nøier sig med et provs-brev fra vedkommendes advokat. For nærværende har Hooleys fallit ødelagt denne indbringende levevei for aristokratiet; hans afsløringer for skifteretten af adelsnavnes markeds-værdier er blet de ædle herrer en slem streg i regningen. Ja, det har kostet flere af dem græmmelse oven i kjøbet, idet de har faaet en stille anmodning om at melde sig ud af den standsmæssige klub, hvor de har havt sin gang som gentlemen.

Alt hvad Hooley selv foretog sig, naar han udstedte en af sine aktie-indbydelser, var at forfatte den flotte liste over gode navne paa titelbladet af prospektus. Det forretningsmæssige overlod han advokaten

at besørge. Han førte ikke en gang bøger over sin kjæmpe-forretning, forstod sig strengt taget ikke paa forretnings-førsel. Han bare skovlede guldet ind — og øste det ud igjen. Hvorfor bebyrde sig med kjedelige posteringer, saa let som alt gled! Men hvad som let kommer, let gaar.

Paa tre fire aar havde denne fyr tjent 56 millioner kroner kontant — og nu staar han paa bar bakke. Det er „godt gjort", men det kan forklares. Hooley var og blev en bondemand; han kjøbte alt, man prakkede ind paa ham. Især var det ham umuligt at sige nei, naar nogen af hans fine forretnings-venner bød ham jord til kjøbs. Alle de gange han hvervede sig et høiadeligt navn for sit nye prospektus ved at kjøbe en vanskjøttet gaard af vedkommende! Tilslut sad han inde med en hel tylvt herresæder med historiske navne; alt i alt maalte hans jordegods 12,000 hektar. Driften af alt dette slugte svære summer. Han eiede to damp-lystjagter, hver værdt en formue. Saa var han ogsaa forfængelig; ifjor gav han ved dronningens jubilæum 2 mill. kr. bort til veldædige øiemed, i det dumme haab at vinde adelskab. Og til venner og bekjendte øste han ud med begge hænder. En gang et aktieselskab gik af stabelen, honorerede han sin advokat med 400,000 kroner for en maaneds arbeide!

Aldrig tænkte han paa at lægge penge op. I sin bank havde han stadig uhyre forskud; gjennemsnitlig — ja, det lyder eventyrligt — 14—15 millioner kroner! For skifteretten skrød han af, at han engang havde bragt sit forskud ned i 2 millioner bare! Til sikkerhed maatte han da stille sine umaadelige eiendomme.

Tilslut fandt hans kompagnon, som i sin tid havde skudt ind stakkels 3000 kroner, at det gik vel vidt med Hooleys ligesæle forretningsførsel; i vaares trak han sig tilbage med sine oplagte 9 millioner kroner! Men Hooley tog sig ikke nær af slige smaating. Han gik igang med at sætte det kinesiske statslaan paa 1440 millioner kroner ud i verden! Desværre kom politiken ham paa tværs; laanet blev ikke reist.

Saa begyndte kravene at melde sig; krediten minkede. Hans gamle hjælpere tog paa at blive nærgaaende, ja uforskammede. Et parlamentsmedlem, som havde bistaaet med at reise 900,000 kr. til et af hans aktieselskaber, stævnede ham for 1,800,000 kr. i kommission! Han blev stævnet for 18,000 kr. i honorar af en ven, som havde forestillet ham for en fin lord (det var taksten for en slig tjeneste). Tilslut regnede der med stævninger over hans en gang saa mægtige hode. Og den arme landmand blev kjed af at sidde dag ud og dag ind i et lummert retslokale — han brød over tvært og gik til skifteretten for at faa fred.

I de første dage efter opbudet løb man ham paa dørene med tilbud om plads i forretninger, som han en gang havde bragt i ny gjænge — men han drev slige folk fra sig. Det udelukker ikke, at han jo kan

drømme om at tage fat paa ny frisk, dersom han kommer paa fode igjen. Boets behandling for skifteretten har sat hans adelige forretningsvenner i forfærdelse; der er gjort utrolige anstrængelser for at stoppe fyrens afsløringer, ikke altid fine anstrængelser — jarlen af Delawarr havde paa hængende haar kommet i knibe for sit klodsede forsøg. Sagen gaar sin gang, og mr. Hooley driver koldblodig paa med at blotte sine fine bekjendtskaber. Men bladene tier som med en mund.

— — — Vi har gjengivet denne skandalsag saa vidt omstændelig med den stille bagtanke, at godtfolk skal vænne sig til at se med aabne øine paa slige fænomener i tiden. Det kan træffe, man staar sig paa at være paa vagt ogsaa i vort lille samfund.

Alkohol-spørsmaalet.

(Efter prof. dr. **August Forel** i *Zukunft*).

Saalangt historien rækker, gaves der for saa vidt et alkohol-spørsmaal, som der forekom drukkenskab og dennes ekscesser, medens poesien, malerkunsten, musiken og endog religionen bestandig sang: „Vinen glæder menneskets hjerte." Paa den ene side raahed, forbrydelse, elendighed og ulykke, paa den anden larmende glæde: af den samme kilde! Til alle tider har vismænd advaret mod denne samfundsfiende, dog for det meste forgjæves. Man gik næsten overalt ud fra den falske forudsætning, at en maadeholden nydelse af berusende drikke samtidig var uskadelig, nyttig og almindelig opnaaelig. I mindst 2500 aar (Konfucius og andre urgamle bøger prækede allerede maadehold i nydelsen af vin) forblev alle maadeholdsprækener og bestræbelser absolut resultatløse; de kunde ikke engang hos tidsfællerne opnaa nogen mærkbar indflydelse; de blev kun en kraftløs og unyttig klage over menneskenes svaghed og daarskab. Dog har der allerede tidligere været mænd, der, som Mahomed, havde begrebet, at den vanemæssige nydelse af gjærede drikke i og for sig — og ikke blot den overdrevne nydelse — var kilden til det onde og som saadan maatte udryddes. Saaledes har islam ved siden af sine fordærvelige feil ellers, som især den kulturnedbrydende fatalisme, ved Koranens forbud mod nydelsen af vin erhvervet en uskatterlig kilde til kraft, som denne religion ligetil den dag idag tilfulde har bevist, at den besidder. Men kulturmennesket drak videre.

Imidlertid blev kulturfremskridtet af den stedse opfindelsesrige vinde- og nydelsessyge benyttet til mere og mere at udstrække produktionen, konserveringen og udbredelsen af de spirituøse drikke. Især har brænderierne og bryggerierne, som bekjendt, i vort aarhundred uhyre forøget

alkoholproduktionen og gjort den billigere derved, at alle mulige jordprodukter, som roer, poteter og byg, i massevis blev anvendt dertil. Haand i haand dermed gik en storartet udbredelse af restaurationsvæsenet, baade med hensyn til antal og komfort, størrelse og luksus. Følgen heraf er, at tidligere tiders leilighedsvise drikkesyge, da de drukne ved vinhøsten og ved festlige anledninger mere laa om i det frie, men snart kom sig igjen paa grund af tvungen nøkternhed, er blet afløst af den socialt langt farligere, moderne kroniske alkoholisme, der udvikler en mindre synlig rus, men til gjengjæld bærer i sig en langt større fare ved den vanemæssige og overdrevne alkoholnydelse. Imidlertid opstod i begyndelsen af dette aarhundred i de Forenede Stater, især under indflydelse af lægen Benjamin Rush, kulturfolkenes moderne afholdsbevægelse, hvis lære- og grundsætninger i korthed er følgende: Alle alkoholholdige drikke er snigende folkegifte, der anretter en uhyre social skade og er til ingen nytte. Brugen af saadanne drikke er derfor i og for sig intet andet end en tusenaarig misbrug, sanktioneret og vedligeholdt ved fordomme, tradition, literatur og religion. Som følge af alkoholens egenskaber fører den almindelig brugelige nydelse med fatal sikkerhed et stort antal mennesker til overmaal. Af denne grund nytter ikke maadeholdsbestræbelser. Alkoholismen og drikkesygen er ikke en mennesket iboende last, men kun produktet af en ved denne uvane opstaaet sygdom, der fører til hjernens forgiftning. Aarsagen til ondet er den uskik vanemæssig at nyde gjærede og spirituøse drikke. Derfor maa disse fjernes fra nærings- og nydelsesmidlernes række.

Denne saa simple og naturlige, derfor ogsaa storartede reformtanke blev nærmest forhaanet og betegnet som forrykt utopi. Man forsøgte ogsaa i Amerika og andre steder at slaa ind paa en middelvei ved afholdenhed fra brændevin alene. Men dette sidste forsøg slog stedse og overalt feil, medens den konsekvente afholdenhed fra alle alkoholholdige drikke langsomt, men sikkert er vokset op til en social magt, til en kulturfaktor af første rang. Det var i staten Maine, at man efter lange kampe først opnaaede et afholdsflertal, som tilslut satte igjennem det lovlige forbud mod salg og fabrikation af alle alkoholholdige drikke i staten. Senere blev forbudsloven ogsaa indført i andre unionstater — altid ved folkeafstemning — hist og her ogsaa afskaffet igjen. Nu bestaar den i tre stater. Dog betyder dette forbud intet forbud mod alkoholnydelsen, og den fri indførsel fra andre stater er ved unionlovene fremdeles tilladt konsumenterne. Endvidere rammede det ved general Neal Dow (død 1897, 93 aar gammel) indførte statsforbud et altfor lidet forberedte folk og altfor store minoriteter. Man greb derfor i de sidste aar til et bedre, om end langsommere virkende middel, nemlig *Local Veto* (eller *Local Option*), der giver hver kommune, altsaa alle voksne mænd og kvinder inden kommunen (sommesteds kun mæn-

dene) ret til ved flertalsbeslutning at forbyde alkoholhandel paa kommunens omraade. Mange stater i unionen besidder lokal-veto og undergaar derved en langsom forberedelse til statsforbud.

En nøiagtig og upartisk statistik over en femtenaarig periode i kommuner med og uden brændevinsret blev nylig offentliggjort af staten Massachusetts, hvoraf blandt andet fremgaar, at der i kommuner med forbudslov paa 1000 indvaanere kun forekom 10.26 arrestationer mod 23.34 i kommuner med brændevinsret, og at velstanden og sædeligheden i de første i betydelig grad tiltog.

Antallet af totalafholdsfolk i de Forenede Stater anslaaes for tiden til ca. 10 millioner. Naturligvis bagvaskes de paa alle optænkelige maader af de i sine forretningsinteresser truede øl- og whiskyhandlere, og mangen en saadan „and" reproduceres tankeløst af europæiske blade.

Fra Amerika af har afholdsbevægelsen forplantet sig videre til Kanada, Storbritannien, de skandinaviske lande, Finland, alle britiske kolonier og nylig til Centraleuropa. Kanada staar meget nær statsforbud. I Storbritannien anslaar man afholdsfolkene til ca. 6 millioner. En af afholdsfolkenes driftigste organisationer er den internationale goodtemplarorden, der tæller ca. 600,000 medlemmer (100,000 i Sverige alene, ca. 6000 i Nordtyskland, 2000 i Schweiz, 30,000 i Norge, 200,000 i Storbritannien osv.)

De lande, som mindst konsumerer alkohol (i Europa: Norge og Sverige) har den længste levetid at opvise. Fra 1851 til 60 var den aarlige dødelighed i Sverige 21.7 pro mille, fra 1860 til 94, d. v. s. siden gjennemførelsen af den store reformlov om alkohol (1860), kun 17.5. I Danmark var den fra 1851 til 60 gjennemsnitlig 20.6 pro mille, fra 1860 til 94 19 pro mille. Medens i Sverige forminskelsen beløb sig til 4.2 pro mille, var den i Danmark, der ingen alkohollov har, og hvor der drikkes næsten ligesaa meget som tidligere, trods de øvrige hygieniske fremskridt, kun 1.6 pro mille. I Sverige maatte i 1860 36 pct. af rekruterne paa grund af uduelighed sendes tilbage, i 1890 kun 20 pct.

De engelske livsforsikringsselskaber „*Temperance and General provident Institution*", *Sceptre* osv. forsikrer afholdsfolk i en særegen sektion. Det første selskab udviser følgende:

	Dødsfald efter sandsynlighedsberegning.	Indtrufne dødsfald.	Procent.
Almindelige sektion	4080	4014	99
Afholdsfolks sektion	2418	1704	70

Altsaa 29 pct. mindre i den sidste sektion. Afholdsfolkene fik derfor en stor nedsættelse i præmierne.

Kolonialhandlerne i England har ikke lov til at sælge brændevin i

glassevis. Deres dødelighed beløber sig (fra det 25de aar) til 18.9 pro mille, skjænkeværternes derimod til 33.4 pro mille. Videre sammenligninger er paa omhyggeligste maade blevet anstillede af *British Medical Association* mellem drukkenbolte, maadeholdsmænd og afholdsmænd. Saaledes er man kommen til det resultat, at en mand, som er afholdende fra det 18de aar, gjennemsnitlig lever $7^3/_4$ aar længere end den, som ikke er det.

Tidligere blev brændevinet anseet som hovedsynderen. Dog maa man mere og mere erkjende, at øl, vin, absint, ja endogsaa frugtvin neppe er uskyldigere. Man drikker større kvanta — det er alt. I Frankrige og Algier er absintens ødelæggelser frygtelige.

Det er en stor kortsynthed af de stater, som tildels grunder sit budget paa alkoholhandelen og priser alkoholproduktionen som nationalrigdom. Det er en rigdom, som ødelægger dens besidder, lammer og fordærver landets bedste kræfter. Selv udførselen, til hvis fremme mange lande giver saa meget, danner en usund industri. Man kan ikke i længden skade andre, uden selv tilslut at lide derunder, selv bortseet fra den umoralske side af sagen. I denne henseende er det ganske betegnende, hvad en absintfabrikants hustru sagde til sin mand paa en soirée: „*Vends en, mais n'en bois pas!*" („Sælg, men drik ikke!") Deri ligger alkoholhandelens hele sociale moral. Brændevinshandlerne pleier selv ofte at blive ofre for alkoholen. Tyskland skal aarlig konsumere spirituøse drikke for omtrent 1700 millioner mark og anvende 1,552,000 hektar agerland til produktionen deraf. Man har beregnet, at enhver indvaaner i det tyske rige derfor aarlig kunde erholde 62 pund brød.

Det hele saakaldte alkoholspørsmaal beror efter forfatterens mening paa en kulturhistorisk fordom. Modstanden mod forbudslov bunder i fordomme, der tilhører en antik, raa, ja barbarisk skik: den kunstige forgiftning af den menneskelige hjerne ved en narkotisk gift.

Stjernernes kemi.

(Efter **Norman Lockyer** i *Nature*).

I begyndelsen af dette aarhundred undersøgte Fraunhofer sollys og stjernelys gjennem et prisme. Han fandt, at det lys, der kom fra solen, var forskjellig fra stjernernes. Først et halvt aarhundred senere blev det opdaget, at de mærkværdige „linjer" i det gjennem prismet passerende lys var uvurderlige vidnesbyrd om den kemiske tilstand af umaadelig fjerne

verdener. I spektralanalysen havde vi ved erkjendelsen heraf faaet vort sikreste og mest alsidige astronomiske hjælpemiddel.

Det er en kort oversigt over, hvad spektralanalysen har lært os med hensyn til himmellegemernes natur, og over de slutninger, som heraf kan drages, vi i det følgende skal prøve at give.

Den første kjendsgjerning af vigtighed er, at vi efter de oplysninger, spektrene giver os, ikke i noget himmellegeme med sikkerhed kan paavise tilstedeværelsen af en klasse af gasarter, der repræsenteres af surstof, kvælstof og argon. Om en anden klasse af gasarter, repræsenteret af vandstof og helium, har vi derimod en rent overvældende mængde af vidnesbyrd. Forholdet mellem de forskjellige gasarter er altsaa et ganske andet paa stjernerne end paa jordens overflade.

Hvad de substanser angaar, der af kemikeren betegnes som ikke-metaller, finder vi kulstof og kisel, men disse to er ogsaa de eneste af denne klasse. Af de metaller, som forefindes, er de almindeligste kalcium, strontium, jern og magnesium. Mange andre kan ogsaa paavises, men oftest i saa ringe procentmængde, at de i en generel fremstilling kan lades ude af betragtning.

Forekommer nu disse kemiske elementer blandet i alle himmellegemer, saa man praktisk talt fra et kemisk standpunkt kan henføre dem alle til omtrent samme sammensætning? Nei, dette er ikke tilfældet.

Ved hjælp af spektrerne af de stjerner, som ligner solen deri, at de bestaar af en kjerne omgivet af en atmosfære, som absorberer det fra kjernen udstraalede lys, studerer vi denne atmosfære i de saakaldte absorbtionslinjer. Ved disses hjælp kan det godtgjøres, at enkelte stjerners atmosfære bestaar af stoffe, vi her kjender i form af gasarter, andres er væsentlig af metallisk natur, og atter andres bestaar hovedsagelig af kulstof eller kulstofforbindelser. Der er altsaa betydelig forskjel i sammensætningen af den atmosfære, der omgiver de forskjellige stjerner.

Kan nu denne kjendsgjerning forbindes med andre? En af de sætninger, der formuleredes af Kirchhoff i spektroskopiens barndom, omtaler, hvilken udstraaling et legeme giver ved forskjellig temperatur. En ildrager, som stikkes ind i ilden, blir først *rød,* og eftersom den blir hedere, blir dens farve lysere og lysere, tilsidst *hvid.* Undersøgt gjennem spektroskopet viser det sig, at den røde farve skyldes mangelen paa blaat lys, mens den hvide farve fremkommer derved, at flere og flere blaa straaler kommer til, eftersom temperaturen stiger. Kirchhoffs lov bekræfter, at jo varmere et legeme er, desto længer strækker dets spektrum sig ind i det ultraviolette.

Jo varmere en stjerne er, desto længer strækker følgelig dens fuldstændige eller kontinuerlige spektrum sig i den ultraviolette retning, og desto mindre absorberes det af kjøligere dampe i stjernens atmosfære.

Betragter vi de tre hovedgrupper af stjerner fra dette synspunkt, kommer vi til følgende almindelige resultat:

Gasartede stjerner — Længste spektrum.
Metalliske „ — Middels „
Kulholdige „ — Korteste „

Vi har nu forbundet to forskjellige rækker af fænomener og kan heraf gjøre følgende slutning:

Gasartede stjerner — Høieste temperatur.
Metalliske „ — Middels „
Kulholdige „ — Laveste „

Forskjellen i den tilsyneladende kemiske sammensætning staar altsaa i forbindelse med en temperaturforskjel.

Kan nu maaske disse to rækker af kjendsgjerninger forbindes med en tredje?

Dette sætter forskjellige laboratoriearbeider os istand til. Da jeg begyndte mine spektroskopiske undersøgelser, var det den almindelige forestilling, at der til en gas eller damp hørte et spektrum. Dette ved vi nu ikke er sandt. De linjesystemer, der frembringes af straalende substanser, forandres med temperaturen. Vi kan tage for os spektret af en velkjendt forbindelse, f. eks. kuloxyd. Dette spektrum er fuldstændig karakteristisk for forbindelsen; men øger vi temperaturen, saa forbindelsen spaltes, faar vi spektrene af de to elementer, hvoraf den bestod, altsaa af kulstof og surstof.

Det vigtigste i denne forbindelse er imidlertid, at spektrene af vore kemiske forbindelser opfører sig nøiagtig paa samme maade, som spektrene af kjendte sammensætninger, naar vi anvender temperaturer, der er høiere end dem, der er tilstrækkelige til et spalte sammensætningerne. I enkelte tilfælde er forandringerne endog endnu mere paafaldende. Som illustration heraf kan nævnes det forandrede spektrum, som f. eks. jern, kalcium og magnesium opviser, naar disse metaller ophedes fra den elektriske buelampes temperatur til den elektriske gnists. I alle tre metallers spektre tilføies nye linjer, og enkelte af de ældre blir meget intensere ved den høiere temperatur. Saadanne linjer har faaet navnet *forhøiede* linjer (*enhanced lines*).

Disse forhøiede linjer sees ikke alene. Udenfor den høie temperaturs region, hvor de frembringes, giver de afkjølende dampe samtidig de til lavere temperatur svarende linjer. I rum, hvor al afkjøling kunde forhindres, maatte de vel kunne fremstilles alene, men at skaffe et saadant rum har vi i alle fald for tiden ikke udvei til.

Ved at iagttage udseendet af disse særegne, forhøiede linjer i stjerne-

spektra, faar vi en tredje række af fænomener, som staar i fuldstændig harmoni med de foregaaende. Dette viser følgende sammenstilling:

Gasartede stjerner — høieste temperatur	Stærke helium- og svage, forhøiede linjer.
Metalliske » — middels »	Svage helium- og stærke, forhøiede linjer. Ingen helium- og stærke buelinjer.
Kulholdige » — laveste »	Svage buelinjer.

Med „buelinjer“ betegner vi for kortheds skyld de linjer, der svarer til den elektriske buelampes temperatur.

Det er nu klart, ikke alene at de spektrale forskjelligheder hos stjernerne staar i forbindelse med eller frembringes af temperaturforskjelligheder, men ogsaa at studiet af de forhøiede linjer og buelinjerne aabner os en mulighed for nøiagtig at angive stjernernes relative temperatur. Dette kunde ogsaa gjøres ved at maale spektrenes relative længde, men linjerne er lettere at iagttage. Ved omhyggelig at studere spektrets kemiske aabenbaringer ser vi os altsaa istand til at klassificere stjernerne efter en temperaturkurve, men hvilken kurve? Blev alle stjerner, for at bruge et populært udtryk, skabt varme? I saa tilfælde havde vi kun at gjøre med aftagende temperaturer, og da alle de hedeste stjerner er kemisk lige, vilde alle de koldere stjerner ogsaa være kemisk lige. Men der er to meget tydelige grupper af de koldeste stjerner, men bare en gruppe af de hedeste, og siden det er tilfældet, kan der ikke blive tale om bare en simpel stigen eller synken af temperaturen.

Mange aars detaljerede undersøgelser har overbevist mig om, at alle stjerner undtagen de hedeste maa sorteres i to rækker: de, som blir varmere, og de, der ligesom siden blir koldere, og fremdeles at den høieste temperatur i en stjernes historie naaes omtrent i midten af dens tilværelse. Min metode har bestaaet i sammenligninger af stærkt forstørrede fotografier af de forskjellige stjernes spektra. Disse fotografier er udført af mine assistenter i South Kensington. Resultaternes overensstemmelse med, hvad der er vundet paa andre maader, viser denne metodes tilforladelighed.

Vi staar her overfor yrsmaa detaljer, der tilkjendegiver virksomheden af en kemisk lov, som tydelig staar i forbindelse med temperaturen. Og hvilken er saa denne kemiske lov? —

For de aller hedeste stjerners vedkommende har vi næsten udelukkende at gjøre med gaserne vandstof, helium og udentvil en del andre, hidtil ukjendte. Ved de næst høieste temperaturer finder vi disse gaser erstattet af metaller i den tilstand, hvori vi iagttager dem under vore

laboratorieforsøg, naar den kraftigste elektriske gnist anvendes. Ved endnu lavere temperatur forsvinder gaserne næsten ganske, og metallerne eksisterer i den tilstand, der frembringes af den elektriske lysbye. Visse typiske stjerner, som viser disse forskjelligheder, kan ordnes paa følgende maade:

Stjerner, som blir hedere:	*Hedeste stjerner:*	*Stjerner, som blir koldere:*
ζ Tauri	Bellatrix	β Persei
Rigel		γ Lyra
α Cygni		Castor
γ Cygni		Procyon
α Orionis		Arcturus og Solen.

Dette er altsaa resultatet af vor første undersøgelse af de forskjellige kemiske elementer, som sammensætter stjernernes atmosfærer. Det har vist sig, at Arcturus og solen, som vi af andre grunde ved er en stjerne, der blir koldere, er kemisk identiske.

Det næste, vi vil undersøge, er, om den absorbtion, som spektret tilkjendegiver, finder sted i en stjernes hele atmosfære eller kun i visse lag. For mange stjerners vedkommende kan atmosfærens høide beløbe sig til millioner af mile. De kemiske bestanddele i de koldeste og varmeste dele af denne atmosfære *kan* være umaadelig forskjellige. Det lag, hvori absorbtionen finder sted, maa derfor nøiagtig kjendes, inden vi kan høste den mest mulige nytte af spektroskopets meddelelser. For at komme til en afgjørelse af dette spørsmaal, faar vi vende os til solen — en stjerne, der er saa nær os, at vi kan undersøge forskjellige dele af dens atmosfære, hvad vi ikke kan med de fjernere stjerner.

Det er tydeligt, at det vanlige solspektrum, ligesom stjernernes i almindelighed, er tilblevet ved alle de absorbtioner, som er stærke nok til at blive mærkbare, — gjennem alle lag af atmosfæren, fra nederst til øverst, eller fra fotosfæren til koronaens yderste del. Lad os fastholde, at dette spektrum er uforanderligt fra aar til aar.

Som vi ved, er solflækkerne forstyrrelser i fotosfæren. Kromosfæren med sine forstyrelser, der kaldes protuberanser, lige over den, og disse to er de laveste lag af solatmosfæren. I modsætning til det uforanderlige generelle spektrum finder vi, at store forandringer falder sammen med solflækkeperioden, baade for flækkernes og kromosfærens vedkommende. Solflækkerne gjør sig gjældende i spektret ved, at visse linjer blir bredere, kromosfæren ved enkelte lyse linjer, der iagttages især under solformørkelser. Begge slags linjer er altid tilstede i forholdsvis lidet antal.

I solflækspektret finder vi ved et solflækminimum væsentlig jernlinjerne paavirkede. Ved et maksimum er de paavirkede linjer som oftest af ukjendt eller i alle fald ukjendelig natur. For øieblikket falder de paavirkede linjer sammen med dem, der viser sig i spektrene af vanadin og skandium, desuden er der en del andre, som aldrig er iagttaget ved laboratorieforsøg. At vi her staar overfor kemiske forhold, der ikke kan sammenlignes med de jordiske, viser den omstændighed, at her for øieblikket ikke er et eneste gram skandium i hele verden at erholde til laboratoriebrug.

Saa er det protuberansernes og kromosfærens spektrum. Kromosfæren vrimler af undre. I begyndelsen, da vort kjendskab til spektra var langt mere indskrænket end nu, var næsten alle de iagttagne linjer ukjendte: I 1868 saa jeg en linje i det gule, som jeg fandt meget lignede vandstof, skjønt jeg kunde bevise, at det ikke var vandstof, denne linje skyldtes. Til laboratoriebrug gav jeg det ukjendte stof, der var oprindelsen til denne linje, navnet helium. Næste aar saa jeg en linje i det grønne; denne var ogsaa ukjendt, men viste sig ved nærmere undersøgelse at skyldes jern. Nu kjender vi et stort antal af linjer. De er gradvis trukket frem af det ukjendtes omraader, og mange af dem er nu fundet at være *forhøiede* linjer, der som før meddelt viser sig i metallers spektrum ved meget høi temperatur.

Den sammenstilling af stjerner, med høieste, med aftagende og med stigende temperatur, vi allerede har gjort, viser, at Procyon og γ Cygni er de stjerner, der i temperatur kommer solen nærmest, den sidste med stigende, den første med aftagende temperatur. Ved at studere de spektra, der ved solformørkelsen iaar blev fotografisk optaget i Indien, finder vi, at de lavere lag af solatmosfæren praktisk talt vilde give de samme linjer, som dem, der karakteriserer spektrene af γ Cygni og Procyon. Jeg tror i dette resultat at have fundet en virkelig Rosettasten, der vil sætte os istand til at tyde de himmelske hieroglyfer, som fremstiller sig for os i stjernespektrerne, og hjælpe os til at opnaa resultater af langt klarere og sikrere art end før.

En af de vigtigste slutninger, vi kan drage af den indiske solformørkelse iaar, er den, at den laveste og hedeste del af solatmosfæren, af en eller anden grund, ikke viser sig blandt linjerne i det generelle solspektrum med samme tydelighed som et af de høiere liggende lag. Lad os nu se, om der i disse høiere lag er nogen kundskab at hente.

Tilfældigvis var jeg den eneste, som saa baade solformørkelsen i 1871 ved solflækperiodens maksimum og i 1878 ved dens minimum. Koronaen i 1871 var saa forskjellig fra koronaen i 1878 som muligt. I 1871 fik vi udelukkende lyse linjer, der vidnede om tilstedeværelsen af gasarter,

nemlig vandstof og en anden gas, som foreløbig fik navnet koronium. I 1878 fik vi ingen lyse linjer i det hele taget, hvoraf jeg sluttede, at forandringerne i koronaens kemi og udseende sandsynligvis vilde vise sig at være afhængige af solflækperioden, og de nyeste undersøgelser har godtgjort, at saa er tilfældet. Iagttagelserne iaar i Indien viser, at heller ikke koronaen, af en eller anden grund, gjør sig gjældende blandt det generelle spektrums linjer.

Vi lærer altsaa af solen, at den absorbtion, der bestemmer en stjernes spektrum, finder sted hverken i de laveste lag, hvor temperaturen er høi og hvor voldsomme forstyrrelser er hyppige, eller i de høieste lag, hvis temperatur maa være lav, og hvor de metalliske dampe altsaa maatte kondenseres, men i et middelshøit lag, der er beskyttet paa undersiden mod altfor høi temperatur og paa oversiden mod altfor lav.

Er dette sandt for solens vedkommende, maa det være ligesaa sandt for Arcturus, der er den nøiagtig lig. Jeg gaar endnu videre og siger, at overfor saa definitive resultater som disse er det ufilosofisk at antage, at absorbtionen for den ene stjernes vedkommende foregaar i atmosfærens laveste lag, for en anden stjernes vedkommende i de høieste. *Onus probandi* (bevisbyrden) paahviler dem, der hylder saadanne anskuelser.

Jeg har allerede paapegt, at vi har to skarpt adskilte grupper af kolde stjerner. Beviset for deres lave temperatur er deres korte spektra. I den ene af disse grupper har vi alene med absorbtion at gjøre; helium, vandstof og metaller er praktisk talt forsvundne; kulstofforbindelserne er de overveiende.

Den anden gruppe af kolde stjerner viser os imidlertid en del ganske nye fænomener. Vi har ikke absorbtion alene, men ogsaa radiation, saa at spektret indeholder baade mørke og lyse linjer. Siden denne slags spektra er synlige ogsaa ved „nye stjerner“, disse himmelhvælvingens døgnfluer, der kan siges at eksistere relativt talt kun for et øieblik, og som naar de forstyrrelser, der betinger deres pludselige tilsynekomst, er over, synes at antage form af taagemasser — siden spektrene ogsaa da vises, kan vi ikke her have at gjøre med stjerner som solen, der har brugt millioner af aar for langsomt at afkjøles og vil fordre nye millioner af aar for at fuldende processen. De lyse linjer hos hovedmassen af permanente stjerner, som ligner disse flygtige „nye“ stjerner, er de samme, som skjelnes i de engang saa hemmelighedsfulde taagemasser. Taagemasserne skiller sig fra stjerner i almindelighed derved, at vi i deres spektrum praktisk talt har at gjøre med radiation alene. Vi studerer dem ved hjælp af deres lyse linjer, idet de betingelser er forsvundne, som frembringer den absorbtion, ved hvis hjælp vi studerede de hedeste stjerners spektrum.

Alt dette synes at føre os til den fuldstændig nye ide, at nogle af

de koldere himmellegemer, hvis temperatur er tiltagende, og som viser sig for os som stjerner, i virkeligheden ikke er noget andet end forstyrrede taagemasser. Hvordan er da disse taagemassers kemiske beskaffenhed? De bestaar hovedsagelig af gasarter. Linjerne af helium, vandstof og kulstof viser sig ikke mørke, men lysende. Jern-, kalcium- og maaske ogsaa magnesiumlinjer viser os, at vi ikke udelukkende har med gasarter at gjøre. Af de forhøiede, metalliske linjer findes ingen; saavidt vi ved, er kun de til lavere temperatur svarende linjer tilstede. Temperaturen er altsaa forholdsvis lav og lavest af alle hos de taagemasser, hvor kulstofbaandene sees næsten alene.

For rigtig længe siden troede man, at taagemasserne var huller i noget mørkt, som tillod os at skimte noget lyst bagenfor. En anden anskuelse gik ud paa, at de var sammensat af et glødende fluidum. Ganske nylig har man formodet, at de var gasmasser af en meget høi temperatur.

Da gasmasser kan gløde baade ved lav og ved høi temperatur maa tilstedeværelsen af de koldere metallinjer og mangelen paa forhøiede metallinjer være afgjørende for spørsmaalet om taagemassernes temperatur. Denne kan, efter hvad vi har seet, ikke være meget høi. Taagemasserne maa være forholdsvis kolde samlinger af permanente gasarter og metaldampe, og baade gaserne og dampene er af dem, der tydeligst kommer tilsyne i stjerneatmosfærernes spektra.

Hvordan kan nu dette hænge sammen?

Ved laboratorieforsøg er det til overflod godtgjort, at alle meteoriter (og mange mineralier) ved maadelig opvarmning udvikler permanente gaser, og under visse omstændigheder kan man paa denne maade komme taagemassernes spektrum temmelig nær. Jeg kan ikke nærmere gaa ind herpaa, men jeg finder, at alle tilgjængelige kjendsgjerninger taler for den anskuelse, der, mange aar før spektroskopiske fakta kunde erholdes, blev fremsat af prof. Tait, at taagemasserne er meteoritsværme, der gjøres varme ved sammenstød.

Dette fører os til vide udsyn.

Hvis taagemasserne er sammensat paa denne maade, maa de have sine sammentrækningscentra, hvor uhyre deres oprindelige dimensioner end var, og hvor uregelmæssig de kosmiske skyer, hvoraf de bestaar, fra først af end var formede. Ethvert par kolliderende meteoriter antyder, hvordan det sluttelig vil gaa. Vi iagttager først en absorbtion af metalliske dampe rundt ethvert sammenstødspunkt, i farve af mørke linjer, og lyse linjer som vidnesbyrd om de permanente gasarter, der ogsaa frembringes ved sammenstødet og ikke kondenseres. Efter som tiden skrider frem, maa de mørke metalliske linjer blive de overveiende, fordi hele meteoritsværmen tilslut har dannet en gasmasse med stærkt ophedet indre, hvis lys blir

absorberet af de tunge dampe udenfor. Efter de sidste omhyggelige studier af stjerner saavel med radiations- som med absorbtionsspektrum maa der siges at være en jevn overgang mellem taagemasser og stjerner. De er himmellegemer af samme slags, men paa forskjellige udviklingstrin.

Dette leder os til den antagelse, at alle himmellegemer fra først af maa være opstaaet af meteoritsværme. Deres spektres forskjellige udseende maa betinges af deres forskjellige udviklingstrin.

Udviklingen begynder med de første kollisioner af de meteoriter, der sammensatte sværmen. Dermed udvikles lys, og der udskilles permanente gasarter, som fylder mellemrummerne mellem meteoriterne. Eftersom kondensationen vedblir, og temperaturen ved kondensationscentret tiltager, gaar efterhaanden alle meteoriterne over i gastilstanden. Stjernen har nu naaet sin høieste temperatur, som tilfældet er med Bellatrix i vor tidligere sammenstilling. Naar det meteoritiske bombardement paa grund af manglende materiale ophører, er stjernen for fremtiden et himmellegeme under afkjøling. De voldsomme bevægelser i atmosfæren, medens kondensationen stod paa, er nu afløst af forholdsvis rolige tilstande. I den *fysiske* beskaffenhed hos en stjerne, der blir varmere, og en stjerne, der afkjøles, er der altsaa en meget væsentlig forskjel, og denne forskjel betinger de forskjellige spektra. I *kemisk* henseende kan der imidlertid ikke være synderlig forskjel, enten en stjernes temperatur er i aftagende eller i tiltagende. Derfor finder vi ogsaa i begge tilfælde paa lige temperaturtrin væsentlige kemiske ligheder i spektrerne.

P. E.

Kjække karer.

Af

Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

Harvey fandt snart ud, at „Her er vi“ for papegøieseil og paa vandring fra den ene ankerplads til den anden, og den „Her er vi“, som laa an vest til syd og med seilene sat for hjemmet, var to forskjellige skuder. Rattet slog lidt, selv i løit veir; — han kunde føle lasten i rummet glide fremad over sjøerne, og de fossende bølger langs rækken gjorde ham ganske svimmel i hodet.

Disko lod dem have fuldt op at gjøre med at stelle med seilene, og da de var saa flade som paa en kapseiler, var det Dans hverv at passe paa det store mersseil, som blev halet over haand om haand, hvergang den

vendte. I ledige øieblikke pumpede de, for der seg naturligvis en hel del lage af al saltfisken, og det er ikke bra for ladningen. Men siden det nu var slut med fiskeriet, havde Harvey tid til at se sjøen fra et andet synspunkt. Den lav-bordede skonner var naturligvis paa den fortroligste fod med sine omgivelser. De saa lidet af horisonten, uden naar hun var paa toppen af en bølge, og i almindelighed albuede hun sig frem og vimsede afsted mellem graa, graa-blaa eller sorte dønninger med tværstriber af bævrende hvidt skum, eller gned sig kjælent opefter en rigtig stor bølge. Det var akkurat, som om hun sagde: Du vil da vel i alverden ikke gjøre mig noget? Jeg er jo bare lille „Her er vi“. Saa gled hun videre, mens hun smaalo for sig selv, indtil der kom en ny hindring i veien for hende. Selv de sløveste mennesker kan ikke se noget sligt time efter time, dag efter dag uden at lægge mærke til det, og Harvey, som slet ikke var sløv, begyndte at forstaa og nyde det tørre kor af bølgetoppene, som knustes under en ustanselig støi, den jagende vind, som boltrede sig paa store aabne rum og skydsede de purpur-blaa skyer foran sig, den pragtfulde røde solopgang, morgentaagens bortstuvning saa at sige, naar væg efter væg blev trukket tilside over de hvide gulve, middagens saltagtige lyshav, regnen, som faldt med bløde smaaplask over tusener flade kvadratmil, det kolde tusmørke, naar dagen heldede, de mange millioner furer i sjøen under maanelyset, naar klyverbommen høitidelig ledte efter de laveste stjerner, og Harvey gik ned for at faa munker af kokken.

Men mest moro var det, naar gutterne var sammen ved rattet. med Tom Platt paa prajehold, og hun trykkede læ-ræling ned mod det larmende blaa, og svingede op med en liden hjemmegjort regnbue over brad-spillet. Kløerne paa bommene peb imod masten, det knagede i skjøderne, og seilene fyldte, og naar hun gled ned i en bølgedal, saa bar hun sig ad som en dame, der har traadt i sin egen silkekjole, og dukkede saa op igjen med klyveren vaad til midt paa staget, mens hun kikkede efter de to høie tvillingfyr paa Thatchers ø.

De seilede bort fra den kolde graa sjø paa bankerne, mødte trælastskuderne paa veien til Quebec og Jersey-saltbriggene fra Spanien og Sicilien, stødte paa en venskabelig nordostvind paa høiden af Artimon-banken, som drev dem saalangt bort, at de fik øie paa østfyret paa Sable Island — et syn, som Disko ikke heftede sig længe ved — og som fulgte dem forbi Western og Le Have til nordsiden af Georges. Derfra satte de ud paa dybere sjø, og lod det staa til for fulde seil.

— Hattie dra'r, *) betroede Dan til Harvey. — Hattie og mor. Næste

*) Naar et skib er paa hjemveien, saa siger sjøfolkene, at skipperens kone „dra'r“ den anden dag, de er i sjøen, styrmandens den næste og saa videre nedover; det gjælder da, hvem af dem, der skaffer bedst vind. O. a.

søndag kommer du til at leie en gutunge til at skvætte vand paa vinduerne, for at du kan faa sove. Du blir vel hos os, til dine skyldfolk kommer. Ved du, hvad det bedste er, naar en kommer iland?

— Et varmt bad? sagde Harvey. Hans øiebryn var hvide af tørket sjøskvæt.

— Det er godt, men en natskjorte er bedre. Jeg har drømt om natskjorter, lige siden vi slog under storseilet. Da kan du da endelig faa røre tæerne. Mor har en ganske ny en til mig, vasket og strøget, far! Det er hjemmet, Harve. Det er hjemmet! Du kan føle det i luften. Nu er vi paa kanten af en varm strøm, og jeg kan kjende lugten af stranden. Gad vide, om vi kommer ind til kvældsmaden. Bagbord lidt!

De slappe seil slog mod masten i den tunge luft, som dybet jævnede sig blaat og oljeagtigt omkring dem. Naar de plystrede efter vind, kom bare regnet plaskende ned, og efter regnet torden og lyn. De laa paa dækket med bare fødder og arme og fortalte hverandre, hvad de vilde have til mad første gang, de spiste iland, — for nu kunde de tydelig se landet. En Gloucesterbaad kom op paa siden af dem, — en mand i forpligten svingede med harpunen, mens hans bare hode skinnede af regnet. — Og alt er vel! raabte han muntert, som om han var vagt paa en storbaad. — Wouverman venter paa dig, Disko. Noget nyt fra flaaden?

Disko svarte igjen og seilede videre, mens den vilde sommerstorm rasede oventil og lynene glimtede fra fire forskjellige kanter paa en gang. De saa de lave bakker om Gloucester havnen, Tipundsjøen, fiskeboderne, de uregelmæssige omrids af hustagene og hver bøie paa vandet i en række blændende lysbilleder, som kom og gik mange gange i minutet, eftersom „Her er vi“ seg ind paa halv flo, og lydbøien peb saa sørgmodig bag dem. Saa døde stormen væk i lange, ondskabsfulde, blaahvide flammetunger, fulgt af et enkelt skrald, og den dirrende luft blev atter stille.

— Flaget, flaget, sagde Disko med et og pegte opad.

— Hvad er det? sagde Lange Jack.

— Otto! Paa halv stang. De kan se os fra land nu.

— Jeg havde rent glemt det. Han har da ingen skyldfolk i Gloucester, har han vel?

— Der er en jente, han skulde have giftet sig med ihøst.

— Stakkars hende! sagde Lange Jack og sænkede det lille flag paa halv stang for Ottos skyld, som gik overbord i en storm ved Le Have tre maaneder iforveien.

— Disko tørkede det vaade af øinene, styrte „Her er vi“ til Wouvermans sjøbod, idet han gav sine befalinger i en hviskende tone, mens hun svingede rundt fortøiede slæbebaade, og nattevægterne prajede hende fra enderne af blæksorte brygger. Over og udenom mørket og den hele hem-

melighedsfulde færd, følte Harvey atter land om sig, med alle de tusener sovende mennesker, lugten af jord efter en regnskur, og den kjendte lyd af et skiftelokomotiv, som stod og hostede for sig selv borte paa en godstomt; alt fik hans hjerte til at banke stærkere, og han blev tør i halsen, da han stod ved fremskottet. De hørte ankervagten snorke ombord paa en fyrbaad, som havde stukket sig bort i bælgmørke med en skinnende lanterne paa hver side; en eller anden vaagnede med et grynt, slængte et taug til dem, og de fortøiede ved en taus brygge, omgivet af store tomme boder med jerntag, og laa der uden en lyd.

Saa satte Harvey sig ned ved rattet og hulkede og græd, som om hans hjerte skulde briste, og en høi kvinde, som havde siddet paa en vægt, hoppede ned i skonneren og gav Dan et kys paa kindet, for hun var hans mor, og hun havde seet „Her er vi", da det lynte. Hun lod, som om hun ikke saa Harvey, før han var kommet lidt mere til fatning, og Disko havde fortalt hende hans historie. Saa gik de sammen til Diskos hus, som det begyndte at gry; og indtil telegrafkontoret var aabent, og han kunde telegrafere hjem, var Harvey Cheyne kanske den ensomste gut i hele Amerika. Men det underlige var, at hverken Disko eller Dan lod til at tænke værre om ham, fordi han græd.

Wouverman vilde ikke gaa ind paa Diskos priser, før Disko, som var sikker paa, at „Her er vi" i det mindste var en uge forud for de andre Gloucesterbaadene, havde ladet ham faa nogle dage at svælge dem i, derfor streifede de alle mand om i gaderne, og Lange Jack stansede sporvognen til Rocky Neck, — af princip, sagde han, indtil konduktøren lod ham faa kjøre frit. Men Dan gik omkring med sin fregnede næse i veiret, sprækkefærdig af hemmelighedsfuldhed og yderst vigtig mod sin familie.

— Dan, jeg kommer til at give dig juling, holder du paa slig længer, sagde Troop eftertænksomt. — Du har været lidt for kry paa det, siden vi kom iland denne gang.

— Jeg vilde prygle ham med det samme, jeg, hvis det var min gut, sagde onkel Salters grinet. Han og Penn boede hos Troops.

— Oho! sagde Dan, som hoppede omkring i baggaarden med trækspillet, klar til at sætte over gjærdet, om fienden nærmede sig. — Far, du maa gjerne tro, hvad du vil for mig, men husk bare paa, at jeg advarte dig. Dit eget kjød og blod har advaret dig. Det er ikke *min* skyld, om du tager feil, men jeg vil være paa dækket og se paa dig. Og hvad dig anbelanger, onkel Salters, saa er ikke Faraos mundskjænk noget imod dig. Bare vent og se. Du skal komme til at bære næsen i en vaad klud, men jeg — Dan Troop — jeg skal grønnes som et ungt laurbærtræ, fordi *jeg* ikke holdt fast ved mine egne meninger!

Disko røgte i hele sin landgangsværdighed med et par nydelige

broderte tøfler paa fødderne. — Du blir snart ligesaa tullet som den stakkars Harvey. Dere to gaar rundt og kniser og hvisker og sparker hverandre under bordet, til der ikke findes fred i huset, sagde han.

— Der blir snart lidet nok — for visse folk, svarte Dan. — Bare vent og se.

Han og Harvey gik med sporvognen til Øst Gloucester, hvor de traskede gjennem laurbærkrattet til fyrtaarnet og lagde sig ned paa de store røde rullestene, hvor de laa og lo sig sultne. Harvey havde vist Dan et telegram, og de to havde svoret taushed, til bomben sprang.

— Harves skyldfolk, sagde Dan med et uforstyrreligt fjæs efter kveldsmaden. — Aa, de er vel ikke stort værd, ellers havde vi da hørt fra dem nu. Hans far har et slags butik derude i Vesten. Kanske han giver dig saapas som fem dollars, far!

— Hvad sagde jeg, kom det fra Salters. — Ikke vær saa kjæphøi paa det, du Dan!

IX.

Hvilke sorger han end kan have i sit private liv, saa skal en mangemillionær, som enhver anden arbeidsmand, altid være à jour med sine forretninger. Harvey Cheyne senior reiste østover sidst i juni for at møde en nedbrudt kvinde, der var halvt fra forstanden, og som dag og nat drømte om sin søn og udmalte sig, hvorledes han gik under i den graadige sjø. Han havde omgivet hende med læger, sygepleiersker, massagedamer og slige, der helbreder ved troen, — men de kunde ikke gjøre noget nogen af dem. Mrs. Cheyne laa stille og stønnede og talte om sin gut i timevis til den, som orkede at høre paa hende. Haab eiede hun ikke, — og hvem kunde vel give hende noget? Alt, hun trængte, var forsikringen om, at det var en smertefri død at drukne, og hendes mand vogtede paa hende af frygt for, at hun skulde finde paa at prøve eksperimentet. Han talte lidet om sin egen sorg; hvor dyb den var, gik ikke op for ham, før han greb sig i at spørge kalenderen paa sit skrivebord: Hvad skal det tjene til at holde paa længer?

Inderst inde havde han altid havt den hyggelige forestilling, at naar han en vakker dag havde rundet af sin formue, og gutten var færdig med sine studier, saa skulde han tage ham ind til sig og lade ham overtage sine eiendomme. Saa vilde gutten, tænkte han efter arbeidsomme fædres vis, paa flækken blive hans kompagnon og forbundsfælle, og saa skulde der udføres store ting i fællesskab, og den gamles erfaring skulde dæmpe den unges ild.

Og nu var hans gut død, — blet borte paa sjøen, som om han kunde have været en svensk matros paa et af Cheynes uhyre teskibe, —

hans hustru var døende eller endnu værre end det; han selv holdt paa at forgaa i denne horde af kvinder, læger, piger og tjenere; han pintes, til han næsten ikke syntes, han kunde holde det ud længer, af den stakkars syges luner og evige indfald, — han var uden haab og uden livsmod til at træde sine fiender imøde.

Han havde taget sin hustru med til sit flunkende nye palads i San Diego, hvor hun og hendes opvartning optog en overdaadig udstyret fløi, og Cheyne sled sig igjennem den ene dag efter den anden i et verandaværelse mellem en sekretær og en ung dame, der forestod skrivemaskinen og var telegrafistinde paa samme tid. Der var krig om taksterne mellem fire vestlige jernbaneselskaber, hvori man troede, han var interesseret; en yderst kjedelig streik var brudt paa hans trælasttomter i Oregon, og den lovgivende myndighed i staten California, der ikke har noget tilovers for sine skabere, holdt paa at forberede en aaben feide mod ham.

Ellers vilde han have kastet sig i kampen, før den begyndte, og have forlystet sig med en fornøielig og lidet nøieregnende krig. Men nu sad han der rent slap, med sin bløde sorte hat skubbet ned i panden og med klæderne hængende ganske løst om det store, kraftige legeme, mens han stirrede paa sine støvler eller paa kineserbaadene ude paa fjorden, og nikkede fraværende til sekretærens spørsmaal, mens denne gjennemgik lørdagens post.

Cheyne undredes paa, hvormeget det vilde koste at give en god dag i det hele og slutte. Han var uhyre høit assureret, kunde kjøbe sig kongelige livrenter, og kanske en kunde komme til at glemme planer, der aldrig var blit til noget, mellem en af hans eiendomme i Colorado og lidt selskabsliv (det vilde *hun* have godt af) i Washington eller paa de sydkarolinske øer. Paa den anden side — — — — —

Skrivemaskinens tikken holdt op; den unge pige saa paa sekretæren, som var blit ganske hvid.

Han rakte Cheyne et telegram, som var optaget fra San Francisco:

Taget op af fiskerbaad „Her er vi" efterat have faldt overbord fra skibet storartet tid paa bankerne fiskede udmærket venter Gloucester Mass adresse Disko Troop paa penge eller ordre hvad skal gjøre og hvorledes er det med mamma Harvey N. Cheyne.

Faren lod det falde, lagde hodet ned paa den lukkede pult og pustede tungt. Sekretæren løb efter mrs. Cheynes doktor, som fandt Cheyne vandrende frem og tilbage.

— Hvad — hvad tror De om dette? Er det muligt? Er der nogen mening i det? Jeg forstaar det ikke, raabte han.

— Det gjør jeg, sagde doktoren. — Jeg mister syv tusen om aaret,

det er det hele. Han tænkte paa den slidsomme Newyorkerpraksis, han havde forladt paa Cheynes bud, og gav telegrammet tilbage med et suk.

— Tror De, vi bør fortælle hende det? Det kan jo være et bedrageri?

— Hvad skulde vel være bevæggrunden til det, sagde doktoren koldt.

— En kunde være altfor sikker paa at blive opdaget. Det er gutten, det er utvilsomt!

Døren aabnes for en fransk pige med et udfordrende væsen som en, der ved, hun er uundværlig, og bare blir for den høie løns skyld.

— Mrs. Cheyne, hun sige, De maa komme med engang. Hun tror De er syg.

Herren over treti millioner bøiede ydmygt hodet og fulgte Suzanne, og en tynd, høi stemme paa den øverste afsats af den brede, hvidlakerte trappe raabte: Hvad er det? Hvad er der paafærde?

Ingen døre kunde stænge ude det skrig, som lød gjennem huset et øieblik senere, da hendes mand havde buset ud med nyheden.

— Og det er i orden, sagde doktoren høitidelig til telegrafistinden.

— Omtrent det eneste medicinske udsagn i romanerne, som har et gran sandhed i sig, er, at glæde ikke dræber, miss Kinzey.

— Jeg ved det, men vi har en mængde at gjøre først. Miss Kinzey var fra Milwaukee, noget ligefrem i sin tale, og da hun sværmede for sekretæren, gjættede hun, der var arbeide ivente. Han saa alvorlig paa det store vægkart over Amerika.

— Milsom, vi reiser direkte. Privat vogn — ret frem — Boston. Bring forbindelserne istand, raabte Cheyne nedover trappen.

— Jeg kunde tænke det.

Sekretæren vendte sig om til den unge pige, og deres øine mødtes (deraf opstod en historie — som ikke har noget at gjøre med denne historie). Hun saa spørgende paa ham og undrede sig over, om han vilde klare det. Han gjorde tegn til, at hun skulde sætte sig til Morse-apparatet, som en general, der sætter sine tropper i bevægelse. Saa for han med haanden gjennen haaret, saa paa taget og begyndte at arbeide, mens miss Kenzeys hvide fingre skakede op det amerikanske fastland.

— *K. H. Wade, Los Angeles* — „Constance“ er i Los Angeles, ikke sandt, miss Kinzey?

— Jo. Miss Kinzey nikkede, mens sekretæren saa paa sit ur.

— Færdig? *Send „Constance“, privatvognen, hid og sørg for, at ekstratog kan gaa herfra søndag tidsnok til at støde til New York Limited ved den sekstende gade, Chicago, næste tirsdag.*

— Klik — klik — klik! Kunde det ikke gjøres endda bedre?

— Ikke paa de jernveie. Det gir dem seksti timer herfra til Chicago. De vinder ikke noget ved at tage ekstratog østenfor den byen. Færdig?

Aftal ligeledes med Lake Shore og Michigan Southern om at tage „Constance“ med New York Central og Hudson River Buffalo til Albany, og med B. og A. det samme fra Albany til Boston. Maa absolut naa Boston onsdag morgen. Lad intet komme iveien. Har ogsaa underrettet Canniff, Toucey og Barnes. Undertegn: *Cheyne.*

Miss Kinzey nikkede og sekretæren vedblev.

— Nu da. Canniff, Toucey og Barnes naturligvis. Færdig? *Canniff, Chicago. Tag venligst min privatvogn „Constance“ fra Santa Fe ved den sekstende gade næste tirsdag eftm. med N. Y. Limited til Buffalo og send N. Y. C. til Albany.* Har De nogensinde været i New York, miss Kinzey? Vi skal reise did en dag! Færdig? *Tag vognen Buffalo til Albany med Limited tirsdags eftm.* Det er nok for Toucey.

— Jeg har ikke været i New York; men jeg ved *det,* med et lidet kast med hodet.

— Ber om undskyldning. Nu, Boston og Albany, Barnes, de samme forskrifter fra Albany direkte til Boston. Afgaar 3.5 eftm. (det behøver De ikke at telegrafere), kommer 9.5 eftm. onsdag. Dette omfatter alt, Wade skal gjøre, men det lønner sig at skake op direktørerne.

— Det er storartet, sagde miss Kenzey med et beundrende blik. En slig mand kunde hun forstaa og sætte pris paa.

— Det er ikke værst, sagde Milsom beskeden. — Enhver anden end jeg vilde have tabt treti timer og holdt paa en uge med at udarbeide planen istedenfor at komme over paa Santa Fé direkte til Chicago.

— Men se her, med hensyn til New York Limited. Selve Chauncey Depew kunde ikke faa koblet sin vogn til det, sagde miss Kinzey, som begyndte at komme lidt til sig selv igjen.

— Ja, men dette er ikke Chauncey. Det er Cheyne — lynet. Det skal gaa.

— Tænker det. Men nu burde vi telegrafere til gutten. Det har de i ethvert fald glemt.

— Jeg skal spørge.

Da han kom tilbage med farens bud til Harvey om at møde dem i Boston til en fastsat tid, fandt han miss Kinzey skoggerleende ved apparatet. Og Milsom maatte ogsaa le, for fra Los Angeles tikkede det rædselslagent: *Vi maa vide hvorfor — hvorfor — hvorfor? Almindelig uro.*

Ti minutter efter henvendte Chicago sig bønfaldende til miss Kinzey med disse ord: *Hvis aarhundredets lovbrud er i anmarsch, advar godhedsfuldt venner itide. Vi søger alle beskyttelse her.*

Dette blev efterfulgt af et bud fra Topeka (og hvad Topeka havde med det at gjøre, kunde ikke engang Milsom udgrunde): *Skyd ikke, oberst. Vi skal være imødekommende.*

Cheyne smilte haansk over sine fienders forvirring, da telegrammerne blev lagt frem for ham. — De tror, vi er paa krigsstien. Fortæl dem, at vi ikke er oplagt til kamp nu, Milsom. Fortæl dem, af hvilken grund vi reiser. Det er bedst, De og miss Kinzey følger med, skjønt jeg formodentlig ikke kommer til at bry mig stort med forretninger paa reisen. Sig dem sandheden — for en gangs skyld.

Og saa fik de vide sandheden. Miss Kinzey sørgede for at faa lidt følelse med, og sekretæren føiede til de mærkelige ord: Lad os være ifred, og to tusen mil borte pustede direktørerne for forskjellige jernbaneinteresser, til en samlet værdi af tre og seksti millioner dollars, lidt lettere. Cheyne ilte sin eneste søn imøde, som paa en saa vidunderlig maade var skjænket ham igjen. Bjørnen søgte sin unge og ikke sine fiender. Haarde mænd, som havde trukket kniven for at kjæmpe for sit timelige velvære, gjemte sine vaaben og ønskede ham lykke paa reisen, mens et halvt dusin rædselsslagne tertiærbaner stak næserne iveiret og talte om alle de mærkelige ting, de vilde have gjort, om Cheyne ikke havde begravet stridsøksen.

Det var en travl slut paa ugen blandt telegraftraadene, for da de vel havde faaet stillet sin frygt, skyndte baade folk og byen sig med at være imødekommende. Los Angeles forhandlede med San Diego og Barstow, for at de sydkaliforniske lokomotivførere kunde være rede i sine ensomme vagthuse; Barstow sendte budet til den Atlanter- og Stillehavsbanen, og Albuquerque slyngede det langsmed Atchison, Topeka og Santa Fé-linjen lige ind i Chicago. Et lokomotiv, en vogn med mandskab og den store og forgyldte privatvogn „Constance“ skulde „ekspederes“ afsted disse to tusen tre hundred og femti mil. Det skulde gaa fremfor hundred og syv og sytti andre tog, der gik i samme eller modsat retning, og folk og førere paa disse tog maatte varsles allesammen. Der trængtes seksten lokomotiver, seksten lokomotivførere og seksten fyrbødere, og alt og alle maatte være af bedste slag. To og et halvt minut fik de til at skifte lokomotiver, tre til at tage ind vand og to til kul. Varsko folkene, og hav vandbeholdere og alting klare, for Harvey Cheyne har hastverk — hastverk — hastverk, sang telegraftraadene. Firti mil i timen fordres og afdelingsingeniører følger med dette ekstratog gjennem hver sit distrikt. Lad det magiske tæppe sænke sig fra San Diego til den sekstende gade i Chicago. Driv paa! Driv bare paa!

— Det blir varmt, sagde Cheyne, da de bruste ud fra San Diego tidlig søndag morgen. Vi skal skynde os, saa meget vi bare kan, mama, men jeg synes virkelig ikke, du behøver at tage paa dig hat og hansker alt nu. Læg dig heller lidt og tag din medicin. Var det ikke søndag, skulde jeg have spillet et parti domino med dig.

— Jeg skal være snil. Ja, jeg skal være snil. Men — hvis jeg tog af mig hatten, vilde jeg have en følelse af, at vi aldrig kom frem.

— Prøv at sove lidt, mama, saa er du i Chicago, før du ved ord af det.

Men det er Boston, far. Bed dem skynde sig.

De seks fods drivhjul ramlede afsted til San Bernardino og Mohavesletterne, men dette var ikke en jernvei, man kunde jage henover. Det kom senere. Ørkenens hede fulgte paa varmen i høilandet, som de dreiede af mod øst henimod „Needles“ og Coloradofloden. Vognen knirkede i den frygtelige tørke og stegende sol, og de lagde isstykker i nakken paa mrs. Cheyne, og strævede sig opad de lange, lange stigninger forbi Ash Fork henimod Flagstaff, hvor skogene og stenbruddene er, under den tørre, høie himmel. Viseren paa slagtælleren svingede frem og tilbage, kulsplinterne klaskede ned paa taget, og en sky af støv fulgte med de hvirvlende hjul.

Mandskabet i brækvognen sad paa sovebænkene og stønnede i skjorteærmer, og Cheyne var blandt dem og fortalte dem med høi røst for at overdøve vognrammelen gamle, gamle historier om jernbanen og dens anlæg, som hver af folkene kunde udenad. Han fortalte dem om sin søn, og om hvorledes havet havde givet op sine døde, og de nikkede og spyttede og glædede sig med ham, spurte efter „hende der bag i toget“, og om hun kunde taale, at lokomotivføreren „gav hende lidt mere damp“, og Cheyne troede, hun stod i det. Følgelig blev den store ildhest „sluppet løs“ fra Flagstaff til Winslow, indtil en afdelingsingeniør gjorde indvendinger.

Men i den overdaadige kupé, hvor den franske pige, gulhvid af skræk, klyngede sig til sølvhaandtaget i døren, sad mrs. Cheyne og klynkede bare lidt engang imellem og bad sin mand om, at han vilde skynde paa dem. Og saa lod de Arizonas tørre sletter og nøgne klipper bag sig og jog videre til raslingen af koblekrogene og den hvæsende bremse meldte dem, at de var komne til Coolidge ved vandskillet.

Tre kjække og erfarne mænd — rolige, kolde og tørre, da de begyndte, — hvide, skjælvende og svede, da de sluttede sit arbeide med disse frygtelige hjul, førte hende over den store bro fra Albuquerque til Glorietta og forbi Springer, opover og opover mod Raton-tunnelen paa statsbanen, — derfra for de rystende ned i La Junta, saa et glimt af Arkansas og fløi ned over den lange skraaning til Dodge City, hvor Cheyne havde den trøst at kunne sætte sit ur en time frem. De talte ikke meget i vognen. Sekretæren og miss Kinzey sad sammen paa den skindtrukne sofa ved speilglasvinduet bagerst i vognen og beundrede landskabet, — saa tror man i det mindste. Cheyne bevægede sig nervøst mellem sin egen overdaadighed og brækvognens nøgenhed med en utændt cigar i

munden, til det medlidende mandskab glemte, han var deres stands fiende og gjorde sit bedste for at adsprede ham.

Om natten lyste de elektriske lamper op i dette bekymringsfulde palads, som var saa fuldt af luksus og bekvemmelighed, og de spiste glimrende, mens de for afsted gjennem den øde lavslette. Nu hørte de skvulpen af en vandbeholder og en kinesers strubestemme, klangen af hammere, som prøvede staalhjulene fra Krupp, og en bandende landstryger, som blev jaget væk fra den bagerste platform, — derefter lyden af kul, som blev skuffet ind i tenderen, og en forvirret larm, mens de fløi forbi et ventende tog. Snart saa de ned i dybe afgrunde, mens bukkene under broen knagede under dem, eller op til fjelde, som næsten stængte stjernerne borte for dem. Saa skiftede fjeldskraaninger og afgrunde og trak sig tilbage til takkede fjelde i randen af synskredsen, derefter blev høidedraget lavere og lavere og endte tilslut i lavsletten.

I Dodge City kastede en ukjendt haand ind en Kansasavis, som indeholdt et slags interview af Harvey, der øiensynlig var kommet ud for en foretagsom reporter; det var optaget efter telegrammer fra Boston. Den fornøiede avismand gjorde det fuldstændig indlysende for dem, at det var deres gut og ingen anden, og mrs. Cheyne følte sig lidt roligere en stund. Hendes stadige bøn om, at de vilde drive paa, blev gjentaget af mandskabet til lokomotivførerne ved Nickerson, Topeka og Marceline, hvor jernveiene er gode, og de for afsted med lynets fart. Byer og landsbyer laa tæt op til hverandre nu, og en kunde føle her, at man var blandt folk.

— Jeg kan ikke se hastighedsmaaleren, og mine øine gjør saa ondt. Hvad gjør vi?

— Vi gjør saa stor fart, som vi kan, mama. Der er ingen mening i at komme frem før New York Limited. Vi vilde bare komme til at maatte vente.

— Det er det samme! Jeg liker at føle, vi kommer fremad. Sid ned og læs af milene for mig.

— Cheyne satte sig ned og læste af milene for hende (paa enkelte steder havde de sat en rekord, som endnu ikke er slaaet), men den sytti fod lange vogn ændrede ikke sin lange dampskibsrullende bevægelse, som den gled frem gjennem varmen lig en summende kjæmpebie. Og alligevel var ikke farten stærk nok for mrs. Cheyne, og heden, den ubarmhjertige augusthede, gjorde hende svimmel; viserne vilde ikke bevæge sig, og naar, naar kom de til Chicago?

Det er ikke sandt, at Cheyne, mens de vekslede lokomotiver i Fort Madison, satte fast for lokomotivførernes broderskab en sum, der satte dem istand til at kjæmpe med ham og hans fæller paa lige vilkaar for fremtiden. Han lønnede rigelig lokomotivførere og fyrbødere, som han troede,

de fortjente, og bare hans bank ved, hvad han gav det mandskab, der havde følt med ham. Det sidste mandskab greiede hele skiftingen ved den sekstende gade, for „hun“ var endelig sovnet, og himlen være den naadig, som vækkede hende ved en ublid bevægelse.

Nu er den godt lønnede specialist, som fører Lake Shore og Michigan Southern Limited fra Chicago til Elkhart, noget af en selvhersker, og han liker slet ikke, at nogen siger ham, hvorledes han skal rygge tilbage op imod en vogn. Ikke desto mindre behandlede han „Constance“, som om han havde med en dynamitladning at gjøre, og naar folkene irettesatte ham, gjorde de det hviskende og med stumme fagter.

— Pyt, sagde Atchison-, Topeka- og Santa-Fé-folkene senere, naar de udvekslede sine meninger om livet, — vi kjørte da ikke for at sætte nogen rekord. Harvey Cheynes kone laa syg bag i toget, og vi vilde nødig forstyrre hende. Naar jeg kommer til at tænke paa det, saa brugte vi syv og femti timer fire og femti minuter fra San Diego til Chicago. Dere kan jo fortælle det til folkene paa østbanerne. Men naar vi prøver paa at sætte en rekord, skal vi nok sige fra.

For dem fra Vesten er Chicago og Boston omtrent det samme (skjønt ingen af de to byer vilde like at høre det), og nogle jernbaner understøtter denne vildfarelse. „Constance“ gled ind i Buffalo, og i New York Centrals og Hudson Rivers arme (ærværdige herrer med hvide bakkenbarter og gulddingeldangel ved sine urkjæder steg ind her for at snakke lidt om forretninger med Cheyne), og disse førte hende saa nydelig til Albany, hvor Boston og Albanylinjen fuldendte kjørslen fra tidevand til tidevand — totaltid: syv og otti timer fem og treti minuter, eller tre dage, femten og en halv time. Harvey ventede paa dem.

Efter stærke sindsbevægelser pleier de fleste folk og alle gutter at trænge mad. De lod den forlorne søn, som var kommet hjem igjen, spise for nedrullede gardiner, skilt fra alle i sin store lykke, mens togene bruste ud og ind omkring dem. Harvey spiste, drak og fortalte sine oplevelser paa én gang, og naar han fik en haand fri, saa kjælte hans mor den. Hans stemme var blevet dybere af livet i den fri, salte luft, haandfladerne var barkede og haarde, haandleddene fulde af mærker efter bylder, og en umiskjendelig torskelugt hængte ved hans tykke støvler og blaa uldtrøie.

Faren, som var godt vant til at dømme folk, saa skarpt paa ham. Han vidste ikke, om gutten kunde have taget nogen varig skade. Han greb sig i at tænke paa, at han i grunden kjendte svært lidet til sin søn; men han huskede svært tydelig en utilfreds, blegnæbbet fyr, som bare morede sig med at „ærte gamlen“ og ikke brød sig det gran om sin mors taarer, en slig fyr, som er til latter paa restaurationer og hoteller, hvor

rigdommens ligefremme børn leger med eller overfuser visergutten. Men denne velklædte fiskergut gjorde ikke noget vrøvl, saa paa ham med klare, faste øine og talte i en velopdragen, ja, overraskende ærbødig tone. Og der laa noget i hans røst ogsaa, som gav løfte om, at forandringen vilde bli varig, og at den nye Harvey var kommen for at blive.

Der er nogen, som har tøilet ham, tænkte Cheyne. Det vilde nu aldrig Constance have tilladt. Jeg tror ikke, Europa kunde havt bedre virkning.

— Men hvorfor fortalte du ikke denne mand, Troop, hvem du var? gjentog moren, da Harvey havde fortalt sin historie mindst to gange.

— Disko Troop, kjære. Den bedste mand, som nogensinde satte foden paa et dæk. Jeg bryr mig ikke om, hvem den næst bedste er.

— Hvorfor bad du ham ikke sætte dig iland? Du ved, papa vilde have givet ham tidobbelt erstatning.

— Det ved jeg; men han troede, jeg var tullet. Jeg er ræd for, at jeg kaldte ham en tyv, fordi jeg ikke kunde finde de pengesedler, jeg havde i lommen.

— En matros fandt dem ved flagstangen den — den aften, hulkede mrs. Cheyne.

— Det forklarer sagen. Og jeg laster ikke Troop. Jeg sagde, jeg ikke vilde arbeide — paa en bankskude til og med — naturligvis gav han mig en næsestyver, og jeg blødte som en stukket gris.

— Min egen kjæledægge. De maa have været frygtelige mod dig.

— Jeg ved ikke det. Efter dette begyndte der at gaa et lys op for mig!

Cheyne slog sig paa knæet og smaalo. Dette vilde blive en gut efter hans eget længtende hjerte. Han havde aldrig seet det blink i Harveys øine før.

— Og gamlingen gav mig ti og en halv om maaneden; jeg har faaet halvdelen af min løn nu, og jeg tog vagten sammen med Dan, og kom ind i det med engang. Jeg kan ikke gjøre en mands arbeide endnu. Men jeg kan da greie en jolle næsten ligesaa godt som Dan, og jeg blir ikke rent af min vei i taagen nu, og jeg kan tage min tørn i magsveir, — ved roret, kjære, — og jeg kan noksaa godt agne paa en vad, og jeg er inde i taugværket naturligvis, og jeg kan gafle fisk, til kjørne kommer hjem, og jeg er stor i gamle Josefus, og jeg skal vise eder, hvorledes jeg kan klare kaffe med et stykke fiskeskind, — og jeg tror, jeg maa have en kop til, tak. Hør her, I har ikke begreb om, hvor meget man maa arbeide for ti og en halv om maaneden.

— Jeg begyndte med otte og en halv, min søn, sagde Cheyne.

— Er det sandt? Det har du aldrig fortalt mig.

— Du har aldrig spurt mig, Harve. Jeg skal fortælle dig alt sammen en dag, hvis du bryr dig om det. Prøv en oliven.

— Troop siger, at det mest underholdende i denne verden er at finde ud, hvorledes ens næste tjener sit livsophold. Det er deiligt at spise ved dækket bord igjen. Vi fik forresten god mad. Levede bedst af alle paa bankerne. Disko havde bare førsteklasses ting. Han er en storartet fyr. Og Dan — det er hans søn — Dan er i kompani med mig. Og saa har vi onkel Salters og hans jordbrug, han læser Josefus. Han tror saa vist, jeg er tullet endnu. Og saa er der stakkars lille Penn, han *er* tullet. Du maa ikke tale med ham om Johnstown, fordi —. Og, aa men I *maa* lære Tom Platt og Lange Jack og Manuel at kjende. Manuel frelste mit liv. Jeg er lei over, at han er portugiser. Han taler ikke stort, men han er saa flink til at spille. Han fandt mig, der jeg laa og flød, og halte mig op.

— Jeg forundrer mig over, at dit nervesystem ikke er aldeles ødelagt, sagde mrs. Cheyne.

— Hvoraf, mama? Jeg arbeidede som en hest, spiste som jeg ved ikke hvad, og sov som en dødning.

Dette var for meget for mrs. Cheyne, som begyndte at tænke paa sine forestillinger om et lig, der drev hid og did paa den salte sjø. Hun gik ind i sin kupé, og Harvey krøb op ved siden af sin far og forklarte ham, hvad han skyldte dem alle.

En vandring gjennem Jerusalem.

(Efter lady Mildred Beresford-Hope i *Pall Mall Magazine*).

Den hellige stad har i de forløbne uger faaet en ny aktualitet ved den tyske keisers besøg, — et besøg, der vistnok ikke alene faar politiske følger, men vel ogsaa indvarsler en række germaniske korstog, fredelige jorsal-færder af tyske mænd og kvinder, professorer og ølbryggere, der pr. rutegaaende middelhavsdamper og Cookske ekstratog paa Kaifabanen vandrer de veie, deres harnisk-klædte forfædre vandrede salmesyngende for tusen aar siden, og som keiseren i trope-uniform drog i forrige maaned. Ti hvor keiseren drager foran, der vandrer hans trofaste undersaatter villige efter.

Denne Jerusalems forventede fremtid som turistmaal giver den øieblikkelige anledning til en kort skildring af den hellige stad, en skildring bygget paa et fem ugers besøg, forf. for nylig aflagde i den.

Den gamle pilgrimsvei fra Jaffa til Jerusalem er en eneste række

skuffelser. „Landet, der flyder med melk og honning“, aabenbarer sig som en øde vidde, fuld af støv og sten, hist og her ligger lave, skidne og forfaldne landsbyer spredt i den tørstende elendighed, og de forkrøblede oliventrær, der nu og da dukker op, pynter ikke meget op i billedet. Aarhundreders forsømmelse og udsugelse har lammet folket og synes ogsaa at have røvet jorden dens kraft. Mon nogensinde et nyt folk og et nyt styre skal magte at gjøre landet til det, det engang var, en frugtbar have, med rigdom af bølgende aks, med skinnende oliven og drueklaser, tunge som dem, Josva og Kaleb bar frem for de undrende jøder?

Udsigt over Jerusalem fra Oljebjerget.

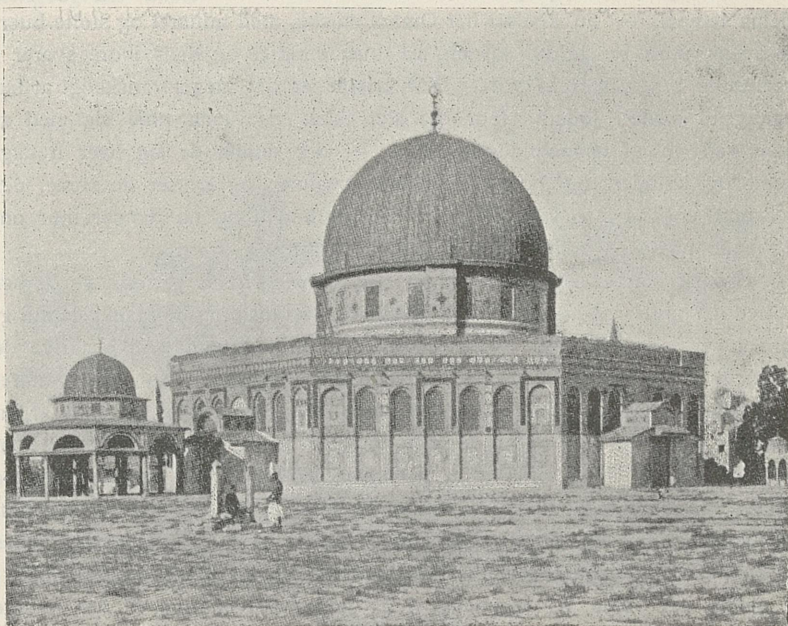
Og som landet selv er en skuffelse, saa kan det heller ikke negtes, at det første syn, man faar af Jerusalem, ogsaa knækker en illusion. Der er i sig selv intet storladent, intet høitidsfuldt ved byen, der breder sig ud for en, naar man staar paa høiden ved Jaffaporten, — den er en halvstor stad, i ingen henseende forskjellig fra enhver anden af Østerlandets byer. Og dog gribes man af andagt ved synet af disse gamle mure, disse kupler, disse halvmaaneprydede spir og flade tage, fordi man ved, at hver plet er hellig, viet ind til evig høihed, fordi han, verdens største reformator, menneskesønnen vandrede i disse gader, fordi det var fra den lille by derborte, at jordens mægtigste revolution udgik.

Rundt Jerusalem løber en ringmur, som sultan Soliman den anden opførte i 1542; den er omkring 12 meter høi og har ikke mindre end 34 taarne, men stærkt forfalden er den. I muren findes ialt 9 større porte, de vigtigste af dem er Bab el Chalil — Jaffaporten — Bab el Amud — Damaskusporten — Bab Sitti Maciam — St. Stefansporten.

Vi drager ind ad Jaffaporten, passerer det tyrkiske kastel, engang Herodes' palads, hvor byens garnison, en bataljon infanterister, ligger og sover i skyggen af gamle kanoner, paa det sted hvor Herodias' datter traadte dansen, — og vi befinder os nu i den ene af byens hovedgader, Davidsgaden. Den gaar fra vest mod øst, fra Jaffaporten til Omars moske, og skjæres i ret vinkel af Basar- eller Damaskusgaden, der gaar fra nord mod syd, fra Damaskusporten til Sionsporten. Disse trafikens hovedaarer bærer i sit brogede præg, med sine mange folketyper, sine mange sprog og husenes vekslende karakter bud om, hvor kosmopolitisk en by, jødernes hovedstad er bleven. Kosmopolitisk er forresten næsten alle Orientens større byer. Kun for de færreste gjælder det, at orienten er for orientalerne, og de forskjellige racer og trosbekjendelser ordner sig gjerne i temmelig bestemt adskilte grupper. Men i Jerusalem er dette forhold end tydeligere fremtrædende, fordi den er *El Kuds* — den hellige by, og de helligdomme, den rummer, er lige hellige for alle dens indbyggere, for dens forskjellige kristne sekter, evangelister, romerske og græske katoliker, armeniske og koptiske kristne, jøder og mahomedanere; men hver enkelt af dem stiller sig jo i *sin* særstilling til disse helligdomme, og byens ydre, dens rent topografiske billede, præges paa den mærkeligste maade af dette samtidige forenings- og modsætningsforhold. De nævnte hovedaarer skjærer nemlig byen op i fire bestemt adskilte stykker, man kan gjerne sige i fire byer, hver med sin bestemte befolkning og med sit eiendommelige fysiognomi.

Byens sydvestlige firkant eies af *armenierne;* der har de sine klostre og kirker, der er gaderne stille, de lave teglhuse med de smaa kupler og de faa vinduer har altsammen et vist fornemt præg, og vel er stræderne temmelig trange og ikke ængstelig rene, men alt taget med i betragtning, saa har man ingen skjellig grund til at klage over rensligheden i den armeniske bydel. — I nordøst strækker sig *tyrkernes* del, — den største af de fire firkanter. Hvad der jo er meget passende, saasom tyrkerne er byens egentlige eiere, men kvarterets størrelse svarer ikke til tyrkernes antal i forhold til de øvrige indbyggere. Jerusalem har nemlig for øieblikket — hvis man kan stole nogenlunde paa de tyrkiske folketællinger — ca. 43,000 mennesker, deraf knapt 7000 muselmaner. I Tyrkekvärteret er præget absolut orientalsk. De smale gader og smug, hvis brolægning mest af alt minder om en stenrøs, og hvor smudset ligger dybt og blødt i alle fordybninger, naar da ikke et regnskyl forvandler det til en flydende grød

og taarner det op i portrum og krinkelkroge — smyger sig i lunefulde bugtninger ind og ud, op og ned, — hvor stigningen er for stærk, blir gaden pludselig en trappe, og kan den ikke vride sig i alle de slyngninger, der kræves af den, saa sender den smaa afstikkere, alenbrede smug og sækkegader i smaa snarærender indom husene til høire og venstre. Stundom spænder murede buer sig over den fra hus til hus, — i den evige skygge under hvælvene ligger smudset stadig fugtigt og kjøligt, og luften staar stinkende stille. Husene er lave murhuse, — tømmer er en sjelden vare paa disse kanter, — hyggelige er de ikke at se til, naar man vandrer dem

Omar=moskeen.

forbi. Forfaldne er de fleste, og kun faa af de sparsomme vinduer har alle sine ruder i behold. Noget bedre er dog indtrykket, man faar, om man træder ind i et af husene i det tyrkiske kvarter. Bygningens centrum er gaardspladsen med brønden; her er ofte pyntet op med tæpper og planter, — men i aller sjeldneste fald har billedet, man faar af gaarden, nogen lighed med den brogede tegning, „Tusen og én nat“ eller andre østerlandske skildringer giver af en orientalsk gaardsplads. Fra gaarden fører døre ind til husets øvrige rum, og hvert værelse er igrunden et hus for sig, med egen indgang og egen kupel. Takket være denne kupel faar hvert rum noget vist høitidsfuldt over sig, men praktisk er denne

værelsernes anordning sandelig ikke. — Denne maade at bygge og indrette husene paa gjenfinder man selvfølgelig ogsaa i de andre dele af Jerusalem, særlig vil man næsten overalt støde paa kupeltagene; kuplen er jo næsten en nødvendighed der, hvor man saa vanskelig kan skaffe tømmer til loftbjælker. — Enkelte huse har flade tag, med solseil og brystværn, — paa brystværnet staar gjerne planter og blomster i rad og række. I disse huse og disse trange gader færdes da de tyrkiske mænd, — hovne i miner og lader, som det sig de herskende sømmer, — og de tyrkiske kvinder, stadig tæt tilslørede. — Den interessanteste, minderigeste del af den tyrkiske bydel er den gamle *Tempelplads, Haram es scherif.* Her laa engang Jerusalems tempel, — nu kneiser her Omars moske, med minaret og stolte buer. Moskeens ydre er dækket af en art blaa emalje, og dens indre svarer i overdaadig pragt til dens ydre. For kristne er det meget vanskeligt at faa adgang til stedet, jøderne faar det slet ikke. De maa nøie sig med at klage ved en af tempelpladsens mure, — der samler de sig hver fredag, mænd og kvinder, og synger begrædelses-salmer og kysser de stene, der utvilsomt engang har været dele af tempelgrunden og nu danner mur om det mahomedanske gudshus.

Denne begrædelsens mur ligger paa *jødekvarterets grund,* — og her i Ghettoen finder man byens aller skidneste, mørkeste og uhyggeligste strøg. For en vesterlandsk pen er det snart sagt en umulighed at beskrive de griseriets orgier, man overværer i disse alenbrede gader. Har man vandret i europæiske byers jødegader, saa ved man, at renslighed ikke er en hebræisk folkedyd, — og at orientalerne ikke heller trykkes af overdreven frygt for smuds, det skulde man vel ogsaa have paa det rene; men disse to ting tilsammenlagt, altsaa en orientalsk ghetto, ja det giver et resultat, som stinker lang vei og trodser enhver beskrivelse. I disse smug huses omkring 30,000 mennesker, og flere kommer stadig til; der har nemlig i de sidste aar været en temmelig livlig jødisk indvandring til den hellige stad, ikke mindst fra Tyskland. Maaske hænger dette sammen med den zionistiske bevægelse, men at de elementer, bevægelsen har tilført Jerusalem, skal medvirke i nævneværdig grad til at føre landet fra tyrkerne over til jøderne, det faar man lyst til at betvile, naar man vanker om i ghettoens gader. — Selvsagt eier jødekvarteret en række minderige huse og gader, — men det vilde føre for langt, om jeg her skulde nævne hver „historisk plet". Vi træder paa hellig jord, saa at sige hvert skridt fører os til et sted, der har været skueplads for uforglemmelige begivenheder. Vi tør derfor paa denne hastige vandring kun stanse op ved de steder, der ligesom staar høiest i menneskehedens bevidsthed, — og dem træffer vi samlet paa en forholdsvis liden plet, i *frankernes* bydel. Den ligger i byens nordvestligste hjørne, og den fremmede vil, hvis hans første tur

i Jerusalem gjælder frankernes ɔ: de fremmede kristnes og grækernes kvarter, føle sig aldeles forvildet. Det er nemlig knapt nok orientalske gader, han er kommen til, end sige at de skulde have præg af mystik og helligdom. De minder om strøgene i en europæisk by, har en livlig færdsel, butiker og gjæstgiversteder, europæisk indrettede huse og er ikke helt blottede for renslighed. Mellem privathusene hæver sig kirker og klostre, hospitaler og milde stiftelser, indrettede til at herberge pilgrime fra alle Europas lande, missionsanstalter, skoler og den katolske biskops sæde, San Salvador, og nærmest byens centrum ligger det aller helligste, den *hellige gravs kirke.*

Tempel=pladsen.

Inden dens omraade er samlet alle de steder, der knytter sig til fortællingen om Jesu lidelse, død og opstandelse. Her blot i korte træk det mærkelige steds historie. Aar 325 skal keiser Konstantins mor ved en guddommelig inspiration have fundet stedet for Kristi grav, — der laa dengang et Afrodite-tempel paa tomten. Gravhulen blev ryddet, graven indvendig og udvendig beklædt med rødt marmor, og over den lyste et guldkors. Hvor Afrodite-templet laa, reistes en rotunde, der paa tre sider bestod af søilegange, og den fjerde side dannedes af *korsets* kirke, bygget over det sted, hvor Kristi kors var blet fundet. Indtil 614 stod det hele saaledes, da ødelagde den persiske konge Chosredes den anden det hele, og det laa i ruiner, indtil keiser Heraklios gjenopbyggede det. Stedet med

paastaaende bygninger forærede kalifen Harum al Raschid som vennegave til Karl den Store, men i de kommende aar forfaldt herligheden, indtil Gotfred af Bouillon lod de dele, hvoraf den hellige gravs kirke bestaar, sammenføie og gav den i alt væsentlig dens nuværende skikkelse. I 1810 undergik det hele en gjennemgribende restauration, nærmest udført for russiske penge.

Det mærkelige gudshus bestaar egentlig af to nær hinanden liggende kirker, der forbindes ved en rundbuehvælving, — om disse flokker sig mer end tyve kapeller, hver sekt har sit, hvert bygget i sin egen stil, ingen har taget hensyn til naboens eller til skjønhedens og enhedens krav. Over

Jordans flod.

dette mylder breder sig saa den kolossale gravkirke, som ganske vist samler det hele under sine buers skygge, — og forsaavidt paa en træffende maade symboliserer den almindelige *katolske* kirke, — men absolut skjøn er bygningen som helhed ikke; indtrykket er forvirrende, uden enhed i masse eller linjer, hvor imponerende skjønne end detaljerne kan være.

Ind i kirken kommer man ad en pompøs port i gotisk stil fra det 11te aarhundred. Man betages af hovedkorets høie pragt, dets ægte græskkatolske billedmasse flimrer i farver og guld og glitrer af brogede stene. I det dæmpede lys fra de farvede buevinduer og de mange flakkende lamper ser vi tæt ved indgangen „salvelsesstenen“, den sten, paa hvilken Josef

af Arimatæa og Nikodemus lagde frelserens døde legeme, da de ved kvindernes hjælp salvede liget med vellugtende salver. I rotunden under kupelen er den hellige grav, en hule, der bestaar af to dele: englekapellet, hvor engelen sad og forkyndte kvinderne opstandelsesbudskabet, og nedenfor det lille kapel ligger da den egentlige gravhule, 8 fod lang og 6 fod bred. Den er klædt med marmor og saa tæt behængt med lamper og kostbare prydelser, at man ikke mere kan se glimt af den raat huggede klippehule, den engang var. Her ligger den sten, englene væltede fra graven, her ser man graven selv, og paa det trange rum omkring den knæler altid andægtige i bøn paa alle sprog.

(Sluttes.)

Shakespeare og Bacon.

(Efter *Quarterly Review*).

Vi gjengiver her det gamle fornemme engelske kvartalskrifts behandling af spørsmaalet „Shakespeare—Bacon", der oftere har været gjenstand for *Kringsjaas* opmærksomhed. Forf. mener, at det er paa tide at slaa en pæl gjennem det tossede spøgelse, som nu i firti aar har faaet drive sit spil, uden at den kyndige og sindige forskning har agtet det værdigt til aflivelse. Det er nemlig en kjendsgjerning, at ingen virkelig kjender af Shakespeare og ingen virkelig kjender af Bacon — lige saa lidt Shakespeares sidste store biograf, mr. Sidney Lee, som den anerkjendte første autoritet i Bacon, mr. Spedding, for ikke at nævne æstetiske forskere som G. Brandes og Swinburne — det er en kjendsgjerning, at ingen af disse uomtvistelige autoriteter har kunnet opdage spor af grund til at tage „Baconianerne" alvorlig. Disse fremturer imidlertid uanfægtede med sine taabelige paastande.

„Baconianismens" moder var den tilslut vitterlig skrullede miss Delia Bacon fra Ohio. Uafhængig af hende fremsatte W. H. Smith i 1856 den teori, at siden de digterverker, som bærer Shakespeares navn, røber større lærdom, end Shakespeare kan have siddet inde med, maa de være forfattede af samtidens store lærdoms-lys, filosofen Bacon. Tilslut kom da Ignatus Donnelly med sit „store kryptogram", medens han for lærdommens vedkommende henholdt sig til Nathaniel Holmes. Denne gik bl. a. ud fra en bemærkning hos gamle Pope om, at „Shakespeare følger de græske forfattere og især Dares Phrygius"; følgelig har forfatteren af Shakespeares verker kunnet græsk, hvad Shakespeare efter sin ven Ben Jonsons vidnesbyrd

ikke kunde. Nu var heller ikke Pope nogen lærd mand; og hans Dares Phrygius er ingen græsk forfatter, har heller ikke været oversat til græsk. Derimod var hans historiske roman om trojanerkrigen skreven paa latin og trolig udnyttet af Boccaccio, Chaucer og Lydgate, hos hvem Shakespeare lig alle andre ulærde i samtiden mere end nemt kunde lære hans historier at kjende. Og som G. Brandes hævder, maa man være „mindre end halvdannet“ for at spore klassisk lærdom i Shakespeares verker. Holmes vil endelig gjenfinde mindelser fra den græske tragediedigter Euripides i Shakespeares stykker — og citerer lange scener, som skal være inspirerede af en linje eller to hos grækeren; desværre er det for det første ingen nærliggende lighed at opdage, og for det andet røber Holmes i den grad sin ukyndighed i Euripides, at han stadig citerer et af dennes stykker under en titel, som aldrig har været græsk. Foruden dette par eksempler fremfører forf. en hel række. Lad os bare nævne et eneste til: Holmes beviser, at „Hamlet“ er skrevet af en, som var kyndig i dansk; stoffet er jo hentet fra Saxo Grammaticus! Som hvermand ved, skrev Saxo paa latin; hans bog var oversat til fransk, og en engelsk „Hamlet“ forelaa før Shakespeares berømte skuespil! — — — Altsaa maa det være tidens største lærde, som har forfattet disse skuespil og betalt den uvidende skuespiller for at faa udgive dem i hans navn!

Det er en kjendsgjerning, at der i Shakespeares verker ikke røbes mere lærdom, end en ulærd person med et godt hode og en frisk fantasi med lethed kan have snappet op (og ofte misforstaaet) i omgang med folk med klassisk dannelse og gjennem læsning af døgnets hjemlige literatur. De hyppige misforstaaelser røber, at en virkelig stiv lærd som Bacon aldrig kan have havt befatning med forfatterskabet. „*Baconianernes paastaaelighed bunder egentlig i den mistro, som middelmaadigheden nærer overfor geniet*“ — saa lyder forf.'s dom.

Men han har bestemt sig for en grundig aflivelse af taabe-snakket. Følgelig foretager han ogsaa, ad den modsatte vei, en undersøgelse af Bacons evne til at forfatte saa genial en poesi som den, der aabenbarer sig i Shakespeares verker. Har ellers Bacon røbet virkelig poetisk begavelse? Ja, manden indlod sig som alle lærde herrer i samtiden paa at skrible vers; selv siger han, at han „uden at ville gjælde for poet, har laget *(prepared)* en sonnet“ til dronning Elisabet; desuden oversatte han nogle af Davids salmer paa vers; det paastaaes endog, at han skal have komponeret en maskekomedie til dronningens pris (dette skulde være „Skjærsommernats-drømmen“!). — Nu er det yderst mærkeligt, at naar den lærde mand „lagede“ vers i eget navn, røber han sig som en stymper — medens han udgav sine geniale produkter i den ulærde skuespillers navn.

Saa har man alle de talløse parallel-steder i Shakespeares poesi og Bacons „Promus“ (et tykt hefte med alskens citater, formler, aforismer o. l.) Af alle de mere eller mindre idiotiske „ligheder“, forf. gotter sig over, skal vi bare nævne en. Shakespeare lader en person sige: „Kom dig til sengs; ellers blir du daarlig imorgen af at være vaagen i nat“ — en af hilseformlerne i „Promus“ lyder: „Jeg haaber til gud, du ikke har ondt af at være saa tidlig oppe“ — ergo maa Bacon have skrevet Shakespeares verker! Nei, vi maa nævne et bevis til: i „Promus“ forekommer de to ord „god morgen“ (de samme ord findes i „Romeo og Julia“, mærkeligt!), og nu har en mrs. Pott gjennemgaaet „6000 bøger“ ældre end eller samtidige med „Promus“ og ikke fundet udtrykket der — altsaa har Bacon „beriget det engelske sprog“ med denne dagligdagse hilseformel. Forf. gaar hen til sin hylde og tager ud den første den bedste lille „Veiledning i samtale“ fra tiden før Bacon og træffer straks den gjængse hilsen!

Et bevis paa Bacons poetiske evne skal det være, at man i hans prosa af og til træffer paa sætninger med verserytme; det samme kan man støde paa hos Dickens. Men er dette bevis paa noget som helst, maa det da være paa Bacons svage stilsans.

Bacon nævner ingensteds i de skrifter, han vedkjendte sig, den skuespiller, hvis navn han laante; aldrig med et ord antyder han selv, at han gav sig af med at skrive de skuespil, som Shakespeare bragte sine kamerater til at opføre, uden at nogen af disse synes at have fundet det urimeligt, at de var forfattede af deres kamerat. Den lærde herre maa have været yderlig bange for at blive populær — selv efter sin død.

Men Shakespeare kunde jo ikke engang skrive! Saa „troede“ W. H. Smith — efter ham alle hans „troende“ efterfølgere. Det var da uforsigtigt af den forsigtige Bacon at laane netop en ikke skrivekyndig mands navn — alle kameraterne maatte jo vide, at fyren ikke kunde „mere end saa vidt kradse sit navn“. En af kameraterne skrev siden et digt til „minde om min kjære ven, *forfatteren* mr. William Shakespeare.“ Ja, mener den stivsindede Holmes, naturligvis vilde Ben Jonson paa denne vis begrave den hemmelighed, at Shakespeare ikke kunde skrive! Og hele den vakre lovtale, som Ben Jonson ofrer sin vens geni, skulde være vrøvl!

— Kryptogram-sludderet erklærer forf. sig fritagen for at behandle alvorlig. De „indre“ grunde er dræbende nok, om man ikke ogsaa skal slagte dødfødte fantasi-fostre.

Den religiøse situation i Indien.

(Efter **Vamadeo Shastri** i *Fortnightly Review*).

Vi gjengiver nedenfor en artikel om ovenstaaende emne af den hinduiske brahmin Vamadeo Shastri, idet vi for ikke at svække indtrykket lader forfatteren tale i jegformen:

Skjønt Indien er kommen ind under et vesterlandsk politisk herredømme, som er skikket til at undergrave de gamle troslærdomme, der udgjør grundlaget for det indiske samfund, staar landet dog i religiøs henseende fremdeles paa samme standpunkt som for aarhundreder siden. De britiske autoriteter i Indien indtager en strengt nøitral holdning i alle religiøse sager, men trods denne nøitralitet maa deres administration dog nødvendigvis drage visse følger efter sig. Allerede den omstændighed, at det politiske styre under Storbritanniens ægide er blet baseret paa et ikkereligiøst grundlag, er et brud med Indiens traditioner, og den vesterlandske indflydelse, som følger den britiske administration i hælene, kan ikke undlade at paavirke folket. Den undergraver hinduernes nøisomhed, avler lyst til civilisationens luksus og bibringer dem en europæisk middelklassedannelse, som er skikket til at gjøre dem materialistiske. Men tiltrods herfor har den religiøse situation holdt sig nogenlunde uforandret. Masserne har bevaret sin ældgamle polyteisme og dyrker gjennem bøn og ofringer sine utallige guder. Middelklassen tilbeder de mere fremtrædende guddomme som symboler for den ene allestedsnærværende Gud, og det intellektuelle aristokrati blandt de hellige kaster er fremdeles optaget med at diskutere de samme metafysiske problemer, som i sin tid saa ivrig drøftedes i Antiokia, Efesus og Aleksandria. Vi staar endnu udenfor mahomedanismens og kristendommens sfære. Vi dyrker endnu den guddommelige videnskab om det ene, høieste grundvæsen, den egenskabsløse, absolute Brahma. Der er to ideer, som gjennemsyrer hele den indiske religiøse tankegang. Den ene er ideen om Maia eller den kosmiske illusion, en ide, som sønderhugger problemet om forholdet mellem aand og materie og hævder tilværelsens enhed ved at fremstille universet som et illusorisk skyggebillede paa evighedens straalende baggrund. Den anden er ideen om sjælens gradvise befrielse fra tilværelse af enhver art gjennem langvarig møie og sjælekamp. Disse ideer bestemmer karakteren af de problemer, som de mere fremskredne hinduere dyrker. Hvorledes kan aand forenes med materie? Hvorledes er det onde blet til? Hvorledes kan man anse det absolute og ubetingede som aktivt skabende uden at indvikle det i aarsagslovens baand og tvang? Hvilket motiv skulde kunne foranledige det absolute

væsen til at skabe, og hvorledes kunde et saadant motiv opstaa? Saaledes lyder nogle af de problemer, som beskjæftiger hinduernes tanker, og disse problemer drøftes ikke som blotte akademiske spørsmaal, men som nødvendige forudsætninger for opnaaelsen af en tilfredsstillende religiøs overbevisning. Naar hinduen først er naaet til erkjendelse af, at det synlige universum ingen virkelighed har i sig selv, men kun er en foreløbig indrømmelse til den sanselige tilværelse, da er døren aabnet for ham til den høiere gnosis. Gjennem en lang række asketiske øvelser og ved streng tankekoncentration kan han da naa op til den høieste salighed og erkjendelsen af den høieste enhed. Og skjønt mange ikke naar op til disse høider, er der dog faa tænkende hinduere, som ikke har en dyb følelse af den materielle verdens uvirkelighed.

Jeg skal ikke forsøge paa at føre læseren dybere ind i den indviklede hinduiske teosofi. Hinduismens skoler er ligesaa mangeartede, som de gnostiske skoler i sin tid var i Vesten. Hvad jeg ovenfor har sagt, angiver grundtonen i hinduismen, og det faar være nok. Men endnu et punkt maa nævnes, nemlig den hinduiske religions eksoteriske (ydre) og esoteriske (indre) side. Den esoteriske side, som er forbeholdt de tænkende og fremskredne klasser, er den rene panteisme, som identificerer alt med Gud; hvorimod den eksoteriske side, som bydes den store mængde, er den rene polyteisme, som udstykker og udsondrer den panteistiske ide i en mængde billeder og symbolske guder. Mellem disse to sider, der forholder sig til hinanden som sjæl og legeme, foregaar der en intim vekselvirkning. Folkets raa fantastiske overtro undergaar en stadig forfinelse under indflydelsen af de høiere klassers fremskredne intelligens, og den esoteriske filosofis begreber klædes i en mangfoldighed af paatagelige ydre symboler, som kan opfattes af mængden. Mystikeren spiller en fremragende rolle og finder en vid anvendelse for sin fortolkningsevne. Han maa lade folkets fantasi og lettroenhed faa det nødvendige spillerum; men i den engere kreds tænder han det aandelige lys, som aabenbarer de besynderlige ceremoniers og myters skjulte mening. Han anvender metafysiken paa mytologien. Han forvandler folkets guder og deres historie til symboler og allegorier, som tilfredsstiller personer med en mere kritisk intelligens og en finere moralsk sans end massens. Han ophøier helten eller helgenen til en ny inkarnation af de høie guder. Og han paalægger altid sine disciple at være varsomme med at meddele noget af den guddommelige kundskab til folk, som ikke er modne for den.

For at illustrere mystikerens forklarende og forædlende indflydelse paa folkets overtro behøver vi kun at tage for os den af alle hinduere hyldede lære, at menneskesjælen, i hvis dyb der tindrer en gnist af den guddommelige aand, gjennemgaar en række af jordeliv ved gang paa gang

at fødes paany eller reinkarneres her paa jorden. Denne lære giver en mylrende mængde af overtroiske forestillinger, som huserer blandt folkets lavere klasser, intellektuel sammenhæng og moralsk adel. Alle de utallige glimt fra livet efter døden, som naar den uvidende mængde i drømme og syner, alle de besynderlige ideer om afdøde sjæles nærvær i dyr, planter og stene, alle forestillinger om dæmoner, fantomer og spøgelser heftes ind paa reinkarnationens lange snor og fortolkes i sammenhæng med sjælens opadstræben mod en høiere tilværelse gjennem myriader af stadier og former, en opadstræben, som vedvarer, indtil sjælen er tilstrækkelig renset til at absorberes i uendeligheden. Og for dem, som viser sig skikket for en høiere indvielse, aabenbares noget mere. De opdager, at hele naturen er et eneste stort sansebedrag, fremkaldt af den guddommelige magiker, at den synlige verden kun er et væv af symboler, som for dem, der besidder nøglen, aabenbarer et hemmeligt budskab, at den materielle verdens flagrende klædebon kun er et broderet slør, som dækker den til grund liggende virkelighed, maalet og hvilestedet for den rene intellektuelle beskuelse.

Der er en udpræget og lærerig modsætning mellem eders og vort religiøse standpunkt. Saavidt jeg kan skjønne, har eders kirker for længe siden slappet den frie metafysiske spekulation. I den første kristne tid, dengang Antiokias og Aleksandrias skoler blomstrede, fik spekulationen boltre sig frit og uhindret; men efter hvert som kirken formulerede tros-sætning efter tros-sætning og saaledes autorativt afgjorde metafysiske spørsmaal, fik den mindre og mindre spillerum, indtil den tilslut omtrent forsvandt fra kirkens enemærker. Som resultat af denne udviklingsproces har I beholdt en række mysteriøse dogmer, der forkyndes ikke som filosofiske opdagelser, men som aabenbarede sandheder. I har engang for alle formuleret og fastslaaet eders tros-bekjendelse. I har fuldendt listen over eders hellige bøger. I venter ikke paa nogen ny aabenbaring eller nye sandheder. Ikke saa hos os. Vi har aldrig sat og kan heller ikke sætte skranker for den frie spekulation ved autorative tros-bekjendelser eller kirkelige paabud. Vi vandrer endnu omkring i metalfysikens ørken optagne med de samme problemer, som beskjæftigede de filosofiske skoler i Aleksandria og Antiokia. Vi drives af vor sjælelige konstitution til at overskride grænserne for den sanselige tilværelse og — ligesom eders gamle hæretikere — konstruere en sammenhængende teori om det ubetingede. Enhver mening om guddommelige ting er hos os tilladt; ingen ophøies ved lov til et dogme, som alle skal tro.

Europæere vil kanske undre sig over, at vi hinduere fremdeles klynger os til denne metafysiske spekulation tiltrods for, at næsten alle civiliserede lande har kastet den tilside som betydningsløs for den praktiske tro. Men vor nationale karakter er nu engang slig, og alle

kodificerede tros-formler, som I maatte give os, vilde tilslut drukne i vor vage, bevægelige intellektualisme. Forgjæves vilde I forsøge at bevise for os, at vor opfatning af det høieste væsen som upersonligt er praktisk ubrugbar og moralsk nedbrydende. Selv om vi saa den moralske fare, vilde den ikke stanse os; ti vi er som seilere, der af en uimodstaaelig magt drives længere og længere ud mod det bundløse hav.

Jeg er fuldt paa det rene med, at vort religiøse standpunkt i sammenligning med eders har sine mangler. Vore ubestemte, løse og fluktuerende opfatninger af de guddommelige ting byder intet fast grundlag for moralens praktiske bud og danner ingen ugjennemtrængelig mur lige over for skeptikismen. Fra administrativt synspunkt er vor religion lidet effektiv; ti for at faa betydning for samfundslivet, maa de religiøse ideer paatrykkes den menneskelige indbildningskraft som mægtige anskuelige kjendsgjerninger og kraftige moralske motiver, og dette kan ikke gjøres uden ved autoritetsmæssige formuleringer, som hemmer den frie tænkning og mystiske spekulation.

Men har vort standpunkt sine mangler, har det ogsaa sine fordele. Vor religion udsætter sig ikke for at undergraves af den fremskredne rationalistiske kritik, som nu er ifærd med at ødelægge eders omsorgsfuldt opførte tros-bygning. Ved at give den religiøse spekulation frit spillerum har vor religion erhvervet sig en elasticitet, som afpasser sig efter de forskjellige intellektuelle udviklings-stadier og berøver kritiken dens braad. I, derimod, har ved at indkapsle eders religion i bestemte dogmatiske formler givet den en ubevægelighed og stivhed, som geraader den til større og større skade, alt efter som den intellektuelle horisont udvider sig. I har jaget den frie tænkning ud af eders religion og har derved paadraget den en fiende rustet med farlige vaaben. Baade filosofien og naturvidenskaben befinder sig i opposition mod eders teologi, fordi de ikke kan taale, at den frie kritik belægges med baand.

Vor religions elasticitet borttager desuden erhvert grundlag for fanatisme og billedstormen. Den kontemplative hindu tror i sit hjerte ikke paa alle folkets guder og mangeartede ceremonier. Men han finder derfor ingen grund til at organisere noget korstog mod polyteismen, saaledes som en religiøs europæer antagelig vilde gjøre. Hvis nogen spør ham om berettigelsen af disse ting, vender han sig til de hellige bøger eller en aandelig lærer for at finde en aandig forklaring. Eller hvis længselen efter at trænge videre ind bag fænomen-verdenens dække overmander ham, kan han klarne sit syn ved asketiske øvelser og derved vinde evnen til at gjennemskue den oversanselige verden.

For saa vidt nogen tror, at en udbredelse af den vesterlandske dannelse i Indien vil berøve os tilbøieligheden til metafysisk spekulation og

fjerne folket fra den gamle hinduisme, tager han sikkerlig feil. Den oplysning, som meddeles folket gjennem det af englænderne skabte skolesystem, vil vistnok virke opløsende paa polyteismen og svække troen paa alle undere og enhver direkte overnaturlig indgriben. Men dette vil kun have tilfølge, at folket drives dybere ned i sin egen gamle religion. Ti det vil vække trangen efter en mere fornuftig verdensforklaring, og denne trang vil blive tilfredsstillet ved de metafysiske udredninger, som vore egne hellige bøger indeholder. De utallige guder vil blive forvandlede til symboler for dybere liggende realiteter, og mirakelhistorierne vil faa en allegorisk istedenfor en bogstavelig betydning. Eders vel formulerede religion, med dens efter menneskelige forholde glimrende afpassede morallære, vil vi aldrig kunne antage, med mindre vi er istand til at assimilere den intellektuelt. Og det er netop, hvad vi ikke er istand til at gjøre paa grund af dens logiske selvmodsigelser og antropomorfiske karakter. I underviser os i eders fysiske videnskab, som dissekerer naturens organisme og gjør vor klode mere komfortabel. For et stort antal af eders ungdom kan denne usammenhængende empiriske kundskab være tilfredsstillende; men os hinduere vil den fysiske videnskab aldrig tilfredsstille, med mindre den opfattes som et symbolsk sprog, der aabenbarer vor egen filosofis guddommelige sandheder.

Tsarens fredsbudskab.

(Efter dr. E. I. Dillon i *Contemporary Review*).

I sidste hefte af *Contemporary Review* behandler dr. E. I. Dillon i en indgaaende og lang artikel tsarens fredsmanifest. Han indleder sin afhandling med følgende kvikke anekdote: En gjennem brav, men noget indbildsk russisk general blev engang i en russisk provinsavis kaldt „Centralasiens løve". Stolt over denne benævnelse saa han sig i speilet og snoede sine mustasjer i haab om at opdage forskjellige ansigtsudtryk, som kunde retfærdiggjøre sammenligningen. Tilslut vendte han sig til sin oppasser og spurte: „Ser jeg ud som en løve, Ivan?" „Ja, Deres excellence er meget lig en løve," lød svaret. Generalen smilte tilfreds, men følte sig uheldigvis fristet til at fortsætte samtalen. „Ved du, hvad en løve er, din tosk?" spurte han. „Ja, Deres excellence." „Har du kanske seet en løve i den zoologiske have?" „Nei, Deres ekcellence; der har jeg aldrig været." „Men hvor har du saa seet den?" „Jeg saa engang et billede af den i — i — bibelen." „I bibelen? Hvad for et billede?" „Det billede, hvor vor Frelser rider ind i Jerusalem paa ryggen af en løve,

Judas løve, Deres excellence — paa palmesøndag, da folket raabte —" Den ulykkelige soldat fik desværre ikke anledning til at fuldbyrde sætningen; ti han blev afbrudt paa en saa barsk maade, at han visselig vil huske det hele sit liv.

Mon en lignende overraskelse venter de mange fredsforkyndere, der hilser tsarens budskab som indledningen til en ny guldalder? spør nu dr. Dillon. Er dette historiske dokument forløber for en universel og varig fred, eller bebuder det en eller anden uhørt og uredelig diplomatisk triumf? Vil det drage vidtrækkende følger efter sig, eller vil det blive staaende der som et isoleret historisk fænomen, uden at lede til noget større resultat?

Efter at have betonet, hvor vanskeligt, for ikke at sige umuligt det er paa sagens nuværende standpunkt at opgjøre sig nogen mening om de endelige resultater af tsarens diplomatiske skridt, fremhæver dr. Dillon, at der ikke kan næres tvil om den unge høihjertede tsars gode hensigter. Nikolai II har øiensynlig ment sit forslag alvorligt, og grev Muraviev har sikkerlig helt og fuldt adopteret sin herres plan. Men — „naar to gjør det samme, ophører det at være det samme," og der er ingen grund til at paastaa, at udenrigsministerens motiver og hensigter er identiske med tsarens. Mange har, og det med grund, fremdraget adskillige omstændigheder, som tyder paa, at medens tsaren udelukkende har det ophøiede fredsideal for øie, tænker hans udenrigsminister først og fremst paa det russiske riges tarv og interesser. Den planlagte forøgelse af den finske armé og forsendelsen af vaaben og ammunition til den mest urolige og krigerske af alle Balkanhalvøens fyrster er symptomer, som just ikke er skikkede til at levere nogen praktisk bekræftelse paa den russiske politiks fredsvenlige teorier.

Dr. Dillon har øiensynlig gjort store anstrengelser for at tilveiebringe paalideligt materiale til bedømmelsen af fredsbudskabet og fremlægger som resultat af disse anstrængelser følgende oplysninger: Projektet er udgaaet fra keiseren selv, ikke fra nogen af hans raadgivere. Hans fader, Aleksander III omgikkes med lignende planer, og denne omstændighed har naturligvis i høi grag bidraget til sønnens fredskjærlighed. I tre aar har den unge selvhersker overveiet sagen. Han har ladet sig forelægge statistiske data til belysning af emnet tilligemed betænkninger angaaende den bedste fremgangsmaade til projektets gjennemførelse. Han har raadspurt keiser Vilhelm og kongen af Danmark med hensyn til planen i sin almindelighed, og endelig har han ivrig studeret et nylig udkommet russisk verk paa 6 bind betitlet: „Fremtidens krig, dens tekniske, økonomiske og politiske sider". Efter at have gjort alt dette, raadførte han sig tilslut med sin udenrigsminister, grev Muraviev, og resultatet heraf blev da det berømte af Muraviev undertegnede cirkulære.

Planen befinder sig naturligvis endnu paa det embryoniske stadium, men det er et bemærkelsesværdigt tidens tegn, at alle civiliserede lande har indvilget i at sende delegerede til den foreslaaede konference. Meget afhænger selvfølgelig af den unge autokrats personlighed; ti Rusland er i bogstavelig forstand tsaren, ligesom det franske monarki i sin tid var Ludvig XIV. Nikolai II er en idealist af en noget mystisk og forsigtig type. I teorien giver han sin spekulationstrang og sine ideelle følelser frie tøiler; men i praksis vogter han sig omhyggelig for, hvor det gjælder hans undersaatters vel, at overskjære sine jordiske fortøininger og drive for vinden op imod luftens taageslotte. Til at være idealist er han overordentlig taalmodig og strævsom, og til at være selvhersker er han usædvanlig beskeden selv i saadanne sager, hvor en uransagelig afgjørelse eller et keiserligt lune vilde blive hilset med ærefrygt. Trods sin hurtige opfattelsesevne, som næsten er intuitiv, og sin zarte finfølelse, som næsten er unaturlig, optræder aldrig tsar Nikolai som en *deus ex machina.* Han sender alle sine ideer til den administrative mølle, for at de der kan males og bearbeides paa sædvanlig vis. Forsigtighed synes at være det mest fremtrædende træk i hans karakter som monark, et træk, som begrænser og binder alle hans øvrige egenskaber.

Hans fader havde en ganske anden karakter. Han var den stærke russer, hvis dybeste instinkter var sammenvoksede med det folk, i hvis midte han aandede og levede. Alexander III levede stadig i en smertelig bevidsthed om sin ubegrænsede magt. Han var selvherskeren og forbeholdt sig til enhver tid at gribe en af hovedtraadene i den uhyre stats administrative væv for at sætte sin vilje igjennem. Hvis afskyelige misbrug afsløredes, var han mand for selv at undersøge sagen og udmaale straffen til de skyldige, hvor høi deres samfundsstilling end monne være. I vigtige sager, som trængte en hurtig afgjørelse, afstod han ikke en tomme af sin autoritet til sine ministre, skjønt han altid viste dem tillid.

Nikolai II derimod er sig altid klart bevidst, at intet menneske kan beherske alle hjul i det indviklede russiske statsmaskineri, og baserer al sin administration paa denne erkjendelse. De ministre, han har valgt sig, gjør han til kanaler, hvorigjennem alle hans ideer maa passere, før de antager konkrete former. Nylig blev en petition fremlagt for ham. Han læste den som sædvanlig omhyggelig og skrev sin afgjørelse i margen. Da han undersøgte dokumentets datum, fandt han, at det var otte maaneder gammelt og tilføiede derfor nogle faa ord om, at det burde have naaet ham før. Hans far vilde sandsynligvis straks have fundet ud, hvem der var skyld i forsinkelsen, og udmaalt sin straf paa stedet.

Begge metoder har sine fortrin. Begge karakterer er lige agtværdige. Men hvad vi her specielt vil konstatere er, at tsarens fredsplan ligesom

hans øvrige ideer vil blive ført ud i livet af hans ansvarlige ministre. Grev Muraviev har veiet den paa sin diplomatiske vægt, og man kan være overbevist om, at hvis han havde fundet den uforenelig med den russiske udenrigspolitik, vilde tsaren, som er ligesaa patriotisk som sin far, uden tøven have opgivet den.

Det ovenfor omtalte bindstærke værk, som tsaren har studeret, er forfattet af en lærd polak ved navn Bliokh. Det er udkommet iaar og vakte tsarens opmærksomhed ivaar paa grund af vanskeligheder ved censuren. Mange af de kjendsgjerninger og synspunkter, som Bliokh fremhæver, skal have slaaet tsaren og i høi grad tilskyndet ham til at fremkomme med sit forslag.

Forfatteren gaar ud fra det faktum, at krigen, som engang var regelen, fordi den stod i harmoni med det oprindelige samfunds sociale sæder og skikke, efterhaanden er blet en undtagelse, fordi den ikke længer passer sammen med de moderne menneskers interesser og formaal. Nationerne er nu for tiden knyttede til hinanden med saa mange baand, at en forstyrrelse af den sociale ligevægt i et land øieblikkelig frembringer en lignende forstyrrelse i andre lande. Den moderne kultur har i den grad gjort menneskene til brødre, at ingen nation kan tilføre en anden et slag uden, at tage alvorlig skade paa sig selv. Krigen er derfor nu bleven en anakronisme, som sent eller tidlig er dømt til at forsvinde.

Alligevel er krigen endnu en faktor, som der maa regnes med, og ethvert land anser det som sin første pligt at være rustet for den. Men rustninger i et land ansporer til endnu større rustninger i et andet, og paa denne maade har der udviklet sig et væddeløb mellem nationerne, som truer med at sprænge dem. For at retfærdiggjøre sine militære forslag, fremhæver alle regjeringer de rivaliserende nationers eksempel og holder glattungede foredrag om den kommende krig; men i sit hjerte skjælver de ved den blotte tanke paa at slippe krigens tigerkobbel løs.

Og de har grund til at skjælve; ti en krig i vore dage vil sige noget ganske andet end før i tiden. De ødelæggelser, som fortidens vaaben bevirkede, kan ikke sammenlignes med de grusomme saar og det frygtelige blodbad, som vore dages vaaben afstedkommer. Moderne kugler splintrer ben i smaastykker, der spredes i organismen som ved et mineskud. Lever, hjerte og nyrer blir bogstavelig talt maset itu. Antallet af de soldater, som vilde komme til at gjøre tjeneste i en kommende krig og blive udsat for en slig behandling, er overvældende. Trippel-alliancen alene kan stille 5,135,000 mand mod Frankrige-Ruslands 5,354,000. De kontinentale stormagter raader saaledes over 10,500,000 mand. Men disse masser er altfor store til at være nyttige. Yderst faa generaler er istand til at lede en hær paa mere end 500,000 mand, og naar den numeriske styrke over-

stiger den øverstkommanderendes dispositionsevne, hvad nytte har den saa? De ofre, som opretholdelsen og træningen af disse store hære gjør nødvendig, er ligesaa ruinerende som unyttige. Landenes ungdom rykkes for kortere eller længere tidsrum bort fra sit sociale virke, og borgernes skatteevne udnyttes til det yderste. Europas flaader og hære koster aarlig 4,050,000,000 kroner. Gjennemsnitlig ofres i Europas større lande ti gange flere penge til militærvæsenet end til skolevæsenet. Hvis Tyskland og Frankrige kunde bringes til at reducere sine hære til den størrelse, de havde i 1870, vilde skatteyderne i de to lande lettes for en byrde paa 360,000,000 kr. om aaret.

Den mest virkningsfulde del af Bliokhs argumentation er hans sammenligning af den fransk-tyske krig i 1870 med en eventuel kamp mellem trippel-alliancen og Frankrige-Rusland. Han paaviser paa grundlag af et omfattende og paalideligt statistisk materiale, hvilke uhyre økonomiske fremskridt Europa har gjort siden 1870, og hvilken ruinerende indvirkning en kommende kamp mellem de kontinentale stormagter vilde udøve paa folkenes finanser og materielle velvære. Endnu før affyrelsen af det første kanonskud vilde det sociale maskineri fuldstændig forstyrres. Masser af statsobligationer vilde kastes ind paa markedet fra alle kanter, og det paafølgende prisfald vilde blive altfor stort til at taale en sammenligning med lignende erfaringer fra den fransk-tyske krig. Bliokh bruger Frankrige som eksempel for at anskueliggjøre, hvad der vilde ske, og paaviser, hvorledes franskmændene efter forgjæves at have forsøgt paa en skikkelig maade at realisere sine fremmede statspapirer tilslut vil blive nødt til at ty til sine egne. Ingen stat vilde under saadanne finansielle forholde kunne haabe at reise et nyt laan paa antagelige vilkaar, og da penge under alle omstændigheder maatte skaffes til hæren, vilde staten ikke have andet at gjøre end at ty til bogtrykkerpressen og udstede banknoter i et ubegrænset antal. Læg saa hertil den elendighed, som vilde følge af den industrielle virksomheds stansning, den fremmede handels stagnation og levnetsmidlernes fordyrelse.

De direkte krigsudgifter vilde være rent ud fabelagtige. Den aarlige udgift til en krig mellem de fem kontinentale stormagter vilde (bortseet fra indirekte tab) blive 30,000 mill. kr., og da sagkyndige mener, at denne titaniske kamp vilde vare i to aar, er saaledes de krigførende magters fuldstændige ruin paa forhaand givet.

En følge af det militaristiske mareridt, hvorunder Europa lider, er ifølge Bliokhs mening amerikanernes industrielle og kommercielle overlegenhed over europæerne. Det er en uhyre fordel for den nordamerikanske republik, at den kan anvende det offentliges midler til almennyttige foretagender istedenfor til ødelæggelsesmaskiner, og at dens borgere under de bedste aar af sit liv ikke rykkes bort fra sine sociale gjøremaal. Konkur-

rencen paa handelens omraade er i vore dage saa skarp, at den mindste fordel faar betydning, og saa længe en prisforskjel paa en halv cent pr. meter, en cent pr. bushel eller en halv penny pr. pund bestemmer, hvilken af rivalerne der skal komme i besiddelse af et internationalt marked, har alle de folkeslag, som maa underholde million-hære, kun liden udsigt til at tage luven fra yankee'rne. Og statistiken har her et vægtigt ord at sige. De Forenede Staters formue pr. individ var i 1850 99 i 1870 181 i 1880 338 og i 1890 1008 dollars. Med andre ord den steg fra 1870 til 1880 med 157 og i det paafølgende decennium med 670 dollars pr. individ. Storbritannien er det land, som næst efter de Forenede Stater antages at besidde de heldigste betingelser for en formuesforøgelse. Men hvis vi sammenligner de to lande fra dette synspunkt, kommer vi til følgende resultat: I 1850 var de Forenede Staters nationalformue 30,600,000,000 og Storbritanniens 81,000,000,000 kroner. 38 aar senere, i 1888, var der allerede vendt op og ned paa dette forhold, idet Storbritanniens nationalformue da var 108,000,000,000 kroner og de Forenede Staters 198,000,000,000 kr. Frankriges nationalformue antoges at være omkring 144,000,000,000 kr., og Tysklands omkring 90,000,000,000 kr.

Den nordamerikanske republik er saaledes ikke blot det rigeste af de her nævnte lande; men dens nationalformue stiger langt hurtigere end de andre landes. Hovedgrunden hertil er den, at amerikanerne ikke har nogen militarisme at trækkes med. I Preussen steg godseiernes gjæld fra 88 millioner mark i 1888 til 265 millioner mark i 1896, og den indtægt, som jorden giver, aftager trods beskyttelsestolden paa korn. I Rusland er forholdet endda værre. Og jo mere forgjældet europæerne blir, desto lettere blir det for yankee'rne at konkurrere med sine europæiske rivaler. En kommende europæisk krig vilde utvilsomt byde amerikanerne en glimrende anledning til at underkaste sig uhyre internationale markeder. Denne side af det militære spørsmaal skal have gjort et dybt indtryk paa keiser Vilhelm og den russiske finansminister Witte.

Hvis der ikke straks gjøres ende paa den ruinerende militære kappestrid mellem de europæiske nationer, vil økonomisk lammelse og fuldstændig ruin blive følgen. Ti vaaben og ødelæggelsesredskaber gjøres fuldkomnere for hvert aar, som gaar, og da enhver regjering opbyder alt for at komme et skridt forud for sine rivaler, stiger udgifterne med kjæmpeskridt. Før i tiden kunde krigsskibenes type forblive uforandret i to à tre aarhundreder. I vore dage hænder det, at et krigsskib allerede er forældet, før det løber af stabelen. Og det samme gjentager sig, hvad forsvaret tillands angaar. Efter at fabelagtige summer er ofret paa fæstningsværker af moderneste slags, gaar det pludselig op for de militært sagkyndige, at disse fæstningsværker ikke er saa uundværlige, som de syntes, og at det meget mere

kommer an paa at forsyne enhver armé med instrumenter og materiale til oprettelse af forsvarsværker i felten.

Dette er nogle af de argumenter, som Bliokh fører i marken for sin sag, og han glemmer ikke at paavise, hvilke fordele Rusland vilde høste af hærbudgettets reduktion. Han minder om, at der ikke er hengaaet lang tid, siden russerne befriedes fra livegenskabet, og at det derfor er en hovedopgave for den russiske stat at sætte dem istand til at hjælpe sig selv. De russiske bønder lever under yderst utilfredsstillende forhold saavel i økonomisk og hygienisk som moralsk henseende. En stor del af dem har aldrig tilstrækkelig føde. Det blir derfor en byden pligt for den russiske regjering at øge deres produktionskraft og skaffe dem nogenlunde samme livsvilkaar, som de vesteuropæiske bønder og arbeidere nyder. Men dette kan kun gjøres ved at bruge nogle af de millioner, som nu sluges af hærbudgettet, til at skaffe dem jord og sætte dem istand til at dyrke den efter nye og forbedrede agerbrugsmetoder. Hvis de russiske bønders livsvilkaar ikke forbedres, vil den enormt hurtige folkeforøgelse blive en forbandelse istedenfor en velsignelse, og der vil skabes et proletariat, som vil blive en stor fare for landet. Som det nu er, truer militarismen russerne med den samme ruin, som synes at vente italienerne.

De reformer, som Bliokh foreslaar, er en delvis afrustning og oprettelsen af en international voldgiftsret til afgjørelse af alle tvistigheder mellem nationerne. Han fremhæver, at trods de enkelte nationers heroiske anstrengelser for at vinde et forsprang for sine naboer i det militære væddeløb, vedblir dog deres relative styrke at være den samme. En afrustning er derfor mulig under forudsætning af, at det nuværende indbyrdes styrkeforhold mellem magterne bibeholdes. Det gjælder blot at faa de forskjellige magter til at afruste i samme forhold, og der maa opstilles et maksimum for rustninger, som ingen stat skal have lov til at overskride.

Hvad nu den internationale voldgiftsret angaar, blir naturligvis det store spørsmaal, hvorledes man skal faa de forskjellige magter til at respektere dens afgjørelser. Men Bliokh ser ingen vanskeligheder. Han fremhæver, at naar det allerede nu er yderst farligt for en stat at gaa over Rubiko og erklære krig, vilde resikoen blive rent ud overvældende efter afsigelsen af en international voldgiftskjendelse. Den oprørske stat vilde nemlig da staa overfor en alliance mellem alle de øvrige stater i det europæiske forbund, og man maa derfor kunne gaa ud fra, at den vilde falde tilføie. Skulde den trods alt ikke ville bøie sig, vilde de øvrige stater ved at forene sine kræfter let kunde tvinge den. Som et fortræffeligt magtmiddel anbefaler Bliokh den oprørske stats udelukkelse fra den postale og telegrafiske union samt fra det kommercielle fællesskab. I værste tilfælde maatte de 10 magter tillades at kjæmpe, dog saaledes, at der blev

ydet aktiv understøttelse til det land, som voldgiftskjendelsen havde givet ret. Under saadanne forholde, vilde den oprørske stat tilslut maatte finde sig i det uundgaaelige.

Bliokh forudser det tilfælde, at et lands presse, efter at regjeringen har underkastet sig den usmagelige kjendelse, knurrer og bringer ophidsende artikler. Han fordrer derfor, at pressen skal forbydes at diskuttere de spørsmaal, som voldgiftsdomstolen behandler, eller de kjendelser, den har afsagt, og foreslaar i dette øiemed oprettelsen af en international censur. Derved vilde — mener han — misfornøielse, skuffelser og ophidselse kunne undgaaes.

Dr. Dillon underkaster Bliokhs forslag en indgaaende kritik. Han tror ikke, at en varig fred vil kunne tilveiebringes ved de af Bliokh foreslaaede skridt, men indrømmer at Bliokh har reduceret krigen *in absurdum*. Det maa erkjendes, at krig under de nuværende forholde, d. v. s. med alliance stillet mod alliance, er blet umulig. Ingen hærfører, ikke engang Moltke (om han kunde opvækkes fra de døde) vilde være istand til at lede de uhyre masser af soldater, som vilde blive stillet paa benene alene i et enkelt land, og selv om en saadan fører fandtes, vilde hærens forsyning med mad, ammunition og medicin være forbundet med uløselige vanskeligheder. De til krigens tilendebringelse nødvendige penge vilde ikke kunne skaffes, uden at vedkommende land ruineredes, og ingen af de problemer, som havde hidført den titaniske styrkeprøve, vilde blive endelig løst. Ti resultatet vilde kun blive et revanchens evangelium, som vilde indlede en ny ruinerende militaristisk væddekamp mellem nationerne.

Nicaragua-kanalen.

(Efter Emory R. Johnson i *American Month. Rev.*)

Flere gange i Amerikas historie har fremsynte statsmænd betonet nødvendigheden af en kanal gjennem Nicaragua i Mellem-Amerika, et projekt, der i politisk og social henseende vil have vidtrækkende følger, som nu ikke kan beregnes. Saaledes har en af de sidste præsidenter engang udtalt: „Dette lands politik er en kanal under amerikansk kontrol.“ Saa meget mere nu, efter at arbeidet med Panamakanalen er gaaet istaa, og efter de erfaringer, man har høstet af den sidste krig, har Amerika paany for alvor optaget tanken om et saadant anlæg. Den jordtange, som man har tænkt at gjennemskjære, er meget smal; den paatænkte kanal skal danne en fortsættelse af Nicaragua-sjøen og den flod, som danner

dens afløb. Efter dygtige ingeniørers beregninger vil desuden omkostningerne ved dette foretagende blive forholdsvis ringe.

Vi skal i det følgende give et kort uddrag af forfatterens artikel, der omhandler den store betydning i økonomisk henseende, som denne kanal vil have for de Forenede Stater.

Nicaragua-kanalen vil komme den amerikanske industri tilgode paa to forskjellige maader: den vil forøge den nuværende trafik ved at udstrække den over et videre omraade, og den vil skabe ny trafik ved at give en kortere og billigere rute for varer, som nu ikke kan faa afsætning paa grund af omkostningerne ved transporten. Kanalen fremmer de Forenede Staters industrielle og kommercielle interesser ved at gjøre den indenlandske handelsforbindelse lettere og ved at stille amerikanske producenter i et gunstigere forhold til udviklingen af deres udenlandske handel.

Den industrielle virksomhed i de forskjellige dele af de Forenede Stater er forskjellig, og landet stort; af denne grund beror industriens udvikling særlig paa den indenlandske handel, og bekvemme kommunikationsmidler er naturligvis af væsentlig betydning for dem.

I den østlige del af de Forenede Stater er fabrikdrift den herskende industri. De raaprodukter og især de fødevarer, som befolkningen her har brug for, kommer fra de sydlige og vestlige stater af riget. Under de nuværende kommunikationsforhold indføres ogsaa en del fra andre stater i Amerika, specielt fra Stillehavslandene. Nicaragua-kanalen vilde i betydelig grad øge den mængde af raaprodukter, der benyttes i fabrikerne i den nordvestlige del af de Forenede Stater. Hovedfordelen dog, som kanalen vilde bringe denne egn, vilde vise sig i et opsving i handelen med de vestlige stater; desuden vilde dens industri faa kortere vei til mange sydamerikanske og asiatiske markeder, hvorfra man nu er udelukket paa grund af fremmed konkurrence.

De strøg, som optager den østlige del af de Forenede Stater, finder det naturlige marked for sine overflødige raaprodukter i Europa. Men de naturlige markeder for de amerikanske fabrikers og faktoriers produktion er fremfor alt det folkerige Orienten og dernæst Syd-Amerika og Afrika. Handelen har endnu ikke faaet noget større indpas her, og konkurrencen med Europa i saa henseende er meget stærk.

For nærværende konkurrerer Europa under gunstigere forhold, fordi det kan naa Østen gjennem Suez-kanalen, der aabnedes i 1869 og har bragt et storartet opsving i den europæiske handel.

De ivrigste forsvarere af kanalprojektet for tiden er befolkningen i den sydlige del af de Forenede Stater. Hovedproduktionen her bestaar i bomuld og er bleven større, end de europæiske og amerikanske fabriker kræver. Af den grund vil man gjerne faa større afsætning i de østlige

lande, hvor der er en stor og tiltagende efterspørsel efter bomuld og bomuldsvarer. Kul- og jernproduktion, fabrikation af jernvarer og bomuldstøier er i denne del af riget vigtige industrigrene, der hurtig vokser.

Under de nuværende forhold kommer Golfstaterne, ligesom de nordlige stater ved Atlanterhavet, i en direkte og ulige konkurrence med Europa paa alle andre omraader undtagen handelen med bomuld, skogprodukter og mineraler. Naar undtages dette, vil Golfstaternes fremtidige handelsforbindelser med Europa blive ubetydeligere end med Mexiko, Syd-Amerika og Stillehavslandene. Deres vævnader og jernprodukter kan neppe haabe at finde noget stort marked i Europa. I de sydlige lande ved Atlanterhavet vil ogsaa deres konkurrence med Europa være meget stærk. Det er i Stillehavslandene, i Syd-Amerika og i Asien, at de sydlige dele af de Forenede Stater kaa vente at opnaa handelsfordele. Kanalen er ogsaa nødvendig for udviklingen af handelen mellem Mississippi-dalen og det kyststrøg af de Forenede Stater, der ligger ved Stillehavet. Jernbaneruterne fra Golfstaterne og Mississippi-dalen til det Stille Hav er lange og kostbare for trafiken paa grund af de besværlige bjergovergange. Uden kanalen er den sydlige del af riget aldeles udelukket fra de markeder, som dens industri bedst kan forsyne. Nicaragua-kanalen vilde udvide baade udførsels- og indførselstrafiken over byerne i Golfen.

Chicagos forretningsmænd agiterer stærkt for anlægget af kanalen, da det her gjælder store økonomiske interesser. Den vestlige del af de Forenede Stater med sine store sjøer og Mississippifloden og dens bifloder hører til de rigeste egne i hele Amerika. Her drives storartet agerbrug, bjergværksdrift og skogdrift. Desuden staar fabrikvirksomheden meget høit; jern- og staalvarer, maskiner, skibe, møbler og andre trævarer fabrikeres i store mængder. I ingen del af de Forenede Stater er trafiken saa stærk. Chicago har større handel end New York og flere fabriker end Filadelfia. Byer som Buffalo, Cleveland, Detroit, Cincinnati, Indianapolis, Milwaukee, Duluth, St. Paul, Minneapolis og andre store byer i denne egn afgiver vidnesbyrd om strøgets industrielle hjælpekilder og virksomhed. Disse stater skylder hovedsagelig de bekvemme kommunikationsmidler sin fænomenale udvikling. Her findes nemlig store jernbanelinjer, floder, indsjøer og Eriekanalen. Der er ingen del af jorden, hvor man har opnaaet lignende økonomiske resultater, og ingen del af de Forenede Stater, hvor man hurtigere vil spore indflydelsen af Nicaragua-kanalen.

De vigtigste næringsveie i den vestlige del af de Forenede Stater er agerbrug, havedyrkning, kvægavl, gaardsdrift og skogbrug. Hovedprodukterne her, nemlig kornvarer og trælast, føres til Atlanterhavslandene den lange sjøvei rundt Kap Horn, medens de andre varer transporteres paa jernbane over bjergene, hvilket er en meget kostbar befordring. Ogsaa

for disse stater vil saaledes Nicaragua-kanalen have en overordentlig betydning.

Følgende tabel illustrerer den afstand i sjømile *), man vil indspare ved hjælp af kanalen.

Fra San Francisko til	Via Kap Horn.	Via Nicaragua-kanalen.	Forskjellen i afstand.
New Orleans	15,052	4,047	11,005
New York	14,840	4,760	10,080
Liverpool	14,690	7,508	7,182

Nicaragua-kanalen vil ogsaa faa stor indflydelse paa jernbanetrafiken i de Forenede Stater. Eierne af disse jernbaner, specielt eierne af de sydlige linjer til Stillehavet, har mere eller mindre aktivt opponeret mod anlægget af en kanal. Deres finansielle interesser er nemlig store og har vidtrækkende social betydning. De har stillet sig ugunstig ligeoverfor dette projekt af frygt for, at kanalen skal tage fra jernbanerne en stor del af deres nuværende, utilstrækkelige trafik. De betragter kanalen simpelthen som en rival og ikke som en hjælper, idet de blot ser hen til øieblikkets behov og ikke til den fremtidige udvikling. At kanalen vil tage noget af den trafik, der nu foregaar pr. jernbane, er utvilsomt; men det vil være en forholdsvis ringe del. Kanalen vil blive jernbanetrafiken til stor nytte. Samlingen og fordelingen af varer, der skal gjennem kanalen, maa foretages ved hjælp af jernbanerne.

De Forenede Stater rangerer nu som den tredie af verdens nationer paa den udenrigske handels omraade. Inden kort tid vil Amerika kanske overgaa Tyskland og blive den anden i rækken, næst efter Storbritannien. Internationale kampe begynder mere og mere at dreie sig om økonomiske spørsmaal, og i denne henseende vil anlægget af Nicaraguakanalen faa en vidtrækkende betydning i fremtiden.

— *Xenon* er navnet paa den nyeste gas, som Ramsay og Travers har løst ud af argon; den har adskillig høiere kogepunkt end de andre og er tættere end argon, med hvis spektrum den har adskillig lighed; gasen skinner blaat. Den forekommer i endda ringere mængde end neon, som dog udgjør bare $^1/_{40\,000}$ af luften. — Ligesom *argon*, *metargon*, *krypton*, og *neon* er ogsaa *xenon* yderst „træg“ overfor indgaaelse af kemisk forbindelse med andre stoffe.

---

*) En sjømil omtrent 7.408 km.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 25. novbr. 1898.

Fashodaspørsmaalet

er løst, og major Marchand skal trække sig tilbage gjennem Abyssinien. En del franske blade kalder hans tilbagetog en „begravelsesmarsch“, og hvis det land, som ligger mellem Fashoda og Abyssinien er saa farligt, som det fra enkelte sider paastaaes, er det ikke umuligt, at de faar ret i bogstavelig forstand. Men skjønt rømningen af Fashoda i væsentlig grad slakner de sidste tiders spændte forhold mellem England og Frankrige, efterlader den mange vanskelige spørsmaal med hensyn til de to landes stilling i Østafrika uløste. Fashoda var, som den engelske koloniminister Chamberlain nylig fremhævede i en tale i Manchester, kun symbol for det langt mere betydningsfulde og omfattende spørsmaal om kontrollen over hele nilterritoriet, og det er endnu ikke afgjort, om Frankrige med hensyn til dette spørsmaal vil anerkjende det af England saa bestemt hævdede princip, at Ægypten d. v. s. England har ret tIl alle de territorier, som stod under ægytisk herredømme, før de erobredes af madhien. Provinsen Bahr el Gazals skjæbne er endnu ikke bestemt, og skjønt denne provins i sin tid tilhørte Ægypten, kan den dog foraarsage adskillig rivning mellem de to stormagter. De store territorier Darfur og Wadai repræsenterer ogsaa et uløst spørsmaal, og Englands stilling i Ægypten kan — bortseet fra det store spørsmaal om protektoratet — give anledning til forviklinger. England ønsker ganske naturlig frie hænder med hensyn til de ægyptiske finanser og en formindskelse af de blandede domstoles magt; men dette ønske vil rimeligvis ikke blive opfyldt uden modstand fra Frankriges side. Dertil kommer saa Frankriges fordring paa et kommercielt støttepunkt ved Nilen. Alle disse spørsmaal afgiver fuldt op af stof til fremtidige konflikter, og det vilde være heldigt, om rømningen af Fashoda kunde give anledning til, at der engang for alle blev hidført en forstaaelse mellem de to lande med hensyn til deres stilling i Østafrika.

England i Kina.

Den europæiske presse har beskjæftiget sig adskilligt med to storpolitiske taler, som den engelske koloniminister Chamberlain holdt i Manchester den 15. og 16. november. Den interessanteste af disse var utvilsomt den sidste, hvori han bl. a. drøftede forholdet til Kina. Han udtalte, at en overenskomst med Rusland i det kinesiske spørsmaal var ønskelig, dersom den blot var mulig. Men ingen overenskomst vilde faa varigt værd, med mindre det laa i begge parters interesse at overholde dem, eller den ene part var stærk nok til at fremtvinge dens overholdelse. De britiske interesser i Kina var knyttede til den „aabne dørs“ politik, som ingen blot og bar papiroverenskomst med Rusland vilde være istand til at sikre, og det bedste middel til at fremme denne politik vilde være samarbeide mellem de magter, der havde de samme interesser, nemlig Storbritannien, Tyskland, de Forenede Stater og Japan. Nogen formel alliance behøvedes imidlertid ikke. Storbritannien kunde klare sig uden allierede, men havde ret til at vente støtte hos magter med samme interesser.

Det bekjendte parlamentsmedlem admiral lord Charles Beresford har nylig bereist Østasien og bl. a. besøgt de nordlige kinesiske havne for at under-

søge de kommercielle forholde paa stedet. Søndag den 20. november holdt i han i Shanghai en tale, hvori han anbefalede en lignende politik som Chamberlain, nemlig et handelsforbund mellem de ovennævnte fire magter til bevarelse af Kinas integritet og beskyttelse af „den aabne dørs“ politik.

Frankrige.

Kassationsretten har besluttet, at Dreyfus skal underrettes om den indledede undersøgelse og opfordres til at benytte sig af sine forsvarsmidler. Denne beslutning er uden tvil den vigtigste begivenhed i Dreyfus-sagens historie, siden kassationsretten begyndte sin behandling af sagen, og den blir saa meget mere betydningsfuld i lys af det faktum, at Dupuy kort tid iforveien havde negtet at underrette Dreyfus. Hvad han ikke vilde gjøre frivillig, har han nu maattet gjøre under lovens tvang. Deroulede og Cavaignac opfordrede ham rigtignok til at vægre sig for at efterkomme beslutningen, idet de truede ham med mistillidsvota i kamret; men saa vidt vilde Dupuy ikke gaa. Skjønt alt tyder paa, at han ønsker at stille sig imødekommende mod hæren, synes han dog at have besluttet sig til ikke at gjøre noget indgreb i kassationsrettens autoritet og frihed.

Kassationsrettens beslutning giver Dreyfus ret til at vælge sig en forsvarer; men denne ret faar ikke megen praktisk betydning, saalænge Dreyfus ikke hjemkaldes til Frankrige. Telegrafforbindelsen med Guyana er altfor kostbar, og postforbindelsen tager altfor lang tid. Konsekvensen af kassationsrettens afgjørelse er derfor Dreyfus's hjemkaldelse.

Beviserne mod Esterhazy forflerer sig. Kassationsretten har saaledes beslaglagt et af denne paa kalkerpapir skrevet brev, hvis haandskrift er identisk med bordereauets, og det forlyder, at der fornylig yderligere er beslaglagt 43 breve, som ikke efterlader ringeste tvil om Esterhazys rolle i Dreyfus-sagen.

General Zurlinden har nylig underskrevet en ordre, ifølge hvilken Picquart skal stilles for krigsret. Denne ordre har vakt megen forargelse i Dreyfus-venlige kredse, og en protest fra talrige fremtrædende personligheder er fremkommet i aviserne.

Deputeretkamret har atter havt et larmende møde. En forfatter ved navn Urbain Gohier har offentliggjort en bog om den militære disciplins brutalitet og soldaterlivets demoraliserende indflydelse, hvilket har bragt regjeringen til at indlede retsforfølgning mod ham. I den anledning interpellerede Fourniere premierministeren, som svarede med at oplæse en del stærke udtalelser i bogen. Da saa oppositionen spurte, hvorfor han ikke indledede retsforfølgning mod dem, som forhaanede kassationsretten, havde han naturligvis intet gyldigt svar at give. Mødet var overordentlig stormende, og det var med nød og neppe, at Dupuy kunde faa ørenslyd.

De Forenede Stater.

Resultatet af de amerikanske valg er, at republikanerne har opnaaet en overvægt paa 18 medlemmer i senatet og 13 i repræsentanternes hus. Skjønt Mac Kinley saaledes raader over en afgjort majoritet i begge huse, har han dog tabt adskillig terræn i repræsentanternes hus, hvor republikanerne før havde en overvægt af 57 medlemmer. Det er ikke let at afgjøre, om noget af denne tilbagegang skyldes den af Mac Kinley definitivt indledede imperialistiske politik. Myntspørsmaalet og uviljen i anledning af den slette ledelse under krigen har spillet en saa stor rolle under valgene, at det ikke gaar an at bruge resultatet som en gradmaaler for den imperialistiske stemning. Valget af oberst Roosevelt, den bekjendte fører for *the rough riders* til guvernør i staten New York peger i imperiatistisk retning og er

samtidig et slag for Tammany. Der ymtes om, at Roosevelt vil blive Mac Kinleys rival til præsidentskabet i 1900.

Den spansk-amerikanske fredskommissions forhandlinger trækker fremdeles i langdrag; men en afgjørelse kan nu ikke længe lade vente paa sig. Et forslag fra spanierne om at lade det filippinske spørsmaal afgjøre ved voldgift er blet afslaaet af amerikanerne, som i sit sidste memorandum tilbyder 20 millioner dollars for Filippinerne. I Amerika gjøres der forberedelser til gjenoptagelse af fiendtlighederne; men samtidig forsikres det, at regjeringen ikke nærer den ringeste tvil om, at Spanien vil give efter.

Den under den spansk-amerikanske krig i Storbritannien og de Forenede Stater vakte racefølelse synes at holde sig, og fremtrædende mænd paa begge sider af Atlanterhavet giver hyppig udtryk for de hjertelige følelser, som forbinder britere og amerikanere. Ved en banket i New York til ære for general Miles tolkede denne de Forenede Staters taknemmelighed til moderlandet, og den engelske kaptein Paget, som svarede paa denne udtalelse, var gjenstand for ovationer. Ved en anden banket i New Yorks handelssamfund til ære for lord Herschell betonede denne, at det sidste ekko af den gamle strid nu var hendøet i Storbritannien, og at briterne nærede de bedste ønsker for amerikanerne.

Tyskland.

Det vækker alvorlig opmærksomhed og harme i Danmark, at de tyske autoriteter har udvist et temmelig stort antal danske undersaatter fra Nord-Slesvig. De udviste er for det meste landarbeidere og tjenestepiger, der har havt arbeide paa bondegaardene, og da disse folk neppe kan ansees farlige i politisk henseende, er det vanskeligt at forstaa grunden til udvisningerne, med mindre den tyske regjering skulde have til hensigt ganske at rense Nord-Slesvig for det danske folke-element. Hvad Tyskland vinder ved forholdsregler som disse, staar neppe i forhold til, hvad det taber ved den mistillid og utilfredshed, de foraarsager hos de rammede nationaliter.

R. E.

Ny literatur.

Oscar Aagaard: *Kaptein Heire og hans gutter.* (H. Aschehoug & Co.).

Det overstrømmende, ofte endog støiende humør, som forf. her viser han raader over, vil gjøre disse løsslupne skildringer af livet „paa moen“ meget populære endog udenfor de kredse, hvor man kjender det skildrede igjen af egen erfaring. Den gamle snille officer er fortrinlig portrætteret, og blandt gutterne forekommer veltrufne typer; kun synes den sølle poet at være en kjende for grovt karrikeret.

Fredrik Viller: *Gamle Friks diamant.* Kristiania-roman. (Samme forlag).

En heldig fortsættelse af den ifjor udgivne detektivfortælling „Karl Monks oplevelser“, der gjorde saa megen lykke ved sine spændende forviklinger.

A. Conan Doyle: *Et eventyr i ørkenen* eller *Korosko-tragedien.* Autor. overs. af Elisabeth Brochmann. (Samme forlag).

Conan Doyles romaner er berømte nok til ikke at trænge nogen anbefaling.

George Egerton: *Fortællinger.* Autor. overs. af Ragna Aubert. (Samme forlag).

De to tidligere samlinger af fine kvindestudier af samme engelske forfatterinde (mrs. Mary Egerton Clairmonte) — „Grundtoner“ og „Disharmonier“ — har vundet bifald hos vort publikum. Mange vil derfor hilse et nyt bind (den engelske titel er „Symphonies“) velkommen som læsning, der beriger ens menneskekundskab.

Wessels *digte i udvalg* ved dr. Arne Løchen. (Samme forlag).

„Kjærlighed uden strømper“ er vel det vittigste, en normand har skrevet og „Hundemordet“ osv. kan man udenad. Den udmærket smukke og kyndig foretagne udgave er saa billig, at den maa anbefales alle, som gjerne vil eie den udødelige klassiker.

Johan Bojer: *Rørfløiterne.* Nye eventyr. (P. T. Mallings forlag).

Man griber med stor forventning det nye bind af Bojerske eventyr, sligt ry som der stod af hans „Paa kirkevei“. Indtrykket blir ikke overvældende, især hvis man er hjemme i H. C. Andersen. Lidt mindre ægte naivetet, lidt mere sentimentalitet kanske, dertil lidt uklar satire og lidt moderne symbolisteri — men ellers ikke synderlig originalitet overfor det store forbillede. At skryde dette op til „talentfuldt“ er at overdrive værdien af den umiskjendelig lette fremstillingsevne. Hr. Johan Bojer har endnu ikke bevist sig at rage slig op blandt det rige kuld af jevnaldrende, som enkelte af hans beundrere gjerne vil faa os til at tro.

Theodor Caspari: *Norsk høifjeld.* Stemninger og skildringer. Med illustr. af A. Bloch, Th. Holmboe, Kaulum, Th. Kittelsen, Eiv. Nielsen og Karl Uchermann. (Samme forlag).

Med en varm hyldning til Welhavens minde har hr. Theodor Caspari i denne skjønne bog skjænket sit folk en prægtig julegave. Ikke bare at forlaget har spenderet et festligt udstyr med statelige illustrationer — dem skulde ingen savne, om teksten blev budt i vanlig bogform. Ti teksten maler stærkere end de prangende billeder den høifjeldets høistemte poesi, som digteren har levet sig ind i med hele sin sjæl. I bunden stil og i løftet prosatale sjunges den frie naturs lov af et fuldt hjærte. Bogen vil hævde sig en fornem plads paa det rigeste julebord.

Ivar Refsdal: *Resultatet af valgmands- og stortingsvalgene 1897* fremstillet i karter. (Olaf Norlis forlag).

For alle politisk interesserede blir dette lille hefte af karter over hvert amts politiske geografi, spækket med grei stemme-statistik o. l. tekst, et særdeles kjærkommet hjælpemiddel til at holde oversigt over partiernes stilling.

F. W. Farrar: *Bibelen — dens betydning og autoritet.* Autoriseret oversættelse ved N. Messel. (Samme forlag). 1. hefte. (6—7 hefter á 50 øre).

Kringsjaa skulde neppe trænge at opfordre sine læsere til at stifte bekjendtskab med et nyt skrift af Farrar. Hans navn er kjendt nok og agtet nok. Og naar dette skrift oven i kjøbet behandler det emne, som kanske fremfor noget andet i lige grad interesserer troende og tænkende, — og behandler det slig, at det vækker den troende til at tænke og den tænkende til at tro — hvem griber saa ikke med begjærlighed anledningen til at nyde en Farrars kyndige og for alle forstaaelige veiledning? Denne bog vil bringe vort folks aandsliv en sand og uforgjængelig berigelse — desværre falder det ikke ofte i vor lod at udtale saa stærke lovord.

Oswald Kuylenstierna: *Søren Kierkegaard,* tänkaren och sanningssøkaren. (Alb. Bonniers forlag).

Kierkegaard er og blir den stærkeste kraft i Nordens aandsverden. Han er forlængst gjort til gjenstand for indgaaende behandling i alle tre lande. Saavidt vides er det foreliggende lille svenske skrift det første forsøg paa en kort, almenfattelig udsigt over hans liv og virke, beregnet paa det store publikum og ungdommen. Bogen er skreven med varm begeistring og vil bidrage til at fornye interessen for at gaa i den strenge aands skole.

Mathilda Malling: *Doña Ysabel.* Roman. (Samme forlag).

Fru Malling gjenoplivede sansen for den historiske roman, hun bragte den endog paa mode igjen. Paany har hun iaar behandlet et emne fra Napoleons-tiden spaniernes frihedskamp. Vi har kun modtaget den svenske udgave, men ved, at en dansk ogsaa foreligger. Krigseventyr og elskov, historisk kolorit og spænding — mere kan en god underholdnings-bog ikke byde.

Gustaf Fröding: *Grillfängerier.* II. (Upsala Nya Tidnings trykkeri).

Paany et lidet hefte kaaserier af poeten Fröding. Titlerne er: Om härstamning — Djurtyper i människotyper — Om „jagmedvetandet“ (en spekulativ nyck). — Tilläg till artiklen om Heidenstam. Hr. Fröding skriver baade underholdende og aandfuldt.

B. Arnulf: *Et retfærdigere samfund.* (Det Norske Aktieforlag).

Den greit skrevne afhandling forfegter følgende reform: 1. Staten gjør sig til eier af al jord og udleier den mod en forpagtningsafgift eller leiesum. 2. Den indkomne leiesum fordeles mellem alle mennesker, og hvert enkelt menneske faar sin part tildelt i den alder, da man almindeligvis begynder sin virksomhed. — — Om forslaget stod paa dagsordenen, vilde det sikkert faa mange stemmer. Desværre tager det tid, før slige forslag trænger sig frem i første række; der er saa mange langt ubetydeligere og — stort seet — unyttige sager, som altid vil holde sig forrest.

Rasmus Løland: *Jordvend.* Segn og æventyr. (Bertrand Jensens forlag).

Hans Seland: *Andror.* Forteljing. (Samme forlag).

Hans E. Kinck: *Hugormen.* (H. Aschehoug & Co.s forlag).

Til disse tre bøger skal vi næste gang komme tilbage.

Just Bing: *Norske digte og digtere.* (H. Aschehoug & Co.s forlag).

Kringsjaas læsere vil med glæde gjense dr. Bings aandfulde afhandling om Henrik Ibsen. Foran den er indtaget det ifjor under „Folkeraad"-riden afholdte foredrag om „Ja, vi elsker". Hertil slutter sig en kort, men fyndig paavisning af Tullins virkelige betydning i vor literatur; man maa indrømme, at forf. med overbevisende kraft har stærkt reduceret en af vort parnasses feirede størrelser. Til gjengjæld hæves hr. Petter Dass til saa meget høiere rang ved den solide karakteristik, forf.'s sympati lader den prægtige nationalskald blive til del. Dr. Bing deltager i konkurrencen om det ledige professorat i nordisk literatur; almenheden vil derfor med interesse nytte anledningen til gjennem disse essays at faa et foreløbigt indtryk af kandidatens indsigt og opfatningsevne.

Nordiske tidsskrifter.

Nord og Syd. — November. — *Edv. Blaumüller:* Jerusalem og den nye Johanniterkirke (ill.). — *Gustav Bang:* Vilhelm Rubruk og mongolerne i det 16. aarh. — En historisk mærkedag. Efter Bismarcks fremstilling af begivenhederne ved Sedan, meddelt af M. Busch. — Politisk oversigt. — Fra forskj. omraader. — Stjernehimlen i november.

Tilskueren. — November. — *R. Besthorn:* Dronning Louise og udlandet. — *Vilh. Lassen:* Grundlovsrevision. — *Vilh Møller:* Omkring Grønnegade-teatret. II. — *A. C. Larsen:* Agnosticisme. — *Vald. Vedel:* Jul. Langes og G. Brandes' ungdom. — *Nic. Lützhøft:* Marstrand-udstillingen. II.

For kirke og kultur. — November. — *H. C. Frederiksen:* „Bliver man gammel og stor og lang, glemmer man aldrig sin skolegang." — *Thv. Klaveness:* Fri videnskabelighed paa kristentroens grund. — *I. Richter:* Videnskabelige teorier om forholdet mellem aand og materie. — *A. Halvorsen:* Finmarkspresten Joh. Falck. — *Johs. Brochmann:* Presterne og den høiere almenskole. — *Andr. Jynge:* M. B. Landstad. — *R. Moe:* Sola fide. — *Aug. Th. Deinboll:* Den apostoliske troesbekjendelse.

Naturen. — 10de og 11te hefte. — *Dr. J. Brunchorst:* En international katalog over al naturvidenskabelig literatur. — *G. Haberlandt:* Den tropiske urskov (med 5 fig.). — *M. K. Håkonson-Hansen:* Om havvandets temperatur i Trondhjemsfjorden (med 1 fig.). — *Louis Robinson:* Vilde træk hos tamme dyr. II. Faaret (slutning). III. Gjeden (med 1 fig.). — Anmeldelser: „Naturae Novitates". — *O. A. Hoffstad:* Lærebog i planterigets naturhistorie. — *W. C. Brøgger:* Das Ganggefolge des Laurdalits. — Mindre meddelelser: Magnetiske mennesker. — Musikens indflydelse paa aandedræt, hjerteslag og det kapillære blodomløb. — Hulerne ved Mokana i den sydlige Kongostat. — Tørstige sommerfugle. — Fluesoppens gift.

Norsk ungdom. — 4. — Arbeidet for folkeoplysningens fremme. — *P. Dybdahl:* Faste eller flytbare ungdomsskoler. — Ungdomsbevægelsen og skogkulturspørsmaalet. — Nye gode haandbøger. — Nye bøger til julebordet.

Forskjellige meddelelser.

— *Medicinske lærdomme af krigen paa Kuba.* Spanierne brugte Mauser-geværer med liden kaliber; lægerne har derfor undret sig meget over at finde, at i ni af ti tilfælde sad kuglen igjen i den saaredes krop, desuden var kuglerne oftest slemt medfarne, endda de ikke havde rammet ben. Man fandt ud, at kuglerne i saa fald havde gaaet igjennem andre ting, før de rammede. Kampene stod i skoger og lunde; man opdagede snart, at trærne var gjennemskudte. Ofte blev der ogsaa fyret paa de længste afstande, geværet kunde række; i saa fald sad kuglerne i kjødet uden at have antastet noget ben. Næsten alle saar i hodet var dødelige, fordi de fremkaldte betændelse paa indsiden af skallen, hvor lægen ikke naar til. Det samme var tilfælde, naar rygmargen var skadet; havde skuddet bare rammet rygraden uden at skade margen, fremkaldte det lammelser. Skud i brystet var i regelen læget paa fjorten dage; skud i maven omkring navlen krævede ingen operation for at læges. Hvor leveren var rammet, hjalp aldrig nogen operation, skjønt den altid blev foretagen. Fod eller arm maatte ikke afsættes uden i tilfælde af betændelse, som bredte sig. — X-straale-undersøgelser viste glimrende resultater. De smaa kugler fører ikke, saaledes som skud af grov kaliber, tøifiller af klærne med sig ind i saaret; følgelig var betændelser meget sjeldne og skyldtes i regelen enten for sen eller for utilstrækkelig forbinding.

— *Af de 2227 mand,* der tjenstgjorde paa Cerveras flaade ved dens ødelæggelse, undkom 120, medens 28 saaredes og optoges af amerikanerne, og 1687 toges til fange, hvorefter de nu er sendt hjem. Følgelig omkom der 392 i kampen.

Notiser.

— *Jern-seil* til lystjagte er nyeste nyt; paa Krupps Germania-værft i Kiel prøves for tiden med 1/2 millimeter tykt jern.

— *En undervands-baad,* bygget ved Howaldt-værket i Kiel, har bestaaet den prøve at flyde 2—3 meter under vandskorpen med 3 mands besætning i 3 timer.

— *Svære kul- og jernmalm-leier* er opdagede ved Vladivostok, den russiske havn i Øst-Sibirien.

— *11 millioner jøder* lever der i verden, deraf 8 mill. i Europa: 4 1/2 mill. i Rusland, 1,860,000 i Østerrige, 367,000 i Tyskland, 300,000 i Rumænien, 120,000 i Tyrkiet, 100,000 i England; 47,000 i britiske kolonier.

— *Eiffel-taarnets* øvre, slanke del bevæger sig i døgnets løb i en ellipseagtig svingning. Solsidens jernbjælker udvider sig nemlig under opvarmningen og trækker sig igjen sammen udpaa natten; dette fremkalder rykninger i det spinkle jernstillads. Under stærk blæst svaier toppen ganske betragtelig.

— *Gutenbergs 500 aars fødselsdag* skal feires med en international fest i Mainz 24. juni 1900 under storhertugen af Hessens forsæde.

— *Bjørnsons sidste bog* foreligger i tysk og engelsk udgave; samtidig offentliggjøres den franske oversættelse i „Revue Bleue“.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: Chr. Brinchmann.

BIND XII. 15. DECEMBER 1898. HEFTE 11.

Juledigt.

Ring ind, ring ind i de tusen hjem
julen med glæde og fred.
Er natten lang, og er kulden slem,
saa straaler julen fra mørket frem
med lys fra Guds kjærlighed.

Ring julen ind paa den hele jord
i glans af stjernernes skin.
I dal, paa hei og langs fjeld og fjord
Guds hilsen toner, det skjønne ord:
Fred i hvert menneske-sind!

Ring ind, ring ind under sang og bøn
den store høitid og fest.
Og feirer du end din jul i løn,
den feires dog for menneskens søn;
han kommer til dig som gjæst.

Ringes han ind i tanke og tro,
saa blir der jul i vort liv.
Det haab, han slog som en regnbubro
fra jordens storme til himlens ro,
er broen fra død til liv.

Ring ind, ring ind i de tusen hjem
julen med glæde og fred —
en jul, som lyser mod himlen frem —
den jul, som feires af alle dem,
der tror paa Guds kjærlighed.

Ivar Sæter.

Fez, maurernes Mekka.

(Efter Stephen Bonsal i *Century Magazine*).

For nylig indeholdt *Kringsjaa* et uddrag af den bekjendte amerikaner Stephen Bonsals artikel om de sibiriske forbryderes forhold. Vi skal i det følgende gjengive enkelte træk af samme forfatters skildring af sit ophold i Marokko og specielt omtale Fez, maurernes Mekka.

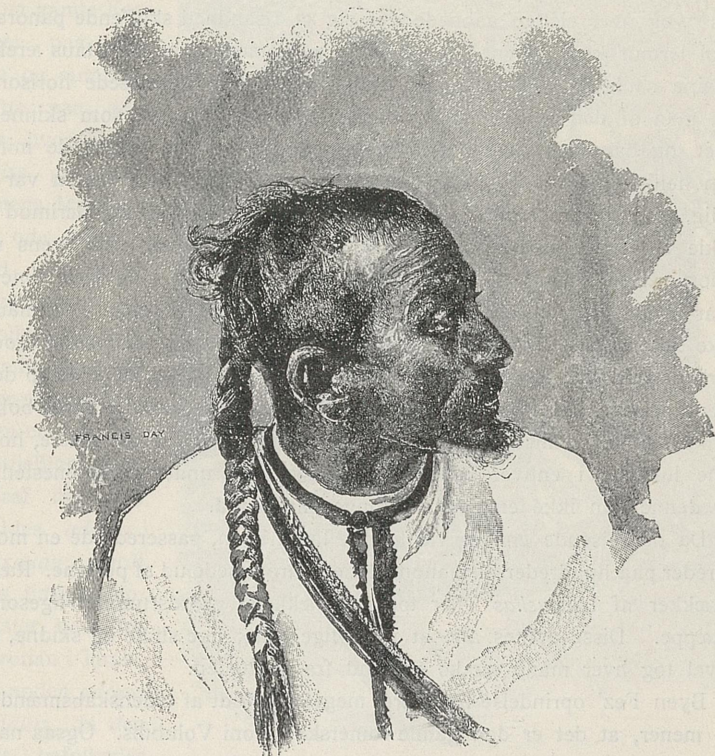
Paa veien til Fez, fortæller forfatteren, anløb reiseselskabet byen Wazan, hvor der foreløbig blev slaaet leir. Hertil var en mængde pilgrime

Basar i Fez.

ankomne fra høilandene, som strækker sig langs Middelhavet fra Tetuan og næsten til Algiers grænse. De havde tørrede figener og dadler med til sheriffen, der er øverste hersker i denne by, og skulde fortsætte reisen til Fez for der at opsende bønner ved profeten Mulai Edriss' grav og bivaane den store fest, som snart skulde finde sted. Pilgrimene var høist originale at se til med sin haarpisk og sit glatragede hoved. Disse folk

har mange underlige forestillinger; saaledes tror de f. eks., at der vil blive en stor trængsel blandt de troende, naar himlens porte skal aabnes for at modtage dem, og at mange under denne kamp vil stødes tilside eller trædes under fødder, og saaledes miste al anledning til at faa nyde paradisets glæder. Den eiendommelige haarpisk bærer de i haab om ved hjælp af den at blive trukne ind i himlen, om saa er Allah's vilje.

Maurer fra fjeldene.

Strækningen mellem Wazan og Fez er omtrent 160 kilometer og kan tilbagelægges paa 5 á 6 dage. Landskabet her frembyder kun liden afveksling, kun træløse bjerge og skidne landsbyer. Desuden besværliggjøres reisen ved den stærke hede, der hersker i disse egne; af denne grund foregaar den gjerne om natten, medens man hviler om dagen.

Efter en anstrengende marsch var de reisende endelig komne i nærheden af Fez. Her fik de se en statelig kavalkade nærme sig. Først kom tre prægtige ryttere af sultanens livgarde; de bar lange geværer, hvis kolber

var smukt indlagte med sølv og elfenben. Derpaa viste sig veziren i straalende rustning; han sad paa et stort mulæsel, der havde et dække over sig af rødt fez-klæde. Umiddelbart bag ham red tre unge, smukke piger af hans harem; de var klædte i ridedragt, forsynet med guldbroderi, som Fez er berømt for. De red forbi og forsvandt snart alle i en støvsky.

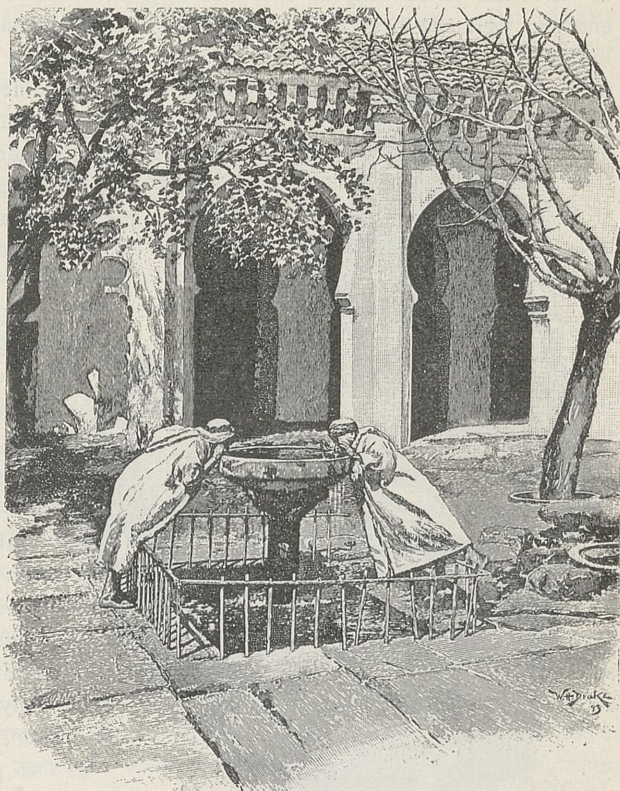
Efter en kort hvil fortsattes nu reisen over lave aasrygge. Æseldriverne skyndte ivrig paa. Pludselig udraabte de alle som en: „Mulai Edriss!" og over sletten aabnede der sig et i sandhed skuffende panorama. En høi lermur kom tilsyne. Da bøiede mahomedanerne sig i taus ærefrygt over sine sadler. Over den solbrændte slette, der begrænsede horisonten, kunde man af den hellige stad blot se nogle hvide mure, som skinnede i sollyset, og bagenfor dem det mørkegrønne tag og den firkantede minaret af den hellige moské. Man steg nu ned paa sletten, hvor heden var forfærdelig, saa man maatte saa godt som muligt beskytte sig derimod ved at vikle sig ind i sine turbaner. Snart befandt man sig ved byens vestlige port. Her maatte de, fortæller forfatteren, vente i en halv time, da det var sabbatsdag, og der netop holdtes middags-gudstjeneste. I en maurisk krønike læses om, hvorledes de ugudelige berber engang, medens de troende ved middagstid var forsamlede til bøn i moskeerne, havde valgt netop denne tid til at trænge ind i byen og tage deres vaaben og plyndre deres boliger. Siden denne begivenhed, for 10 aarhundreder siden, heder det videre, holdes portene lukkede i enhver by i det mauriske rige under gudstjenesten, og under denne kan ikke engang en konge slippe ind.

Da de reisende endelig var komne ind i byen, passerede de en moske. Hundreder paa hundreder af mahomedanere strømmede ud af portene. Rækker paa rækker af *baboushas* eller tøfler bedækkede gaardsrummet ligesom et gult tæppe. Disse syntes alle at være lige gule, lige slidte og skidne, men alligevel tog hver mand straks sine ud fra mængden.

Byen Fez' oprindelse har været meget omstridt af videnskabsmændene; nogle mener, at det er den gamle romerske koloni Volubilis. Ogsaa navnet er meget usikkert; man tror, at det skal staa i forbindelse med ordet *fez*, den bekjendte hovedbedækning, skjønt byens indvaanere hverken arbeider eller bærer saadanne.

Men hvad Fez som mahomedansk by angaar, saa er dens historie kjendt i mindst tusen aar, og man kan læse om al dens storhed og herlighed i de mauriske krøniker, i sammenligning med hvilke efterretninger af en Beda Venerabilis, Guy af Malmesbury og Froissart er moderne literatur. At byen har havt sin glansperiode, kan man se paa ruinerne af moskeer, paladser og bastioner, som ligger langt udenfor omkredsen af den hendøende by; Fez er nemlig nutildags ikke halvt saa stor, som den var i middelalderen. Da var det, at disse prægtige paladser, lig Alhambra,

hævede sig paa bredderne af Sebu, og at landet besøgtes af kjøbmænd, som førte salt til Tsad-sjøen og bragte hjem med sig elfenben, guldstøv og slaver. Nu har byen kun ca. 100,000 indbyggere, et antal, som dog forøges betydelig ved kjøbmændene og pilgrimene, der leilighedsvis kommer hertil. Derved bliver Fez langt større end Mekka og Medina og de andre hellige stæder i Arabien.

Gaardsplads i Kairouan.

Det gamle Fez ligger paa den lave og sumpige slette paa det sted, hvor Mulai Edriss grundede Vestens Mekka i det 9de aarhundred. Egnen er meget usund, og befolkningen lider af reumatisme og feber-sygdomme. Byen er delt i to forskjellige dele, hvoraf den ene kaldes *adowa Kairouan,* fordi dens tidligste kolonister kom fra Kairouan i Tunis, den anden *adowa Andaluz,* da den først befolkedes af de andalusiske maurer, der var fordrevne fra kalifatet i Kordova i de dage, da saracenerne herskede i egnene om Guadalquivir. De tunesiske og andalusiske kolonister laa stadig i krig med hinanden, indtil endelig sultan Yussef i det 12te aarhundred anlagde *Fez djedeed* eller det nye Fez paa en høide over sletten. Her lagde sultanen sin hær, og naar borgerkrigen brød ud mellem de skinsyge byfolk, tvang han dem til lydighed. Det nye Fez vokste og udviklede sig i tidens løb og viste sig som det gamle Fez trodsigt og umedgjørligt, saa at de sidste sultaner af *Fileli,* det regjerende dynasti, har været nødt til at bygge stærke fæstninger endnu høiere oppe

paa skraaningerne af bjerget Salah, for at holde det nye Fez i tømme, ligesom sultan Yussef byggede dette, for at betvinge den gamle by.

Sultanpaladserne har lidet tilbage af fortidens glans. De er lange, lave bygninger, aldrig over to etager høie, og opførte af *tapia,* en slags kalk. Grunden til, at de ikke har nogen arkitektoniske prydelser, angives at være den, at de benyttes blot i én sultans levetid. Hvor skjønt paladset end kan være, og hvor megen omhu og bekostning man end har anvendt paa det, saa blir det enten nedrevet eller anvendt i forskjellige andre øiemed, saasnart sultanen er død, og hans efterfølger er valgt. Straks bygges der nu nye paladser for sultanen, som ikke kan ventes at ville træde ind i bygninger, som er blevne vanhelligede ved dødsengelens nærværelse.

Vandrende sanger fra Sudan.

„Jeg er Herrens kalif; jeg er de troendes høvding, profetens udvalgte; jeg er kongernes konge; jeg er fyrste i paradis: saa adlyd mig uden knurren, som mine kameler gjør.“

Dette er sultanen at Marokkos stolte fordring, og den anerkjendes ogsaa i almindelighed. Folkets loyalitet ligeoverfor monarken har karakteren af tilbedelse. Naar slaget er leveret og vundet, bringes de saarede soldater bort fra slagmarken og lægges i en kreds — om den hvide pavillon, hvori den hemmelighedsfulde monark bor. Derpaa, siges det, gaar den høie sultan i egen person op og ned blandt dem, i taus medlidenhed med deres lidelser; og de raaber lige ind i døden: *Allah ibark amer Seedna* („Gud give vor herre mange levedage“). Dette er ogsaa forbryderens raab, naar

han gaar til retterstedet, og vezirens, naar han paa grund af politisk forseelse skal ryddes afveien og maa tage en kop forgiftet te af sin naadige sultans haand. Sultanen er efter maurernes mening en hellig mand, der ikke kan begaa nogen uret; selv stærke drikke taber sin kraft, naar de kommer i berøring med hans person.

Sultanens liv er meget travlt. Seks maaneder af aaret, vaaren og høsten, tilbringer han under telt, optagen med sin hær. Det gjælder nemlig at tæmme en eller anden af de forskjellige stammer, der stadig gjør oprør. Der føres ikke, som det synes, nogen heftig kamp under disse oprør; undertiden støder forposterne paa hinanden, og en mand eller to skydes. I de store og mægtige stammers affærer blander sultanen sig sjelden; men naar mindre og svage stammer negter at betale skat, fører han sin hær ind i deres land og forlader det ikke, saalænge der er et græsstraa igjen. Maurerne fortæller om oprindelsen til en stor, tæt skog i nærheden af byen. Det heder nemlig, at sultan Ismael her opslog sine telte og „aad landet op“ i den grad, at han, da han var færdig og besluttede at bryde op, fandt, at teltpælene havde slaaet rod og var voksede op til træer.

De faa øieblikke, sultanen har fri fra forretninger, — ti næsten alt gaar gjennem ham, lige fra underhandling med en fremmed magt til leie af et æsel, — tilbringer han i de skyggefulde lunde om *Lallah Amina,* et palads, han eier udenfor Fez, ved bredderne af Perlefloden. Herfra, siges der, fører en underjordisk gang til en fæstning, der behersker byen og af sultanen altid stilles under kommando af hans mest trofaste officer. Her tilbringer han tiden i uvirksomhed. Han har i sit harem ca. 1800 koner eller „gazeller“, som de kaldes. Det siges, at han finder fornøielse i at udvælge et dusin af de smukkeste og lade dem kjøre paa de bicykler, som han nylig fik i foræring af den franske regjering.

Saasnart en maurisk sultan kommer paa tronen, er hans første maal at faa dræbt de mandlige medlemmer af den kongelige familie. Han frygter nemlig for, at et af disse kunde opnaa indflydelse hos oprørske stammer og derved blive ham en farlig medbeiler. I saa henseende danner den nuværende sultan, Mulai el-Hassan, en undtagelse. Han har i Marokko ord for at være en meget human mand, ja næsten svag. En af sine slægtninge sendte han ud i felten for at dæmpe et oprør, en anden forviste han, en tredje, den svageste af dem alle, udnævnte han til rigets øverste *kadi* eller dommer.

Om morgenen den 5te juli — den mauriske nytaarsdag — fik de reisende for første gang se herskeren. Fra umindelige tider har sultanen paa denne dag altid vist sig offentlig for sit folk. Ceremonien pleier at foregaa paa offerstedet udenfor den vestlige byport. Denne morgen var

visselig en 60,000 mennesker samlede paa bakkehøiden, for at nyde det prægtige optog og ønske sultan Mulai el-Hassan et godt aar. Efter lang venten blev endelig portene aabnede til paladset ved foden af bakken, og sultanen kom tilsyne i spidsen af et stateligt følge. Han red langsomt opad bakkesiden, hvor tusener af hans undersaatter ventede paa ham i taus ærefrygt. Da han nærmede sig, saa man, at han red paa en hvid hest. Da var det, som der gik et lettelsens suk gjennem mængden; man aandede friere. Hestens farve antydede, som det syntes, at sultanen var i gunstig stemning, og at intet blod skulde udøses paa offerstedet den dag, undtagen offerlammets. Men havde han redet en sort hest, hvilket han gjør, naar han er i daarligt lune, vilde dagen ikke have endt saa uskyldig. Man bøiede sine hoder dybt ned til jorden, da den staute skikkelse med de noble ansigtstræk red han gjennem mængden. Foran ham gik ti eller tolv sudanesere med lange staalspyd, som de svingede rundt til alle kanter for at bane vei, hvilket var aldeles unødvendigt, da folk af sig selv straks veg tilside, efter hvert som toget nærmede sig. Efter dem fulgte en livvagt, hvis pligt det var at holde insektsværmen borte fra herskerens person. Sultanen red under en skarlagenrød skjærm, emblemet paa hans uindskrænkede magt, og var omgiven af en tæt skare af hofmænd, dignitærer, samt officerer tilfods. Derefter kom en elefant, hvis hode var dækket af et grønt og purpurrødt klæde. Toget sluttedes af hæren og store deputationer af berbere. Endelig naaede sultanen toppen af bakken. Hans

Ørken=reise.

følge veg tilside og lod et stort aabent rum omkring ham. Han vendte hodet paa sin hest mod øst og fremsagde en kort bøn. Da han havde endt denne, opløftede tusener af stemmer raabet: „Gud give vor herre, Mulai el-Hassan, mange levedage.“ Derpaa begyndte audiensen. Marokkos magnater, ministrene, de øverste militære og nomade-sjeikerne fra ørkenen passerte alle forbi ham med bøiede hoder og ønskede ham et godt aar.

Gaderne i byen randt, bogstavelig talt, af blod. Der var ingen familie i Fez, uden at den i anledning af dagen havde ofret et faar paa dørtærskelen; alle, selv den fattigste, gav sin skjærv.

En vandring gjennem Jerusalem.

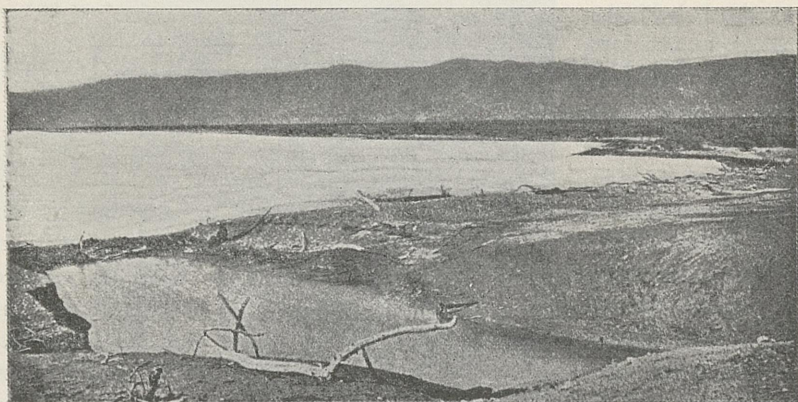
(Efter lady Mildred Beresford-Hope i *Pall Mall Magazine*).

(Slutning.)

Nær salvelsens sten ligger et kapel bygget over Golgataklippen; der vises de tre huller efter korsene; selve klippen er udhulet og gjort til kirke. Og rundt omkring er altre og smaakapeller, tilhørende grækere og romere, kopter, armeniere og protestanter. Men over dem alle staar de suveræne tyrkere, og mer end en gang har det været profetens tilhængere, der med sværd og bajonetter har maattet stifte fred, naar de kristne sloges paa næverne om, hvem af dem der skulde eie minderne om fredsfyrsten. Oftest har disse blodige scener fundet sted ved paaskefesterne, — da har nemlig de græsk-katolske kristne gjerne villet tage det hele for sig. Da har de i aarhundreder opført de for alle andre mennesker usmagelige og stødende passionskomedier inde i gravkapellet, fremstillet begravelsen og opstandelsen ved hjælp af voksdukker og tilslut faaet sine paaskelys tændt ved „den hellige ild“ — flammer, der ved hjælp af et simpelt taskenspillerfif blir slynget ud fra nogle huller i englekapellets vægge. Mens saa de græsk-katolske feirede sin paaskefest paa denne unegtelig noget barnagtige vis, har de andre kristne sunget og vandret i processioner; hvad under, om processionerne stødte sammen, og fra den slags møder til blodige sammenstød har skridtet aldrig været langt. Ved Kristi grav har hans bekjendere mer end en gang glemt hans milde lære, — og mens hylene har lydt som vildest, mens bispestave og gyldne krusifikser har tjent som hugvaaben, har de tyrkiske krumsabler været de eneste bølgedæmpere. — Det har ogsaa hændt, at disse forargelige stridigheder har sat mærker langt udover gravkirkens og Jerusalems grænser. Helt fra de dage, da Harun al Raschids

venskab gav gravens nøgler til Karl den store, har Frankrige betragtet sig som kirkens beskytter; dette har byzantinerne og de græsk-katolske kristne seet paa med ublide øine, men havde ikke magt til at sætte sine fordringer igjennem, førend Rusland blev en stormagt og satte klem paa kravene. Da var striden om den hellige gravs kirke en af grundene til den orientalske krig i 1853—56.

At skildre de følelser, der tager en i disse hellige rum, ligger udenfor denne lille beretnings ramme, — for langt vilde det ogsaa føre, om jeg prøvede at gjengive det skiftende sceneri ved de stadige gudstjenester i gravkirken. Men ét spørsmaal vil jeg berøre: Er det sandsynligt, at man her virkelig befinder sig paa det sted, hvor Kristi grav laa? Det var engang

Det Døde Hav.

næsten fastslaaet, at „den hellige grav" aldeles *ikke* kunde være Kristi grav: Jøderne begravede jo aldrig sine døde inde i staden, og denne grav laa i byens centrum. Senere aars udgravninger og undersøgelser har imidlertid kuldkastet denne indvending; man har nemlig fundet spor af den gamle bymur, der har gaaet *indenfor* graven, ligesom man bag gravhulen har fundet andre huler, som ogsaa synes at have været benyttede til begravelsespladse. Den hellige gravhule har altsaa engang ligget udenfor bygrænsen, om den er der senere vokset op en ny bydel, — de kristnes, der naturlig flokkede sig om sin mesters minde — og i tidernes løb er saa denne nye bydel blet indforlivet i den gamle stad. Det *kan* altsaa være Kristi grav, man her staar foran, og at det er det sted, der i 325 antoges at være det, kan betragtes som sikkert. Man kan maaske forbauses over, at den kristelige tradition ikke med større sikkerhed formaar at paapege stedet, men

husker man, at i de første aartier efter Kristi død ventede man hans gjenkomst og dommedag hvert øieblik og derfor ingen interesse havde af at huske paa det sted, hvor han i 3 dage laa i dødens magt, da vil ogsaa denne brist i traditionen synes let forklarlig.

Nær ved gravkirken ligger *muristân,* det forhenværende johanniterhospits, det sted, hvor den nye frelser-kirke nu staar, og som altsaa keiserbesøget i første række gjaldt.

Dette sted har en lang og ikke helt uinteressant historie bag sig. Og den lyder saaledes: Karl den store var den første, som tog tomten i brug; han reiste et kloster her. Et par sekler efter den tid byggede kjøbmænd fra Amalfi en kirke i det da forfaldne klosters nærhed, og kirken fik navnet *St. Maria Latina* major. I forbindelse med kirken anlagde de ogsaa et benediktiner-kloster, som senere udvidedes med et herberge for pilgrime og et kapel, viet til St. Johannes — om St. Johannes den døber eller patriarken Johannes af Aleksandria, er uvist. Men fra dette kapel har johanniterne, det engang saa mægtige broderskab, sit navn og ophav. Denne geistlige orden var nemlig oprindelig stiftet for at pleie syge pilgrime, først senere blev det en stridende skare, hvis hovedopgave var kampen mod de vantro. Da ordenens magt voksede, voksede ogsaa Johannes-kapellets og herbergets pragt. Under stormesteren Raymond de Puy, der styrede fra 1118 til 1159, blev de nævnte bygninger helt paladsagtige; endnu kan man i Davidsgaden se søilerækker og dristige hvælv, som dengang smykkede St. Johannes-hospitset. Men saa kom sultan Saladins glanstid, da halvmaanen lyste over Jerusalem, og de kristne forjoges. Da tog sultanen selv, i 1187, bolig i johanniternes huse, der lidt senere blev overdragne Omar-moskeen til arv og eie, og i 1216 blev kirken og herberget indrettet til hospital for sindsyge. Et galehus heder paa arabisk muristân, og det navn har altsaa stedet beholdt indtil nu.

Men aarhundrederne gik, Muristâns bygninger forfaldt, og allerede i forrige aarhundred var den hele historie igrunden kun en stor ruin. I de samme aarhundreder var ogsaa johanniternes hellige broderskab sunket sammen i ruiner og ophævedes i 1870, da dens eiendomme inddroges. Men ikke længe efter opstod den i forandret form, som den prøissiske Johanniter-orden, et evangelisk adelsbroderskab med sygepleie som officielt formaal. Johanniternes hus i Jerusalem var altsaa blet en ruinhob, de selv en prøisisk veldædigheds-orden. — Saa hændte det, at den prøissiske kronprins Fredrik Vilhelm, senere keiser Fredrik III, den nuværende keisers far, drog paa orientreise i 1869, — det var i anledning af Suezkanalens aabning. Abdul Aziz syntes da, at det kunde være passende at give ham en gjæstevenskabs-gave. Han forærede da den prøissiske prins den prøis-

siske ridderordens gamle tomt, og prinsen tog med tak imod gaven. Til en begyndelse indrettede man et kapel i de gamle klosterruiner, ansatte en tysk-evangelisk præst og begyndte at grave bort det 8 meter tykke lag af grus, som dækkede tomten. Men det tog tid, før man kunde gaa igang med yderligere bygninger. I 1861 var der nemlig sluttet en overenskomst mellem England og Prøissen om, at der paa Sions bjerg skulde oprettes et engelsk-prøissisk bispedømme, hvis indehavere skulde udnævnes skiftevis af England og Prøissen. Først i 1888 blev denne overenskomst ophævet, Tyskland blev en selvstændig magt i Jerusalem, og det hohenzollernske fyrstehus, som imidlertid havde faaet keiserkronen paa, tog for alvor fat paa sin ærespligt, at reise en tysk kirke paa Muristâns grund. Nu staar den altsaa færdig og viet, og til dens bygning er der blet anvendt et ikke lidet antal af søilerester og buer, som engang har været dele af de gamle Amalfi-kjøbmænds kirke, *St. Maria Latina.*

Har vi tilstrækkelig beskuet strøget om den hellige gravs kirke med Golgata, Smerstensveien og Muristân, har vi igrunden seet det største, Jerusalem kan vise os. Med en andagt, der nødvendigvis maa blandes med skepsis, betragter vi Nadverhuset og de mange andre bygninger, som ikke i nogen henseende yder garanti for at være, hvad de udgives for. En uhyre skuffelse byder Getsemane urtegaard, — en flad og uskjøn, rent ud kjedelig virkende have, hvis port nærige franciskanere aabner os for en passende betaling. Og Oljebjerget, hvorfra man forøvrigt har en særdeles god udsigt over byen, forbløffer ved sin fattigdom paa oljetrær. Men hvor meget man end kan føle sig skuffet ved de hellige steders ydre — man havde tænkt sig dem mere hyllede i hellig mystik, fjernere fra dagens liv og larm, *større* fremfor alt, — der stiger dog fra disse gader og stene, fra denne jord, hvor slægter efter slægter i aartusener har knælet i andagt, en høitidsfuld stemning, som betager; der udgaar fra dem en mindernes magt, som intet sind kan unddrage sig, — en magt, der fører en bort fra larmen, bort til barnedagene, da man første gang af sin mors mund hørte beretningen om ham, der red ind i denne stad paa en asenindes føl, mens folket bredte sine kapper paa disse stene, bort til den tid, da disse gader gjenlød af fryderaabet:

„Hosianna, du Davids søn!
Velsignet være den, der kommer i Herrens navn!
Hosianna i det høieste!“

Kjække karer.

Af
Rudyard Kipling.
(Autoriseret oversættelse).

Du kan stole paa, at jeg skal gjøre alt, hvad der staar i min magt for folkene, Harvey. Det lader til, det er prægtige mennesker, efter hvad du fortæller.

— De bedste paa hele flaaden, far. Bare spørg efter i Gloucester, sagde Harvey. — Men Disko tror endda, han har kureret mig for galskab. Dan er den eneste, jeg har snakket til om dig og vore privatvogne og hele greien, og jeg er ikke *skraasikker* paa, at Dan tror det. Nu vilde jeg græsselig gjerne overraske dem lidt imorgen. Hør her, kan de ikke kjøre „Constance“ over til Gloucester? Mama ser ud, som om hun ikke taalte for mange omkalfatringer, og vi har pligtet os til at være færdig med losningen imorgen. Wouverman tager vor fisk. Vi kom først fra bankerne iaar, ser du, og prisen er fire femogtyve for centneren. Vi gav os ikke, før han gik ind paa det. Og nu vil de have dem saa fort som gjørligt.

— Det er din mening at arbeide imorgen ogsaa da?

— Ja, jeg sagde til Troop, at det vilde jeg. Jeg tager tallet. Jeg har regnskabet med mig. Han saa paa en fedtet lommebog, med en saa vigtig mine, at hans far nær maatte briste i latter. — Der er ikke mer end tre — nei — to, fire og nitti eller fem centner til efter mit overslag.

— Lei en i stedet for dig, foreslog Cheyne for at se, hvad gutten vilde gjøre.

— Nei, det kan jeg ikke. Jeg er jo den, som tager tallet for skonneren. Troop siger, jeg har bedre regnehode end Dan. Troop er en umaadelig retfærdig mand.

— Men hvis jeg nu ikke lader „Constance“ kjøre over inat, hvorledes greier du det da?

Harvey saa paa klokken, som viste tyve minuter over elleve.

Da tager jeg mig en tur til klokken tre og gaar afsted med godstoget klokken fire. De lader i almindelighed os fra bankerne kjøre frit med.

— Det var en god idé. Men jeg tror nu for resten, vi kan faa „Constance“ did ligesaa hurtig som dit godstog. Det er bedst, du lægger dig nu. —

Harvey lagde sig godt tilrette paa sofaen, sparkede støvlerne af sig og sov, før faren fik dæmpet det elektriske lys. Cheyne sad og saa paa

det unge ansigt i skyggen af den arm, han havde lagt over hodet, og blandt alle de tanker, som for gjennem hans sind, var ogsaa den, at han kanske havde været en forsømmelig far.

En ved aldrig, naar faren er størst, tænkte han. Det kunde have været værre end drukning, men det tror jeg ikke, det har været, — nei, det tror jeg ikke! Og er det saa, som jeg indbilder mig, eier jeg ikke nok til at gjengjælde Troop, det er det hele.

Morgenen førte en frisk sjøbris ind gjennem vinduerne, „Constance“ stod paa et sidespor blandt godsvognene i Gloucester, og Harvey var gaaet til sit arbeide.

— Saa falder han vel overbord igjen og drukner, sagde moren bittert.

— Nu skal vi gaa ud og se efter ham, saa vi kan hive et taug til ham, om saa galt skulde ske. Du har endnu aldrig seet ham arbeide for sit brød, sagde faren.

— For noget tøv! Som om nogen fordrede —

— Naa ja, den mand, som leiede ham, fordrede det. Og det har han ogsaa ret til!

De gik afsted mellem butikker fulde af oljeklær til Wouvermans brygge, hvor „Her er vi“ laa med bankflaget oppe endnu, mens alle mand arbeidede som bier i den friske morgenluft. Disko stod ved storlugen og vogtede paa Manuel, Penn og onkel Salters, som holdt paa ved taljerne. Dan svingede de fulde kurve ind, eftersom Lange Jack og Tom Platt fyldte dem, og Harvey med lommebogen repræsenterede skipperens interesser ligeoverfor veieren paa den saltstrødde bryggekant.

— Færdig, raabte stemmerne nedenunder. — Op, raabte Disko. — Hei, sagde Manuel. — Her, svarede Dan og svingede med kurven. Saa hørte de Harveys friske, klare stemme, som varskoede vægten.

Det sidste af fisken var langet op, og Harvey hoppede fra bryggen og bort i vevlingerne som den korteste vei hen til Disko, der skulde have tallene, og raabte: To syv og niti og en tom karm.

— Hvad er totalsummen, Harvey? sagde Disko.

— Otte fem og seksti. Tre tusen seks hundred og seks og sytti dollars og en kvart. Jeg skulde ønske, jeg havde baade løn og part.

— Nu ja, jeg vil ikke gaa saa langt som til at sige, du ikke har fortjent det, Harvey. Vil du tage dig en trip op paa Wouvermans kontor og give ham vore tal?

— Hvem er den gutten? sagde Cheyne til Dan, som var godt vant til alle slags spørsmaal fra de nysgjerrige ledíggjængere, som kaldtes badegjæster.

— Aa, han er et slags superkargo, var svaret. — Vi fiskede ham

op ude paa bankerne. Han siger, han faldt overbord fra et stort passagerskib. Nu er han paa god vei til at blive fisker.

— Er han værd maden?

— Ja. Far, denne mand vilde gjerne vide, om Harvey er værd maden. Har De lyst til at gaa ombord? Vi skal faa fat paa en leider til hende.

— Det skulde jeg have god lyst til. Du vil ikke have ondt af det, mama, og saa kan du selv bruge dine øine.

Kvinden, som en uge i forveien ikke kunde løfte sit hode, klatrede ned af leideren og stod ængstelig midt i al den flokede forvirring agter.

— Er De paa nogen maade interesseret i Harvey? sagde Disko.

— Ja—ha, ikke frit derfor.

— Han er en snil gut, og gjør det, en siger til ham. De har hørt, hvorledes vi fandt ham? Jeg tror nu, han led af nervøse anfald, eller ogsaa havde han faaet en skade i hodet, da vi halte ham ombord. Men det er han kommet over nu. Ja, dette er kahytten. Her er ikke overvættes ordentligt nu, men har De lyst til at se Dem om, saa vær saa god! Han har skrevet tallene paa ovnspiben, for der holder vi for det meste regningen.

— Sov han her? sagde mrs. Cheyne, idet hun satte sig paa en gul kistebænk, mens hun saa paa de uordnede køier.

— Nei, han sov forud, frue, og naar jeg undtager, at han og min egen gutunge nappede stegte tærter og holdt leven, naar de burde have sovet, saa kan jeg slet ikke sige, jeg har noget særdeles at udsætte paa ham.

— Der var ikke noget iveien med Harve, sagde onkel Salters, idet han steg ned af trappen. — Han hængte mine støvler op paa stortoppen, og han er ikke saa ærbødig, som han burde være mod dem, som ved mer end ham, især om gaardsbrug, men han blev nu for det meste narret med af Dan.

Dan, som havde faaet nogle vink fra Harvey, tidlig samme morgen, opførte i mellemtiden en krigsdans paa dækket. — Tom, Tom, hviskede han ned i lugen. — Hans forældre er kommet, og far skjønner ingenting endda, og nu præker de nede i kahytten. Hun er nydelig, og han ser da ud til at være alt det, Harve sagde.

— Du gode verden, sagde Lange Jack og kløv op, dækket af salt og fiskeskud. — Tror du virkelig, den var sand den skrønen om den lille vognen og de fire smaa hestene?

— Jeg havde god greie paa det hele tiden, sagde Dan. — Kom nu og se paa, at far medgiver, han har taget feil for en gangs skyld.

De gik fornøiede ned og kom akkurat tidsnok til at høre Cheyne

sige: — Jeg er glad over, at han faar et godt skudsmaal, — for han er min søn.

Disko blev lang i ansigtet — Lange Jack paastod bestandig, at han hørte, det knakede i underkjæven — og stirrede afvekslende paa de to fremmede.

— Jeg fik hans telegram i San Diego for fire dage siden, og saa reiste vi hid.

— I en privatvogn? sagde Dan. — Han sagde, De kunde, om De vilde.

— I privatvogn naturligvis.

Dan saa paa sin far med uærbødige, men meget betydningsfulde blik.

— Han fortalte os en skrøne om, at han kjørte med fire smaa ponier for sin egen vogn, sagde Lange Jack. — Var det ogsaa sandt kanske?

— Høist sandsynligt, sagde Cheyne. — Var det saa, mama?

— Ja, jeg tror nok, han havde et lidet kjøretøi, da vi var i Toledo, sagde moren.

Lange Jack plystrede. — Aahaa, Disko! sagde han, og det var det hele.

— Jeg — jeg tog nok feil, — værre endda end folkene i Marblehead, sagde Disko, akkurat som om ordene blev halet ud af ham. — Jeg kan lige saa godt gaa ved det, mr. Cheyne, at jeg troede, gutungen var tullet. Han snakkede saa rart om penge.

— Det fortalte han mig.

— Fortalte han Dem ellers noget? Ja, for jeg fikede ham op engang! Med et lidt uroligt sideblik paa mrs. Cheyne.

— Ja, svarede Cheyne. — Og det har formodentlig gjort ham mere godt end noget andet i verden.

— Jeg troede, det maatte til, ellers havde jeg ikke gjort det. Jeg vilde nødig, De skulde tro, vi er slemme mod gutterne paa denne baaden.

— Det ved jeg, De ikke er, mr. Troop.

Mrs. Cheyne havde betragtet alle ansigterne, Diskos elfenbengule, skjægløse, ubevægelige opsyn, onkel Salters med sin krans af bondeagtigt haar, Penns forvildede enfoldighed, Manuels rolige smil, Lange Jacks fornøiede grin og Tom Platts ar. Efter hendes maal var de ubarkede nok; men hun havde en mors opfatning i øinene, og hun reiste sig med fremrakte hænder.

— Aa, sig mig, hvilken er hvilken, sagde hun, halvt grædende. — Jeg vil saa gjerne takke og velsigne eder — allesammen.

— Dette er mer end gjengjæld nok, sagde Lange Jack.

Disko forestillede dem allesammen, som sig hør og bør. Kapteinen paa en gammel kinafarer kunde ikke have gjort det bedre, og mrs. Cheyne stammede frem en del uforstaaelige ord. Hun havde næsten kastet sig i armene paa Manuel, da hun opfattede, at han først havde fundet Harvey.

— Men hvorledes *skal* jeg lade ham ligge der og drive, sagde stakkars Manuel. — Hvad gjøre De selv, om De finde ham slig? Hva—ad? Han er meget snil gut, og jeg er svært glad, han er Deres søn.

— Og han fortalte mig, at Dan var hans kamerat, udbrød hun. Dan var lyserød nok iforveien, men han blev formelig purpurfarvet, da mrs. Cheyne kyssede ham paa begge kinder, saa de saa det alle sammen. Saa fulgte de hende forud for at vise hende ruffen, og saa græd hun igjen og maatte endelig se Harveys egen køie, og saa traf hun negerkokken, som feiede ovnen, og han nikkede, som om hun var en, han havde ventet at træffe i aarevis. De forsøgte, to paa en gang, at klargjøre for hende det daglige liv ombord, og hun sad ved palstøtten med sine hanskeklædte hænder paa det fedtede bord, lo med skjælvende læber og græd med spillende øine.

— Hvem skal nu bruge „Her er vi“ efter denne dag, sagde Lange Jack til Tom Platt. — Jeg synes mest, hun har gjort ligesom en kirke af hele skuden.

— Kirke! sagde Tom Platt overlegent. — Aa, havde det bare endda været fiskeopsynsbaaden, istedenfor denne bryen. Havde vi nu bare havt ordentlige greier og en skikkelig trap, naar hun skal gaa iland! Nu maa hun klyve op af leideren som en høne, — og vi — vi burde egentlig have mandet rær!

— Saa var ikke Harvey tullet da? sagde Penn langsomt til Cheyne.

— Nei, Gud være lovet, svarede millionæren og bøiede sig ømt ned til ham.

— Det maa være forfærdeligt at være gal. Næst efter det at miste sit barn, ved jeg ikke noget saa frygteligt. Men Deres barn er fundet igjen? Lad os takke Gud for det!

— Hallo! raabte Harvey og saa straalende ned paa dem fra bryggen.

— Jeg tog feil, Harve. Jeg tog feil, sagde Disko og holdt haanden op. Jeg tog skammelig feil. I behøver ikke at lade mig høre det oftere.

— Skal nok sørge for det, mumlede Dan for sig selv.

— Nu reiser du vel da?

— Ikke uden jeg har faaet resten af mit tilgodehavende, med mindre De vil have „Her er vi“ beslaglagt.

— Nei, det er jo sandt; det havde jeg rent glemt, og han talte op de dollars, han endnu var ham skyldig. — Du har udført alt det, du pligtede dig til, Harve, og du har næsten gjort det saa godt, som om du var blet opdraget — — Her stansede Disko. Han vidste ikke rigtig, hvorledes han skulde slutte.

— Udenfor en privat jernbanevogn, foreslog Dan ondskabsfuldt.

— Kom nu med, saa skal jeg vise eder den, sagde Harvey.

Cheyne blev igjen for at tale med Disko; men de andre gik i flok og følge til jernbanestationen med mrs. Cheyne i spidsen. Den franske pige skreg over sig over denne indrykning; og Harvey viste dem alle „Constance“s herligheder uden et ord. De opfattede altsammen i lignende taushed — presset lær, sølvhaandtag og sølv-tremmer, overskaaren fløil, speilglas, nikkel, bronse, smedet jern og alle mulige indlagte træsorter.

— Ja, det fortalte jeg eder, sagde Harvey. — Det fortalte jeg eder! Dette var hans hævn, og den kunde han nyde i overmaal.

Mrs. Cheyne befalede, at der skulde serveres et maaltid, og for at intet skulde mangle i den fortælling, Lange Jack senere gav tilbedste i sit logis, vartede hun dem selv op. Mænd, som er vant til at spise ved smaa borde i vind og ruskveir, har sjeldent pene og behændige manerer, naar de spiser, men mrs. Cheyne, som ikke vidste dette, var rent overrasket. Hun vilde gjerne havt Manuel til kjældermester, saa tyst og let opførte han sig blandt alle de skrøbelige glasvarer og elegante sølvsager. Tom Platt mindedes gamle dage ombord paa „Ohio“ og fine, fremmede gjæsters væsen, naar de spiste i messen, og Lange Jack, som var irlænder, pratede om løst og fast, til alle var vel tilmode.

Imidlertid tog fædrene maal af hverandre ved deres cigarer i kahytten paa „Her er vi“. Cheyne vidste godt, at han havde med en mand at gjøre, som han ikke kunde byde penge, og han vidste ogsaa, at penge ikke kunde lønne Disko for det, han havde gjort. Han holdt tand for tunge og ventede paa en gunstig leilighed.

— Jeg har aldrig gjort noget mod eller for Deres gut, uden at jeg lod ham arbeide og lærte ham at haandtere kubeinet, sagde Disko. — Han har dobbelt saa godt regnehode som min gut.

— Det er sandt, svarte Cheyne ligesom tilfældig, — hvad har De tænkt at lade Deres søn slaa ind paa?

Disko tog cigaren ud af munden og fægtede forstaaelsesfuldt i luften med den. — Dan er bare en gut endda, og han lader nok ikke mig tænke for sig. Han skal nu have denne skude da, naar jeg har lagt op. Han længter slet ikke efter at slutte paa sjøen. Det ved jeg.

— Hm. Har De nogensinde været vestover, mr. Troop.

— Jeg har engang været saa langt som til New York i en baad. Jeg har aldrig brug for jernbanen, og ikke Dan heller. Salt vand er godt nok for Troops. Jeg har været næsten overalt — paa den naturlige maade selvfølgelig.

— Jeg kan give ham alt det salte vand, han kommer til at trænge, — til han blir skipper.

— Hvorledes det? Jeg troede, De var et slags jernbanekonge. Harve fortalte mig det, dengang jeg — jeg tog saa rent feil af alting.

— Vi kan alle tage feil. Jeg troede, De kanske vidste, jeg eier en del teskibe, — fra San Francisco til Jokohama. Seks af dem er jernskibe og omkring sytten hundred og otti tons hver.

— Skulde en have seet mage til gut! Det nævnte han ikke et ord om. *Det* havde jeg nok hørt paa, istedenfor det tøvet om jernbaner og ponyvogne.

— Han viste ikke noget om det.

— Det var kanske en ubetydelighed, som han glemte at snakke om.

— Nei, jeg fik tag i „Blaa M.“-skibene — Morgan og M'Quades gamle linje — her i sommer.

Disko faldt rent sammen, der han sad ved ovnen.

— Du store alverden! Jeg har været en stor tosk fra først til sidst! Phil Airheart reiste fra denne selv samme by for seks aar siden, — nei, syv, — og han er styrmand paa „San José“ nu, — seks og tyve dage var den i sjøen sidst. Hans søster bor her endnu, og hun læser brevene fra ham for min kone. Og *De* eier „Blaa M.“-skibene?

Cheyne nikkede.

— Hvis jeg havde vidst det, havde jeg vendt „Her er vi“ paa flækken.

— Kanske det ikke havde været saa godt for Harvey.

— Havde jeg bare vidst det. Havde han bare sagt et ord om den fille-linjen, saa havde jeg skjønnet alt sammen! Jeg skal aldrig stole paa mine egne meninger mere — aldrig. Det er prægtige skibe. Det siger Phil Airheart.

— Jeg er glad over at høre lovord fra den kant. Airheart er skipper paa San José nu. Hvad jeg sigtede til, var, om De vilde laane mig Dan et aars tid eller to, saa skal vi se, om vi ikke kan faa gjort en styrmand af ham. Vilde de betro ham til Airheart?

— Det er en resiko at tage en umoden gutunge — —

— Jeg kjender en mand, som gjorde mere for mig.

— Det er en anden sag. Hør nu, jeg siger ikke noget godt om Dan, bare fordi han er mit eget kjød og blod. Jeg ved, at skikken paa bankerne og skikken paa fragtskibene ikke er akkurat den samme; men han har ikke stort at lære alligevel. Styre kan han, — saa godt som nogen, det kan jeg indestaa for, — og alt det andet ligger ligesom i blodet paa os; men jeg skulde ønske, han ikke var saa rent elendig i navigation.

— Det tager Airheart sig af. Han kan gaa ud som dæksgut et par reiser, og saa kan vi lade ham komme lidt høiere op. Tag nu De vare paa ham i vinter, saa skal jeg sende bud efter ham tidlig ud paa vaaren. Jeg ved nok, at Stillehavet er langt borte — — —

— Pyt! Vi Troops, levende og døde, er spredt over hele jorden og dets have.

— Men nu vil jeg gjerne, De skal skjønne, — og det er min oprigtige mening, — at hver gang, De gjerne vil se ham, skal De sige mig det, og saa skal jeg sørge for reisen. Den skal ikke koste Dem saameget som en øre!

— Hvis De vil komme et stykke med mig, kan vi gaa hjem og faa os en prat med min kone om dette. Jeg har taget saa rent feil af alt muligt, at jeg ikke kan faa det ind i mit hode, at det er virkelighed altsammen.

De gik hen til Troops attenhundred dollars hus, hvidmalet med blaa vindusposter, hvor der stod en udslidt jolle fuld af nasturtier paa haveflekken paa forsiden, og hvor der var en dagligstue proppende fuld af udenlandske rariteter. Der sad en høi kvinde taus og alvorlig, med de matte øine, de har, som ser længe ud mod sjøen efter sine kjæres hjemkomst. Cheyne fremstillede sagen for hende, og hun gav træt sit samtykke.

— Vi mister hundred om aaret bare her fra Gloucester, mr. Cheyne, sagde hun, — hundred gutter og voksne mænd, og jeg er kommet til at hade sjøen, som om den var levende og kunde forstaa os. Gud mente vist aldrig, at menneskene skulde ankre derude. Men disse Deres skibe gaar ret ud og ret hjem igjen, ikke sandt?

— Saa ret, som de faar lov til af vind og veir, og jeg giver en belønning for en rigtig kort reise. Te har ikke godt af at være længe paa sjøen.

— Da han var liden, pleiede han at lege kjøbmand, og det haabede jeg, han vilde blive som voksen ogsaa. Men saa snart han kunde greie en jolle, vidste jeg, at det ikke skulde blive mig beskaaret.

— De er raaseilere, mor, jernskibe og godt rustede. Husk paa, hvad Phils søster læser for dig, naar hun faar brev fra ham.

— Jeg har aldrig hørt, at Phil skrønte; men han er saa vovelig, og det er de fleste sjøfolk. Hvis Dan' vil, mr. Cheyne, kan han faa reise — gjerne for min skyld.

— Hun hader sjøen, forklarte Disko, — og jeg, jeg ved ikke, hvorledes jeg skal skikke mig rigtig, ellers skulde jeg takke Dem bedre.

— Min far — min ældste bror — to søstersønner, — og min svoger, sagde hun og støttede hodet i haanden. — Vilde *De* bry Dem om nogen, som havde røvet alt dette fra Dem?

Cheyne følte sig lettet, da Dan kom hjem og slog til med større glæde, end han kunde udtrykke med ord. Og tilbudet var i virkeligheden en lige og sikker vei til alle ønskelige ting; men Dan tænkte nu mest

paa at kommandere vagten paa et stort skibsdæk og at se sig om i fremmede havne.

Mrs. Cheyne havde snakket i enrum med den uberegnelige Manuel om Harveys frelse. Han lod ikke til at bryde sig det mindste om penge. Da han nu blev gaaet rigtig ind paa livet, sagde han, at han vilde tage fem dollars, fordi han gjerne vilde kjøbe noget til en pige. Ellers hed det: — Hvorledes kan jeg tage mod penge, naar jeg saa let tjene min mad og min tobak? De *vil* give mig, enten jeg like det eller ikke? Da kan De give penge, men ikke paa den maade. De kan faa give alt det, De vil. Han forestillede hende for en snusende portugisisk prest med en liste over fattige enker, der var ligesaa lang som hans præstekjole. Som streng unitarier kunde ikke mrs. Cheyne sympatisere med hans tro, men hun endte med at agte den lille brune, snaksomme mand.

Manuel tilegnede sig som en ægte kirkens søn alle de velsignelser, som blev nedbedt over hende for hendes gavmildhed. Dette hjælper jeg mig længe med, sagde han, nu jeg har meget god syndforladelse for seks maaneder, og saa slentrede han afsted for at faa fat paa et tørklæde til den pige, han elskede for øieblikket, og knuse hjerterne paa alle de andre.

Salters drog afsted vestover med Penn, og gav dem ikke nogen adresse. Han havde en vis skræk for, at disse millionærfolk med elegante private jernbanevogne kunde fatte en utidig interesse for hans kamerat. Det var bedre at besøge slægt og venner inde i landet, til kysten var klar.

— Lad dig aldrig adoptere af rige folk, Penn, sagde han, da de sad i jernbanevognen, — ellers knækker jeg dette schakbret paa dit hode. Hvis du glemmer dit navn igjen, — hvilket er Pratt, — saa husk bare paa, at du hører sammen med Salters Troop, og sæt dig ret ned, der du er, og vent, til jeg kommer efter dig. Klæng dig ikke paa dem, hvis øine træder ud af fedme, som skriften siger.

X.

Men det var en ganske anden sag med den tause kok paa „Her er vi“, for han kom frem med al sin eiendom i et lommetørklæde og slog sig ned paa „Constance“. Betalingen havde ikke noget at sige, og han brød sig ikke om, hvor han sov. Hans hverv, som var aabenbaret ham i drømme, var at følge Harvey resten af sine dage. De prøvede overtalelser og alt muligt, men der er forskjel mellem en fra Kap Breton og to Alabama negere, og sagen blev bragt for Cheyne af kokken og dørvogteren. Millionæren bare lo. Han antog, at Harvey kunde trænge en tjener en vakker dag, og han var sikker paa, at en frivillig var værd fem leiesvende. Og derfor kunde manden blive, skjønt han nævnte sig selv Mac Donald og svor paa gælisk. Vognen kunde gaa tilbage til Boston,

og hvis han fremdeles var ligedan tilsinds, vilde de tage ham med vestover.

Med „Constance“, som han i sin inderste sjæl ikke kunde udstaa, forsvandt den sidste rest af det, der mindede om alle Cheynes millioner, og han hengav sig til en virksom lediggang. Gloucester var en ny by i et nyt land, og det var hans hensigt at gjøre sig kjendt med den, som han i gamle dage havde gjort sig kjendt med alle byer fra Snohomish til San Diego i den del af verden, han stammede fra. De tjente penge i den krogede gade, som var halvt brygge og halvt skibshandel, og som en stor forretningsmand vilde han gjerne vide, hvorledes det ædle spil blev drevet. Folk sagde, at fire af fem fiskekager, som blev sat paa frokostbordet en søndag morgen i Ny-England, kom fra Gloucester, og overvældede ham med tal som bevis; statistiske beretninger om baade, redskaber, bryggeplads, nedlagt kapital, saltning, pakning, fabriker, assurance, lønninger, reparationer og fortjeneste. Han talte med eierne af de store flaader, hvis skippere var lidet mere end leiede folk, og hvis besætning mest udgjorde svensker og portugisere. Saa raadslog han med Disko, en af de faa, som eiede sin skude, og sammenlignede iagttagelserne i sit uhyre hode. Han satte sig paa ankerkjættinger i skrabhandler og gjorde spørsmaal med freidig, uslukkelig vestlig nysgjerrighed, til hele strandveien ønskede at vide, hvad denne fyren „grov“ efter! Han fik indpas paa assurance-kontorerne og bad om forklaring paa de hemmelighedsfulde bemærkninger, som fra dag til dag blev skrevet op paa den sorte vægtavle, og det førte til, at han fik besøg af sekretærer for hver eneste fiskerenkes- og faderløse børns understøttelsesforening, som fandtes i hele byen. De tiggede uden at genere sig, hver brændte efter at slaa alle de andre selskaber af marken; Cheyne kløede sig i skjægget og viste dem allesammen hen til mrs. Cheyne.

Hun boede i et hotel nær Østpynten — et forunderligt sted, hvor de logerende gjorde, hvad de vilde, hvor borddugene var røde og hvide, og gjæsterne, der lod til at have kjendt hverandre i aarevis, stod op ved midnatstid for at lave sig en eller anden lækkerbisken, hvis de var sultne. Den anden morgen, hun var der, lagde mrs. Cheyne væk sine diamanter, før hun gik ned til frokost.

— Det er svært hyggelige folk, betroede hun sin mand, saa venlige og ligefremme allesammen, skjønt de for det meste er fra Boston.

— Det er ikke ligefremhed, mama, sagde han og saa over rullestenene hen til æbletrærne, hvor hængekøierne var hængt op. Det er noget andet, som vi — som jeg ikke har!

— Det tror jeg ikke, sagde mrs. Cheyne rolig. — Der er ikke en dame her, som eier en kjole til hundred dollars. Og vi —

— Det ved jeg, min ven. Men det er vel slig, de klæder sig her østover. Morer du dig her?

— Jeg ser ikke meget til Harvey; han er bestandig sammen med dig; men jeg er ikke halvt saa nervøs, som jeg var.

— *Jeg* har ikke havt en slig hyggelig tid, siden Willie døde. Jeg har aldrig rigtig vidst, at jeg havde en søn før. Harvey er blet en stor gut. Er der noget, du ønsker, kjære? Vil du have en pude under hodet? Ja, kom da, saa gaar vi ned til bryggen og ser os om!

Harvey var sin fars skygge i disse dage, og disse to vandrede afsted side om side, idet Cheyne brugte den ujevne vei som en undskyldning til at lægge haanden paa guttens brede skulder. Det var da, Harvey lagde mærke til og beundrede, hvad der aldrig før havde været ham paafaldende — hans fars vidunderlige evne til at fatte tingenes inderste kjerne i de oplysninger, han fik af folk paa gaden.

— Hvorledes kan du faa dem til at fortælle dig alt muligt, uden at du selv siger noget videre? spurte sønnen, da de kom ud fra et takkelloft.

— Jeg har havt at gjøre med en del folk i min tid, Harve, og saa lærer man at behandle dem. Og jeg kjender mig selv ogsaa. Efter en pause sagde han, mens de satte sig ned ved bryggen: — Folk skjønner næsten altid, naar en fyr har greiet sig selv frem i verden, og saa behandler de ham som en af deres egne.

— Slig er de mod mig ved Wouvermans brygge ogsaa. Jeg er en af mandskabet nu. Disko har fortalt allesammen, at jeg arbeidede for maden. Harvey bredte ud sine hænder og gned haandfladerne mod hverandre. — De er ganske bløde igjen, sagde han sørgmodig.

— Hold dem slig et par aar til, mens du holder paa med din uddannelse. Du kan faa dem barket igjen senere.

— Ja—ha, det kan jeg vel, var svaret i en lidt misfornøiet tone.

— Det kommer an paa dig selv, Harve. Du kan naturligvis gjemme dig bag mama, og sætte hende op til at snakke om dine nerver og din ømtaalighed og alt sligt juks.

— Har jeg nogensinde gjort det? sagde Harvey urolig.

Hans far vendte sig om, der han sad og slog ud med en lang haand. — *Du* ved ligesaa godt som jeg, at jeg ikke kan gjøre noget ud af dig, hvis du ikke viser dig grei og uden fiksfakserier. Jeg kan nok hamle op med dig, hvis du vil staa paa egne ben, men jeg medgiver, at jeg *ikke* greier baade dig og mama. Livet er ligesom for kort paa en maade.

— Det lader ikke til, at der har været stort ved mig før, far?

— Jeg tror nu, det for en stor del var min feil; men hvis du endelig vil vide sandheden, saa har du ikke været stort værd før nu! Har du vel?

— Men — — Disko tror — — — hør her, hvor meget tror du vel, jeg har kostet dig helt fra begyndelsen af — saadan alt i alt?

Cheyne smilte. — Jeg har aldrig ført regnskab over det; men i dollars og cents er det vel kanske nærmere femti end firti tusen, — kanske seksti med. Den nye slægt bruger meget. Den trænger mange ting, som den blir træt af igjen, — og gamlingen betaler regningen.

Harvey plystrede, men i grunden syntes han, det var ganske hyggeligt, at han havde været saa dyr. — Og alt dette er spildt kapital, er det?

— Anbragt, haaber jeg, Harve!

— Selv om det bare er treti tusen, saa er de treti, jeg har tjent, omkring ti cents paa hundred. Det er jamen et daarligt udbytte. Harvey rystede høitidelig paa hovedet.

Cheyne lo, saa han næsten havde faldt i vandet.

— Disko har faaet en god slump mere ud af Dan, siden han var ti aar, og Dan er til og med paa skole halve aaret.

— Aa, er det det, du pønser paa?

— Nei da, jeg pønser ikke paa noget. — Huf, jeg burde i grunden have et spark!

— Jeg kan ikke give dig noget, min ven, ellers havde jeg kanske gjort det, hvis jeg havde havt anlæg til sligt.

— Da vilde jeg have husket det til min sidste time og *aldrig* tilgivet dig, sagde Harvey, idet han hvilte hagen mod sine knyttede næver.

— Netop. Det vilde *jeg* ogsaa have gjort. Skjønner du det?

— Ja. Feilen er hos mig selv og ingen anden. Men det kan nu være det samme, — noget maa gjøres ved det.

Cheyne tog en cigar frem af vestelommen, bed spidsen af og begyndte at røge. Far og søn var svært lige, for skjægget skjulte Cheynes mund, og Harvey havde sin fars let bøiede næse, de tæt sammenstillede sorte øine og smale, høie kindben. Med lidt brun maling kunde han have forestillet en af de røde helte fra indianerfortællingerne.

— Nu kan du blive ved fra nu af og fremdeles at koste mig mellem seks eller otte tusen om aaret, til du er stemmeberettiget, sagde Cheyne langsomt. — Og da faar vi vel kalde dig en mand. Og fra den tid af kan du gaa videre og leve paa mig med firti eller femti tusen, foruden hvad din mor giver dig; — holde tjener og yacht eller faa dig et gods, hvor du kan lade, som om du opdrætter væddeløbsheste og spiller kort med dine egne undergivne.

— Akkurat som Lorry Tuck, faldt Harvey ind.

— Ja, eller de to De Vitré gutterne eller gamle M'Quades søn. Kalifornien har nok af dem, og mens vi snakker om dem, saa kommer her et eksempel fra østkysten.

En skinnende sort dampyacht med mahogni dækshus, forniklede nathus og røde og hvide stribede solseil kom ind paa havnen, mens standeren viste, at den hørte til en eller anden New-York-klub. To unge mænd i, hvad de indbildte sig var sjømandsdragter, spilte kort ved skylightet til salonen, og nogle damer med røde og blaa parasoller saa til og lo støiende.

— Skulde ikke like at være ude i hende i lidt vind. Ingen bredde, sagde Harvey kritisk, som yachten sagtnede farten for at faa tag i bøien.

— De synes vist, de har det storartet. Jeg kan give dig det, og to gange til saa meget, Harve. Hvad siger du til det?

— Du store min! Det er da ikke paa den maade, en skal sætte ud en baad, sagde Harvey, som fremdeles var optaget af yachten. — Kunde jeg ikke fire taljerne bedre, saa blev jeg heller iland. Sæt nu, at jeg ikke gjorde det?

— Blev iland — eller hvad?

— Yacht og gods — og levede paa „gamlen" og gjemte mig bag mama, naar der var noget paafærde, sagde Harvey med et skøieragtigt blik.

— I saa fald kan du slaa dig sammen med mig med engang, min søn.

— Ti dollars om maaneden? Nok et skøieragtigt blik.

— Ikke en cent mere, før du fortjener det, og du faar ikke det paa de første par aar.

— Jeg vilde heller begynde med at feie kontoret, — er det ikke slig alle rigfolk begynder — og tjene noget nu, end — — —

— Jeg ved det; vi har det alle paa den maade. Men vi kan leie den visergut-hjælp, vi trænger. Jeg gjorde selv det feilgreb, at jeg begyndte for fort.

— Det feilgreb var værd treti millioner dollars, ikke sandt. Jeg vilde vove det for den sum.

— Jeg tabte noget, — og jeg vandt noget. Jeg skal fortælle dig det hele.

Cheyne halte i skjægget og smilte, men han talte ud imod den stille sjø og bort fra Harvey, som snart mærkede, at hans far fortalte ham sit livs historie. Han talte i en lav, jevn tone, uden bevægelser og uden udtryk, og det var en historie, som et dusin fremragende pressemænd vilde have givet mange penge for at høre, — firti aars historie, — paa samme tid Ny-Vestens historie, der endnu venter paa at blive skrevet.

(Forts.)

Kubas friheds-kamp.

(Efter **Ernest Bousson** i *Revue Encyclopédique*).

Endelig er det baand, som bandt Kuba til moderlandet, skaaret over; den spanske regjering har undertegnet den endelige fred med regjeringen i Washington — og dermed fraskrevet sig sine sidste krav paa overhøihed over amerikansk land. Idet Kuba nu paabegynder en ny epoke af sin historie, kan det være interessant at kaste et sidste blik paa øens kamp for friheden og i en rask oversigt samle dens omskiftelser.

Ligesom overalt ellers i verden, var det den franske revolution, som tændte frihedslængslens flamme ogsaa i de gamle spanske kolonier. Paa Kuba skabte dette krav sig et organ i *Papel periodico de la Habana*. Men først i 1820 fremtræder et organiseret *autonomist*-parti, der forlangte selvstyre for kolonien; i 1825 organiserede de radikale friheds-sværmere tillige at *uafhængigheds*-parti. Medens kolonierne paa Sydamerikas fastland virkelig rev sig løs fra „moderlandet", lykkedes det den spanske regjering at kue oprørerne paa Kuba (1829), og høvdingerne — Aguero og Sanchez blev henrettede. Slet havde det spanske styre paa øen altid været; rigtignok bedredes det den første tid, efter at englænderne under syvaarskrigen havde besat Havana; men efter det første oprør lod de usle statholdere vanstellet parres med grusomhed — som om det var den rette vei til at kvæle frihedstrangen. Da saa cortes (stortinget) i Madrid i 1836 negtede Kubas repræsentanter adgang, samtidig med at guvernøren, general Tacon, greb til landsforvisning af liberalismens talsmænd, blussede oprøret op paany under general Lorenzo i Santiago. Og siden har ilden paa frihedens alter ikke været slukket; i den mandsalder, som fulgte, kan der opregnes hele otte forskjellige tilsprang til revolution.

Endelig brød i september 1868 „ti-aars-krigen" løs, medens general Lersundi var guvernør paa øen. I den lille by Yara ved havnestaden Manzanillo (paa sydkysten, vesten om Santiago) løftede „fædrelandets fader" — som hans æresnavn blev — Carlos Manuel de Cespedes fanen til en almen reisning. Første dag havde han bare 37 vaabenbrødre, en uge senere stormedes Bayamo af 3000. Og fluks sprang der op hele hære af friheds-krævere ud over øen, istemmede den nye fædrelands-sang, la Bayamesa, hvis første strofe klinger:

Op til kamp nu paa stand, Bayameser!
Stolt af os skal vort fædreland være;
ei vi ræddes for døden med ære:
Om vi dør for vort land, det er liv.

Hjemme i Spanien rasede borgerkrigen efter dronning Isabellas fordrivelse; koloniens styre fik paa egen haand tage kampen op mod opstanden. Denne havde da ogsaa jevn fremgang i lange tider. Men da karlisterne i 1876 var overvundne, og kong Alfonso XII havde skjænket det spanske folk fred, blev marskal Martinez Campos sendt over til Kuba. Denne krigsvante og dygtige hærfører formaaede at stanse oprørernes fremgang, og ved rimelig imødekommenhed lykkedes det ham at dæmpe misnøien blandt den del af befolkningen, som ikke endnu havde sagt sig løs fra moderlandet. Oprørerne søgte forgjæves støtte hos de Forenede Stater, hvis regjering negtede at anerkjende dem som „krigførende stat"; der forplantede sig et stigende mismod hen gjennem deres rækker — og tilslut valgte de at gaa ind paa forhandling. I Zanjon-forliget (1878) indrømmede Spanien Kuba samme politiske rettigheder som Puerto-Rico, erkjendte alle de slaver, der stod under oprørernes faner, som frie borgere samt udstedte almen straffefrihed for den vold, kampen havde medført.

Men flere af høvdingerne for friheds-kampen negtede at undertegne dette forlig; da det ikke nyttede at feide længere, drog de af landet: saaledes Antonio Maceo til Jamaica, Vicente Garcia til Venezuela. To aar efter gjorde Calixto Garcia i Santiago et forgjæves forsøg paa at tage fat igjen.

Foreløbig saa det ud til, at forholdet mellem kolonien og moderlandet skulde lade sig ordne ved almindelige politiske midler. Spanien røbede efter forliget god vilje til at komme koloniens krav imøde. I 1880 blev slaveriet helt afskaffet paa øen. Cortes optog repræsentanter for Kuba, valgte for hvert 40,000 indbyggere. Der anordnedes amtsting for landdistrikter og kommunestyrer for kjøbstæderne.

Men alle disse reformer led af den slemme feil at komme for sent. Hvad kubanerne tidligere med tilfredshed vilde modtaget, fandt de nu at være altfor ringe. Om Spanien, straks efter at folket var kommet til ro efter opstanden, havde indrømmet øen selvstyre — hvad det først i yderste nød ved Amerikas trusler lod sig tvinge til —, skulde autonomist-partiet følt sig tilfredsstillet, og uafhængigheds-partiet ikke faaet ny vind i sine seil. Isteden løb den gunstige anledning forbi, autonomist-partiet tabte folkets tillid og svandt ind til en ubetydelighed, medens uafhængighedspartiet fylkede sig i stadig tættere skarer om følgende svære anker:

Spanien negter kubanerne al virksom detagelse i sit eget lands styre. — Spanien fordømmer kubaneren til politisk umyndighed paa den jordbund, hvor han er født. — Spanien raner udbyttet af kubanerens arbeide uden at yde ham vederlag i personlig sikkerhed, erhvervs-lettelse eller folke-oplysning. — Spanien udbytter, kuer og ødelægger Kuba.

Hertil svarede den spanske regjering med at opregne de kubanere,

som indehavde høie embeds-stillinger; med at nævne, at der sad 30 senatorer og 30 deputerede fra Kuba i cortes; med at henvise til Havanas universitet, hvor 60 af de 80 professorer var kubanere; samt med at fremhæve, at Kuba ved 20 nye love var godkjendt som en med Spaniens egne provinser ligestillet provins, hvis styre hverken var slettere eller bedre end søster-provinsernes.

Kubanerne hævdede, at i de repræsentative myndigheder paa Kuba var det de tilflyttede spaniere, ikke de langt talrigere kubanere, som sad i flertal. Af de 1,630,000 indbyggere paa øen havde bare 53,000 — eller 3 pct. — stemmeret, idet denne var forbeholdt embedsmænd og næringsdrivende d. v. s. de tilflyttede spaniere, og ikke grundlagt paa eiendom af jord; en jordeier maatte for at blive stemmeberettiget være lignet for en skat af 100 kr., medens en handelsmand kunde foregive, at hans betjente var kompagnoner i forretningen, og dermed skaffe dem stemmeret. I selve Havana sad ikke en eneste kubaner i kommunestyret.

Alle myndigheder udnævntes af den spanske regjering, ikke bare provins-guvernører og biskoper, men fogeder, toldere, borgermestere og sognepræster.

Kubas budget var altid i ulage; underskuddet steg efterhvert til 350 mill. kr., selvfølgelig øgede gjælden uden stans. I 1888 var den ikke fuldt 100 mill. kr., i 1897 havde den naaet op over 1000 mill. kr. I forhold til folkemængden er intet af Amerikas gjældbundne lande saa gjældtynget som Kuba, hvor der falder 35 kr. aarlig paa hver indbygger i rente af statsgjælden. Skatterne til staten var paa Kuba dobbelt saa store som i moderlandet. Af dette udlæg sluger militær- og politivæsen de 40 pct., medens der til landbrugets fremme bare afsees 3 pct. Paa skolevæsenet ofres 130,000 kr. af et udgiftsbudget paa 94 mill. kr. Paa 28 aar er der bygget ialt 39 kilometer veie paa øen; i Vuelta Abajo, hvor verdens fineste tobak avles, gives hverken veie, broer eller havne. — Til gjengjæld oppebærer guvernøren en løn paa 180,000 kr., hans næstkommanderende 54,000 kr., hans sekretær 30,000 kr.; finansdirektøren 67,000 kr., de to erkebisper 65,000 kr. hver; nedover til kontorcheferne i administrationen, som tjener 15,000 kr. Endnu er her ikke medregnet al den bi-indtægt, som embedsmændene pleier at kapre ved bestikkelser og bedrag.

Ovenikjøbet drev moderlandet toldkrig mod sin koloni; af hvert tusen cigarer, som udførtes, tog regjeringen 2 francs (kr. 1.44) i told, af hvert 100 kilo sukker 31 francs (kr. 22.32). Paa ikke-spanske varer beregnedes en told paa optil 2300 pct. af værdien. Slig lykkedes det moderlandet at klemme ud af kolonien over 100 mill. kr. aarlig.

Disse kjendsgjerninger var kraftige vaaben i uafhængigheds-partiets agitation.

Sjælen i den nye propaganda for at afryste Spaniens aag var José Marti, en alsidig uddannet mand, der i egenskab af advokat, forfatter, professor og diplomat havde holdt til i Mexico, i Guatemala, i Venezuela og tilslut i egenskab af konsul for Argentina, Paraguay og Uruguay havde slaaet sig ned i New York. Marti var en født organisator; rundt om i de Forenede Stater fik han sine landsmænd, der i flokkevis søgte did, til at stifte propaganda-komiteer og skyde sammen penge til forberedelse af et basketag; og hjemme paa Kuba anordnede han aktions-komiteer. Alle traade løb sammen i hans haand.

Saa gav Marti signalet til reisning 24. februar 1895. Det brød løs i provinsen Matanzas øst for Havana, uden at guvernøren, general Calleja havde anet uraad. I en fart gik det fremad under ledelse af den kraftige Bartolomé Masso (nu præsident for republiken Kuba). Hjemme i Spanien blev ministeriet Sagasta, der lod til at tage sagen rolig, styrtet af Canovas del Castillo, som straks sendte „Kubas fredstifter“, marskal Martinez Campos over som guvernør.

Ved sit komme fandt marskallen, at mangt og meget havde ændret sig, siden han undertegnede Zanjon-forliget. Ikke alene var oprørerne vel organiserede og meget kamplystne; men ogsaa de spanske kolonister var befængte med opsætsighed. Istedenfor som i ti-aars-krigen at byde sig til som frivillige, svarede de nu tørt, at de nok ikke skulde svige Spanien, men sine hjem forlod de ikke; da marskallen forsøgte at tvinge sig frivillige til, mødte han voldsom protest, og ingen lystrede. For at hjælpe paa de knappe pengesendinger hjemmefra, prøvede han at reise et laan i Havana; men det beløb, han fik løfte om af den første og største børsmatador, han henvendte sig til, var saa forsmædelig ringe, at sagen maatte opgives. Da han afviste en deputation fra provinsens amtsting, der anholdt om tobaks-skattens ophævelse, med den indvending, at det var umuligt for den spanske statskasse at opgive en indtægt paa 65 mill. kr., bemærkede en af deputationen: „Spanien faar vælge; enten maa det opgive de 65 millioner, eller og faar det opgive Kuba!“

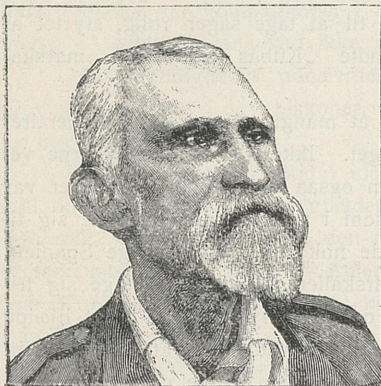
Friheds-mændene kastede ikke tiden bort. Natten til den 1. april steg Antonio Maceo i land med et snes kamerater ved Baracoa; de kom fra Costa-Rica. Kort efter landede ogsaa José Marti sammesteds; han kom fra Haiti, hvor han havde hentet Maximo Gomez til at tage overledelsen over hæren.

Allerede i det første sammenstød med regjerings-tropperne blev José Marti saaret til døden. Hans lig blev af spanierne ført til Santiago, hvor marskallen selv holdt en varm tale ved graven, dybt beklagende, at en saa herlig begavelse ikke var blet moderlandets sag tro. Paa sit hold drev Maceo spanierne tilbage i en række træfninger. Og revolutionen greb

raskt om sig blandt høi og lav; selv paa øens vestende, hvor befolkningen tidligere havde støttet regjeringen. Som en stigende stormflod væltede bevægelsen fra alle kanter ind mod hovedstadens volde.

Marskallen saa sig nødt til at kræve 100,000 mand i forstærkning hjemmefra. Til skræk og advarsel paabød han, at alle fanger skulde skydes. Svaret blev, at oprørerne truede med døden hver den, som forsynede de af spanierne besatte pladse med madvarer; landsbyerne rundt disse pladse blev ogsaa, hvor de bare kunde naa til, plyndrede og brændte.

I tillid til sin fremgang holdt friheds-mændene et landsmøde i Jimaguayu 17. sept. 1895 og proklamerede republiken. Samme dag udstedtes dennes grundlov og valgtes et provisorisk styre. Det blev vedtaget at erkjende al gjæld, som var gjort under krigen; men samtidig blev fremmedes eiendom ilagt en særskat, saa længe vedkommendes hjemlige myndigheder ikke anerkjendte den nye fristat som krigførende magt. Fremdeles vedtoges det, at domstolene skulde være en af krigsledelsen uafhængig statsmagt. Grundloven skulde foreløbig gjælde i to aar. Til præsident blev valgt Salvator Cisneros Betancourt, marki af Santa-Lucia, en af tiaars-krigens ledere, som ikke havde godkjendt Zanjon-forliget, og som havde ofret sin store formue for frihedens sag. Da grundloven vedtoges paa ny i 1897, blev Bartolomé Masso præsident. Til at repræsentere republiken overfor udlandet valgtes Tomas Estrada Palma i New York og Gonzalo de Quesada i Washington samt dr. R. E. Betancès i Paris. De komiteer, José Marti havde skabt, vedblev at samle penge til krigen; i de Forenede Stater virkede hele 150 med 20,000 kubanske medlemmer; bare fra komiteen paa Key West, den lille ø ud for Floridas sydspids, sendtes 40,000 kr. hver maaned. Rundt om paa Kuba og i de Forenede Stater grundedes blade, der talte frihedens sag; ogsaa i Paris startedes et organ for den nye republik. Regjeringen satte nye papirpenge og frimærker i omtøb; men dens hovedopgave var at organisere og udruste hæren. Der blev gjennemført en jernfast mandstugt og givet nøiagtige bestemmelser for kommandoen.

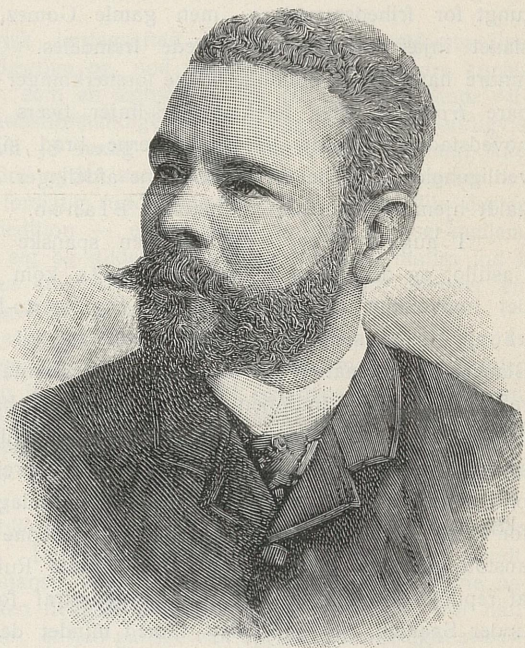
Maximo Gomez.

Overgeneral var gamle Maximo Gomez, en hærdet kriger og udmærket taktiker, som forstod at holde oversigt over afdelingernes stillinger. Ialt tællede hans hær 50,000 mand. Gomez havde efter Zanjon-forliget

boet en tid i Panama, hvor han ernærede sig som væggemaler; senere havde han flyttet til Haiti og givet sig til at dyrke tobak.

Hans næstkommanderende var brødrene Antonio og José Maceo samt Calixto Garcia. Antonio havde i ti-aars-krigen tjent sig op fra menig soldat til kommandant i Santiago; og hans modstander Campos havde allerede den gang lært at frygte og agte hans tapperhed og dygtighed. Sin far og fem brødre havde han seet falde for friheden. I spidsen for sin flok var han en luende brand, som optændte alle til heltemod.

Hæren bestod for det meste af bønder, men det skortede ikke paa byfolk og akademikere, som traadte ind i rækkerne. Halvhundred læger fulgte med som sanitet. Selv damer fulgte sine kjære paarørende og tog aktiv del i kampene; saaledes faldt frøken Matilda Agramonte i spidsen for en trop ved en af skjærmyslerne.

Antonio Maceo.

Menige og officerer havde ens uniform: en hvid lærredsbluse med mange lommer og bredt bælte, vide bukser og en bredskygget straa- eller filthat. Soldaterne havde gode rifler (Winchester, Mauser eller Remington), revolvere og sabler. Sabelen var egentlig en „machete“ d. e. en lang tve-ægget huggert til at kappe sukkerrør med. En del kanoner havde de ogsaa skaffet sig, deriblandt en amerikansk dynamitkanon. Kubas flag, der skriver sig fra en opstand i 1851, har tre blaa og to hvide langstriber, der udgaar fra en rød trekant (inderst ved stangen) med en fem-oddet stjerne i midten.

— Da marskal Martinez Campos ingen fremgang havde, blev han — som bekjendt — kaldt hjem, og i hans sted marskal Weyler skikket over som guvernør. Denne mands brutalitet kjendte kubanerne vel fra ti-aars-krigen. Foreløbig tvang regntiden ham til at holde inde med selve kampen; isteden fandt han paa at befale, at alle bønder skulde forlade

sine hjem og flytte sammen i de spanske garnisons-byer („*concentracion de pacificos*") — den, som ikke lystrede inden en uge, var hjemfalden til dødsstraf. Det skulde endog koste livet at sympatisere med oprørerne „i gjerning, ord og *tanke*".

I juli 1896 fik regjeringen i Madrid tillige at bestille med opstanden paa Filippinerne; i sin nød bad den Weyler om at afse en del tropper. Men han maatte svare, at han trængte hver mand, han havde. Rigtignok havde han sidst paa aaret det held, at Antonio Maceo faldt; det er fremdeles ikke afgjort, om han ikke blev snigmyrdet af spanierne. Tabet var tungt for frihedsmændene; men gamle Gomez, som gang paa gang var slaaet ihjæl paa papiret, levede fremdeles. Og marskallen kunde ikke hindre ham fra at modtage friske forstærkninger udenfra. Spaniernes kostbare *trocha*'er eller forskansnings-linjer tværs over øen, øst og vest for hovedstaden, nyttede lidet; oprørerne brød sig vei paa flere hold og vedligeholdt forbindelsen mellem sine afdelinger. Tilslut blev ogsaa Weyler kaldt hjem og efterfulgt af marskal Blanco.

I august 1897 myrdedes den spanske førsteminister Canovas del Castillo, og den mere liberale Sagasta kom til magten. Sagasta fandt det nødvendigt at skjænke Kuba (og Puerto-Rico) selvstyre (november 1897) — for sent, autonomist-partiet var til bare i navnet. Marskal Blancos proklamation af den nye parlamentariske forfatning og hans reformer i administrationen blev af oprørerne bare opfattet som tegn paa, at man følte sig svag. I sit overmod begik de en usel streg. Den spanske oberst Ruiz, som indfandt sig i lairen hos en ven blandt republikanerne, oberst Aranguren, for at gjøre forslag til forsoning, blev erklæret for fange, stillet for krigsret og skudt. Denne dumme misgjerning vakte anstød hele verden rundt; rigtignok kjendte Ruiz paa forhaand til, at der af republikens myndigheder var sat dødsstraf for at foreslaa underkastelse under Spanien, ja han blev tilmed mindet derom af sin ven, før denne gav ham adgang til at aabne munden — men overdreven strenghed i et tilfælde som dette tager sig altfor let ud som brud paa almindelig folkeret. Sagastas eftergivenhed overfor det gamle krav paa selvstyre havde desuden allerede bragt den almindelige mening i Europa til at slaa om til Spaniens fordel.

— — Saa indtræffer det, at det nordamerikanske panserskib „Maine" sprang i luften og sank paa Havanas havn, 24. februar sidstleden. Hvad deraf fulgte, trænger vi nu ikke at minde om. Spanien har mistet alle sine kolonier, ikke alene i Vestindien, men ogsaa Filippinerne. Hvad man end vil dømme om de Forenede Staters indblanding, — med Spanien er medlidenheden ikke stærk paa noget hold.

Kubas friheds-kamp er til ende -- foreløbig ialfald. Om yankee'erne vil træde i spaniernes spor og hævde overhøihed over den rige ø, er endnu ikke afgjort. Men saa meget tør være en given sag, at Kubas frihedsmænd ikke finder sig i blot at skifte herrer.

Krav.

Det var en skandinavisk lørdagsaften i Rom. De kunstforstandige medlemmer sad andægtige og nød trille paa trille og andre kunstfærdige stemmepræstationer, som en sangerinde fra en af de tre lande velvillig foredrog. De ikke kunstforstandige sad til at begynde med naturligvis ogsaa andægtige — man vil jo nødig lade sig mærke med, at man ikke forstaar det, som alle andre nyder saa intenst. — Ja, for de nyder det vel alle? Blikket gjør en forsigtig runde, møder saa et andet blik, der er ude paa samme slags ekspedition — et forstaaelsens glimt krydser mellem dem. Lidt efter reiser en sig og glider saa uformærket som muligt ind i værelset ved siden af, saa atter en og atter en, og snart befinder en betragtelig, fornemmelig yngre del af selskabet sig derinde.

Man begynder med at læse aviser med forsigtige bevægelser, for at raslingen ikke skal forstyrre, og hist og her føres en hviskende samtale. Den dæmpede stemning kan dog ikke holde sig i længden, der er for megen livslyst samlet derinde, og man finder sig fra musikværelset beføiet til at lukke døren. Det føltes vistnok, idet det blev gjort, som en anmærkning for opførsel, men lettende var det alligevel, og passiaren gik nu af hjertens lyst.

Ved døren ind til biblioteket stod en ung mand, der havde indfundet sig senere end de andre. Det rekognoscerende blik, han havde sendt udover forsamlingen, var stanset i en krog af rummet, hvor en dame og en herre sad dybt inde i den livligste „flirtation", og saa optaget var han af sine betragtninger derover, at han ganske vak op, da et norsk „godaften" lød lige i hans øre, og en kamerat lagde haanden paa hans skulder.

„Er du der? Jeg saa dig ikke!"

„Nei, det er rimeligt, du var jo aldeles hensunken i beskuelsen af dr. Berg og fru Hjelm."

„Er du jaloux?"

„Jaloux! Nei tak!" Den slags kokette, hjerteløse damer som fru Eva er ikke for mig. Jeg skulde bare ønske, dr. Berg havde hende helt og holdent, jeg; hun er en glimrende pendant til en overlegen rutineret verdensmand som ham, men til hustru for en varmhjertet, ideel fyr som Ludvig Hjelm passer hun sandelig ikke!"

„Ja, hvad vilde han nu paa den galei!"

„Hvad han vilde? Han elskede hende, stakkels gut. Sig heller: Hvad vilde hun?"

„Hun elskede ham maaske, stakkels pigebarn!"

„Jeg synes ikke, det er noget at spøge med."

„Kjære dig, jeg er jo ganske alvorlig. Den mulighed er vel ikke helt udelukket; vi kan jo ikke se lige ind i hendes hjerte. Du er nu ogsaa tilbøielig til at dømme haardt da, du blir altid saa ivrig, naar det gjælder de to."

„Dømme haardt! Kan det dømmes mildt, at hun ikke tager spor af hensyn til de pligter, hun har givet sig ind under; forsømmer sin mand og morer sig snart med den ene og snart med den anden uden tanke paa nogen anden i verden end sig selv? En kan vel blive ivrig, naar en ser sin bedste vens lykke i saadanne hænder. Havde hun bare valgt sig et andet objekt, saa skulde jeg sagtens ikke bekymre mig om hendes gjøren og laden."

„Objektet er i alfald valgt med smag. Han er en ualmindelig vakker mand, den maleren Hjelm, ser bare lidt for ungdommelig ud til en ægtemand at være. — Han tager tilsyneladende fruens optræden med ro, og naar man ser ham ligeoverfor hende, skulde ingen falde paa, at der var noget iveien."

„Nei, Ludvig Hjelm er ikke den mand, der raaber sin ægteskabelige misère ud for alle vinde. Han har taget den byrde op, og han bærer den — alene. Ligeoverfor hende er han den mest fuldendte ridderlighed og elskværdighed. Opfylder ikke hun sine pligter, opfylder han ligefuldt sine. Men du tager ganske feil, naar du tror, han tager det med ro. Havde du lagt mærke til ham for et øieblik siden, da han stod der ved bordet og saa bort paa de to, saa vilde du seet et udtryk af haabløs træthed hos ham, der gjorde ansigtet ganske gammelt. Det udtryk har jeg seet mer end en gang, og jeg kan ikke sige, jeg har synderligt tilovers for den, der er skyld deri."

„Nu, jeg medgiver ogsaa, at den unge frue ikke synes at være nogen mønster-hustru. Og dog skulde man tro, der var godt stof i hende; hun kan vel ikke være sin brors søster for ingen ting. Kjendte du ham, Arne Broch? Han døde som filologisk student for en 8 á 10 aar siden?"

„Ganske lidt, saa jeg ved, hvem han var, han var en del ældre end mig. Det skulde været en ualmindelig mand?"

„Han var vist saa nær et ideal af et menneske, som nogen kan komme, af dem en sjelden møder og aldrig glemmer. Jeg husker, sidste gang jeg saa ham. Det var en aften i samfundet. Der var punch, og der var vrøvl. En reiste sig og holdt en blomstrende, frasespækket tale for fædrelandet. Da han var færdig, gik Broch op paa katedret og holdt ogsaa en tale for fædrelandet uden fraser og uden blomster, med kraftige enkle ord. Den blev stille med et, hele den ubeherskede unge mængde, og jeg tror nok, at selv i de koldeste hjerter og tykkeste hjerner dæmrede der den aften følelse og bevidsthed om, at vi eiede et land, der trængte vort arbeide og var vor kjærlighed værd. — Der er noget over fru Hjelm imellem, der minder om ham."

„Det maa vist være aldeles udenpaa, hun slægter ham nok ikke paa forresten. Men lad os ikke tale mere om hende, jeg ærgrer mig mere, end jeg har godt af."

Sangerinden holdt det længe gaaende, men tilslut blev det dog for meget, selv for den mest skolerede stemme, hun overlod pladsen til

mindre udviklede dyrkere af sin kunst; Lange-Müller og Kjerulf drog ungdommen til sig, og mængden samledes igjen i musikværelset.

„Deres mand synger, fru Hjelm!“ Det var en, der fandt det at være en passende anledning til at forsøge at afbryde de to, som var de eneste, der endnu sad og talte derinde. Ved den direkte tiltale reiste de sig uvilkaarlig og gik hen i døren.

Ved pianoet stod maleren Hjelm og sang en fædrelandssang ind i skandinavernes skare.

„Hvor i verden du gaar, om i syd eller vest,
det er dog ei din hjemlige strand;
ti det fjeld, som du saa i din barndom, er bedst,
og dit liv er dit fædreneland!“

Baaret af den friske klangfulde unge røst lød ordene gjennem rummet med gribende inderlighed, og efter at tonen var hendøet, var endnu alle stille, bundne af klangen. Selskabets formand, en nordmand, der længe havde været ude i det fremmede, reiste sig og sagde enkelt og varmt:

„Vort fædreland, nei lad os aldrig glemme det, men bære det med os i sjæl og sind, hvor fjernt vi end færdes!“

Saa blev der igjen ganske stille — der gik en engel gjennem salen, og i sin haand bar den en blomst, der vokser selv i den stenhaardeste, solfattigste jord. Med den rørte den ved menneskehjerterne derinde, og de følte det komme stille ind paa sig, sit fædreland med tusen minders fangende arme.

Fru Hjelm stod fremdeles i døren ved dr. Bergs side. Han sagde nogle spøgende ord til hende; det alvorlige var ikke hans genre, og havde der været en stemning, saa var den over. — Men hun hørte ham ikke. — Hun havde i det øieblik glemt ham og alle om sig. — Det havde grebet hende saa inderlig ind i sjælen, hendes fædreland! Tankerne mylrede frem fra dunkle kroge, malede billede paa billede, samlede sig saa om et, der laa dybest inde og arbeidede det frem, til det stod klart i alle sine enkeltheder.

Hun saa den atter den herlige gamle have der hjemme med store plæner, lange alleer og alle slags blomster og frugt. — Hun saa sig selv — ikke som hun stod der nu, en blaseret verdensdame — men som hun stod i hin have en lys vaarmorgen i spillende solskin og jublende fuglesang med 16 skjærsomres erfaring og tunge tanker i sit sind. Hun skar gren paa gren af de dobbelte kirsebærblomster, der aldrig blev bær, samlede dem sammen til en buket, saa stor, af hun knapt kunde holde den; tog saa endnu dertil et par smaa grene med æbleblomster, det turde hun jo nok, ti den hun samlede blomsterne til, han kunde ikke komme her ned og se trærne i al deres herlighed, og æblerne — dem fik han maaske ikke se modne. — Det var den triste kundskab, der gjorde hjertet tungt og øinene dunkle og kastede sin mørke skygge over vaarens lyse deilighed.

Op alleen gik det i raskt løb, men opad veranda-trappen gik hun stille og forsigtig; ti der, paa sofaen indenfor de aabne døre, laa hendes bror, det kjæreste hun eiede i verden, og saa ud i sin sidste jordiske vaar. Han greb buketten med sine magre hænder og holdt den tæt ind til sig.

„Hvor de er vakre, de hvide kirsebærblomster!“

„Ja, de er vakre nok, men de blir aldrig bær, der er ingen fremtid ved dem!"

„Da passer de jo netop for mig," sagde han med et smil, „jeg har jo heller ingen fremtid!" Han laa lidt stille med blomsterne i favn og blikket ud gjennem de aabne døre, — saa fortsatte han, mere til sig selv end til hende: „Og livet skal dog gaa sin store gang — uden mig. Tanker og evner skal modnes og sætte frugt i arbeide, og mange, mange skal faa være med at løfte mit land og bygge dets fremtid, — men for mig havde livets og dødens herre ikke brug til det arbeide — min skjærv fik jeg ikke lægge ind — og jeg vilde dog saa gjerne, saa gjerne været med!"

Hun kjæmpede og kjæmpede, men det gik ikke længer, ved hans sidste ord lød hendes hulken høit, og hun begravede sit ansigt i puderne ved hans side.

„Eva, kjære Eva, du maa ikke være saa bedrøvet. Dette er snart over — og du er ung og har livet for dig, du skal faa være med, du, i det, som jeg ikke faar være med i!"

„Jeg kan ingen ting, vil ingen ting, naar du er borte — jeg vil reise langt, langt bort herfra," lød det gjennem hulken, der var ikke tale om selvbeherskelse mere.

Hendes heftighed forstyrrede ikke ham; han saa ud i noget, som hun ikke saa, og hans haand gled kjærtegnende hen over hendes hode, medens han talte videre:

„Du vil faa din gjerning at gjøre, stor eller liden, og hvor langt du end gaar, du hører dog dit fædreland til, og dets ære bærer du med dig."

Saa sagde ingen af dem mere — hun kjæmpede sin heftighed ned, og han laa stille og udmattet mellem sine blomster. Den lyse vaardag skred frem og gik under, et par andre med den, og døden kom stille og rolig, før den var ventet.

Oppe ved kirkegaardsmuren var der en frisk grav ved siden af de to, hvor de hvilede, der havde skjænket hende livet, og hun stævnede ud paa sin livsfart alene. Borte var den kjærlige, kraftige haand, der kunde grebet om roret paa vanskelige steder; livet slog sine store bølger op om hende og førte hende længer og altid længer bort fra den kurs, som *han* vilde holdt, hvis han havde faaet være med.

Var hun kommet saa langt, at hun havde glemt, at hun hørte det til, det lille land der langt oppe mod nord med de høie fjelde og den sparsomme jord? Det land, som trofast arbeide i stort og smaat havde løftet frem og hævet høit, saa verden fik se, det var til og kunde hævde sin plads i den store kulturkamp. — Glemt, at for hver en, det sender ud i verden, sender det sin ære med?

Du vil faa din gjerning — du skal være med! Hendes bror med sit store og rene krav. — Hvordan havde hun været med!

Rundt om hende surrede og summede de tre skandinaviske sprog i den livligste veksling. — Hun kunde ikke blande sin røst med de andres i ligegyldig passiar — hun længtes kun ud fra alle de fremmede, uvedkommende mennesker, og hun sendte et søgende blik ud efter sin mand.

Maleren Hjelm stod og talte med den dame, der havde akkompagneret ham. Da hans hustrus blik naaede ham, vendte han sig om, enten det nu var tilfældig, eller fordi han virkelig følte, at hun saa paa ham.

Et øieblik efter var han ved hendes side.

„Er du ikke frisk, du ser saa træt ud?"

„Ja, jeg er træt, jeg vilde gjerne gaa hjem, hvis du ikke har noget imod det?"

„Jeg? Nei, jeg er ganske til din tjeneste! Vil du, jeg skal hente en droske?"

„Nei tak, jeg vil helst gaa. Naar jeg bare kommer ud fra alle disse mennesker og dette varme rum, blir det bra!"

Ved døren indhentede dr. Berg dem.

„De glemmer nok ikke vor udflugt til Ponte Molle imorgen, frue? Naar er det beleiligt, at jeg henter Dem?"

„Imorgen kan jeg ikke, — jeg skal være med min mand til Tivoli; han maler, som De kanske ved, i Villa d'Este. Det var kjedeligt, jeg ikke tænkte paa det før, men jeg er vis paa, De kan faa andet og bedre følge. Farvel." Og borte var de.

Dr. Berg stod og saa efter dem. — Hvem lærer vel at forstaa sig paa kvinder? Hvad gik der af hende? Var det koketteri dette ogsaa? For koket var hun nu paa sin egen overlegne maade.

Ja, koket kunde hun være og overlegen ogsaa, men nu i denne stund var hun dog ingen af delene. Hendes vaagnende samvittighed holdt fremdeles dom, medens hun vandrede gjennem Roms maanelyse gader ved sin mands side.

Den gik igjennem hende, den glade og dog lidt ængstelige tone, hvori han, da de kom for sig selv, spurte:

„Vil du virkelig være med mig imorgen?"

„Ja, hvis du vil have mig med?"

„Det ved du nok, at der er intet, jeg heller vil!"

Ja, det vidste hun nok altfor godt. Hun havde seet det mangen gang, hvor han længtes efter at have hende med i det, der optog ham — men hun havde ogsaa havt en fornemmelse af, at der skjulte sig et krav der bag, et krav til en pligt, hun skulde opfylde, og krav og pligt var kolde og haarde ting, noget, hun aldrig havde kunnet udstaa. Hun var vant til at gaa sine egne veie, ikke underordne sig nogen andens ønske og vilje, og det var en aftale, da hun indvilgede i at blive hans hustru, at hun skulde have sin fulde frihed. Det var jo desuden ham, der endelig, trods al fornuft, vilde have hende med i sit liv — og hun var gaaet ind paa det — fordi hun var træt af tingenes daværende tilstand, fordi hun vidste, at det eneste, hun ønskede i livet, kunde hun aldrig naa, og — fordi han virkelig interesserede hende, den varme unge maler — og saa blev den da sluttet den underlige pagt, hvori den ene lovede alt og den anden intet.

Oppe ved Fontana Trevi blev de uvilkaarlig staaende. Den klare perlende vandmasse var vidunderlig, gjennemstraalet af maanelyset.

„Naar mon vi skal ofre vor soldo?" sagde hun, idet hun satte sig paa stenkanten og legte med haanden i vandet.

„Længes du derefter?"

„Nei, jeg tror ikke! End du?"

„Ja, men jeg vil nødig hjem, før jeg har gjort noget ordentligt."

„Ordentligt! Hvad kalder du da det, at du har malet to billeder, der er befundne værdige til at kjøbes af den norske stat?“

„Opmuntring, — did jeg vil, er langt igjen, maaske naar jeg aldrig frem!“ føiede han mismodig til.

„Du naar saa vist, did du vil!“ sagde hun og saa op paa ham.

Der var et varmt udtryk over hendes ansigt, der fik blodet til at banke raskere i hans aarer. Var det hans lykkedrøm, der holdt paa at blive virkelighed?

„Tror du det, Eva, saa tror jeg det ogsaa. Men alene naar jeg det ikke; jeg trænger dig! Vil du hjælpe mig?“

Det var første gang, han havde bedet hende om noget, siden hun havde opfyldt hans store bøn og var blet hans hustru, og ordene var kommet over hans læber, uden at han egentlig vidste hvordan.

Hun svarede ikke straks. Aftenens bevægelse var gaaet igjennem hende i kamp mod nyt og gammelt. Hun havde følt grunden svigte og sendt et famlende suk efter hjælp. Frem af de stormfulde urolige tanker steg nu en seirende følelse af glæde, en glæde, hun aldrig havde troet hun skulde føle mere. Det var hendes gjerning, der raktes mod hende, ikke som en tung og kold byrde, men som en reddende haand, der skulde hjælpe hende til at faa fast grund for sin fod.

Han stirrede ind i vandstraalerne og ventede i spænding paa hendes svar. Da følte han en liden kold vaad haand i sin; og ordene kom, lidt afbrudt, for stemmen svigtede imellem.

„Jeg er glad — fordi du trænger mig! — Du kunde vist faaet en meget bedre hjælp, men — du har nu engang taget mig — og jeg — jeg har bare dig i hele den store, vanskelige verden.“

M. M.

Vort nuværende kjendskab til menneskets oprindelse.

(Efter **Ernst Haeckel** i *Deutsche Rundschau*).

(Foredrag holdt for den 4. internationale zoolog-kongres i Birmingham i august 1898).

Vort, videnskabernes store fremskridts aarhundred er der vel ikke paa nogen felter gjort saa store fremskridt som paa zoologiens, og ingen videnskab har vel heller havt saadan gjennemgribende indflydelse paa vort aarhundreds livsopfatning. Vi kan sige, at virkningen af dens fremskridt spores i alle andre videnskaber, i hele vor sociale udvikling, paa alle grene af vort tænkesæt i det hele. Fra zoologien har nemlig *transformations-læren* sit udspring og sin begrundelse, denne lære, som har vendt op og ned paa alle forhold i tankens verden; den blev først grundet af Lamarck, senere forandret, nærmere udviklet og begrundet 50 aar senere af Charles Darwin, hvorved den fik sin faste form og fremsattes paa en maade, som, rigtignok efter langvarig og haardnakket modstand, skaffede den almindelig indgang.

Den alt overvældende indflydelse, som Darwins lære har havt i den sidste halvdel af aarhundredet, begrunder denne tids navn, Darwins tidsalder. Størst har naturligvis virkningen været paa de biologiske videnskaber, og vi finder, at der især er tre hovedpunkter i hans lære, som vi har at fæste os ved, nemlig gjenfødelsen af lamarckismen, læren om den naturlige udvælgelse, darwinismen i indskrænket betydning, og menneskets afstamning.

Dette sidste interesserer os i en særlig høi grad, ja er ubetinget det vigtigste af alle videnskabelige problemer; alt, hvad den menneskelige aand kan udforske og erkjende, er betinget af dets psykologiske virksomhed, og vor forestilling om denne afhænger igjen af den opfatning, vi har af menneskets stilling i naturen, af vor mening om dets animale væsen og oprindelse. Huxley, den store engelske zoolog, har allerede tidlig erkjendt dette og skrev allerede i 1863, at det var det vigtigste af alle spørsmaal, som mennesket havde at løse, og som laa til grund for alle andre og interesserede os dybere end alle andre.

I sin grundlæggende bog om arternes oprindelse gik Darwin ikke nærmere ind paa dette; han overlod læserne at drage sin læres nødvendige konsekvenser; først i 1871 i sin bog om menneskets afstamning behandlede han det i fuld bredde. Men sammenhængen mellem menneskets afstamning og den almindelige descendens-teori er saa aabenbar, at alle straks var paa det rene med konsekvenserne; kun deraf kan man forklare sig den haardnakkede modstand, som descendens-teorien mødte fra alle metafysisk og ortodokst hold, fra alle, som ikke kunde løsrive sig fra tanken om mennesket som verdens midtpunkt. — Al strid om menneskets afstamning maa føres ved virkelige videnskabelige vaaben; det er de eksakte videnskaber, som vi her maa henholde os til, og af disse først og fremst anatomien *), ontogenien **) og palæontologien. ***)

Naar vi skal ordne alle levende væsener i et naturligt system, maa vi søge at sammenføie alle rækker, klasser, ordener, familier, slægter og arter til et eneste stamtræ, hvor de mest omfattende afdelinger betegnes ved de store grene, som atter deler sig i mindre, stadig mindre, helt ud i arterne, de yderste kviste. Det er menneskets gren, vi nu skal søge at følge saa langt, som vore kundskaber tillader. Vi vender os da først til den sammenlignende anatomi. Mennesket blev efter sin legemsbygning af Linné slaaet sammen med aberne til én orden, som han kaldte primater, de ypperste. Blumenbach og med ham Cuvier mente imidlertid at have opdaget den forskjel, at aberne havde fire hænder, medens mennesket bare

*) *Anatomi* — læren om den indre bygning; sammenlignende anatomi sammenligner de forskjellige væseners indre bygning.

**) *Ontogeni* — læren om de organiske væseners udvikling fra ægget af til det fuldkomne individ. Man har undertiden oversat ordet med udviklingshistorie.

***) *Palæontologi* — læren om forverdenens, de forstenede, dyr og planter.

har to, og adskilte derfor to ordener, de firehændede eller aberne, og de tohændede eller mennesket. Denne opfatning holdt sig længe, indtil Huxley viste, at aberne ikke er mere firhændede end mennesket, og atter fik gjenoprettet Linnés gamle primatorden. Robert Hartmann viste videre ved sine indgaaende undersøgelser, der strakte sig over alle gebeter, at der var større forskjel mellem de almindelige østaber *) og de menneskelignende aber (chimpansen, gorillaen) end mellem de sidste og mennesket. Linnés gamle primatorden deles derved i tre underordener: halv-aberne, de egentlige aber og menneske-aberne, hvorunder altsaa ogsaa mennesket hører.

Naar vi har dette naturlige system i orden, kan vi deraf udlede menneskets stamtræ. Hele abernes orden stammer fra én fælles gren, fra én stamform, en ukjendt archiprimas. Gjennem halv-aberne gaar udviklingen, fremdeles gjennem én gren, til de almindelige østaber. Sammen med menneske-aberne stammer mennesket fra en række uddøde østaber; de andre aber er blevne tilbage paa et mere oprindeligt udviklingstrin.

Vi vil nu undersøge, hvilken lærdom vi kan drage af palæontologien. Ved hjælp af forsteningernes her og der spredte mindesmærker faar vi søge veien fra nutiden tilbage til fortiden. Længe har den vanskelighed hindret erkjendelsen, at de fossile rester af aber er faa, en følge af at de lever i trærne og deres ben saaledes vanskeligere kommer i saadanne forhold, at de opbevares. Efterhaanden er imidlertid fundene blevne tilstrækkelig talrige, til at veien ligger klart for os. Af den aller største betydning var det fund, som Eugen Dubois gjorde paa Java, idet han fandt nogle levninger af et menneskelignende væsen, som nogle videnskabsmænd har anseet for et lavt staaende menneske, andre for en høit udviklet abe, atter andre for et virkeligt overgangsled. De fundne rester er desværre temmelig ufuldstændige, men det er efter alt, hvad der er skrevet og talt om dette fund, utvilsomt, at det netop er levningerne af en saadan pitekantropus (abemenneske), som jeg i 1866 forudsagde maatte have eksisteret.

Gjennem dette, ved flere fund nu beviste led kommer vi fra mennesket over til de egentlige aber. Vi kan ikke her gaa i detalj; men talrige andre fund af fossile aberester fører os gradvis tilbage til eocæntidens saakaldte *autolemurer*, der i visse afgjørende henseender ligner nutidens vestaber, som altsaa er blevne tilbage for østaberne under udviklingen; videre kommer vi tilbage til tertiærtidens aller ældste halv-aber og er derved komne tilbage til den ene af den tidlige tertiærtids fire pattedyrstammer: abestammen, hovdyrstammen, gnaverstammen, rovdyrstammen. Fra denne tidlige stamme, de gamle halv-aber, nedstammer altsaa mennesket gjennem forgrening af

*) Østaberne eller den gamle verdens aber adskiller sig i flere væsentlige punkter fra den nye verdens aber, vestaberne. Kun de første interesserer os her.

en eneste stamme, og vi kan følge denne ene stammes forgrening helt frem, uden indblanding af noget fremmed.

De senere aars talrige palæontologiske fund har gjort denne række fuldstændig sammenhængende. Anderledes stiller det sig, naar vi forlader tertiærtiden og begiver os ind i sekundærtiden; de fossile rester forekommer her i enkelte lagrækker meget sparsomt, og det kan derfor ikke undgaaes, at der blir afbrydelser i stamtræets forgrening.

De fire pattedyrstammer, vi omtalte ovenfor, viser saa stor indbyrdes lighed, at der er al grund til at antage, at disse tertiærtidens tidligste pattedyrformer stammer fra én fælles pattedyrstamme i kridttiden, denne igjen fra juratidens pungdyr, der igjen søger sine forfædre blandt triastidens kloakdyr. Sikkert kan vi imidlertid ikke følge denne forgrening, da en del overgangsled mangler, idet de ikke er fremfundne; men det taler mægtig for rigtigheden, at vi paa denne maade faar pattedyrenes udspring fra én enkelt gren, noget, hvorom alle zoologer er enige. Den store ensartethed og ligheden mellem alle pattedyr tyder stærkt paa en fælles oprindelse; vi skal bare her nævne et par af de vigtigste. Haarbedækningen er saa eiendommelig, at enkelte zoologer endog har foreslaaet at kalde pattedyrene for haardyr. Ligesaa absolut eiendommeligt for dem er dannelsen af melkekjertlerne, hvor melken afsondres, hvormed de opammer sine unger. I forbindelse med denne opamningsmetode, med patningen, staar ogsaa den eiendommelige udvikling af svælget og af ganen hos pattedyrene. Ja ligetil i blodlegemerne viser der sig forskjel paa pattedyrene og de andre hvirveldyr; hos de første er de timeglasformede, konkave, men hos de øvrige ægformede, konvekse. Alle disse særegenheder saavel i stort som i smaat tyder paa, at pattedyrene stammer fra én grundform, hvad vi ogsaa ovenfor har seet alle palæontologiske fakta tyder hen paa.

Forlader vi saa sekundærtiden, kommer vi videre tilbage til primærtiden eller, som man ogsaa har kaldt den, den arkæiske, gammellivets tid. Denne umaadelig lange tid opfylder med sine utællede million-aar et meget længere tidsrum end baade tertiærtiden og sekundærtiden tilsammen. Vi finder, selv i denne tids sidste afsnit, ingen pattedyr mere, vi finder derimod en del krybdyr, der aander ved lunger og i adskillige henseender ligner pattedyrene, saa at vi maa antage dem for pattedyrenes stamfædre. Ældre end disse igjen er nogle lungeaandende amfibier fra stenkulsperioden, lignende smaa krododiller og forenende i sig baade amfibiernes og krybdyrenes egenskaber. Disse er de ældste firføddede krybende skabninger, vi kjender; hos disse er fiskenes finner omvandlede til kryberedskaber. Ganske mærkværdig paafaldende er det, at vi hos disse aller ældste kvadrupeder finder de 4 lemmer byggede ganske efter den samme grundplan, som vi endnu finder hos mennesket, det samme skulder- og bækkenparti,

et overarmsben, to underarmsben, den samme indviklede haand-rod, de fem fingre. Med en mærkværdig seighed gaar disse egenskaber igjen helt til de høieste aber, til menneskene, medens de hos andre pattedyr er blet stærkt forandrede, mest maaske hos havdyrene, idet enkelte dele er blet stærkt udviklede paa de andres bekostning.

Disse stegokefaler, de ældste amfibier fra stenkulstiden, ansees nu af alle fremragende zoologer for at være de firføddede dyrs stamform. Hvorfra har nu disse igjen sin oprindelse? Egentlig er svaret allerede givet for 35 aar siden af den store anatom Gegenbaur; han har vist, at især skallens og lemmernes bygning utvetydig viser sammentrængen af alle hvirveldyr-grupper til en eneste forgrening; i denne slutter amfibierne sig nedad ganske nær til lungefiskene, disse igjen til ganoiderne (de emalje-skjællede), der begge kun har faa repræsentanter igjen i nutiden. Ganoiderne er igjen nær beslægtede med selachierne, de skjævhalede urfiske, der af alle mest har bevaret den oprindelige hvirveldyr-type. Hvad den store Gegenbaur saaledes fandt ved sammenlignende anatomiske studier, har palæontologien paa det fuldstændigste bekræftet. Vi finder lungefiskene i devon, ganoider og selachier i silur. Hvirveldyr-stammens rækkefølge er saaledes bevist helt fra dens laveste former og til de høieste, dette anser jeg meget vigtigere for kjendskaben til mennneskets stamtræ, end om der var fremfundet hundredvis af skeletter, som viste dets overgang til aberne.

Forsøger vi saa at begive os videre og søge menneskets stamtræ indenfor hvirveldyrrækken, saa møder der os de største vanskeligheder, idet palæontologien, dette vort vigtigste og mest overbevisende fundament, slaar feil. De former, vi nu skulde komme til, har ingen faste dele, som kunde opbevares; vi maa derfor udelukkende støtte os paa anatomien og ontogenien. Heldigvis er der levnet os, man kunde gjerne sige som et levende fossil, den berømte vandklare lancetfisk, amfioxus lanceolafus, som man vel kan sige er en af de vigtigste stene i det naturlige systems bygning. Denne „fisk“ slutter sig opad bestemt til de rundmundede og de skjævhalede og peger indad mod sjøpungene eller rettere mod en fælles stamform. Men videre nedover kan vi kun følge udviklingslinjens groveste træk, idet vi finder støttepunkter i de saakaldte orme, i hjuldyr og fladorme; videre nedover naar vi ved at trække sammenligninger med menneskets fosterudvikling; men alt er her yderlig dunkelt, indtil vi kommer til de encellede væsener, alt livs første oprindelse, hvis gjenganger vi finder i menneskets encellede æg, der viser sig som en for det blotte øie neppe synlig prik.

Men i det hele er vor viden om rækkefølgen nedenfor hvirveldyrene ringe; dette har dog ikke stort at sige mod det, vi ved om hvirveldyrene og særlig om pattedyrene, og at vi kan sammenkjæde disse fra nederst til

øverst i en eneste udviklingsrække. For menneskets vedkommende stadfæster alle nye kjendsgjerninger Lamarcks, Darwins og Huxleys mening, at menneskenes ældste pattedyr-fædre var tertiære aber og de yngste de menneskelignende. De smaa, nylig beskrevne, paa Ceylon levende vedda-folk nærmer sig med sit primitive legemsforhold meget til aberne, chimpansen og gorillaen. Menneskets stam-historie ligger i det hele meget klarere i dagen, og det har bevaret meget mere af den oprindelige hvirveldyr- og pattedyr-type end mange andre pattedyr, f. eks. elefanten, sirenerne, dovendyrene m. fl., der i mange henseender er meget mere forandrede, og hvis udvikling det er meget vanskeligere at følge. Hvad særlig menneskets sammenhæng med primaterne, eller aberne angaar, saa maa den nu fastslaaes som en kjendsgjerning, der er over hypotesernes stadium.

Den franske forbryder-statistik.

1826—1895.

(Efter Maurice Yvernès i *Revue Encyclopédique*).

Vil I forebygge forbrydelserne, skrev Beccaria, saa maa friheden oplyses paa sin vei af videnskabens fakkel. Statistiken alene kan hjælpe os til at undersøge, hvorvidt den berømte italienske kriminalist har ret i denne sin paastand.

Et af de talløse problemer, som statistiken stiller, er det spørsmaal, hvorvidt de kriminelle foreteelser staar i harmoni eller ikke med civilisationens fremskridt. Kan man sige, at der eksisterer en nødvendig forbindelse mellem moralen og den sociale udvikling? Eller skal man godkjende Rousseaus paastand og vedblive at udtale fordømmelse over videnskaben og i civilisationen se kilden til fordærvelsen, nøden og lasten?

Dette spørsmaal, paradokst som det lyder, har fristet mange forfattere. „Sygdom, nød og forbrydelse vil aldrig forsvinde,“ har Max Nordau skrevet. „Det er nødvendige følger af civilisationen. Denne er altsaa i visse henseender ansvarlig for de sørgelige samfundsforholds vedbliven; fra dette synspunkt er det den, som skaber forbrydelsen og forbryderen.“

Skal man komme til nogenlunde klarhed i spørsmaalet, maa man efter forfatterens mening tage sin tilflugt til tallene, d. v. s. til den paa kjendsgjerninger grundede erkjendelse.

Sagen vilde vinde betydelig i styrke og sikkerhed, hvis der gaves en moralstatistik; men som den bekjendte Maurice Block siger i sin *Traité théorique et pratique de Statistique,* ytrer moraliteten sig ikke saa meget i

handlinger som i følelser, tanker og særlig i at afholde sig fra handling. Det er saaledes umuligt at føre nogen statistik herover. For at belyse fænomener af denne art, maa man derfor ty til forbryder-statistiken.

Den franske forbryder-statistik har til alle tider været omfattet med stor interesse. Den hyppige anvendelse, den har fundet hos forskere som Quételet, Guerry, Lombroso, Tarde, beviser dens videnskabelige værd og gjør, at man tør betragte den som sikker ledetraad under studiet af samfundsvidenskaben. Man maa dog lægge mærke til, at om den laaner tallet hos de eksakte videnskaber, saa kan de slutninger, man drager heraf, ikke blive absolut nøiagtige. De sammenlagte enheder i forbryder-statistiken har ikke lige værdi. Enhver retssag, enhver procedure, enhver dom har sin særegne karakter, og om alle disse stemmer med de store retsprinciper, saa fremgaar ikke heraf, at de enkelte elementer, hvoraf de er sammensatte, kan udtrykkes ved tal. Denne betegnelsesmaade yder ikke desto mindre et af de vigtigste bidrag til at kaste lys over de mangfoldige omstændigheder, som influerer paa forbryderlivet.

Siden 1825 har den franske justisminister aarlig afgivet en statistisk indberetning fra administrationen for den kriminelle retspleie. Denne statistik har som indledning en redegjørelse for de resultater, som hver aargang udviser, og indeholder et meget nøiagtigt og samvittighedsfuldt uddrag af det fra øvrighederne indkomne materiale. Ved hjælp heraf kan man i store træk forfølge den kriminelle retspleies gang og bedømme virkningerne af de forbedringer, der er foretagne i straffelovene. Den yder desuden videnskaben nyttigt materiale, idet den sætter forskeren istand til af visse fakta selv at slutte sig til de aarsager, som har kunnet frembringe dem. Endvidere kan man, ved den studere baade forbrydelsen og forbryderen, forfølge den forbryderske handling i dens udvikling og endelig undersøge bote-midlerne mod ondet.

Skal man nu, som Quételet, i den regelmæssighed, hvormed forbrydelserne gjentager sig hvert aar, se virkningen af visse almindelige og vedvarende aarsager? Har man ret til at føre alle disse handlinger tilbage til en regel, en lov, der styrer menneskets vandel, med andre ord anvende sandsynlighedsberegning paa moralske spørsmaal?

Statistiken vilde utvilsomt nutildags give beviser paa det modsatte. Forbryder-statistikens omraade har vokset betydelig siden den tid, da den store belgiske lærde fremsatte denne sin paastand. De moderne kriminalister mener, at der paa moralens gebet foruden de vedvarende, til ydre omstændigheder knyttede aarsager, ogsaa findes andre mere virksomme, der igjen staar i nær sammenhæng med de aandelige og sociale forhold. De kriminelle fænomener synes af denne grund for en stor del at bero paa politiske, økonomiske og sociale strømninger, og ikke bare paa en nødvendig

og ubønhørlig lov. Idet civilisationen arbeider paa at udvikle følelsen for retfærdighed, velvære, gjensidig hjælp, broderskab og solidaritet, skulde man antage, at den ogsaa bidrager til at forbedre sæderne, fremme kulturen og følgelig øve en hemmende virkning paa forbryderaanden. Skulde forbrydelsernes antal have tiltaget, samtidig som de tre store botemidler mod samfundsondet, nemlig arbeide, almindelig velstand og folke-oplysning, alle har øvet sin store civilisatoriske indflydelse paa samfundet?

Vi skal i det følgende gjengive de vigtigste punkter i forfatterens artikel og følge ham i hans statistiske undersøgelse af, hvorvidt de franske forbryderes antal virkelig er steget.

Fra 1826 er det samlede antal anklager, der paadømtes ved kriminalretterne, aftaget med næsten det halve. Fra 5376 forbrydelser gjennemsnitlig hvert aar i tidsrummet 1826—1830 ser man antallet efterhaanden svinde ind til 2860 i perioden 1891—1895.

Følgende tabel i den franske statistik viser det gjennemsnitlige antal forbrydelser hvert aar i forskjellige 5-aarsperioder mellem 1826 og 1895:

Aar.	Forbrydelser mod personer.	Eiendomsindgreb.
1826—1830	1354	4022
1846—1850	1778	3381
1876—1880	1661	1785
1891—1895	1433	1427

Naar man blot betragter disse resultater i deres numeriske udtryk, kunde det synes, at man her staar ligeoverfor en lang og regelmæssig nedgang i de store forbrydelsers antal. Disse tal vilde altsaa bevise en alvorlig forbedring, hvis ikke deres gradvise forminskelse i sin helhed særlig havde sin grund i visse strafferetlige forbedringer. For det første bestemmer nemlig loven af 13. mai 1863, at visse handlinger ikke skal betragtes som „forbrydelser“, men blot som „forseelser“; for det andet har man fra 1850 af, og dette har den største betydning, ophørt at dømme en hel del mindre grove forbrydelser ved juryen og isteden derfor henlagt dem til politiretterne.

For at afgjøre spørsmaalet om de større forbrydelsers aftagen eller tiltagen, er det altsaa meget vigtigt ved hver art forbrydelse at tage hensyn til den indflydelse, som denne ikke lovbundne retspraksis har øvet.

Loven deler forbrydelserne i fire klasser, eftersom de vedrører den offentlige myndighed, sædelighed, person og eiendom.

Om forbrydelserne mod den offentlige myndighed er der intet at sige, undtagen at dens hyppighed er paavirket af politiske begivenheder og de stadige forandringer i lovgivningen, der er foretagne af de skiftende regjeringer siden 1826.

Sædeligheds-forbrydelserne har i det hele taget meget længe været i tiltagende. Anklagerne for bigami (tvegifte) udviser kun ringe forskjel i

antal fra aar til aar. Det er hovedsagelig antallet af voldtægts-forbrydelser og sædeligheds forbrydelser mod børn, der har steget: fra 1826 til 1830 blev der gjennemsnitlig hvert aar paadømt 136 anklager for denne art forbrydelse; dette antal steg efterhaanden til 240 i 1836—1840, til 420 i 1846—1850, til 684 i 1856—1860, til 791 i 1876—1880. Men de tre sidste perioder i statistiken viser en mærkbar forbedring heri, idet antallet af disse forbrydelser gaar ned til 695 i 1881—1885, til 576 i 1886—1890 og til 561 i 1891—1895.

Hvad forbrydelser mod person angaar, saa har antallet af mord paa slægtninge siden 1826 aldrig oversteget 17 aarlig; det mindste, man har konstateret, er 9; i 1895 var antallet 11. Man kan altsaa ikke sige, at der her har vist sig nogen stigning.

Forbrydelserne mod spædbørn (fosterfordrivelse, fødsel i dølgsmaal og barnemord) fortjener en ganske speciel opmærksomhed. Antallet af fosterfordrivelser og fødsler i dølgsmaal, der er forholdsvis ringe, har kun varieret lidet. Barnemordenes gjennemsnitlige antal stiger regelmæssig fra 102 i 1826—1830, til 135 i 1836—1840, til 152 i 1846—1850, til 214 i 1856—1860, men begyndte at aftage ved udgangen af perioden 1866—1870; antallet var da 186; i 1876—1880 var det 194 og gaar endelig ned til 164 i 1890 og til 132 i 1895. De formildende omstændigheder, under hvilke disse forbrydelser undertiden begaaes (f. eks. forførelse og derefter brud paa ægteskabsløfte), og den store straf, som loven dikterer herfor, har dog bevirket, at man har paadømt flere saadanne sager ved politiretterne.

For mord og drab viser følgende tabel det aarlige gjennemsnitstal fra 1830 til 1895:

	Mord.	Drab.
1830—1840	209	188
1841—1850	232	176
1851—1860	211	120
1861—1870	186	163
1871—1880	199	153
1881—1890	220	183
1891—1895	211	175

Antallet af eiendomsindgreb er lidt efter lidt aftaget, fra 3697 i 1831—1835, til 1596 i 1890 og til 1224 i 1895. Men disse tal kan ikke paa nogen maade bevise en nedgang i kriminelle fænomener, da det hovedsagelig er denne art forbrydelser, som paadømmes ved politiretterne.

Det vilde være aldeles misvisende, om man vilde bedømme forbryderskheden blot paa grundlag af forbryder-statistiken. Forbryderskhedens grad viser sig meget mere som opgang og nedgang i forseelser end i forbry-

delser. Mellem „forbrydelse“ og „forseelse“ raader der blot en kunstig grænse. Det er derfor nødvendigt at udfylde forbryder-statistiken med de resultater, som kan indvindes af statistiken over politisager.

I denne statistik tages der intet hensyn til de politisager, der angaar krænkelse af specielle paabud, som f. eks. offentlige afgifter, skoglovene, postloven og lignende; her bliver kun spørsmaal om de sager, der angaar overtrædelse af de almindelige strafferets-bestemmelser.

Følgende tabel viser deres gjennemsnitlige antal siden 1826:

1826—1830	41,140
1846—1850	96,570
1876—1880	146,024
1891—1895	173,605

Statistiken over politisager kan kun have reel betydning, hvis man deraf uddrager de elementer, som kan sammenlignes med forbryder-statistikens. Ved første øiekast kunde det virkelig synes, som antallet af forseelser skulde have undergaaet en mærkbar forøgelse. Af den grund har man ofte hævdet, at de store forbrydelser var i aftagende, medens de smaa tiltog.

For det første maa man imidlertid her tage i betragtning befolkningens vækst, saa liden den end er. Endvidere maa man lægge mærke til, at vore dages politi er talrigere og bedre organiseret, at det til stor fordel for sikkerheden paa person og eiendom anvender alle den moderne videnskabs hjælpemidler og sikrere formaar at opdage forbryderne. Hertil kommer pressen, der udspreder efterretningen om forbrydelserne over den hele verden; det nu anvendte maale-system, der fastslaar forbrydernes identitet; jernbanerne, telegrafen, telefonen, der med sit vidt forgrenede net yder politiet en uvurderlig støtte. Desuden tiltager indvandringen af fremmede i Frankrige mere og mere, og det fremmede element yder et betydeligt bidrag til de i statistiken opførte tal; af denne fremgaar, at de fremmede forbryderes antal er fire gange større end de indfødtes. Endelig skaber lovgivningen hvert aar nye arter forseelser, idet den rammer handlinger, der hidtil ikke erkjendtes som strafbare. Det er altsaa vanskeligt i forøgelsen af politiret-sagernes antal at se beviset paa en tilsvarende vækst i forbryderskhed.

For ret at vurdere tallenes værdi, især naar der tales om forseelser, gjælder det at undersøge overtrædelsernes natur og at forfølge ikke saa meget den numeriske udvikling i forseelserne som intensiteten af den forbryderske handling. I denne henseende kan det have sin interesse paa forseelsernes omraade at anvende den samme inddeling som paa forbrydelsernes, d. v. s. gruppere dem, efter som de angaar den offentlige myndighed, person, sædelighed, spædbørn og eiendom.

Paa 1000 sager, der har været paadømte ved politiretterne, har forholdstallene af hver art forseelse været følgende:

Forseelser mod	1830—40.	1840—50.	1850—60.	1860—70.	1870—80.	1890.	1895.
Offentl. myndigh.	234	252	215	221	259	306	272
Person . . .	260	200	143	186	161	155	185
Sædelighed . .	11	14	20	27	23	22	22
Børn	3	3	2	2	2	1	1
Eiendom . . .	342	332	384	362	339	339	302
Andre forseelser	150	199	236	202	216	177	218
	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000

Denne tabel kan sammenlignes med tallene i de samme grupper af forbrydelser. Man vil i begge tilfælde iagttage lignende tendenser og i visse henseender de samme tegn paa nedgang. Det er saaledes interessant at konstatere, at til en nedgang i voldsforbrydelser, begaaede af havesyge, i de sidste aar svarer en nedgang i forseelser af samme art. Paa 100 mord, drab, ildpaasættelser og forgiftninger i 1891 kom der 37, hvis motiv var havesyge. Disse forholdstal er ikke større end 32 paa 100 i 1892, 31 i 1893, 29 i 1894 og 26 i 1893.

Disse resultater finder ogsaa sin bekræftelse ved antallet af tyverier, underslag og bedragerier, der er paadømte i de 5 sidste aar:

	Tyveri.	Underslag.	Bedrageri.
1891	38,246	3795	3428
1892	40,355	3948	3394
1893	37,125	4015	3237
1894	35,783	4295	3156
1895	33,929	4110	3062

Det er umuligt at bestride disse resultaters værdi; de vil uden tvil forminske deres frygt, der i forhold til den store mængde recidivister (tilbagefaldne) vilde anse det for umuligt at kunne lægge en hemsko paa demoralisationen. Man kan forøvrigt dømme om berettigelsen af denne frygt ved at betragte den store stigen i recidivisternes antal siden 1860:

1860	40,975	1890	90,098
1870	48,519	1891	98,253
1880	74,009	1892	105,380

Denne stigen skulde endelig stanse i 1893 og 1894, og derpaa i 1895 aftage:

1893	104,528
1894	104,644
1895	99,434

Skal man anse denne pludselige nedgang i recidivisternes antal i 1895 som begyndelsen til en aftagen i forbrydelser? De statistiske dokumenter for aaret 1896 tillader at formode det, da de viser en fortsat nedgang i recidivisternes antal.

Det vilde efter forfatterens mening være en illusion at tro paa forbryderskhedens forsvinden; men ved sin nivellerende magt vil civilisationen altid afpasse forbryderen efter det sociale livs vilkaar. Velstandsforøgelse og industriens udvikling vil forminske antallet af forbrydelser, hvis aarsag er trang. Vor tids humanitære ideer, de intellektuelle og moralske fremskridt samt arbeidet vil ved sin forædlende indflydelse efter hvert gjøre mennesket bedre.

Barnets logik.

(Efter Edmund E. Rells).

Der gives vel ingen vanskeligere opgave for en psykolog end at beskrive en hvilken som helst side af barnets sjæleliv. Er det forbundet med møie at undersøge sine egne tanker, følelser og drifter, er det vanskeligt at kaste et blik ind i sin bedste vens sjæl — saa forfleres vanskelighederne til det dobbelte, hvor det gjælder at kige ind i den spirende menneskjæls lønkammer. Naar det gjælder os selv, kan vi spørge: „Hvad foregaar i dig?“ „Hvorfor har du gjort dette?“ o. s. v., og naar dette gjælder vore ligemænd, kan vi med en vis sikkerhed fra bestemte ydre handlinger slutte os til de tilsvarende indre sjælsrørelser. Men naar det gjælder et lidet barn, staar vi raadløse. Analogien lader os her ofte i stikken, og barnevennen behøver derfor en til det barnlige grænsende modtagelighed og en skarp og sikker iagttagelsesevne for at udføre sin opgave. Vi forstaar kun gjennem kjærlighed. Og barnet maa vi netop nærme os gjennem kjærlighed og naivetet. Vi maa ligesom stemme vore egne følelser tilbage til det uudviklede, barnlige og rene standpunkt. Kvinder er derfor fødte barnepsykologer, og impulsive mænd de største pædagogiske genier.

Kvinderne er i det hele taget mestere i den praktiske psykologi. De stiller med intuitiv sikkerhed de vanskeligste sjælelige diagnoser; de udnytter med utrolig færdighed alle hjertets stærke og svage sider, de forstaar med en vidunderlig lethed at leve sig ind i andres følelser og tanker — kort, de forføier over en sjælelig realkundskab, som mændene aldrig opnaar. De teoretiske psykologer vover sig sjelden i kast med den slags opgaver. De indskrænker sig til at undersøge de sjælelige foreteelsers sammenhæng med det sunde og syge legeme eller til at betragte visse

problemer under filosofiens, etnologiens og sociologiens store synspunkter. Kun i undtagelsestilfælde bekymrer de sig om de enkeltes individuelle eiendommeligheder, som netop udgjør kvindepsykologiens hovedtema.

Men der gives et grænseomraade, paa hvilket begge retninger mødes. Hvad der ovenfor er sagt i sin almindelighed om den kvindelige finfølelse overfor medmenneskene, gjælder hundredfold forstærket med hensyn til forholdet mellem mor og barn. Hvor andre, ja endog faren selv kun ser et lidet famlende væsens ufrivillige bevægelser, der ser morens skarpe blik alt, hvad der bag disse bevægelser skjuler sig, af tanker, følelser og ønsker. Indtil det sjette aar er baade gutter og piger med rette overladt til morens omsorg, og den videnskabelige psykologi er derfor, hvad den menneskelige psykes første udfoldelse angaar, for største delen henvist til kvindernes beretninger.

Den videnskabelige literatur om denne gjenstand er hverken i kvalitativ eller kvantitativ henseende fremragende. Et ældre verk af Feder paa fire bind om den menneskelige vilje indeholder en del træffende bemærkninger, og af nyere verker kan franskmanden Perez's og tyskerne Eggers og Preyers anbefales.

Lige til det sjette aar er forstands-operationerne hos barnet kun et hjælpemiddel for følelserne og drifterne. Ethvert ræsonnement har sin oprindelse i visse for øieblikket herskende følelser, enhver dom er sammenvokset med et ønske, enhver overlægning knytter sig til en handling eller stiler henimod en saadan. Perez iagttog de første spor til selvstændig eftertanke hos en pige, da denne trods sin store respekt for faren søgte at forsvare et stærkt ønske overfor ham. „Jeg lover at adlyde dig“, sagde den lille; „men papa, er du nu ganske sikker paa, at du ikke tager feil?“ Her virker lysten paa den forbudne frugt som drivfjer for den barnlige logik. I andre tilfælde spiller ulyst- eller smertesfølelser den samme rolle. En treaarig pige klager over tandpine. Man siger hende, at hun har disse smerter, fordi hun har været uskikkelig. Men barnet svarer, at hun havde ondt i tænderne, da hun endnu var snil pige. Der trænges aabenbart en god portion reflektion for at faa et barn til at tvile paa et autorativt udsagn og paavise, at en opstillet aarsags-sammenhæng, navnlig den mellem at være „slem“ og at føle „smerte“, er feilagtig.

Omgivelserne er for barnet et kaos, hvori der ikke gives spor af lovmæssighed. Det griber med hænderne efter maanen og støder sig paa en gjenstand, som staar lige foran dets næse. Det handler efter øieblikkets indskydelse uden at holdes tilbage af erindringsbilleder om smertelige følger af lignende erfaringer i fortiden. Erfaringsforraadet er yderst lidet, og som

følge heraf blir ogsaa utallige slutninger rent forkjerte. Käthchen — fortæller Paul von Schönthan — undervises paa sengen af mama, om hvad den gode Gud har skabt .... „Da skabte den gode Gud to lys, et stort til at regjere om dagen, og et lidet til at regjere om natten," siger mama. „Nu Käthchen," eksaminerer papa, som er tilhører, „hvilket er det store lys, som regjerer om dagen?" Efter en stunds betænkning svarer Käthchen: „Solen." „Rigtig, barnet mit, og det lille lys, som regjerer om natten, er?" „Natlampen," svarer den lille tøvende.

Sammenhængen er klar nok. Käthchen gaar tidlig tilsengs og kjender derfor natlampen bedre end maanen. Hun ved ikke, at der er mennesker, som ikke har natlampe, og slutter derfor ganske logisk, at denne uundværlige ting skyldes den gode Gud.

Saadanne naive slutninger berigtiges imidlertid gang paa gang under barnets opvækst, og de paa disse slutninger baserede forventninger skuffes af erfaringerne. Saaledes ophobes efterhaanden et lidet forraad af erindringsbilleder og regler for handlemaaden. Barnet begynder at betænke sig paa at følge øieblikkets indskydelse, handlingerne blir mindre og mindre rene refleks-ytringer. Og fra dette tidspunkt, da barnet begynder at tænke paa ufeilbarheden af det øieblikkelige indtryk eller den øieblikkelige impuls, indfinder der sig en umættelig hunger efter ny viden. Nu hjælper ingen udflugter mer. Nu plager det alverden med sine „hvorfor" og søger paa enhver maade at udvide sin tankehorisont.

Dette tidspunkt, da barnet bevidst begynder at indsamle og udnytte nye erfaringer, kan indtræde længe før tale-evnen er udviklet. Efter at Preyers 14 maaneder gamle gut havde brændt sin finger paa et brændende lys, kunde han ikke formaaes til at føre fingeren hen i nærheden af flammen. Senere begyndte han imidlertid legende og ligesom udfordrende at nærme haanden hen til flammen uden at gribe den, og 18 maaneder gammel tog han af sig selv et stykke træ, bar det hen til ovnsdøren og skjøv det ind blandt de brændende vedstykker. Efter at have udført denne daad, saa han triumferende paa forældrene.

Af det paa denne maade tiltagende forraad af erindringsbilleder udvinder barnet en række begreber, som det benytter overensstemmende med sin alder, sine omgivelsers eksempel og sin indbildningskraft.

Blandt disse begreber er der imidlertid nogle, som frembyder særlige vanskeligheder for tænke-evnen. F. eks. jeg-forestillingen. Barnet har fra først af ingen bevidsthed om sin personlige enhed, og da det stedse hører sig selv betegnet med et fremmed navn, finder det sig staaende foran en modsigelse, som dets logik ikke altid magter. Den lille Johanna von Sp. som ikke er fuldt to aar gammel, danser en dag med sin mor og bror. Saa siger hun pludselig: „Nu vi to danse alene." Moderen tror, at „vi

to“ vil sige hende og lille Johanna. Men barnet modsætter sig, griber fat i sine skjørter og danser alene. „Hvem er „vi to?“ spør moren. „Jeg og Annana“ (Johanna), svarer barnet. — Denne lille pige befandt sig aabenbart i en overgangsperiode, hvori hun undertiden omtalte sig som „Annana“, undertiden som „jeg“.

Et andet vanskeligt begreb er forestillingen om den gode Gud. Den sædvanlige opdragelsesmetode giver ikke den barnlige opfatningsevne en tilfredsstillende forklaring af det høieste væsen og udfordrer derfor den barnlige logik fra alle sider. Bob og Teddi kjeder sig, fordi det er regnveir, og begynder at græde. Onkel Harro skjænder: „Hold fred, børn. Hvad tror I, Gud tænker om eder, naar I er saa uskikkelige.“ „Han tænker slet ikke noget,“ knurrer Bob, „tror du kanske, han kan se ned gjennem en saa tyk og sort himmel?“ Et svar som dette er løn som fortjent for alle dem, der lærer de smaa, at Gud sidder oppe i himmelhvælvingen og ser ned paa jorden. — En mor sidder paa en balkon med sine børn, idet et uveir bryder løs. Lyn følger efter lyn, og for at børnene kan faa et foreløbigt svar paa sine spørsmaal om, hvad dette betyder, siger hun, at det pludselige skin mellem de mørke skyer fremkommer, fordi Gud nu og da aabner døren til himlen for at se ned paa børnene. Efter et af lynene følger pludselig et heftigt vindstød. Da raaber den fireaarige Paul: „Ser du, hvor det trækker, naar han aabner døren!“

Man ser let, at de komiske feil i disse svar ikke kommer af barnets mangelfulde logik, men deraf, at Gud tillægges egenskaber, som ifølge en mere lutret opfatning ikke tilkommer ham.

Efter at den videbegjærlige periode i barnets liv er indtraadt, giver det sig først tilfreds, naar det paa alle sine spørsmaal har faaet et svar, som passer ind i dets forestillingskreds og naturlig knytter sig til den indsamlede skat af erfaringer. Den kjække lille Bob taler med onkel om en ung smuk dame.

„Du, hende kan jeg godt like. Hun ser saa nydelig og — og lækker ud — som en kage — jeg mener, som om hun smagte deilig, ikke sandt? Ja, hende kan jeg godt like. Du ogsaa, ikke sandt?“

„Naa ja — jaha — jeg respekterer hende, min kjære Bob.“

„Spektere, hvad er det?“

„Naa ja, det betyder, at jeg anser hende for en dame, som . . . for en særdeles tiltrækkende — net dame — en dame, forstaar du, som jeg gjerne saa hver dag, og som behager mig mest af alle.“

„Aa, nu ved jeg, spektere er det samme som at holde af.“

Man ser, vore smaa plageaander bryder sig ikke om et nyt ord, naar der kun gives en svævende forklaring af det. Barnet forlanger med rette et for sin intellektuelle horisont afpasset og ganske klart svar. Det

skal indrømmes, at det ofte er omtrent umuligt at tilfredsstille denne fordring; men meget vilde dog være vundet, hvis de voksne altid havde den for øie. Barnet kan umulig forstaa og med nytte opbevare i sin erindring noget, som ikke passer ind i dets forestillingskreds, og for tidlig indproppede saakaldte „kundskaber“ skader evnen og lysten til en selvstændig og frugtbringende anvendelse af det erhvervede ideforraad.

Som oftest søger de smaa at udvide sin forestillingskreds ved at rette spørsmaal til de voksne, men det opvakte barn søger ogsaa uden fremmed hjælp at assimilere nye forestillinger eller erfaringer. Saaledes opstaar de mange originale anskuelser, som forekommer os voksne saa komiske. Den første sne sammenlignes med sukker og maanen med natlampen, idet der gjøres sammenstillinger, som vistnok i sig selv er logisk rigtige, men dog ikke overensstemmende med kjendsgjerningerne. Dette viser sig især tydelig, naar barnet behandler de bibelske fortællingers fremmedartede indhold og søger at fremstille det selvstændig. Lad os høre vor ven Bob berette om syndfloden: „Den gode Gud sagde til Noa: „Noa“, sagde han, „byg dig straks en stor ark!“ En ark er et hus, som kan svømme. Da arken var færdig, skulde der komme en frygtelig regn, og alle onde mennesker skulde drukne . . . . (Nu advarer Noa folket) . . . . „Aa pyt“, sagde folket, „naar regnen begynder, gaar vi ind i vore huse, til det er forbi.“ Og nogle sagde; „Lidt regn, hvad gjør vel det? Vi har jo paraplyer.“ Og andre sagde: „Lad det regne, saa meget det vil, vi bryr os ikke om det!“ Og saa lo de Noa ud . . . .“ Her overføres paa en iøinefaldende komisk maade bekjendte forhold paa ubekjendte.

Den kunstige tidsinddeling lærer barnet sig først efterhaanden. I begyndelsen skjelnes kun mellem nat og dag, derefter mellem tiden før og efter middag og tilslut mellem mindre tidsrum. Verbaltiderne fortid, nutid og fremtid blandes fuldstændig sammen, og dette er ikke en blot og bar grammatikalsk feil, men en følge deraf, at barnet endnu ikke har lært at skjelne ligeartede kjendsgjerninger fra hinanden overensstemmende med tidens kategori. Perez mødte engang paa gaden sammen med sin fireaarige nevø Charles en liden olding. Da denne var gaaet forbi, spurte Charles med alvorlig mine: „Naar jeg er en liden olding, vil du da være ung?“ En saadan idesammenstilling vidner ikke om daarlig logik, men om fuldstændig ubekjendtskab med vort livs tidsforholde.

Hvad der paa en eller anden maade er gaaet over i barnesjælens besiddelse, det fastholdes med ubøielig haardnakkethed. Dette er en af grundene til den hos vore smaa saa ofte beklagede egensindighed. Barnet vil ikke give slip paa den assimilerede grundsætning, og af alt det, som sker i omverdenen, udsøger det kun, hvad der stemmer med denne. At diskutere med børn er vanskeligt, og mangen drives til fortvilelse over deres seighed.

Barnets egensind suger forøvrigt ogsaa næring af dets intense følelsesliv. Et væv af følelser og drifter danner midtpunktet i det barnlige sjæleliv, og gjennem denne væv løber den i egensindigheden sig ytrende *selvfølelse* som islæts-traaden. Allerede det mindste væsen er sig sit værd bevidst. Allerede det mindste væsen stræber med haardnakkethed efter ting, som forhøier lysten til livet og bereder det fornøielse. Men den største fornøielse ligger i udøvelsen af ens egne kræfter. Deraf al denne skrigen, trampen, slaaen og løben — denne katteagtige bevægelighed hos vore yngste medborgere. Hos de voksne træder den erkjendelse til, at den udøvede virksomhed maa besidde et objektivt værd; men ogsaa vi finder kun lykke i udøvelsen af vore evner.

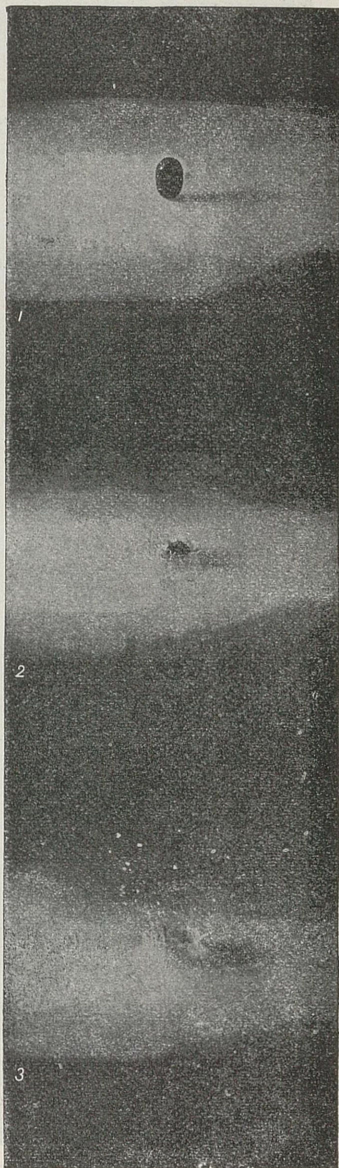
En vigtig eiendommelighed ved barnets sjælelige forestillinger er deres fantastiske anskuelighed. Barnehjernen optager sanseindtrykkene uden refleksion, og erindringsbillederne faar ofte sanseindtrykkenes friskhed og klarhed. Barnet kan ofte ikke skjelne mellem sine indbildninger og det, som foregaar i udenverdenen, og de fleste lege, forsaavidt de opfindes af børnene selv, bør sees i sammenhæng hermed. Denne sammenblanding af fantasibilleder og virkelighed har barnet fælles med naturmennesket. Der fortælles ting om kamtsjadalernes absurde aandeteorier, som levende minder os om de fantasier, som børnene forundrer os med. Heraf turde ogsaa fremgaa, hvilken betydning drømmelivet har for barnesjælen. Mange af barnets luner, dets uforklarlige sympatier og antipatier er aabenbart for en stor del drømmevirkninger. Forældre og opdragere bør derfor omhyggelig agte paa børnenes drømmeliv. Det kan i det hele ikke noksom fremhæves, at vi efter evne maa lette den vordende sjæl dens vanskelige opgave og saa godt som muligt søge at forstaa de psykologiske processer, hvorigjennem barnesjælen vokser og udformer sig.

Vanddraabernes arkitektur.

(Efter dr. L. Caze i *Revue des Revues*).

Allerede for længe siden er man blet enig om at anse folk, der morer sig med at spytte i vandet for at danne ringe som filosofiske. Man fortæller saaledes om Artagnan, at han ikke havde noget andet at holde sig til, da han ansatte den opfindsomme Planchet i sin tjeneste. Den handling at spytte i vandet, eller mere almindelig at hælde vand i vandet og undersøge følgerne af dette møde mellem to væsker, har saaledes en særegen interesse for de iagttagende aander.

Man maa imidlertid bekjende, at man hidtil har ladet sig nøie med at tro paa disses ord; og endda syntes de vidunderlige ting, som de paastod at iagttage, kun at eksistere i deres indbildning. For dog at kontrollere rigtigheden af deres paastand, har man nu for tiden ved hjælp af fotografien søgt at bestemme det virkelige resultat af deres undersøgelser og endelig fastslaa de saa flygtige arkitekturer, der opstaar under denne uskyldige adspredelse. Fotografien er her, som overalt, den villige medarbeider.

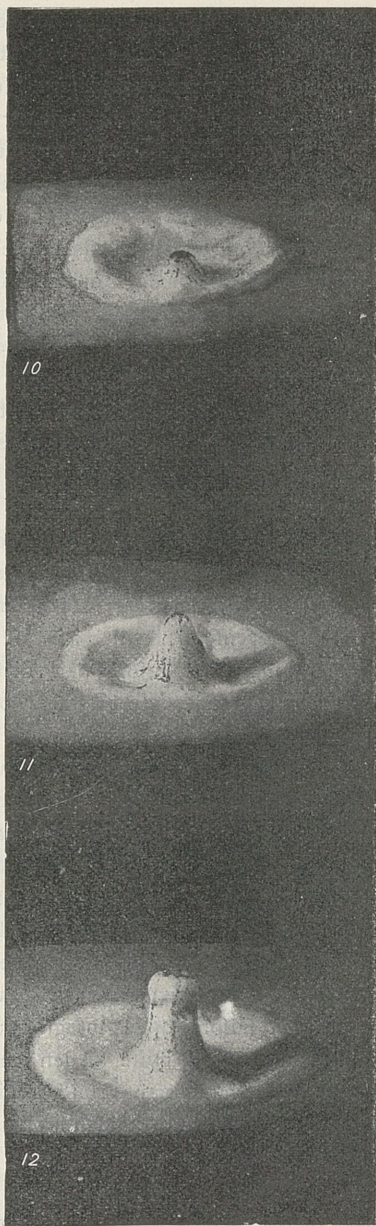

Alle har under et uveir eller en voldsom byge fundet fornøielse i at betragte de tusen smaa krystalfontæner, som regnen danner paa overfladen af elv eller tjern. Det er i begyndelsen som et ganske lidet krater, der udhules og giver plads for en luftboble, der et øieblik flyder paa vandet, derpaa pludselig brister og forsvinder.

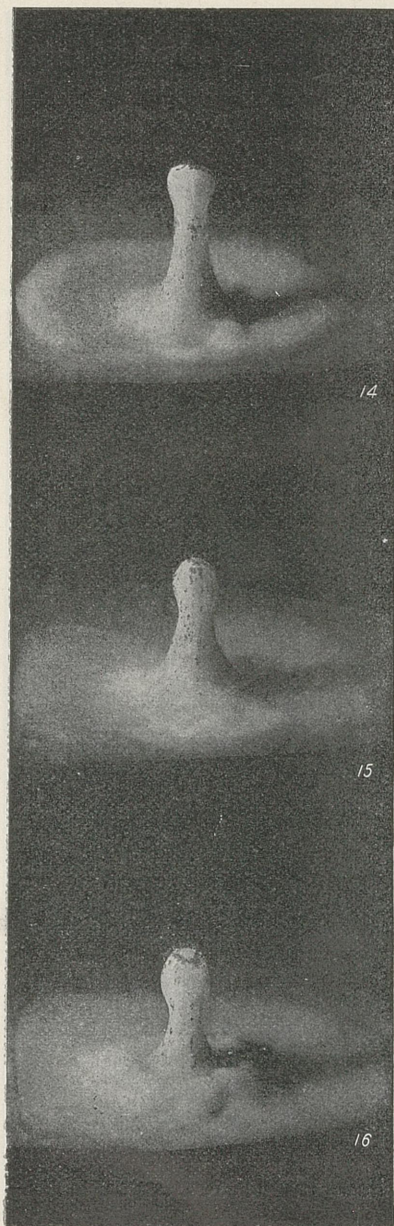
Som ovenfor nævnt, har de forbedringer, man har gjort paa øiebliksfotografiens omraade, givet vigtige bidrag til studiet af problemet; dog maa man lægge mærke til, at vanddraaben under sit fald i vandet antager forskjellige former meget hurtigere end de kinematografiske evolutioner. Af denne grund har man benyttet sig af den elektriske funke, der kun har en varighed af $^3/_{1\,000\,000}$ sekund; det vil med andre ord sige, forholdet er næsten det samme som mellem en dag og tusen aar.

For at udføre disse fotografier, har man desuden draget nytte af den omstændighed, at en vanddraabes fald gjentager sig paa en matematisk identisk maade, saalænge vanddraaben falder paa den samme maade. Problemets løsning beror altsaa paa følgende: man indretter det saa, at en draabe af bestemt volum falder fra en bestemt høide i et fuldstændigt mørkt kammer, saaledes at vandets overflade paa et bestemt sted berøres af vanddraaben. Mod dette sted

rettes saa objektivet af et fotografisk apparat, forsynet med en plade, der er saa modtagelig som muligt; objektivet holdes naturligvis aabent. Hvis man nu oplyser vanddraaben i det øieblik, den kommer i berøring med

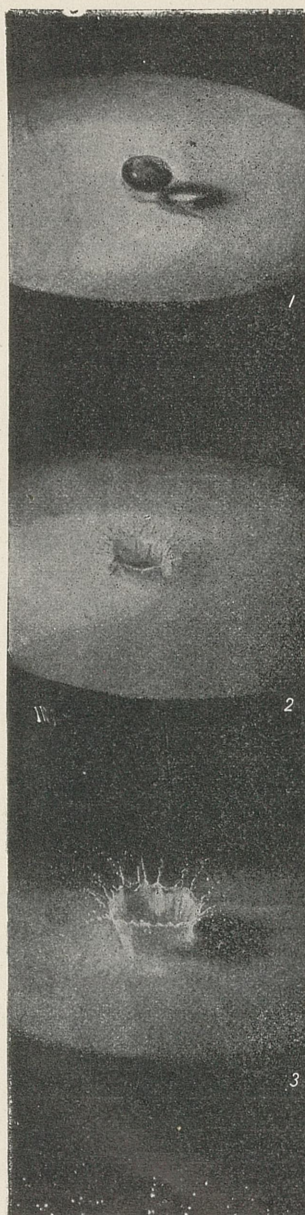

vandet og begrænser dette lys til en saa liden tid, at der ikke kan foregaa nogen synderlig forandring med vanddraaben, har man løst problemet, i det mindste teoretisk.

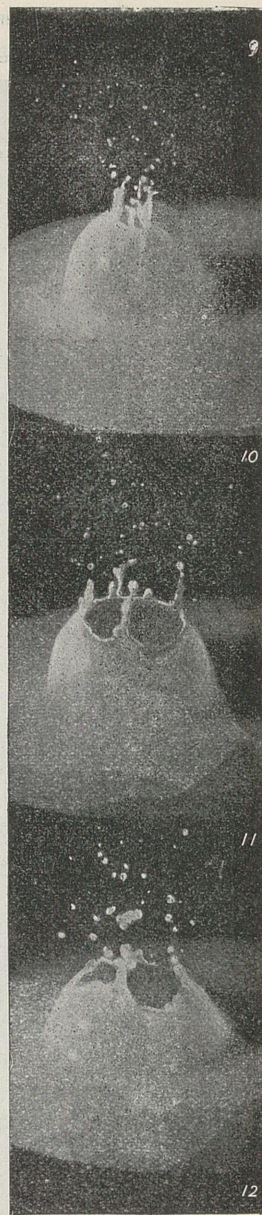
Forfatteren fortæller om et saadant eksperiment, han selv foretog. Det fotografi, som saaledes fremkom, gav den første fase i udviklingen. En ny plade blev sat ind i apparatet og behandlet paa samme maade som den første, med et mellemrum af ca. $^1/_{1000}$ sekund, derpaa en tredje og saaledes videre de andre plader. Ved at benytte denne fremgangsmaade og ikke følge den samme draabe i de forskjellige former, den antager, undgaar man de to hovedvanskeligheder, for det første at afdække den nye plade hver hundrededel eller hver tusendedel af sekundet, for det andet at opnaa stærke lysstraaler med ligesaa korte mellemrum. Til gjengjæld har man to nye vanskeligheder at overvinde, for det første at faa draaben til at falde netop i det rette øieblik, for det andet ved hvert eksperiment at frembringe lyset i kun $^1/_{1\,000\,000}$ eller $^2/_{1\,000\,000}$ sekund, for at gribe vanddraabens udviklingstrin, det ene efter det andet. Hvorledes det dobbelte problem løses, skal vi se i det følgende.

Det er meget let at faa draaber af samme volum til at falde fra enden af et glasrør med lige mellemrum. Man kan saaledes frembringe et hvilket som helst antal smaadraaber, der samlede vil danne den større draabe, der skal undersøges. Hvis man anvender kviksølv, kan man bruge en liden skaal, der er ubetydelig konkav, som f. eks. glasset paa et lommeur. Benytter man derimod vand eller melk, maa man paa forhaand udsætte glasset for en lysflamme, for at ingen adhæsion skal finde sted. Paa denne maade vil draaben bevare sin sfæriske form. Apparatet bestaar af et urglas, der hviler paa en liden horisontal stang, omtrent saa tyk som en blyant. Denne stang holdes i en vis stilling ved hjælp af en elektromagnet, der ophæver virkningerne af en fjær. Hvis man afbryder strømmen, røre fjæren ved urglasset, saaledes at draaben falder i en stor skaal vand, hvorpaa det fotografiske apparats objektiv er rettet, og saaledes har man løst det første problem.

Til frembringelsen af den elektriske funke anvender man to stærke Leydener-flasker, den ene ladet med positiv, den anden med negativ elektricitet. Med disse flasker er der forbundne traade, der fører funken lige over skaalen, netop i den retning, hvor draaben skal falde. Det gjælder nu at faa funken just i rette øieblik. De to ender af traadene er altfor langt fra hinanden til at frembringe funken. Men hvis man i et med matematisk nøiagtighed beregnet øieblik lader en metalkugle falde mellem dem, hvorved afstanden forminskes med halvparten, springer funken fra den ene spids til den anden, idet den passerer gjennem metalkuglen. Hvad dennes fald angaar, saa er den reguleret ved fjærens og elektromagnetens virkninger nøiagtig paa samme maade som draabens fald. Man vil kunne forstaa de to operationers absolute samtidighed, naar man tager i betragt-

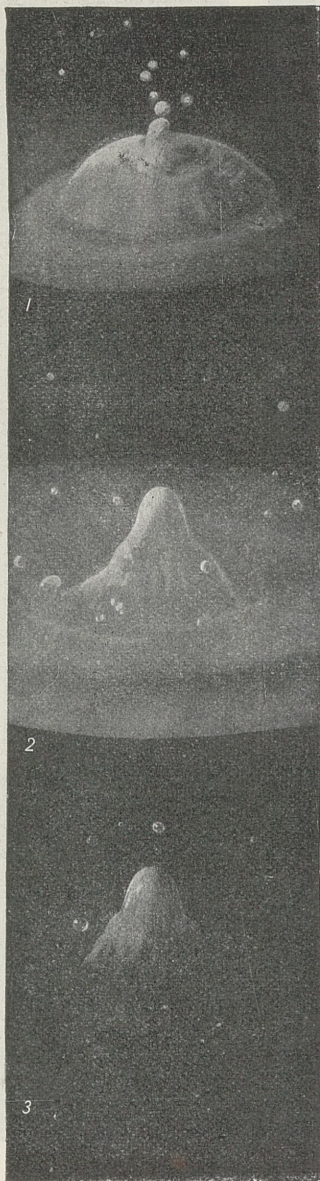

ning, at de to elektromagneter og de to fjære er stillede inden det samme elektriske omraade. Man gjør forresten reguleringen mere fuldkommen ved at hæve eller sænke kuglens udgangspunkt ved hjælp af en bevægelig stige.

Resultaterne af denne operation er overraskende. Hvis f. eks. en vanddraabe er blet fotograferet, medens kuglen har 1.30 m. at gjennemløbe, før den bevirker funken, lærer loven om legemers fald os, at man ved at gjøre kuglens udgangspunkt høiere, d. v. s. forøge dens bane 1 mm., vil forsinke funkens udbrud nøiagtig $^1/_{1000}$ sekund. Det følgende fotografi vil altsaa gjengive vanddraabens tilstand $^1/_{1000}$ sekund senere i det andet eksperiment end i det første.

For at kunne have fuldstændig nytte af funkens lys, bør man stille bagenfor et lidet parabolsk speil, som retter straalerne i den nødvendige retning.

Efter at have omtalt de anvendte fremgangsmaader, gaar forfatteren over til at behandle resultaterne, som vi her nogenlunde omstændelig skal søge at gjengive.

Den første række illustrationer fremstiller fotografiske reproduktioner af en vanddraabe, der næsten er 1 cm. i diameter og falder fra en høide af ca. 0.50 m. i en blanding af vand og melk. Ved denne blanding kan man nemlig oplyse væsken stærkere, og erfaring har vist, at ingen forandring i vanddraabens fald derved finder sted.

Den første fotografiske prøve viser draaben i det øieblik den skal gjennemtrænge overfladen af den væske, som skal optage den. Man vil iagttage, at istedenfor at være fuldstændig sfærisk, har den faaet en forlængelse. Denne kommer af de vekslinger i formen, som viste sig i det øieblik, draaben begyndte at falde. Indtil dette tidspunkt var den snarere flad, ligesom trykket af sin egen vægt, idet dens overflade var som en slags elastisk hinde, der omsluttede den indre væske. I det øieblik, den befries, bringer denne hindes elasticitet den i sfærisk form, derpaa i æggeform, og draaben falder saaledes ned i uophørlig veksling mellem formen af et æble og formen af et æg eller en pære.

Følger man nu billed-rækken, vil man se, hvorledes draaben ved at trænge ned i væsken der danner ligesom et lidet krater, hvis bredder med regelmæssige mellemrum hæver sig i straaler. Dette krater tiltager gradvis i bredde og høide, og naar sine største dimensioner paa $^{8}/_{1000}$ eller $^{9}/_{1000}$ sekund.

Man ser, hvorledes bevægelsen opad tilslut er begyndt at stanse. Paa enden af kraterets smaa straaler løsriver sig ganske smaa vanddraaber; aarsagen til denne stansning er den samme tendens hos overfladen, som bragte draaben til at bevæge sig i de forskjellige former. I næsten $^{1}/_{100}$ sekund undergaar krateret ingen synderlig forandring, naar undtages, at det lukker sig sammen i overkanten. Det begynder derpaa at udvide sig og synke, og efter $^{5}/_{100}$ sekund er der ikke stort mere tilbage end en hulning paa overfladen.

Derpaa viser sig en opsvulmning. De følgende billeder fremstiller, hvorledes der i kraterets bund begynder at hæve sig en søile, hvis høide vokser efterhaanden. Man vil nu se det mærkelige, at den oprindelige draabe befinder sig fuldstændig nydannet paa toppen af denne lille søile. Men man vil efter hvert ogsaa lægge mærke til noget endnu mere karakteristisk. I et stort antal af tilfælder kan man opdage, hvorledes søiletoppen styrter sammen i mange smaadraaber. Dette kommer af, at en vandcylinder er ustadig i sin form. Cylinderen vil dele sig af sig selv, og antallet af draaber efter bestemte regler afhænge af dens længde og tykkelse.

Den anden række af billeder fremstiller denne deling, skjønt cylinderen ikke har levet mere end $^{2}/_{1000}$ sekund. Hvis draaben var falden fra en mindre høide, vilde søilen have været tyndere, men høiere og delt sig i et større antal draaber.

Hvis man nu undersøger søilens aftagen, vil man se, at dens basis udvider sig og antager formen af en flad kage. Ved midtpartiets vekselvise stigen og falden danner der sig en anden kage, saa en tredie, som lægger sig paa den første. Det er paa denne, at de bekjendte koncentriske cirkler opstaar.

Hvis man nu gjør faldet noget høiere og anvender en draabe paa ca. 1 centimeter i diameter, vil man lægge mærke til noget nyt. Krateret hæver sig da meget høiere og har tid til fuldstændig at lukke sig over fordybningen i midten, hvoraf der danner sig en boble. Men denne brister, for at give plads for den opstigende søile. I dette tilfælde lader man en melkedraabe falde ned i vandet, istedenfor at lade en vanddraabe falde ned i melk eller i vand, blandet med melk.

Den tredie række illustrationer fremstiller virkningerne af en endnu større høide med en draabe af det dobbelte volum. Krateret danner sig nu

i løbet af $^{18}/_{1000}$ sekund og frembringer en forholdsvis varig boble, der i begyndelsen er tyk, men snart bliver tyndere og tyndere.

Fortjente ikke disse vanddraaber, spør forfatteren, at man studerede og videnskabelig fastslog lovene for deres fødsel, liv og død?

Vi beklager, at vi for pladsens skyld har maattet fjerne et draabe-billede i hver „spalte"; forhaabentlig vil billederne alligevel tale et tydeligt sprog.

Religionens oprindelse.

(Andrew Lang: *The Making of Religion*).

Hypoteser er ofte tve-eggede instrumenter i videnskabens tjeneste. Ti samtidig som de yder en uvurderlig hjælp, volder de ofte stor skade. Deres nytte er indlysende nok. De bringer grupper af kjendsgjerninger ind under almene synspunkter og hjælper os derved til en forstaaelse af deres betydning og rækkevidde. De tjener som følehorn, ved hvis hjælp videnskaben føler sig frem paa erkjendelsens bane. De er sandhedstilløb, uden hvilke vi aldrig vilde naa hinsides de golde løsrevne kjendsgjerninger. En hypotese, som atter og atter bekræftes ved enhver ophobning af nye kjendsgjerninger, leder os som oftest paa spor efter en hel række nye sandheder. Og selv om en hypotese ved tilførsel af nye kjendsgjerninger viser sig at være falsk, er den derfor ikke uden nytte; ti den viser os ialfald, at sandheden ikke ligger der, hvor man søgte den.

Hypoteserne er nødvendige støttepunkter for behandlingen af kjendsgjerningerne før udvindelsen af gyldige videnskabelige resultater. Men de har en tendens til at krystallisere sig til „fastslaaede sandheder", længe før de har undergaaet den nødvendige prøvelse. De glider let usigtede ind i den videnskabelige bevidsthed, hvor de efterhaanden størkner til fordomme, som hilder synet og belægger forskningen med unødvendige baand. En hypotese, som paa denne maade har vundet hævd, kan blive rent ud tyrannisk. Den hindrer anerkjendelsen af nye kjendsgjerninger, binder paa forhaand den logiske bevisførelse og faar videnskaben til at forfølge et feilagtigt spor meget længere end nødvendigt.

Andrew Langs ovennævnte bog er en vægtig protest mod en saadan for tidlig anerkjendt og fastslaaet hypotese paa religionsvidenskabens omraade. *) Siden offentliggjørelsen af mr. Tylors bekjendte epokegjørende arbeide „Primitive Culture" er det blet almindeligt i antropologiske kredse

*) Forfatteren har et anseet navn, og hans bog vil visselig sætte mærker i religionsvidenskabens historie.

at forklare sig religionens og gudsbegrebets tilblivelse paa følgende maade: Ved at reflektere over fænomener som søvn, drømme, død, skygger, hallucinationer og abnorme sjælstilstande udviklede sig de første menneskeforestillinger om „aand“ eller „sjæl“, og paa grundlag af denne forestilling begyndte de religiøst at dyrke de afdøde menneskers sjæle. Senere udfoldedes ideen om aandelige eller sjælelige væsener under fantasiens medvirkning i mange retninger. Aander eller andre oversanselige væsener udviklede sig efterhaanden til guder; en af disee guder blev lidt efter lidt ophøiet over de andre, og tilslut endte man med at betragte denne gud som den eneste sande. Under hele denne religiøse udviklingsproces bibeholdtes troen paa sjælens tilværelse efter døden, og paa denne maade opstod udødeligheds-ideen.

Ifølge denne hypotese er saaledes ideerne om Gud, sjæl og udødelighed blet til ved en feilagtig fortolkning af mere eller mindre almindelige erfaringer. Religionen, en af de mægtigste, for ikke at sige den mægtigste kraft i menneskelivet, har sin rod i — en misforstaaelse.

Andrew Lang underkaster ovennævnte hypotese en indgaaende undersøgelse og paaviser, at den saart tiltrænger en fuldstændig revision. Han fremlægger en mængde kjendsgjerninger, som sprænger de gjængse teoriers ramme og kaster nyt lys over religionens udviklingshistorie.

I den første del af sin bog behandler Lang spørsmaalet om, hvorledes forestillingen om „sjæl“ eller „aand“ og den dermed sammenhængende aandedyrkelse har udviklet sig. Med hensyn til dette punkt er forfatteren i det væsentligste enig med den ovenfor gjengivne forklaring. Han tror ligesom Tylor og andre autoriteter, at forestillingen om sjæl og aand har udviklet sig paa grundlag af forskjellige normale og abnorme psykologiske erfaringer. Men han hævder, at de abnorme erfaringer, saasom visioner, besættelser og fænomener med et overnaturligt anstrøg her har spillet en langt større rolle end almindelig antaget.

Vi finder blandt de vilde folkeslag, som i udvikling maa antages at staa de første mennesker nærmest, troen paa en mængde mere eller mindre mirakuløse fænomener. Troldmanden, medicinmanden og heksen tillægges evne til at se, hvad der foregaar paa langt bortliggende steder, angive, hvor en tabt gjenstand befinder sig, forudsige fremtiden o. s. v. Disse fænomener tilskrives af det moderne menneske dels bedrag, dels selvbedrag og ansees derfor ikke værd en nærmere undersøgelse. Men i den senere tid har høit anseede videnskabsmænd iagttaget og studeret lignende fænomener blandt civiliserede mennesker. Siden Tylor skrev sit verk, er hypnotismen naaet frem til fuld videnskabelig anerkjendelse, og det bekjendte engelske selskab for psykisk forskning er ifærd med fra sjælelivets dunkle region at fremdrage fænomener om tankeoverføring, fjernsyn, besættelser o. l. Disse

fænomener er fuldkommen identiske med dem, som en flerhed af reisende har iagttaget blandt de vilde. Med andre ord, de vilde folkeslag har allerede for længe siden opdaget og udnyttet visse skjulte sjælelige evner, som først ganske nylig har tiltrukket sig den moderne videnskabs opmærksomhed, og de vidunderlige ting, som berettes om de uciviliserede racers troldmænd, kan ligesaa ofte være udslag af fjernsyn, telepati, hypnotisk suggestion o. l. som bedragerske kneb eller skrøner.

I en flerhed af kapitler stiller Lang psykiske eksperimenter, udførte af moderne videnskabsmænd, side om side med reisendes fortællinger om lignende fænomener blandt de vilde, og han kommer derved til interessante resultater. Han finder de samme foreteelser optrædende under de samme symptomer og samme betingelser blandt civiliserede europæere og de forskjelligste uciviliserede folkeslag, saa som centralnegere, zuluere, malaiere, maorier osv.

Tag til eksempel den endnu noget omdisputerede evne, clairvoyancen (fjernsynet). Denne evne har tiltrukket sig moderne videnskabsmænds opmærksomhed i forbindelse med somnambulismen og hypnotismen, og i de af det psykiske selskab i London offentliggjorte skrifter findes meddelt en mængde eksperimenter og fænomener, som synes at godtgjøre dens tilværelse og sporadiske optræden. Blandt de vilde synes clairvoyancen at være en velkjendt ting. Zuluerne betegner den saaledes med det poetiske udtryk „at aabne afstandens porte“. Mr. Leslie, en mand, der allerede i guttedagene blev fortrolig med zuluerne, fortæller, at han engang, da han var blet meget urolig for sine elefantjægere, der var ude paa jagt i en farlig egn, gik til en slags „zuludoktor“ for at faa vide, hvorledes det var gaaet dem. Doktoren spiste en slags „medicin“, faldt i trance, og da han vaagnede, fortalte han nøiagtig, hvad der var hændt hver enkelt af jægerne. Beretningen viste sig at være korrekt i alle detaljer. General Mason Brown fortæller, at han engang, da han sammen med to ledsagere reiste i Nord-Amerika, mødte en del indianere, som var sendt ham imøde af stammens medicin-mand. Ved nærmere undersøgelse blev det konstateret, at medicinmanden paa lang afstand havde seet og beskrevet de tre hvide reisende. De udsendte indianere gjentog nemlig for general Brown, før de havde seet hans to ledsagere, medicin-mandens beskrivelse af disse, og den viste sig at være fuldstændig korrekt.

I den senere tid er der i Europa blevet anstillet en del mærkelige psykiske eksperimenter med at „se i krystaller“ (crystal-gazing). Forsøgspersonen sætter sig til at betragte en blank flade, helst en krystal, og efter en stunds forløb viser der sig i den blanke flade eller krystallen et syn eller rettere en hallucination. De hallucinationer, som paa denne maade fremkommer, er oftest ubevidst objektiverede erindringsbilleder; men de er

ikke sjelden af den natur, at de kun kan forklares ved tankeoverføring eller fjernsyn. Denne art mantik er meget almindelig blandt de vilde. Man finder den i Marokko, paa Madagaskar, i Siberien, blandt de fleste indianerstammer i Amerika og endelig blandt australnegerne, maorierne og polynesierne. I det gamle Rom, Grækenland og Ægypten var den ogsaa i brug. Ellis fortæller i sin bog *Polynesian Researches*, at naar en polynesier er blet bestjaalet, graver præsten et hul i sin hyttes gulv, fylder det med vand og betragter den blanke flade for at fremmane tyvens billede, hvilket ofte lykkes. Polynesierne tror, at deres gud bringer tyvens sjæl hen til vandet. Kaptein I. T. Bourke fortæller, at en medicin-mand blandt apacherne besad en kvarts-krystal, som han satte stor pris paa, og hvori han efter eget sigende kunde se alt, hvad han ønskede at se. Den talende mediumitet, som er saa almindelig i den civiliserede verdens spiritistiske kredse, og hvorpaa mrs. Piper afgiver et udmærket eksempel *), optræder i stor udstrækning blandt de vilde som dæmonisk besættelse. Præsten paa Fidsjiøerne f. eks. betragter længe under den nærværende forsamlings dybe stilhed en hval-tand. Efter nogle minuters forløb begynder han at skjælve, indtil hans legeme ligger i konvulsiviske trækninger, og nu besætter guden (aanden) hans legeme og begynder at tale.

Dersom nu fænomener som de ovenfor nævnte var ligesaa hyppige blandt de første mennesker, som de er blandt de nulevende vilde folkeslag, har de aabenbart ydet et væsentligt for ikke at sige det væsentligste bidrag til udviklingen af forestillingen om „sjæl“ og „aand“. Naar de første mennesker stødte paa et tilfælde af fjernsyn, sluttede de deraf ganske naivt, at seeren havde en sjæl, som kunde drage til det fjerne sted og bringe den indhentede kundskab tilbage. Og naar de stod overfor et tilfælde af mediumitet eller besættelse og hørte en tilsyneladende fremmed personlighed tale gjennem den besattes mund, sluttede de — ligesom nutidens spiritister —, at en afdød sjæl eller et usynligt væsen gav sig tilkjende. Disse slutninger er ialfald naturlige og forklarlige, selv om de ikke er korrekte, og det blir lettere at forstaa, hvorledes de oprindelige naturmennesker har ræsonneret sig til begrebet „sjæl“ paa grundlag af ovennævnte abnorme fænomener end paa grundlag af saa almindelige erfaringer som drømme, skygge, død o. l. Og hvis roden til den universelle tro paa en af legemet uafhængig sjæl eller aand er at søge i de her nævnte abnorme sjælefænomener, har den — mildest talt — en langt større berettigelse end den vilde have, hvis den kun var et fantasifoster baseret paa misforstaaede dagligdagse erfaringer. Ti normale fænomener som drømme, skygge og død lader sig lettere forklare uden hidkaldelse af sjælehypotesen end abnorme erfaringer som fjernsyn og mediumitet. De teorier, som naturmenneskene har opgjort

*) Se *Kringsjaa*, XII, 295 ff.

sig om sjælen og arten af dens hinsidige tilværelse, er ganske vist falske, men de fakta, hvorpaa de har bygget disse teorier, tyder i det mindste paa evner hos mennesket, som vanskelig lader sig forene med den materialistiske fornegtelse af sjælens uafhængige tilværelse. Og før vi forkaster den nedarvede tro paa sjælen, maa vi have undersøgt de mystiske fænomener, hvoraf den er udsprunget, og paavist, at disse fænomener ikke har noget med en af legemet uafhængig sjæl at gjøre.

Det er saaledes taalelig let at forstaa, hvorledes ideen om sjæl og aand har udviklet sig; men naar vi kommer til spørsmaalet om udviklingen af det monoteistiske gudsbegreb, befinder vi os paa en mindre sikker grund. Den blandt antropologerne almindelige antagelse er — som ovenfor nævnt — at aander og andre usynlige væsener er blet ophøiede til guder, og at tilslut en enkelt af disse er blet kanoniseret som den eneste sande Gud. Efter at have udviklet begrebet sjæl eller aand synes antropologerne at anse enhver vanskelighed for overvundet; ti fra forestillingen om aander skrider de i lige linje opover til troen paa høiere aander og endelig til begrebet om en høieste aand = Gud. Men dertil har de, mener Lang, ingen som helst ret. Den antagelse, at ideen om en høieste Gud, som alt levendes far og dommer, har udviklet sig af forestillingen om sjæl og aander, er logisk unødvendig og modbevises paa den mest eklatante maade af kjendsgjerningerne. Den er logisk unødvendig; ti vi er ikke logisk berettigede til at anse som givet, at de primitive mennesker opfattede den første gud som en aand. Vi er fra barndommen vante til at forestille os Gud som en aand og ved, at legioner af guder, som dyrkes af nulevende vilde folkeslag, betragtes som aander; men det beviser ikke, at det tidligste gudsbegreb var forbundet med forestillingen om aand. Sammenstillingen mellem gud og aand kan være skeet paa et senere udviklingsstadium. Lang anfører flere kjendsgjerninger, som tyder paa, at ideen „gud“ dannede sig uafhængig af forestillingen om aand eller ikke-aand, og paaviser, at gudsideen for den sags skyld gjerne kan have udviklet sig før forestillingen om aander. Forestillingen om en aand forudsætter en forudgaaende død, hvorigjennem vedkommende aand har tabt sit legeme; men alt tyder paa, at de første mennesker har tænkt sig sin gud som et væsen uden ethvert legeme og uden død.

Og vender vi os til kjendsgjerningerne, finder vi, at disse umulig lader sig forene med hypotesen om gudsbegrebets gradvise udvikling af aandedyrkelsen. Vi er her ved Langs stærke side. Gjennem en flerhed af kapitler paaviser han, at mange af de lavest staaende vilde folkestammer, der endnu ikke har passeret et eneste af de udviklingsstadier, som ifølge den antropologiske hypotese skulde gaa forud for i monoteismen, besidder et høit udviklet, monoteistisk gudsbegreb. Blandt naturmennesker,

som staar paa et saa lavt udviklingsstadium, at de knapt har begyndt at ofre til aander, forbauses vi over at finde forestillinger om et høieste væsen, der betragtes som moralens autorative kilde, evigt og alvidende. Dette mærkelige faktum har antropologerne overseet eller søgt at bortforklare. Som oftest har de anseet høie gudsbegreber hos vilde folkeslag som laan fra de kristne eller mahomedanerne; men Lang paaviser, at det fremskredne gudsbegreb forekommer, hvor laan er udelukket, og det endog blandt de aller laveste racer, saasom buskmænd, australnegere og fidsjiere.

Af alle nulevende folkestammer staar sandsynligvis australnegerne paa det laveste kulturtrin. De har ingen faste boliger, dyrker ikke jorden, kjender ikke brugen af metal eller ler, og dog finder vi blandt dem ideen om et alvidende høieste væsen, som iagttager mennneskenes handlinger og belønner den gode. Hans navn er saa helligt, at det knapt er tilladt at nævne det, hans bolig er himlen, og han er alle tings skaber og herre. Kundskaben om dette væsen meddeles i mysterier, hvis tilværelse kan forfølges tilbage til 1688, og som umulig kan være blet til ved europæisk indflydelse. Indvielsen i disse mysterier sker hos kurnaistammen paa følgende maade: Kandidatens hode omvikles med tæpper, saaledes at øinene let tildækkes. Derefter frembringes surrende lyd ved hjælp af et primitivt instrument, og tæpperne tages af, idet kandidaten anmodes om at vende sit ansigt mod himlen. Paa denne maade aabenbares høitidelig det høieste væsen Mungun-ngaurs, „vor faders", hjem, og den, som leder indvielsen, skrider nu til at meddele Mungun-ngaurs lære og bud. De etiske forskrifter, som lægges dette høieste væsen i munden, vidner om en udviklet moralsk sans. Det paabydes f. eks., at man skal adlyde de gamle, dele alt med sine venner, leve i fred med næsten og ikke have kjønsligt samkvem hverken med piger eller gifte kvinder. Lignende ideer om Gud forekommer blandt andre lavt staaende racer, og fænomenet er saaledes ikke enestaaende.

At forklare denne ophøiede Gud hos de vilde racer ud fra forestillingen om aander, er umuligt. Det gaar f. eks. ikke an at sige, at han er en aand, som er ophøiet til konge blandt andre aander; ti han forekommer blandt racer, som ikke eier konger eller høvdinger og derfor mangler den sociale forudsætning for en saadan ideudvikling. Det gaar heller ikke an at sige, at han er en præsident for et polyteistisk samfund af guder; ti han findes, hvor der endnu ikke eksisterer spor af polyteisme. Heller ikke kan man sige, at han er en idealiseret stamfar; ti han forekommer, hvor forfædrenes aander slet ikke dyrkes, og et afdød menneskes aand svarer ikke til de vildes forestilling om sin Gud som skaber. Vi finder rigtignok hos australnegerne forestillingen om aander, der hjælper og inspirerer troldmanden. Men nogen *dyrkelse* af disse aander forekommer

ikke, afstanden mellem dem og den høieste gud er altfor stor til, at der kan slaaes en bro over den.

Et særmærke for de laveste racers gud er, at han ikke kan bestikkes eller mildnes ved ofringer. Dette er derimod tilfældet med aanderne og de guder, som har udviklet sig af forestillingen om aander. Lang forfølger ideen om det høieste væsen hos forskjellige racer i opad stigende rækkefølge, begyndende med de lavere og endende med de høiere kulturtrin. Han kommer derved til det mærkelige resultat, at aandedyrkelsen, eftersom vi stiger opover, gjør sig mere og mere gjældende og efterhaanden stiller det høieste væsen i skyggen. En gud, som ikke gjør menneskene tillags, kan ikke udholde konkurrencen med aanderne, som ved ofringer kan bringes til at opfylde folks ønsker. Følgen er at aandedyrkelsen vinder terræn. Aander ophøies til guder, der udvikles en polyteistisk gudekreds, som dyrkes ved blodige ceremonier, og den oprindelige ide om det høieste væsen træder i baggrunden. Undertiden kan det endog hænde, at det høieste væsen drages ned blandt de guder, som gjøres blide ved ofringer, idet han indsættes som et slags konge over de andre guder.

Hos de laveste racer, f. eks. australnegerne, er saaledes ideen om det høieste væsen stærkest, og forestillingen om aander endnu uudviklet. Paa et høiere trin har forestillingen om aander givet ophav til en vidt forgrenet polyteisme, som har slugt eller truer med at sluge det høieste væsen. Paa det høieste trin (det kristne) har den oprindelige guds-idé beseiret polyteismen, og samtidig er forestillingen om aander blet forvandlet til ideen om en individuel, udødelig sjæl. Lang slutter heraf, at ideen om Gud hidrører fra én kilde og ideen om aander fra en anden. Begge ideer spiller en mægtig rolle i den religiøse udvikling, og religionernes historie er en historie om det indbyrdes forhold mellem dem.

Hvorledes gudsideen opstod, forklarer Lang ikke. Med hensyn til dette spørsmaal er vi udelukkende — mener han — henvist til gjætninger. Han udgiver heller ikke sin hypotese om religionens udvikling for mere, end den er værd. Kun fremhæver han, at kjendsgjerningerne ligesaa gjerne kan betragtes i lys af hans opfatning som af nogen anden, og at den gjængse antropologiske hypotese ikke holder stik ligeover for fakta. Denne antidogmatiske holdning er ogsaa aabenbart den eneste rigtige med hensyn til et problem som det foreliggende. Ti alle møisommelig indsamlede og sammenstillede fakta giver her saa let glippende holdepunkter, fordi de ikke strækker sig helt tilbage til den tid, da de aller første mennesker levede paa jorden. Hvad blir der f. eks. af Langs teori, dersom de laveste racers ide om det høieste væsen og de dermed sammenhængende mysterier er traditioner, som er nedarvede fra en for-historisk civilisation, der havde hævet gudsbegrebet til et temmelig høit nivaa. Det er ialfald

logisk ikke umuligt, at der i Australien og Amerika eller paa forsvundne kontinenter har eksisteret civilisationer, hvoraf vi ikke har fundet spor, og i saa fald vilde de lavt staaende racers høie guder trods alt være et „laan“. *R. E.*

Den norske gran.

Du staute, rakryggede norske gran,
du høvding for skogens hær,
du vartegn stolt for mit fædreneland,
hvor har mit hjerte dig kjær.

Du klamrer dig frygtløs til fjeldets skrænt
saa rodfast, trodsig og ru,
kjækt toner du farve aaret rundt,
du skifter ei ham eller hu!

Om sommeren under din skyggende skjærm
er hvilen sød ved din fod,
at suge din krydrende aande ind
er kvægende helsebod!

Og glir jeg i glitrende vinternat
forbi dig paa skien fram,
da staar du og rækker din luffehaand
i gjøglende troldskabs ham.

Dog se, ei blot du om fjeldets grund
saa tro dine rødder slaar.
O nei, du i folkets hjertebund
end dybere rodfast staar!

Du toner gjennem dets sind og sang
med længtende tungsindssus,
der vugger det ind i eventyrland
med solglimt og gaadelys!

Du lærte det tolke sit tankevæld
i skogfriske, fagre kvad.
Du lærte det tvætte legem og sjæl
i din aandes foryngende bad!

Du fryder dets blik under livets tvang
i julekvælds tindrende lys,
og kjærlig du barstrør dets sidste gang
fra sorgens til gravens hus.

Fr. Døcker-Smith.

Nordiske tidsskrifter.

Samtiden. — No. 9—10. — *Dr. Anathon Aall:* Grundtræk af filosofien i vor tid. — *Hjalmar Christensen:* Gravtale. — *Henrik Schück:* Svensk gudetro i hedningetiden. — *Lagmand W. S. Dahl:* Lidenskab i loven. — *Gerhard Gran:* Paul Lange og Tora Parsberg. — *Professor dr. August Forel:* Alkoholspørsmaalet.

Syn og segn. — No. 5. — *Ivar Kleiven:* Drag or skulesoga. — *J. Belsheim:* Um nokre kyrkjelege handskrifter. — Vaare ættfedrar. — *Embr. Strand:* Snjotitingen. — *Torleiv Homme:* Langt ut i vester.

Finsk tidskrift. — No. 5. — *C. M. Kjellberg:* Erik den helige. — *I. Leopold:* Brandes om Ibsen. — *N. Erdmann:* Tolstoj och konsten. — *Mark Stern:* La vierge aux tulipes. — *W. Groundstroem:* Ett kap. ur Protopopoffs bok om Finland. — *G. Mattson:* Naturvetenskaplig och teknisk öfversikt. III. — Kritiker.

Nord og Syd. — December. — *Jul. Clausen:* Louis Napoleon før 1848 (m. portr.). — *P. Severinsen:* Da grækerne tabte (ill.). — *E. Gigas:* Tre taler til søkadetterne af adm. Sneedorff. — *C. Burrau:* Jupiter (ill.). — m. m.

Folkevennen. — No. 5. — *A. Lund:* Skisser fra Nordland. — Koraldyrene (ill.). — *J. B.:* Professorerne Monrad og Unger (m. portr.). — *M. A. Grude:* Skogens udryddelse. — En bjørnehistorie. — *Erik Lie:* Kulturhist. skildringer (ill.). — Der er en Gud.

Ord och Bild. — No. 11. — *Thor Andersson:* Bismarck (ill.). — *Clas Lindbeck:* Tre dikter. — *John Kruse:* Septemberdagar i Visby (ill.). — *Rob. Geete:* Bland språkets nässlor och kardborrar. — *C. Behrens:* Betty Hennings (ill.). — Anmeldelser.

Nordisk revy. — No. 7—8. — Brefväxling mellan en modärn fritänkare och en svensk statskyrkepräst. — *Separatista:* Från Stockholms salonger. VII. — *G. Adler:* Den moderna anarkismen. — *M. Montégut:* En lektion i filosofi. — Kunstkritik. — Småjobbare i bryderi. — *Inquirer:* K. F. U. M.'s kristlighet. — Anmeldelser.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 10. decbr. 1898.

Et nyt politisk problem

kan allerede skimtes i fremtidens horisont, et problem, hvori religiøse og politiske interesser er sammenvævet paa en høist indviklet maade. Det vanskelige spørsmaal om *Palæstinas fremtid* er efter den tyske keisers jorsalfærd blet mere aktuelt end før og vil rimeligvis inden kortere eller længere tid lægge ligesaa meget beslag paa verdens opmærksomhed som Kreta-spørsmaalet og Fashoda-konflikten. En tyrkisk storvisir skal have sagt, at Tyrkiet naar som helst kan fremkalde en europæisk krig ved at tilbagekalde sine tropper fra det Hellige Land og lade de græsk-katolske og romersk-katolske kristne ryge i haarene paa hinanden. Hvis der var grund til at sige dette før keiserens palæstinafærd, er der nu endnu større grund dertil. Palæstina kan ikke for altid overlades det tyrkiske vanstyre, og naar tyrkerne trækker sig tilbage, hvem skal saa regjere landet?

Hidtil har Rusland og Frankrige havt de største interesser i disse egne. Frankrige tillægger sig historiske rettigheder i Syrien og er desuden af paven betroet protektoratet over den romersk-katolske kirkes medlemmer og eiendom i Østen. Men den franske indflydelse har øiensynlig veget for den russiske. Her som paa saa mange andre punkter har Frankrige maattet vise sig taknemlig mod den allierede magt, og følgen er, at den russiske indflydelse har stillet den franske i skyggen. Ruslands fordringer i det Hellige Land har sit væsentlige støttepunkt i den græsk-katolske kirkes interesser. Palæstina er opfyldt af græsk-katolske klostre, Jerusalem er valfartssted for en mængde græsk-katolske pilgrime, og Rusland er den græsk-katolske kirkes anerkjendte beskytter. Der eksisterer i Rusland en rig og mægtig organisation, som har til formaal at foranstalte og understøtte pilgrimsreiser til Palæstina. Tsaren staar selv i spidsen, og mange af de fornemste russere er aktive medlemmer. Understøttet ved denne organisations pekuniære hjælp drager tusener af russiske bønder som pilgrime til Palæstina, og som følge af disse pilgrimsreiser har det russiske folk faaet en stærk følelse af, at Rusland har eiendomsret til det Hellige Land. Denne følelse næres omhyggelig af den græsk-katolske geistlighed og udnyttes vistnok af russiske statsmænd i politiske øiemed.

Den tyske keisers besøg i disse egne har været en ny traad ind i den allerede før temmelig indviklede floke. Den tyske indflydelse i Palæstina, som for ti aar siden omtrent ikke eksisterede, staar nu paa høide med de øvrige magters, og for fremtiden vil det være umuligt at afgjøre Palæstinas skjæbne uden at tage hensyn til Tysklands interesser. Vilhelm den andens pludselige opmærksomhed for det Hellige Land har naturligvis vakt uro baade i romersk-katolske og græsk-katolske kredse, og det synes, som om Vatikanet og Rusland vil slutte sig sammen til bekjæmpelse af denne nye, fælles fiende.

Det maa erindres, at Jerusalem er en hellig by ikke blot for de kristne, men ogsaa for mahomedanerne. Mahomedanske pilgrime drager til Palæstina fra Indien, ligesom de kristne drager did fra Europa, og mahomedanernes religionsfanatisme maa saaledes tages i betragtning ved problemets løsning.

Endelig maa der ogsaa regnes med den jødiske zionist-bevægelse d.v.s. jødernes fordring paa at faa det Hellige Land

igjen. Opfyldelsen af denne fordring vilde vistnok løse problemet paa en heldig maade, men denne udvei er vel for altid stængt paa grund af magternes landehunger og indbyrdes skinsyge.

Lægger man saa hertil det Hellige Lands store fremtidsmuligheder som koloni og dets betydning i kommerciel henseende, indser man, at der her er optaarnet nok af stof til fremtidige konflikter. Et problem som dette, hvori baade koloni-interesser, jernbane-interesser, kommercielle og religiøse interesser indgaar som faktorer, vil blive en haard nød at knække for diplomaterne. Men de mange vanskelige spørsmaal, som i de senere aartier er løst paa en fredelig maade, giver os haab om, at der trods alle vanskeligheder ogsaa her vil findes en fredelig løsning, som alle parter kan gaa med paa.

Østerrige-Ungarn.

Keiser Frantz Josefs femtiaarige regjerings-jubilæum er blet feiret paa en festlig maade i begge rigshalvdele, og slaver saavel som tyskere har hyldet den graanende, haardt prøvede jubilant paa en hjertelig maade. Det synes, som om alle Østerriges og Ungarns folkeslag nærer oprigtig hengivenhed for sin monark, som efter de foreliggende beskrivelser at dømme vistnok er en gjennem hæderlig karakter og ved sin pligtfølelse erstatter, hvad han maatte mangle i begavelse. De tragiske familieforholde og politiske vanskeligheder, som keiseren har havt og endnu har at kjæmpe med, vækker overalt deltagelse og sympati for hans person.

Racekampen i Østerrige vedvarer. Tyskerne har truet med, hvis deres fordringer ikke opfyldes, at gaa over til protestantismen *en masse;* men det er neppe sandsynligt, at denne trusel vil blive gjennemført. Skulde imidlertid et saadant skridt blive taget, vilde det vistnok i høi grad løsne de baand, som knytter Østerriges tyskere til huset Habsburg, der er helt igjennem katolsk. Striden har nu ogsaa naaet armeen. Endel tsjekere har under sin militære tjeneste besvaret spørsmaal paa tsjekisk istedenfor paa det officielle sprog tysk. Herfor er de blet straffede, hvilket har vakt megen uvilje blandt tsjekerne i det østerrigske parlament.

Det forlyder nu, at den østerrigske og ungarske førsteminister er blet enige om et halvaarligt forligs-provisorium, hvorved det statsretslige mellemværende mellem de to lande skal ordnes paa grundlag af *status quo.* Det er imidlertid tvilsomt, om et saadant provisorium vil blive taalt i Ungarn. Hvis det forelægges det ungarske parlament som lovforslag, er det ikke umuligt, at oppositionspartiet ved obstruktion vil hindre dets vedtagelse. Og dersom lovveien stænges, vil Banffy befinde sig i en vanskelig situation; ti den ungarske forfatning kjender ikke, (saaledes som den østerrigske) nogen paragraf, der tillader nødforordninger med lovs kraft.

De Forenede Stater.

Fredsforhandlingerne mellem de Forenede Stater og Spanien er nu endelig afsluttede. Efter at Spanien havde indvilget i at afstaa Filippinerne til de Forenede Stater for 20 millioner dollars, var det øvrige let ordnet, og fredstraktaten venter nu kun paa de respektive parlamenters ratifikation. Amerikanerne har endnu ikke truffet nogen bestemmelse med hensyn til øernes fremtidige styrelse, og man er især i England spændt paa at se, hvilken kommerciel politik de Forenede Stater vil adoptere med hensyn til sine nye besiddelser. Amerika har her valget mellem at proklamere „den aabne dørs" politik, d. v. s. stille alle nationer paa lige fod med sig selv med hensyn til den filippinske handel, eller ogsaa omgjærde øgruppen med sin protektionistiske tarif og derved udelukke den øvrige verden.

Amerikanerne har som en af verdens

første fremskridts-nationer paataget sig stort ansvar ved at betræde kolonialpolitikens bane. Man har ret til vente af det amerikanske folk, at det adopterer et kolonialt administrationssystem, som har vedkommende kolonis velfærd for øie og ikke tager sigte paa at udplyndre den underlegne race. Dersom et kolonisystem overhode skal have moralsk berettigelse, maa det være baseret paa et uegennyttigt princip. Den overlegne race maa ikke søge andre fordele for sig end de, som lader sig forene med den koloniale besiddelses velfærd.

Præsident Mac Kinley aabnede tirsdag den 6. decbr. kongressen med et budskab, som har fremkaldt endel kommentarer i den europæiske presse. Der er især to punkter, man har heftet sig ved, nemlig præsidentens omtale af forholdet til England og hans erklæring med hensyn til Nicaragua-kanalen. Præsidenten omtalte England i anerkjendende ord; men den tyske og franske presse finder ikke udtrykkene tilstrækkelig hjertelige, og det forlyder, at der i Storbritannien skal herske skuffelse over præsidentens udtalelser, en skuffelse, som dog øiensynlig ikke deles af *Times*. Med hensyn til Nicaragua-kanalen udtalte Mac Kinley, at den var mere nødvendig end nogensinde før, og at den udelukkende maa kontrolleres af de Forenede Stater. Denne fordring paa udelukkende kontrol staar i strid med en mellem Amerika og England for lang tid siden afsluttet traktat, Clayton-Bulwer-traktaten, ifølge hvilken England skal have lige rettigheder med de Forenede Stater overfor ethvert saadant kanalanlæg. Men det er neppe sandsynligt, at Storbritannien vil urgere denne traktats ordlyd overfor de Forenede Stater.

En passus i præsidentens budskab, hvori det udtales, at Maine-eksplosionen skyldtes en undersjøisk mine, har vakt stor indignation i Spanien og foranlediget en skarp protest fra de spanske fredskommissærers side.

Frankrige.

Den endeløse Dreyfus-affære har i den sidste tid traadt i skyggen for Picquart-sagen, som synes skikket til at fremkalde et alvorligt sammenstød mellem den civile og militære magt i Frankrige.

Vi omtalte allerede i forrige hefte af *Kringsjaa* general Zurlindens beslutning om allerede den 12. decbr. at stille Picquart for krigsret, anklaget for forfalskning af det saakaldte rørpost-brev. Denne anklage, som mangler ethvert solid grundlag, synes udelukkende dikteret af forfølgelseslyst, og hensigten med krigsrettens berammelse til et saa tidligt tidspunkt som det ovenfor nævnte har øiensynlig kun været saa snart som muligt ved dom at gjøre Picquarts mægtige vidnesbyrd for kassationsretten ugyldigt. De militære myndigheders voldsomme paagaaenhed i denne sag, har hos størstedelen af den franske befolkning vakt en stærk misbilligelse, som har skaffet sig udtryk i talrige protester og til trængsel besøgte massemøder.

Mandag den 28. novbr. kom sagen fore i deputeretkamret, idet der stilledes en opfordring til regjeringen om at lade krigsretssagen mod Picquart udsætte. Dupuy, som øiensynlig er bange for at tirre hæren, negtede at efterkomme opfordringen, men anviste samtidig en anden udvei til at faa krigsretten udsat. Han erklærede nemlig, at hvis kassationsretten forlangte Picquart-sagens akter udleverede, vilde regjeringen sørge for, at forlangendet blev opfyldt. Ved denne erklæring lagde han sagen i kassationsrettens hænder; ti følgen af Picquartakternes udlevering maa blive krigsrettens nødtvungne udsættelse. Kamret billigede regjeringens holdning med 437 mod 73 st. Stor opsigt vakte det, at Poincarré, der var minister, da Dreyfus dømtes, under debatten erklærede, at det eneste bevis mod Dreyfus var bordereauet, og at den meget omtalte tilstaaelse, som

Dreyfus efter degradationen skal have afgivet overfor kaptein Lebrun-Renault, ikke omtaltes for ministeriets medlemmer i 1894.

Den af Dupny antydede udvei er nu blet befulgt, idet kassationsretten har besluttet at forlange Picquart-sagens akter udleverede. Denne beslutning er dog ikke fattet efter kassationsrettens eget iniativ, men paa foranledning af en ansøgning fra Picquart, hvori denne støttende sig til forskjellige lovparagrafer anmoder kassationsretten om at afgive kjendelse angaaende krigsrettens kompetence. For at efterkomme denne ansøgning, der er fuldt juridisk berettiget, maa kassationsretten gjennemgaa Picquart-sagens akter, og krigsretten kan saaledes ikke begynde sine forhandlinger paa den berammede dag

Det paastaaes, at den tyske militærattaché oberst Schwartzkoppen vil erklære, at han har skrevet det rørpostbrev, som Picquart anklages for at have forfalsket.

Tyskland.

Keiser Vilhelm har efter hjemkomsten fra sin Palæstinareise aabnet den i juni valgte nye rigsdag med en længere trontale, som bebuder forskjellige lovforslag, deriblandt et om en kostbar udvidelse af hæren og et andet om beskyttelse af arbeidsvillige arbeidere mod saadanne, som ved trusler søger at bringe dem til at streike.

En affære, som i den senere tid har vakt megen irritation i det tyske rige, er den saakaldte Lippe-Detmold-affære. I sig selv er sagen temmelig ubetydelig. Keiser Vilhelm og regenten af Lippe-Detmold er geraadet i uenighed angaaende den titel, som tilkommer regentens børn. Regenten har i den anledning tilkjendegivet keiseren sin utilfredshed, og keiseren har anmodet regenten om for fremtiden at holde sine henvendelser i en anden tone. Dette er alt, hvad der har passeret. Sagen har imidlertid vakt megen misstemning blandt de tyske forbundsfyrster, dels fordi de anser sin værdighed krænket, dels fordi keiseren tillægger forbundsraadet ret til at afgjøre sukcessionsspørsmaal inden de enkelte tyske stater, en ret, som ifølge fyrsternes mening alene tilkommer vedkommende stat selv. Der er al udsigt til, at affæren vil blive ordnet paa en tilfredsstillende maade; men den viser, at keiseren, hvis han optræder anmassende overfor de tyske forbundsfyrster, let kan vække tillive partikularistiske tendenser, som kan blive farlige for rigets enhed.

Tyske autoriteter har i den senere tid begyndt at udvise østerrigere, især slavere, som har indvandret i Tyskland for at søge arbeide. Denne sag har bragt den østerrigske premierminister Thun til at holde en tale, hvori han truer med, hvis der ikke tages tilbørligt hensyn til de østerrigske interesser, at gribe til repressalier overfor Tyskland. Thuns udtalelser har vakt megen opsigt saavel i Tyskland som Østerrige og varsler neppe godt for trippel-alliancen.

Kreta.

Prins Georg af Grækenland er udnævnt til generalkommissær paa Kreta, som han skal regjere under sultanens nominelle overhøihed og i forening med den kretensiske nationalforsamling. I den anledning er der stor begeistring blandt kretenserne og grækerne.

Det er blet bestemt, at det tyrkiske flag som tegn paa sultanens nominelle overhøihed skal vaie ensteds paa Kreta, og admiralerne har derfor ladet det heise paa en ganske liden ø, Suda, ved mundingen af Sudabugten. Denne ø beboes kun af mahomedanere, og flaget vil der ikke kunne sees af den kristne befolkning.

R. E.

Ny literatur.

O. A. Øverland: *Af Sagnet og Historien.* (P. T. Mallings boghandels forlag).

Den utrættelige forsker, hvis „Historiske Smaafortællinger“ er blet saa populære, har her i et lidet med smukke billeder prydet bind samlet en hel række ganske korte stykker, sagn og dokumenterede notiser fra sine granskninger af kilderne til vort lands kulturhistorie i senere aarhundreder. Bogen anbefales dem, der endnu har bevaret sans for historisk læsning.

Charlotte Koren: *Dronninger og partikampe.* Hist. skildringer fra England i det 16. aarhundred. (Samme forlag).

Nordahl Rolfsen: *Vore fædres liv.* Karakterer og skildringer fra sagatiden. (J. M. Stenersen & Co.s forlag).

I et udmærket smukt udstyr — hr. Blochs billeder har altfor sødladne ansigter, der minder stærkt om modejournalers idiotiske fjæs, men er ellers vistnok paalidelige, hvad klædedragt og interiører angaar, skjønt ogsaa dette har en bismag af teaterpuds — foreligger anden udgave af det fortrinlige værk, der har samlet en række træk fra de gamle islandske sagaer til et karakteriserende helhedsbillede. Et værdifuldt supplement til kongesagaerne.

C. J. Anker: *Fra svenske Arkiver om Unionens Forberedelse 1814.* (Samme forlag).

Meddelelser vedkommende Ligningsvæsenet udg. af Finansdepartementet. No. 5. Retsafgjørelser ang. Skattespørgsmaal. (Det norske forlagstrykkeri).

En efter „Retstidenden“ gjengiven samling af domme i skattetvister i løbet af aarene 1872—97.

Olaf Holm: *Af Fattigkassens Annaler.* Skisser og Oplevelser. (Olaf Norlis forlag).

Hr. pastor Olaf Holms religiøse forfatterskab er sikkert kjendt og skattet af mange blandt vore læsere. Nærværende lille bog indeholder fem skildringer (i novellistisk form) af, hvad en landspræst kan opleve som ordfører i fattigkommissionen. Det lune humør gjør de triste smaabilleder saa underholdende, at man næsten glemmer deres saare triste baggrund i virkeligheden. Den raske fremstilling vidner om, at vi har med en øvet fortæller at gjøre.

Dr. A. Dodel: *Moses eller Darwin?* Et skole-spørsmaal. Autor. overs. af Andreas Paulson. (Bergen, Ragnvald Paulsons forlag).

Forf. er professor i botanik ved Zürichs universitet, og hans bog (tre foredrag) har gjort megen opsigt ikke alene hjemme i Schweiz og i Tyskland, men ogsaa i Frankrige og England — ved sin kjække hævden af skolens pligt til at lægge naturhistorie-undervisningen om paa evolutionistisk grundvold. Bogen hævder, at udviklingslæren er „opmuntringens lære og har en uvurderlig opdragende kraft“.

Hans Seland: *Andror.* Forteljing. (Oslo. Bertrand Jensen).

Som humorist er hr. Hans Seland landskjendt fremfor de fleste. Alvoret har forlængst trængt ind i hans forfatterskab, rigtignok et lyst, mandigt alvor, som bunder i sund tro paa livet. Nærværende fortælling er et alvorsfuldt billede af en bondemands daglige liv i stræv og slid; men saa vakkert i „tonen“ og saa mandigt i holdningen. „Trotten vinn“, det er et kjækt valgsprog; den, som prenter det livssyn ind i ungdommen, slig som Hans Seland her gjør det, han bidrager til at reise en ny kraft i nationen.

Rasmus Løland: *Jordvend.* Segn og æventyr. (Samme forlag).

Hr. Rasmus Løland er vistnok den frodigste forfatter i vor literatur, ikke bare i landsmaals-literaturen. Paa syv aar har han udgivet et snes fortrinlige værker, hvoraf fem skuespil. Med nærværende samling — fem let fortalte sagn og eventyr — hævder han sig atter som landsmaalets første prosaist. Paa et hvilket som helst sprog vilde en saa lykkelig kunstnerisk begavelse have vundet høi anseelse. Det er en fest at læse saa ren og naturlig levende stil.

C. V. Duckert: *Afholds-vennernes aarbog 1899.* Første aargang. (Kr.ia. Forf.'s forlag).

Nils Kjær: *Bøger og Billeder.* Kritiske forsøg. (Feilberg & Landmarks forlag).

For *Kringsjaas* læsere er hr. Nils Kjær en gammel kjending; det vil sikkert glæde mange at se, at han paany har besørget sine paa forskjellige hold offentliggjorte essays samlede i et lidet bind. Ligesom sidst indeholder samlingen otte stykker. Deraf behandler de seks forskjellige literære personligheder: Ibsen, Strindberg, Maeterlinck, Hoffmann, Goethes Werther og Descartes — alle i raske, men derfor ikke mindre dybt opfattede karakteristiker. De to øvrige stykker behandler et par af renaissance-kunstens mest typiske mestere: Dürer og Botticelli, dem forf. har havt leilighed til at fordybe sig i beskuelsen af under et længere ophold i München og Florens. Nils Kjærs fremstillingskunst er et mønster paa den hos os saa sjeldne art prosa, der ellers kun trives i Danmark og Frankrige: essaystilen; man mærker i hver sætning, hvor han fryder sig i sit herredømme over tankens udtryk.

Holbergs Komedier. Den første norske udgave, ved Nils Kjær med friser af Wilh. Peters. (Olaf Husebys forlag).

I et elegant kvartbind med stilfuld tryk og rokoko-friser, foreligger nu den af hr. Olaf Huseby foranstaltede udgave af „Holberg" allerede fuldt færdig. Vi hilsede den velkommen, da første hefte forelaa i sommer; nu ønsker vi den tillykke. For 6 kr. faar man ikke kjøbt et gedignere trykværk. I en aandfuld, kanske lidt for knap indledning og en interessant efterskrift viser udgiveren, hr. Nils Kjær, sine ovenfor fremhævede egenskaber som skribent.

Edvard Storm: *Døle-visor.* Utgjevne av Halfdan Halvorsen med teikningar av Kristen Holbø. (Alb. Cammermeyers forlag).

Det kan man kalde en gjenopreisning. Sinklars-visens digter var som bekjendt den første landsmaals-sanger, d. v. s. „landsmaalet" var ikke i brug paa hans tid, han sang paa sit bygdemaal. Disse døleviser har nu to af digterens sambygdinger, den udmærkede sprogkjender hr. stenograf Halfd. Halvorsen og tegneren hr. Kristen Holbø, med et foretagsomt forlags bistand besørget udgivne i en — i ordets bedste forstand — pragtudgave. Tilslut er ogsaa melodierne til syv af de ni viser indtagne, lige efter udgiverens kyndige noter til teksterne. For en gang skyld er billederne ikke til skam for indholdet. Hele værket er en ære for vor bogavl.

Vetle Vislie: *Heins Kvæde.* (Alb. Cammermeyers forlag).

Et hefte vakre maal-digte er mange kjærkommet, især naar det klinger med saa mandig en røst som disse kvæde af Vetle Vislie.

N. J. Gregersen: *Jagt i Norge.* Med illustr. af Karl Uchermann. (Samme forlag).

Fritz Huitfeldt: *Baade fugl og fisk.* Med illustr. af Karl Uchermann. (Samme forlag).

W. S. Dahl: *Johan Sverdrups liv og virksomhed.* (Det Norske Aktieforlag). 1. hefte.

Endelig! En bog om Johan Sverdrup, skreven af en ven og beundrer, kommer ikke for tidlig. Det første hefte giver slig mersmag, at man tilslut ærgrer sig over ikke at faa det hele med en gang.

Af Hans Gudes Liv og Værker. Kunstnerens livserindringer udg. og forsynet med en biografisk indledning af L. Dietrichson. (Samme forlag).

I 9—10 hefte, stort format, for 90 øre, bydes os her et sjelden kjærkommet værk. Ikke alene en række, tildels kostbare gjengivelser af den store mesters hovedværker; men ogsaa kunstnerens selvbiografiske optegnelser, med kyndig udfyldning af de kjendsgjerninger, som den beskedne store mand ikke selv finder det værdt at dvæle ved. Det statelige pragtværk anbefaler sig selv. Skjønnere julegave kan ingen ønske sig til den pris. Hans Gudes ungdomserindringer vil blive et kulturhistorisk kildeskrift.

Julehilsen. Udgivet af Nordahl Rolfsen.

For tyve øre et helt julenumer! Tekst og tegninger, som det flotteste salonhefte kunde være stolt over. Naar afsætningen ifjor var 53,000, fortjener den iaar at øge til det dobbelte.

Elias Kræmmer: *Byens Fædre.* Fortælling. Illustreret af Gustav Lærum. (H. Aschehoug & Cos. forlag).

Alphonse Daudet: *Familiens Støtte.* Roman. Autor. overs. af K. V. Hammer. (Samme forlag).

Daudet var Frankriges Jonas Lie. Hans bøger fortælles saa legende og elskværdig. Oversættelsen har bevaret den eiendommelige tone, som hører til ved denne indtagende fortællemaade.

Kaptein H. Angell: *Svartfjell-sønerne.* (Samme forlag).

Den vidt bereiste forsvars-sværmer skildrer her paa landsmaal Montenegros patriotiske fjeldfolk, dets levesæt og frihedskampe.

Vilhelm Krag: *Rachel Strømme.* (Samme forlag).

En besynderlig historie om en ung kvinde, som for at tage hevn over en svovl-præst, der raat forstyrrer hendes fine kjærlighed til en fin mand, driver det til at fange ham i hans sanseligheds garn. Det forekommer noget usandsynligt, at en ellers ærbar kvinde hengiver sig til den, hun hader og vil fordærve. Fortællingen er holdt i en, som det synes, tiltvungen kold maner, men bæres af et ædelt sprog og en fast komposition.

Bernt Lie: *Sorte Ørn.* Ill. af H. Segelcke. (Samme forlag).

Bernt Lie: *Kasper Bugge.* (Samme forlag).

I en elskværdig, lidt støiende tone berettes her et stykke smaaby-liv, raskt omsluttende en liden ægteskabs-tragedie, der dog ender godt. Personerne er jevne, brave folk, som ikke duer til at være martyrer; deres ligevægt er ikke let at bringe i varig ulage.

Halfdan Christensen: *Spindelvæv.* To noveller. (Samme forlag).

Begge de smaa noveller behandler et ægteskab, som gaar istykker, fordi en af parterne besættes af en fiks ide. Stilen er rosværdig sikker, men paavirkning fra de yngre danske prosaister er umiskjendelig.

Hans E. Kinck: *Hugormen.* (Samme forlag).

Bogen er en fortsættelse af romanen „Sus“, som udkom for to aar siden. Den handler om, hvorledes Herman Ek som brugseier hjemme i bygden, efter først at have været fangen under magten i „moens sus“, vækkes til vildt had mod dølerne; hvorledes han leder „den klare tankes“ kultur — moderne industri — ind i dalen og knækker alt og alle, indtil hans værk rives omkuld af de hevnsyge ofre for sligt haardstyre. End ikke Bjørnson tumler saa ubændig med de titannaturer, han kan skabe. Hr. Kincks roman formelig revner af intensitet; hans stormende stemnings-billeder tager pusten fra os. Men overalt spores det, hvor bevidst den kunst er, som har søgt og fundet udtryk, som slaar til for at gjengive saa overvældende en stemnings-kraft. Hans Kinck har med denne aldeles eiendommelige bog afgjort hævdet sig sin egen plads i vor literatur, samtidig med, at han nu næsten har overvundet det besvær, det voldte ham at finde en sprogform, der faldt ham naturlig.

Niels Jul-Larsen: *Den typografiske forenings historie 1872—1897.* (Kr.a. Den typografiske forenings forlag).

Det imponerende værk paa halvtredje hundred kvartsider, skildrende de fem og tyve første aar af den nu saa seirsikre fagforenings virksomhed, vil blive et interessant kildeskrift til vort demokratis historie. Intet varsler saa godt for fremtidig trivsel, som at et samfund viser kjærlighed til sine traditioner.

Carl Ewald: *Æventyr.* Femte samling. (Det Nordiske Forlag, Kbn.).

Carl Ewald: *Sulamiths Have.* (Samme forlag).

Victor Hugo Wickstrøm: *En modern historia.* (Alb. Bonniers forlag, Stockholm).

»*Studenter och arbetare*« 1898. (Nordin & Josephson, Stockholm).

Hjalmar Öhrwall: „*De sju världsgåtorna*". (Fr. Skoglund, Stockholm). Denne greie kritik af Du Bois Reymonds berømte skrift „Die sieben welträtsel" er et anbefalelsesværdigt hefte af serien „I vår tids lifsfrågor".

Til Juletræet. Børnetidendes julebog. (C. Andersens forlag, Horten).

Ludv. Holstein: *Tove.* Et kærlighedsdrama i fem akter. (Det Nordiske forlag, Kbn.).

Den unge lyriker, hvis straalende vers betragtes som blomsten af det yngste Danmarks poesi, bringer nu et romantisk skuespil om kong Volmer og Tovelil. Dem, der ønsker at stifte bekjendtskab med den fine kunst, som stadig sætter nye skud paa de danske vænger, kan denne smukke bog ikke noksom anbefales. Den historiske kolorit er med flid ikke medtaget — hvortil skal ogsaa realismen tjene, naar emnet er romantisk.

Forskjellige meddelelser.

— *Lilleasien som opland* for tysk industri. Keiser Vilhelms Jorsalfærd har visselig bl. a. havt det maal at bane veien for hans undersaatters erobring af de lilleasiatiske markeder. For ganske kort tid siden kom en fabrikeier v, Dreyse hjem fra en undersøgelses-reise gjennem de lidet kjendte strøg. Han har fundet jordbunden yderst frugtbar baade for korn- og frugtavl samt for fædrift. Mange steder er der indbringende drift i gang; men store strøg ligger udyrkede. Nu er en tysk landbrugs-lærer indkaldt af et tysk jernbaneselskab for at lære befolkningen op. Industrien er det ilde bevendt med; de en gang saa efterspurte tyrkiske tæpper gjøres nu efter paa europæiske fabriker. Værst er vanstellet i toldvæsenet; toldpakhusene er altfor smaa, og for at undgaa store oplag kræver det tyrkiske toldvæsen en ublu leie. Alskens indførsels-forbud bekjendtgjøres først, naar vedkommende vare ankommer og meldes til fortolding. Gjæld er det næsten umuligt at faa inddrevet; falliter og snyderi maa man være forberedt paa. Handelslovgivningen forlanger ingen kundskab i bogførsel af en handelsborger; den usleste kontorgut kan uden kapital aabne forretning i stor stil. Alligevel skal der være let afsætning for billige tøier, sko, værktøi, cigaretpapir, landbrugsmaskiner o. l. Tyskerne lover sig adskilligt af dette nye opland, selv om de maa være forsigtige med at sælge til de uvederheftige tyrkere.

— *At bruge gjødsel-gas til belysning* foreslaar en fransk landbrugskemiker. Under sin gjæring frigjør gjødselen en mængde brændbar gas, som kunde opsamles, om man holdt bingen tæt lukket og ledede gasen gjennem et renseapparat til et gasometer, hvorfra den kunde sendes rundt om paa gaarden. Under rensningen er det let at indvinde en mængde ammoniak, som ellers spredes i luften, men som nu kunde bruges til gjødning. Frankriges samlede gjødsel-afkastning anslaaes til 560 mill. kr. aarlig; ved den foreslaaede behandling af al den gas, som nu gaar tabt, antages værdien at skulle stige med $^1/_3$.

— *5 millioner roser* (16,000 kilogram) medgaar til at udvinde 1 kilogram rosenolje. I departementet Sjø-Alperne ved Nizza høstes aarlig 2 mill.

kilogram roser. Prisen er 47 øre kiloet. Paa de fire morgentimer kan en klipperske høste 20 kilo. — Alt i alt tjenes der 10 mill. kr. om aaret paa blomsteravl og parfyme-tilvirkning i den paradisiske egn.

— *Metaller gaar træt.* Allerede for 30 aar siden mente lord Kelvin (den gang sir W. Thompson) at have iagttaget, at metaltraad, der stadig var i svingning, fik forøget elasticitet ved at hvile en tid. Nu har grundige undersøgelser ved Franklin-institutet i Nordamerika godtgjort denne antagelse.

— *Camera obscura* er nu bevist at være en opfindelse af den berømte maler Lionardo da Vinci, som tillige var en fremragende matematiker og tekniker. Tidligere har tre andre delt æren for denne opfindelse, som bl. a. er grundlaget for fotografien.

— *Et fysikalsk national-laboratorium* for England, i lighed med hvad der allerede findes i Paris og Berlin (Charlottenburg), skal nu oprettes ved observatoriet i Kew ved London. Planen er udarbeidet af en kommission under den berømte kemiker lord Rayleighs forsæde. Dets hovedopgave blir at justere fine instrumenter og bestemme faste fysiske værdier. Anstalten skal staa under kontrol af „Royal Society“ (det britiske videnskabsselskab), der ogsaa skal udnævne dets styrelse.

— *„Hvidt hav“.* En anden fransk reisende omtaler nu det fænomen, vi nylig nævnte; denne iagttager mener, at fænomenet bestod i en tyndt, men tæt lag af hvid taage; den hvide flade naaede nemlig langt op paa skibssiden.

— *Kautsjuk* er et af den moderne industris brændende spørsmaal. Tilførslen svarer ikke længere til efterspørslen; bare til cykle-ringe medgaar umaadelige mængder af det ingenlunde i overflod tilgjængelige stof. Derfor forekommer varen hyppig i forfalsket tilstand. Det foreslaaes isteden at bruge *oxylin,* et stof tilberedt ved oxydation (surstof-behandling) af linolje tilsat med affald af jute e. l. Oxylin erstatter fuldt kautsjuk som luft- og vandtæt samt elektrisk isolerende pakning; men det er ikke elastisk. Dette nye stof vilde derfor kun for en del kunne anvendes i stedet for kautsjuk. I Nordamerika har man derfor begyndt at „friske op igjen“ udbrugt kautsjuk ved at male den op til støv og udsætte dette for vanddamp under 6 atmosfærers tryk; den saaledes fremkomne masse valses. Dette „opfriskede“ kautsjuk ser ægte nok ud, men duger lidet; det blir derfor egentlig en fusk-vare.

Notiser.

— *Rigskansler Hohenlohes* afdøde hustru efterlod sig et umaadeligt jordegods (43,000 hektar) i Rusland; efter russisk lov maatte enkemanden sælge inden en bestemt frist; der blev betalt 2½ mill. rubler.

— *Det tysk-nationale parti i Østerrige* valfartede i forrige uge til Bismarcks grav paa Friedrichsruh under ledelse af den hidsige politiker Schönerer. Partiet forfægter aabenlyst en indforlivelse i det Tyske Rige af de tyske landsdele af Habsburger-monarkiet.

— *Et Schiller-monument* afsløredes for et par uger siden i St. Louis under begeistret tilslutning af alle tyskere i de Forenede Stater.

— *Djævle-øen* indrettet til forlystelsessted — er sidste paafund af amerikansk spekulation. Dagen efter kassationsrettens beslutning om revision modtog den franske regjering forslag fra en operadirektør i Chicago om at tillade anlæg af et moderne badested med hoteller og forlystelses-etablissementer omkring Dreyfus's (fordums!) fængsel mod en aarsleie af 25,000 dollars (93,000 kr.)

— *Telegrafering uden traad* er nylig med stort held foretaget fra toppen af Eiffeltaarnet til Panteon i Paris over en afstand af 4 kilometer.

— *Planet nr. 439* (en stjerne af 12. størrelse) er nylig opdaget fra observatoriet i Nizza af astronomen Charlois, som tidligere har opdaget 95 smaaplaneter.

— *623,320 tons kaffe* blev ifjor forbrugt i Europa og de Forenede Stater, deraf 318,170 tons paa sidst nævnte sted. I Tyskland medgik 136,400 tons, men i Storbritannien bare 12,420 tons.

— *En slange som husdyr.* I Brasilien bruges en tæmmet slange til at holde rotterne fra huset. Det er en 3 meter lang, armtyk boa-art (giboya), som betales paa torvene med 4—5 kr. Den sover om dagen gjemt i krog, men jager om natten; da den er smaatærende, driver den sin jagt mest for fornøielsens skyld. Ligesom katten holder den sig til huset.

— *100,000 pund sterling* (1,800,000 kr.) har en amerikaner betalt for et af de fire ægte skriftstykker, der findes efter Shakespeare. Britisk Museum i London har kjøbt et for 3000 pund. (54,000 kr.)

— *De tossede billed-brevkort,* som tyskerne overøser hinanden med, er nu blet gjenstand for politiets opmærksomhed: alle kort med billeder af tyske fæstninger beslaglægges, og udgiverne og forhandlerne multeres for 3 mark.

— *200,000 skolepligtige børn* i Belgien kommer ikke paa skole. Af dem, der møder op, slutter 75—82 pct. sin skolegang, før de har gaaet alle klasser igjennem. Det er det klerikale (katolsk-kirkelige) parti, som har magten og ansvaret i landet.

— *25 bind* udgjør den netop afsluttede udgave af den bekjendte panslavist Katkovs samtlige „ledere" i hans „Moskovskij Vjedomosti" gjennem aargangene 1863—87. Der er indtaget en række breve, ogsaa fra hans yngre aar.

— *Dawson City,* den nye by i Klondyke, er nylig blet herjet af en ildebrand, der lagde halvdelen af de tarvelige brakker og tømmerhuse i aske, saa 8000 mennesker staar uden tag over hodet midt paa vinteren. Det var saa koldt, at alt vand frøs og hindrede slukningen.

— *60,000 mill. kr.* ansættes den skatbare formue i Prøissen til, deraf 36,000 mill. kr. i byerne og 24,000 mill. kr. paa landet. Stigningen siden fjoraarets ligning er 2.6 pct., deraf 3¾ pct. for byerne og 0.83 pct. for landet.

— *102 kilometer paa 2 timer* er den rekord, som en cyklist nylig satte i Paris.

— *Over 400,000 cykler* er indskrevne i Frankrige; da der erlægges 10 francs i skat, tjener staten over 4 mill. fr. (ca. 3 mill. kr.) paa dette libhaberi.

Rettelse.

I hefte 10, side 729 forekommer en trykfeil: „de 672 fremmede *personer* i Kina" skal være *firmaer.*

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: CHR. BRINCHMANN.

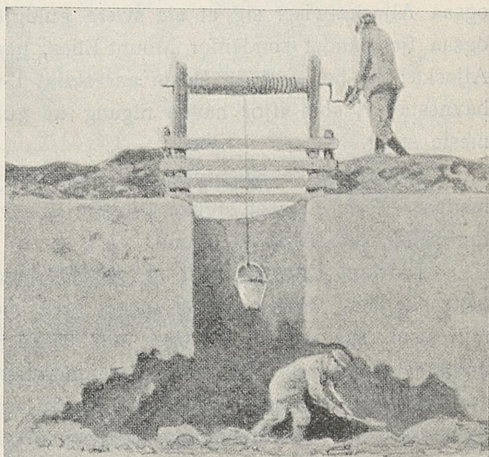
BIND XII. 31. DECEMBER 1898. HEFTE 12

Klondyke.

(Efter A. de Foville *Rev. des deux Mondes*).

I kort uddrag skal vi her gjengive en udførlig afhandling af den franske mynt-direktør om det nye guldland i Aljaskas indre, som paa et par knappe aar allerede har ydet for halvhundred millioner kroner til verdens beholdning af gult metal.

Alt i 1858 slog de første guldgravere sig ned i det vestligste strøg af Britisk Kolumbia, ved Fraserfloden, som fra nord løber ud i sundet bag Vancouverøen. Forsøget blev en skuffelse, men alligevel har stadig smaa flokke søgt længere og længere nord efter dalen op i Klippebjergene, indtil de naaede over fjeldryggen hen til den vældige Jukon-flod, som løber mod nord og senere bøier mod vest ud i Berings-havet ved St. Michaels. Endelig den 15. juli 1897 kom damperen „Excelsior“ ind til San Francisco med et selskab haardføre karle, som bragte med sig poser og flasker fyldte af over 1000 kilo guldstøv, to dage efter løb „Portland“ ind til Seattle med en lignende last. Disse folk berettede, hvorledes de

Arbeide i tælen.

efter ubeskrivelige anstrengelser havde opdaget utrolig rige guldleier ved Jukonflodens bielv Klondyke — og George Cormack, gamle Casey, Clarence Berry, Lewis Rhodes, samt kanadieren Joseph Leduc blev dagens helte. Af hver skaal elvesand havde de vasket ud guld for 40—70 kroner. Der var ingen tvil om, at der var hundreder af millioner at hente.

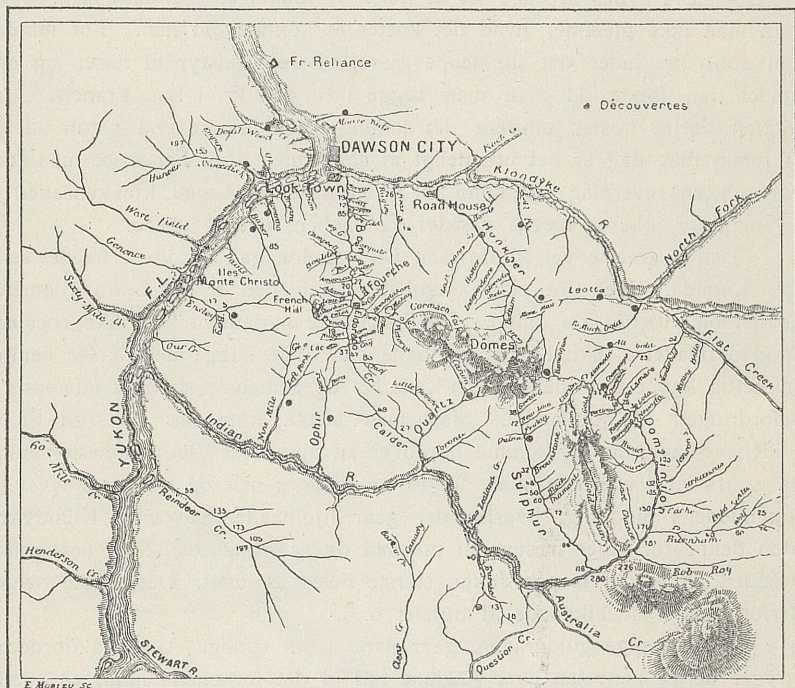
Fra alle kanter i nabolaget strømmede lignende eventyrere sammen i strøget og skjærpede langs alle vasdrag under ledelse af bergmester Ogilvie. Bonanza-dalen (66 km. lang), hvor det første fund (Discovery) blev gjort, stykkedes ud paa 100 lotter; og i rivende fart ynglede der *claims* op efter alle bække og elve i nabolaget. Nu i sommer kom damperen „Koanoake“ ind til Seattle med 15 mill. kr. i guldstøv, samlet af 15,000 vaskere.

De horder af guldtørstige eventyrere, som først stimede afsted til det afsides strøg, vidste ikke engang, om rigdommen ventede dem paa britisk grund eller indenfor Aljaskas grænser. Da Rusland og England i 1825 enedes om at dele sine ubefærdede polaregne ved en ret linje efter meridianen nordover fra Mount Elias (det 6000 meter høie snefjeld ved Stillehavets nordligste bugt under Aljaska) drømte diplomaterne ikke om, at denne vilkaarlig trukne streg skulde kløve et af klodens rigeste guldleier. I 1887 solgte Rusland Aljaska til de Forenede Stater for 26 mill. kr. uden at ane, hvad for skatte det øde polarland gjemte. Nu er det fastslaaet, at det egentlige Klondyke ligger paa Kanadas grund. Men ogsaa Aljaska viser sig at eie svære guldgjemmer. Som bekjendt regnes ogsaa fjordlandet søndenfor Mount Elias, paa en strækning af 700 km., til Aljaska; og her er i de sidste aar skudt i veiret en hel række af driftige havnestæder, som ifjor havde tilgang af guld for 7 mill. kr. fra de nærmeste strøg.

I det britiske Klondyke har allerede byen *Dawson City* dannet sig, medens *Circle City* et stykke længere ude ved Jukon-floden er midtpunktet for driften paa Aljaskas grund.

Dawson City ligger i et vakkert landskab mellem høie fjelde med tætte skoglier. Sommeren er meget kort, men har varme dage og næsten midnatsol, saa engene pranger med friske blomster, og skogholtene gjenlyder af fuglesang. Den værste sommerplage er de uundgaaelige myggesværme, som tvinger folk til at arbeide om natten. Vinterdagen er kort og mørk som i Nordland, og kulden kan gaa ned under 40 grader, mens sneen ligger meterhøi. Byens grundlægger og konge er den ovennævnte Joseph Leduc eller Ladue, som hans medborgere nævner ham; det er oprindelig en liden spekulant, som i 1896 anlagde et sagbrug ved Klondykeelvens udløb i Jukon-floden og satte op en række brakker eller plankeskur, som han leier ud for den tilstrømmende mængde, der trænger tag over hodet. I juni ifjor kom den første dampbaad, „Bella“ fra Fort Jukon og

Circle City op til Dawson City, medbringende 225 passagerer og 450 tons varer. Baadens eiere, „Aljaskas handels-selskab“, leiede lokale af Ladue og aabnede en butik, hvor der den første dag handledes for 21,000 kroner. Senere har selskabet bygget selv, for 1 mill. kr., fire træboder paa 15—30 meter i længden; men der er allerede fremtraadt en lige mægtig konkurrent. Byen gjenlyder dag og nat af støi fra de utrættelige sagbrug, som reiser sig paa alle kanter. Tomterne stiger raskt i pris; rummet er nemlig allerede knapt nok. Ved flodbryggen er der for en

Kart over guld-strøget.

jordlap betalt 40,000 kroner. Man begynder allerede at bygge nedenfor Klondykes udløb, hvor der er tørrere og rigeligere grund. Et almindeligt lidet hus, ialt bestaaende af 30—40 tømmerstokke, koster 3500 kroner; der findes da 1 — et — vindu paa hele huset og en god koge-ovn.

Desværre er den unge tømmerby allerede vel forsynet med spillehuse, hvor guldet omsættes i rivende fart. Og stedets pragtbygning er „Opera-salonen“, hvor de fast ansatte piger valser for 1 dollar timen og hjælper sine kavallerer til at drikke guldposerne tomme. Opvarterne har 50 dollars (185 kr.) i ugeløn foruden drikkepenge. En flink kok faar 10 dollars dagen

og kosten. Haarklipning koster 1 dollar, et bad 1½ dollar. De fem seks læger paa stedet umager sig ikke med at undersøge nogen for mindre end 1 unse guld (vel 63 kr.), for et sygebesøg udenfor byen beregner de sig 370—1850 kr. (100—500 dollars). Alle priser regnes efter „unse guld“ (17 dollars, vel 63 kr.); enhver bærer paa sig en pose guldstøv og en liden vægt, og man tager det, ialfald hvor det gjælder at betale moro, ikke nøie med lidt god vægt — en kneipevært kan trygt gjøre regning paa at tjene 20 pct. ekstra paa denne vis.

— Det synes at være let at tjene overdaadigen paa dette sted. Men man maa ikke glemme, hvad det koster at komme did hen. For mindre end 4000 kr. lader det sig neppe gjøre. Bare i udstyr til reisen og opholdet den første tid maa man lægge ud 1500 kr. i San Francisco, og fragten derfra koster omtrent det samme; med mindre end 1 ton udstyr af forskjelligt slag er det uraadeligt at sætte ud. Man bør slæbe med ikke bare alskens overplag og skotøi for turen, men ogsaa mad, kjøkkensager og — ovn, for ikke at nævne værktøi og vaaben, telt og slæde.

Den nærmeste vei til Dawson City skulde gaa nordover fra det vestlige Kanada. Men fra sidste jernbanestation her er der 2000 kilometer ubanet og ukjendt vei didop. Det kanadiske parlament kan ikke enes om at give tilladelse til anlæg af jernbane paa dette strøg; der raader nemlig en heftig kappestrid mellem Øst-Kanadas og Stillehavs-strøgets interesser i befordringen til guldlandet. Man maa altsaa fremdeles helt ud til en Stillehavs-havn, for at komme nordover ad sjøveien. Det nemmeste skulde da synes at være, om man fulgte en damper helt op i Beringshavet til Jukonflodens munding, hvorfra der gaar hjulbaade indover til Klondyke. Men denne tur tager næsten en maaned og er meget kostbar og besværlig; desuden ligger der is paa Jukon største delen af aaret. Denne rute vælges derfor næsten udelukkende af turister o. l.

De egentlige guldgravere gaar iland i det sydlige Aljaskas fjorde og stryger derfra benveien over fjeldene ind til det forjættede land, en strækning paa 900 km. (som fra Kristiania over land til Mosjøen). Hjemvendte guldgravere har skildret de forfærdelige strabadser, som forestaar dem, der giver sig ikast med denne rute. Nu foreligger tillige to autoritative beretninger om veiens besværligheder, en rapport fra arbeidsdepartementet i Washington (mai 1898) om dets udsending Samuel Dunhams undersøgelser, samt Amès Sémiré's reisebreve til det franske blad „Temps“ (mars—okt. 1898). Endda begge disse herrer paa grund af sin stilling og sine rundelige midler skulde have særskilt gunstige vilkaar for sin færd, lyder deres skildringer fuldstændig afskrækkende. Begge tog i land i Dyea og fulgte den gjængse rute op til Dawson City; Dunham brugte en maaned (23.

Guldgravere paa vei over fjeldet.

aug.—23. sept. 97) og Sémiré hele to maaneder (20. mars—20. mai 98) mod slutten af vinteren.

Først den rædselsfulde tur med en fuldstuvet lastedamper, hvor passagererne drikker og slaas, mens hundesværmen ombord hyler, og kjørne brøler; stank og sjøsyge. Saa alt det utaalelige plunder med toldvæsenet paa grænsen mellem Kanada og Aljaska. Endelig selve fjeldovergangen. Chilkoot-passet bag Dyea er 1200 meter høit og er saa bratlændt, at der ikke er tanke om at komme frem uden til fods. Fra sidste høst ligger der igjen aadsler efter 4000 dyr, som har sat livet til i urene og stupene. Somme steder stamper man i fjeldmose til knæs, paa andre hold maa man hoppe fra trærod til trærod i et ulænde, hvor det mindste feiltrin kan koste et knækket ben. Saa har man desuden al sin svære baggage at passe paa; et muldyr eller en bærer koster op til 2 kr. pr. kilo bare for opstigningen eller det 4-dobbelte for hele veien. At fragte alt sit med i en vending er ugjørligt; man faar slæbe en portion ad gangen et stykke frem og saa vende tilbage efter resten i op til ti vendinger; de gjemmesteder under aaben himmel, som man maa benytte, er selvfølgelig alt andet end trygge; dertil kommer alt det, man mister eller ødelægger, ved at læsset vælter eller ruller udfor styrtninger. Endelig naar man frem til Lindemann- og Bennett-sjøerne, hvor man kan bruge færge og, om man har lyst, varme sig med brændevin til 30 kr. flasken. Vasdraget mellem sjøerne er ufremkommeligt med farkost; enten maa man skaffe sig en flaade (ved et sagbrug, som sælger planker for kr. 1.80 pr. løbende fod!) eller for hundredvis af kroner leie hunde til at trække slæden, om det er vinterføre. Har man ikke raad til slige udlæg, faar man trække eller bære selv, i mange vendinger igjen. Det blir ikke lange dags-marscher — eller rettere ugemarscher.

— Saa afskrækkende adkomsten til det nye eldorado end har været, regner man allerede, at 25,000 vordende millionærer har opslaaet sine telte ved Jukon. Hvor mange blandt disse der virkelig kan faa se sin drøm gaa i opfyldelse, kan man slutte sig til ved at dividere nævnte tal i summen af de værdier, som jordbunden hidtil har givet fra sig. Selv efter den rummeligste beregning kan denne deling ikke give mere end 1500 kr. for hver. Der er allerede forlængst overfyldt. De virkelig righoldige guldleier toges i eie af det første kuld indflyttere. Udstykningen af skjærpepladse blev øieblikkelig (mai 97) reguleret af myndighederne i det kanadiske „territorium“, hvortil egnen hører. Man maa have fyldt 18 aar og være forsynet med adgangskort fra et toldkontor i nærheden. Saa faar man ret til 500 fod (152 meter) langs et hvilket som helst *creek* (vandløb); ifald man finder en ny aare, blir ens *claim* (skjærpe-lot) forlænget til 750 fod. Vil man skjærpe paa fri mark, som ikke støder til noget vandløb, faar man

ret til en firkant 250 fod (76 meter) i hver kant. I hvert af lottens hjørner maa reises en pæl *(legal post)* med tydelig indskrift, angivende skjærperens navn og indskrivningsdagen. Herved blir man *free miner* med ret til jagt, fiske, hugst og guldvaskning indenfor sine mærkepæle, mod at erlægge 10 dollars (37 kr.) aarlig og 15 dollars i indskrivningspenge; for et tillæg af 100 dollars fornyes retten de følgende aar. Af alt udvundet guld skal 10 pct. afgives til statskassen; stiger afkastningen til 500 dollars (1850 kr.) ugen, tager staten de 20 pct. Forsømmelighed med erlæggelsen medfører kort og godt ekspropriation. Ligeledes spilder man sin ret, om man i sommertiden stanser arbeidet paa lotten tre døgn i træk uden tilladelse. Men mod at erlægge 2 dollars erholder man ret til at sælge, give eller pantsætte sin claim til en anden. Ingen kan faa indskrevet mere end en

Ved en lønsom creek.

claim; men ved denne afgift paa 2 dollars kan man faa adgang til at opkjøbe andres claims. Under slige vilkaar er det ondt at tænke paa den skjæbne, som møder alle dem, der fremdeles begiver sig afsted til det ugjæstmilde strøg.

Myndighederne i Dawson City, inspektøren for det ridende politi, tolderen og guld-kommissæren, havde ifjor høst ogsaa en rædselsfuld tid. Nøden og hungersdøden truede tusener af sammenløbet pak af begge kjøn, end sige alle de syge og ikke-arbeidsføre. Mod slutten af september kom vinterkulden. Alle, som kunde, drog afgaarde; med to smaa dampere fragtedes 270 personer ned til Circle City — mr. Dunham, som fulgte den ene, har skildret den forfærdelige ti dages reise i tørre ord, der kan faa haarene til at reise sig paa ens hode. Andre hundreder flygtede paa

maa faa. Tilstanden i det vesle Dawson City var et helvede mod Paris under beleiringen. For et snaut maal mad forlangtes 15 kr., for en liter olje 18 kr., for en pakke lys 200 kr. Saa kom en vakker dag et par franske nonner fra Kvebek og lærte de vilde horder at vende sig ydmygt mod himlen. Vækkelsen greb om sig, og mangen raabarket karl saaes at bøie knæ i sneen.

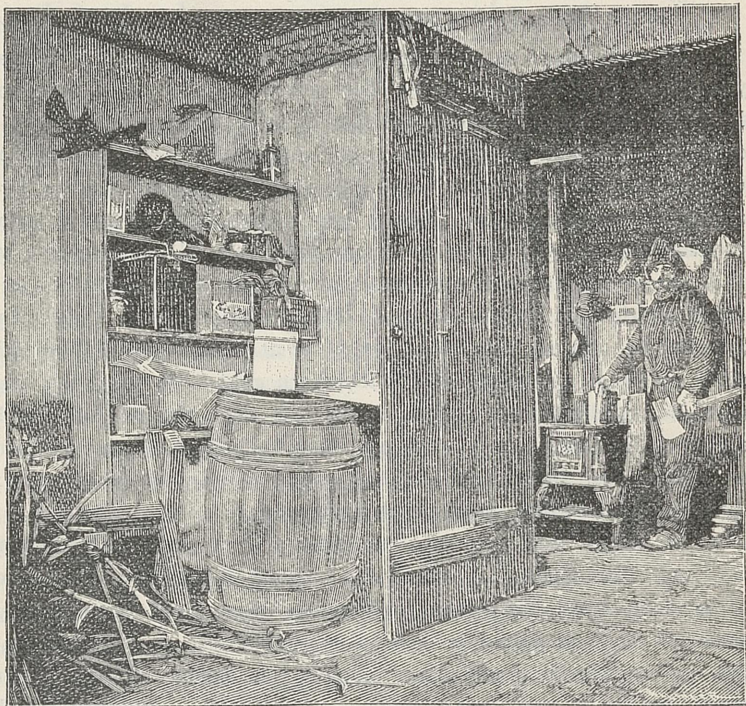
— I den lille nybygger-by kan livet være nogenlunde taaleligt endda; men ude i marken er der ingen ende paa de savn og strabadser, de egentlige guldvaskere har at kjæmpe med. Adkomsten til de forskjellige claims gaar gjennem næsten ufremkommeligt ulænde, hvor knædyb mose eller et endeløst virvar af glatte trærødder dækker de bakkedrag, hvor man kan komme frem mellem myr og ur. En hest koster det 200 kr. dagen at leie. At faa en bør baaret frem paa mande- eller hunderyg kostede ifjor 3 kr. pr. kilogram for 25 kilometer; om vinteren kan man bruge kjælke, saa da slipper man 1 kr. billigere. For blodig betaling faar man fra et sagbrug slæbt nogle planker frem til sin claim og bygger et skur; skal man have vindu, nøier man sig med at stille en flok tomflasker i tætte rader foran gluggen. Maden er hermetik og drikken vand, om muligt tilsat med brændevin. Om natten maa man sove i fulde klær paa sække, som vrimler af utøi.

Alt dette finder de haardføre karle sig i med glæde, naar de bare træffer guld nok at vaske. For at faa tag i dette maa de altid grave jorden og auren væk helt ned til det faste berg, der kan ligge 3—10 meter dybt. Berget er glimmerskifer, som nærmest under jorddækket er smuldret op i rullesten og grus. Jo dybere man graver, des tættere har det gule tunge støv leiret sig i auren. Jordskorpen er evig tæle, som selv ikke sommers dag gaar helt op. Sommers dag nytter det ikke at grave i den tøende tæle; hullet gaar fuldt af vand. Al gravning foretages derfor om vinteren. For at tø op tælen, bruger man om kvælden at tænde et vældigt stokkebaal i gropen, man graver i; saa kan man om morgenen hakke et stykke nedi. Har man endelig naaet ned til berget, huler man jorden væk langs dette til alle sider; tælen holder jordlaget fra at styrte sammen. I regelen graver man to nedgange for ventilationens skyld. Vinters dag kan man grave sig under elvene ogsaa; de bundfryser nemlig. Al den frosne sand, man hakker løs, heises op i bøtter og dynges op paa marken, til sommervarmen kommer og gjør det muligt at „vaske". Hertil bruges almindelig en skaal *(pan)*, som tager to spader fulde; en stærk og flink karl kan vaske 100 skaale om dag, omtrent 1/4 kubikmeter sand. Eller man bruger et større trug, der hænger mellem to støtter, saa det kan rugges frem og tilbage *(rocker)*. Endelig anvendes ogsaa en lang tro eller rende *(sluice)* med skaarer i bunden, hvor guldet lægger sig. I

begge de sidste tilfælde hjælper man til med kviksølv, naar det skal være rigtigt gromt.

Den lange haarde vinter tager stærkt paa skogen; allerede nu er lierne omkring de ældste findesteder ved Bonanza udhuggede. I polegnene vokser skogen ikke til igjen. Vednøden vil derfor snart gjøre sig gjældende; det nytter jo ikke at tænke paa at fragte veden langveis fra i sligt lænde.

Folkehjælp er blodig dyr; 15 dollars (57 kr.) dagen er den gjængse

Guldgraver=hjem.

løn. Mere end 150 arbeidsdage i aaret kan der ikke være tale om. Regner man, at en arbeidskarl gjennemsnitlig kan tjene 5000 kr., maa han leve yderst forsigtig for at faa det til at strække til aaret rundt; kone og barn kan han med denne indtægt ikke underholde.

Endelig maa man tage i betragtning, at selv de stærkeste karle slider ondt i det strenge klimat. Det tager paa sundheden aldrig at kunne vaske sig og at maatte sove i sine gangklær. I vaarbløden hjælper det ikke, hvad man trækker paa fødderne; og om vinteren viser termometret baade

40 og 50 graders kulde, mens snelyset gjør en ganske blind tilslut. Gigt, skjørbug og lungebetændelse grasserer slemt; naar som helst resikerer man at forfryse et lem, et lidet saar betændes straks og kan koste livet. Dawson City er et usundt sted, hvor feberen huserer vildt; i sommer havde den tag i 15,000 paa en gang. Det lille sted beherskes af 4000 glubske, hylende hunde, og paa alle hold durer og hvisler sagbrugene, saa der just ikke er hyggelige kaar for en stakkels feber-patient. Kirkegaarden vokser derfor rivende hurtig. To aar gammel er denne stad, og allerede gjemmer den flere døde end levende.

— Af alle de tusener, som har slidt sig did hen, drevne af drømmen om at blive millionær i en fart, har kanske en tylvt seet sin drøm gaa i opfyldelse. Men hvad slags lykke eller velvære skaffer deres gulddynger dem paa det ugjæstmilde sted? Selvfølgelig er der ikke ret faa, som har „gjort det godt", om de end ikke er blet millionærer. De, som saa langt fra at have vundet noget stort lod i lotteriet, tvertom har tabt alt sit og gaar der som stoddere i selve guldets hjem, deres tal er svært at tælle.

Naar der en gang banes fremkommelige veie til det afstængte sted, saa de uundværligste livs-fornødenheder kan fragtes didop uden besvær og uden altfor urimelige omkostninger, da vil jo vilkaarene for stedets trivsel blive taalelige. Da vil det ogsaa lønne sig at tage kostbare grubedriftsmaskiner i brug og udnytte selve kvartsens guld. Da vil ogsaa mange andre rigdomskilder kunne aabnes; landet skal være rigt paa kobber, bly, sink, kul o. l. Naar der kan bygges lune vinterfjøse, er der fede græsgange nok til en indbringende fædrift; kaal, poteter, stikkelsbær o. l. er let at dyrke i den korte, men varme sommer.

Hvor meget guld, der kan udvindes aar om andet, er ikke let at gjætte; men 100 mill. kr. tør man vel anslaa det til. Som vi ogsaa nævnte i et foregaaende hefte, har verdens guldproduktion mere end fordoblet sig paa de sidste 15 aar. Samtidig er ogsaa sølvproduktionen gaaet jevnt frem fra 2 mill. kg. i 1877 til 5 mill. kg. i 1893. Naar enkelte nationaløkonomer i sidst halve mandsalder har klaget over knap tilgang paa mynt og heri søgt en hovedgrund til de længe raadende kriser, da er de bevislig paa afveie. Der har snarere været overflod, skjønt der fremdeles er rum nok for meget mere mynt.

Regner man sammen alt det guld, som folkene har mellem hænder og nappes om, blir det ingen overvældende masse. Om man tænker sig alt det i historiens løb udvundne guld smeltet sammen i en eneste klump, vilde denne ikke maale mere end 10 meter i hver kant, femten skridt — den vilde rummes i et almindeligt stort lokale. Det er ganske underligt at forestille sig den indflydelse, som udgaar fra denne vesle klump af et i og for sig saa unyttigt stof. Her kan man tale om misforhold mellem

aarsag og virkning! Det vil gjøre lidet til eller fra i verdens røre, om der fra en fjern udkant hentes en smule ekstra at føie til denne magisk virkende klump. En af de lykkelige findere i Klondyke døbte overmodig sin *claim* „Too much gold creek“ — det vil vare længe, før der gaar trold i de ord. Verden faar ikke lettelig for meget guld.

Polaker og prøissere.

(Efter K. Waliszewski i *Revue des Revues*).

De prøissiske myndigheders tvangs-styre i Sønderjylland faar vi af og til melding om, ialfald hver gang brutaliteten ytrer sig for oprørende eller taabelig. For tiden hører vi ogsaa, at østerrigske borgere af slavisk herkomst jages ud af Tyskland, og at dette har bragt den paa grund af hjemlige fortrædeligheder pirrelige ministerchef i Wien til at lade hidsigere ord, end der sømmer sig mellem gode vaabenbrødre, slippe frem over tændernes gjerde. Mindre opsigt vækker det, at de hovmodige prøissere driver et lignende spil mod sine polske medborgere, fordi de ikke er tyskere — polaker har ingen hjemlig stat at ty til. For at give vore læsere et indblik i, hvad en nation, betændt af magtsyge, kan fryde sig over at øve mod et faatalligere fremmed folk, den har i sin vold, skal vi i korte drag gjengive et flammende opsæt af den udmærkede polske historiker Waliszewski (forf. af to fortrinlige værker om tsar Peter og om Katarina II, oversatte til svensk).

Den sjofleste streg i Europas historie er unegtelig den deling af det polske rige, som de „oplyste“ monarker Katarina II af Rusland, Fredrik II af Prøissen og Josef II af Østerrige, drevne af gjensidig skinsyge, formastede sig til at foretage. Napoleon ydmygede de tre røveres efterfølgere og „gjenoprettede“ derfor Polen; men med den store ærkerøvers fald „gjenoprettedes“ paany hans endelige overvinderes herredømme over deres fordums rov. Wiener-kongressen udslettede for stedse Polen af staternes tal; af de $6^1/_2$ millioner polaker blev vel 1 million lagt under prøissisk styre.

Allerede længe før den store deling havde Prøissen slugt landstrækninger med polsk befolkning. Pommern og det egentlige Prøissen var gamle led i Fredrik II's odelsrige, den gang han ranede det polske Schlesien fra Østerrige. Posens indlemmelse stadfæstedes altsaa ved Wienerfreden.

Alt i alt er for nærværende over 3 millioner polaker tyske undersaatter ($3^1/_2$ mill. er østerrigske, 9 mill. russiske undersaatter). Prøissen

tæller ialt 30 mill. indbyggere. Hvorfor er da de 27 mill. tyskere saa bange for de 3 mill. polaker?

Statistiken giver svar. Officielle folketællinger godtgjør, at i Posen har den tyske befolkning paa de 25 aar 1867—92 tiltaget bare med 2 pct., mens den polske er øget med $24\frac{1}{2}$ pct. Tyskerne trues altsaa med at blive slugt af polakerne. Og i Schlesien, hvor man i 1890 tællede særskilt de tysk talende og de polsk talende indbyggere (hvad man tidligere havde undladt), har det vist sig, at de tre aarhundreders tyske styre ikke har magtet at bringe de $\frac{3}{4}$ af befolkningen, som er polaker, til at glemme sit morsmaal. Ja, det er godtgjort, at siden 1816 har de tysk talende i provinsen minket til halvdelen. Disse tal henter forf. hoverende fra tyske kilder.

Nu har de prøissiske polaker altid været fredsommelige; de har aldrig, lig sine brødre i tsar-riget, gjort oprør. Hvorledes har da de prøissiske myndigheder fundet anledning til at fare frem med vold? Oprindelig var det nok heller ikke tanken. Det skeede af vanvare, saa at sige. Polakerne er gode katoliker; Bismarcks forfeilede og hidsige kulturkamp — politisk seet hans store hoved-dumhed —, der var rettet mod jesuiternes „rigsfiendskab“, kom til at ramme ogsaa de sløve polske bønder og haandværkere, for hvem politik hidtil havde været en ganske uvedkommende sag. Deres ærkebiskop blev trukket i fængsel, deres præstegaarde blev staaende tomme, naar præsten døde, ofte ogsaa naar den ærværdige mand fandt at burde „adlyde Gud mere end mennesker“. Bismarck ofrede ikke de polske bønder en tanke; derimod kjendte han sig stadig urolig for den polske adel — den var „uforbederlige drømmere“, som ikke kunde glemme, hvad Polen en gang var. Kulturkampen maatte nødvendigvis bringe ogsaa smaafolket til at „drømme“, det faldt det ikke den ellers saa omtænksomme kansler ind at betænke. Han vilde bare blive de adelige godseiere kvit, og paa sin kyniske vis greb han til et kløgtigt middel; om han skaffede de forgjældede anledning til at sælge sine godser, saa de fik „lidt mynt til at ligge i Monte Carlo for“! Var herremanden først borte, skulde nok bønderne aldrig falde paa at gjøre vrøvl, om han puttede deres skriftefædre i hullet!

Men samtidig med at udklække saa listig en plan begik den store politiker en dumhed til. Kultur-kampen var jo i sig selv en eneste stor selvmodsigelse i det politiske system, som Bismarck levede for; vil man age de brede lag i folket, da er det sagtens dumt at sprede oplysning blandt dem og lære dem til at tænke paa mere end maden. Dumt var det at vække de stilfærdige polske smaafolks samvittighed ved at fortrædige deres kjære sjælesørgere. Men tvefold dumt var det at tvinge deres afkom til at gaa paa skole. Naar afkommet vokser til, har det lært at læse aviser og farlige bøger. Bismarck bestemte sig for at lære polakerne tysk; der

byggedes skoler, hvor alle skulde sende sine børn, for at de ikke skulde blive et bytte for de katolske præsters trang til at indprente rigs-fiendskab — og paa skolen skulde der ikke lyde et polsk ord. Som om ikke en polak ved at lære at læse tysk ogsaa lærer at læse polsk! Nu ser man, hvad denne skoletvang har udrettet; for en mandsalder siden var 18 pct. af rekruterne i Posen aldeles ukyndige i læsning — og nu staar Posens ungdom paa samme høie trin i almen oplysning som al anden ungdom i riget.

Efter Bismarcks fald slog Prøissen om i sin holdning over for sine polske borgere. Man blev opmærksom paa, at det ikke nyttede at kjøbe de polske herremænd ud; altsaa fik man prøve at vinde dem. Dette gik bedre; i Caprivis dage saa det ud til, at de mange aristokrater med navne paa . . . *ski* skulde gjøre figur ved hove. Der var dem, som kappede sit . . . *ski* for rigtig at tækkes den unge keiser. I rigsdagen var Koscielski den store mand; han fik sine frænder med paa bevillingen til flaaden og blev monarkens omgangs-fælle. Til gjengjæld blev en polak ærkebiskop i Posen, og polsk fik frit lyde i kirke, skole og retssal. Nogle dage efter rigsdagens afslutning i 1894, det var den 8. september, havde keiseren syv otte af Koscielskis landsmænd til taffels som sine gode venner. Det var sande hvedebrøds-dage.

Men pludselig, som lyn fra blank himmel, den 22. i samme maaned, brast hele herligheden. Keiseren holdt overfor borgermesteren i Thorn en af sine berømmelige taler — han brugte haarde ord om byens polske befolkning. Og som et løsen gjenklang talen over det ganske rige. I tusental togede tyskerne fra de polske provinser for at juble under altanen paa Friedrichsruh; Bismarck havde været trofast til at værne tyskerne, han leve! ned med polakerne! Og som paa et trylleord sprang der op en organiseret „verein“ til værn om tyskheden i de østlige landsdele. Denne forening fik efter sine tre ophavsmænd: Hansemann, Kenemann og Tiedemann sit opnavn „Hakatisterne“. Dens program lød kort og godt: ud med polakerne!

Hvad var foregaaet i de fjorten dage mellem 8. og 22. september? Jo, Koscielski havde ved en polsk udstilling i Lemberg i det østerrigske Galizien forsnakket sig i en skaaltale (16. sept.) og hentydet til det fælles fædreland; det skulde keiseren have opfattet som landsforræderi. Men hvorledes gaar det saa til, at samme Koscielski fremdeles er vel seet ved hove, og at han ikke længe efter modtog æresbesøg af den tyske flaades chef, ja, at keiseren sendte ham sit portræt med nogle takkeord, der har skaffet den polske godsherre udnavnet „admiralen“? Den officielle forklaring paa omslaget er, at der havde vist sig tegn til røre blandt polakerne; en politimand havde faaet bank ensteds i Posen — men forhøret oplyste, at vedkommende ordens-haandhæver var beskjænket og havde basket sine bysbørn med den flade klinge.

Forf. har aldrig kunnet begribe, hvori dette mystiske omslag stak, indtil han for nogle uger siden tilfældigvis, mens han laa paa landet, kom i tale med en i politiske hemmeligheder indviet tysker. Skulde dog ikke den velvise mand gaa i barndommen? At komme med sligt snak som, at keisertalen i Thorn var en høitidelig forsikring til kabinetterne i Wien og Petersburg om, at Fredrik II's efterfølger stod ved, hvad denne i sin tid havde garanteret Katarina II og Josef II! I 1862 var der jo virkelig anledning til at tilsige hinanden, at pagten om Polens deling fremdeles skulde blive overholdt — men nu, da der ikke rørte sig et pust af uro hos den sønderlemmede nation! Den velvise mand brød af med et spørsmaal: Har De læst bladene for aarene 1890—94? Nei, forf. havde ikke. Nu har han læst dem — og fundet et utal af opsæt, som antydede Ruslands nederlag i en forestaaende krig og Polens gjenoprettelse under Østerriges ægide. Den velvise havde ret. Forf. har overbevist sig om, at drømmen fremdeles drømmes, skjønt den ikke længere kommer til orde paa tryk. Det har sin rigtighed, at keisertalen i Thorn var et tilsagn til tsaren, som var blet urolig over, hvad der skreves paa tysk grund Caprivis dage. Til gjengjæld maatte tsaren indstille de paatænkte reformer i sit Polen. Paa begge sider af grænsen skulde det være slut med myndighedernes elskværdighed; polakerne kunde jo falde paa at indbilde sig noget. Og i Posen ymtes der om tyske millioner, som gik til Petersburg mod løfte om at lade det bero med det gamle tvangs-styre i Weichsellandet — saa kunde Miquel (Caprivis eftermand som leder af Prøissens politik) trygt forsikre folkene i Posen om, at deres brødre over grænsen ikke havde lettelse i sine kaar at haabe paa. — Slig hænger det sammen.

„Hakatisterne" har frit spil. Desværre har Tyskland ikke noget Siberien; men man har slaaet paa, at de gjenstridige polaker kunde udskibes som kolonister til de unge landstrimler paa klodens udkanter, som er anskaffede ved hjælp af den flaademagt, Koscielskis parti hjalp keiseren til. Foreløbig nøier man sig med at kjæmpe med knappenaals-stik. I august sad 18 polske bladmænd i hullet. Ellers maa de ogsaa punge ud med mulkter. Og med den grundlovs-hjemlede forsamlings-frihed tages det ikke nøie overfor polaker. Ved en turnfest ensteds i Posen forbød amtmanden at danse og nyde forfriskninger. Paa det polske teater i Posen maa selv amatører ikke spille paa polsk. I kirke, skole og retssal er det polske sprog paany bragt til taushed. Tiltaler man en politimand paa polsk for at faa vide veien, er han døvstum, hvis han da ikke bruger grov kjæft. Selv sit gode polske navn kan man blive tvungen til at fortyske. Blandt de skikkelige katolske smaafolk drives der luthersk propaganda. Bismark lod bevilge 100 millioner mark (90 mill. kr.) til opkjøb af polakers jordegods for at sælge det til tyskere; nylig er nye

100 millioner bevilgede. Naar polske kvæg-drættere vil skikke en drift tilsalgs, erklæres bygden for smittet med miltbrand; vil en tysker paa nabogaarden sælge, sover forbudet. „Hakatisterne“ tæller 17,000 velstandsmænd, som gjerne ofrer. Og Miquels embedsmænd er paalagt at varetage tyskhedens interesser ogsaa udenfor sine kontorer ved at organisere sammenslutninger mellem de tysktalende til boycotting af de polsktalende. Smaa polske blade kjøbes op. Musikprogramer maa ikke have polsk tekst. I sommer agtedes afholdt en polsk læge- og naturforsker-kongres i Posen; „Hakatisterne“ pussede fluks myndighederne paa komiteen; denne forsikrede, at der ingen taler skulde holdes ved kongres-middagen — myndighederne kundgjorde kort og godt, at enhver deltager, som ikke var prøissisk undersat, vilde blive udvist! Et par uger efter strømmede russiske og østerrigske undersaatter i flokkevis til et festligt møde i Posen — det var tyskfødte sangere fra Krakov og Lodz, som kom for at istemme „Wacht am Rhein“ sammen med sangerbrødre fra Berlin og Hamburg!

Hvad kan polakerne gjøre til hevn? Ja, de 14 polske rigdagsmænd — valgtryk har reduceret tallet stærkt ved sidste valg — har meldt sig ind blandt oppositionen igjen.

Men lad os se, hvad prøisserne egentlig har vundet. Polakerne skulde kjøbes bort fra sin jord og erstattes med tyske nybyggere; hvorledes lykkes dette brutale forsøg paa erobring? Det oplystes officielt, at i september 1897 var det lyktes at skaffe 1200 nye tyske familier jord i Posen. Dette har man altsaa igjen for ti aars møie og et udlæg af 100 millioner. Tyske storpatrioter begynder allerede at fable om nødvendigheden af at ofre milliarder, saa forsigtigere blade maa tysse: sligt kan jo skræmme spare-politikerne. Et simpelt regnestykke viser, at det vilde koste 50 milliarder i 500 aar at erobre Posen, forudsat at den polske befolkning ikke tiltager i mellemtiden, hvad den i sidste mandsalder har gjort. Desuden maatte den lille polske bank lukkes, som i 8 aar har kunnet uddele 4 pct. paa at hjælpe 1400 polaker til at kjøbe 14,000 hektar af tyske eiere. Af de 15 større godser, der omsattes i 1893, gik de 7 ud af tysk besiddelse. Naar en polak sælger til en tysker, bruger han fortjenesten til at kjøbe nabogaarden — gjerne af en anden tysker. De tyske kjøbere er ofte katoliker, og i saa fald lader de sig lettelig polonisere. Ellers er det daarlige subjekter, som kjøber af statens opkjøbte jord og lader det skure med renter og afdrag, mens de kaster tiden bort i antipolske foreninger, hvor der skraales: „Deutschland über alles“ — eller de sælger, hvad de har kjøbt billig af staten, for en rundelig fortjeneste. Og de polske herremænd har slet ikke faaet det travlt med at reise til Monte Carlo; flytter en og anden bort, kommer der saa meget bedre patrioter i hans sted.

Ifjor var det ensteds i Schlesien paa tale at skillinge sammen til et monument over en paa de kanter for den polske national-vækkelse fortjent afdød; da reiser en bonde sig og siger: Ja, han har virkelig udrettet store ting; men jeg ved en mand, som har gjort endda mere. Jeg foreslaar derfor heller et monument for — Bismarck! Bonden traf spikeren paa hodet. Den polske befolkning, som for en mandsalder siden laa i en sløv døs, er nu lysvaagen. Den holder sine aviser og kan i hver bygd paa sine nye biblioteker faa læse gode bøger i morsmaalet. Og hvad der var Polens ulykke i gamle dage: mangelen af en tredjestand, det er nu afhjulpet; den nationale vækkelse har i det sidste snes aar kaldt en blomstrende polsk industri til live. Naar staten har stængt embeds-banen for polaker, har den samtidig tvunget den lærelystne ungdom ind i tekniske og handels-fag. „Hakatisterne“ boycotter de polske forretninger; det viser sig at være et tve-ægget vaaben — polakerne tager efter og øver gjengjæld. Nu raabes der paa et tysk universitet i Posen; den tyske kultur skal underlægge sig landets ungdom. Som om ikke lys er lys og ikke mørke. Kopernikus var polak, og han var udlært hos tyskere. Historien kan gjentage sig i sligt.

„Hakatisterne“ skriger sit: Udryd! Ausrotten! Sende 3 millioner til Øst-Afrika eller Kina? ja, at slaa ihjæl skikkelige medborgere kan man i vor tid neppe tænke paa. Cromwells adfærd i Irland hjalp ikke synderligt heller.

Forf. slutter med en tordnende trusel om, at alle polaker ved, de har de russiske panslavister i baghaand. De ihærdige „Hakatister“ bør aabne øinene for, at den, som kan faa høste frugterne af deres forblindede stræv, muligens blir — tsaren.

Blev Mellemamerika befolket fra Asia?

(Prof. **Edward S. Morse** i *Pop. Science Monthly*).

Spørsmaalet om den centralamerikanske kulturs oprindelse vil nu atter komme paa dagsordenen som følge af de undersøgelser, der blir sat igang under ledelse af det amerikanske museum for naturhistorie. Det er museets præsident, Morris K. Yesup, som ved sin liberalitet har muliggjort denne plan, der omfatter en fuldstændig etnografisk undersøgelse af alle racer mellem floderne Columbia og Amur. Mange ligheder i skikke, folketro o. s. v. vil uden tvil kunne paavises blandt disse nordlige folk. Om kilderne til den gamle mellemamerikanske kultur, for hvis skyld arbeidet

er sat igang, vil kunne opdages, faar tiden vise. Spørsmaalet har sikkert den aller høieste interesse.

Mange alvorlige lærde paastaar, at de vidunderlige arkitektoniske levninger i Mexico, Yucatan og paa andre steder skyldes asiatisk indflydelse i fortiden. Som beviser herfor anføres ligheden i selve mindesmærkernes form, de eiendommelige ansigtstyper hos visse stammer, gamle skikke, astronomiske forestillinger, slangedyrkelse, visse lege o. s. v. o. s. v. Disse lærde er af den mening, at „landet Fusang", som omtales i gamle kinesiske krøniker, ikke er noget andet end Mexico eller et andet nærliggende land.

Vi skylder den franske orientalist M. de Guines den første kundskab om en del gamle kinesiske beretninger, som ganske kort omtaler, at kinesiske buddhist-munke besøgte landet Fusang i aar 458 af vor tidsregning, og at en eneste af disse munke vendte tilbage fra det gaadefulde land i 499. De Guines' opsæt herom fremkom i 1761 og forblev omtrent ubemærket i firti aar. Humboldt meddeler, at det ifølge fader Gaubils grundige undersøgelse synes tvilsomt, at kineserne nogensinde har besøgt Amerikas vestkyst paa den af de Guines omtalte tid. Den fremragende tyske orientalist Klaproth bekjæmpede tanken om, at Fusang var Mexico, og paastod isteden, at det var Japan. I 1844 hævdede imidlertid atter Parvey, at Fusang maatte søges i Amerika, og Neumann var af samme mening. Siden den tid har mange lærde mennesker skrevet baade for og mod denne tanke.

Hvad der ligger udenfor vor historiske kundskab, øver samme tiltrækningskraft som ukjendte, ubereiste egne. I første tilfælde har vi som bindeled en uordnet masse af legendariske fortællinger, der skriver sig fra en tid, da dragen levede, da trær blev milehøie, mennesker tusen aar gamle, og da enhver maale-enhed var anderledes end nu, og enhver fysisk sandhed fra vore dage ukjendt; i siste tilfælde har vi dog det samme land eller det samme hav strækkende sig ind i det ukjendte. At følge et folks spor gjennem sagnene og legenderne er altsaa ulige meget vanskeligere end at bereise ukjendte lande, og dog er opgaven i høi grad tiltrækkende.

Ved sammenhobning af isolerede træk, som har en vis fælles lighed, er de amerikanske indianere blet sporet tilbage til næsten alle mulige kilder. Henshaw giver dette et godt udtryk, naar han i sin beundringsværdige forelæsning „Hvem er indianerne?" udbryder: „De kan selv vælge. Er der nogen af eder, som ikke synes om at have indianernes forfædre blandt jøderne, fønikerne, skandinaverne, irerne, walliserne, ægypterne eller tartarerne, saa har han endnu valget mellem hinduerne, malaierne, polynesierne, kineserne eller japanerne eller mellem hvilke som helst andre af menneskenes børn."

Der er to muligheder i spørsmaalet om den amerikanske races asiatiske oprindelse. Enten kan Amerika være befolket fra Asia ved indfald eller udvandringer før istiden, eller Centralamerikas særegne kultur kan være paavirket af buddhistiske munke, som kom fra Asia til Mexico i det femte aarhundred af vor tidsregning. Disse to anskuelser staar imod hinanden. De, som hævder den første, er uden undtagelse mænd, som er fuldt hjemme i den antropologiske videnskab. Den anden opfatnings tilhængere er paa et par undtagelser nær reisende, geografer, missionærer og lignende.

Viser det sig en vakker dag, at Asia er menneskehedens vugge, saa er det jo dermed ogsaa afgjort, at Amerika i sin tid er blet befolket fra Asia. Hvad der her interesserer os, er, om der paa et forholdsvis sent trin har været nogen forbindelse mellem amerikanske og asiatiske folk.

Fra naturforskernes standpunkt er den antagelse den rimeligste, at udbredelsen af de forskjellige folk, under forudsætning af menneskehedens enhed, er foregaaet langs nordgrænserne af de store fastlande. De etniske ligheder, som antoges at bestaa mellem folk paa begge sider af det Stille Hav, kan være resultatet af en tidlig fremrykken i jordklodens nordlige regioner. Endog den dag idag siges der at være visse træk fælles for folkene ved Mackenziefloden og ved Lenaflodens delta. Skal der imidlertid have fundet nogen forbindelse sted tvers over verdenshavet, kan denne forbindelse kun tænkes, hvor havstrømme og andre naturlige betingelser er gunstige. Vi kommer uvilkaarlig til at fæste opmærksomheden ved den store japanske strøm, Kuro Sjivo, som strømmer afsted langs Japans østkyst og siden træffer Amerikas nordvestkyst. C. W. Brooks har forfattet en fortegnelse over *djunker*, som er fundet strandede paa Amerikas nordlige Stillehavskyst. Disse fartøier er uden undtagelse af japansk oprindelse, hvad der er rimeligt nok, da kinesiske fartøier af den kolde arktiske strøm vilde føres ned langs Asias østkyst. Naturforholdene selv gjør det altsaa i høieste grad sandsynligt, at har en oceanisk forbindelse fundet sted mellem Amerika og Asia, saa maa dette være skeet fra Japan af.

Vi skal nærmere undersøge, om saa er tilfældet.

At japanerne viser træk, som minder om nordlige folkeslag, er utvilsomt. Men dette kan neppe tillægges synderlig betydning. Ved en fest i Filadelfia præsenterede forf. en japansk kommissionær, som havde studeret i Cambridge, for en Omaha-indianer; kommissionæren begyndte at tale til ham paa japansk og vilde neppe tro forf., da han forsikrede, at det var en indianer, han talte til, og ikke en af hans egne landsmænd. En anden japaner var i akkurat samme forlegenhed ligeoverfor en indfødt fra den malayiske halvø. Disse ligheder behøver altsaa ikke at have svært meget at betyde. Undersøger man nøiagtig de japanske industriprodukter,

især pottemagervarerne, faar man billedet af en eiendommelig kultur. De yngre stenredskaber, bronsespeilene, sværdene, spydspidserne, de saakaldte bronseklokker, det vidt udbredte eiendommelige, kommaformede stenornament, der gaar under navnet *magatama* — alt dette har ikke noget sidestykke paa amerikansk jordbund. Ved et saa stærkt samkvem, at den japanske kultur aldeles paatrykker den amerikanske sit eget præg, skulde man dog vente, at noget af alt dette var blet overført. Undersøger vi nu de ældste beretninger om Japan i de to berømte verker *Kojiki* og *Nihonji*, som indeholder ritualer, ceremoniel og historiske data, der med temmelig stor nøiagtighed gaar tilbage til det tredje og fjerde aarhundred i vor tidsregning, saa finder vi mange eiendommeligheder, hvis rigtighed bekræftes af senere udgravninger, men vi leder forgjæves efter noget, der svarer til Mexicos eller Centralamerikas kultur. Ganske paa samme maade vil det gaa os, om vi nøiagtig undersøger selve Centralamerikas industrifrembringelser. De eiendommelige pottemagervarer med fremstillinger af naturlige former som fiske, padder, muslinger o. s. v. har intet sidestykke i Asia. Pyramideformen, som Centralamerika har fælles med mange andre lande, er et resultat af materialet og ikke af nogen fremmed paavirkning. Denne form er nemlig den enkleste og stabileste arkitektoniske type.

Vender vi os nu til Kina for at opsøge mulige forbindelsespunkter, vil vi ikke være bedre farne. Enkelte ligheder kan visselig opdages, men de er ikke talrige nok og ikke betydningsfulde nok til at kunne opfattes som vidnesbyrd om et samkvem, der har præget den hele centralamerikanske kultur. Hvad forsvarerne af denne idé nærmest paaberaaber sig, er beretningen om landet Fusang, som findes i *Nanshi* eller Sydens historie, som er skrevet af Li Yen-Shau i begyndelsen af det 7. aarhundred. Beretningen vrimler af fabler om umulige dyr, trær af overnaturlige dimensioner o. s. v. og er i det hele taget saa lidet troværdig, at der ikke kan tillægges den nogen som helst beviskraft. De tyve tusen *li*, som den fra Fusang tilbagevendte munk skal have reist, er en parallel til hans morbærtrær paa adskillige tusen fods høide, hans silkeorme paa tyve fods længde og lignende. Men selv om beretningen i sine hovedtræk stod til troende, saa er dermed ikke den buddhistiske indflydelse paa Centralamerikas kultur godtgjort. Hvad er nemlig denne urimelige beretnings forudsætning? Det antages, at fem prester i aaret 468 reiste til Mexico og der udbredte den buddhistiske kultus blandt de racer, de kom i berøring med. For det første er det simpelthen urimeligt, at buddhismen skulde blive overført til Mexico et halvt aarhundred, før den blev indført i Japan. For det andet optager et folk kun yderst langsomt og skridtvis eiendommeligheder fra erobrere eller indvandrere, de kommer i berøring med. Skal en fremskreden civilisation overføres paa en ny jordbund, saa maa det ske gjennem

længere tid og en meget intim forbindelse fra begge sider. En saadan forbindelse finder imidlertid ikke sted uden at efterlade sig spor.

Vi skal undersøge lidt nærmere, om der viser sig spor til nogen saadan forbindelse mellem amerikanske og asiatiske folk.

Tagsten af brændt ler var ifølge Schlegel sandsynligvis kjendt i Kina 2200 aar f. Kr., i Korea 500 aar f. Kr. og i Japan i de første aar af vor tidsregning. Forf. har andensteds vist, at brugen af tagsten udbredte sig østenfra vestover langs begge kyster af Middelhavet. Man tvinges til at tro, at en saa nyttig og saa let forarbeidelig gjenstand øieblikkelig vilde være taget i brug af saa flinke pottemagere som de gamle mexikanere. Dette var imidlertid ikke tilfælde. *Nu* er tagstenen i almindeligt brug i Mellemamerika, men det kan bevises, at den blev overført did af spanierne og da øieblikkelig vandt fodfæste.

I Kina, Korea og Japan har sandalen et tvedelt taabaand, som gaar fra fordelen af sandalen mellem første og anden taa. Denne form tilhører delukkende den gamle verden; det er den eneste, der fremstilles i gamle ægyptiske, assyriske og græske billedhuggerarbeider. Man kunde vente, at denne maade at binde sandalen paa ved nær berøring med asiatiske folk vilde være blet overført til Centralamerika; men man søger forgjæves endog efter en sporadisk optræden af denne skik. Den centralamerikanske sandal viser altid to baand, et mellem første og anden og et mellem tredje og fjerde taa.

Tibetanerne, kineserne, koreanerne og japanerne har i umindelige tider anvendt den nyttige bærestav. Den nærmeste antydning til noget lignende findes i Amerika i Guadalajara, hvor man bærer krukken paa en stav over skulderen, idet begge hænder samtidig holder staven fast. Ifølge dr. Mason er den egentlige bærestav, saa eiendommelig for Asia, ikke paatruffet paa det amerikanske fastland.

Hvis forbindelsen mellem Centralamerika og Asia har været saa udstrakt, som af enkelte formodet, skulde man vente, at et saa nyttigt redskab som de enkle „spisepinder" vilde have faaet fodfæste. Disse to pinder, som holdes med en haand og i Kina gaar under navn af af „hastere" eller „løbergutter", er sikkerlig det nyttigste, mest økonomiske og for sin hensigt mest skikkede redskab, som mennesket nogensinde har opfundet. I en del af Asia, som omfatter en befolkning paa fem hundred millioner mennesker, bruges spisepinderne istedenfor gaffel, tang og klype. Endog fisk, pandekage og bagverk sønderdeles med spisepinderne, og kokken, gadefeieren og urmageren bruger apparatet i forskjellig størrelse og af forskjelligt materiale. Spisepinderne var kjendt i Kina 1000 aar f. Kr. og er ogsaa i Japan af meget gammel dato. Strikkepinder af træ er fundet i de

arbeidskurve, der laa ved siden af gamle peruanske mumier, men spisepinder er der aldrig fundet spor af i Amerika.

Plogen har i sine forskjellige variationer eksisteret i Kina i utallige aarhundreder. Dens tegn er fremstillet paa mange forskjellige maader. Den blev tidlig indført i Korea og Japan og spredtes vestover gjennem den gamle verden lige til Skandinavien. Den findes ogsaa afbildet paa de gamle ægyptiske monumenter. I den nye verden gjorde den dog sin første indtræden sammen med spanierne. Dette uundværlige agerdyrkningsredskab blev, da det først var indført, øieblikkelig laget i brug af alle de racer, som kom i berøring med naboerne. Endog i Peru, hvor jordbruget havde naaet en saa forbausende udvikling, var plogen ukjendt i gamle dage, før spaniernes landing.

Studerer vi den Nye Verdens musikalske instrumenter, finder vi forskjellige former af piber, fløiter, rangler, klokker og trommer, men ingen strengeinstrumenter af noget slag. I Japan har vi beretninger om strengeinstrumenter fra tredje til fjerde aarhundred efter Kristus, og i Kina har *kin*'en med fem strenge og *seih*'en med tretten strenge været kjendt i tusener af aar før Kristus. Disse instrumenter har været i udstrakt anvendelse ved alle religiøse ceremonier. Det synes utroligt, at et samkvem, der var tilstrækkeligt til at sætte sit præg paa Centralamerikas religiøse skikke, skulde kunne have fundet sted, uden at et strengeinstrument af en eller anden sort samtidig blev overført.

I kinesiske beretninger finder man talrige hentydninger til vogne med hjul af forskjellig indretning. Der gives endog nøiagtige oplysninger med hensyn til materiale, dimensioner og lignende. Havde noget folk før spanierne staaet i forbindelse med Mellemamerika, synes det underligt, at hjulredskaber ikke er blet kjendt. Det var sikkerlig ikke af mangel paa brugbare veie eller paa teknisk dygtighed. Da hjulredskaber sammen med spanierne holdt sit indtog i den Nye Verden, spredtes de hurtig baade nordover og sydover.

Pottemagerskiven vides at have været kjendt i Asia fra de tidligste tider. I Amerika søger vi forgjæves før det 16. aarhundred spor efter dette simple, uundværlige redskab.

Med de sproglige levninger fra Centralamerika er vi i det fuldstændigste vildrede. Vi ved ikke, enten mayaernes og aztekernes indskrifter er fonetiske, ideografiske eller noget andet. Bimton kalder dem ikonomatiske. Et samkvem saa betydningsfuldt, at det prægede de religiøse forestillinger, skulde man tænke ogsaa har sat mærker i sproget og i skrivemaaden og derved hjulpet os til tydning af de gamle indskrifter.

Tobak var kjendt og anvendt af de gamle amerikanere længe før den spanske invasion. Hvorfor førte ingen af de mystiske hjemvendende emi-

granter tobaken med til Asia, og hvorfor kom ikke en saa værdifuld plante som tebusken under dette lvlige samkvem over til Amerika?

Skal der findes vidnesbyrd om nogen berøring mellem amerikanske og asiatiske folk, maa man vente at finde dem i de mest nærliggende ting, klæder, vaaben, redskaber, musikinstrumenter, begravelsesmaader o. s. v. Naar nu et studium af den vestlige halvkugles indfødte fra Hudsonbugten til Tierra del Fuego ingen spor viser af noget samkvem, hvad disse dagligdagse ting angaar, saa faar de, der tror paa dette samkvem, forklare denne mærkelige kjendsgjerning, som de bedst kan.

Er vi vokset fra poesien?

(Efter professor Calvin Thomas i *Forum*).

Tiltrods for den straalende glorie, som endnu omgiver fortidens bedste poesi, synes der dog at herske en almindelig følelse af, at poesiens indflydelse er i aftagende. Man faar det indtryk, at poesien ikke længer er en magt i menneskenes liv, men i det høieste en nipsgjenstand, passende til at konkurrere med kinesisk porcelæn og andre fine sager. Der kan vistnok ikke paavises noget tegn, som tyder paa, at produktionens kilder er ifærd med at udtømmes. Tvertimod. Det er et almindeligt anerkjendt faktum, at der nu for tiden findes et langt større antal personer, som kan lage gode vers, end før, hvilket i parentes sagt beviser, at poesiens kunst trods alle hemmende indflydelser har mange libhabere. Men det kan ikke negtes, at nutidens poesi sjelden kommer som et nødvendigt udbrud fra digterens indre. Den vidner knapt nok om en øieblikkelig stemning, langt mindre om en betynget sjæl, som flyder over sine bredder. Den er ligesom pumpet op fra et skjult reservoir af kunstig følelse, og bringer os snarere til at tænke paa en behændig haandværker end en inspireret Pythia. Her er f. eks. et digt, der gir et velklingende udtryk for en besynderlig ide, som aldrig kunde falde et menneske ind, med mindre han gaar paa jagt efter besynderlige ideer. Her er et andet digt, som vistnok behandler et emne, der ligger det menneskelige hjerte nær, men omspinder det med en væv af fantastiske og umulige følelser. Og her er atter et digt, som gløder af ophidselse over en eller anden simpel ting, som vi andre slet ikke finder ophidsende. Der er naturligvis undtagelser. Men med al agtelee for de lys, som endnu brænder, tror jeg dog, det maa siges, at de ikke skinner med sine forgjængeres glans. Digterne imponerer os ikke længer saaledes som før.

Betragtninger som disse afføder mange spørsmaal, som vi kunde

have lyst til at stille til udviklingens sfinx. Hvad er der iveien? Er skylden publikums, digternes eller tidens? Er poesiens aftagende indflydelse en forbigaaende ebbe, eller varsler den om undergang og død? Det er et vel bekjendt faktum, som literaturhistorien dokumenterer ved mange eksempler, at perioder, som udmærker sig ved en særlig rig literær produktion, afløses af forholdsvis ufrugtbare perioder, og at disse ufrugtbare perioder ofte karakteriseres ved en overvættes sans for form og teknik. Lever vi for tiden i en saadan ufrugtbar periode, som snart vil afløses af en skabelsens renæssance, eller har vi naaet enden? Staar vi — som mange synes at mene — foran en periode, da versekunsten vil synke ned til en blot og bar fornøielse og alle alvorstanker blive udtrykt i prosa? Eller vil poesien feire nye triumfer lige saa store som fortidens? For at give problemet en form, som gjør det mere skikket til diskussion! Gjør der sig i vor tid vidtrækkende indflydelser gjældende, som *for altid* vil forvise poesien til en mere underordnet plads i livet?

De, som opstiller et mørkt horoskop for poesien, ræsonnerer gjerne som saa: det mest fremtrædende karaktertræk ved vor tid er dens forkjærlighed for alt, som er praktisk eller bringer materielle fordele, og dette karaktertræk gjør sig mere og mere gjældende, eftersom tiden gaar. Har vi liden tid til at beskjæftige os med drømme og fantasier, saa vil vore børn faa endnu mindre tid dertil.“ Og saa fremdrager man, idet man fortsætter i samme tone, det videnskabelige tænkesæt, som gjennemsyrer menneskeheden og gjør den mere og mere prosaisk. Videnskaben, siger man, tiltager sig et stadig større herredømme over vore tanker, og det er derfor klart, at poesien staar foran en isperiode. Et andet argument, som ogsaa ofte benyttes, er det, at livet er en overordentlig alvorlig sag, og blir mere og mere alvorligt i lys af den nyere videnskab og etik. Der er nok af alvorligt arbeide at gjøre, og poesien mangler alvor.

Der er et par af disse argumenter, som synes værd en nærmere prøvelse.

Først dette om poesiens mangel paa alvor, et argument, som særlig Carlyle har hævdet. Carlyle havde en robust natur, som fordrede livets alvorlige spørsmaal behandlede med fynd og klem. Han kunde ikke række en fordærvet generation poesiens sukkertøi og rosenvand istedenfor livets brød. Tolstoi indtager et lignende standpunkt, skjønt han lægger hovedvægten paa en anden betragtning. Han mener, at rytme og rim belægger tanken med unødige baand, og fremhæver, at alt, hvad der hemmer en ides fuldstændige udformning, er af det onde. Den aftagende smag for vers anser han derfor som et tegn paa fremskridt, et bevis paa, at vi vokser fra de ting, som hører barnestadiet til.

Hvad nu først Carlyles standpunkt angaar, da er det lidet holdbart

Alvor ytrer sig paa en meget forskjellig maade hos de forskjellige naturer, til de forskjellige tider og paa de forskjellige steder. Det kan ligesaa vel ytre sig i poesi som i prosa. Dersom en tidsalders poesi mangler alvor i forhold til vedkommende tids idealer, da skyldes dette ikke poesien som saadan, men en mangelfuld udøvelse af den. At ideer ikke behøver at tabe i alvor ved at klædes i poesiens dragt, derfor er digteren Tennyson et bevis. Samtidig som Carlyle betegnede vers som en anakronisme, skrev Tennyson nogle af de bedste vers, som den engelske literatur kjender. Og hvem kan sige, at der er mindre af mandigt alvor i Tennysons poesi end i Carlyles prosa? Carlyles fiendtlige holdning overfor poesien havde sin rod ikke i logiske betragtninger, men i hans egen begrænsning og i personlige fordomme. Ti skjønt Carlyles prosastil var glimrende, var han en stymper til at skrive vers. Carlyle anskuede livet altfor meget fra den strenge moralists standpunkt. Han havde udelukkende sine fordærvede og svage medmenneskers aandelige omvendelse for øie og spurte aldrig sig selv, hvormed menneskene *efter* sin omvendelse skulde berige sit liv. Han havde uden tvil ret i, at prosa er den bedste udtryksform for en præken. Men mennesket kan ikke leve af prækener alene.

Og hvad Tolstois indvending om rimets og rytmens hemmende indflydelse angaar, da kan den med ligesaa megen ret anvendes paa prosastilen som paa poesien. Tolstois ideal synes at være afskaffelse af al kunstnerisk udtryksmaade, ti uden visse vedtægter, regler og baand er den kunstneriske udtryksform umulig. Der kan være ligesaa vanskeligt at give ordene forkyndelsens kraft som sangens rytme.

Og nu et par ord om den anskuelse, at videnskabens tiltagende indflydelse gradvis vil gjøre poesien overflødig, om ikke umulig. At saa vil ske, synes mange at anse som en selvsagt ting; men spør man dem, hvorledes denne proces vil gaa for sig, faar man intet tilfreds-stillende svar. Der henvises til den omstændighed, at det videnskabelige tænkesæt gjør menneskene ligegyldige for alt andet end golde fakta og logiske slutninger. Men det er en anmasselse at anse dette som en nødvendig følge af det videnskabelige studium. Videnskabelig beskjæftigelse bør tvertimod under normale forholde forøge menneskenes modtagelighed for alt, hvad der beriger livet. Der er sandt, at en udelukkende beskjæftigelse med en videnskabs eller et hvilket som helst arbeides detaljer svækker indbildningskraften og modtageligheden for æstetiske indtryk. Darwin, som efterhaanden tabte al interesse for musik og poesi, er et eksempel herpaa. Men dette eksempel illustrerer kun den sandhed, at en evne svinder bort, hvis den ikke udøves. En videnskabsmand kan, ligesom en læge eller en sagfører, fuldstændig begrave sig i sine fakta eller problemer og saaledes lade sin æstetiske sans uddø. Men naar han gjør dette, da er feilen hans egen og

ikke videnskabens. Der er mange videnskabsmænd, som elsker og dyrker poesien, og som vilde le ad den ide, at deres kald mere end noget andet lammer de æstetiske nervecentrer. En ungdommelig modtagelighed for poesi og romantik trænger stadig pleie, ellers vil livets mangehaande gjøremaal, ikke bare videnskabens, kvæle dem.

Men saa siges det, at videnskaben har en tendens til at ødelægge troen paa de aandelige tings betydning og realitet. Og hvis saa var tilfælde, maatte vi ganske vist betragte den som en dødelig fiende af poesien. Men det forholder sig ikke saa. Videnskaben omdanner tilknytnings-punkterne for vore følelser og vor tro; men den ødelægger dem ikke. Og poesien er ikke bundet til bestemte følelses- eller tros-former. Hule dogmer og illusioner ødelægges ganske vist ubarmhjertig af videnskaben. Men poesien staar og falder ikke med dem; ti sandheden er ligesaa inspirerende for det poetiske gemyt, som den er magtpaaliggende for forskeren. Videnskaben kan blive saa mægtig, den vil, menneskene vil dog altid vedblive at være, hvad naturen har gjort dem til, nemlig væsener, som lever mere i, hvad de føler, end i hvad de kan bevise, skabninger, for hvem glæde, haab, længsel og kjærlighed spiller en større rolle end logiken. Menneskenes følelsesliv, hvortil poesien særlig er knyttet, aftager ikke, men tiltager, eftersom tiden gaar. Jo flere kundskaber, desto flere tilknytningspunkter for følelsen og desto større behov for en harmoni af hjærtets og hodets fordringer.

Macaulay paastod, at eftersom kundskaben udvides og fornuften udvikles, vil de med fantasien sammenhængende kunster forfalde. Men denne paastand beror enten paa mangelfuld iagttagelse eller paa den skjulte og uberettigede forudsætning, at verden vil gjennemgaa den samme udviklingsproces, som man selv personlig har gjennemgaaet. Fordi man selv er blet gammel og har tabt sin poetiske sans, tror man, at verden ogsaa vil blive gammel. Men verden blir ikke gammel uden i geologisk forstand. Den fornyer stadig sin ungdom. Hver enkelt generation tager livet, som om det var en ny ting, og drømmer de gamle drømme om igjen i lidt ændrede former. Denne menneskehjærtets stadig fornyede ungdom er garantien for poesiens fremtid. Vi behøver ikke at frygte for, at poesien vil uddø. Den vil have sine gode og daarlige aar. Gamle former vil slides ud, men nye vil tage deres plads. Der vil komme ufrugtbare perioder, da menneskene saaledes som nu vil undres, om poesien ikke har udspillet sin rolle. Men saa vil den atter reise hodet og hævde sin gamle stilling som den mest intellektuelle og fineste af alle kunster.

Vi trænger poesien for den nydelse, den bringer os. Det daglige liv har en tendens til at blive mere og mere mekanisk ialfald for den store mængde, og desto større opfordring har vi til at slaa vagt om alle for-

ædlende nydelser. Man vil kanske sige, at prosadigtningen bringer nydelse nok og gjør poesien overflødig. Vor slægt tyr heller til novellen end til et digt, mener man. Men novellen har ikke paa langt nær en saa forædlende virkning som et godt digt. Den bedste poesi staar høit over den bedste novelledigtning, og hvad dusin-novellerne angaar, da staar de nærmest i klasse med narkotiske og alkoholiske stimulans-midler. Dette forklarer novellernes store popularitet. Spørg en af de mange millioner, som sluger noveller, hvorfor han foretrækker novellen for poesien, og han vil svare dig: „Poesien er altfor drøi kost. Den fordrer for megen aarvaagenhed og koncentration. Den jager mig fra billede til billede og tvinger mig til at tænke eller endog analysere. Romanen derimod er mere passende for den letargiske sindstilstand, der følger trætheden eller uskikkethed til tankeanstrengelser." Forkjærlighed for romaner tyder paa en magelig intelligens, som uden anstrengelse vil fængsles. Forkjærlighed for poesi tyder paa en opvakt, aktiv aand, som har behov for finere indtryk.

Og vi trænger poesien for den belærelse, den giver os. Poesien bibringer os rigtignok ikke regler og grundsætninger, men den bibringer os en dannelse, som sætter os istand til at bestemme alle reglers og grundsætningers ideelle værd. Med andre ord: den belærer os indirekte ved at udvide vore intellektuelle sympatier og uddybe vort følelsesliv. Mathew Arnold har sagt, at de ædleste nationer er de, som har gjort det bedste brug af poesien — hvilket betyder, at poesien giver den bedste opdragelse indre adel.

Vi trænger videre poesien for den trøst, den giver. Naar sindet er tungt, og personlige sorger trykker os, kan ofte et digt bringe den bedste lindring. Det borttager vistnok ikke smerten; men det gjør, hvad bedre er, det forvandler den ved at stille den under en kunstnerisk synsvinkel. Vi faar se, at hvad vi lider, har andre maattet lide før os uden at bukke under.

Og endelig trænger vi poesien for den glæde, den bringer os, — „glæden ved de ophøiede tanker". Vi tænker her særlig paa de store digtere og virkningen af en langvarig beskjæftigelse med dem. Jo mere vi studerer dem, desto fortroligere blir vi med dem. Livet afdækker mere og mere af den mening eller sandhed, som deres ord gjemmer, og deres vers faar efterhaanden en eiendommetig personlig betydning for os ved at forbindes med kriser og vendepunkter i vort eget liv. Af et saadant studium udspringer en ren glæde lig den, vi føler i samkvemmet med en kjær ven. Dette er en ædlere frugt af vor fordybelse i poesien end det æstetiske finpirkeri, som fortaber sig i haarkløverier og lærde diskussioner. Først da er digterne, hvad de bør være for os, naar beundringen for deres kunstneriske geni forbindes med den personlige kjærligheds glæde.

Kjække karer.

Af
Rudyard Kipling.

(Autoriseret oversættelse).

(Slutning).

Den begyndte med en gut, der hverken eiede venner eller slægt, og som var rent henvist til sig selv der nede i Texas, og den slyngede sig frem gjennem hundred forandringer og tilskikkelser i livet; scenerne vekslede fra stat til stat, fra byer, der blomstrede op paa en maaned og snart visnede hen igjen, til vilde vovespil i endnu vildere leirpladse, hvor der nu er driftige, brolagte byer. Den handlede om bygningen af tre jernbanenet, og den overlagte ødelæggelse af det fjerde. Den handlede om dampskibe, byer, skoge og gruber, og om mænd af alle folkeslag under himlen, som bemandede, skabte, huggede og grov for ham. Den nævnte om udsigter til en kjæmpemæssig rigdom, som havde aabnet sig for øine, der ikke kunde se, eller som den reneste tilfældighed havde ladet en gaa glip af, — og gjennem al denne hvirvlende veksling, — undertiden paa hesteryggen, oftere tilfods, snart rig, snart fattig, snart indenfor, snart udenfor, frem og tilbage, som reder, jernbanespekulant, hotelvært, avismand, ingeniør, handelsreisende, gaardeier, politiker, fallent, brændevinshandler, grubeeier, driftekar eller landstryger bevægede Harvey Cheyne sig, aarvaagen og rolig, aldrig uden sit maal for øie, mens han samtidig, som han sagde, prøvede at fremme sit lands ære og vinding.

Han talte om den tro, som aldrig svigtede ham, selv naar han var ved fortvilelsens rand — den tro, som kommer af kjendskab til folk og ting rundt om en. Som om han talte til sig selv, udbredte han sig om sit ubøielige mod og de udveie, han altid havde fundet. Alt var saa indlysende for ham, at han ikke en eneste gang skiftede tone. Han fortalte, hvorledes han havde snydt sine fiender, eller tilgivet dem, som de havde snydt eller tilgivet ham i hine uvorne dage; hvorledes han havde bønfaldt, slesket for og behersket byer, selskaber og syndikater, altsammen for deres eget bedste, hvorledes han havde krøbet rundt, gjennem eller under fjelde og styrtninger, idet han trak en skinnelagt jernbanevei efter sig, og hvorledes han tilslut sad stille, mens de forskjellige samfund prøvede at ødelægge de sidste rester af hans gode navn.

Harvey lyttede aandeløs til denne fortælling, med hodet lidt til den ene side og øinene stivt fæstede paa faren, mens tusmørket øgede, og den glødende cigarspids lyste op de furede kinder og de tunge øienbryn. Han syntes næsten, det var som at se et lokomotiv storme afsted over sletten

i mørke — med en mil mellem hvert flammeblink fra den aabnede ilægningsdør; men dette lokomotiv kunde tale, og ordene rørte og rystede gutten i hans inderste sjæl. Tilsidst kastede Cheyne cigarstumpen væk, og de to sad i mørket over det skvulpende vand.

— Jeg har aldrig før fortalt dette til nogen, sagde faren.

Harvey drog pusten. — Det er det mest storartede, jeg nogensinde har hørt, sagde han.

— Det er, hvad jeg *naaede*. Nu kommer jeg til det, jeg *ikke* har naaet. Det høres ikke stort ud for dig, men jeg vil nødig, du skal blive saa gammel, som jeg er nu, før du skjønner det. Jeg kan omgaaes folk, naturligvis, og jeg er ikke dum paa mit eget omraade, — men — men — jeg kan ikke hamle op med den mand, som har *lært* noget. Jeg har bare lagt mig til lidt af hvert underveis, og jeg formoder, det stikker tydelig nok frem.

— Jeg har aldrig lagt mærke til noget sligt, sagde sønnen indigneret.

— Du kommer nok til det, Harve. Du kommer nok til det, saa snart du er færdig med universitetet. Tror du ikke, jeg ved det? Tror du ikke, jeg kjender udtrykket i folks ansigter, naar de synes, jeg blotstiller mig ved min mangel paa dannelse? Jeg kan ødelægge dem, — ja da — men jeg kan ligesom ikke faa tag i deres inderste væsen. Jeg siger ikke, at de staar saa umaadelig høit over mig; men jeg er ligesom saa langt borte fra dem. Men *du* har leiligheden for dig! Du skal suge til dig al den lærdom, du kan, og du kan leve med folk, som har gjort det samme. De gjør det for et par tusen dollars om aaret, for det meste; — men husk paa, at *du* gjør det for millioners skyld. Du skal lære jus nok til at greie din egen eiendom, naar jeg er borte, og du maa kunne være paa høiden med de bedste i handelsverdenen, (de er nyttige senere hen), og fremfor alt maa du se at lægge dig til saa megen almindelig, hverdagslig boglig lærdom, som du kan. Intet lønner sig bedre end det, Harve, og du skal se, det lønner sig mere og mere for hvert aar i vort land, — i forretninger og i politik. Du skal bare se!

— Jeg synes ikke, mine udsigter er saa svært søde, sagde Harvey. — Tænk fire aar ved universitetet! Jeg skulde næsten ønske, jeg havde valgt kammertjeneren og yachten.

— Tænk ikke mere paa det, min søn, vedblev Cheyne. — Du anbringer din kapital, hvor den vil give dig mest udbytte, og jeg tror nok, du ikke kommer til at finde din eiendom mindre, naar du er rede til at overtage den. Tænk nu over altsammen, og lad mig saa høre, hvad du mener imorgen. Skynd dig nu. Ellers kommer vi for sent til aftensmaden.

Da dette var en forretningssamtale, syntes ikke Harvey, det var nødvendigt at tale til moren herom, og Cheyne saa naturligvis sagen fra samme

synspunkt. Men mrs. Cheyne baade saa, blev ængstelig, og lidt skinsyg. Hendes gut, som havde svinget temmelig stærkt op med hende før, var borte, og i hans sted var der kommet en klogt udseende yngling, som var unaturlig taus og rettede sine fleste ord til faren. Hun forstod, det dreiede sig om forretninger og derfor laa udenfor hendes omraade. Havde hun næret nogen tvil herom, forsvandt den, da Cheyne reiste til Boston og kom tilbage med en ny diamantring.

— Hvad har I to mænd havt for eder nu? sagde hun med et svagt lidet smil, idet hun vendte den mod lyset.

— Vi har snakket, — bare snakket, mama, — der er ikke noget lavsindet ved Harvey.

Det var der ikke. Gutten var selv kommet med et forslag. Jernbaner, forklarte han alvorlig, interesserte ham ligesaa lidet som tømmer, jordeiendomme, eller gruber. Hvad hans sjæl længtede efter, var opsynet med farens nykjøbte skibe. Hvis han kunde faa dette inden en, som han syntes, rimelig tid, lovede han paa sin side at være baade flittig og ordentlig ved universitetet i fire eller fem aar. I ferien skulde han faa lov til at sætte sig ind i alt muligt vedrørende linjen — han havde ikke gjort mer end ti tusen spørsmaal om den, — fra farens mest private papirer i jernskabet og til slæbebaaden paa havnen i San Francisco.

— Det er et ord, sagde Cheyne tilslut. — Du kommer til at skifte sind tyve gange, før du forlader universitetet naturligvis, men hvis du tager fat paa den rette maade og ikke blir færdig, før du er tre og tyve, skal jeg overdrage hele greien til dig. Hvad siger du til det, Harve?

— Intet. Lønner sig aldrig at splitte en forretning, som gaar. Der er altfor megen kappestrid i denne verden til det, og Disko siger: skyldfolk *maa* holde sammen! Hans folk svigter ham aldrig. Og han siger, at det er en af grundene til, at det gaar dem saa godt. Hør her, „Her er vi“ gaar afsted til Georges paa mandag. De blir ikke længe iland, gjør de vel?

— Vi burde vel ogsaa se at komme afsted, tænker jeg. Jeg har ladet min forretning hænge i to løse stumper mellem to verdenshave, og det er paa tide at knytte stumperne sammen igjen. Jeg liker forresten ikke at gjøre det; har ikke havt en slig ferie paa tyve aar.

— Vi *kan* ikke reise, før vi har seet Disko afsted, sagde Harvey, — og mandag er mindedagen. Lad os i alle fald blive over den.

— Hvad er dette for en mindegreie? De snakkede om den i hotellet, sagde Cheyne svagt. Han længtede slet ikke efter, at den gyldne tid skulde være forbi.

— Saa vidt jeg skjønner, er det en slags blandet underholdning, som de faar istand for badegjæsterne. Disko bryder sig ikke stort om det,

fordi de samler ind til enkerne og de faderløse. Disko er saa uafhængig. Har du ikke lagt mærke til det?

— Jo--ho — kanske. Er der fest over hele byen da?

— Ja, sommerfesten i alle fald er en tilstelning for alle. De læser op navnene paa alle dem, som er druknet eller blet savnet siden sidste gang, holder taler, fremsiger digte og sligt noget. Og saa siger Disko, at sekretærerne i alle hjælpeforeningerne trækker sig tilbage og slaaes om byttet. Men den virkelige fest er om vaaren, siger han. Da er alle præsterne med, og da findes her ingen badegjæster endda.

— Jeg skjønner det, sagde Cheyne, med den klare forstaaelse hos en, der er født og opdraget til at være kry af sin egen by. — Vi kan blive over mindefesten og reise om aftenen.

— Jeg tror, jeg vil gaa ned til Disko og faa ham til at komme op med folkene, før de reiser. Jeg maa naturligvis staa sammen med dem.

— Aa, er det slig, sagde Cheyne. — Jeg er bare en stakkars sommergjæst, og du er en — —

— En bankfisker — fuldblods bankfisker, raabte Harvey tilbage, idet han hoppede op paa en sporvogn, — og Cheyne drømte videre om den lykkelige fremtid.

Disko brød sig slet ikke om offentlige forestillinger, hvor man appellerte til folks velgjørenhed, men Harvey paastod, at hele dagen vilde blive ødelagt for ham, hvis ikke alle fra „Her er vi“ mødte frem. Saa kom Disko med betingelser. Han havde hørt, — det var rent forbausende, hvor folk havde greie paa hverandres sager langs sjøkanten — han havde hørt, at en „komediedame“ fra Filadelfia skulde deltage i forestillingen, og nu var han ræd for, at hun skulde lire af „Skipper Ireson“. Personlig brød han sig ligesaa lidet om skuespillerinder som om sommergjæster, men retfærdighed var retfærdighed, og skjønt han selv engang (her kniste Dan) havde feilet i sin opfatning, saa *maatte* ikke dette ske. Derfor reiste Harvey tilbage til Øst-Gloucester og tilbragte en halv dag med at forklare for en skuespillerinde med et verdensry, hvilket feilgreb hun var ifærd med at gjøre, og damen, der morede sig kongeligen, medgav, at det var retfærdigt, hvad Disko havde sagt.

Cheyne vidste af gammel erfaring, hvad der vilde gaa for sig, men alt, som smagte af offentlig fest, var mad og drikke for hans sjæl. Han saa sporvognene rulle vestover i den varme, disige morgenluft, fulde af damer i lyse sommerdragter, og blege mænd med straahatter, som netop var kommet hid fra kontorpultene i Boston; en hel rækkerad af bicykler udenfor posthuset, flittige bestillingsmænd, som kom og gik, spurvene, som flaksede og kvidrede i den tunge luft, og den vigtige mand med slangen, som sprøitede fortauget.

— Mor, sagde han pludselig, — husker du ikke, efter at Seattle var brændt, — og de begyndte at bygge den op igjen?

Mrs. Cheyne nikkede og saa kritisk nedover den krogede gade. Som manden kjendte hun disse sammenkomster over hele Vesten og sammenlignede den ene med den anden. Fiskerne begyndte at blande sig med mængden om raadhusdøren, mørke portugisere — deres hustruer med bare hoder eller med tørklæder paa — klarøiede novascotiere, franskmænd, italienere, svensker og dansker, og fremmede mandskaber fra skonnere, som gik paa kysten — og overalt kvinder i sort, som hilste hverandre med en slags mørk stolthed, for dette var fremfor alt deres store dag. Og saa var der præster af alle trosbekjendelser — sjælesørgere for store, fine, forgyldte menigheder, som laa ved kysten for at hvile sig, katolske præster fra kirken paa bakken og skjæggede lutherske sjømandsprester, som kjendte folkene paa en hel mængde af baadene ved navn. Der var skibsredere, store bidragsydere, og smaafolk, som havde pantsat baadene til mastetoppen, bankmænd og sjøforsikringsagenter, førere af slæbebaade og vandbaade, takkelmestre, indredere, sjauere, saltere, baadbyggere og bødkere, og hele den blandede befolkning langs stranden.

De slentrede langs med stolrækkene, som lyste af sommergjæsternes brogede dragter, og en af byens embedsmænd holdt orden paa det hele i sit ansigts sved, til han formelig skinnede af stolthed paa byens vegne. Cheyne havde snakket med ham fem minuter for nogle faa dage siden, og der var fuld forstaaelse mellem de to mænd.

— Nu, mr. Cheyne, hvad synes De om vor by? Jo, frue, De kan sidde, hvor De vil. De har vel noget lignende ude i Vesten kan jeg tænke?

— Ja, men vi er ikke saa gamle som I.

— Nei naturligvis. De burde have været her, da vi feirede vor to hundred og femtiende fødselsdag. Da kan De tro, vi havde ære af byen, mr. Cheyne.

— Det hørte jeg. Det lønner sig ogsaa. Men hvad gaar det forresten af byen, at den ikke lægger sig til et førsteklasses hotel?

— Der tilvenstre, Pedro! Plads i overflod baade til dig og dine folk. Ja, det er netop det, jeg siger til dem bestandig, mr. Cheyne. Hvad vi trænger er — —

En tung haand lagde sig paa hans skulder, og en rødfjæset skipper paa en kulbaad fra Portland svingede ham halvt rundt. — Hvad i al verden skal det betyde, at I faar istand en lov i byen, mens alle skikkelige folk er tilsjøs? Hvad? Byen er jo knustør og lugter værre, end da jeg sidst var her. I kunde da have ladet os beholde et udskjænkningssted i det minste.

— Det lader da til, at De har kunnet skaffe Dem drikke idag alligevel,

Carson. Jeg skal drøfte sagen med Dem senere. Sæt dem nu ved døren og tænk over Deres argumenter, til jeg kommer igjen.

— Hvad bryr jeg mig om argumenter? I Miquelon faar en champagne for atten dollars kassen, og — — skipperen dumpede ned paa sin plads, da et forspil fra orglet fik ham til at tie.

— Vort nye orgel, sagde embedsmanden stolt til Cheyne, — koster os sandelig fire tusen dollars. Vi faar lade dem faa udskjænkningsret næste aar for at kunne betale det. Jeg vilde ikke, at presterne skulde have al religionen ved sin fest. Det er nogle af vore forældreløse børn, som reiser sig for at synge. Min hustru har undervist dem. Jeg ser Dem senere, mr. Cheyne. Jeg maa op paa platformen nu.

Høit og klart overdøvede børnenes stemmer støien af de sidste, der søgte efter plads.

Alle Herrens gjerninger, velsign Herren vor Gud, og pris ham altid!

Alle kvinderne i salen bøiede sig fremover for at se, mens de flere gange gjentagne toner fyldte luften. Mrs. Cheyne og nogle andre begyndte at puste hurtigere; hun havde neppe tænkt sig, at der var saa mange enker i verden, og instinktmæssig saa hun sig om efter Harvey. Han havde fundet folkene fra „Her er vi“ længst bag i salen, og stod, som om det var hans ret, mellem Dan og Disko. Onkel Salters, som aftenen iforveien var kommet tilbage med Penn fra Pamlico Sound, modtog ham med mistro.

— Er ikke dine forældre reist endda? knurrede han. — Hvad gjør du her, gutten min?

I Have og floder, velsign Herren vor Gud, og pris ham altid!

Har han kanske ikke ret til det? sagde Dan. — Han har været med ligesaa godt som vi andre.

— Ikke i de klæderne, gren Salters.

— Ti nu stille, Salters, sagde Disko. — Du er morgengrætten. Bliv staaende der, du er, Harve.

Saa fremstod hovedtaleren ved denne høitidelige anledning, en af byens støtter, og bød alle mennesker velkommen til Gloucester, og fremhævede leilighedsvis, hvorved Gloucester overgik den øvrige verden. Saa talte han om byens rigdomme paa havet og om den pris, de maatte betale for den aarlige fangst. Senere skulde de faa høre navnene paa de døde, — der var hundred og sytten af dem. (Enkerne for sammen og saa paa hverandre ved at høre dette). Gloucester kunde ikke prale med mange møller og fabriker. Dens sønner arbeidede for det udbytte, havet gav dem, og de vidste alle, at Georges og bankerne ikke var græsgange. Det meste, folkene iland kunde faa til, var at hjælpe enkerne og de faderløse; og efter et par almindelige bemerkninger nyttede han denne

leilighed til i byens navn at takke dem, som saa samfundskjærlig havde indfundet sig for at deltage i denne tilstelning.

— Jeg kan ikke fordrage dette tiggeri, brummede Disko. Folk faar bare daarlige tanker om os.

— Hvis Folk ikke bruger sit omdømme og lægger tilside, naar de har leilighed til det, sagde Salters, saa er det bare rimeligt, at de maa komme til at staa tilskamme. Læg dig dette paa hjerte, du unge mand! Rigdommen varer ikke længe, naar en lægger den i ting, en ikke trænger — — —

Men at miste alt — alt sagde Penn. Hvad kan du *da* gjøre. Engang — — her flakkede de vandblaa øine op og ned, som om de søgte efter noget at fæste sig ved — engang læste jeg — jeg tror, det var i en bog — om en baad, som blev sendt isænk. — og alle druknede — uden en — og han sagde til mig — — —

— Hold mund, sagde Salters og afbrød ham. — Læs lidt mindre og tænk mere paa føden, saa blir du bedre istand til at tjene dit livsophold, Penn.

Harvey, som var klemt inde mellem fiskerne, følte en krybende prikkende gysen, som begyndte bag i nakken og endte ved støvlerne. Han frøs ogsaa, skjønt det var en kvælende hed dag.

— Er det skuespillerinden fra Filadelfia? sagde Disko Troop og skulte op imod platformen. — Du greiede vel det med gamle Ireson, ikke sandt, Harve? du ved hvorfor nu!

— Det var ikke „Skipper Ireson“ damen læste op, men et digt om en fiskerhavn, der hed Brischam, og en hel flaade af trawlfiskere, der prøvede at krydse ind mod storm ved nattetid, mens kvinderne gjorde op en ild forat retlede dem ude paa enden af bryggen, og dertil tog alt, de kunde lægge haand paa.

„De tog den gamles tæppe,
det eneste, som hun har,
og de tog barnets vugge,
for det gjaldt at redde dets far.“

— Aa nei! sagde Dan, og kikkede frem over Lange Jacks skulder. — Dette er prægtigt! Men det maa have været kostbart!

— Fortvilet, sagde Galway-fyren. — Daarlig oplyst havn, Danny!

— — — — — — — — — — —

„Mens hjærtet er angst og spændt,
de ved ei, om sørgefakkel
eller glædesild, de har tændt.“

Den vidunderlige stemme gik folk lige til hjærtet, og da hun fortalte om, hvorledes de gjennemvaade folk blev kastet iland, levende eller døde,

og de bar legemerne hen til ilden og spurte: Barn, er dette din far? eller: Hustru, er dette din mand? kunde en høre, de pustede tungt nedover alle bænkene.

„Naar baadene fra Brischam
gaar ud mod stormene nu,
tænk da paa den store kjærlighed,
der lyste op nattens gru.“

Der var ikke megen applaus, da hun sluttede. Kvinderne ledte efter sine lommetørklæder, og mange af mændene stirrede op i taget med skinnende øine.

— Hm, sagde Salters, — dette vilde da koste en dollar, om en gik i et teater for at høre det, — kanske to. Og der er kanske dem, som har raad til det. Jeg synes nu, det er ødselhed. Men hvorledes i al verden kom nu Cap Bart Edwardes derop?

— Det nyttede ikke at holde ham tilbage, sagde en fyr fra Eastport. — Han er digter, og han maa sige frem det, han har laget sammen.

Han sagde ikke, at kaptein B. Edwardes i fem samfulde aar havde kjæmpet om tilladelse til at sige frem et digt, han selv havde sat sammen, ved mindefesten i Gloucester. Og en komité, der morede sig over ham og var træt af ham, havde tilslut givet ham den ønskede tilladelse. Den gamle mands ligefremhed og straalende lykke, mens han stod der i sine bedste søndagsklæder, vandt forsamlingens hjærter, før han aabnede munden. De sad der uden at mumle og hørte syv og treti hakkende vers beskrive skonneren *John Haskins* forlis ved Georges i stormen 1867, og da han var færdig, klappede de af alle livsens kræfter.

En langsynet reporter fra Boston sneg sig bort for at hverve sig en fuldstændig kopi af heltedigtet og faa sig en samtale med forfatteren, saa jorden havde ikke mere at byde kaptein Bart Edwardes, fordums hvalfanger, skibsbygger, bankfisker og digter i hans alders tre og syttiende aar.

— Dette var godt stof, sagde Eastport-fyren. — Jeg har været paa stedet med hans digt i mine to hænder, og jeg kan vidne, han har faaet alting med.

— Hvis Dan ikke kunde gjøre noget bedre med én haand før frokost, burde han have juling, sagde Salters, som vilde hævde Massachusetts's ære. — Ikke for det, han er flink nok — til at være fra Maine. Men — —

— Jeg tror, onkel Salters maa være feig. Det er den første kompliment, jeg nogensinde har faaet af ham, kniste Dan. — Hvad feiler dig, Harve? Du er saa stille, og saa er du ganske grøn i fjæset. Er du syg?

— Jeg ved ikke, hvad der er iveien med mig, svarte Harvey. — Det er akkurat, som om indvoldene var blet for store for mig. Og saa fryser jeg.

— Daarlig fordøielse? Vent nu bare, til læsningen er over, saa skal vi gaa og nytte tidevandet.

— Enkerne — de var næsten alle fra iaar — rettede sig op som folk, der skal skydes med koldt blod, for de vidste, hvad der skulde komme. De unge damer blandt sommergjæsterne i røde og blaa bluseliv holdt op at knise over kaptein Edwardes's vidunderlige digt og vendte sig om for at se, hvorfor alt blev saa stille. Fiskerne trængte sig frem, da den embedsmand, der havde talt med Cheyne, vimsede op paa platformen og begyndte at læse aarslisten over de savnede, idet han fordelte dem paa hver maaned. De savnede i september var mest ungkarle og fremmede, men hans stemme klang høit i stilheden:

9de september. — Skonner *Florrie Anderson* gaaet under, med alle ombord, udenfor Georges:

Reuben Pitman, skipper, 50, ungkarl, Main Street, City.

Emil Olsen, 19, ungkarl, 329 Hammond Street, City, Danmark.

Oscar Stanberg, ungkarl, 25, Sverige.

Carl Stanberg, ungkarl, 28, Main Street, City.

Pedro, antagelig fra Madeira, ungkarl, Keene's logihus, City.

Joseph Welsh, alias Joseph Wright, 30, St. John's, Newfoundland.

— Nei, Augusta, Maine, raabte en stemme nede fra salen.

— Han tog hyre fra St. John's, sagde oplæseren og saa efter.

— Ved det. Han hører hjemme i Augusta. Min søstersøn.

Oplæseren rettede noget med blyant paa kanten af listen og begyndte igjen:

Samme skonner, Charlie Ritchie, Liverpool, Nova Scotia, 33, ungkarl.

Albert May, 267 Rogers Street, City, 27, ungkarl.

27de september. — Orvin Dollard, 30, gift, druknede paa høiden af Østpynten.

Dette rammede, for en af enkerne krympede sig, der hun sad, og vred krampagtig hænderne. Mrs. Cheyne, som havde lyttet med vidtaabne øine, kastede hodet bagover og følte, som om hun vilde kvæles. Dans mor, som sad et par pladse tilhøire, saa og hørte og gik straks hen til hende. Oplæsningen vedblev. Da den havde naaet januar og februar, blev forlisene talrigere og talrigere, og enkerne trak veiret med vanskelighed.

14de februar. Skonner *Harry Randolph*, afmastet paa veien hjem fra Newfoundland, Asa, Musie, gift, 32, Main Street, City, gik overbord.

23de februar. Skonner *Gilbert Hope*, Robert Bearon, for vildt i jolle, 29, gift, fra Pubmico, Nova Scotia.

Hans hustru var i salen. De hørte et lavt skrig, som fra et lidet saaret dyr. Det kvaltes med engang, og en ung kvinde vaklede ud af salen. Hun havde haabet mod haab i mange maaneder, for det havde

hændt før, at folk som havde roet sig bort i taagen paa en vidunderlig maade var blet taget op af storbaade. Nu havde hun faaet vished, og Harvey kunde se, politibetjenten paa fortauget raabe paa en drosche for hende. Det er femti cents til jernbanestationen — begyndte kusken, men politibetjenten holdt haanden i veiret; — men jeg skal netop samme vei. Hør her, Alf, du faar ikke være for streng næste gang, jeg glemmer at tænde lygterne.

Døren lukkede sig for den lille strime sollys, og Harveys øine vendte sig atter mod oplæseren og hans endeløse liste.

19de april. Skonner „*Marnie Douglas*", forlist paa bankerne med alle mand.

Edward Canton, 43, skipper, gift, City.

D. Hawkins, alias, Williams, 34, gift, Shelbourne, Nova Scotia.

G. W. Clay, farvet, 28, gift, City.

Og saa videre, og saa videre. Der kom en stor klump og i halsen paa Harvey, og hans mave mindede ham om den dag, han faldt overbord fra Dampskibet.

10de mai. Skonner „*Her er vi*" (det prikkede rent i huden paa ham). Otto Svendson, 20, ungkarl, City, gik overbord.

Endnu engang hørtes et lavt, saart skrig bagerst i salen.

— Hun burde ikke have kommet. Hun burde ikke have kommet, sagde Lange Jack medlidende.

— Klem ikke, Harve, knurrede Dan. Harvey hørte saameget, men saa blev alt mørke med store ildhjul. Disko bøiede sig frem og talte til sin hustru, som sad med den ene arm om livet paa mrs. Cheyne, mens hun med den anden holdt nede de krampagtige famlende hænder.

— Bøi Deres hode ned! hviskede hun. Det gaar over om et øieblik.

— Jeg kan ikke! jeg kan ikke! aa, lad mig — — mrs. Cheyne vidste ikke, hvad hun selv sagde.

— De maa, svarte mrs. Troop. — Deres Søn er netop besvimet. Det er nogle, som har det med det, mens de vokser. Vil De se til ham? Vi kan komme ud paa denne side. Vær bare rolig. Kom bare med mig! Saa — saa, kjære, vi er jo begge to mødre. Vi maa passe paa mandfolkene vore. Kom nu!

Mandskabet fra „Her er vi" gik gjennem mængden som en livvagt, og det var en meget hvid og skjælvende Harvey, de bragte tilsæde paa en bænk i et af forværelserne.

— Han trænger sin mor, var mrs. Troops eneste bemærkning, da mrs. Cheye bøiede sig over ham.

— Hvorledes kunde du tro, han kunde holde det ud? raabte hun oprørt til Cheyne, der ikke havde sagt et eneste ord. — Det var fryg-

teligt! Frygteligt! Vi burde ikke have kommet. Det er galt og urigtigt! Det — det er ikke ret! Hvorfor kan de ikke sætte alt sligt i aviserne — der hører det hjemme! Er du bedre nu, min kjæledægge".

Dette gjorde Harvey rent skamfuld. — Ja, jeg er ganske frisk igjen nu, tænker jeg, sagde han og prøvede at komme paa benene med et forsøg paa at smile. — Jeg maa have spist noget til frokost, som jeg ikke har taalt!

— Kaffe, kanske, sagde Cheyne med et ansigt saa ubevægeligt, som om det var støbt i bronse. — Vi gaar ikke ind igjen.

— Vi kan ligesaa godt gaa ned til bryggen, sagde Disko. — Det er snart slut med oplæsningen her desuden, og den friske luft vil gjøre mrs. Cheyne godt.

Harvey forsikrede, han aldrig i sit liv havde følt sig bedre, men det var ikke, før han saa „Her er vi" ved Wouvermans brygge, at hans svimmelhed tabte sig i en underlig blanding af stolthed og sorg. Andre folk — sommergjæster og sligt — plaskede omkring i smaabaade eller saa paa sjøen fra bryggen; — men han forstod tingene indenfra — flere ting end han i øieblikket kunde komme over. Ikke desto mindre kunde han gjerne have sat sig ned og storhylet, fordi den lille skonner skulde reise. Mrs. Cheyne hulkede ustanselig for hvert skridt, hun gjorde, og sagde de mærkværdigste ting til mrs. Troop, som „dæggede" for hende, til Dan, som ikke var blet „dægget" for, siden han var seks aar, begyndte at plystre.

Og saa gik hele det gamle mandskab — Harvey følte sig som en gammel sjøulk — ombord i den gamle skonner blandt alle de skrammede joller, mens Harvey slap agterfortøiningen fra bryggehodet, og de skjøv hende frem langs kanten med hænderne. Alle havde saa meget at sige, at ingen sagde noget i særdeleshed. Harvey bad Dan tage sig af onkel Salters's sjøstøvler og Penns jolleanker, og Lange Jack bad Harvey huske godt paa sit sjømandskab, men spøgen klang flaut i de to kvinders nærværelse, og det er haardt at holde moro, naar havnens grønne vand skiller gode venner.

— Op med klyver og fok, raabte Disko og gik til rattet, da vinden tog hende. — Jeg ser dig nok igjen, Harve! Jeg kommer til at tænke meget paa dig og dine!

Saa gled hun saa langt ud, at de ikke kunde høre hverandre mere, og de satte sig ned for at se hende gaa ud af havnen. Og endnu græd mrs. Cheyne.

— Hys, kjære, sagde mrs. Troop. — Vi er jo begge kvinder. Det blir bedre, naar De har grædt Dem træt. Gud ved, at det aldrig har

gjort mig noget godt, — men saa har han ogsaa vidst, at jeg har havt noget at græde for.

Det var et par aar senere og paa den anden side af Amerika, at en ung mand gik gjennem den klamme sjøtaage opad en blæsende gade, der paa begge sider var omgivet af de kostbareste huse, bygget af træ paa en maade, der skulde efterligne sten. Hen til ham, som han stod ved en massiv jernport, kom ridende en anden ung mand, — og hesten vilde have været billig for tusen dollars. Og dette er, hvad de sagde:

— Hallo, Dan!

— Hallo, Harve!

— Naa, hvad nyt kan du melde?

— Aa, jeg skal ligesom være det slags dyr, de kalder andenstyrmand, denne tur. Er du nu ikke snart færdig med universitetet da?

— Jo, det lakker nu. Leland Stanford junior hamler ikke op mod gamle „Her er vi"; men jeg skal ind i forretningen for godt næste høst.

— Du mener, du faar med baadene at gjøre?

— Netop. Bare bi til jeg faar dig i mine klør, Dan! Jeg skal svinge ordentlig op med jer allesammen.

— Aa, jeg staar det vel over, sagde Dan med et broderligt smil, mens Harvey steg af og bad ham følge med ind.

— Det var derfor, jeg kom; men sig mig, er ikke doktoren tilstede da? Jeg skal drukne den toskede negeren en vakker dag, med samt hans forbaskede spøg!

— De hørte en lav triumferende latter, som den fordums kok kom frem af taagen for at tage vare paa hesten. Han tillod aldrig nogen anden at opvarte Harvey.

— Det er ligesaa tykt som paa bankerne, ikke sandt, doktor? sagde Dan formildende.

Men den kulsorte kelter brød sig ikke om at svare, før han havde klappet Dan paa skulderen og for tyvende gang kvækket den gamle, gamle spaadom i hans øre:

— Herre — tjener! Tjener — herre, sagde han. Du husker, hvad jeg sagde, Dan Troop? Ombord paa „Her er vi".

— Ja, jeg vil jo ikke negte, at det ser nærmest ud til det, som sagerne staar for øieblikket, sagde Dan. Hun var en prægtig baad, og jeg har hende en god del at takke for, — hende og far!

— Jeg ogsaa, sagde Harvey Cheyne.

Aarsagerne til regn.

(I. R. Plumanden i *Ciel et Terre.* Her efter *Pop. Science Monthly*).

Mange teorier er opfundne for at forklare dannelsen af regn, og af disse udmærker enkelte sig væsentlig ved sin absurditet eller ved sin indviklethed. Selv flertallet af de videnskabelige teorier bygger for meget paa løse hypoteser og for lidet paa kjendsgjerninger. Imidlertid gives der ogsaa teorier, som i det hele taget er grundlagt paa sikre iagttagelser, og om de end fremdeles er ufuldstændige, saa kommer de dog ikke, som enkelte af de spekulative forklaringer, i strid med kjendsgjerninger, som hver dag iagttages. Det er en saadan teori, et resultat af over treti aars direkte iagttagelser, vi her skal fremlægge.

Lad mig først gjøre opmærksom paa, at varme og fugtighed i atmosfærens lavere lag ikke varierer paa en saadan maade som hidtil antaget. I meget stor høide er lufttemperaturen yderst lav, men kulden tiltager ikke regelmæssig, eftersom man stiger tilveirs, og det samme er tilfælde med fugtigheden. Ved at stige høit op eller ved at bevæge sig i næsten horisontal retning kommer luftskipperne gjennem atmosfæriske omraader, som afvekslende er varme og kolde, tørre og fugtige. Saadanne uregelmæssigheder forefindes endog ganske nær jordoverfladen. Der er mellem 80 og 100 dage hvert aar, paa hvilke for kortere eller længere tid en høiere temperatur registreres paa Puy-de-Dôme end ved Clermont, og undertiden er forskjellen ganske betydelig. Den 26. december 1879 f. eks. var temperaturen ved Clermont — 16 ^{0} C., mens termometret paa toppen af Puy-de-Dôme viste + 5 ^{0} C., altsaa en forskjel af 21 ^{0}. Denne slags temperaturforskjelligheder forekommer overalt, og fugtigheden i luften varierer paa samme maade. Ved at stige nogle faa hundred meter op eller ned kan fugtighedsmaaleren fra fuldstændig tørhed gaa over til at vise 100 pct. vanddamp. Paa toppen af Puy-de-Dôme kan usædvanlig fugtighed med nogle faa øieblikkes mellemrum afløse næsten absolut tørhed.

De dele af atmosfæren, som har de samme temperatur- og fugtigheds-forhold, danner derfor meget sjelden koncentriske eller parallele lag. De danner spredte omraader, fugtigere dele mellem tørrere, varmere lag mellem koldere. Dette iagttager vi direkte ved at se paa skyerne, som jo ikke er noget andet end de luftomraader, der er mættet med fugtighed. Fordelingen af disse vekslende omraader beror væsentlig paa solvarmens virksomhed og paa atmosfærens bevægelser. Ligesom en vis tilvækst af varme er istand til at smelte et stykke is og overføre vandet i dampform, saa vil paa samme maade en vis afkjøling kunne føre dampen tilbage igjen

til vædskeformen og af vædsken danne is. Enhver regnskur, som jo er resultatet af vanddampenes større eller mindre fortætning, kan være begrundet enten i dampenes afkjøling eller i afkjølingen af det vand, den frembringer.

En vis mængde atmosfærisk luft kan holde opløst en vandmængde, hvis størrelse afhænger af luftens temperatur. For hver bestemt temperatur er der imidlertid en maksimumsgrænse, som ikke kan overskrides, uden at en del af vandet atter udfældes. Hvis altsaa et atmosfærisk omraade er mættet med vanddamp, og dets temperatur falder, saa maa dette omraade frembringe regn. I en atmosfære som den, vi har beskrevet, er der nok af aarsager, som kan bevirke afkjøling. For det første kan luften afkjøles ved udstraaling mod de høiere lag, hvis temperatur, som det har vist sig ved høie ballonopstigninger, er overordentlig lav. For det andet vil opstigende luftstrømme afkjøles paa grund af den udvidelse, luften faar, efter som trykket aftager. For det tredje endelig kan afkjølingen ske derved, at massen af varm og fugtig luft blander sig med kold og tør.

Afkjøling ved blanding er i flerheden af tilfælde den virksomme aarsag. Dette kan naturligvis ske paa meget forskjellige maader, ovenfra, ved luftstrømme, som stiger ned fra de høiere lag, nedenfra ved opstigende luftstrømme, eller endelig i hvilken som helst retning under indflydelse af vindene og atmosfærens almindelige bevægelser. Det er som oftest heller ikke nogen stærk afkjøling, som skal til for at frembringe regn.

Regnskyerne ligger ofte lavere end toppen af Puy-de-Dôme. Paa observatoriet der er det derfor ikke vanskeligt direkte at iagttage, hvilken afkjøling der maa til for at skaffe regn. Fugtighedsmaaleren forbliver ofte i nærheden af mætningspunktet, uden at nedbør udfældes. Forudsat at temperaturen under disse omstændigheder er omkring 3—4 ^{0} C., hvad der omtrent svarer til aarets middeltemperatur, saa kræves der kun en afkjøling af luften af en eller høist to grader, for at den skal udskille en del af sin fugtighed som regn. Dette er bekræftet baade af eksperiment og iagttagelse.

Jeg vil omtale et mærkeligt eksempel, som illustrerer dette. Naar der paa toppen af Puy-de-Dôme blæser en voldsom vestenvind, har man ikke sjelden ved Clermont en vind af stik modsat retning. Herved dannes der en hvirvel mellem plataaet og den bjergkjæde, som gaar fra nord mod syd et stykke vestenfor Clermont. Denne hvirvel blir efterhaanden en cyklus med en horisontal akse af adskillige kilometers længde, nogle faa kilometers bredde og en høide af 7—800 meter. Den giver sædvanligvis anledning til en rigelig og vedvarende dannelse af sorte skyer, som er anordnet i hvirvlens længderetning. Fænomenet er hyppigt og finder undertiden sted under særlig interessante omstændigheder, saaledes f. eks. en dag, da termometret ved Clermont viste 5 ^{0} C. over frysepunktet, mens

fugtighedsmaaleren viste en dampmængde af 70 pct. Under saadanne omstændigheder behøvede temperaturen paa Puy-de-Dôme kun at have været en smule over frysepunktet, for at den horisontale hvirvels dampe skulde blive omsat i regn ved at møde den øvre luftstrøm, som kom vestenfra. Termometret paa Puy-de-Dôme viste den dag hele 4^0 C. *under* frysepunktet. Virkningen var storartet. Hver gang den lavere, østlige vind øgede en smule, hvorved dampene af de lave lag dreves noget høiere op, kunde man se de sorte skyer dannes med tiltagende intensitet. Nogle faa øieblikke efter faldt der saa regn i strømmevis ved Clermont.

I samme tilfælde, især i sommertiden, iværksattes blandingen af luftlag med forskjellig temperatur ved opstigende strømme. Himlen er klar; den fugtige luft ved jordoverfladen opvarmes af solen, stiger tilveirs og kommer før eller senere i berøring med et meget koldere lag. Lette taager dannes og kan ofte sees at hæve sig og spredes over de varmere eller fugtigere steder. Paa siderne af Puy-de-Dôme kan man ofte træffe opstigende strømme af denne sort, selv i ganske stille luft. De har en opstigende hastighed af mindst 4 til 5 meter i sekundet. Disse taager kommer efterhaanden til ro i lag af samme tæthed som dem selv. Her samles de og danner skyer eller grupper af skyer, som udvikles videre. Naar de gjennemtrænges af solstraalerne, som de for største delen absorberer, opvarmes de i det indre, og man iagttager et slags knoplignende udvækster især i skyens overkant. Disse udvækster dannes og vokser saa hurtig, som om det var et helt dampapparat, der sendte dem ud. De ydre dele af skyen derimod afkjøles meget raskt ved straaling, fordampning og berøring med de koldere lag, hvorigjennem de vedblivende bevæger sig. Som følge heraf blir de dampe, der udsendes fra skyens indre, ude i dens periferi øieblikkelig afkjølede som i en naturlig kondensator. De faar derved en meget rask nedstigende bevægelse, som let kan iagttages, og fortættes derved i sin nedre del. Da skyens overflade, i berøring med den kolde luft rundt om, er betydelig i forhold til den del af skyen, som er under solstraalernes indflydelse, saa aftager de varme, opstigende strømme i hastighed og ophører efterhaanden, fordi skyen, som blir tykkere og tykkere, omsider hindrer solstraalerne aldeles fra at opvarme jorden. Der resulterer af alt dette en mere og mere fuldstændig fortætning, og vanddampene udskilles tilslut som regndraaber. Regndannelsen fremskyndes og øges, naar skymasserne stiger meget hurtig, eller naar de pludselig kommer ind i noget kolde lag. En øieblikkelig blanding af skyen og den kolde luft rundt om finder i saa fald sted, og der kommer en rigelig skur omtrent med samme pludselighed som under et tordenveir.

Blandingen af luftmasser med forskjellig temperatur foraarsages lokalt, men meget hyppig af nedstigende luftstrømme. Lokalbyger og tor-

denveir fremkommer paa denne maade. Fænomenet faar større betydning og strækker sig udover større omraader, naar det betinges af vinden og af asmosfærens mere regelmæssige bevægelse.

Babinet forklarer i sine studier over den videnskabelige iagttagelse dannelsen af regn ved den antagelse, at vinden, naar den møder en hindring, tvinges tilveirs. Den opstigende luft afkjøles ved udvidelse og udskiller sin overflødige vanddamp. Dette er en meget rimelig antagelse, men strækker naturligvis ikke til som forklaring i alle tilfælde. Hvordan skulde det f. eks. efter denne forklaring kunne regne over de store oceaner, hvor ingen hindringer er forhaanden, som kan tvinge luften tilveirs?

Monk, Mason, de Saussure og mange andre anser som en nødvendig betingelse for dannelsen af regn, at to skylag ligger over hinanden. Denne paastand, som stadig gjentages i afhandlinger og lærebøger, er ikke desto mindre urigtig. Et eneste skylag for en enkelt sky har man paa Puy-de-Dôme seet frembringe regn og lyn med torden. Under indflydelse af lufttryks-minima syd for Alperne kan ofte umaadelige skyhav, hvis øverste grænse varierer fra 700 til 1200 meters høide, dække hele det centrale Frankrige og maaske ogsaa andre lande. Kun de høie plataaer og fjelde rager op over dette skylag, hvorover solen skinner paa fuldstændig klar himmel. Hvor ensartet disse skyer end kan synes i hele sin masse, saa regner det dog paa de omraader, de dækker. Jeg har mange iagttagelser, som bekræfter dette, og som altsaa viser uholdbarheden ved teorien om de to over hinanden liggende skylag.

Regndannelse kan iagttages, naar man stiger op i skyernes vanlige region enten med ballon eller ved fjeldbestigninger. Fænomenet kan iagttages under fem forskjellige former. I første tilfælde befinder vi os i en taage af større eller mindre tæthed, og fugtighedsmaaleren fortæller os, at luften er nær sit mætningspunkt. Det er os imidlertid ikke muligt at opdage den mindste regndraabe, og gjenstandene rundt omkring fugtes ikke. I andet tilfælde er heller ikke en eneste regndraabe at opdage, men alle faste gjenstande overdrages af et tæt lag af fugtighed. Vi er nu i det atmosfæriske lag, hvor regnet begynder at dannes. Beboerne af bjergegne siger i saadanne tilfælde, at taagen væder. Paa toppen af Puy-de-Dôme kan vi under disse omstændigheder i løbet af en dag samle tre-fire, optil fem millimeter vand i regnmaaleren. I tredje tilfælde kan vi i taagen sjelne overordentlig smaa regndraaber, som snarere mærkes end sees: det duskregner. I fjerde tilfælde regner det ordentlig, mens taagen fremdeles omgiver os, og i femte tilfælde endelig regner det, mens vi selv befinder os under taagen, det vil sige under skyerne.

Disse fem forskjellige forhold kan paatræffes samtidig i samme sky. Kommer vi ind i skyens øverste del, kan vi i rækkefølge efter hverandre

finde tør taage, vaad taage, taage med duskregn, taage med regn og endelig, idet vi forlader skyens nederste del, regn uden taage. Glaisher, den videnskabelige engelske luftskipper, beskriver saaledes sine erfaringer fra en opstigning den 1. juli 1863: „Vi lod os dale 800 meter og kom ind i en taage, som de første 30 meter var tør, men som derpaa blev fugtig. Jo lavere vi kom, desto mere synes taagen at være ladet med vand og saa meget mørk ud under os. Ved fem eller seks hundred meters høide hørte vi regnet plaske paa trærne nede paa jorden."

Regndraaberne vokser i virkeligheden, eftersom de falder, enten ved fortsat fortætning eller derved, at flere draaber forenes. Jo høiere oppe i skyen duskregnet begynder, desto større skulde altsaa draabene blive. Der er imidlertid en grænse for den størrelse, de kan faa, fordi hurtigheden af faldet øges med størrelsen og ligesaa luftmodstanden, der efterhaanden vil rive dem istykker igjen og fordele dem i mindre draaber.

De fem former, hvorunder vi har betragtet dannelsen af regn, er øiensynlig fem faser, vore sanser adskiller, idet dampene gaar over i den flydende tilstand. Det hænder undertiden, at fortætningen kun gjennemløber de to første stadier, uden at de andre naaes. I enkelte tilfælde stanser udviklingen ved det tredje stadium, duskregnets. Er den nedenfor liggende luft ikke altfor tør, eller skyen ikke altfor høit oppe, kan regnet naa jorden i denne form, og da duskregner det altsaa uden egentlig taage. Som regel kan vi sige, at regndannelsen skyldes simple variationer i luftens temperatur- og fugtighedsforhold, men der er ogsaa et andet element, hvis tilstedeværelse er nødvendig, om ikke for at overføre dampen til vand, saa dog for at samle det i draabeflydende form, saa det kan komme tilsyne som regn. Dette element er det atmosfæriske støv.

Som atmosfærisk støv betegnes ialmindelighed alle de smaalegemer, som jordens gasformige hylle indeholder svævende. Der burde dog gjøres en mere nøiagtig distinktion. Der er støv, som bare forekommer leilighedsvis, f. eks. i tørt veir, naar det blæser en frisk vind. Dette støv er grovt og saa tungt, at det snart falder til jorden igjen af sin egen vægt. En anden sort støv er altid tilstede i luften. Det blir synligt for øiet, naar det belyses mod en mørk baggrund, f. eks. naar en solstraale falder ind i et mørkt værelse. En tredje sort støv igjen, og det, der er det mest udbredte i atmosfæren, er saa fint, at det ikke kan skjelnes med de kraftigste instrumenter.

Dette overordentlig fine og lette støv er spredt i høiden optil 25 til 30 kilometer og mere. Cykloner, vulkanske udbrud og voldsomme præriebrande er de fornemste aarsager til dets dannelse og spredning i luften. En skotsk veirforsker, Aitken, har gjort en del mærkelige eksperimenter til paavisning af dette fine støv. Han anvendte hertil en meget sindrig

metode, som tillod ham at tælle de enkelte støvpartikler, selv dem, der ikke kunde sees med mikroskop. Principet for hans fremgangsmaade er denne: Fylder vi en beholder med luft, der ved at gaa gjennem en vædske er renset for alt støv, mætter den med damp og derpaa ved afkjøling bringer dampen til at fortætte sig, saa udfældes det dannede vand direkte. Er beholderen fyldt med luft, som ikke er befriet for støv, saa foranlediger dampens fortætning først dannelsen af en taage, idet hver enkelt støvpartikel blir en kjerne, et fortætningscentrum for draaberne. Hvis afkjølingen drives vidt nok, falder endelig det dannede vand ned i fine draaber, hvoraf hver enkelt indeholder en støvpartikel. Det har lyktes Aitken at tælle disse draaber ved at indføre en yderst liden mængde støvfyldt luft i beholderen og saa siden fylde den med ren luft. Han har fundet, at den almindelige luft gjennemsnitlig indeholder 32,000 støvpartikler i kubikcentimeteren efter et regnveir af betydelig varighed, mens den i smukt veir indeholder 130,000 partikler pr. $cm.^3$. Der er 1,860,000 partikler pr. $cm.^3$ i midten af et værelse og 5,420,000 partikler pr. $cm.^3$ i nærheden af taget. Disse tal ser mærkværdige ud, men er fuldstændig paalidelige, da de er fremkomne som gjennemsnit af talrige bestemmelser og fuldstændig stemmer overens med de resultater, der er fundne paa anden maade.

Absolut ren luft kan hverken danne taage eller regndraaber, selv om den er overmættet med fugtighed. Var der intet støv i atmosfæren, vilde vi hverken have skyer eller regn. Himlen vilde altid være klar, og solen vilde skinne uafbrudt, saa længe den var over horisonten. Der vilde ikke være nogen dæmring eller skumring, og dag og nat vilde afløse hinanden øieblikkelig, uden overgang. Det atmosfæriske vand vilde i støvfri luft kun udfældes paa gjenstandens overflade, omtrent paa samme maade som dug-dannelsen foregaar.

Aarsagerne til regndannelse er øiensynlig overalt de samme. De sekundære betingelser forandres kun i overensstemmelse med klimatet, men de varierer saa stærkt, at regnet blir meget ulige fordelt over jorden. Ifølge Desanis er den mængde damp, en luftsøile af atmosfærens høide indeholder, i Frankrige svarende til et vandlag paa omtrent 4 cm.s tykkelse. Faa regnstorme vilde give saapas meget vand; men undertiden hænder det dog, at de giver meget mere. Den 17. august 1888 faldt der ved Clermont 7 cm. vand paa 5 timer. Den 12. september 1875 viste regnmaaleren for bare den dag 10 cm. Endnu mere regn falder der i tropiske lande. I Pusneah i Indien har der faldt 89 cm. paa fire og tyve timer. John Murray har beregnet, at det regn, som hvert aar falder over hele jorden, vilde danne et vandlag af gjennemsnitlig 97 cm. tykkelse.

Betragter vi regnmængderne paa forskjellige steder, vil vi finde dem

meget forskjellige og sommetider noksaa overraskende. Clermont faar 63 cm., og gjennemsnittet for hele Europa er ogsaa deromkring. Omtrent 1 meter falder paa vestkysten af Island, 2 meter i Norge, 2.8 meter i Skotland, 4.6 m. ved Vera Cruz, 5.2 m. ved Buitenzorg i hollandsk Ostindien, 7.1 m. ved Maranhão i Brasilien og 12.5 m. ved Cherrapunji i britisk Indien. Paa den anden side regner det sjelden paa somme steder nord og syd for ækvator. I det indre af Sahara og af Arabien, paa det østlige Persiens og Beludsjistans høiland, i ørknerne Kalahari og Atakama er dette tilfældet. Sletterne paa de østlige skraaninger af Andesbjergene, omtrent paa 23 ^{0} sydlig bredde, er ogsaa udsat for langvarige tørkeperioder. I en saadan, som varede i over tre aar, omkom tre millioner stykker kvæg af vandmangel.

P. E.

Det moderne livs rastløshed.

Livet er rigt paa interessante og lærerige modsætninger. Det er vanskeligt at paavise et plus, som ikke har et tilsvarende minus, og man kan ofte have grund til at undres paa, om der ikke er noget i den gamle lære, at alt liv beror paa en kamp mellem modsatte kræfter. Tag f. eks. modsætningen mellem Øster- og Vesterland. Østen indadvendt og resignerende, Vesten udadvendt og utilfreds, Østen hensunken i ubevægelig ro, Vesten rastløst jagende efter det jordiske livs goder. Ved Ganges sidder den indiske yozi foragtende alle sanselige ting og samlende al sin kraft i den indre religiøse beskuelse. I New York sidder den amerikanske kjøbmand, foragtende alle ideelle ting og samlende al sin kraft paa ophobningen af det, som møl og rust fortærer. Skulde man tro, at disse to har den samme natur og udvikler sig mod samme maal?

Modsætningen mellem Østen og Vesten træder maaske klarest frem i den forskjellige maade, hvorpaa de møder en herjende epidemi. Østerlændingen bøier sig under koleraens og byldepestens piskeslag i dump underkastelse. Han ser Guds finger i alle ulykker og modtager dem uden at knurre, endog i tanken. Naar sygdommen rammer ham, lægger han sig ned paa sit leie, bedækker sit ansigt, velsigner den høieste og vandrer heden. Ikke saa i Vesten. Der raser man, anklager hinanden for forsømmelighed i sundhedsvæsenet og griber til omfattende og kostbare forholdsregler for at drive fienden paa flugt. Nat og dag arbeider forskerne for at udfinde ondets egentlige aarsag, og der søges høit og lavt i alle naturens lønkamre efter et botemiddel. Resignation, underkastelse ansees for feighed.

Den østerlandske livsbetragtning hviler vel nærmest paa den erkjendelse, at sanselige, forgjængelige ting ikke giver varig lykke eller fred. Alle ydre materielle former fra stenen op til det menneskelige legeme er underkastet forvandlingens lov. De kommer og gaar, opstaar og forsvinder. Hvis vi derfor gjør vor lykke afhængig af dem, udsætter vi os for stadig tilbagevendende skuffelser. Vi kan søge vor lykke i en skjøn form; men formen vil forgaa og efterlade et gabende hul. Vi kan søge lykken i tilfredsstillelsen af et øieblikkeligt begjær; men øieblikket svinder og efterlader vammelhed og livslede. „De nydelser, som er fødte af berøring (d. v. s. berøring med ydre former) er svangre med smerte,“ siger det indiske skrift *Bhagavad Gita*.

Denne erkjendelse har bragt østerlændingen til at flygte fra formernes verden, underkue sin sanselige natur ved en smertefuld askese og nedsænke sin tanke i panteismens bundløse mystik. Den har bragt ham til at betragte alle ydre fænomener og hændelser som sæbebobler, der, hvad enten de bringer nydelse eller smerte, godt eller ondt, er forbigaaende, illusoriske og derfor uden reel betydning. Den har lagt sig hemmende iveien for al ydre udvikling og fremkaldt den for Østen saa betegnende kvietisme, der ligger over det østerlandske samfund som en tung, søvndyssende taage og gjør alt liv letargisk.

Der kan ingen holdbar indvending gjøres mod den østerlandske livsbetragtning saaledes som den ovenfor er formuleret. Den er i sig selv logisk klar og selvindlysende sand. Men Østen har i praksis uddraget falske konsekvenser af den og gjennemført den paa en ensidig maade. Det er utvilsomt sandt, at ingen varig lykke kan bygges paa forgjængelige former; men deraf følger ikke, at man hovedkuls bør flygte fra formerne. Den praktiske konsekvens af denne erkjendelse er kun opgivelsen af formerne som maal, ikke som midler. At formerne blir en kilde til lidelse, beror derpaa, at man gjør dem til mere end de er, tillægger dem absoluthed istedenfor relativitet. Man ophøier en form til et i sig selv afsluttet maal istedenfor at betragte den som et middel, et gjennemgangsled til et maal. Formerne er midler til udvikling, midler til erkjendelse, midler til idealernes virkeliggjørelse, og de kan benyttes som saadanne uden at lægge hemmende eller smertende baand paa sjælen. Det er *en* ting at gjøre sin lykke *afhængig* af formerne, og en anden at bruge dem som forbigaaende midler til opnaaelse af varig lykke og fred. En form kan forgaa; men det udviklings-resultat, den var et middel til at hidføre, vedblir. En form kan forgaa; men den sandhed, som den udtrykte, er uforgjængelig. En form kan forgaa; men det ideal, som gav den liv, forsvinder ikke. Formerne blir en kilde til smerte og skuffelse, naar de gjøres til en skillemur mellem

menneskene og det uforgjængelige istedenfor til en bro, ad hvilken det uforgjængelige naaes og gribes.

Til grund for den vesterlandske livsbetragtning ligger nærmest den erkjendelse, at det ophøiede maal, mod hvilket menneskeheden stevner, ikke kan naaes uden ved kamp og anstrengelse. Udvikling, fremskridt er Vestens slagord, og det europæiske saa vel som det amerikanske samfund er gjennemsyret af en bevidst eller ubevidst følelse af, at det er pligt at arbeide energisk i fysisk, intellektuel og moralsk henseende for at naa et trin høiere paa udviklingsstigen. Naar derfor vesterlændingen staar foran et fysisk eller socialt onde, kan han ikke lægge hænderne i skjødet og flygte ind i formløshedens og meditationens taage. Han kan ikke resignere og trøste sig med, at formernes verden er illusorisk og forgjængelig. Et mægtigt instinkt driver ham til at angribe ondet fra alle kanter og ved alle midler. Hans angreb kan være blindt ensidige og hensynsløse; men de har næsten altid sin rod i en ideal hunger efter noget bedre.

Og ligedan med det gode, han faar øie paa. De sandheder og idealer, som griber ham, faar ikke lov til at hvile ørkesløse i tankens verden som passende formaal for indadvendt meditation. De forkyndes fra alle hustage og gadehjørner, indtil de er omsatte til virkelighed i livet og omgivelserne.

For saa vidt er alt godt og vel. Det fremskridtsinstinkt, som ligger til grund for den vesterlandske civilisation, er i sig selv sundt og rosværdigt. Men det har alligevel avlet en utilfredshed og rastløshed, som truer med at drive os ud i en yderlighed, ligesaa ensidig og forkastelig som Østens. Og denne rastløshed tiltager omkaps med civilisationens vækst. Jo høiere vi naar i kultur, desto uroligere blir livet. I politiken en hidsig jagt efter større magt og rigdom, et hæsblæsende kapløb om verdensherredømmet. I literaturen en febril søgen efter nye, pikantere former, som skal overstraale alt, hvad fortiden har givet os af rolig, ædel kunst. Og i det daglige liv en ustanselig fart, for at faa udrettet det mest mulige arbeide i den minst mulige tid. Vi jager fra indtryk til indtryk uden at give os tid til at fordøie dem og bearbeide dem til uforgjængelig visdom. Vi stormer fra handling til handling uden at gjøre os regnskab for, om det maal, vi arbeider for, er holdbart, eller om det motiv, som driver os, er rent. Alle vore kræfter anvendes til udadvendt virksomhed, vi giver os aldrig tid til at „gaa i os selv“.

Livet, som de fleste af os lever det, ligner en strid elv, som med ustanselig fart flyder ned ad skraaningen. Den stanser ikke for at se sig om. Den holder ingen rast for at meditere over, hvorfra den kommer, og hvor den gaar hen. Den bare jager afsted over stok og sten, uden at se sig tilbage. Hvor den maa længes efter hvile. Hvor den maa tørste

efter fred! Hvilken lise den vilde føle ved at ligge stille en stund som en speilblank sjø og bade sig i lyset fra oven!

Her mener jeg, vi har noget at lære af Østen. Det vilde ikke skade os, om vi tilegnede os lidt af østerlændingens evne til at gaa i sig selv og leve livet i overensstemmelse med høiere sandheder. Vi behøvede ikke at hensygne i stagnation, om vi af og til stansede i vort vilde jag for at gjøre os regnskab for vor livsførelse og stemme vort indre harmonisk og modtageligt for de høiere, guddommelige indflydelser, som alene kan give livet indhold og farve.

Dersom nogen ikke rigtig har faaet tag i, hvad jeg mener, tror jeg, han vil forstaa mig, naar jeg appellerer til visse oplevelser, som antagelig de allerfleste har havt. Der findes neppe noget menneske, som har levet saa rastløst, at han ikke i det mindste en eller to gange i sit liv har havt en „alvorlig stund“. En tung ulykke rammede ham, en betydningsfuld begivenhed indtraf, som bragte stor sorg eller jublende glæde. Ved saadanne vigtige vendepunkter stansede livets stride elv. Bølgerne stod stille, sjælen fandt sig pludselig alene med sig selv og livet, det uudgrundelige, evige. Og maaske grebes den da af nye, ukjendte følelser. Der hørtes røster, som ellers overdøves af rastløshedens fossedur. Der saaes syner, som ellers blir borte i hverdagslivets taagedamp. Livet fik større dybde, bredde og omfang. Oplevelserne saaes i større sammenhæng, videre perspektiv. Gud eller, om man saa vil, det Høiere Selv talte til sjælen, og der fattedes kanske forsætter og planer til et nyt liv.

Men disse øieblikke forsvandt. Livet antog atter den gamle karakter. Elven fik snart det samme stride løb som tilforn. Østerlændingen veg pladsen for vesterlændingen.

Mon det ikke vilde være gavnligt, om stunder som disse blev lidt hyppigere? Vi har kanske ikke i vor magt at nedkalde over os den aandsudgydelse, som i de høitideligste øieblikke af vort liv ligesom rykker os ind i tilværelsens allerhelligste. Men vi har ialfald i vor magt at stanse elveløbet og betragte livet under høiere synsvinkler. Enhver, selv om han er aldrig saa optaget af sit gjøremaal, har sine aftener som søndage, sine halvtimer her og der. Hvordan udfyldes de? Bringer de den hvile, som ligger i en aandelig berigelse? Hvor vilde ikke livet faa indhold og rigdom, dersom saadanne stunder tilbragtes ved læsning af en god bog, i intimt samkvem med Guds fri natur, eller med meditation i betydningen af sjælens samkvem ved sig selv og Gud.

Gavnligheden af saadanne hvilepunkter i vort liv vil visselig ingen benegte. Men jeg tror, der kan opnaaes noget endnu bedre end dette. Det er ikke nok nu og da at stanse elven i dens fart, for derpaa at lade den løbe afsted i den samme rastløse og tankeløse dur som før. Det er

ikke nok at have et paradis, hvori man nu og da lukker sig inde, men som er tillaaset og glemt, naar man arbeider i sin daglige dont. Livet vilde paa den maade blive dobbelt og ujevnt. Det vilde komme til at mangle helhed og sammenhæng. Vore aandlige hvilestunder vilde komme til at ligne vore middage, som vi saa ofte indtager i hast for at skynde os tilbage til vort virke.

Men hvad, om det var muligt, istedenfor vekselvis at arbeide og hvile, at hvile i arbeidet og gjøre selve vor daglige gjerning til et medium for aandelig erfaring og vækst? Hvad, om det var muligt at forene den østerlandske indadvendthed med den vesterlandske udadvendthed, saaledes at i al vor virksomhed disse to sider af mennesket var tilstede, den ene aktiv og optaget med det foreliggende arbeide og dets detaljer, den anden passiv, skuende indad og opad? Hvor livet da vilde forvandles. Vor aandelige rekreation vilde da ikke faa karakteren af middage, indtagne i de fristunder, vort virke levner os. Den vilde nærmest faa lighed med en organisk funktion som f. eks. aandedrættet, der foregaar uafhængig af hvile eller arbeide. Vi vilde stadig indaande det aandelige livs rensende luft, hvad vi saa end var beskjæftigede med.

Det, jeg her peger paa, er ikke en spidsfindig udtænkt teori, men en praktisk mulighed. Det *er* gjørligt at leve disse to sider af livet sammen til et. Den praktiske og den aandelige side af livet er ikke som den laveste og høieste etage i et stort hus, adskilte fra hinanden ved besværlige trapper, som maa befares op og ned, for at man kan komme fra den ene til den anden. Det praktiske liv kan løftes op til det aandelige, og det aandelige sænkes ned til det praktiske, saaledes at begge gjennemsyrer hinanden til en helstødt enhed. For at forstaa, hvorledes dette kan ske, maa vi erindre, at enhver praktisk handling, vi udfører, bæres af et *motiv*. Vore gjerninger bestaar ikke udelukkende i de ydre ting, vi gjør. De omfatter ogsaa de grunde, hvorfor vi gjør dem. En handling uden motiv er ikke en hel handling. Den er som et legeme uden sjæl, som et skal uden kjerne eller som et dødfødt barn, der hverken eier eller giver liv. Handlinger, som udføres af urene egoistiske motiver, ligner væsener, hvis sjæl er ond. De ødelægger, hindrer og hemmer den aandelige udvikling. De tilstopper de sjælelige kanaler, som tilfører os aandelig saft, og udestænger saaledes det praktiske fra det aandelige liv. Handlinger derimod, som udføres af ædle, ophøiede motiver, virker som væsener, hvis sjæl er god. De fremmer den aandelige udvikling, aabner de kanaler, hvorigjennem aandens nektar naar os, og tjener som bindeled, der knytter dette aandelige og praktiske liv fast sammen. Mellem det aandelige og praktiske liv ligger altsaa motivernes verden, og motiverne kan enten gjøres til aabne porer, der forbinder, eller til tætte stængsler, er adskiller.

Nu vil man forstaa, hvordan praktisk virksomhed og aandelig rekreation kan forenes. Hvad det gjælder om er at gjøre den simpleste daglige pligt ud fra det mest ophøiede motiv. Sker det, da knyttes himmel og jord sammen, og den daglige dont formidler sjælens aandelige ernæring idedenfor at hemme den. Det er slet ikke nødvendigt, at der sker nogen forandring i vor ydre virksomhed. Vore ydre handlinger kan være de samme iaar som ifjor, og dog kan der i mellemtiden være skeet en revolution i vort liv, større end om vi fra tiggere var blet ophøiede til konger, en revolution, frembragt ene og alene derved, at vi har forandret motiverne. Hvad vi før gjorde af egennytte, ærgjerrighed, pengebegjær o. s. v., det gjør vi nu af uegennytte og næstekjærlighed. Hvad vi før gjorde for at tilfredsstille vort lavere jeg, det gjør vi nu som et offer for vore kjære, for vort land eller for menneskeheden. Og derved er de selvsamme handlinger, som før udestængte aandens saft fra vor sjæl, blevne kanaler, hvorigjennem den naar os. Vi vil fremdeles have brug for de hvilestunder, da al ydre virksomhed ophører, og sjælen udelukkende er beskjæftiget med livets høiere sider; men de vil blive ligesom særegne fest-stunder i et liv, hvorover festens aand og glæde altid hviler.

Jeg har opstillet et ideal, som mange travle mænd og kvinder kanske vil anse som ugjennemførligt. De vil brætte paa læben og kalde det hele maaneskin. Men kanske findes der en og anden, som har saapas tillid til sig selv, at han søger at gjennemføre det, og jeg tviler ikke paa, at han vil finde sit liv hundredfold beriget derved.

Richard Eriksen.

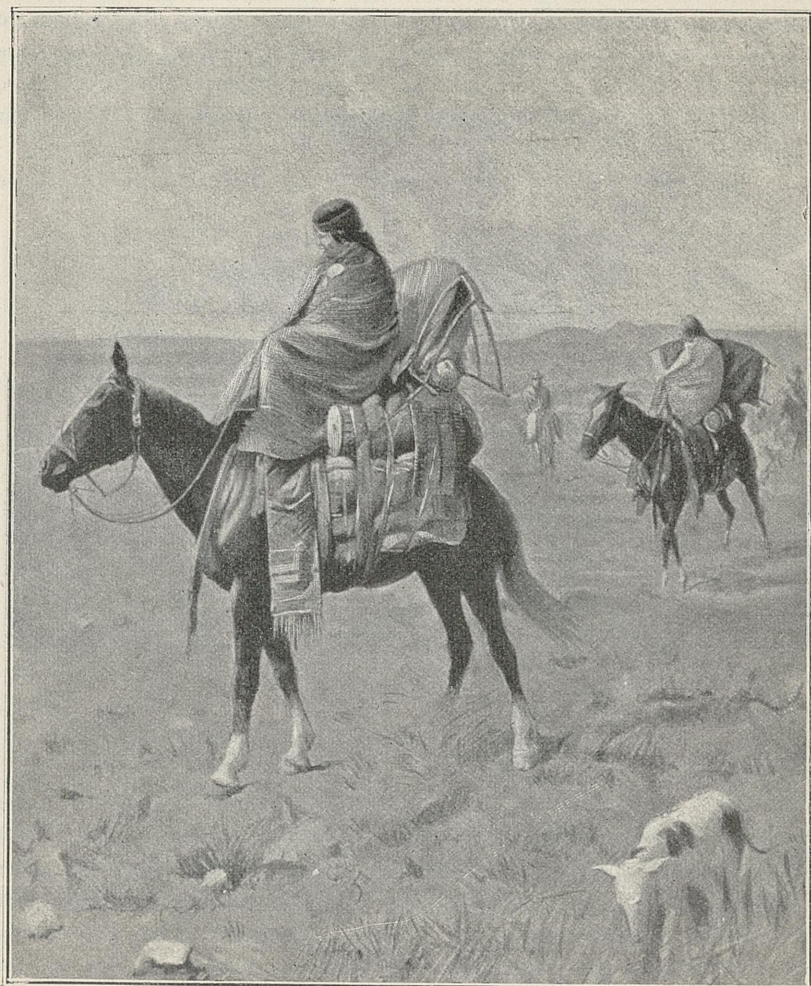
Seksten maaneder i Patagonien.

(Efter grev Henry de La Vaulx i *L'Illustration*).

Patagonien, det uhyre territorium, der strækker sig fra den 40de til den 54de breddegrad, staar for største delen under republiken Argentinas herredømme. Indtil for nogle aar siden var landet fuldstændig et terra incognita. Efter reisendes beretninger skulde det være goldt og ugjæstmildt; man kjendte lidet eller intet til indbyggernes sæder og skikke, og de europæiske museer var meget fattige paa antropologiske og etnografiske samlinger fra denne kant af jorden.

For tre aar siden foretog endelig franskmanden grev Henry de La Vaulx en reise til disse egne, der fik stort videnskabeligt værd. Vi skal i det følgende gjengive enkelte træk af forfatterens interessante oplevelser her.

Afreisen fra Frankrige foregik i midten af december 1895, og i de første dage af januar ankom de La Vaulx til Buenos Ayres. Efter at have organiseret sin ekspedition indskibede han sig den 11. mars paa en

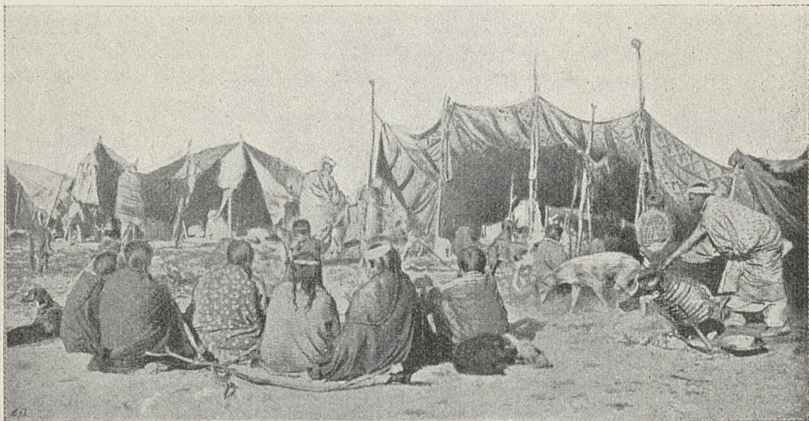
Tehuelcher drager gjennem Choiquenilahue.

damper. Den 14. ankredes paa Rio Negro-floden; ved denne ligger den maleriske landsby Carmen, der hæver sig amfiteatralt op ad siderne af en sandig aas, og hvis historie gaar tilbage til de tider, da spanjerne tog landet i besiddelse; paa den anden side af floden ligger den moderne

landsby Viedma midt paa en pampas-slette. Efter nogle dages ophold her for at skaffe de fornødne muldyr og heste fortsattes reisen ind i det indre af landet.

Den 30. mars forlod de La Vaulx Viedma sammen med en eneste ledsager, 30 heste og muldyr samt to jagthunde. Dagen efter ankom de til San Gabriel, en gammel indiansk leirplads, der ligger paa den høire bred af Rio Negro. Landet her har et lidet tiltalende udseende. Store sletter uden vegetation; kun nogle forkrøblede piletræer sees hist og her langs flodbredderne.

De reisendes næring bestod udelukkende i vildt, kun sjelden fik de

Stille offer-fest.

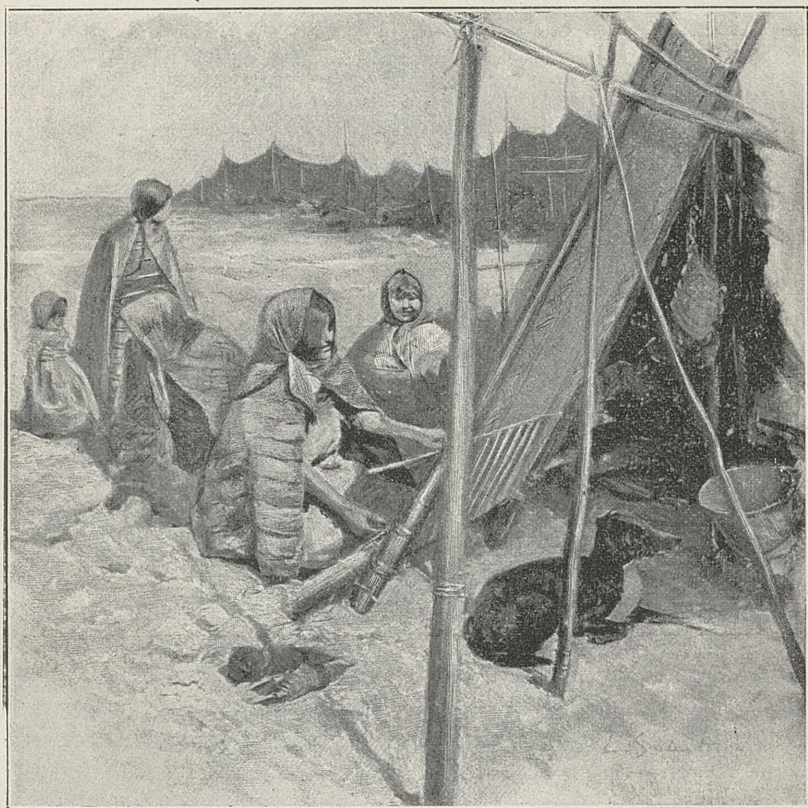
ris, der dannede en behagelig afveksling i den almindelige kost; brød var der ikke tale om, og den eneste drik var vand.

Den 30. juni forlod man den høire flodbred og drog langs den venstre op til Rio Limay's og Rio Neuquen's aamøde. Den 16. juli naaedes Rocca, en meget vigtig landsby, der ved en diligence er forbunden med en jernbane, som strækker sig 600 kilometer mod nordøst. Den argentinske diligence, der kaldes „galera" paa grund af sin ubekvemhed og besværlighed, gaar over aaerne og bakkerne, som denne egn har saa mange af; naar det behøves, kan ofte en 30 heste være forspændte, og disse galopperer afsted i fuldt trav; galera'en tilbagelægger afstanden fra Rocca til Bahia Blanca, d. v. s. 600 kilometer, i løbet af 3 dage.

I begyndelsen af september forlod man Rocca og satte i en kautsjukbaad over Rio Negro, der paa denne aarstid er stærkt opsvulmet; floden er omtrent 1000 meter bred.

Den 28. september forlod de reisende Rio Negros bredder for at drage

mod syd ind i den patagoniske ørken. Reisens maal var Machinchao. De 500 kilometer, der adskiller Rio Negro fra disse egne, var de besværligste paa hele turen. Dette er nemlig en af de tørreste dele af Patagonien; udrustningen og de samlinger, man førte med sig, sinkede marschen; det var vanskeligt at finde levnetsmidler, og de stakkels heste lignede levende skeletter; desuden led man under en forfærdelig vandmangel. Af overtro

Hestedækken væves.

begraver derfor indianerne sine døde i nærheden af en kilde eller sjø. I disse egne lever nanduer, en art strudse, og guanako'er, en slags vilde lamaer.

Endelig ankom de reisende den 19. oktober til Machinchao og den 26. til Quersqueley (ↄ: den Røde Tyr). Her var landskabet venligere end hidtil; et smukt dalstrøg, gjennemstrømmet af en flod, paa hvis bredder de indfødte havde sine telte, paa araukansk „ruka"; alle de indianske ord, som forfatteren citerer, er laante fra den araukanske dialekt.

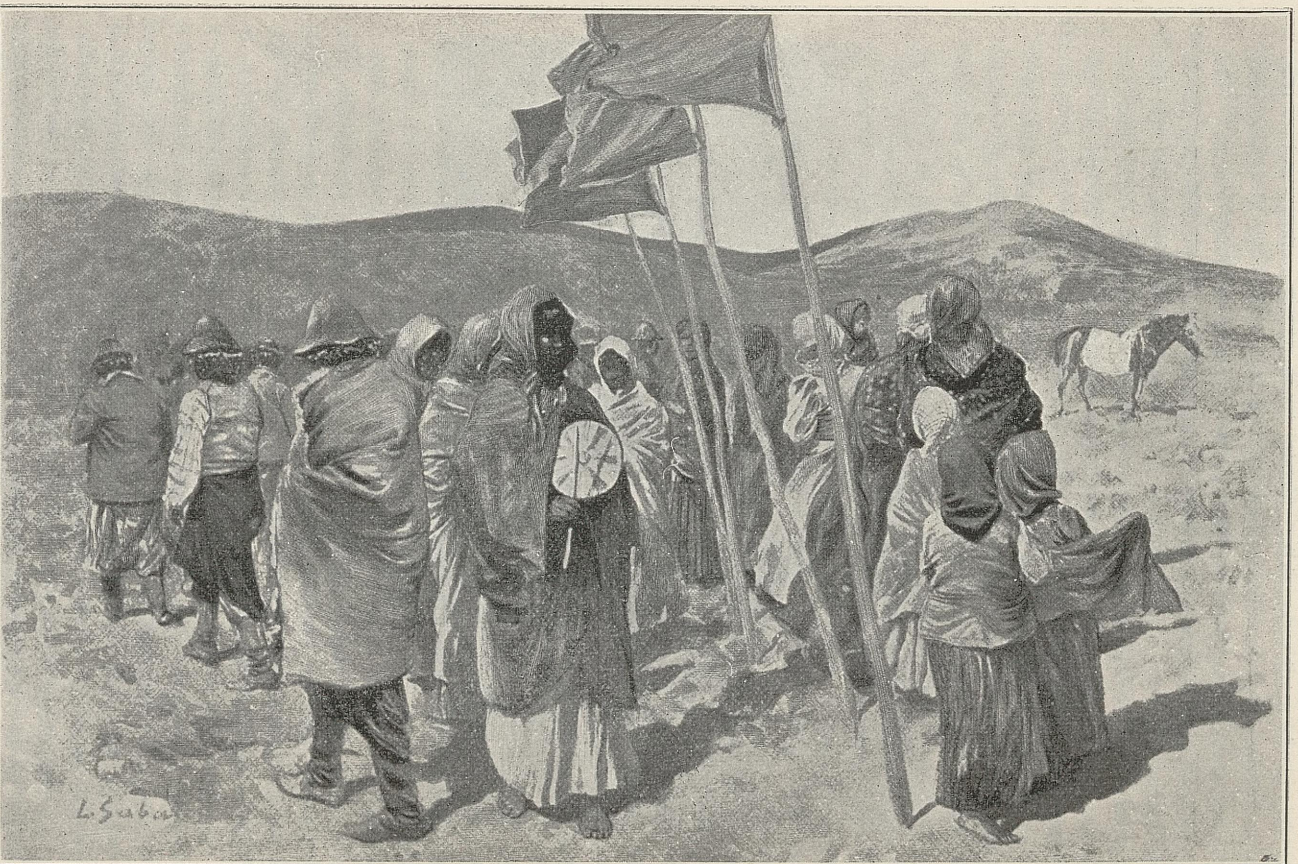
Teltene, hvis aabning altid vender mod øst, bestaar af sammensyede guanako-skind; man regner i almindelighed 50 saadanne til et telt af middels størrelse.

I det indre af teltet, i den midtre del, kan en mand af almindelig vækst staa opreist. Paa en halv time kan teltet tages ned, lægges sammen og læsses paa hestene med hele sit indhold. Dette arbeide udføres af kvinderne. Det indre af et indiansk telt er altid skiddent. Hvorledes skulde det kunne være anderledes? I dette snevre rum lever 8 eller 10 individer, og ofte lige saa mange hunde. Teltet er i det inderste delt i to eller tre afdelinger; skillevæggen bestaar i et skind, der er fæstet til jorden. Her, paa dynger af skind, lever en kone, hendes mand og børn, der ofte selv er gifte. Den forreste del af teltet er fælles, undtagen hvis en svigermor og hendes svigersøn bebor det samme telt. I dette tilfælde gaar svigermoren ud paa den ene side, og svigersønnen paa den anden, og de tør aldrig tale med hinanden, ja ikke engang se paa hinanden; denne besynderlige skik skriver sig fra den tid, da brudgommens venner kom og røvede den unge pige i forældrenes telt. I den anledning opstod der strid, og svigermoren maatte hele sit liv igjennem vise sig vred paa sin svigersøn.

De indianere, som bebor teltene i Quersqueley, er alle araukanere. Denne races mest karakteristiske træk er følgende: manden er liden, daarlig bygget og klodset i sine bevægelser; hans vækst er gjennemsnitlig 1.57 meter, hodet er stort og bredt, næsen tyk og flad og øinene noget sammenknebne; haaret er stivt, sort og tykt. Hodets form viser en meget udviklet kortskalle-type. I det hele taget er den araukanske stamme snarere styg end smuk; den er vidt forskjellig fra sin sydlige nabo, *tehuelche*, almindelig kaldt patagonier, der snarere er høi af vækst, smidig og elegant i sine bevægelser; hans høide er gjennemsnitlig 1.73 meter; tehuelche repræsenterer den aristokratiske type i Patagonien; hans ansigt er udtryksfuldt, trækkene smukke, og sædvanlig har han ørnenæse. Pampa-typen har megen lighed med denne sidste, men er større og tykkere. Uheldigvis ser det ud til, at denne stamme fuldstændig skal uddø.

De indianske høvdinger kaldes *kaciker*. Disse havde tidligere stor magt, som f. eks. Namo Koura (stenfod), der herskede over en betydelig del af Pampa-egnen. Nu derimod har deres myndighed betydelig aftaget; de tæller ikke stort mere om sig end sin familie, der danner en liden koloni paa 8 til 10 telte.

Forfatteren fortæller om en saadan kacik, Saihuéqué, som han besøgte paa en tur søndenfor Quersqueley. Da han kom ned i den dal, hvor Saihuéqué havde opslaaet sin midlertidige residens, modtoges han med sang af kvinderne. Alle indianerinder af stammen istemte, med ansigtet vendt mod øst, en klagemelodi, der gjorde et trist indtryk midt i ørkenen. „Dette

Kamaruko=dans.

er den gamle araukanske skik," fortalte kaciken, „at modtage en bror paa, som kommer fra den anden kant af det store vand, for at besøge sine brødre, araukanerne; vore kvinder glæder sig over dit besøg hos os." Ved en saadan anledning er indianernes sprog meget billedrigt. Saaledes ytrede Saihuéqué en dag: „Jeg er ikke som araukanerne i nord, der har fire hjærter; jeg har kun ét hjærte, og det tilhører dig helt." Forfatteren var her i flere dage og havde saaledes god anledning til at studere de indfødtes liv.

Indianeren har et meget stille væsen; sin tid tilbringer han, henslængt paa dyreskind, optagen med at fortælle om sine hestes og hundes bedrifter. Der maa nødvendigvis mangle kjød i teltene, for at han skal ryste dovenskaben af sig. Da drager alle mænd af stammen ud med sine hunde, enhver i forskjellig retning, og spreder sig over et betydeligt omraade. Ankomne til de paa forhaand bestemte steder, vender indianerne sig alle mod et midtpunkt, danner en kreds, der blir snevrere og snevrere, og driver foran sig de opskræmte strudse og guanakoer. Paa et givet tegn jager de hundene frem og sprænger paa med sine heste i vildt raseri, svingende sine *boleadora'er* (sten-slynger) og slaaende ned for fode. Jagten er neppe endt, før alle indianerne springer af hesten og sønderlemmer sine ofre. De flaar skindet af guanako'erne, tager indvoldene ud af strudsene og vælger sig sine kjødstykker. Det hele fæstes til sadlen, og man begiver sig i grupper hjemover igjen, dog ikke uden at smage lidt paa vildtet underveis. Alle de ben, som blir liggende igjen paa jorden, knuses, og margen fortæres raa; det samme er ogsaa tilfældet med nogle af senerne. Hvad der mest vidner om indianernes vildhed, er dog det saakaldte *carutiar*. Dette bestaar deri, at de varme lunger og leveren skjæres i stykker, blandes med blod og salt og derpaa fortæres raa af selve dyrets legeme. Kommen tilbage til leiren, begynder indianeren sit dovne liv igjen; kvinden alene arbeider; hun forfærdiger teltene, præparerer skindene, syr dem sammen og farver dem. Det er interessant at iagttage, at indianerne til præparationen af skindene endnu benytter sig af en stenskraber. I det hele lever disse stammer saa at sige endnu i stenalderen, og de vil visselig forsvinde fra jorden uden nogen paavirkning af civilisationen.

Den 14. november fortsattes reisen videre til Fofocahual (vild hest), en stor og frugtbar dal, der gjennemstrømmes af Rio Chubut. I det fjerne ser man Andesbjergenes snehvide toppe. Fra Fofocahual gik veien mod vest, og den 21. november naaedes Lelègue-floden. Alle disse egne udmærker sig ved en frugtbarhed, som man ikke finder i det nordlige af landet.

Den 4. december ankom man til Rio Génua-floden. I nærheden heraf havde kaciken Sakamata opslaaet sine telte i anledning af den store jagt, som indianerne foretager paa denne tid af aaret. Under denne jagt, der

varer i nogle uger, dræber man guanako'er i hundredvis. Af skindene arbeides den indianske kappe, den saakaldte *wuaralka.*

Efter at have tilbragt nogle dage i Sakamatas telte, drog man videre mod syd og ankom den 12. december til dalen *Choiquénilahué,* hvor der sloges leir for 3 maaneder.

Forfatteren giver en interessant skildring af en indiansk fest, som han her var tilstede ved, nemlig *kamaruko.* Denne fest afholdes til ære for guden Guenetchen, som man vil bede om noget eller takke for, at et foretagende er lyktes. Festen varer 3 dage og 3 nætter. Den første dag er hele stammen paa benene fra tidlig om morgenen for at gjøre de nødvendige forberedelser. Saa snart solen staar op, vender kvinderne sig

Hestene males til kamaruko=festen.

mod øst *(enteu),* klædte i sine nyeste klæder og prydede med alle sine sølvsmykker, og synger sine triste klagemelodier. Imidlertid føres to eller fire heste frem, alt efter den betydning festen har. To er af hvid og to af brun farve; de to hvide heste bemales med røde striber og ringe paa krop og bringe; øinene omgives af en rød ring. De røde heste bemales paa samme maade med hvid farve; to unge mænd og to unge piger sætter sig op paa dyrene. Det er dem, som nu skal lede festen, der begynder med forfølgelse af den onde skjæbne eller *welkaufeu;* de unge folk styrter afsted i galop, svingende lange lanser, prydede med faner. Efter dem følger hele stammen tilhest; de slaar kreds foran teltene, raaber, gestikulerer og udstrækker armene mod himlen; derpaa planter de sine faner i en ret linje i midten af den cirkel, de har beskrevet. Paa dette tidspunkt begynder

man at ordne sig til dansene. Kvinderne bringer mændene melk eller alkohol, som disse ofrer til guden under paakaldelser; derpaa dræber man dyrene, som skal benyttes ved festmaaltidet, sønderlemmer dem og sætter kjødstykkerne paa jernspid over ilden.

Saasnart maaltidet er endt, danser mændene og kvinderne rundt om fanernes række. I disse orgier gaar det forfærdelig vildt til; naturligvis øver ogsaa alkoholen sin virkning. Den følgende morgen begynder festen paa samme maade og fortsættes, til det tredje døgn er forbi.

Den 6. mars 1897 brød man op fra Choiquenilahué og drog videre

Tehuelcher.

mod syd. Efter en lang og besværlig reise gjennem folketomme egne naaede man endelig Gallegos, en havnestad ved Atlanterhavet; her indskibede saa La Vaulx sig paa et argentinsk krigsskib, der skulde til Ildlandet. I slutningen af juli ankom han til Buenos Ayres. Reisen havde varet i 16 maaneder, og en landstrækning paa 5000 kilometer var tilbagelagt.

Patagonien er for tiden et af de mindst kjendte lande paa jorden og har saaledes stor interesse i videnskabelig henseende. Det vilde efter forfatterens mening lønne sig at udsende en fuldstændig organiseret ekspedition til disse egne; den videnskabelige forskning vilde her finde en vid mark. Ogsaa for kolonister kunde der være noget at gjøre i dette land.

De store dale ved Andesbjergenes fod maatte kunne opdyrkes med godt udbytte; produkterne kunde let transporteres til Atlanterhavs-kysten.

Klimatet er overordentlig sundt. Indianeren kjender ikke sygdom; folk paa 100 aar er ingen sjeldenhed i dette land, hvor feberen aldrig optræder. Her vilde saaledes europæeiske nybyggere finde et sundt og behageligt opholdssted.

Krisen i Ungarn.

(Efter **Michael Arpad** i *Zukunft*).

Vi skal i det følgende gjengive de vigtigste træk af en uhildet og upartisk ungarers skildring af de ungarske forhold. Det er saa meget mere nødvendigt, siger han, at levere et tro billede af den virkelige situation, som en stor del af de europæiske blade og tidsskrifter, især de tyske, indeholder falske, tendensiøse og ofte løgnagtige beretninger fra Ungarn, der alle er at føre tilbage til en fælles kilde, nemlig den ungarske regjerings pressebyraa. Dette giver nemlig paa grund at sin reserverede holdning en fuldstændig falsk forestilling om de faktiske forhold.

Den ungarske undervisningsminister, dr. Julius Wlassics ytrede i en af sine sidste taler: „Enhver student i Ungarn ved, gudskelov, at der ikke gives et østerrigsk-ungarsk fællesrige efter den ungarske forfatnings aand.“ Den ungarske statsret kjender nemlig ikke en saadan forfatning, men taler altid og overalt kun om en selvstændig ungarsk stat. Men da man nu i de officielle wienske kredse vil have „fællesriget“ betonet, maatte dette sted i ministerens tale gjennemgaa en censur i det ungarnske pressebyraa. Det officielle telegrafiske korrespondent-byraa meldte derfor til de østerigske og tyske blade, at ministeren havde sagt: „Ethvert barn i Ungarn ved, gudskelov, at et fælles monarki i virkeligheden bestaar . . . .“ Dette lille eksempel beviser, hvorledes man underretter udlandet om Ungarns politiske spørsmaal. Naar endogsaa en ministers ord kan forandres til det modsatte, kan man let forstaa, hvorledes den ungarske oppositions taler og handlinger fremstilles for udlandets publikum.

I nogle uger har man i Europa atter beskjæftiget sig med Ungarns forhold, som nu er blet i høieste grad kritiske; men næsten overalt gjør den overbevisning sig stærkt gjældende, at der i Ungarn hersker en frivol opposition, som vil styrke det „liberale“ ministerium Banffy, og at oppositionen kun ledes af had og hevnsyge, i bedste fald, og begjærligheden efter embeder og værdigheder. Baron Desider Banffy skildres for publikum som en liberal Gladstone, der dog besidder den konservative Bismarcks

stærke haand og stolte royalisme; og den ungarske liberalismes og parlamentarismes undergang, tilintetgjørelsen af det østerrigsk-ungarske monarki, ja selv opløsningen af trippel-alliancen og alle statsbaand i Europa stilles i udsigt, hvis ministeriet Banffy skulde demissionere.

I udlandet gjælder Banffy som „en stor liberal statsmand". I Ungarn betragter man ham som en komisk figur, men med urette; ti baron Banffy ved, hvad han vil, og han besidder kraft og seighed. En af hans modstandere mente, at han har „uvidenhedens mod"; men i et land som Ungarn, hvor alle politiske partier maa være forsigtige og ængstelige, fordi de ikke støtter sig til de brede vælgermasser, men er afhængige af de indflydelsesrige mænd i byerne og komitaterne, er det allerede meget, naar der gives en ministerpræsident, der, som engang den afdøde udenrigsminister grev Kalnoky sagde, „ogsaa render hodet gjennem væggen, naar han blir tirret". Banffys jernhaand fik oppositionen at føle ved de sidste valg i rigsdagen. Han har ved de brutaleste voldshandlinger og skamløseste bestikkelser reduceret de oppositionelle partier fra ca. 200 til ca. 100 stammer; og at han formaaede dette, har han tildels netop oppositionen at takke for.

Det „liberale" Ungarn besidder nemlig en af de mest reaktionære og uretfærdige valglove i Europa. Ungarn tæller mere end 16 millioner indbyggere, men af disse er kun 600,000 skatydere valgberettigede. Alle bestræbelser for at skabe en valgreform efter europæisk mønster har strandet paa modstanden inden parlamentet, der næsten udelukkende bestaar af magnater og advokater, som aabenbart frygter for at fortrænges, hvis de bredere folkelag skulde erholde valgret. Man motiverer denne visselig ikke just „liberale" opfatning med, at det ungarske parlament ved en valgreform vilde tabe sin madsjariske karakter, især da de forskjellige nationaliteter i landet ikke vilde vælge madsjarer, men tyskere, rumæner, slovaker, serber o. s. v., hvorved Ungarn, som Østerrige, vilde tabe karakteren af en statsenhed. Hvad enten nu dette undskylder en reaktionær og uretfærdig valglov eller ikke, saa er denne i en hensynsløs ministerpræsidents haand det farligste vaaben, hvoraf ogsaa baron Banffy har gjort brug i stor udstrækning. Han opnaaede at regjere med en majoritet paa 300 stemmer mod oppositionens 100.

Ministerpræsidenten har, som den nuværende krise viser, undervurderet oppositionen; han har forregnet sig og derved tabt den parlamentariske grund under fødderne. Det er vistnok saa, at de oppositionelle partier principielt er skilte fra hverandre, og at regjeringen hidtil meget godt har vidst at nære de oppositionelle føreres personlige differenser efter gammelt østerrigsk mønster. Snart spillede man det radikale uafhængighedsparti mod det klerikale folkeparti, snart det moderate nationalparti mod de øv-

rige oppositionelle partier; og paa grund af den omstændighed, at føreren for det ungarske nationalparti, grev Albert Apponyi har stræbt efter at dæmpe enhver heftigere oppositionel aktion, haabede vel kabinets-chefen, at der ikke skulde true ham nogen fare fra oppositionens side. Saa fortæller man i Budapest, at baron Banffy i sommer skal have tilraabt den østerrigske ministerpræsident, grev Thun: „Jeg kan sætte alt igjennem i parlamentet.“

Baron Banffy havde maaske ogsaa iaar kunnet faa understøttelse af enkelte oppositionelle partier, hvis han, som ifjor, havde bedet derom. Det er for de politisk indviede i Ungarn ingen hemmelighed, at den ungarske ministerpræsident i forrige aar, da delegationerne var fremmødte i Wien, havde lange konferencer baade med grev Albert Apponyi og med nationalpartiets præsident, Ferdinand Horanszky. Om disse konferencer maatte kronen faa meddelelse, da man efter oppositionens direkte ønske med monarkens samtykke foretog vigtige modifikationer i de oprindelige forslag, før vedkommende lovudkast blev overleveret til parlamentet. Hvor enige nationalpartiet og regjeringspartiet dengang var, bevises bedst ved den kjendsgjerning, at den oppositionelle grev Apponyi overtog forsvaret af regjeringsforslaget i parlamentet, medens ministerpræsidenten indskrænkede sig til at erklære: „Det er ganske overflødigt at forsøge paa at gjentage grev Apponyi's ord. Han har udtalt sig for præcist, korrekt og tydelig til, at det skulde trænge nogen yderligere forklaring.“ Til trods herfor er der i løbet af et aar opstaaet den lidenskabeligste feide, og under de heftige kampe i det ungarske deputeretkammer er det Apponyi's tilhængere, som næsten daglig kaster ministerpræsidenten i næsen ord som: „Løgner!“ „Svindler!“ „Ud med ham!“

Aarsagerne til denne forbitrelse ligger fremfor alt i de uretfærdige og ulovlige rigsdagsvalg; men de ligger ogsaa i statsretlige, moralske og personlige motiver. De statsretlige motiver kan man finde i den ungarske forligslov. Denne, hvis forfatter var Franz Déak, som ungarerne med stolthed kalder „nationens vismand“, bestemmer i sin § 25, at Ungarn kun kan slutte et forlig med et Østerrige, i hvilket der hersker „fuldstændig forfatningsmæssighed,“ og forordner endvidere i sin § 68, at „landets lovlige bestemmelsesret forblir uangribelig“, i tilfælde af at forliget ikke skulde komme istand paa parlamentarisk vei. Ifjor var oppositionen og regjeringen enige i fortolkningen af denne lov: ti, som allerede omtalt, stemte baade oppositionens mest fremragende fører og ministerpræsidenten overens i opfatningen af denne lov. Dette har forandret sig i løbet af et aar; ti om end baron Banffy selv ikke tilbagekaldte sine fortolkninger, saa bekræftede dog de mest fremragende medlemmer af regjeringspartiet, at den fortolkning, loven havde faaet ifjor, ikke mere havde nogen gyl-

dighed. Apponyi's bevisførelse kulminerte i, at Ungarn, hvis intet nyt forlig skulde sluttes med Østerrige paa parlamentarisk vei, som selvstændig stat kun i den betydning kan træffe forordninger, at det uadtil ikke mere danner nogen økonomisk enhed med Østerrige. Denne opfatning, som ogsaa Déak havde, og som er nedlagt i den saakaldte provisoriums-lov, hyldes nu ikke længere af regjeringspartiet. Det gjælder her en ungarsk grundlov og det en af de vigtigste bestemmelser, som omfatter den økonomiske selvstændighed. Oppositionen forlangte derfor af ministerpræsidenten meddelelse om, hvorvidt han vilde indfri sit ord. Baron Banffy gav dog intet svar og vakte derved en harme hos oppositionen, som i løbet af forhandlingerne steg til forbitrelse og had. Baron Banffy vilde nemlig paatvinge oppositionen sin vilje og foranledige den til at bevilge ham et budget-provisorium, som havde givet ham frie hænder i enhver retning. Af den grund opstod saa den saakaldte obstruktion, som vel havde tilfølge parlamentariske storme og skandaløse scener af enhver art, men hidtil ikke har bragt regjeringen nærmere sit maal. Budget-provisoriets afgjørelse ligger nemlig nu ganske i oppositionens haand, især da den fra 5. september til 25. november vidste at forhindre, at det saakaldte indemnitets-forslag blev stillet paa dagsordenen.

Som man ser, er ministeriet Banffy's stilling ret prekær. Men den blir ligetil uholdbar, naar man betænker, at den forbitrede opposition ikke lader nogen dag hengaa, uden at angribe regjeringen paa den heftigste maade, at end videre kabinettets popularitet mere og mere tilintetgjøres, og at der forefalder gade-demonstrationer og andre scener, som kan have vidtrækkende følger. Naar regjeringen tidligere kunde sige, at oppositionen fremkom med grundløse beskyldninger mod ethvert ungarsk ministerium, er dette nu umuligt, da oppositionen har faaet beviser i hænde for sine paastande. De rohonczyske afsløringer og den saakaldte Dezseøffy-affære er skarpe vaaben i oppositionens haand. Rigsdagsmanden Gedeon Rohonczy var indtil for kort tid siden medlem af regjeringspartiet og som fremragende medlem indviet i alle hemmeligheder inden dette parti. Han fortalte nu i offentligt møde i deputeretkammeret, at regjeringen ved de sidste valg udgav tre millioner gylden *) for at bestikke vælgerne, at disse penge hidrørte fra personer, som erholdt ordener og titler, og at han selv havde modtaget 4000 gylden, som han dog allerede havde tilbagebetalt. Ogsaa overretsdommer Emil Dezseøffy afgav en offentlig erklæring, hvori han meddelte, at ministerpræsidenten personlig havde opfordret ham til at træde i skranken for en af regjeringens kandidater. Da Dezseøffy vægrede sig herfor — det er ifølge loven forbudt —, truede ministerpræsidenten ham med et „mildt tryk“. Ifølge den ungarske straffelov kan saadanne handlinger

*) En østerrigsk gylden = kr. 1.75.

straffes med fængsel paa indtil 5 aar, og man kan let tænke sig, at oppositionens kamp mod regjeringen ved Dezseøffy-affæren kom til at faa en moralsk basis og vandt mere og mere sympati.

Skjønt baron Desider Banffy inden befolkningen er lidet yndet, og man ikke kan tilgive ham, at han ikke deltog i Ludvig Kossuth's ligbegjængelse, men reiste demonstrativt bort; skjønt han ogsaa i parlamentet spiller en ynkelig rolle og ofte spottes, saa vilde dog de personlige angreb paa ministerpræsidenten have gjort lidet indtryk og sikkerlig ikke fremkaldt den krise, som nu ryster Ungarn, hvis oppositionen ikke havde fundet saglige motiver for sine hensynsløse angreb. Til disse saglige motiver hører foruden den omtalte valgskandale ogsaa kunst-skandalen, som knytter sig til navnet Karl Pulszky. At Karl Pulszky som direktør for det ungarske landsgalleri kjøbte værdiløst kram og bedrog staten, kan endnu gaa; men at denne mand, saalænge undersøgelsen stod paa, af domstolene blev erklæret for vanvittig og senere frifunden paa grund af utilregnelighed, men derpaa, da dommen i den sidste instans faldt, pludselig blev erklæret for normal og sund og nu igjen oppebærer sin løn af staten, det blev selv de mest korrupte folk i Ungarn for stærkt, især naar man ved, at denne mands bror er en af lederne inden regjeringspartiet og en meget intim ven af Banffy.

Hvis ministeriet Banffy styrtes, vil blot de øieblikkelige parlamentariske vanskeligheder fjernes, medens de store politiske onder, der har sin grund i den ungarske valglov og i parti-herredømmet, fremdeles vil vedvare. Den ungarske krise er det klareste udtryk for virkningerne af politisk og parlamentarisk korruption, og det gjælder, at oppositionen optræder stærkere og mere beslutsomt, hvis de parlamentariske forhold i Ungarn skal forbedres.

Adam Mickiewicz.

(Efter Louis Leger i *Revue Encyclopédique*).

Juleaften var det hundred aar, siden Polens store nationaldigter fødtes til verden i en liden by i Litauen, hvor faren var sagfører. Familien hørte til den polske lavadel. Bønderne i det myrlændte og skogrige Litauen er ikke polaker; men siden landet en gang i gamle dage var lagt under Polens konger, blev litauerne underkuede af indflyttede polske adelsfamilier. For hundred aar siden var begge parter ved det polske riges deling komne under russisk styre. Adam Mickiewicz (Mitskievitsj) havde fra fødslen af intet fædreland; hans landsmænd var ved vilkaarlig opstukne grænser ind

forlivede i tre fienderiger: Posen hørte under Prøissen, Galizien med Krakov under Østerrige, landet omkring Varsjava og Vilna under Rusland. Folket i Litauen savnede al oplysning; den tykkeste overtro rugede over landet. Til sin dødedag bevarede Mickiewicz sine landsmænds tro paa gjengangere, varulve og trold, alt det urgamle hedenskab, som holdt sig side om side med den middelalderske kristendom. Til sin dødedag bevarede han ogsaa sine landsmænds uryggelige tro paa den katolske kirkes lære og svigtede aldrig lydigheden mod dens bud.

Adam Mickiewicz bar altsaa romantiken med sig fra vuggen af; hvad hans tyske samtidige kjæmpede sig til som en frelsende overbevisning, var ham en aldrig tillært barnetro. Det faldt af sig selv for ham at aabne sit store hovedværk med en anraabelse af Jomfru Maria. Som skolegut saa han Napoleons store hær marschere forbi ad Moskva til; med taarer i øinene istemte han sine landsmænds raab: Gud er med Napoleon, Napoleon er med os! Vaaren 1812 fyldte polakernes sind med lyse drømme — nu skulde trældommen og splittelsen have en ende. Ak, det blev med drømmen. Inden jul sankede levningerne af den „store hær" sig i Vilna, og verdensundertvingeren luskede alene hjemover for at skrabe Frankriges hjem for alle opvokstringer til den sidste kamp for æren . . . Synet af den lille mand i graa kappe og tværbrættet hat, friheds-drømme, sort skuffelse, ny trældom at sukke dobbelt dybt under — ogsaa den islæt paa romantikens mangetraadede væv blev Mickiewicz til del.

Ved Vilnas universitet fik ung Adam den glødende patriot Lelewel til lærer i fædrelandets historie; den blændende retoriker Borowski aabnede hans blik for poesien som kunst; og en grundig tysker førte ham ind i oldtidens stolte literaturer. Paa egen haand arbeidede den flinke student sig ind i tysk, engelsk og russisk literatur, for ikke at nævne sine hjemlige klassikere. Ved siden af dette flittige arbeide kunde han ofre stunder til med liv og sjæl at være med i en hemmelig studenter-forening, hvis maal var at gjøre den moderne naturvidenskab frugtbar for det polske fædreland.

Saa indtraf en heftig forelskelse, og den tyveaarige student opdagede poesien som sit kald i livet. Pigen var forlovet og vilde ikke svige sin elskede; ung Adam fik repetere sin Werther i virkelighedens verden. Sonnetter og elegier! Som ti aar senere vor Henrik Wergeland lærte poesien af sin „Stella", saa nu Adam Mickiewicz af sin „Maryla".

I 1819 blev han lærer ved gymnasiet i Kovno, og i 1823 udgav han et bind ballader og romancer, inspirerede af tanken paa den skjønne. Dette var nyt i polsk literatur, folkesagn sat i vers. Dristigere endda forekom de aaret efter udgivne to dele af „Dziady" (Forfædrene). Her havde den unge poet indrammet bekjendelserne om sin ulykkelige kjærlighed i skildringen af de litauiske bønders urgamle, trods kirkens forbud siden hedninge-

tiden vedligeholdte dyrkelse af de hensovedes aander. Poeten fremstiller sig selv som en gjenganger, der er dømt til at gaa igjen hvert aar ved „de dødes fest“, naar troldkarlen opvækker de døde. Gjengangeren — han har endt sit jordeliv for egen haand — skrifter for en landsbypræst sine elskovs-lidelser og sin mystiske tro paa „lønlige kræfter, som naturen ikke vil aabenbare hverken præster eller vismænd“. Præsten gjenkjender i det besynderlige skriftebarn sin fordums lærling Gustav. Denne Gustav er helten i en nu glemt roman af fru von Krüdener (Alexander I's veninde, den bekjendte drømmerske, der inspirerede tsaren til at stifte den Hellige Alliance), en bog, som ved sin sentimentalitet og mysticisme havde gjort dybt indtryk paa Mickiewicz. Hans tro paa al den overtro, som yrer frem i Dziady-balladerne, er fuldstændig ægte; han afslutter ogsaa bogen med at lade gjengangeren anraabe præsten om at bevæge kirken til anerkjendelse af den hedenske folkefest. Og som motto har han anbragt Shakespeares skeptiske linjer: Der gives mere mellem himmel og jord, end der drømmes om i din filosofi — ord, som her benyttes i alt andet end skeptisk betydning; de vedblev at følge den blindt troende romantiker som ledende tanke i al hans produktion.

Endnu et bind ballader udgav han samme aar; „Grazyna“ besynger en heltekvinde, der ifører sig sin faldne husbondes rustning og styrter ind i kampen for fædrelandet, for ogsaa selv at finde døden.

Pludselig blev den unge gymnasie-lærer i oktober 1823 arresteret for deltagelse i et hemmeligt selskab og med en mængde kamerater fængslet i Vilna. Det russiske politi taalte ikke noget, som ikke lod sig kontrollere. Et halvt aar sad han fast; rigtignok blev hverken han eller hans fæller haardt behandlede — ved at bestikke slutterne fik de være sammen med hinanden og synge fædrelandssange i fængslet. Men denne oplevelse var ialfald alvorlig nok til at frelse den unge mand fra at blive en blot og bar maaneskins-poet, der klimprede skjønne strofer om sin ulykkelige elskov. Fængselslivet vakte ham til tanker paa sit trælbundne fædreland; men mystiker som han var, lod han sig slig besætte af den nye følelse, at siden den tid var i hans anskuelse Polen nationernes Kristus, martyren for verdens synder. Efter et halvt aars samliv i Vilnas fængsel splittedes kameratflokken; somme maatte vandre til Sibirien, somme til strafarbeide i fæstninger. Mickiewicz, som nok ikke havde synderlig meget at bøde for, blev skikket til Petersburg og derfra forflyttet til gymnasiet i Odessa.

Trods sin fiendtlige stemning overfor Rusland maatte poeten sande, at han blev behandlet med megen elskværdighed. Overalt mødte han varm deltagelse hos sine russiske fagbrødre; Pusjkin, Jukovski og hele den literære verden i Petersburg og Moskva hilsede ham som en værdig kollega. Ansættelsen i Odessa var mere en mild forvisning end et brydsomt embede;

egentlig havde Mickiewicz ingen pligter ved skolen. Han nyttede sin fritid til at gjæste Krim, hvis herlige fjeldnatur var noget nyt for slettelandets søn. Sine overvældende indtryk af det fortryllende landskab har han gjengivet i vidunderlig klingende sonnetter. Her fik hans romantiske lyre et sæt nye, forøvrigt ægte romantiske strenge: sværmeriet for orientens mystisk forheksende poesi.

Saa vel poeten end befandt sig i fiendeland, sit hjem glemte han ikke; derom vidner hans nye værk, det patriotiske epos „Konrad Wallenrod“, der besynger en episode af de hedenske litaueres forsvar mod de tyske riddere i Prøissen: Helten var som gut falden i fiendens vold, blev opdragen til ridder og tilslut for sine udmærkede fortjenester valgt til ordenens stor-mester; sin magt-stilling nytter han da til at tage hevn, idet han fører ridderskaren ud paa feidetog, der maa ende med nederlag; selv maa helten bøde med livet for sit patriotiske forræderi. Den russiske censur fattede ikke bagtanken i dette digt, der tilmed var tilegnet tsaren selv; men dets motto, hentet fra Machiavelli: „Baade ræv og løve gjælder det at være“, virkede til, at forfatterens landsmænd øste begeistring af digtet og lærdom. Den ulyksalige opstand, polakerne forsøgte i 1830, har „Konrad Wallenrod“ visselig en del af ansvaret for.

Før opstanden brød løs, havde Mickiewicz allerede faaet tilladelse til at forlade det russiske rige. Med sit pas i god orden drog poeten over Berlin, Dresden, Prag til Karlsbad, hvor han stødte sammen med en ungdomsven, digteren Edvard Odynice. I fællesskab drog de videre gjennem Tysklands stæder. I Weimar aflagde Mickiewicz gamle Goethe et besøg og fik en yderst elskværdig modtagelse; sammesteds gjorde han ogsaa bekjendtskab med den franske billedhugger David d'Angers, for hvem han oversatte sit glimrende digt „Farys“, der under skildringen af en arabers vilde ridt gjennem ørkenen maler geniets ustanselige jagt efter sit drømte ideal. Over Strassburg og Schweiz gik færden til Italien. Her traf han en ung landsmandinde, Eva Ankwicz, der gjorde et dybt indtryk paa ham; men hendes rige far negtede sit samtykke til giftermaal. I kirkens hjemland fornyedes den oprigtige katoliks tros-iver; omgangen med en række dybt religiøse personer styrkede ham ikke blot i hans trang til at vise sig som kirkens hengivne søn, men ogsaa i hans hang til mysticisme. I november 1830 skrev han sit sørgmodige kvad til „Moder Polen“, der spaar nød, fængsel og landflygtighed. Rygtet om opstandens udbrud satte ham ikke i fyr og flamme; fra Rom til Varsava var der i de dage ingen snar vei; gjennem de habsburgske lande kunde han ikke tænke paa at naa hjem. Men han var nu sit folks national-skald og drog derfor nordpaa, til han stansede i Posen. Over grænsen lod det sig ikke gjøre at komme.

Da fædrelandets skjæbne var beseglet, valgte han trods sit russiske

pas at dele de virkelige friheds-heltes landflygtighed og slog sig ned i den polske koloni i Dresden. Her gav han sig atter ro til at dyrke poesien. Tredje del af „Dziady“ blev til.

Her forkyndes de første deles helt, den erotiske sværmer Gustav at være død, for at gjenopstaa i fædrelands-sværmeren Konrad, skalde-profeten, som med sit poetiske genis trolddomsgave „henrykker folkene, omstyrter tronerne og fornyer verden alene ved tankens og troens magt“. Inspireret af Aischylos's og Goethes „Prometeus“, men ogsaa af Schellings romantikerfilosofi, løfter denne billedsprængte dityrambe sig til en flugt, som vi kan fatte ved at sammenligne den med Wergelands ungdoms-poesi — kun at vi maa tænke os dennes rationalisme erstattet af glødende katolicisme og hallucinatorisk mysticisme. Profeten skuer ind i fremtiden og peger paa „hevneren — hans mor var fra fremmed land; — — hans navn skal være 44“. Denne „helt 44 *) er en skræmmende mand, han har tre pander og tre aasyn . . . tre stæder breder sig for hans fod . . . tre verdens-hjørner skjælver, naar han kalder.“ Slige messianske visioner skifter med yderst realistiske scener. Men det overnaturlige stikker altid frem; poeten tror som et barn paa alt det besynderlige, hans egen indbildning skaber. Bogen faldt i hænderne paa en flok polaker med skjøre hjerner, som tog profetien for Guds sandhed; under Tovianskis ledelse greb den polske messianisme vidt om sig, og hos de øvrige store digtere blandt det ulykkelige folk — hos Brodzinski, hos Slovacki, hos Krasinski — finder man igjen sammenligningen mellem deres nation og Frelseren.

Dresden laa farlig nær den russiske grænse, hvorfor Mickiewicz snart udvandrede til Frankrige. Imidlertid fuldendte han sit store hovedværk „Pan Tadeusz,“ et epos i tolv sange og paa mere end 10,000 vers. Her skildrer han sin barndoms og ungdoms hjem, Litauens smaabyer og bygder med deres støiende, fordrukne landadel, der sværmer for Napoleon som fædrelandets redningsmand. Den mærkværdige bog udkom i Paris 1834 — men dermed var det forbi med Mickiewicz som kunstner. „Skrive vers i min alder nu er latterligt;“ omtrent som Tolstoi i vore dage begyndte han at foragte sit kunstner-kald. Isteden ofrede han sig helt for sin tros og sin fædrelands sag. Han giftede sig og tog plads som lærer i latin ved akademiet i Lausanne (Schweiz). I 1840 blev han kaldet til professor i slavisk literatur ved universitetet i Paris; dette skyldtes hans landmand fyrst Adam Czartoryskis indflydelse hos Louis Philippes regjering. Som tillæg i løn fik han i opdrag at tage katalog over slaviske haandskrifter paa national-biblioteket — hvad han slet ikke duede til og derfor slap at udføre. Hans forelæsninger var just ikke lærde, men til gjengjæld meget

*) Man gjætter, at 44 = XLIV skal tydes XLN d. e. *X*iaze *L*udwik *N*apoleon (polsk = prins Louis Napoleon).

veltalende og begeistrede; tilslut befattede de sig mest med sygelig mysticisme og paakaldelse af Napoleons minde. Tilhørerne græd, damerne besvimede. Tilslut maatte regjeringen gribe ind; i 1845 blev han fjernet som professor. Mickiewicz havde sluttet sig sammen med den skrullede Tovianski og drog til Rom for at bevæge paven til at godkjende dennes vrøvl.

Saa kom 1848. Poeten troede nu, at timen var slagen for Polens gjenopreisning; han organiserede en „legion“ for at beseire Rusland! I Paris var han ialfald sikker paa at faa sin professor-stol igjen af prins Napoleon. Isteden maatte han opleve, at ikke blot han selv, men ogsaa hans to berømte kolleger og venner, Quinet og Michelet, blev formelig afsatte.

Krimkrigen vakte nyt haab. Nu drog han til Konstantinopel for derfra at komme ærkefienden til livs. Men her skulde hans urolige liv afsluttes; 26. november 1855 faldt han som offer for koleraen. Hans lig blev ført tilbage til Frankrige og bisat der. I 1896 tillod den østerrigske keiser, at det blev flyttet til katedralen i Krakov, hvor det nu hviler side om side med Polens konger og helte. Iaar er et stort mindesmærke med hans staty reist paa byens torv. Iaar er et lignende monument tillige afsløret i Varsava. Rusland har tilgivet den hedengangne hans fædrelandssind. Allerede et par aar efter hans død fik man udgive hans værker — selvfølgelig ikke helt ubeskaarne — i Polen.

Disse hans værker er af de udødelige skatte, som altid vil bevare den polske nationalitet fra undergang, trods alt tvangs-styre.

Nordiske tidsskrifter.

For kirke og kultur. — 10. — *Chr. Bruun:* Om præsternes forhold til den nationale bevægelse i vort land. — *A. Jynge:* M. B. Landstad. — *Thv. Klaveness:* Paul Lange og Tora Parsberg. — *G. L. Tangen:* Svar til „En katolsk præst“. — *Ossip Lourié:* Aandslivet i Europa. — Nye bøger.

Tilskueren. — dec. — *P. F. Rist:* Det vilde stod. — *M. Cl. Gertz:* Tale ved universitetets reformationsfest. — *Peter Nansen:* Fru Beate. — *William Scharling:* Grundlovsrevision. — *Fredrik Bajer:* Et nyt syn paa neutraliteten. — *Speranza:* Fællesudvalgs-reform. — *Emil Rasmussen:* Min ven anarkisten. — *Vald. Vedel:* Nye bøger. — *Mylius Erichsen:* Fire digte. — *Vilhelm Møller:* Teatrene.

Nordisk tidskrift. — 7. — *Th. M. Fries:* Den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Sverige. II. — *K. F. Johansson:* Till frågan om det indiska kastväsendets ursprung. — *Har. Westergaard:* Monopolet i finansvidenskaben. — *G. Guldberg:* Forskj. tiders anskuelser om de sjælelige funktioners sæde i legemet (m. 4 fig.). — Anmeldelser.

Ord och bild. — 12. — G. v. Rosens portræt af Pontus Wikner. — *Aug. Hahr:* Ett besök i Münchens glyptotek (m. bill.). — *Vald. Langlet:* Krig (m. bill.). — *Anna M. Roos:* Sommarstillhet. — *Ernest Thiel:* Tre dikter. — *R. Geete:* Bland språkets nässlor och kardborrar. — *W. Søderhjelm:* Sagan om Tannhäuser (m. bill.). — *K. Wåhlin:* Hertig Karls sängkammare på Gripsholm (m. bill.). — Dagboken.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

Kringsjaa.

Kristiania, 24. decbr. 1898.

Hvilken overvægt de koloniale interesser har faaet over alle inden-europæiske storpolitiske spørsmaal, viser sig bl. a. i beskaffenheden af de alliancer, som tilstræbes eller er under dannelse. En ny gruppering af stormagterne, hvortil nu ogsaa de Forenede Stater hører, er aabenbart forestaaende, og det er klart, at denne gruppering i en alt overveiende grad vil bestemmes af koloniale og handelspolitiske hensyn. England begynder at finde sin isolerede stilling uholdbar, især ligeoverfor Rusland, og ser sig derfor om efter allierede. En saadan synes at tilbyde sig i den nye amerikanske stormagt. Men England har ogsaa rettet sine øine paa den mægtige tyske militærstat, og den meget talende britiske koloniminister Chamberlain har som bekjendt ofte udtalt sig for ønskeligheden af en forstaaelse mellem Tyskland og Storbritannien. Der er nu ogsaa fra tysk side fremkommet en udtalelse, som lyder ret gunstig for en saadan forstaaelse. Den tyske udenrigsminister v. Bülow erklærede nemlig i en længere politisk tale, som han holdt i den ny-aabnede tyske rigsdag den 12. decbr., at Tyskland i mange politiske spørsmaal kan gaa sammen med England. Denne udtalelse er blet hilset med tilfredshed saavel i den tyske som engelske presse. Det er dog neppe rimeligt, at der mellem England og Tyskland er sluttet eller vil blive sluttet nogen offensiv og defensiv alliance. Hvad der tilstræbes, er vistnok kun en venskabelig forstaaelse forbundet med overenskomster om visse bestemte punkter og samarbeide, hvor samarbeide er til gjensidig fordel. Det er især magtpaaliggende for England at sikre sig Tysklands hjælp til hævdelsen af „den aabne dørs“ politik i Kina, og saa fremt mr. Chamberlains plan om at samle Storbritannien, de Forenede Stater, Tyskland og Japan om dette formaal lykkes, vil der visselig være skabt en magtkombination, hvis ord Rusland—Frankrige ikke kan overse ved ordningen af det kinesiske spørsmaal. England og de Forenede Stater alene vilde ikke kunne tilføie Rusland noget dræbende slag; men Tyskland vilde kunne sende sine tropper ind i det europæiske Rusland og Japan vilde med to hundred tusen mand kunne angribe Siberien. Det er imidlertid neppe rimeligt, at Tyskland vilde strække sit venskab for England saa langt som til at resikere et brud med Rusland.

Det er et talende bevis for kolonifeberens magt, at der i Frankrige for alvor er tale om at søge landets koloniale interesser fremmet ved en sammenslutning med Tyskland. Denne plan, der vel nærmest skyldes den øieblikkelige irritation mod England i anledning Fashodakonflikten, forsvares bl. a. af Jules Lamaitre og Auguste Lalance. Enkelte synes at mene, at en saadan tilnærmelse vil blive hilset velkommen i Tyskland, og den tyske keiser skal i Palæstina have sagt, at han intet heller ønskede end en sammenslutning med Frankrige; ti Tyskland og Frankrige vilde, hvis de var enige, kunne regjere verden. En *varig* forstaaelse mellem Tyskland og Frankrige forudsætter imidlertid løsningen af spørsmaalet Elsass-Lotringen, og en saadan løsning er vel umulig, uden at Frankrige opgiver revanche-tanken, som nu har været den ledende ide i den franske udenrigspolitik i aarrækker.

England.

Det vindstille, som i den sidste tid har hersket i Englands indenrigske politik, er pludselig blet afbrudt ved sir William Harcourts nedlæggelse af sin stilling som fører for det liberale parti. Spørsmaalet om det liberale førerskab har som bekjendt længe staaet paa dagsordenen, og sir William har indtaget en temmelig vanskelig position; men hans tilbagetræden synes alligevel at være kommen overraskende.

Saalænge Gladstone var de liberales fører, stod partiet enigt, og man merkede lidet eller intet til nogen modsætning mellem den radikale og liberale fløi. De liberale elementer, som ikke kunde akceptere Gladstones Home-Rule-politik, skilte sig i 1886 ud og sluttede sig til de konservative; men derved opnaaedes kun saa meget mere fasthed og enhed inden den liberale fylking. Efter at Gladstone havde nedlagt sit førerskab, traadte imidlertid modsætningen mellem den liberale og radikale fløi stedse sterkere frem. Den gjorde sig især gjældende med hensyn til spørsmaalet om førerskabet. Den radikale fløi modsatte sig paa det kraftigste lord Roseberrys valg i 1894 og fortsatte sin opposition mod ham, indtil han 1896 saa sig nødt til at nedlægge sin førerstilling. Siden den tid har sir William Harcourt som oppositionens leder i Underhuset faktisk været anseet som de liberales fører, skjønt han ikke har modtaget valg som Roseberrys stedfortræder og aldrig er bleven hyldet af den liberale fløi.

Efterhaanden har modsætningen mellem den liberale og radikale fløi ogsaa traadt frem i en række reelle politiske menings-forskjelligheder. Home-Ruleprogrammet besidder ikke længer den samlende magt som i Gladstones dage. Det synes at være blidelig indsovnet, og nogen effektiv alliance mellem de liberale og irlænderne eksisterer ikke. Opmærksomheden har i den senere tid i høi grad været samlet om udenrigspolitiken, og paa dette omraade eksisterer der en skarp delingslinje mellem den radikale og liberale fløi. Den liberale fløi med lord Roseberry i spidsen slutter sig her til den populære imperialistiske strømning, som væsentlig er udgaaet fra mr. Chamberlain, og som synes at have revet størstedelen af den engelske befolkning med sig, medens den radikale fløi med sir William Harcourt og mr. Morley nærmest er *Little-Englanders.*

Sir William Harcourts nedlæggelse af førerskabet har sat det liberale parti i en vanskelig stilling. Den sandsynligste løsning tør være, at førerstillingen foreløbig lades vakant, indtil situationen har klarnet sig.

Frankrige.

Opmærksomheden har i den sidste tid væsentlig samlet sig om det hemmelige *dossier*, som mandag den 19. decbr. var gjenstand for deputeretkamrets forhandlinger. Hidtil er som bekjendt tilværelsen af dette dossier fra Dreyfusfiendtlig side bleven benegtet; men i omhandlede kammermøde blev regjeringen interpelleret om sagen, og saavel Dupuy som Freycinet svarede da, at dossieret findes i krigsministeriet og kun vil blive udleveret kassationsretten under tilstrækkelige garantier for hemmeligholdelse, idet det indeholder dokumenter, som kan blive farlige for statens sikkerhed. Stor opmærksomhed vakte det ordskifte, som under den paafølgende debat udviklede sig mellem Brisson og hans fhv. krigsminister Cavaignac. Brisson paastod nemlig, at dossierets dokumenter, som han og hans justisminister Sarrien havde havt anledning til at se, ikke kunde sætte statens sikkerhed i fare, hvortil Cavaignac bemærkede, at han ikke havde ladet Brisson og Sarrien se alle dokumenter.

Det er saaledes nu fastslaaet, at krigsretsdommen af 1894 hviler paa en hensynsløs tilsidesættelse af lov og ret, idet Dreyfus blev dømt paa grundlag af

dokumenter, som hverken han selv eller hans defensor nogensinde har seet, og det skulde derfor nu være muligt for Dreyfus's defensor simpelthen at forlange dommen annulleret. Fra Dreyfusvenligt hold paastaaes det, at dossieret vrimler af falske dokumenter, og at dette er grunden til ministeriets ængstelse for indholdets offentliggjørelse.

Ifølge det seneste forlydende er der opnaaet enighed mellem ministeriet og kassationsretten om betingelserne for dossierets udleverelse. Fru Dreyfus skal som værge for sin mand faa tilladelse til at se dokumenterne, idet hendes advokat Mornard gaar i borgen for hendes diskretion.

Oberst Picquart befinder sig trods krigsrettens udsættelse fremdeles i fængsel. Labori har søgt at faa ham til at underskrive en ansøgning om løsladelse. Men Picquart har haardnakket vægret sig, idet han ikke vil være forpligtet overfor nogen.

Tyskland.

Skjønt udvisningerne fra Sønder-Jylland har været dadlet stærkt i den tyske rigsdag fra liberalt og socialdemokratisk hold, er der intet tegn til, at de vil ophøre. Der trues især med skarpe forholdsregler mod dansktalende forældre, som holder sine børn paa skoler i Danmark og ikke — trods gjentagne opfordringer derom — vil kalde dem hjem.

Det har vakt en pinlig opmærksomhed, at det tyske kultusministerium har beordret disciplinær-undersøgelse indledet mod den konservative professor ved Berlins universitet, Hans Delbrück, fordi han i *Preussische Jahrbücher* har dadlet udvisningerne. Den frisindede tyske presse dadler enstemmig dette skridt.

R. E.

Ny literatur.

Koren-Wiberg: *Det tyske kontor i Bergen.* Tegninger med beskrivelse. (Bergen. John Griegs forlag).

Det smukt udstyrede værk vil ialt indeholde ca. 400 illustrationer, samt 4 litograferede farvetrykte kunstbilag, og udkommer i ca. 17 hefter à 70 øre, hvert paa 2 ark i folioformat. Vi ønsker maleren Koren-Wiberg tillykke med dette hans fortjenst-fulde arbeide og tviler ikke paa, at det vil vinde levende tilslutning hos alle, der interesserer sig for gamle minder. Det er fuldt ud lyktes forfatteren, saavel hvad tegninger som tekst angaar, at illustrere et interessant stykke Bergen, der nu snart vil forsvinde.

Ivar Mortenson: *Svall.* 1879—1898. (Bertrand Jensen).

Andreas Aubert: *Den dekorative farve.* Et norsk farve-instinkt. (Jacob Dybwad).

H. J. Bull: *Sydover.* Ekspeditionen til Sydishavet 1893—95. (Det norske Aktieforlag).

James Knight: *Hvad er det, vi spiser og drikker?* Ved Asta Lie Isaachsen. (Samme forlag).

Niccoló Machiavelli: *Fyrsten.* Overs. af adj. Fr. Weisse. (Samme forlag).

Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondhjem. Aarbog for 1897.

Poul Chievitz: *Fra Gaden.* Roman. 4. udg. (Kbn., H. Hagerup).

Maglekilde Petersen og Peter Kronborg: *Nye humoristiske fortællinger.* (Samme forlag).

Axel Lundegaard: *Asra.* (Stockholm, Alb. Bonnier).
Oscar Levertin: *Diktare och drømmare.* (Samme forlag).
Juhani Aho: *Panu.* 2 bind. (Samme forlag).
Ellen Key: *Tanke-bilder.* 2 bind. (Samme forlag).

Forskjellige meddelelser.

— *Morild* i sjøvand har man hidtil forklaret som fremkommet ved tilstedeværelsen af en mængde fosfor-skinnende smaadyr. Nu har en fransk forsker (ifølge *La Nature*) paavist, at lysningen beror paa, at der ved fordunstning af saltholdige væsker danner sig ozon — et forstærket surstof —, som bringer de smaa organiske partikler i vandet til at forbrænde. Morilden er altsaa det synlige udslag af en renselse af sjøvandet.

— *Sjæle-lotteri.* I Mexico har en katolsk præst stiftet et lotteri, hvori vinderne faar sine kjære afdøde udløste af skjærsilden. Numeret koster 5 kr. Ved trækningen nytaarsdag skal fire sjæle frelses.

— *En skibslast skeletter* af de i slaget ved Omdurman faldne og slagtede dervisjer er nylig ankommen til London. Som ellers i verden raader der i England mangel paa skeletter til brug for medicinske studerende. Dervisjerne har været velvoksne karle.

— *Columbus's ben* skal nu hentes fra Havana af et spansk krigsskib, for at blive stedet til endelig hvile i Spanien. Grav-monumentet er allerede hentet. Som bekjendt har den store opdagers jordiske levninger tidligere en gang været bisatte i Spanien; det blir altsaa tredje gang, han som død sætter over det ocean, han viste veien over fra den Gamle til den af ham opdagede Nye Verden.

— *Tsjekerne* i Prag feirede 10. dec. sin politiske høvding Riegers 80 aars fødselsdag med fest-forestilling i nationalteatret. Paa hjemveien spændtes hestene fra vognen, som blev trukket af begeistrede tilhængere, mens folkemassen til den polske national-sangs toner sang en ny tsjekisk kampsang: „Russeren er med os; den, som er mod os, skal franskmanden feie væk!“ Tyskernes overmod overfor medborgere af andre nationaliteter holder paa at sprænge Habsburger-riget og driver slaverne i Tyskland (polaker og tsjekere) til at vende sine øine mod tsaren.

— *Den væbnede fred.* Frankrige ofrer af statsindtægterne 5 gange saa meget paa hær og flaade som paa skolevæsen, Storbritannien 4 gange, Tyskland 2½ gange saa meget. — De Forenede Stater har hidtil anvendt dobbelt saa meget paa skolevæsenet som paa hær og flaade; nu har den „væbnede fred“ ogsaa holdt sit indtog paa vestsiden af Atlanterhavet. Jern-alderen rider menneskeheden uden naade.

— *Den tyske ritmester* grev Stolberg, som uden grund stak sin sergent ihjæl, er dømt bare til afsættelse og 3⅓ aars fæstnings-arrest. Kriger-kasten holder sin egen moral; selv et raat drab gjælder ikke saa meget som et bedrageri. Mon anarkist-forfølgelser hjælper, naar sligt taales?

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA

Bind XII

1898.